مۇھەممەد قۇتلۇق

مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى

سۇنئۇدىن بۇغراخان مائارىپ نەشرىياتى

مۇھەممەد قۇتلۇق

مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى

سۇنئۇدىن بۇغراخان مائارىپ نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرسى
www.uyghurkitap.com

د. مۇھەممەد قۇتۇب

مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى

سۈتۈق بۇغراخان مائارىپ نەشرىياتى
2012-يىل، ئىستانبۇل

واقعنا المعاصر

تەرجىمە قىلغۇچىلار: م. مۇھەممەد خالىس
ئا. مۇھەممەد ئىمىن پىداكار
م. ئۆمەر

تەھرىر: ئۇيغالنسە ئابدۇۋاپىس مەھزۇن
كوررېكتور: ئۇيغالنسە ئابدۇۋاپىس مەھزۇن

ئالاقىلىشىش
Ördek Kasap Mah. Millet Cad Gülşen Apt
No:108 D: 5 Çapa - Fatih/ İstanbul/Türkiye
Tel:0090-212-5232877
E- mail: info@maarip.org/www.istiqlaltv.com

www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

تەرجىمە قىلغۇچىدىن 5
ئاپتورنىڭ تەرجىمىھالى 7
كىرىش سۆز 13
مىسلىسىز بىر ئەۋلاد كىشىلەرگە نەزەر 23
1- ئىماندا راستچىل بولۇپ، قۇرئان ھەدىسكە ھەقىقىي ئەگىشىش ۋە الله يولىدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلىش 41
2 - «ئۈممەت»نىڭ مەنىسىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ئىشقا ئاشۇرۇش 66
3 - ئىلاھىي ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش 83
4 - «لا ئىلاھە ئىللەللاھ»نىڭ تەقەززاسىدىكى ئەخلاق 96
5 - ۋەدىگە ۋاپا قىلىش 107
6 - ئىسلام ئىلىمى - پەن ھەرىكىتى 112
7 - ئىسلامىي ھەزىرەت ھەرىكىتى 130
ئازغۇنلۇق لىنىيەسى 145
ئازغۇنلۇق ئاساسىي تىلىرى 205
1- **ئاساسىي:** ئەقىدە قالاقلىقى 205
2 - **ئاساسىي:** ئىلمىي، ھەزارىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي ۋە پىكرىي قالاقلىق..214
3 - **ئاساسىي:** ئەھلىسىلىپلەرنىڭ ھۇجۇم قىلىشى 227
4 - **ئاساسىي:** ئىدىيەۋى ھۇجۇم 237
فىرانسىيە ھۇجۇمىنىڭ رولى 240
مۇھەممەد ئەلىنىڭ رولى 246
بىرىتانىيە ئىشغالىيىتىنىڭ رولى ۋە ئۇنىڭ بۇزغۇنچىلىق قىلىش ۋاستىلىرى 257
1 - ئوقۇتۇش پروگراممىسى 259
2 - تەشۋىقات ۋاستىلىرى 275
3 - ئاياللارنى ئازاد قىلىش 289
4 - تەپەككۇر ساھەسى 331
5 - سىياسىي ساھە 341
5- **ئاساسىي:** ئەلمانىي داھىيلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ۋە دىنى رەھبەرلىكنىڭ ئورۇن بوشىتىشى 361

6- **ئاساردەت:** ياۋروپادىن تۇزۇلمە ۋە پىرىنسىپ ئىمپورت قىلىش 372
7 – **ئاساردەت:** ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىش ۋە سوتسىيالىزمدىن پايدىلىنىش 389
ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى 403
كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسى.....503
ھەرىكەت ئۇسۇلى 523
رەھبەرنىڭ يوليورۇقىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش 583
لاياقەتلىك رەھبەر 587
جاھىلىيەت مەكتەپلىرىدە ئوقۇشقا بولۇمدۇ؟ 590
بىر جاھىلىيەت جەمئىيىتىدە قانداق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيمىز 594
بىز ئىسلام تۇزۇملىرىنىڭ ئىلغارلىق تەرەپلىرىنى سۆزلەش ئارقىلىق كىشىلەرنى ئىسلامغا قىزىقتۇرامدۇق؟ 599
تەرەپبازلىق 612
كەلگۈسىگە نەزەر 621

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ ھەقسىز تارقىتىش مۇلازىمىتى
www.uyghurkitap.com

تەرجىمە قىلغۇچىدىن

جىمى ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەقا خاستۇركى، ئۇ بىزگە قۇرئان ۋە ھەدىس ئارقىلىق ھەقىقەتنى بىلدۈردى، ھەر زامان ھەقىقەتتە چىڭ تۇرىدىغان تەقۋادارلارنى بار قىلىپ، ھەق نۇرىنى ئىزچىل داۋام قىلدۇردى. بارلىق پەيغەمبەرلەرگە، شۇنداقلا ئۇلارغا ھەقىقىي تۇرە ئەگەشكەنلەرگە اللەنىڭ رەھمىتى، مەغپىرىتى ۋە سالاملىرى بولسۇن!

ھازىر پۈتۈن دۇنيادا، جۈملىدىن دىيارىمىزدا مۇسۇلمانلار ئىسلام روھىدىن تەدرىجىي يىراقلىشىپ، «اللەنى ئۇنتۇماقتا، شۇنىڭ بىلەن اللە ئۇلارغا ئۆزىنى ئۇنتۇلدۇرماقتا». بۇنىڭ نەتىجىسىدە اللە ئۆز دەرگاھىدىن ئىنسانىيەتكە تۇغرا يول كۆرسىتىش ئۈچۈن نازىل قىلغان دىن-ئىسلام دىنىنىڭ بىناسى بىر-بىرلەپ يىقىلىپ، ھازىرغا كەلگەندە ئۆزىنىڭ زېمىنغا نازىل بولغان چاغدىكى ساپلىقى، سۈزۈكلۈكى، ئىلغارلىقى ۋە نۇرانىلىقىنى نامايان قىلالمايا قالماقتا. ئۆزى ئەقىدە قىلىۋاتقان دىنىنى چۈشەنمەيدىغانلار كۆنسايىن شىددەت بىلەن كۆپەيمەكتە. ئەۋلادلاردا ئەقىدىسىزلىك، ئەخلاقسىزلىق، غايىسىزلىك ۋە پەزىلەتسىزلىك ئەۋج ئېلىپ، ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلاردىن كۈتكەن ئۈمىدلىرى ھاراقكەشلىك، زەھەرلىك چېكىملىك ۋە باشقا جىنايەت تۈتۈنلىرى ئىچىدە تۈنجۇقماقتا. ئىنسان تەبىئىتىگە ئامانەت قويۇلغان ئاڭ - ھەق دىنىنى ۋە ھەقىقەتنى ئىزدەش ئېڭى ئويغانغان كىشىلەر اللە نازىل قىلغان ھەق دىنىنىڭ ئەسلى ھالىتىنىڭ قانداقلىقىنى، قانداق بولۇپ بۈگۈنكىدەك ۋەيرانە ھالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئاڭقىرالماي، دىن نامىدا ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ھەر خىل پىكىر ئېقىملىرى ۋە جاھالەت پىرلىرىنىڭ بىدئەت سۆلۈكلىرىغا ئەگىشىپ، خەلقىمىزنى دوزاخقا ۋە بەختسىزلىككە سۆرەۋاتقان دىنسىزلىق ۋە خاتا يولغا مېڭىش ئېقىمىنى بارغانچە ئۇلغايتماقتا.

قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب دەل مۇشۇنداق ئەقىدە قالاقلىقىنىڭ ئاسارەتلىرىگە بەند بولۇپ، ئاڭسىزلىق پاتقىقىدا ئېڭراۋاتقانلارغا تۇغرا يول كۆرسىتىشكە بېغىشلانغان بولۇپ، ئوقۇپ چىقىشىڭىزغا ھەقىقەتەن ئەرزىيدۇ.

ئىمانى مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىزنى بۇ كىتابنى سىزگە تونۇشتۇرۇشقا ئۇندىدى. ئەگگۈشتەر قولىڭىزدا، ئۇنىڭدىن پايدىلىنامسىز، باشقا قېرىنداشلىرىڭىزنىمۇ پايدىلاندۇرامسىز، ياكى غەپلەت ئۇيقۇڭىزنى ئۇخلاۋېرەمسىز، بۇ سىزنىڭ قانداق ئادەملىكىڭىزگە باغلىق مۇسۇلمانلىق بۇرچىڭىزنى تونۇغان ياكى تونۇمىغانلىقىڭىزغا قاراشلىق.

الله هەممىمىزگە ھىدايەت، ئىمان ۋە ئاق ئاتا قىلغاي!

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىرىكمە تارقىتىش
www.uyghurkitap.com

ئاپتورنىڭ تەرجىمھالى

1. مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ دەسلەپكى ھاياتى

مۇھەممەد قۇتۇب 1919- يىلى ئاپرېلدا ھاج قۇتۇپ ئىبراھىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇلار بەش قېرىنداش بولۇپ، ئەڭ چوڭى نەفىسە قۇتۇب (1903-يىل)، ئۇنىڭ كىچىكى سەييىد قۇتۇب، ئۇنىڭ كىچىكى ئەمىنە قۇتۇب، ئۇنىڭ كىچىكى مۇھەممەد قۇتۇب، ئۇنىڭ كىچىكى ھەمىدە قۇتۇب ئىدى[①].

مۇھەممەد قۇتۇب تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا كىرىپ، ئەرەب تىلى ۋە ئەرەب ئەدەبىياتى ئۆگىنىشكە قىزىققان بولسىمۇ، بىراق ئاكىسى سەييىد قۇتۇبنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىغا كىردى. ھەمدە قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ، مائارىپ ۋە پسىخولوگىيە پەنلىرى بويىچە ئۇقۇش پۈتتۈرۈش دىپلومى ئېلىش بىلەن بىرگە «باكلاۋۇرلىق» ئۇنۋانىڭغا ئېرىشتى. مۇھەممەد قۇتۇب مائارىپ مىنىستىرلىقىدا ۋەزىپە ئۆتىدى.

2. مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرى

مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ بېشىغا ئېغىر جاپا ۋە سناقلار كەلدى. ئۇ ئىككى قېتىم «تاغۇتلار»[②] تەرىپىدىن تۇرمىگە قامالدى.

بىرىنچى قېتىم: ئۇ 1954-يىلى «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» نىڭ مىڭلىغان ئەزالىرى قاتاردا قاماقتا ئېلىندى. بىراق ئۇنىڭغا ھۆكۈم كېسىلمەي بىر نەچچە يىل قامالغاندىن كېيىن قويۇپ بېرىلدى.

ئىككىنچى قېتىم: ئۇ 1965-يىلى قاماقتا ئېلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى ئازاب-ئوقۇبەت ۋە جاپا-مۇشەققەتلىرى ئالدىنقى قېتىمدىن نەچچە ھەسسە ئېغىر بولدى. چۈنكى ئۇ ئاشۇ ھادىسىدە قاماقتا ئېلىنغان تۇنجى ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ قامالغان ۋاقتى 1965-يىلى 8-ئاينىڭ 2-كۈنى ئىدى. سەييد قۇتۇب ئىنسى

① 20-ئەسىردىكى جاھىلىيەت ناملىق كىتابتا ئۈچ قىز قېرىنداشنىڭ ئىسمى خاتا ھالدا ئامىنە، فاتىمە، ۋە ئائىشە دەپ يېزىلغان. ئوقۇرمەنلەرنىڭ ۋاقىپ بولۇشىنى سورايمىز.

② اللەنىڭ شەرىئىتىگە قارشى چىققۇچىلار.

مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ تۇرمىگە قامالغانلىقىغا قارىتا نارازلىق «خېتى» سۈنۇپ، مىسىر باش تەپتىشىنىڭ-خۇسۇسەن ساقچى باشلىقى ئەھمەد راسىخنىڭ تەكشۈرۈشىنى تەلەپ قىلدى. ھەمدە ئۇلارغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېدى: «ئەنگلىيە ساقچىلىرى ئىنگلىز مۇتەپەككۇرى «بىرتراند رۇسسل» نىي قاماقتا ئالغان چاغدا ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنىي ئائىلىسىگە خەۋەر قىلغان. «رۇسسل» مۇتەپەككۇر بولساك «مۇھەممەد» مۇ مۇتەپەككۇر ئۇنداقتا نېمىشقا ئۇنى ئائىلىسىگە خەۋەر قىلمايسىلەر؟». يەتتە كۈندىن كېيىن ئۇلار سەييىد قۇتۇبنىڭ خېتىگە قارىتا، ئۇنى قاماقتا ئالغانلىقى توغرىلىق جاۋاپ بەردى.

مۇھەممەد قۇتۇب تۇرمىدە ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئازابلارنى بېشىدىن كەچۈردى. ھەتتا مۇھەممەد سوراق جەريانىدا ئۆلۈپ كېتىپتۇ، دېگەن خەۋەرلەر كەڭ تارقىلىپ كەتتى. كىشىلەر ئەمەلىي ئەھۋالنى ئۇقۇپ مۇھەممەدنىڭ تۇرمىدە تىرىك ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئۇنى «تىرىك شەھىد» دەپ ئاتىدى.

گەرچە مۇھەممەد قۇتۇب سوتلانمىغان ۋە قاماقتا ئېلىش توغرۇلۇق ھۆكۈم چىقىرىلمىغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ يەتتە يىل ئەتراپىدا تۇرمىدە يېتىپ 70 – يىللارنىڭ بېشىدا تۇرمىدىن چىقتى.

3. مۇھەممەد قۇتۇب سەئۇدى ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتقۇچى

مۇھەممەد قۇتۇب تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، مەككە-مۇكەررەمەگە جايلاشقان پادىشاھ ئابدۇل ئەزىز ئۇنىۋېرسىتېتى – ھازىرقى «ئۇممۇلقۇرا» ئۇنىۋېرسىتېتى-بىلەن شۇ چاغدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ بېرىش توغرۇلۇق توختام ئىمزالىدى. مۇھەممەد قۇتۇب 1972-يىلىدىن بۇيان تا ھازىرغىچە ئاشۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

مۇھەممەد قۇتۇب تۇرمىدىن چىقىپ تۇيي قىلدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يېشى ئەللىكتىن ھالقىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ بىرقانچە بالىسى بولۇپ، ئەڭ چوڭىنىڭ ئىسمى «ئۇسامە».

4. مۇھەممەد قۇتۇب ئاكىسى «سەييىد قۇتۇب»نىڭ ئوقۇغۇچىسى

سەييىد قۇتۇبنىڭ ئەدەبىيات پەنلىرى ساھەسىدىكى ئۇستازى «ئابباس مۇھەممەد ئەققاد» بولۇپ، مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ ئۇستازى ئەدەبىيات پەنلىرى بويىچە تالانتلىق يازغۇچى ئىبراھىم ئابدۇل قادىر مازىنى ئىدى. چۈنكى مۇھەممەد

قۇتۇب «ئىبراھىم» نى ھازىرقى زامان ئەدىبلىرى ئىچىدىكى ئەڭ تالانتلىق كىشى دەپ قارايتتى.

شۇنداقتىمۇ مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ ھەقىقىي ئۇستازى يەنىلا ئۇنىڭ ئاكىسى سەييىد قۇتۇب ئىدى. چۈنكى ئاكىسىنىڭ ئوبرازى ئۇنىڭ قەلبىدە ئالاھىدە ئورۇن ئالغان.

مۇھەممەد قۇتۇب تۇنجى ئەسىرى-«كىچىك فېلىيەتون» ناملىق كىتابىنى ئاكىسىغا تەقدىم قىلدى. ئۇ كىتابنىڭ كىرىش سۆزىدە ئاكىسىغا ئاتاپ يازغان بېغىشلىمىسىدا مۇنداق دەيدۇ: «ماڭا ئوقۇش ۋە يېزىشنى ئۆگەتكەن ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدىن باشلاپ ماڭا چوڭقۇر مېھرى بىلەن كۆڭۈل بۆلگەن، ماڭا دادا، قېرىنداش ھەم دوست بولغان ئاكامنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلاش ئۈچۈن بۇ كىتابنى ئاكامغا تەقدىم قىلدىم».

5. مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ ئىلمى نەتىجىلىرى

مۇھەممەد قۇتۇبنىڭ ئەدەبىي نەتىجىلىرى خېلى بۇرۇنلا جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشكەن. ئۇ ئەدەبىياتقا كۆڭۈل بۆلۈشكە باشلىغاندىن تارتىپ ماقالە يېزىشقا كىرىشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسىم ماقالىلىرى «رىسالە» ۋە «مەدەنىيەت» قاتارلىق داڭلىق ئەدەبىي ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان.

شۇنداقلا ئۇ ياش ۋاقتىلىرىدىلا شېئىرىيەت بىلەنمۇ شۇغۇللانغان بولۇپ، ئۇنىڭ كۆپلىگەن قەسىدىلىرى «رىسالە» ۋە «مەدەنىيەت» تە ئېلان قىلىنغان بولسىمۇ بىراق، ئۇ ئۇزاق ئۆتمەي شېئىرىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشتىن قول ئۈزگەن.

ئۇنىڭدىن كېيىن مۇھەممەد قۇتۇب ئىسلامىي ئىدىيە تەرەپكە يۈزلەنگەن بولۇپ، ئىسلامىي كىتابلارنى يېزىش ۋە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللاندى. ھەمدە ئۇ نىشانى ئېنىق، سالمىقى زور ئىسلام كىتابلىرىدىن ئون پارچە كىتاب يازدى.

تۆۋەندىكىلەر ئۇنىڭ بىر قىسىم كىتابلىرىنىڭ تىزىملىكى:

1. ماتېرىيالىزمچىلار بىلەن ئىسلام ئوتتۇرىسىدىكى ئىنسان. بۇ ئاپتورنىڭ ئىسلام ھەققىدە يازغان تۇنجى كىتابى بولۇپ، 1951- يىلى نەشر قىلىنغان. ئاپتور بۇ كىتابنى شۇنىڭدىن كېيىن يازغان كىتابلىرىنىڭ ئاساسى دەپ قارايدۇ.
2. خاتا چۈشەندۈرۈلگەن ئىسلام
3. روھىيەت ۋە جەمئىيەت
4. پەيغەمبەردىن چاقىنغان نۇرلار

5. ئەنئەنە كۆرىشى
6. ئىسلامنىڭ تەربىيە يولى (1- قىسىم)
7. ئىسلام سەنئىتىنىڭ پىرىنسىپلىرى
8. ئىنسانىيەت ھاياتىدىكى تەرەققىيات ۋە تۆرغۇنلۇق
9. ئىنسانىيەت روھىيىتى ھەققىدە تەتقىقاتلار
10. 20- ئەسىردىكى جاھىلىيەت.
11. بىز مۇسۇلمانمۇ؟

مۇھەممەد قۇتۇب تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن ئۇنىۋېرسىتېتتا تۇرۇش جەريانىدا يەنە بىرقانچە پارچە كىتاب يازدى. بۇ كىتابلار ئاپتورنىڭ قەلبىدىكى تازا پىشقان مەزگىللەردە يېزىلدى.

1. قۇرئان ھەققىدە تەتقىقاتلار
2. ئىسلامنىڭ تەربىيە يولى (2- قىسىم)
3. مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى
4. تۇزىتىشكە تېگىشلىك چۈشەنچىلەر
5. ھازىرقى زامانىدىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار

يۇقىرىقىلاردىن باشقا ئاپتور يەنە «شەرقشۇناسلار ۋە ئىسلام» «ئىسلام تارىخىنى قانداق يازمىز» دېگەن ئىككى پارچە كىتابنى نەشرگە تاپشۇرغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

ئۇستاز مۇھەممەد قۇتۇب ھازىر ئىسلام دەۋەتچىلىرى ۋە پائالىيەتچىلىرى مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئەڭ ئالدىنقىسى (بېشى) ھېسابلىنىدۇ. ئۇ ئىسلام دۇنياسىدىكى ئىچى ۋە سىرتىدىكى كۆپلىگەن ئىسلام قۇرۇلتايلىرىغا قاتنىشىپ كۆپلىگەن ئىسلام تەتقىقات نەتىجىلىرىنى تەقدىم قىلدى. ھەمدە نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك لېكسىيەلىرىنى سۆزلىدى.

6. سەييد قۇتۇبنىڭ ئىنسىسى مۇھەممەد قۇتۇبقا بەرگەن باھاسى

سەيد قۇتۇب ئىنسىنى ئۆزىنىڭ كېيىنكى ئىزباسارى دەپ تونىغاچقا، ئۇنىڭغا ئالاھىدە نەزىرى بىلەن قارايتتى. ئۇ «نامەلۇم ساھىل» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى نەشر قىلغان چاغدا ئۇنى ئىنسى مۇھەممەد قۇتۇبقا تەقدىم قىلدى. ئۇ ئىنسىغا ئاتاپ يازغان بېغىشلىمىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرسى
www.uygurkitap.com

«ئىنىم سەن كەبى ھەرپىلەر ئارا،
ھېسلاردىن چاقنايدۇ سىرلىق مۇئەمما.

مۇزىكا تېمسالىدۇر ئاۋازى ئۇنىڭ،
چاڭقاق دىل قانىدۇ مۇڭلۇق كۈيى بار.

شۇ ئۇلۇغ ئارزۇ ھەم ئارمانلىرىمنىڭ،
سۈرتىسى سەن ئىدىڭ قەلبىم قېتىدا.

سەپىرىم بەك ئۇزاق داۋانلىرى كۆپ،
غېمىم يوق چۈنكى سەن غايەم يېنىمدا.

ھاياتىم قىسقا دەپ ئۈزمىدىم ئۈمىد،
چۈنكى سەن كېلىسەن مېڭىپ ئىزىمدا.

ئوغلۇم سەن دوستۇم سەن ئۈزۈلمەس رىشتە،
ياشىسام قەلبىڭدە مېھرىڭ بېتىدە».

دېمەك، سەييىد قۇتۇبنىڭ ئارزۇسى مۇھەممەد قۇتۇب ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشتى. الله ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلدى. ئاكىسىغا ئىزباسار بولۇپ، ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئىش-ئىزلىرىنى داۋاملاشتۇردى. ئىدىيە ۋە پىكىردە ئاكىسىغا ۋارىسلىق قىلدى.

ئاپتورنىڭ ئەمگىكى ئۈچۈن، الله‌تىن ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى تولۇق بېرىشىنى سورايمىز، ئامىن!

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى نادىرسى
www.uyghurkitap.com

كىرىش سۆز

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللەنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن)

بۇ كۈنلەردە ئىسلام دۇنياسى ئەڭ يامان بىر دەۋرنى بېشىدىن كەچۈرىۋاتىدۇ، بۇ دەۋرنىڭ گاڭگىراش دەۋرى دەپ ئاتاش مۇمكىن.

ئىسلام دۇنياسىنىڭ بېشىغا بۇرۇنمۇ نۇرغۇن كىرىزىسلار ۋە بالايى-قازالار كەلگەن بولۇپ، مۇسۇلمانلار زېمىنلىرىدىن، خاتىرجەملىكىدىن، مال-دۇنيالىرىدىن ۋە يۇرت-ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان. بىراق ئۇلار تارىختىن بۇيان ھازىرقىدەك ئېغىر كۈنگە قالغان ئەمەس.

مەسىلەن: مۇرتەدلىك كىرىزىسى بىر چوڭ بالايى-ئاپەت بولۇپ، يېڭى قۇرۇلغان دۆلەتنى بۆشۈكىدە ئۇجۇقتۇرۇپ قويۇشقا تاس قالدى. بىراق ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن كىشى مۇسۇلمانلارنىڭ يېڭىدىنغانلىقى، ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ئۆيەر-بۇ يەرلىرىدىكى مەركەزلەرنىڭ يېڭىلىدىنغانلىقىغا قىلچە شەك قىلمايتتى. مۇسۇلمانلارنىڭ ھەقىقەتكە بولغان ئىشەنچىسى، دىنغا بولغان ئىخلاسى، اللەقا چىڭ باغلىنىشى مۇرتەدلەرنى ئۇرۇشقا ئۇندىگەن ناھەق ئىشەنچىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇرتەدلەرنىڭ ھاۋايى-ھەۋەستىن باشقا ھەقىقىي قىممەتكە ئىگە ئېنىق مەيدانى يوق ئىدى. ساھابىلەر (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نىڭ كۈتۈلمىگەن ئەھۋالىنىڭ يۈز بېرىشىدىن ئەنسىرەپ، ئەبۇ بەكرى (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) گە ئۇرۇشنى كېچىكتۈرۈش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىشى مۇسۇلمانلارنىڭ غەلبە قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمىغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى يېتەرلىك قوشۇن تەشكىللەشكە ۋاقىت چىقىرىش ئۈچۈن ئىدى. ئەبۇ بەكرنىڭ مۇستەھكەم ئىمانى، اللەنىڭ دىنىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش ۋەدىسىگە بولغان چوڭقۇر ئىشەنچىسى ۋە اللەنىڭ ئەمرىگە قارشى چىققانلارنى تېگىشلىك جازاغا تارتىشنىڭ تەخىرسىزلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشى ساھابىلەرگە تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنى ئەبۇ بەكرنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشتۈردى. اللە ئۆز ۋەدىسى بويىچە دىنغا نۇسرەت ئاتا قىلدى.

ئوسمان (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ئۆلتۈرۈلۈش پىتنىسى ۋە بۇ پىتنىگە ئەگىشىپ كەلگەن ئەلى (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) بىلەن مۇئاۋىيە (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشلار مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن يەنە بىر چوڭ بالا بولدى. بۇچاغدا ئىسلام دۆلتى يېتىلىش باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقان بولۇپ، ئەتراپىتا دۈشمەنلەر تولا ئىدى. بىراق شۇ كۈنلەردە بولۇۋاتقان ئىشلارنى نەزەرگە ئالغاندا بۇ كىرىزىسنىڭ ئاخىرلىشىدىغانلىقىدىمۇ شەك يوق ئىدى. بۇ قېتىمقى ئىختىلاپ شۇنچە ئېغىر بولۇپ، مۇسۇلمانلاردا بۆلۈنۈش پەيدا قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئىسلامنى قۇدرەت تاپقۇزۇشقا كىم باشچىلىق قىلىش ھەققىدىكى ئىختىلاپ ئىدىكى، مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرمۇشىدا ئىسلام دىنى ئاساس قىلىنامدۇ، ياكى ئىسلامغا يات نەرسىلەر ئاساس قىلىنامدۇ؟ دېگەن مەسىلە ھەققىدىكى ئىختىلاپ ئەمەس ئىدى. بۇ زامانلاردا ھەقىقەتكە ئىگە بولۇش، ئۆز ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇش ۋە ئەقىدە ئاساسىدا ياشاشتا مۇسۇلمانلاردىن ئېشىپ چۈشكەن ھېچقانداق كۈچ يوق ئىدى. ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرگە قارىغاندا، كۈچ توپلاش، تەييارلىق قىلىش، جەڭ پىلانى تۈزۈش قاتارلىق ئىشلار الله سەۋەب قىلىشقا بۈيرۇغانلىق نۇقتىسىدىن ئالاھىدە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان بولسىمۇ، بىراق بۇ خىلدىكى ماددىي تەييارلىقلار غەلىبە ۋە مەغلۇبىيەتنى بەلگىلەشتە بىردىنبىر ھەل قىلغۇچى ئامىل ئەمەس. ھەل قىلغۇچى ئامىل ئۆز مەيدانىدا چىڭ تۇرۇش ۋە ئەقىدىگە سادىق بولۇشتۇر.

ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشلىرى، موڭغۇللارنىڭ پاراكەندىچىلىكى مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا يەنە بىر چوڭ بالا بولۇپ كەلگەنىدە، بىر مەزگىل ئىسلام تەلتۆكۈس يوقۇلۇپ، مۇسۇلمانلار پۈتۈنلەي ۋەيران بولىدىغاندەك كۆرۈندى. بىراق ئەمەلىي نەتىجە ئۇنداق بولمىدى. الله‌نىڭ ياردىمى ئاخىرى كەلدى. دەسلىپىدە مەغلۇپ بولۇش، ئاخىردا غەلىبە قىلىش ئىلاھىي قانۇنىيەتتۇر. ۋۇجۇد ئالىمىدىكى ھېچقانداق نەرسە بۇ قانۇنىيەتنىڭ سىرتىدا قالمايدۇ. دەسلىپىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالى ناچار ئىدى. ئۇلار گۈناھ-مەئسىيەت، بىدئەت-خۇراپات، تەپرىقە-ئىختىلاپلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، الله‌نىڭ دىنىغا ياردەم بېرىش ۋە دىننى قۇدرەت تاپقۇزۇش بىلەن كارى بولمىغان ئىدى. شۇڭا دۈشمەن قوشۇنى بىر مەھەل مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىنى بېسىۋېلىپ، ئۇلاردىن ھاكىمىيەتنى تارتىۋالدى. بىراق ئەقىدە چوغى بەل قويۇۋېتىش، پاسسىپلىق ۋە ياكى ئەيىش-ئىشرەتكە بېرىلىش تۈمانلىرى ئاستىدا يۆگىلىپ قالغان بولسىمۇ يەنىلا ئۆچمىگەن ئىدى. ھەقىقەتكە قايتىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان رەھبەرلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، كىشىلەرنى تۇغرا يولغا قايتۇرۇپ كەلگەن

ھامان ئەقىدە چوڭى قايتا يېلىنجىدى. شۇنىڭ بىلەن اللەنىڭ يارىدىمى كەلدى. سالاھىددىن كىشىلەرگە: «اللەنىڭ يولىدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكىڭلار ئۈچۈن مەغلۇپ بولدۇڭلار، اللەنىڭ يولىغا قايتمىغۇچە غەلىبە قازىنالمايسىلەر.» دېگەنىدە؛ ئىبنى تەيمىيە ئىسلام ئەقىدىسىنى ئىلمى كالامچىلارنىڭ غەلىتىشىلىرى ۋە ئازغۇنلۇقلىرىدىن تازىلاشنى تەشەببۇس قىلغاندا؛ قوتۇز: «ئىسلامغا ئۇۋال بولىدى.» دەپ چۇقان كۆتۈرگەنىدە مۇسۇلمانلار ئۇلارغا ئەگىشىپ ئەقىدە ۋە ئەمەلىيەتتە دىنغا سادىق بولدى. اللەنىڭ يارىدىمگە ئېرىشىپ، ئۆزلىرىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولغان كاپىرلار ئۈستىدىن غەلىبە قازاندى.

مۇسۇلمانلار ئۆزئارا بۆلۈنۈپ بىر- بىرىگە تىغ تەڭلەپ، دۈشمەن بىلەن بىر بولۇپ، ئۆزلىرىگە يەتكۈچە ئەسكىلىك قىلىدىغان دۈشمەنلەرگە سىر بېرىپ، ھارام-ھالالنى ئىلغىماي ئەيش- ئىشرەتكە بېرىلىپ اللەنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىدى. بۇنىڭ ئىلاھىي جازاسى سۈپىتىدە ئىسپانىيە قولدىن كەتتى. ئىسپانىيە مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا قايتىپ كەلمىدى. بىراق مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچى تېخى تۈگەپ كەتمىگەن ئىدى. ئىسپانىيە مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن كەتكەن ژاقىتتا بىر ياش ئىسلام دۆلتى قۇدرەت تېپىشقا قاراپ ماڭغان بولۇپ، بۇ دۆلەت مۇسۇلمانلارنى تۆت ئەسىر قوغداپ، خرىستىيان دۇنياسىنىڭ ئىچىگە قاراپ كېڭىيىپ، ئافېنا، پېتىربورگلارغىچە يېتىپ باردى. ياۋروپا ۋە ئاسىيادا اللەنىڭ ئىزنى بىلەن نەچچە مىليون ئادەم بۇ دۆلەتنىڭ قولىدا مۇسۇلمان بولدى.

لېكىن مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا بۈگۈن كۈندە كەلگەن كىرىزىس يۇقىرىقى كىرىزىسلارنىڭ ھەممىسىدىن ئېغىر ۋە دەردلىكتۇر.

بۇ كىرىزىسمۇ ھامان ئۆتۈپ كېتىدۇ، اللە ئۆز دىنىنى يەنە بىر قېتىم قۇدرەت تاپقۇزىدۇ. مەن بۇنىڭدا قىلچە شەك قىلمايمەن.

بىراق بىز بۇ قېتىمقى كىرىزىسنىڭ ئالاھىدە خاراكتېرىنى چۈشىنىشىمىز كېرەك. شۇندىلا نېمىشقا بۇ كىرىزىسنىڭ بۈرۈنقى كىرىزىسلاردىن ئۆزۈن داۋام قىلغانلىقىنى، قانداق قىلغاندا بۇ كىرىزىستىن قۇتۇلۇپ اللەنىڭ ئىزنى بىلەن نىجات تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى بىلەلەيمىز.

ئىككىنچى ئۇل (مىلادىيە 1096 - 1291 - يىللىرى) داۋام قىلغان ئەھلىسلىپ ئۈرۈشلىرى يۈز بەرگەندە، بۇ ئۈرۈشلارنىڭ ئالدى - كەينىدە موڭغۇللار باستۇرۇپ كەلگەندە مۇسۇلمانلار بىدئەت-خۇراپات، گۇناھ-مەئسىيەت، بەل قويۇۋېتىش ۋە سەۋەب قىلماسلىقلىرى بىلەن ھەقىقىي ئىسلامدىن چەتنىگەن

ئىدى. بىراق ئۇلار ئىسلامنى ئەقىدە، ھۆكۈمرانلىق تۈزۈمى ۋە ھاياتلىق نىزامى قىلىشتا ئىختىلاپ قىلمايتتى. مۇسۇلمانلار ئەھلىسىلىپ ۋە موڭغۇللار ئالدىدا مەغلۇپ بولغاندا مەغلۇپ بولۇشنىڭ سەۋەبىنى ئىسلام دىنىغا ئەقىدە قىلغانلىقىدىن ياكى ئىسلامنى ھاياتلىق نىزامى قىلغانلىقتىن كۆرمىدى؛ دۇشمەنلىرىنىڭ ئەقىدە، پىكىر، تۈزۈملىرىگە كۆز تىكمىدى؛ ياكى ھېچقاچان: «دۇشمەنلەردە ھەقىقەت بار»، «ئەقىدە ۋە ھاياتلىق نىزامى بولۇشتا ئىسلام دىنىدىن باشقا ھەقىقەت بار» دەپ ئويلىمىدى. ئۇلار الله نازىل قىلغان شەرىئەت بويىچە ھۆكۈم قىلىشتا شەك قىلمىدى، دەتالاش قىلمىدى. چۈنكى، شەرىئەت بويىچە ھۆكۈم قىلىش مۇسۇلمانلىقنىڭ ئايرىلماس بىر تەركىبى قىسمى ئىدى. بەلكى شەرىئەت بويىچە ھۆكۈم قىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ تونۇشىدا مۇسۇلمان بولۇشنىڭ بۇاستىتە تەلىپى ئىدى. (ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق)

شۇڭلاشقا ئۇلار دۇشمەنلىرى ئالدىدا خېلى ئۇزاق مەزگىل مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ تەن بەرمىدى. ئۆزىنى دۇشمەندىن تۆۋەن چاغلىمىدى. ئۇلاردا الله‌نىڭ مۇنۇ سۆزى ئۆز ئىپادىسىنى تاپماقتا ئىدى: ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوشىشىپ قالماڭلار شېھىت بولغانلار ئۈچۈن قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسلەر﴾[1].

ئۇلار مۇئمىن ئىدى. مەغلۇپ بولغانلىرىدىمۇ دۇشمەنلىرىنى قىلچە كۆزگە ئىلمايتتى. چۈنكى، دۇشمەنلەرنىڭ ئەقىدە-تونۇشى توغرا ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەخلاق ۋە ئىش-پائالىيەتلىرىمۇ توغرا ئەمەس ئىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ تونۇشىدا موڭغۇللار دىنسىز ۋە ھەزارەتسىز ياۋايىلار ئىدى. ئەھلىسىلىپلەر بولسا، كىرىستقا چوقۇنىدىغان مۇشرىكلار، ئەخلاقسىز، ئابرۇيسىز دەيۇزلەر ئىدى.

كېيىنكى ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشلىرىدا ئەھۋالدا چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. مۇسۇلمانلار ئىش-پائالىيەتتىلا ئەمەس بەلكى ئىدىيەدىمۇ ئىسلامنىڭ ماھىيىتىدىن قاتتىق يىراقلىشىپ كەتتى.

ئىسلامنىڭ ئاساسى ۋە ئەڭ چوڭ رۇكنى بولغان «لا اله الا الله» (الله‌دىن باشقا بەرھەق مەبۇد يوق)نىڭ ئۇقۇمى ئۆزگىرىپ، تىلدا تولا دېيىلىدىغان، ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنمايدىغان قۇرۇق سۆزگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە الله‌قا ساپ

[1] سۈرە ئال ئىمران، 139- ئايەت.

دىللىق بىلەن ئىبادەت قىلىشنىڭ ئورنىدا مازار-ماشايىخلارغا چوقۇنۇش ۋە باشقا بىر تالاي خۇراپاتلىق ئىسلام ئەقىدىسىنى چىرمىۋالدى.

كەڭ مەنىگە ئىگە ئىبادەت دىنى پائالىيەتلەرگىلا چەكلىنىپ قالدى. دىنىي پائالىيەتلەرنى ئادا قىلغان كىشى ئىبادەت قىلىش ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلغان ھېسابلىنىپ، ئۇنىڭغا باشقا تەلەپلەر قويۇلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دىنى پائالىيەتلەر ئەمەلىي تۇرمۇشتىن تامامەن چەتنىتىلدى. گويا دىنى پائالىيەتلەرنىڭ دۇنيالىق ئىشلار بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوقتەك قىلىۋېتىلدى. تۇغرا چۈشىنىلسە ئالغا ئۇندىگۈچى كۈچ بولىدىغان قازا ۋە قەدەر ئەمگەك قىلىشقا، ئاكتىپلىققا، ھەرىكەتچانلىققا ۋە سەۋەب قىلىشقا پۈتلاشقۇچى سەلبىي كۈچكە ئايلىنىپ قالدى. بۇنىڭغا ياندىشىپ جىن، سېھىر قاتارلىق سىرلىق كۈچلەرنى ئىشلىتىش قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلدى. ۋەھالەنكى الله مۇسۇلمانلارنى كائىناتنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئىش قىلىپ، ھەر قانداق ئىشتا تېگىشلىك سەۋەب قىلغاندىن كېيىن ئاندىن اللهقا تەۋەككۈل قىلىشقا، اللهنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەتلىرىنى قوغلاشماسلىققا بۇيرۇغان ئىدى: ﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر سىلەر اللهنىڭ دىنىغا يارىدەم بەرسەڭلار، الله سىلەرگە يارىدەم بېرىدۇ. قەدىمىڭلارنى بەرقارار قىلىدۇ﴾[1]. «ئى اللهنىڭ بەندىلىرى داۋالىنىڭلار، الله تائالا ئۆزى سالغان ھەرقانداق بىر كېسەلگە دورىسىنى بىلله قوشۇپ سالغان»[2].

بىر بىرىگە چىڭ باغلانغان دۇنيا ۋە ئاخىرەت چۈشەنچىسى بۇرمىلىنىپ، دۇنيا بىلەن ئاخىرەت بىر - بىرىگە قارشى قويۇلدى. دۇنيا ئىزدىگەنلەر ئاخىرەتنى تاشلايدىغان، ئاخىرەت ئىزدىگەنلەر دۇنيانى تاشلاپ ئۇدۇللۇق تۇرمۇشقا قانائەتلىنىدىغان بولدى.

ئاخىرەتنى دەپ دۇنياغا سەل قارالغاندا بولسا، زېمىننى ئاۋات قىلىش تاشلىنىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر يوقسۇللۇق، نادانلىق، كېسەللىك ۋە ئىلمىي، ئەقلىي، ماددىي ھەزارەت قالاقلىقىغا پېتىپ قالدى. ھەممىدىن يامان بولغىنى شۇكى، كىشىلەر بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تەقدىر، «تەقدىرگە تەن بەرمەسلىكتىن باشقا چارە يوق» دەپ تونۇپ قالدى. تېخىمۇ يامان بولغىنى شۇكى، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا روھ يوقلىپ، پۈتۈن ھاياتلىق ئاتا مىراس ئەنئەنىلەرگە ئايلىنىپ قالدى. ئەنئەنىلەر ھاياتلىقنى كونترول قىلىدىغان جانلىق ئەقىدىنىڭ تەركىبى بولغانلىقى

[1] سۈرە مۇھەممەد، 7- ئايەت.

[2] بۇخارى ئەل ئەدەبۇل مۇفرەدتە رىۋايەت قىلغان

ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى ئەنئەنە بولغانلىقى ئۇچۇن قوغدىلىدىغان بولىدى. ئىبادەتمۇ ئەنئەنە، مەسىلەكمۇ ئەنئەنە، ئاياللار ھىجابىمۇ ئەنئەنە، ئابرۇيىنى ساقلاشمۇ ئەنئەنە، اللەقا قىلىنغان ئاڭلىق ئىبادەت ياكى ھاياتلىقنى كونترول قىلىدىغان ئەقىدىنىڭ بىر قىسمى بولۇشتىن بەكرەك ئەنئەنە.

يېڭى ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى يۈز بەرگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ ھالى ئەنە شۇنداق بولۇپ، ئۇلارنىڭ يىمىرىلىش، تۆگىشىش ئېھتىماللىقى چوڭ ئىدى.

مىلادى 17- ئەسىر بىلەن 19- ئەسىر ئارىلىقىدا خرىستىيانلار ئىسلام ئەللىرىگە ھۇجۇم قوزغاپ كەلگەندە، شىمالى ئافرىقا، ئوتتۇرا ئافرىقا، مىسىر، سۇدان، ھىندىستان، مالايسىيا، ھىندونېزىيە، فىلىپپىن ۋە ئورۇسلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ئوتتۇرا ئاسىيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ نۇرغۇن قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتكەنلىكى تارىخ بەتلىرىگە خاتىرىلەندى. بىراق بۇ قەھرىمانلىقلار يېڭىلىپ چېكىنگەن جەڭچىنىڭ تەسلىم بولۇش ئالدىدىكى ئاخىرقى قارشىلىقى بولۇپ قالدى. ئەقىدە بېسىلىپ قالغاچقا، كىشىلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشى ۋە تەسلىم بولۇشى تۇرغان گەپ ئىدى.

ھەزارەت قالاقلىقى ئىچىدە تۇرۇۋاتقان مۇسۇلمانلار گۈزەل ياۋروپا ھەزارىتى بىلەن ئۇچراشقانلىقتىن روھى جەھەتتە شۆكەستىلىنىپ، غەربلىكلەرنىڭ پىكىر ۋە تۇزۇملىرىگە مەپتۇن بولۇپ، دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىلەردىن چىقىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە كۆپ سۆزلىنىۋاتىدۇ.

ھەزارەت پەرقى توغرىسىدىكى سۆزلەر تۇغرا. ئەمما، ھەزارەت پەرقى مۇسۇلمانلارنىڭ غەربلىكلەر ئالدىدىكى روھىي مەغلۇبىيتى ۋە يىمىرىلىشىدىكى بىردىنبىر سەۋەب دەپ قاراش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قاراش مەغلۇبىيەتنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى يوشۇرۇپ، ئۇنۇملۇك چارە تېپىشنى كەينىگە سۈرگەنلىكى ئۇچۇن بىزنى قاتتىق ئازدۇرۇۋېتىدۇ.

مۇسۇلمانلار بىرىنچى قېتىم باش كۆتۈرگەندە دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدىكى كىشىلەر ئىگە بولغان ماددىي ھەزارەت ۋە بىلىمگە ئىگە ئەمەس ئىدى. مۇسۇلمانلار ماددىي ھەزارەت ۋە ئىلىم-پەنگە ئېرىشمەكچى بولسا، ئىككى يېنىدىكى «قەدىمىي دۆلەت» پارس ۋە رۇمدىن ئۆگىنىشكە مەجبۇر بولاتتى. ئۇلار ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق قىلدى. بىراق ئۇلار ھېچبىر ۋاقىت باش ئەگمىدى، تاڭ قالمىدى. ئۇلار مۇئمىن بولغانلىقلىرى ئۇچۇن ئۆزلىرىنى ھامان يۇقىرى ھېس قىلدى.

مۇسۇلمانلار ئۆز ئەتراپىدىكى بۈتپەرەس كاپىرلارنىڭ بىلىملىرىنى ئۆگىنىۋېلىشقا ناھايىتى ئېھتىياجلىق ئىدى. بىراق ئۇلار بۇ موھتاجلىقتىن ئۆزىنى تۆۋەن ھېس قىلمايتتى. بەلكى ئۇلار ئۆزلىرىنى ئىزززەتلىك ھېس قىلاتتى. چۈنكى ئىززەت ۋە ھۆرمەت اللەقا ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە، مۇئمىنلارغا مەنسۇپ ئىدى. كاپىرلار گەرچە دۇنيالىق بىلىملەرگە ۋە بايلىقلارغا ئىگە بولسىمۇ، ھۆرمەتلەشكە ئەرزىمەيتتى.

مۇسۇلمانلار ئۆز ئەتراپىدىكىلەردىن بىلىم ئالغاندا ئىمان بىلەن ئۆزىنى يۇقىرى ھېس قىلىش مەۋقەسىدە چىڭ تۇرغان ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ مەۋقەسى تۆۋەندىكى ئىككى جەھەتتە ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدۇ:

بىرىنچى، مۇسۇلمانلار كاپىرلارغا ھاجەتمەن بولۇشنىڭ بېسىمى ئالدىدا روھىي جەھەتتە قىلچە مەغلۇپ بولمىدى.

ئىككىنچى، مۇسۇلمانلار كاپىرلارنىڭ ھەممە نەرسىلىرىنى قارا - قويۇق يۆتكەپ كەلمىدى. بەلكى ئۇلار ئاق - قارىنى ئېنىق پەرق ئېتىپ، ئىسلام ئەقىدىسىگە زىت كەلمەيدىغان، ئۆزلىرىگە لازىمى بولىدىغانلىرىنى قوبۇل قىلدى. پايدىسى يوق ياكى ئىسلامىي ئەقىدىگە زىت كېلىدۇ دەپ قارىغانلىرىنى شاللىۋەتتى. بۇنىڭ تېپىك مىسالى شۇكى، ئۇلار يۇنانلىقلارنىڭ بىلىملىرىنى قوبۇل قىلدى. بىراق ئۇلارنىڭ مەشھۇر ئەپسانىلىرىنى قوبۇل قىلمىدى. چۈنكى بۇ ئەپسانىلەردە گۈمراھلىققا غەرق بولغان بۈتپەرەسلىك جاھىلىيىتى تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئوقۇغۇچىلىكى يوق ئىدى.

ئەمما ئاخىرقى مەزگىلدىكى قوبۇل قىلىش ھەرىكىتىدە تۈپتىن ئۆزگىرىش بولدى.

يۇزەكى قارىغاندا ئىككى قېتىملىق قوبۇل قىلىشنىڭ ئوخشاش بولماسلىقى قوبۇل قىلغۇچىلار بىلەن قوبۇل قىلدۇرغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى ھەزارەت پەرقىدىن كېلىپ چىققاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس. بەلكى بۇ ئوخشاشماسلىق تۈنجى قېتىملىق قوبۇل قىلىش ھەرىكىتى بىلەن ئىككىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلىش ھەرىكىتىنىڭ مەۋقەسى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن كېلىپ چىققان. بىرىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلىشتا گەرچە مۇسۇلمانلار قوبۇل قىلغۇچىلار بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزىنى يۇقىرى ھېس قىلغان. چۈنكى ئۇ چاغدا ئىمان بىلەن ئۆزىنى يۇقىرى ھېس قىلىش كەيپىياتى قويۇق بولۇپ، مۇشۇ كەيپىيات ئۇلارنىڭ مەيدانىنى بەلگىلەيتتى. ئىككىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلىشتا بولسا، ئەقىدە بېسىلىپ قالغان ۋە قاششاقلاشقان بولۇپ، ئۆزىنى يۇقىرى ھېس قىلىش كەيپىياتى يوق ئىدى. بەلكى، مەغلۇبىيەت، تاڭ قېلىش ۋە غەربلىكلەرنىڭ ھەممە نېمىسىنى پايدا-زىيانىنى، ئىسلامغا ئۇيغۇن كېلىدىغان، كەلمەيدىغانلىقىنى ئايرىماستىن قوبۇل قىلىش بار

ئىدى. چۈنكى بۇ چاغدا ئىسلام «زامانىۋىلاشقان مۇسۇلمانلار» نىڭ دىققەت مەركىزىگە ئايلىنالمىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ساغلام ئەقىدىدىن ۋە اللەنىڭ يولىنى تەتبىقلىغانلىقتىن ھاسىل بولىدىغان ئۆزلۈك ۋۇجۇدى قالمىغان ئىدى.

ھامان تاڭ ئاتىدۇ دېگەندەك، مۇسۇلمانلار ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىكى ئېغىر كۈنلەر ئاخىرلىشىشقا باشلىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ يۈرتىغا ئىسلام قايتا نۇر چېچىپ، كىشىلەر (بولۇپمۇ زىيالىي ياشلار) ئىسلامغا قايتىپ، دىننىڭ تۈنجى قېتىم نازىل بولغىنىدەك غۇبارسىز، سۈپسۈزۈك بولۇشىنى ئىزدەشكە باشلىدى.

تارىختا ئىسلامنىڭ دائىرىسىگە كىرگەن ھەرقانداق بىر جايدا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكەتلىرى، ئىسلامغا دەۋەت قىلغۇچىلار ۋە مۇسۇلمان ياشلار بارلىققا كەلدى. ئۇلار ئىسلام ئەمەلىيەتتە تەتبىقلىنىپ، اللەنىڭ ۋەدىسىگە بىنائەن مۇسۇلمانلار قۇدرەت تېپىپ، ھۆكۈمران بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەقىقىي مۇسۇلمانلىقىنى نامايان قىلىدىغان كۈنلەرنى كۆتمەكتە. ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ ﴿اللە ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىنىدا ھۆكۈمران قىلغاندەك، ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى، ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ، ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ﴾[1].

يولدا مېڭىشقا توسالغۇ بولىدىغان داۋانلار كۆپ، بىراق بۇ داۋانلار مېڭىشنى چەكلىيەلمەيدۇ.

بىر تەرەپتىن كىشىلەر ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەيدۇ، ئېتىقادى تونۇشتا ياكى ئەمەلىي مەسلەكتە بولسۇن ئوخشاشلا ئىسلامدىن قاتتىق يىراقلىشىۋاتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن ئىدىيەۋى ھۇجۇم كىشىلەرگە (بولۇپمۇ ياشلارغا) دىنىدىن چىقىپ غەربكە ئەگىشىشنى، ئەخلاقنىڭ چەكلىمىلىرىدىن قۇتۇلۇشنى چىرايلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرقايسى جايلاردا دىن دۈشمەنلىرى دەۋەتچىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىپ، كۈچىنىڭ بېرىچە دەۋەت يولىغا توسالغۇ قۇرۇۋاتىدۇ.

شۇنداقتىمۇ خۇش خەۋەرلەر بار.

[1] سۈرە نۇر، 55- ئايەت.

ھېس قىلىشىمچە خۇش خەۋەر توساقلاردىن چوڭ.

ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا بۇ كۈنلەردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئۆزىگە خاس مەنىگە ئىگە بىر تارىخىي ھادىسىدۇر. ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى بىر تەرەپتىن خرىستىيان ۋە يەھۇدىي قىياسچىلىرى ئىككى ئەسىرگە يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان مۇسۇلمانلارنى دىنىدىن چىقىرىش ئۈچۈن كۆپ تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتكەندىن كېيىن بارلىققا كەلگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسانىيەت غەربىنىڭ قۇرغاق ماددىي ھەزارىتىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ، يېڭى بىر قۇتقۇزغۇچىغا كۆز تىكىۋاتقان تارىخى بۇرۇلۇش پەيتىدە بارلىققا كەلدى.

مۇسۇلمانلار پەقەت اللە ئۈلارغا ئىنئام قىلغان دىنغا راستچىللىق بىلەن قايتىقاندىلا، كىرىزىستىن قۇتۇلۇپ، بويۇنلىرىدىكى تاقاق، پۇت-قوللىرىدىكى زەنجىر-كىشەنلەردىن ئاجراپ شان-شەرىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيدۇ.

پەقەت اللە ئاداالەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلغان ئىلاھىي يوللا ئىنسانىيەتنى كىرىزىستىن قۇتقۇزۇپ، ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ مۇرەككەپ مۇشكۈلچىلىكىنى ھەل قىلالايدۇ. ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلىرىمىز بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۈلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئاداالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ كىتابنى ۋە قانۇننى چۈشۈردۇق﴾[1].

لېكىن بۇ گۈل-چېچەككە پۈركەنگەن، ئاسان ماڭغىلى بولىدىغان يولدىكى كۆڭۈللۈك سايامەت ئەمەس. بەلكى ئۇ، تىكەنلەر، قانلار، كۆز ياشلار ۋە ئازابلار. بىلەن تولغان يولدىكى مۇشەققەتلىك سەپەردۇر. مۇئمىنلار دىنىنى ئىسكەنجىگە ئالغان دۇشمەنلەرگە ۋە يولدىكى داۋانلارغا پەرۋا قىلماي شۇ مۇشكۈل سەپەرگە ئاتلىنىدۇ. ھەتتا ئىسلام قايتىدىن قۇدرەت تاپىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇۋەندىكى ھەدىسىدە خەۋەر بېرىلگەن ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىق يوقلىدۇ: «ئىسلام غېرىبلىق بىلەن باشلاندى، يەنە بىر قېتىم غېرىبلىشىدۇ، غېرىبلاشقانلارغا خۇش مۇبارەك بولسۇن»[2]. تىرمىزىنىڭ رىۋايىتىدە: «غېرىبلارغا خۇش مۇبارەك بولسۇن، ئۈلار كىشىلەر بۇزغان سۇننىتىمنى تۈزەيدۇ.» دەپ بار.

[1] سۈرە ھەدىد، 25- ئايەت.

[2] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

بۇ كىتابتا مۇسۇلمانلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى يۇقىرى پەللىدىن تۆۋەندىكى ھەدىستە خەۋەر بېرىلگەن كۆپۈكتەك ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشىدىكى سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ بېرىشكە تىرىشتىم. «سىلەرگە بارلىق مىللەتلەر بىر لوقما تائامغا ئولاشقاندەك ئولىشىپ كېلىدۇ، «شۇ كۈنلەردە سانىمىزنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق بولامدۇ؟» دېيىلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بەلكى شۇ كۈنلەردە سىلەرنىڭ سانىڭلار كۆپ، بىراق سەلدىكى كۆپۈككە ئوخشاپ قالىسىلەر، دېدى»[1].

يەنە مۇسۇلمانلار تارىخى جەريانلاردا نۇرغۇن تالاپەتلەرگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، ھازىرقى ۋاقىتتا قايسى ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى يورۇتۇپ بەرمەكچى بولدۇم.

ئاخىردا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى، بۇ ھەرىكەتنىڭ تارىخى بېشارىتى، قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى ۋە قولغا كەلتۈرۈشكە تىگىشلىك نەتىجىلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە ئۇرۇندۇم. بۇ ئارقىلىق ئىسلامنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە تەشنا بولۇۋاتقان ياشلارنىڭ تۆۋەندىكى سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەكچى بولدۇم: «نېمىشقا مۇساپە ئۇزىراپ كېتىدۇ؟، قۇدرەت تېپىش نېمىشقا كېچىكىپ كېتىدۇ؟، دەۋەت قىلىشنىڭ يولى نېمە؟ توغرا يول قەيەردە؟»

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ﴿مەن پەقەت قولۇمدىن كېلىشىچە تۈزەشىنىلا خالايمەن، مەن پەقەت اللەنىڭ ياردىمى بولغاندىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمەن﴾[2].

بۇ ئۇرۇنۇشلىرىمدا ئۈتۈق قازانغان بولسام، اللەقا تەشەككۇر ئېيتىمەن. كەتكۈزۈپ قويغان بولسام، قولۇمدىن كەلگىنى شۇنچىلىك، اللەتىن توغرا يولغا سېلىشىنى سورايمەن.

اللە ئىسلام ئېكىنزارلىقىدا تەر تۆكۈۋاتقانلارنى توغرا كۆز قاراشقا ۋە اللە مۇئمىنلارغا تاپشۇرغان ئامانەتنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئەستايىدىل ھەرىكەت قىلىشقا نېسىپ قىلغاي!

___ مۇھەممەد قۇتۇپ

[1] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد سەھىھ ئىسناد بىلەن رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە ھۇد، 88- ئايەت.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يۈكى تارتىسى
www.uyghurkitap.com

مىسلىسىز بىر ئەۋلاد كىشىلەرگە نەزەر

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ كىشىلەر ھەققىدە: «سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار مېنىڭ دەۋرىمدىكىلەردۇر»[1] دېگەن. ئۇلار پاك اللەنىڭ تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشكەن: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان، اللەقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[2].

ئۇلار ئىدىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈپ، ئىسلام ئىدىيەلىرىنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇپ، رېئاللىقنى ئىدېئاللىق دەرىجىسىگە كۆتۈردى.

ئىدېئال رېئالىزم، ياكى رېئالىستىك ئىدېئالىزم مۇشۇ دىنىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك بىر ئالاھىدىلىكىدۇر.

ھىندى دىنى، بۇددا دىنى، خرىستىيان دىنى تەتبىقلاش قىيىن بولغان، ئىنسانىي زۆرۈرىيەتلەر ۋە ماددىي ئەمەلىيەتلەرگە سەل قارايدىغان روھانىي ئىدىيەلەرنى تۈزۈپ، كىشىلەرنى رەھىمسىزلەرچە يۇقىرىغا تارتىپ، ھاۋا بوشلۇقىدا ئېسىلدۇرۇپ قويدى، ئىسلام دىنى ئۇنداق قىلمىدى. ئىسلام دىنى جىسمانىي تەلەپلەرنى ۋە ماددىيلىقنى كۆككە كۆتۈرمىدى، ئىنسانىنى زۆرۈرىيەت دائىرىسىدە قاماپ قويمىدى، ئىدېئاللىقنى ئىشقا ئاشۇرۇدىغان ئالىي ئۇپۇقلاردا پەرۋاز قىلىشتىن توسمىدى، بەلكى ماددا بىلەن روھنى ئۆز - ئارا ماسلاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئەمەلىيەتكە سەل قارىمايدىغان ئىدېئاللىق، ئىدېئاللىققا سەل قارىمايدىغان ئەمەلىيەتنىڭ ئۈچرىشىشى نەتىجىسىدە تارىختىكى ئەنە شۇ مىسلىسىز كىشىلەر ۋۇجۇدقا كەلدى.

بىز شۇ كىشىلەر بىلەن تونۇشۇپ، ھازىرقى ئەھۋالىمىزدا ئۇلارنىڭ بىزگە ئۆلگە بولىدىغان تەرەپلىرىنى تېپىپ چىقىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىسلام ھەقىقىتىدىن

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

يىراقلاشقان ياكى يىراقلاشمىغانلىقىمىزنى تەكشۈرۈپ بېقىشقا ئىنتايىن ئېھتىياجلىقمىز.

ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ سىمالىرىنى سىزىشتىن بۇرۇن، ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنى تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى چوققىغا كۆتۈرگەن ئاممىلار بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى.

ئەرەبلەرنىڭ زېمىنى بىر، تىلى بىر، مەدەنىيىتى بىر، تارىخى بىر، مەنپەئىتى بىر ئىدى. جاھىلىيەتنىڭ ئىجتىمائىي پەنلىرى «مۇشۇنداق بىرلىكلەر مىللەت شەكىللەندۈرىدۇ» دېيىشىدۇ. بىراق ئەرەبلەردە ئەنە شۇنداق بىرلىككە كېلىش ئامىللىرى بار بولسىمۇ، ئۇزۇن زامانلاردىن بىرى بىرلىككە كەلمەي چېچىلاڭغۇ ھالەتتە تۇرۇپ كەلدى. ئۇلار مىللەت بولۇپ ئۈيۈشمىغانلىقى ئۈستىگە قەبىلىلەرگە بۆلۈنۈپ، ئىلاھىي ھىدايەتتىن يىراقلاشقان جاھىلىيەتكە ۋە قان قىساسلارغا يەم بولۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئىسلام ئۇلارنى ئەنە شۇ ھالەتتىن شەخس ۋە قەبىلە سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى تارىختىكى ئەڭ كاتتا ئۈممەت سۈپىتىدە يۈكسەلدۈردى. بۇ ئۈممەتنى ئوتتۇرىغا چىقارغان اللەشۇنداق گۈزەللىق بەردى: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، اللەقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1].

بۇ تەڭداشسىز ئۈممەت قانداق شەكىللەندى؟ بۇ ئۈممەتنىڭ شەكىللىنىشى ۋە باش كۆتۈرۈشگە قايسى ئامىللار تەسىر كۆرسەتتى؟

شەك يوقكى، بۇ ئۈممەت ئۆزى شەكىللىنىشتىن بىر قانچە ئەسىر بۇرۇندىن باشلاپ يەر شارىدا ياشاپ كېلىۋاتقان خام ماتېرىياللارنىڭ ئۆزىدىن شەكىللەندى. بىراق بىر سېھرىي كۈچ ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە مۇشۇ خام ماتېرىياللاردىن جاھان تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن بىر مەھسۇلاتنى پىششىقلاپ ئىشلىدى. نەچچە ئەسىر مابەينىدە كېرەكسىز تاشلاندۇقلارغا ئايلىنىپ كەتكەن ئاشۇ خام ماتېرىياللاردىن تەڭداشسىز مەھسۇلات ئىشلەپ چىقارغان گىگانت كۈچ نېمىدۇ؟

شەك يوقكى، بۇ گىگانت كۈچ ھەممىدىن ئاۋۋال ئىنسانىيەتنى ئىلاھىي ۋەھىينىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە قايتا قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن نازىل بولغان بۈيۈك كىتاب قۇرئان

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

كەرىمدۇر: ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ﴾ ﴿بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن ئەڭ توغرا يولغا باشلايدۇ﴾[1].

﴿وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾ ﴿قۇرئان ھەقىقەتەن لەۋھۇلمەھپۇزدا بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا يۇقىرى مەرتىۋىلىك ھېكمەتلىك كىتابتۇر﴾[2].

قۇرئان ئادەملەرگە قانداق تەسىر كۆرسىتىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئادەملىكىنى ئۆزگەرتىپ، باشقا مەخلۇققا ئايلاندۇرۇپ قويامدۇ؟ يوقسۇ، قۇرئان ئىنسانلارنىڭ فىترىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى الله ياراتقان كۆنسىدە «ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە يارىتىلغان» ھالىتىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن نازىل بولغان: ﴿فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿الله‌نىڭ فىترىتىگە ئەگەشكىنكى، الله ئىنسانلارنى شۇ فىترەت بىلەن ياراتقان، الله‌نىڭ ياراتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ، ئىسلام دىنى توغرا دىندۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بىلمەيدۇ﴾[3].

سەن ماگنىتنىڭ تۆمۈرنى تارتقىنىنى كۆرگەنمۇ؟ سېنىڭچە ماگنىت تۆمۈرنىڭ خاراكتېرىنى ئۆزگەرتۈپتەمدۇ؟ يوقسۇ ماگنىت تۆمۈرنىڭ زەررىچىلىرىنى قايتا رەتلەپ، زەررىچە چېچىلاڭغۇلۇقىنى تۈگىتىدۇ - ده، تۆمۈردىن بۇرۇن چىقمىغان ماگنىت توك ئېنېرگىيەسى چىقىدۇ. الله‌نىڭ كىتابىدا نازىل قىلىنغان بۇ دىن ئىنسانىيەت روھىيىتىگە ئەنە شۇنداق تەسىر كۆرسىتىدۇ. قۇرئان ئىنسانىيەت روھىيىتىگە سىڭىپ كىرىپ، روھىيەت زەررىچىلىرىنى قايتا رەتلەپ، چېچىلىپ گاڭگىراش ئىچىدە زايە بولۇۋاتقان خام ماتېرىياللارنى ئالەمشۇمۇل كۆچلەرگە ئايلاندۇرىدۇ.

قۇرئاننىڭ چېچىلاڭغۇ خام ماتېرىياللارنى كۆچكە ئايلاندۇرۇشتىكى سىرى زادى قەيەردە؟ قۇرئاننىڭ مۆجىزىلىك تىزبىقىدىمۇ؟ كۆچلۈك بايانىدىمۇ؟ روشەن مەنىسىدىمۇ؟ قۇرئاننىڭ ئاخىرەت ۋە ئاخىرەت كۆرۈنۈشلىرى ھەققىدە سۆزلەپ كۆڭۈل تارلىرىنى جىغىلداتقانلىقىدىمۇ؟ قۇرئاننىڭ قانۇنلىرى، يولىورۇقلىرى ۋە تۈزۈملىرىدىن؟ قىسسىلىرى، تەمسىللىرى، ئىبرەتلىك ھېكايەتلىرىدىمۇ؟ الله‌نىڭ ئەزىمىتىنى ۋە چەكسىز مۆجىزىلىك قۇدرىتىنى دائىم ئەسلەتكەنلىكىدىمۇ؟

[1] سۈرە ئىسرا، 9- ئايەت.
[2] سۈرە زۇخرۇف، 4- ئايەت.
[3] سۈرە رۇم، 30- ئايەت.

شۇبھىسىزكى، سىر ئاشۇنىڭ ھەممىسىدە قۇرئاننىڭ ھەربىر ھەرپى ئۆز نۆۋىتىدە ئۆزگە خاس مەنە بېرىپ، ئۆزگە خاس تەسىر كۆرسىتىدۇ.

بىراق بىز: ئۇلۇھىيەت تېمىسى يەنى- اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق دېگەن تېما قۇرئاندىكى ئەڭ چوڭ تېما، دېسەك خاتالاشقان بولمايمىز.

مەن «قۇرئان تەتقىقاتى» دېگەن كىتابتا مۇنداق دېگەن ئىدىم: قۇرئان دەسلىپىدە اللەقا شېرىك كەلتۈرىدىغان مۇشرىكلارغا خىتاب قىلاتتى. شۇ مۇشرىكلارنىڭ ئەقىدىسىنى توغرىلاش ئۈچۈن ئۇلۇھىيەت مەسلىسىنى مەركەزلىك بايان قىلغان. (بولۇپمۇ مەككىدە نازىل بولغان سۈرىلەردە) يۈزەكى قارىغاندا شۇنداقتەك بىلىنىدۇ. بىراق مەدىنىدە نازىل بولغان قۇرئان سۈرىلىرىدە ۋە ئىمانى مۇستەھكەملىنىپ، ئىسلامىي ئۈممەت، ئىسلامىي دۆلەت، اللە يولىدا ئۇرۇش قىلىدىغان ئىسلامىي قوشۇنغا ئايلىنىپ بولغان مۇئمىنلارغا قارىتىلغان سۆزلەردە ئۇلۇھىيەت مەسلىسىنىڭ ئىزچىل تەكىتلىنىشى بۇ مەسىلىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. ئۇنداقتا بۇ مەسىلىنىڭ قۇرئاندا مەركەزلىك بايان قىلىنىشىدىكى سەۋەب قۇرئاننى تۇنجى قېتىم ئاڭلىغانلارنىڭ ئىنكار قىلغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى بۇ مەسىلىنىڭ ئىنسانلارنىڭ قەلبلىرىنى ياخشىلىققا ئاچىدىغان، ياخشىلىق ئۈستىگە تەربىيەلەيدىغان، ياخشى نەتىجە چىقىرىدىغان ئاچقۇچ بولغانلىقىدا؛ قەلبلەرنى يېتىلدۈرۈشتە ئۇلۇھىيەت مەسلىسىدەك خاسىيەتلىك ئاچقۇچنىڭ تېپىلمىغانلىقىدا.

ئىنكار قىلغانلارغىمۇ ھەقىقەتكە باشلاش ئۈچۈن مۇشۇ مەسىلە بىلەن خىتاب قىلىنىدۇ. مۇئمىنلارغىمۇ ئوخشاشلا ئىمانىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ۋە يېڭىلاش ئۈچۈن مۇشۇ مەسىلە بىلەن خىتاب قىلىنىدۇ. چۈنكى ئىمان مسلىسىز ئوزۇقتۇر. مۇئمىنلارغا قارىتىلغان مۇنۇ ئايەتكە قاراڭ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار اللەقا، اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە اللە ئۈنىڭغا نازىل قىلغان كىتابقا ۋە ئىلگىرى نازىل قىلغان كىتابلارغا ئىمان كەلتۈرۈڭلار﴾[1].

مانا بۇ ئايەت مۇئمىنلارغا ئىمان كەلتۈرۈڭلار دەۋاتىدۇ، ۋەھالەنكى ئۇلار ئىمان كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلغان بۇ ئايەت نازىل بولغاندا ئاللىبۇرۇن ئىمان ئېيتىپ بولغان ئىدى. دېمەك، بۇ ئايەتتە ئۇلاردىن تەلەپ قىلىنىۋاتقىنى قەلبلىرىدىكى ئىماننى تېخىمۇ قەدىرلەش ۋە ئىماننى زىيادە قىلىشتۇر.

[1] سۈرە نىسا، 136- ئايەت.

ئىمان مۇشىركلارغا تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنى گويا يېڭىدىن تۇغۇلغاندەك باشقىچە بىر ئادەمگە ئايلاندۇردى. ئۇلار ئىمان ئېيتىپ بولغاندىن كېيىنمۇ، يەنە ئىمان ئۇلارغا ئىزچىل تەسىر كۆرسەتتى. نەتىجىدە ئۇلار قۇرئاننىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئىگە بولغان مىسلىسىز كىشىلەرگە ئايلاندى: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1].

شۈنداق. ئىمان قەلبلەرنىڭ ئاچقۇچىدۇر. قەلبلەر اللەنىڭ نۇرى بىلەن يول تېپىپ، توغرا يۆنىلىشكە يۈزلەنگەن ۋاقىتدا ئىمان خاسىيەتلىك ئاچقۇچتۇر. بۇنىڭ سەۋەبى شۈكى، كۆپ قېتىم ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىنسان فىترىتىدە ئىبادەت قىلىش خۇسۇسىيىتى بار. پەقەت ئىبادەت قىلىنىدىغان مەبۇد ئوخشىمايدۇ. ھاياتلىق يولى مەبۇدقا قاراپ بولىدۇ. اللە مەبۇد بولغاندا ھالال-ھارام، سەتلىك-گۈزەللىك، توغرا-ناتوغرا. ئېنىق بايان قىلىنغان ئىلاھىي يول ھاياتلىق يولى بولىدۇ. باشقا نەرسە مەبۇد بولغاندا، ھاياتلىق يولىنى شۇ مەبۇد بەلگىلەيدۇ. مەبۇد مەيلى ئوچۇق ئاشكارىلانغان ھاۋايى-ھەۋەس بولسۇن ياكى تۇرلۈك شۇئار ۋە ناملارنىڭ تېگىگە يوشۇرۇنغان خاھىشلار بولسۇن بەرىبىر ئوخشاش. شۇڭلاشقا تۇرلۈك جاھىلىيەتلەر شەكلەن ئوخشىمىسىمۇ ھاۋايى-ھەۋەس بولۇشتا ئوخشاش. بىر شەخسنىڭ خاھىشى ياكى بىر توپ شەخسنىڭ خاھىشى ۋە ياكى پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ خاھىشى بەرىبىر ھاۋايى-ھەۋەستۇر.

ئىلاھىي يول ياراتقان مەخلۇقلىرىنى، مەخلۇقلارغا ماس كېلىدىغان نەرسىلەرنى، مەخلۇقلارنى تۈزەيدىغان نەرسىلەرنى ئىنچىكىلەپ بىلىدىغان زات تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان. بۇ زات بۈگۈن كۈندە بولۇۋاتقان ئىشلارنى تولۇق بىلىدۇ. ئۇ زاتقا ھېچقانداق ئىش مەخپىي قالمايدۇ. ئۇ زات، ھازىر يۈز بەرگەن بولسىمۇ تەسىرى شەخسنىڭ ئۆمرىدىن ھالقىيدىغان بىر زامانلاردىن كېيىن ئاشكارىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ تەسىرىنىمۇ بىلىدۇ. ئۇ زات ھېكمەتلىك ئادىل بولۇپ، خاھىشلار ئۇ زاتنىڭ ئادىللىقىنى بۈزالمايدۇ. ئۇ بىھاجەت زاتتۇركى، ھۆكۈمدە ئۆز مەنپەئەتلىرى ۋە ئېھتىياجلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدۇ. ئۇزات يەككە-يېگانە اللەدۇر. ئىنسانىنى ۋە پۈتۈن كائىناتنى اللە ياراتقان بولغاچقا، ئىنسانىنىڭ ھاياتلىق يولىنى بەلگىلەش

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

ھوقۇقىنىڭ بىر اللەقا مەنسۇپ بولۇشى ھەقلىقتۇر: ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿يارىتىش ۋە ئەمر قىلىش راستتىنلا اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر﴾[1].

ئىلاھىي يول ئەنە شۇ زات تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان بولغاچقا، ئىنسانىيەتنىڭ روھىيىتىنى تۇزەپ، ھاياتلىقنى ئىسلاھ قىلىدۇ.

ئىنسانلار اللەنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىنى ئېنىق بىلگەندىلا ئىلاھىي يولدا چىڭ تۇرالايدۇ. شۇ چاغدىلا ئۆزىنى يەككە-يېگانە اللەقا تاپشۇرالايدۇ. ئىنسان اللەنىڭ قۇدرەتلىك رىزىق بەرگۈچى، پايدا-زىيان كەلتۈرگۈچى، جان بەرگۈچى، جان ئالغۇچى، پۈتۈن كائىناتنىڭ ئىشلىرىنى تەدبىر بىلەن باشقۇرغۇچى، خالىغىنىنى قىلغۇچى ئىكەنلىكىگە، اللەدىن باشقا نەرسىلەرنىڭ ئەمەلىيەتتە ھېچنەرسىگە ئىگە بولالمايدىغانلىقىغا، ئۇلار ئىگە بولغاندەك كۆرۈنگەن نەرسىلەرگىمۇ اللەنىڭ خاھىشى ۋە تەقدىرى بىلەن ئىگە بولغانلىقىغا جەزم قىلىپ ئىشەنگەندە، ئەنە شۇ چاغدىلا مۇسۇلمان بولىدۇ. يەنى اللەنىڭ يول كۆرسىتىشىگە ئۇنىڭ تەقدىرى ۋە خاھىشىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئەمرى-نەھيلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ھاياتلىق يولىنى اللەتىن ئالىدۇ.

يەر شارىدا ئىلاھىي يولنى بەرپا قىلىش، كىشىلەرنىڭ بەرپا قىلىش قىزغىنلىقى ياكى ئۆزلىرىنى شۇ يولغا تاپشۇرۇشى بىلەنلا ئىشقا ئاشمايدۇ. پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ بىر دىندا بولماسلىقى ئاللىبۇرۇن اللەنىڭ خاھىشى ۋە تەقدىرىگە ئايلىنىپ بولغان: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ ﴿ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، پۈتۈن ئادەملەرنى ئەلۋەتتە بىر دىندا قىلاتتى، ئۇلار دىن توغرىسىدا داۋاملىق ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر، پەقەت پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. اللە ئۇلارنى شۇ ئىختىلاپ ئۈچۈن ياراتتى﴾[2].

دېمەك، جاھاندا اللەنىڭ بىرلىكى ۋە بارلىقىغا ئىشەنمەيدىغان، ئىمانىنى يامان كۆرۈدىغان، ئىمانغا ۋە ئىمان ئەھلىگە جەڭ ئېچىپ، ئىلاھىي يولغا قارشى تۇرىدىغان ئادەملەر بار. شۇ جەھەتتىن يەر شارىدا ئىلاھىي يولنى بەرپا قىلىش اللەنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە تانىدىغان، اللەنىڭ يولىنى يامان كۆرۈدىغان كاپىرلار بىلەن جىھاد قىلىشقا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. يەر شارىدا ئىلاھىي يولنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن جىھاد

[1] سۈرە ئەئراف، 54- ئايەت.

[2] سۈرە ھۇد، 118- ۋە 119- ئايەتلەر.

قىلغان كىشى ئازار-كۈلپەتلەرگە، ھۆزۈر -ھالاۋەتلەردىن مەھرۇم بولۇشقا ۋە ئۆلۈشكە دۇچ كېلىدۇ. ئىنسان قەلبىي ئەنە شۇنداق خەتەرلىك جەڭ قايناملىرىغا كىرىشتە اللەنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە، تىرىلدۈرگۈچى ۋە ئۆلتۈرگۈچى، پايدا-زىيان يەتكۈزگۈچى، رىزىقنى تار قىلغۇچى ۋە كەڭ قىلغۇچى ئىكەنلىكىگە يەنە بىر قېتىم ئىمان كەلتۈرۈشكە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا ئىمانسىزلار تەۋرىنىپ، يولىنى داۋاملاشتۇرالمايدۇ.

تەقدىر اللەنىڭ قولىدا، پايدا-زىيانىنى، ھاياتلىقنى، ئۆلۈمنى، رىزىقنىڭ كەڭ يېكى تار بولۇشىنى اللە بەلگىلەيدۇ. قەلبىتە شۇنداق ئىشەنچ تەۋرىنىپ قالغان ھامان قەدەملەر تېيىلىپ، تەۋرەنگۈچى كەينىگە يېنىپ كېتىدۇ. پەقەت اللەنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىپ، ئىمانىنى مۇستەھكەملەپ، يېڭىدىن يولغا چىققانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇھىيەت مەسلىسى قەلبىنى اللەقا تاپشۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى بولغاندەك، جىھادقا تەييارلىق قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى بولدى.

تىنچلىق مەزگىلىدە، راھەت-پاراغەت مەزگىلىدە، ئىنسان قەلبىدە تۇغرا يولدا چىڭ تۇرۇشتىن سۈسلاشتۇرىدىغان راھەتپەرەسلىك خاھىشى پەيدا بولىدۇ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ ﴿ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن، كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ مىللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان باقاسى يوق شەيئىلەردۇر﴾[1].

ئىنسان قەلبىي بۇ نەرسىلەرنىڭ قىزىقتۇرۇشى ۋە جەلپ قىلىشلىرى ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، پەقەت اللەنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە، دۇنيا ھاياتنىڭ ئاخىرقى نەتىجە ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەندىلا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئىمان بىلەن ئاۋات بولغان قەلبتە تەقۋالىق بولىدۇ. تەقۋالىق كىشىنى اللەنىڭ ئەمرى ۋە نەھىيلىرىگە ئىتائەت قىلىش لاياقىتىگە ئىگە قىلىدۇ. دۇنيا ھاياتنىڭ ئاخىرقى نەتىجە ئەمەسلىكىگە، قايتا تىرىلىشكە، ھېساب بېرىشكە، نېمەتكە ئېرىشىشكە ياكى ئازابقا قېلىشقا ئىشىنىش ھاياتلىق مىزانىنى ۋە قىممەت قاراشنى ئۆزگەرتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھازىرقى جاھىلىيەتتىكىدەك، ھېسسىي پاراغەت ھاياتلىقنىڭ نىشانىغا ئايلىنىپ قالمايدۇ. ھۆزۈر - ھالاۋەتكە چۆكۈش بىردىنبىر

[1] سۈرە ئال ئىمران، 14- ئايەت.

پائالىيەتكە ۋە ئۆزگەرمەس تورمۇزلىغۇچى غەمگە ئايلىنىپ قالمايدۇ. ئادەملەر «ھاياتلىق پۈرسىتى قىسقا ئۆمۈر بىلەن چەكلىنىدۇ، قولدىن كەتسە كەلمەيدۇ» دېگەن تونۇشتا بولۇپ قالسا، بۇ چاغدا ئىمكانقەدەر پۈرسەت قولدىن كېتىشتىن بۇرۇن ياغ چاينىۋېلىش «چېچەنلىك، ئەمەلىيەتچىلىك» ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئەھۋالدا ھارام - ھالال دېگەن ئۇقۇم يوقلىدۇ. پۈرسەتپەرەسلىك كىشىلەرنىڭ غايىسىگە ئايلىنىدۇ. ئۇلار ھايۋانلاردەك يەپ - ئىچىپ ھۇزۇرلىنىدۇ : ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ﴾ ﴿كاپىرلار ھاياتى دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ ۋە چاھارپايلاردەك يەپ ئىچىدۇ. ئاخىرەتتە ئۇلارنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ﴾[1].

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى ئىنكار قىلغانلارنى دوزاخقا كىرگۈزىمىز، ئۇلارنىڭ تېرىلىرى پىشىپ تۈگىگەن چاغدا ئازابنى تېتىتىش ئۈچۈن ئورنىغا باشقا تېرە يەڭگۈشلەيمىز، الله ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمىز، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، جەننەتتە ئۇلارغا پاك جۈپتىلەر بولىدۇ، ئۇلارنى جەننەتنىڭ مەڭگۈلۈك سايىسىگە داخىل قىلىمىز﴾[2].

ئادەملەر يۇقىرىقى ئايەتتە دېيىلگەن قايتا تىرىلىش، مۇكاپاتلىنىش ۋە جازالىنىشلارغا ئىشەنگەن چاغدا، الله بەلگىلەپ بەرگەن ھۇدۇدلاردا مەھرۇملۇق ھېسسىياتىدا بولماي توختىيالايدۇ. چۈنكى ئۇلارغا شۇنسى ئېنىق مەلۇمكى، كۆڭۈل تارتقان بىر ھالاۋەتتىن الله‌قا ئىتائەت قىلىش يۈزسىدىن ئۆزىنى تارتىش بىكارغا كەتمەيدۇ. بەلكى ئۇ ۋەزنىلىك بىر ئىبادەت ھېسابلىنىپ، نازۇ-نېمەتلىك جەننەتلەرگە ئىگە قىلىدۇ ھېسابتا كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمىگەن كىشى پايدا تاپقان بولىدۇ. الله‌قا ئىتائەت قىلىش يۈزسىدىن قولدىن كەتكەن ھۇزۇر -ھالاۋەتكە ئېچىنمايدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كېرىپ ئەسكىلىك قىلسا، رەسۋا قىلغۇچى ئازابقا قالدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمەسلىكنى

[1] سۈرە مۇھەممەد، 12- ئايەت.

[2] سۈرە نىسا، 56-ۋە 57 -ئايەتلەر.

پايدا ھېسابلاشقا، ھۆزۈر -ھالاۋەتكە ھايۋاندەك ئۆزىنى ئۇرۇشتىن ساقلىنىپ قېلىشقا سەۋەب بولىدۇ بۇنىڭ بىلەن ئىمان ئۇرغۇتقان تەقۋالىق كۈچىيىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلارغا ھاياتلىق يولىنى سىزىپ بەرگەن كىتاب «اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش» نى مەركەزلىك بايان قىلغان. بۇ كىتابتىكى يوليورۇقلار ۋە قانۇن-تۈزۈملەر ھەممىسى مەزكۇر كىتابنىڭ مەركىزى يادروسى بولغان «اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش» كە باغلانغان. بۇ جايدا اللەنىڭ كىتابىنىڭ تېمىلىرىنى ۋە ئۇ تېمىلارنىڭ ئىنسان روھىيىتىنىڭ قۇرۇلمىسىغا كۆرسەتكەن تەسىرىنى تەپسىلىي بايان قىلىشنىڭ ئورنى يوق. مەن بۇ مەسىلىنى باشقا كىتابلاردا بايان قىلدىم[1]. لېكىن قۇرئان ئۆزىنىڭ يولىيورۇقلىرى، قانۇن-تۈزۈملىرى ۋە ئىلھامبەخش مەزمۇنلىرى بىلەن تارىختىكى مىسلىسىز روھلارنىڭ يېتىلىشىدە ئەڭ چوڭ ئامىل بولغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئۈچۈن، شۇ روھلارنى يېتىلدۈرگەن ئامىللارنى بايان قىلغاندا قۇرئاننىڭ تەسىرى ئۈستىدە قىسقىچە توختالماقچىمەن.

بىز قۇرئاننى تىلغا ئالغاندا ھەدىسنىمۇ قوشۇپ تىلغا ئالىمىز. ھەدىس قۇرئاننىڭ ئىزاھاتى ۋە تولۇقلىمىسى، بايانى ۋە تەپسىلاتىدۇر: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ ﴿بىز ساڭا قۇرئاننى ئىنسانلارغا چۈشۈرۈلگەن شەرىئەتنى بايان قىلىپ بەرسۇن دەپ نازىل قىلدۇق﴾[2].

ھەدىسنىڭ تېمىلىرى قۇرئان تېمىلىرى بىلەن ئاساسەن بىردەك. قۇرئان ئۇلۇھىيەت مەسىلىسىنى ھەممە تەرەپتىن تولۇق شەرھلەپ، ئۇنى ئىنسان روھىيىتىگە ياخشى كۆرۈش، ياماق كۆرۈش، قورقۇش، ئۈمىد قىلىش، ھېسسىياتنىڭ، غەيبكە ئىشىنىش[3] قاتارلىق ھەممە كېرىش ئېغىزلىرىدىن كىرگۈزىدى. قۇرئان روھىيەتكە ئالدىنى قىلغان، ئارقىنى قىلغان، قورققان، قىزىققان، يۈكسەلگەن، چۈشكۈنلەشكەن، جىم تۇرغان، ھەرىكەت قىلغان، ئارام تاپقان، چۆچىگەن، يالغۇز قالغان، توپلاشقان، خۇش بولغان، خاپا بولغان ھەممە ئەھۋالدا خىتاب قىلدى. قۇرئان ئۇلۇھىيەت مەسىلىسىدە شۇنداق كەڭ توختالغان بولسا، ھەدىس ئىمانى چۈشەنچىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا، كىشىلەرنى بۇ دۇنيادا ئىمان ئاساسىدا ئايرىشتا،

[1] «قۇرئان تەتقىقاتى» ۋە «ئىسلامىي تەربىيە يولى» دېگەن كىتابلار كۆزدە تۇتۇلدۇ.

[2] سۈرە نەھل، 44-ئايەت.

[3] خالىسىڭىز :" ئىسلامى تەلىم تەربىيە پىرىنسىپى" ناملىق كىتابنىڭ: قارمۇ قارشى سىزىقلار دېگەن بۆلۈمگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

ئىسلامىي جەمئىيەتتىكى ئىمانغا ئالاقىدار ھۆكۈملەردە زۆرۈرىيەت مىقدارىدا قىسقىچە توختالدى. قۇرئان قانۇن-ھۆكۈم تېمىسىدا قىسقىچە توختالغان بولسا، ھەدىس بۇ ھەقتە كەڭ توختىلىپ، ھالال-ھارامنى روشەن تەپسىلىي بايان قىلدى. قۇرئان ئاخىرەت ھەققىدە جەلپكار كۆرۈنۈشلەرنى كەڭ تەسۋىرلىگەن بولسا، ھەدىس بۇنىڭغا روبىرو ھالدا كىشىنى جەننەتكە يېقىنلاشتۇرغۇچى ئەمەللەرگە قىزىقتۇرىدىغان، دوزاخقا دۇچار قىلغۇچى ئەمەللەردىن قورقۇتىدىغان مۇپەسسەل بايانلارنى بەردى.

شۇنداق، ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەرنى يېتىلدۈرۈشتە قۇرئاننىڭ تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئۈستىدە توختالغىنىمىزدا، ھەدىس توغرىسىدىمۇ توختىلىمىز. بىراق، ئاشۇ كىشىلەرنىڭ روھىيىتىنى يۇكسەلدۈرۈپ، يۇقىرى چەككە، يۇقىرى چوققىغا يەتكۈزۈشتە چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن يەنە بىر ئامىل بار. ئۇ بولسىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ كىملىكى بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغانلىقىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكەن شۇ كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغانلىقى ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە يۇكسىلىشىگە كۆرۈنەرلىك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇڭا بۇ ھەقتىمۇ قوشۇمچە توختىلىمىز.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ روھىي قۇرۇلمىسىغا تارىختا قايتا تەكرارلانمايدىغان دەرىجىدە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. پەيغەمبەرلىك ئەمدى تەكرارلانمايدىغانلىقى ئۈچۈن بۇنداق كىملىك ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىشىمۇ تەكرارلانمايدۇ. ئەلمىساقتىن تا قىيامەتكىچە بۇنداق ئۇلۇغ، مۇكەممەل كىملىك ۋۇجۇدقا كەلمەيدۇ. بۇ يەردە ئۇ كىملىكنىڭ ئالىي ئەزمىتىنى تەپسىلىي شەرھىيلەشنىڭ ئورنى يوق. ئۇ كىملىك قانچىلىغان كىملىكنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن، قانچىلىغان ئەزىمەتلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن. بۇ ئەزىمەتلەرنىڭ بىرەرسى بىر ئادەمدە تېپىلىپ قالسا، ئۇ تارىخىي بۈيۈك شەخسكە ئايلىنىدۇ. شۇنداق ئەزىمەتتىن نەچچىسى مىسلىسىز يۇقىرى سەۋىيە بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىملىكىدە مۇجەسسەملەنگەن تەربىيەچىلىك كىملىكى، سىياسىي رەھبەرلىك كىملىكى، ھەربىي قوماندانلىق كىملىكى، روھانىي ئابىدلىق كىملىكى، ئەرلىك كىملىكى، دادىلىق كىملىكى، بۇرادەرلىك كىملىكى، دەۋەتچىلىك كىملىكى. مانا بۇ كىملىكلەر ئۆز-ئارا مۇۋازىنەتنى ساقلىغان ھالدا بىر-بىرىگە چىڭ باغلىنىپ جەمئىيەتنى بولسا، قانداق بىر ئەزىمەت ۋۇجۇدقا كېلەر؟

تارىختىكى ئەڭ كاتتا ئەزىمەت بارلىققا كەلدى. بۇ كاتتا ئەزىمەتنىڭ تەسىرىمۇ شۇنداق كاتتا بولدى. ئەبۇ سۇفيان مۇسۇلمان بولۇشتىن ئىلگىرى مۇشۇ ئەزىمەتنىڭ بىر تەرىپىنى - ئەڭ چوڭقۇر تەسىر بېرىدىغان بىر تەرىپىنى تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېگەن: «ھېچكىمنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئۇنى مۇھەممەدنىڭ ساھابىلىرى مۇھەممەدنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرمەيدۇ». بۇ راست ئېيتىلغان سۆز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىملىكى شۇنداق جەزىبدار كىملىك. ئۇنى ياخشى كۆرگەنلەرمۇ غايەت دەرىجىدە قاتتىق ياخشى كۆرىدۇ. كۆڭۈل كۆزى كور بولۇپ، ئۆچ كۆرگەنلەرمۇ چەكسىز ئۆچ كۆرىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن ئايرىلماي ياشىغانلار ئۇنىڭدىن چوڭقۇر تەسىرلەندى. ئۇلار قۇرئاننىڭ بۇلىقىدىن قېنىپ ئىچتى، يۇقىرى چوققىغا چىقمىقمۇ ئاسان بولدى. قۇرئان پەسلىمەيدىغان مەنە بۇلىقىدۇر. ھەربىر ئادەم بۇ بۇلاقتىن قاچسىغا يارىشا سۇ ئالىدۇ. بۇيۇك روھقا ھەمراھ بولۇپ كېڭەيگەن ۋە سۈزۈلگەن روھلار قۇرئان بۇلىقىدىن تېخىمۇ قېنىپ ئىچىش، قۇرئانغا ئەڭ كەڭ، ئەڭ چوڭقۇر ئەمەل قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولدى.

ساھابىلەرنىڭ بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېگەن: «بىز ھۆزۈرلىرىدىن قايتىپ، ئۆز ئىشىمىز بىلەن مەشغۇل بولغاندا ھۆزۈرلىرىدا تۇرغاندىكى ھالىتىمىزنى ساقلاپ قالالمايمىز.» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جېنىمنىڭ ئىگىسى بولغان زات بىلەن قەسەمكى، ناۋادا سىلەر مېنىڭ ھۆزۈرۇمدا تۇرغاندىكى ھالىتىڭلارنى ساقلاپ، اللەنى داۋاملىق ياد ئېتەلىسەڭلار، ئۆيلىرىڭلاردا ۋە يوللىرىڭلاردا پەرىشتىلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەن بولاتتىڭلار. بىراق، ئى ھەنزەلە شۇ ھالەتنى پات - پات ئەسلىگە كەلتۈرۈپ تۇرۇڭلار»[1].

بۇ، ساھابىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۆزۈرىدىن چىققاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەسىرى تۈگەيتتى دېگەنلىك ئەمەس. مۇنداق چوڭقۇر تەسىر ھەرگىزمۇ تۈگىمەيدۇ. بەلكى بۇ، ساھابىلەر (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە تۇرغاندا چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، ئۆزلىرىنى باشقا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلغانلىقىنى ئوچۇق جاكارلىغانلىقىدۇر. دەرھەقىقەت، ئۇلارنىڭ بۇيۇك روھتىن قوبۇل قىلغان نۇرى ئۇلارنىڭ روھىنى سۈزۈلدۈرۈپ، پەرۋاز قىلدۇرۇپ، سۇ ئۈزگەن كىشى گەۋدىسىنىڭ سۈدا لەيلەپ، يېنىكلەپ قالغانلىقىنى ھېس قىلغاندەك ھالەتكە كەلتۈرگەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

كۈندىلىك تۇرمۇشىغا قايتقاندا، ئۇلارنىڭ روھىغا لىق قاچىلانغان نور سۇسلاشقان-دە، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرغان ھالەت بىلەن قايتىپ چىققاندىكى ھالەتنىڭ پەرقلىق بولغانلىقىنى ھېس قىلغان. بىراق تارىخى پاكىت شۇكى، ئۇلارنىڭ روھىدىكى ئېنېرگىيە ھەرگىزمۇ يوقالمىغان. ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىدىن چىققاندىن كېيىنكى ئۆزگىرىشىنى ھېس قىلىشى پەقەت پەرۋاز قىلىش ئىقتىدارىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇشقا ئىنتىلگەنلىكى ئىدىكى، شۇ ئىقتىدارنى يوقاتقانلىق ئەمەس ئىدى. ئۇلار ئىنسانىيەت تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە پەرۋاز قىلىۋەردى.

شۇنداقتىمۇ، مۇشۇ دىنىي زېمىنىدا بەرپا قىلىش ئۇچۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز كىملىكى بىلەن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى شەرت ئەمەس. ئەگەر مۇشۇ شەرت تېپىلمىسا، ئىسلام دىنى زېمىندا ئۆرە بولمايدىغان بولسا ئىدى، الله تائالا كىشىلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇنيادىن كەتكەندىن كېيىن بۇ دىننى بەرپا قىلىشقا تەكلىپ قىلمىغان بولاتتى. الله ھېچكىمنى كۆچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىملىكى ئىسلام دىنى زېمىندا نۇقسانسىز ئۆرە بولغۇدەك دەرىجىدە ھەدىسلىرى ۋە تەرجىمھاللىرى بىلەن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. بىز پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدىكى ئالىي ئۇلگىلەردە كۆرۈنەرلىك بولغان بىر ئەمەلىي ئەھۋالنى چۈشەندۈرمەكچى بولۇۋاتىمىز. بۇ ئەھۋال كېيىنكى تارىختا ئۇنداق مۇكەممەل تەكرارلانمىغان بولسىمۇ، ئەممە ئىسلام تارىخىدا ئۆتكەن ھەر بىر ئەۋلاد كىشىلەر ئىچىدىكى ئايرىم شەخسلەردە ئۇزۇلمەي داۋام قىلىپ كەلدى. بۇنداق شەخسلەر ھازىرمۇ كۆپلەپ تېپىلىدۇ.

بۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتكەن تەسىرى يېڭىلىقنىڭ كونىلىقتا كۆرسەتكەن تەسىرى ئىدى. ھەرقانداق يېڭىلىق كونىلىقتىن جانلىقراق، ئاكتىپراق ۋە مەزمۇتراق بولىدۇ. بۇنداق ئىش ئىنسان روھىيىتىنىڭ خاراكتېرىدىمۇ ۋە ماددىي كائىناتنىڭ خاراكتېرىدىمۇ بار. مەسىلەن: يېڭىدىن چەككىلەپ ئېلىنغان ئوكسىگېن گازى ھاۋادىكى ئوكسىگېن بىلەن تەركىب جەھەتتە تامامەن ئوخشاش بولسىمۇ، ئەمما ئوت ئېلىشتا ئاكتىپراق بولىدۇ. يېڭى دەۋرنى باشلىغان ياكى يېڭىلىقتا كۆچكەن روھلار باشقا روھلاردىن جانلىقراق ۋە ئاكتىپراق بولىدۇ. بۇ ھادىسىنى تۆۋەندىكى ئىككى نۇقتىدىن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن:

1 - يېڭى تەۋەللۇت (بولۇپمۇ ئىسلامىي رەۋىشتىكى) روھىيەتنى قايتا قۇراشتۇرىدۇ - دە، روھىيەت ھايات كۈچكە تولۇپ، يېڭىلىنىدۇ. چەكسىلەنگەن ئوكسىگېنمۇ شۇنداق بولىدۇ.

2 - يېڭى تەۋەللۇت دۇچ كېلىدىغان رەھىمسىز كۈچلۈك رىقابەت روھىيەتنى تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتۈرىدۇ ۋە ساپلاشتۇرىدۇ. يېڭىلىق بىلەن رىقابەت جەم بولسا، ئەمەلىي ھەرىكەت قىلىۋاتقان روھلارنىڭ قانچىلىك ئاكتۇئال بولۇپ كېتىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئەمەس.

ئۇنىڭدىن باشقا يەنە، يېڭىدىن يېتىلىۋاتقان بۇ كىشىلەر بىر تەرەپتىن يېڭى نېمەتنىڭ قەدىرىگە تولۇق يېتەتتى. ئۇلار بۇرۇن جاھىلىيەت ئىچىدە ياشاپ ئاندىن ئىسلامغا كۆچكەن بولغاچقا، جاھىلىيەتتىن ئىسلامغا كۆچۈشنىڭ نەقەدەر چوڭ كۆچۈش ئىكەنلىكىنى ئەمەلىي ھېس قىلغان ئىدى. ئۆمەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) مۇنداق دەيدۇ: «جاھىلىيەتنى بىلمىگەن كىشى ئىسلامنى بىلمەيدۇ.» شۇنداق، جاھىلىيەت بىلەن ئىسلامنىڭ پەرقىنى بىلگەندىلا ئاندىن ئىسلامنىڭ قەدرىگە يەتكىلى بولىدۇ. ئۇلار يەنە بىر تەرەپتىن يېڭى ئىسلام بىناسىنى بىر خىش، بىر خىشتىن بىنا قىلىپ، بىنا قىلىشنىڭ جاپاسىنى يەتكۈچە تارتىپ، يېڭى بىنانىڭ پۈتۈشىنى زارىقىپ كۈتكەن بولغاچقا، بىنانى زەخمەتكە ئۇچراتماي مۇھاپىزەت قىلىشتا چىڭ تۇراتتى. بىناغا بىر كىشى چېقىلسا ياكى جىجىلسا، ئۇلار چىداپ تۇرالمايتتى. بىنا ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى بىلەن بىرلىشىپ، گىرەلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۇلار ئۆز مەۋجۇتلىقىنى بىنانىڭ مەۋجۇتلۇقىدا دەپ ھېس قىلاتتى.

ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەر ئىسلامغا ئەنە شۇنداق ھېرىس ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رەھبەرلىكى ۋە يېتەكچىلىكىدە ئۆزلىرى سالغان بىنانىڭ ساپسات تۇرۇشىغا تولىمۇ ھېرىس ئىدى. شۇنداقتىمۇ بىز زېمىندا اللەنىڭ دىنىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھايات بولۇشى شەرت دېمەيمىز. شۇ، شەرت بولغان بولسا، اللە كېيىنكىلەرنى بۇ دىنىنى بەرپا قىلىشقا تەكلىپ قىلمىغان بولاتتى بىز پەقەت تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاشۇ تارىخى ئەھۋالنى چۈشەندۈرمەكچى بولۇۋاتىمىز. بۇ بىزگە مۇنداق بىر سوئالنى قويىدۇ: ساھابىلەردەك كىشىلەر قايتا تەكرارلانمىسا (ياكى ھازىرقى لەھزىغىچىلىك تەكرارلانمىغان بولسا) ئۇلارنىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن نېمە رولى ۋە قانداق قىممىتى بولسۇن؟ قايتا تەكرارلانمايدىغان نەرسىنىڭ گېپىنى قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ پايدىسى بارمۇ؟ تارىختا تەكرارلانمايدىغان بۇ كىشىلەر ئۆزىگە خاس شارائىتقا ئىگە بولغان ۋە بۇ شارائىت

ئۇلارنىڭ يېتىلىشىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن بولسا، مەسىلەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ كىملىكى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان، بۇنىڭغا يېڭى تەۋەللۇتنىڭ تەسىرى قوشۇلۇپ كەلگەن بولسا، ئىسلامنىڭ ئاشۇ جەزبىلىك سۇرىتىنىڭ يەنە بىر قېتىم مەۋجۇت بولۇشىدىن قانداقمۇ ئۈمىد كۈتكىلى بولسۇن؟

بىزنىڭچە بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىش زۆرۈر. چۈنكى، ئۇ سوئال ساھابىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ساھابىلەردىن كېيىنكىلەرنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەن كىشىلەردە مۇنداق بىر ۋەسۋەسىلىك خىيالنى پەيدا قىلىدۇ: «ئىسلام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە توغرا يول تۈتۈپ ماڭغان خەلىپىلەرنىڭ دەۋرىدىن ئىبارەت ئاشۇ قىسقىغىنا بىر دەۋردە ياشاپ ئاخىرلاشقانكەن.» دەل شۇ چاغدا نەجىس شەرقشۇناسلار ۋە ئۇلارنىڭ شايكىلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئىسلامنىڭ قايتىدىن رېئال تۈرمۈشقا يېنىپ كېلىشىدىن كىشىلەرنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈش ئۈچۈن ئاشۇ خىيالنى تەكتىلەيدۇ. بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن مۇنۇ مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەك: قايتا تەكرارلانمايدىغىنى ياكى ھېچبولمىغاندا ھازىرغىچە تەكرارلانمىغىنى زادى نېمە؟ ئىسلامنى رېئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان ئالاھىدىلىكلەرمۇ؟ ياكى، ساھابىلەرنىڭ شۇ ئالاھىدىلىكلەرنى مىسلىسىز يۇقىرى دەرىجىدە رېئاللىققا ئايلاندۇرغانلىقىمۇ؟ ساھابىلەرگە خاس بولغان شارائىت تەكرارلانمايدۇ. شۇ شارائىت زادى قانداق رول ئوينىغان؟ ئىسلامنى رېئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان ئاساسىي ئالاھىدىلىكلەرنى شۇ شارائىت پەيدا قىلغانمۇ؟ ياكى، ئۇ ئۆزگىچە شارائىت ئاشۇ ئالاھىدىلىكلەرنى مىسلىسىز دەرىجىدە رېئاللىققا ئايلاندۇرغانمۇ مېنىڭچە مەسىلە ئەمدى ئايدىڭلاشتى. ئىسلامنى رېئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان ئاساسىي ئالاھىدىلىكلەرنىڭ ھەممىسى قۇرئان ۋە ھەدىستىن ئىبلىنىدۇ. بۇ ئىككىسى اللەنىڭ تەقدىرى ۋە خاھىشى بىلەن مۇسۇلمانلار ھاياتىدا داۋاملىق قوغدىلىدۇ. ئىلگىرىكى ساماۋى كىتابلار بۇرمىلانغان ۋە زايە بولغان، ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ سۈننەتلىرىدىن قۇرئان ۋە ھەدىستە خاتىرلەنگەنلىرىدىن باشقا ھېچنەرسە ساقلىنىپ قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا، اللە قۇرئان ۋە ھەدىسنى ساقلاشقا ئۆزى كېپىل بولدى: ﴿**إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ**﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى نازىل قىلدۇق، ئۇنى چوقۇم قوغدايمىز﴾[1].

[1] سۈرە ھىجر، 9- ئايەت.

مانا بۇ ئىككى مەنبەدە ئىسلامنى قايتا قۇرۇشقا قىزىقىدىغان ۋە شۇنىڭغا ئىرادە باغلىغان ھەرقانداق دەۋرىدىكى كىشىلەرگە ئىسلامىي شەخس، ئىسلامىي جامائەت، ئىسلامىي دۆلەت قۇرۇشقا كېرەكلىك بولغان ھەرقانداق مادداۋى تېپىلغۇ، ساھابىلەرنىڭ ئۆزگىچە شارائىتى پەقەت ئىسلامنىڭ قۇرئان، ھەدىستىن ئېلىنغان ئاساسلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى مىسلىسىز دەرىجىدە رېئاللىققا ئايلاندۇردى. تارىخىي تەكرارلانمايدىغىنى ئىسلامنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى ئەمەس، بەلكى ئاشۇ مىسلىسىز دەرىجە.

يەنە مۇنداق بىر سوئالمۇ بار: ئەينى زاماندا ئىشقا ئاشقان مىسلىسىز دەرىجە تەكرارلانمايدىغان ئۆزگىچە شارائىتتىن تۇغۇلغانلىقتىن تەكرارلانمىسا، ئۇنداقتا بۇ دەرىجە مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا قانداق قىممەتكە ئىگە؟ ئۇ سۆزلەپ ئېغىزنىي تاتلىق قىلىدىغان بىر «شېرىن چۈش» بولۇش قىممىتىگىلا ئىگىمۇ؟

ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس. ئۇ مىسلىسىز دەرىجە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشىدىكى جانلىق ئۈلگە بولۇش قىممىتىگە ئىگە. مۇسۇلمانلار ئىسلامنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىرىدا ئومۇمىي جەھەتتىن ساھابىلەر يەتكەن دەرىجىگە يېتەلمىسىمۇ، ئەمما ئەمەلىيەتتە يۈكسەلمەي قالمايدۇ. تارىخىي پاكىت شۇكى، ھەر بىر ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىچىدىن قەلبلىرىدە ئىمان نۇرى پارلاپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىملىكىدىن ۋە جانلىق ئۈلگىلەردىن ساھابىلەر بىۋاستە پايدىلانغاندەك پايدىلىنىپ، روھىيىتىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىدا ساھابىلەر تۇنجى قېتىم بېشىدىن ئۆتكۈزگەن يېڭىلىقلارنى ھېس قىلىپ، قۇرئان ۋە ھەدىستىن ئۈلۈغ ساھابىلەر قېنىپ ئىچكەنىدەك ئىچىپ، ئۆز ۋۇجۇدلىرىدا ساھابىلەر ئىشقا ئاشۇرغان خۇسۇسىيەتلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ئاشۇ ئالىي يۇقىرى سەۋىيەگە يەتكەن شەخسلەر ئۈزۈلمەي چىقىۋاتىدۇ.

تۇغرا، ئاشۇنداق كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدىكىلەرگە قارىغاندا تولىمۇ ئاز. لېكىن، مۇسۇلمانلار يۈكسىلىشكە ئۇرۇنغانلىرىدا ئومۇمىي جەھەتتىن ئاشۇ ئالىي دەرىجىگە يېتەلمىگەن تەقدىردىمۇ يۈكسەلمەي قالمايدۇ. چۈنكى، ئۇرۇنۇش ھامان يۇقىرىغا تارتىدۇ. ئۇرۇنماسلىق تۆۋەنگە تارتىدۇ: ﴿وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ زامان بىلەن قەسەمكى، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، بىر - بىرىگە ھەقنى

تەۋسىيە قىلىشقان، بىر - بىرىگە سەۋرنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدىدۇر﴾[1].

بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، ھېلىقى مىسلىسىز بىر ئەۋلاد كىشىلەر مۇسۇلمانلار ھاياتىدا مۇھىم رول ئويناپدۇ. خىيالىي بولمىغان، قۇرۇق شوئار بولمىغان ئەمەلىي ئۇلگىلەرنىڭ رېئاللىقتا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئىسلام دىنىنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشقا بەل باغلاپ، مۇشۇ يولدا تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلەرگە تۇرتكە بولىدۇ. ئۇلار ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكلىرىنى رېئالىي دۇنيادا ئىشقا ئاشۇرغاندىن كېيىن، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار يەتكەن مىسلىسىز دەرىجىگە يېتەلمەسلىكنىڭ كارايىتى چاغلىق. ھەرقانداق بىر جاھىلىيەت دەۋرىدە، جۇملىدىن ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى دەۋرىدە ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكلىرىنى (ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە بولسىمۇ) ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ ئۆزىلا، ھەرقانداق جاھىلىيەتكە قارىغاندا چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشتۇر. مىسلىسىز ئالىي دەرىجىگە يېتىش پەزىلەتتە ئالىي ماقام تېپىشتۇر. بۇ جەھەتتە ھەركىم ئىقتىدارىغا يارىشا ئىش كۆرىدۇ - دە، ئاز ساندىكى ئادەملەر ئالىي دەرىجىگە يېتىدۇ، قالغانلار ئالىي دەرىجىگە پەرقلىق قەدەملەر بىلەن يېقىنلىشىدۇ. ھېچكىم كۆچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلىنمايدۇ. شۇنداق، ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ تارىخى رېئاللىق سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋۇجۇدلارغا بىر مەھەل تارقالغاندىن كېيىن يوقاپ كېتىدىغان شېرىن چۈش بولۇش ئۇچۇن ئەمەستۇر، بەلكى، قايتىلىنىدىغان ئەمەلىيەت بولۇش ئۇچۇندۇر.

اللە قىيامەتكىچە باقىي قالىدىغان كىتابىدا مۇسۇلمانلاردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇلگە قىلىپ، ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ ئىزىدىن ئىزدەپ مېڭىشنى تەلەپ قىلىدى. ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ ﴿سىلەرگە - اللەنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە اللەنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە رەسۇلۇللاھ ئەلۋەتتە ياخشى ئۇلگىدۇر﴾[2].

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا

[1] سۈرە ئەسر، 1- ئايەتتىن 3-ئايەتكىچە.

[2] سۈرە ئەھزاب، 21-ئايەت.

إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغان ئەنسارىيلار يېنىغا ھىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى دوست تۇتىدۇ، ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىدۇ، ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە يەتكۈچىلەردۇر. ئۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر: پەرۋەردىگارىمىز بىزگە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۇئمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز سەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، ناھايىتى مېھرىبانسەن دەيدۇ﴾[1].

بۇ ھەقتە تېخىمۇ كۆپ سۆزلەيمىز. شۇبھىسىزكى، ھازىرقى زامانىدىكى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئىسلامىي ئالاھىدىلىكنى مۇكەممەل ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئالىي دەرىجىگە يېتەلمىسىمۇ، ھەر ھالدا كامالەت دەرىجىسىگە يېقىنلاشتىدۇ.

ئىسلام ھازىر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىستە بېشارەت بەرگەن ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىق دەۋرىنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. «ئىسلام غېرىبلىق بىلەن باشلاندى، يەنە بىر قېتىم غېرىبلىشىدۇ، غېرىبلاشقانلارغا خۇش مۇبارەك بولسۇن»[2]. ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىق ھەممە جەھەتتىن بىرىنچى قېتىملىق غېرىبلىققا ئوخشىمىسىمۇ، ئېنىقكى ئاساسلىق كۆپ ئىشلاردا ئوخشايدۇ. مەسىلەن: بىرىنچى قېتىملىق غېرىبلىقتا اللەنىڭ يولى ئەمەلىي تۇرمۇشتا ھۆكۈمران ئورۇندا ئەمەس ئىدى، كىشىلەر «اللەنىڭ بارلىقى، بىرلىكىگە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەق پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە» ئىشەنمەيتتى. ھازىرقى غېرىبلىقتا ئادەملەر گەرچە «اللەنىڭ بارلىقى، بىرلىكىگە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەق پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە» (كەلىمە شاھادەتكە) ئېغىزلىرىدا ئىقرار قىلىشقان بولسىمۇ، پۈتۈن دۇنيادىكى بىر مىلياردتىن ئارتۇق ئادەم كەلىمە شاھادەتنى ھەركۈنى ئېغىزلىرىدىن چۈشۈرمەيۋاتقان بولسىمۇ، ئەممىا ئۇلار كەلىمە شاھادەتنىڭ ئاساسلىق تەقەززاسىنى «اللەنىڭ يولىغا بويسۇنۇپ، اللەنىڭ شەرىئىتىنى قانۇن قىلىش»نى رەت قىلىۋاتىدۇ. مانا بۇ، بۈگۈن كۈندىكى ئىسلامنىڭ بېشىغا كەلگەن ھەقىقىي غېرىبلىقتۇر. گەرچە قۇرئان مىليونلاپ بېسىلىۋاتقان، رادىيو -

[1] سۈرە ھەشر، 9- ۋە 10-ئايەتلەر.

[2] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

تېلېۋىزىيىلەردە قىرائەت ئاڭلىتىلۋاتقان، ئاڭلىغۇسى بارلارغا ھەدىس ۋە دىنىي دەرسلەر بىلەن قوشۇپ چۈشەندۈرۈلۋاتقان بولسىمۇ!

غېرىبلىقتىكى ھەربىكەت ئىسلاھات بولۇشتىن بەكرەك يېڭىلىققا كۆچۈش بولىدۇ.

«سىلەرگە بارلىق مىللەتلەر بىر لوقما تائامغا ئولاشقاندەك ئولىشىپ كېلىدۇ، «شۇ كۈنلەردە سانىمىزنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق بولامدۇ؟» دېيىلگەنىدە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بەلكى شۇ كۈنلەردە سىلەرنىڭ سانىڭلار كۆپ، بىراق سەلدەكى كۆپۈككە ئوخشاپ قالسىلەر، دېدى»[1].

مانا بۇ ھەدىستە دېيىلگەن كۆپۈكلىشىپ كېتىش مەسچىتلەردىكى، رادىيولاردىكى، كىتاب - لېكسىيەلەردىكى دىنىي دەرسلەر ئارقىلىق ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى چۈشەندۈرۈپ ۋەز - نەسىھەت قىلىش بىلەنلا ئۆتۈشالمايدۇ، بەلكى كۆپۈكلىشىپ كەتكەنلەرنى جاھىلىيەتنىڭ «ئەمەلىي» بېسىملىرىدىن ئاجرىتىۋېلىپ، ئىسلام ھەقىقەتلىرى بىلەن يېڭىدىن يېتىشتۈرۈپ، «ئىسلام توغرىسىدا سۆزلەيدىغان، پىكىر قىلىدىغان، ئىسلامدىن پەخىرلىنىدىغان، ئىسلامنى ئارزۇ قىلىدىغان، ئەمما ئىسلامنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلمايدىغان» لارنى ئۆزگەرتكەندىلا، دىنىنىڭ غېرىبلىقى ئاخىرلىشىدۇ.

ئون ئۇچ ئەسىردىن بۇيان تەكرارلانمىغان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنى يېتىلدۇرۇشكە ئىككى خۇسۇسىيەت ئالاھىدە ھەسسە قوشقان. ئۇنىڭ بىرى يېڭىلىققا كۆچۈش. بۈگۈنكى كۈندىكى ئىسلام ئۇيغنىش ھەرىكىتىنىڭ قىلىۋاتقانلىرى ئەمەلىيەتتە غېرىبلىق ئىچىدىكى يېڭى ئاپىرىدىلكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھەرىكەتلەردە مۇشۇ خۇسۇسىيەت ئىسلامنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىقىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردەك جىھاد قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ روھىيىتىدە پائال رول ئويناىدۇ. يەنە بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ كىملىكى بىلەن ئادەملەر ئارىسىغا ھازىر بولۇشى. بۇ خۇسۇسىيەت قىيامەت قايىم بولغۇچە تەكرارلانمايدۇ. بىراق بىز شۇنداق دېيەلەيمىزكى، يېڭىلىققا كۆچۈشنىڭ تەسىرىدە دىنىي چوڭقۇر چۈشىنىپ، شاكىلىنى قوغلىشىپ مېغىزىدىن ۋاز كەچمەيدىغان، دىنىي قۇدرەت تاپقۇزۇپ، شەرىئەتنى قايتا قانۇن قىلىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن غېرىبلىق مەزگىلىدە قانداق جەڭ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلگەنلەرنىڭ دىللىرىدا ھەقىقەت ئوتى يېنىجاپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ياشىغان دەرىجىگە بېرىپ يېتىدۇ. ئۇلار خۇددى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار

[1] ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ياشىغاندەك تۇيغۇغا كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرى ۋە تەرجىمھاللىرىنى ئوقۇشتىن كەلگەن ئەنە شۇ بىرگە ياشاش ھېسسىياتى ئۇلارنىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇاسىتە تەسىرلەنگەن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار يەتكەن ئالىي دەرىجىلەرگە يەتكۈزىدۇ.

ھاسىل كالام، ھازىرقى زامان ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئىسلامنى ئالاھىدىلىكلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا يېقىنلاشتى. ھازىرقى زامان ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى الله ئۈچۈن بارلىقىدىن ۋاز كېچىش، الله يولىدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلىش، دۇنيالىق راھەتتىن كېچىپ، اللهنىڭ ساۋابىنى ئۈمىد قىلىپ شېھىت بولۇش يولىغا مېڭىش، ئېغىر ئازابلارغا چىداشلىق بېرىش قاتارلىق جەھەتلەردە كىشىلەرگە ئەمەلىي ئۈلگە كۆرسىتىپ، ھېلىقى ئالىي دەرىجىنى ئەسلەتتى.

سۆزىمىزنى يەنە بىر قېتىم خۇلاسىلەك، ئىسلامنىڭ ئىدىئال رېئالىزملىق خۇسۇسىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرغان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئۈلار يەتكەن دەرىجىگە يەتمەكچى بولغان كېيىنكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈلگىلىرىدۇر. كېيىنكىلەر يۇكسىلىشكە ئۇرۇنسىلا يۇكسىلەلەيدۇ. ئالىي دەرىجىگە يېتىش ياكى يەتمەسلىك ئايرىم مەسىلە.

سۆزىمىزنى قايتا بىر قېتىم خۇلاسىلەك، ئىسلامنىڭ ئاساسى ئالاھىدىلىكلىرى ساھابىلەرگىلا خاس ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي مۇسۇلمان بولماقچى بولغان ھەرقانداق بىر كىشى شۇ ئالاھىدىلىكلەرنى ئىشقا ئاشۇرالايدۇ ۋە ئىشقا ئاشۇرۇشى لازىم. بۇ جەھەتتە كەمچىلىك ئۆتكۈزسە، اللهنىڭ ئالدىدا ۋە ئۆزىنىڭ ئىنسانىيلىقى ئالدىدا ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. مۇسۇلمانلار ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلەرنى ئىشقا ئاشۇرغاندىلا ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالايدۇ.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا خاس بولغىنى ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىكى مىسلىسىزلىكتۇر. بۇنداق ئالىي دەرىجىنى الله ئادەملەرگە پەرز قىلمىغان. الله پەقەت ئىسلامىي ھايات ئۇنىڭسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرمايدىغان تۆۋەن دەرىجىنى پەرز قىلغان. ئالىي دەرىجىنى ئىختىيار قىلغۇچىلارغا قالدۇرغان، ھەقىقىي ئىسلام تەربىيەسى ئالغان، كۆڭۈللىرى ھەقىقەت نۇرى بىلەن نۇرلىنىپ، اللهقا ئۇنى كۆرگەندەك ئىبادەت قىلالايدىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۇنىڭغا زامانداش بولغاندەك ئەگىشەلەيدىغان كىشىلەر ئالىي دەرىجىنى ئىشقا ئاشۇرالايدۇ.

ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلەر ئەڭ تۆۋەن چەكتە ئىشقا ئاشقان چاغدىمۇ، ھاياتلىق تۇزۇلىدۇ. تارىختىكى ھېچقانداق بىر جاھىلىيەت، جۇملىدىن ھازىرقى زامان

جاھىلىيىتى ھاياتلىقنى ئۇنچىلىك تۇزىيەلمەيدۇ. ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلەر تۆۋەن چەكتىن يۇقىرى دەرىجىدە ئىشقا ئاشقاندا بولسا، يەر شارى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا جەننەتكە ئايلانغاندەك جەننەتكە ئايلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار ھامان شۇنداق بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدى.

***

بىز تۆۋەندە ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلەرنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئورۇنداپ، الله تائالانىڭ: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﴿ئىنسانلار ئىچىدىن چىققان ئەڭ ياخشى ئۈممەت﴾[1] دېگەن باھاسىغا ئېرىشكەن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ تۈپ بەلگىلىرىنى يورۇتۇپ بەرمەكچىمىز. ئېسىمىزدە بولسۇنكى، بىز بۇ يەردە قىسقىچە يورۇتماقچى بولۇۋاتقىنىمىز ئىسلامىي مەۋجۇتلۇقنىڭ ھەربىر ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئاساسى ئالاھىدىلىكلىرى بولۇپ، بۇ ئالاھىدىلىكلەر تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا مىسلىسىز دەرىجىدە ئىشقا ئاشقان. بىز بۇنىڭ ھەر ئىككىلىسىنى يورۇتماقچى، بىراق ئاساسى يورۇتماقچى بولغىنىمىز يەنىلا ئىسلامىي مەۋجۇتلۇقنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىدۇر. چۈنكى، ھەقىقىي ئىسلامىي مەۋجۇتلۇق شۇ ئالاھىدىلىكلەرگە قاراشلىق بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئۇنىڭدىن تەدرىجىي چەتنىگەندە ھازىرقىدەك ئېغىر كۈنگە قالغان. تەبىئىيكى، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىر تۈپ بەلگىسى ئۈستىدە كۆپ سۆزلەشكە سەھىپىمىز تارلىق قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ تۈپ بەلگىلىرىنى تارىخ تەتقىق قىلغاندەك بىر - بىرلەپ سۆزلىمەيمىز. بەلكى، گەۋدىلىك بەلگىلىرىنى تاللاپ، كىتابىمىزنىڭ تېمىسى بىلەن ماسلاشتۇرۇپ، قىسقارتىپ ئوتتۇرىغا قويىمىز. تۆۋەندىكى بەلگىلەرنى تاللىدۇق:

1 - ئىماندا راستچىل بولۇپ، قۇرئان ھەدىسكە ھەقىقىي ئەگىشىش ۋە الله يولىدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلىش.

2 - «ئۈممەت» نىڭ مەنىسىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ئىشقا ئاشۇرۇش.

3 - ئىلاھىي ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش.

4 - ئىمانىي ئەخلاقلار.

5 - ۋەدىگە ۋاپا قىلىش.

ئاندىن كېيىن، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا ئىشقا ئاشمىغان بولسىمۇ، كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا ئىشقا ئاشقان ئىككى ئالاھىدىلىك ئۈستىدە توختىلىمىز. بۇ

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

ئىككى ئالاھىدىلىك ئىلىم - پەنگە ۋە ھەزارەتكە يۈرۈش قىلىش ئالاھىدىلىكىدۇر. بۇ ئىككىسى قۇدرەت تاپقاندىن كېيىنكى زامانلاردا ئىشقا ئاشىدىغان بولغاچقا، كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا ئىشقا ئاشقان. بىراق، بۇ ئىككىسىنىڭ دەسلەپكى ئۇللىرىنى ئىسلام تارىخىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ساغلام. كېيىنكى مۇسۇلمانلار تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار پۈتۈن يەرشارى مىقياسىدا پەيدا قىلغان زور قوزغىتىشنىڭ تەسىرىدە بۇ ئىككى ئالاھىدىلىكنى ۋۇجۇدقا چىقارغان.

***

1. ئىماندا راستچىل بولۇپ، قۇرئان ھەدىسكە ھەقىقىي ئەگىشىش ۋە الله يولىدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلىش

بۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ تۈپكى ئالاھىدىلىكلىرى بولۇپ، ئۇلار شۇ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن الله تائالانىڭ تۆۋەندىكى ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، الله‌قا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1].

بىزنى تاڭ قالدۇرىدىغىنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە بولغانلىقى ئەمەس. چۈنكى، بۇ سۈپەتلەر قۇرئان ۋە ھەدىس ۋۇجۇدقا چىقارغان ھەرقانداق ئۈممەتتە بولۇشقا تىگىشلىك سۈپەتلەردۇر. بىزنى تاڭ قالدۇرىدىغىنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ مەزكۇر سۈپەتلەرنى رېئالىي تۇرمۇشىدا ھەيران قالارلىق دەرىجىدە مۇكەممەل ئىشقا ئاشۇرغانلىقىدۇر.

قۇرئان ھەممە ئايەتلىرىدە دىننى الله ئۈچۈن ساپ قىلىشقا چاقىرىدۇ: ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ ﴿بىلگىلاركى ساپ دىن الله‌قا خاستۇر﴾[2].

﴿قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى مەن دىننى ساپ قىلغان ھالدا الله‌قا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدۇم﴾[3].

﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ ﴿الله‌قا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىڭلار﴾[1].

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

[2] سۈرە زۈمەر، 3- ئايەت.

[3] سۈرە زۈمەر، 11- ئايەت.

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾ ﴿ئۇلار پەقەت ئىبادەتنى اللەقا خالىس قىلغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا اللەقىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى﴾[2].

بۇ ئايەتلەردە اللە بەندىلەرنى بۇيرۇۋاتقان «ئىخلاس» ئىنسان قەلبىدە يوشۇرۇنغان تۇيغۇلا ئەمەس، ھەم اللەنىڭ بارلىقى، بىرلىكىنى، شېرىكسىزلىكى يوقلۇقىنى قەلبىدە تەستىق قىلىپ، ئېغىزدا ئىقرار قىلىشلا ئەمەس. بۇ، يالغۇز ھالدا اللە تائالانىڭ ئۆز بەندىلىرىگە قىزىقتۇرۇش، ئۇندەش، چىرايلىق كۆرسىتىش يولى بىلەن ئەمەس، بەلكى كەسكىن بۇيرۇق تەلەپپۇزدا قويغان تەلىپىنى ئورۇنداشقا يەتمەيدۇ: «ئۇلار پەقەت ئىبادەتنى اللەقا خالىس قىلغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا اللەقىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى.» ئىخلاس قىلىشقا بۇيرۇغان ئايەتلەرنى تەھلىل قىلغان كىشىلەرگە ئايانكى، ئىخلاسقا بۇيرۇغانلىق «بارلىق ئىبادەتنى بىرلا اللەقا قارىتىش» دېگەنلىكتۇر. ئۇنداقتا، ئىخلاس قىلىش ئەقىدىگىلا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالماستىن، بەلكى يەنە ئەقىدىگە باغلانغان مۇئەييەن مەسىلەككە مۇناسىۋەتلىكتۇر. ھەممىگە مەلۇمكى، ئىبادەت تۇيغۇ ياكى ئەقىدىلا ئەمەس، بەلكى ئەقىدىدىن ئۇرغۇپ چىققان ۋە تۇيغۇلار ئۈستىگە قۇرۇلغان ئەمەلىي مەسىلەكتۇر.

ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىش دېگەنلىك ئىبادەتكە شېرىك ئارىلاشتۇرماسلىق دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ ھەقىقىي تەۋھىدتۇر. تەۋھىد كامالەت دەرىجىلىرىگە ئۆرلەشكە ئەمەس، بەلكى تۇنجى ئىمانغا ئېرىشىشكە لازىمدۇر. كامالەت دەرىجىلىرىگە ئۆرلەش كەسكىن تەلەپپۇز بىلەن بۇيرۇلغان ئىمانغا ئېرىشىپ بولغاندىن كېيىن، مۇستەھەب ئەمەللەرنى قىلىش بىلەن ئىشقا ئاشىدۇ. بىز بۇ ھەقتە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتى توغرىسىدا سۆز ئاچقىنىمىزدا قىسمەن توختىلىمىز.

بەندىلەردىن تەلەپ قىلىنغىنى قانداق ئىبادەت، قانداق قىلغاندا شېرىكتىن خالىي بولغىلى بولىدۇ؟

اللەنىڭ قۇرئاندىكى چۈشەندۈرۈشلىرىگە ئاساسلانغاندا، ئىبادەت تۆۋەندىكى ئۈچ مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1 ـ اللە تائالانى زاتتا، نامدا ۋە سۈپەتتە يەككە ـ يېگانە دەپ ئەقىدە قىلىش.

[1] سۈرە ئەئراف، 29-ئايەت.

[2] سۈرە بەييىنە، 5- ئايەت.

2 ـ الله تائالا بەندىلىرىگە پەرز قىلغان ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى بىرلا اللەقا قارىتىش.

3 ـ الله بەلگىلىگەن ھالال، ھارام، مۇستەھەب، مەكرۇھ، مۇباھلارغا رىئايە قىلىش.

مۇشۇ ئۇچ ئىشنىڭ قايسى بىرى دەخلىگە ئۇچرىسا، ئىمان دەخلىگە ئۇچرايدۇ. گۇناھ ـ مەئسىيەتنى ھالال ساناش ئىماندىن چىقىرىۋېتىدۇ. اللەنىڭ شەرئىتىنى ئېتىراپ قىلغاندىن كېيىن شەرئەتكە قارشى چىقمىسىلا، گۇناھ قىلىپ سېلىش بىلەن ئىماندىن ئاجراپ كەتمەيدۇ. ئەمما اللەنىڭ شەرئىتى بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرىدىغان ياكى شەرئەتكە زىت كېلىدىغان قانۇنلارنى تۇزۇپ، شەرئەتنى ئېتىراپ قىلمىسا شەكسىز كاپىر بولىدۇ. الله بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿كىملەركى، الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾[1]. ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ﴿الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىغان كىشىلەر زالىملاردۇر﴾[2]. ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمىغانلار پاسىقلاردۇر﴾[3].

شەرئەتنى ئېتىراپ قىلماسلىقنىڭ دىندىن چىقىرىۋېتىدىغانلىقى تۆۋەندىكى ئايەتلەردە تېخىمۇ ئوچۇق بايان قىلىنغان: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ الله رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكىتكەن مەبۇدلىرى بارمۇ؟﴾[4].

﴿اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ ﴿سىلەر پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن سىلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابقا، يەنى قۇرئانغا ئەگىشىڭلار الله‌نى قويۇپ سىلەرنى ئازدۇرۇدىغان دوستلارغا ئەگەشمەڭلار﴾[5].

[1] سۈرە مائىدە، 44- ئايەت.
[2] سۈرە مائىدە، 45- ئايەت.
[3] سۈرە مائىدە، 47- ئايەت.
[4] سۈرە شۇرا، 21- ئايەت.
[5] سۈرە ئەئراف، 3- ئايەت.

يۇقىرىقى ئىككى ئايەتتە دېيىلگەن: «دىن»، «الله نازىل قىلغان قۇرئانغا ئەگىشىش» ئېتىقادقا ۋە ئىبادەت پائالىيەتلىرىگىلا قارىتىلغان بولماستىن، بەلكى يەنە ھالال - ھارام مەسىلىسىگىمۇ قارىتىلغان. ئېتىقادتا، ئىبادەت پائالىيەتلىرىدە ۋە قانۇن - تۈزۈمدە اللهنىڭ سۆزىدىن باشقا نەرسىلەر ئاساس قىلىنسا، اللهقا شېرىك كەلتۈرگەنلىك ۋە ئازدۇرغۇچى دوستلارغا ئەگەشكەنلىك بولىدۇ. اللهبۇ مەسىلىنى سۈرە نەھلىنىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىدە تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ ﴿مۇشرىكلار: مۇبادا الله خالىغان بولسا، بىز ۋە بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىز اللهنى قويۇپ ھېچنەرسىگە ئىبادەت قىلمىغان بولاتتۇق. الله ھارام قىلمىغان نەرسىنى ھارام دېمىگەن بولاتتۇق - دېدى﴾[1].

الله يەنە سۈرە نىسادا ئىماننىڭ راست، يالغانلىقىنى ئايرىيدىغان سىناق تېشىنى روشەنلەشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ ﴿ساڭا نازىل قىلىنغان كىتابقا يەنى قۇرئانغا ۋە سەندىن بۇرۇن نازىل قىلىنغان كىتابلارغا ئىمان كەلتۈردۇم دەۋالغان كىشىلەرنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇلار ئەرزىنى شەيتاننىڭ ئالدىغا ئىلىپ بارماقچى بولۇۋاتىدۇ؛ ھالبۇكى، ئۇلار شەيتاننى ئىنكار قىلىشقا بۇيرۇلغان. شەيتان ئۇلارنى چوڭقۇر ئازدۇرۇشنى خالايدۇ﴾ ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۆز ئارىسىدىكى دەتالاشتا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان ھۆكمىڭگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى قىلچە غۇم بولسىمۇ يوقالمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾[2].

يۇقىرىدىكى ئايەتلەر (ئۇنداق ئايەتلەر قۇرئاندا بەك كۆپ) دىن ئايان بولۇۋاتىدۇكى، بەندىلەردىن تەلەپ قىلىنغان ئىبادەت اللهنى زاتتا، نامدا، سۈپەتتە، ئىلاھلىقتا، پەرۋەردىگارلىقتا يېگانە دەپ ئەقىدە قىلىپ، بارلىق ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى بىرلا اللهقا قارىتىش، اللهنىڭ شەرىئىتىگە رىئايە قىلىش، شەرىئەتتىن

[1] سۈرە نەھل، 35- ئايەت.

[2] سۈرە نىسا، 60- ئايەتتىن، 65- ئايەتكىچە.

باشقىنى قانۇن قىلماسلىقىدۇر. موڭغۇللار مۇسۇلمان بولۇشتىن بۇرۇن، قۇرئاننىڭ ھۆكۈملىرى بىلەن باشقا مەنبەلەردىن ئېلىنغان ھۆكۈملەرنى ئۆز - ئارا بىرلەشتۈرۈپ «ياساق» دەپ ئاتالغان بىر خىل قانۇننى يولغا قويغان. بۇنداق قىلىش بىلەن اللەنىڭ شەرىئىتىنى پۈتۈنلەي چەتكە قېقىپ، ئۆز ئالدىغا قانۇن تۈزۈش دىنىدىن چىقىرىۋېتىشتە ئوخشاش. ئەنە شۇ خىل يوسۇندىكى ئىبادەت كىشىلەرنى شېرىكتىن قۇتقۇزۇپ مۇسۇلمانلىققا ئايلاندۇرىدۇ. ئەنە شۇ ئەڭ تۆۋەن چەكتىكى ئىخلاس بولۇپ، ئۇنىڭسىز دىن قەلبىتىمۇ ۋە ئەمەلىيەتتىمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرمايدۇ. ئەمما ئالىي دەرىجە بەندىلەرنىڭ ئۆز قەلبىلىرىدە تەستىق قىلىپ، تىللىرىدا ئىقرار قىلغان شەرىئەتكە رىئايە قىلىش قىزغىنلىقىغا ۋە تائەت - ئىبادەتلىرىگە باغلىقتۇر. ئەمما يارىتىشتا، ئىداره قىلىشتا، رىزىق بېرىشتە، تىرىلدۈرۈشتە، ئۆلتۈرۈشتە، پايدا - زىيان يەتكۈزۈشتە اللەنىڭ شېرىكى بار دەپ ئەقىدە قىلىش، ياكى ئىبادەتنى اللەنىڭ غەيرىگە قارىتىش، ياكى اللە نازىل قىلغان شەرىئەتتىن باشقىنى قانۇن قىلىش، ياكى شەرىئەتتىن باشقا قانۇنغا رازى بولۇش دىندىن چىقىرىۋېتىدىغان كاپىرلىقتۇر.

***

ئىخلاس مۇشۇ ئۇچ مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىكەن ئۇنداقتا، قۇرئان ۋە ھەدىسنى قانۇنى ئاساس قىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىدا چوقۇم قىلىشقا تېگىشلىك بىر ئىشىغا ئايلىنىدۇ. اللە نازىل قىلغان قۇرئانغا رىئايە قىلىش ئىسلام ئەقىدىسى ئۇنىڭسىز پۈتمەيدىغان بىر ئاساس بولغانىكەن[1]، ئۇنداقتا قۇرئان ۋە ھەدىسنى قانۇنى ئاساس قىلىش مۇسۇلمانلىقنىڭ بۇاستە تەقەززاسىغا ئايلىنىدۇ. ئىنسانلار ھاياتىدا ھەرقاچان ھۆكۈم قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار يۇز بېرىپ تۇرىدۇ. ھۆكۈم قايسى مەنبەدىن ئېلىنىدۇ؟ بۇ يەردە پەقەت ئىككىلا مەنبە بار: بىرى، اللەنىڭ ھۆكمى، يەنە بىرى، جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمى. ﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ ھەقىقىي مۇئمىنلارنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈمدە اللەدىنمۇ ئادىل كىم بار؟﴾[2]

ئۇنداقتا، كىشىلەر ئۆز ھۆكۈملىرىنى اللەنىڭ دەرگاھىدىن (قۇرئان، ھەدىس ۋە فقىھشۇناسلار قۇرئان، ھەدىسنى ئاساس قىلغان ئىجتىھادلىرىدىن) ئالمىسا،

[1] خالىسىڭىز: «تۈزىتىش زۆرۈر بولغان چۈشەنچىلەر» دېگەن كىتابىنىڭ:«لائىلاھە ئىللەللاھنىڭ ئۇقۇمى» دېگەن بۆلۈمىگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

[2] سۈرە مائىدە، 50- ئايەت.

جاھىلىيەتتىن ھۆكۈم ئالغان بولىدۇ. بۇنداق قىلسا، دىندىن چىقىپ كېتىدۇ. قۇرئان ۋە ھەدىسنى قانۇنى ئاساس قىلىش ئىسلامىي مەۋجۇتلىقىمىزنىڭ زۆرۈر شەرتى، مۇسۇلمانلىقىمىزنىڭ مۇھىم بەلگىسى. بىز بۇ بەلگىنىڭ ئۆزىگە ۋە ئۆزگىگە شەرىئەتتىن باشقىنى قانۇن قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتمىگەن گۇناھ ئەقىدىگە دەخلى قىلمايدۇ.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا تېپىلغانلىقىغا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ قۇرئان ھەدىسنى ئىجرا قىلىشتا ئالىي دەرىجىگە يەتكەنلىكىگە، كىشىلەر تۇرمۇشىدا جىنايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە ئازايغانلىقىغا ھەيران قالىمىز. كېيىنكى سەھىپىلىرىمىزدە بۇ ھەقتە بىر قانچە نەمۇنىلەرنى كۆرىستىپ ئۆتىمىز.

الله يولىدا جىھاد قىلىشمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ئاساسى بەلگىسىدۇر.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار سىلەرگە سىلەرنى قاتتىق ئازابتىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىر تىجارەتنى كۆرسىتىپ قويايمۇ الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتقايسىلەر، الله‌نىڭ يولىدا مېلىڭلار بىلەن ۋە جېنىڭلار بىلەن جىھاد قىلغايسىلەر. ئەگەر بىلسەڭلار سىلەر ئۈچۈن شۇنداق قىلىش ياخشىدۇر﴾[1].

مۇسۇلمانلار ئىمان بايرىقىنى ۋە ئىمانىي مەسئۇلىيەت بايرىقى كۆتۈرگەنىكەن، ئۇنداقتا جىھاد مۇسۇلمانلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىڭ زۆرۈر شەرتىگە ئايلىنىدۇ. چۈنكى، ھەممە ئادەم الله‌نىڭ يولىدا رۇس تۇرۇۋەرمەيدۇ، الله‌قا بويسۇنۇشقا رازى بولۇۋەرمەيدۇ، مۇسۇلمانلارنى ئۆز دىنىنى خاتىرجەم بەرپا قىلغىلى قويۇۋەرمەيدۇ.

﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً﴾ ﴿مۇشرىكلار سىلەرگە بىرلىكتە ھۇجۇم قىلغاندەك سىلەرمۇ ئۇلارغا بىرلىكتە ھۇجۇم قىلىڭلار﴾[2].

﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا﴾ ﴿كۇپپارلار قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾[3].

---

[1] سۈرە سەف، 10- ۋە 11- ئايەتلەر.

[2] سۈرە تەۋبە، 36- ئايەت.

[3] سۈرە بەقەرە، 217- ئايەت.

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي اللە ئۈچۈن بولغانغا قەدەر كاپىرلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾[1].

﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار ھەرگىزمۇ سەندىن رازى بولمايدۇ﴾[2].

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ ﴿سىلەر ئەھلى كىتابتىن اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمەيدىغانلار بىلەن، اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھارام بىلمەيدىغانلار، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلمايدىغانلار بىلەن، تاكى ئۇلار سىلەرگە بويسۇنۇپ، خار ھالدا جىزيە تۆلىگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىڭلار﴾[3].

دەۋرىمىزدىكى بەل قويۇۋەتكەن بەزى مۇسۇلمانلار، ئىسلامدىكى جىھاد باشقىلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدۇ - دەۋاتىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكى ئايەتتىكى باسقۇچلۇق ھۆكۈمگە ئېسىلۋالغان: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ ﴿سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى اللە يولدا جىھاد قىلىڭلار تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى اللە ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ﴾[4]. ھالبۇكى، ئۇلار بىز يۇقىرىدا كەلتۈرگەن مەزمۇنى ئوچۇق ئايەتلەرنى ئۇقماس بولۇۋالغان، ياكى، ئۇ ئايەتلەرنى باسقۇچلۇق ھۆكۈملەرگە بويسۇندۇرۇپ چۈشەندۈرگەن. بۇ ھەقتىكى مۇنازىرىنى قويۇپ تۇرساق، مۇسۇلمانلار ئىسلام بايرىقى ئاستىدا جىھاد قىلىشنى تەرك ئەتكىنىدىن كېيىن، ھازىرقىدەك ياماق كۈنگە قالغانلىقى قىيامەتكىچە جىھاد قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە ئەڭ ياخشى پاكىتتۇر.

مۇسۇلمانلار ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن بولسۇن، ياكى ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن بولسۇن بەربىر ﴿حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي اللە ئۈچۈن بولغانغا قەدەر﴾[5] جىھاد قىلماي تۇرالمايدۇ.

---

[1] سۈرە ئەنفال، 39- ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 120- ئايەت.
[3] سۈرە تەۋبە، 29- ئايەت.
[4] سۈرە بەقەرە، 190- ئايەت.
[5] سۈرە ئەنفال، 39- ئايەت.

بىزنى تاڭ قالدۇرىدىغىنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ الله يولىدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلغانلىقى ئەمەس، (بۇ ھەر بىر ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامىي مەۋجۇتلۇقنى ساقلىشىدىكى زۆرۈرىيەت) بەلكى ئۇلارنىڭ جىھادقا ھەيران قالارلىق دەرىجىگە يەتكەنلىكىدۇر.

ئەمدى بىز ئىدىئالىزمنىڭ رېئالىزمغا ئايلانغان كۆرۈنۈشىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئاشۇ مىسلىسىز بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ ۋەقەلىكىگە يېنىپ كېلىمىز.

ئۇلار پۈتۈن ئۆمرىدە قۇرئان بويىچە ياشىدى. قۇرئاننىڭ ھەربىر سۆز - جۈملىسى، ھەربىر يولیورۇقى، ھەربىر ئەمىر يېكى نەھىيلىرى ئۇلارنىڭ روھىنى ئېنىرگىيەگە تولدۇرۇپ، ئۇلارنى قۇرئان مەزمۇنىنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇشقا ھەركەتلەندۈردى. ئۇلار قۇرئاننى نوقۇل ئويلىنىش ئۈچۈن يېكى قۇرئاننىڭ بالاغىتىدىن ئېستېتىك زوقلىنىش ئۈچۈن، يېكى پەلسەپىۋى، ئەقلىي، خىيالىي نەزەرىيەلەرنى يەكۈنلەش ئۈچۈن ۋە يېكى روھىيەتنى ئاۋۇال تەسىرلەندۈرۈپ، ئاندىن ئەللەيلىتىپ، روھىي تەسەللىي تېپىش ئۈچۈنلا ئوقۇمايتتى. بەلكى قۇرئاننىڭ مەزمۇنىنى چۈشەنگەن ھامان ئىجرا قىلىشقا باشلايتتى. ساھابىلەر ئۆزلىرى توغرىسىدا مۇنداق دېيىشىدۇ: «بىز قۇرئاننى بىراقلا كۆپ ئۆگەنمەيتتۇق، بەلكى ئەكى كۆپ بولغاندا ئون ئايەتتىن ئاشۇرۇۋەتمەيتتۇق، ئۆگەنگەنلىرىمىزگە ئەمەل قىلىپ ماڭاتتۇق، شۇنداق قىلىپ، قۇرئان ئوقۇش بىلەن قۇرئانغا ئەمەل قىلىشنى تەڭ ئۆگىنەتتۇق»[1].

الله بۇ قۇرئاننى زېمىندا ناھايىتى چوڭ بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن نازىل قىلغان: ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى﴾ ﴿مۇبادا بىرەر قۇرئان بولۇپ، ئۇنى تىلاۋەت قىلىش بىلەن تاغلار يۆتكىلىدىغان، يېكى يەر يېرىلىدىغان ۋە يېكى ئۆلۈكلەر سۆزلەيدىغان بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلار چوقۇم ئىمان ئېيتمايتتى﴾[2].

مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن تاغلارنى يۆتكەش، يەرنى يېرىش، ئۆلۈكنى سۆزلىتىش دېگەندەك ھېسسىي مۆجىزىلەرنى تەلەپ قىلىپ، مۇشۇ ھېسسىي مۆجىزىلەر ئىشقا ئاشمىسا، ئىمان ئېيتمايمىز دەپ تۇرۇۋالدى. الله ئۇلارغا ئاشۇ ھېسسىي مۆجىزىلەرنى چۈشۈرۈپ بېرىشنى خالمىغاي، ئۇنىڭ ئورنىغا قىيامەتكىچە باقىي قالىدىغان بۈيۈك مۆجىزە - قۇرئان كەرىمنى نازىل قىلىپ بەردى. بىز ھازىر نەقىل كەلتۈرگەن ئايەتنىڭ ئىشارەت مەزمۇنى شۇكى، قۇرئان تاغ يۆتكەش،

[1] تەپسىر ئىبنى جەرىر، 1- جىلد، 80- بەت.

[2] سۈرە رەئد، 31 – ئايەت.

زېمىن يېرىش ۋە ئۆلۈكنى سۆزلىتىشتىن چوڭراق بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. نادان ئادەملەر بۇ ئىشلارنى چوڭ بىلگەن بىلەن قۇرئاننىڭ قىلىدىغىنى بۇنىڭدىنمۇ چوڭ ئىشتۇر. شۇبھىسىزكى، قۇرئاننىڭ قىلىدىغىنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدىكى «ئىنسان» نى بارلىققا كەلتۈرۈشتۇر. بۇ، اللەنىڭ نەزىرىدە ئۇلار تەسەۋۋۇر قىلغان مەزكۇر نەرسىلەردىن چوڭراق ئىشتۇر. قۇرئان كەرىم ئەمەلىيەتتە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ روھىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنى يېڭىدىن قۇرۇپ چىقتى، نەتىجىدە رېئاللىق بىلەن ئىدېئاللىق ئۆز - ئارا ئۇچراشقان ئاجايىپ بىر تارىخ بارلىققا كەلدى.

قۇرئان ئۇلارغا ئۇلۇھىيەت مەسىلىسى ھەققىدە سۆزلەپ، بۇ مەسىلىنى ھەر تەرەپتىن ئۇلارنىڭ روھىيىتىگە كىرگۈزۈپ، ئۇلارنىڭ قەلب تارلىرىنى چەكتى. قەلبلىرى تازا لەرزىگە كەلگەندە ئۇلارنى ھەقىقىي تەۋھىدكە يۈزلەندۈردى.

قۇرئان ئۇلارغا اللەنىڭ كائىناتتىكى مۆجىزىلىرى ھەققىدە، اللەنىڭ يارىتىش، تىرىلدۈرۈش، ئۆلتۈرۈش، رىزىق بېرىش، ئىداره قىلىش، غايىبنى بىلىش قاتارلىقلاردىكى قۇدرىتى ھەققىدە سۆزلەيتتى: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿دانىلارنى ۋە ئۇرۇقچىلارنى بىخ ئۇرغۇزغۇچى ھەقىقەتەن اللەتۇر، تىرىكنى ئۆلۈكتىن ۋە ئۆلۈكنى تىرىكتىن چىقارغۇچى ئەنە شۇ اللەتۇر، اللەنىڭ ئىبادىتىدىن قانداقمۇ باش تارتىسىلەر؟ اللە تاڭنى يورۇتقۇچىدۇر، اللە كېچىنى سىلەر ئۈچۈن ئىستىراھەت قىلىپ ياراتتى، ۋاقىت ھېسابلىشىڭلار ئۈچۈن قۇياش بىلەن ئاينى ياراتتى، بۇ غالىب، بىلگۈچى اللەنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىدۇر، قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدا يول تېپىشىڭلار ئۈچۈن اللە سىلەرگە يۇلتۇزلارنى ياراتتى بەردى، اللەنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى بىلدۈرگان قەۋم ئۈچۈن اللەنىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىنى ھەقىقەتەن ئوچۇق بايان قىلدۇق. اللە سىلەرنى بىر ئىنساندىن ياراتتى، سىلەرنى ئاتاڭلارنىڭ پۇشتىدا، ئاناڭلارنىڭ بەچچىدانىدا قارارلاشتۇردى، چۈشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئايەتلەرنى ھەقىقەتەن ئوچۇق بايان قىلدۇق. اللە بۇلۇتتىن يامغۇر سۈيىنى چۈشۈردى، شۇنىڭ بىلەن بارلىق

ئۆسۈملۈكلەرنى ئۈندۈردى، ئۆسۈملۈكلەردىن يېشىل ياپراقلارنى چىقاردى، بىر - بىرىگە مىنگىشىپ كەتكەن دانلارنى يېتىشتۈردى، خورما دەرىخىنىڭ چېچەكلىرىدىن يەرگە يېقىن ساڭگىلاپ تۇرىدىغان خورما ساپاقلىرىنى يېتىشتۈردى، ئۈزۈملۈك باغلارنى يېتىشتۈردى، شەكىلدە، ھەجمىدە، تەمدە بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان ۋە ئوخشىمايدىغان زەيتۇن، ئانار دەرەخلىرىنى يېتىشتۈردى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ يېگۈلى تۇتقان مېۋىسىگە ۋە پىشقان مېۋىسىگە قاراڭلار ئۇلاردا اللەنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن اللەنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئوچۇق دەلىللەر بار﴾[1].

﴿وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿چاھارپايلاردا سىلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن بىر ئىبرەت بار، سىلەرنى چاھارپايلارنىڭ قارنىدىكى مايىاق، تېزەكتىن ۋە قاندىن ئايرىلىپ چىققان پاكىز ۋە تەملىك سۈت بىلەن سۇغىرىمىز، خورمىدىن ئۈزۈمدىن شارابلار ۋە پاكىزە يېمەكلىكلەرنى ياسايسىلەر، ئەقلىنى ئىشلىتىدىغان قەۋم ئۈچۈن بۇنىڭدا ھەقىقەتەن اللەنىڭ بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان دەلىل بار. پەرۋەردىگارىڭ ھەسەل ھەرىسىگە ئىلھام بىلەن بىلدۈردى: ‹تاغلارغا، دەرەخلەرگە ۋە كىشىلەر ياسىغان ئۆيلەرگە ئۇۋا تۇزگىن ئاندىن كېيىن تۇرلۇك گۈل چېچەكلەرنى يېگىن پەرۋەردىگارىڭنىڭ يوللىرىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن كىرگىن› ئۇنىڭ قارنىدىن ئىنسانلارغا شىپا بولىدىغان خىلمۇ - خىل رەڭلىك ئىچىملىك چىقىدۇ، بۇنىڭدا اللەنىڭ قۇدرىتىنىڭ چوڭلۇقىنى پىكىر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئىبرەت بار﴾[2].

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ﴿بىز ئىنساننى ھەقىقەتەن لاينىڭ جەۋھىرىدىن ياراتتۇق، ئاندىن ئۇنى بىر پۇختا قارارگاھتا ئابىمەنى قىلدۇق، ئاندىن ئابىمەننى لەختە قانغا ئايلاندۇردۇق، ئاندىن لەختە قاننى پارچە گۆشكە ئايلاندۇردۇق، ئاندىن پارچە گۆشنى سۆڭەككە

[1] سۈرە ئەنئام، 95- ئايەتتىن 99- ئايەتكىچە.

[2] سۈرە نەھل، 66- ئايەتتىن 69- ئايەتكىچە.

ئايلاندۇردۇق، ئاندىن سۆڭەككە گۆش قوندۇردۇق، ئاندىن ئۇنى جان كىرگۈزۈپ باشقا مەخلۇققا ئايلاندۇردۇق، ئەڭ ماھىر ياراتقۇچى اللە ئۇلۇغدۇر﴾[1].

﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ﴾ ﴿ھەربىر ھامىلدار ئايالنىڭ قورسىقىدىكىنى اللە بىلىدۇ، بەچچىدانلارنىڭ كىچىكلەپ كەتكەنلىكى ياكى يوغىناپ كەتكەنلىكىنىمۇ اللە بىلىدۇ، اللەنىڭ دەرگاھىدا ھەممە نەرسە ئۆلچەملىكتۇر. اللە مەخپىي ۋە ئاشكارا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلگۈچىدۇر. ھەممىدىن بۈيۈكتۇر، ھەممىدىن ئۈستۈندۇر. سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن يوشۇرۇن سۆز قىلغان، ئاشكارا سۆز قىلغان، كېچىسى يوشۇرۇنغان، كۈندۈزى ئاشكارا يۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسى اللە ئۈچۈن ئېيتقاندا ئوخشاشتۇر. ھەربىر ئادەمنىڭ ئالدى - كەينىدە اللەنىڭ ئەمرى بويىچە ئۇنى قوغدايدىغان نۆۋەتچى پەرىشتىلەر بار. ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە، اللە ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ، اللە بىرەر قەۋمنى ھالاك قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭغا قارشى تۇرغىلى بولمايدۇ، ئۇلارغا ئازابنى دەپئى قىلىدىغان اللەتىن باشقا ئىگىمۇ بولمايدۇ، اللە قورقۇتۇش، ئۈمىد تۇغدۇرۇش ئۈچۈن سىلەرگە چاقماقنى كۆرسىتىدۇ، قويۇق بۇلۇتلارنى پەيدا قىلىدۇ. گۈلدۈرماما اللەنى مەدھىيەلەش بىلەن تەسبىھ ئېيتىدۇ، پەرىشتىلەرمۇ اللەتىن قورقۇپ تەسبىھ ئېيتىدۇ، اللە چاقماق چۈشۈرۈپ ئۇنىڭ بىلەن ئۆزى خالىغان ئادەمنى ھالاك قىلىدۇ، ئۇلار اللە توغرىسىدا دەتالاش قىلىۋاتىدۇ، اللەنىڭ تەدبىرى كۈچلۈكتۇر﴾[2].

مانا بۇ ئايەتلەر ئۇلارنىڭ روھىنى ئېنىقىگىيەگە تولدۇرۇپ، قەلبلىرىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىغا سىڭىپ كىرىپ، ۋۇجۇدىنى لەرزىگە كەلتۈردى - دە، ئۇلار قۇرئانغا ئاۋاز قوشتى: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ ﴿اللە سۆزلەرنىڭ ئەڭ چىرايلىقى بولغان قۇرئاننى نازىل قىلدى، قۇرئاننىڭ بەزىسى بەزىسىگە ئوخشاپ

[1] سۈرە مۇئمىنۇن، 12- ئايەتتىن 14- ئايەتكىچە.

[2] سۈرە رەئد، 8- ئايەتتىن13-ئايەتكىچە.

كېتىدۇ، بەزى مەزمۇنلىرى تەكرارلىنىدۇ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىنغان چاغدا پەرۋەردىگاربىدىن قورقىدىغان كىشىلەرنىڭ بەدەنلىرى تىترەيدۇ، ئاندىن اللەنىڭ زىكرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بەدەنلىرى ۋە دىللىرى يۇمشايدۇ، ئەنە شۇ اللەنىڭ ھىدايىتىدۇركى، اللەئۆزىنىڭ بىلەن خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ﴾[1].

ئۇلار قۇرئاننىڭ چاقىرىقىغا ھەر جەھەتتىن ئاۋاز قوشتى، ئۇلارنىڭ دىللىرى اللەنىڭ ئەزىمىتى بىلەن لىق تولدى. ئۇلار اللەنى لايىقىدا ئۇلۇغلىدى، اللەقا ئىتائەت قىلدى، قورقۇش ۋە ئۈمىد قىلىش، ياخشى كۆرۈش ۋە يامان كۆرۈش، ئازادىلىك ۋە قاتتىقچىلىق، كەڭرىلىك ۋە تارچىلىقلاردا ھەر لەھزىدە اللەقا باغلاندى.

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرۇشىدا ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئەلۋەتتە روشەن دەلىللەر بار، ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ اللەنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىنلارنىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ): پەرۋەردىگارىمىز بۇنى بىكار ياراتمىدىڭ. سەن پاكتۇرسەن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن. پەرۋەردىگارىمىز سەن كىمنى دوزاخقا كىرگۈزىدىكەنسەن، ئۇنى ئەلۋەتتە خار قىلغان بولسەن، زالىملارغا ھېچقانداق يارەمچى بولمايدۇ. پەرۋەردىگارىمىز بىز ھەقىقەتەن بىر چاقىرغۇچىنىڭ «رەببىڭلارغا ئىمان ئېيتىڭلار» دەپ ئىمانغا چاقىرغانلىقىنى ئاڭلىدۇق، ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىز بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، يامانلىقلىرىمىزنى يوققا چىقارغىن، بىزنى ياخشىلارنىڭ قاتارىدا قەبزى روھ قىلغىن. پەرۋەردىگارىمىز بىزگە پەيغەمبەرلىرىڭ ئارقىلىق ۋەدە قىلغان نەرسىنى بەرگىن، قىيامەت كۈنى بىزنى رەسۋا قىلمىغىن. سەن ھەقىقەتەن ۋەدەڭگە خىلاپلىق قىلمايسەن. ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى﴾[2].

[1] سۈرە زۈمەر،23-ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 190-ئايەتتىن195- ئايەتكىچە.

ساھابىلەر اللە تائالانى تىل بىلەنلا تەسۋى سىيرىپ، ۋەزنىيە ئوقۇپ ياد ئەتمىگەن. قۇرئان ئۇلارغا ھەرقانداق ئەھۋالدا ئۇلۇھىيەت مەسىلىسى بىلەن خىتاب قىلغاچقا، ئۇلار ھەر لەھزىدە: ﴿قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ﴾ ﴿ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ﴾[1]. اللەنى ئەسلەپ تۇرغان. ئۇلار بىرەر نەرسىگە ئېرىشمەكچى بولسا، اللە ئۇنىڭ يولىنى قىلىپ بېرەتتى. ئۇلار بىرەر نەرسىدىن قورقسا، تەقدىر اللەنىڭ قولىدا ئىدى. ئۇلار رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىنى ئىزدىسە، اللە خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى كەڭ، خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى تار قىلاتتى. ئۇلار پەرزەنتكە ئېرىشمەكچى بولسا، اللە خالىغان كىشىگە پەرزەنت بېرەتتى. ئۇلار دۈشمەنلىرىدىن قورقسا، اللە خالىغان كىشىلەرنى خالىغان كىشىلەرگە ئۆزى ئىرادە قىلغان بىر ھېكمەتتىڭ جەھەتىدىن مۇسەللەت قىلاتتى. اللە تەقدىر قىلغان لەھزىدە، اللە تەقدىر قىلغان ئۇسۇل بىلەنلا دۈشمەننىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىققىلى بولاتتى. اللە پادىشاھلىقنىڭ ئىگىسى ئىدى، خالىغان ئادەمگە پادىشاھلىقنى بېرەتتى، خالىغان ئادەمدىن پادىشاھلىقنى تارتىپ ئالاتتى، خالىغان ئادەمنى ئەزىز، خالىغان ئادەمنى خار قىلاتتى. ھەممە ئىش اللەنىڭ قولىدا بولۇپ، اللە ھەممىگە قادىر ئىدى: ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، پادىشاھلىقنىڭ ئىگىسى بولغان ئى اللە خالىغان ئادەمگە پادىشاھلىقنى بېرىسەن، خالىغان ئادەمدىن پادىشاھلىقنى تارتىپ ئالسەن، خالىغان ئادەمنى ئەزىز قىلسەن، خالىغان ئادەمنى خار قىلسەن. ھەممە ياخشىلىق سېنىڭ قولۇڭدىدۇر، سەن ھەقىقەتەن ھەممىگە قادىرسەن. كېچىنى كۈندۈزگە كىرگۈزسەن، كۈندۈزنى كېچىگە كىرگۈزسەن، جانلىقنى جانسىزدىن چىقىرسەن، جانسىزنى جانلىقتىن چىقىرسەن، ئۆزۈڭ خالىغان كىشىلەرگە ھېسابسىز رىزىق بېرىسەن﴾[2].

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى شۇ ھەقىقەتنى چوڭقۇر ھېس قىلغان. بۇ ھېس قىلىش نەتىجە بەرگەن. ھەقىقەتنى ھېس قىلىشنىڭ اللەقا ئىتائەت قىلىشتىن باشقا نەتىجىسىمۇ بارمۇ؟

[1] سۈرە ئال ئىمران،191- ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 26- ۋە 27- ئايەتلەر.

اللەنىڭ ئىلاھلىقى شۇنداق كەڭ ۋە چوڭ بولسا، بەندە ئۆز ئىگىسىنىڭ ئالدىدا قانداق مەيداندا تۇرىدۇ؟ تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممە نەرسىنى ئەتراپلىق بىلگۈچى، ئىدارە قىلغۇچى، قوغدىغۇچى، نازارەت قىلغۇچى، خالىغۇچى، ئىگە بولغۇچى، زورلىيالىغۇچى، مەغپىرەت قىلغۇچى، رەھىم قىلغۇچى اللە ئالدىدا بەندىچىلىكىنى ھەقىقىي ھېس قىلىشى ئۈلارنى شۇنداق مىسلىسىز ھالەتكە كەلتۈرگەن. اللە ھەقىقي ئىلاھتۇر، ئۈلار بەندىدۇر. ئۈلار ئۆزىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى، قەلبىنى، روھىنى ئۆز ئىگىسىگە راستچىللىق بىلەن تاپشۇرۇپ، ئىگە بولغۇچى زاتنىڭ ئالدىدا تولۇق ئىتائەتمەنلىك بىلەن باش ئېگىپ تۇرىدۇ. بۇ چاغدا ئۈلار شۇنداق بىر يۇقىرى پەللىگە يېتىدۇكى، بۇ پەللىگە پەقەت اللەقا ياخشى بەندىچىلىك قىلغانلارلا يېتەلەيدۇ. بۇ، ھەقىقەتەن ھەيران قالارلىق بىر ئىش، بىراق ئۇ روھىيەتنىڭ ھەقىقي ماھىيىتى. خۇددى بىر ئۇسكۇنە ھەممە سايمانلىرى جايى - جايىغا تۇغرا قۇراشتۇرۇلغاندىلا ئاندىن تەبئىي سىلىق ئايلىنىپ، ھەربىكتىنى توسالغۇسىز داۋاملاشتۇرۇپ ماڭالىغاندەك، روھىيەت ياراتقۇچىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىدا تۇرالىغاندىلا ئاندىن ئۆزىنىڭ ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ ئالىي، ئەڭ گۈزەل ھالىتىنى داۋاملاشتۇرالايدۇ. ئىنسانىنىڭ ياراتقۇچى ئالدىدىكى تېگىشلىك ئورنى نېمە؟ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر سىلەر بويسۇنۇش ئىچىگە پۈتۈنلەي كىرىڭلار، شەيتانىنىڭ يوللىرىغا ئەگەشمەڭلار، شەيتان سىلەرگە ئاشكارا دۈشمەندۇر﴾[1].

پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭلار بىلەن اللەقا بويسۇنۇڭلار، ۋۇجۇدۇڭلارنىڭ ھەربىر پارچىسى اللەقا بويسۇنسۇن مانا بۇ، مۇسۇلمان بولغانلىقتۇر، ئەنە شۇنداق مۇسۇلمان بولغىنىڭلاردا ئەڭ ئىلغار ھالەتتە، ئەڭ پەزىلەتلىك ھالەتتە، زېمىن ئۈستىدىكى ئىنسانلارغا نىسىپ بولىدىغان ئەڭ ئالىي سۈرەتتە بولسىلەر؛ پەرىشتىلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشكە يېقىنلاشقان ئىنسان بولسىلەر، ئۇنداقتا اللەقا ئەڭ بەندىچىلىك قىلغان بىر ئىنسانىنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ كاتتا ئىنسانغا ئايلىنىشى ئەجەبلىنەرلىكمۇ؟ اللە بۇ كاتتا ئىنسانىنى ئۆزىگە بەندىچىلىك ئارقىلىق يېقىنلاشتۇرغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ﴿اللە بارچە نۇقساندىن پاكتۇر، ئۇ ئۆز قۇدرىتىنىڭ دەللىلىرىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، بەندىسىنى

[1] سۈرە بەقەرە، 208- ئايەت.

يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى بىر كېچىدە مەسجىدى ھەرامدىن ئەتراپىنى بەركەتلىك قىلغان مەسجىدى ئەقساغا ئېلىپ كەلدى. ھەقىقەتەن ﷲ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

دېمەك، بەندىچىلىك ﷲقا ئېقىنلاشتۇرىدىغان، يۈكسەلدۈرىدىغان، ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىدىغان قورالدۇر. ئۇلۇغ ﷲ ئۆز بەندىلىرىنى ئۇلارنىڭ بەندىچىلىك مىقدارىغا قاراپ ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىدۇ. ﷲقا ئەڭ بەندىچىلىك قىلغانلار ئەڭ ھۆرمەتلىك بولىدۇ: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ ﴿ئەڭ تەقۋادار بولغانلار ﷲنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر﴾[2].ﷲنىڭ دەرگاھىدا ھۆرمەتلىك ھېسابلانغان كىشى ئاسمان - زېمىندا، ھەرقانداق ۋەزىيەت، ھەرقانداق ئەھۋالدا ھەقىقەتەن ھۆرمەتلىكتۇر. ئۇلۇغ ساھابىلەر (ﷲ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) بۇنى ئاڭقىرىغان، شۇڭا ئۇلار ﷲقا راستچىللىق بىلەن بەندىچىلىك قىلىپ، دىندا ئىخلاس قىلىپ، ئەڭ ياخشى كىشىلەرگە ئايلانغان.

***

قۇرئان ئۇلارغا ئاخىرەت كۈنى توغرىسىدا مۇجىزىلىك، پاساھەتلىك ئىبارىلىرى بىلەن، ئىنچىكە تەسۋىرلىرى بىلەن قەلبلەرنى لەرزىگە سالغۇدەك سۆزلەيتتى. ئۇلار قىيامەتنى شۇ تۇرقىدا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك تۇيغۇ بىلەن ياشايتتى. قۇرئاننىڭ خۇسۇسىيتى شۇ، قۇرئان ساڭا قىيامەت كۆرۈنۈشلىرىنى تەسۋىرلەپ بەرگىلى تۇرغاندا، ھازىر بېشىڭدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان ھاياتلىق ئاللىبۇرۇن ئاخىرلىشىپ ئۆتمۈشنىڭ خاتىرىلىرىگە ئايلانغاندەك، ئىنچىكە، جانلىق تەسۋىرلىنىۋاتقان كۆرۈنۈشلەر ھازىر يۈز بېرىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىسەن: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾ ﴿تەقۋادارلار ھەقىقەتەن جەننەتلەردە ۋە نېمەت ئىچىدە بولىدۇ، ئۇلار پەرۋەردىگارى بەرگەن نەرسىلەر بىلەن ھۇزۇرلىنىدۇ، پەرۋەردىگارى ئۇلارنى دوزاخ

[1] سۈرە ئىسرا، 1- ئايەت.

[2] سۈرە ھۇجۇرات، 13- ئايەت.

ئازابىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارغا: قىلغان ئەمەللىرىڭلارنىڭ مۇكاپاتى ئۇچۇن كۆڭۈللۈك يەڭلار ۋە ئىچىڭلار، دېيىلىدۇ. ئۇلار قاتار تىزىلغان تەختلەر ئۈستىدە يۆلەنگەن ھالدا ئولتۇرىدۇ، شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەرنى ئۇلارغا جۈپ قىلىپ بېرىمىز. ئۆزلىرى ئىمان ئېيتقان، ئەۋلادلىرىمۇ ئەگىشىپ ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى ئۇلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە قىلىمىز، ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرىنى قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز، ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا مەسئۇلدۇر. ئۇلار كۆرۈڭاتقان نېمەتنىڭ ئۈستىگە يەنە ئۇلارنى كۆڭلى تارتقان مېۋە ۋە كۆڭلى تارتقان گۆش بىلەن تەمىنلەيمىز، ئۇلار جەننەتتە ئۆز - ئارا مەي قاچىلانغان جاملارنى تۇتىشىدۇ، مەي ئىچىش بىلەن ئۇلاردىن بىھۇدە سۆز ۋە گۇناھ سادىر بولمايدۇ، گويا سەدەپنىڭ ئىچىدىكى گۆھەردەك غىلمانلار ئۇلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىدۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ پاراڭ سېلىشىدۇ، ئۇلار ئېيتىدۇ: بىز ھەقىقەتەن دۇنيادىكى چاغدا ئائىلىمىزدە اللەنىڭ ئازابىدىن قورقاتتۇق، اللە بىزگە مەرھەمەت قىلدى، بىزنى زەھەرلىك ئازابتىن ساقلىدى، بىز ھەقىقەتەن ئىلگىرى اللەقا ئىبادەت قىلاتتۇق، اللە ھەقىقەتەن ئېھسان قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1].

﴿ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ﴿بەختسىزلەر، بەختسىزلەر قانداق ئادەملەر؟ ئۇلار ئاتەشلىك شامالنىڭ، زىيادە ھارارەتلىك قاينىقاسۇنىڭ ۋە قارا تۈتۈندىن بولغان سالقىنمۇ ئەمەس، كۆركەممۇ ئەمەس سايىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ، چۈنكى ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى شەھۋەتكە چۆمگەن ئىدى، ئۇلار چوڭ گۇناھتا چىڭ تۇرغان ئىدى. ئۇلار: بىز ئۆلۈپ توپىغا ۋە قۇرۇق سۆڭەككە ئايلانغان چاغدا بىز چوقۇم تىرىلدۈرۈلەمدۇق؟ ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ تىرىلدۈرۈلەمدۇ؟ دەيتتى. ئېيتقىنكى، ئىلگىرىكىلەر ۋە كېيىنكىلەر مەلۇم كۈننىڭ مۇئەييەن ۋاقتىدا توپلىنىدۇ. ئاندىن سىلەر، ئى قايتا تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى گۇمراھلار چوقۇم زەققۇم دەرىخىدىن يەيسىلەر، ئۇنىڭدىن قورساقلىرىڭلارنى تولدۇرىسىلەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارارىتى يۇقىرى بولغان قاينىقاسۇنى

[1] سۈرە تۇر، 17- ئايەتتىن 28-ئايەتكىچە.

تەشنا بولغان تۆگىلەردەك ئىچسىلەر. مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى زىيانپاتىدۇر﴾[1].

شۇنداق، قۇرئاننىڭ خۇسۇسىيىتى شۇ لېكىن، سەگەك كاللىلار باشقىلارغا قارىغاندا قۇرئان سۆزلىرىنى بەكرەك چۈشىنىدۇ، قۇرئاندىن بەكرەك، چوڭقۇرراق تەسىرلىنىدۇ، قۇرئان ئېنېرگىيەسىنى بەكرەك قوبۇل قىلىدۇ. اللەقا چىن ئىخلاس بىلەن بويسۇنغان قەلبلەر اللەنىڭ كالامىدىن بەكرەك تەسىرلىنىدۇ، ھەربىر سۆزنى شەخسەن ئۆزىگە قارىتىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ. غاپىل قەلبلەر بولسا، مۇگدەش ئىچىدە يىراقتىن نائېنىق بىر سادانى گۇڭگا ئاڭلىغاندەك خۇشياقماسلىق ئىچىدە قاراپ بېقىش پوزىتسىيەسىدە بولىدۇ.

ساھابىلەر ئاخىرەت ھازىر يۈز بېرىۋاتقاندەك تۇيغۇ ئىچىدە ياشىدى. قىيامەت كۆرۈنۈشلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك ياشىدى. جەننەتنىڭ نېمەتلىرى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا زاھىر بولدى. ئۇلار بۇ نېمەتكە ئىشتىياق باغلاپ، دۇنيانىڭ ھۆزۈر - ھالاۋەتلىرىدىن ئىبارەت ئېغىر يۈكنى تاشلاپ، جانغا ئەسقاتىدىغان ئوزۇقلۇقنى ئېلىپ، تېز يولغا چىقتى: ﴿وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ ﴿ئوزۇق ئېلىڭلار ئەڭ ياخشى ئوزۇق تەقۋادارلىقتۇر﴾[2]. دوزاخنىڭ قورقۇنچلۇق ئازابلىرى ئۇلارنى چۆچۈتتى، ئۇلار دوزاخقا چۈشۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ، يېلىنجاپ تۇرغان ئوتتىن ئامال بار ئەڭ يىراق كېتىشكە ئۇرۇندى. «ھالال ئىشلارنىڭ ئوندا توققۇزىنى ھارامغا چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ تەرك ئېتەتتۇق.»

شۇنداق، ساھابىلەرنىڭ تۇيغۇسىدا ئاخىرەت كۈننىڭ تەسىرى ھامان بار ئىدى. بۇ، پەقەت ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن چاڭ - توزانغا ئايلىنىپ كېتىدىغان يوقلاڭ تەسىر بولماستىن بەلكى ھەر لەھزە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيدىغان مۇقىم تەسىر ئىدى. ئۇلار ھەرقاچان كۆزىگە كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاخىرەت كۆرۈنۈشلىرىنىڭ تەسىرى بىلەن جەننەتكە يېقىنلاشتۇرىدىغان ئەمەللەرنى قىلاتتى، دوزاخقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىشلاردىن ساقلىناتتى. شۇڭا ئۇلار تۆۋەندىكى ئايەتلەردە تەسۋىرلەنگەندەك، ھەرزامان اللەنى ياد ئېتىپ تۇراتتى: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا

[1] سۈرە ۋاقىئە، 41- ئايەتتىن 56- ئايەتكىچە.

[2] سۈرە بەقەرە، 197- ئايەت.

بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ اللەنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىنلارنىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ): پەرۋەردىگارىمىز بۇنى بىكار ياراتمىدىڭ. سەن پاكتۇرسەن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن. پەرۋەردىگارىمىز سەن كىمنى دوزاخقا كىرگۈزىدىكەنسەن، ئۇنى ئەلۋەتتە خار قىلغان بولسەن، زالىملارغا ھېچقانداق يارەمچى بولمايدۇ. پەرۋەردىگارىمىز بىز ھەقىقەتەن بىر چاقىرغۇچىنىڭ ‹رەببىڭلارغا ئىمان ئېيتىڭلار› دەپ ئىمانغا چاقىرغانلىقىنى ئاڭلىدۇق، ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىز بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، يامانلىقلىرىمىزنى يوققا چىقارغىن، بىزنى ياخشىلارنىڭ قاتارىدا قەبزى روھ قىلغىن. پەرۋەردىگارىمىز بىزگە پەيغەمبەرلىرىڭ ئارقىلىق ۋەدە قىلغان نەرسىنى بەرگىن، قىيامەت كۈنى بىزنى رەسۋا قىلمىغىن. سەن ھەقىقەتەن ۋەدەڭگە خىلاپلىق قىلمايسەن﴾[1].

ساھابىلەر ھەرقانداق بىر ئىشنى قىلماقچى بولغاندا ئۆزىگە مۇناسىق سوئال قويياتتى: بۇ ئىش اللەنىڭ رازى قىلىدىغان ئىشمۇ؟ اللە ئۇنىڭ بەدىلىگە جەننەت بېرەرمۇ؟ ياكى اللەنى نارازى قىلىدىغان ئىشمۇ؟ اللە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن مېنى دوزاخقا كىرگۈزەمدۇ؟

ساھابىلەر ھەرقاچان ئۆزلىرىگە مۇناسىق سوئال قويۇپ تۇراتتى: ھازىر مۇشۇ ئورۇندا مەندىن اللە نېمىنى تەلەپ قىلىدۇ؟ بۇ سوئالغا جاۋاب تاپقان ھامان جەننەتكە ئىشتىياق تارتىپ، دوزاختىن قېچىپ، اللە ئۇنىڭدىن تەلەپ قىلغان ئىشنى بەجا كەلتۇرەتتى. اللەنى داۋاملىق ياد ئېتىش ئەنە شۇنداق بولىدۇ. بۇنداق ياد ئېتىش كىشىنى ياخشىلىققا ئالدىرىتىدۇ. ۋەزىپە ئوقۇپ، تەسۋى سىيرىپ قويۇش بىلەنلا اللەنى داۋاملىق ياد ئېتىش مەجبۇرىيىتى ئادا تاپمايدۇ.

قۇرئان ئۇلارغا شەيتاننىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەنكى ۋەقەلىكىنى سۆزلەپ، ئۇلارنى ئېزىپ كېتىشتىن ئاگاھلاندۇرۇاتتى: **﴿يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾** ﴿ئى ئادەم بالىلىرى شەيتان ئاتا - ئاناڭلارنى ئازدۇرۇپ جەننەتتىن چىقىرىۋەتكەندەك، سىلەرنىمۇ ئازدۇرمىسۇن، شەيتان ئۇلارنىڭ

[1] سۈرە ئال ئىمران، 191- ئايەتتىن 194- ئايەتكىچە.

ئەۋرەتلىرىنى ئۆزلىرىگە كۆرسىتىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋەتكەن ئىدى. شەيتان ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكىلىرى سىلەرنى كۆرەلەيدۇ، سىلەر ئۇلارنى كۆرەلمەيسىلەر، شۇبھىسىزكى، بىز شەيتانلارنى ئىمان ئېيتمايدىغانلارنىڭ دوستى قىلدۇق﴾[1]. ﴿قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ ﴿ئىبلىس: ماڭا كىشىلەر قايتا تىرىلدۇرۇلىدىغان كۈنگىچە مۆھلەت بەرگىن، دېدى. الله: ساڭا مۆھلەت بېرىلدۇ، دېدى. ئىبلىس ئېيتتى: سېنىڭ مېنى ئازدۇرغانلىقىڭدىن ئۇلارغا ۋەسۋەسە قىلىش ئۈچۈن چوقۇم سېنىڭ تۇغرا يولۇڭ ئۈستىدە ئولتۇرىمەن، ئاندىن ئۇلارغا چوقۇم ئالدىدىن، ئارقىسىدىن، ئوڭدىن، سولدىن ھۇجۇم قىلىمەن، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ نېمىتىگە شۈكۈر قىلغۇچىلار ئەمەسلىكىنى كۆرىسەن﴾[2].

﴿وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ ﴿ئۇلار الله‌نى قويۇپ الله‌نىڭ ئىبادەتىدىن باش تارتقان شەيتانغا ئىبادەت قىلىدۇ. الله شەيتاننى رەھمىتىدىن يىراق قىلدى، شەيتان ئېيتتى: «مەن ئەلۋەتتە سېنىڭ بەندىلىرىڭدىن مۇئەييەن ساندىكىلەرنى ئىگىلەيمەن، شۇنداقلا چوقۇم ئۇلارنى ئازدۇرىمەن، ئۇلارنى خام خىيال قىلدۇرىمەن، ئۇلارنى چوقۇم چاھارپايلارنىڭ قۇلاقلىرىنى يېرىشقا بۇيرۇيمەن، ئۇلارنى چوقۇم الله‌نىڭ مەخلۇقاتىنى ئۆزگەرتىۋېتىشكە بۇيرۇيمەن. كىمكى الله‌نى قويۇپ شەيتاننى دوست تۇتىدىكەن، ئۇ ئوپئوچۇق زىيان تارتقان بولىدۇ، شەيتان ئۇلارغا يالغان ۋەدىلەرنى بېرىدۇ ۋە ئۇلارنى خام خىيالغا سالىدۇ، شەيتان ئۇلارغا پەقەت يالغانلا ۋەدە قىلىدۇ﴾[3].

شەيتان ساھابىلەرگە ئۇلارنىڭ ئالدىدىن، كەينىدىن، ئوڭدىن، سولدىن ھۇجۇم قىلىپ، گۇناھ - مەئسىيەتلەرنى ۋەسۋەسە قىلىدۇرۇپ، شەھۋەتلىرىنى قوزغىغان ھالەتتە كۆرۈنەتتى. شۇڭا ئۇلار دائىم سەگەك تۇرۇپ، غاپىل بولمىغان ئادەمدىن باشقىنى ئازدۇرالمايدىغان شەيتاننى ئۆزلىرىگە يېقىن يولاتمايتتى. تائەت -

[1] سۈرە ئەئراف، 27- ئايەت.
[2] سۈرە ئەئراف، 14- ئايەتتىن 17- ئايەتكىچە.
[3] سۈرە نىسا،117- ئايەتتىن 120- ئايەتكىچە.

ئىبادەتلەر بىلەن اللەقا يېقىنلىشىپ، شەيتاننىڭ يولىنى تارلاشتۇراتتى، ياكى ئېتىپ قويىاتتى. شەيتان ئۇلارغا چۈمۈلىنىڭ قىمىرلىشىدىنمۇ خۇپىيانە ھالەتتە يېقىنلاشماقچى بولسا، ئۇلار بۇ يولنىمۇ ئېتىۋېتىشكە تىرىشاتتى. ﴿فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ﴾ ﴿قوغلاندى شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىدىن اللەقا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن شۇبھىسىزكى، مۇئمىنلارنىڭ ۋە پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلغۇچىلارنىڭ ئۈستىدىن شەيتان ھۆكۈمرانلىق قىلالمايدۇ. شەيتان پەقەت ئۆزىنى دوست تۇتىدىغانلار ۋە ئۇنىڭ ئىغۋاسى بىلەن مۇشرىك بولۇپ كەتكەنلەر ئۈستىدىنلا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ﴾[1].

***

قۇرئان ئۇلارغا ئىمانىي ئەخلاقلار توغرىسىدا سۆزلەيتتى: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ﴿مۇئمىنلار ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى، ئۇلار نامازلىرىدا ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر، ئۇلار بىھۇدە سۆز، بىھۇدە ئىشتىن يىراق بولغۇچىلاردۇر، ئۇلار زاكات بەرگۈچىلەردۇر، ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى ھارامدىن ساقلىغۇچىلاردۇر، پەقەت خوتۇنلىرىدىن، چۆرىلىرىدىن باشقىلارغا يېقىنلاشمىغۇچىلاردۇر، بۇنىڭ سىرتىدىن جىنسىي تەلەپنى قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلغۇچىلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر.مۇئمىنلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر، ئۇلار نامازلىرىنى ۋاقتىدا تەئدىل - ئەركان بىلەن ئادا قىلغۇچىلاردۇر، ئەنە شۇلار نازۇ - نېمەتلىك جەننەتنىڭ ۋارىسلىرىدۇر، ئۇلار يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەت - فىردەۋس ۋارىسلىق قىلىدۇ، فىردەۋس مەڭگۈ قالىدۇ﴾[2].

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[1] سۈرە نەھل، 98- ئايەتتىن 100- ئايەتكىچە.

[2] سۈرە مۇئمىنۇن، 1- ئايەتتىن 11- ئايەتكىچە.

وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ ﴿مەرھەمەتلىك اللەنىڭ ياخشى كۆرۈدىغان بەندىلىرى زېمىنىدا ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇپ، تەمكىنلىك بىلەن ماڭىدۇ، نادانلار ئۇلارغا ناشايان سۆز قىلسا، ئۇلار: سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز، دەيدۇ. ئۇلار كېچىلەرنى پەرۋەردىگارىغا سەجدە قىلىش ۋە قىيامدا تۇرۇش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلار ئېيتىدۇ: «پەرۋەردىگارىمىز بىزدىن جەھەننەم ئازابىنى دەپئى قىلغىن، جەھەننەمنىڭ ئازابى ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمەنلىرىڭدىن ئايرىلمايدۇ، جەھەننەم ھەقىقەتەن يامان قارارگاھتۇر، يامان جايدۇر.» ئۇلار خراجەت قىلغاندا ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ، ئوتتۇرا ھال خراجەت قىلىدۇ، ئۇلار اللەقا ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، اللە ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ گۇناھلارنى قىلىدىكەن، ئاخىرەتتە ئۇ جازاغا ئۇچرايدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ ئازاب قىلىنىدۇ، ئۇ مەڭگۈ ئازاب ئىچىدە خارلانغان ھالدا قالىدۇ. پەقەت ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بۇ دۇنيادىكى چېغىدا تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، اللە ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، اللە تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر. كىمكى گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلىدىكەن ۋە ئەملىنى تۈزەيدىكەن، ئۇ، اللەقا يۈزلەنگەن بولىدۇ. ئۇلار يالغان گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ، يامان سۆزنى ئاڭلاپ قالغان چاغدا ئالىيجانابلىق بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇلارغا پەرۋەردىگارىنىڭ ئايەتلىرى بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلىنسا، گاس، كور بولۇۋالمايدۇ، ئۇلار: ‹ئى پەرۋەردىگارىمىز بىزگە ئايالليرىمىز ۋە ئەۋلادلىرىمىز ئارقىلىق شادلىق بېغىشلىشىڭنى تىلەيمىز، بىزنى تەقۋادارلارنىڭ پېشۋاسى قىلغىن› دەيدۇ. ئەنە شۇلار سەۋرلىك بولغانلىرى ئۈچۈن جەننەت بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ. ئۇلار جەننەتتە دۇئا ۋە سالام بىلەن قارشى ئېلىنىدۇ، ئۇلار جەننەتتە مەڭگۈ قالىدۇ، جەننەت نېمىدېگەن گۈزەل قارارگاھ، نېمىدېگەن گۈزەل جاي﴾[1].

قۇرئان ساھابىلەرگە يەنە جاھىلىيەت ئەخلاقلىرى توغرىسىدا سۆزلەيتتى: ﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ ﴿ئۆلچەمدە ۋە

[1] سۈرە فۇرقان، 63- ئايەتتىن 76- ئايەتكىچە.

تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرگە ۋاي! ئۇلار كىشىلەردىن ئۆلچەپ ئالغان چاغلىردا تولۇق ئالىدۇ، كىشىلەرگە ئۆلچەپ، ياكى تارتىپ بەرگەن چاغلىردا كەم بېرىدۇ﴾[1].

﴿كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾ ﴿ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، سىلەر يېتىمنى ھۆرمەت قىلمايسىلەر، بىر - بىرىڭلارنى مىسكىنگە ئاش - نان بېرىشكە تەرغىب قىلمايسىلەر. مىراسنى ھالال - ھارام دېمەستىن ھەدەپ يەيسىلەر، مالنى ھېرىسلىق بىلەن ناھايىتى دوست تۇتىسىلەر﴾[2].

﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى﴾ ﴿شەك - شۇبھىسىز ئىنسان ئۆزىنى باي ساناپ (ئاللاھقا بويسۇنۇشتىن باش تارتىپ)، راستتىنلا ھەددىدىن ئاشىدۇ﴾[3].

﴿وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ﴾ ﴿كىشىلەرنى ئەيىبلىگۈچى سۆزىنچىگە ۋاي ئۇ مال توپلىدى ۋە ئۇنى ياخشىلىق يوللىرىغا سەرپ قىلماي ساقلاش ئۈچۈن سانىدى، ئۇ مېلى ئۆزىنى دۇنيادا مەڭگۈ قالدۇرىدۇ، دەپ ئويلايدۇ﴾[4].

﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ﴿قەسەمخور، پەس، غەيۋەتخور، سۆزخەنچى، بېخىل، ھەددىدىن ئاشقۇچى، گۇناھكار، قوپال، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھارامدىن بولغان ئادەمگە ئىتائەت قىلمىغىن بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز ئۇنىڭغا ئوقۇپ بېرىلسە، ئۇنىڭ مال - مۈلكى ۋە ئوغۇللىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ‹بۇ، بۇرۇنقىلارنىڭ ھېكايىلىرىدۇر - دەيدۇ﴾[5].

دېمەك، ساھابىلەر قۇرئان كەرىمدە بۇيرۇلغان ئىمانى ئەخلاقلارغا قەتئىي رىئايە قىلاتتى. قۇرئان كەرىمدە توسۇلغان جاھىلىيەت ئەخلاقلىرىدىن قەتئىي يىراقتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تۇيغۇسىدا ئىمانى ئەخلاقلار كەلىمە شاھادەتتىن ئايرىلمايتتى. چۈنكى، ئىمانى ئەخلاقلار ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسىدە كەلىمە شاھادەتنىڭ بىر تەقەززاسى ئىدى. (ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق)

***

[1] سۈرە مۇتەففىفىن، 1- ئايەتتىن 3- ئايەتكىچە.
[2] سۈرە فەجر،17- ئايەتتىن 20- ئايەتكىچە.
[3] سۈرە ئەلەق، 6- ۋە7- ئايەت.
[4] سۈرە ھۇمەزە، 1- ئايەتتىن 3- ئايەتكىچە.
[5] سۈرە قەلەم، 10- ئايەتتىن 15- ئايەتكىچە.

ساھابىلەرنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىسىنىڭ يولىيورۇقلىرىنى قايسى يوسۇندا قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلگىنىمىزدە، تارىخ - تەرجىمىھال كىتابلىرىدا ئۇلارنىڭ مىسلىسىز ئۇلۇگلىك ئىش - ئىزلىرىنى كۆرسەك، يەنە تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟ ساھابىلەرنىڭ ئىلكىدىكى ئازغىنە نەرسىلەرنى مېھمانغا تەقدىم قىلىپ، مېھمانىنىڭ ئۇلاردا مېھمانغا تەقدىم قىلغان نەرسىدىن باشقا نەرسىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتكەنلىكىدىن؛ الله تائالانىڭ ئۇلار توغرىسىدا: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ ﴿ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتىدىن ئەلا بىلىدۇ﴾[1]. دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغانلىقىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

بىر ساھابىنىڭ جەڭنى كۆرۈپلا يەۋاتقان خورمىلىرىنى تاشلىۋېتىپ، «مۇشۇ خورمىنى يەپ بولغىچە ياشىسام بەك ئۇزۇن ياشاپ كەتكەن بولىمەن» دەپ، جەننەتنى سېغىنىپ جەڭگاھقا ئۆزىنى ئېتىپ شېھىت بولغانلىقىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

بىر ساھابىنىڭ تۇيۇ كېچىسى جەڭ سىگنالىنى ئاڭلاپ، جەننەتنى ئىزدەپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، جەڭدە شېھىت بولغانداء، ئۇنى پەرىشتىلەرنىڭ غۇسلى قىلدۇرغانلىقىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

بىر ساھابىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بىر ئۇلۇش ئولجا تەقسىم قىلىپ بەرگەندە «مەن بۇنى دەپ ساڭا بەيئەت قىلغان ئەمەس» دەپ، ئاخىرەتنىڭ مۇكاپاتىنى ئىزدەپ، ئولجىنى ئالغىلى ئۇنىماي، الله‌قا ئېيتقان ئىماندا راستچىل بولۇپ، شېھىت قىلىنىپ، جەننەتكە كىرىش ئارزۇسىغا يەتكەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

ئۆمەرنىڭ بىر قېرى خوتۇنىنىڭ ئاچ قالغان بالىلىرىنى ئۇخلىتىش ئۈچۈن گوللاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يىغلاپ، ئۆزى بېرىپ ئۇنىنى يۇدۇپ ئەكېلىپ، ئۆز قولى بىلەن تائام ئېتىپ، بالىلارغا يېگۈزۈپ، ئۇلارنى تويغۇزۇپ ئۇخلاتقاندىن كېيىن ئاندىن قايتىپ كەتكەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

مائىزنىڭ الله‌نىڭ ئالدىغا گۇناھىنى يۇماي بېرىشتىن قورقۇپ، ئۇيقۇسى قېچىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھەد يۇرگۈزۈپ قويۇشنى قاتتىق تەلەپ قىلغانلىقىدىن؛ غامدىيەنىڭ الله‌نىڭ ئالدىغا گۇناھىتىن خالىي بېرىشنى ئىزدەپ،

[1] سۈرە ھەشر، 9- ئايەت.

بالىسى ئەمچەكتىن ئاجرىغۇچە ھەد يۇرگۈزۈشنى قاتتىق تەلەپ قىلىۋەرگەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

رەببىم ئىبنى ئامىرنىڭ جاھىلىيەتنىڭ قولىدىكى ھوقۇقتىن ئىمان بىلەن ئۆزىنى ئەزىز، ئالىي ھېس قىلغان ھالدا رۇستەمنىڭ قېشىغا كېرىپ، ئۇنىڭدىن قورقماي، ئۇنى اللەنىڭ مىزانى بىلەن ئۆلچەپ قىلچە نەزىرىگە ئىلماي، گىلەملىرىنى ئېشىكىگە دەسسىتىپ، نەيزىلىرى بىلەن سانجىپ، بۇ جاھىلىيەت كاتتىبېشىنىڭ يۈزىگە ھەق سۆزنى جاراڭلىق ئېيتقانلىقىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

ئەمر ئىبنى ئاسنىڭ قوشۇنى رۇملارنىڭ قورشاۋىدا قالغاندا، ئۇ خەلىپىدىن يارەم سورىسا، خەلىپە ئۆمەرنىڭ (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئۇنىڭغا ئون مىڭ ئەمەس، بەش مىڭ ئەمەس، مىڭمۇ ئەمەس، بەشىيۈزمۇ ئەمەس، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ، بۈيۈك ساھابىلىرىدىن پەقەت تۆت كىشىنى نەچچە مىڭ كىشىلىك يارەمچى قوشۇننىڭ ئورنىدا ئەۋەتكەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

ئىسلامنىڭ ئاشۇ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە يەر شارىغا كەڭ تارقىلىپ، ئاشۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ قولى بىلەن يېرىم ئەسىر ئىچىدىلا غەربىتە ئوكيانغىچە، شەرقتە ھىندىستانغىچە يېتىپ كەلگەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟

ئاشۇ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە يۈزلىگەن، مىڭلىغان ئادەتتىن تاشقىرى ئىشلارنىڭ توپ - توپى بىلەن يۈز بەرگەنلىكىدىن تەئەججۇپ قىلارمىزمۇ؟ تارىخچىلار ۋە تەرجىمھال يازغۇچىلار بۇنداق ھادىسىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن قايسىنى دەپ قايسىنى قويۇشنى بىلەلمەي، قايسىسىنىڭ قايسىسىدىن چوڭ ۋەقە ئىكەنلىكىنى ئايرىيالماي ئادەتتىكىچە بايانلار بىلەن ئۆتۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

***

ساھابىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانلىقىدىن ھالقىپ، پەرىشتىلەرگە ئايلىنىپ كەتكەنمۇ؟ ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ھەرقانداق ئادەم بالىسى خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ»[1]. دېگەن سۆزىدىن ھالقىپ كەتكەنمۇ؟

ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس ئۇلارمۇ ئىنسان ئىدى. ئۇلاردىمۇ ئىنسانىي ئىستەكلەر، ئىنسانىي تەلىپۈنۈشلەر بار ئىدى. بىراق ئۇلاردىكى ئىنسانىي ئىستەكلەر ئەڭ ئالىي دەرىجىدە سۈزۈلگەن، ئەڭ يۇقىرى چەكتە ھۆزۈر - ھالاۋەتتىن ۋاز كېچەلەيدىغان

[1] ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە ۋە داررىمىي رىۋايەت قىلغان.

ھالغا يەتكەن ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئىنسانغا نىسبەتەن ئەڭ ئالىي ماقامغا يەتكەن ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنىلا ئىنسان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئوغرىلىق قىلىپ جازالانغانلار، زىنا قىلىپ جازالانغانلار، ھاراق ئىچىپ جازالانغانلار، جەڭدىن قېچىش گۇناھى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن اللەنىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشكەنلەر، جەڭنى كېيىن تارتقان ۋە جەڭگە ئېغىرلىق قىلغانلار، جەڭدىن ئايرىلىپ قالغانلار بار ئىدى. ئۇلار ھەققىدە تۆۋەندىكى ئايەتلەر نازىل بولغان: ﴿مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ﴾ ﴿بەزىلىرىڭلار دۇنيانى كۆزلىدىڭلار، بەزىلىرىڭلار ئاخىرەتنى كۆزلىدىڭلار﴾[1].

﴿مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ﴾ ﴿سىلەرگە اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشقا چىقىڭلار دېيىلسە، نېمىشقا يۈرتۇڭلاردىن ئايرىلغۇڭلار كەلمەيدۇ﴾[2].

﴿هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ﴾ ﴿سىلەر شۇنداق كىشىلەركى، اللەنىڭ يولىدا پۇل - مال سەرپ قىلىشقا چاقىرىلساڭلار، ئاراڭلاردا بېخىللىق قىلىدىغانلار بار﴾[3].

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿اللە ھەقىقەتەن پەيغەمبەر نىڭ ۋە ئۇنىڭغا قېيىنچىلىق پەيتىدە ئەگەشكەن مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلدى. ئەينى زامانىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ دىللىرى ھەقتىن بۇرۇلۇپ كېتىشكە تاس قالغاندىن كېيىن، اللە ئۇلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلدى. اللە ئۇلارغا تولىمۇ مەرھەمەتلىك ناھايىتى مېھرىباندۇر. جىھادقا چىقمىغان ئۈچ كىشىنىڭ تەۋبىسىنمۇ اللە قوبۇل قىلدى. شۇنچە كەڭ زېمىن ئۇلارغا تار تۇيۇلغان، ئۇلارنىڭ جانلىرى سىقىلغان، ئۇلار اللەقا تەۋبە قىلماي تۇرۇپ، اللەنىڭ غەزىپىدىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ تەۋبە قىلغۇچىلاردىن بولۇشى ئۈچۈن، اللە ئۇلارنى تەۋبىگە مۇۋەپپەق قىلدى. اللە تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[4].

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 152- ئايەت.

[2] سۈرە تەۋبە، 38- ئايەت.

[3] سۈرە مۇھەممەد، 38- ئايەت.

[4] سۈرە تەۋبە، 117- ۋە 118- ئايەتلەر.

لېكىن ئۇلار، الله ئۇلارنى تۆۋەندىكى ئايەتتە سۈپەتلىگەندەك ئىدى: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ ﴿تەقۋادارلار يامان بىر گۇناھ قىلىپ سالسا، ياكى ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلسا اللهنى ياد ئېتىدۇ، گۇناھلىرى ئۈچۈن مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ، گۇناھنى كەچۈرىدىغان اللهتىن باشقا كىم بار؟ ئۇلار قىلمىشلىرىنى بىلىپ تۇرۇپ داۋاملاشتۇرمايدۇ. ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن بولغان مەغپىرەت ۋە ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇر، بۇ يەرلەردە ئۇلار مەڭگۈ قالىدۇ، ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېرىشىدىغان ساۋابى نېمە دېگەن ياخشى؟﴾[1].

ئۇلار ئەمەل قىلاتتى ناۋادا پېشكەللىككە يولۇقۇپ، ئالىي دەرىجىدىن چۈشۈپ كەتسە، چۈشكۈنلۈككە بوي بەرمەي، قايتا ئۆرلەشكە ھەرىكەت قىلاتتى - دە، ئۆرلەيتتى.

2 - «ئۈممەت»نىڭ مەنىسىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ئىشقا ئاشۇرۇش

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئەرەبلەرنىڭ زېمىنى بىر، تىلى بىر، مەدەنىيىتى بىر، تارىخى بىر، ئىدىيەسى بىر، ئارزۇ - ئارمانلىرى بىر ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار نەچچە قەبىلىلەرگە چېچىلىپ كەتكەن بولۇپ بىرلىشەلمەيتتى. ئۇلار جاھىلىيەت ئىچىدە ياشاۋاتقان ئادەملەرنى بىرلەشتۇرىدىغان بىرەر مەسىلە ئاساسىدا بىرلىككە كەلگەن بولسا، تامامەن ئىمكانىيەت بار ئىدى. مەسىلەن: پارسلار ۋە رۇملارنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئىشغالىيىتىگە قارشى تۇرۇشنى مەقسەت قىلغان مىللەتچىلىك، ياكى ئاز سانلىق ئادەملەرنىڭ بايلىقنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىشى بىلەن، كۆپ سانلىقلارنىڭ يوقسۇللۇق دەردىدە ئىگرىشى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئازايتىش ئۈچۈن بىرلىشىش ۋە ياكى جاھىلىيەت ھەزارىتىنىڭ مۇئەييەن باسقۇچىدا كىشىلەرنى بىرلەشتۇرىدىغان ئۇندىق ياكى مۇنداق سەۋەبلەر بىلەن بىرلىك ھاسىل قىلالايتتى. بىراق، قەبىلىۋازلىق قىساسخورلۇق، بۇلاڭ - تالاڭ، ھەربىر قەبىلىنىڭ ئۆز ۋارى، ئۆز كارى بولۇپ كېتىشى، باشقا قەبىلىلەرنى كەم سۇندۇرۇپ، ئۆزىنى مەغرۇر تۇتۇشلىرى ئۇلارنى بىرلىككە كەلگىلى قويمايتتى. ھەتتاكى نوقۇل ئورتاق مەنپەئەت ئاساسىدا بىرلىشىش، ھەج

[1] سۈرە ئال ئىمران، 135- ۋە 136- ئايەتلەر.

مەۋسۇمدىكى يىللىق توپلىشىش مەزگىلىدىكى پۇرسەتتىن پايدىلىنىش ھېچكىمنىڭ يادىغا يەتمەيتتى.

ئىسلام دىنى ئۇلارنى ئەنە شۇ ھالەتتىن سۈزۈۋالدى. ئىسلامنىڭ ئۇلارنى سۈزۈۋېلىشى تارىختىكى ھەرقانداق بىر جاھىلىيەتتە پەيدا بولۇشى مۇمكىن بولغان مىللىي ئۆيۈشۈش، بىر داھىينىڭ رەھبەرلىكىدە دۆلەتنى بىرلىككە كەلتۈرىدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىك ئۆيۈشۈشى ئۇچۇن ئەمەس ئىدى. بەلكى ئۇلاردىن تارىختىكى مىسلى كۆرۈلمىگەن بىر ئۆيۈشمىنى تەشكىللەش، اللە تائالانىڭ تۆۋەندىكى چوڭ باھاسىغا لايىق بولغىدەك ئەقىدە ئۈممىتى قۇرۇپ چىقىش ئۇچۇن ئىدى: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۇچۇن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، اللەقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1].

ئەرەبلەرنىڭ تىرە - پىرەن بولۇپ كەتكەن ھالىتىدە، ياخشى ئۈممەت بولۇش ئۇچۇن ھاسىل قىلغان چوڭ ئۆزگىرىشلىرىنى مۇلاھىزە قىلغان كىشى ئۇلارنىڭ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە شۇنچە چوڭ ئۆزگىرىش ھاسىل قىلغانلىقىدىن ھەيران قالىدۇ.

ئەرەب مىللەتچىلىرى ۋە تارىخنى ماتېرىيالىزمچە چۈشەندۈرىدىغانلار؛ «ئەرەبلەر رۇم ۋە پارسلارنى ئارالدىن قوغلاش ئۇچۇن يېكى كەمبەغەللەر بايلارغا قارشى سوتسىيالىستىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ئۇچۇن مىللىي بىرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئاز قالغان ئىدى» دەپ يوقىلاڭ باھانىلەرنى كۆرسىتىشىدۇ. بۇ بىر قۇرۇق باھانە.

بۇ ھەقتە گەپ قىلىپ ئېغىزنى ئۇيراتقانغا چاغلىق ئىش يوق. چۇنكى، ئاتالمىش مىللىي ئۆيۈشۈشنىڭ چېچىلىپ كەتكەن ئەرەب قەبىلىلىرى ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق ئالاھىدە كۆرۈلمىدى، ھېچكىم بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىپ باقمىدى. نەچچە ئەسىرلەرگىچە ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ياكى باشقا جايلاردا بولسۇن «سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب» نىڭ ھېچقانداق ئالامىتى كۆرۈلمىدى. پۈتۈن ئارالنىڭ كەمبەغەللىرى بىرلىشىپ بايلار ئۈستىدىن سىنىپىي ئىنقىلاب قىلىشى ئۈياقتا تۇرسۇن، بىرەر قەبىلىنىڭ كەمبەغەللىرىمۇ بىرلىشىپ بايلار ئۈستىدىن قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ باقمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەقىدە ئۈممىتى بولغان «مىسلىسىز ئۈممەت» نىڭ ئۆيۈشۈشىدەك بۇنداق ئۆيۈشۈش «مىللىي» ئۆيۈشۈش تارىخىدا ۋە ھەتتا ھازىرقى زامانىدىكى

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

ئىجتىمائىي ئېقىملار ئاساسىدىكى ئۇيۇشۇشلاردىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ئەرەبلەر ئۈندىق ياكى مۇنداق ئۇيۇشۇش ئالدىدا تۇراتتى» دېيىش تارىختا مسلى كۆرۈلمىگەن ئىسلامىي ئۇيۇشۇشنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ.

***

ئىنسانلار ئىچىدىن ئەڭ ياخشى ئۈممەتنى رويابقا چىقارغان ئاشۇ مسلىسىز ئۇيۇشۇش قانداق ۋۇجۇدقا كەلدى؟

ئېنىقكى، بۇ ئۇيۇشۇش ئەرقەم ئىبنى ئەرقەمنىڭ ھويلىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىغا مەخپىي ئۇيۇشقان ئاشۇ بىر نەچچىلا ئادەمدىن باشلاندى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى جاھىلىيەتنى تاشلاپ، جاھىلىيەت بىلەنكى تۇغقانچىلىق ۋە دوستلۇق مۇناسىۋەتلىرىنى ئۈزۈپ، كەلىمە شاھادەتنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، كەلىمە شاھادەتنى دىلى بىلەن، تىلى بىلەن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن تەستىق قىلىپ، ئۇنى جاھىلىيەت بىلەن ئۆزلىرى ئوتتۇرىسىدىكى يول ئايرىمىسى ۋە پاناگاھقا ئايلاندۇرغان ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشقاندا، بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغان، ئەقىدىنىڭ سىرتىدا تېپىلمايدىغان بىر خىل يېڭىچە مۇناسىۋەت بىلەن ئۇيۇشۇپ، بىر تەن، بىر جانغا ئايلانغان ئىدى. ئۇلار اللەنى دەپ بىرلەشكەن ئىدى، پەيغەمبەرنى دەپ بىرلەشكەن ئىدى.

كىشىلەر جاھىلىيەتتىمۇ بىرلىشىدۇ، دوستلىشىدۇ. بىراق ئۇلار نېمىنى ئاساس قىلىپ بىرلىشىدۇ؟ شۇبھىسىزكى ئۇلار تۇغقاندارچىلىقنى ياكى «ئورتاق مەنپەئەت» نى ۋە ياكى ئەيىش - ئىشرەتنى ئاساس قىلىپ بىرلىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق بىرلىششلەر ھەرقانچە چىڭىپ كەتسىمۇ، بىر گەۋدىلىششى دەرىجىسىگە بېرىپ يېتەلمەيدۇ. مۇنداق مۇناسىۋەتلەردە تەنلەر بىرلىككە كەلگەن، ياكى پىكىر بىرلىككە كەلگەن تەقدىردىمۇ، قەلبلەر ئوتتۇرىسىغا توساق پەيدا قىلىدىغان «مەن» تۇگىمەيدۇ. ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ «مەن» لىكىنى ھېس قىلغۇدەك بىر تام سوقىدۇ. بۇنىڭ بىلەن تۇرلۇك تەنلەر بىرلىشىدۇ، بىراق ھەممىسى «مەن» نىڭ ئەتراپىغا سوقۇلغان ئاشۇ تامنىڭ دائىرىسىدە بولىدۇ. شۇڭا بۇنداق تەنلەر بەكرەك يېقىنلىشىپ قالسا، ئۆز - ئارا تېپىشىدۇ، سۈركىلىش پەيدا بولىدۇ. ئىنسانلار ئۆزى ئەتراپىغا سوقۇۋالغان ساختا تاملارنى ئېرىتىپ، پۈت تېپىششىنى تامامەن يوق قىلىپ، قەلبلەرنى بىر گەۋدىگە ئايلاندۇرۇۋېتەلەيدىغان بىرخىل مۇناسىۋەت بار، ئۇ بولسىمۇ ئەقىدە مۇناسىۋىتىدۇر چۈنكى بۇ مۇناسىۋەت ئىنسان بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى جۇغراپىيەلىك مۇناسىۋەت بولماستىن، بەلكى اللەنى دەپ، اللەنىڭ رازىلىقىنى دەپ

ئورنىتىلغان مۇناسىۋەتتۇر. بۇ خىل مۇناسىۋەتتە مۇناسىۋەتلەشكۈچىلەر بىر گەۋدىلىشىشتىن توسىدىغان ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن كىبىرلىرنى تاشلاپ، ئاسماندىن ئۇزۇلگەن زېمىنى مەشغۇلاتلار ۋە يۈزەكى مەشغۇلاتلاردىن ۋاز كەچكەن بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەرنى ئەنە شۇ خىل ئىلاھىي مۇناسىۋەت بىرلىككە كەلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دوستلىشىپ بىر گەۋدىلىشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرۈش مۇناسىۋىتى ئارىلىرىدىكى مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ چىڭىتتى. نەتىجىدە تارىختىن بىرى تىللاردا داستان بولغان ئاشۇ ئاجايىپ بۇرادەرلىك ۋۇجۇدقا كەلدى.

ساھابىلەر (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) يولدا ماڭغاندا، ئىككىيلەننى يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر تۆپ دەرەخ ئايرىۋەتكەن بولسا، شۇ بىر لەھزىدىكى ئايرىلىشتىمۇ بىر - بىرىنى سېغىنىشىپ سالام قىلىشاتتى. بىر ساھابە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن دۇنيادا ئايرىلىشقا تاقەت قىلالمايتتى. ئۇ ئاخىرەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە بولالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يىغلاپ تاشلىدى. الله ئۇ كىشىنىڭ ھەققىدە مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا﴾ ﴿كىملەركى الله‌قا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇلار ئاخىرەتتە الله‌نىڭ نېمەتىگە ئېرىشكەن پەيغەمبەرلەر، سىددىقلار، شېھىتلەر ۋە ياخشىلار بىلەن بىللە بولىدۇ. ئۇلار نېمىدېگەن ياخشى ھەمراھلار﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەندە ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىسىنى ئۆز - ئارا قېرىنداش قىلىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا الله‌تىن باشقا ھېچ كىشىگە مەلۇم بولمىغان ئۇزۇن يىللىق دەتالاشلىرى، دۇشمەنلىكلىرى سۇغا سالغان چالمىدەك ئېرىپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا شۇنداق بىرلىك ھاسىل بولدىكى، الله ئۇلارغا بۇنىڭ بىلەن مىننەت بايان قىلدى: ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ ﴿الله‌نىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمەتىنى ئەسلەڭلار ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆز - ئارا دۇشمەن ئىدىڭلار، الله ئاراڭلارنى بىرلەشتۈردى. الله‌نىڭ نېمەتىنى بىلەن ئۆز - ئارا قېرىنداش بولدۇڭلار﴾[2].

[1] سۈرە نىسا، 69- ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 103- ئايەت.

ئاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلارنى ئۆز - ئارا قېرىنداش قىلىپ قويدى. تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن بۇ ئاجايىپ قېرىنداشلىقتا ئەنساريلار الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى كەسكىن بۇيرۇمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۆز مۇلكىنىڭ يېرىمىنى چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ مۇھاجىرلارغا ئۆتۈندى. بەزىدە تېخى مۇھاجىرلارنى ئۆزلىرىدىن ئارتۇق كۆردى. الله ئۇلار ھەققىدە مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغان ئەنسارلار يېنىغا ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۇھاجىرلارنى دوست تۇتىدۇ. ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۆزلىرى موھتاج تۇرۇقلۇق مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئەتىدىن ئەلا بىلىدۇ. ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[1].

شۇبھىسىزكى ئەقىدە مۇناسىۋىتى پەيدا قىلغان چوڭقۇر، سۈزۈك، مۇستەھكەم، بىر گەۋدىلىشىش دەرىجىسىگە يەتكەن مۇنداق مۇھەببەتنى باشقا مۇناسىۋەتلەر پەيدا قىلالمايدۇ. چۈنكى، ئەقىدە مۇناسىۋىتى جاھىلىيەتتىكى ئادەملەر ئۆز ئەتراپىغا سوقۇۋالغان ساختا «مەن» لىك تېمىنىڭ دەخلىسىگە ئۇچرىمايدۇ.

ئىسلامىي قېرىنداشلىق سىنىپىي قېرىنداشلىق ئەمەس، مىللىي، يېكى ئىرقىي قېرىنداشلىقمۇ ئەمەس. بەلكى دۆلەت تەۋەلىكىدىن، ئېرىقتىن، تىلدىن، ئىجتىمائىي ئورۇندىن ھالقىغان ئىسلامىي قېرىنداشلىقتۇر. الله بۇ قېرىنداشلىق ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ ﴿مۇئمىنلار ئۆز - ئارا قېرىنداشتۇر﴾[2]. بۇ قېرىنداشلىقتا قەلبلەر پەقەت ئىمان ئارقىلىقلا بىر - بىرىگە باغلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاغىسى ھەمزە بىلەن ئازادگەردىسى زەيىدنى، ئەبۇ بەكرى بىلەن زەيدنىڭ ئوغلى خارىجەنى، ئىبنى رەۋاھەتەل خەسئەمي بىلەن بىلال ئىبنى رەباھنى ئۆز - ئارا قېرىنداش قىلىپ قويدى. ئىرقىي، مىللىي پەرقلەر ئەقىدە بوتىسىدا ئېرىپ، ھەبەشىستانلىق بىلال، رۇملۇق سۇھەيب، مىللىتى پارس سەلمان ئەبۇ بەكرى،ئۆمەر، ئوسمان ۋە باشقا ساھابىلەر (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) بىلەن بىرلىشىپ كەتتى. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام : «سەلمان ئائىلىمىزنىڭ بىر

[1] سۈرە ھەشر، 9- ئايەت.

[2] سۈرە ھۇجۇرات، 10- ئايەت.

ئەزاسى»[1]. دېدى. ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئەبۇ بەكرى ۋە بىلال (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ھەققىدە مۇنداق دېدى: «ئەبۇ بەكرى بىزنىڭ خوجىمىز، ئۇ خوجىمىز بىلالنى ئازاد قىلدى».

مانا بۇ، ياراتقۇچىسىنىڭ ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﴿ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولدۇڭلار﴾[2]. دېگەن باھاسىغا ئېرىشكەن ئۈممەتتۇر.

مانا بۇ، تارىختىكى ھېچقانداق بىر ئۇيۇشۇشتا ئىشقا ئاشمىغان ھەقىقىي مەنىدىكى ئۈممەتتۇر.

مانا بۇ، ئۈممەتنى ھەقىقىي رەۋىشتە قۇرۇپ چىقىدىغان ھەقىقىي مۇناسىۋەتكە ئىگە ئەقىدە ئۈممىتىدۇر.

جاھىلىيەتنىڭ ئىجتىمائىي پەنلىرى ئۈممەتنى (مىللەتنى): «ئورتاق زېمىنغا، ئورتاق تىلغا، ئورتاق مەنپەئەتكە ئىگە بىر ئىرقتىكى كىشىلەر تۈپى» دەپ تونۇشتۇرىدۇ. بۇ خىلدىكى مۇناسىۋەتلەردە ئىنسان تاللاش ئەركىنلىكىگە ئىگە ئەمەس. بۇ مۇناسىۋەتلەر بىلەن پەقەت ھايۋانات توپ شەكىللەندۈرىدۇ، ھېچقانداق ئادەمنىڭ مۇئەييەن بىر زېمىندا تۇغۇلۇشنى تاللاش ئەركىنلىكى بولمايدۇ. شۇڭا، ئادەملەرنى تۇغۇلغان يېرىگە قاراپ بىر - بىرىدىن ئارتۇق كۆرۈش ھاماقەتلىكتۇر. شۇنىڭدەك، بىر ئادەمنىڭ ئۆزى تۇغۇلغان جايىدىكى تىلنى قوللانماسلىق ئەركىنلىكىمۇ بولمايدۇ. شۇڭا تىل پەرقىمۇ ئادەملەرنى بىر - بىرىدىن ئارتۇق كۆرۈشكە ئاساس بولالمايدۇ. تۇغۇلۇشتىنلا مۇئەييەن بىر ئىرققا تەۋە بولۇش ئوخشاشلا كىشىنىڭ ئىختىيارى ئەمەس. ۋەھالەنكى، ئىرقىقا قاراپ ئادەملەرنى بىر - بىرىدىن ئارتۇق كۆرۈش ھاماقەتلىكى تارىختىكى ھەرقانداق بىر جاھىلىيەت دەۋرىدە، جۈملىدىن ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدە ئىزچىل داۋام قىلىپ كەلدى. «ئورتاق مەنپەئەت» مەسىلىسىگە كەلسەك؛ پەقەت ھايۋاناتلار ئوت - چۆپ سۇ قاتارلىق ئورتاق مەنپەئەتلەر ئاساسىدا بىرلىشىپ، توپلىشىپ، «ئورتاق مەنپەئەت» كە خىرىس قىلغان باشقا تۈپلار بىلەن دۈشمەنلىشىدۇ، شۇڭلاشقا يۇقىرىقى مۇناسىۋەتلەر ئاساسىدا ھەقىقىي ئۈممەت شەكىللەنمەيدۇ. ئادەملەر پەقەت ئۆزلىرى قوبۇل قىلغان قىممەت قاراشلار ئاساسىدىلا ھەقىقىي بىرلىك ھاسىل قىلالايدۇ.

[1] ھاكىم مۇستەدرەكتە رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

مۇشۇ ئاساستا بىر - بىردىن ئارتۇق بولالايدۇ. دېمەك، «قىممەت قاراش» لا ئۈممەتنى شەكىللەندۈرەلەيدىغان بىردىنبىر مۇناسۋەتتۇر. چۈنكى، قىممەت قاراش ئاساسىدا دۆلەتتىن، تىلدىن، ئىرقتىن، ئورتاق بولغان، ئورتاق بولمىغان مەنپەئەتلەردىن ھالقىغان ھاياتلىقنى بەرپا قىلغىلى بولىدۇ. شۇڭا ئىنسانىي ھاياتلىق مۇناسۋىتىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چوققىسى ھېسابلانغان ئەقىدە ھەقىقىي ئۈممەت، ياخشى ئۈممەتنى شەكىللەندۈرەلەيدىغان بىردىنبىر مۇناسۋەتتۇر. جۇغراپىيەلىك مۇناسۋەت، تىل مۇناسۋىتى، ئىرق مۇناسۋىتى، تۇغقانلىق مۇناسۋىتى قوشۇمچە مۇناسۋەت بولالايدۇكى، ھەرگىزمۇ ئەقىدە بولمىغان ئەھۋالدا ھەممىسى توپلاشسىمۇ ئۈممەت شەكىللەندۈرەلمەيدۇ. ۋەھالەنكى بۇ مۇناسىۋەتلەرنىڭ بىرى بولمىغان تەقدىردىمۇ، ئەقىدە - ئىمان مۇناسۋىتى ئارقىلىقلا بىر - بىرىنى يۆلەپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم بىناغا ئوخشايدىغان، بىر ئەزا ئاغرىسا، باشقا ئەزالىرىمۇ بىئارام بولىدىغان بىر تەنگە ئوخشايدىغان ئۈممەت شەكىللىنەلەيدۇ. الله سۈرە سەفنىڭ 4 - ئايىتىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ﴾ ﴿شۈبھىسىزكى، الله ئۆزىنىڭ يولىدا مۇستەھكەم بىنادەك سەپ بولۇپ جىھاد قىلغانلارنى دوست تۇتىدۇ﴾[1]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «مۇئمىنلار ئۆز - ئارا ياخشى كۆرۈشۈشتە، مېھرى - شەپقەت قىلىششتا، ئۆز - ئارا كۆيۈنۈشتە بىر تەنگە ئوخشايدۇ، بىرەر ئەزا ئاغرىسا، بەدەننىڭ باشقا جايلىرى قىزىپ، ئۇخلىيالماي بىئارام بولىدۇ»[2].

قۇرئان كەرىم كۆپلىگەن ئايەتلەردە ئەنە شۇنداق مۇناسىۋەتنىڭ ئاساس بولالايدىغان، باشقا مۇناسىۋەتلەرنى پاچاقلىيالايدىغان، ئۆزى پاچاقلانمايدىغان بىردىنبىر مۆتىۋەر مۇناسۋەت ئىكەنلىكىگە ئاگاھلاندۇرغان.

نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەقەلىكىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: ﴿وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ الَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ﴿نوھ پەرۋەردىگارىغا دۇئا قىلىپ: پەرۋەردىگارىم ئوغلۇم مېنىڭ ئائىلەمدىكىلەردىن ئىدى. سېنىڭ ۋەدەڭ ئەلۋەتتە ھەقتۇر، سەن ھەقىقەتەن ئەڭ توغرا ھۆكۈم قىلغۇچىسەن، دېدى. الله ئېيتتى: ئى

[1] سۈرە سەف، 4- ئايەت.

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

نوھ ئۇ، ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەملى ياماندۇر، سەن ئېنىق بىلمىگەن نەرسەڭنى مەندىن سورىمىغىن، مەن سېنىڭ جاھىللاردىن بولماسلىقىڭنى نەسىھەت قىلىمەن. نوھ ئېيتتى: پەرۋەردىگارىم مەن بىلمىگەن نەرسىنى سوراشتىن سېنىڭ پاناھىڭغا سېغىنىمەن، ئەگەر ماڭا مەغپىرەت قىلمىساڭ ۋە رەھىم قىلمىساڭ زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىمەن﴾[1].

نوھ ئەلەيھىسسالامغا بۇرۇن ئائىلىسىدىكىلەردىن ھالاك بولۇش ھۆكۈم قىلىنغانلاردىن باشقىلارنى توپان بالاسىدىن قۇتقۇزۇش ۋەدە قىلىنغان ئىدى: ﴿حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ ﴿توپان بالاسى توغرىسىدىكى بۇيرۇقىمىز يېتىپ كەلگەن ۋە يەر يۈزىدىن سۇ ئېتىلىپ چىققان چاغدا: كېمىگە ھايۋانلاتلاردىن بىر جۈپتىن ئېلىپ، ئائىلەڭدىكىلەردىن ھالاك بولۇشى ھۆكۈم قىلىنغانلاردىن باشقىلار ۋە ئىمان ئېيتقانلار بىلەن كېمىگە چىققىن، دېدۇق. ئۇنىڭ بىلەن پەقەت ئازغىنە كىشىلەر ئىمان ئېيتتى﴾[2].

نوھ ئەلەيھىسسالام چەتتە قاراپ تۇرغان ئوغلىنى نجاتلىق كېمىسىگە چىقىۋېلىشقا چاقىرغان، ئوغلى ئۇنىماي توپان بالاسىغا غەرق بولغان: ﴿حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ ﴿كېمە ئۇلارنى ئېلىپ، تاغدەك دولقۇنلار ئىچىدە ئۈزۈپ باراتتى، نوھ كېمە مېڭىشتىن بۇرۇن ئۆزىدىن يىراقتا تۇرغان ئوغلىنى: ئى ئوغلۇم بىز بىلەن كېمىگە چىققىن، كاپىرلار بىلەن بولمىغىن، دەپ توۋلىدى. ئۇ: مېنى سۇدا غەرق بولۇشتىن ساقلاپ قالىدىغان بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالىمەن، دېدى. نوھ: بۈگۈن الله رەھىم قىلغان ئادەمدىن باشقا ھېچ ئادەم ئۇنىڭ جازالىشىدىن قۇتۇلۇپ قالالمايدۇ، دېدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىنى دولقۇن ئايرىۋەتتى - دە، ئوغلى غەرق بولۇپ كەتتى﴾[3].

توپان بالاسى ئاخىرلىشىپ كېمە قۇرۇقلۇققا چىقىپ، نجات تاپقانلار تېپىپ، ھالاك بولغانلار ھالاك بولغاندا، نوھ ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ھالاك بولغان ئوغلىغا ئېچىنىپ، اللەدىن: بالا - چاقامنى قۇتقۇزۇشنى ۋەدە قىلغان تۇرۇقلۇق نېمىشقا

[1] سۈرە ھۇد، 45- ئايەتتىن 47- ئايەتكىچە.
[2] سۈرە ھۇد، 40- ئايەت.
[3] سۈرە ھۇد، 42- ۋە 43- ئايەتلەر.

ئوغلۇمنى غەرق قىلدىلا؟ ئۆزلىرىنىڭ ۋەدىسى شەكسىز ھەق ئىدىغۇ دەپ سوردى. الله تائالا قانداشلىق مۇناسىۋىتىنىڭ ھەقىقىي مۇناسىۋەت ئەمەس، بەلكى ئەقىدە مۇناسىۋىتىنىڭ ھەقىقىي مۇناسىۋەت ئىكەنلىكىگە ئاگاھلاندۇرۇپ: ﴿يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ ﴿ئى نوھ ئۇ ئائىلەڭدىكىلەردىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئەملى يامانىدۇر﴾[1]. دېدى. ئوغۇل ئىمان ئېيتىشقا ئۇنىمىغانىدا، ئەقىدە مۇناسىۋىتى ئۇزۇلىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق مۇناسىۋەت ئۇزۇلىدى - دە، نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەردىن بولالمىدى.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەقەلىكىدە مۇنداق دېيىلىدۇ : ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ﴾ ﴿ئىبراھىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان مۇئمىنلار سىلەرگە ھەقىقەتەن ئوبدان نەمۇنىدۇر. ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قەۋمىگە: ھەقىقەتەن بىز سىلەردىن ۋە سىلەر الله‌نى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان بۇتلىرىڭلاردىن ئادا - جۇدامىز، بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك تاكى سىلەر يالغۇز بىر الله‌قا ئىمان ئېيتقىنىڭلارغا قەدەر ئەبەدىي ساقلىنىپ قالدۇ، دېدى﴾[2].

الله تائالا مۇئمىنلەرنى ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر ئەگەر ئاتىلىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار ئىماندىن كۆپرىنى ئارتۇق كۆرسە، ئۇلارنى دوست تۇتماڭلار، ئىچىڭلاردىن كىملەركى، ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر. ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭلار، ھەمدە ئۇلاردىن باشقىلار، تاپقان پۇل - مالىلىرىڭلار، ئاقمايى قىلىشىدىن قورقىدىغان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرۈدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن الله‌دىن، الله‌نىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە الله يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا، ئۇ ھالدا تاكى الله‌نىڭ ئەمرى كەلگۈچە كۈتۈڭلار، الله پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ﴾[3].

---

[1] سۈرە ھۇد، 46- ئايەت.

[2] سۈرە مۇمتەھىنە، 4- ئايەت.

[3] سۈرە تەۋبە، 23- ۋە 24- ئايەتلەر.

بۇ ئايەتتە قانداشلىق مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ھەممىسى بىر پەللىگە قويۇلغان. بەلكى جاھىلىيەتنىڭ بارلىق ئۇيۇشتۇرغۇچى ئامىللىرى بىر پەللىدە، اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ مۇھەببىتى، اللە يولىدا جىھاد قىلىش يەنە بىر پەللىدە قويۇلغان. كېيىنكى پەللە ئالدىنقى پەللىنى بېسىپ كەتكەن. بۇ ئىلاھىي ئۆلچەمنى بۇزغانلار دەردلىك ئازابلار بىلەن ئاگاھلاندۇرۇلغان.

ئىسلام دىنى مېھرىبانلىق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك خۇسۇسىيىتى بىلەن ئاتا - ئانىغا (گەرچە دىنسىز بولسىمۇ) ياخشىلىق قىلىشتا چىڭ تۇرىدۇ.«ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇشرىك ئانامغا سىلە رەھىم قىلامدىمەن دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەئە، سىلە رەھىم قىلىك» دېگەن[①]. بىراق ياخشىلىق قىلىش باشقا گەپ، ئۈممەتنىڭ شەكىللىنىشىگە ئاساس بولىدىغان ياخشى كۆرۈش يەنە باشقا بىر گەپ. ئەقىدە رىشتىسى ئۇزۇلگەندە ئەقىدىنىڭ سايىسىدا مىللەت شەكىللەندۈرۈشنىڭ جانلىق ئېلېمېنتى بولغان دوستلۇق رىشتىسى تامامەن ئۇزۇلۈپ كېتىدۇ. ئەقىدىدىن باشقا مۇناسىۋەتلەر ئەقىدە بىر بولۇش شەرتى بىلەن قوشۇمچە مۇناسىۋەتلەر بولالايدۇ. ﴿وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ ﴿اللەنىڭ ھۆكمىدە ئۇرۇق - تۇغقانلار بىر - بىرىگە ئەڭ يېقىن بولۇشقا ھەقلىقتۇر﴾[②].

ئاللاھنىڭ ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﴿ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولدۇڭلار﴾[③] دېگەن ھاساسىغا ئېرىشكەن، تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۈممەت ئەقىدە مۇناسىۋىتى ئاساسىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن.

توغرا، بۇرۇنمۇ ئەقىدە مۇناسىۋىتى ئاساسىدا نۇرغۇن ئۈممەتلەر ۋۇجۇدقا كېلىپ، ياخشى ئۈممەتلەر بولغان. لېكىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەر ئۆز قەۋملىرىگىلا پەيغەمبەر قىلىنىپ ئەۋەتىلگەنلىكى سەۋەبلىك، ئۇ ئۈممەتلەرنىڭ ھەجمىمۇ، رولىمۇ چەكلىك بولغان. ئەمما مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانلارغا پەيغەمبەر قىلىنغاچقا، ئۇنىڭ ئۈممىتىمۇ ياراتقۇچى زاتنىڭ گۈۋاھلىقى بىلەن تارىختىكى ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولۇپ قالغان. كىمدە كىم بۇ ھەقىقەتتىن شەكلەنسە، شۇ ئۈممەت بىلەن تارىختىكى ئىرق، تىل، مەدەنىيەت ھالقىغان چوڭ ئۇيۇشۇشلارنى سېلىشتۇرۇپ باقسا بولىدۇ. قەدىمكى رىم دۆلتى، بىرىتانىيە كوممۇناسى، ئامېرىكا

[①] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

[②] سۈرە ئەنفال، 75- ئايەت.

[③] سۈرە ئال ئىمران 110- ئايەت.

قوشما شتاتلىرى، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىقلار شۇنداق ئۇيۇشۇشلارنىڭ ئەڭ ئالدىن قاتاردىكىسى ھېسابلىنىدۇ. ھەممىگە ئايانكى، قەدىمكى رىمدا «ئانا دۆلەت» تولۇق خوجلىق ئورنىدا، باشقا مىللەتلەر تولۇق بېقىندىلىق ئورۇندا تۇراتتى. بۇ دۆلەتتە مىللەتلەرنىڭ تەڭ - باراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىككە كەلتۈردىغان «قېرىنداشلىق» يوق ئىدى. ھەتتا كونستانتىن خرىستىيان دىنىغا كىرىپ، مىلادى 325 - يىلى خرىستىيان دىنىنى ئىمپېرىيە دىنى قىلىپ بېكىتكەن چاغدىمۇ خرىستىيان قېرىنداشلىقى رۇم ئىمپېرىيەسىنىڭ تۈرمۈش كۆرۈنۈشلىرىدە ئومۇملىشالمىدى. مۇناسىۋەتلەر ھامان بۇرادەرلىك ۋە باراۋەرلىكتىن تامامەن يىراق ئىدى. ئىمپېرىيە ھاياتىدا «ئانا دۆلەت» ھامان مەركەز، قالغانلار «ئانا دۆلەت»نى ئىقتىساد ۋە ئادەم كۆچى بىلەن تەمىنلەيدىغان قوشۇمچىلار ئىدى. «ئانا دۆلەت» بېيىغان، ئۇنىڭ ھۆكۈمدارلىرى ۋە ئەكابىر - ئەشرەپلىرى راھەت پاراغەتكە چۆككەن ئىدى. بېقىندى مىللەتلەر مۇقەددەس ئىمپېرىيەنىڭ ئارزۇلىرى، ھەۋەسلىرى يولىدا جان تىكىپ ئۇرۇش قىلاتتى - يۇ، ئەممۇ ئۇلارنىڭ «ئانا دۆلەتكە تەۋە بولۇش شەرىپى» گە بەدەل تۆلەش ئۈچۈن بېقىندى بولۇش ۋە ئۆزىنى بېغىشلاشتىن باشقا ھېچقانداق ھوقۇقى يوق ئىدى. بىرىتانىيە كوممونىسىغا كەلسەك، بۇ كوممۇنىغا باشقىلارنى بىخۇدلاشتۇرۇش ئۈچۈن «بىرىتانىيە خەلق ئىتتىپاقى» دەپ نام قويۇلغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە «ئانا دۆلەت» بىلەن «مۇستەملىكىلەر» ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت باراۋەرلىك مۇناسىۋىتى ئەمەس. بىز تۆۋەندىكى بىر ۋەقەنى كۆرۈپ باقساقلا بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىڭ ئورنى قالمايدۇ. بۇ، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا يۈز بەرگەن ۋەقە. ئۇ چاغدا سەھرايى كەبىرنىڭ ئەتراپىدىكى جايلار «ئوقبېشى دۆلەتلىرى» نىڭ قوماندانى رومىل مەغلۇپ بولغانغا قەدەر «ئىتتىپاقداشلار» بىلەن «ئوقبېشى دۆلەتلەر» ئوتتۇرىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ تۇراتتى. تۇبرۇق شەھىرى شۇ ئىككى خىل كۈچ ئوتتۇرىسىدا ئەڭ كۆپ خامتالاش بولغان شەھەر ئىدى. بىر قېتىم گېرمانىيە دائىرىلىرى بىرىتانىيە دائىرىلىرىنىڭ بېسىمى بىلەن بۇ شەھەردىن چېكىندى. ئادەتتە چېكىنىپ چىققان دۆلەت دۈشمەننى ئىمكانقەدەر چوڭ زىيانغا ئۇچرىتىش ئۈچۈن چېكىنىشتىن بۇرۇن مىنا كۆمۈپ قويىاتتى. كېيىن كەلگەن دائىرىلەر ئىمكانقەدەر زىيانىنى ئازايتىش ئۈچۈن مىنا كۆمگەن جايلارغا شاش ئېشەكلەرنى ۋە ساراڭ توگىلەرنى قويۇۋېتەتتى. ئەمما شۇ قېتىمقى جەڭدە ئەنگلىيە دائىرىلىرى ئادەتتىنى بۇزۇپ، ئېشەك، تۆگىلەرنى قويۇۋېتىشنىڭ ئورنىغا ھىندىستانىنىڭ گۇرۇپپوۋوي ئارمىيەسىنى مىنا كۆمۈلگەن جايلاردا ئالدىدا ماڭغۇزۇپ،

كۆمۈلگەن مىنالارنى پارتلاتتى. (بۇنىڭ ھازىرغىچە بىلمەيمەن) «ئىتتىپاقداشلار» تەلتۆكۈس غەلىبە قازاندى. ھەربىي ئاخبارات غەلىبە خەۋىرىنى مۇنداق تارقاتتى: دۇشمەن دائىرىلىرىنى يېڭىپ، تۇبرۇقنى ئىگىلىدۇق. كۆپ زىيان تارتمىدۇق. ھىندىستان گۇرۇپپوۋوي ئارمىيەسى ئاخىرى يوقالدى.

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى مەسلىسىگە كەلسەك، ئۇ جايلاردىكى ئىرقىي ئايرىمچىلىق شەرمەندىچىلىكلىرى كۆپايە قىلىدۇ. قوشما شتات پۇقرالىرىنىڭ ئېتىقادى (خرىستىيان) بىر، دۆلىتى بىر بولسىمۇ، ئاشخانا، كىنوخانا ۋېتىسكىلىرىغا «ئىتلار بىلەن قارا تەنلىكلەرنىڭ كىرىشى چەكلىنىدۇ» دەپ يېزىلغان. بىر توپ ئاق تەنلىكلەر بىر قارا تەنلىكنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ، ئۇنى يەرگە يېقىتىپ، تېپىپ - دەسسەپ، ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ. ئاق تەنلىك ساقچى ئۇلار «مۇقەددەس ئۇرۇش» نى تۈگىتىپ، قېچىپ كەتكۈچە كەينىنى قىلىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن «پاش بولمىغان» يەنە بىر ئەنزە كۆپىيىدۇ. بۇنداق ئىش ئۈدا يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

ئاتالمىش ئېتىقادنى ئاساس قىلغان سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەلسەك، ھەقىقىي ھوقۇق ئانا دۆلەت رۇسىيىنىڭ قولىدا. قالغان «سوۋېتلار» پەقەت ئىسمى بار، جىسمى يوق بېقىندىلار بولۇپ، سىياسىي، مەمۇرىي ئىشلاردا مۇقەددەس ھوقۇقدار داھىينى ماختاش، بۇيرۇق ئىجرا قىلىشتىن باشقا ھېچقانداق ئىش قىلالمايدۇ. داھىي ئۆلۈپ، «ئانا دۆلەت» ئۇنىڭ قەبرىسىنى كولاشقا، ئۇنىڭغا ئەڭ يامان ئاتاقلارنى قويۇشقا بۇيرۇسا، سوۋېتلار يېڭى ھوقۇقدارنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن: ستالىنغا شۇنداق قىلىدى. تەڭسىزلىك شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، «يېڭى ئېتىقاد» نىڭ باستۇرۇشىغا ئۇچراشتىن بۇرۇن سانائەتلەشكەن سوۋېتلەرنىڭ زاۋۇتلىرى رۇسىيەگە يۆتكەپ كېلىندى. ھوقۇقنى چاڭگىلىدا تۇتقان رۇسىيە تېخىمۇ كۈچەيدى، تېخىمۇ چوڭايدى.

ئەمما ئىسلامىي ئەقىدىنى ئاساس قىلغان ئۇيۇشۇشتا ئىسلامىي قېرىنداشلىق ئەڭ ئاساسلىق، ئەڭ كۈچلۈك مۇناسىۋەت بولىدۇ. مۇشۇنداق قېرىنداشلىق قانچىلىك ئىشقا ئاشسا، ھەقىقىي مەنىدىكى ئۈممەت شۇنچە ئىشقا ئاشىدۇ. ئۈممەتنىڭ دۇنيادىكى تارىخى ۋەزنى ۋە ئاخىرەتتە اللەنىڭ مىزانىدىكى ۋەزنى شۇنچە بولىدۇ.

شۇبھىسىزكى، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىسلام قېرىنداشلىقىنى ئەڭ زور دەرىجىدە ئىشقا ئاشۇردى. شۇڭا ئۇلار اللەنىڭ نەزىرىدىمۇ ھەرقايسى ئەۋلادلاردىن

ۋەزنسلىكرەك بولدى. «ئەڭ ياخشىلىرىڭلار مىنىڭ ئەسىرىمدىكىلەردۇر»[1]. تارىخى تۆھپىسى ۋە ئورنىمۇ چوڭ بولدى.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىسلام قېرىنداشلىقىنى ھاياتلىقنىڭ ھەممە ساھەلىرىدە ئىشقا ئاشۇردى.

ئىسلام قېرىنداشلىقى مۇھاجىرلار ئوتتۇرىسىدا، ئەنسارىيلار ئوتتۇرىسىدا، ئاندىن كېيىن مۇھاجىر ۋە ئەنسارىيلار ئوتتۇرىسىدا تىللاردا داستان بولغۇدەك، اللەنىڭ مىننەت بايان قىلىشىغا ئەرزىگۈدەك دەرىجىدە ئىشقا ئاشتى: ﴿وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿الله مۇئمىنلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈردى، سەن يەر - يۈزىدىكى پۈتۈن بايلىقنى سەرپ قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈرەلمەيتتىڭ؛ لېكىن الله ئۇلارنى ئىناق قىلدى. شۈبھىسىزكى، الله غالىب، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[2].

ئىسلام قېرىنداشلىقى ئۆز - ئارا كېپىل بولۇشتا ئىشقا ئاشتى. ئۆز - ئارا كېپىل بولۇش جانلىنىۋاتقان ئۈممەتنىڭ تۈپ بەلگىسىدۇر. بۇ بەلگە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئەنسارىيلار مۇھاجىرلارغا تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە كېپىل بولۇشلىرىدا ئەڭ يارقىن ئىپادىلەندى. بۇ خىل كېپىل بولۇش ئائىلە، قان - قېرىنداشلار بىلەن چەكلەنمەيدۇ. بەلكى ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ھەممىسىگە كېڭىيىدۇ. بەيتۇلمال ھاجەتمەنلەرگە چىقىم قىلىپ بېرىدىغان زاكاتلارغىلا چەكلەنمەيدۇ. بەلكى الله يولىدىكى ھەممە خەير - ئېھسانلارغىچە كېڭىيىدۇ. بۇ خىل كېپىللىك ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ئىچىدىكى ھاجەتمەنلەرگە يارەدەم بېرىشكىلا چەكلەنمەيدۇ. بەلكى ئىقتىسادى يارەدەمدىن باشقا مەقسەتلەر ۋە دائىرىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۈبھىسىزكى، بۇ كېپىللىك باينىڭ، كەمبەغەلنىڭ، كۆچلۈكنىڭ، ئاجىزنىڭ - ھەممە ئادەمنىڭ قانلىرى، مالىرى ۋە ئابرۇيلىرىنى ئوخشاش ساقلاشقا كېپىللىك قىلىدۇ. «ئى ئىنسانلار قانلىرىڭلار، مالىرىڭلار، ئابرۇيلىرىڭلار مۇشۇ ئايدا، مۇشۇ كۈندە، مۇشۇ شەھەر ھۆرمەتلىك بولغاندەك ھۆرمەتلىكتۇر»[3].

---

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە ئەنفال، 63- ئايەت.

[3] بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىدالىشىش ھەججىدىكى نۇتۇقلىرىدىن.

«مۇسۇلمانلارنىڭ قانلىرى تەڭ دەرىجىدىدۇر. ئەڭ تۆۋەن بىر مۇسۇلماننىڭمۇ ئەھدىسى قوغدىلىدۇ»[1].

بۇخىل كېپىل بولۇشۇش ياخشىلىققا، زېمىن يۈزىدە ياخشىلىقنى تارقىتىشقا، ئادەملەرنى ئىنسانغا لايىق ئورۇنغا يۈكسەلدۈرۈشكە كېپىل بولىدۇ: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ﴿مۇئمىن ئەرلەر، مۇئمىن ئاياللار بىر - بىرى بىلەن دوستتۇر. ئۇلار كىشىلەرنى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، ياماق ئىشلاردىن توسىدۇ، ناماز ئوقۇيدۇ، زاكات بېرىدۇ، اللەقا ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ﴾[2].

بۇنداق يۇقىرى دەرىجىدىكى كېپىل بولۇشۇشقا ئەقىدە ئۇممىتىدىن باشقا ھېچ كىشىنىڭ قۇربى يەتمەيدۇ. چۈنكى، ئەقىدە ئۇممىتى كېپىل بولۇشۇش ئاساسىغا قۇرۇلغان. كېپىل بولۇشۇش ئەقىدە ئۇممىتىنىڭ روھىي ۋە ئەمەلىي قۇرۇلمىسىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار بۇخىل كېپىل بولۇشۇشنى ئىنسان ئىشقا ئاشۇرالايدىغان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئىشقا ئاشۇردى. ئىقتىسادى كېپىل بولۇشۇشتا، ئەنسارىيلار مال - مۈلۈكلىرىنىڭ يېرىمىنى مۇھاجىرلارغا ئۆتۈنۈپ بەردى. ئىسلام ئېلىپ كەلگەن قىممەت قاراشلار ۋە پىرىنسىپلەرنى ساقلاشقا كېپىل بولۇشۇشتا، مۇسۇلمانلار بىر - بىرىگە «كېلىڭ بۇرادىرىم، ئىمانىي مەنىلەرنى قانداق ئىشقا ئاشۇرۇشنى مۇزاكىرە قىلىشايلى» دېيىشتى. ئۇلاردا جىنايەت ۋە تاجاۋۇز ئەڭ ئاز كۆرۈلدى، قانلار، ماللار ۋە ئابرۇيلار ئەڭ بەك ساقلاندى. بۇرادەرلەر ئارا ھېسسىياتقا ئەڭ بەك ھۆرمەت قىلىندى. بۇ ھەقتە مۇنداق ۋەقەلەر بولۇپ ئۆتتى: ئەبۇ زەر بىر قارا تەنلىك كىشىگە: ھەي قارا خوتۇنىنىڭ ئوغلى، دېدى. ئۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنىڭ ئانىسىنى چىشلەپ تارتتىڭمۇ؟ سەندە تېخى جاھىلىيەت بارئىكەن، دېدى. ئەبۇ زەر ھېلىقى كىشىنىڭ قېشىغا بېرىپ، مەڭزىنى يەرگە قويۇپ: مەڭزىمگە دەسسىگىن دېدى. قۇرەيش قەبىلىسىدىن بولغان ئۆمەر قارا قۇل بىلالنى «بىزنىڭ خوجىمىز بىلال» دېدى.

شۇنداق ئىكەن، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام گۈۋاھلىق بەرگەندەك اللەنىڭ نەزىرىدىكى ئەڭ ۋەزىلىنىڭ كىشىلەر بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس. شۇنىڭدەك، تارىخقا ئەڭ چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن،

[1] ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە ئىبنى ماجە سەھىھ سەنەد بىلەن رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە تەۋبە، 71- ئايەت.

ئەڭ ئاكتۇئال كىشىلەر بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. بۇنىڭ پاكىتى شۇكى، تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار دۇنيا تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە زېمىنغا كېڭەيدى. بۇ كېڭىيىشنىڭ مەنبەسى ھەربىي كۈچ جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈك ئەمەس. (زورلۇق كۈچ بىلەن كېڭىيىش دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئىشى) بەلكى بۇ كېڭىيىشنىڭ مەنبەسى ئىسلامىي ئۇممەتنى بىرلىككە كەلتۈرگەن توغرا ئېتىقادنىڭ بۈيۈكلۈكى ۋە ئۇلارنىڭ چىقىش نۇقتىسىنىڭ چوڭلىقىدۇر. ئاشۇ ئىمانلىق كىشىلەر ھەرخىل شەكىلدىكى ناھەقچىلىكلەرنى تۈگىتىپ، ناھايىتى كەڭ بىر پارچە زېمىندا دۆلەت، ھۆكۈمەت، ھەربىي شەكىلدىكى جاھىلىيەتنىلا ئەمەس، بەلكى ئەقىدە، تۈزۈم ۋە ئەنئەنە شەكىلدىكى جاھىلىيەتنىمۇ تەلتۆكۈس تازىلاپ نامۇ - نىشانىنى يوق قىلدى.

ئادەتتىكى ئىنسانىي كۈچلەرمۇ ھەربىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكى بولسىلا، دۆلەتلەرنى ئەقىدە ۋە ئەنئەنىلىرى بىلەن قوشۇپ يوقىتالايدۇ. مەسىلەن: نېپال، چىڭگىزخان، گىتلېر قاتارلىقلار بىر مەزگىل شۇنداق قىلدى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ مىسلىسىزلىكى ئۇنداق ۋەيران قىلىشتا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ مىسلىسىزلىكى شۇنچە كەڭ جايلارغا توغرا ئەقىدىنى ۋە ئەقىدە تىلىنى زورلۇق كۈچ ئىشلەتمەستىن تارقاتقانلىقىدا.

مۇسۇلمانلار پارس ئىمپېرىيەسىنى ئەسلى - ۋەسلى بىلەن قوشۇپ يوق قىلدى. ئەينى زامانداكى ئەڭ چوڭ دۆلەت - رۇم ئىمپېرىيەسىنىڭ كۆپلىگەن بۆلەكلىرىنى فەتھى قىلدى. بىراق ھېچكىمنى ئىسلام ئەقىدىسىنى قوبۇل قىلىشقا زورلىمىدى. ئۇلار كىشىلەرنى توغرا ئەقىدىنى قوبۇل قىلىشتىن توسىدىغان قائىدە - تۈزۈم، ھۆكۈمەت ۋە ھەربىي شەكىلدىكى زوراۋان كۈچلەرنى پاچاقلىغاندىن كېيىن، ھېچكىمنى توغرا ئەقىدىگە زورلىماسلىق ھەققىدىكى ئىلاھىي ئەمرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن شۇنداق قىلدى: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ ﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي اللهقا بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾[1].

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿دىنغا كىرىشكە زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۈمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى، كىمكى اللهتىن باشقا بارچە مەبۇدلارنى ئىنكار

[1] سۈرە ئەنفال، 39- ئايەت.

قىلىپ، اللەقا ئىمان ئېيتىدىكەن، ئۇ سۈنىماس مەھكەم تۈتقىنى تۈتقان بولىدۇ. الله ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾[1].

تۆنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا ئىشقا ئاشقان ئەڭ چوڭ مۆجىزە شۈبھىسىز ئىسلام ئەقىدىسىنى قوبۇل قىلىشقا زورلانمىغانلار ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىسلام دىنىغا كىرىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولىدى، مۇسۇلمانلارنى ياخشى كۆردى. ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ بىر پارچىسىغا، ئىسلامىي قوشۇننىڭ بىر بۆلىكىگە ئايلىنىپ، ئۆز رولىنى جارى قىلدۇردى. شۇنىڭدەك ئۇلار يەنە يېڭى ئەقىدىنىڭ تىلىنى قوللاندى، كۆپلىرى ئۆز تىلىنى ئۇنتۇپ كەتتى. فەتھى قىلىنغان ئەللەرنىڭ خەلقى كېچەيمىچىلىك ۋە ئىشغالىيەت ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى نۇر تارقىتىش، ئادالەت تارقىتىش، ئەمىنلىك تارقىتىش، ئەقىل كۆزلىرىنى ئېچىپ، روھىيەتنى جانلاندۇرغۇچى ئالىي قىممەت قاراشلارنى تارقىتىش ئۇچۇن شەھەر فەتھى قىلىنغان ئەقىدە ئۇممىتىنىڭ نەمۇنىلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بولغاچقا، فەتھى قىلغۇچىلارنىڭ ئەقىدىسىنى قوبۇل قىلدى. شەك يوقكى، مۇسۇلمانلار تارىختىكى جاھىلىيەت ئۇيۇشمىلىرىغا ئوخشاش ھەربىي ئىشغالىيەتچى، ياكى كېچەيمچى ۋە ياكى باشقىلاردىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرۇشنى ئىستىگۈچى بولسا ئىدى، بۇ ئىش ھەرگىزمۇ ئەمەلگە ئاشمىغان بولاتتى.

3 - ئىلاھىي ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش

الله ئىسلامىي ئۇممەتنى ئىلاھىي ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا بۇيرىدى. بۇنى ھەقىقىي ئىمانغا باغلىدى. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار خۇدالىق ئۇچۇن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزۈڭلارنىڭ ياكى ئاتا ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا گۇۋاھلىق بېرىشكە تۇغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى باي بولسىمۇ، كەمبەغەل بولسىمۇ ھامان ئادىل گۇۋاھچى بولۇڭلار، الله ئۇلارغا سىلەردىن بەكرەك يېقىندۇر. نەپسى - خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ ھەقىقەتتىن بۇرۇلۇپ

[1] سۈرە بەقەرە، 256- ئايەت.

كەتمەكلار، ئەگەر تىلىكلارنى تولغىساكلار ياكى گۇزاھلىقتىن باش تارتساكلار، ئۇنداقتا الله ھەققەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشكىلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر. ئى مۇئمىنلار الله‌قا، الله‌نىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە الله نازىل قىلغان كىتابقا ۋە ئىلگىرى الله نازىل قىلغان كىتابلارغا ئىمان كەلتۈرۈكلار، كىمكى الله‌نى، الله‌نىڭ پەرىشتىلىرىنى، كىتابلىرىنى، پەيغەمبەرلىرىنى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇ قاتتىق ئازغان بولىدۇ﴾[1].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر الله‌نىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشقا تىرىشكىلار، ئادىللىق بىلەن گۇزاھلىق بېرىكلار، بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىكلار ئۇلارغا ئادىل بولماسلىقىكلارغا سەۋەب بولمىسۇن، دۈشمىنىكلارغىمۇ ئادىل بولۇكلار، بۇ تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر، الله‌تىن قورقۇكلار، الله ھەققەتەن قىلمىشكىلاردىن خەۋەردارىدۇر﴾[2].

ئادالەتنى بەرپا قىلىش ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ سېيماسىدۇر. ئادالەتنى بەرپا قىلىش الله‌قا ئەقىدە قىلىشقا باغلاندى. بۇ، ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئىنسانىيەتكە رەھبەرلىك قىلىش ۋە يېتەكچىلىك قىلىشتىكى رولىنى جارى قىلدۇرالىغۇدەك تەربىيەلىنىشىنىڭ زۆرۈر شەرتىدۇر. ھاياتلىقتا زوراۋانلىق ۋە تاجاۋۇزچىلىق پەيدا قىلىدىغان ھاۋايى - ھەۋەسلەر ئۈستىدىن غالىب كېلىش، نەپسى خاھىشقا چەك قويۇش تەربىيەلەش ۋە چىنىقتۇرۇشقا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. روھىيەت چىنىقتۇرۇلغان ۋە تەربىيەلەنگەندىلا ھەقكە بويسۇنىدۇ، ھەقتىن چەتنىمەيدۇ، ئادالەت مىزانىغا چىڭ ئېسىلىپ، ئوڭغا ياكى سولغا ئېغىپ كەتمەيدۇ.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىلاھىي ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئەڭ يۇقىرى چوققىغا يەتكەن بولۇپ، جاھان تارىخىدا ئۇنداق ئادالەت ئىشقا ئېشىپ باقمىغان ئەمەس. ھەتتا ھازىرقى زامانىدىكى ئۆزىنى ئەڭ يۇقىرى ئادالەت چوققىسىغا چىققۇچى ھېسابلايدىغان دېموكراتىك تۈزۈملەرمۇ ئۇنداق ئادالەتنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى.

الله ئىسلامىي ئۈممەتنى ئىنسانىيەتنىڭ دۇنيادىكى يېتەكچىسى، ئاخىرەتتىكى گۇزاھچىسى قىلىپ تەربىيەلەشكە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مەسئۇل قىلدى.

[1] سۈرە نىسا، 135- ۋە 136- ئايەتلەر.

[2] سۈرە مائىدە، 8- ئايەت.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿شۇنىڭدەك، كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[1].

الله ئىسلامىي ئۈممەتنى ئۆلارنىڭ زېمىنىدىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئاجايىپ تەربىيەلىدى. الله ئەڭ دەسلەپتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى الله قا ئىتائەت قىلىش ۋە الله نىڭ رازىلىقىنى ئىزدەشتىن باشقا ھېچقانداق ئىش سېنىڭ ئىختىيارىڭدا ئەمەس، دەپ تەربىيەلىدى: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ﴾ ﴿ئى مۇھەممەد ھېچ ئىش سېنىڭ ئىختىيارىڭدا ئەمەس، الله يا ئۆلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلدۇ، ياكى ئۆلار زالىم بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆلارنى ئازابقا دۇچار قىلدۇ﴾[2].

﴿وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ﴾﴿ئى مۇھەممەد ئۆلارنىڭ ئىسلامدىن يۈز ئۆرۈگەنلىكى ساڭا ئېغىر كەلگەن بولسا، ئۈنداقتا يەر ئاستىغا كىرىشكە يول، ياكى ئاسمانغا چىقىشقا شوتا تېپىپ بىر مۆجىزە كەلتۈرەلىسەڭ كەلتۈرگىن﴾[3].

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، سەن خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلالمايسەن، لېكىن الله ئۆزى خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ، الله ھىدايەت تاپقۇچىلارنى ئوبدان بىلىدۇ﴾[4].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله نىڭ بۇ دىنىنى قۇدرەت تاپقۇزىدىغانلىقىغا، سەپەرگە چىققان كىشىنىڭ ھەتتا سەنئا دېگەن جايغىچە الله تىن باشقا ھېچ كىشىدىن قورقماي ماڭالىغۇدەك ئامانلىقىنىڭ بولىدىغانلىقىغا ۋەھىي ئارقىلىق جەزم قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەككىدىكى تەربىيە مەزگىلىدە ئۇ ھايات چاغدا غەلىبە ئاتا قىلىشنى بىر قېتىممۇ ۋەدە قىلمىدى. بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق ۋەھىي نازىل بولدى: ﴿وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾ ﴿ئۆلارغا بىز ۋەدە قىلغان ئازابنىڭ بەزىسىنى ساڭا كۆرسەتسەكمۇ، ياكى سېنى مۇشرىكلارغا ئازاب كېلىشتىن بۇرۇن قەبزى روھ

[1] سۈرە بەقەرە، 143- ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 128- ئايەت.
[3] سۈرە ئەنئام، 35- ئايەت.
[4] سۈرە قەسەس، 56- ئايەت.

قىلساقمۇ، سېنىڭ مەسئۇلىيىتىڭ پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر، بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز ھېساب ئېلىشتۇر﴾[1].

اللەنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن يولىورۇقى ئەنە شۇنداق ئىدى. نەتىجىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭلىدە دەۋەتنى يەتكۈزۈشتىن باشقا ھېچ ئىشنىڭ ئۆز ئىختىيارىدا ئەمەسلىكى، ھىدايەتكە باشلىغۇسى بار ئادەملەرنى ھىدايەت قىلىشنىڭ ئۆز قولىدا ئەمەسلىكى مۇقىملاشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى كىشىلەرنىڭ ھىدايەت تېپىشىغا شۇ دەرىجىدە قىزىققان ئىدىكى، ئۇلارنىڭ ھىدايەتتىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىدىن غەم قىلىپ ئۆزىنى ھالاك قىلغۇدەك بولۇپ كەتكەن: ﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار ئىمان ئېيتمىسا، ئەپسۇسلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىماندىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىدىن ئۆزۈڭنى ھالاك قىلۇېتىشىڭ مۇمكىن﴾[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىلاھى يولىورۇقنى ئاڭقىرىپ، اللە ئۈچۈن بارلىقىدىن ۋاز كېچىشتە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتتى. ساھابىلەرنىمۇ (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) شۇنداق ۋاز كېچىش ئۈستىگە تەربىيەلەپ، ئۆز نېسۋىسىدىن تامامەن ۋاز كېچەلىگۈدەك دەرىجىگە يەتكۈزدى. بۇ، ئىسلامىي ئۈممەت قۇدرەت تاپقاندا ئۇلارغا تاپشۇرۇلىدىغان ۋەزىپىنى ئورۇنداش تەييارلىقىنىڭ بىر قىسمى ئىدى. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋەتىلىشى ۋە كىتابلارنىڭ نازىل قىلىنىشىنىڭ غايىسى يەر يۈزىدە ئادالەتنى بەرپا قىلىشتۇر. بۇ غايە كىشىلەر اللە ئۈچۈن بارلىقىدىن، ھەتتاكى يوللۇق قىزىقىشلىرىدىنمۇ ۋاز كەچكەندىلا، اللەنىڭ رازىلىقىنى ئىزدەشنى ئەڭ ئالىي نىشان، اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشنى خۇشاللىق دەپ بىلگەندىلا ئاندىن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئىسلامىي ئۈممەتنى زېمىندا قۇدرەت تېپىش، ئىنسانىيەتكە رەھبەرلىك قىلىش ۋە ئۆز ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى ئۆزگىلەر ئىچىدىمۇ ئىلاھىي ئادالەتنى بەرپا قىلىش لايىقىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، قۇرئاننىڭ مەدىنىدە نازىل بولغان دەسلەپكى ئايەتلىرى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىدە قاراتمىلىقى كۆچلۈك تەربىيەلەر ئېلىپ بېرىلىدى: ﴿الم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ

[1] سۈرە رەئد، 40- ئايەت.

[2] سۈرە كەھف، 6- ئايەت.

يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئەلىف، لام، مىم. بۇ كىتابتا ھېچ شەك يوق، ئۇ تەقۋادارلارغا يېتەكچىدۇر. ئۇلار غەيبكە ئىشىنىدۇ، نامازنى ئادا قىلىدۇ، ئۇلار بىز بەرگەن مال - مۈلۈكتىن خۇدا يولىغا سەرپ قىلىدۇ. ئۇلار ساڭا نازىل قىلىنغان كىتابقا، سەندىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابلارغا ئىشىنىدۇ ۋە ئاخىرەتكە شەكسىز ئىشىنىدۇ﴾[1].

مۇنداق يولىورۇق مەدىنىدە كېيىن نازىل بولغان، كۆپ تەكرارلىنىدۇ: ﴿آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ﴾ ﴿پەيغەمبەر پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان كەلتۈردى، مۇئمىنلەرمۇ ئىمان كەلتۈردى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى اللەقا، ۋە اللەنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان كەلتۈردى. ئۇلار: اللەنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ھېچبىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز، دەيدۇ﴾[2].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار اللەقا، اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە اللە ئۇنىڭغا نازىل قىلغان كىتابقا ۋە ئىلگىرى اللە نازىل قىلغان كىتابلارغا ئىمان كەلتۈرۈڭلار﴾[3].

ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئادالەت بەرپا قىلىش ئەقىدىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. «ئىمان دېگەن نېمە؟ اللەقا ۋە ئۇنىڭغا پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە ۋە تەقدىرگە ئىمان كەلتۈرۈش، دەپ جاۋاب بەردى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام»[4].

شۇبھىسىزكى، ئۆز پەيغەمبىرىگىلا ئىشىنىپ، باشقا پەيغەمبەرلەرگە ئىشىنىشنى رەت قىلغان ئۈممەت باشقا پەيغەمبەرنىڭ ئۈممەتلىرىگە ناھايىتى ئۆچ بولىدۇ - دە، تەرەپباز، خۇسۇمەتچىلەرگە ئايلىنىدۇ. باشقا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىگە ئەڭ ۋەھشىي ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزىدۇ. مەسىلەن: ئورەك ئىگىلىرى دەپ ئاتالغان يەھۇدىيلار ئىيسا ئەلەيھىسسالامغا ئىشەنگەن مۇئمىنلەرگە شۇنداق قىلدى. يەھۇدىي، ناسارالار قولىغا چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلارغا ھېلىھەم شۇنداق قىلىۋاتىدۇ.

---

[1] سۈرە بەقەرە، 1- ئايەتتىن 4- ئايەتكىچە.

[2] سۈرە بەقەرە، 285- ئايەت.

[3] سۈرە نىسا، 136- ئايەت.

[4] «بۇ جىبرىئىل، سىلەرگە دىنىڭلارنى ئۆگىتىش ئۈچۈن كەلدى...» دېگەن ھەدىستىن ئېلىنغان. بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

بۇنداق خۇسۇمەتچىلەرنىڭ ئىنسانىيەتكە رەھبەر بولۇش سالاھىيتى يوق. شۇڭا الله يەھۇدىي، ناسارالارغا رەھبەرلىك سالاھىيتى بەرمىگەن. ئۇچ ئەسىردىن بۇيان ناسارالار رەھبەرلىكنى قولىغا كىرگۈزۈۋالدى. يەھۇدىيلار گاھ ئاشكارا، گاھ پەردە ئارقىسىدا تۈرلۈپ قوماندانلىق كالتىكى پۇلاڭلاتتى. بۇ جەريانداا يەر شارىدا ئادالەت بولۇپ باقمىدى، پەقەت زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئورۇنغا ئىگە بولۇشىدىمۇ الله‌نىڭ ھېكمىتى بار، ئەلۋەتتە. ئەممىا الله ئىنسانىيەتكە رەھبەر ۋە يېتەكچى بولۇش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقارغان ئۈممەت ھەممە پەيغەمبەرلەرگە ئىشىنىدۇ. ئۇلارنىڭ قەلبىدە باشقىلارغا نىسبەتەن تارىخى ئۆچمەنلىك ۋە پىرىنسىپ ئۆچمەنلىكى بولمايدۇ. مانا بۇ، قۇرئان يولىورۇقنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى. ئىشەنمىسەڭ قۇرئان دەرسلىرىگە قاراپ باقساڭ بولىدۇ.

مەدىنىدىكى يەھۇدىيلار يامانلىققا، چىدىماسلىققا ئۆگىنىپ كەتكەن تۈغما مىجەزى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسھاقنىڭ نەسلىدىن چىقمايى، ئىسمائىلنىڭ نەسلىدىن چىقىپ قالغانلىقىغا قارىتا كۆڭۈللىرىدە قوزغالغان قاپقارا ئاداۋەتلەرنىڭ تۈرتكىسىدە ئىسلامغا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئىسلام دىنىغا ئەگەشكەنلەرگە توختىماي سۈيقەست قىلاتتى. ۋەھىيگە شەك كەلتۈرەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشەنچلىكلىكىگە شۇبھە تۇغدۇراتتى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا ئىسلام ئاللىبۇرۇن يوق قىلغان كونا ئاداۋەتلەرنى قوزغايتتى. ئۇلار يەنە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي باشچىلىقىدىكى مۇناپىقلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا پىتنە - پاسات پەيدا قىلاتتى. مۇشرىكلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇراتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەزىيەت يەتكۈزەتتى. مۇسۇلمانلارغا ئازار بېرەتتى.

بۇ ھەقتە قۇرئان، ھەدىس، تارىخ، ۋە تەرجىمھال كىتابلاردا نۇرغۇن ۋەقەلەر خاتىرىلەندى. مۇشۇنداق تۇمانلىق قىيىن شارائىتتا مۇسۇلمان قىياپىتىگە كىرىۋالغان بىر مۇناپىق ئوغرىلىق قىلىپ، ئوغرىلىقىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن شايكىلىرى بىلەن ئۇستاتلىق ئىشلىتىپ، مەدىنىدىكى بىر يەھۇدىيغا ئوغرى دەپ بوھتان چاپلىدى. ھەرقانداق بىر ۋاقىتتا، ھەر قانداق بىر خەلق ئىچىدە مۇشۇنداق بىر ۋەقە يۈز بەرسە، «خەلقنىڭ غەزىپىنى قوزغىغان شەخسنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇلۇپ، تېگىشىلىك جازاغا تارتىلىدۇ. ئوغرى دۇشمەن خەلقتىن بولغانىنىڭ ئۇستىگە ھۆكۈمران خەلقنىڭ مەنپەئەتىگە چېتىلىدىغان جىنايەتنى ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن نەچچە ھەسسە ئېغىر زەربىگە ئۇچرىمىسلا بولغىنى. بۇنىڭدىن ئارتۇق ئادالەتنى كۈتكىلى بولمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەزكۇر ۋەقەنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان ئەھۋالغا ئاساسەن ھۆكۈم چىقارماقچى بولۇپ تۇرغاندا، تېخى ھېللا مۇسۇلمانلارغا قارشى ئاشكارا ۋە خۇپيانە جنايەتلەرنى قىلىپ يۈرگەن يەھۇدىينى ئاقلاپ، ھەقسىز جنايەتچىنى توردىن چۈشۈرۈپ قويۇپ، بىگۇناھ يەھۇدىينى جازالىماقچى بولغان مۇسۇلمانلارنى ئەيىبلەپ، سۈرە نىسانىڭ مۇنۇ ئايەتلىرى نازىل بولدى:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا﴾ ﴿ئى مۇھەممەد سېنى كىشىلەر ئارىسىدا اللهنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ھۆكۈم قىلسۇن دەپ، ساڭا ھەقىقەتەن ھەق كىتابنى نازىل قىلدۇق. خائىنلارنىڭ تەرىپىنى ئالمىغىن. اللهتىن مەغپىرەت تىلىگىن. اللە ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. گۇناھ قىلىش بىلەن ئۆزلىرىگە خىيانەت قىلغۇچىلارنىڭ تەرىپىنى ئالمىغىن. خىيانەتكە ئادەتلەنگەن، گۇناھقا چۆمگەن كىشىنى اللە ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. ئۇلار، خىيانەتلىرىنى ئىنسانلاردىن خجىل بولۇپ يوشۇرىدۇ، اللەدىن خجىل بولۇپ يوشۇرمايدۇ؛ ئۇلار اللە رازى بولمايدىغان سۆزنى يەنى بوھتان چاپلاش، يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ۋە يالغان قەسەمنى پىلانلىغان چاغدا، اللە ئۇلار بىلەن بىللە ئىدى. ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى اللە تامامەن بىلگۈچىدۇر. سىلەر شۇنداق كىشىلەر سىلەركى، ھاياتى دۇنيادا ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئالدىڭلار، قىيامەت كۈنى كىم اللەقا قارشى ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئالىدۇ؟ ياكى كىم ئۇلارغا ھامىي بولىدۇ؟ كىمكى بىرەر يامانلىق ياكى ئۆزىگە بىرەر زۇلۇم قىلىپ قويۇپ، ئاندىن اللەتىن مەغپىرەت تەلەپ قىلسا، ئۇ، اللەنىڭ مەغپىرەت قىلغۇچى، ناھايىتى مېھرىبان ئىكەنلىكىنى كۆرىدۇ. كىمكى قەستەن بىرەر گۇناھ قىلسا، ئۇنى ئۆزىنىڭ زىيىنىغا قىلىدۇ. اللە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. كىمكى بىر كىچىك گۇناھ، بىر چوڭ گۇناھ قىلىپ قويۇپ، ئۇنى بىگۇناھ ئادەمگە چاپلىسا، ئۇ، شۇ بوھتاننى ۋە ئوپئوچۇق بىر گۇناھنى ئۆزىگە يۈكلىۋالغان

بولىدۇ. ئى مۇھەممەد ئەگەر ساڭا اللەنىڭ پەزلى ۋە رەھمىتى بولمىسا ئىدى، ئۇلاردىن بىر گۇرۇھ ئادەم چوقۇم سېنى ئازدۇرۇشنى قەستلەيتتى؛ ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىنى ئازدۇرىدۇ، ساڭا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. اللە ساڭا كىتابنى ۋە ھېكمەتنى نازىل قىلدى، ساڭا سەن بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى. اللەنىڭ ساڭا پەزلى چوڭدۇر﴾[1].

بۇ، ئىسلامىي ئۈممەتكە ناھايىتى چوڭ دەرس بولىدى. ياخشى كۆرۈش ۋە ئۆچ كۆرۈش ئادالەت مىزانىنىڭ ئېگىز - پەس قىلالمايدىكەن. تەرەپبازلىق، تۇغقاندارچىلىق، جۇغراپىيەلىك مەنپەئەت ئۇنىڭغا دەخلى قىلالمايدىكەن. ھەتتا ئەقىدىسى بىر كىشىلەرگە يان بېسىپ، ئەقىدىسى ئوخشىمايدىغانلارغا زۇلۇم قىلنمايدىكەن، گەرچە ئۇلار باشقا جەھەتلەردە زالىملار بولغان تەقدىردىمۇ مۇنۇ ئەمەلىي يولىورۇققا قاراڭ: بىر جنازا ئۆتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. «جنازىدىكسى يەھۇدىي، ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى» دېدى ساھابىلەر. «يەھۇدىي جان ئەمەسمۇ؟»[2] دېدى، - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام.

مۇنۇ تەربىيەگە قاراڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر يەھۇدىيدىن قەرز ئېلىپ، قىيىنچىلىق تۇپەيلى ۋاقتىدا قايتۇرالمىدى. يەھۇدىي قەرز سۈيلەپ كېلىپ، قاتتىق سۆزلەرنى قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ كۆزى ئالىيىپ قالغىچە سقتى. ئۆمەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) يەھۇدىيغا قىلىچ ئۇرماقچى بولۇۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى توسۇپ مۇنداق دېدى: «مۇنداق قىلماسلىقىڭ كېرەك ئىدى، ئى ئۆمەر مېنى قەرزنى ۋاقتىدا قايتۇرۇشقا، ئۇنى چىرايلىق سۈيلەشكە بۇيرۇشۇڭ كېرەك ئىدى».

اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنى ئەنە شۇنداق تەربىيەلەپ، ئۇلارنى يەر يۈزىدە قۇدرەت تېپىش، ئىنسانىيەتكە رەھبەرلىك قىلىش ۋە قىيامەت كۈنى ئۇلارغا گۈۋاھ بولۇش سالاھىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان بۇ بەلگىگە (ئادالەتپەرۋەرلىككە) ئېرىشتۈردى.

﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ ﴿اللەنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشكە ھەقلىق بولغانلار شۇنداق كىشىلەركى، ئەگەر ئۇلارنى يەر يۈزىدە ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلساق، نامازنى ئادا قىلىدۇ، زاكات

[1] سۈرە نىسا، 105- ئايەتتىن 113- ئايەتكىچە.

[2] بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

بېرىدۇ، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ. ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتى اللهقا مەنسۇپتۇر﴾[1].

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿شۇنىڭدەك، كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەر سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[2].

ئەينى ۋاقىتتا قۇدرەت تاپقان ۋە تەكەببۇرلۇق كۈچىگە ئىگە بولغان ساھابىلەرنىڭ (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) قولى بىلەن ئىشقا ئاشقان ئىلاھىي ئادالەتنى تەتبىقلاشنىڭ ئالىي نەمۇنىلىرىنى كۆرۈۋاتىمىز، ئەمدى تەئەججۇپلىنىشنىڭ ئورنى بارمۇ؟

مىسرنىڭ ۋالىيسى ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ ئوغلى بىر قېتىم (يەرلىك مىسرلىق) ياش بىلەن مۇسابىقىلەشتى. قېتىم يېڭىۋالدى، ئەمرى ئىبنى ئاسنىڭ ئوغلى ئۇنى ھاسا بىلەن ئۇردى ۋە مۇنداق دېدى: ئەمدى بولدىمۇ، مەن ئۇلۇغ ئادەملەرنىڭ ئوغلى ھېلىقى قېتىنىڭ دادىسى شۇ ھامان ئوغلىنىڭ تاياق يېگەنلىكىدىن شىكايەت قىلىش ئۈچۈن مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقتى. بۇ جايدا توختىلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر نۇقتا بار.

قېتىملار رۇملۇقلار بىلەن ئېتىقادتا (خرىستىيان ئېتىقادىغا) ئوخشاش بولسىمۇ، مەزھىپى ئوخشىمايتتى. قېتىملار ئورتودوكس مەزھىپىدە، رۇملۇقلار كاتولىك مەزھىپىدە ئىدى. رۇملۇقلار مەزھەپ ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈنلا قېتىملارنى ئازابلايتتى، ئۇلارغا زەربە بېرەتتى، بەزىلىرىنى ئۆلتۈرەتتى. ھازىر قاھىرەنىڭ جەنۇبىدا ماري جىرجىس چېركاۋى دەپ ئاتىلىدىغان بىر چېركاۋ بار. بۇ چېركاۋنىڭ ئەسلى توغرا ئىسمى «مار جىرجىس» بولۇپ، بۇ سۆز «قۇربان بولغان جىرجىس» دېگەن مەنىدە. بۇ چېركاۋدا ئىبادەت ئىككى خىل يوسۇندا ئېلىپ بېرىلاتتى. دۆلەتنىڭ مەزھىپى بويىچە ئاشكارا ئېلىپ بېرىلاتتى، چېركاۋنىڭ يەر ئاستى ئۆيىدە رۇملۇقلاردىن خۇپىيانە ھالدا قېتىملارنىڭ مەزھىپى بويىچە ئېلىپ بېرىلاتتى. رۇملۇقلار بەدمەزھەپلەرنى كۆرسە، قاتتىق زەربە بېرەتتى.

مىسىردىكى قېتىي پۇقرالارنىڭ «كاتتا دۆلەت» نىڭ قامچىسىنى يېيىشى ئادەتتىكى ئىش ئىدى. قېتىملار شىكايەت قىلمايتتى. شىكايەت قىلمەن دېسىمۇ

[1] سۈرە ھەج41- ئايەت.

[2] سۈرە بەقەرە 143- ئايەت.

كىمگە شكايەت قىلىدۇ؟ ئۇلار خورلۇقتا كۆنۈپ كەتكەن بولۇپ، يېگەن قامچىلىرىنى ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا سىڭدۈرۈۋېتەتتى. بۇنىڭدىن قېتىلارنىڭ رۇم ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا قاتتىق خورلانغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ھالا بۈگۈن كۈنگە كەلگەندە بىر قېتىي نەچچە مىڭ مىل يولنى بېسىپ بالىسىنىڭ ئۈچىسىغا تەگكەن بىر ھاسىدىن شكايەت قىلىشقا كېتىۋاتىدۇ. بۇ، نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟

بۇ، قوشماق ئۇقۇمنى چۈشەندۈرىدۇ: ئۇنىڭ بىرى، ھېلىقى قېتىدا ھۆرمەت تۈيغۇسى ئويغانىدى. شۇڭا ئۇ، قامچا يەپ خورلانغانلىرىنى ئۇنتۇپ، ھاسا يېگەنلىكىدىن شكايەت قىلىشقا كېتىۋاتىدۇ. يەنە بىرى، بۇرۇن ئۇنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلايدىغان ئورۇن يوق ئىدى، ئەمدى بار بولدى. مانا بۇ ئەھۋال شۇنىڭغا گۇۋاھكى، ئۆمەرنىڭ قولىدا تەتبىقلانغان ئىلاھىي ئادالەت كىشىلەرنىڭ ھۆرمەت تۈيغۇسىنى ئويغاتتى. ئادالەت بەرپا بولسا، كىشىلەر شكايەت قىلغۇدەك پاناھگاھ تاپسا، ئۇلاردا ھۆرمەت تۈيغۇسى ئويغانماي قالاتتىمۇ؟ بىراق بۇنىڭلىق بىلەنلا مەزكۇر ھادىسىنىڭ چۈشەندۈرىدىغىنى تېخى تۈگىمىدى.

ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) قىساس ئېلىشقا بۇيرىدى ھېلىقى ئادەمگە ھاسىنى بېرىپ، ئۇنىڭغا ئۇلۇغلارنىڭ ئوغلىنى ئۇرغىن دېدى. ئۆمەر ژالىيسى ئەمىرى ئىبنى ئاسقا قاراپ، تىللاردا داستان بولغان مۇنۇ سۆزنى دېدى: «ئى ئەمىرى قاچاندىن بىرى كىشىلەرنى قۇل قىلىۋالدىڭلار؟ ئۇلارنى ئانىلىرى ھۆر تۇغقان ئىدىغۇ»

مانا بۇ مۇسۇلماندىن مۇسۇلمانغا، ئەرەبتىن ئەرەبكە قىساس ئېلىپ بېرىش ئەمەس. شۇنداق بولسا ئىدى، بۇنچىلىك ئادالەتنىڭ ھەيران قالغۇچىلىك نېمىسى بار؟ دەيدىغانلار چىقاتتى.

شۇبھىسىزكى، ئىلاھىي ئادالەتنى تەتبىقلاش ئەڭ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى.

ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) نىڭ تۆمۈر كىيىمى ئوغرىلاندى. ئەلى ئۇنى بىر يەھۇدىينىڭ يېنىدىن تېپىۋېلىپ، يەھۇدىينى قازىسى شۇرەيھنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدى. ئەلى شۇ كۈنلەردە مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسى ئىدى.

بۇ جايدا توختىلىپ ئۆتۈشكە تىگىشلىك بىر نۇقتا بار.

ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) ئۆزىنىڭ تۆمۈر كىيىمىنى ئېنىق تونۇغان ئىدى. ئۇ، قازىنىڭ قېشىغا بېرىپ يۈرمىسمۇ، تۆمۈر كىيىمىنى زورلۇق بىلەن ئېلىۋېلىشقا، ھەتتا جىنايەتچى ئوغرىنى تەرگەۋ قىلىش ئۈچۈن قامىتۇبتىشكە ھەقلىق ئىدى. بىراق ئۇ، قازىغا ھەق تەلەپ دەۋاسى قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. مانا

بۇ، ئىلاھىي ئادالەتنى تەتبىقلاشنىڭ كەم ئۇچرايدىغان ئالىي نەمۇنىسىدۇر. بىراق بۇ ۋەقە يۇقىرىقى ۋەقەگە ئوخشاشلا تېخىمۇ كەڭ ۋە چوڭقۇر مەنىگە ئىگە.

شۇرەيھ خەلىپىنى ئەبۇل ھەسەن دەپ ھۆرمەت نامى بىلەن چاقىردى، بۇنىڭغا ئەلى بىلەن دەۋالاشقۇچى يەھۇدىينىڭ ئاچچىقى كەلمىدى. ئەلىنىڭ ئاچچىقى كەلدى. ئۇ، ھەقىقەت ئۈچۈن، ئىلاھىي ئادالەت ئۈچۈن ئاچچىقلانغان ئىدى. ئۇ، قازىغا مۇنداق دېدى: «يا ھەر ئىككىمىزنى ھۆرمەت ناممىز بىلەن چاقىرغىن ياكى ھېچقايسىمىزنى ھۆرمەت ناممىز بىلەن چاقىرما» شۇندىن كېيىن قازى شۇرەيھ خەلىپىدىن نېمە دەپ كەلگەنلىكىنى سورىدى. ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن): بۇ تۆمۈر كىيىم مېنىڭ، مەن ئۇنى ساتمىغان ۋە بەرمىگەن، - دېدى.

- خەلىپىنىڭ گېپىگە نېمە دەيسەن؟ سورىدى شۇرەيھ يەھۇدىيدىن.

- بۇ تۆمۈر كىيىم مېنىڭ، مېنىڭچە خەلىپىمۇ يالغان ئېيتمىغاندۇ - دېدى يەھۇدي ئۇيناشقاندەك قىلىپ. بۇ يەھۇدي يەھۇدىيلىقىنى قىلىپ ئىككىي كېمىگە تەڭ دەسسىمەكچى بولۇۋاتسا كېرەك.

- پاكىتىڭىز بارمۇ، خەلىپە؟ سورىدى شۇرەيھ خەلىپىگە قاراپ.

ئىلاھىي ئادالەت ئەنە شۇنداق بولىدۇ. دەۋاگەر پاكىت كەلتۈرۈشى كېرەك. ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) قەتئىي يالغان سۆزلىمەيتتى. ئۇ، دۇنيالىق مال - ماتالارنى چوڭ بىلىدىغان كىشى ئەمەس ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ بەيتۇلمال قولىدا تۇرۇپ، سوغۇقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن كىيىم كىيىشكە ھەقلىق تۇرۇپ، توڭۇپ تىترەپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن. ئۇ شۇڭاغدا: مەدىنىدىن ئەدىيىلمىنى ئېلىپ چىققان، شۇنىلا كىيەي، سىلەرنىڭ مېلىڭلارنى كېمەيتىۋەتمەي، دېگەن. ئەمدى ئۇنى بىر تۆمۈر كىيىم ئۈچۈن يالغان ئېيتىۋاتىدۇ، دېيىش ئەقىلگە سىغمايدۇ. بىراق ئۇ، قازىغا دەۋا قىلغان ئىكەن، پاكىت كەلتۈرۈشى كېرەك. گەرچە دەۋا قىلغۇچى خەلىپە بولغان تەقدىردىمۇ، ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) بولغان تەقدىردىمۇ.

ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) نىڭ جاۋابى تېخىمۇ ھەيران قالارلىق:

- مېنىڭ پاكىتىم يوق - الله ئۈچۈن بارلىقىدىن ۋاز كەچكەن مۇئمىن ئەنە شۇنداق ئاقكۆڭۈل بولىدۇ. ئەلى ئاچچىقلانمىدى، قازىغا: مەن خەلىپە تۈرسام، مېنىڭدىن پاكىت تەلەپ قىلامسەن؟ دېمىدى. شۇرەيھنىڭ پوزىتسىيەسى

خەلىپىنىڭ پوزىتسىيەسىگە ئوخشاشلا ھەيران قالارلىق بولدى. دەۋاگەر خەلىپىنىڭ پاكىتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن تۆمۈر كېيمنى يەھۇدىيغا بۈيرۇپ بەردى.

يەھۇدىي تۆمۈر كېيمنى ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلارغا زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئۇ نەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن يېنىپ كېلىپ، مۇنداق دېدى: خەلىپە مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئۆزىنىڭ قازىسىغا ئەرز قىلدى، قازى ئۇنىڭ زىيىنىغا ھۆكۈم قىلىۋاتىدۇ؟ شۇبھىسىزكى بۇ، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەخلاقى گۈۋاھلىق بېرىمەنكى، اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق، تۆمۈر كېيىم سېنىڭ، سەن كۈلرەڭ تۆگەڭنى قويۇپ بەرگەندە، مەن ئۇنى تۆگىگە ئەگىشىپ بېرىپ ئېلىۋالغان ئىدىم. ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) مۇنداق دېدى: سەن ئىسلام دىنىغا كىرگەندىكىن، تۆمۈر كېيىم سېنىڭ بولسۇن.

بىز يەنە بىر قېتىم ئۆمەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ۋەقەلىكىگە قايتىپ كېلىمىز:

ئۆمەر بىر كۈنى خۇتبە ئوقۇۋېتىپ مۇنداق دېدى: «ئى ئىنسانلار مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاڭلار ۋە ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار» سەلمان پارسىي ئۇنىڭغا ئېتىراز بىلدۈرۈپ مۇنداق دېدى: «بۈگۈن بىزنىڭ ساڭا بويسۇنۇش ۋە ئىتائەت قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز يوق».

ئەينى چاغدا بەزى كىشىلەر ھەيران بولغان ياكى چۆچۈگەن بولۇشى كېرەك كىممۇ ئۆمەرگە مۇشۇنداق سۆز قىلالىسۇن ئۆمەرنىڭ تەن قۇرۇلۇشىنىڭ چوڭلىقىدىنمىكىن، ياكى ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ بوملىقىدىنمىكىن، ياكى ئۇنىڭ قاتتىق قوللۇقتا مەشھۇر بولغانلىقىدىنمىكىن ۋە ياكى باشقا سەۋەبلەردىنمىكىن، ئەيتاۋۇر، كىشىلەر ئۆمەردىن بەك ئەيمىنەتتى. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنى،ئەتىۋارلىق قىزىنىڭ ئېرى ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: «بىر كۈنى ئۆمەرنىڭ ئارقىسىدىن كېتىپ باراتتۇق، ئۇ بىر ئىش بىلەن كەينىگە قارىۋىدى، يۈرىكىمىز بوغۇزىمىزغا قاپلىشىپ قالدى.» اللە ئۆمەرگە ئەنە شۇنداق ھەيۋەت ئاتا قىلغان ئىدى. ئۇ، شۇ ھەيۋىتى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كىشىلەرگە «ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار» دېسە، سەلمان ئۇنىڭغا: «بۈگۈن بىزنىڭ ساڭا بويسۇنۇش ۋە ئىتائەت قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز يوق» دەۋاتىدۇ.

ئۆمەرنىڭ ئاچچىقى كەلمەيۋاتىدۇ. ئۆمەرنىڭ ئورنىدا ھەرقانداق كىشى بولسا، ئاچچىقلىنىشقا ھەقلىق ئىدى. ئۆمەر كىشىلەردىن پەقەت اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى پەرز قىلغان ئىشلارنى تەلەپ قىلىۋاتقان ئىكەن، ئۇنىڭ تەلىپى مۇنداق سەۋەبسىز

رەت قىلىنسا، ئۇ ئاچچىقلىنىشى ھەقلىق ئىدى. لېكىن ئىسلام تەربىيەسى كۆرگەن ئۆمەر ئاچچىقلانمايۋاتىدۇ، سەلمانىنىڭ مۇشۇنداق ئېتىراز بىلدۈرۈشىدە يوللۇق سەۋەبى بولۇشى مۇمكىن دەپ، بويسۇنماسلىقنىڭ سەۋەبىنى سوراۋاتىدۇ:

- نېمىشقا؟

- سېنىڭ بويۇڭ ئېگىز، باشقا مۇسۇلمانلار قاتاردا ئالغان تونۇڭ سېنىڭ مۇنداق ئۇزۇن كېيىشىگگە يەتمەيدۇ، شۇڭا ئۇچاڭدىكى تونىنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى بىلمىگۈچە ئىتائەت قىلمايمىز - دېدى سەلمان.

مانا ئەمدى مەسىلە ئايدىڭلاشتى. قارىغاندا سەلمان ئۆمەر بىرەر مېتىر رەختنى باشقا مۇسۇلمانلاردىن ئارتۇق ئېلىۋالغان ئوخشايدۇ دېگەن بەدگۇمانغا، ياكى شۇنداق شۇبھىگە كېلىپ قاپتۇ

بۇ ئەھۋالدا ئۆمەر ئاچچىقلانسا، ئاچچىقلىنىشقا ھەقلىق ئىدى. بىراق ئۇ، يەنىلا ئاچچىقلانمايۋاتىدۇ. ئوغلى ئابدۇللانى چاقىرىپ:

- خۇدا ھەققى، توغرا جاۋاب بەر مېنىڭ كىيگىنىم سېنىڭ تونۇڭمۇ، ئەمەسمۇ؟

- دەيدۇ ئۆمەر.

- ھەئە ئۇ مېنىڭ تونۇم، مەن ئۇنى خەلىپىنىڭ كىيۇېلىشىغا بېرىپ تۇرغان، چۈنكى، خەلىپىنىڭ باشقا مۇسۇلمانلار قاتاردا ئالغان تونى بويى ئېگىز بولغاچقا، ئۇنىڭغا توغرا كەلمەيدىكەن - دېدى ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر.

- ئەمدى سۆزۈڭنى ئاڭلايمىز، بۇيرۇقۇڭغا ئىتائەت قىلىمىز - دەيدۇ، سەلمان.

ئۆمەرمۇ، سەلمانمۇ ئوخشاشلا ئادالەتنىڭ يۇقرى پەللىسىگە چىقتى. چۈنكى، بۇ ئىككىسىنىڭ ھېچقايسىسى ئۆزىنىڭ شەخسىيىتى ئۈچۈن غەزەپلەنمەيۋاتىدۇ، شەخسىي ئىشلارنى چىقىش نۇقتىسى قىلمايۋاتىدۇ. سەلمان دۇنياغا قىزىقماسلىقتا ئادەتتىن تاشقىرى مەشھۇر بولغان ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ پاكلىقىغا شەك قىلمايدۇ. بىراق ئۇ، اللەنىڭ شەرىئىتى ئەڭ ئالىي دەرىجىدە ئىجرا قىلىنسىكەن، ئىلاھىي ئادالەت گۇمانلاردىن، شۇبھىلەردىن خالىي ھالدا ئوپئوچۇق تەتبىقلانسىكەن دەيدۇ.

ئۆمەرمۇ ئۆزىنى يۇقىرى ئورۇنغا قويۇۋالمايدۇ، ئادەتتىكى بىر پۇقرانىڭ پۇقرالار ئالدىدا ئىتائەت قىلىشنى شۇ يوسۇندا رەت قىلىشىدىن ئۆزىگە يەتكەن ئازارلار بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدۇ. بەلكى ئۇ، ئىلاھىي ئادالەتنى ئەڭ ئالىي دەرىجىدە يۈرگۈزۈشنى كۆزلەپ، ئۆزىنىڭ بىلمەستىن پۇقرالارنىڭ ئىتائەتتىن باش تارتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىرەر خاتالىق ئۈتكۈزۈپ قويغانلىقىدىن ئەنسىرەپ سەلمانىنى سۆزلىتىدۇ. دېمەك، ھەر ئىككىلىسى اللەنىڭ دىنىغا شۇبھە ئارىلىشىپ قالمىسىكەن

دەيدۇ. ھەر ئىككىلىسى شۇنداق يۇقىرى چوققىغا يەتكەنكى، ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىرقى ئادەملەرنىڭ ئادالەت ھەققىدىكى شېرىن چۈشلىرى تولىمۇ كىچىك كۆرۈنىدۇ. ئىلاھىي ئادالەتنىڭ بۇ دەرىجىدە تەتبىقلىنىشى شۇنىڭدىن بۇيان تەكرارلىنىپ باقمىدى.

بۇ ھەقتە يەنىمۇ كۆپ توختىلىشنىڭ ھاجىتى بارمۇ؟ ھاجىتى بارلار تارىخ كىتابلىرىغا مۇراجىئەت قىلسۇن!

4 - «لا ئىلاھە ئىللەللاھ»نىڭ تەقەززاسىدىكى ئەخلاق

ئىسلام دىنىنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئىنسانىنىڭ پۈتۈن ئىشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئەخلاقىي پىرىنسىپلارنىڭ مۇكەممەل بولۇشى، ۋە بۇ ئەخلاقىي پىرىنسىپلارنىڭ ئىمانىنىڭ ھەقىقىتىگە زىچ باغلىنىشىدۇر.

بىز قۇرئان، ھەدىسكە ھەقىقىي ئەگىشىش توغرىسىدا سۆزلىگىنىمىزدە ئەخلاق بىلەن ئىمانىنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق. بىراق بۇ مەسىلىنى تېخىمۇ بەكرەك يورۇتۇشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ ھازىرقىدەك ئەخلاق ئىماندىن تامامەن ئايرىلىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغاندا تېخىمۇ شۇنداق. سۈرە رەئدنىڭ مۇنۇ ئايەتلىرىگە قارايلى:

﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ ﴿ئى مۇھەممەد پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان نەرسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەم دېلى كور ئادەمگە ئوخشاش بولامدۇ؟ اللەنىڭ ئايەتلىرىدىن پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا پەند - نەسىھەت ئالىدۇ، ئۇلار اللەنىڭ ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىدۇ، بەرگەن ۋەدىسىنى بۇزمايدۇ. ئۇلار اللەنىڭ خىش - ئەقرىبالارغا سىلە - رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى بەجا كەلتۈرىدۇ، اللەتىن قورقىدۇ، قاتتىق ھېساب ئېلىنىشتىن قورقىدۇ. پەرۋەردىگارىنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ سەۋرى قىلغانلار، نامازنى ئادا قىلغانلار، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن مال - مۈلۈكتىن اللە يولىدا يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا يوسۇندا سەرپ قىلغانلار ۋە ياخشىلىقى ئارقىلىق

يامانلىقنى دەپئى قىلىدىغانلار ئەنە شۇلارنىڭ ئاخىرەتلىكى ياخشى بولىدۇ. ئۇلار مەڭگۈ تۇرىدىغان جەننەتكە كىرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى، خوتۇنلىرى ۋە ئەۋلادىنىڭ ئىچىدىكى ياخشىلارمۇ جەننەتكە كىرىدۇ. پەرىشتىلەر ئۇلارنى مۇبارەكلەش ئۈچۈن جەننەتنىڭ ھەربىر دەرۋازىسىدىن كىرىپ: سەۋرىنى دوست تۇتقانلىقىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن ئاخىرەتلىكىنىڭ ياخشى بولۇشى نېمىدېگەن ئوبدان دەيدۇ. اللەقا بەرگەن ۋەدىسىنى مۇستەھكەملىگەندىن كېيىن بۇزغانلار، اللەنىڭ سىيلە - رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى تۇتمىغانلار، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار - ئەنە شۇلار لەنەتكە دۇچار بولىدۇ ۋە ئاخىرەتلىكى يامان بولىدۇ﴾[1].

بۇ ئايەتلەردە:﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ﴾ ﴿ئۇلار ئاللاھنىڭ خىش - ئەقرىبالارغا سىيلە - رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى بەجا كەلتۈرىدۇ﴾[2]. سىيلە - رەھىم قىلىش، اللەنىڭ رازىلىقىنى ئىزدەپ سەۋرچان بولۇش، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، يامانلىقنى ياخشىلىق بىلەن يوقىتىش، اللەتىن قورقۇش، قاتتىق ھېساب ئېلىنىشتىن قورقۇش قاتارلىق ئەخلاقلار ناھايىتى روشەن كۆرسىتىپ بېرىلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان نەرسىنىڭ ھەقلىقىگە ئىمان كەلتۈرۈش ھەققىدە سۆزلەۋاتىپ، ئەخلاققا رىئايە قىلىشنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى ئەخلاقنىڭ ئىمانىنىڭ تەقەززاسى ئىكەنلىكىنى ئېنىق چۈشەندۈرىدۇ. يەنى اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللەنىڭ پەيغەمبىرى دەپ ئىشەنگەن كىشىدە مەزكۇر ئايەتتە دېيىلگەن ئەخلاقلار بولۇشى كېرەك.

مەزكۇر ئايەتلەر ئىچىدە ئالاھىدىرەك مەنە بېرىدىغان بىر ئايەت بار. ئۇ بولسىمۇ، ﴿الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ﴾ ﴿ئۇلار اللەنىڭ ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىدۇ، بەرگەن ۋەدىسىنى بۇزمايدۇ﴾[3] دېگەن ئايەت. قۇرئاننىڭ ھەقلىقىنى بىلگەن ئادەملەرنىڭ بىرىنچى سۈپىتى ئەنە شۇ. بۇ بىزگە تۆۋەندىكى ئىككى ئىشنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

1 - قۇرئاننىڭ ھەقلىقىگە ئىشىنىش اللە تائالانىڭ ئىنسان فىترىتىدىن ئالغان ئەھدىسىنىڭ تەقەززاسىدۇر. ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى

[1] سۈرە رەئد، 19- ئايەتتىن 25- ئايەتكىچە.
[2] سۈرە رەئد، 21- ئايەت.
[3] سۈرە رەئد، 20- ئايەت.

﴿أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ ئادەم بالىلىرىنى ئۇلارنىڭ پۇشتىدىن چىقاردى ۋە ئۇلارنى ئۆزلىرىگە گۇۋاھ قىلىپ: مەن سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار ئەمەسمۇ؟ دېدى. ئۇلار: ھەئە، سەن بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزدۇرسەن، گۇۋاھلىق بەردۇق، دېدى﴾[1].

2 - مەزكۇر ئايەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئەخلاقلار ماھىيەتتە مۇئمىنلارنىڭ اللهقا بەرگەن چىن ۋەدىسى. ئىمانى بارلار بۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلىدۇ، ئىمانسىزلار ئۇنى بۇزىدۇ.

مانا بۇ، ئىسلامدىكى ئەخلاقنىڭ ماھىيىتىدۇر. شۇبھىسىزكى، ئىنسان خاراكتېرىدا ئەخلاق بار. يەنى ئىنسانىنىڭ بارلىق پائالىيەتلىرى مەلۇم ئادەملەرنىڭ تۇغرا ياكى خاتا دېيىشىدىن قەتئىينەزەر مەلۇم ئەخلاقى قىممەتكە ئىگە بولىدۇ. بۇ ئەخلاقى قىممەتلەر ئىنسانىنىڭ ھايۋانغا ئوخشاش بىرلا خىل تەبىئەتكە ئەمەس، بەلكى قوش خاراكتېرغا ئىگە بولغانلىقتىن ۋە ئالدىدىكى ئىككى يولنى تونۇپ، بىرىنى تاللىغانلىقىدىن كېلىپ چىقىدۇ: ﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ ﴿ئىنسانغا ياخشى يول بىلەن يامان يولنى كۆرسەتمىدۇقمۇ﴾[2].

﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، ئىنسانغا بىز ياخشى، يامان يولنى كۆرسەتتۇق. ئۇ، مۇئمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ شۈكۈر قىلغۇچىدۇر، ياكى كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر﴾[3].

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ ﴿ئىنسانغا ياخشى، يامانلىقنى بىلدۇرگەن زات بىلەن قەسەمكى، روھنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ. روھنى بۇلغىغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتەلمەيدۇ﴾[4].

ئىنسان ھەرقانداق ئەھۋالدا ياخشى يولدا، ياكى يامان يولدا مېڭىشنى ئۆزى تاللايدۇ. گاھىدا يامان يولنى ياخشى دەپ ئويلاپ، زىيان تارتىپمۇ قالىدۇ.

﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنعا﴾ ﴿سىلەرگە ئەمەللىرى جەھەتتىن ئەڭ زىيان تارتقۇچىلارنى ئېيتىپ بېرەيلىمۇ؟

[1] سۈرە ئەئراف، 172-ئايەت.
[2] سۈرە بەلەد، 10- ئايەت.
[3] سۈرە ئىنسان،3- ئايەت.
[4] سۈرە شەمس، 7- ئايەتتىن 10- ئايەتكىچە.

ئۇلار ھاياتى دۇنيادا قىلغان ئەمەللىرى يوققا چىققان، ئەمما ئۆزلىرى ئوبدان ئىش قىلدۇق دەپ ئويلىغان ئادەملەردۇر﴾[1].

لېكىن ئىنسانىنىڭ توغرا يول تاللىمىغانلىقى ئۇنىڭ تاللاش ئەركىنلىكىنى يوققا چىقارمايدۇ ۋە ئەخلاقىي قىممەتنىڭ ئىنسان پائالىيىتىدىن ئايرىلمايدىغانلىقىنى يوققا چىقىرالمايدۇ. ئىنسان پائالىيىتىدە ئەخلاقىي قىممەتنىڭ بارلىقىغا ھېچكىم، ھەتتاكى ماتېرىيالىستلار، دىنسىزلار ۋە باشقا شۇبھە تۇغدۇرغۇچىلارمۇ شەك قىلمايدۇ. شۇڭا بۇ يەردىكى مەسىلە ئىنسان پائالىيىتىدە ئەخلاقىي قىممەتنىڭ بارلىقى ياكى يوقلىقى ئەمەس. بەلكى ئەخلاقىي قىممەتنى ئۆلچەيدىغان «ئۆلچەم» نى كىم بېكىتىپ بېرىدۇ مەسىلىسى.

ماتېرىيالىستلار، تەرەققىيپەرۋەرلەر، شەرىئەتنىڭ قانۇنىنى ئېتىراپ قىلمايدىغانلار ۋە ئۇلارنىڭ پىكىرداشلىرى ئۆز خاھىشلىرىغا توغرا كېلىدىغان تۈرلۈك كۆز قاراشلاردا بولدى[2]. ئەمما اللەتائالا «ئۆلچەم» نى جاھاننى ياراتقان اللەلا بەلگىلەيدۇ، دەيدۇ:

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ ﴿ياراتىش ۋە بۇيرۇش راستىنلا اللەنىڭ ئىلكىدىدۇر﴾[3].

قۇرئاننىڭ مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا اللەئىنسان فىترىتىنى اللەنىڭ ئىنسانلارنىڭ پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىگە ۋە اللەنىڭ شېرىكى يوقلۇقىغا گۇۋاھ قىلغان ۋە بۇ ھەقتە چىڭ ۋەدە ئالغان. ئاندىن كېيىن پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتىپ مەزكۇر ئەھدىنى ئىجرا قىلىش توغرىسىدا ئىنسانلاردىن ۋەدە ئالغان.

ئىنسانلار شۇ ۋەدىنىڭ تەقەززاسى بويىچە اللەقا ئىبادەت قىلىشى ۋە ئىتائەت قىلىشى، «ئۆلچەم» نى اللەتىن قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭغا رىئايە قىلىشى كېرەك. ئىمانلىقلار شۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلىدۇ، ۋەدىنى بۇزمايدۇ. ئىمانسىزلار اللەقا بەرگەن ۋەدىسىنى مۇستەھكەملىگەندىن كېيىن بۇزىدۇ. اللەنىڭ سىيلە - رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى تۇتمايدۇ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىدۇ.

خۇلاسە شۇكى، ئەخلاقى ئۆلچەمنى پەقەت اللەلا بەلگىلەيدۇ. ماۋۇ ھالال، ماۋۇ ھارام، ماۋۇ چىرايلىق، ماۋۇ سەت، ماۋۇ دۇرۇس، ماۋۇ دۇرۇس ئەمەس دېگەن سۆزنى پەقەت اللەلا دېيەلەيدۇ. ئىمانلىقلار ئۆز ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە مۇشۇ ئۆلچەملەرگە رىئايە قىلىدۇ.

---

[1] سۈرە كەھف، 103- ۋە 104- ئايەتلەر.

[2] تەپسىلاتى ئۈچۈن خالىسىڭىز «بۇ ئەسىردىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار» ناملىق كىتابقا مۇراجىئەت قىلىڭ.

[3] سۈرە ئەئراف، 54- ئايەت.

ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىگە نىسبەتەن ئالاھىدىرەك ئەھمىيەتكە ئىگە، ئەخلاققا مۇناسىۋەتلىك مۇنداق بىر سۆز بار: بۇ كۈنلەردە كىشىلەرنىڭ، يەكى كوللېكتىپنىڭ ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋالغان ئىشلىرى، ئۆزگىرىشچان ماددىي ۋەزىيەتنىڭ ئىنكاسىلىرى، يەكى ئۆز - ئارا مۇئامىله قىلىشىشىنى ئوڭايلاشتۇرىدىغان مەنپەئەتپەرەسلىكلەر غەرب دۇنياسىدا ئەخلاق دەپ تونۇلۇۋاتىدۇ. داۋامى يوق، ساباتى يوق، ئىنسانلار ھاياتىدا ھەقىقىي ئاكتۇئاللىقى يوق بۇ نەرسىلەر ئەخلاق بولالمايدۇ. اللەنىڭ ئەڭ دەسلەپتە ئىنسانلاردىن اللە ياخشى دەپ بۇيرۇغان ئىشلارنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن قىلىش ھەققىدە ئالغان چىڭ ۋەدىسىگە رىئايە قىلىش ئەخلاق بولىدۇ. ھەقىقىي مەنپەئەت اللەنىڭ ئەمرلىرىگە رىئايە قىلىش بىلەن ئىشقا ئاشىدۇ. ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ ﴿پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقتىن ھالاك بولغان شەھەر ئاھالىسى ئىمان ئېيتقان ۋە تەقۋادار بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنى ئاسمان - زېمىنىنىڭ پاراۋانلىقلىرىغا مۇيەسسەر قىلاتتۇق﴾[1].

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ﴾ ﴿ئەگەر ئەھلى كىتاب اللەقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ھەقىقىي ئىمان ئېيتسا ۋە اللە چەكلىگەن ئىشلاردىن پەرھىز قىلسا ئىدى، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى بىز چوقۇم كەچۈرەتتۇق، ئۇلارنى چوقۇم نازۇ - نېمەتلىك جەننەتكە كىرگۈزەتتۇق. ئەگەر ئۇلار تەۋراتقا، ئىنجىلغا ۋە پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان باشقا كىتابلارغا ئەمەل قىلسا ئىدى، ئۇلار چوقۇم ئۈستىلىرىدىن ۋە ئاستىلىرىدىن رىزىق يەر ئىدى﴾[2].

ئىمانلىقلار ئەخلاققا رىئايە قىلىشنى اللەنىڭ ئامانتى دەپ تونۇيدۇ:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى اللە سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ﴾[3].

اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن ئەخلاققا رىئايە قىلىش ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا تىگىشلىك تۇنجى ئامانەتتۇر. بۇ، اللەنىڭ ئىلاھلىقىنى ئىقرار قىلغانلىقنىڭ

[1] سۈرە ئەئراف، 96- ئايەت.
[2] سۈرە مائىدە، 65- ۋە 66- ئايەتلەر.
[3] سۈرە نىسا، 58- ئايەت.

تەقەززاسىدۇر. بۇ چوڭ ئامانەتنى ئىگىسىگە قايتۇرۇش ئىنسانىنىڭ ئۆزىگە ۋە ئۆزگىلەرگە چېتىلىدىغان بارلىق ئامانەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەخلاق دېگەن ئەنە شۇ.

ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىگە نىسبەتەن ئالاھىدەرەك ئەھمىيەتكە ئىگە ئەخلاققا مۇناسىۋەتلىك يەنە مۇنداق بىر سۆز بار: مەزكۇر ئەخلاقى ئامانەتلەر بەزىبىر مۇئامىلىلەرگىلا خاس بولماستىن، بەلكى مۇئامىلە تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانىنىڭ ئۆز ئىرادىسى ۋە ئىختىيارى بىلەن قىلغان ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى ئەخلاقىي ئامانەتنىڭ سىرتىدا قالمايدۇ. سىياسەت، ئىقتىساد، ئىجتىمائىيەت، مەنئەت، ئوي - پىكىر، ئىشلەۋاتقان ۋە ئارام ئېلىۋاتقان ۋاقىتلار مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەخلاق دائىرىسىگە كىرىدۇ. ھەممىسى ئىنسانلارنىڭ اللەقا بەرگەن چىن ۋەدىسى دائىرىسىگە كىرىدۇ. بۇ ۋەدىنى ئىمانلىق كىشىلەر ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئىجرا قىلىدۇ.

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ ﴿مەرھەمەتلىك اللەنىڭ ياخشى كۆرۈدىغان بەندىلىرى زېمىندا ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇپ، تەمكىنلىك بىلەن ماڭىدۇ، نادانلار ئۇلارغا ناشايان سۆز قىلسا، ئۇلار: سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز، دەيدۇ. ئۇلار كېچىلەرنى پەرۋەردىگارىغا سەجدە قىلىش ۋە قىيامدا تۇرۇش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلار ئېيتىدۇ: «پەرۋەردىگارىمىز بىزدىن جەھەننەم ئازابىنى دەپئى قىلغىن، جەھەننەمنىڭ ئازابى ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمەنلىرىڭدىن ئايرىلمايدۇ، جەھەننەم ھەقىقەتەن يامان قارارگاھتۇر، يامان جايدۇر.» ئۇلار خىراجەت قىلغاندا ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ قىلمايدۇ، ئوتتۇرا ھال خىراجەت قىلىدۇ، ئۇلار اللەقا ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، اللە ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ گۇناھلارنى قىلىدىكەن، ئاخىرەتتە ئۇ، جازاغا ئۇچرايدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا

ھەسسىلەپ ئازاب قىلىندۇ، ئۇ مەڭگۈ ئازاب ئىچىدە خارلانغان ھالدا قالىدۇ، پەقەت ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بۇ دۇنيادىكى چېغىدا تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، اللە ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، اللە تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر. كىمكى گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلمىدىكەن ۋە ئەمىلىنى تۈزەيدىكەن، ئۇ، اللەقا يۈزلەنگەن بولىدۇ. ئۇلار يالغان گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ، يامان سۆزنى ئاڭلاپ قالغان چاغدا ئالىيجانابلىق بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇلارغا پەرۋەردىگارىنىڭ ئايەتلىرى بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلىنسا، گاس، كور بولمۇالمايدۇ، ئۇلار: ‹ئى پەرۋەردىگارىمىز بىزگە ئايالليرىمىز ۋە ئەۋلادلىرىمىز ئارقىلىق شادلىق بېغىشلىشىڭنى تىلەيمىز، بىزنى تەقۋادارلارنىڭ پېشۋاسى قىلغىن› دەيدۇ. ئەنە شۇلار سەۋرلىك بولغانلىرى ئۈچۈن جەننەت بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ. ئۇلار جەننەتتە دۇئا ۋە سالام بىلەن قارشى ئېلىنىدۇ، ئۇلار جەننەتتە مەڭگۈ قالىدۇ، جەننەت نېمىدېگەن گۈزەل قارارگاھ، نېمىدېگەن گۈزەل جاي﴾[1].

دەرۋەقە كىشىلەر ئەمەلىي پائالىيەتلەردە پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىگە ئاسىيلىق قىلىدۇ. بۇ ئاسىيلىقلار ئىمانىي ئەخلاقلارغا ناھايىتى بەك مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار گۇناھ - مەئسىيەتلەرنى ھالال سانىمىسا، گۇناھ - مەئسىيەتلەرنى اللەنىڭ ئەمرىگە ئالماشتۇرۇپ قانۇنلاشتۇرۇۋالمىسلا ئىماندىن چىقىپ كەتمەيدۇ.

لېكىن بۇ، ئەخلاقنىڭ ئىمانغا زىچ باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى ۋە ئەخلاققا رىئايە قىلىشنىڭ كەلىمە شاھادەتنى ئىقرار قىلىش ئۈستىگە قۇرۇلغان تۈپ قائىدە ئىكەنلىكىنى يوققا چىقىرالمايدۇ. كەلىمە شاھادەتنى ئىقرار قىلغان كىشى ئەخلاققا رىئايە قىلىشى كېرەك. ئەخلاققا رىئايە قىلمىسا كەلىمە شاھادەتكە ئىقرار قىلغان بولمايدۇ. گۇناھ ئۆتكۈزۈپ سالغان بەندىنى اللە ئۆز رەھمىتى بىلەن ئىمان دائىرىسىدىن چىقىرىۋەتمەيدۇ، خالىسا ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلىدۇ، خالىسا ئۇنىڭغا ئازاب قىلىدۇ. گۇناھكار گۇناھنى ھالال سانىمىسىلا، جىنايەتنى قانۇنلاشتۇرۇۋالمىسلا اللە ئۇنى دوزاختا مەڭگۈ قويمايدۇ. لېكىن بۇ: گۇناھ ئۆتكۈزۈش اللەنىڭ نەزىرىدە ھېچگەپ ئەمەس، گۇناھ ئۆتكۈزۈش ۋە ئۆتكۈزمەسلىك ئىمانغا نىسبەتەن بەربىر، دېگەنلىك ئەمەس. ئىمان كەم - زىيادە بولىدۇ، گۇناھ قىلسا كېمىيىدۇ، تائەت - ئىبادەت قىلسا زىيادە بولىدۇ. ئىمان تارازىسى بىر خىل تۇرۇۋۇەرمەيدۇ. بەلكى ئۇ، اللەنىڭ ئەمرىگە رىئايە قىلىش ۋە قىلماسلىققا قاراپ

[1] سۈرە فۇرقان، 63- ۋە 76- ئايەتلەر.

يۇقىرىلاپ ۋە تۆۋەنلەپ تۇرىدۇ. بۇنى دەللىلەشكە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسى كۇپايە: «زىناخور مۇئمىن ھالەتتە تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ئوغرى مۇئمىن ھالەتتە ئوغرىلىق قىلمايدۇ»[1].

مەزكۇر ھەدىس يەنە ئىمان بىلەن ئەخلاقنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئايرىلماس مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى بايان قىلىشقا؛ ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ ئىلاھىي ئۇممەت بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەقىدە ئۇممىتى ۋە ئەخلاق ئۇممىتى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈشكە؛ ئىمانىي ئەخلاقلارغا رىئايە قىلىش ئىمانىنىڭ راستلىقىنى سىنايدىغان سىنتاش بولۇپ، ئەخلاققا رىئايە قىلمىغان ئادەملەرنىڭ ئىمانىم راستچىل دەپ دەۋا قىلالمايدىغانلىقىنى دەللىلەشكە كۇپايە قىلىدۇ.

***

تۆنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار بۇ ھەقىقەتنى چوڭقۇر ۋە ئاكتۇئال چۈشەنگەن ئىدى.

ئائىشە (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا سورالغاندا: «ئۇنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى» دەيدۇ. بۇ، نېمىدېگەن پاساھەتلىك نېمىدېگەن قىسقا ئىبارە، ھە! پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىكەن. يەنى الله ئۆزى نازىل قىلغان كىتابتا بۇيرۇغان ۋە توسقان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدا ئەمەلىيلەشكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاننىڭ تىرىك چۈشەندۈرۈشىگە ئايلانغان ئىكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىمانى ئەخلاقلار بىلەن ئەخلاقلىنىشتا ساھابىلەرگە (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ئۈلگە بولۇپ، ئۇلارنىمۇ شۇ ئەخلاقلار بويىچە تەربىيەلىگەن. شۇڭا ئۇلاردا ھاياتلىقنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدە ئاجايىپ ئالىي ئەخلاقى قىممەتلەر بارلىققا كەلگەن:

ئەبۇ بەكرى (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) خەلىپە بولغاندا ئۇ كىشىلەرگە مۇنداق دەيدۇ: «مەن بۇ ئىشقا قويۇلدۇم، مەن ئاراڭلاردىكى ئەڭ ياخشى كىشى ئەمەسمەن، توغرا قىلسام، ماڭا ياردەملىشىڭلار؛ خاتا قىلسام، مېنى تۈزىتىپ قويۇڭلار» ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) خەلىپە بولغاندىمۇ، شۇ مەزمۇندا سۆز قىلغان. ۋەھالەنكى، تارىختا پۈقرالىرىغا: خاتالاشسام، تۈزىتىپ قويۇڭلار، دېگەن ھۆكۈمدار چىقىپ باققان ئەمەس. پۈقرالار ھۆكۈمدارلىرىغا مەجبۇرىي بېسىم ئىشلىتىپ، تۈزەتكۈزۈپ كەلگەن. قەدىمكى زاماندا بولسۇن، يېكى

[1] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ھازىرقى زامانىدا بولسۇن، پۈقرالىرىنىڭ بېسىمىغا تېز پۈكۈپ، مەجبۇرلانغانىدا خاتالىقنى تۈزىتىشنى قوبۇل قىلغان ھۆكۈمدارلار ئەڭ ئالىي مەدھىيەگە سازاۋەر بولىدۇ. سىياسەت بابىدا مېنى تۈزىتىپ قويۇڭ دەيدىغان ھۆكۈمدار پەقەت ئىمانلىق ھۆكۈمدارلار ئىچىدىن چىقىدۇ. بۇنداق ئىشنى پەقەت تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارلا قىلالايدۇ.

ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) بىر كۈنى پۈقرالىرىغا مۇنداق دېدى: «ئەگەر مەندە ئەگرىلىكىنى بايقىساڭلار، رۇسلاپ قويۇڭلار»، الله بىلەن قەسەمكى، مۇبادا سېنىڭدە ئەگرىلىكىنى بايقىساق ئۇنى قىلىچنىڭ بىسى بىلەن رۇسلاپ قويىمىز، دېدى ئۇنىڭغا سەلمان. ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ بۇ سۆزگە ئاچچىقى كەلمىدى، بەلكى ئۇ مۇنداق دېدى: «جىمى ھەمدۇ - سانا الله‌قا مەنسۇپتۇركى، ئۇ، ئۆمەرنىڭ پۈقرالىرى ئىچىدە ئۇنى قىلىچ بىلەن رۇسلاپ قويىدىغان كىشىلەرنى بار قىلدى». سىياسەت بابىدىكى ئىماني ئەخلاق ئەنە شۇ. بۇنداق ئەخلاققا پەقەت تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارلا قادىر بولالايدۇ.

ئەبۇ بەكرى (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئۆزىنىڭ سىياسىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئاراڭلاردىكى ئاجىز كىشى مېنىڭ ھۇزۇرۇمدا كۈچلۈكتۇر، ئۇنىڭ ھەققىنى ئېلىپ بېرىمەن. ئاراڭلاردىكى كۈچلۈك كىشى ھۇزۇرۇمدا ئاجىزدۇر، ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئېلىۋېرىمەن.» بۇ، ئاۋام خەلقنى كولىدۇرلىتىش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا قويۇلغان قۇرۇق شوئار ئەمەس ئىدى. بەلكى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنىدىغان ھەقىقىي سىياسەت چىرىغى ئىدى. ئىمانغا رىئايە قىلىدىغان سىياسىي ئەخلاق ئەنە شۇنداق كۈچلۈككە يان باسمايدۇ، ئاجىزنى بوزەك قىلمايدۇ.

باش ئېپىسكوپ بەيتۇل مۇقەددەسنىڭ ئاچقۇچىنى ئۆمەرنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇپ بېرىمەن، دەپ چىڭ تۇرۇۋالىدى. ئۆمەر ئاچقۇچىنى تاپشۇرۇۋېلىش ئۈچۈن يولغا چىققانىدا، ئۇلاغ يېتىشمىگەنلىكتىن ئۆمەر خىزمەتچىسى بىلەن بىر ئۇلاغقا نۆۋەتلىشىپ منىشنى قارار قىلدى. ئۆمەر منگەندە، خىزمەتچىسى پىيادە ماڭىدى. خىزمەتچىسى منگەندە، ئۆمەر پىيادە ماڭىدى. ئۇ ئىككىسى بەيتۇلمۇقەددەسكە كىرگەندە مىنىش نۆۋىتى خىزمەتچىگە كەلدى، ئۆمەر خىزمەتچىگە نۆۋىتىنى بېرىپ، ئۆزى ئۇنىڭ كەينىدىن پىيادە مېڭىشتا چىڭ تۇردى، ئۇ ئىككىسى شەھەرگە شۇ ھالەتتە كىردى. جاھانىدىكى ئىشلارنى چۈشىنىدىغان كىشىلەر ئۇلاغقا منگىنىنى خەلىپە، كەينىدىن پىيادە ماڭغىنىنى خىزمەتچى دەپ گۇمان قىلىشتى، ئۇلار ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلگەندە ھەيرانۇ - ھەس قىلىشتى.

***

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئمىنلارغا بەرگەن ئەھدىلىرىگە رىئايە قىلمايدىغان كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا كېتىۋاتقان قوشۇنغا مۇنداق دەيدۇ: «اللە يولىدا اللەنىڭ نامى بىلەن غازات قىلىڭلار اللەقا كاپىر بولغانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار، غازات قىلىڭلار، ئالدىماڭلار، ئۆلۈكنى پارچىلىۋەتمەڭلەر، بالىلارنى، قېرىلارنى، ئاياللارنى ئۆلتۈرمەڭلار»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىس ئارقىلىق كىشىلەر ئەخلاق بىلەن مۇناسىۋىتى يوق (بولۇپمۇ ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدە) دەپ قارىغان ئۇرۇشقا ئەخلاق قوللانمىسى بېكىتىپ بېرىۋاتىدۇ. ئەبۇ بەكرى (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) خەلىپە بولغاندا اللەنىڭ ئەمرىدىن يېنىۋالغان مۇرتەدلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان قوشۇنغا يەنە شۇ ۋەسىيەتنى قىلىدۇ.

ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) بىلەن ئۇنىڭغا ئۆكتە قويقانلار ئارىسىدا ئۇرۇش بولۇپ، ھەر ئىككى تەرەپتىن ئۆلۈم - يېتىم بولىدۇ. كەچ كېرىپ ئۇرۇش توختىغاندا ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۆلۈكلىرىگە ناماز چۈشۈرىدۇ، دۈشمەننىڭ ئۆلۈكلىرىنى دەپنە قىلىۋېلىش ئۈچۈن ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. خاۋارىجلار ئەلىنىڭ مۇنداق قىلىشىغا قارشى چىقىپ، قارشى تەرەپتىكىلەرنى كاپىر دەيدۇ. ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) بۇنىڭغا قوشۇلماي مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار بىزگە قارشى چىققان قېرىنداشلىرىمىزدۇر.

ئەنە شۇ جەڭ ئەۋلادلىرىغا پەقەت ئىمانلىق كىشىلەرلا قادىر بولالايدۇ.

ئوھۇد ئۇرۇشىدا دەسلىپىدە يەڭگەن مۇئمىنلار كېيىن يېڭىلىپ قىلىپ، يەتمىش مۇسۇلمان شېھىت بولىدۇ. جۈملىدىن، شېھىتلەرنىڭ خوجىسى ھەمزەمۇ شېھىت بولىدۇ. شۇ چاغدا بىر مۇسۇلمان بىر ياردارنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ قالىدۇ. ياردارنىڭ جېنى ئامان قالارمىكىن دەپ ئۇنىڭغا بىر جام سۇ تەڭلەيدۇ. ياردار: ئاۋۇ يەردە قېرىندىشىم پالانى بار، سۇنى شۇنىڭغا بەر دەيدۇ. سۇ بەرگۈچى سۇنى ئىككىنچى كىشىگە تەڭلەيدۇ. ئىككىنچى كىشى: ئاۋۇ يەردە قېرىندىشىم پالانى بار، سۇنى شۇنىڭغا بەر دەيدۇ. شۇنداق قىلىپ سۇنى ئىككىنچىسى ئۈچىنچىسىگە، ئۈچىنچىسى تۆتىنچىسىگە، تۆتىنچىسى بەشىنچىسىگە ئۆتۈنىدۇ. بۇ ئادەملەر جان تالىشىۋاتىپمۇ بۇرادىرىنى ئۆزىدىن ئەلا بىلىپ، بىر ئوخشاش سۆزنى دەيدۇ. سۇ بەشىنچىسىدىن بىرىنچىسىگە يانىدۇ. بۇ چاغدا بىرىنچىسى جان ئۈزۈپ كېتىدۇ.

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئىككىنچىسىگە يانىدۇ. ئىككىنچىسىمۇ جان ئۈزۈپ كېتىدۇ. ئۇچىنچى، تۆتىنچى، بەشىنچىسىمۇ شۇنداق جان ئۈزۈپ كېتىدۇ. ھېچقايسىسى ئۆزىنى قېرىندىشىدىن ئەلا بىلىشكە رازى بولماي تەڭ شېھىت بولىدۇ. بۇ زادى قانداق ئەخلاق؟ تىل ئاتالغۇلىرىدا بۇ ئەخلاقنى نېمىدەپ ئاتايدۇ؟

***

بىز تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئالىي ئەخلاقلىرىنى سۆزلەپ، قەغەز بويىپ ئولتۇرماقچى ئەمەسمىز. تارىخ ۋە تەرجىمھال كىتابلىرى ھەر جەھەتتىكى ئاجايىپ نەمۇنىلەرگە باي. بىز پەقەت تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمان ھەقىقىتى بىلەن دىنىمىزنىڭ ئەخلاقى قىممەت قاراشلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىچ مۇناسىۋەتنى ھېس قىلغانلىقىنى يورۇتۇپ بەرمەكچىمىز.

الله تائالا تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا: ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار مۇئمىن بولىدۇ، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇلارغا شۇنداق تەلىم بېرىدۇ. نەتىجىدە ئۇلار «دىنىڭ ئەمەلىيەتچىللىقىنى» بىلىدۇ. ئۇلارنىڭ تونۇشىدا (ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق) مۇئمىن ئادەمنىڭ دىنغا ئەمەل قىلماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، كىشىلەر دىنىڭ تەقەززاسى بويىچە قىلغان ئەمەللىرىنىڭ پەرقلىق بولۇشىغا قاراپ، ئىماندا پەرقلىق بولىدۇ. ئۇلار دىنىي مۇشۇنداق ھەقىقىي چۈشەنگەچكە، قىلالىغانلىكى دىنىي ئەمەللەرنىڭ ھەممىنى قىلىپ، كۆچى يەتكەنلىكى دىنىي ئەخلاقلارنىڭ ھەممىنى ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلاپ، الله تائالانىڭ: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ ﴿تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە الله‌قا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾[1]. دېگەن ئەمرىنى ئىجرا قىلماقچى بولغان. شۇڭا ئۇلار تۆۋەن چەكتىكى پەرزىنى ئورۇنداش بىلەنلا بولدى قىلماستىن، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن نەپىلە ئەمەللەرنىمۇ قىلغان. نەپىلە ئەمەللەرگە خۇددى پەرھىزلەرگە، ۋاجىبلارغا رىئايە قىلغاندەك قاتتىق رىئايە قىلغان. مانا بۇ ئۇلارنىڭ ئۆزگە خاس ئارتۇقچىلىقىدۇر. ئەمەلنى ئىماندىن ئايرىۋەتمەسلىك پىرىنسىپى ۋە ئىمانى ئەخلاقلارنى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىش پىرىنسىپى ئۇلارنىڭ تونۇشىدا مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان، ئوچۇق مەسىلە ئىدى. چۈنكى ئۇ، ئەمەلىيەتتە مۇشۇ دىنىڭ مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ئوچۇق مەسىللىرىنىڭ قاتارىدىن ئىدى. بۇ، پىرىنسىپ نۇقتىسىدىن شۇلارغىلا خاس تونۇش ئەمەس،

[1] سۈرە تەغابۇن، 16- ئايەت.

شۇلارغىلا خاس ئىمتىياز ئەمەس. كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارمۇ شۇنداق تونۇشتا بولۇشى ۋە شۇ يولدىن چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك.

5 - ۋەدىگە ۋاپا قىلىش

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَوَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿سىلەر ئەھدە تۈزۈشكەنلىرىڭلاردا الله‌نىڭ ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىڭلار، قەسەمىڭلارنى پۈختىلىغاندىن كېيىن بۇزماڭلار، چۈنكى، سىلەر الله‌نى گۇۋاھچى قىلدىڭلار. شۈبھىسىزكى، الله قىلمىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ. سىلەر پىششىق ئىگىرىلگەن يىپنى چۈۋۈپ پارچە - پارچە قىلىۋەتكەن خوتۇنىدەك بولماڭلار. بىر جامائە يەنە بىر جامائەدىن كۆپ بولغانلىقىڭلار ئۈچۈن قەسەمىڭلارنى ئالدامچىلىقنىڭ ۋاستىسى قىلۋالسىلەر، الله ھەقىقەتەن سىلەرنى بۇنىڭ بىلەن سىنايدۇ، سىلەر دەتالاش قىلىشقان ھەق - ناھەقنى قىيامەت كۈنى سىلەرگە چوقۇم ئېنىق ئايرىپ بېرىدۇ. مۇبادا الله خالىغان بولسا ئىدى، پۈتۈن ئىنسانلارنى ئەلۋەتتە بىر دىندا قىلاتتى، لېكىن الله خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىدۇ، خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ، قىيامەت كۈنى پۈتۈن قىلمىشىڭلار ئۈستىدە سوراق قىلىنىسىلەر. قەدىمىڭلار ئىسلام دىنىدا مۇستەھكەم بولغاندىن كېيىن تېپىلىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن قەسەمىڭلارنى ئۆز - ئاراڭلاردا ئالدامچىلىقنىڭ ۋاستىسى قىلۋالماڭلار، كىشىلەرنى الله‌نىڭ يولىدىن توسقانلىقىڭلار ئۈچۈن ئازابنى تېتىيسىلەر، چوڭ ئازابقا قالىسىلەر. سىلەر الله‌نىڭ ئەھدىسىنى ئەرزىمەس نەرسىگە سېتىۋەتمەڭلار؛ ئەگەر بىلسەڭلار الله‌نىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب سىلەر ئۈچۈن پانىي دۇنيانىڭ نەرسىلىرىدىن ئارتۇقتۇر﴾[1].

الله ئەھلى كىتابنىڭ ئۆز ئەھدى - ۋەدىلىرىنى ۋە قەسەملىرىنى ئەرزىمەس نەرسىلەرگە سېتىۋەتكەنلىكى ھەققىدە خەۋەر بېرىپ، ئىسلامىي ئۇممەتنى

[1] سۈرە نەھل، 91- ئايەتتىن 95- ئايەتكىچە.

يېتەكچى ۋە يولباشچى، قىيامەت كۈنى ھەممە ئۈممەتلەرگە گۈۋاھچى بولۇشقا چىقارغاندىن كېيىن، ۋەدىگە ۋاپا قىلىشنى ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ۋۇجۇدىدا ئورناشقان بەلگىلەر ئىچىدىكى بىر بەلگە قىلىشنى ئىرادە قىلدى. ئىسلامىي ئۈممەت ئەمەلىيەتتە ئەھدى - ۋەدىلىرىگە ۋاپا قىلدى. ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئەتراپىدىكى جاھىل خەلقلەر ئارىسىدا ئىسلامىي ئۈممەتكە خاس ئەخلاققا ئايلاندى.

يۇقىرىدا تونۇشتۇرغىنىمىزدەك، تۈنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئان كەرىم بويىچە ئېلىپ بارغان تەربىيەسىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، قۇرئان ۋە ھەدىسكە ناھايىتى چىڭ ئېسىلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرەيش مۇشرىكلىرى بىلەن تۈزگەن ھۇدەيبىيە سۈلھىسىنىڭ بىر ماددىسىدا «مۇشرىكلار تەرىپىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلگەنلەر ئۇلارغا قايتۇرۇپ بېرىلىدۇ، قۇرەيشلەرگە بارغان مۇسۇلمانلارنى ئۇلار قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ» دەپ بەلگىلەندى. مۇسۇلمانلار بۇ كېلىشىمدىن قاتتىق تەڭسىزلىك ھېس قىلدى.

ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ئىچى سىقىلىپ كېتىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سوئال قويغىلى تۇردى:

- بىز مۇئمىن ئەمەسمۇ؟
- ئەلۋەتتە مۇئمىن.
- ئۇلار كاپىر ئەمەسمۇ؟
- ئەلۋەتتە كاپىر.
- ئۇنداقتا نېمىشقا دىنىمىزنى پەسلەشتۈرىمىز؟
- «شۇبھىسىزكى مەن اللهنىڭ ئەلچىسى، اللهقا ئاسىي بولمايمەن، الله ماڭا ياردەم بېرىدۇ - كېسىپ جاۋاب بەردى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام»[①].

ھۇدەيبىيە سۈلھىسىنىڭ مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق ئىكەنلىكى اللهقا ئايان ئىدى. بىراق ساھابىلەر غايىبنى بىلمەيدىغان چەكلىك ئىنسانىي ئەقىل - پاراسىتى بىلەن ھۇدەيبىيە سۈلھىسىنى ئوچۇق تەڭسىزلىك دەپ قارىغان. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلغان: ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ ﴿الله

[①] بەيھەقى رىۋايەت قىلغان.

پەيغەمبىرىگە ھەق رەۋىشتە ھەقىقىي راست چۈش كۆرسەتتى. خۇدا خالىسا ئەمىن بولغان، باشلىرىڭلارنى چۈشۈرگەن ۋە قىرقىغان ھالدا قورقماي چوقۇم مەسجىدى ھەرامغا كىرىسىلەر، الله سۈلھىدىكى سىلەر بىلمەيدىغان پايدىنى بىلىدۇ، الله بۇنىڭدىن بۇرۇن يېقىن بىر غەلىبىنى مۇيەسسەر قىلدى﴾[1].

ئەھدىنامىنىڭ سىياسىي قۇرۇلمايي تۈرۈپ، ئەبۇ جەندەل مۇشرىكلار سېپىدىن پۈت قوللىرىغا تاقاق سېلىنغان ھالدا مۇشرىكلار سېپىدىن چىقىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە مۇئمىنلەرگە قوشۇلۇۋالماقچى بولدى. ئۇنى بۇ ھالدا كۆرگەن مۇسۇلمانلارنىڭ قايغۇسى ۋە تەڭسىزلىك تۈيغۇسى تېخىمۇ ئاشتى. ئۆمەر ئالدىغا چىقىپ، ئەبۇ جەندەلگە ئۇرۇش قىلىپ ئۆزىنى ئەسىرلىكتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قىلىچ تاشلاپ بەرمەكچى بولدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇشرىكلار بىلەن تۈزگەن ئەھدىسىدە چىڭ تۇرۇپ، ئۆمەرنى ئۇنداق قىلغىلى قويمىدى. بۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆرگەن مۇسۇلمانلارنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ سەدپارە بولۇپ كەتتى. لېكىن بۇ، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش تەربىيەسىدىكى ئەمەلىي دەرس بولدى.

مۇسۇلمانلار تۈزگەن ئەھدى الله‌نىڭ نامى بىلەن تۈزۈلىدۇ. بۇ ئەھدى مۇئمىن الله‌نىڭ ئالدىدا رىئايە قىلىدىغان «چىن ئەھدى» نىڭ بىر قىسمىدۇر. بۇ ئەھدىگە يېقىن ياكى يىراق، ئاشكارا ياكى مەخپىي «مەنپەئەت» دەخلى قىلالمايدۇ. پايدا تاپسا ئەھدىگە رىئايە قىلىدىغان، زىيان تارتسا رىئايە قىلمايدىغان ئىش بولمايدۇ ئۇنداق قىلىش جاھىلىيەتنىڭ ئەھدى تۈزگەندىكى ئادىتىدۇر. جاھىلىيەت ئەھدى تۈزگەندىمۇ ۋاپا قىلىش نىيىتى بىلەن تۈزمەيدۇ. ئەھدىنى بۈزۈشقا ئامال بولۇپ قالسا، ئەھدىنى بۈزسا پايدا چىقىدىغان ئىش بولسا، ئەھدى شۇ ھامان قەغەز يۈزىدىكى سىياھقا ئايلىنىدۇ، خالاس. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ خەلقئارا ئەھدىلىرى بۇنىڭغا ئەڭ ئوچۇق بىر مىسال. ئۇلارنىڭ ئەھدى تۈزۈشمۇ ناھايىتى ئوڭاي، بۈزۈشمۇ ناھايىتى ئوڭاي، ئەممە الله‌نىڭ ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىدىغان ۋەدىنى بۈزمايدىغان مۇئمىنلەرلا مەنپەئەتىنىڭ غىدىقلىشىغا ئۇچرىمايدۇ. ئۇلار پەقەت الله رازىلىقىنىلا كۆزلەيدۇ. الله پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئىسلامىي ئۈممەتكە يولیورۇق بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾ ﴿ئەگەر سەن ئەھدى تۈزگەن قەۋمدىن خىيانەت ئالامەتلىرىنى

[1] سۈرە فەتىھ ، 27- ئايەت.

سەزسەڭ، ئەھدىسىنى ئۇلارغا ئوچۇق تاشلاپ بەرگىن الله ھەقىقەتەن خائىنلارنى دوست تۇتمايدۇ﴾[1].

ئەھدى - ۋەدەدىكى ئىمانىي ئەخلاق ھەتتا مۇئمىنلارغا بەرگەن ئەھدى - ۋەدىلىرىگە رىئايە قىلمايدىغان، ھەدىسىلا خيانەت قىلىشنىلا ئويلايدىغان كاپىرلار بىلەنمۇ ئەنە شۇنداق بولىدۇ. ئاۋۋال ئەھدى ئۇلارغا ئوچۇق تاشلاپ بېرىلىدۇ، ئاندىن جەڭ ئېلان قىلىنىدۇ. ئەھدى قىلىشقان مەزگىلدە ئۇلار ئالدانمايدۇ.

ئىسلامىي ئۇممەت ئىلاھىي يولىورۇقىنى ئاڭقىرىپ ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ھاياتىدا ئاجايىباتلار ۋۇجۇدقا كەلدى.

ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەررراھ شامنى فەتھى قىلىپ، ئۆز دىنىنى ئۆزگەرتمىگەن شاملىقلاردىن جىزيە ئالىدىغانىدا، شاملىقلار ئۇنىڭغا ئۇلارنى رۇملۇقلارنىڭ پاراكەندىچىلىكلىرىدىن ۋە بوزەك قىلىشلىرىدىن ھمايە قىلىشنى شەرت قىلدى، ئەبۇ ئۇبەيدە بۇ شەرتنى قوبۇل قىلدى. ھەرقايسى شامنى مۇسۇلمانلاردىن قايتۇرۇۋېلىشقا چوڭ قوشۇن تەييارلىغانلىق خەۋىرى ئەبۇ ئۇبەيدەگە يېتىپ كەلدى، ئەبۇ ئۇبەيدە شاملىقلارغا جىزيىسىنى ياندۇرۇپ بېرىپ مۇنداق دېدى: «ھەرقايسىڭ بىزگە قارشى تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىقىنى سىلەرمۇ ئاڭلىدىڭلار، سىلەرنى ھمايە قىلىش شەرتىنى قوبۇل قىلغان ئىدۇق، ھمايە قىلىشقا قادىر بولالمايدىغانىدەك تۇرىمىز. ناۋادا الله‌نىڭ ياردىمى بىلەن ئۇلارنى يېڭەلسەك، ھېلىقى شەرت بويىچە ئىش قىلىمىز»

بىرەر كىشى تارىختا شۇنداق ۋەقەنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ باقمانمۇ؟ غەلىبە قازانغان فەتھى قىلغۇچى قوشۇننىڭ قوماندانى فەتھى قىلىنغان شەھەر خەلقىدىن جىزيە ئالىدۇ. ئاندىن كېيىن جىزيىنى ئۇلارغا قايتۇرۇپ بېرىدۇ، تارىخ بەتلىرىنى ئاختۇرۇشنى خالىغانلار ئاختۇرۇپ باقسا بولىدۇ. شۇبھىسىزكى بۇ، تارىختكى مىسلىسىز بىر ۋەقەدۇر.

ئەبۇ ئۇبەيدە بۇ ئىشنى يىراق كەلگۈسىدىكى بىر «مەنپەئەت» نى كۆزلەپ، كۆز ئالدىدىكى مەنپەئەتنى قۇربان بېرىش ئۈچۈن قىلغان ئەمەس. ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس. ئۇ ھېرەقلنىڭ يوپۇرۇلۇپ كەلگەن قوشۇننى يېڭىشكە جەزم قىلالمىغان. ئۇنىڭ گېپىي ئوچۇق: «ھمايە قىلىشقا قادىر بولالمايدىغاندەك تۇرىمىز.» بەلكى ئۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قولىدا ئالغان ئىسلام تەربىيەسىنىڭ «پايىدا

[1] سۈرە ئەنفال، 58- ئايەت.

تاپقاندىمۇ، زىيان تارتقاندىمۇ ئوخشاشلا ۋەدىگە ۋاپا قىلىش» پىرىنسىپىنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ﴾ ﴿سىلەر پىششىق ئىلگىرىلىگەن يېپىنى چۈۋۈپ پارچە - پارچە قىلىۋەتكەن خوتۇنىدەك بولماڭلار. بىر جامائە يەنە بىر جامائەدىن كۆپ بولغانلىقىڭلار ئۈچۈن قەسەمڭلارنى ئالدامچىلىقنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالسىلە﴾[1].

ئەبۇ ئۇبەيدىنىڭ مۇشۇ ئىسلامىي ئەخلاققا رىئايە قىلىشى اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ياخشى نەتىجە بەردى. ئۇ، اللەنىڭ ياردىمى بىلەن ھەرقانداق قوشۇننى يەڭدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا يەنە چىن كۆڭلىدىن رازى بولۇپ، قايتا جەزىيە تاپشۇردى. ئاندىن كېيىن ئۇلار مۇشۇنداق بۇيۇك ئەخلاقلىق كىشىلەرنى يېتىشتۈرگەن دىنغا قايىل بولۇپ، تۈركۈم - تۈركۈملەپ اللەنىڭ دىنىغا كىردى.

ئۆمەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئۆزىنىڭ پارس ئۇرۇشىدىكى قوماندانىغا مۇنداق دەيدۇ: «بىرىڭلار ئەجەم كاپىرلىرىنىڭ بىرى بىلەن ئويناشسا، ئۇ، بۇنى مۇسۇلماننىڭ ئامانلىق ئەھدىسى بەرگەنلىكى دەپ ئويلاپ قالغان بولسا، بۇ ئەھدىنى ھېساب قىلىپ بەرگىن».

تۇۋا نېمىدېگەن يۇقىرى پەللە بۇ ئەمەلىيەتتە ئامانلىق ئەھدىسى بولمىسا، پەقەت بىر پارس مۇسۇلمان ئەسكەر ماڭا ئامانلىق ئەھدىسى بېرىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالغانغىلا، ئۆمەر قوماندانىغا: «بۇ ئەھدىنى ھېساب قىلىپ بەرگىن» دەۋاتىدۇ - يا بۇ پەقەت ئەمەلىيەتتە بولمىغان ئەھدىنى ھېساب قىلىشلا ئەمەس، بەلكى، دۇشمەننىڭ مۇسۇلمان ئەسكەر ئامانلىق ئەھدىسى بەردى، دېگەن گۇمانىنى قوماندانغا ھېساب قىلدۇرۇشتۇر بىرەر كىشى تارىختا شۇنداق ۋەقەنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ باققانمۇ؟

مۇئاۋىيە رۇملۇقلار بىلەن تىنچلىق كېلىشىمى ئىمزالىغان مەزگىلدە، مۇئاۋىيەنىڭ ئايغاقچىلىرى رۇملۇقلارنىڭ تىنچلىق كېلىشىمىدىن پايدىلىنىپ، مۇسۇلمانلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق قىلۋاتقانلىقى خەۋىرىنى ئېلىپ كەلدى. مۇئاۋىيە ئۇلار تەييارلىقىنى پۈتتۈرگۈچە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قوزغىماقچى بولدى. لېكىن مۇئاۋىيەنىڭ مەسلىھەتچىلىرى ئۇنداق قىلىشقا قوشۇلماي، مۇنداق دېيىشتى: ياكى اللەنىڭ ئەمرى بويىچە ئۇلارغا ئەھدىسىنى ئاشكارا تاشلاپ بەرگىن ياكى بولمىسا، ساقلاپ تۇرۇپ، ئەھدىنىڭ ۋاقتى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن ئېلىشقىن.»

[1] سۈرە نەھل، 92- ئايەت.

مۇئاۋىيە ساقلاپ تۇردى، الله ئۇنىڭ قوشۇننىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈردى سەن بۇنىڭغا ئەھلىسىلىپىلەرنىڭ سالاھىددىن زامانىسىدا قىلغانلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باققىن. مۇسۇلمانلار ئەھلىسىلىپىلەر بىلەن تىنچلىق ئەھدىسى تۈزگەن مەزگىلدە، ئۇلار ئالدامچىلىق قىلىپ مۇسۇلمانلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى، مۇسۇلمانلار مەسچىتكە كىرىۋالسىمۇ باستۇرۇپ كىرىپ، قىلىچ ئونايىتتى. خىرىستىيان مەنبەلىرىنىڭ رىۋايەتلىرى دېيىلگەندەك، ئاتلار تىزىغىچە قان كەچتى كاپىرلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش، الله كاپىرلار ھەققىدە سۆزلىگەن مۇنۇ سۆزىدە راست ئېيتىدۇ: ﴿لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾ ﴿كاپىرلار مۇئمىنلار ھەققىدە نە تۇغقانچىلىققا، نە ئەھدىگە رىئايە قىلمايدۇ، ئەنە شۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر﴾[1].

شۇ ئەھۋالدىمۇ يەنە سالاھىددىن ئۆزىگە نۆۋەت كەلگەندە ئۇلارنى ئوخشاش جازاغا تارتىشنى خالىمىدى. بەلكى ئۇلارغا ئىسلامنىڭ يول قويۇش پىرىنسىپى بويىچە مۇئامىلە قىلدى.

6 - ئىسلام ئىلىم - پەن ھەرىكىتى

بۇ يەرگە كەلگۈچىلىك ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئەڭ يارقىن بەلگىلىرى ئۈستىدە توختالدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز قولى بىلەن تەربىيەلەپ «دەۋرلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى مېنىڭ دەۋرىم» دەپ تەرىپلىگەن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا سۆزىمىزنى مەركەزلەشتۈردۇق. يۇقىرىقى سۆزلىرىمىزدە شۇنى تەكىتلىدۇقكى، بۇ بەلگىلەر تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغىلا خاس ئەمەس، بەلكى ھەر زامانىدىكى ئىسلامىي ئۈممەتتە شۇنداق بەلگىلەر بولۇشى كېرەك. قايسىبىر دەۋرىدىكى ئىسلامىي ئۈممەت شۇ بەلگىلەردىن ئايرىلىپ قالسا، گۇناھكار بولىدۇ. بۇ بەلگىلەرنى ئۆزىدە ھازىرلاش ۋە ساقلاش تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭلا ئالاھىدىلىكى ئەمەس. ھەقىقىي ئىمانلىق بولۇشنى كۆزلىگەن ھەربىر ئەۋلادقا شۇنداق بەلگە بولۇشى كېرەك. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ مىسلىسىز ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇلار ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ بەلگىلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا پەرز قىلىنغان تۆۋەن دەرىجىگە كۆپايىلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئەڭ يۇقىرى چەككە يېتىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، كىشىنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيدىغان ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتتى. بۇنداق

[1] سۈرە تەۋبە، 10- ئايەت.

يۇقىرى پەللە ئەمەلىيەتتە چۈشكۈنلىشىپ، پەرز قىلىنغان دەرىجىدىنمۇ نەچچە ھەسسە تۆۋەنلەپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ خىيالىغا تېخىمۇ كەلمەيدۇ.

بۇ يەردە «ئىسلامىي ئۈممەت» بولۇشنىڭ زۆرۈر شەرتى ھېسابلىنىدىغان باشقا ئىككى بەلگە ھەققىدە توختالماقچىمىز. يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بۇ ئىككى بەلگە تەبىئىيكى تارىخنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن تۈنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردىن كېيىن بارلىققا كەلدى.

تەبىئىيكى، ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ھەرىكىتى يېتىلىش ۋە شەكىللىنىش باسقۇچىدا ئوتتۇرىغا چىقمايدۇ. چۈنكى، بۇ ئىككى ھەرىكەت مۇقىملىققا ۋە ئېشىندى كۆچكە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. يېتىلىش باسقۇچىدا ھەممە كۈچ ئۇل سېلىشقا قارىتىلغانلىقتىن ئېشىندى كۈچ بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ساھەسىدە نەتىجە يارىتىشقا ئۈندەيدىغان قىممەت قاراش، پىرىنسىپ ۋە پىكىرلەرنىڭ يېتىلىشىگىمۇ خېلى ۋاقىت كېتىدۇ. بىراق ھېلىقى ئىككى ھەرىكەتنى تەۋەللۇت قىلغان ئۇرۇق ئەمەلىيەتتە باشلىنىش نۇقتىسىدىنلا تىكىلگەن ۋە شارائىت پىشىپ يېتىلگۈچە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان. بۇ خۇددى تۆرەلمە بىر مەزگىل ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەي ئەزالىرىنى تولۇق يېتىلدۈرگەندىن كېيىن تۇغۇلغاندەكلا بىر ئىش بولغان. تۈنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار بۇ ئىككى بەلگىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا بىۋاستە قاتناشمىغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇلار «دادا» بولغان. چۈنكى، بىرىنچىدىن كېيىنكىلەر ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن غەلىبىلىك تارىخنى ئۇلار باشلىغان. ئىككىنچىدىن توغرا ھەرىكەت باشلاش نۇقتىسىنى ئۇلار بەلگىلىگەن. بۇ ئىككى ئىش مۇسۇلمانچە ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ھەرىكىتىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا ناھايىتى چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن.

ھەرقانداق بىر ئۈممەت ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ھەرىكىتىنى باشلىيالىشى مۇمكىن. چۈنكى بۇ، بىر تەرەپتىن ئىنسان فىترىتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسانلارغا تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن مىقداردا بېرىلىدىغان بىر ئىلاھىي سۇۋغا: ﴿كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾ ﴿ھەممە ئادەمگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنىدىن بېرىمىز، پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنى ھېچ ئادەمدىن مەنئى قىلىنمايدۇ﴾[1].

[1] سۈرە ئىسرا، 20- ئايەت.

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ﴾ ﴿ھايـاتى دۇنيانى ۋە ئۇنىڭ زىبۇ - زىننىتىنى كۆزلەيدىغان كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەجرىنى بـۇ دۇنيـادىلا تولـۇق بېرىمـز، دۇنيـادا ئۇلارنـىڭ ئەجرىـدىن ھېچنەرسـە كېمەيتىلمەيدۇ﴾[1].

ئەمما ھەربىرىنى توغرا باشـلىغاندىلا، ئانـدىن باشـقا ھەربىرىنى تەلەردىـن روشـەن پەرقلىنـــپ تۇرىـــدىغان دۇرۇس ئىلـــم - پەن ھەربىرىـــى ۋە دۇرۇس ھەزارەت ھەربىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

بىز بۇ يەردە مۇشۇ ھەقـتە توختالمـاقچىمىز. گەپنـى مۇسـۇلمانچە ئىلـم - پەن ھەربىرىدىن باشلايمىز.

***

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر بىلىمسىز خەلق ئىدى. بۇ بىر تارىخىي پاكـت. ئەرەبلەر شىمال ۋە جەنۇبتىكى ھەزارەت مەركەزلىرىگە بېرىپ، كېلىپ تۇراتتى. پارس ۋە رۇم ئىمپېرىيەلىرى بىلەنمۇ سۇركىلىشلىرى بار ئىدى. ئەينى زامانـدا بـۇ ئىككـى ئىمپېرىيەدە ھەرخىل ئىلىملار بولسىمۇ، بىراق ئەرەبلەر شۇ ئىلمـىي مەرپىەتلەرنـى تەھسىل قىلمىدى. چۈنكى، ئۇلار دۇنيانىڭ بىر چېتىدە، تارىخنىڭ گىرۋىكىدە قان - قىساسلار، پەخرى - تاپاخۇرلار، ھەجۋىي قىلىشىشلار، ئۇششاق تىجارەت، ئويۇن - تاماشا، ھاراق - شارابلار بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئەرەبلەرنىڭ قەبىلىۋازلىق ھاياتـىدا ئەڭ چوڭ قىلىدىغان ئىشى شېئىر ئېيتىـش ۋە نەسـەبنامە يـادلاش ئىـدى. ئـۇلار ھەرخىل ئۇسلۇبتىكى شېئىرلارنى ئېيتىشـىپ، شـېئىرىي پاسـاھەت بـىلەن پەخـر قىلىشاتتى، نەسەبنامىلەرنى يادلاپ، باشقا قەبىلىلەر بىلەن زىددىيەتلىشىپ قالغاندا قارشى تەرەپنىڭ نەسەب جەھەتتىكى نومۇسلىرى بـىلەن ھاقـارەت كەلتۈرۈشـەتتى. ئەرەبلەر جاھىلانە شېئىرىي بـالاغەتتە ۋايىغـا يېتـىپ، پىكرىـي روھـي جەھەتـتە يېتىلىپ، سۆزمەن بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بـىراق ئۇلارنـىڭ ئىزچىـل داۋام قىلغـان قەبىلىۋازلىقلىرى ۋە قەبىلىۋازلىققا ئەگىشىپ كەلگەن دەتالاش، جېدەل - مـاجىرا ۋە نەسەبلەر بىلەن پەخرلىنىشلىرى ئۇممەت شەكىللەندۈرۈش ئۇچۇن «ئۇيۇشۇش» قا ئـورۇن قالدۇرمـدى. ھـالبۇكى، قايسـى بـىر ئىلمـىي يـاكى ھەزارەت ھەربىرىتىگە ئۇممەتنىڭ شەكىللىنىشى ئاساسلىق شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۇچۇن ئەرەبلەر بـىر نەچـچە

[1] سۈرە ھۇد، 15- ئايەت.

ئەسرغىچە ھېچقانداق بىلىم ئىزدەشكە يۈزلەنمەي ساۋاتسىز ياشىدى. بۇ بىر تارىخى پاكىت.

ئىسلام كېلىپ، ئۇلارغا ئىلمىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقىلا ئەمەس، بەلكى توغرا ئىلمىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا كېتەرلىك ھەممە نەرسىلەرنى بەردى.

اللە ئىنسان فىترىتىگە زېمىننى گۈللەندۈرۈشنىڭ بىر قورالى بولسۇن ئۈچۈن «مەرىپەت قىزىقىشى» نى ئامانەت قويدى. بولۇپمۇ، ماددىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلىش قىزىقىشى فىتىرەتتە ئاساسلىق ئورۇننى ئىگىلەپ كەلدى. بۇ قىزىقىش ئىستىلاھىي مەنىدىكى «ئىلىم - پەن» دىمۇ ئاساسلىق ئورۇننى ئىگىلەپ كەلدى. بىراق بۇ قىزىقىش يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئۇيۇشۇشقا، مۇقىملىققا، تىنچ - ئامانلىققا ئېرىشكەندىلا ئۆزىنىڭ پائالىيىتىنى ئېلىپ بارالايدۇ. ئەرەبلەرنىڭ قەبىلىۋازلىق جاھىلىيەت مۇھىتىدا بۇ ئېلىمىنتلارنىڭ ھېچقايسىسى يوق ئىدى. شۇ سەۋەبلىك ئۇلاردا ئىلىم - مەرىپەتمۇ يوق ئىدى.

ئىسلام كەلگەندە مۇشۇ ئېلىمىنتلارنىڭ ھەممىسى بار بولدى. ھەممىدىن ئاۋۋال ئىلىم - پەنگە ئوتتۇرىغا چىقىش ئىمكانىيىتى بېرىدىغان مۇھىت پەيدا بولدى. لېكىن ئىلىم - پەندىن تامامەن ياتلاشقان بىر خەلقتە ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئۇيۇشۇش، مۇقىملىق ۋە خاتىرجەملىكتىن باشقا يەنە فىترەتنى غەپلەتتىن ئويغىتىپ، ئۇنى ئەمگەك قىلىش ۋە نەتىجە يارىتىشقا ئۈندەيدىغان زور ئىنتىلىش روھىي بولۇشى كېرەك ئىدى. ئىسلام تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان مىسلىسىز ئىنتىلىش روھىي بېغىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ يېڭى ئۇيۇشمىنىڭ گەۋدىسىگە ناھايىتى زور بىر ئېنېرگىيە تارقىلىپ، ئۇنىڭ ئۇگە - ئۆگىلىرى ھەرىكەتكە كەلدى. بۇ چاغدا فىترەت تەبىئىي ھالدا بىلىم ئىزدەشكە ھەرىكەت قىلدى.

ئىسلام دىنىدا فىترەتنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ ئۇنى توغرا ئىنتىلىشكە ۋە دۈرۈس ھەرىكەتكە سالىدىغان ئىنتىلدۈرۈش ئېنېرگىيەسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە بىلىم ئىزدەشكە ئېنىق يوليورۇق بار. ئىسلام دىنى ئىنسان ھاياتىغا زۆرۈر بولىدىغان ھەرقانداق ئىشتا شۇنداق قىلىدۇ. ھاياتلىق ئىشلىرىدا ئىنسانلار ئۆز كۆچىگە تايىنىپ توغرا بىلىمگە ئېرىشەلمەيدىغان مەسىلىلەردە، مەسىلەن: ئېتىقاد، ھالا - ھارام قاتارلىقلاردا، بىلدۈرۈشنى ئىلاھىي ۋەھىي ئۇستىگە ئالىدۇ. ئىنسانلار ئۆز كۆچىگە تايىنىپ توغرا بىلىمگە ئېرىشەلەيدىغان مەسىلىلەردە ۋەھىي ئىلاھىي يوليورۇق بېرىش ۋە توغرا مېتود بەلگىلەپ بېرىش بىلەنلا كۆپايىلىنىدۇ. ماددىي كائىناتنى تونۇش ۋە ماددىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى ئىگىلەشتە، اللە ئىنسان فىترىتىگە

ئامانەت قويغان ئىقتىدار ئارقىلىق ئەقلىي ۋە جىسمانىي تىرىشچانلىقلىرى بىلەن توغرا بىلىمگە ئېرىشىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەھيي ئىلاھيي بۇ جەھەتتە «ئىلمىي نەزەرىيە» لەرنىي ۋە ھەرقايسى پەنلەردە مۇئەييەن بىلىمگە ئېرىشتۈرىدىغان دەرسلەرنى بەرمىدى، پەقەت يولىورۇق بەردى ۋە توغرا مېتود بەلگىلەپ بەردى. ئىلىم - پەن ئۆگىنىش ھەققىدىكى يولىورۇقلار قۇرئاندىمۇ، ھەدىستىمۇ بەك كۆپ. قۇرئان ۋەھيىسى «ئوقۇ» دەپ ئوقۇشقا بۇيرۇش بىلەن باشلاندى. بۇنداق باشلاش ئوقۇيالمايدىغان، يازالمايدىغان بىر ساۋاتسىز مىللەتكە نىسبەتەن ناھايىتى روشەن مەنىگە ئىگە. تۇنجى ۋەھيي ئىلىمنى قايتا - قايتا تىلغا ئالىدى: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ ﴿ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن ئۇ، ئىنسانىنى لەختە قاندى يارىتتى. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ، قەلەم بىلەن خەت يېزىشنى ئۆگەتتى، ئىنسانغا بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلدۈردى﴾[①].

شۇندىن كېيىن ۋەھيي ئىلاھيي ئىلمىنىڭ كائىناتتىكى ئالامەتلىرىگە كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتتى، بۇ جەرياندا «ئىلىم - پەن» گە ئائىت كائىنات مۆجىزىلىرىنى، بولۇپمۇ ئاسمان - زېمىن ۋە تۆرەلمىنىڭ شەكىللىنىش باسقۇچلىرىنى مىسال كەلتۈردى: ﴿قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ﴿ئېيتقىنكى ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى كۆزىتىڭلار﴾[②].

﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ ﴿زېمىندا ۋە ئۆزەڭلاردا اللەقا چىن ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن اللەنىڭ قۇدرىتىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن ئالامەتلەر بار، بۇنى كۆرمەمسىلەر؟﴾[③]

﴿وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿اللە يەر يۈزىنى سوزۇپ كەڭ يارىتتى، يەر يۈزىدە تاغلارنى ۋە دەريالارنى يارىتتى، مېۋىلەرنىڭ ھەر بىر تۈرىنى ئەركەك - چىشى ئىككى جىنسلىق قىلىپ يارىتتى. كېچىنى كۈندۈزگە كىرىشتۈردى. بۇلاردا، تەپەككۇر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن اللەنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەر بار﴾[④].

[①] سۈرە ئەلەق، 1- ئايەتتىن 5- ئايەتكىچە.

[②] سۈرە يۇنۇس، 101- ئايەت.

[③] سۈرە زارىيات، 20- ۋە 21- ئايەتلەر.

[④] سۈرە رەئد، 3- ئايەت.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ﴿بىز ئىنساننى ھەقىقەتەن لاينىڭ جەۋھىردىن ياراتتۇق، ئاندىن ئۇنى بىر پۇختا قارارگاھتا ئابمەنى قىلدۇق، ئاندىن ئابمەننى لەختە قانغا ئايلاندۇردۇق، ئاندىن لەختە قاننى پارچە گۆشكە ئايلاندۇردۇق، ئاندىن پارچە گۆشنى سۆڭەككە ئايلاندۇردۇق، ئاندىن سۆڭەككە گۆش قوندۇردۇق، ئاندىن ئۇنى جان كىرگۈزۈپ باشقا مەخلۇققا ئايلاندۇردۇق، ئەڭ ماھىر ياراتقۇچى اللە ئۇلۇغدۇر﴾[1].

قۇرئان كەرىمنىڭ كۆپلىگەن ئايەتلىرىدە اللە تائالانىڭ كائناتتىكى مۆجىزىلىرىگە ئىشارەت قىلىنىدۇ، بۇ ئىشارەتلەر بىلەن ئىنسان قەلبىنى ياراتقۇچىنىڭ بۈيۈكلۈكىگە، ئۇنىڭ مۆجىزىلىك قۇدرىتىگە، كائناتنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلىدىغانلىقىغا، نازارەت قىلىدىغانلىقىغا، ئىدارە قىلىدىغانلىقىغا ئويغىتىپ، قەلبلەرنى بۈيۈك ياراتقۇچى زاتتىن ئەيمىنىدىغان ۋە ئۇنىڭغىلا ئىبادەت قىلىدىغان قىلىش، يەنى ئېتىقادنى تۇغرىلاش مەقسەت قىلىنىدۇ، بىراق بۇ ئىشارەتلەردە «ئىلىم - پەن» ئۆگىنىشكە شەكسىز يوليورۇق بار. چۈنكى، مەزكۇر ئايەتلەرنىڭ ئاخىرقى چۈشۈمدىكى پىكىر يۈرگۈزۈش، كۆزۈتۈش، ئويلىنىش ئىلىم - پەنسىز ئىشقا ئاشمايدۇ. اللەنى تونۇش ۋە اللەنىڭ قۇدرىتىنىڭ سىرلىرىنى بىلىش ئۈچۈن پىكىر يۈرگۈزۈش نۇقتىسىدىن «ئىلىم - پەن» باشلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار ئەمەلىيەتتىمۇ ئىلىم ئىزدەشنى شۇ نۇقتىدىن باشلىغان ئىدى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئەرەبلەر باشقا ئىشلار بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۇلاردا ئىلمىي دەسمايە يوق ئىدى. بۇ ئەھۋالدا مۇسۇلمانلار باشقا مىللەتلەرنىڭ بىلىملىرىنى ئىگىلەش ئېھتىياجىنى ھېس قىلدى. ئۇلار جاھىلىيەت ۋاقتىدا ئۇنداق ھېس قىلمىغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئىلىم - پەندە غالىب ئورۇندا تۇرۇۋاتقىنى يۇنان ۋە لاتىن تىللىرى بولغانلىقتىن مۇسۇلمانلار شۇ ئىككى خىل تىلنى ئۆگىنىشكە يۈزلىنىپ، ئاخىرى ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئەرەب تىلىغا ئۆرىدى. ئۇلارنىڭ ئىلمىي ھەرىكىتى مانا مۇشۇ نۇقتىدىن باشلاندى.

ئۇلار شۇ زاماندا ئىلىم - پەن دەپ تونۇلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىنى تەرجىمە قىلىپ، ئۇنى شاگىرت سۈپىتىدە ئۆگىنىشتە چىڭ تۇردى. بۇ ئەھۋالدا بۇنداق قىلىش تەبىئىي ئىش ئىدى. ئۇلار ناھايىتى تىزلا ئۆزلىرىدە ئىلمىي سەزگۈرلۈك ئىقتىدارىنى

[1] سۈرە مۇئمىنۇن، 12- ئايەتتىن 14- ئايەتكىچە.

يېتىلدۈرۈپ، يۇنان ئىلىم - پېنىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بەزى خاتالىقلارنى تۈزىتىشكە باشلىدى. قۇرئاندا كائىنات مۆجىزىلىرىنى ئويلىنىش، پىكىر قىلىش ھەققىدە يوليورۇق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى ئىزدىنىش مېتودى بار ئىدى.

يۇنانلىقلاردىكى ئىلىم - پەن نوقۇل پەلسەپىۋى نەزەريىلەردىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلار نەزەريە توغرىسىدا ئىزدىنىپ، نەزەريەنى پەلسەپىۋىلەشتۈرۈپ، «ئەقىل» غا توغرىلاش بىلەن بولدى قىلاتتى. نەزەريەنى ئەقىل ئېتىراپ قىلسىلا، ئەمەلىيەتتە بولۇش، بولماسلىقىدىن ياكى ئەمەلىيەتتە توغرا بولۇش، بولماسلىقىدىن قەتئىينەزەر توغرا نەزەريە ھېسابلىناتتى. لېكىن قۇرئان كەرىم باشقىچە بىر يۇزلىنىشكە يوليورۇق بەردى. قۇرئان كەرىم نوقۇل نەزەريە تەرىپىگىلا ئەمەس، بەلكى ئەمەلىي تەرەپكە، ئىلىم - پەننىڭ مەنپەئەتلىك تەرىپىگە مېڭىشقا يوليورۇق بەردى: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾ ﴿سەندىن يېڭى چىققان ئاي توغرۇلۇق سورىشىدۇ، ئۇلارغا ئېيتقىنكى، ئاي كىشىلەرنىڭ ۋاقىتلىرىنى ھېسابلاش ئۈچۈندۇر﴾[1].

﴿وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا﴾ ﴿كېچە بىلەن كۈندۈزنى كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان ئىككى ئالامەت قىلدۇق، كېچىنىڭ ئالامىتىنى كۆتۈرۈۋەتتۇق، پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ پەزلىنى تەلەپ قىلىشىڭلار ئۈچۈن، يىللارنىڭ سانىنى ۋە ھېسابنى بىلىشىڭلار ئۈچۈن كۈندۈزنىڭ ئالامىتىنى يورۇقلۇق قىلدۇق. دىنى ۋە دۇنياۋى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تەپسىلىي بايان قىلدۇق﴾[2].

﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ ھەسەل ھەرىسىگە ئىلھام بىلەن بىلدۈردى: تاغلارغا، دەرەخلەرگە ۋە كىشىلەرنىڭ ياسىغان ئۆيلىرىگە ئۇۋا تۈزگىن، ئاندىن كېيىن تۈرلۈك گۈل - چېچەكلەردىن يېگىن، پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن

[1] سۈرە بەقەرە، 189- ئايەت.

[2] سۈرە ئىسرا، 12- ئايەت.

كىرگىن. ھەسەل ھەرىسىنىڭ قارىندىن ئىنسانلارغا شىپا بولىدىغان خىلمۇ - خىل رەڭلىك ئېچىملىك چىقىدۇ، بۇنىڭدا پىكىر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئىبرەت بار»[1].

مۇسۇلمانلار ئىسلامىي تەتقىقات مېتودىغا ئەگىشىپ، ئىلمىي تەتقىقات يۈزلىنىشىنى نوقۇل پەلسەپىۋى، نەزەرىيەۋى ساھەسىدىن ئىلمىي تەجرىبە ساھەسىگە بۇرىدى. تەتقىقات مودىلىكى بۇ چوڭ ئىلگىرىلەش ئىدى. پەن تەتقىقاتىنىڭ كېيىنكى دەۋرلەردە قولغا كەلتۈرگەن بۈيۈك نەتىجىلىرىنىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدى. ئىلىم - پەن تەتقىقاتىدا تەجرىبىچىلىككە مۇسۇلمانلار ئۇل سالدى. بۇ ھەقىقەتنى مۇسۇلمانلاردىن تەجرىبىچىلىكنى ئۆگىنىپ، ھازىرقى زامانداكى چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلەر ئېتىراپ قىلىدۇ.

بريفولت «ئىنسانىيەت قۇرۇلۇشى» (MaKing of Humanity) ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «بىزنىڭ ئىلىم - پېنىمىز ئەرەبلەرگە ئۇلارنىڭ ھەيران قالارلىق يېڭى نەزەرىيەلەرنى بىزگە تەقدىم قىلغانلىقىغا قەرزدار ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىلىم - پەننى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەنلىكىگە قەرزدار. كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، قەدىمكى دۇنيادا ئىلىم - پەن مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. يۇنانلىقلار ئېقىم شەكىللەندۈرۈپ، ئابستراكت ھۆكۈملەرنى يەكۈنلەپ، نەزەرىيە شەكىللەندۈردى. بىراق ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئىزدىنىش، ئىجابىي بىلىملەرنى توپلاش، ئىنچىكە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش، تەپسىلىي تەتقىق قىلىش ۋە تەجرىبىچىلىك دېگەنلەر يۇنانلىقلارغا تامامەن يات ئىدى بىز ھازىر «ئىلىم - پەن» دەۋاتقان نەرسە يېڭى ئىزدىنىش روھىي ۋە يېڭى تەكشۈرۈش ئۇسۇلىنىڭ نەتىجىسىدە ياۋروپادا ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ روھ ۋە ئۇسۇلنى ياۋروپاغا ئەرەبلەر يەتكۈزدى»[2].

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىلىم - پەن ھەرىكىتىدە رويابقا چىقارغانلىرى يۇنانلىقلارنىڭ خاتالىقلىرىنى تۈزىتىش، ئالگېبراغا ئوخشاش يېڭى پەنلەرنى ئىجاد قىلىش، ماددىنىڭ كۆپلىگەن خۇسۇسىيەتلىرىنى بايقاپ، فىزىكا ۋە خىمىيەنىڭ تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە ئالغا سۈرۈش، قان ئايلىنىشىنى بايقاش ۋە ھەسەن ئىبنى ھەيسەمنىڭ نۇر ئىلمىدىكى ئىختىراسى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. تەجرىبىچىلىك بولمىسا ئىلىم - پەن ھەقىقىي ئالغا ئىلگىرلىيەلمەيدۇ. بۇ يولنى ئىنسانىيەتكە مۇسۇلمانلار

[1] سۈرە نەھل، 68- ۋە 69- ئايەتلەر.

[2] ئۇستاز ئابباس مەھمۇد تەرجىمە قىلغان مۇھەممەد ئىقبالنىڭ: «ئىسلامدىكى دىنىي چۈشەنچىنى يېڭىلاش» دېگەن كىتابتىن ئېلىنغان.

سوۋغا قىلدى. مۇسۇلمانلارنىڭ تۆھپىسى بۇلا ئەمەس، بۇ يەردە تېخىمۇ مۇھىم بىر نەرسە بار.

قۇرئان كەرىمدە ھاياتلىقنىڭ مۇكەممەل يولى بار. بۇ يول ھاياتلىقنىڭ ھەممە قىسمىلىرىنى، جۈملىدىن «ئىلىم - پەن» نىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ يولدا ھەربىر قىسىم ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىغا قويۇلىدۇ. مانا بۇ، ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغان ئەڭ مۇھىم سوۋغا. بىز زامانىمىزدىكى ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىلىم - پەن ھەرىكىتىگە قارىساقلا، مەزكۇر سوۋغىنىڭ قىممىتى ئالاھىدە ئايان بولىدۇ.

ئىنسان ماھىيەتتە پارچىلىرى ئۆزئارا تولۇقلىشىدىغان، بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدىغان بىرلىكتۇر. بۇ بىرلىكتە بىر پارچە باشقا پارچىلاردىن ئايرىلىپ كەتسە، ياكى ئىنسانلار قەستەن ئايرىۋەتمەكچى بولسا، بىر پۈتۈن گەۋدىدە چاتاق چىقىدۇ. چۈنكى، بۇ گەۋدە ئەمەلىيەتتە ئايرىلمايدۇ. پەقەت ئۇنىڭدا كاشىلا كۆرۈلىدۇ. كاشىلا كۆرۈلسە، چاتاق چىقىشى تۇرغان گەپ — تە

ئىلاھىي يول ئىنسانىنى ئەنە شۇ ماھىيىتى بويىچە پارچىلىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتمەستىن بىر پۈتۈن گەۋدە دەپ تونۇيدۇ. بۇنىڭدىن ھەيران قالماڭ چۈنكى، ئىلاھىي يول ئىنسان فىترىتىنى ياراتقان ۋە فىترەتنى بىلدىغان زاتنىڭ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغانىدۇر: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ ﴿مەخلۇقاتنى ياراتقان زات بىلمەمدۇ؟ ئۇ، شەيئىلەرنىڭ نازۇك تەرەپلىرىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردارىدۇر﴾[1].

ئىلاھىي يول «ئىلىم - پەن» ئىشىنى بىر تەرەپ قىلغاندا بىرىنچىدىن؛ «ئىلىم - پەن»نى ئىنسان ھاياتىنىڭ قالغان تەرەپلىرىدىن ئايرىۋەتمەيدۇ، ئۇنى مۇستەقىل بىر نەرسە دەپ قارىمايدۇ، «ئىلىم - پەن ئۇچۇن ئىلىم - پەن» شوئارىنى كۆتۈرۈپ چىقمايدۇ. بۇنداق ئىشنى ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى جىق قىلىدۇ. ئىككىنچىدىن؛ ئىلمىي پائالىيەتنى فىترەتنىڭ قالغان يۈزلىنىشلەرگە ۋە ماددىي، مەنىۋىي ئېھتىياجلارنىڭ قالغانلىرىغا قارشى قويمايدۇ. بۇنداق ئىشنى ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى قىلمۇاتىدۇ. ئىلىم - پەننى دىندىن ئايرىۋېتىپ، ئىككىسىنى بىر - بىرىگە قارشى قويۇۋاتىدۇ، پەن ئىزدىگەنلەر دىننى تاشلىسۇن، دىن ئىزدىگەنلەر پەننى تاشلىسۇن دەۋاتىدۇ.

[1] سۈرە مۈلۈك، 14- ئايەت.

ئىسلام دىنى ئىنسانىيەتنى اللەنىڭ زېمىنىدىكى خەلىپىنى دەپ تونۇيدۇ: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ ﴿ئۇز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە: مەن يەر يۈزىدە خەلىپە يەنى ئورۇنباسار يارىتىمەن، دېدى﴾[1].

ئىنسان اللەقا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يارىتىلدى: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ﴿جانلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم﴾[2].

ئىبادەت[3] ئىنسانىنىڭ بارلىق پائالىيەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ ﴿ئېيتقىنكى مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (بارلىق ئىشلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەنىڭ ئۈچۈندۇر. اللەنىڭ شېرىكى يوقتۇر﴾[4].

اللە تەلەپ قىلغان ئىبادەتلەر ئىچىدە زېمىننى گۈللەندۈرۈش ۋە اللەنىڭ پەزلىدىن رىزىق ئىزدەپ سەئىيى ئىجتىھات قىلىشمۇ بار: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ ﴿اللە سىلەرنى زېمىندىن ياراتتى، سىلەردىن زېمىننى ئاۋات قىلىشنى تەلەپ قىلدى﴾[5].

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ ﴿اللە سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى، زېمىنىنىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار، اللەنىڭ بەرگىن رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر﴾[6].

ئىلىم - پەن زېمىننى گۈللەندۈرۈشنىڭ، رىزىق ئىزدەشنىڭ، خەلىپىلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇشنىڭ زۆرۈر قورالى. ئىلىم - پەن ئۆزى نىشان ئەمەس، بەلكى مەزكۇر نىشانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىنسانىيەت اللەنىڭ بىرلىكىگە ئەقىدە قىلىشى، دىنى پائالىيەتلەرنى، يەر شارىنى گۈللەندۈرۈشنى ۋە اللە نازىل قىلغان قانۇنغا ئەگىشىپ، زېمىندا ئادالەت بەرپا قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتكە يارىتىلغان:

---

[1] سۈرە بەقەرە، 30- ئايەت.

[2] سۈرە زارىيات، 56- ئايەت.

[3] خالىسىڭىز«تۈزىتىش زۆرۈر بولغان چۈشەنچىلەر» نامىلىق كىتابنىڭ:«ئىبادەتنىڭ ئۇقۇمى» دېگەن بۆلۈمىگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

[4] سۈرە ئەنئام، 162- ۋە 163- ئايەتلەر.

[5] سۈرە ھۇد، 61- ئايەت.

[6] سۈرە مۇلك، 15- ئايەت.

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە ئىنسانلار ئىلاھاتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق﴾[1].

ئىلىم - پەن بىر ئىنسانىي پائالىيەت بولغانلىقتىن كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، ئىبادەتتە تېگىشلىك ئورۇن تۇتىدۇ. ئىبادەتنىڭ قالغان قىسىملىرى بىلەن ئۆزئارا باغلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىلىم تەلەپ قىلىش ھەر قانداق مۇسۇلمانغا پەرز»[2] دېگەن سۆزىنى ئۇچراتقىنىمىزدا ھەيران قالماسلىقىمىز كېرەك. بۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنى بەكمۇ ئوچۇق پەرز دېگەن مەلۇم بىر ئىشنى ئادا قىلىپ قويۇشلا ئەمەس، بەلكى ئىسلامىي ئاتالغۇدا پەرز دېگەن ئىنسانىنى اللەقا يېقىنلاشتۇرىدىغان، اللەنىڭ رازىلىقىنى ئىزدەپ قىلىنىدىغان ئىبادەتتۇر. ئىلىم - پەننىڭ ئىسلامدىكى ئورنى ئەنە شۇنداق ئۇ، ئىنسانىنى اللەقا يېقىنلاشتۇرىدىغان، اللەنىڭ رازىلىقىنى ئىزدەپ قىلىنىدىغان ئىبادەتتۇر.

مەزكۇر ھەدىس «دىنى ئىلىم» غىلا قارىتىلغان دەپ قالماسلىق كېرەك. اللەقا توغرا ئىبادەت قىلىشنى بىلىش ئۈچۈن، ھالال - ھارامنى بىلىش ئۈچۈن، قىلىشقا ۋە قىلماسلىققا تېگىشلىك ئىشلارنى بىلىش ئۈچۈن ھەربىر مۇسۇلمانغا دىنى ئىلىم ئۆگىنىش پەرز. بۇ، مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان پاكىت. شۇنداقتىمۇ مەزكۇر ھەدىس اللە سېزىپ بەرگەن ھۇدۇددىن ھالقىپ كەتمىگەن ھەرقانداق ئىلىمغا قارىتىلىدۇ. قايىل بولمىسىڭىز، مۇسۇلمانلارنىڭ تۆۋەندىكى ئىلاھىي پەرمانلارنى قانداق ئىجرا قىلغانلىقىغا قاراپ بېقىڭ:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ ﴿دۈشمەنلىرىڭلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار بۇنىڭ بىلەن اللەنىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۈشمىنىنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتسىلەر﴾[3].

بۇ كۈنلەردە ئىلىم - پەننىڭ فىزىكا، خىمىيە، ماتېماتىكا، مېخانىكا قاتارلىق نەچچە ئون تۈرلىرى بار. مۇسۇلمانلار بۇ ئىلىملارنى ئۆگەنمەي تۇرۇپ يۇقىرىقى ئايەتكە ئەمەل بەجا كەلتۈرەلمەمدۇ؟ اللەنىڭ تۆۋەندىكى ئەمرىنى قانداق ئورۇندايدۇ؟:

[1] سۈرە ھەدىد، 25- ئايەت.

[2] ئىبنى ماججە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.

[3] سۈرە ئەنفال، 60- ئايەت.

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ﴾ ﴿الله سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى. زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار، اللەنىڭ بەرگەن رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر﴾[1].

ئىلىم - پەنسىز ماڭغىلى بولامدۇ؟ ئىلىم - پەنسىز رىزىق تېپىپ يېگىلى بولامدۇ؟ اللەنىڭ مۇنۇ سۆزىگە قاراڭ ﴿وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ﴾ ﴿الله ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەردى﴾[2].

جاھانىدىكى نەرسىلەرنى ئىلىم - پەنسىز بوي سۇندۇرغىلى بولامدۇ؟ ئىنسانىيەت بىر ئىشقا ۋۇجۇدقا كەل دېسە، ئۇ ئۆزىچە ۋۇجۇدقا كېلەمدۇ؟ ياكى، باش ئەگدۇرۇش ئۈچۈن ئىلىم - پەن كېرەك بولامدۇ؟

ئونلىغان دەللىلەر شۇنى كەسكىن دەللىلەپ تۇرۇپتىكى، ھەدىستە دېيىلگەن «پەرز» دىنى ئىلىمگىلا قارىتىلغان ئەمەس، بەلكى ھەرقانداق پايدىلىق بىلىمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىراق ئىلىملار پەرھىزلىك دەرىجىسىدە پەرق ئېتىدۇ، بەزى ئىلىملار پەرز ئەيىن بولىدۇ، بەزىلىرى پەرز كۇپايە بولىدۇ. بىراق ئىلىم ئۆگىنىش ھەر ھالەتتە «پەرز» بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەزكۇر ھەدىسى بەرھەق راست.

ئىسلام دىنىنىڭ ئىلىم - پەنگە ئەنە شۇنداق قاراشتا بولغانلىقىدىن تۆۋەندىكى مۇھىم خۇلاسىلەرنى چىقىرىشقا بولىدۇ:

1 - خۇلاسە: ئىلىم - پەننىڭ ئېتىقادقا دۇشمەن بولۇشى ۋە دىنغا دۇشمەن بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، دىنمۇ ئىلىم - پەنمۇ ھەر ئىككىسى ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى تەبىئىي ئىستەكتۇر. ساغلام فىتىرەتتە ئىنساننىڭ دۇرۇس مەۋجۇتلۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان، ئۆزئارا تولۇقلىشىدىغان شۇ ئىككى تۈپكى ئىستەك بولىدۇ.

ئىنسان فىترىتىدە ئىبادەت ئارقىلىق ياراتقۇچىغا يۈزلىنىش ئىستىكى بولىدۇ[3]. ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ ئادەم بالىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئاتىلىرىنىڭ پۇشتىدىن چىقاردى ۋە ئۇلارنى ئۆزلىرىگە گۇۋاھ قىلىپ: مەن سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار

[1] سۈرە مۇلك، 15- ئايەت.

[2] سۈرە جاسىيە، 13- ئايەت.

[3] خالىسىڭىز:«بۇ ئەسىردىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار» ناملىق كىتابنىڭ:«دىنسىزلىق» دېگەن بۆلۈمگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

ئەمەسمۇ؟ دېدى. ئۇلار: ھەئە، سەن بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزدۇرسەن گۇۋاھلىق بەردۇق، دېدى﴾[1].

ئىلىم - مەرىپەتكە قىزىقىش، ماددىي كائىنات بىلەن تەسىرى مۇناسىۋەتتە بولۇشۇپ، مەرىپەت مېۋىلىرىدىن پايدىلىنىپ ھاياتلىقنى ئۆگىلىشتۇرۇش، بېزەش ۋە گۈزەللەشتۇرۇش ھەم ئىنسان فىترىتىدۇر. ئىنسان فىترىتىدە راھەتپەرەسلىك ۋە پاراغەت ۋاستىلىرىنى ياخشىلاپ، زۆرۈرىيەتتىن زىنىنەتكە يۈكسىلىش ئىستىكى بار. ئۇنداقتا مەزكۇر ئىككى ئىستەكنى بىر - بىرىگە زىتلاشتۇرۇۋاتقىنى زادى نېمە؟

ياۋروپادا ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى شۇنداق قىلدى. چۈنكى، چېركاۋنىڭ قولىدا بۇرمىلانغان دىن ئىلىم - پەنگە قارشى تۇرۇپ، ئالىملار جاكارلىغان ئىلمىي ھەقىقەت چېركاۋغا ياقمىغاچقا ئۇلارغا ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزۈپ، ئۇلارنى تونۇرغا تىرىك سېلىپ كۆيدۈردى. جاھىلىيەت بۇنىڭغا ئىنكاس قايتۇرۇش ئۈچۈن خاتا دىننى تۈزەتكەنلىك ئورنىدا دىننى تامامەن رەت قىلدى، دىننى ئىلىم - پەنگە قارشى قويدى. ئەمەلىيەتتە بۇ ئەكچوك سەۋەب ئەمەس ئىدى. ئاۋۋال ياۋروپانىڭ ئالىملىرى ۋە مۇتەپەككۇرلىرى، ئاندىن ياۋروپانىڭ ئاۋام خەلقى دىننى تاشلىۋەتكەن چاغدىلا، ياۋروپا يۇنان، رىم مىراسلىرىغا قايتىپ، يېڭى ھاياتلىق يوللىرىنى شۇ مىراستىن ئالدى. شۇنىڭ بىلەن ياۋروپادا يۇنان جاھىلىيىتىدىكى «ئىنسان بىلەن ئىلاھ ئوتتۇرىسىدىكى كونا دۈشمەنلىك» قايتا قوزغالدى.

يۇنان ئەپسانىلىرى ئىنسان بىلەن ئىلاھ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى دۈشمەنلىشىش، قارشىلىشىش ۋە يامانلىق قىلىش مۇناسىۋىتى دەپ تەسۋىرلەيدۇ. ئىلاھ ئىنسانىيەتنىڭ «ئىلاھلىق ئورنى» نى تالىشىشىدىن قورقۇپ، ئىنسانىيەتنى باستۇرىدۇ. ئىنسانلار ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئىلاھلار ئۈستىدىن ئىسيان كۆتۈرىدۇ ۋە ئۆكتە قوپىدۇ. بولۇپمۇ «بورمىسيوس ئەپسانىسى» بۇ مۇناسىۋەتنى ناھايىتى ئىنچىكە تەسۋىرلەيدۇ. بۇ ئەپسانىدە ئېيتىلىشىچە: چوڭ ئىلاھ «زىۋس» ئىنسانىنى بىر چاغگال لايدىن ياراتقانمىش. ئاندىن ئۇنى مەرىپەتنىڭ سىمۋولى بولغان مۇقەددەس ئوت بىلەن راۋرۇس قىلغانمىش. ئاندىن ئۇنى زېمىنغا يالغۇز تاشلاپ زۇلۇماتلارغا غەرق قىلغانمىش. ئەپسانىۋى شەخس بورمىسيۇسنىڭ ئىنسانغا ئىچى ئاغرىپ ئىلاھ زىۋستىن مۇقەددەس ئوتنى ئوغرىلاپ بەرگەنمىش. ئىلاھ مۇقەددەس ئوتنى يەنە بىر قېتىم قايتۇرۇۋېلىشقا ئاجىز كېلىپ،

[1] سۈرە ئەئراف، 172- ئايەت.

قاتتىق غەزەپلىنىپ، بىرومىسىيۇسقا بىر قارچىغىنى مۇئەككەل قىلغانمىش. قارچىغا كۆن بويى ئۇنىڭ جىگىرىنى چوقۇلارمىش، كېچىسى ئۇنىڭغا يېڭى جىگەر ئۇنەرمىش، ئەتىسى يەنە قارچىغا ئۇنىڭ جىگىرىنى چوقۇلارمىش، بىرومىسىيۇس ئەنە شۇنداق مەڭگۈلۈك ئازابقا قالغانمىش. مەرىپەت نۇرىغا ئىگە بولغان ئىنسان ئەمدى بەرىبىر ئىلاھىي خوسۇسىيەتلەرگە ئىرىشكەنمىش. زېۋس ئىنسانغا بىر ئايالنى ئەۋەتكەنمىش، ئۇ ئايال بىلەن بىر ساندۇق ھەدىيەنى بىللە ئەۋەتكەنمىش. ئىنسان ساندۇقنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ساندۇققا لىق توشقۇزۇلغان يامانلىقلار ساندۇقتىن قېچىپ چىقىپ يەر يۈزىگە تارقاپ كەتكەنمىش. ئىلاھ ئىنساندىن ئەنە شۇنداق ئۆچ ئالغان ئىمىش.

ئىنسان بىلەن ئىلاھ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئەنە شۇنداق دۇشمەنلىشىش مۇناسىۋىتى. بۇ مۇناسىۋەتتە دوستلۇقنىڭ ئەسىرى، مېھرى - مۇھەببەتنىڭ سايىسى يوق. مۇشۇ مۇناسىۋەت سايىسىدا ئىنسان ئېرىشكەن مەرىپەت ئىلاھتىن بۇلۇڭالغان نەرسە بولىدۇ. ئىلاھ ئۇنى ئۆز رازىلىقى بىلەن بەرمىگەن بولىدۇ. جاھىلىيەت مۇشۇ ئەپسانىۋى مۇناسىۋەتتىكى ئۆچمەنلىك ئوتىغا ياغ چېچىپ، دىن بىلەن ئىلىم - پەننى تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇۋاتىدۇ. دىنسىز يازغۇچى گولىيان ھېكسلى ئۆزىنىڭ «يېڭى دۇنيادىكى ئىنسان» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسانىيەت بىلىمسىزلىك ۋە ئاجىزلىق دەۋرلىرىدە اللەقا بويسۇناتتى، ئەمما ھازىر ئىنسانىيەت بىلىمگە ئېرىشىپ مۇھىتنى كونترول قىلغان ئىكەن، بىلىمسىزلىك ۋە ئاجىزلىق دەۋرلىرىدە ئىلاھقا يۈكلەپ قويغان يۈكنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ، ئىلاھقا ئايلىنىدىغان ۋاقىت كەلدى.» جاھىلىيەت ئەنە شۇنداق تونۇشتا بولۇۋاتىدۇ.

جاھىلىيەت قانداق باھانە - سەۋەبلەرنى كۆرسەتسۇن، ئۇ ئىنسانىيەتكە ئېغىر زىيانكەشلىك قىلدى. (گەرچە ئىنسانىيەتنى ئىلىم - پەن جەھەتتە ئىلگىرىلەتكەن بولسىمۇ) جاھىلىيەت ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان ئىبادەت ئىستىكى بىلەن مەرىپەت ئىستىكىدىن ئىبارەت تۈپكى ئىككى ئىستەكنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىپ، ئىككىسىنى ئۆزئارا قارشى قويدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى خىل فىترەت، ئىككى خىل ئېھتىياجنى پارچىلاۋېتىپ، ئىنسانلارنى ھامان ئىككىسىنىڭ بىرىگە ئېرىشكىلى قويمىدى. ھازىرقى زامانداا ئىنسانلارغا ئىلىم - پەن تەرەققىياتى ئارقىلىق نۇرغۇن قولايلىقلارنى يارىتىپ بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنى ئازدۇردى ۋە بەختسىزلىككە ئۇچراتتى. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىلىم - پەننى قەستەن ئېتىقادقا قارشى قويۇپ، ھېچقانداق ئەمەلىي ئۇقۇمى ۋە مەۋجۇتلۇقى بولمىغان ئازغۇنلۇقلارنى

راۋاجلاندۇردى. مەسىلەن: دارۋىن «تەبىئەت ھەممە نەرسىنى ياراتتى، تەبىئەتنىڭ يارىتىش ئىقتىدارى چەكسىز» دېدى. ماتېرىيالىستلار ھېچقانداق بىر ئىلمىي پاكىتسىز ھالدا: «ماددا مەڭگۈ يوقالمايدۇ» دەپ دەۋا قىلدى[1]. نوپۇزلۇق ئىلمىي ژۇرناللار پات - پات سۇنئىي ھۇجەيرە يېتىشتۇرگەنلىك ھەققىدە خەۋەر بېرىشسە، بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن نوپۇزلۇق گېزىتلەر مەزكۇر خەۋەرنىڭ يالغانلىقىنى خەۋەر قىلدى

ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى توغرا مېتودقا ئىگە بولۇش ئالاھىدىلىكىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئىنسانغا قىسمىلىرى ئۆزئارا زىچ باغلانغان، پائالىيىتى ئۆزئارا ماسلاشقان بىر گەۋدە بولۇشتىن ئىبارەت ھەقىقەت بويىچە مۇئامىلە قىلىدۇ. ئىنسانىي ئىستەكلەر ۋە ئىنسانىي پائالىيەتلەرنى ئۆزئارا زىتلاشتۇرماي بىر يۆنىلىشكە سالىدۇ. چۈنكى، بارلىق ئىنسانىي ئىستەكلەر ۋە ئىنسانىي پائالىيەتلەر كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتكە تەۋەدۇر. ئىبادەت يەر يۈزىدە خەلىپە بولۇشنى، زېمىننى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە گۈللەندۈرۈشنى ۋە ئىنسانىيەتنى ئىنسانغا لايىق ئورۇنغا، ئىنسانىيەتكە تاپشۇرۇلغان مۇھىم ۋەزىپىگە يۈكسەلدۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىنسانىيەتكە شۇنداق بىر چوڭ ئامانەت تاپشۇرۇلغانكى، ئاسمانلارمۇ، زېمىنمۇ، تاغلارمۇ ئۇ ئامانەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىن قورققان.

***

2 - خۇلاسە: ئىلىم - پەن ئەخلاقنى بۇزۇشقا ۋاستە بولمايدۇ.

ئىلاھىي يولدا ئىنسانىيەتنىڭ ھەممە پائالىيىتى الله بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدا ئورنىتىلغان ئەخلاقىي ئەھدىگە بويسۇنىدۇ. ئىلىم - پەنمۇ بىر تۈرلۈك ئىنسانىي پائالىيەت، شۇڭا ئۇنى ئەخلاقنى بۇزۇشقا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىلىم - پەننى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ بىردىنبىر نەمۇنىسى، شۇنىڭدەك ئىلىم - پەننى ئەخلاقنى بۇزۇشقا ۋە ئېتىقادقا قارشى تۇرۇشقا ئىشلىتىشنىڭ بىردىنبىر نەمۇنىسى. بۇنىڭ ئەڭ ئوچۇق مىسالى شۇكى، جاھىلىيەت ھاملىدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىنى[2] ئىشلىتىشنى ئوڭايلاشتۇرۇپ، نورمال ئېھتىياجدىن كۆپ ئارتۇق ئىشلەپچىقىرىپ، باھاسىنى ئەرزانلاشتۇردى. ھەرقانداق بىر ئايال خالىسلا ھاملىدارلىقتىن ساقلىنىش دورىسىغا ئېرىشەلەيدۇ.

[1] كائىناتنىڭ يېڭىدىن پەيدا بولغانلىقى ۋە يوقتىن بار قىلىنغانلىقى، شۇنداقلا ئەزەلىي ئەمەس ئىكەنلىكىنى ھازىرقى ئالىملار ئىسپاتلاپ ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭغا ئوخشاش مەڭگۈلۈكمۇ ئەمەس، بەلكى يوقايدىغانلىقىنىمۇ ئىسپاتلىدى.

[2] خۇسۇسەن دانچە دورا شەكلىدە ياسىلىدۇ.

ئۆز ئالدىغا ئىشلىتىپ، دوختۇرلارنىڭ نازارەت قىلىشىدىن قۇتۇلالايدۇ. دوختۇرلار ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىنى دوختۇرنىڭ مەسلىھەتىنى ئالماي ئىشلىتىش خەتەرلىك دەپ تۇرسىمۇ، ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرى «دوختۇرلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئالمىسىڭىزمۇ بولىدۇ» دەپ سېتىلىۋاتىدۇ. بۇنداق قىلىشنىڭ مەقسىتى بەكمۇ ئېنىق. قىزلار ناتوغرا جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ نەتىجىسىدىن خاتىرجەم بولسا، ئەخلاقىي قالايمىقانچىلىق يامراپ كەتكەن ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدە ئۇلارنى يامان يولغا مېڭىشتىن توسۇپ قالىدىغان نېمە بار دەيسىز؟ دېمەك، شەيتانلار كەڭ دائىرىدە پاھىشىنى ئومۇملاشتۇرۇش مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى[①].

ئىلىم - پەننىي ئەخلاقنى بۇزۇشقا ئىشلىتىشتە ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورىلىرىلا ئىشلىتىلگىنى يوق. كىنو، رادىيو، تېلېۋىزىيە، سىنقويغۇ ۋە بۇنىڭدىن باشقا يېڭىلىنىپ تۇرىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىنسانىيەتكە تۇغرا يول كۆرسىتىش ۋە ئىنسانىيەتنى توغرا يۇزلىنىشكە باشلاشقا ئىشلىتىش مۇمكىن ئىدى. بىراق ھازىر ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى قەستەنگە ئەخلاقنى بۇزۇشقا ئىشلىتىلۋاتىدۇ. كۆپ ھاللاردا ئەخلاقنى بۇزۇشتىن چۈپرەندىلىك، قىسمەنلىك، بۇرنىنىڭ ئۇچىنلا كۆرۈش ۋە ئىرادىسىزلىكلەرنى تارقىتىپ، كىشىلەرنى ئالىي تىلەكلەردىن كاشىلا قىلىپ، پەسكەشلىككە باشلاشقا ھالقىپ كېتىۋاتىدۇ.

***

3 - خۇلاسە: ئىلىم - پەن يامانغا يانتاياق بولمايدۇ.

ئىسلامىي يولدا ھەممە ئادەم ياخشىلىق قىلىشقا، ھەربىر ئىشىدا اللەنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشكە ۋە ھەربىر پائالىيىتىنى اللەقا يۈزلەندۈرۈشكە بۇيرۇلىدۇ:

﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (ھەممە ئىشلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە ئۈچۈندۇر. اللەنىڭ شېرىكى يوقتۇر﴾[②].

ئىلىم - پەنمۇ ئىنسانىيەتنىڭ بىر تۈرلۈك پائالىيىتى. شۇنداق ئىكەن، ئىلىم - پەن نەتىجىلىرىنى يامانلىقتا ئىشلىتىشتىن ئىسلامىي ئەقىدە ۋە ئىسلامىي ئەخلاق توسىدۇ.

[①] خالىسىڭىز:«بۇ ئەسىردىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار» ناملىق كىتابنىڭ:«يەھۇدىيلارنىڭ ياۋروپانى بۇزۇشتىكى رولى» دېگەن بۆلۈمىگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

[②] سۈرە ئەنئام، 162- ۋە 163- ئايەتلەر.

ئىلىم - پەن تەرەققىياتىدا ئىنسانىيەتنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقان ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى يادرو ئېنېرگىيەسىنى ئىنسان تەسەۋۋۇر قىلىشتىن ئاجىز كېلىدىغان ھەر خىل يامانلىقلارغا ئىشلىتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن (1986 - يىلى) قىرىق يىل ئىلگىرى ياپونىيەنىڭ ناگاساكى ۋە خىروسىما ئاربىلىغا تاشلانغان ئىككى ئاتوم بومبا ئۆزى چۈشكەن جايىنىڭ ئەتراپىدىكى ناھايىتى كەڭ بىر دائىرىدە ھاياتلىق ئىزنالرىنى ئۆچۈرۈپ تاشلىدى. بۇ جايلاردا قاچانغىچىلىك ھاياتلىق پەيدا بولمايدۇ، بۇنى اللەتىن باشقا ھېچ كىشى بىلمەيدۇ. ئاشۇ ئاتوم بومبىدىن تارقالغان نۇر تا ھازىرغىچىلىك ناھايىتى كەڭ بىر دائىرىدە ئېچىنىشلىق ساراڭلىق كېسىلىنى پەيدا قىلماقتا. ۋەھالەنكى ئۇ ئاتوم بومبا زامانىمىزدىكى ۋەيران قىلغۇچ قورالالارنىڭ كۈچىگە سېلىشتۇرغاندا زەمبىرەك ئالدىدىكى ئويۇنچۇق تاپانچىسىغا ئوخشايدۇ ھەقىقەتەن بۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ ئۇرۇشلىرى قانداق مەقسەتتە ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقتىن قەتئىينەزەر، ئەنئەنىۋي قورالالارمۇ نەچچە ئونمىڭ بەلكى نەچچە مىليون ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىپ، قورالغا ئىگە بولغان ۋە قورال ئىشلىتىشنى بىلگەنلەرگە غەلىبە ئىلىپ كېلەلەيدۇ

يادرو مەيدانىدىكى ھەربىي ھازىرلىقلار مۇسابىقىسىگە كۆپ مىقدارىدىكى ئىقتىساد ئىشلىتىلىۋاتىدۇ. بۇ ئىقتىسادلار پۈتۈن ئىنسانىيەتتىن يوقسۇللۇق ۋە موھتاجلىقنى كۆتۈرۈۋېتىشكە، ئادەمىيلىك دەرىجىسىدىن كۆپ تۆۋەن تۇرمۇشتا ياشاۋاتقانلارنى ئېسىل تۇرمۇشقا ئىگە قىلىشقا يېتەتتى. ھالبۇكى، ھەربىي ھازىرلىقلار مۇسابىقىسى توختىمايۋاتىدۇ، تويمايۋاتىدۇ، ھەل قىلغۇچ نەتىجىگە ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ.

***

ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى (بۇ ئالاھىدىلىك ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ بىر بەلگىسى) شۇكى، ئىلىم - پەن كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. چوقۇمكى ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى توغرا ئەقىدىنىڭ سايىسىدا ئۆستى. شۇڭا ئەقىدە بىلەن ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ئوتتۇرىسىدا نەزىرىدىمۇ، ئەمەلىيەتتىمۇ ھېچقانداق زىددىيەت كۆرۈلمىدى. دىنى ھەقىقەتلەر ئىچىدە توغرا ئىلىم - پەنگە زىت كېلىدىغان نەرسە يوق. توغرا ئىلىم - پەن ئىچىدىمۇ بۇ دىننىڭ مەزمۇنىغا زىت كېلىدىغان نەرسە يوق. مۇسۇلمانلار ئىلىم - پەن ئۆگىنىش ئۈچۈن ئەقىدىسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇشقا، ياكى ئەقىدىدىن تامامەن ۋاز كېچىشكە ھاجەت بولمايدۇ. دىنىي ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئىلىم -

پەننى ۋە ئىلىم - پەننىڭ نەتىجىلىرىنى تاشلۇۋېتىشكە ھاجەت بولمايدۇ. مۇسۇلمان بىرلا ۋاقىتتا ئىلىم - پەن ئۆگىنەلەيدۇ ۋە اللەقا ھەقىقىي ئىبادەت قىلالايدۇ. بەلكى مۇسۇلماننىڭ دىنى ئۇنى ئىلىم - پەن ئۆگىنىشكە ئۇندەيدۇ: «ئىلىم تەلەپ قىلىش ھەربىر مۇسۇلمانغا پەرھىز»[1] توغرا مەقسەت بىلەن ئىلىم - پەن ئۆگىنىپ، پەننى ئىلىم بىلەن دىنى ئىلىمنى بىرلەشتۇرگەن ئالىم دىننىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولىدۇ ۋە اللەتىن ھەقىقىي قورقىدىغان «ئەقىل ئىگىلىرى» قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ ﴿اللهنىڭ بەندىلىرى ئىچىدە اللەتىن پەقەت اللەنىڭ ئالىم بەندىلىرىلا قورقىدۇ﴾[2].

﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ﴾ ﴿اللهنىڭ ئايەتلىرىدىن پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا پەند - نەسىھەت ئالىدۇ، ئۇلار اللەنىڭ ئەھدىسىگە ۋاپا قىلىدۇ، بەرگەن ۋەدىسىنى بۇزمايدۇ، ئۇلار اللەنىڭ خىش - ئەقرىبالارغا سىيلە - رەھىم قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىنى بەجا كەلتۇرىدۇ، قاتتىق ھېساب ئېلىنىشتىن قورقىدۇ﴾[3].

ياۋروپا چېركاۋلىرىنىڭ سايىسىدا ئىلىم - پەن بىلەن دىننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىك، توقۇنۇش يۈز بەردى. ئىسلام تارىخىدا ئۇنداق ئىشلار يۈز بەرمىدى. چۈنكى ئىسلام دىنىدا ئۇنداق توقۇنۇشقا سەۋەبمۇ يوق، ھاجەتمۇ يوق. بەلكى بىر ئادەم ھەم دىنى ئالىم، ھەم مېدىتسىنا ئالىمى، ئاستىرونوم ياكى فىزىك ياكى خىمىك بولالايدۇ. بۇنىڭدىن ئۆز كۆڭلىدە زىددىيەت ھېس قىلمايدۇ، دۆلەتنىڭ ياكى باشقا بىرەر كىمنىڭ بېسىمىغا ئۇچرىمايدۇ.

شۇنىسى دىققەتكە سازاۋەرکى، ھەسەن ئىبنى ھەيسەم ئەڭ قۇرغاق تېما ھېسابلىنىدىغان نۇر ئىلمى توغرىسىدا قەلەم تەۋرەتكەندە سۆزىنى اللەنىڭ نامى بىلەن باشلايدۇ، اللەقا لايىقىدا ھەمدۇ - سانا ئېيتىدۇ، اللەتىن مۇۋەپپەقىيەت تىلەيدۇ[4]، ۋەھالەنكى دارۋىن ئىنسان سېزىمىنى غىدىقلاپ قەلبىتە اللەتىن قورقۇش تۇيغۇسى پەيدا قىلىش خاراكتېرىغا ئىگە بىر تېمىدا - ھاياتلىق ئىلمى، تىرىكنىڭ ئۆلۈكنىڭ ئىچىدىن چىقىشى، جانلىق مەۋجۇدىيەتنىڭ تۈرلەرگە بۆلۈنۈشى

[1] ئىبنى ماجە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە فاتىر، 28- ئايەت.

[3] سۈرە رەئد، 19- ئايەتتىن 21- ئايەتكىچە.

[4] ئىبنى ھەيسەمنىڭ نەزەريىلىرى ئىلمى ماھارىتى ۋە نەزەريىلىرىنىڭ ئۇرۇنلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن 19- ئەسىرگىچە ياۋروپادا دەرس قىلىنىپ كەلگەن.

توغرىسىدا يېزىۋېتىپمۇ اللەنى بىر قېتىممۇ تىلغا ئالمايدۇ، ئەكسىچە «تەبىئەت ھەممە نەرسىنى يارىتىدۇ، تەبىئەتنىڭ يارىتىش ئىقتىدارى چەكسىز» دەيدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ يەنە: «تەبىئەت قارىغۇلارچە ئىش قىلىدۇ» دەيدۇ.

ھىدايەتلىك ئىلمىي ھەرىكەت بىلەن ئازغۇن ئىلمىي ھەرىكەتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى چوڭ بولدى. ھىدايەتلىك ئىلمىي ھەرىكەت پۈتۈن دۇنياغا نۇر تارقىتىپ، ياۋروپانى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ، ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ئۆگىتىپ، ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ زۇلمەتلىرىدىن قۇتقۇزۇپ چىقتى. (ياۋروپا نۇر مەنبەينى قوبۇل قىلغىلى ئۇنىماي توكۇر ھەزارەتكە بېرىلدى) ئازغۇن ئىلىم - پەن ھەرىكىتى بۈگۈن كۈندە پۈتۈن دۇنياغا سايە تاشلاپ، دۇنيانى خىلى كۆپ نەپكە ئېرىشتۇرىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ، دۇنيانى ئېغىر دەرىجىدە چىرىتمەكتە.

ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ سايىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئىلىم - پەن ھەرىكىتىدەك، ئەخلاقنى بۇزۇشقا، يەر يۈزىگە يامانلىق ئۇرۇقىنى چېچىشقا يۈزلەنمىدى. بۇ، ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتىنىڭ شۇنداق قىلىشتىن ئاجىز كەلگەنلىكىدىن ئەمەس. ھەرقانداق ئىلىم - پەن شەيتانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئەخلاقنى بۇزۇشقا ۋە يامانلىق ئۇرۇقىنى تېرىشقا ئىشلىتىلىشى مۇمكىن. پىرئەۋن كاھىنلىرى (ئۇلار شۇ زامانىنىڭ بىلىمدانلىرى ئىدى) ئۆزىدىكى بىلىمنى ئېتىقادى ئازغۇنلۇقلارنى تارقىتىشقا، كىشىلەرنى اللەنىڭ ئورنىدا پىرئەۋنگە چوقۇندۇرۇشقا ئىشلەتتى. يەھۇدىيلار بىلىمنى كىشىلەرگە پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلەتكەنلىكى ئورنىدا سېھرىگەرلىككە ئىشلەتتى بۇنىڭ ئەكسىچە ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ھەقىقەت ئىزدەشكە، ئىلىم - پەن نەتىجىلىرىنى كىشىلەرگە پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلىتىشكە يۈزلىنىپ، كىشىلەرنىڭ ئەقىدىسى ۋە ئەخلاقنى ساقلاپ قالدى. چۈنكى، ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتى دىنىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، اللەنىڭ دەرگاھىدىن نازىل قىلىنغان يولنىڭ ھۆكمىگە بويسۇناتتى.

7 - ئىسلامىي ھەزارەت ھەرىكىتى

ھەزارەت ھەرىكىتى دېگەندە ماددىي ۋە تەشكىلىي ھەزارەت كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ ھەزارەت تۈنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىقتى. مەنىۋىي ھەزارەت مەدىنىدە ئىسلامىي جەمئىيەت بارلىققا كەلگەن دەسلەپكى مەزگىلدىلا ۋە بەلكى

مەككىدە ئىسلامىي جامائەت بارلىققا كەلگەندىلا بار ئىدى. بۇ مەسىلىدە كۆپرەك توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ:

«ھەزارەت» دېگەن بۇ سۆز ھاياتلىقنىڭ ماددىي ۋە تەشكىلى تەرەپلىرىدىكى مەدەنىيەت دېگەن مەنىدە كۆپ ئىشلىتىلىپ كەلدى. بۇ مەنە شۇ سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسىگە يېقىن كېلىدۇ. ھەزارەت دېگەن شەھەرلىكلەرنىڭ قىلىقى دېگەنلىك بولۇپ شەھەرلەشمەك دېگەن مەنىدە. لېكىن ئىسلام دىنى ئۆزگە خاس ئاتالغۇلارنى ياساپ، ئاتالغۇلارغا خاس مەنىلەرنى بېرىپ ئىشلەتتى. مەسىلەن: دۇئا قىلىش مەنىسىدىكى «سەلات» سۆزىنى مەخسۇس ئاتالغۇغا ئايلاندۇرۇپ، ئۆزگە خاس رەت - تەرتىپكە ئىگە بىر خىل ئىبادەت پائالىيىتىگە (نامازغا خاس نام قىلىپ ئىشلەتتى. پاكلىنىش، ئۆسۈش مەنىسىدىكى «زەكات» دېگەن سۆزنى مەلۇم مىقداردىكى مالنى مۇئەييەن شەكىل بىلەن بەلگىلەنگەن ئورۇنلارغا بېرىش دېگەن مەنىدىكى خاس ئاتالغۇغا ئايلاندۇردى. بويسۇنۇش، ئەقىدە قىلىش، ئەرز بېرتەرەپ قىلىش مەنىسىدىكى «دىن» دېگەن سۆزنى اللەنىڭ دەرگاھىدىن نازىل بولغان مۇئەييەن بىر دىنغا خاس نام قىلىپ ئىشلەتتى. شۇنىڭغا ئوخشاش، ھەزارەت سۆزى شەھەرلىشىش دېگەن مەنىدە بولسىمۇ، بىراق ئۇ سۆز ئىسلامىي خاس ئاتالغۇدا «يەر شارىنى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە گۈللەندۈرۈش» دېگەن خاس مەنىدە ئىشلىتىلدى. شۇڭا بۇ سۆز مەدەنىيەتنىڭ ماددىي ۋە تەشكىلى تەرەپلىرىنى ۋە دىندىن ئايرىلمايدىغان قىممەت قاراشلارنى تەڭ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەنى بۇ سۆز ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىككىگە ئايرىپ، بىرىنى سەقافەت (Culture) دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭدىن قىممەت قاراش، پىكىر ۋە ئەقىدە دېگەن مەنىلەرنى مەقسەت قىلغان؛ يەنە بىرىنى ھەزارەت (Civilization) دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭدىن ماددىي ۋە تەشكىلىي مەدەنىيەت دېگەن مەنىنى مەقسەت قىلىۋاتقان ھەر ئىككىلىسى مەدەنىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئۇنداق ئايرىغان بىلەن بۇ ئايرىشنىڭ ھېچقانداق ئەمەلىي قىممىتى يوق. چۈنكى، ئىنسانلار ھاياتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغان ۋە تەسىر كۆرسىتىدىغان مۇئەييەن قىممەت قاراشلارغا باغلانمىغان ماددىي گۈللىنىش مەۋجۇت ئەمەس. شۇنىڭدەك ماددىي مەۋجۇدىيەتتە ئۆزىنى كۆرسەتمەي، بوشلۇقتا مۇئەللەق تۇرىدىغان قىممەت قاراشلارمۇ مەۋجۇت ئەمەس. شۇنداق ئىكەن، ئۇ ئىككىسىنى پەقەت نەزەرىيە جەھەتتىلا ئايرىغىلى بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە ئايرىغىلى بولمايدۇ. بۇنداق ئايرىش نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى ئايرىۋېتىدىغان،

نەزەرىيەدە ئىدىئال بىر لايىھە تۈزۈپ ئەمەلىيەتكە تەتبىقلايدىغان، نەزەرىيەنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمىگىنىدىن ئىچى سىقىلمايدىغان جاھىلىيەتكىلا يارىشىدۇ.

بىز ئاتالغۇ جەھەتتە ياۋروپا جاھىلىيىتى بىلەن بىر ئېقىمدا مېڭىشقا مەجبۇر ئەمەسمىز. بىزنىڭچە: «ھەزارەت» قىممەت قاراشلارنى مەزمۇن قىلغان مەنىۋي مەدەنىيەت بىلەن ماددىي ۋە تەشكىلى مەدەنىيەتنى مەركەز قىلغان ماددىي مەدەنىيەتنى تەڭلا ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. «ئىسلامىي ھەزارەت» ئۆزگەرمەس قىممەت قاراشلارغا ۋە ئۆزگىرىشچان ماددىي ۋە تەشكىلىي شەكىللەرگە ئىگە. نورمال ئەھۋالدا ئاشۇ قىممەت قاراشلار بىلەن ئۆزگىرىشچان ماددىي شەكىللەرنىڭ بىر گەۋدىلىششىنى «ئىسلامىي ھەزارەت» دەپ ئاتىساق توغرا بولىدۇ. قىممەت قاراش ئۆزگىرىپ ئىسلام روھىدىن يىراقلىشىپ كەتسە، ماددىي ۋە تەشكىلى گۈللىنىش ئىلاھىي يول بويىچە قۇرۇلمىسا، بۇنى ئۇنداق ئاتاشقا بولمايدۇ. بەلكى جاھىلىيەت ھەزارىتى دەپ ئاتاش كېرەك. ھەرھالدا ماددىي مەدەنىيەت ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن قىممەت قاراشلاردىن ئايرىلالمايدۇ. ھەزارەتكە باھا بېرىشتە ماددىي مەدەنىيەتنىلا ئەمەس، ھەر ئىككىلى مەدەنىيەتنى تەڭ نەزەردە تۇتۇش كېرەك. بەلكى قىممەت قاراشنى ئەڭ ئالدىنقى، ئەڭ مۆتىۋەر ئۆلچەم قىلىش كېرەك. بۇنىڭ ناھايىتى ئاددىي ۋە ئەمەلىي سەۋەبى شۇكى، ئىنسانىيەت ئەڭ ئاددىي ماددىي مەدەنىيەت بىلەنمۇ ئەڭ ئالىي دەرىجىدە «ئىنسانلىق»نى ئىشقا ئاشۇرۇپ ياشىيالايدۇ. بىراق ھەرقانچە يۇقىرى ماددىي ۋە تەشكىلى تەرەققىياتقا ئېرىشكەن تەقدىردىمۇ، قىممەت قاراش بولمىسا، «ئىنسانلىق» نى ئىشقا ئاشۇرۇپ ياشىيالمايدۇ.

ساھابىلەر (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) بىلەن ھازىرقى زامان ياۋروپا جاھىلىيىتى ئىچىدە ياشاۋاتقانلارنى سېلىشتۇرساقلا بۇ نۇقتىدا گەپ كېسىلىدۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ قايسىسى ئەڭ ئالىي شەكىلدىكى «ئىنسان»؟ قايسىسى «ئىنسانىي» تۇيغۇلار بىلەن، «ئىنسانىي» پىكىرلەر بىلەن، «ئىنسانىي» ئەخلاقلار بىلەن، «ئىنسانىي» كەڭ نەزەر بىلەن، «ئىنسان» غا لايىق ھالال ئەمگەك بىلەن ياشىدى؟

جاۋاب بەكمۇ ئېنىق، ناھايىتى كەسكىن. شۇبھىسىزكى، ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى ماددىي ھەزارەتكە ئىگە بولغان ساھابىلەر پۈتۈن ئىنسانىيەت بوغۇنلىرىنىڭ ئەڭ كاتتىسىدۇر. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىچىدە ياشاۋاتقانلار گەرچە ئىنسانىيەت تارىختىكى ئەڭ يۇقىرى ماددىي ھەزارەتكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، بىراق تارىخىدىكى ئەڭ ياماں بوغۇن دېمىگەندىمۇ، ياماں بوغۇنلارنىڭ بىرى سۈپىتىدە ياشاۋاتىدۇ.

چۈنكى، ئۇلار مەنپەئەتپەرەسلىكتىن باشقا ھېچقانداق قىممەت قاراشنى بىلمەس بولۇۋالغان. شۇڭا بىز بۇ ھەزارەتنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا ئىشقا ئاشقان، ئەڭ ئالىي قىممەت قاراشلارغا ۋە يۈكسەك پىرىنسىپلارغا ئىگە بولغان ئالىي ھەزارەتكە روبىرو قىلىپ، چۈشكۈن ھەزارەت دەپ ئاتايمىز. بۇ نۇقتىدىن بىز ئىشەنچ بىلەن دەيمىزكى، ئىسلامنىڭ ئۆزى ھەزارەت، ئىسلام جەمئىيىتى ماددىي مەدەنىيەت جەھەتتە قانچىلىك يۈكسەلگەن بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ئۇ بىر ھەزارەتلىك جەمئىيەت.

تەبىئىيكى، ساغلام فىترەت ماددىي ۋە مەنىۋي ئېھتىياجلىرىنى تەڭپۇڭ ھالەتتە، زىتلاشتۇرماستىن تەڭ قاندۇرۇشقا تىرىشىدۇ. تۇيۇق بىلەن ئىلاھىي روھتىن يارىتىلغان ئىنسانغا نىسبەتەن ئۆز فىترىتىدىكى مۇشۇ تاكامۇللۇقنىڭ ئەمەلىيەتتە ئىشقا ئېشىشى ئۇنىڭ ساغلاملىقىنىڭ ئالامىتىدۇر: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە ئېيتتى: «مەن ھەقىقەتەن لايدىن بىر ئادەم يارىتىمەن، ئۇنى مەن راۋرۇس ياراتقان، ئۇنىڭغا جان كىرگۈزگەن ۋاقتىمدا ئۇنىڭغا سەجدە قىلىڭلار﴾[1].

ئىنسان فىترىتىنى ئاساس قىلىدىغان ئىسلام دىنى جىسمانىي ۋە روھىي تەلەپلەرنى تەڭ قاندۇرۇپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتكە تەڭ ئەھمىيەت بېرىشكە چاقىرىدۇ: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ ﴿نامازنى ئادا قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار﴾[2].

﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا﴾ ﴿يەڭلار ۋە ئىچىڭلار﴾[3].

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ ﴿اللە ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن﴾[4].

ئىسلام دىنى مەنىۋي قىممەت قاراشلارنى ئالدىنقى قاتارغا قويىسىمۇ، (شۇنداق قىلىشقا تېگىشلىك) بىراق باشقا تەرەپلەرگىمۇ سەل قارىمايدۇ، باشقا تەرەپلەردە مەھرۇملۇققا چاقىرمايدۇ. بەلكى، ھەممىسگە ئۆز ھەققىنى بېرىدۇ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي

[1] سۈرە ساد، 71- ۋە 72- ئايەتلەر.
[2] سۈرە بەقەرە، 110- ئايەت.
[3] سۈرە ئەئراف، 31- ئايەت.
[4] سۈرە قەسەس، 77- ئايەت.

﴿مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ﴾ ﴿ئايالار. ئوغۇللار، ئالتۇن - كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ ماللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان باقاسى يوق شەيئىلەردۇر؛ اللەنىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي باردۇر. ئېيتقىنكى، سىلەرگە ئۇلاردىنمۇ ياخشى بولغان نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ تەقۋادارلار ئۈچۈن پەرۋەردىگارى ھۇزۇرىدا ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بولۇپ، ئۇلار جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ. جەننەتلەردە پاك جۈپتىلەر بار ۋە يەنە اللەنىڭ رىزاسى بار. الله بەندىلىرىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. تەقۋادارلار: پەرۋەردىگارىمىز، بىز شۈبھىسىز ئىمان ئېيتتۇق، بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن، دەيدۇ. تەقۋادارلار سەۋرى قىلغۇچىلاردۇر، راستچىللاردۇر، اللەقا ئىتائەت قىلغۇچىلاردۇر، ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل - مالىلىرىنى سەرپ قىلغۇچىلاردۇر ۋە سەھەرلەردە ئىستىغپار ئېيتقۇچىلاردۇر﴾[1].

ئىنسانىيەت ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنى يوق قىلىش ھېسابىغا يەنە بىر تەرەپكە بېرىلىپ كەتسە، ئىنسانلار ھاياتىدا چاتاق چىقىدۇ. مەيلى ئۇلار راھىبلار، ھىندى دىنى مۇرتىلىرى ۋە بۇددىستلاردەك، ماددىي تەرەپكە سەل قاراپ مەنۇي تەرەپكىلا ئېغىپ كەتسۇن؛ ياكى ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدەك ماددىي تەرەپكىلا ئېغىپ، مەنۇيىيەتكە سەل قارىسۇن بەربىر ئوخشاش.

ئىسلام دىنى ھەممە تەرەپكە تەڭ ئېتىبار بىلەن قارايدۇ، نەتىجىدە ئەڭ ئالىي تەڭپۇڭلۇقنى ئىشقا ئاشۇرغان ئالىي ئىنسان ئاپىرىدە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ھاياتىدا ماددىي مەدەنىيەتنىڭ ئالىي قىممەت قاراشلار ۋە يۈكسەك پىرىنسىپلار ئۈستىگە قۇرۇلغان مەنۇي مەدەنىيەتتىن كېيىن ۋۇجۇدقا كېلىشى تەبىئىي ئىش ئىدى ۋە ھەم شۇنداق بولۇش ساغلام جەمئىيەتنىڭ بەلگىسى ئىدى. ئىسلامىي ھەزارەت قۇرۇشقا خېلى ئۇزاق ۋاقىت كەتكەن بولسىمۇ، ماددىي ھەزارەت ئاساسى بولمىغان ۋە ھەزارەت قىزىقىشى بولمىغان ئەرەبلەرگە نىسبەتەن بۇ بىر تەبىئىي ئىش ئىدى. روھلار ئىسلام كەلگەندىلا ئۆزگىرىپ، فىترەت ئۆز تاكامۇللۇقى بىلەن ھەر جەھەتتە تەڭ ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى.

[1] سۈرە ئال ئىمران، 14- ئايەتتىن 17- ئايەتكىچە.

ماددىي ھەزارەت يېڭى تەۋەللۇتنىڭ تەسىرى بىلەن جانلاندى. ئىسلام يېڭى تەۋەللۇتنىڭ ۋۇجۇدىغا ناھايىتى زور ھاياتىي كۈچ بېغىشلىدى.

بىز يۇقىرىدا ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ھەققىدە توختالغىنىمىزدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىسلامدىن بۇرۇن ئەرەبلەرنىڭ ھاياتىدا ئىلىم - پەنگە ۋە ماددىي ھەزارەتكە كېتەرلىك ئامىللار يوق ئىدى. ياكى ناھايىتى كەم ئىدى. ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ئۇيۇشۇشقا، مۇقىملىققا ئېھتىياجلىق ئىدى ۋە يەنە ناھايىتى چوڭ، ھايات كۈچكە تولغان ئىنتىلىش كېرەك ئىدى. ئىسلام بۇ شارائىتلارنى تولۇق ھازىرلىدى. شۇنىڭ بىلەن قىممەت قاراشلارنى مەزمۇن قىلغان مەنىۋي مەدەنىيەت ئىشقا ئاشقاندىن كېيىن ماددىي مەدەنىيەتمۇ ۋۇجۇدقا كەلدى. مۇسۇلمانلار ئىلىم پەن ھەرىكىتىنى باشلاشتا يۇنانلىقلارغا شاگىرت بولغانىدەك ماددىي ھەزارەت قۇرۇشنى باشلاشتا پارسلار ۋە ۋىزانتىيلىكلەرگە شاگىرت بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئىلمىي ۋە ئەمەلىي ئارتۇقچىلىقلىرىنى قولغا كەلتۈردى.

ئەسكەر سانى كۆپەيگەنىدە ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) گە دېۋان مەھكىمىسى قۇرۇش تەكلىپى بېرىلدى. ئۆمەر بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. دېمەك، يېڭى قۇرۇلغان دۆلەت ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان تەشكىلى تۈزۈملەرنى ئىككىلەنمەستىن قوشنىلىرىدىن قوبۇل قىلدى. (ھەممىگە ئايانكى دېۋان دېگەن پارسچە سۆز)

يېڭى جەمئىيەت ئاستا - ئاستا ئۆزگە خاس ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە بولۇپ باشقىلارغا ھاجىتى چۈشمەيدىغان بولدى. شەھەر قۇرۇلۇشى، بىناكارلىق، يول ياساش، ئاممىۋي خىزمەتلەرنى تۈزۈملەشتۈرۈش ۋە باشقا جەھەتلەردە ئۆزىگە خاس يول تۇتۇپ ماڭدى.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ يۇنانلىقلار، رۇملۇقلار ۋە ئىلىم - پەن ۋە ماددىي مەدەنىيەت جەھەتتە ئۆزىگە كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىپ، باشقىلارغا ھاجىتى چۈشمىگۈدەك دەرىجىدە ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە بولغانلىقى ۋە بۇ جەھەتتە كېيىن ياۋروپالىقلارغا ئۇستاز بولغانلىقلىرى ھەققىدە توختالغىنىمىزدا، مۇنداق بىر نۇقتىغا دىققەت قىلىش كېرەك: تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ياتلارنىڭ نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلغاندا، ئۆزىنى ئالىي ۋە ئىززەتلىك ھېس قىلىش مەيدانىدا

تۇرغـــان: ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوشـــشـــپ قالمـــاڭلار، قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنسىلەر﴾[1].

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿غەلىبە اللەقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە مـۇئمىنلەرگە مەنسۇپ﴾[2].

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار يۇنـانلىقلار، رۇمـلۇقلار ۋە پارسـلاردىن ئۆگىنىۋاتقانـدا ئۆزلىرىنى ئۇلاردىن تۆۋەن چاغلىمايتتى، ئۇلارغـا ھـاجەتمەن بولغـانلىقلىرى ئۈچـۈن خورلۇق ھېس قىلمايتتى. بەلكى ئۇلار: بىزنىڭ ئىمانىمىز بار، ئۇلارنىڭ ئىمانى يـوق، شۇنداق ئىكەن بىز ئۇلارغا ھاجەتمەن بولساقمۇ يەنىلا ئىمـانىمىز بىـلەن ئەزىزمىـز، ھۆرمەتلىكمىز، دەپ تونۇيتتى. ئۇلارنىڭ روھىدا ئەنە شـۇنداق ئىمـانىي ئۈسـتۈنلۈك تولـۇپ تاشـقاچقا، ئەتراپىـدىكى جاھىلىيەتنـىڭ نەرسـىلىرى ئۇلارنـىڭ كـۆزىنى قاماشـتۇرالمىدى، ئازدۇرالمـدى. ئـۆزىگە پايـدىلىق دەپ قارىغـانلىرىنى ئـۆزىنى ئىززەتلىك ھېس قىلىش بىلەن ئالدى. دىنىغا ۋە ئەقىدىگە زىت دەپ قارىغـانلىرىنى ئالمىدى[3]. چۈنكى، ئۆزىنى ئالىي ھېس قىلىش مەيدانىدا تۇرۇش ئۇلارغا تاللاش ۋە شاللاش پۇرستى بەردى. ئۆزىنى ئـاجىز ھـېس قىلىـش، كـۆز قامىشـىش كىشـىگە تاللاش پۇرستى بەرمەيدۇ. تاللاش ئىمكانىيىتىمۇ بەرمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن سېرى - پۇچەكنى قوشۇپ ئېلىشقا، سېرىگە قارىغاندا پۇچەكنى كۆپرەك ئىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، پۇچەكنىڭ چىقىمى ئاز، ئالماقمۇ ئاسـان شـۇڭا تـۇنجى ئەۋلاد مۇسـۇلمانلار يۇنانلىقلارنـىڭ كـۆپلىگەن ئەسـەرلىرىنى تەرجـمە قىلغـان بولسـمۇ يۇنـان ئەپسانىلىرىنى تەرجىمە قىلمىدى. يۇنان ئەپسانىلىرىگە قىلچە كۆڭـۈل بۆلمـدى. بەلكى يۇنان ئەپسانىلىرىنى يۆتكەشكە ۋە ئېتىبار بېرىشكە ئەرزىمەيدىغان شېرىك ۋە خۇراپات دەپ قارىدى[4].

تـۇنجى ئەۋلاد مۇسـۇلمانلار مـاددىي ۋە تەشـكىلىي جەھەتتىمـۇ ئـۆزىگە ئېھتىياجلىق نەرسىلەرنى ياتلاردىن قوبـۇل قىلـدى. ياتلارنـىڭ شـېرىك، خۇراپـات، بۆتپەرەسلىككە ئېلىشىپ كەتكەن نەرسـىلىرىنى ۋە پىكـرى ئـازغۇنلۇق ۋە مەسـىلەك

[1] سۈرە ئال ئىمران، 39- ئايەت.

[2] سۈرە مۇنافىقۇن، 8- ئايەت.

[3] مۇسۇلمانلار پەلسەپىنى پايدىلىق دەپ قوبۇل قىلىپ ئالداندى، بۇ بىر مەقسەتسىز ئۆتكۈزۈلگەن خاتـالىق، بـۇ ھەقـتە كېـيىن توختىلىمىز.

[4] بۇنىڭغا قارشى تاھا ھۈسەيىننىڭ گۈللىنىش دەۋرىدە دېگەن سۆزنىگە قارا! : يۇنان ئەپسـانىلىرىنى ئوقۇمىغـان كىشـى ئەدەـب بولالمايدۇ.

ئازغۇنلۇقلىرىنى قوبۇل قىلمىدى. ئاندىن كېيىن ئۇلار ياتلاردىن ئالغان نەرسىلەرنى (ياتلاردىن ئاساسلىقى ۋاستە قوبۇل قىلغان، ئاساس ۋە مېتود قوبۇل قىلمىغان) ناھايىتى تىزلا ئۆزىگە خاس مېتودقا ماسلاشتۇرۇپ، مەدەنىيەت ئەگەشكۈچىلىرىگە ئەمەس، مەدەنىيەتكە ئۇل قويغۇچىلارغا ئايلاندى[1].

باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلغاندا ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش ئىنسانىي تىرىشچانلىقنىڭ مەھسۇلى بولغان ئىلىم - پەن ۋە ماددىي ھەزىرەت نەتىجىلىرىدىن پايدىلىنىشنى چەكلىمەيدۇ. بىراق ئۆزلەشتۇرۇش جەريانىدا كىملىكىنى يوقىتىپ ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ كېتىشتىن توسىدۇ. ئۆزىگە خاس ئەقىدىگە، ئۆزىگە خاس ھاياتلىق يولىغا ئىگە بولۇش ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشنىڭ ئەڭ كۈچلۈك سەۋەبىدۇر. مۇسۇلمان بولغاندا بۇ جەھەتتە يۇقىرى چوققىغا چىققىلى بولىدۇ. چۈنكى، مۇسۇلماننىڭ توغرا ئەقىدىسى ۋە توغرا ھاياتلىق يولى بولىدۇ. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردەك مۇسۇلمان بولغاندىلا ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدىكى ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ. بۇ ئارقىلىق مەدەنىيەت قوبۇل قىلىش جەريانىدىكى كىملىكىنى يوقۇتۇش ۋە ئاسسىمىلياتسىيە بولۇشتىن ساقلانغىلى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە ناھايىتى تىزلا ئۆزگە خاس ئارتۇقچىلىقلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا شاگىرتلىقتىن ئۇستازلىققا ئايلانغىلى بولىدۇ. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئەنە شۇنداق قىلغان. ئىلىم - پەن ۋە ماددىي ھەزىرەت ساھەلىرىدە ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلىرىنى باشقىلاردىن قوبۇل قىلىپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە ئۆز ئۇستازلىرىنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىلغان.

بۇ بەھىسىمىزدە ئىسلامىي ھەزىرەتنىڭ ئۆزلەشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش جەھەتتىكى ئاجايىپ ئۇتۇقلىرى ئانچە مۇھىم ئەمەس. ئەڭ مۇھىمى ئىسلامىي ھەزىرەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ بىر بەلگىسىگە ئايلانغانلىقى. ھەر قانداق بىر ھەزىرەتتە ماددىي مەدەنىيەت بىلەن ئىنسانىي ھاياتنى ۋە ھاياتلىق نىشانىنى چۈشىنىش ئوتتۇرىسىدا زىچ باغلىنىش بولىدۇ. ئىنسانىيەت مۇئەييەن ئورتاق خاھىشلارغا ۋە كېيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، تۇرالغۇ جاي ۋە جەڭ قورالى قاتارلىق مۇئەييەن ئورتاق ئېھتىياجلارغا ئىگە بولغانلىقتىن، ھەر قايسى ھەزىرەتلەر ئوتتۇرىسىدا نۇرغۇن ئورتاقلىقلارنىڭ بولۇشى

[1] بۇنىڭغا قارشى ئاخىرقى قېتىملىق قوبۇل قىلىش ھەرىكىتىدە مۇسۇلمانلار قايمۇقۇپ يىلتىزىنى ۋە كىملىكىنى يوقىتىپ قويدى.

تەبىئىي. ھەزارەت خاسلىقىنى بېكىتىشتە بۇ ئورتاق تەرەپلەر نەزەردە تۇتۇلمايدۇ. بەلكى ھاياتلىققا تەسىر كۆرسىتىپ ئورتاق ئالاھىدىلىكلەرگە خاسلىق تامغىسى بېسىلغان، ئىنسان ۋە ئىنسانىي ھايات نىشانى ھەققىدىكى چۈشەنچىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغان تاللاش نەزەردە تۇتۇلىدۇ. مەسىلەن: ئۆي، پىرىنسىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۇ بىر ئىنسانىنىڭ تۇرالغۇسى ۋە ئارامگاھى. بىراق ئىسلامىي ئۆيلەر بىلەن ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ ئۆيلىرىگە شۇنداق بىر قارىساقلا چۈشەنچىلەردە زور پەرقلەرنىڭ بارلىقى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ مەسىلەكتىمۇ چوڭ پەرق بارلىقى ئاشكارلىنىدۇ. ئىسلامىي ئۆيلەر ئەدەپ - ئەخلاق ۋە ئابرۇيلارنى «ساقلىغۇچى». ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدىكى ئۆيلەر ساقلاشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى «كۆرگەزمە قىلغۇچى» ۋە «ئاشكارىلىغۇچى». ئىسلامىي ئۆيلەردە ئەر مېھمان ئايال خوجايىننى كۆرمەيدۇ. چۈنكى، ئايال خوجايىن «يۆگىلىدىغان مەھرەم». شۇڭا ئىسلامىي ئۆيلەردە مېھمان كۈتۈلىدىغان، قارشى ئېلىنىدىغان، مېھمانىنىڭ ئالدىغا تائام قويۇلىدىغان ئۆي ئايرىم بولىدۇ. مېھمان ئۆيدىكىلەرگە كۆرۈنمەيدۇ، ئۆيدىكىلەر مېھمانغا كۆرۈنمەيدۇ. ئۆيدىكىلەرنىڭ ئەر مېھمانلارغا كۆرۈنمەي تۇرىدىغان ئازادە خاس تۇرالغۇلىرى بولىدۇ. ئىسلامىي ئۆيلەردە ياتاق ئۆي ئەڭ ئېچىرىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. چۈنكى، ياتاق ئۆيلەر كىيىم - كېچەك سالىدىغان ئورۇن. ئۇششاق بالىلار ۋە قۇل - دېدەكلەر ئىزنى سورىماي ياتاق ئۆيگە كىرەلمەيدۇ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار سىلەرنىڭ قۇللىرىڭلار، چۆرىلىرىڭلار ۋە ئىچىڭلاردىكى بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلار نامازغا بامداتتىن بۇرۇن، چۈشتە كىيىمىڭلارنى سالغان چېغىڭلاردا ۋە خۇپتەندىن كېيىن يېنىڭلارغا كىرسە سىلەردىن ئىجازەت سورىسۇن، بۇ ئۈچ ۋاقىت سىلەرنىڭ ئەۋرىتىڭلار ئېچىلىپ قالىدىغان ۋاقىتتۇر. بۇ ئۈچ ۋاقىتتىن باشقا ۋاقىتلاردا ئىجازەتسىز كىرسە، سىلەرگىمۇ، ئۇلارغىمۇ ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. سىلەر بىر - بىرىڭلار بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىپ تۇرىسىلەر. الله سىلەرگە ئايەتلەرنى ئەنە شۇنداق بايان قىلىدۇ. الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1].

[1] سۈرە نۇر، 58- ئايەت.

بۇنىڭغا روبىرو ھالدا ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى بىناكارلىقىدا ئۇخلاش ئۆيى بەكرەك يورۇق ۋە ھاۋالىق بولىدۇ، دېگەن باھانە بىلەن يولغا قارىتىپ سېلىنىدۇ. بۇ، يالىڭاچلىنىش ۋە ئەۋرىتىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش قىزىقىشىنى يوشۇرالمايدىغان بىر يوقىلاڭ باھانە. بۇ جاھىلىيەتتە پاك نەرسىلەرنى ساقلاش ئۇقۇمى بولمىغاچقا، ساقلىنىدىغان «مەھرەم» نىڭ بولماسلىقى ئېنىق.

بۇ پەقەت بىز چۈشەندۈرمەكچى بولغان مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدىغان بىر مىسال، خالاس.

مىلليارد ھەزارەتنىڭ شەكلى نىشان ئەمەس، بەلكى ئۇ، ئاشۇ ھەزارەت چۈشەنچىلىرىنى ئىپادىلەيدىغان بىر ۋاستە، خالاس. چۈشەنچە ھەزارەتنىڭ ھەقىقىي ئۆلچىمى. ئىختىرا چۈشەنچىنىڭ كەينىدە تۇرىدۇ. ئىختىرانىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئۆلچەملىرى ۋە ئىنسانىيەت تەرەققىياتىدا ئۆزىگە خاس ۋەزنى بار. لېكىن ئىختىرا مەڭگۈ ئۆلچەم بولالمايدۇ. چۈنكى، ئىختىرا چۈشەنچىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىكى بىر «ئۇستاتلىق» خالاس. بۇنداق ئۇستاتلىق بىر قەۋمگىلا خاس ئەمەس، بەلكى ئىمانلىق ۋە ئىمانسىز كىشىلەرنىڭ ھەممىگە بىرلىگەن ئىلاھىي سۈپەتتۇر: ﴿كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾ ﴿بۇلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنىدىن بېرىمىز، پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنى ھېچ ئادەمدىن مەنئى قىلىنمايدۇ﴾[1].

ھەزارەت خاسلىقىنى بەلگىلەشتە «چۈشەنچە» نى ئۆلچەم قىلساق، بۈرۈن ئىسلامىي ئىلىم - پەن ھەرىكىتىنىڭ مىسلىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغىنىمىزدەك، بۇ يەردە ئىسلامىي ھەزارەت ھەرىكىتىنىڭمۇ مىسلىسىزلىكىنى بايقايمىز. زېمىندا خەلىپە بولۇشنىڭ مەزمۇنىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەر قانداق «ئىنسان» زېمىنىنى «گۈللەندۈرىدۇ.»: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە مەن يەر يۈزىدە ئورۇنباسار يارىتىمەن، دېدى﴾[2].

﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ ﴿الله سىلەرنى تۈپراقتىن يارىتتى، سىلەردىن زېمىننى ئاۋات قىلىشنى تەلەپ قىلدى﴾[3].

---

[1] سۈرە ئىسرا، 20- ئايەت.

[2] سۈرە بەقەرە، 30- ئايەت.

[3] سۈرە ھۇد، 61- ئايەت.

مۇسۇلمانلارمۇ، جاھىلىي مىللەتلەرمۇ ئوخشاشلا زېمىننى ئاۋات قىلىشقا قاتنىشىپ، ئىجاد ۋە ئىختىرالاردا ئوخشاش تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتسىمۇ، بىراق زېمىننى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە گۈللەندۈرۈش مۇسۇلمانلارغىلا خاس بولغان بىر ئالاھىدىلىك. مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغىنىمىزدا، ئىسلامىي ھەزارەتنىڭ تەن بىلەن روھ، دىن بىلەن دۇنيا، قىممەت قاراش بىلەن ئەخلاق كۆرۈنەرلىك تەڭپۇڭلاشقان مۇكەممەل بىر گەۋدە ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. ئىسلامىي ھەزارەتنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىدا مەسچىت ئاساسلىق بىنا ۋە باش ئورگان بولىدۇ. مەسچىت - ئىبادەت قىلىش ئورنى، يىغىلىش ئورنى، ۋە چوڭ - كىچىكلەر بىلىم ئىگىلەيدىغان مەكتەپ. قىسقىسى مەسچىتتە دۇنيا ئاخىرەتكە تۇتىشىدۇ. كىشىلەر مەسچىتتە اللەنى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئەسلەيدۇ. بۇنىڭلىق بىلەن زېمىننى گۈللەندۈرۈشتىن ۋاز كېچىپ، ئاخىرەتلىك ئەمەللەرگىلا چەكلەنمەيدۇ. بەلكى ئۇلار ئاخىرەتكە باغلانغان قەلبلىرى بىلەن دۇنياغا يۈرۈش قىلىدۇ - دە، ئۇلارنىڭ قىلغان ھەممە ئىشى كەڭ مەنىدىكى «ئىبادەت» بولىدۇ. كىشىلەر مەسچىتتىن «ئوزۇق» ئېلىپ، قالغان ئىشلىرىنى كۆڭلى ئارامىدا قىلىۋالىدۇ. ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ ﴿ئىمان ئېيتقانلارنىڭ دىللىرى اللەنى ياد ئېيتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلارکى دىللار اللەنى ياد ئېيتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ﴾[1].

مەسچىت يەنە كىشىلەر ئۆزئارا تونۇشىدىغان، دوستلۇق، بۇرادەرلىك مۇناسىۋىتى ئورنىتىدىغان جاي.

بۇنىڭغا روبىرو ھالدا ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىدا «كېچىلىك كۆلۇبلار»، تانسىخانىلار ۋە تىياتىرخانىلار شەھەر مەركىزىگە قۇرۇلىدۇ. ئۇلار بۇ جايلارنى ئارام ئىلىش ئورنى، كىشىلەرنى ئەتىلىك خىزمىتىگە روھلاندۇرىدىغان ئوزۇق دەپ قارايدۇ.

بۇ ئىككى ھەزارەتنىڭ پەرقىگە قارا!

ئىسلامىي ھەزارەت زېمىننى گۈللەندۈرىدىغان ئىنسانىي پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسىنى قىلىدۇ، تىجارەت قىلىدۇ، ئىلىم - پەن ۋە سانائەت بىلەنمۇ شۇغۇللىنىدۇ. ھەر قايسى ساھەلەردە كەڭ دائىرىلىك ئىشلەپچىقىرىش بىلەنمۇ مەشغۇل بولىدۇ. بىراق ھەممە ئىشتا ھالال - ھارامغا، ئەخلاقى قىممەت قاراشلارغا ۋە ئىمانىنىڭ تەقەززاسىغا رىئايە قىلىدۇ. ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا

[1] سۈرە رەئد، 28- ئايەت.

﴿وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ ﴿الله سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلىپ بەردى، زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار، الله‌نىڭ بەرگەن رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن الله‌نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر﴾[1].

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ ﴿الله ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن﴾[2].

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ھەر قايسى جەھەتلەردە ناھايىتى جانلانغان ئىدى. جۇڭگودىن ياۋروپاغىچە پۈتۈن دۇنيانىڭ سودىسى ئۇلارنىڭ قولىدا ئىدى، بۇنىڭغا ئەگىشىپ دېڭىز يوللىرى، ئاسىيا ۋە ئافرىقىدىكى قۇرۇقلۇق يوللىرىمۇ ئۇلارغا تونۇشلۇق ئىدى. ئەينى ۋاقىتدا مۇمكىنچىلىكى بار بولغان سانائەتمۇ ئىسلام دۇنياسىنىڭ مەركەزلىرىدە گۈللەنگەن ئىدى. ئىلىم ئۆگىنىش ئورۇنلىرى دىنىي بىلىملەردىن باشلاپ مېدىتسىنا، ئاسترونومىيە، فىزىكا، خىمىيە، ماتېماتىكا قاتارلىق ھەرقايسى ساھەلەردىكى ئوقۇغۇچى ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئاۋات ئىدى. مانا بۇ، ئىسلامىي ئۈممەت ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن «ھەزارەت» كۆرۈنۈشلىرىدۇر. بۇنداق ئىشلارنى قايسى بىر ۋاستە بىلەن قۇدرەت تاپقان ھەر قانداق بىر مىللەت قىلالىشى مۇمكىن. مىللەتلەر ئارا ئەۋزەللىك ئىنسانىي قىممەتتە ئەمەس، بەلكى ماددىي ھەزارەتنىڭ «مىقدارى» دا بولۇشى مۇمكىن. لېكىن ئىسلامىي ھەزارەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى قۇدرەت تاپقان ھەر قانداق بىر مىللەت قىلالايدىغان ئىشلارنى قىلغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى بۇ ھەزارەتنىڭ ئىلاھىي يولىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكىدە. ئىسلامىي ھەزارەت ئالەمشۇمۇل كەڭ تىجارەت بىلەن مەشغۇل بولدى. بىراق ئۇ، ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدەك ۋاستە تاللىمايى كۆپرەك پايدا تېپىشنى ئويلاپ، باشقا مىللەتلەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلمىدى، جاھانگىرلىك قىلمىدى. بەلكى تىجارەتچىلەر بارغانلا يېرىگە ئىسلامىي سىيما، ئىسلامىي پاكلىق ۋە ئىسلامىي ئەخلاقلارنى بىرگە ئېلىپ باردى. ھىندونېزىيە ۋە باشقا كۆپلىگەن ئافرىقا ئەللىرىگە ئىسلام ئەنە شۇنداق تارقالدى. ئىسلامىي ھەزارەت سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، كىشىلەرگە پايدىلىق ئىشلارغا، يول قويۇلغان دائىرىدە تۇرمۇشنى پاراۋانلاشتۇرۇشقا ۋە گۈزەللەشتۈرۈشكە كۈچ چىقاردى. ئىسلامىيەتتە خېلى يۇقىرى دەرىجىدىكى زىبۇ - زىننەت ۋە گۈزەللىككە يول قويۇلدۇ. ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي

[1] سۈرە مۇلك، 15- ئايەت.

[2] سۈرە قەسەس، 77- ئايەت.

﴿أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ ﴿ئېيتقىنكى الله بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شېرىن، پاك رىزىقلارنى كىم هارام قىلدى؟ ئېيتقىنكى، ئۇلار بۇ دۇنيادا مۇئمىنلار ئۈچۈن يارىتىلغان. گەرچە ئۇلارغا كۇپپارلار شېرىك بولسىمۇ.ئاخىرەتتە بولسا، مۇئمىنلەرگىلا﴾[1].

﴿وَالْأَنعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ﴾ ﴿الله چارۋا - ماللارنى سىلەرنىڭ مەنپەئەتلىنىشىگىلار ئۈچۈن ياراتتى. ئۇلارنىڭ يۈڭى ۋە تېرىسى بىلەن ئىسسىنىسىلەر، ئۇلاردىن پايدىلىنىسىلەر ۋە ئۇلارنى يەيسىلەر. ئۇلارنى كەچتە ئوتلاقتىن قايتۇرۇپ كەلگەن ۋە ئەتىگەندە ئوتلاققا ئېلىپ چىققان ۋاقتىگىلاردا سىلەرگە زىننەت بولىدۇ﴾[2].

ئىسلامىي ھەزارەت سانائەت بىلەن شۇغۇللانغاندا ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدىكى كاپىتالىزم قىلۋاتقانىدەك كىشىلەرنى پەسكەشلىكلەر بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئۈندىمەيدۇ. سانائەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى ھارام پايدىغا ئېرىشتۇرۇش ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ ئېقتىسادىنى پايدىسىز ئىشلارغا سەرپ قىلدۇرمايدۇ. كىشىلەرنى دۇنيالىق تۇرمۇش بىلەنلا كاشىلا قىلىپ، ئاخىرەتنى ئۇنتۇلدۇرمايدۇ. ساغلام ئەقىدە تارقىتىش، ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش، ئىلاھىي ئادالەت بەرپا قىلىش ۋە ئادالەت يولىدا جىھاد قىلىش قاتارلىق ئىنسانغا لايىق ئالىي تىلەكلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى ئۇنتۇلدۇرمايدۇ.

ئىسلامىي ھەزارەت ئىلىم - پەن بىلەنمۇ شۇغۇللىنىدۇ. بىراق يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئىلىم - پەننى ئەقىدىنى بۇزۇش، ئەخلاقنى بۇزۇش، زىمىنغا ئەسكىلىك تارقىتىشقا دەستەك قىلمايدۇ.

ئىسلامىي ھەزارەت ئەقلىيچىلىك ۋە سەنئەت بىلەنمۇ شۇغۇللىنىدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئىلاھىي يولغا رىئايە قىلىدۇ. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىدەك، ئەقلىيچىلىك دىنسىزلىققا ئېلىپ بارمايدۇ. سەنئەت ئۆزىنى پەسلەشتۇرۇشكە، ئەخلاقنى بۇزۇشقا ۋە پىكرىي ۋەيرانچىلىققا ئېلىپ بارمايدۇ.

ئىسلامىي ھەزارەتتە يەنە يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە باشقا مىللەتلەردە تېپىلمايدىغان ئالاھىدە ئورگانلار ۋە ئالاھىدە تۈزۈملەر بار. مەسىلەن: بەيتۇلمال، مۇھتەسىپلىك تۈزۈمى، ياخشىغا بۇيرۇپ يامانىدىن توسۇش جامائىتى، ئەۋقاپ

[1] سۈرە ئەئراف، 32- ئايەت.

[2] سۈرە نەھل، 5- ۋە 6- ئايەتلەر.

قاتارلىقلار. ۋەخپە قىلىنغان نەرسىلەر ئىلىم تارقىتىش، ساقلىقنى ساقلاش، ئاجىزلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش قاتارلىق ياخشىلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىسلامىي ھەزارەتنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى زېمىننى ئاۋات قىلىشنى نىشان قىلغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى زېمىننى ئىلاھىي يولىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىشنى نىشان قىلغانلىقىدا.

***

ئىلگىرىكى بەتلىرىمىزدە ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك بەلگىلىرى ئۈستىدە توختالدۇق. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ سېپىمالارنى ئەڭ ئالىي دەرىجىدە ئىشقا ئاشۇرغانلىقىنى تەكىتلىدۇق. ۋە ھەم شۇنى تەكىتلىدۇقكى، ھەربىر بەلگە بەلگە بولغانلىق نۇقتىسىدىن تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغىلا خاس بولمايدۇ، بەلكى ئۇ ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ھاياتىدا داۋاملىشىدۇ، يەنە كېلىپ داۋاملىشىشى كېرەك. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ئۇلارنىڭ ھاياتىدا بۇ بەلگىلەرنىڭ تېپىلغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى بۇ بەلگىلەرنىڭ مىسلىسىز دەرىجىدە ئىشقا ئاشقانلىقىدا، ئىسلامنىڭ ئىدىئاللىقى بىلەن رېئاللىقنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ئىشقا ئاشقانلىقىدا.

قايسى بىر سەۋەب يەنە كۆپلىگەن ئەمەلىي سەۋەبلەر تۈپەيلى، ئىسلامىي ئۈممەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە توغرا يولدا بولغان خەلىپىلەرنىڭ زامانىدا ئىشقا ئاشۇرغان مىسلىسىز دەرىجىنى ساقلاپ قالالمىدى. بەلكى كۆپ جەھەتلەردە ئاشۇ ئالىي دەرىجىدىن تۆۋەنلەپ كەتتى. بۇ تۆۋەنلەش ئىسلام دىنىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. بۇ، بەزى ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ بۇ تۆۋەنلەشتىن قورقۇپ قىلغان خىيالى ۋە رەزىل نىيەتلىك دىن دۈشمەنلىرى كىشىلەرنى دىنىنىڭ قايتىدىن ھاياتلىقتا ھۆكۈمدار ئورۇنغا ئىگە بولۇشىدىن ئۈمىدسىزلەندۈرۈش مەقسىتىدە قوزغىغان بىر خىيال، خالاس. بۇ دۈشمەنلەر شۇنداق دەيدۇ: سىلەر يېڭىدىن قايتىپ كېلىشنى كۈتۈۋاتقان ئىسلام قەيەردە؟ ئۇ بىر ئىككى ئەۋلاد ياشاپلا كەلمەسكە كەتكەن.

ناۋادا ئىسلامىي ئۈممەت ئىسلامنىڭ نورمال دەرىجىسىنى ساقلاپ قالالىغان بولسا ئىدى، ئىدىئال دەرىجىدىن تۆۋەنلەشنىڭ كارايىتى چاغلىق ئىدى. ئىدىئال دەرىجىگە يېتىش ھەممە ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلىنمىغان. اللە بۇنى ھېچكىمگە پەرز قىلمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز قولى بىلەن تەربىيەلىگەن ئاشۇ تەڭداشسىز كىشىلەر بۇ ئىدىئال دەرىجىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىشقا

ئاشۇرغان. ناۋادا ئىسلامىي ئۇممەت الله پەرز قىلغان تۆۋەن دەرىجىنى ساقلاپ قالالىغان بولسا ئىدى، زېمىندا كۆپ ياخشىلىقلار ساقلىنىپ قالغان بولاتتى؛ تارىخ ئىسلامىي ئۇممەتكە نىسبەتەنلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەتكە نىسبەتەن باشقىچە بىر لىنىيەدە ماڭغان بولاتتى. الله ئىسلامىي ئۇممەتنى ۋۇجۇدقا چىقارغاندىن باشلاپ، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئاقىۋىتىنى ئىسلامىي ئۇممەتكە باغلاپ كەلدى. ئىسلامىي ئۇممەت ئۆز ۋەزىپىسىنى تەلەپكە لايىق ئورۇندىسا، مۇسۇلمانلارمۇ ۋە باشقا ئىنسانلارمۇ خوپلۇق كۆردى. ئەگەر ئۇلار ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسا، زېمىندا جاھىلىيەت ئوتتۇرىغا چىقتى، زېمىننىڭ جاھىلىيەت بېسىپ كەتتى.

تارىخ شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئىسلامىي ئۇممەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە توغرا يولدا بولغان خەلىپىلەرنىڭ زامانىدا ئىشقا ئاشقان ئىدىئال دەرىجىدىن تۆۋەنلەپلا قالماستىن بەلكى كۆپلىگەن ساھەلەردە ئەڭ تۆۋەن چەكتىكى پەرز دەرىجىدىنمۇ تۆۋەنلىدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارغا ۋە باشقا ئىنسانلارغا نۇرغۇن خاپىلىقلار يەتتى.

تۆۋەندىكى پەسلىدە ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ ئۇزاق تارىختىكى ئازغۇنلۇق سىزىقىنى كۆرىستىپ ئۆتىمىز.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ ئېلېكترونلۇق نۇسخىسى تارقىتىلىدىغان
www.uyghurkitap.com

ئازغۇنلۇق لىنىيەسى

ئېگىز چوققىدىن بۇ كۆنلەردىكى پاتقاقلا چۈشۈشكىچە كىشىنى تاڭ قالدۇرىدىغان ئاجايىپ ئۇزۇن بىر مۇساپە بار.

تارىختا ھېچقانداق بىر ئۈممەتكە نىسىپ بولمىغان ئاشۇ يۇقىرى چوققىلارغا ئۆرلىگەن بىر ئۈممەت، قانداقلارچە ھازىرقى زامانىدا ھېچقانداق بىر مىللەت تارتىپ باقمىغان خار - زەبۇنلۇق ۋە چۈشكۈنلۈك ئازگىلىغا چۈشۈپ كەتتى؟ بۇ، ئىسلامىي ئۈممەتكە نىسبەتەن تەبىئىي ئىشمۇ؟

تارىختا نەچچە ئەسىر قۇدرەت تېپىپ، كەڭ تېررىتورىيەلەرنى ئىگىلەپ، سان - ساناقسىز كۈچ - قۇۋۋەت ۋاستىلىرىغا ئىگە بولۇپ، بۈيۈك شان - شەرەپلەرنى قۇچقاندىن كېيىن، ئىز - تىزىدىن تامامەن يوقالغان نۇرغۇن مىللەتلەر بار. مەسىلەن: تارىختىكى ئەڭ چوڭ ئىمپېرىيە بولغان رۇم ئىمپېرىيەسى، بۇ ئىمپېرىيە بىلەن خوجىلىق تالاشقان پارس ئىمپېرىيەسى ئەنە شۇنداق يوقالدى. قۇدرەت تېپىش ياكى يىمىرىلىش بولسۇن ھەممىسى ئۆزگەرمەس ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر بويىچە ۋە مۇشۇ قانۇنىيەتلەرنى ئىنسانلار ھاياتىدا ئىجرا قىلىدىغان ئىلاھىي خاھىش بويىچە داۋاملاشتى: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ يېرىنى چۆرىسىدىن تارايتىپ بېرىۋاتقانلىقىمىزنى ئۇلار كۆرمەيۋاتامدۇ؟ الله خالىغانچە ھۆكۈم قىلىدۇ، الله‌نىڭ ھۆكمىگە ھېچ كىشى قارشى تۇرالمايدۇ، الله تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر﴾[1].

﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ ﴿ئۇلار پەقەت ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە قوللىنىلغان قانۇنىيەتنىلا كۈتىدۇ، الله‌نىڭ قانۇنىيىتىدە ھەرگىزمۇ ھېچقانداق ئۆزگىرىشنى كۆرمەيسەن، الله‌نىڭ يولىدا ھەرگىز يۆتكىلىشنىمۇ كۆرمەيسەن﴾[2].

ئىسلامىي ئۈممەتكىچۇ؟ ئۇلارغىمۇ جاھىلىيەتكە ئىجرا قىلىنغان قانۇنىيەت ئىجرا قىلىنغانمىدۇ؟

***

[1] سۈرە رەئد، 41- ئايەت.

[2] سۈرە فاتىر، 43- ئايەت.

ئىنسانى خەلدۇن تارىخ تەتقىقاتىدا شۇنداق قارايدۇكى، بارلىق دۆلەتلەر بىر خىل «قانۇنىيەت» نى دەۋرى قىلىدۇ. بۇ قانۇنىيەت «قېرىش» قانۇنىيىتىدۇر. دۆلەتلەر ئاجىز ھالەتتە بارلىققا كېلىپ، ئاستا - ئاستا كۈچىيىپ، شەۋكىتى ئېشىپ بارىدۇ. نوپۇزىمۇ چوڭىيىدۇ. ئاندىن كېيىن ئادەم قېرىغاندەك قېرىيدۇ. شەۋكىتى سولىشىدۇ، كۈچى ئاجىزلىشىدۇ - دە، زاۋاللىققا يۈز تۇتىدۇ. زامانىمىزدىكى ئەنگلىيە تارىخچىسى توۋىنبى ئىنسانىي جەمئىيەتنىڭ مەزگۈر پىكرىنى قايتا - قايتا نەقىل كەلتۈرىدۇ. ئىنسانى خەلدۇننىڭ بۇ پىكرى جاھىلىيەت دۆلەتلىرىگە تۇغرا كېلىشى مۇمكىن. چۈنكى، جاھىلىيەت دۆلەتلىرى مۇئەييەن «خەلق» ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ. اللەنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە خەلق شەخس قېرىغاندەك قېرىيدۇ[①]. شۇنداق ئىكەن، مۇئەييەن مەزگىلدىن كېيىن قېرىيدىغان خەلق قۇرغان دۆلەتلەرمۇ تازا ۋايىغا يېتىپ، مەڭگۈ يوقالمايدىغاندەك كۆرۈنگەندىن كېيىن، قېرىپ يوقىلىشى مۇمكىن. لېكىن ئىسلامىي ئۈممەت مۇئەييەن بىر «خەلق» ئۈستىگە قۇرۇلمايدۇ. بەلكى «ئەقىدە» ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. ئەقىدە داۋاملىشىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. مانا بۇ، ئىسلامىي ئۈممەت بىلەن باشقا جاھىلىي ئۈممەتلەرنىڭ ئاساسلىق پەرقى. مۇشۇ پەرق ئىسلامىي ئۈممەتنى جاھىلىي ئۈممەتلەرگە ئىجرا قىلىنىدىغان قانۇنىيەتلەردىن باشقا بىر خىل قانۇنىيەتكە بويسۇندۇرغان، ھەم ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئاقىۋىتىنى باشقا ئۈممەتنىڭ ئاقىۋىتىگە ئوخشىمايدىغان قىلغان.

ئىنسانى خەلدۇن ھەممە مىللەتلەرگە ئىجرا قىلىنىپ، ئۇلارنى مەۋجۇتلۇقىدىن يوقىتىدۇ، دەپ پەرەز قىلغان «قانۇنىيەت» ئەقىدە ئۈممىتى - ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ تارىخى رېئاللىقىغا تۈپتىن تۇغرا كەلمەيدۇ. ئىسلامىي ئۈممەت تا ھازىرغىچە چۈشكۈنلىشىشكە مايىل بولۇپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ تارىخى لىنىيەسى بەكمۇ ئەگرى - توقاي. پات - پات يۇقىرىغا ئۆرلەش چۈقانلىرى كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: ئەھلىسىلىپلەرنى بويسۇندۇرغۇچى سالاھىددىننىڭ زامانىسىدا، موڭغۇللارنى بويسۇندۇرغۇچى قۇتۇزنىڭ زامانىسىدا، ياۋروپانىڭ ئىچكىرىسىگە كېڭىيىش ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلغان مۇھەممەد فاتىھنىڭ زامانىسىدا شۇنداق بولدى. يەنە بىر نۇقتىدىن ئېيتقاندا ئىسلامىي ئۈممەتكە كۆپلىگەن كېسەللىك، چۈشكۈنلۈك، ئىچكىرى ۋە تاشقىرى تالاپەتلەر يەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا ئون تۆت

[①] گەرچە بۇ تەخمىنىمىزنى كۆچلەندۈرىدىغان تارىخى ئالامەتلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، بۇ قانۇنىيەت دەپ كېسىپ ئېيتالمايمىز. شۇنداقتىمۇ كۆچلۈك دۆلەتلەر بېرىلىپ كەتكەن راھەت پاراغەت ئۇلارنى يوقۇلۇشقا گىرداۋىغا ئېلىپ بارىدىغان كېسەل بولۇشى مۇمكىن.

ئەسىردىن كېيىنمۇ داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. تارىختا ھېچقانداق بىر ئۈممەت مۇنداق ئۇزاق مۇددەت ياشاپ باقمىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلامىي ئۈممەت ھازىرقى ئۆتكۈنچى مەزگىلدە يېڭى بىر تەۋەللۇدنىڭ تولغىقىنى يەۋاتقاندەك قىلىدۇ. ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ شۇنچە پىشكەللىكلەرگە ئۇچراپ تۇرۇپمۇ ھازىرقى لەھزىغىچىلىك ساقلىنىپ قالغانلىقىنىڭ ئۆزىلا ئۇلارنىڭ ئىبنى خەلدۇن پەرەز قىلغان قېرىلىق سەۋەبىدىن يوقۇلۇش قانۇنىيىتىگە بويسۇنمايدىغانلىقىغا دەلىلدۇر. بۇ دەلىلگە ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكەتلىرى ۋۇجۇدقا كېلىۋاتقانلىقىدەك ئىككىنچى پاكىتنى؛ ياپونىيە، كورىيە، فىنلاندىيە، ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدەك بۇرۇن ئىسلام دىنى تارقىلىپ باقمىغان جايلاردىكى خەلقلەرنىڭ يۈزلەپ، مىڭلاپ ئىسلام دىنىغا كىرىۋاتقانلىقىدەك ئۇچىنچى پاكىتنى قوشساق، قىرىپ يوقۇلۇش قانۇنىيىتىنى مۇسۇلمانلارغا تەتبىقلاشقا قىلچە ئورۇن قالمايدۇ. بۇ قانۇنىيەتنى توغرا دەپ پەرەز قىلغان تەقدىردىمۇ مۇئەييەن بىر خەلق ئۈستىگە ئەمەس، بەلكى ئەقىدە ئۈستىگە قۇرۇلغان ئۈممەتكە ھەرگىز توغرا كەلمەيدۇ.

***

شۇنداقتىمۇ ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ يۇقىرى پەللىدىن بۇ كۈنلەردە تۆۋەن چۆكۈۋاتقانلىقى بىر پاكىت. بۇ پاكىت كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرىۋاتىدۇ.

شۇنداق، ئىسلامىي ئۈممەت شانۇ - شەۋكەتلىك ئىمپېرىيەلەر، دۆلەتلەر، تۈزۈملەر ۋە مىللەتلەر يوقالغاندەك يوقالمىدى. لېكىن مۇنداق بىر سوئال ھېلىمۇ جاۋابسىز: ئىسلامىي ئۈممەت قانداق چۈشكۈنلەشتى؟ نېمىشقا چۈشكۈنلەشتى؟ نېمىشقا ئالىي دەرىجىنى ساقلاپ قالالمىدى؟ نېمىشقا ئەڭ تۆۋەن دەرىجىنىمۇ ساقلاپ قالالمىدى؟ تۆۋەن دەرىجىدىنمۇ تۆۋەنلەپ كەتمەسلىك كېرەك ئىدىغۇ؟ تۆۋەن دەرىجىنى بولسىمۇ ساقلاپ قالالىغان بولسا، ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ قۇدرەت تاپالايتتىغۇ؟

كۆڭۈلگە مۇنداق سوئاللار كېلىۋاتىدۇ: ئۇنداقتا، ئىسلام قەيەردە؟ ئىسلامنىڭ ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ھاياتىدىكى رولى نېمە؟ نېمىشقا ئىسلام ئىسلامىي ئۈممەتنى چۈشكۈنلىشىشتىن ساقلاپ قالالمىدى؟ ئىسلامىي ئۈممەت ئاستا - ئاستا دىندىن چىقىپ، جاھىلىي ئۈممەتلەرگە ئوخشاش بولۇپ كەتسە، بەزى جەھەتلەردە تېخى جاھىلىيەت مىللەتلىرىدىنمۇ ناچارلىشىپ كەتسە، ئەقىدە ئۈممىتى بىلەن جاھىلىيەت ئۈممىتىنىڭ نېمە پەرقى بار؟ ئۇنداقتا، دىننىڭ قىممىتى نېمە؟ ئەمەلىي تۇرمۇشتىكى رولى نېمە؟ كېيىنكى سوئالنىڭ جاۋابى مۇنداق:

دىن دىندارلارنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۆز ئالدىغا ھەركەت قىلىدىغان «ئاپپارات» ئەمەس. اللەنىڭ ئاسمان - زېمىندىكى تەقدىرى جارى بولۇپ، ھەممە نەرسە ئۆزىگە بەلگىلەنگەن ئوربىتىدا ماڭىدۇ، ئۇنىڭدىن قىلچىمۇ چەتنىيەلمەيدۇ. اللە پۈتۈن كائناتنىڭ تۈزۈلمىسىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ئۆزگەرتكەنگە قەدەر شۇنداق بولىدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، ئەگەر اللە ھەممە ئىنسانلارنى ھىدايەتكە زورلاشنى خالىغان بولسا ئىدى، ھېچكىم قارشىلىق قىلالمايتتى، چۈشكۈنلەشمەيتتى، ئازمايتتى. لېكىن اللە ئىنسانلارنى ھۆرمەتلىدى. ئىنسانىنى ئۆزى خالىمىغان ئىشقا زورلىمىدى، بەلكى ئىنسانىنى ھىدايەت يولى، ياكى ئازغۇنلۇق يولىدىن ئىبارەت ئىككى يولنىڭ بىرىنى تاللاشقا قادىر قىلدى. بۇنىڭ بەدىلىگە ئىنسان ئۆز ئەملىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالدىغان بولدى. ئىنسان ئۆزىنىڭ ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر بويىچە ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىگە قاراپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە نەتىجىگە ئېرىشىدىغان بولدى. اللە ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرنى ئىنسانغا ئېچىپ بېرىپ، ئىنسانىنى ئىلاھىي قانۇنىيەتنىڭ نۇرىغا ئاساسەن يول تاپىدىغان، مېڭىش لىنىيەسىنى ئىلاھىي قانۇنىيەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە قېلىپلاشتۇرىدىغان قىلدى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە اللە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ﴾[1].

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ ﴿ئۇلارغا ئازاب نازىل بولۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، بىرەر قەۋم ئۆزلىرىنىڭ ھالىتىنى ئۆزگەرتمىگۈچە اللە ئۇلارغا بەرگەن نېمىتىنى ئۆزگەرتمەيدۇ﴾[2].

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى، اللە ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ جازاسىنى ئۇلارغا تېتىتتى﴾[3].

[1] سۈرە رەئد، 11- ئايەت.
[2] سۈرە ئەنفال، 53- ئايەت.
[3] سۈرە رۇم، 41- ئايەت.

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ ﴿شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى ئىمان ئېيتقان ۋە گۇناھلاردىن ساقلانغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنى ئاسمان - زېمىننىڭ پاراۋانلىقلىرىغا مۇيەسسەر قىلاتتۇق﴾[1] .

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنى ئۇنتۇغان چاغدا، ئۇلارغا پاراۋانلىقنىڭ ھەممە ئىشىكلىرىنى ئېچىۋەتتۇق، ئۇلار تاكى ئۆزلىرىگە بېرىلگەن نېمەتلەردىن خۇشال - خۇرام تۇرغاندا ئۇلارنى ئۇشتۇمتۇت جازالىدۇق، ئۇلار ھەسرەتتە قالدى﴾[2] .

ئىنسانلار ھاياتىدىكى ھەممە نەرسىگە ئوخشاشلا دىنمۇ دىندارلارنىڭ دىنغا يۇزلىنىشى، ياكى دىندىن يۈز ئۆرۈشىگە ۋە دىننىڭ تەقەززالىرىغا رىئايە قىلىش، ياكى رىئايە قىلماسلىقا قاراپ ھەرىكەت قىلىدۇ. دىن بىلەن ھاياتلىقنىڭ باشقا يولى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق شۇكى، دىن مۇستەقىل مەۋجۇتلۇققا ئىگە بىر تۇغرا يول. دىندىن كېلىپ چىققان نەتىجىلەر باشقا يوللاردىن كېلىپ چىققان ھەرقانداق نەتىجىلەردىن يۇقىرى بولىدۇ. شۇڭا دىنغا ئەگىشىش، دىندىن باشقا يوللارغا ئەگەشمەسلىك كېرەك. چۈنكى باشقا يوللارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى نەتىجىسى ياخشى بولمايدۇ، ئاقىۋىتى بەك ياماں بولىدۇ. يەنە بىر پەرقى شۇكى، مەيلى شەخسى روھ بولسۇن، ياكى مىللەت روھى بولسۇن، دىنغا تۇيۇنغان روھلار بۇزۇلۇشقا دۇچ كەلگەندە ئەقىدە ئۇستىگە يىلتىز تارتمىغان روھلارغا قارىغاندا بۇزۇلۇشى ئاستا بولىدۇ. چۈنكى، دىنغا تۇيۇنغان روھلارنىڭ قۇرۇلمىسى مۇستەھكەم، باغلىنىشى كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇچىنچى بىر پەرقى شۇكى، روھىيەت بۇزۇلغاندا دىن ئەڭ ئۇنۇملۇك چارە. چۈنكى، دىن تۇغرا چارە. ھەرھالدا ئىنسان روھىيىتىنىڭ يۇزلىنىشى، ياكى يۈز ئۆرۈشى، تەكلىپلەرنىڭ تەقەززاسىغا ئەمەل قىلىشى، ياكى تەكلىپلەردىن ۋاز كېچىشى ئاساس بولىدۇ.

ئىسلامىي ئۇممەتكە قىيامەت كۈنى چوقۇم مۇنداق سوئاللار قويۇلىدۇ: الله سىلەرنى مۇشۇ دىنغا گۇۋاھچى بولۇشۇڭلار ئۈچۈن، دىن ئارقىلىق قىيامەت كۈنى ھەممە ئىنسانلارغا گۇۋاھچى بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقارغان ئىدى، دىننى قانداق زايە قىلىۋەتتىڭلار؟ الله سىلەرنى ئىلاھىي يولنى ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن پەرھىز قىلغان تەكلىپلەردىن قانداق قۇرۇق قالدىڭلار؟:

[1] سۈرە ئەئراف، 96- ئايەت.

[2] سۈرە ئەنئام، 44- ئايەت.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿شۇنىڭدەك، كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[1].

﴿وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ﴾ ﴿قۇرئان ساڭا ۋە سېنىڭ قەۋمىڭگە ئەلۋەتتە ئۇلۇغ شەرەپتۇر، سىلەر كەلگۈسىدە بۇ نېمەت ھەققىدە سوراپلىسىلەر﴾[2].

***

ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ھاياتىدا ئازغۇنلۇق خېلى بۇرۇنلا ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلانغان. بىز بۇيەردە ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ تارىخىنى ۋە ئازغۇنلۇق لىنىيەسىنىڭ تارىخىنى سۆزلىمەيمىز. پەقەت بىزگە يول بەلگىلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان تىز سىزمىلارغىلا كۆپايىلىنىمىز. ئىلگىرىكى بەتلىرىمىزدە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار توغرىسىدا قىسقىچە توختالغىنىمىزدا، دىنىمىزنىڭ توغرا تەتبىقلىنىشىنىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدىغان ئاساسلىق بەلگىلەر بىلەنلا كۆپايىلەنگەن ئىدۇق. ئەمدى ئازغۇنلۇق لىنىيەسى ئۈستىدە بىزنى زامانىمىزدىكى يامان ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغان سەۋەبلەرنى تونۇشىمىزغا يارىدىمى بولغىدەك دەرىجىدە قىسقىچە توختىلىمىز. چۈنكى بىزنىڭ ئاساسلىق نىشانىمىز ئىسلام تارىخىنى تەپسىلىي تەتقىق قىلىش ئەمەس، بەلكى ھازىرقى زامانىدىكى ئەھۋالىمىزنىڭ ئاساسلىق تەرەپلىرىنى ۋە ئاساسلىق ئازغۇنلۇقلىرىنى يورۇتۇپ بېرىدىغان بىر سۈرەت سىزىش ئارقىلىق نىجاتلىق يولى تېپىش.

***

ئازغۇنلۇق ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدىن باشلاندى. بۇ ئازغۇنلۇقتا يولدىن چىقىپ كېتىشكە قارىغاندا يۇقىرى پەللىدىن تۆۋەنلەش ئاساسى ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. يۇقىرى پەللە ھاۋاسىدا ياشاپ، يۇقىرى پەللىنىڭ خۇشپۇرىقىدىن تىن ئالغانلارنىڭ بۇ تۆۋەنلەشتىن ئىچى سىقىلىدۇ. شەك يوقكى، توغرا يولدا بولغان خەلىپىلىك بىلەن ئۇمۇمىي جەھەتتىن، خۇسۇسەن سىياسىي جەھەتتە كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋردە كۆرمىگەن يېڭى بىر نۇقتىغا يۆتكەلگەن خەلىپىلىكنىڭ ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار. لېكىن ئىش تېخى ئاز - تولا چەتنىگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمىگەن. خەلىپىلىكنىڭ پادىشاھلىققا

[1] سۈرە بەقەرە، 143- ئايەت.

[2] سۈرە زۇخرۇف، 44- ئايەت.

ئايلىنىپ قېلىشى ئۈشتۈمتۇت يۈز بەرگەن تۈنجى ئۆزگىرىش بولدى. دەرۋەقە مۇئەييەن ھاكىمىيەت شەكلىنى ئېنىق بەلگىلەيدىغان ئايەت ۋە ھەدىس يوق.[1]

كىشىلەرنىڭ بۇ ھۆكۈمدارغا بويسۇنۇشى پەرز بولدۇ. قۇرئان ۋە ھەدىستە شۇنداق بايان قىلىنغان. تۈنجى خەلىپە ئەبۇ بەكرى (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن)مۇ شۇ مەزمۇندا مۇنداق دېگەن: «مەن اللەقا ئىتائەت قىلسام، سىلەر ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر اللەقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسام، سىلەرنىڭ ماڭا ئىتائەت قىلىش مەجبۇرىيىتىڭلار يوق.

شەك يوقكى، مۇسۇلمانلار يۇقىرى پەللە دەۋرىدە قوللانغان ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسى ئەڭ ئادىل، ئەڭ توغرا تۈزۈم ئىدى. چۈنكى، ئۇ تۈزۈم مۇسۇلمانلارنى مۇئەييەن بىر جەمەتكىلا چەكلەپ قويماستىن، ئىمامىلىققا يارايدىغان كىشىنى تاللاشقا كەڭ پۇرسەت يارىتىپ بەردى. شۇنداقتىمۇ كىشىلەر تۈيۈقسىز كەلگەن بۇ ئۆزگىرىشنى ئاخىرى قوبۇل قىلدى. چۈنكى، ئەڭ تۇغرا، ئەڭ ئادىل تۈزۈمنى دەپ بۆلۈنۈشكە قارىغاندا، يېڭى تۈزۈم ئېلىپ كەلگەن مۇقىملىق پايدىلىقراق ئىدى.

---

[1] بۇ مۇشۇ نۇقتىدا كۆپلىگەن گۇمراھلار ئېزىپ كېتىۋاتىدۇ. ئىسلامدا ھۆكۈمرانلىق تۈزۈمى يوق دەۋاتىدۇ. بۇ ئارقىلىق اللەنىڭ ئەمرى بويىچە ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرغانلىقىنى ئاقلاۋاتىدۇ. ئۇلار ئۆز كۆڭۈللىرىدە شۇنى ئوبدان چۈشىنىدۇكى، ئىسلامنىڭ ھۆكۈمرانلىق تۈزۈمى ئۈلار سىرتتىن ئىمپورت قىلىپ ئىشقا ئاشۇرماقچى بولۇۋاتقان تۈزۈملەرگە ئوخشىمايدۇ. بىر تەرەپتىن ئىدىيەۋى ھۇجۇمغا ئۇچراپ، يەنە بىر تەرەپتىن اللەنىڭ شەرئىتى ھۆكۈمرانلىق قىلغان تۈزۈمدىن ئۆزۈن مەزگىل يىراقلىشىپ كەتكەن كىشىلەر ئالدىنىپ، اللەنىڭ دىنى ئۇستىدىن توقۇلغان بۇ - ھۆكۈمدار خەلىپە بولسۇن، يا كى پادىشاھ بولسۇن، اللەنىڭ شەرئىتىنى ئىجرا قىلسىلا قانۇنلۇق ھۆكۈمدار بولىدۇ.

بەتنامغا ئىشىنىپ قالىدۇ. دىننى ئىبادەت ۋە دىنى پائالىيەت يا كى سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت بىلەن مۇناسىۋىتى يوق ئەخلاقىي پەندە-نەسىھەتلەر توپى دەپلا چۈشىنىدۇ. ئىسلام دىنىنمۇ ياۋروپانىڭ بۇرمىلانغان چېركاۋ دىنىغا ئوخشىتىپ قالىدۇ. شۇنى ئەستە تۇتىشىمىز كېرەككى، ئىنسانىيەت ئۆزى تۇزگەن تۈزۈملەردە ھاكىمىيەت شەكلى ھوقۇق مەنبەسىگە قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. بۇنىڭغا ئەگىشىپ قانۇن تۈزۈش ئۇسۇلى ۋە نۇقتىنەزەرمۇ ئوخشىمايدۇ. مۇستەبىت پادىشاھلىق چەكلىمىگە ئۇچرايدىغان پادىشاھلىققا ئوخشىمايدۇ. جۇمھۇرىيەت پادىشاھلىققا ئوخشىمايدۇ. دىكتاتور دېموكراتىيەگە ئوخشىمايدۇ. ئەمما ئىسلام دىنىدا ھاكىمىيەتنىڭ شەكلى ھەر خىل بولسىمۇ ھوقۇق مەنبەسى بىرلا بولىدۇ. چۈنكى، ئىسلامدىكى ھاكىمىيەت ئىنسانغا ئەمەس، اللەقا مەنسۇپ بولىدۇ. قۇرئان، ھەدىسىنىڭ ئوچۇق ھۆكمى تېپىلمىغاندا فقىھشۇناسلار ئىجتىھات قىلىدۇ. بىراق ئۇلارنىڭ ئىجتىھاتى شەرئىتنىڭ مەقسەتلىرى ۋە ئام ھۆكۈملىرىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قانۇن تۈزۈش ئاخىرى جۇمھۇرىيەت اللەنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىگە بويسۇنىدۇ: «ئەگەر سىلەر بىرەر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا اللەقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ھەقىقىي ئىشىنىدىغان بولساڭلار». (سۈرە نىسا 59- ئايەت)

دەرۋەقە، ئىسلامىي ئۈممەت دۇرۇس ھالىتىنى ساقلاپ قالغاندا، خەلىپىنى ئەركىن تاللايدۇ. لېكىن بۇ ئەركىن تاللاشنىڭ ئۆزىلا ھۆكۈمدارنى قانۇنلاشتۇرالمايدۇ، ھۆكۈمدار پەقەت اللە نازىل قىلغان شەرئىتە بويىچە ھۆكۈم قىلغاندىلا قانۇنلىشالايدۇ. ھۆكۈمدار ئۈممەت تەرىپىدىن تاللانغان تەقدىردىمۇ، شەرئىتە بويىچە ھاكىمىيەت يۈرگۈزمىسە ئۇنىڭ ھۆكۈمىتى ئىسلام ھۆكۈمىتى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن غەرب سىياسىيسى ھوقۇق مەنبەسىگە قاراپ ئۆزگىرىدىغان ھاكىمىيەت شەكلىگە مەركەزلەشكەن بولسا، ئىسلام سىياسىيسى ھۆكۈمەتكە قانۇنلۇق سالاھىيەت بېرىدىغان «شەرئىتە بويىچە ھۆكۈم قىلىش»قا مەركەزلىشىدۇ. گەرچە تارىخى تەجرىبىلەر تۇغرا يولدا بولغان خەلىپىلىكنىڭ شەرئىتىنى ئەڭ مۇكەممەل تەتبىقلايدىغان ئەۋزەل تۈزۈم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىغان بولسىمۇ، بىراق شەرئىتە بويىچە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن ھەر قانداق ھاكىمىيەت قايسى شەكىلدىكى ھاكىمىيەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قانۇنلۇق ھۆكۈمەت بولىدۇ.

بىز بۇ نۇقتىدا ئۇزۇن توختالمايمىز. چۈنكى، ئۇمەۋىيلەرنىڭ قىلغىنى ئايەت، ھەدىسكە ئوچۇق زىت ئەمەس ئىدى. بىراق، بۇ چاغدا ئەينى ۋاقىتدا مەۋجۇت بولغان مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ھاياتىدا تارىخى بۇرۇلۇش ھاسىل بولدى. ئازغىنە يىللاردا ئىسلام يەر شارىنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىغا تارقالدى. اللەنىڭ دىنىغا گۈرۈھ - گۈرۈھ بولۇپ كىرگەن سان - ساناقسىز كىشىلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا تەربىيىلەنگەنلەرگە نىسبەتەن بولغان تەربىيىلىنىش پۈرسىتى نىسبەتەن بولمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتلىقنىڭ ھەر قايسى ساھەلەردە، بولۇپمۇ سىياسىي ساھەدە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار دەۋرىدىكىدەك ئالىي دەرىجىدە مېڭىشنى كۈتكىلى بولمايتتى. چۈنكى، ئالىي دەرىجىدىكى سىياسىي تۈزۈم مەسلىسى بىرلا ھۆكۈمدارغا قاراشلىق مەسىلە ئەمەس. بەلكى پۈتۈن جەمئىيەتكە ۋە جەمئىيەتنىڭ ھۆكۈمدارنى نازارەت قىلىپ، ھۆكۈمدارنى شەرىئەتكە خىلاپلىق قىلغىلى قويماي ئۇنى ئىلاھىي ھەقىقەتكە قايتۇرۇپ كېلىشىگە باغلىق مەسىلە. بۇنداق قىلىش ئۈچۈن سىياسىي ئۇلنى مۇستەھكەملەپ، ئۇنى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئادەتكە ئايلاندۇرۇپ، بۇ ئادەتكە خىلاپلىق قىلىنسا، كىشىلەرنىڭ قەلبى لەرزىگە كەلگۈدەك بىر ۋەزىيەت شەكىللەندۈرۈشكە تۇغرا كېلىدۇ. تۇغرا خەلىپىلىكنىڭ خېلى ئۇزۇن مەزگىل داۋاملىششى شۇنداق قىلىشقا يېتەتتى. لېكىن اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇسۇلمانلار ئىچكىرى جەھەتتىكى يەھۇدىي ۋە باشقا سۈيىقەستچىلەرنىڭ پىلانلىشى بىلەن ئوسمان (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ئۆلتۈرۈلۈش پىتنىسىگە دۇچ كەلدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) بىلەن مۇئاۋىيە (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ تۇغۇلۇپ قوراللىق ئۇرۇش قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى. كۆپلىگەن ساھابىلەر ئىختىلاپنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ بىتەرەپ تۇردى. ئەلى (اللە ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇمەۋىيلەر ئوچۇق ئايەت ۋە ھەدىسكە زىت ئىش قىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا، مۇسۇلمانلار مۇقىملىقنى دەپ، پىتنىنى ئاخىرلاشتۇرۇش مەقسىتىدە ئۇمەۋىيلەر پەيدا قىلغان ئۆزگىرىشكە رازى بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى خىل تۇمان پەيدا بولدى. ئەينى ۋاقىتدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان سىياسىي شارائىتقا قارىغاندا ناھايىتى تەبىئىي پەيدا بولغان بۇ ئىككى تۇمان ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ ھاياتىغا ناھايىتى چوڭ تەسىر كۆرسەتتى.

بىرىنچى تۈمان: مىراسخورلۇق تۈزۈمىدىكى پادىشاھلىق خەلىپىلىكىنىڭ ئورنىنى ئالدى.

ئىككىنچى تۈمان: ئومۇمىيۈزلۈك مۇسۇلمانلار ھۆكۈمدارلارنى نازارەت قىلىشنى ئاستا - ئاستا تاشلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ شەخسى ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى.

ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بىرىنچى تۈماندا قۇرئان، ھەدىسنىڭ ئوچۇق ھۆكمىگە زىت كېلىدىغان ئىش يوق. ناۋادا ئىسلامىي ئۈممەت ھۆكۈمدارلارنى نازارەت قىلىشنى ۋە ياخشىغا بۇيرۇپ، ياماندىن توسۇشنى داۋاملاشتۇرالىغان بولسا ئىدى، بىرىنچى تۈمان ئىسلام سىياسىيسىغا ۋە ئاۋام مۇسۇلمانلارغا چوڭ زىيان سالالمايتتى. چۈنكى، يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك اللەنىڭ شەرىئىتىنى ئىجرا قىلىدىغان ھاكىمىيەت شەكلى ئانچە مۇھىم ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى اللەنىڭ شەرىئىتىنى ئىجرا قىلىش.

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ﴿مۇئمىن ئەرلەر، مۇئمىن ئاياللار بىر - بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار ياخشىنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى تولۇق ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ. اللەقا ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ﴾[1].

«جېنىمنىڭ ئىگىسى بولغان زات بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنى ھەق ئۇستىگە مەجبۇرى تۇرغۇزۇڭلار ھەقتىن چەتنىگىلى قويماڭلار»[2].

بىر تەرەپتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بېشارەت بەرگەن چىشلىگەك پادىشاھلىق[3]، يەنە بىر تەرەپتىن ئۈممەتنىڭ ھۆكۈمدارلارنى نازارەت قىلماسلىقى، مۇسۇلمانلار ھاياتىدا ئۇمۇمەۋىيلەر دەۋرىدىن باشلانغان بۇ ئىككى ئىشنىڭ جۈپلىشىشىدىن ھەممە بالايى - بەتتەرلەر تېرىلدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ساھەدىكى ياخشىغا بۇيرۇپ، ياماندىن توسۇشتىن توختىشى ساھابىلەرنىڭ پىتنىگە تۈتقان پوزىتسىيەسىگە خاتا ئەگىشىشتىن بولغان بولۇشى مۇمكىن. ساھابىلەرنىڭ ئەينى ۋاقىتدىكى پوزىتسىيەسى ئىختىلاپنىڭ كېڭىيىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن تۈتۈلغان تۇغرا پوزىتسىيە ئىدى. بىراق، بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان ئەھۋاللاردا ئۇلارغا ئەگەشمەسلىك كېرەك ئىدى. ئەممە

---

[1] سۈرە تەۋبە، 71- ئايەت.

[2] ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزىي رىۋايەت قىلغان.

[3] پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:«خەلىپىلىك مەندىن كېيىن ئوتتۇز يىل داۋاملىشىدۇ، ئاندىن كېيىن چىشلىگەك پادىشاھلار مەيدانغا كېلىدۇ». تەبەرانىي رىۋايەت قىلغان.

مۇقىملاشقان ھۆكۈمدارلارغا قارىتا نەسىھەت قىلماسلىق، نازارەت قىلماسلىق، ھەققە قايتۇرماسلىق ئېغىر خاتالىق ئىدى. بۇ ئېغىر خاتالىققا ئۇمەۋىيلەر ئەڭ چوڭ سەۋەبچى بولدى، ئۇلار سىياسىي رەقىبلىرىگە قوپال مۇئامىلە قىلىپ، كىشىلەرنى ئېتىراز بىلدۈرۈشتىن يۈرەكسىلدى قىلىۋەتتى. توغرا يولدا بولغان خەلىپىلىك دەۋرىدە باشلانغان سىياسىي قائىدىلەر يىلتىز تارتىپ، مۇستەھكەملىنىپ، ھۆكۈمدارمۇ ۋە پۇقرامۇ رىئايە قىلىدىغان ئادەتكە ئايلىنىپ بولغىچە يوقاتتى. شۇڭا بۇ خاتالىقنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۇمەۋىيلەر ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئۇمەۋىيلەر ئۆز مەسلىكىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانداق باھانىلەرنى كۆرسىتىشتىن قەتئىينەزەر، بۇ، ئازغۇنلۇق لىنىيەسىنىڭ ئەڭ خەتەرلىك بىر باشلىنىشى بولدى. بۇ ئازغۇنلۇق ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن تېخىمۇ كېڭەيدى. توغرا يولدا بولغان خەلىپىلەر ماڭغان رۇس يولدىن تېخىمۇ يىراقلاشتى.

تۇغرا يولدا بولغان خەلىپىلەر ماڭمىغان يوللاردا مېڭىپ، بەيتۇلمالنىڭ ئىقتىسادىنى يەپ - ئىچىش ئۇمەۋىيلەر باشلىغان ئۈچىنچى ئازغۇنلۇق.

ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) خەلىپە بولغاندا مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا بالا - چاقىلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى قامدىغۇدەك بىر نەچچە تەڭگە مائاش توختىتىپ بەردى. ئۇنىڭ ئايالى كۈندىلىك ئوزۇقتىن ئاز - ئازدىن قىسىپ، ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا ئۆمەرگە پىتىر نان قىلىپ بەرمەكچى بولغاندا، ئۆمەر ئايالىغا: «ئاشۇرۇپ قالالىغان ئىكەنسەن، ئارتۇق ئىكەن. ئارتۇقىنى بەيتۇلمالغا قايتۇرىۋەت» دېگەن ئىدى.

بۇ، ئىسلام تەربىيەسى ئالغان ئۆمەرنىڭ دىلى ئويغاق بولغاچقا، مۇسۇلمانلارنىڭ مۇلكىدىن بىر تەڭگىنىمۇ ھەقسىز ئېلىشتىن قورقاتتى. بولۇۋاتقان ئىش ئىدى. مانا بۇ دىلى ئويغاقلىق، ئىسلام تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ روھىيىتىدە يېتىلدۈرگەن ئاجايىپ نەمۇنىلەرنىڭ بىرى. بۇ، بىر ئالىيجانابلىق. بۇنى الله كىشىلەرگە پەرز قىلمىغان. بەلكى ئۇلارنى يۇقىرى ئۈپۈقلارغا ئۆرلەشكە رىغبەتلەندۈرگەن، ئۇلار ئۆرلىگەن. پەقەت ئىلغار كىشىلەرلا قادىر بولالايدىغان مۇنداق ئالىي دەرىجىدىن الله بەندىلىرىگە پەرز قىلغان ئادەتتىكى دەرىجىگە تۆۋەنلەش يامان ئىش ئەمەس. بۇ تۆۋەن دەرىجىگە رىئايە قىلىپ، ئۇنىڭدىن تۆۋەنلەپ كەتمىگەنلەر ماختىلىشقا لايىق. چۈنكى، بۇ دەرىجە ئىنسانلار ھاياتىنى ئومۇمىي جەھەتتىن توغرا يولغا سالالايدۇ. تۆۋەن دەرىجىنى ئورۇنداپ بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ ئۆرلىگەنلەر الله‌نىڭ دەرگاھىدا ئېھسان قىلغۇچىلارنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. لېكىن ئۇمەۋىيلەرنىڭ قىلغىنى نوقۇل ئالىي دەرىجىدىن ئادەتتىكى دەرىجىگە

تۆۋەنلەشلا ئەمەس. بەلكى ئۇلار اللەنىڭ زاكات تارقىتىشتىكى ئەمرىگە خىلاپ كېلىدىغان نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدى.

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿زاكات پەقەت پېقىرلار، مىسكىنلەرگە، زاكات خادىملىرىغا، دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا، قۇللارنى ئازاد قىلىشقا، قەرىزدارلارغا، اللەنىڭ يولىغا، ئىبنى سەبىلەرگە بېرىلىدۇ. بۇ، اللەنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. اللە ئوبدان بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾[1].

ئۇمەۋىيلەر بەيتۇلمالدىن كەڭرى يەپ - ئىچكەننىڭ سىرتىدا، كىشىلەرگە ئاتا - ئېھسان ۋە سوۋغا - سالاملارنى بېرىپ ئۇلارنى ئۆز ھۆكۈمىتى ۋە دۆلىتىگە مايىل قىلماقچى بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقىنى ئاقلاش ئۈچۈن ناھايىتى بەك دېيەلەيدىغىنىمىز شۇكى، ئۇلار «دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا» دېگەن ئايەتنى خاتا چۈشىنىپ، بىز ئىسلام دۆلىتى بولغاندىكىن بىزنىڭ مۇستەھكەملەنگىنىمىز ئاخىردا ئىسلامنىڭ مۇستەھكەملەنگەنلىكى بولىدۇ دەپ قاراپ، كىشىلەرنى بەيتۇلمالدىن پۇل خەجلەپ، ئۆزلىرىگە مايىل قىلىشىنمۇ مەزكۇر ئايەتنىڭ تەھتىگە داخىل قىلىشقان.

ئۇلارنىڭ شۇنداق چۈشەنگەنلىكى راست بولسا، بۇ، تولىمۇ خاتا چۈشىنىش. چۈنكى، كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى زاكات ئارقىلىق مايىل قىلىشتا، ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، مەلۇم بىر ھۆكۈمدارنى قوللىشى كۆزدە تۇتۇلمايدۇ. ناۋادا ئۇمەۋىيلەر كىشىلەرنى ئۆز دۆلىتىگە ۋە ھۆكۈمىتىگە مايىل قىلماقچى، ئۆكتىچىلەرنى قايىل قىلماقچى بولسا، ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي مۇلكىنى ئىشلىتىشى كېرەك ئىدى. ئۇلاردا ئۆكتىچىلىرىنى سېتىۋالالىغۇدەك كۆپ مىقداردا مال - دۇنيا بار ئىدى. ئۇلارنىڭ زاكاتقا ھەقلىق بولغانلارنىڭ ھەققىنى زايە قىلىش بەدىلىگە كىشىلەرگە ياخشىچاق بولۇشى ئىسلام دىنىغا توغرا كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ، بىر يامان يول پەيدا قىلغانلىق. كېيىنكىلەر بۇ يامان يولغا ئەگەشتىم. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ يامان يولنىڭ ھەجمى ۋە دائىرىسى بارغانچە كېڭەيدى.

ئۇمەۋىيلەر ئۆزلىرى ئازغۇنلۇق ھېسابلىمىغان، ئەينى ۋاقىتتا ھېچقانداق مۇسۇلماننىڭ تارازىلىرىنىڭ قوزغىمىغان تۆتنىچى بىر ئازغۇنلۇق بار. ئۇ بولسىمۇ،

[1] سۈرە تەۋبە، 60- ئايەت.

دۆلەتنى «ئەرەبلەشتۈرۈش». بولۇپمۇ، پارس مۇسۇلمانلارغا ئىزچىل بېسىم ئىشلىتىپ، ئۇلارنىڭ ئەرەبلەردىن تۆۋەن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى مەمۇرىي مەنسەپكە يېقىن يولاتماسلىق.

بەلكىم ئۇمەۋىيلەر بۇ قىلغانلىرىنى ئۆزىچە توغرا دەپ قارايدىغاندۇ. پارسلار بۇرۇن ئەرەبلەرگە كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ھاقارەت نەزىرى بىلەن قارىغان. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، پارسلار قەدىمىي تارىخقا ۋە كۆپ بايلىققا ئىگە دۆلەت ئىدى. ئەرەبلەر بولسا، پارسلارنىڭ ماددىي ھەزارەت ئۆلچىمى بىلەن ئۆلچىگەندە، قالاق، يالاڭئاياغ، قوپال ئادەملەر ئىدى. ئىسلام دىنى كېلىپ، ئۆلچەم ۋە مىزانلاردا ئۆزگىرىش بولدى. رەبىئە ئىبنى ئامىر ئىمانىي ئۈستۈنلۈك بىلەن بېرىپ پارسلارنىڭ گىلەملىرىنى ئېشكىگە دەسسەتتى، ئۇلارغا ئىمانلىق كىشىنىڭ جاھىلىيەتكە قارايدىغان كۆزى بىلەن قارىدى، ئۆزىنىڭ ئالىيلىقىغا، ئۇلارنىڭ تۆۋەنلىكىگە جەزم قىلىپ تۇرۇپ، ئۇلارنى ئىسلام دىنىغا كىرىشكە دەۋەت قىلدى. ئاندىن كېيىن بىر كېچىدىلا ئۆزگىرىپ، «ئىنسانلار ئىچىدىكى ياخشى ئۈممەتكە ئايلانغان» ئاشۇ يالاڭئاياغ، توڭقاپاقلار بىلەن زور ھەربىي ئىقتىدارغا، چوڭ قوشۇنغا، قەدىمىي ئەنئەنىگە ۋە كۈچلۈك ھاكىمىيەتكە ئىگە پارسلار ئوتتۇرىسىدا رەھىمسىز، قورۇقچىلىق جەڭ بولدى. شۇنچە كۈچلۈك پارسلار بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئىمان ۋە ھەقىقەت بىلەن ھەربىكەت باشلىغان مۇئمىنلار جاھىلىيەتنىڭ قورغانلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىدا ئىمانى ئۇل ئۈستىگە تۈرغان يەنە بىر راۋاقنى قۇرۇپ چىقتى. پارسلار كۈتۈلمىگەن ھەربىي مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، ئۇزاق تارىخقا ئىگە چوڭقۇر يىلتىزلىرى ھەقىقەت جەڭگاھىدا كېرەككە كەلمەي، ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە دۆلتى يىمىرىلىپ، زاۋال تېپىپ، اللەنىڭ دىنىغا كىردى. شۇڭا تۇنجى ئەۋلاد پارسلارنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرىپ تۈرۈپمۇ، ئىشغالىيەتچى ئەرەبلەرگە قارىتا ناھايىتى چوڭقۇر ئۆچمەنلىك ساقلىغانلىقىدا شەك يوق. پارسلار رۇملار ئالدىدا يېڭىلىپ قالغان بولسا، بۇ چىلىشۋاتقان تەڭتۇشلارنىڭ قارشى تەرەپتىن پەشۋا يېيىشى ھېسابلىناتتى. كېلەر قېتىم يېڭىۋالمەن، دەپ كۆڭۈل ئاۋۇندۇرۇشقا بولاتتى. ئەمما بۇ ئەرەبلەر ھەممە نەرسىنى بۇرۇن بولۇپ باقمىغانىدەكلا يوق قىلىۋەتتى شۇڭا شان - شەرەپلەرنى ۋە شىكەستلىنىشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن تۇنجى ئەۋلاد پارسلارنىڭ بۇنى يۈتۈۋېتەلىشى ئوڭاي ئەمەس ئىدى. شۇ نۇقتىدىن ئۇمەۋىيلەر ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندا، پارسلارنى بوغۇشلاپ قايتا باش كۆتۈرەلمەس

قىلىۋېتىش كېرەك دەپ قارىدى. دۆلەتنى ئەرەبلەشتۈرۈشكە تىرىشتى. يەنى پارسلارنىڭ دۆلەتكە ھېچقانداق يول بىلەن سىڭىپ كىرىشىگە يول قويمىدى.

ئۇمەۋىيلەر اللەنىڭ دىنىغا سىڭىپ كىرىپ، دىننى بۇزۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ شۇنداق قىلغانمۇ، ياكى ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە ئەرەب مىللەتچىلىك ھېسسىياتى بارمۇ؟ تارىخنىڭ بەتلىرى ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بۇ ئەھۋالدا، بىز بۇنىڭغا كېسىپ ھۆكۈم قىلالمايمىز. بىراق، ئۇلاردا ئەرەب مىللەتچىلىكى بار دېيىلگەندىمۇ، بۇ مىللەتچىلىك زامانىمىزدىكى دىندىن چىققان كاپىر مىللەتچىلىكىنى بەتبەشىرە سۈرىتىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇ چاغدىكى ئەرەب مىللەتچىلىكى دىننى يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئەرەبلەر ئۈستىگە ئالغاندىكەن، دىننىڭ ھەقىقىي شەكلىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئەرەبلەر ئىش بېشى بولۇش كېرەك دېگەندىن ئىبارەت بولىدۇ.

قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، پارسلار ئۇمەۋىيلەرنىڭ زامانىسىدا اللەنىڭ تۆۋەندىكى ھۆكمىنى توغرا ئىجرا قىلىنغانلىقىنى كۆرمىدى: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار كۇپرىدىن تەۋبە قىلسا، نامىاز ئوقۇسا، زاكات بەرسە، دىنى جەھەتتە سىلەرنىڭ قېرىنداشلىرىڭلار بولىدۇ. يەنى ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتتە ئۇلار سىلەر بىلەن ئوخشاش بولىدۇ﴾[1].

گەرچە تۇنجى ئەۋلاد پارسلارنىڭ كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلىنىپ قالغان بولسىمۇ، مېنىڭچە كېيىنكى ئەۋلاد پارسلار ھەقىقىي ئىسلام روھىنى، مۇئمىنلارنىڭ مۇئمىنلارغا بېغىشلايدىغان قېرىنداشلىق مېھرىنى ھېس قىلالىغان بولسىدى، ئاتا - بوۋىلىرىدىن قالغان ئاداۋەتنى ئۇنتۇپ، اللەنىڭ دىنىغا ئىخلاس قىلىپ، ئۆچ - ئاداۋەتكە ۋارىسلىق قىلمىغان، دۈشمەنلىكنى داۋاملاشتۇرمىغان ۋە ئىچكى جەھەتتە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بولاتتى.

ئۇمەۋىيلەرنىڭ پارسلارغا قاراتقان ئاتالمىش ياخشى نىيەتلىك «دىننى قوغداش» باستۇرۇشىنىڭ ئىنكاسى سۈپىتىدە پارسلارنىڭ خەلقچىللىقى قوزغالدى. «خەلقچىلەر» ئۇمەۋىيلەرگە قارشى «ئابباسىيلار ئىنقلابى»نى قوزغىدى. كۆرۈنۈشتە بىر مەزگىل ئەرەبلەر ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغانىدەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئابباسىيلار ئىنقلابى پارسلار ئىنقلابىدۇر. پارسلار ئۆزىنىڭ خەلقچىللىق زەھرىنى ئىسلامىي دۆلەتنىڭ ئىچىگە تارقاتتى. ئىبنى مۇقەففەئنىڭ قىلغانلىرى بۇنىڭغا بىر مىسال. ئۇلار يەنە ئىسلامىي جەمئىيەتكە پاسىقلىق ۋە گۇناھ

[1] سۈرە تەۋبە، 11-ئايەت.

- مەئسىيەتلەرنى تارقاتتى. بەششار ۋە ئەبۇ نۇۋاسنىڭ قىلغانلىرى بۇنىڭغا بىر مىسال.

***

ئاببباسىيلار ئەنە شۇنداق ئوتتۇرىغا چىقتى. تەبىئىيكى ئۇلار تۇغرا يولدا بولغان خەلىپىلىك دەۋرىنىڭ قايتا قۇرۇش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقمىدى. بەلكى ئۇلار، ئۇمەۋىيلەر باشلىغان ئازغۇنلۇق يولىغا مېڭىپ، ئازغۇنلۇقنى تېخىمۇ زورايتتى. ئىسلامىي ئۇممەت ئومۇمەن ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش، ھۆكۈمدارلارنى ھەق ئۈستىدە زورمۇ - زور چىڭ تۇرغۇزۇش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمىغاندا، ئەنە شۇنداق بولۇش ئىلاھىي قانۇنىيەتتۇر.

ھەرقانداق بىر دەۋر يۇقىرى پەللىگە يېتىش دەۋرىگە سېلىشتۇرغاندا تولىمۇ خۇنۈك كۆرۈنىدۇ. ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدىكى ئازغۇنلۇقنىڭ ھەجمى ئەنە شۇ يۇقىرى پەللە دەۋرىگە سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى چوڭدەك كۆرۈنسىمۇ ھەر ھالدا چەكلىك ئىدى. ئومۇمەن ئىسلامىي ئۇممەت ھۆكۈمدارلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئىماندا راستچىل ئىدى. قۇرئان ھەدىسكە ھەقىقىي ئەگىشەتتى ۋە الله يولدا چىن ئىخلاس بىلەن جىھاد قىلاتتى. ئومۇمىي جەھەتتىن ئىمانىي ئەخلاقلار بويىچە مۇئامىلە قىلىشاتتى، ۋەدىگە ۋاپا قىلاتتى، ئۇممەت بولۇش ئىشقا ئېشۇاتاتتى. گەرچە ھۆكۈمدارلار گاھى ئىسلامىي خسلەتلەرنى ئازغۇنلۇق بىلەن خىرەلەشتۇرۇپ، زۇلۇم قىلىپ، ئىلاھىي ئادالەتنى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار زامانىدا ئىشقا ئاشقاندەك ئىشقا ئاشقىلى قويمايۋاتقان؛ ئۇممەت تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار قىلغانىدەك، ھۆكۈمدارلىرىنى نازارەت قىلىشقا ھېرىس بولمايۋاتقان بولسىمۇ، ئىسلام روھىي يەنىلا مۇسۇلمانلار ئىچىدە كەڭ تارقالغان ۋە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ئىدى. ھۆكۈمدارلارمۇ ئۇلارنى پۈقرالار نازارەت قىلغۇچە ئۆز - ئۆزىنى نازارەت قىلىپ تۇراتتى. ئىسلامىي فەتھلەر كېڭىيىپ مۇسۇلمانلار كونستانتىنوپول (ھازىرقى ئىستانبۇل) دەرۋازىسىنى قاقتى. ئىسلام شەرقتە ھىندىستانغىچە، غەربتە ئافرىقىغىچە كېڭەيدى. ئىسلام دۆلتى كۈچىيىپ، دۈشمەنلەر قورقىدىغان، ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قارايدىغان چوڭ كۈچكە ئايلاندى. بۇ جەمئىيەتتە ياخشىلىق يامانلىق ئۈستىدىن غالىب كەلدى، ھۆكۈمدارلارنىڭ زۇلۇم - سىتەملىرى ۋە دىنغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشلىرى شۇلار دائىرىسىدە چەكلەندى. جەمئىيەت ئومۇمىي جەھەتتىن تىنچ - ئامان، مۇقىم بولۇپ، ئىسلامىي نېمەتنىڭ ھۇزۇرىنى سۈردى. بۇنىڭ بىلەن يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىلىم - پەن ھەرىكىتى ۋە ھەزارەت ھەرىكىتى تۇغۇلدى.

ئابباسىيلار دەۋرىگە كەلگەندە ئۇمەۋىيلەردىن قېچىپقالغان ئازغۇنلۇقلار تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتى. بۇ ئازغۇنلۇقلارغا يېڭى ئازغۇنلۇقلار قوشۇلدى. مراسخورلۇق تۈزۈمىدىكى پادىشاھلىق ساقلىنىپ قالغانلىقى ئۈستىگە تۇغرا بولمىدىن تېخىمۇ چەتنەدى. ئۇمەۋىيلەر ئۆز دۆلىتىنى مۇستەھكەملەش ۋە قۇدرەت تاپقۇزۇش ئۈچۈن ئۆز ئىچىدىكى ئەڭ يارامليق، ئەڭ قابىللىرىنى تاللاپ پادىشاھ قىلغان بولسا، ئابباسىيلار پادىشاھلىقنى نوقۇل بىر مراسخورلۇققا ئايلاندۇرۇپ، نۆۋەت بىلەن پادىشاھ بولدى. ناۋادا نۆۋەت ئون ياشلىق، ئون ئىككى ياشلىق بالىلارغا كېلىپ قالسا، شۇ بالىمۇ پادىشاھ بولۇۋەردى. بۇنىڭ بىلەن ۋەلىئەھدلىك ئۈچۈن، پادىشاھ بولۇش ئۈچۈن كىشىنى شۇركەندۇرىدىغان قورقۇنچلۇق سۇيىقەستلەر يۈز بەردى. ئىسلامنىڭ سىياسىي ساھەدىكى خىسلەتلىرى نابۇت بولۇپ، دۆلەتنىڭ كۈچى تەسىرگە ئۇچرىدى. ئاجىزلاشقان ھۆكۈمدارلار باشقىلارغا بولۇپمۇ تۈركلەرگە تايىنىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ، تۈركلەرنىڭ ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىشىغا، ئىسلامنىڭ سىياسىي قىممەت قاراشلىرىنىڭ مۇتلەق بۇزۇلۇشىغا سەۋەبچى بولدى.

ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلانغان سىياسىي رەقىبلەرگە قاتتىق قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلىش تېخىمۇ ئۆتكۈرلىشىپ، مۇسۇلمان قىلدى دېسە كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك ۋەھشىي قىرغىنچىلىقلارغا ئايلىنىپ كەتتى.

ئابباسىيلار دەۋرىدە زاكات، خىراج ۋە باشقا كىرىم مەنبەلىرى بىلەن ئىقتىساد كۆپەيگەندىن كېيىن، ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلانغان بەيتۇلمالنىڭ پۇلغا يەپ - ئىچىش تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىگە بېرىپ يەتتى. ئۇمەۋىيلەر رەقىبلىرىنىڭ ئېغىزىنى ئېتىپ ئۇلارنى ئۆزلىرىگە مايىل قىلىش ۋە قولغا كەلتۈرەلىگەن كىشىلەرنى سېتىۋېلىپ، ئۆز سېپىگە قوشۇۋېلىپ ھاكىمىيىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بەيتۇلمالنىڭ ئىقتىسادىنى ئىشلەتكەن بولسا، ئابباسىي خەلىپىلىرى مەددىاھ شائىرلارغا بىر نەچچە بېيىت ئوقۇپ خەلىپىنى ماختاپ قويغىنىغىلا بەيتۇلمالدىن يۈزمىڭلاپ بۇيرۇپ بەردى. بۇنىڭدىن ئىچى سىقىلمىدى. ۋەھالەنكى، مەددىاھ شائىرلار ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەددىاھلارنى كۆرسەڭلار ئۇلارنىڭ يۈزىگە توپا چېچىڭلار»[1].

ئوسمان (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ئۆزىدىن بۇرۇنقى ئىككى پىشۋانىڭ يولىنى ئازراق ئۆزگەرتىپ قويغىنىغا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئاۋام خەلق ئەمدىلىكتە

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

بەيتۇلمالنىڭ بىھۇدە بۇزۇپ - چېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، خۇددى بۇ ئىشنىڭ ئۆزلىرى بىلەن مۇناسىۋىتى يوقتەك غىڭ - پىڭ قىلمىدى

ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلانغان ئازغۇنلۇقلار ساقلىنىپ قالغانلىقى ئۈستىگە، ئىبباسىيلار دەۋرىدە تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتى. يېڭى ئاممىلار تۈپەيلى بۇ ئازغۇنلۇقلارغا تېخىمۇ خەتەرلىك ئازغۇنلۇقلار كېلىپ قوشۇلدى. كونا - يېڭى ئازغۇنلۇقلار بىر بولۇپ، ئاخىردا ئىبباسىيلار ھۆكۈمرانلىقىنى غۇلاتتى. شۇ ئازغۇنلۇقلارنىڭ ئىسلامىي ئۇممەت گەۋدىسىگە تارقىغان يامان تەسىرلىرى تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. قايتا باش كۆتۈرۈش ئۈچۈن چوقۇم بۇ ئازغۇنلۇقلارنى تازىلاشقا توغرا كېلىدۇ.

***

«پىرقىلەر» پىتنىسىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى...

ئەلى (الله ئۇنىڭ يۈزىنى ھۆرمەتلىك قىلسۇن) نىڭ دەۋرىدىلا خاۋارىجلىق ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدىمۇ داۋاملاشتى. خاۋارىجلىقنىڭ ئىنكاسى سۈپىتىدە مۇرجىئەلىك ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ ئىككى پىرقىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا ئوسمانىنىڭ قەتلى قىلىنىش پىتنىسى ۋە ئەلى بىلەن مۇئاۋىيە ئوتتۇرىسىدا بولغان ئۇرۇش سەۋەب بولدى. ئىبباسىيلار دەۋرىگە كەلگەندە پىرقىلەر تېخىمۇ كۆپەيدى. بۇ قېتىمقى تەپرىقىچىلىكنىڭ ئىچكى سەۋەبلىرىدىن باشقا يەنە تاشقى سەۋەبلىرىمۇ بار ئىدى.

ئىبباسىيلار دەۋرىدە ئىسلام - پەن ھەرىكىتى جانلاندى. بۇنىڭ بىلەن يۇنانچە ۋە لاتىنچە ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش ھەرىكىتىمۇ جانلاندى. يۇنانچە ۋە لاتىنچە ئەسەرلەردە مۇسۇلمانلارغا ھەقىقىي كېرەك بولىدىغان نۇرغۇن پايدىلىق نەرسىلەر بار ئىدى. لېكىن مۇسۇلمانلار مەلۇم بىر پىكىرنى ئۆزىگە پايدىلىق دەپ ئويلاپ، ئۇنى ئەرەبچىگە ئاغدۇردى. ئۇلار ئالدىنقى ئىدى. ئۇ پىكىردىن نۇرغۇن يامانلىقلار كېلىپ چىقتى. ئۇ پىكىر يۇنان پەلسەپىسىدۇر.

يۇنان پەلسەپىسى شۇنچە چاقناق ۋە يالتىراق بولسىمۇ، بەربىر جاھىلىيەتچە پىكىر قىلىدىغان پەلسەپە ئىدى. بۇنداق جاھىلىيەت پىكرى ھېچ ۋاقىت ئىسلامغا ئارىلاشماسلىقى كېرەك ئىدى. ئىسلام ئۆزىنىڭ ئىككى سۈزۈك مەنبەسى - قۇرئان ۋە ھەدىستىن نۇر ئېلىپ، ئۆز ئالدىغا يورۇقلۇق چاچاتتى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىسلام نۇرى بويىچە ياشاپ، ئاجايىپ ئىشلارنى قىلغان ئىدى. يۇنان پەلسەپىسى ھەرقانداق نەرسىنى جانسىز ھەرىكەتسىز سوغۇق پىكىرگە ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان، ئەقلىنىڭ رولىنى چوڭايتىپ، ئۇنى ھەرقانداق ئىشتا ئاخىرقى ھۆكۈم چىقارغۇچىغا

ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان نوقۇل ئەقلىيچىلىكتىن ئىبارەت[1]. مانا بۇ، مەزكۇر پەلسەپىنىڭ ئەڭ يامان تەرىپى. بۇ خىرىستىيانچە پىكىر مۇسۇلمانلار ئىچىدە «ئىلاھىيەتچىلىك» دەپ ئاتىلىدىغان بىر نەرسىنى پەيدا قىلدى. ئىلاھىيەتچىلىك ئەسلىدە ئۇچۇق ئەقىدىسى، ئاتالمىش «اللەقا بالا ئىسپاتلاش»، مەڭگۈ خاتالىشىش، كىرىسىت، گۇناھىنى يۇيۇش. قاتارلىق چېركاۋ ئەپسانىلىرى بىلەن يۇنان پەلسەپىسىنى ئەپلەشتۇرۇشكە ئۇرۇنۇش ھەرىكىتى ئىدى. ناسارالار ئەقلىگە سىغمايدىغان ئەپسانىلىرىنى ئەقلىيلەشتۇرۇشتە يۇنان پەلسەپىسىنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولۇپ، قارىغۇلارچە تىمسىقلاپ، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. ئۇلارنىڭ ئىلاھىيەتچىلىكى «مۇقەددەس مەجمۇئەلەر» دەستەك قىلىدىغان ئەبجەش بىر نەرسىگە ئايلاندى. ئۆزىنىڭ سۈزۈك مەنبەلىرى بىلەن ھەرقانداق تاشقىرى ياردەمگە ھاجىتى چۈشمەيدىغان سۈزۈك بىر نۇر مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا بولغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ مۇنداق مەسلەككە مېڭىشى بىھاجەت ئىدى. لېكىن بىر تەرەپتىن پەلسەپە مەستانىلىكى، يەنە بىر تەرەپتىن ئىبباسىيلار خەلىپىلىرىنىڭ ئىسلام ئۆلىمالىرى بىلەن يەھۇدىي - ناسارالار ئوتتۇرىسىدا ئىسلام توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىشىشقا كەڭرى يول ئېچىپ بەرگەنلىكى شۇ دەۋرىنىڭ «زىيالىي» لىرىنى يۇنان پەلسەپىسىگە يۈزلەندۈرۈپ قويدى. ئۇلار مۇنازىرىدە يۇنان پەلسەپىسىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشمەكچى بولدى. شۇنداق قىلىپ، يۇنان پەلسەپىسى پۈتۈن بىر دەۋرنىڭ «دوست» پىكىرىگە ئايلاندى. يۇنان پەلسەپىسى ۋە يۇنان ئەقلىيچىلىكىنىڭ بۇلغىشى بىلەن نۇرغۇن پىرقىلەر تۇرەلدى. مۇسۇلمانلارنىڭ پىكرىدە كۆپلىگەن قارىغۇلارچە تىمسىقلاشلار پەيدا بولدى. كىشىلەر يۇنان پەلسەپىسىنىڭ ئىسلامي پىكرىگە ھۇجۇم قىلغانلىقىغا مۇئتەزىلىلەرنى ئەۋرىشكە قىلىپ كۆرسىتىدۇ. مۇئتەزىلىلەر ئەقلىيچىلىك ئارقىلىق قۇرئان ۋە ھەدىسكە باھا بەردى. ھەر قانداق ئىشتا، ھەتتا ئەقىدىدىمۇ ئەقلىيچىلىكنى ئاساس قىلدى.

لېكىن يۇنان ئەقلىيچىلىكىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ تۇغرا ئىسلام ئەقىدىسىدىن چەتنىگەنلەر يالغۇز مۇئتەزىلىلەرلا ئەمەس. «ئىلمى كالام» چىلاردىن اللەنىڭ سۈپەتلىرى مەسىلىسىگە، قازا ۋە قەدەر، مەجبۇرلۇق ۋە ئىختىيارلىق مەسىلىلىرىگە چۆككەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ «ئىلمى كالام» دا ئەقلىنى ئۆز ھەجمىدىن زور دەرىجىدە يوغىنىتىپ، ئۇنى ۋۇجۇد ئالمىنىڭ ھەممە مەسىلىلىرىدە ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ ئاساسى قىلىۋالىدىغان ئەقلىيچىلىككە تايانىدى. شۇنىڭ بىلەن سۈزۈك

[1] خالىسىڭىز: «بۇ ئەسىردىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار» ناملىق كىتابنىڭ:«ئەقلىشۇناسلار» دېگەن بۆلۈمگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

ئىسلامىي ئەقىدىلەرگە يات بولغان ئىدىيەۋى تونۇشلار ئۇلارنى ئازدۇردى. ناھايىتى ئۇقۇمۇشلۇق، چۈشىنىشلىك ئىسلام ئەقىدىسى ئۇنداق تونۇشلارغا موھتاج ئەمەس ئىدى. بۇ تونۇشلار ئىسلام ئەقىدىسىگە ھېچقانداق پايدا يەتكۈزمەيلا قالماستىن، بەلكى يەنە ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ سۈزۈك ئىدىيەلىرىنى اللەنىڭ رازىلىقىنى مەقسەت قىلىدىغان ئىدىيەۋى مەسىلەكلىرىنى سوغۇق، نوقۇل سۈبيېكتىۋىزملىققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. سۈبيېكتىۋىزملىق ئىمانغا زىت شۇبھىلەرنى قوزغىمىغان تەقدىردىمۇ، ئىماننى زىيادىلەشتۈرەلمەيدۇ، ئېچكىرى سېزىمنى ھەرىكەتلەندۈرەلمەيدۇ، ئەمەلىي نەتىجە بېرەلمەيدۇ. چۈنكى، ئەقلىيچىلىك ئىدراكتىن باشلىنىپ، ئىدراكتا ئاخىرلىشىدۇ. ئەقلىيچىلىكنىڭ غايىسى جانلىق ئەمەلىيەتكە ئايلانمايى تۇرۇپلا ئىدراكىي تىرىشچانلىقلاردا ئىشقا ئاشىدۇ. ئەپسۇسكى ئىسلام دۇنياسى ئىسلامىي تونغا ئورىنىۋالغان يۇنان پەلسەپىسىنى «ئىسلام ئەقىدىسى» ياكى «ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ ئىلمىي تەھقىقلىنىشى» دەپ قوبۇل قىلىدى. ئەجەبا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىسلام ئەقىدىسىگە ئىگە بولمىغانمۇ؟ ئىسلام ئەقىدىسىنى ئەڭ چوڭقۇر ۋە ھەقىقىتى بويىچە چۈشەنمىگەنمۇ؟ ئۇلار مۇشۇ سوغۇق، پۈچەك ئىدراكىي تېپىشماقلارغا ھاجەت بولمىغان ئىدىغۇ ساختا ئىسلامىي تونغا ئورىنىۋالغان يۇنان پەلسەپىسى ھېلىھەم ئەقىدىگە ئېلىشىپ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئىسلام مەكتەپلىرىدە ئوقۇغۇچىلارغا سىڭمەكتە!

ھەممىدىن يامان بولغىنى شۇكى، ئاببا‌سىيلار دەۋرىدە «باتىنىيچىلار» تېخىمۇ كەڭ تارقىلىپ، ئىسلام زېمىنلىرىغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ، دۆلەت ئىچىدىكى دۆلەت بولۇپ قالدى. مۇسۇلمانلار شۇلارنىڭ جەڭگە - جېدەللىرى ۋە ئۆزئارا بوغۇشۇشلىرى بىلەن نەچچە ئەسىر مەشغۇل بولدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە يالغاندىن مۇسۇلمان بولۇۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە ئىسلامنى ۋەيران قىلىشقا ھەرىكەت قىلغان، ئىسلام دۇنياسىغا سوقۇنۇپ كىرىۋالغان يەھۇدىيلارنىڭ يوشۇرۇن قولى بار ئىدى. يەھۇدىيلار ھەر قېتىملىق پاتىپاراقچىلىقتا ئاۋام خەلقنىڭ كاللىسىدا ئۆزىنىڭ مەلۇم ئەقىدىلىرىنى قالدۇرۇپ كېتىدۇ.

***

تەپرىقچىلىكنىڭ جىنايىتى بولغىنىدەك ئەمەس نوقۇل ئىدراكچىلىق يۇنان پەلسەپىسىنىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ئۇچراپ، ناسارالار خرىستىيان ئىلاھىيەتچىلىكىدە قىلغانىدەك، يۇنان پەلسەپىسىنى ئىسلام ئىلاھىيەتچىلىكىگە ئايلاندۇرغان

زىيالىيلارنى كاشىلا قىلغان بولسا، مۇرجىئەلىك پىكرى ھەرخىل شەكىلدە ئۇزاق زامان داۋاملاشقانلىقى سەۋەبلىك ئىسلام ئەقىدىسىگە ۋە ئىسلامىي ھاياتقا ئەقىدىگە ئېلىشقان پەلسەپە تېپىشماقلىرىدىنمۇ چوڭراق خەتەر ئېلىپ كەلدى.

ئىمان دېگەن پەقەت قەلبتىلا ئىشىنىش، ياكى قەلبىدە ئىشىنىپ، تىلىدا ئىقرار قىلىشلا دەپ ئەمەلنى ئىمان ئۇقۇمىدىن ئايرىۋېتىش مەزكۇر پىرقىلەر سۇيۇقۇك ئەقىدىنىڭ تۇغرا ئۇقۇمىغا قوشقان ئەڭ خەتەرلىك بىر ئازغۇنلىقتۇر. تەۋھىد ئەقىدىسىنى چۈشىنىشتىكى خەتەرلىك ئازغۇنلۇق ئىسلامىي ھاياتقا دەمالىلىقتە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. چۈنكى، ئىسلام ئەمەلىي ھاياتقا قارىتىپ قۇيۇۋېتىلگەن ھاياتىي كۈچكە ئىگە زور ئىنتىلىش، مۇشۇ ئەقىدىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەلىي ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى. بىراق ئىنسان تەبىئىتىنىڭ تەكلىپىتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا مايىل بولۇشىغا ئەگىشىپ، دىنىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىش تەدرىجىي، ئىزچىل كەينىگە چېكىندى. كىشى اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق دەپ ئىشەنگەن ۋە ئىقرار قىلغان ئىكەن، قەلبىدە مۇشۇ ھەقىقەت بولغان ئىكەن، ئىمان «پۈتتى»، ئىمان بولسىلا باشقا ئىشلارنىڭ كارايىتى چاغلىق مۇسۇلمانلار شۇنىسىلا گول بولدى.

ئىسلام دىنى اللەنىڭ شەرىئىتىنى ۋە اللەنىڭ ھاياتلىققا بەلگىلەپ بەرگەن يولىنى ھۆكۈمدار قىلىدىغان مۇئەييەن بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن نازىل بولغان. شۇنداق مەقسەتلىك بىر دىندا ئەمەلنى ئىماندىن ئايرىۋېتىشنى تەسەۋۋۇر قىلىشنىڭ ئۆزىلا ھەيران قالارلىق بىر ئىش. ۋەھالەنكى، بۇ ئىش ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ تارىخىدا «ئۆلىما» دەپ ھېسابلىنىدىغان كىشىلەردىن سادىر بولدى. دىن پەقەت قەلبىتىلا ئىشىنىش، تىلىدىلا ئىقرار قىلىش، قەلبىدىكى تەستىق ۋە تىلىدىكى ئىقرارنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەلىيەتتە ھەرىكەت قىلماسلىق بولسا، بۇ دىنىنى قانداق تەسەۋۋۇر قىلغۇلۇق؟ اللە ئۆزىنىڭ دىنىنى ۋە پەيغەمبىرىنى كىشىلەرنى قەلبى بىلەنلا تەستىق قىلغۇزۇش تىلى بىلەنلا ئىقرار قىلغۇزۇش، ئاندىن ئەمەلىي ھاياتنى قەلبى بىلەن تەستىق قىلمايدىغان، تىلى بىلەن ئىقرار قىلمايدىغان جاھىلىيەتنىڭ قولىغا تاشلاپ بېرىش ئۈچۈنلا نازىل قىلغانمۇ، پەيغەمبەر قىلغانمۇ؟

جاھىلىيەتنىڭ بۇزۇق ئەقىدىلىرىنى ۋە كىشىلەرنى اللەنىڭ غەيرىگە چوقۇندۇرىدىغان پەس تۈزۈملىرىنى، ئىنسان ۋە جىنىنىڭ ئىچىدىن چىققان شەيتانلار ھەرقانداق جاھىلىيەتكە توقۇپ بەرگەن ناتوغرا مەسلەكلەرنى يوقاتماي تۇرۇپ؛ ئۇنىڭ ئورنىغا توغرا ئەقىدىنى، ئىلاھىي نىزامنى، اللەنىڭ شەرىئىتىنى ئاساس قىلغان

تـوغرا تـۇزۇمنى، ئـمـانـي ئەخلاقـتـن تەپچـرەپ چىققـان ۋە اللەنـىڭ مىزانىغـا بويسـۇنىدىغان ئەمەلـي مەسـلەكلەرنى دەسسـەتمەي تـۇرۇپ؛ شـۇنداق ئـجـابـي نەتىجىلىك ئىشلارنى قىلماي تۇرۇپ جاھىلىيەتنى قانداق ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ؟

ئىلاھي تۇزۇم قۇرۇلغاندىن كېيىن، جـاھىلىيەت ئىلاھـي تـۇزۇمنى چۈۋۈۋېتـىپ ئۇنىڭ ئورنىغا تاغۇتنىڭ ھۆكمىنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن تۇرلۇك ۋاستىلارنى ئىشـلىتىپ، ھەربىي تاجاۋۇز، ئىدىيەۋى تاجاۋۇز، اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكـۈم قىلمايـدىغان تـۇزۇملەر تاجـاۋۇزى ۋە بـىدئەت ئىشـلار تاجـاۋۇزى قاتـارلىق تاجـاۋۇزچىلىقلارنى قوزغايدۇ. ئىلاھي تۇزۇمنى مۇشۇ تاجاۋۇزچىلىقتىن قانداق قوغداپ قالغىلى بولـىدۇ؟ قەلبىتلا ئىشىنىپ، تىلـدىلا ئىقـرار قىلـىپ مۇشـۇ ئىشـلارنى ۋۇجۇدقـا چىقـارغىلى بولامدۇ؟

ئىسلام ئەقىدىسىگە شـۇنداق يـات بـىر پىكىرنـىڭ چاپلىنـىپ قېلىشـى تولىمـۇ كۈلكىلىك بۇ يات پىكىر اللەنىڭ مۇنۇ سۆزىگە قانداق تـوغرا كېلـىدۇ؟ ﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾ ﴿اللە ۋەدە قىلغـان ساۋاب سىلەرنىڭ قۇرۇق ئارزۇيۇڭلار ۋە ئەھلى كىتابنىڭ قۇرۇق ئارزۇسى بىلەن قولغـا كەلمەيدۇ. كىمكى بىر يامانلىق قىلـىدىكەن بۇنىـڭ ئۈچـۈن جازالىنـىدۇ. ئـۇ، ئـۆزى ئۈچۈن اللەتىن باشقا ھېچقانداق دوست ۋە ھېچقانـداق مەدەتكـار تاپالمايـدۇ. ئەر - ئاياللاردىن مۇئمىن بولۇپ تۇرۇپ ياخشـى ئىشـلارنى قىلغـانلار جەنـنەتكە داخـل بولىدۇ، ئۇلارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[1].

بۇ يات پىكىر قۇرئاننىڭ باشتىن ئـاخىرغىچە ئىنسـانلارنى سـاغلام ئېتىقادقـا ۋە ساغلام ئېتىقادنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىشقا يۈزلەندۇرىدىغان تەلىماتلىرى بىلەن قانداق چېقىشالايدۇ؟

سـاھابىلەر (اللە ئـۇلاردىن رازى بولسـۇن) ۋە ياخشـىلىق قىلىشـتا ئۇلارغـا ئەگەشكەنلەر ربئالي دۇنيادا دىن ئۈچۈن شۇنچىلا جىق «ئىشلارنى» نەدىن تېپىپ قىلدى. مۇرجىئىلىك پىكـرى بـويىچە ئۇلارنـىڭ قىلغـانلىرى ئەمەلـي ھەرىكەتـلەر بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئىماننىڭ سرتىدا قېلىشـى كېرەكقـۇ، سـاھابىلەر اللە تەكلـىپ قىلمىغان ئىشلارنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئارتۇقچە قىلىپ قويغانمۇ؟ يـاكى ئـۇلار

[1] سۈرە نىسا، 123- ۋە 124- ئايەتلەر.

مەزكۇر ئىشلارنى دىن بۇ دۇنيادىمۇ ۋە اللەنىڭ دەرگاھىدىمۇ ئەمەلسىز ۋۇجۇدقا كەلمەيدۇ، دەپ تونۇغانلىقى ئۈچۈن قىلغانمۇ؟

ئىنسانىي رېئاللىقنى ۋە اللە ياراتقان ئىنسانىي روھىيەتنى ئاساس قىلىش كېرەك.

ساغلام بىر روھ بىر نەرسىگە ئىشىنىدىكەن - يۇ، ئەممە ئۇنىڭ ھاياتىدا شۇ ئىشەنچىگە دالالەت قىلىدىغان ھېچ نەرسە يوق ئىكەن، بۇ، مۇمكىنمۇ؟ «ئۆزىنى ئىككىگە بۆلۈۋېتىش» كېسىلىگە قالغان ئادەم شۇنداق بولۇشى مۇمكىن. بىراق بۇ، بىنورمال ئەھۋال. بۇنداق بىنورمال كىشىلەردىن تەكلىپ ساقىت بولىدۇ.

دەرۋەقە ئىمان بار يەردىمۇ ئىمانغا زىت ئىشلار بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭغا اللە تائالا تۆۋەندىكى ئايەتتە بايان قىلغان نەپسى - خاھىشنىڭ يۇقىرى بېسىملىق ئىستەكلىرى سەۋەب بولىدۇ:

﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ﴾ ﴿ئايالالار، ئوغۇللار، ئالتۇن - كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ مالالار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان باقاسى يوق نەرسىلەردۇر. اللەنىڭ دەرگاھىدا بولسا، قايتىدىغان گۈزەل جاي باردۇر﴾[1].

بۇ ئىشىنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا سەۋەبى ۋە مەنىسى بار. سەۋەبى شۇكى، ھازىر دەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىنسان روھىيىتىگە نەپسى - خاھىش بېسىم قىلىدۇ.

مەنىسى شۇكى، ئىمان نەپسى خاھىشنىڭ بېسىمىغا تاقابىل تۇرغۇدەك ۋە نەپسىنىڭ ئۆتكۈر تەلىپىنى رەت قىلالىغۇدەك كۈچەيمىگەن. بۇ چاغدا يۇز بەرگەن گۇناھ - مەئسىيەت ئىمانىنى تۆپتىن يوققا چىقارمايدۇ. بىراق ئىمانىنىڭ تەسىرى ۋاقتىلىق يوقالغاندا يۈز بېرىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «زىناخور مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ئوغرى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ئوغرىلىق قىلمايدۇ»[2].

شۇ نۇقتىدىن قارىغاندا ئىمانىنىڭ كۈچىيىشى ۋە ئاجىزلىشىشى ئىنسانىنىڭ ھەرقانداق چاغدىكى پائالىيىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. گۇناھ بولسىمۇ، ساۋاب بولسىمۇ، چوڭ گۇناھ بولسىمۇ، ياكى چوڭ ساۋاب بولسىمۇ ئىمانغا قاراپ بولىدۇ.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 14- ئايەت.

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

بىز بۇنىڭدىن تۆۋەندىكى ئىككى ھەقىقەتنى خۇلاسىلەيمىز:

بىرىنچى: ئەمەل ئىماندىن ئايرىلمايدۇ.

ئىككىنچى: ئىمان كەم - زىيادە بولىدۇ. تائەت - ئىبادەت بىلەن زىيادە بولىدۇ، گۇناھ - مەئسىيەت بىلەن كېمەيدۇ. ئىمانغا شېرىك ئارىلىشىپ قالسا تامامەن يوق بولىدۇ.

مۇرجىئىلىك پىكرى ئىمان دېگەن نوقۇل تەستىق، ياكى تەستىق ۋە ئىقرارىدىنلا ئىبارەت[1] دەپ قاراپ، ئەمەلنى ئىماندىن ئايرىۋەتكەنىدە ئەنە شۇ دىنى ۋە روھى ھەقىقەتكە چېقىلدى.

شەك يوقكى، بۇ پىكىر دىنىمىزنىڭ روھىدىن يىراق بولغان پەلسەپە ۋە مەنتىقتىن يۇققان بىر كېسەل. دەسلەپكى مۇرجىئە ئېقىمىدىكى ئۆلىمالار بۇ پىكرىنى ئەمەلىيەت بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق، نوقۇل خىيالى دۇنيادىكى پىكىر دەپ قارىغان. شۇ ئۆلىمالارنىڭ ئۆزى ئەمەلىيەتتە مۇشۇ دىننىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىدىغان، پەزىلەتلىك، تەقۋادار ئالىملاردىن ئىدى. ئۇلار ئەمەل قىلىشتىن يالتايمىغان ۋە يالتىيىشىنمۇ تەشەببۇس قىلمىغان. ئۇلار فقەھ ھەققىدە قەلەم تەۋرەتكەنلىرىدە ئېتىقاد بىلەن ئەمەل بىر-بىرىدىن ئايرىلمايدۇ، دېگەن مۇكەممەل ئاڭ بىلەن قەلەم تەۋرەتكەن. لېكىن نەجىس پەلسەپە، مەنتىق ۋە قۇرۇق خىياللار ئازغۇنلۇق، ئىزتىراپ ۋە يوچۇقلارنى پەيدا قىلدى. ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن بۇ پىكرىنىڭ خەتىرى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى. تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش باشلاندى. يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، تەكلىپتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئىنسان تەبىئىتىدە بار ئىش: ﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ ﴿بىز ئىلگىرى ئادەمگە دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېمەسلىكنى تەۋسىيە قىلدۇق، ئۇ، بۇ تەۋسىيەنى يادىدىن چىقاردى، بىز ئۇنىڭدا ھېچقانداق چىڭ ئىرادە كۆرمىدۇق﴾[2].

اللەنىڭ كىتابىدا بۇ ئىنسانىي كېسەلنىڭ داۋاسى سۆزلەنگەن: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، ۋەز - نەسىھەت مۇئمىنلارغا پايدا قىلىدۇ﴾[3].

بۇ ئايەتتە كۆرسىتىلگەن ۋەز - نەسىھەت قىلىش ئىمان ھەققىدە ۋەز - نەسىھەت قىلىشقا قارىتىلغان ئەمەس. چۈنكى، بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ مۇئمىن دېگەن

[1] خالىسىڭىز:«تۆزىتىش زۆرۈر بولغان چۈشەنچىلەر» ناملىق كىتابنىڭ «لائىلاھە ئىللەللاھۇنىڭ ئۇقۇمى» دېگەن بۆلۈمىگە قاراڭ.

[2] سۈرە تاھا، 115- ئايەت.

[3] سۈرە زارىيات، 55- ئايەت.

سۈپىتىنى تىلغا ئېلىۋاتىدۇ. شۇنداق ئىكەن، بۇ ئايەتتىكى ۋەز - نەسىھەت قىلىش ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىشقا قارىتىلغان. كىشىلەر ئۆز روھىيىتىدىكى نەپسى - خاھىشنىڭ بېسىمى بىلەن ئەمەل قىلىشتىن غاپىل بولۇپ قالىدۇ. بۇ ئەھۋالدا نەسىھەت قىلىنسىلا، ئىش ئىزغا چۈشىدۇ. ئىمان ئۆزىنىڭ قەلبىدىكى ئەقىدە ۋە رېئاللىقتىكى ئەمەل بولۇشتىن ئىبارەت توغرا ھالىتىگە قايتىدۇ. لېكىن ۋەز - نەسىھەت قىلىشنىڭ ئورنىغا مۇرجىئەلىك پىكرى كېلىپ، غاپىللارنى تېخىمۇ ئەللەيلەتتى. غاپىللار مۇرجىئەلىك پىكرىگە ئاساسلىنىپ، دىلىمىزدا ئىمان بولغان ئىكەن، بىز مۇئمىن دەپ خاتىرجەم بولۇشتى ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن مۇرجىئەلىك پىكرىنىڭ ئىگىلىگەن دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. ئەمەل يۈزدە توقسان پىرسەنت ئورۇننى ئىگىلىگەندە، مۇرجىئەلىك پىكرى يۈزدە ئون پىرسەنت ئورۇننى ئىگىلەيتتى. ئەمەل قىسقىراپ، يۈزدە ئەللىك پىرسەنتكە چۈشۈپ قالغاندا، مۇرجىئەلىك پىكرى ئەللىك پىرسەنتنى ئىگىلىدى. ئەمەل پۈتۈنلەي قىسقارتىلغاندا ھەممە ئورۇننى مۇرجىئىلىك پىكرى ئىگىلەپ كەتتى. ئاخىرىدا مۇنداق دەيدىغان ئادەملەرمۇ ئوتتۇرىغا چىقتى: «كىمدەكىم اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق دېسە، گەرچە ئىسلام دىنىنىڭ ئەمەللىرىدىن بىر ئەمەلنى بەجا كەلتۈرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ مۇئمىن».

ئەنە شۇ كېيىنكى دەۋردە ئىسلام تېخىمۇ چوڭ باللارغا گىرىپتار بولدى.

***

ئىقتىسادنىڭ شىددەت بىلەن كۆپىيىشىنىڭ تەسىرىدە راھەتپەرەسلىك پەيدا بولدى. بۇ، ئىبباسىيلار دەۋرىدىكى يەنە بىر چوڭ ئازغۇنلۇق.

ئۇمەۋىيلەر دەۋرىنىڭ ئاخىرلىرىدىلا راھەتپەرەسلىك ئوتتۇرىغا چىقىشقا باشلىغان. لېكىن ئۇ چاغدىكى راھەتپەرەسلىكنىڭ دائىرىسى چەكلىك ئىدى. كىشىلەرنىڭ ساھابىلەر ئۆرلىگەن يۇقىرى پەللىدىن تەدرىجىي تۆۋەنلىشى، ئىقتىسادنىڭ شىددەت بىلەن كۆپىيىشى راھەتپەرەسلىككە سەۋەب بولغان ئىدى.

ئۇمەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ دەۋرىدە شۇ ۋاقىتقا نىسبەتەن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز كۆپ مال كەلدى. ئۇمەرنىڭ بەھرەينگە قويغان ۋالىيسى خىراج مېلىنى تاپشۇرۇپ بەرگىلى كەلگەندە كىشىلەر شام نامىزى ئوقۇۋاتاتتى:

- قانچىلىك مال ئېلىپ كەلدىڭ؟ - دېدى ئۇمەر ۋالىيسىغا.
- بەشيۈزمىڭ - دېدى، ۋالىي.
- بەشيۈزمىڭ قانچىلىك؟ بىلەمسەن؟

- ھەئە، يۈزمىڭ، يۈزمىڭ، يۈزمىڭ، يۈزمىڭ، يەنە يۈزمىڭ.
- كېتىپ ئەتە كەل، مۈگدەپ قاپسەن.

ۋالىي ئەتىسى كەلدى، ئۆمەر بەشيۈزمىڭنىڭ راست ئىكەنلىكىنى بىلىپ، مۇنبەرگە چىقىپ مۇنداق دېدى: ئى ئىنسانلار مال كۆپەيدى، جىڭلاپ ئېلىشىنى خالىساڭلار، جىڭلاپ ئېلىڭلار. كەمچىلەپ ئېلىشىنى خالىساڭلار، كەمچىلەپ ئېلىڭلار.

ئۆز ۋاقتىغا نىسبەتەن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدىكى كۆپ مال مۇسۇلمانلارنى بۇزالمىدى. چۈنكى، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېقىن بىر دەۋردە ياشاۋاتاتتى. ئۇلارغا ئايالى كۈندىلىك ئوزۇقىدىن تېجەپ ئاشۇرغان پىتىر نانىڭ پۇلىنى بەيتۇلمالغا قايتۇرۇۋېتىدىغان ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) باش بولۇپ رەھبەرلىك قىلىۋاتاتتى. ئۆمەر (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) يەنە چوڭ ساھابىلەر (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نى تىجارەتكە ماڭغىلى قويماي ئۆز يېنىدا تۇرغۇزۇپ، الله نىڭ ھۆكمىنى ئىنسانلار ئىچىدە ئىجرا قىلىشتىن ئىبارەت مۇھىم ۋەزىپىنى ئورۇنداشتا ئۇلار بىلەن ھەمكارلىشىۋاتاتتى.

ئەممىا ئۇمەۋىيلەرنىڭ ئاخىرقى دەۋرلىرىدە، بولۇپمۇ ئابباسىي دەۋرلىرىدە ئىقتىسادنىڭ بۇزغۇنچىلىقى ھالاكەتكە سۆرەش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى[1].

ھۆكۈمدارلار ئائىلىسى بەيتۇلمالدىن «ئالاھىدە ئىمتىياز» لارغا ئىگە ئىدى. بەيتۇلمالدىن ھەددىدىن زىيادە ئىسراپخورلۇق بىلەن خىراجەت قىلغانلىقى سەرتىدا شەخسى خەزىنىلەرنى قۇرغان ئىدى. شەخسى خەزىنىدىكى مالىلار يىلمۇ - يىل ئارتۇق دۆۋىلەنمەكتە ئىدى. ۋەزىر - ۋۇزەرالارمۇ ئۆزلىرىنىڭ خۇسۇسىي مۇلۈكلىرىگە ۋە خەلىپىلەرنىڭ سوۋغا - سالاملىرىغا تايىنىپ، ھۆكۈمدارلار جەمەتى ياشىغاندەك ئىسراپچىلىق ئىچىدە ياشايتتى. تىجارەتچىلەرنىڭ مال - دۇنيالىرىمۇ ئەينى ۋاقىتتىكى دۇنيا ئىقتىسادىغا قارىغاندا ھەقىقەتەن كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك كۆپ ئىدى. ئەينى ۋاقىتدا يىراق شەرقتىن يىراق غەربكىچە پۈتۈن دۇنيانىڭ سودىسى مۇسۇلمان تىجارەتچىلەرنىڭ قولىدا ئىدى. دېگىزچى سەپەندىبادنىڭ ھېكايىسى گەرچە بىر ئەپسانە بولسىمۇ، ئەينى زامانىدىكى سودىگەرلەر دۇنياسىنىڭ سۈرىتىنى تەسۇرلەپ بېرەلەيدۇ. يانچۇقلار ئاقچىلارغا تولدى، ئالتۇن - كۈمۈشلەر ئېشىپ - تېشىپ تۇردى، ۋەھالەنكى، دىللارنى غەپلەت باسماقتا قوللار الله نىڭ مۇستەھكەم ئارغامچىسىنى قويۇۋەتمەكتە ئىدى. شۇ

[1] شۇنىڭغا ئوخشاش ئىقتىسادى بۇزۇقچىلىق ئىسپانىيادىمۇ يۈز بەردى.

سەۋەبلىك ئەدەبىيات، تارىخ كىتابلىرىدا ھېكايە قىلىنغان راھەتپەرەسلىك ۋە چىرىكلىك تارقالماقتا ئىدى. ئىسلام شەرقىدىكى راھەتپەرەسلىكنىڭ بىر ئەۋرىشكىسىگە قارىڭ:

«ئاببباسىيلار تۇيۇ مۇراسىملىرىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى. خەلىپە مەھدىنىڭ ئوغلى ھارۇن رەشىدنى زۇبەيدە خانىم بىلەن نىكاھلاندۇرغاندا قىلغان ئىشلىرىغا قاراپ، ئاببباسىيلارنىڭ دەسلەپكى خەلىپىلىرىنىڭ قانچىلىك ئىسراپخورلۇق قىلغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. مەھدى تۇيۇ كۈنى ئىسلام تارىخىدا ئۇنىڭدىن بۇرۇن ھېچكىم ئۆتكۈزۈپ باقمىغان داغدۇغىلىق تۇيۇ زىياپىتى ئۆتكۈزدى. ئۇ، شۇ كۈنىسى كىشىلەرگە كۆمۈش توشقۇزۇلغان ئالتۇن قاچىلارنى؛ ئالتۇن، ئىپار، ئەنبەر توشقۇزۇلغان كۆمۈش قاچىلارنى بەخشەندە قىلدى. كېلىنچەكنى زىبۇ - زىننەت ۋە جاۋاھىراتلار بىلەن شۇنچە زىننەتلىدىكى، كېلىنچەك ئۈستىدىكى زىبۇ - زىننەت ۋە جاۋاھىراتلارنىڭ ئېغىرلىقىدىن ماڭالماي قالدى».

شابىشتى مۇنداق دەيدۇ: «خەلىپە مەئمۇن بورانغا يۈزمىڭ دىنار ۋە ئەللىك مىليون دىرھەم تويلۇق بەردى. تۇيۇ كېچىسى ئالدىغا ئۈچ دانە ئەنبەر شام يېقتى. شامنىڭ ئىسى كۆپ چىقىپ كەتكەنلىكتىن، زۇبەيدە خانىم: شۇنچىلىك ئىسراپخورلۇقمۇ يېتەر، بۇ ئەنبەر شامنى ئېلىۋېتىپ، ئادەتتىكى شامنى كەلتۈرۈڭلار - دېدى. بۇران مەئمۇنغا كۆرۈنۈش قىلغاندا، مەئمۇن ئۇنىڭغا يېڭى ئىچىدىن چاچقۇ چىقىرىپ چاچتى. چاچقۇ ئالتۇندىن توقۇلغان بورا ئۈستىگە چۈشتى. مەئمۇن: سەھنى ئىبنى ھانىي خۇيمۇ بەلەن دەپتىكەن، دەپ مۇنۇ شېئىرنى ئوقۇدى:

پارقىردى خېنىملار چوڭى، كىچىكى - بارچىسى،
گويا ئالتۇن يەرگە تۆكۈلدى گۈھەر دانچىسى.

سورۇنغا ھازىر بولغانلاردىن ھېچكىم چاچقۇنى ئالمىدى. مەئمۇن: چاچقۇ رەت قىلىندىمۇ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن زۇبەيدە قولىنى ئۇزىتىپ بىر داننى ئالدى. قالغانلىرىنى باشقىلار تېرىۋالدى. بۇ قېتىمقى تويغا خەلىپە مەھدى ئۈزىگە ئىشلەتكەن زور مەبلەغنى قوشماي ھېسابلىغاندا بىر مىليون 388 مىڭ دىنار خەجلىدى».

«زۇبەيدە خانىم ئۆگەي ئوغلى مەئمۇننىڭ تويغا ئوتتۇز بەش مىليون بىلەن ئوتتۇز يەتتە مىليون دىرھەم ئەتراپىدا چىقىم كەتكەنلىكىنى جەزملەيدۇ».

«مەئمۇن سېخىيلىق ۋە ئىسراپخورلۇقتا دادىسى ھارۇن رەشىدنى بېسىپ چۈشتى. بۇنى، ئۇنىڭ ھەسەن ئىبنى سەھلىنىڭ قىزى بورانىنى نىكاھىغا ئالغاندا

قىلغان چىقىملىرىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. تەبەرىي مۇنداق دەيدۇ: «مەئمۇن بوراننىڭ قېشىغا ماڭغاندا ھەسەن ئىبنى سەھلىگە ئون مىليون دىرھەم بۇيرۇپ بەردى. بۇنىڭغا بىر ئېقلىمنىڭ خراجىنى قوشۇپ بەردى».

ئىبنى خەلكان مۇنداق دەيدۇ: «مەئمۇن ھەسەن ئىبنى سەھلىگە پارس ۋە ئەھۋاز ئېقلىمنىڭ بىر يىللىق خراجىنى بېرىۋەتكەن».

مەسئۇدى ھەسەن ئىبنى سەھلىنىڭ بۇ تويىدىكى بۇزۇپ چېچىشلىرى ۋە ئىسراپچىلىقلىرىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ھەسەن بۇ تويدا نە جاھىلىيەتتە، نە ئىسلامدا ھېچقانداق پادىشاھ چېچىپ باقمىغان چاچقۇلارنى چاچتى. ھەسەن ھاشىم جەمەتىدىكىلەرگە، قوماندانلارغا، شائىر - يازغۇچىلارغا ئىپار چوماقلىرىنى چاچتى. ھەربىر چوماقتا زىممىن نامىلرى، چۆرە قىزلارنىڭ ئىسىملىرى، ئات ئۇلاغلارنىڭ سۈپەتلىرى ۋە باشقا مال - مۈلۈكلەرنىڭ تىزىملىكلىرى پۈتۈلگەن باغاقچىلار بار بولۇپ، چوماق قولىغا چۈشكەن كىشى ئۇنى ئېچىپ ئوقۇپ، تەلىيىگە يارىشا چىققانلىرىنى مەخسۇس ۋەكىلدىن تاپشۇرۇۋالاتتى. ھەسەن شۇنىڭدىن كېيىن قالغان ئادەملەرگە تەڭگە - تىللالارنى، ئىپارلارنى، ئەمبەر كۈمىلاچلىرىنى چاچتى. مەئمۇن ۋە ئۇنىڭ لاۋ - لەشكەرلىرىگە ئۇلارنىڭ ھەسەننىڭ قېشىدا تۇرغان كۈنلەردىكى چىقىملىرىنى قىلىپ بەردى. ھەييارلار، ھاممالار، كېمىچىلەر، لەشكەر ئىچىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممىسىنىڭ چىقىمىنى قىلىپ بەردى»[①].

خۇمارىۋىيەنىڭ قىزى قۇتربنەدىي ئاباسىيە خەلىپىسى مۇئتەزىدگە نىكاھلانغاندىكى ئىسراپچىلىقلارغا قاراڭ!

«مىسىر مالىيەسى خۇمارىۋىيەگە شۇنداق جىق مىللارنى تەييارلاپ بەردىكى، خۇمارىۋىيە تۇڭىمەس بايلىققا ئېرىشكەن كىشىدەك زور مىقداردىكى مىللارنى باشقىلارغا بېرىۋەردى. ئىبنى دوقماقنىڭ دېيىشىچە: خۇمارىۋىيە ئەينى ۋاقىتىدا ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان ۋە ئاڭلاپ باقمىغان كۆپ نەرسىلەرنى قىزى بىلەن بىللە يولغا سالغان.

مەقرىزىي «قولىيازمىلار» نىڭ بىرىنچى جىلد 319 - بېتىدە مۇنداق دەيدۇ: «خۇمارىۋىيە قىزى بىلەن چوڭ - كىچىك ھەممە نەرسىنى قوشۇپ يولغا سالدى. جۇملىدىن ئالتۇن پۇتلۇق، ئالتۇن گۈمبەزلىك، بىباھا گۆھەرلەر بىلەن كۆز قويۇپ زىننەتلەنگەن ئورۇندۇقتىن تۆتنى؛ خۇشپۇراق سوقىدىغان ئالتۇن ھاۋانچىدىن يۈزنى؛

[①] دوكتۇر ھەسەن ئىبراھىم ھەسەننىڭ:«ئىسلامنىڭ سياسىي ، دىنىي، مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي تارىخى» دېگەن ئېلىنىدى. 2- جىلد، 442- ۋە 443- بەتلەر، 1964- يىل، 7- نەشرى.

ھەر بىرى ئون دىنارلىق كەمەردىن مىڭنى بىللە قوشۇپ يولغا سالدى. خۇمارىۋىيە يەنە قىزى باغداتقا بېرىش يولىدا ئۆتىدىغان ھەربىر ئۆتەڭدە ئارامگاھ ۋە ئوردىغا تەققاس قىلىنغان چۈشكۈنخانىلارنى تەييارلاشقا بۇيرىدى. ھەربىر ئارامگاھتا قىزىغا لازىم بولىدىغان نەرسىلەر تەق قىلىندى. ئۇنىڭ قىزى توي سەپرىدە سۈرگەن راھەت - پاراغەتلىرى بىز كۆرگەن مەنبەلەردە تەسۋىرلەنمىگەن».

ئىبنى خەلكان مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايالغا مىليون دىرھەم تويلۇق بېرىلگەن. بۇ ئۇنىڭ جابدۇق چىقىملىرى ئالدىدا ھېچنەرسە ئەمەس. بۇ تويغا تەييارلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان ئىبنى جەسساس جەۋھىرى توي تەييارلىقىدىن ئاشقان تۆت يۈزمىڭ دىنار مۇكاپاتقا ئېرىشتى».

ئىسپانىيەدىكى راھەتپەرەسلىكنىڭ ئەڭرىشكىسىگە قارا!

ئۈمەۋىيلەر دەۋرىدە مەئمۇن ئىبنى زىننون ئەندەلۇسنىڭ تەلىتلە دېگەن يېرىدە بىر ئوردا ياساتتى. بۇ ئوردىغا بەك جىق پۇل خەجلەندى. ئوردىنىڭ چىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر كۆلچەك، كۆلچەكنىڭ چىڭ ئوتتۇرىسىدا گۈللۈك رەڭلىك ئەينەك گۈمبەز، بۇ گۈمبەزنىڭ ئۈستىگە سۇ تارتىپ چىقىرىلىپ، گۈمبەز ئۈستىدىن ئەتراپقا تەڭ يېيىلىپ چۈشەتتى. گۈمبەز سۇغا چىدامليق قۇيما مىخلارغا بەنتلەنگەن ئىدى. مەئمۇن گۈمبەزدە ئولتۇرسا ئۇنىڭغا سۇ تېگىپ قالمايتتى. گۈمبەزگە شام يېقىلسا، ئاجايىپ كۆركەم بىر مەنزىرە كۆرۈنەتتى[1].

يۇقىرىقىلار پەقەت ئابباسىيلار ۋە ئۈمەۋىيلەرنىڭ ئىسراپخورلۇق ۋە راھەتپەرەسلىكلىرىنىڭ ئازلا بىر قىسمى، خالاس. ئۇلارنىڭ قىلغان ئەتكەنلىرى بەك جىق. شۇنداق قىلىپ، كىشىلەر ئەيش - ئىشرەتكە ۋە راھەت - پاراغەتكە بېرىلدى.

***

ھەزارەت توغرا ئۇقۇمىدىن چەتنەشكە باشلىدى...

دەرۋەقە، ئابباسىيلارنىڭ شەرقتىكى ھەزارىتى، ئۈمەۋىيلەرنىڭ ئەندەلۇستىكى ھەزارىتى مىمارچىلىقنىڭ نادىر ئۈلگىلىرىنى بارلىققا كەلتۈردى. گېئومېتىرىيە، تېخنولوگىيە ۋە باشقا پەنلەردىكى يۇقىرى ماھارەت ۋە تەرەققىياتلارغا شاھىت بولۇپ تۇرغان بۇ ئۈلگىلەرنىڭ ئىزنالىرى تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. لېكىن ھەزارەتنىڭ راھەتپەرەسلىككە ئېغىشى، كىشىلەرنى دۇنيا بىلەن گوللاپ، ئاخىرەتتىن كاشىلا قىلىشى، راھەت - پاراغەت بىلەن اللە يولىدا جىھاد قىلىشتىن مەشغۇل

[1] دوكتۇر ھەسەن ئىبراھىم ھەسەننىڭ:«ئىسلامنىڭ سىياسىي ، دىنىي، مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي تارىخى» دېگەن ئېلىندى. 3- جىلد، 457- ۋە 458- بەتلەر، 1964- يىل، 7- نەشرى.

قىلىشى ئىسلام روھىغا توغرا كەلمەيدۇ. بەلكى بۇ، بىر ئازغۇنلۇق ئىدى[1]. بۇ ئازغۇنلۇق ئاخىرى ھالاكەتلىك نەتىجىلەرگە ئېلىپ بارىدى.

راھەتپەرەسلىككە يەنە ئىككى ئازغۇنلۇق قوشۇلۇپ كەلدى. بۇنىڭ بىرى، دېدەكلەرنىڭ كۆپىيىشى؛ يەنە بىرى، خەلىپىلەرنىڭ، ۋەزىر - ۋۇزەرالارنىڭ قەسىر ئىمارەتلىرىدە نەغمە - ناۋاچىلارنىڭ پەيدا بولۇشىدۇر.

دىن دۇشمەنلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىش نەتىجىسىدە ئىسلام دۇنياسىدا دېدەكلەر شىددەت بىلەن كۆپەيدى. دېدەك سودىسى قىزىپ كەتتى. بۇنىڭدىن ھەرخىل بالالار يامرىدى. جەمئىيەتتە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان راھەتپەرەسلىك ۋە بۇزۇقچىلىقلار تېخىمۇ ئەۋج ئالدى. دېدەكلەر پىتنىسى ئىقتىساد پىتنىسىگە ئوخشاشلا يامان بولدى. ئەڭ يامان بولغىنى شۇكى، دېدەكلەر خەلىپىلەرنىڭ ۋە ۋەزىرلەرنىڭ ئوردىلىرىدا بۇزۇقچىلىق رولىنى ئويناندى. ئوردا خوجايىنلىرى دېدەكلەر تاماشاسىغا مەشغۇل بولۇپ، ئالىي مەقسەتلىك ئىشلىرىنى قىلالمىدى. دېدەكلەر ئارىسىدا ئىسلامغا نىجىسلارچە ئۆچمەنلىك ساقلاۋاتقان يەھۇدىي ۋە ناسارا دېدەكلىرىمۇ بار ئىدى. بۇ دېدەكلەر ئوردىدا تۇرغانلىق پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، سۇيىقەست ۋە ھىيلە - مىكىرلەرنى پەيدا قىلىپ، ھۆكۈمدارلارنى خۇسۇسىي باش ئاغرىقلار بىلەن كاشىلا قىلىپ، پۇقرالارنى باشقۇرۇشقا، ھۆكۈمدارغا لايىق مەسئۇلىيەتلەرنى ئادا قىلىشقا، اللهنىڭ شەرىئىتىنى ئىجرا قىلىۋاتقان مۇسۇلمان ھۆكۈمدارغا لايىق بۇيۇك ئىشلارنى قىلىشقا پۇرسەت بەرمىدى.

راھەتپەرەسلىك ھاۋاسى، دېدەكلەرنىڭ كۆپىيىشى نەتىجىسىدە، «نەغمىچى دېدەكلەر» ئاتلىق ئەڭ ئېغىر بۇزغۇنچى ۋە كېرەكتىن چىقارغۇچىلار ئوتتۇرىغا چىقتى. ئەينى ۋاقىتدا ھۆكۈم سۈرگەن راھەتپەرەسلىكنىڭ ئومۇمىي ھاۋاسىدا بۇنداق نەغمىلەرنىڭ پەيدا بولۇشى تەبىئىي ھالدا بەك چوڭ ئازغۇنلۇقنى پەيدا قىلدى. «كۆڭۈل ئېچىش»، «نەغمە - ناۋا قىلىش» يولغا قويۇلۇپلا قالماستىن، بەلكى ئاياللار ئارقىلىق كۆڭۈل ئېچىش ئەينى ۋاقىتدىكى بىر تۈركۈم ئادەملەرنىڭ جان بېقىش «ھۇنىرى» گە ئايلاندى. بۇ ھۇنەرۋەنلەر ئاۋازى ساز دېدەكلەرنى تېپىپ، مەشىق قىلدۇرۇپ، ئەرلەرنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان بېيىت - قوشاقلارنى يادقا ئالدۇرۇپ ساتاتتى. ياكى ئۇلارنى قېشىدا ئېلىپ قېلىپ، ئويۇنغا ئامراق بايۋەچچىلەرنىڭ، بەگ

[1] بۇنداق دېگەنلىك ئەمەلىيەتتە ھەزارەت ساھەلىرىنىڭ ھەممىسى بۇزۇلۇپ كەتتى، ۋە ياكى بىراقلا بۇزۇلۇپ كەتتى دېگەنلىك ئەمەس، ئىسلامى پىرىنسىپلار بىلەن قوغدىلىپ قالغان نۇرغۇن ياخشى تەرەپلەر بار (يېقىندا زىكىر قىلىنىدۇ). ۋە لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ئازغۇنلۇق بەك كۆپ بولۇپ كەتكەنده، ئىلاھىي قانۇنىيەت بويىچە مۇقەررەر يىمىرىلىش بولدى.

- خوجاملارنىڭ ئۆيلىرىدە كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىنى ئۇيۇشتۇراتتى. كۆڭۈل ئېچىشتا شارابلار ئىچىلىپ، يېرىم كېچىدىن ئۆتكىچە داۋاملىشاتتى. كىشىلەر خۇدانى ياد ئېتىشتىن، الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن كاشىلا بولۇپ قالاتتى. ئەتىگىنى قوپۇپلا يەنە تېخىمۇ كۆڭۈللۈك كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىنى خىيال قىلىشاتتى. بۇنداق كېتىۋەرسە يىمىرىلىش مۇقەررەر ئىدى.

دەرۋەقە، بۇ ئىشلار بىراقلا پەيدا بولمىدى. بەلكى بۇنىڭغا ئىككى ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت كەتتى. دۆلەت يىمىرىلىسىمۇ، دىن ساقلىنىپ قالدى. بۇنىڭدا تۆۋەندىكىدەك بىر نەچچە سەۋەبلەر بار ئىدى:

بۇزۇقچىلىق پايتەختىت باغدادتا خەلىپىلەرنىڭ ئوردىلىرى ۋە بايلارنىڭ قەسىرلىرىدىن باشلىنىپ، پايتەختكە كەڭ يامرىدى. بۇزۇقچىلىققا قاتناشقانلار بولسۇن، ياكى قاتناشمىغانلار بولسۇن ھېچكىم ئۇنى ئەمدى ئىنكار قىلمايتتى. بىراق قالغان جايلار تېخى بۇ يەرلىك بۇزۇقچىلىقنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ئىدى. ئۇ جايلاردىكى مۇسۇلمانلار ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئىسلام دىنىنى بەجا كەلتۈرۈۋاتاتتى. بۇزۇقچىلىق كېيىنچە پايتەختتىن قالغان ئىقلىملارغا يۇقۇشقا باشلىدى. كىشىلەر ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشتىن يالتايسا، بۇزۇقچىلىقنىڭ يامرىشى ئىلاھىي قانۇنىيەتتۇر: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن، قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى. الله ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن، دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ جازاسىنى ئۇلارغا تېتىتتى﴾[1].

ئاببباسىيلار جەمئىيىتىدە ئەنە شۇنداق بولدى. كىشىلەر ھەق يولىغا قايتمىغانلىردا بۇزۇقچىلىق تارقىلىپ يىلتىز تارتىپ يىمىرىلىش پەيدا قىلدى. بۇزۇقچىلىق كۆپ ساھەلەردە يىلتىز تارتىپ، ئىسلامىي جەمئىيەتنى توپ - توپى بىلەن دەم تارتتى. ئاخىرى ئاببباسىيلار ئىمپېرىيەسى موڭغۇللارنىڭ قولىدا يىمىرىلدى. ئەندەلۇس ئەھلىسلىپلەرنىڭ قولى بىلەن يىمىرىلدى. لېكىن ئىسلام ساقلىنىپ قالدى. كىشىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىدە ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ يىلتىزلىرى قۇرۇمىغان ئىدى. شۇنداق، ئەقىدە گۇناھ - مەئسىيەت، بىدئەت - خۇراپات، دىنىي مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلماسلىق تۇمانلىرى ئاستىدا قالغان ئىدى. لېكىن ئەقىدە ئۆلمىگەن ئىدى. ئەقىدە چوغىغا پۈۋ دېسىلا ئوت ئالاتتى. سالاھىددىن كىشىلەرگە:

[1] سۈرە رۇم، 41- ئايەت.

«اللەنىڭ يولىدىن يىراقلاپ كەتكەنلىكىڭلار ئۈچۈن مەغلۇپ بولدۇڭلار، اللەنىڭ يولىغا قايتمىغۇچە غەلىبە قازىنالمايسىلەر» دېگەندە؛ قوتۇز: «ئىسلامغا ئۇۋال بولدى» دەپ چۇقان كۆتۈرگەندە ئەقىدە چوغى قايتىدىن يېلىنجاپ، مۇسۇلمانلار مىسىر ۋە شامدا ئەھلىسىلىپلەر ئۈستىدىن غەلىبە قازاندى. ھەل قىلغۇچ غەلىبە ھەتتىن جېڭىدە قولغا كەلدى. ئەينى جالۇت ئۇرۇشىدا موڭغۇللار يېڭىلدى. بۇنىڭ بىلەن موڭغۇللار ئىسلامغا كېرىپ ئۇلارنىڭ ھاياتىدا ناھايىتى چوڭ بۇرۇلۇش بولدى. ئۇلار كېيىنچە ئىسلامنى مۇداپىئە قىلىدىغان ئەڭ جەڭگىۋار قوشۇنغا ئايلاندى.

ئاببباسىيلار ئىمپېرىيەسى تۈزىگىلى بولمىغىنىدەك بۇزۇلغاچقا يىمىرىلدى. لېكىن ئاببباسىيلار ھۆكۈمرانلىق قىلغان جەريانىدا ئىسلامىي ئۇممەتكە ھەرخىل بۇزۇقچىلىقلار سىڭىپ قالغان بولسىمۇ، بىراق بۇ ئۇممەتتە ياخشىلىقلار تېخى كۆپ ئىدى، ئۇلار يەنە تېخى نەچچە ئەسىر ياشاپ قايتىدىن باش كۆتۈرەلەيتتى. ئەندەلۇستا ئىسلام دۆلتى يىمىرىلدى. مۇسۇلمانلار ۋەھشىيلەرچە باستۇرۇلدى. تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ ئىككى يۈز يىلغا يېقىن ياۋۇزلارچە قېيىن - قىستاققا ئېلىشى نەتىجىسىدە بۇ رايوندا ئىسلام مەۋجۇتلۇقىنى يوقاتتى. بىراق ئۇنىڭ ئورنىدا كۈچلۈك، ياش، يەنە بىر ئىسلامىي دۆلەت قەد كۆتۈردى. بۇ دۆلەت بەش ئەسىرگە يېقىن قۇدرەت بىلەن ھۆكۈم سۈردى.

***

ئۈچىنچى خەلىپىلىكىنىڭ ئۇتۇقلىرى ۋە كەمچىلكىلىرى ھەققىدە توختىلىشتىن بۇرۇن ئاببباسىيلار دەۋرىدە پەيدا بولغان يەنە بىر ئازغۇنلۇقنى سۆزلەشكە تۇغرا كېلىدۇ. بۇ ئازغۇنلۇق ئاببباسىيلار ئىمپېرىيەسى يىمىرىلگەندىن كېيىنمۇ ساقلىنىپ قالدى. بەلكى يېڭى دۆلەتكە تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كېرىپ، ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ ھاياتىغا ناھايىتى چوڭ خەتەرلىك تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. ئاخىرى بېرىپ، ئىسلامىي ئۇممەتنى ۋەيران قىلدى. بۇ ئازغۇنلۇق سوپىزمدۇر.

ئاببباسىيلار جەمئىيىتىدە يامرىغان چىرىكلىكنىڭ ئىنكاسى سۈپىتىدە سوپىزم پەيدا بولدى. جەمئىيەتنىڭ پاسكىنىچىلىقلىرىدىن «ئۆزىنى پاك تۇتقۇچىلار» جەمئىيەتكە تارقالغان بۇزۇقچىلىقتىن ۋە اللەنى، ئاخىرەت كۈنىنى ياد ئەتمەسلىكتىن خاۋاتىرلىنىپ، ئۆزلىرىنى قۇتقۇزماقچى بولدى - دە، كۆدە - كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، پاكىزە ياشاش ئۈچۈن بۇ بۇزۇق جەمئىيەتتىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

سوپىزمغا گەرچە يەھۇدىيلار، ناسارالار، مەجۇسىيلار ۋە ھىندىيلارنىڭ پىكىرلىرى، تەلقىنلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق بىز سوپىزمنىڭ تۈپكى سەۋەبى جەمئىيەتنىڭ بۇزۇقچىلىقىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، پاكلىق ئىزدەش ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلالمايمىز. شۇنداقتىمۇ سوپىزمنىڭ ئۆزى ئىسلامنىڭ تۇغرا يولىدىن چەتنىگەن بىر ئازغۇنلۇق. سوپىزمدىكى روھىي پاكلاش خاھىشى، زاھىدلىق خاھىشى، ئاخىرەتنى ياد ئېتىش خاھىشى ئىسلامنىڭ بىر تەرىپى قىسمى. ئەمما سوپىزمدىكى پاسسىپلىق، ئۆزىنى چەتكە ئېلىش ۋە بۇ دۇنيا بىلەن كارى بولماسلىق ئىسلامنىڭ جۇملىسىدىن ئەمەس.

سوپىزم ماھىيەتتە رېئاللىق بىلەن كۆرەش قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، خىيالدىن ياسالغان «خۇسۇسىي دۇنيا» غا «قېچىپ بېرىپ»، خىيالەن ياكى ئەمەلىيەتتە اللەقا يېقىنلىشىش «تۇيغۇلىرى» بىلەن ھۇزۇرلىنىپ، تۇيغۇلار دۆۋىسىگە قانائەتلىنىپ، ئەمەل يولىنى قىسقارتىشتىن ئىبارەت.

«ئەمەللەر» اللەقا يېقىنلىشىشنىڭ ۋاستىسى. اللەقا يېتىپ بولغان كىشىنىڭ ۋاستىگە ھاجىتى چۈشمەيدۇ. سوپىزم ئەنە شۇنداق دەپ بۇ دۇنيادا جاپالىق ئەمگەك قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. ئازغۇنلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ، ئۇنى تۇغرا يولغا قايتۇرۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. اللەقا يېقىنلاشتۇق، اللەقا يەتتۇق، اللەنىڭ دەرگاھىدا ياشاۋاتىمىز، اللەنىڭ نۇرىدا ئۇزۇۋاتىمىز. دېگەندەك خىيالى تۇيغۇلارغا قانائەتلىنىدۇ. ئۇلار بۇنىڭ ئۆزىدە ھېچنەرسە يوق دەپ قارىغاچقا، باشقا ئىشلارغا ئىنتىلمەيدۇ.

تۇغرا، ئىنسانىيەت تۇيغۇلارغا غەرق بولۇپ، ھوشىغا كەلمەي ئۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن. روھىي چېنىقىش كىشىگە ئاجايىپ دۇنيالارنى كۆرسىتىشى مۇمكىن. جىسمانىي مەشىق بەدەننى مىسلىسىز كۈچەيتكەندەك؛ ئەقلىي مەشىق ئىدراكنى جانلاندۇرۇپ، چۈشىنىش ۋە ئابستراكتلاشتۇرۇش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرگەندەك؛ روھىي مەشىق روھىيەتنى تېخىمۇ سۈزۈكلەشتۈرىشى، نۇرلاندۇرۇشى، ھېسسىي توساقلارنى بۇزۇپ تاشلاپ، چەكسىز كەڭ بىر دۇنياغا ئۇلاشتۇرۇشى مۇمكىن. بۇنىڭدىن كەلگەن مەنىۋىي راھەت كىشىنى تېخىمۇ قىزىقتۇرۇشى مۇمكىن. لېكىن ئىسلام بۇنداق «غايىبانىلىق» نى قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى، ئىسلام زېمىندا مۇئەييەن ئەمەلىي ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلىش ئۈچۈن كەلگەن: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى

روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۈق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە كىشىلەر ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن، دەپ كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق﴾[1].

كىشىلەرنىڭ ئادالەتنى بەرپا قىلىشى قۇرۇق ئارزۇ ۋە غايىۋى قىزىقىشلار بىلەنلا ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. دۇنيادا ھېچقانداق ئىش قۇرۇق ئارزۇ ۋە قىزىقىش بىلەنلا پۈتمەيدۇ. قىزىقىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئارزۇنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ.

الله مۇسۇلمانلارغا پۈتۈن ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش ئۈچۈن الله ئۇلارغا نازىل قىلغان كىتابنىڭ تەقەززاسى بويىچە «ئەمەل قىلىش» مەسئۇلىيىتىنى يۈكلىدى.

﴿الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ ﴿ئەلىف، لام، را. بۇ قۇرئان شۇنداق كىتابتۇركى، ئۇنى ساڭا كىشىلەرنى پەرۋەردىگارىنىڭ ئىزنى بىلەن قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا چىقىرىشىڭ ئۈچۈن، غالىب مەدھىيىلەنگەن الله نىڭ يولىغا باشلىشىڭ ئۈچۈن نازىل قىلدۇق﴾[2].

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[3].

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ ﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن مەنئى قىلىدىغان بىر جامائە بولسۇن﴾[4].

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، الله‌قا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[5].

دىنى ھەرىكەتنىڭ خۇلاسىسى بولغان ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش رېئاللىقتا ئەمەلىي تىرىشچانلىق كۆرسىتىش بىلەن ۋە ھاياتلىقنىڭ ئىشلىرىغا ئىجابىي پوزىتسىيە تۇتۇش بىلەن ئېلىپ بېرىلىدىغان ھەرىكەتتۇر.

---

[1] سۈرە ھەدىد، 25- ئايەت.
[2] سۈرە ئىبراھىم، 1- ئايەت.
[3] سۈرە بەقەرە، 143- ئايەت.
[4] سۈرە ئال ئىمران، 104- ئايەت.
[5] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

بۇ جايدا سوپىزم بىلەن ئىسلام ئوتتۇرىسىدا يول ئايرىلىپ كېتىدۇ. سوپىزم - پاسسىپلارچە ئۆزىنى چەتكە ئېلىش. ئىسلام - تەشەببۇسكارلىق بىلەن تاقابىل تۇرۇش.

ئىسلامدا بۇ دۇنيانىڭ ھۆزۈر - ھالاۋەتلىرىگە بېرىلمەسلىككە ئۇچۇق دەۋەت قىلىنغان: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ ﴿ئايالار، ئوغۇللار، ئالتۇن - كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ مالار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان باقاسى يوق شەيئىلەردۇر؛ اللەنىڭ دەرگاھىدا بولسا، قايتىدىغان گۈزەل جاي باردۇر. ئېيتقىنكى، سىلەرگە ئۇلاردىنمۇ ياخشى بولغان نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ تەقۋادارلار ئۈچۈن پەرۋەردىگارىنىڭ ھۆزۈرىدا ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بولۇپ، ئۇلار شۇ جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ. جەننەتلەردە پاك جۈپتىلەر ۋە اللەنىڭ رازىلىقى بار. الله بەندىلىرىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر. تەقۋادارلار: پەرۋەردىگارىمىز، بىز شۈبھىسىز ئىمان ئېيتتۇق، بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن، دەيدۇ﴾[1].

سوپىزمدىمۇ بۇ دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرىگە بېرىلمەسلىك، ئازغا قانائەتلىنىش دەۋاسى بار.

دۇنيانىڭ ھۆزۈر - ھالاۋەتلىرىگە بېرىلمەسلىكتىن ئىنسان روھىيىتىدە ناھايىتى زور بىر ئېنېرگىيە توپلىنىدۇ. بۇ ئېنېرگىيە قەيەرگە ئىشلىتىلىدۇ؟

ئېنېرگىيە ئىسلامدا «ئالىي قىممەت قاراش» لارنى رېئالىي دۇنيادا ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ؛ ئېنېرگىيە سوپىزمدا ئاشۇ قىممەت قاراشلارنى روھىي چاقناشلاردا ۋە ئىچكىرى سېزىمنىڭ يالتىراشلىرىدا ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ

ئىسلام ئەمەلىيەتنى ئىسلاھ قىلىدۇ؛ شەخسنى ۋە جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىدۇ؛ شەخسنى ۋە جەمئىيەتنى جىسمانىي پەسلىكتىن شۇنداق ئالىي بىر رېئاللىققا يۈكسەلدۈرىدۇكى، بۇ رېئاللىقتا ئىنساننىڭ جىسمى، ئەقلى، روھىي - بارلىق

[1] سۈرە ئال ئىمران، 14-16-ئايەتلەر.

ئىقتىدارلىرى خەلىپىلىك ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا، زېمىنىنى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق كەڭ مەنىدىكى ئىبادەت ھەقىقىي ئورۇندىلىدۇ. ئىنسان ئۆزىنىڭ ئالىي مەۋجۇتلىقىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ.

سوپىزم رېئاللىقنى ناچار پېتى تاشلاپ قويىدۇ، ئىسلاھ قىلمايدۇ. رېئاللىقنى ئىسلاھ قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئۆزىنىلا ئىسلاھ قىلماقچى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن روھىي جەھەتتە ئۇتۇق قازانسىمۇ، بىراق ئاللە ئىنساندا ياراتقان مۇۋازىنەتنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئىنسانىنىڭ ئىجابىيلىقى ۋە ئەمەلىيەتچانلىقنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەڭ يامىنى شۇكى، ئاللە پەرز قىلغان «ئادالەت بەرپا قىلىش»، «ئىنسانلارنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش» ۋەزىپىسى ئورۇندالمايدۇ.

دەپ بېقىڭچۇ ناھايىتى كەڭ بىر پارچە يەرنى باشقۇرۇپ، ئۇنىڭ يۈزى - چۆپلىرىنى يۇلۇپ، ئوسا قىلىپ، تېرىپ، زىرائەتلەرنى، گۈل - گىياھلارنى ئۈندۈرۈپ، بىرمۇنچە ئادەملەرنى كۆڭۈللۈك تۇرمۇشقا ئىگە قىلالايدىغان بىر كۇچ بىر بۇلۇڭدىكى كىچىك ئېتىزنىلا تېرىپ، قالغان جايلارنى ياۋا ئوت - چۆپلەرگە، قۇرت - قوڭغۇزلارغا، كەلگىندىلەرگە تاشلاپ بەرسە، قانداق بولىدۇ بۇ، كۇچنى پارچلاپ نابۇت قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ ئىسلاھاتتىن باش تارتقانلىق ئەمەسمۇ؟

مانا بۇ، سوپىزمنىڭ كۇچنى يىغمىز دەپ تۇرۇپ، ئىنسانىي ئېنېرگىيىلەرنى پارچلاپ، نابۇت قىلغانلىقىغا ئوخشايدۇ؛ ئىسلاھ قىلمىز دەپ تۇرۇپ، ئىنسانىي ھاياتنى ئىسلاھ قىلىشتىن باش تارتقانلىقىغا ئوخشايدۇ.

ئىنسان ھەرقانچە قىلغان بىلەن ئاللە تائالاغا پەرىشتىلەردەك ئىبادەت قىلالمايدۇ. ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾ ﴿ئۇلار كېچە - كۈندۈز تەسبىھ ئېيتىدۇ، بوشاشمايدۇ﴾[1].

ئاللە ئۆزىنىڭ ھېكمىتى ۋە مەرھەمتى بىلەن ئىنسانىيەتنى ئاللەقا پەرىشتىلەردەك ئىبادەت قىلىشقا تەكلىپ قىلمىغان. ئاللە شۇنداق تەكلىپ قىلماقچى بولسا ئىدى، ئىنسانىنى دەسلىپىدىلا نەپسى - خاھىشى بار، دۇنيالىق ئىشلارنى ئويلايدىغان پىكرى بار جىسمىدىن ياراتماستىن، بەلكى سۈزۈك نۇردىن ياراتقان بولاتتى. لېكىن ئاللە ئىنسانىنى تۇپراقتىن ۋە ئاللەنىڭ روھىدىن يارىتىپ، ئۇنىڭغا نەپسى - خاھىش بىلەن ھەرىكەت قىلدىغان تەننى، ئويلايدىغان ئەقلىنى، ئەركىن پەۋاز قىلىدىغان

[1] سۈرە ئەنبىيا، 20- ئايەت.

روھنى ئاتا قىلدى؛ ئۆزىنىڭ ھېكمىتى بىلەن ئىنسانىنى پەرىشتىلەرگىمۇ، جانسىز - جانلىق باشقا مەخلۇقلارغىمۇ ئوخشىمايدىغان ئۆزىگە خاس بىر تۈرلۈك ئىبادەتكە تەكلىپ قىلدى. ئىنسانغا خاس ئىبادەتتە ئۇنىڭ تېنى، ئەقلى ۋە روھى بىراقلا جەم بولىدۇ؛ اللەنىڭ رىزالىقى كۆزلەنسىلا، اللەنىڭ شەرىئىتىگە رىئايە قىلىنسىلا، ئىنسانىنىڭ ھەرقانداق جىسمانىي پائالىيىتى ئىبادەتتۇر؛ ھەر قانداق ئەقلىي پائالىيىتى ئىبادەتتۇر، ھەرقانداق روھى پائالىيىتى ئىبادەتتۇر.

﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەنىڭ ئۈچۈندۇر، اللەنىڭ شېرىكى يوقتۇر﴾[1].

ئىنسان ئەنە شۇنداق قىلالىغاندىلا اللەقا ئەڭ يېقىنلىشىدۇ، اللەنىڭ رازىلىقىغا ئەڭ لايىق بولىدۇ، ئەڭ يۇكسەلگەن بولىدۇ. بۇ سۆزىمىزگە اللە ياراتقان ئىنسانلارنىڭ ئەڭ كاتتىسى اللەقا ئىبادەت قىلغۇچىلارنىڭ ئەڭ ئىبادەت قىلغۇچىراقى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى دەللىدۇر: «ئاگاھ بولۇڭلار مەن اللەقا ئەڭ ئىبادەت قىلغۇچى كىشىمەن. لېكىن مەن روزا تۇتىمەن ۋە ئېغىز ئاچىمەن؛ قىيام قىلىمەن ۋە ئۇخلايمەن؛ ئاياللارنى نىكاھىمغا ئالىمەن. كىمدە - كىم مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇ ماڭا ئەگەشكەنلەردىن ئەمەس»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قانداق ئىبادەت قىلاتتى؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارى بىلەن يالغۇز بولغاندا، ئىبادەت قىلىۋېرەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ مۇبارەك پۇتلىرى ئىششىپ كېتەتتى. ئائىشە (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئۇنىڭغا: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى، اللە سىلىنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىپ بولغاندىكىن، سەل يېنىكرەك ئىبادەت قىلسىلا، دېگەندە «شۈكۈر قىلغۇچى بەندە بولمايمەنمۇ؟» دەيدۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام[3]. ئىبادەتنىڭ تېگىگە يەتكەن ئابدىلا ئەنە شۇنداق دېيەلەيدۇ. ئىبادەتتە ئەنە شۇنداق چىڭ تۇرىدىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جاھان تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ ئىجابىي كۈچ ئىدى. دەۋەت ئۇچۇن كۈرەش قىلىشتا، اللە يولىدا ئۇرۇش قىلىشتا، ساھابىلەر (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نى ھەرقايسى

[1] سۈرە ئەنئام، 162- ۋە 163- ئايەتلەر.

[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

جەھەتتە ئالىي ئۇلىمالەر ۋە ئىجابىي كۈچلەر قىلىپ تەربىيەلەشتە، الله تائالانىڭ ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتىي ئۈچۈن ئوتتۇرغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1] دېگەن گۈۋاھلىقىغا ئېرىشكەن ئۈممەتنى قۇرۇپ چىقىشتا، زېمىندا ئىلاھىي ئادالەتنى بەرپا قىلىشتا؛ دۆلەتنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئەخلاقىي، ھەربىي، مەنىۋىي ئىشلىرىنى مۇنتىزىملەشتۈرۈشتا، خۇسۇسىي تۈرمۈش ئىشلىرىدا، ئىياللىرى ۋە قىزلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشتا ۋە ئۇلارغا يول كۆرسىتىش ۋە ئىلىم ئۆگىتىشتە ئىجابىي كۈچ ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىيامەت قايىم بولغۇچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلگىسىدۇر. دىنىمىزنىڭ ئەمەلىي ئىزاھاتىدۇر: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ ﴿سىلەرگە - الله‌نى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە الله‌نى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە رەسۇلۇللاھ ئەلۇەتتە ياخشى ئۇلگىدۇر﴾[2].

سوپىلار «الله‌نى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلىمىز ۋە الله‌نى كۆپ ياد ئېتىمىز دەيدۇ - يۇ، نېمىشقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىجابىيلىقىنى، ئەمەلىيەتچىللىقىنى، ئاكتۇئاللىقىنى، ياماق رېئاللىققا تاقابىل تۇرۇپ ۋە ئۇنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا تىوغرا رېئاللىق قۇرۇپ چىققانلىقىنى ئۇلگە قىلمايدۇ؟[3]

مانا بۇ، ئىسلام بىلەن سوپىزمنىڭ پەرقى. ئىسلام ئىجابىي. سوپىزم سەلبىي. ئىسلام يۈز تۇرانە ئېلىشىدۇ. سوپىزم ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. ئىسلام بۇ دۇنيالىق ھۇزۇر - ھالاۋەتنى دۇرۇس قىلىش ئىچىدىكى زاھىدلىق. سوپىزم نەپسى - خاھىشنى ئۆلتۇرۇپ، نەپسىنى خازان قىلىپ، ھۇزۇر - ھالاۋەتتىن ۋاز كېچىش. سوپىزم يەنە تەۋەككۇل قىلىشنىڭ ئورنىغا بەل قويۇۋېتىدۇ. الله‌قا تەۋەككۇل قىلىش ھەقىقىي ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر. تەۋەككۇل قىلىش قۇرئان كەرىمدە ئىمانغا باغلىنىپ كېلىدۇ: ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ﴿مۇئمىنلار يالغۇز الله‌قا تەۋەككۇل قىلسۇن﴾[4].

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110- ئايەت.

[2] سۈرە ئەھزاب، 21- ئايەت.

[3] شۇنى ئېيتىپ قۇيۇش كېرەككى سوپىزمغا تەۋە بولغان كىشىلەرنىڭ كۆپى ئاللاھ يولىدىكى مۇجاھىدلار بولۇپ، يەر شارىنىڭ ھەر تەرەپلىرىگە (ئافرىقا ۋە ئاسىيا قىتئەلىرىدىكى باشقىلار بىرىپ باقمىغان يەرلەرگە) ئىسلام دىنىنى تاراتقان. ئۇلار شەكلى جەھەتتىن سوپىزمغا تەۋە قىلىنسىمۇ ھەقىقەتتە زاھىدلارىدۇر. سوپىزم ھەققىدە دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا (زاھىتلارغا) قارىتىلغان ئەمەس.

[4] سۈرە ئال ئىمران، 160- ئايەت

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ﴿پەقەت الله ياد ئېتىلسە، دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، الله‌نىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا، ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلىدىغان كىشىلەرلا مۇئمىنلەردۇر﴾[1].

الله‌نىڭ دىندا ھەرقانداق نەرسە ئالغا ئىنتىلگۈچى ئىجابىي كۈچتۇر. جۇملىدىن، تەۋەككۇل قىلىشمۇ شۇنداق. تەۋەككۇل قىلىش بىلەن بىرگە سەۋەبمۇ قىلىنىدۇ. ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ ﴿بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، الله‌قا تەۋەككۇل قىلغىن﴾[2].

بۇ ئايەت ئۇرۇشقا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇرۇشتا بىر ئىشقا بەل باغلاش تەييارلىق قىلىشنى ۋە سەۋەب قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەمما سوپىزمنىڭ ھەرقانداق ئىشى سەلبىي. جۇملىدىن، تەۋەككۇل قىلىش دەپ ئاتاۋالغىنىمۇ سەۋەب قىلىشتىن يالتىيىشنىڭ باھانىسى، بەل قويۇۋېتىشنىڭ چارىسى. بەل قويۇۋېتىش قازا ۋە قەدەر ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىجابىي ئەقىدىلەرنى بۇزۇپ، ئۇنى سەلبىي ئەقىدىلەرگە، رېئاللىق ئالدىدا پاسسىپلارچە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشقا، رېئاللىقنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنماسلىققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. الله تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارغا مۇنداق تەلىم بېرەتتى: ﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، بىزگە پەقەت الله‌نىڭ تەقدىر قىلغان نەرسىسى يېتىدۇ، ئۇ بىزنىڭ مەدەتكارىمىزدۇر. مۇئمىنلار الله‌قا تەۋەككۇل قىلسۇن﴾[3].

ئۇلار بىلگەنكى، جەڭگە چىقىش جاننى ئالمايدۇ. الله‌نىڭ تەقدىرى كەلسە، قەيەردە بولسىمۇ ئۆلۈۋېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۇتۇن كۈچى بىلەن جەڭگە ئاتلىناتتى.

الله ئۇلارغا يەنە مۇنداق تەلىم بېرەتتى: ﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ ﴿كاپىرلار قۇتۇلدۇق دەپ ئويلىمىسۇن ئۇلار الله‌نىڭ جازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. دۈشمەنلىرىڭلار بىلەن ئۇرۇشۇشىڭلار ئۈچۈن قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى ۋە جەڭ ئېتى

[1] سۈرە ئەنفال، 2- ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 159- ئايەت.
[3] سۈرە تەۋبە، 51- ئايەت.

تەييارلاشلار بۇنىڭ بىلەن اللەنىڭ دۈشمەنلىرى ۋە ئۆزۈشلارنىڭ دۈشمەنلىرى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتسىلار﴾[1].

ئۇلار جەزمىي ھالدا شۇنى بىلدىكى، اللە كاپىرلارنى دىنىنى ۋەيران قىلىش، دىنىي يوقۇتۇش مەقسىتىگە يەتكۈزمەيدۇ. بەلكى اللە ئۆزىنىڭ دىنىغا زىمىنىدىن ئورۇن بېرىدۇ. شۇنداقتىمۇ ساھابىلەر «دىنغا اللە ئۈزى ئورۇن بەرگەندىكىن، بىزگە شۇ كۇپايە، ئەمەل قىلمىساقمۇ بولۇر» دېمەسلەردىن، كۈچىنىڭ يېتىشىچە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، سەۋەب قىلىپ، كۈچ تەييارلىدى.

اللە ئۇلارغا يەنە شۇنداق تەلىم بېرەتتى: ﴿**أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ**﴾ ﴿سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەت سىلەر دۈشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا، سىلەر يەنە: بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟ دېدىڭلار. ئېيتقىنكى ئۇ، سىلەرنىڭ ئۆزلىرىڭلاردىن بولدى. اللە ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر. ئىككى قوشۇن ئۇچراشقان كۈنىدە سىلەرگە كەلگەن مۇسىبەت اللەنىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەندۇر﴾[2].

ئۇلار شۇنى بىلدىكى، بىر ئىشنىڭ اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن يۈز بېرىشى ئىنسانىنى خاتا قىلىپ قويغان ئىشلارنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ساقىت قىلمايدۇ.

اللە ئۇلارغا يەنە مۇنداق تەلىم بېرەتتى: ﴿**الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ**﴾ ﴿ياربلانغاندىن كېيىن اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلار ئىچىدىن ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ۋە تەقۋادارلىق قىلغانلار چوڭ ساۋابقا ئېرىشىدۇ. كاپىرلار تەرەپدارى بولغان ئادەملەر ئۇلارغا: شەك - شۈبھىسىزكى، كىشىلەر سىلەرگە قارشى قوشۇن توپلىدى، ئۇلاردىن قورقۇڭلار، دېدى. بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى. ئۇلار: بىزگە اللە كۇپايە، اللە نېمىدېگەن ياخشى ھامىي دېدى﴾[3].

ئۇلار شۇنى بىلدىكى، اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن مەغلۇبىيەتنىڭ يۈز بېرىشى مەغلۇبىيەتكە تەن بېرىشتىن ۋە اللەنىڭ تەقدىرىنى دەستەك قىلىۋېلىشتىن دېرەك

[1] سۈرە ئەنفال، 59- ۋە 60- ئايەتلەر.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 165- ۋە 166- ئايەتلەر.
[3] سۈرە ئال ئىمران، 172- ۋە 173- ئايەتلەر.

بەرمەيدۇ. شۇڭا بىرىنچى تەقدىرنى يېڭى تەقدىر ئارقىلىق ئۆزگەرتىشنى ئۈمىد قىلىپ، ياماندا ھالنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئىجابىي ھەرىكەتلەرنى قىلىش بىلەن بىللە اللەقا تەۋەككۈل قىلىش كېرەك[1].

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا قازا ۋە قەدەر ئەقىدىسى ئەنە شۇنداق ئالغا ئىلگىرىلەش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشقا ئۇندىگۈچى كۈچ ئىدى. لېكىن سوپىزمنىڭ بەل قويۇۋېتىشى بۇ كۈچنى تەقدىرنى باھانە قىلىپ، سەۋەب قىلماسلىققا؛ «پىشانەڭگە پۈتۈلگىنى بولىدۇ» دەپ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشقا؛ كېسەللىك، ئاجىزلىق، يوقسۇللۇق، زۇلۇم - ستېم قاتارلىق يامان ھالەتلەرنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماسلىققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. سوپىزم يەنە: بۇ دۇنيا لەنەتگەردى، ئاخىرەتنى ئاساس قىلىش كېرەك، روھىيەتنى دۇنياپەرەسلىكتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، روھىيەتنى پاكلاپ ئاخىرەتكە تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ئۇدۇللۇق تۇرمۇش بولسىلا كۇپايە، دەپ زېمىننى ئاۋات قىلىشقا پۈتلىكاشاڭ بولدى. دۇنياپەرەسلىك قىلماسلىق، راھەتپەرەسلىك قىلماسلىق شۇبھىسىزكى ئىسلامىيەتتىكى ئاساسلىق تەشەببۇس. زاھىدلىق دېگەن شۇ. لېكىن زېمىننى ئاۋات قىلغىلى ئۇنىماسلىق ئايرىم مەسىلە، دۇنياپەرەسلىك ئايرىم مەسىلە. بۇ ئىككىسىنىڭ ھېچقانداق چېتىشلىقى يوق. اللە ئىنسان روھىيىتىگە ئەمگەك قىلىش ۋە پائالىيەت ئېلىپ بېرىش ئىستەكلىرىنى نەپسى - خاھىش شەكلىدە ئورۇنلاشتۇردى. مۇنۇ ئايەت ئىنسانىنى ئەڭ قاتتىق كونترول قىلىدىغان گەۋدىلىك خاھىشلارنى ئوتتۇرىغا قويىدى:

﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنعَامِ وَالْحَرْثِ﴾ ﴿ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن - كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ مالللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى﴾[2].

اللە بۇ ئىستەكلەرنى بىكارغا ياراتمىغان. اللە بىھۇدە ئىش قىلمايدۇ. بۇ ئىستەكلەرنى ئىنسانىيەت روھنى پاكلاش باھانىسى بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويسۇن، دەپ ياراتمىغان. بەلكى ئىنسانىيەتنىڭ زېمىننى ئاۋات قىلىشغا تۈرتكە بولسۇن، يارەم

[1] خالىسىڭىز «تۇزىتىش زۆرۈر بولغان چۈشەنچىلەر» ناملىق كىتابنىڭ «قازا ۋە قەدەرنىڭ ئۇقۇمى» دېگەن بۆلۈمىگە مۇراجىئەت قىلىڭ.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 14- ئايەت.

بەرسۇن دەپ ياراتقان. زېمىننى ئاۋات قىلىش ئىنسانىنىڭ يارىتىلىشىدىكى تۈپ مەقسەت بولغان خەلىپىلىكنىڭ بىر تەركىبى قىسمىدۇر:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە مەن يەر يۈزىدە خەلىپە يارىتىمەن، دېدى﴾[1].

﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ ﴿الله سىلەرنى تۇپراقتىن ياراتتى، سىلەردىن زېمىننى ئاۋات قىلىشنى تەلەپ قىلدى﴾[2].

تۇغرا، بۇ نەپسى - خاھىش ئىستەكلىرىنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ، الله بەلگىلىگەن ھۆدۈدلارغا رىئايە قىلمىسا ئىنسان ھالاك بولىدۇ: ﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا﴾ ﴿ئەنە شۇلار الله بەلگىلىگەن ھۆدۈدلاردۇر، ئۇنىڭغا يېقىنلاشماڭلار﴾[3].

﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا﴾ ﴿ئەنە شۇلار الله‌نىڭ ھۆدۈدلىرىدۇر، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلماڭلار﴾[4].

شۇنىڭ ئۈچۈن الله ئىنسان روھىيىتىدە نەپسى - خاھىشىنىڭ شاشىلقىلىرىنى تىزگىنلەيدىغان تىزگىنەكلەرنى ياراتتى. جۈملىدىن ئەقىل، ئىرادە، ئىككى يولنى تونۇپ، بىرىنى تاللاش ئىقتىدارىنى ياراتتى: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ ﴿روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ياخشى - يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى، روھنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ، نەپسىنى كۆفرى ۋە پىسىقى - فۇجۇر بىلەن كەمستكەن كىشى چوقۇم نائۈمىد بولىدۇ﴾[5]. ﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ ﴿ئىنسانغا ياخشى يول بىلەن يامان يولنى كۆرسەتمىدۇقمۇ؟﴾[6] ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ﴿شۈبھىسىزكى بىز ئىنسانغا ياخشى - يامان يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇ مۇئمىن بولۇپ ياخشى يولدا مېڭىپ الله‌نىڭ نېمىتىگە شۈكۈر قىلغۇچىدۇر. ياكى يامان يولدا مېڭىپ ناشۈكۈرلۈك قىلغۇچىدۇر﴾[7].

---

[1] سۈرە بەقەرە، 30- ئايەت.
[2] سۈرە ھۈد، 61- ئايەت.
[3] سۈرە بەقەرە، 229- ئايەت.
[4] سۈرە بەقەرە، 187- ئايەت.
[5] سۈرە شەمس، 7- ئايەتتىن 10- ئايەتكىچە.
[6] سۈرە بەلەد، 10- ئايەت.
[7] سۈرە ئىنسان، 3- ئايەت.

الله بەلگىلەپ بەرگەن ھۆدۇدلاردا تىنچ - ئامانلىق ۋە نىجاتلىق بار. بۇ ھۆدۇدلارغا رىئايە قىلمىش ئىنسان روھىيىتىنى يۈكسەلدۈرىدۇ ۋە كۆچلەندۈرىدۇ؛ زېمىننى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ؛ ئىنسانىنىڭ نەپسى - خاھىشىنى تىزگىنلەيدۇ. شۇڭا الله ئىنسانغا ئاخىرەت كۈنىنى، قايتا تىرىلىشنى، ھېساب ۋە جازانى ئەسلىتىدۇ. بۇ نۇقتىدا ئىلاھىي يولنىڭ شۇنچە روشەن بولۇشىغا قارىماي، سوپىزم ئىنسانىنىڭ نەپسى - خاھىشىنى پاكلاش ۋە تىزگىنلەشنىڭ ئورنىغا ئۇنى «ئۆلتۈرۈش» كە سەئىيى قىلىدۇ. الله‌قا يېقىنلىشىش ۋە الله‌نىڭ رازىلىقىنى ئىزدەشنى باھانە قىلىپ، بۇ دۇنيانى «تاشلاش» نى تەشەببۇس قىلىدۇ. مۇبادا ئىسلام شۇ بولغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى شۇنىڭغا باشلىغان بولاتتى. سوپىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «دۇنيا لەنەتكەردىدۇر، دۇنيادىكى بارچە نەرسە لەنەتكەردىدۇر، پەقەت الله‌نى زىكرى قىلىش، ياكى ئىلىم ئۆگەتكۈچى، ياكى ئىلىم ئۆگەنگۈچى بۇنىڭدىن مۇستەسنا»[1] دېگەن سۆزىدىن؛ الله تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدە دۇنيانى سۆكۈپ: ﴿مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ ﴿دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت ئالدايدىغان مالدىنلا ئىبارەتتۇر﴾[2] دېگىنىدىن تەسەللىي تاپىدۇ. قۇرئان ۋە ھەدىستە دۇنيانىڭ سۆكۈلگىنى ۋە لەنەت قىلىنغىنى بەرھەق راستتۇر. لېكىن دۇنيانى سۆككەن ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ سىياقىنى تەھلىل قىلساق، شۇ ئايان بولىدۇكى، دۇنيا پەقەت ئىككى خىل ئورۇندا سۆكۈلىدۇ ۋە لەنەت قىلىنىدۇ: بىرىنچى، دۇنيا ئىنسانىنى الله‌قا ئىمان ئېيتىشتىن توسۇپ كاپىر بولۇشقا ئۈندىگەندە سۆكۈلىدۇ. ئىككىنچى، الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن ئىنسانىنى توسقاندا سۆكۈلىدۇ: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿كىمكى الله‌قا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا - قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرۇپ، مەجبۇرلاش ئاستىدا تۇرۇپ، ئاغزىدىلا ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا - كۇفرى بىلەن كۆڭلى ئېچىلسا، ئۇ الله‌نىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ. بۇ ئازاب ئۇلارنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئاخىرەتتىن ئارتۇق كۆرگەنلىكىدىن كاپىر قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدىغانلىقى ئۈچۈندۇر﴾[3].

---

[1] تىرمىزىي ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 185- ئايەت.

[3] سۈرە نەھل، 106- ۋە 107- ئايەتلەر.

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق تۇققانلىرىڭلار، تاپقان پۇل - مالىللىرىڭلار، ئاقماي قىلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرۈدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن اللەتىن، اللەنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى اللەنىڭ ئەمرى كەلگۈچە كۈتۈڭلار الله پاسىق قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ﴾[1].

ئەمما دۇنيا اللەقا ئىمان ئېيتىشتىن، ياكى الله يولىدا جىھاد قىلىشتىن توسمىغان ئەھۋالدا، سۆزكۈلمەيدۇ ۋە لەنەت قىلىنمايدۇ: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، الله بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شېرىن - پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟ ئېيتقىنكى، ئۇلار بۇ دۇنيادا مۇئمىنلار ئۈچۈن يارىتىلغان؛ ئاخىرەتتە بولسا، مۇئمىنلەرگىلا خاستۇر﴾[2].

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ ﴿الله ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن﴾[3].

توغرا، دۇنياغا بېرىلىش اللەقا ئاسىي بولۇشقا ئېلىپ بارىدۇ. سوپىلار بۇنى چىڭ تۇتۇۋېلىپ، دۇنيا شۇڭا لەنەتكەردە دېيىشىدۇ. لېكىن گۈناھقا چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ نەپسى - خاھىشنى ئۆلتۈرۈۋېتىش تېخىمۇ چوڭ گۈناھقا پاتۇرۇپ قويىدۇ. بۇ چوڭ گۈناھ ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسماسلىق، ناھەق بىلەن كۈرەش قىلىپ، ئۇنى ئۈجۈقتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلماسلىق، زېمىننى ئىلاھىي يولىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلماسلىقتىن ئىبارەت. ئىنسان ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش، اللەنىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن جىھاد قىلىش، زېمىننى ئىلاھىي يولىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىش جەريانىدا ھەرىكەت قىلىپ، خاتالىق ئۆتكۈزۈپ سالسا، اللەتىن مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ ۋە قايتا خاتالىق ئۆتكۈزمەسلىككە تىرىشىدۇ. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا

[1] سۈرە تەۋبە، 24- ئايەت.
[2] سۈرە ئەئراف، 32- ئايەت.
[3] سۈرە قەسەس، 77- ئايەت.

فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ ﴿تەقۋادارلار يامان بىر گۇناھ قىلىپ سالسا، ياكى ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلسا، اللەنى ياد ئېتىدۇ، گۇناھلىرى ئۈچۈن مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ. گۇناھنى كەچۈرىدىغان اللەتىن باشقا كىم بار؟ ئۇلار قىلمىشلىرىنى بىلىپ تۇرۇپ داۋاملاشتۇرمايدۇ. ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن بولغان مەغپىرەت ۋە ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇر، بۇ يەرلەردە ئۇلار مەڭگۈ قالىدۇ. ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېرىشىدىغان ساۋابى نېمىدېگەن ياخشى﴾[1].

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «جېنىمنىڭ ئىگىسى بولغان زات بىلەن قەسەمكى، مۇبادا سىلەر گۇناھ قىلمىساڭلار ئىدى، اللە سىلەرنى ئېلىپ كېتىپ، گۇناھ قىلىدىغان، گۇناھىغا اللەتىن مەغپىرەت تەلەپ قىلىدىغان بىر قەۋمنى كەلتۈرەتتى - دە، اللە ئۇلارغا مەغپىرەت قىلاتتى»[2].

ئىچىگە لىق بىر نەرسە قاچىلانغان سېۋەتنى بېشىڭغا قويۇپ جىم تۇرساڭ، سېۋەتتىن بىرەر نەرسە چۈشۈپ كەتمىسە، سەن سېۋەتتىكى نەرسىنى ئەملىيەتتە ساقلىغان بولسەن، بىراق سېۋەتنى ساقلايمەن دەپ تېگىشلىك ھەرىكەتنى قىلمىغان بولسەن. بۇ ماھارەت كۆرسىتىش ئەمەس. بەلكى سېۋەتنى بېشىڭدا كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، سېۋەتتىن ھېچنەرسىنى چۈشۈرۈۋەتمەي ھەرىكەت قىلالىساڭ، ناۋادا بىرەر نەرسە چۈشۈپ كەتكۈدەك بولسا، چاققانلىق بىلەن جايىغا سېلىپ، ھەرىكىتىڭنى داۋاملاشتۇرالىساڭ، مانا بۇ ماھارەت.

اللە ئىنسانىنى ئەنە شۇنداق ماھارەت كۆرسىتىش ئۈچۈن ياراتقان. اللە ئىنسانغا ئامانەتنى يۈكلەپ، ئۇنى ئامانەتنى كۆتۈرۈپ، زېمىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە مېڭىشقا؛ ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشقا؛ ئادالەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن ۋە اللەنىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن جىھاد قىلىشقا؛ ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە زېمىنىنى ئاۋات قىلىشقا بۇيرۇغان. ئىنساننىڭ ئاجىزلىقىنى بىلگەن اللە ئۆزىنىڭ مەرھەمتى بىلەن شۇ جەريانىدا سادىر قىلغان گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ. بەندە گۇناھلىرىنى داۋاملاشتۇرمىسىلا، مەغپىرەت تەلەپ قىلىپ تەۋبە قىلسىلا مەغپىرەتكە ئېرىشەلەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىنساندىن

[1] سۈرە ئال ئىمران، 135- ۋە 136- ئايەت.

[2] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

تەلەپ قىلىنغان «نەتىجە يارىتىش» ئىشقا ئاشىدۇ. ھەم ئىنسان يۈكسىلىدۇ ۋە اللەنىڭ رازىلىقىغا ئەڭ يېقىنلىشىدۇ. ئەمما ئېزىپ كېتىشتىن ساقلىنىشنى باھانە قىلىپ نەتىجە يارىتىلىش ئۇنىماسلىق، ياكى نەتىجىنى مۇمكىنقەدەر تار دائىرىگە چەكلەش اللەنىڭ ئەمرىگە خىلاپتۇر. بۇ، مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىرتەرەپتىن ئېيتقاندا، نەتىجە يارىتىشنى مۇمكىن قەدەر تار دائىرىگە - ئۇدۇللۇق تۇرمۇش دائىرىسىگە چەكلەش پۈتۈن دۆلەتنى ئۇدۇللۇق تۇرمۇش كەچۈرىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن دۆلەتتە «اللەنىڭ دىنىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش» ئىشلىرىغا ئىشلىتىدىغان «ئېشىندى» بايلىق بولماي قالىدۇ. دىنىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش اللەنىڭ مۇئمىنلارغا ئاتا قىلغان ھېبىسىدۇر: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ ﴿اللە ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىندا ھۆكۈمران قىلغاندەك ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىننى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى، ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ، ماڭا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ﴾[1].

دىنىنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنىڭمۇ ئۆزىگە خاس تەكلىپلىرى بار. بۇنىڭ ئۈچۈن بىرلا اللەقا ئىبادەت قىلغاندىن، اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمدار قىلغاندىن باشقا، ساغلام ئىمانىنىڭ ئەمەلىي تەقەززاسى بولغان بۇ ئىككى ئىشنى قىلغاندىن باشقا يەنە ماددىي تەييارلىقلارنى قىلىشقا تۇغرا كېلىدۇ: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ ﴿دۈشمەنلىرىڭلار بىلەن ئۇرۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى ۋە جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار بۇنىڭ بىلەن اللەنىڭ دۈشمەنىنى ۋە ئۆزۈڭلارنىڭ دۈشمەنىنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتسىلەر. ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، اللە تونۇيدۇ، سىلەرنىڭ اللە يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ﴾[2].

[1] سۈرە نۇر، 55- ئايەت.

[2] سۈرە ئەنفال، 60- ئايەت.

ھەممە ئادەم ئۇدۇللۇق تۇرمۇشتا ياشسا، ئۇدۇللۇق تۇرمۇشقا كېتەرلىك نەرسىلەرنىلا ئىشلەپ چىقارسا، ئىسلام دۆلتى ئۆزىنى داۋاملىق قۇدرەت تاپقۇزىدىغان، اللەنىڭ دۈشمەنلىرىنى قورقۇتىدىغان كۈچنى قانداق تەييارلايدۇ؟

بۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ ئىشلەپچىقىرىپ، ئاز ئىستېمال قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا قۇدرەت تاپقىلى، داۋاملىق قۇدرەت تاپقىلى بولىدۇ. ئەمما تۆۋەن ئىستېمالغا چۈشلۈق ئاز ئىشلەپ چىقىرىش پۈتۈن مىللەتنى كەمبەغەل قىلىۋېتىدۇ، كەمبەغەللىك ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ. ئاجىزلىشىش باسمىچىلىققا پۈرسەت كۈتۈپ تۇرغان دۈشمەنلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغايدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا يەنە پاك ئادەملەر جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ، روھنى پاكلاش ئۈچۈن بىر چەتكە چىقىۋالسا، جەمئىيەتتە قانداق ئادەملەر قالىدۇ؟ جەمئىيەت قانداق ئادەملەرنىڭ قولىغا قالىدۇ؟ جاھاننى كىم سورايدۇ؟

مۇشۇنداق چەتكە چىقىۋېلىش بۇزغۇنچىلارنى دەخلى - تەرۇزسىز ھالدا خالىغىنىنى قىلىشقا رىغبەتلەندۈرمەمدۇ؟ ۋەھالەنكى، پاك ئادەملەرنىڭ بىرىنچى مەجبۇرىيىتى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، يامان ئىشلاردىن توسۇش، ھۆكۈمدارنى اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بۇيرۇغاندەك توغرا ھۆكۈم قىلىشقا مەجبۇرلاش ئىدىغۇ؟

ئىسلام دىنى بەندە بىلەن خۇدا ئوتتۇرىسىدا ھەرقانداق ۋاستە بولۇشنى ئىنكار قىلىدۇ. ئىنسان قەلبىنى اللە بىلەن بىۋاستە ئالاقە قىلىشتىن، بىرلا اللەقا ئىبادەت قىلىشتىن توسىدىغان ھەرقانداق توسالغۇلاردىن ئازاد قىلىدۇ. ئىسلام كىشىلەرگە مۇنداق تەلىم بېرىدۇ: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ ﴿مېنىڭ بەندىلىرىم سەندىن مەن توغرىلىق سورىسا، ئۇلارغا ئېيتقىنكى، مەن ھەقىقەتەن ئۇلارغا يېقىنمەن، ماڭا دۇئا قىلسا، مەن دۇئا قىلغۇچىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىمەن، ئۇلار توغرا يول تېپىش ئۈچۈن مېنىڭ دەۋىتىمنى قوبۇل قىلسۇن ۋە ماڭا ئىمان ئېيتسۇن﴾[1].

ئىسلامنىڭ بۇ تەلىماتىغا زىت ھالدا سوپىزمدا پىر مۇرىتىنىڭ تونۇشىدا شۇ دەرىجىدە ئۇلۇغلىنىدۇكى، پىر ئەمەلىيەتتە مۇرت بىلەن اللە ئوتتۇرىسىدىكى ۋاستىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ خاتالىق يۇقىرىقى خاتالىقلارغا قوشۇلسا، سوپىزمنىڭ ئىسلامنىڭ تۈپكى يولىدىن قانچىلىك چەتنەپ كەتكەنلىكى، ئىسلامنىڭ غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئىلاھىي يول بويىچە ماڭماي، ئىسلام دىنىغا يات

[1] سۈرە بەقەرە، 186- ئايەت.

نەرسىلەرنى قانچىلىك قوشۇۋالغانلىقى ئاشكارلىنىدۇ. بۇ تېخى راستچىل، ئىخلاسمەن، پاكىزە سوپىلارنىڭ گېپى. كاززاپلىقا، ئوتقۇيرۇقلىقا، خۇراپاتقا ئايلىنىپ كەتكەن سوپىلىقچۇ تېخى سوپىزم تارىخىدا ئىسلام تەلىماتلىرىغا ئەمەل قىلىپ، مالىلىرى ۋە جانلىرى بىلەن اللە يولىدا جىھاد قىلىپ، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇپ اللەنىڭ دىنىنى تارقاتقان پىر ۋە مۇرتىلارمۇ يوق ئەمەس. بۇلارنى ئازغۇن سوپىلار بىلەن بىر تاياقتا ھەيدىگىلى بولمايدۇ. بۇلار سوپىزمغا قوشۇلۇپ قالغان ھەقىقىي زاھىدلاردۇر. لېكىن سوپىزم تارىخىدا بۇنداقلار بەكمۇ ئاز. مۇتلەق كۆپ سانلىق سوپىلار «روھنى پاكلايمەن» دەپ ھاياتلىق كارۋىنىدىن ئايرىلىپ بىر چەتكە چىقىۋالغان سەلبىي ئادەملەردۇر.

بىز ئاببىاسىيلار دەۋرىدە يۈز بەرگەن ئازغۇنلۇقلارغا قارايدىغان بولساق، شۇبھىسىزكى، دىنىمىزنىڭ كۆپلىگەن ساھەلىرىدە ناھايىتى چوڭ ئازغۇنلۇقلار يۈز بەرگەن. مۇشۇ ئازغۇنلۇقلارنىڭ بىسىمى بىرلىشىپ، ئاببىاسىيە دۆلىتىنى يوقاتقان. ئوردىنىڭ چىرىكلىشىشى، ئەجنەبىيلەرنىڭ پادىشاھنى كولدۇرلىتىشى، ھەرخىل سۇيىقەستلەر، دۆلەتنىڭ سىياسىي، ھەربىي كۈچىنىڭ ئاجىزلىشىشى. شۇ ئازغۇنلۇقلارنىڭ بىرسىلا دۆلەتنى ۋەيران قىلىشقا يېتەتتى. بۇ ئازغۇنلۇقلارغا باشقا ئازغۇنلۇقلار كېلىپ قوشۇلسا، دۆلەتنىڭ يىمىرىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. بەلكى بۇ دۆلەتنىڭ شۇنچە جىق كېسەللەرنى يۈدۈپ يۈرۈپمۇ، شۇنچە ئۇزۇن دەۋر سۈرگەنلىكى ھەيران قالارلىق.

اللەنىڭ قانۇنىيىتى ھېچكىمگە، ھەتتا ئېغىزىدا ئىمان دەۋاسى قىلغانلارغىمۇ يان باسمايدۇ. ئاببىاسىي دۆلتى شۇ قانۇنىيەت بويىچە يىمىرىلدى.

ئاببىاسىي دۆلتىنىڭ شىئەلەردىن بولغان ۋەزىرى ۋە باغدادتىكى يەھۇدىيلار ئاببىاسىي دۆلتىنى ئاغدۇرۇۋەتكەن موڭغۇللار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۇلارنى چىللاپ كەلگەن. موڭغۇللار مۇسۇلمانلارنى قىرىق كۈن قىرغىن قىلىپ، دەريا - دەريا قانلارنى ئاققۇزغاندا يەھۇدىيلارغا قىلچە چىقىلمىغان. شۇنداقتىمۇ، ئاببىاسىي دۆلتى ئىسلام دۆلتى بولغىنىغا لايىق ھالدا اللەنىڭ دۈشمەنلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن كۆچ تەييارلاش ۋە ئىسلامغا سۇيىقەست قىلغانلارنى سىرداش دوست تۇتماسلىق ھەققىدىكى ئىلاھى ئەمرلەرگە رىئايە قىلىپ، ئۆزىنى يوقتىپ قويمىغان بولسا، ئۇنداق ئىشلار بۇ دۆلەتنى ھەرگىزمۇ مۇنقەرز قىلالمايتتى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار ئۆزۈڭلاردىن بولمىغانلارنى سىرداش

قىلىۋالماڭلار، ئۇلار سىلەرگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتا بوش كەلمەيدۇ. ئۇلار سىلەرنىڭ مۇشەققەتتە قېلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىكى ئېغىزلىرىدىن مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىدا يوشۇرغان دۈشمەنلىكى تېخىمۇ چوڭدۇر، شۇبھىسىزكى ئەگەر چۈشىنىدىغان بولساڭلار سىلەرگە نۇرغۇن ئايەتلەرنى بايان قىلدۇق﴾[1].

﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ بەندىلىرىگە زۇلۇم قىلمايدۇ﴾[2].

ئاببا‌سىي دۆلىتىنىڭ چىرىكلىشىش سەۋەبىدىن يىمىرىلىشىشى چىرىكلىشىشتە ئاببا‌سىي دۆلىتىگە قىسمەن ئورتاقلاشقان ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدى. چۈنكى، بىرىنچىدىن: ئىسلام ئىسلامىي ئۈممەت ئىچىگە قويۇۋېتىلگەن زور ھاياتىي كۈچ تېخى تۈگىمىگەن ئىدى. ئىككىنچىدىن: ئەقىدە چوغى كۈلنىڭ تېگىدە قالسىمۇ ئۆچمىگەن ئىدى، پۈۋ دېسىلا بۇ چوغ قايتىدىن يېلىنجايتتى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ھاياتى كۈچكە تولغان قۇدرەتلىك قىياپەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشى ئىسلامنىڭ ۋە ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ھاياتى كۈچىنى قايتىدىن ناماياں قىلدى. ئىسلامىي ئۈممەت يېڭىدىن ئەۋەتىلگەندەك ياكى يېڭىدىن تۇغۇلغاندەك بولدى. بۇ، راستتىنلا ساھابىلەر دەۋرىدىكىگە ئوخشايدىغان ساپ ئويغىنىش ياكى يېڭىدىن تۇغۇلۇش بولدىمۇ؟ ياكى بۇنىڭدا ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ۋۇجۇدىغا يوشۇرۇنغان چىرىكلىكلەر ساقلىنىپ قالدىمۇ؟

***

دىنىڭ خىزمىتىگە چىن ئىخلاس قىلىش، بۇ يولدا جانلىرى ۋە مالىلىرىنى بېغىشلاش جەھەتتە، ئوسمانىيلار ئىچىدە تابىئىيلاردىن قىلىشمايدىغان كىشىلەر بار ئىدى. ئۇلار ئەمەلىيەتتە ئۈمەۋىيلەر دەۋرىدە كونىستانتىنوپۇلنى فەتھى قىلىشقا تۇنجى قېتىم ئۇرۇنغان ساھابە ۋە تابىئىيلارنىڭ كۈچىگە كۈچ ئۇلىدى.

ئۇلار خىرىستىيان ياۋروپاسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، نۇرغۇن زېمىنلارنى فەتھى قىلدى. نەچچە ئون مىليون كىشى ئىسلامغا كىردى. بۇ، ئۇلارنىڭ اللەنىڭ مىزانىدا ساۋاب تېپىشىغا يېتەرلىكتۇر.

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 118- ئايەت.

[2] سۈرە فۇسسىلەت، 46- ئايەت.

ئۇلار ئىسلام دۇنياسىنى خىرىستىيانلارنىڭ باسمىچىلىقىدىن ئۆدا بەش ئەسىر قوغدىدى. خىرىستىيانلار بەيتۇلمۇقەددەسنى ئىستىلا قىلىش ئۈچۈن بىرىنچى قېتىم شەرققە كەلگەندەك كېلىشكە تاكى ئوسمان ئىمپېرىيەسى يوقالغۇچە جۇرئەت قىلالمىدى. بۇ، ئۇلارنىڭ اللەنىڭ مىزانىدا ساۋاب تېپىشىغا يېتەرلىكتۇر.

ئۇلار خامتالاش قىلىشقا ئۇچرىغانىدىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىدا يەھۇدىي دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا يول قويمىدى. توپلاشقان بۇ كەلگۈندىلەر تاكى ئوسمان ئىمپېرىيەسى يوقالغۇچە ئۆز دۆلىتىنى قۇرۇشقا ئامال قىلالمىدى. بۇ، ئۇلارنىڭ اللەنىڭ مىزانىدا ساۋاب تېپىشىغا يېتەرلىكتۇر.

ئۇلار يەنە ئىلمىنى ۋە دىنى ئۇلىمالارنى ھۆرمەت قىلدى. بۇ، ئۇلارنىڭ اللەنىڭ مىزانىدا ساۋاب تېپىشىغا ئەسقاتىدۇ.

اللەنىڭ مىزانىدا چوڭ ئەمەل ھېسابلىنىدىغان بۇ ئىشلار مەزكۇر دۆلەتتە يېكى دۆلەتنىڭ سايىسىدە ياشاۋاتقان مۇسۇلمانلاردا خەتەرلىك ئازغۇنلۇقلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى يۈگىيەلمىدى. ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن بۇ ئازغۇنلۇقلار يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقاردى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئەرەبلەشمىگەن تۈنجى خەلىپىلىك دۆلىتى ئىدى. ئىسلام دۇنياسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىخلاس قىلىش، ئۆتكۈر ئىرادە باغلاش، جىددىي ھەرىكەت قىلىش، ئىسلام دۇنياسىنى بىرلىككە كەلگەن قۇدرەتلىك رەھبەرلىك ئاستىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئابباسىيلار ئىمپېرىيەسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى پارچىلىنىشىنى توگىتىش ئۇلۇغۋار ئىشلىرىنىڭ ئالدىدا ئەرەبلەشمەسلىك دەسلىپىدە يامان تەسىر پەيدا قىلالمىدى. بىراق كۈنلەرنىڭ ئۆتىشى بىلەن توققۇز ئەسىر ئىسلام دۇنياسىنىڭ يۈرىكى بولۇپ كەلگەن ئەرەبلەر بىر خىل يېتىمسىراشنى ھېس قىلدى؛ ئۇلارنىڭ ئانا تىلى ۋە قۇرئان نازىل بولغان تىل بىلەن سۆزلىمەيدىغان ھۆكۈمدارلارنىڭ باشقۇرۇشى ئۇلارغا ھار كەلدى. ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى ئىسكەنجىگە ئىلىۋالغان سىياسىي شارائىتلار بۇ خىل يېتىمسىراشنى تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى. مەككار دۈشمەنلەر «تۈرك» ۋە «ئەرەب» مەسىلىلىرىدىن پايدىلىنىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا مۇۋەپپەق بولدى. شۇنداق قىلىپ ئەرەبلەشمەسلىك ئاخىرى ئەكس تەسىر پەيدا قىلدى. مۇبادا بۇ دۆلەت ئەرەبلىشىپ مۇشۇ دىننىڭ تىلى بولغان ئەرەب تىلى بىلەن سۆزلىگەن بولسا ئىدى، دۆلەتنىڭ ئېچكى بىرلىكى تېخىمۇ كۈچلۈك بولغان بولاتتى. سۈيىقەستچىلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارىمۇ كۈچىيەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرەب تىل ئۆگىنىش ھۆكۈمدارلارنى ۋە ئاۋام خەلقنى دىنى

ھەقىقەتلەرنى قوبۇل قىلىشقا يۈرەكسىزلىك قىلاتتى؛ تۈركچىگە تەرجىمە قىلىنغان ۋە تۈركچە يېزىلغان دىنىي ماتېرىياللار قانداقلىقىنى ئېھتىياجنى قاندۇرغان بولاتتى.

ئوسمانىيلاردا مىللىتارىزملاردا بولمىغان «ئېھتىياتچانلىق» بار بولۇپ، بۇ ئېھتىياتچانلىق بەزى ۋاقىتلاردا ئىستىبداتلىق دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن. سىياسىي ئىستىبداتلىق ئۈمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلىنىپ، ئابباسىيلار دەۋرىدە داۋام قىلدى. ئىستىبداتلىق «چىشلىگەك پادىشاھ» لاردا بولمىغان بىر خىل ئازغۇنلۇق. بۇ ئازغۇنلۇق ئىلاھىي ئادالەتنى تەتبىقلاپ كىشىلەرگە ئارامлىق بېرىدىغان تۇغرا خەلىپىلىكنى رېلىستىن چىقىرىۋەتتى. لېكىن مېنىڭچە ئوسمانىي ئىمپېرىيەسىدىكى سىياسىي مۇستەبىتلىك ئۈمەۋىيلەر ۋە ئابباسىيلار مۇستەبىتلىكىنىڭ داۋاملاشقانلىقى. ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارنى باشقۇرغاندا يۇز بېرىدىغان زىيادە ئېھتىياتچانلىق ئوسمانىيلاردىكى مۇستەبىتلىكنىڭ يەرلىك سەۋەبىدۇر. دۆلەت كۆچلۈك دۈشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن دۈشمەنلەرنى يوقۇتۇش ۋە ئۇلارنى زورلۇق كۈچى بىلەن باش ئەگدۈرۈشى كېرەك. بۇمۇ ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ زىيادە ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىشىنىڭ بىر سەۋەبى. بىراق نېمىلا دېگەن بىلەن ئىسلام روھىي مۇستەبىتلىككە يول قويمايدۇ. ھەرقانداق ئەھۋالدا ھۆكۈمدار بىلەن پۇقرالار ئوتتۇرىسىدا ئىلاھىي ئادالەتنى تەتبىقلاشنى پەرز قىلىدۇ.

ئوسمان ئىمپېرىيەسىدىكى ژالىيلىق تۈزۈمى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ يامانلاشتۇرۇۋەتتى. ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ژالىيلىق تۈزۈمىدە ژالىيلارنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى ئىككى يىل، ئەڭ كۆپ بولغاندا ئۈچ يىل بولۇپ، بۇ مۇددەت توشقاندىن كېيىن ژالىي ھوقۇقىدىن قالدۇرۇلاتتى. دۆلەت بۇ تۈزۈمنى يولغا قويۇشتا ھوقۇقنى خەلىپىگە مەركەزلەشتۈرۈپ، ژالىيلارنىڭ ئۆز ۋىلايەتلىرىنى مۇستەقىل دۆلەت قىلىۋېلىشقا يۇرسەت بەرمەسلىكنى نىشان قىلغان ئىدى. ئابباسىيلار دەۋرىنىڭ ئاخىرلىرىدا ژالىيلار شۇنداق قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئابباسىي ئىمپېرىيەسى پارچىلىنىپ ئاخىرى ۋەيران بولغان ئىدى. بۇ تۈزۈم ئەمەلىيەتتە ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئۆزۈن مەزگىل ھۆكۈم سۈرۈشىگە، دۆلەتنىڭ مۇقىملىقىغا پايدىلىق بولۇپ، دۆلەتنىڭ پۇقرالىرى ئالدىدىكى ۋە دۈشمەنلىرى ئالدىدىكى ھەيۋىسىنى ئاشۇردى. بىراق بۇ تۈزۈمنىڭمۇ ياربماس تەرەپلىرى چىقىپ قالدى. پەرىشتىدەك تەبىئەتكە، ئۆلىمالاردەك ئەخلاققا ئىگە بولسا بىرگەپ، بولمىسا ئۆزلىرىنىڭ مەنسەپتە ئۆزۈن تۇرمايدىغانلىقىنى ئالدىن بىلگەن ژالىيلار پۇقرالارغا ھەقىقەت ۋە

ئادالەت بىلەن مۇئامىلە قىلمايدۇ. بەلكى كۆپىنچە ۋاقىتلار ئىمكانقەدەر كۆپرەك مال - دۇنيا يىغىپ، كېيىنكى ئۆمرىنى راھەت - پاراغەتتە ئۆتكۈزۈش قەستىدە بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سۆلتانغىمۇ دېگىنىنى يىغىپ بېرىپ، ئۆزىگىمۇ نەچچە ھەسسە قوشۇپ يىغىپ، اللەنىڭ بەندىلىرىگە ئۇۋالچىلىق ۋە ئېغىرچىلىق سالىدۇ.

تۈركلەر ئىسلامغا كىرىشتىن بۇرۇنقى جاھىلىيەت دەۋرىدە فېئودالىلىق تۈزۈمىنى قوللىناتتى. ئۇلار مۇسۇلمان بولغاندىمۇ بۇ تۈزۈمنى ئۆزگەرتمىدى. ئاۋام - خەلقنى فېئودال پاشالارغا بېقىندى قىلىپ بېرىدىغان فېئودالىزمدىن پەيدا بولغان ئىجتىمائىي زۇلۇم سىياسىي مۇستەبىتلىككە قوشۇلدى. پۇقرالارمۇ ئازغۇنلۇقتا ھۆكۈمدارلاردىن قېلىشمىدى. پۇقرالار ھۆكۈمدارلىرىنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسمىغىلى خېلى ئۇزۇن بولدى. قارىغاندا ئوسمان ئىمپېرىيەسىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان مىلىتارىزم مۇھىتىدا بۇ خاتالىق تۈگەيدىغانىدەك ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ ئەدەپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئەمما شەخسىي دائىرىدە، سىياسىي بىلەن ئالاقىسى يوق ئىجتىمائىي ئىشلاردا ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىش پۈتۈن جەمئىيەت چۈشكۈنلەشكەن، ئەخلاق بۇزۇلغان ئىباسىي دۆلىتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىگە قارىغاندا كۆپ ياخشى ئىدى. ياش دۆلەتنىڭ يېڭى تەۋەللۇتى، كۈچلۈك دۈشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇپ، ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزماقچى بولغان يېڭى دۆلەتنىڭ كۈچلۈك ئىرادىسى، مىلىتارىزملاردا بولىدىغان كەسكىنلىك - مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي تەمكىنلىك پەيدا قىلىپ، كىشىلەرنى ئىباسىيلار دەۋرىدىكى لەھۋە - لەئەب ۋە چېرىكلىكلەر يوق قىلغان ئىسلامىي روھقا يېقىنلاشتۇردى. لېكىن كاللىنى سەگەكلەشتۇرۇپ تۇرىدىغان ۋەز - نەسىھەت بولمىسا، چىڭ تۇتۇش ھامان بوشايدۇ، قۇدرەت تاپقانلارمۇ ئاجىزلىشىدۇ. تۇغرا ئىسلامىي شەكلىدىكى ۋەز - نەسىھەتنىڭ ئورنىنى سوپىزم ئىگىلەپ كەتتى. سوپىزم ئىباسىيلار جەمئىيىتىگە تارقالغان بولسىمۇ، بىراق جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئارىلاشمىغان ئىدى. ئەمما ئوسمان ئىمپېرىيەسىدە بولۇپمۇ تۈركىيەدە جەمئىيەت سوپىلارنىڭ كونترولىلقىدا بولدى، سوپىزم دىنىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىۋالدى. بولۇپمۇ ئاخىرقى ئىككى ئەسىردە «پىرى يوق كىشىگە شەيتان پىر بولىدۇ» دېگەن يوچۇن سۆز تارقالدى. سوپىزم ئاۋام خەلقنىڭ دىنغا كىرىش ئېغىزى ۋە دىنى پائالىيەت ئېلىپ بېرىش شەكلىگە ئايلىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆلۈك، تىرىك پىرلار ھەققىدە تۇرلۇك خۇراپىي ئەقىدىلەر بارلىققا كەلدى. پىرغا ئىشىنىش، پىرنىڭ كارامىتىگە ئىشىنىش، پىرنىڭ غايىبنى بىلىدىغانلىقىغا، كېسەلنى داۋالىماي

ساقايتالايدىغانلىقىغا سېھرنى يېشىپ، شەيتانلارنى ئادەملەرنىڭ ئىچىدىن قوغلاپ چىقرالايدىغانلىقىغا ئىشىنىش «دىيانەتلىك بولۇش» ھېسابلاندى. مازايى - ماشايىخلارغا باغلىنىش، ئۇلارغا ئاتاپ نەزىر بېرىش ۋە قۇربانلىق قىلىش - دىنىنىڭ روھىغا توغرا كەلمەيدىغان، اللەنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىدە دىن ھېسابلانمايدىغان بۇ ئىشلار ئاۋام خەلقنىڭ تونۇشىدا دىن بولۇپ قالدى. سوۋېتزم ئەمەل ساھەسىدە پەيدا قىلغان زور بوشلۇقنى مۇرجىئىلىك پىكرى يۆگىدى. مۇھىمى ئىمان، ئىمان دېگەن تەستىق قىلىش، تەستىق قىلىش دېگەن قەلبىتىلا پۈتىدىغان ئىش. شۇنداق ئىكەن كىشى ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلمىسىمۇ، ئىمانى بولسىلا ھېچ ۋەقەسى يوق. مۇرجىئىلىك پىكرى شۇنداق دەپ ھاياتلىقنى ھەقىقىي دىندىن قۇرۇقداپ قويدى. ئازغۇنلۇق ۋە ئەنئەنىلەرگە ئاربلىشىپ كەتكەن ئەللەيلەتكۈچى ئىچكىرى سېزىمدىن باشقا دىن دېگەن نەرسە قالمىدى.

تۈركىيەدە ئەنئەنىنىڭ رولى ناھايىتى چوڭ. تۈركىي خەلقلەر ئەنئەنىگە بەك رىئايە قىلىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بىر مىسال ئالايلى:

تۈركلەرنىڭ ئۆيلىرىگە كۆپىنچە جايناماز سېلىنغان بولىدۇ. ئۆينىڭ ھەممە يېرىگە جايناماز سېلىنمىغان تەقدىردىمۇ، ئۆينىڭ ئۇلۇغ، دەھلىزىگە جايناماز سېلىنىدۇ، تۈركلەرنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە ھويلىنىڭ سىرتىدىلا، ياكى ھويلىغا كىرىپلا ئايىغىڭىزنى سېلۇۋېتىپ، سىرتتا كىيگەن ئايىغىڭىزنى جاينامازغا دەسسىگىلى بولىدىغان پاكىزە كەشىگە ئالماشتۇرىسىز، سۈخانىغا كىرمەكچى بولسىڭىز بۇ كەشنى سېلۇۋېتىپ، سۈخاندا ئىشلىتىشكە ماس كېلىدىغان باشقا كەشنى كىيىسىز، مۇنچىدىن چىققىنىڭىزدا پۈتىڭىزنى قۇرۇتقاندىن كېيىن، سۈخانىغا كىرىشتىن بۇرۇن قويۇپ قويغان قۇرۇق كەشنى كىيىسىز. شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ ئىسلامىي ئەنئەنىدە ناماز ئوقۇيدىغان ئۆينىڭ پاكىزە بولۇشى مەقسەت قىلىنغان. ھەرقانداق ئىشتا پاكىزلىقنى پەرز قىلغان دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئىسلامىي ئائىلىدە مۇنداق بىر ئەنئەنىنىڭ بولۇشى تامامەن مەنتىقىگە ئۇيغۇن. بىراق سىز بۇ كۈنلەردە دىندىن تامامەن چىقىپ كەتكەن، نامراز ئوقۇمايدىغان، روزا تۇتمايدىغان، دىنغا ئىشەنمەيدىغان كامالزمچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرسىڭىزمۇ يۇقىرىقى ئەنئەنە ئۆز پېتىچە ساقلىنىپ قالغان.

بىز مۇشۇ خەلقتە يىلتىز تارتقان ئەنئەنچىلىك روھىنى چۈشەنگىنىمىزدىلا، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئىسلام ئەنئەنىلىرىنى ناھايىتى ئۇزۇن مەزگىل ساقلاپ قالغانلىقىنى چۈشىنەلەيمىز. باشقا ھېچقانداق بىر خەلق ھەتتا ئەرەبلەرمۇ ئەنئەنىنى ئۇلار

ساقلىغاندەك ساقلاپ قالالمىدى. تۈركلەر ھۆكۈمران مىللەت بولغانلىق سەۋەبلىك ياكى ھۆكۈمدار دۆلەتنىڭ خەلقى بولغانلىق سەۋەبلىك ئۇلارنىڭ ئەنئەنىلىرىگە ئىسلام دۇنياسىدا ئۇزاق مەزگىل رىئايە قىلىندى. بىراق بۇ ئەنئەنىلەر ئاخىرقى دەۋرلەردە روھتىن خالىي قۇرۇق ئىسكىلىتلەرگە ئايلىنىپ كەتتى. شۇبھىسىزكى، ئىسلامىي ئەخلاقلارنىڭ ۋە ئىسلامىي پائالىيەت شەكىللىرىنىڭ ئەنئەنىگە ئايلىنىشى بىر ياخشى ئىش. چۈنكى، ئەنئەنىگە ئايلانغان ئىشلار ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد ئىجتىمائىي تامغا سۈپىتىدە داۋاملىشىدۇ. كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ ئۇنى قوبۇل قىلىشى ۋە ئىجرا قىلىشىمۇ بىۋاستە ۋە ئاسان بولىدۇ. لېكىن بۇ ياخشىلىقنىڭ ھەقىقىي ياخشىلىق بولالىشىدا ئەنئەنىنىڭ يىلتىزى ۋە ئىپادىلەنمىسى بولغان ئىمانىي ئاڭ مەۋجۇت بولۇشى كېرەك. ئەمما ئاڭ يوقالسا، ئەنئەنىنىڭ تۈنجى يىلتىزى بولغان ئىمان يوقالسا، ئەنئەنە ئەنئەنە بولغانلىقى ئۈچۈنلا قوغدالسا، بۇنداق ئەنئەنە كۈچلۈك بىر تەسىر كۆرسەتكۈچىنىڭ قارشىلىقىغا ۋە باستۇرۇشىغا ئۇچرىغان ھامان زاۋاللىققا يۈز تۇتىدۇ. چۈنكى، جەڭگە بەرداشلىق بېرەلەيدىغىنى ئەنئەنە ئەمەس. بەلكى ئەنئەنىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان روھ. روھ يوقالغاندا بەرداشلىق بېرىدىغان نەرسە قالمايدۇ. شۇڭا كۆپلىگەن ئىسلام ئەللىرىدە قاراتمىلىقى كۈچلۈك بولغان مۇنتىزىم پىكرىي ھۆجۇمنىڭ باستۇرۇشىغا ئۇچرىغان ئەنئەنىلەر يىرىم ئەسىرمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي بىر - بىرلەپ يىقىلدى. كېيىنكى سەھىپىلىرىمىزدە مۇشۇ ھەقتە توختىلىمىز.

بۇ مەسىلىنى روشەنلەشتۈرۈش ئۈچۈن تۈركىيەنىڭ «ھىجاب» نى مىسالغا ئالايلى:

شەك يوقكى، ھىجاب ئىسلامنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

تۈركلەر ئىسلام دىنىغا كىرگەندىن كېيىن دىن ئۈگەتكەن خەلقتىن روپاش بولۇشنىمۇ ئۆگەندى. ھەرخىل شەكىلدىكى روپاشلىقلار ئۇزۇن زامانلاردىن بىرى ئىسلام دۇنياسىدا ئىزچىل رىئايە قىلىنىپ كەلگەن بىر تۈپكى ئەمەلدۇر[①]. لېكىن ئىسلام دۇنياسىدا ھەقىقىي ئىسلام روھى يۇقىرىقى سەھىپىلىرىمىزدە دەپ ئۆتكەن

[①] ئەر ئايالالاردىن بەزى ئۆسەك سۆزچىلەر شۇنداق توۋلايدۇكى: ھىجابلىنىش ئىسلامدىن ئەمەس، بەلكى سەھرالىق ئەرەبلەرنىڭ ئادىتى بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئىسلامغا كىرگەندىن كېيىنمۇ ساقلاپ قالغان مىراسى ئادەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس دەيدۇ، شۇ ئارقىلىق تارىخى ۋەقەلەرنى ئىنكار قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ ئەنسارىيلارنىڭ ئايالىرىغا رەھمەت قىلسۇن. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ھىجاب ئايىتى نازىل بولغاندا كىيىملىرىنى يىرتىپ باش يۇزىنى يۆگۈلگەن. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدۇكى ھىجابلىنىش ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئۆرپ- ئادەت بولماستىن، ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى بولۇپ ، مۇسۇلمانلار ئۇنى ئىجرا قىلغان.

بىر بۆلۈك ئازغۇنلۇقلار سەۋەبىدىن ئاجىزلىشىپ كەتكەندىمۇ روياشلىق ئەنئەنە سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالدى. بۇ ئەنئەنىگە قاتتىق رىئايە قىلىندى. بۇ ئەنئەنىگە پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىدا ھېچقانداق ئايال قارشى چىقمىدى ۋە قارشى چىقىشلار جۈرئەتمۇ قىلالمىدى. بۇ ئەنئەنە شۇنداق كۈچلۈك رىئايە قىلىنىدىغان ئەنئەنە بولۇشىغا قارىماي، ئاياللارنى ئازاد قىلىشنى، يۈزىنى ئېچىشنى، ئاياللارنىڭ يىرىم - يالىڭاچ كوچىغا چىقىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئىدىيەۋى ھۇجۇم ئالدىدا يىرىم ئەسىرمۇ بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئايالىرى يۈزلىرىنى ئېچىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئون ئۇچ ئەسىر بۇرۇن دېگەنىدەك: «كىيىم كىيگەن يالىڭاچلارغا، بەدەنلىرىنى تولغاپ ماڭغۇچىلار» غا ئايلاندى. بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبى شۇكى، روياشلىققا ئەنئەنە بولغانلىقى ئۈچۈنلا رىئايە قىلىندى. بۇ ئەنئەنىنىڭ يىلتىزى بولغان جانلىق ئىمان ئەقىدىسى ئۇنتۇلدى. بۇنىڭ بىلەن زامانىمىزدىكى ئېتىقادلىق، ئاڭلىق روياش خانىم - قىزلىرىمىزنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلىچۇ جاھىلىيەت ئۇلارنى ئەيىبلەپ، مەسخىرە قىلىپ شۇنچە بېسىم قىلىۋاتسىمۇ، گاھىدا ئازابلاپ قاماپ قويۇۋاتسىمۇ، ئۇلار يۈزىنى ئاچتىمۇ؟ يۈزىنى ئېچىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئەجنەبىيلەرنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالدىمۇ؟ ئەقىدىنى مەنبە قىلغان مەسىلەك بىلەن ئەنئەنىنى مەنبە قىلغان مەسىلەكنىڭ پەرقى ئەنە شۇنداق بولدۇ ئىسلام دىنىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى مۇشۇنىڭغا قىياس قىلىشقا بولىدۇ. ئىسلامنىڭ ھەممە ئىشلىرى، ھەتتا ئىبادەتلىرىمۇ ئەنئەنە بولغانلىقى ئۈچۈنلا رىئايە قىلىنىدىغان ئۆلۈك ئەنئەنىلەرگە ئايلىنىپ كەتسە، ئىسلامنىڭ يىمىرىلىدىغانلىقى مۇقەررەردۇر.

***

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ دەۋرىدە ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئىسلامىي جەمئىيەتكە ناھايىتى چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن بىر ئىش بار.

ئىسلام دۇنياسىدا، بەلكى پۈتۈن دۇنيادا تەخمىنەن ئون ئەسىر داۋامىدا چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى.

بۈيۈك ئىسلام فەقىھلىرى ئۆزلىرى دۇچ كەلگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئىجتىھات قىلىپ، ئىبادەت ۋە مۇئامىلە ساھەسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئېھتىياجلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئېشىپ قالغۇدەك چوڭقۇر مۇكەممەل فىقھى سىستېمىسىنى قۇرۇپ چىقتى. ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى ۋە شەرھى يازغۇچىلىرى شاخچە مەسىلىلەرنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ يېشىپ، كەلگۈسىدە يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى بولغان قېيىن

مەسىلىلەرنىڭ يەشمىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. ئۇلار «پەرزەن مۇنداق بىر ئىش بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ شەرىئەتتىكى ھۆكۈمى مۇنداق بولىدۇ» دەپ پەتىۋالارنى خۇلاسىلەشتى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن شۇ خىل پەرەزلەر ئەمەلىيەتتە يۈز بەرگەندە، مۇسۇلمانلارنىڭ يېڭى ئىجتىھادقا ھاجىتى چۈشمىدى. چۈنكى، فەقىھلەر ۋە ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى، شەرھى يازغۇچىلىرى مۇسۇلمانلار ھاياتىدا يېڭى يۈز بېرىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ئاللىبۇرۇن پەتىۋا پېچەپ بولغان ئىدى. شۇڭا ئۇلار ھىجرىيە بەشىنچى ئەسىردىن باشلاپ، ئىجتىھات دەرۋازىسىنىڭ تاقالغانلىقىنى ئېلان قىلدى. يەنە بەش - ئالتە ئەسىر ئۆتۈپ كەتتى. مۇسۇلمانلار تېخىچە بۇ قارارنى ئۆزگەرتىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارىماقتا ئىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى فقھى ئۇلارغا يېتەپ ئاشاتتى. شۇڭا ئۇلار كونا فقھىغا شاگىرت بولۇپ، يېڭى ئۆگەنگۈچىلەرنىڭ بىپايان فقھى دۇنياسىغا كىرىشىگە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن مۇختەسەر (قىسقارتىلما كىتاب) لەرنى چىقىرىش بىلەن كۈپايىلەندى.

ھىجرىيە ئون ئىككىنچى ئەسىردىن باشلاپ مېخانىكىنىڭ كەشىپ قىلىنىشىغا، ئىلمىي تەتقىقاتلارنىڭ ئىلگىرىلەشكە ئېرىشىپ، كەشپىيات ۋە ئىختىرالارنىڭ رويابقا چىقىشىغا ئەگىشىپ، ئۆزگىرىشلەرنىڭ قەدىمى تېزلەشتى. قەدىمكى فەقىھلەر ۋە ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى، شەرھى يازغۇچىلىرى يۈز بېرىشىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن يېڭى ۋەزىيەت، يېڭى مۇناسىۋەتلەر پەيدا بولدى. بۇ يېڭىلىقلارغا شەرىئەتنىڭ مۇناسىپ ھۆكۈملىرى قەدىمكى فەقىھلەر تەرىپىدىن چىقىرىلمىغان ئىدى. مۇشۇ ئۆزگىرىشلەرگە قارىتا ئىجتىھات دەرۋازىسىنى قايتا ئېچىپ، مۇسۇلمانلار يېڭى شارائىتتا ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ھۆكۈملەرنى بايان قىلىش زۆرۈر ئىدى. چۈنكى مۇسۇلمانلار ھاياتلىقتا دۇچ كېلىدىغان ئەھۋاللارغا قارىتا اللەنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىپ، ھالال، ھارام، مۇستەھەب، مەكرۇھ، مۇباھلارنى ئايرىپ، مۇسۇلمانلارنى قىلماقچى بولغان ئىشلىرىدا ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە قىلىش فقھىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىدى. لېكىن ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئىجتىھات دەرۋازىسىنى قايتا ئېچىشنى رەت قىلدى[1].

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئىجتىھات دەرۋازىسىنى ئېچىشنى رەت قىلىشى، ھازىرقى ۋاقىتتا مۇجتەھىدلىك شەرتىگە توشىدىغان ئادەملەر يوق دەپ قاراپ،

[1] كۆپلىگەن كىشىلەر ئىجتىھات دەرۋازىسىنى ئوسمان ئىمپېرىيەسى تاقىۋەتكەن دەپ قارايدۇ. بۇ توغرا ئەمەس. ئىجتىھات دەرۋازىسىغا ھىجرىيە بەشىنچى ئەسىردىلا قۇلۇپ سېلىنغان. ئوسمان ئىمپېرىيەسى شارائىتىنىڭ تەقەززاسىغا باقماي، ئىجتىھاد دەرۋازىسىنى قايتا ئېچىشقا قوشۇلمىغان.

ئاللانىڭ دىنىغا ھەقىقىي كۆيۈنگەنلىكتىن ئىدى. دېمەك، ئۇلارنىڭ نىيىتى ياخشى ئىدى. بىراق بۇ ياخشى نىيەت يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شائىرنىڭ ئىجتىھادىنى تەلەپ قىلىۋاتسا، ئىجتىھاد توختاپ قالسا نېمە ئىشلار يۈز بېرىدۇ؟

ئىككى ئىشنىڭ بىرى يۈز بېرىدۇ: بىر بولسا، ھاياتلىق ۋاقتى ئۆتكەن كىشىنى قېلىپلارغا مەھكۇم بولۇپ بىر ئىزدا توختاپ قالىدۇ، تەرەققىي قىلمايدۇ. يەنە بىر بولسا ھاياتلىق قېلىپتىن چىقىپ كېتىدۇ، شەرىئەتنىڭ سايىسىدىنمۇ چىقىپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئىجتىھاد بىلەن كېچىكەيمىگەن سايە ئېھتىياجدىن چىقالمايدۇ. بۇ ئىككى ئىش بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى يۈز بەردى. ئاۋۋال ھاياتلىق بىر ئىزدا توختىدى. ئاندىن شەرىئەتنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ كەتتى.

تارىختىن خەۋىرى بار كىتابخانلىرىمىز شەرىئەتنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ كېتىش ھىجرىيە ئون تۆتىنچى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، مىلادى ئون توققۇزىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا يۈز بەرگەن دەپ ئويلىشىمىز مۇمكىن. «ئەجنەبىيچە تۇرمۇشلار» نىڭ غەرىزلىك ھالدا ئىسلام دۆلىتىگە سىڭىپ كىرىشى مۇشۇ ئەسىردىن باشلاندى. ياۋروپا تۈزۈملىرى ئىسلام دۆلىتىگە ئىمپورت قىلىنىپ، قەدىمكى فەقىھلەر ئېغىز ئاچمىغان يېڭى ئىشلاردا مەھكىمىلەرنىڭ ھۆكۈم چىقىرىش ئاساسىغا ئايلاندى. بۇنىڭغا خەلىپە ئوردىسىدىكى يەھۇدىي، ناسارالارغا تۇرتكە بولدى[1]. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشتا غەرىزى بار، ئەلۋەتتە. بۇ يوچۇق يوغىناپ ئاخىرى ئىسلام تارىخىدىكى ئەڭ ئېچىنىشلىق ئازغۇنلۇقلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇ ئىمپورت قىلىنغان تۈزۈملەر پىرىنسىپ جەھەتتىن ئىسلام روھىغا ئۇيغۇن ئىدى. قۇرئان، ھەدىسكە زىت كەلمەيتتى. شۇڭا ئەينى زامانىنىڭ ئۆلىمالىرى بۇ تۈزۈملەردىن پايدىلىنىشنى راۋا كۆردى، بولۇپمۇ ئىجتىھات دەرۋازىسىنى ئېچىشقا رۇخسەت قىلىنمىغان ئەھۋالدا تېخىمۇ شۇنداق بولدى. لېكىن بۇ، ئىككى تەرەپتىن ئازغۇنلۇق پەيدا قىلدى. بىرىنچى: ياتلارنىڭ پىكرىنى، يولىنى ۋە تۈرمۇشىنى قوبۇل قىلىپ، «ئىسلامغا زىت كەلمەيدۇ» دېگەن باھانە بىلەن ئىسلام كېيىمىگە ئۆتنە ئالغان ياماقنى سېلىش پىرىنسىپى پەيدا بولدى. ۋاقىت بۇ پىرىنسىپنىڭ ناھايىتى خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئىككىنچى: كىشىلەردە ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا «ئىسلام شەرىئىتى شەرىئەت نازىل بولغان ۋاقىتتىن باشلاپ ئۆزگەرمىگەن ئىشلارغا تۇغرا كەلسىمۇ، يېڭى

[1] ئاللا غەيرى مۇسۇلمانلارنى يېقىن دوست قىلماسلىق ھەققىدە ئاگاھلاندۇرۇش بىرىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئابباسىيلار، ئاندىن ئوسمانىيلار يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى ئوردىدا تۇرغۇزدى، بۇ، ئۇلار ئۆتكۈزگەن ئېغىر بىر خاتالىق.

ئىشلارغا، بولۇپمۇ كېيىنكى ئەسىردىكى ئىشلارغا توغرا كەلمەيدىكەن؛ بۇ ئىشلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مۇشكۈلچىلىكنىڭ دەرىنى تارتىپ، ئۇنىڭغا ھەل قىلىش چارىسى تاپقان، «تەرەققىي قىلغان» مىللەتلەرنىڭ ئىلغار «قانۇن» لىرىنى ئىمپورت قىلىش كېرەك ئىكەن» دەيدىغان بىر خاتا گۇمان پەيدا بولدى. بۇ ئازغۇنلۇقنىڭ خەتىرىمۇ بىرىنچى ئازغۇنلۇقنىڭ خەتىرىدىن كەم ئەمەس. بۇ ئىككى ئازغۇنلۇقنىڭ ھەر ئىككىسى مۇسۇلمانلارنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىغا ناھايىتى ياماڭ تەسىر كۆرسەتتى.

***

ئۆتكەنكى سەھىپىلىرىمىزدە ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ ئون تۆت ئەسىرلىك تارىخىنى چاقماق تېزلىكىدە كۆرۈپ ئۆتتۇق. بۇنداق چاقماق تېزلىكىدە ئۆتۈپ كېتىش تارىخىي ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىش لىنىيەسىنى تولۇق سۈرەتلەپ بېرەلمەيدۇ. چۈنكى ھادىسىلەر بىز دەپ ئۆتكەندەك ئۇنداق يالغۇز يۈز بەرمەيدۇ، ئايرىم ئېقىنلاردا يالغۇز ئاقمايدۇ. بەلكى ئىنسانىي ھاياتتا يۈز بەرگەن ھادىسىلەر ئۆزئارا تەسىرىي مۇناسىۋەتتە بولۇشۇپ، بىرلىكتە نەتىجە بېرىدۇ. نەتىجىلەرنى مۇئەييەن، كۈچلۈك بىر ياكى بىر قانچە سەۋەبلەردىنلا كۆرگىلى بولمايدۇ. تارىخنىڭ چاقى داۋاملىق شەكىل ئۆزگەرتىپ، ئاستا ماڭىدۇ. ھادىسىلەر بىز سىزغاندەك تۈز سىزىق بويىچە يۈز بەرمەيدۇ. بەلكى ئەگرى - بۈگرى، مۇرەككەپ سىزىقلار ئىچىدە يۈز بېرىدۇ. تارىخنىڭ چاقى گاھى تىزلىشىپ كېتىدۇ، گاھى ئاستىلاپ قالىدۇ، گاھى توختاپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ. توختاپ قالدىمىكىن دېسە يەنە ھەرىكەتلىنىدۇ. ئاخىرىدا بىزگە مۇقەررەرلىك ۋە ئاخىرلىشىشتەك بىلىنگەن نەتىجىلەر يۈز بېرىدۇ. بۇ نەتىجىلەرمۇ مېڭىش لىنىيەسىدىكى بىر ھايال بولۇپ قېلىش خالاس، يېڭى سەپەر يەنە باشلىنىدۇ. شۇنداق، بىزنىڭ ئۆتكەنكى بەتلىرىمىزدە سىزغان تىز سىزمىلىرىمىز تارىخنى ھەقىقىي سۈرەتلەپ بېرەلمەيدۇ. بىراق مەسىلىنى يورۇتۇپ بېرىشنىڭ ۋە گەپ ئۇزارتماسلىقنىڭ بۇنىڭدىن باشقا چارىسىمۇ يوق. مەسىلىنى يورۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن تارىخىي لىنىيەلەر ھەققىدە ئايرىم - ئايرىم توختىلىشقا توغرا كەلدى. گەپنى ئۇزارتماسلىق ئۈچۈن تېز سىزمىلارنى سىزىشقا تۇغرا كەلدى. ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەككى، بىزنىڭ سىزغانلىرىمىز تارىخىي سۈرەتنىڭ ئاساسى گەۋدىسى ئەمەس. بۇ يەردە يەنە نەچچە ئون سىزىقلار سىزىلمايي، نەچچە ئون بويىقلار بېرىلمەيي، چاتمىلار چېتىلمايي قالدى. ئېسىمىزدە بولسۇن بىز بۇ بەتلىرىمىزدە ئىسلامىي ئۈممەتنىڭ تارىخنى يازمىدۇق، ئازغۇنلۇق تارىخنىمۇ يازمىدۇق. پەقەت بىز تارىخى

سۇرەتتىكى بىر - بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن مۇرەككەپ سىزىقلار ئىچىدىن ئۆزىمىز سۇرەتنىڭ يارقىن سىزىقلىرى دەپ قارىغان مۇئەييەن سىزىقلارنى ئۇرۇپ ئېلىپ، شۇ سىزىقلارغا قېنىق رەڭ بەردۇق ۋە ئۇنى مەجازەن «ئازغۇنلۇق سىزىقى» دەپ ئاتىدۇق.

مەيلى نېمىلا دەيلى، ئۆزئارا تەسىرى مۇناسىۋەتتە بولۇشقان ئازغۇنلۇقلار تۈپى ئاخىرىدا مۇسۇلمانلارنى يىمىرىلىشكە ئېلىپ بارىدى. يۇقىرى پەللىدىن تۆۋەن ئازگالغىچە. كىشىنىڭ بېشىنى قايدۇرىدىغان مۇساپە.

يۇقىرى پەللىدە ياشىغان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ بىرەرى ئۆز ئەۋلادلىرىنىڭ مۇشۇنداق پەسلەپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىغان بولغىيمىدى؟

پەسلەش ئىچىدە ياشاۋاتقان زامانداشلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ تارىختىكى شۇ مىسلىسىز كىشىلەرنىڭ ئەۋلادلىرى ئىكەنلىكىگە ئىشىنەمدىغاندۇ؟

بۇ ئىككى ئەۋلاد گويا بىر - بىرى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق ئايرىم ئىككى ئۈممەتتەك بولۇپ كەتتى.

ئاخىرقى نەتىجىلەرنى مۇئەييەن بىر ياكى بىر قانچە سەۋەبلەردىن كۆرگىلى بولمايدۇ. لېكىن بۇ، سەۋەبلەرنىڭ تەسىر كۆرسىتىش جەھەتتە بىر - بىرىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى يوققا چىقارمايدۇ. بىز ئازغۇنلۇقنى تۆت نۇقتىغا ياكى ئاساسلىق تۆت سەۋەبكە يىغىنچاقلايمىز. قالغان سەۋەب ۋە نۇقتىلار شۇ تۆت سەۋەب ۋە نۇقتىنىڭ تارماقلىرىدۇر.

بىرىنچى: ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن ئىنسان تەبىئىتى تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ. يۇقىرىدا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك بۇ كېسەلنىڭ داۋاسى پەندە - نەسىھەت قىلىش ئىدى. بىراق پۈتۈن ئۈممەتنى ئۆزىنى قاچۇرۇشتىن ساقلاپ قالالىغۇدەك مىقدارىدا پەندە - نەسىھەت ئېلىپ بېرىلمىدى. ياكى ئۈممەتنى ئازغۇنلۇقتىن ساقلاپ قالالىغۇدەك تەلەپكە لايىق سۈپەتلىك پەندە - نەسىھەتلەر قىلىنمىدى. بولۇپمۇ، ئىسلام دىنىغا يېڭى نوپۇسلا ئۆزلۈكسىز قوشۇلىۋاتقان نوپۇس كۆپىيىش شارائىتىدا تېخىمۇ شۇنداق بولدى. پەندە - نەسىھەتنى سان ۋە سۈپەت جەھەتتىن ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك بولۇۋاتقاندا ئەكسىچە پەندە - نەسىھەت ئازىيىپ كەتتى. دەل شۇ ۋاقىتتا پەندە - نەسىھەتنىڭ ئىككى كۈشەندىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ، پەندە - نەسىھەتنى تېخىمۇ ئاجىزلاشتۇردى. ئۇنىڭ بىرى مۇرجىئىلىك پىكرى؛ بۇ پىكىردە بەندە ئىمانىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ھەقىقىي ئەمەل قىلماي، قەلبىدىكى سېزىملارغا تايىنىپلا اللەنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشنى تەمە قىلىدۇ. يەنە بىرى:

سوپىزملىق. سوپىزمدا بەندە شەرىئەتنىڭ تەكلىپلىرىنى ئىجرا قىلماي، ۋەزىپە ئوقۇش، زىكرى ئېيتىش، مازار - ماشايىخلاردىن تەۋەررۈك ئىزدەش ئارقىلىق اللەنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشنى تەمە قىلىدۇ. مۇرت ئۆزىنى پىرىگە پۈتۈنلەي تاپشۇرىدۇ، پىر مۇرىتقا ئۆزى خالىغان نەرسىلەرنى دەمىدە قىلىدۇ. مۇرت خۇددى ئاسماننىڭ ۋەھىيسىنى قوبۇل قىلىۋاتقاندەك پىرىغا ئۆزىنى تولۇق تاپشۇرىدۇ. پەندە - نەسىھەتنىڭ كېمىيشى، مۇرجىئىلىك ۋە سوپىزمدىن ئىبارەت بۇ ئۇچ ئامىل ئىماننىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىشقا يامان تەسىر كۆرسەتتى. يەنى ئىماننى تۇغرا ئەمەلىي سۇرەتتە گەۋدىلەنگىلى قويمىدى. بولۇپمۇ «ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش» قا چوڭ پۈتلىكاشاڭ بولدى. ۋەھالەنكى «ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش» دىنىمىزنىڭ ئىجابىي ھەرىكەتلىرىنىڭ جەۋھىرى ئىدى. بۇ جەۋھەر ئىلاھىي يولنى ئەمەلىيەتكە تەتبىق قىلىشقا ئۇلاشتۇراتتى. ئىلاھىي يولنىڭ ئېچكىرى سېزىملاردىلا تۇنجۇقۇپ، تېخىمۇ زايە بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالاتتى.

سىياسىي مۇستەبتىلىك سىياسىي ساھەدە ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشنى چەكلىمىگە ئۇچراتتى. دىنىنىڭ ئاساسى رۇكنى بولغان كوللېكتىۋىزملىق پائالىيەت چەكلىمىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ تۇيغۇسىدا ئىسلام دىنى شەخسىي پائالىيەتكە ئايلىنىپ، تەدرىجىي ھالدا دىنى پائالىيەتلەرنىلا دىن دەيدىغان ئىدىيە شەكىللەندى. بۇ سىياسىي مۇستەبتىلىك يۇقىرىقى ئۇچ ئامىلغا قوشۇلۇپ، تۆت ئېقىن پەيدا بولدى. تۆت ئېقىن قوشۇلۇپ، ئەمەلىيەتتە بولسۇن، ياكى روھىيەتتە بولسۇن دىنىنىڭ ئېقىنىغا قارشى چوڭ بىر ئېقىننى شەكىللەندۇردى.

قىسقارتىپ ئېيتساق، كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ تۇيغۇسىدا ئىسلامىي چۈشەنچىلەرنىڭ ھەممىسى بۇزۇلدى ۋە شالغۇتلاشتى. كەلىمە شاھادەت ئۇقۇمى ئۆزگىرىپ، ئېغىزدىلا دېيىلدىغان ئىدىيە ۋە ئەمەلىيەت بىلەن مۇناسىۋىتى يوق بىر سۆزگە ئايلاندى. ئىبادەت ئۇقۇمى ئۆزگىرىپ، خۇشياقسا ئادا قىلىنىدىغان، بولمىسا ئادا قىلىنمايدىغان دىنى پائالىيەتلەرگىلا قارىتىلدى. قازا ۋە قەدەر ئۇقۇمى ئۆزگىرىپ پاسسىپ كۆچكە ئايلىنىپ قالدى. دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۇقۇمى بۇزۇلۇپ، دۇنيا - ئاخىرەت بىر - بىرىگە قارشى قويۇلدى. بىرىگە ئىشلىگەنلەر يەنە بىرىگە سەل قارىدى. زېمىننى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىش ئۇقۇمى

ئۆزگىرىپ، گۈللىنىش توختاپ قالدى. گۈللىنىش ئەسلىگە كەلگەندىمۇ ئىلاھىي يول بويىچە بولمىدى[1].

ئاخىردا دىن جېنى يوق، رەڭگى ئۆڭگەن بىر سۈرەتكە ئايلىنىپ، ھەر تەرەپتىن ئىسلامنى يوق قىلىش قەستىدە قىلىنىۋاتقان ۋەھشىي ھۇجۇملارغا بەرداشلىق بېرەلمىدى. بۇ، ھەممە روھلار خارابلاشتى دېگەنلىك ئەمەس. پەقەت نەسىھەتنىڭ ھېچقانداق تەسىرى بولمىدى دېگەنلىكمۇ ئەمەس. مۇرجىئىلىك پىكرى ھەممە ئادەمنى ھېچ ئىش قىلغۇزمىدى دېگەنلىكمۇ ئەمەس. سوپىزمنىڭ پاسسىپلىقى ھەممە ئادەمنى ھېچقانداق ئىجابىي ئىشلارنى قىلغۇزمىدى دېگەنلىكمۇ ئەمەس. ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش سىياسىي ساھەدە ياكى ئىجتىمائىي ئىشلاردا چورت يوقالدى دېگەنلىكمۇ ئەمەس. ئۇنداق دېسەك، تارىخىي ھەقىقەتتىن يىراقلاشقان بولىمىز. ھەرقايسى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىچىدە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ كېتىۋاتقان ئاجايىپ يارقىن نەمۇنىلەرگە كۆز يۇمغان بولۇپ قالىمىز. بىز ئومۇملاشتۇرۇپ «مۇسۇلمانلار بۇزۇلدى» دېگىنىمىزدە كۆپ سانلىق مۇسۇلمانلارنى نەزەردە تۇتمىز. كۆپ سانلىق ئەمەلىيەتتە ھەل قىلغۇچ ئامىل بولدۇ. ئاز سانلىقلار قولىدا ھوقۇق بولسا بىر گەپ، بولمىسا ئۇلار قانچىلىك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەل قىلغۇچ ئامىل بولالمايدۇ.

تۆۋەندىكى بەتلەرىمىزدە مەزكۇر ئازغۇنلۇقنىڭ ھازىرقى رېئاللىقىمىزغا ئېلىپ كەلگەن ئاسارەتلىرى ئۈستىدە تەپسىلىي توختىلىمىز. سەۋەبلەر اللەنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئۆزىنىڭ مۇقەررەر نەتىجىلىرىنى بېرىدۇ: ﴿وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ ﴿اللەنىڭ قانۇنىيىتىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش تاپالمايسەن﴾[2].

[1] خالىسىڭىز " تۆزىتىش زۆرۈر بولغان چۈشەنچىلەر" دېگەن كىتابقا مۇراجىئەت قىلىڭ.

[2] سۈرە فەتھە ، 23- ئايەت.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى نادىرسى

ئازغۇنلۇق ئاساره‌تلىرى

ئالدىنقى بۆلۈمنىڭ ئاخىرىدا ئۆزۈنغا سوزۇلغان ئازغۇنلۇقنىڭ كېيىنكى دەۋرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ رېئاللىقىغا ئېلىپ كەلگەن ئاساره‌تلىرىنى يۈزەكى كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىدۇق. بۇ بۆلۈمده كېيىنكى ئىككى ئەسىر، بولۇپمۇ ئاخىرقى بىر ئەسىر هەققىده ته‌پسىلىي توختىلىپ، بىر ته‌ره‌پتىن ئۆزىمىزنىڭ هازىرقىدەك يامان هالغا قانداق چۈشۈپ قالغانلىقىمىزنى بايان قىلماقچىمىز؛ يەنه بىر ته‌ره‌پتىن هازىرقى رېئاللىقىمىزنىڭ ماهىيىتىنى ۋە گەۋدىلىك ئالامه‌تلىرىنى يورۇتۇپ به‌رمەكچىمىز. بۇ ئارقىلىق بىزگە نىجاتلىق يولى تېپىش مۇيه‌سسه‌ر بولغۇسى.

1- ئاساره‌ت: ئەقىده قالاقلىقى

كېيىنكى ئىككى ئەسىرگە، بولۇپمۇ ئاخىرقى بىر ئەسىرگە قارايدىغان بولساق، كۆرىمىزكى: مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىدا ئىسلام هەقىقىتىنى قېلىن بىر تۇمان قاپلىغان؛ ئىسلام هەقىقىتى ئەمەلىي تۇرمۇشتىن كۆنسىرى يىراقلىشىۋاتقان. يەنى ئىدىيەسى بۆزۈلغان، مەسلەكىمۇ بۆزۈلغان. مەسلەكنىڭ بۆزۈلۈشى خېلى بۇرۇنلا باشلىنىپ، مۇسۇلمانلارغا ئېغىر تالاپه‌تله‌رنى ئېلىپ كەلدى.موڭغۇللار خەلىپىلىكىنى بېسىۋېلىشىغا، ئىسلام نۇرىنى ئۆچۈرمەكچى بولغان غەرب خرىستىيانلىرىنىڭ شىددەت بىلەن ئېقىپ كېلىشىگە سەۋەب بولدى.لېكىن ئۇ چاغلاردا ئىدىيە تېخىچە توغرىغا يېقىن ئىدى. چۈنكى، ئىدىيەگە مۇناسىۋەتلىك ئازغۇنلۇقلار بەلگىلىك دائىرىده چەكلەنگەن ئىدى. ئازغۇن پىرقىلەر ئازدى. بىراق ئۇلارنىڭ هەجمى مۇسۇلمانلارنىڭ يىغىندىسىغا نىسبه‌تەن به‌كمۇ كىچىك ئىدى. مۇرجىئىلىك پىكرى بارلىققا كەلدى. لېكىن ئۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ هاياتىدا خىيالىي دۇنيانىڭ پىكرلىرى بولۇشتىن رېئاللىققا چېقىپ بولالمىغان ئىدى. چۈنكى، هەرقايسى جەهه‌تله‌ردە ئەمەلگە ئىنتىلىش يەنىلا كۆچلۈك بولۇپ، مۇرجىئىلىك پىكرى ئۇنى توسۇپ قالالمايتتى. يۇقىرىدا دېيىلگەندەك، مۇرجىئىلىك پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغانلارنىڭ ئۆزىمۇ ئەمەل قىلىشتا چىڭ تۇرىدىغان، ئىباده‌تخور فەقىهلەر بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىندىۋىدۇئال پىكرىنىڭ ته‌سىرىگە ئۇچرىمىغان. ئەمەلنى ته‌رك ئەتمىگەن، ئەمەلنى

تەرك ئېتىشىنىمۇ تەشەببۇس قىلمىغان. سوپىلىقمۇ بار ئىدى. لېكىن ئۇ، جەمئىيەتنىڭ ئاساسلىق بەلگىسى ئەمەس. بەلكى جەمئىيەتنىڭ بىر بۆلۈكىدا ھاياتلىق غوۋغالىرىدىن يىراق ھالدا ئۆز ئىبادىتى بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئەمما ئىدىيەدە بۆزۈلۈش باشلىنىپ، كېڭىيىپ، يىلتىز تارتىپ كەتكەندە بولسا، ئىش تامامەن باشقىچە بولدى. يالغۇز مەسىلەكلا بۆزۈلسا ئۇنى ئوتلۇق خۇتبىلەر ياكى تەسرلىك نەسىھەتلەر بىلەن يوقاتقىلى بولىدۇ. ئەمما ئىدىيە بىلەن مەسىلەك تەڭ بۆزۈلغاندا ئاۋۋال ئىدىيەنى، ئاندىن مەسلەكنى تۈزەشكە ياكى ھەر ئىككىسىنى تەڭ تۈزەشكە توغرا كېلىدۇ. بۇنداق قىلىش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس. ئىلگىرىكى بۆلۈمنىڭ ئاخىردا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، چۈشەنچىلەر تامامەن بۆزۈلدى. ھېچبىر چۈشەنچە دىن اللەنىڭ دەرگاھىدىن نازىل بولغان كۇنلەردىكى ئەسلى چۈشەنچىگە ئوخشىمايدۇ. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار قوبۇل قىلغان ئىمان شۇنداق بۇيۇك ئىدىكى، ئۇنىڭ بىلەن ئىنسانىي رېئاللىقنى يوق قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بۇرۇنقىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان يېڭىچە بىر ئەمەلىيەتنى قۇرۇپ چىققىلى بولاتتى ئىسلامىي ھايات يولى شۇنداق مۇكەممەل ئىدىكى، ئۇ، ھاياتلىقنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ۋە بارچە مەزمۇنلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. ھاياتلىقتىكى چوڭ - كىچىك ھەرقانداق نەرسە ئىمانىنىڭ ۋە ئىمانىنىڭ تەقەززاسىنىڭ سىرتىدا قالمايتتى. ئىمانىنىڭ تەقەززاسى اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن شەرىئەتكە بويسۇنۇش، كۈچىنىڭ بېرىچە اللە نازىل قىلغان شەرىئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل بەجا كەلتۈرۈش ئىدى:﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا﴾ ﴿تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە اللەقا تەقۋادارلىق قىلىڭلار اللەنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاڭلار ۋە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[1].

ئۇلارنىڭ تۇيغۇسىدا ئىمانىنىڭ بۈيۈكلۈكى روھىيەتتە يۇز بەرگەن چوڭ ئۆزگىرىشتە، ئەمەلىيەتتە يۇز بەرگەن تولۇق ئۆزگىرىشتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپاتتى. شۇنداق قىلىپ روھلار بۇرۇنقىغا زادىلا ئوخشىمايدىغان يېڭى روھقا ئايلىناتتى. ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئۆتمۈشنىڭ ھېچنېمىسى قالمايي يېڭىلىناتتى. ھەتتا نەپەس ئېلىشلارمۇ، بەدەن ھەربىكەتلىرىمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشمايدۇ. ھەممە نەرسە يېڭى مەنىگە ئىگە بولغان، بۇرۇنقى كونىلىقتىن ھېچقانداق ئەسەر قالمىغان. ھەتتا جاھىلىيەت تۇرمۇشىنىڭ ئىسلامنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ساقلىنىپ قالغان ئىنتايىن ئاز نەرسىلىرىمۇ جاھىلىيەتتىكى ھالىتىدە ئەمەس. شەكلى جاھىلىيەتتىكىگە ئوخشىسىمۇ،

[1] سۈرە تەغابۇن، 16 – ئايەت.

جەۋھىرى تامامەن باشقىچە تۈس ئالغان. ھەممە نەرسە ئىسلام بىلەن يېڭى ئۇقۇمغا ئىگە بولغان.

باتۇرلۇق جاھىلىيەتتە بار نەرسە ئىدى، ئىسلام ئۇنى ئېلىپ قالدى، ۋە ئۇنىڭغا قىزىقتۇردى. بىراق ئۇ، جاھىلىيەتتىكى باتۇرلۇق ئۆز ئەينى شۇمۇ؟ يوقسۇ، جاھىلىيەتتىكى باتۇرلۇق بىر «قىزىققانلىق» بولۇپ، ئىسلام ئۇنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ:﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ ﴿كاپىرلار قىزىققانلىقىنى - جاھىلىيەت قىززىقانلىقىنى دىللىرىغا پۈككەن چاغدا﴾[1]. ئەممىا ئىسلام تەشەببۇس قىلغان باتۇرلۇق - باتۇرلۇقنىڭ جەۋھىرىدۇر، ھەق ئۈچۈن باتۇرلۇق كۆرسىتىشتۇر، ناھەق ئۈچۈن قىزىققانلىق قىلىش ئەمەس؛ الله ئۈچۈن خالىس جىھاد قىلىشتۇر، نام - شۆھرەت ۋە رىياخورلۇق ئۈچۈن ئەمەس.

سېخىيلىق جاھىلىيەتتە بار سۈپەت ئىدى، ئىسلام ئۇنى ئېلىپ قالدى، بەلكى ئۇنىڭغا قىزىقتۇردى. بىراق ئىسلامدىكى سېخىيلىق جاھىلىيەتتىكى سېخىيلىققا شەكلەن ئوخشىسىمۇ، جەۋھىرى ئوخشىمايدۇ. جاھىلىيەتنىڭ سېخىيلىقى بىر رىياخورلۇق بولۇپ، ئىسلام ئۇنى قاتتىق تەنقىتلەيدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! پۇل - مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، الله‌قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى قىلغان ئەمىلىنى بىكار قىلۇەتكىنىگە ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلۇەتمەڭلار. رىياخور ئادەم خۇددى ئۇستىگە توپا - چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن يوپۇلۇپ بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سېلىق تاشقا ئوخشايدۇ. ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن ھېچقانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ. الله كاپىر قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ﴾[2].

ئەمما ئىسلامدىكى سېخىيلىق الله رازىلىقىنى كۆزلەپ، خالىس پاكىزە خەير - ئېھسان قىلىشتۇر. نام - شۆھرەت ئۈچۈن كارۋانلارغا زىياپەت بېرىش ئەمەس: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا، إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾ ﴿ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ. ئۇلار

[1] سۈرە فەتھى، 26 – ئايەت.

[2] سۈرە بەقەرە، 264- ئايەت.

ئېيتىدۇ: سىلەرگە بىز اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن بۇنىڭ بەدىلىگە ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۇر تەلەپ قىلمايمىز﴾[1].

شۇنداق، ئىمان تۈنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا ھەممە نەرسىنى ئۆزگەرتتى، رېئاللىقنى تامامەن يېڭىلىدى. روھىيەتتە ۋە ئەمەلىيەتتە يۈز بەرگەن يېڭىلىق ۋە ئۆزگىرىشلەرنى ئىمان بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ تونۇدى. ئۇلار بۇرۇن ئىلاھ بىر قانچە دەپ تونۇپ، زايە بولغان، گاڭگىرىغان، جاھىلىيەتنىڭ پاتقىقىغا پاتقان، ئەخلاقى بۇزۇلغان، نەزەر دائىرىسى تارايغان، چۈپەيلەشكەن، شەخسىيەتچىلەشكەن ۋە زالىملاشقان ئىدى:

زۇلۇم قىلمىسا خەقكە كىشى زۇلۇمغا ئۇچرايدۇ ئۆزى،
قوغدىمىسا تىغى بىلەن چېقىلدۇ كۆلىنىڭ تېمى.[2]

ئۇلار اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق دەپ ئىقرار قىلىپ، اللەنىڭ يەككە - يېگانىلىقىغا ئىشەنگەن چاغدا، ھەممە نەرسە ئۆزگەردى. ئۇلار ئۆزلىرىنى تېپىۋالدى. گاڭگىرىغاندىن كېيىن توغرا يول تاپتى. چېكىنگەندىن كېيىن يۈكسەلدى. بۇزۇلغان ئەخلاقى ئوڭشالدى. تارلاشقان نەزەر دائىرىسى كېڭەيدى. ئالىي تىلەكلەر كۆڭۈللىرىگە چوڭقۇر يىلتىز تارتتى. شەخسىيەتچىلىكتىن قۇتۇلدى. بۇرادەرلىك زالىملىقىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئىمان ئۇلارنىڭ تۈيغۇسىدا مۇشۇ چوڭ ئۆزگىرىشلەرگە تەڭ ئىدى. بەلكى ئىمان شۇ چوڭ ئۆزگىرىشنىڭ ھەقىقىي سەۋەبكارى ئىدى. ئىمان قۇرۇق سۆز ئەمەس ئىدى. ئىمان ئۆزىنىڭ مەنىسى، تەقەززاسى ۋە ئەمەلىي ئىپادىسى بىلەن مەۋجۇت ئىدى. ئىماننىڭ ئەمەلىي ئىپادىسى - اللەنى يەككە - يېگانە دەپ ئەقىدە قىلىشتىن باشلاپ، بىرلا اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈنلا ئادا قىلىنىدىغان نامراز، زاكات، روزا، ھەجگىچە، ھاياتلىقنى ئىنچىكە تەپسىلاتلىرى بىلەن قوشۇپ، اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن شەرىئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە بەرپا قىلىشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى ھەممە نەرسىگە شامىل ئىدى. ئىماننىڭ مەنىسى شۇ ئەمەسمۇ؟ ئىماننىڭ بۇنىڭدىن باشقىمۇ مەنىسى بارمۇ؟ توغرا، ئىمانىي رېئالىي دۇنيادا ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ پەرقلىق دەرىجىلىرى بار. ھەممىسى ئىماننىڭ ئىپادىسى. ئەڭ تۆۋىنى پەرز دەرىجە، يۇقىرىسى تۈنجى ئەۋلاد

[1] سۈرە ئىنسان، 8-9- ئايەت.

[2] زۇھەير ئىبنى ئەبى سەلمانىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدە بەيتۇللانىڭ دەرۋازىسىغا ئېسىلغان مۇئەللەقىسىدىن ئېلىندى.

مۇسۇلمانلار ئىشقا ئاشۇرغان ئالىي دەرىجە. ئىمانىنىڭ تۇغرا دەرىجىسى پەرز دەرىجىدىن تۆۋەنلەپ كەتمەسلىكى كېرەك. پەرز دەرىجە اللەنىڭ يەككە - يېگانە دەپ ئەقىدە قىلىش، ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى بىرلا اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئادا قىلىش، اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن شەرىئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە ھاياتلىق بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت. مۇشۇ دەرىجە ئىشقا ئاشقاندىن كېيىن، ئىمانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ ئىنچىكىلىك ۋە چوڭقۇرلۇق دەرىجىسى قانچە ئۆرلىسە شۇنچە ياخشى.

لېكىن كېيىنكى دەۋرلەردە كىشىلەرنىڭ تۇيغۇسىدا ئىمانىنىڭ دەرىجىلىرى غايىب بولۇشقا باشلىدى. كۆڭۈلدىمۇ ۋە ئەمەلىيەتتىمۇ ئىمان يوشۇرۇندى، ھەتتا پەقەت ئېغىزدا دېيىلىدىغان، ئەمەلىيەتتە ئىجرا بولمايدىغان بولدى. ھاياتلىق سۈنىڭ ئېقىشىغا بېقىپ ئاقتى، كىمدە كىم ئېقىنغا قارشى تۇرماقچى، ياكى ئېقىنىنىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۇنى باشقا ياققا بۇرىماقچى بولسا، توسۇق تېشىپ كەتتى. ئېقىن تۆشۈكتىن ئۆتۈپ كەتتى. توسۇق ھېچنېمىگە دال بولالمىدى. خۇددى ساختا پۇل رەسىملىرى ۋە سان - سىپىرلىرى بىلەن راست پۇلغا ئوخشىسىمۇ، ئەمەلىي قىممەتكە ئىگە بولالمىغاندەك، ئۇنىڭغا نەرسە - كېرەك سېتىۋالغىلى بولمىغاندەك، گاھى تېخى ساختا پۇل خەجلىگەنىنىڭ جازاسىنى تارتقاندەك بىر ئىش بولدى.

ئىبادەت بۇ دىنىنى تۈنجى قېتىم قوبۇل قىلغانلارنىڭ ئېگىدا اللە تۆۋەندىكى ئايەتلەردە تەلىم بەرگەندەك، پۈتۈن ھاياتلىقىغا شامىل ئىدى: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە ئۈچۈندۇر، اللەنىڭ شېرىكى يوقتۇر﴾[1].

دېمەك، ئىبادەت دېگەن نامىاز، روزا، زاكات، ھەج بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. بىر ئىبادەتنى قىلىش بىلەن يەنە بىر ئىبادەتنى قىلىش ئارىلىقىدا كىشى ئىبادەتسىز يۈرگەن بولمايدۇ. ھاياتلىقتىكى ھەممە ئىش ئىبادەتتۇر. اللەنى ياد ئېتىش اللە نازىل قىلغان شەرىئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. اللەنى ياد ئېتىش دائىمىيلىق پەرزدۇر: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ﴾ ﴿ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ اللەنى ياد ئېتىپ تۇرىدۇ﴾[2].

[1] سۈرە ئەنئام، 162- ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 191- ئايەت.

شۇنىڭ ئۈچۈن ساھابىلەرنىڭ دىللىرى اللەنى داۋاملىق ياد ئېتەتتى، ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ھەربىر لەھزە ئىبادەت قىلىش بىلەن ئۆتەتتى. ئۇلار تىجارەت قىلىۋاتقاندا، ئېلىم - بېرىم قىلىۋاتقاندا «ھازىر بىز ئىبادەتنىڭ سىرتىدا تۇرۇۋاتىمىز، اللەنى ياد ئەتمىسەكمۇ بولىدۇ، ئالدىساق، قارا باستۇرساق، كىشىلەرنى زىيانغا ئۇچرىتىش ھېسابىغا زىيادە پايدا ئالساق بولۇۋېرىدۇ» دەپ ئويلىمايتتى. ئۇلار ئارام ئېلىۋاتقانىدا «ھازىر بىز ئىبادەتنىڭ سىرتىدا تۇرۇۋاتىمىز، ئىبادەتنىڭ ۋاقتى كەلگۈچىلىك سەت ئىش قىلساق، ھاياسىزلىق قىلساق، اللەقا ئاسىيلىق قىلساق، اللەنىڭ ئەمرىنى ئۇنتۇساق بولۇۋېرىدۇ» دەپ ئويلىمايتتى.

باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ھاياتلىق ئۇلارنىڭ تونۇشىدا «ئىبادەت» ۋە «مۇئامىلە» دەپ ئايرىلمايتتى. بەلكى ھەممىسى ئىبادەتنىڭ تۈرلىرى ئىدى. بەزى ئىبادەتلەر ۋاقتى ئېنىق بەلگىلەنگەن پەرز ئىبادەتلەر ئىدى، بەزى ئىبادەتلەرنىڭ ۋاقتى ئېنىق بەلگىلەنمىگەن ئىدى. ئىنسانىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي، ئەخلاقىي، ئىلمىي، مەدەنىي پائالىيەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئىبادەتنىڭ دائىرىسىگە كىرەتتى. ھەممىسىدە اللەنىڭ نامى ياد ئېتىلەتتى. ھەممىسىدە اللە نازىل قىلغان شەرىئەتكە رىئايە قىلىناتتى. شۇنداق، ئۇلارنىڭ تونۇشىدا ھاياتلىق «داپ بىلەن ئۇسۇل، خۇدا بىلەن رۇسۇل» دەپ ئىككىگە ئايرىلمايتتى. ھاياتلىقنىڭ ھەممىسى «خۇدا بىلەن رۇسۇل» ئىدى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار چۈشەنگەن ئىبادەت ئەنە شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنىڭ ئىبادەت بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ ئۇلارنىڭ مۇئامىلىدە اللە نازىل قىلغان شەرىئەتكە رىئايە قىلىشى دىنغا ئۆز يېنىدىن بىر نەرسە قوشۇۋالغانلىقىمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئىسلامىي ئەدەپ - ئەخلاقلىرىغا رىئايە قىلىشى، ھەتتا ئارام ئالغاندىمۇ ئەخلاققا رىئايە قىلىشى دىنغا ئۆز يېنىدىن بىر نەرسە قوشۇۋالغانلىقىمۇ؟ ياكى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ئۇلارغا دىننى شۇنداق ئۆگەتكەنمۇ؟ ئېلىم - بېرىمدا ئىشەنچلىك بولۇش، سودا - تىجارەتتە راستچىل بولۇش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، قىلغان ئىشىنى ئىخلاس بىلەن پۈختا قىلىش، مەسلەكتە قېلىپنىڭ تېشىغا چىقماسلىق، ئەدەپ - ئەخلاققا رىئايە قىلىش مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ساھابىلەر ئۆزى تېپىۋالغانمۇ؟ بۇيرۇلمىغان ئىشنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قىلغانمۇ؟

تۇغرا، ساھابىلەر نەپىلە ئەمەللەرنى مىسلىسىز دەرىجىدە كۆپ قىلغان. مۇستەھەب ئەمەللەرگىمۇ پەرزگە رىئايە قىلغاندەك رىئايە قىلغان. بۇ ئارقىلىق يۇقىرى پەللىگە ئۇلاشقان ئەممۇ پۈتۈن ھاياتلىقنى اللە نازىل قىلغان شەرىئەتكە

رىئايە قىلىدىغان، اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئادا قىلىنىدىغان ئىبادەتكە ئايلانىدۇرۇش ساھابىلەر ئۆزى تېپىۋالغان ئىشمىدى؟ ياكى اللەتائالانىڭ مۇئمۇ سۆزىنى ئىشقا ئاشۇرغانلىقمىدى؟: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ ﴿ئېيتقىنكى، مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە ئۈچۈندۇر، اللەنىڭ شېرىكى يوقتۇر﴾[1]. ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ﴾ ﴿ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ اللەنى ياد ئېتىپ تۇرىدۇ﴾[2].

راستچىل بولۇشقا اللە بۇيرۇغان، ئىشەنچلىك بولۇشقا اللە بۇيرۇغان، ۋەدىگە ۋاپا قىلىشقا اللە بۇيرۇغان. شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇ بۇيرۇقلار ئىبادەتكە تەۋەمۇ، ئەمەسمۇ؟ قانداقمۇ ئىبادەتكە تەۋە بولمىسۇن، ۋەھالەنكى پاك اللە ناھايىتى چىڭ تەكىتلەپ تۇرۇپ: ﴿مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ﴿جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم﴾[3] دەۋاتسا. ئىنسانلارنىڭ يارتىلىشىدىكى ئەڭ چوڭ غايە ئىبادەت قىلىش تۇرسا، مەزكۇر تەكلىپلەرنىڭ ئىبادەتنىڭ سىرتىدا قىلىشى مۇمكىنمۇ؟ ئىبادەتنىڭ سىرتىدا قالسا، مەزكۇر ئايەتتىكى ھۆكۈم قانداق ئىجرا بولىدۇ؟

ساھابىلەر (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) نىڭ چۈشەنچىسى توغرا چۈشەنچە ئىدى. ئۇلارنىڭ شۇ چۈشەنچىنىڭ تەقەززاسى بويىچە قىلغان ئىشلىرى توغرا ئىش ئىدى. لېكىن ئۇلاردىن كېيىن كەلگەن ئەۋلادلار تەكلىپلەرنىڭ ۋەزنىنى يېنىكلىتىشكە باشلىدى. تەكلىپلەرنى ئاستا - ئاستا ئىبادەت دائىرىسىدىن چىقىرىۋەتتى. ئىبادەتنىڭ دائىرىسى تەدرىجىي تارايدى. ئاخىر بېرىپ دىنى پائالىيەتلەرلا ئىبادەت دەپ قارىلىدىغان بولۇپ قالدى. راستچىللىق ئىبادەت دائىرىسىدىن چىقىرىۋېتىلدى، كىشىلەر راستچىل بولۇشنى پەرز دەپ تونۇمايدىغان بولدى. راستچىللىقلا بولۇپ، گۈزەل ئەخلاق بولمىسىمۇ، كارايىتى چاغلىق بولۇپ قالدى. ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ئىبادەت دائىرىسىدىن چىقىرىۋېتىلدى، ۋاپادارلىقنىڭ كېرىكى قالمىدى. ۋاپادارلىق خەتىنىڭ خۇتبىلىرىدە نەسىھەت دۇردانىلىرىگە ئايلاندىكى، كىشىلەرنىڭ ئەمەلىي پائالىيىتىگە ئايلىنالمىدى. ئىشەنچلىك بولۇش

[1] سۈرە ئەنئام، 162- ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 191- ئايەت.
[3] سۈرە زارىيات، 56- ئايەت.

ئىبادەت دائىرىسىدىن چىقىرىۋېتىلدى، مۇئامىلىدە ئۇنىڭ كېرىكى قالمىدى. بىر شەخس ئىشەنچلىك بولسا گۈزەل ئەخلاقلىق دەپ تونۇلدى؛ ئىشەنچلىك بولمىسا، ئۇنىڭمۇ كارايىتى چاغلىق بولدى. كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا «ئەخلاقسىز ئىسلام» پەيدا بولدى. الله بۇيرۇغان، الله نازىل قىلغان ئىسلامغا زىت بىر «ئىسلام» پەيدا بولدى. كىشىلەر مۇشۇ يالغان«ئىسلام» نى «الله بەندىلىرىدىن تەلەپ قىلغان ئىسلام» مۇشۇ دەپ ئىجرا قىلدى. مۇرجىئىلىك پىكرى پەيدا بولۇپ، مۇشۇ ھالاكەتلىك ئەقىدە قالاقلىقىغا يانداشتى. مۇرجىئىلىكنىڭ ئىمان دېگەن قەلبىدىلا تەستىق قىلىش، ياكى قەلبىدە تەستىق قىلىپ، ئېغىزدا ئىقرار قىلىش، ئىمان بولسىلا گۈناھ قىلغانلىقىڭ زىيىنى يوق، ئەمەل ئىمانلىقىڭ سىرتىدا دەيدىغان «كاتتا قائىدىسى» يېڭى قالاقلىقلارغا ئۇل سېلىپ، ئەقىدە قالاقلىقىنى تېخىمۇ كېڭەيتتى.

دەرۋەقە، كىشىلەر گۈناھ قىلىش بىلەن ئىمان دائىرىسىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. گۈناھكارلارغا الله خالىسا ئازاب قىلىدۇ، خالىسا رەھىم قىلىدۇ. لېكىن خاتالىشىۋاتقان مۇسۇلمانلارنى «پەيغەمبەرگە ياخشى ئۈممەت» دېيىش، ئىمان بولسىلا گۈناھ قىلغانلىقىڭ زىيىنى يوق دەپ دەۋا قىلىش بىر يالغان دەۋادۇر. الله، الله‌نىڭ پەيغەمبىرى ۋە تارىخى ئەمەلىيەت بۇ دەۋانىڭ يالغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾ ﴿الله ۋەدە قىلغان ساۋاب، سىلەرنىڭ قۇرۇق ئارزۇيۇڭلار ۋە ئەھلى كىتابنىڭ قۇرۇق ئارزۇسى بىلەن قولغا كەلمەيدۇ، كىمكى بىر يامانلىق قىلىدىكەن، بۇنىڭ ئۈچۈن جازالىنىدۇ، ئۇ ئۆزى ئۈچۈن الله‌تىن باشقا ھېچقانداق دوست ۋە ھېچقانداق مەدەتكار تاپالمايدۇ. ئەر - ئايالىلاردىن مۇئمىن بولۇپ تۇرۇپ، ياخشى ئىشلارنى قىلغانلار جەننەتكە داخىل بولىدۇ. ئۇلارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[1].

- كېچىنى قانداق تاڭ ئاتقۇزدۇڭ، - سوردى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىدىن.

- ھەقىقىي مۇئمىن بولۇپ تاڭ ئاتتۇردۇم - دېدى ساھابە.

- ھەرقانداق ھەقىقىنىڭ ئەمەلىيىتى بولىدۇ، سېنىڭ سۆزۈڭنىڭ ئەمەلىيىتى نېمە؟

[1] سۈرە نىسا، 123- ئايەت.

- دۇنيالىق راھەتنى كۆزلىمىدىم، كۈندۈزى روزا تۇتتۇم، كېچىسى بىدار بولدۇم، رەببىمنىڭ ئەرشىنى كۆرگەندەك بولدۇم، جەننەت ئەھلىنىڭ پاراڭ سېلىشقانلىرىنى، دوزاخ ئەھلىنىڭ قىرقىراشقانلىرىنى كۆرگەندەك بولدۇم.

- دېلىدا اللەنىڭ نۇرى بار ئادەم ئىكەنسەن. ئىمانىنى تۇغرا چۈشىنىپسەن، بۇ چۈشەنچەڭدىن ئايرىلمىغىن - دەپ تاپىلىدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام[1].

تارىخى پاكىت ۋە اللەنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتى شۇنداق ئىسپاتلىدىكى: مۇسۇلمانلار تەستىق ۋە ئىقرار بىلەنلا ئەمەس، بەلكى ئىمانىنىڭ تەقەززالىرىغا رىئايە قىلىش بىلەن قۇدرەت تاپتى؛ ئىمانىنىڭ تەقەززالىرىغا رىئايە قىلمىغاندا زاۋاللىققا يۈز تۇتتى.

ساھابىلەرگە بىر قېتىم اللەنىڭ ياردىمى كېچىكتى، ئۇلار شۇنداق دېيىشتى: «ھەممىز ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈپ باقايلى اللەنىڭ ئەمرىگە ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغان ئوخشايمىز» شۇنىڭ بىلەن بەزى ساھابىلەر ئۆزلىرىنىڭ مىسۋاك قىلىشقا سەل قارىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، «اللەنىڭ ياردىمىگە شۈكا ئېرىشەلمەپتۇق» دېيىشتى. بۇنىڭغا تەئۇر تاناسىپ ھالدا كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار اللەنىڭ ئەمرىلىرىنى تەرك ئېتىپ ئەمەلسىز «مۇسۇلمانلار»، ئەخلاقسىز «مۇسۇلمانلار» بولۇۋاتىدۇ. بۇ قىلغىنى يەتمىگەندەك ئىمان بولسىلا گۇناھ قىلغانلىقىڭ زىيىنى يوق دەۋاتىدۇ.

***

ئىلگىرىكى بابىلاردا كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقىدە ۋە مەسلەك جەھەتتە ئومۇميۈزلۈك بۇزۇلغانلىقىنى، قازا ۋە قەدەر ئۇقۇمى، دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۇقۇمى، زېمىنىي گۈللەندۈرۈش ئۇقۇمى، ئىبادەت ئۇقۇمى ۋە ئىمان ئۇقۇمى قاتارلىق ئۇقۇملارنى خاتا چۈشىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىدۇق. بۇ ھەقتە يەنە قايتا سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. سۆزىمىزنى شۇنداق خۇلاسىلەيمىزكى، مۇسۇلمانلار «ئەقىدە قالاقلىقى» ۋە بۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن «مەسلەك قالاقلىقى» نىڭ ئاسارىتىگە چۈشۈپ قېلىپ، ئىسلامنىڭ ھەقىقىتىدىن يىراقلاپ كەتتى. بۇ ئىككى خىل ئاسارەت غايەت خەتەرلىكتۇر. ئەڭ خەتەرلىكى ئەقىدە قالاقلىقىدۇر.

چۈنكى ئەقىدە قالاقلىقى بىر تەرەپتىن مەسلەك قالاقلىقىغا ئورۇن راسلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن مەسلەكنى تۈزەشكە پۈتلىكاشاڭ بولىدۇ. ئەقىدە توغرا بولۇپ، مەسلەك

[1] ئىبنى ئەساكىر ئەنەستىن رىۋايەت قىلغان.

قالاقلىقى ئىنسان تەبىئىتىنىڭ تەكلىپىتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشىدىن كېلىپ چىققان بولسا، بۇنىڭ چارىسى پەندە - نەسىھەت قىلىش. پەندە - نەسىھەت ئارقىلىق تەكلىپنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان غاپىللىقنى داۋالىغىلى بولىدۇ. ئەمما ئەقىدە قالاقلىقى كېسەللىككە ئايلىنىۋالسا، ئادەتتىكىچە پەندە - نەسىھەت قىلىش بىلەن مەسىلە ھەل بولمايدۇ. چۈنكى، بۇ چاغدا قىلىنغان پەندە - نەسىھەت قەلبىنىڭ ئاۋاز قوشۇشىغا ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ ئىشتا قەلبنى تولۇق تازىلىماي بولمايدۇ.

***

كېيىنكى مەزگىلدىكى مۇسۇلمانلار ھاياتىدا ئەڭ مۇرەككەپ مەسىلىگە ئايلانغان ئەقىدە قالاقلىقى خىرىستىيانلارنىڭ ئاپەتلىك ھۇجۇمى ئارقىلىق ئىلاھىي شەرىئەت ھۆكۈمرانلىقىنى چەتلەشتۈرۈلگەندە ئەڭ يۇقىرى چەكىكە يەتتى. بىز تارىخنىڭ قەدەملىرىنى ئالدىراتماقچى ئەمەسمىز. بەلكى بىز ئەڭ ئاخىرغىچە قەدەممۇ - قەدەم تارىخقا ئەگىشىپ ماڭماقچىمىز. بىز بۇ جايدا مۇسۇلمانلار ھاياتىدىكى ئاشۇ قالاقلىقنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەمنى مۇئەييەنلەشتۈرمەكچى بولۇۋاتىمىز.

ئۆلچەم - مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرقانداق ئىشتا ئاساسى بولىدىغان قۇرئان ۋە ھەدىستۇر. ئۆلچەم - مەيلى ئىدىيەدە ياكى مەسلەكتە بولسۇن ئوخشاشلا ئىمانىنىڭ تەقەززالىرىغا رىئايە قىلىپ، دىننى ئەمەلىي دۇنيادا ئىشقا ئاشۇرغان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدۇر.

بىز قۇرئانغا، ھەدىسكە ۋە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىغا قانچىكى يېقىنلىشالىساق، ئەقىدە ۋە مەسلەك جەھەتتە شۇنچە ئىلغارلىشىمىز. قۇرئاندىن، ھەدىستىن ۋە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدىن قانچىكى يىراقلاشساق، ئەقىدە ۋە مەسلەكتە شۇنچە قالاقلىشىمىز. بىز ئازغۇنلۇق لىنىيەسىنى تەتقىق قىلمۇاتقىنىمىزدا، ياكى نىجاتلىق يولى ئىزدەۋاتقىنىمىزدا بۇ مۇھىم ھەقىقەتنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك. بۇندىن كېيىنكى يوللىرىمىزدا ئېزىپ كەتمەسلىك ئۈچۈنمۇ يەنە شۇ ھەقىقەتنى ئۆزىمىزدىن ئايرىماسلىقىمىز كېرەك.

2 - ئاساسەت: ئىلمىي، ھەزارىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي ۋە پىكرىي قالاقلىق

ئىسلام دۇنياسىنى ئەقىدە قالاقلىقىدىن كېلىپ چىققان ئىلىم - پەن، ھەزارەت، ئىقتىساد، ھەربىي ۋە تەپەككۇر قالاقلىقى قاتارلىق ھەرخىل قالاقلىقلار بىسىۋالدى. ئەقىدە قالاقلىقىنى ھەرخىل ئامىللار كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇ ئامىللارنىڭ ئەقىدە قالاقلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا كۆرسەتكەن تەسىرى ئوخشاش بولمىدى. گاھىدا

مۇرجىئىلىك پىكرى نىسبەتەن چوڭ تەسىر كۆرسەتتى. گاھىدا سوپىزمنىڭ تەسىرى گەۋدىلىك بولىدى، گاھىدا تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ تەسىرى بەكرەك بولدى. گاھىدا سىياسىي مۇستەبىتلىكنىڭ تەسىرى بەك كۈچلۈك بولدى. لېكىن بۇ ئامىللارنىڭ ھەممىسى بىرلىشىپ، ئەقىدە قالاقلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ئەقىدە قالاقلىقى باشقا ساھەدىكى قالاقلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. مۇرجىئىلىك پىكرى «كىشى تەستىق قىلىش ۋە ئىقرار قىلىش بىلەنلا ئىسلامنىڭ تەقەززالىرىغا ئەمەل بەجا كەلتۈرمىگەن تەقدىردىمۇ كامىل مۇئمىن بولىدۇ» دەيدىغان مەستخۇشلۇقنى پەيدا قىلدى. سوپىزم «زىكرى ئېيتىش» نىڭ ئەللەيلىتىشلىرىدە، ئىسلامنىڭ تەقەززالىرىغا ئەمەل قىلماي تۇرۇپمۇ اللەنىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشىش تەمەلىرىنى پەيدا قىلدى. سىياسىي مۇستەبىتلىك ھەممە كىشىنى ئۆزىنىڭ غېمىنى يەيدىغان؛ جامائەتنىڭ مەنپەئەتىگە، ئۈممەتنىڭ ئېھتىياجىغا قارىمايدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ھەمراھ بولۇپ كەلدى. بۇنىڭ تەسىرىدە مۇسۇلمانلار ئەڭ ئاز دېگەندە ئىككى يۈز يىلغا سوزۇلغان ئۇزۇن مەزگىللىك غەپلەت ئۇيقۇسىغا چۆكتى. بۇ ئىككى يۈز يىل (18 - 19 - ئەسىر) دەل ياۋروپا ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، كۈنسېرى قۇدرەت تېپىۋاتقان چاغ ئىدى. ياۋروپا ئىسلام دۇنياسىدىن ئۆگەنگەن ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەت ئارقىلىق زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ ئاسارەتلىرىدىن قۇتۇلۇپ، ھەرقايسى جەھەتلەردە كۈچلەندى. گەرچە مەنۇي ۋە ئەخلاقي جەھەتتە يەنىلا شۇنداق نامرات بولسىمۇ. ئەمما ئىسلام دۇنياسى دەل مۇشۇ مەزگىلدە - ياۋروپا تازا گۈللىنىۋاتقان ۋاقتتا يۇقىرىدا بىز كۆرسىتىپ ئۆتكەن قاتمۇ - قات مەستخۇشلۇقلارنىڭ تەسىرىدە ۋە سىياسىي مۇستەبىتلىكنىڭ، تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ تەسىرىدە چۈشكۈنلۈك پاتقىقىغا پېتىپ قالدى. ئىلىم - پەن ساھەسىدە زور كېمىيىش يۈز بەردى. «دۇنيالىق» بىلىملەرنىڭ ھەممىسى تەدرىجي بىلىم بۆشۈكلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇلدى. دىنى ئىلىم جەھەتتە ھەجرىيە بەشىنچى ئەسىردىكى تەپەككۇر بىلەن چەكلىنىلدى. ھەجرىيە بەشىنچى ئەسىردىكى تەپەككۇر «يىلتىز» ئىدى. ھازىرقىسى شۇ يىلتىزنى دوراش. دوراش، بارغانچە قاتماللاشقان دوراش. دېمەك بۇ ئىككى دەۋردىكى تەپەككۇر بىر - بىرىدىن ناھايىتى زور پەرقلىنىدۇ.

بىرىنچى بۆلۈمدە كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، «ئېچىۋېتىش» ئىسلامي ئىلىم - پەن ھەرىكىتىنىڭ ئىپتىخارى ئىدى. بىر ئالىم بىرلا ۋاقتتا ھەم دىنى ئالىم، ھەم

ئاسترونوم، ياكى فىزىك، ياكى خىمىك، ياكى مېدىتسىنا ئالىمى بولاتتى. دىنى ئىلىم بىلەن پەننىي ئىلىم بىر - بىرىگە زىت كەلمەيتتى. ياۋروپالىقلار زۇلمەتلىك دەۋرىدىن چىقىشقا باشلىغاندا ئىلىم تەھسىل قىلغان ئەندىلۇس ۋە باشقا جايلاردىكى ئىلىم - پەن بۆشۈكلىرىدە ئوقۇغۇچىلار ئىلىم - پەننىڭ ھەر قايسى تۈرلىرىنى ئايرىماي ئۆگىنەتتى. بۇ ئىلىم بۆشۈكلىرىدە «دۇنيالىق» ئىلىملەر دىنى ئىلىمنىڭ يېنىدا گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. ياۋروپالىقلار ئىلمىي تەجرىبىچىلىكنى ئەنە شۇ يەردىن ئۆگەندى. ئۇلار، مۇسۇلمانلار مېدىتسىنا، ئاسترونومىيە، فىزىكا، خىمىيە، ماتېماتىكا، نۇر ئىلمى ساھەسىدە يازغان ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ، يېڭى گۈللىنىشنى باشلاشتا مۇسۇلمانلارنى ئۈستاز تۇتتى. لېكىن غەپلەتكە چۆككەن مۇسۇلمانلار بۇ ئىلىملارنى تەدرىجىي ئىلىم بۆشۈكلىرىدىن قوغلۇۋېتىپ، دىنى ئىلىملار بىلەنلا چەكلەندى. دىنىي ئىلىملارمۇ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك شەكىلدىن كۆپ قالاقلاشتى. بۈنىڭغا سوپىزم روشەن تەسىر كۆرسەتتى. سوپىزم دۇنيا بىلەن ئاخىرەتنى بىر - بىرىدىن ئايرىيدۇ. ئاخىرەت ئۈچۈن روھنى پاكلاش باھانىسى بىلەن دۇنيالىققا سەل قارايدۇ. زېمىننى گۈللەندۇرۇش روھنى كېمەيتىدۇ، روھنى دۇغلاشتۇرىدۇ، روھنى بوغدۇ دېگەنىنى باھانە قىلىپ، زېمىننى گۈللەندۇرۇشكە سەل قارايدۇ. شۇ نۇقتىدىن زېمىننى گۈللەندۇرۇشكە ئالاقىدار بىلىملەرگىمۇ سەل قاراپ، ھېچ ئىككىلەنمەستىن بۇ بىلىملەرنى مۇسۇلمانلار ئۆگەنمىسىمۇ بولىدىغان ئارتۇقچە نەرسە دەپ قارايدۇ[①].

شۇنداق، بۇ جەھەتتە سوپىزمنىڭ تەسىرى چوڭ بولدى. بىراق يالغۇز سوپىزملا تەسىر كۆرسەتمىدى. ئەگەر مۇسۇلمانلار اللەنىڭ تەكلىپلىرىنى بەجا كەلتۈرگەن بولسا، جۈملىدىن اللەنىڭ دۇشمەنلىرىنى قورقۇتۇش ئۈچۈن كۈچ - قۇۋۋىتە تەييارلىغان بولسا ئىدى، دۇنيالىق ئىلىملەرنى ئۆگىنىش ۋە ئىگەللەشتە دۇشمەنلەرنى بېسىپ چۈشۈش كېرەكلىكىنى بايقىغان بولاتتى. چۈنكى، بۇ ئىلىملەرنى ئۆگەنمەي تۇرۇپ، اللەنىڭ ئەمرىنى ۋە تەكلىپىنى بەجا كەلتۈرگىلى بولمايتتى. لېكىن تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش سوپىزمغا قوشۇلۇپ دۇنيالىق ئىلىملەرگە سەل قاراشقا، دۇنيالىق ئىلىملەرگە بولغان جىددىي ئېھتىياجنى ھېس

[①] ھىجرىيە بەشىنچى ئەسىردە ياشاپ ئۆتكەن سوپىستىك ئالىم غەزالىي پەرز ئەينى ۋە پەرز كۇپايە بولغان ئىلىملەر ھەققىدە توختالغاندا، دۇنيالىق ئىلىملەرنى پەرز كۇپايە قاتارىغا تىزغان. پەرز كۇپايە دېگەننى مۇسۇلمانلار ئىچىدىن بىر بۆلۈك كىشىلەر ئادا قىلمىسا ھەممىسى تەڭ گۇناھكار بولىدۇ. لېكىن كېيىنكى دەۋرلەردە دۇنيالىق ئىلىملەر مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدىن چۈرت ساقىت قىلىندى.

قىلماسلىققا ئېلىپ بارىدى. بۇ كەمچىلىكلەرنى، نۇقسانلارنى مۇرجىئىيلىك پىكرى يۆگەپ ئۇلۇغۇردى.

مۇسۇلمانلار ئاستا - ئاستا ئىلمىي سەزگۈرلۈكىنى تەلتۆكۈس يوقىتىپ، ئۆزلىرى زېمىننىڭ ئالىملىرى بولۇپ ياۋروپالىقلارنى شاگىرت قىلغان كۈنلەردە مەركەز بولغان دائىرىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالدى. دىنى بىلىملەرمۇ ئىسلام دۇنياسىنى ئومۇمىيۈزلۈك بېسىپ كەلگەن كېمىيىش روھىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدى. بىر تەرەپتىن ئىلىم يولىغا مېڭىش ئازىيىپ، ساۋاتسىزلىق، نادانلىق كەڭ تارقالدى. بۇ چاغدا ياۋروپادا مەكتەپلەر ئېچىلىپ ساۋاتسىزلىق تۈگىتىلىۋاتاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن دىنى ئىلىملەر بۇندىن بەش ئەسىر بۇرۇنقى قاتمال ئوقۇتۇش شەكلىنى ئۆزگەرتمىدى. دىنى ئىلىملارغا يۇنانىنىڭ پىكرى ھۇجۇملىرى ۋە ھېچنېمىگە ئەسقاتمايدىغان ئىلمىي كالام ئېلىشتۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەقىدە دەرسلىكى مۇرەككەپ، سوغۇق ئىدراكىي تېپىشماقلارغا ئايلىنىپ، ئەقىدىنىڭ جانلىق مەزمۇنى يوق قىلۇېتىلدى. ئەقىدە نەتىجىسىز ۋە نىشانسىز جېدەلخورلۇق قىلىدىغان پەلسەپۋى مەسىلىلەرگە ئايلاندۇرۇۋېتىلدى. ھەممىدىن يامىنى شۇ بولدىكى، تالىپلار پىكىر قىلالمايدىغان ئۆلۈك يادقا ئالغۇچىلارغا ئايلاندى. مەتىنلەرنى، شەرھىلەرنى، ھاشىيەلەرنى قانچە كۆپ يادقا بىلسە، مۇستەقىل پىكىر قىلالمىسمۇ شۇنچە چوڭ ئالىم ھېسابلاندى.

«ئۆلىمالار» ئىلمىدە يىلتىز بولۇش خۇسۇسىيىتىنى يوقىتىپ، نوقۇل نەقىل قىلغۇچى، ئەگەشكۈچىلەرگە ئايلاندى. بۇنىڭغا ئۇچىنچى بىر يامانلىق كېلىپ قوشۇلدى. ئۇ بولسىمۇ، تالىپلارنىڭ ھەممىسىدە بار بولغان مەزھەببازلىقتۇر. ھەر بىر تالىپ ئۆزىنىڭ مەزھىپىگە يان باسىدۇ. ئۆز مەزھىپىنىڭ ۋە شەيخلىرىنىڭ باشقا مەزھەپلەر ۋە شەيخلەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈنىڭ دىن ئۇچۇن قىلىدىغان ئەڭ چوڭ «جىھادى» ھېسابلىنىدۇ. مەزھەپ كۈرىشى كۆپ ۋاقىتلاردا تىل بىلەن جېدەللىشىشتىن قول - پۇتلارنى ھەربكەتلەندۇرۇشكە ھالقىپ كېتىدۇ، ھەرقايسى مەزھەپتىكىلەرنىڭ بىر - بىرىنى يەكلىشى كەڭ ئومۇملاشقان، ھەتتا بەزىلەر تېخى باشقا مەزھەپتىكى ئىمامىلارنىڭ ئارقىسىدا نامماز ئوقۇمايدۇ. باشقا مەزھەپتىكى رەھنۇلىيەد قىلغان، قولىنى كۆكرىكىگە قويغان قېرىنداشلىرى بىلەن نامازدا تۇرۇپ ئۇرۇشۇپ كېتىشلىرىچۇ تېخى! مۇشۇنداق ئۇرۇشقاقلىقىنى ئىسلام دىنىغا «خىزمەت» قىلىش دەپ تونۇشلىرىچۇ تېخى!

مۇسۇلمانلار «كىتابنى بىلمەيدىغان پەقەت قۇرۇق ئارزۇنىلا بىلىدىغان» ساۋاتسىزلارغا ئايلىنىپ كەتكەندىن كېيىن دىنى مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ

ھالى شۇ تۇرسا، ھاياتلىقنىڭ مەركىزى ئوقى ۋە ماتورى بولغان دىنى ھەقىقەتلەر قۇرۇق سەپسەتىلەرگە ئايلانماي قالاتتىمۇ؟ ئۇلۇغ-ئۇلۇغ غايىلەر تايىنى يوق پۇچەكلىكلەرگە ئايلانماي قالاتتىمۇ؟

دەرۋەقە، ھېچقانداق بىر دەۋر، ھەتتا ئەڭ زۇلمەتلىك دەۋرلەرمۇ ھەقىقىي ئالىمدىن خالىي قالمىدى. لېكىن ھەقىقىي ئالىملارنىڭ تەدرىجىي ئازىيىشى، قاتماللىق ۋە دوگمىچىلىقنىڭ ئومۇملىشىشى ھەممە نەرسىگە ئۆز تامغىسىنى باسقان كېمىيىش ۋە يىگىلەشتىن دېرەك بەردى.

خۇلاسە شۇكى، ھازىرقى زاماندا ئىسلام ئەللىرىنى ۋەيران قىلغان خىرىستىيان ھۇجۇمى باشلىنىشىنىڭ ئالدىدا ئەقىدە قالاقلىقىدىن كېلىپ چىققان دىنى ۋە پەننىي ئىلىم قالاقلىقى ئىسلامىي جەمئىيەتنى قاپلىغان ئىدى.

***

ماددىي ۋە مەنئۇي ھەزارەت قالاقلىقى ئىلمىي قالاقلىق بىلەن يىلتىزداش ۋە يولداش. ھەممىسى بىر مەنبەدىن كېلىپ چىققان. بىر تەسىر كۆرسەتكۈچىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ مەنبە ئەقىدە قالاقلىقىدۇر. مۇرجىئىلىك پىكرى كىشىلەرگە ئەخلاقسىز ئىسلامنى تەقدىم قىلىپ، قىممەت قاراشنى - مەنئۇي مەدەنىيەتنى نابۇت قىلدى. مەسىلەككە ئايلىنالمىغان قىممەت قاراشلار ھاۋا بوشلۇقىدا مۇئەللەق تۇرىدىغان قۇرۇق شوئارلاردۇر. دىنى ھەقىقەت تۇغرا تونۇلغان زامانلاردا قىممەت قاراشنى مەزمۇن قىلغان ئەخلاقنى مەسىلەككە ئايلاندۇرۇش دىنىمىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى ئىدى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئەخلاقنى ھەقىقىي ئىمانىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسى دەپ تونۇيتتى. ئىسلام دىنىغا ئەقىدە قىلغان كىشى مەسىلەك جەھەتتە چوقۇم ئەخلاققا رىئايە قىلىشى كېرەك ئىدى. ئەخلاق ئىماندىن ئايرىلمايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا شۇنداق ئۆگەتكەن ئىدى. ئائىشە (الله ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا سورالغاندا: «ئۇنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى.

ئەقىدە بىلەن ئەخلاقنىڭ ئايرىلالماسلىقى دىنىمىزدىكى مەنئۇي مەدەنىيەتنىڭ جەۋھىرىدۇر. ئىسلامىي جەمئىيەت ماددىي جەھەتتە گۈللىنىپ كېتىلمىسىمۇ، ئەقىدە ۋە ئەقىدىدىن تارقالغان قىممەت قاراش ۋە ئەخلاقلارنى ھەزارەت جەۋھىرى قىلىپ تۇرۇپ، ھەزارەتلىك جەمئىيەتكە ئايلىنالايدۇ. مۇشۇ ئۆلچەم بويىچە ئېيتقاندا تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ ئالىي ھەزارەتلىك بىر ئەۋلاتتۇر. چۈنكى، ئۇلار گەرچە ئەڭ ئاددىي شەكىلدىكى ماددىي ھەزارەت بىلەن

مەشغۇل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىنسانىيەتكە نىسبەتەن بولغان ئەڭ ئالىي ئەخلاق ۋە ئىنسانىي قىممەت قاراشلارنى رېئالىي دۇنيادا ئىشقا ئاشۇردى. بىرىنچى بۆلۈمدە بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىسلام، ئىسلامىي ئۇممەت ئىچىگە قارىتىپ قويۇۋېتىلگەن زور ھايات كۈچكە ئىگە ئىنتىلىشنىڭ داۋاملىششى نەتىجىسىدە ماددىي گۈللىنىش ئۆز قەرىلدە ۋۇجۇدقا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇرۇن شەكىلسىز مەۋجۇت بولغان ھەزارەت شەكلىي مۇكەممەللىككە ئىگە بولدى.

ئىبادەت ئۇقۇمى بۇزۇلۇپ، ئىبادەت پەقەت ئىبادەت پائالىيەتلىرىگلا چەكلىنىپ قالدى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىمان بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىسلامىي مەسلەك دەپ تونۇغان، كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتنىڭ بىر تۈرى بولغان ھەرخىل مۇئامىلىلەر ئىبادەتنىڭ قاتاردىن چىقىرۋېتىلدى. مۇرجىئىلىك پىكرى ئوتتۇرىغا چىقىپ، «ئەمەل» نى ئىماننىڭ ئۇقۇمىدىن ئايرىۋېتىپ، بۇ بۇزۇقچىلىقنى قانۇنلاشتۇردى. بۇ ئىككى بۇزۇقچىلىق ئەقىدىگە چىڭ باغلانغان ۋە ئەقىدىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسى بولغان ئەخلاقنى ئۆزىنىڭ مەزمۇنى قىلغان دىنى ھەزارەت جەۋھىرىنى ۋەيران قىلدى.

باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇسۇلمانلار ئىچى سىقىلماي يالغانچىلىق قىلىدىغان، قويمىچىلىق قىلىدىغان، ئامانەتكە خىيانەت قىلىدىغان، ۋەدىگە خىلاپلىق قىلىدىغان، بۇرادىرىگە ئۆچمەنلىك ساقلايدىغان، بۇرادىرىگە زاۋاللىق تىلەيدىغان، مۇناپىقلىق قىلىدىغان، غەيۋەت قىلىدىغان، ئادەم ياراتمايدىغان، بېخىللىق قىلىدىغان، قورقۇنچاقلىق قىلىدىغان، قوشنىلىرىنىڭ ئاچ قالغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ سېسىق كېكىرىپ يۇرۇۋېرىدىغان بولۇپ قالغاندا ئىسلامىي ھەزارەتنىڭ جەۋھىرى يوقالدى. چۈنكى، مۇسۇلمانلار ھەزارەتنىڭ جەۋھىرى، ھەزارەتلىك جەمئىيەتنىڭ تۇۋرۇكى بولغان ئىمانىي ئەخلاقتىن ۋە ئىنسانىي قىممەت قاراشلاردىن ئايرىلىپ قالدى. يەنە بىر تەرەپتىن سوپىزم دۇنيا دېگەن بىر تاپ، تاپ ئىزدىگەنلەر ئىتلار؛ دۇنيا اللەنىڭ نەزىرىدە پاشىنىڭ قانىتىچىلىك ئېتىبارغا ئىگە ئەمەس؛ تەقۋادار مۇئمىننىڭ نەزەر قىلىشىغا ئەرزىمەيدۇ[1] دېگەننى باھانە قىلىپ، زېمىننى گۈللەندۇرۇش تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە تۇزۇملەشتۇرۇشكە سەل قارىدى.

[1] ئازغۇنلۇقنىڭ باشلىنىشى توغرىسىدا توختالغىنىمىزدا بايان قىلدۇقكى، قۇرئان ۋە ھەدىس دۇنيانى اللەقا ئىمان كەلتۈرۈشتىن ياكى اللە يولىدا جىھاد قىلىشتىن توسقان چاغدا سۆكىدۇ. ئىسلامنىڭ زېمىننى اللەنىڭ يولىنىڭ تەقەززاسى بويىچە گۈللەندۇرۇش ۋە اللەنىڭ رىزقىنى ئىزدەپ، تىجارەت ئۇچۇن زېمىننىڭ ھەر تەرىپىگە قاتراشنىڭ پەرز ئىكەنلىكى ھەققىدە ئېنىق كۆرسەتمىلىرى بار.

بۇ سوپىزملىق شەكلىي ھەزارەتكە زىيان كەلتۈردى. كىشىلەرنى قۇرۇلۇش قىلغۇزمىدى، تۈزۈم تۈرغۇزغىلى قويمىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى كەمبەغەللەشكەن، كەمبەغەللىككە رازى بولۇشقان، بۇ رازىلىقىغا قانائەت قىلىش ۋە قازاغا رازى بولۇش تونىنى كىيگۈزۈشكەن. ئەمدى ئۇلارغا تەرەققىيات ۋە تۈزۈملىشىشنىڭ كېرىكى قالمىغان. ئالتە كۈنلۈك ئالەمدە تۈرمۈشۇڭ قانداق ئۆتسە ئۆتۈۋەرمەمدۇ خۇدانىڭ ئالدىغا بارغىنىڭدا ھۆزۈر - ھالاۋەتلىك جەننەتكە كىرسەڭ بولمىدىمۇ. سوپىزمنىڭ بۇ پاسسىپلىقىغا ئۇنىڭ بوشاڭلىقى، سەۋەب قىلماسلىقى، قانچە قىلغان بىلەن بەربىر بولغۇلۇق بولىدۇ، ئەمەلىيەتنى ئۆزگەرتىشكە رىغبەت قىلىش اللەنىڭ تەقدىرىگە قارشى چىققانلىق دېيىشلىرى قوشۇلۇپ، ماددىي ھەزارەت قىزغىنلىقىنى تامامەن ئۇجۇقتۇردى. بۇنىڭ بىلەن ئىلمىي نامراتلىق يۈز بېرىپ، ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان قالمىدى.

ئىبادەت ئۇقۇمىنىڭ بۇزۇلۇشى، مۇرجىئىلىك پىكرىنىڭ بۇ بۇزۇلۇشنى قانۇنلاشتۇرۇشى، ئىسلامنىڭ ئەمەلىيەتچىللىكىدىن، ھاياتلىقنى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئاۋات قىلىشنىڭ پەرزلىكىدىن ۋە ئىسلامي مۇۋازىنەتتىن چەتنىگەن سوپىزىملىق ئەقىدە قالاقلىقنى پەيدا قىلدى. ئەقىدە قالاقلىقى ھەزارەت قالاقلىقنى پەيدا قىلدى. ھەزارەت قالاقلىقى مۇسۇلمانلارنى ھەزارەتلىك كىشىلەر قاتارىدىن چىقىرىۋەتتى. ئەقىدە قالاقلىقى ئۇلارنى ئۆگەنگۈچىلەر قاتارىدىن چىقىرىۋەتتى.

***

ئىسلام دۇنياسىنى چىرمىۋالغان ئىقتىسادىي قالاقلىقنىڭ ئىچكى سەۋەبلىرىنى بايان قىلىشتا كۆچەپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. توغرا، تاشقى سەۋەبلەرنىڭمۇ بۇ قالاقلىقتا ھەسسىسى بار. بىراق بۇ قالاقلىقنى تاشقى سەۋەبلەرگىلا دۆڭگەپ قويغىلى بولمايدۇ.

خرىستىيان ياۋروپاسى ئەندەلۇستىكى ئىسلامي دۆلەتنى مۇنقەرز قىلغاندىن كېيىن، ئىسلام دۇنياسىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، تۈرلۈك ۋاستىلەر بىلەن ئاجىزلاشتۇردى. جۈملىدىن خەلقئارا سودىنى ئۆزلىرى تەرەپكە بۇراپ، مەملۇكىيلار سۇلالىسىنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىشقا ئۇرۇندى. مەملۇكىيلار سۇلالىسى ئاق دېڭىز ۋە قىزىل دېڭىز يولىنى ئىگىلەپ، خەلقئارا سودىنىڭ تىزگىنىنى قولىدا تۇتۇپ، ئۆزىنى ۋە ئىسلام دۇنياسىنىڭ باشقا جايلىرىنى بېيىتاتتى. پورتۇگالىيەلىكلەر مۇسۇلمانلار سىزغان خەرىتىلەرگە ۋە مۇسۇلمان دېڭىزچىلارنىڭ يارىدىمىگە تايىنىپ ئۇمىد

تۇمشۇقى يولىنى بايقىغاندىن باشلاپ، يىراق شەرقتە يۈرۈش قىلىپ، شەرق زېمىنىنى ۋە بايلىقلىرىنى ئىستىلا قىلدى. جۈملىدىن، مەملۇكىيلار سۇلالىسىنى مۇنقەرز قىلدى. ئەمەلىيەتتە شۇنداق ئىشلار يۈز بەردى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىقتىسادى ناھايىتى چوڭ تەسىرگە ئۇچرىدى. لېكىن ھەممە ئىشنى شۇنىڭغا دۆڭگەپ، مۇسۇلمانلارنى ئاقلىغىلى بولامدۇ؟ ئىسلام دۆلتى ۋۇجۇدقا كەلگەن كۈنلەردىكى كۈچ - قۇۋۋەتلەر قېنى؟ ھەربىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي بەقۇۋۋەتلىكلەر قېنى؟ بۇ قۇۋۋەتلەر ئەسلىدە پارس ۋە رۇملارنىڭ قولىدا ئەمەسمىدى؟

تارىختا قانداق ئىشلار يۈز بەردى؟

ئىمانلىق كىشىلەر جاھانغا يۈرۈش قىلدى. ناھەق كۈچلەرنى يوقىتىپ يەر بىلەن يەكسان قىلدى. ئۇنىڭ ئورنىدا ئىسلام دۆلتى قۇردى. ئىسلام دۆلتى كۈچ - قۇۋۋەت مەركەزلىرىنى ئىگىلەپ، جاھاندىكى ئەڭ چوڭ كۈچكە ئايلاندى. ئىسلام دۆلتى ھەر تەرەپتىن قۇدرەت تاپتى. ھەربىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي كۈچكە ئىگە بولدى. الله تائالانىڭ ئىمانلىق كىشىلەرگە بەرگەن ۋەدىسى ئىشقا ئاشتى: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿الله ئىچىگىلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىنىدا ھۆكۈمران قىلغاندەك ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىننى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى، ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ، ماڭا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ﴾[1].

بۇ ئەھۋالنى كېيىن نېمە ئۆزگەرتتى؟ كۈچ - قۇۋۋەت مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن قانداق تارتىۋېلىندى؟

مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي كۈچى ئاجىزلاشتى، دۇشمەننىڭ كۈچى كۈچەيدى، مۇسۇلمانلار دۇشمەنگە يېڭىلىپ قالدى دەيمىز. شۇنداق، بۇ ئاشكارا سەۋەب، لېكىن تارىخنى ئاشكارا سەۋەبكىلا باغلاش ھەقىقەتكە ئېلىپ بارمايدۇ، بەلكى ھەقىقەتتىن ئازدۇرۇۋېتىدۇ. ئەڭ راست ئېيتقۇچى الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى

[1] سۈرە نۇر، 55-ئايەت.

﴿يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە الله ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ﴾[1].

الله يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمْ وَأَنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿ئۇلارغا نازىل بولغان ئازاب شۇنىڭ ئۈچۈنكى، بىرەر قەۋم ئۆزىنىڭ ھالىتىنى ئۆزگەرتمىگۈچە الله ئۇلارغا بەرگەن نېمەتنىنى ئۆزگەرتىۋەتمەيدۇ﴾[2].

مۇئمىنلارنىڭ روھىنى ئىمان ئىگىلىگەن بولىدۇ دېمەك، مۇئمىنلەردە ئۆزگىرىپ كېتىدىغان نەرسە ئىمانىنىڭ ھەقىقىتىدۇر. مۇسۇلمانلار ئىمانىدا «ئىلغارلاشقان» چاغدا الله‌نىڭ ھۆكۈمران قىلىش، قۇدرەت تاپقۇزۇش، خاتىرجەم قىلىش ۋەدىسى ئىشقا ئاشىدۇ. ئىماندا «قالاقلاشقان» چاغدا نېمەت ئۆزگىرىدۇ، تارتۇۋلىنىدۇ؛ ھۆكۈمران بولۇش، قۇدرەت تېپىش، خاتىرجەم بولۇش قولدىن كېتىدۇ.

ئومۇمەن مۇسۇلمانلارغا يەتكەن ئەقىدە قالاقلىقى ۋە بۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن كېمىيىش ۋە يىگىلەش دۇنياۋى سودىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىشىدىكى ۋە ئۇنىڭغا ياۋروپا خرىستىيانلىرىنىڭ ئىگە بولۇشىدىكى يوشۇرۇن سەۋەبدۇر. ھەربىي كۈچنىڭ ئاجىزلىشىشىمۇ ئەقىدە قالاقلىقىنىڭ بىر ئاساراتى. بۇ ھەقتە كېيىن توختىلىمىز. بىراق ئەقىدە قالاقلىقىنىڭ ئىقتىسادىي ئاساراتىنى بىۋاستە ھېس قىلغىلى بولىدۇ. دۇنياۋى سودا مۇسۇلمانلار قارشى تۇرالمىغان پەۋقۇلئادده چوڭ سەۋەب بىلەن ئۇلارنىڭ قولىدىن تارتۇۋلىندى دەپ پەرەز قىلىپ باقايلى ئەينى ۋاقىتتا ياكى ھەر قانداق بىر ۋاقىتتا ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىقتىسادى تىجارەتكىلا قاراشلىقمىدى پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنى الله‌نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن دۇنيادىكى ئەڭ باي، ياخشىلىقلىرى ئەڭ كۆپ زېمىنلاردۇر. مۇسۇلمانلار تا ھازىرغىچە بايلىق مەنبەلىرى ۋە ئېنىرگىيىلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ بولالمىدى. بۇ ئەھۋالدا كىشىنى ئامالسىز قويىدىغان سەۋەبلەر تۈپەيلى بىر قىسىم بايلىق قولىدىن كەتسە، مۇسۇلمانلار پايدىلىنىشقا بولىدىغان باشقا بايلىقلاردىن - دېھقانچىلىقتىن، سانائەتتىن، يەر ئاستى بايلىقلىرىدىن پايدىلانسا بولماسمىدى؟

يالتىيىش، بەل قويۇۋېتىش، ئىلمىي ئاجىزلىق، ئىرادىسىزلىك، زېمىننى ئاۋات قىلىشتىن يېنىۋېلىش، كەمبەغەللىكنى الله‌نىڭ تەقدىرى دەپ رازى بولۇش، تەقدىرگە

[1] سۈرە رەئد، 11-ئايەت.
[2] سۈرە ئەنفال 53-ئايەت.

قارشى چىققان بولۇپ قېلىشتىن قورقۇپ كەمبەغەللىكنى ئۆزگەرتىشكە تىرىشماسلىق - مانا بۇلار ھەقىقىي سەۋەبلەر. بۇ سەۋەبلەر ئەقىدە قالاقلىقىدىن پەيدا بولماي نەدىن پەيدا بولاتتى. تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىمۇ دۇنياۋى سودا قولدىن چىقىپ كېتىش ئەھۋالى بولغان دەپ پەرەز قىلىپ باقايلى. ئۇلارمۇ شۇنداق ئەھۋالغا يولۇقسا، بۈگۈنگا كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار بىلەن ئوخشاش ئىنكاس قايتۇرارمىدى؟ پەرق تاشقى شارائىتتىمۇ، ياكى ساغلام ئىمان بىلەن ئازغۇن، چۈۋالچاق ئىمان ئوتتۇرىسىدىمۇ؟ ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلاردىكى ئىلغار ئەقىدە بىلەن كېيىنكى مۇسۇلمانلاردىكى قالاق ئەقىدىدىمۇ؟

بىز ئىسلام تارىخىنى ئەنە شۇنداق چۈشىنىشىمىز كېرەك.

ئىمانسىز مىللەتلەر اللەتىن يىراقلىشىپ تۇرۇپمۇ قۇدرەت تېپىشى مۇمكىن، بەلكى اللەتىن قانچە يىراقلاشقانسېرى شۇنچە قۇدرەت تېپىشىمۇ مۇمكىن. مەسىلەن: زامانىمىزدا ئىمانسىز كاپىر ياۋروپالىقلارنىڭ ئەھۋالى شۇنداق بولۇۋاتىدۇ. اللەنىڭ كاپىرلارغا مۇئامىلە قىلىش قانۇنىيىتى شۇنداق: «ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنى ئۇنتۇغان چاغدا، ئۇلارغا پاراۋانلىقنىڭ ھەممە ئىشكلىرىنى ئېچىۋەتتۇق» اللە بەلگىلىگەن بىر مەزگىلگىچە شۇنداق بولىدۇ. ئاندىن كېيىن ۋەيران قىلىنىدۇ: ﴿حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ، فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُواْ وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ «ئۇلار تاكى ئۆزلىرىگە بېرىلگەن نېمەتتىن خۇشال - خۇرام تۇرغاندا، ئۇلارنى ئۇشتۇمتوت جازالىدۇق، ئۇلار ھەسرەتتە قالدى، زۇلۇم قىلغان قەۋمنىڭ يىلتىزى قۇرۇتۇلدى. جىمى ھەمدۇ - سانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللەقا خاستۇر»[1]. مۇسۇلمانلارغا بۈگۈنگا ئوخشىمايدىغان ئۆزگىچە بىر قانۇنىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلىنىدۇ. ئۇلار پەقەت ئىماندا چىڭ تۇرغاندىلا قۇدرەت تاپالايدۇ. ئېزىپ كەتسە زاۋال تاپىدۇ. چۈنكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېزىپ كەتكەن تۇرۇقلۇقمۇ قۇدرەت تاپقانلىقنى كۆرۈپ، تېخىمۇ ئېزىپ،

كاپىر بولۇش دەرىجىسىگە يېتىپ، كاپىرلارغا بېرىلىدىغان جازاغا قېلىشىنى اللە خالىمايدۇ: ﴿مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ، أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ﴾ ﴿ھاياتى دۇنيانى ۋە ئۇنىڭ زىبۇ - زىننىتىنى كۆزلەيدىغان كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەجرىنى بۇ دۇنيادىلا تولۇق بېرىمىز، دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئەجرىدىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەيدۇ،

[1] سۈرە ئەنئام، 44-45-ئايەت.

بۇنداق كىشىلەرگە ئاخىرەتتە دوزاختىن باشقا نەرسە يوقتۇر، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى يوققا چىقىرىلىدۇ، قىلغان ياخشى ئەمەللىرى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ﴾[1] دېمەككى، الله تائالا مۇسۇلمانلارغا رەھىم قىلغانلىقتىن ئۇلار ئېزىپ كەتكەندە تۇغرا يول تاپقۇچە ئۇلارنى قۇدرەت تاپقۇزمايدۇ. مۇسۇلمانلار پەقەت توغرا يولغا قايتقاندىلا قۇدرەت تاپالايدۇ، الله‌نىڭ رازىلىقىغا ئېرىشەلەيدۇ، الله‌نىڭ ئاخىرەتتە ياخشى بەندىلىرىگە تەييارلىغان مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولىدۇ.

***

ھەربىي قالاقلىقنىڭ ئەقىدە قالاقلىقى بىلەنكى باغلىنىشى ناھايىتى روشەندۇر.

نەپسى بىلەن جىھاد قىلىشقا كۈچ توپلاش باھانىسى بىلەن كىشىلەرنى دۇشمەن بىلەن جىھاد قىلىشتىن قايتۇرغان سوپىزم؛ ئەقىدە قالاقلىقىنى يۆگەپ ۋە ئۇنى قانۇنلاشتۇرۇپ، غەپلەت بۆشۈكىنى تەۋرەتكەن مۇرجىئىلىك؛ دۇشمەنلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن كۈچ تەييارلاشقا بۇيرۇيدىغان تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ۋە ھۆكۈمدارلارنىڭ الله‌نىڭ دىنىنى ئالىي قىلىش ئۈچۈن جىھاد قىلىشنىڭ ئورنىغا ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى خەلقتە تېڭىش بىلەن ئاۋارە بولۇشى - مانا بۇ ئەقىدە قالاقلىقلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىي كۈچىگە سەلبىي تەسىر پەيدا قىلىدى. بۇنىڭغا ئەقىدە قالاقلىقىدىن كېلىپ چىققان ئىلمىي قالاقلىق ۋە تېخنىكا قالاقلىقى قوشۇلۇپ، ھەربىي قالاقلىقنىڭ سەۋەبلىرىنى تولۇقلىدى. بۇ شارائىتتا ھەربىي قالاقلىقنىڭ پەيدا بولۇشى تامامەن مەنتىقىغە ئۇيغۇن.

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئىسلام دۇنياسىنى نەچچە ئەسىرگە سوزۇلغان خرىستىيان ھۇجۇمىدىن قوغداش يۈكىنى ئۈستىگە ئالدى. ئوسمانىيلارنىڭ ساپ نىيەت ۋە پۈتۈن كۈچى بىلەن بۇ يولدا قىلغان جىھادلىرى قىيامەت كۈنى الله‌نىڭ دەرگاھىدا ۋەزنىلىك ئەمەل بولىدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن ئىسلام دۇنياسىنى، جۈملىدىن دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغان قالاقلىقلار باشقا ساھەلەردىكىگە ئوخشاشلا ھەربىي ساھەلەردىمۇ تەدرىجىي يامان تەسىرلەرنى پەيدا قىلدى. مۇسۇلمانلار قوشۇنى غەربتە ئافىناغا، شەرقتە پېتىربورگقا يېتىپ بېرىپ، بۇ ئىككى شەھەرنى بىر مەزگىل مۇھاسىرىگە ئالغاندىن كېيىن، چېكىنىشكە باشلىدى. سلاۋىيان رۇسىيەسى مۇسۇلمانلارنىڭ كەڭ بىر زېمىنىنى يۇتۇۋالدى. خرىستىيان ياۋروپاسمۇ ناسارالار ۋە مۇسۇلمانلار ئارىلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ئىسلام دۆلىتىگە

[1] سۈرە ھۇد 15-16-ئايەتلەر

قارايدىغان تېررىتورىيەلەرنى يۇتۇۋالدى. بۇ تېررىتورىيەنىڭ مۇنداق ئۆزلۈكسىز كېمىيىشىگە ھەربىي قالاقلىق سەۋەب بولدى. تۇغرا، ياۋروپا ئۆزلۈكسىز كۈچىيىپ، ئاۋۇال ئوسمان ئىمپېرىيەسىگە كۈچ جەھەتتە تەڭلەشتى، ئاندىن ئوسمان ئىمپېرىيەسىدىن ئېشىپ كەتتى. كۈچلەر سېلىشتۇرمىسىدا ئۆزگىرىش بولدى. خرىستىيانلار ئىسلام دۇنياسىنى يۇتۇۋېلىشقا باشلىدى. لېكىن بۇنىڭلىق بىلەنلا مۇسۇلمانلارنىڭ قالاقلاشقانلىقىنى چۈشەندۈرگىلى ۋە ئاقلىغىلى بولمايدۇ. اللەنىڭ يولىدىن ئېزىشنى جىھاد قىلىشتىن ۋە جىھادقا تەييارلىق قىلىشتىن يالتىيىۋېلىشنى ھېچقانداق قىلىپ ئاقلىغىلى بولمايدۇ. بۇنى پەقەت قاتمالليق، پاسسىپ قانائەتچانلىق، سەۋەب قىلىش بىلەن بىللە تەۋەككۈل قىلىشنىڭ ئورنىغا بەل قويۇۋېتىش، ئىلمىي ۋە سانائەتتە قالاقلىشىش، يېڭىلىق يارىتىش روھىنى يوقىتىش بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ. بۇ ئامىللارنىڭ ھەممىسى اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى مۇئمىنلارغا چۈشەندۈرگەن ھەقىقىي ئىماندىن ئايرىلىپ قىلىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

ئىسلام دۇنياسىنى خرىستىيانلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ھمايە قىلىشنى زىممىسىگە ئالغان دۆلەتنىڭ ئەھۋالى شۇ بولغان يەردە باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ ھالى تېخىمۇ يامان ئىدى، ئەلۋەتتە.

تۈركىي خەلقلەر ھەربىي خاراكتېرگە ۋە ئەنئەنىگە قاتتىق رىئايە قىلىش خاراكتېرىگە ئىگە خەلق. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار بالا تەربىيەلەشتە كەسكىن بولۇپ، ئۆز پەرزەنتلىرىنى كىچىكىدىن باشلاپ، ئۇلارنى چوڭ قىلماقچى بولغان قېلىپقا كىرگۈزىدۇ. بۇ خىل ئالاھىدىلىك دۆلەتنىڭ ئىچكى ۋەيرانچىلىق ئىچىدىمۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىشىدە ۋە كېيىنكى ئىككى ئەسىردە ئۇدا كەلگەن مەغلۇبىيەتلەرگە تەن بەرمەسلىكتە ئىجابىي رول ئويناندى. ئەمما ئىسلام دۇنياسىنىڭ قالغان جايلىرىدىكى خەلقلەردە مەزكۇر ئالاھىدىلىكلەر ئوخشىمىغان نىسبەتتە بار بولسىمۇ، بىراق پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىنى ۋەيران قىلغان ئەقىدە قالاقلىقىنىڭ ئۇلارنىمۇ ۋەيران قىلىشى ۋە ئون يەتتىنچى ئەسىردىن باشلاپلا خرىستىيانلارنىڭ ھۇجۇمغا ئۇچرىشى - قالاقلىق ئامىللىرىنىڭ دەھشەت ئېغىرلىشىشى ئۇلارنىڭ يىمىرىلىشىنى تېخىمۇ تېزلەتتى.

مەملۇكىيلار ناپولېئون رەھبەرلىكىدىكى فرانسىيە خرىستىيانلىرىنىڭ ھۇجۇمغا قەھرىمانلارچە قارشى تۇردى لېكىن ئېغىر تېپتىكى زەمبىرەكلەر بىلەن قوراللانغان ناپولېئون قوشۇنىنىڭ ئالدىدا قارا ملىتىقنىڭ مەغلۇپ بولۇشى مۇقەررەر ئىدى.

تەرەققىيات ۋە يېڭىلىقنىڭ ئالدىدا قالاقلىق يېڭىلىدى بۇنداق ئىشلار ئىسلام دۇنياسىدا ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەردى. جەڭ ئىلغارلىقنىڭ قالاقلىقنى يېڭىشى بىلەن ئاخىرلاشتى.

***

خىلمۇ - خىل قالاقلىقلار ئۆزئارا گىرەلىشىپ، ئاخىرى يىمىرىلىشكە ئېلىپ باردى. بۇنداق ھاۋادا تەپەككۇر قالاقلىقى ھەققىدە گەپ قىلىش ئارتۇقچە بولسا كېرەك

لېكىن ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ تەپەككۇر قالاقلىقى بىلەن ئەقىدە قالاقلىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتكەنلىكى مۇناسىۋىتى بىلەن بۇ ھەقتە ئالاھىدە توختىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ.

خىرىستىيانلار مۇسۇلمانلارغا شۇنداق پىچىرلاۋاتىدۇكى: مۇسۇلمانلارغا كەلگەن قالاقلىقلار ئىسلامنىڭ سەۋەبىدىن كەلدى، مۇسۇلمان بولغانلىقتىن كەلدى. بولۇپمۇ تەپەككۇر قالاقلىقى تېخىمۇ شۇنداق بولدى. ياۋروپا چېركاۋلىرىنىڭ تارىخى بۇنى ئىسپاتلايدۇ. ياۋروپا دىنىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان زامانلاردا ھەممە جەھەتتىن، بولۇپمۇ تەپەككۇر جەھەتتىن ناھايىتى قالاق ئىدى. ياۋروپا دىنىنىڭ سىرتىمقىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىنلا ھەممە جەھەتتىن تەرەققىي قىلدى ۋە ئىلگىرىلىدى.

بىز بۇ مەسىلىنى ئىدىيەۋى ھۇجۇم ۋە ئۇنىڭ ئاساسەتلىرى ھەققىدە توختالغىنىمىزدا تەپسىلىي سۆزلەيمىز. لېكىن بۇ جايدا ناھايىتى ئېنىق بولغان بىر تارىخى ھەقىقەتنى قىستۇرۇپ ئۆتۈشنى لايىق تاپتۇق.

«پىكىر يۈرگۈزۈشنى» ۋە توغرا ئۇسۇلدا «ئەقىل ئىشلىتىشنى» تەشەببۇس قىلىش ئەسلىدە دىنىمىزنىڭ تەشەببۇسى. زېمىندا ساياھەت قىلىشنى، تارىخنى توغرا ئۇسۇلدا تەتقىق قىلىشنى تەشەببۇس قىلىش ئەسلىدە دىنىمىزنىڭ تەشەببۇسى. اللەنىڭ كائىناتتىكى مۆجىزىلىرىنى ئويلىنىشنى، ماددىي كائىناتتىكى ۋە ئىنسانلار ھاياتىدىكى ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرنى تونۇشنى تەشەببۇس قىلىش ئەسلىدە دىنىمىزنىڭ تەشەببۇسى.

ئىسلامىي «تەپەككۇر» قۇرئان كەرىمنىڭ يولىورۇقلىرى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىپ، ئەينى زاماندا مۇمكىن بولغان تەپەككۇر ساھەلىرىگە يۈرۈش قىلىپ، نۇرغۇن ئىختىراللارنى كەشىپ قىلدى. بۇ، ئىسلامىي ئۇممەتنى ھەربىكەتكە كەلتۈرگەن بۈيۈك ئەقىدىنىڭ ساداسى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز» دېگەن تەلىمىگە

ئىشەنگەنلىكنىڭ ساداسى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا چۈشكەن ۋەھىينىڭ ئىپتىدائىسى بولغان «ئوقۇ» دېگەن بۇيۇك سۆزنىڭ ساداسى ئىدى.

ئەقىدە قالاقلىقى تەدرىجىي پەيدا بولدى. ئىبادەت ئۇقۇمى دىنىي پائالىيەتلەرگىلا چەكلەندى. قالغان تەكلىپلەر ئىبادەتنىڭ جۈملىسىدىن چىقىرۋېتىلدى. ئەقىدىگە ۋە كەڭ مەنىدىكى ئىبادەتكە باغلانغان تەكلىپلەرنىڭ دائىرىسى تەدرىجىي تارايدى. مۇھىم تەكلىپلەر خالىسا قىلىدىغان، خالىمىسا قىلمايدىغان «قوشۇمچە» ئىشلارغا ئايلاندى. ئىلىم تەلەپ قىلىش، ئوقۇش، تەپەككۇر قىلىش ئەسلىدە ئىبادەت ئىدى. ئەمدى مانا بۇ ئىشلار ئىبادەت دائىرىسىدىن چىقىرۋېتىلدى. مۇرجىئىلىك بۇ قالاقلىقنى قانۇنلاشتۇرۇپ، غەپلەت بۆشۈكىنى تەۋرەتتى. سوپىزم ئەقلىي پائالىيەتنى ئىمكانقەدەر تارايتىپ، ئۆزىچە روھىي پائالىيەتنى كېڭەيتتى. سىياسىي مۇستەبىتلىك ھەممە ساھەدە ئومۇميۈزلۈك تۇرغۇنلۇق پەيدا قىلدى. ئەنە شۇ ئەقىدە قالاقلىقىدىن تەپەككۇر قالاقلىقى تۇغۇلۇپ، ئۆز ئالدىغا ئورۇن ئىگىلىدى.

***

ئاۋۋال ئەقىدە قالاقلىقى، ئاندىن ئىلمىي، مەدەنىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي، پىكرىي قالاقلىقلار يۈز بەردى. نېمە قالدى؟ ئەخلاقسىز ئىسلام؛ ھەزارەتسىز ئىسلام؛ ئىلمىسىز ئىسلام؛ ئىقتىسادىي، ھەربىي، جىسمانىي كۈچى يوقالغان ئىسلام ھەقىقىي ئىسلامدىن نېمە قالدى؟ مۇرجىئىلىك قالاقلاشقان، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان مۇشۇ يالغان ئىسلامغا رازى بولدى؛ «ھېچقىسى يوق، چۈنكى ئىمان بولسىلا ھەممە ئىشنىڭ كارايىتى چاغلىق» دېدى.

سوپىزم ھەم قالاقلاشقان، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان مۇشۇ يالغان ئىسلامغا رازى بولدى. «ھېچقىسى يوق، بۇ دېگەن پانىي دۇنيانىڭ ئىشلىرى، دۇنيا مۇھىم ئەمەس، ئاخىرەت مۇھىم. ماددىي دۇنيا كېرەك ئەمەس، روھىي دۇنيا كېرەك» دېدى.

قالاقلاشقان، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان مۇشۇ يالغان ئىسلام ھەقىقىي ئىسلامغا نىسبەتەن ئىسلامسىز ئىسلام بولۇپ قالدى. دەل شۇ چاغدا ئەھلىسىلىپلەر يوپۇرۇلۇپ كەلدى. ھەرتەرەپتىن يامراپ كەلدى.

3 - ئاساراەت: ئەھلىسىلىپلەرنىڭ ھۇجۇم قىلىشى

ھازىرقى زامانىدىكى ئەھلىسىلىپ ھۇجۇملىرى ئەمەلىيەتتە ھىجرىيە 10 - ئەسىر (مىلادى 16 - ئەسىر) دە ئىسلام ئەندەلۇستىن قوغلانغاندىلا باشلىنىپ بولغان. ئۇزۇنغا سوزۇلغان ۋەھشىي ئۇرۇشلاردىن كېيىن ئەندەلۇستىكى ئەڭ ئاخىرقى

ئىسلام دۆلتى - غەرناتە مىلادى 1942 - يىلى غۇلاپ چۈشتى. بۇ چاغدا پاپا خرىستيانلارنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەپ، ئۇلارنى ئىسلام دۇنياسىنىڭ قالغان جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنى بىر - بىرلەپ ۋەيران قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى.

ئەندەلۇستىكى قالدۇق مۇسۇلمانلار تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ۋەھشىي بېسىملىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، ئىككى يۈز يىلغا يېقىن ئىسلامنى مەخپىي ساقلاپ قالدى. ئىسلامنى ياستۇرۇشتىن ھمايە قىلىدىغان كۈچ بولمىسا، ئۇزۇن ساقلىنىپ قېلىشتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ. ئەندەلۇستىكى مۇسۇلمانلار تەدرىجىي ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ، ئاخىرى تۈگىدى.

كۆڭلىگە قارا ئۆچمەنلىك پۈككەن ئەھلىسىلىپلەر بەيتۇلمۇقەددەسكە بىرىنچى قېتىم كەلگەندەك ئەمدى ئۇدۇل كېلەلمىدى. چۈنكى، ياش ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئۇلارنى توسۇپ تۇراتتى. ئوسمان ئىمپېرىيەسى يەنە ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتى كۈچى بىلەن شەرقىي ياۋروپاغا بوراندەك ئىچكىرىلەپ كىردى. ئۇنىڭ ئالدىنى ھېچنەرسە توسىيالمىدى. كانادالىق ھازىرقى زامان شەرقشۇناس ۋولفرد كانتول سىمس ئېيتقاندەك، ئوسمان ئىمپېرىيەسى زېمىنىنلا سۇر - توقاي قىلماستىن، خرىستيان ئېتىقادىنىمۇ سۇر - توقاي قىلۇەتتى. نەچچە ئونمىڭ خرىستيان ئىسلام دىنىغا كىرىپ تۇردى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «كارل ماركس ئوتتۇرىغا چىقىپ، كوممۇنىزم بارلىققا كەلگەنگە قەدەر، غەرب ھەزارىتى تارىختىن بىرى دۇچ كېلىۋاتقان بىردىنبىر رىقابەتچى ئىسلام دىنى ئىدى. ئىسلام دىنىنىڭ قانچىلىك رىقابەت پەيدا قىلغانلىقى ۋە بەزى ۋاقىتلاردا قانچىلىك ئېغىر تەھدىتلەرنى پەيدا قىلغانلىقىنى ئېسىمىزگە ئېلىشىمىز ناھايىتى مۇھىم.

ئىسلامنىڭ ھەربىي ۋە ئىدىيەۋى مەيدانىدىكى ھۇجۇمى ھەم دەل، ھەم كۈچلۈك بولدى. خرىستيانلار بىر قېتىمدىلا «رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۆلكىلىرى» دىن ئايرىلىپ قالدى. پۈتۈن ئىمپېرىيە ئېغىر خەتەر ئىچىدە قالدى. گەرچە كونستانتىنوپول مىسىر ۋە سۇرىيەگە ئوخشاش پۈتۈنلەي ئەرەب قوشۇنلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇزۇن مەزگىلگىچە بېسىمدىن قۇتۇلالمىدى. ئىككىنچى قېتىملىق كېڭىيىش دولقۇنىدا كونستانتىنوپول 1453 - يىلى ئەرەب قوشۇنلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى. ئالاقزادە بولغان ياۋروپانىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى ئافېنا 1529 - يىلى مۇھاسىرىگە ئېلىندى. 1683 - يىلىغىچە قوشۇن تارتىپ كېلىشنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمىدى. ئەسىر - ئەسىرلەپ توختىماي، بېسىقماي داۋام قىلغان تەھدىتلىك قوشۇن تارتىپ كېلىشلەر، ئارقا - ئارقىدىن

ئۇتۇپ تۇرۇشلار يۈرەكئالدى بولۇپ كەتكەن غەربلىكلەرنىڭ كۆڭۈللىرىدە شۇنداق چۆچۈشلەرنى پەيدا قىلدىكى، غەربلىكلەر مىلادى 1948 - يىلى چېخ - سلوۋاكىيە كوممۇنىستلارنىڭ قولغا چۈشۈپ كەتكەندىمۇ ئۇنداق چۆچۈمىدى.

كوممونىزمغا ئوخشاشلا ئىسلام دىنىمۇ ئىدىيە ۋە قىممەت قاراشلار دۇنياسىدا غەربكە تەھدىت ئىدى. ئىسلام دىنى نەزەريە دۇنياسى ۋە ئەمەلىيەت دۇنياسىغا تەڭ ھۆجۇم قوزغايتتى. يېڭى ئەقىدە خرىستىيان ئېتىقادىنىڭ ئاساسلىق پىرىنسىپىنى ئىنكار قىلىشتا چىڭ تۇردى. خرىستىيان ئېتىقادى ياۋروپاغا نىسبەتەن ياۋروپا ھەزارىتىگە ئۇل بولغان يۈكسەك ئېتىقاد. بۇ ئېتىقادقا ئىسلام دىنى كۈچلۈك تەھدىت سالدى. ئىسلام دىنى ئۇتۇق قازىنىپ تەخمىنەن خرىستىيان دۇنياسىنىڭ يېرىمىنى ئۆزىگە قوشۇۋالدى. ئىسلام دىنى خرىستىيانلاردىن نەچچە ئون مىليون ئادەمنى تارتىپ ئالالىغان بىردىنبىر ئىجابىي كۈچتۇر»[1].

ئوسمانىيلارنىڭ شەرقتىكى توساقنى بۆسۈپ ئۆتەلمىگەن، بەلكى بۆسۈپ ئۆتۈشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن خرىستىيانلار مانا ئەمدى ئىسلام دۇنياسىنى غەرب تەرەپتىن قورشاۋغا ئالدى. بولۇپمۇ، غەربلىكلەر ئۈمىد تۈمشۇقى يولىنى بايقىغاندىن كېيىن قورشاۋغا ئېلىشنى تېزلەتتى.

يىراق شەرقتىن ياۋروپاغا ئۆتىدىغان ئۈمىد تۈمشۇقى يولىنى بۇرۇن مۇسۇلمانلار بىلەتتى. ئۇلار بۇ يولنىڭ خەرىتە توپلاملىرىغا كىرگۈزگەن ۋە بۇ يولغا مۇناسىۋەتلىك دېڭىزچىلىق ئەھۋاللىرىنى ئىنچىكە تەتقىق قىلغان. بىيرۇنىنىڭ «ھىندىستان ئاجايىباتلىرى» دېگەن كىتابىدا ۋە باشقا كىتابلاردا بۇ ھەقتە ئوچۇق مەلۇمات بار. بۇ چاغدا ياۋروپا تېخى ئوتتۇرا ئەسىر زۇلمەتلىرى ئىچىگە قاپسىلىپ قالغان بولۇپ، دۇنيانىڭ كۆپ جايلىرىنى بىلمەيتتى. دېڭىز - ئوكيان سەپەرلىرى ئۇلارنىڭ ئۇخلىسا چۈشىگە كىرمەيتتى.

ياۋروپانىڭ ئىچىدىكى تەسىرى مۇناسىۋەتتە بولۇشقان بىر توپ ئاممىلار ئاخىرى ياۋروپانى ئەمەلۈم دېڭىزلارنى كېزىشكە ئۈندىدى. ئەڭ چوڭ ئامىل يەنىلا خرىستىيانلىق ئىدى. مۇسۇلمانلار ئەندەلۇستىن قوغلانغاندىن كېيىن، خرىستىيانلار باشقا ئىسلام ئەللىرىنى ئەندەلۇس مۇسۇلمانلىرىنى قوغلىغاندەك قوغلىيالمىسىمۇ، بىراق ئۇ ئەللەرنى ئىستىلا قىلىش ۋە خرىستىيانلارنىڭ باشقۇرۇشىغا بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن مۇسۇلمانلارغا ئۇدا ھۆجۇم قوزغىدى.

[1] ۋولفىرد كانتول سېمىسىنىڭ «ھازىرقى زامانىدىكى ئىسلام تارىخى» دېگەن كىتابىنىڭ 1966-يىلىدىكى 4-قېتىملىق نەشرى نۇسخىسىنىڭ 105-106-بەتلىرى.

خرىستىيانلار يەنە دۇنياۋى سودا كونترولىۇقىنى مۇسۇلمانلاردىن تارتىۋېلىپ، مۇسۇلمانلارنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ئۆزلىرىنى كۈچەيتىشكە ئۇرۇندى. بۇ، پاپانىڭ خرىستىيانلىقىغا ئىلھام بېرىپ تۇرغانلىقىنىڭ ئىپادىسى ئىدى.

شۇ زامانىدا يۇز بەرگەن ئاجايىپ ئىشلارنىڭ بىرى شۇكى، ئەرەب مۇسۇلمان دېڭىزچى ئىبنى ماجىد پاسكو داجاماغا يول باشلىغۇچى بولۇپ، ئۇنى خەرىتە ۋە باشقا مەلۇماتلار بىلەن تەمىنلەپ، كېمىنى ئۆزى ھەيدەپ شەرقىي ھىندىستان ئاراللىرىغا باشلاپ بېرىپ، داجامانىڭ سەپىرىنى ئوڭۇشلۇق تاماملىشىغا يارەملەشتى.

غاپىللىقمۇ بۇ، ياكى مەجبۇرلىنىشمۇ؟ بۇنىسى نامەلۇم.

پاسكو داجاما ئىبنى ماجىدنىڭ يارىدىمى بىلەن سەپىرىنى ئوڭۇشلۇق تاماملاپ بولغاندا، سەپەرنىڭ ھەقىقىي نىشانىنى ئاشكارىلايدىغان مەشھۇر سۆزىنى دېدى: «ئىسلامنىڭ بويىنىغا سىرتماق سېلىپ بولدۇق، ئارغامچىنى تارتىساقلا ئۇ بوغۇلۇپ ئۆلىدۇ.» بىز ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ تەسىرىدە غەپلەتكە چۆككەنلىكىمىزدىن تارىخى دەرسلىكتە نىشانى ئايدىڭ بولغان بۇ خرىستىيانلىق سەپىرىنى باللىرىمىزغا ئەينەن چۈشەندۈرمەي، ئۇنى «ئىلمىي ئېكسپېدىتسىيە» دەۋاتىمىز. خرىستىيانلار ئىسلام دۇنياسىنىڭ باشقا جايلىرىدىمۇ ئەنە شۇنداق ئېكسپېدىتسىيەلەرنى ئېلىپ بېرىپ، ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىچى - تېشىنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپ، ئۆز ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ئىسلام ئەللىرىگە سىڭىپ كىرىشىگە يول كۆرسەتتى. ئەڭ مەشھۇر ئېكسپېدىتسىيە ماگىللاننىڭ فىلىپپىندىكى مۇسۇلمانلارنى ئىستىلا قىلىش ۋە ئۇلارنى خرىستىيانلارغا بويسۇندۇرۇشنى نىشان قىلغان ئېكسپېدىتسىيەسىدۇر. بىز بۇ ئېكسپېدىتسىيەنى باللىرىمىزغا تارىختىكى ئەڭ بۈيۈك «ئىلمىي بايقاش ئېكسپېدىتسىيەسى» دەپ ئۆگىتىۋاتىمىز[①]. بۇ ئېكسپېدىتسىيە ياۋروپاغا نىسبەتەن راستىنلا بايقاش ئىدى. چۈنكى ئۇ، ياۋروپالىقلارغا ئۇلار بىلمەيدىغان شەھەرلەرنى بايقاپ بەردى. ئەمما بىز مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن ماگىللان كېلىپ بىزگە بايقاپ بەرمىسە، ئۆز ئېلىمىزنى ئۆزىمىز تونۇمايتتۇقمۇ؟ بىز باللىرىمىزغا تارىخ دەرسىدە شۇنداق چۈشەندۈرۈۋاتىمىزغۇ؟ ئېكسپېدىتسىيەلەرنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمىدى. بايقاشلارنىڭمۇ ئايىغى ئۇزۇلمىدى. ئوغرىلىقلار باشلاندى.

---

① ماگېللان پاپاغا نەچچە قېتىم دوكلات يېزىپ، دىنسىزلارنى (مۇسۇلمانلارنى) خرىستىيانلارغا بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن فىلىپپىن سەپەر قىلىشقا رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. پاپا ئاخىرى ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى. ئۇ، «ئىلمىي بايقاش ئېكسپېدىتسىيەسى» نى ئېلىپ بېرىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىدا خرىستىيانلىق بايرىقىنى كۆتۈرمەكچى بولغاندا، ئۇنى مۇسۇلمانلار ئۆلتۈرۈۋېتتى. بىز بۇ ۋەقەنى باللىرىمىزغا: ياۋايى ئادەملەر«ئىلمىي بايقاش ئېكسپېدىتسىيەسى» نىڭ قەدىرىنى بىلمەي، ئېكسپېدىتسىيەچىنى ئۆلتۈرۈپ قويدى، دەپ چۈشەندۈرۈۋاتىمىز.

خرىستىيانلار مۇسۇلمان پادىشاھلىرىنىڭ قېشىغا (بولۇپمۇ ئافرىقىدا) كېلەتتى. پادىشاھنىڭ سېخىيلىقىنى ياكى غاپىللىقىنى دەپ كېلەتتى. ئۇلار پادىشاھتىن بىرەر پورت ياردەم قىلىشنى تەلەپ قىلسا، پادىشاھ ئۇلارغا شەكسىز ياردەم قىلاتتى. ئۇلار كېمىلىرىنىڭ ئارقا سەپ خىزمىتىنى قىلىشقا دېگىز قىرغىقىدىن بىرەر پارچە يەر تەلەپ قىلسا، «سېخى» پادىشاھ ئۇنىمۇ بېرىۋېتەتتى. خرىستىيانلار بىرەر پارچە يەرگە ئىگە بولۇپ، دېگىز قىرغىقىدىن پۇت دەسسەپ تۇرغىدەك جاي تېپىۋالغاندىن كېيىن، ھەربىي كېمىلىرىنى ھەيدەپ كېلىپ، پورتنى بازا قىلىپ تۇرۇپ، ئىسلام ئەللىرىنى قېزىۋېتەتتى.

تەبىئىيكى خرىستىيانلارنىڭ ھۇجۇم قىلىش يولى بۇ بىرلا ئەمەس. ئۇلار ئۆز نىشانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇدىغان بارلىق ۋاستىلەرنى تەڭ ئىشلەتتى. مەسىلەن: مىسىر ۋە شىمالى ئافرىقىدا ئاشكارا ھەربىي ھۇجۇم قوزغىدى. ئوتتۇرا ئافرىقا ۋە غەربى ئافرىقىدا مىسسىيونېرلار ھۇجۇمغا ئۆتتى. ھىندىستان ۋە ھىندونېزىيەدە ئاۋۋال سودا ئارقىلىق سىڭىپ كىرىپ، كېيىن تولۇق مۇستەملىكە قىلدى.

19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە خرىستىيانلار تۈركىيە ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ قىسمەن جايلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا باشقا ئىسلام ئەللىرىنى پۈتۈنلەي بېسىۋالدى. ئىشغالىيەت رايونلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنى ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا، ياكى قورچاق مۇسۇلمان ھۆكۈمدارلار ئارقىلىق خرىستىيان ھۆكۈمىتىگە بويسۇندۇردى.

خرىستىيانلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىشىغا ئالاھىدە سەۋەب كەتمەيدۇ. خرىستىيانلارنىڭ ئۆز كۆڭۈللىرىدە ئىسلامغا قارشى ساقلاپ كەلگەن ئۆچمەنلىكلا ئۇلارنى تاجاۋۇزچىلىققا سالىدۇ. ئىسلامنىڭ زېمىنىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشلا ئۇلارنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدۇ؛ ئۇلارنى مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرىكەت قىلىشقا، كۆچى يەتسە مۇسۇلمانلارنى دىنىدىن ياندۇرۇشقا ئۇندەيدۇ. ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى الله بىزنى بۇنىڭدىن خەۋەرلەندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلَن تَرْضَى عَنكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾[1]

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّاراً حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ﴾ ﴿ئەھلى كىتاب ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىرىگە ھەقىقەت ئاشكارا

[1] سۈرە بەقەرە، 120-ئايەت

بولغاندىن كېيىن، ھەسەت قىلىش يۈزىسىدىن سىلەرنى ئىمانىڭلاردىن قايتۇرۇپ كاپىر قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾[1].

﴿وَلاَ يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىَ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُواْ﴾ ﴿كۇپپارلار قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾[2]. بۇ ھەقىقەتنى تەكتلىشىمىزگە ۋە ئەسلەپ ئۆتۈشىمىزگە توغرا كېلىۋاتىدۇ. چۈنكى، غەربلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ خرىستىيانلىق ئۆچمەنلىكلىرىنى پەردىلەش ئۈچۈن چوڭ بىر يالغاننى ئويدۇرۇپ چىقىپ ھەممە ساھەگە تارقاتتى. بۇ يالغانغا ھەتتا مۇسۇلمانلارمۇ ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ تەسىرىدە ئىشىنىپ، ئۇنى خوجا ئاكىلىرى تەلقىن قىلغىنى بويىچە تەكرارلايدىغان بولۇۋالدى. بۇ چوڭ يالغانىنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، دىنى قىزىققانلىق دەۋرى ئاخىرلاشتى، دىنى قىزىققانلىق ئەمدى ياۋروپانى ئوتتۇرا ئەسىردە ھەربىكەتلەندۇرگەندەك ھەربىكەتلەندۇرەلمەس بولدى. چۈنكى، دىن ياۋروپالىقلارنىڭ ھاياتىدا ھەل قىلغۇچ ئامىل بولۇشتىن قالدى. ھازىرقىسى پەقەت خام ئەشيا تېپىشنى نىشان قىلغان «ئىقتىسادىي جاھانگىرلىك». ئۇنىڭ دىن بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق.

مانا بۇ، ئەمەلىيەتكە قىلچە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان يالغان گەپ. دەرۋەقە ياۋروپا دىنىي تاشلىدى ۋە دىنىي ئۇنتۇدى. دىن ئەمدى ياۋروپالىقلارنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي تۈرمۇشىدا، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىدە، ھېس - تۇيغۇلىرىدا، خىياللىرىدا ھۆكۈمران ئورۇندا ئەمەس. لېكىن بۇ باشقا گەپ، خرىستىيانلىق ئۆچمەنلىكى يەنە باشقا گەپ.

خرىستىيانلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى ئۇلارنىڭ «دىيانىتى» پەيدا قىلمايدۇ، بەلكى مۇسۇلمانلارنىڭ مەۋجۇتلۇقى پەيدا قىلىدۇ. خرىستىيانلارغا تەۋە بولمىغان، ئۇلارنىڭ قاتارىغا قوشۇلمىغان، ئۇلارنىڭ دىنىغا ئەگەشمىگەن بىر ئىنسانىي ئۇيۇشما خرىستىيانلارنىڭ كۆزىگە سىغمايدۇ. ﴿وَلَن تَرْضَى عَنكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾ سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾[3].

[1] سۈرە بەقەرە، 109-ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 217-ئايەت.
[3] سۈرە بەقەرە، 120-ئايەت

بۇ ئايەت دەل شۇ مەزمۇننى چۈشەندۈرىدۇ. خرىستىيانلار مەيلى خرىستىيان دىنىدا بولسۇن ياكى دىنىدىن چىقىپ كەتكەن بولسۇن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمان بايرىقىنىڭ سايىسىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنى ياقتۇرمايدۇ. مۇھەممەد ئەسەد ئۆزىنىڭ «يول ئايرىمىسىدىكى ئىسلام» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «پۈتۈن ياۋروپا بىلەن ئىسلام ئوتتۇرىسىدىكى تۇنجى قېتىملىق كۈچلۈك توقۇنۇش (ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى) ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ سۈبھى دەۋرى بىلەن بىر بولۇپ چىقىدۇ. ئەينى ۋاقىتدا چېركاۋ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ مەدەنىيەت رۇملۇقلارنىڭ چۈشكۈنلۈكلىرىگە ئەگەشكەن زۇلمەتلىك دەۋرلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، ئۆزگە خاس بىر يولنى تېپىپ مېڭىشقا باشلىدى. ياۋروپا ئەدەبىياتى گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلغان يېڭى باھار پەسلىگە كىردى. گۈزەل سەنئەت پەنلىرى ھونلار، ئاۋارلار، گوتلار ئېلىپ بارغان ئۇرۇش ھەجرانلىرىنىڭ يالدامىسى بولغان غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئاستا ئويغىنىشقا باشلىدى. ياۋروپا ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ باشلىرىدا غورىگىل ئەھۋالدىن قۇتۇلدى، يېڭى پىكرى ئاڭغا ئىگە بولدى، ئاق ئارقىلىق ئۆتكۈر سەزگۈرلۈكنى قولغا كەلتۈردى.

ياۋروپا مۇشۇ قېيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋاتقاندا ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى ئۇنى ئىسلام دۇنياسى بىلەن دۇشمەنلەشتۈردى. بۇندىن بۇرۇنمۇ مۇسۇلمانلار بىلەن ياۋروپالىقلار ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش بولغان. ئەرەبلەر سېكلىي ۋە ئەندەلۇسنى فەتھى قىلغان، فرانسىيەنىڭ جەنۇبىغا ھۇجۇم قىلغان. لېكىن بۇ جەڭلەر ياۋروپا يېڭى پىكرى ئاڭ بىلەن ئويغىنىشىنىڭ ئالدىدا بولغاچقا يەرلىك تۈسكە ئىگە بولغان. بۇ جەڭلەر تېخى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي يۈزلىنىشىنى چۈشەنمىگەن. نەچچە ئەسىرغىچە ياۋروپانىڭ ئىسلامغا تۇتقان مەيدانىنى ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى بەلگىلەپ كەلدى. ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى ياۋروپانىڭ گۈدەكلىك مەزگىلىدە، غەربكە خاس پىكرلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ شەكىللىنىۋاتقان بىر دەۋردە يۈز بەرگەچكە، پوزىتسىيە بەلگىلەشتە ھەل قىلغۇچ ئامىلغا ئايلاندى. خەلقمۇ شەخسكە ئوخشايدۇ. گۈدەكلىكتە پەيدا بولغان تەسىر گاھ ئاشكارا گاھ يوشۇرۇن ھالدا ئۆمۈر بويى ساقلىنىدۇ، چوڭقۇر تىندۇرما بولۇپ قالىدۇ. ھاياتنىڭ كېيىنكى باسقۇچلىرىدىكى ئەقلىي تەجرىبىلەر ۋە پىكرىي بويىقلارمۇ گۈدەكلىكتە پەيدا بولغان تەسىرلەرنى ئۆچۈرەلمەيدۇ ۋە يوقىتالمايدۇ.

ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرىنىڭ ئىشىمۇ شۇنداق بولدى. بۇ ئۇرۇشلار ياۋروپا خەلقىنىڭ كۆڭلىدە ئۆچمەس چوڭقۇر تەسىرلەرنى پەيدا قىلدى. بۇ ئۇرۇشلار ئۆز

ۋاقتىدا پەيدا قىلغان ئومۇمىي جاھىلىيەت قىزىققانلىقىنى ياۋروپالىقلارنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى تارىخىدىكى ھېچقانداق نەرسىگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ.

پۈتۈن ياۋروپا قىتئەسىنى بىر مەزگىل چېگرا ھالقىغان، مىللەت ھالقىغان، سىنىپ ھالقىغان ياشىلىقنىڭ مەستخۇشلۇق دولقۇنى قاپلىدى. بۇ، ياۋروپانىڭ ئىسلام دۇنياسىغا قارشى بىرلىك ھاسىل قىلغان ۋاقتىغا توغرا كەلدى. بۇرۇنلاردا ئانگلوساكسونلار، گېرمانلار، فرانسۇزلار، نورمانلار، ئىتالىيانلار، دانىيىلىكلەر، سلاۋىيانلار دېيىلەتتى. لېكىن ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشلىرى جەريانىدا «غەرب مەدەنىيىتى» دېگەن بىر پىكىر پەيدا بولۇپ، ھەممە ياۋروپا خەلقلىرىنىڭ ئورتاق نىشانىغا ئايلاندى. بارلىق ياۋروپا خەلقلىرىنىڭ نىشانىغا ئايلانغان ئەنە شۇ غەرب مەدەنىيىتى ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلىشنى بۇ يېڭى تەۋەللۇتنىڭ دىنى ئاتىسى قىلىۋالدى. ياۋروپا رەھبەرلىرى ئىسلام تەلىماتلىرىنى ۋە ئىسلام ئىدىيەلىرىنى نادان غەرب جامائەتچىلىكىگە سەت كۆرسىتىپ، ياۋروپالىقلارنىڭ ئەقلىنى زەھەرلىدى. بۇ چاغدا ياۋروپالىقلارنىڭ كاللىسىدا مۇنداق بىر كۈلكىلىك پىكىر پەيدا بولدى: ئىسلام شەھۋانىي دىن، ھايۋانىي قوپاللىقنى تەرغىب قىلىدىغان دىن، ئىسلامدا شەكلىي پەرزلەر بار، روھنى پاكلاش يوق. بۇ پىكىر ساقلىنىپ قالدى ۋە ئورنىشىپ قالدى.

ئۆچمەنلىك ئۇرۇقلىرى تېرىلدى. جاھىلانە خرىستىيان قىزىققانلىقى ياۋروپانىڭ كۆپلىگەن جايلىرىغا يىلتىز تارتتى. بۇ، ئەندەلۇس ناسارالىرىنى ئۆز شەھەرلىرىنى «بۈتپەرەسلەرنىڭ بويۇنتۇرۇقى» دىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا رىغبەتلەندۈردى.

ئىسپانىيەدىكى بۇ ھادىسلەر بېسىقماي تۇرۇپ، غەرب دۇنياسى بىلەن ئىسلام دۇنياسىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان ئۈچىنچى چوڭ ھادىسە يۈز بەردى. ئۇ ھادىسە كونستانتىنوپولنىڭ تۈركلەر قولىغا چۈشۈپ كېتىشى، كونستانتىنوپولنىڭ تۈركلەر قولىغا چۈشۈپ كېتىشى بىلەن ئىسلام دىنى ياۋروپاغا سەلدەك باستۇرۇپ كىردى. ئۇرۇشلار بىلەن توشۇپ كەتكەن دەۋرلەردە ياۋروپانىڭ ئىسلامغا بولغان دۈشمەنلىكى مەدەنىيەت توقۇنۇشىلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى سىياسىي توقۇنۇش بولدى. بۇنىڭ بىلەن دۈشمەنلىك تېخىمۇ كۈچەيدى. مۇسۇلمان دېگەن سۆز ئاڭلانسىلا ياۋروپا خەلقىنىڭ ۋۇجۇدىنى ئۆچمەنلىك ھېسسىياتى قاپلايدىغان بولدى. ھەر بىر ياۋروپالىقنىڭ كاللىسىدا ئىسلامغا ئۆچمەنلىك بار بولۇپ، بۇ ئۆچمەنلىكنى ئىپادىلەيدىغان ماقال - تەمسىللەر كەڭ تارقالدى. تېخىمۇ ھەيران قالارلىقى شۇكى، نەچچە قېتىملىق مەدەنىيەت

ئالماشتۇرۇشلاردىن كېيىنمۇ بۇ ئۆچمەنلىك ئۆز پېتىچە ساقلىنىپ قالدى. ياۋروپا بۆلۈنۈپ دىنى ئىسلاھات دەۋرىگە قەدەم قويۇپ، ھەر بىر خەلىق باشقا خەلقەقارشى قوراللاندى. بۇ چاغدىمۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسدە ئىسلامغا بولغان دۈشمەنلىك ئوخشاشلا ساقلىنىپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن دىنىي ھېسسىيات ئۆچۈشكە باشلىدى. بىراق ئىسلامغا بولغان ئۆچمەنلىك ئۆز پېتىچە داۋاملاشتى.»

مۇھەممەد ئەسەدنىڭ بۇ سۆزى ياۋروپا دىنىنى تاشلىغاندىن كېيىنمۇ نېمىشقا يەنە مۇسۇلمانلارغا قارىتا خرىستىيانلىق ئۆچمەنلىكىنى ساقلاپ قالىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

يەھۇدىي - ناسارالارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى قوزغايدىغان بىرىنچى ئامىل پەقەت ئىسلامنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى. بۇنىڭغا مۇسۇلمانلار بىلەن يەھۇدىي ۋە ناسارالار ئوتتۇرىسىدىكى تارىخى توقۇنۇشلارنى، ئىسلامنىڭ ئۇلارنى گاھ پۈتۈنلەي، گاھ قىسمەن ئۇزاق مەزگىل كۈچ - قۇۋۋەتتىن ئايرىۋاتقانلىقلىرىنى قوشساق، يوقالماس ئۆچمەنلىكنى پەيدا قىلىدىغان ئاساسى سەۋەب ۋە قوشۇمچە سەۋەبلەر تولۇق بولىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى غەربلىكلەرنىڭ ئۆزى ئېتىراپ قىلىدۇ. جۈملىدىن كانتول سىمىس ۋە ئۇنىڭدىن باشقا شەرقشۇناسلار، مىسسىيونېرلار، مۇتەپەككۇرلار، سىياسىيونلار. بۇ ئۆچمەنلىكنى ئوچۇق سۆزلەپ تۇرىدۇ.

ياۋروپالىقلارنىڭ شەرقنىڭ خام ئەشيالىرىغا قارىتا ئىقتىسادىي تەمەلىرى ھەم بار. ئۆز ئىگىلىرى سىڭدۈرۈپ كېتەلمەيۋاتقان بايلىقلار ياۋروپالىقلارنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغايدۇ. لېكىن بۇنىڭ بىلەن تۆۋەندىكى ھەقىقەتلەرنى كۆرمەس بولۇۋالماسلىقىمىز كېرەك.

بىرىنچىسى: خرىستىيانلارنى ئىسلام دۇنياسىنى ئىستىلا قىلىشقا ھەرىكەتلەندۈرگەن بىرىنچى ئامىل بايلىق ئىگىلەش ئەمەس، بەلكى خرىستىيانلىق. پاسكوداجاما، ماگىللان قاتارلىقلارنىڭ ئېكسپېدىتسىيەلىرى ۋە زور تۈركۈمدىكى مىسسىيونېرلارنىڭ دەسلەپتە ئىقتىسادى ئەۋزەللىكى نامەلۇم بولغان ئافرىقىغا ھەمله قىلىشلىرى بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ. ئىشغالىيەتچىلەر ئۇ يەرلەرگە ئاساسلىقى خرىستىيانلىقنى دەپ باردى. كېيىن بايلىق مەنبەلىرىنى بايقاپ ئۇنىڭدىن پايدىلاندى.

ئىككىنچى: ياۋروپالىقلارنىڭ شەرقتە قاراتقان ئىقتىسادىي ھەرىكىتىنىڭ بىرىنچى نىشانى مۇسۇلمانلارنى ئاجىزلاشتۇرۇش. مانا بۇ، كۆپلىگەن ۋاستىلەرنى قوللىنىپ يەتمەكچى بولغان نىشان. ئىقتىساد مۇسۇلمانلارنى ئاجىزلاشتۇرۇشنىڭ بىر

ژاستىسى، ھەرگىزمۇ ياۋروپالىقلار دەۋا قىلغاندەك؛ ياۋروپاغا قۇل بولغان«زىيالىي» لار دەۋا قىلغاندەك غايە ئەمەس. بۇ زىيالىيلار ئاڭقاۋلىق ئېچىدە مۇرىسىنى قىسىپ: «غەربلىكلەر پەقەت ئىقتىسادىي نەپكە ئېرىشمەكچى، ئۇنىڭدىن باشقا مەقسىتى يوق» دەپىشىدۇ.

ئۇچىنچى: ياۋروپالىقلارنىڭ تۇرمۇشىدا كېيىنچە ئىقتىسادىي ئامىل بىرىنچى ئورۇنغا چىقتى. كۆرۈنۈشتە ئىقتىساد ياۋروپانىڭ ھەممە ئىشلىرىدىكى ئاساسلىق ماتۇرغا ئايلاندى. شۇ چاغدىمۇ يەنە ئىسلام ئەللىرىدىكى ئىقتىسادىي جاھانگىرلىك بىلەن غەيرى ئىسلام ئەللىرىدىكى ئىقتىسادىي جاھانگىرلىك ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى روشەن پەرق ساقلاندى. غەرب جاھانگىرلىكى بەكمۇ شەخسىيەتچى. ئۇ ھەرقاچان ئۆز ئىشغالىيىتى ئاستىغا چۈشۈپ قالغانلارغا زۇلۇم قىلىدۇ. يەرلىك خەلقلەرنىڭ مەنپەئىتىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە ئۆز مەنپەئىتىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ئىمكانقەدەر ئۇزۇنراق مۇستەملىكە قىلىش پۇرستىگە ئېرىشىش ئۈچۈن مۇستەملىكە قىلىنغانلارنى كەمبەغەللەشتۈرىۋېتىشكە تىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئازادلىق، مۇستەقىللىق ھەرىكەتلىرىنى تەتۈرىگە ياندۇرىدۇ، سىياسىي ۋە مىللىي مەۋجۇتلۇقىنى بوغۇشلايدۇ. شۇنداقتىمۇ غەرب مۇستەملىكىچىلىرى غەيرى ئىسلام ئەللىردە كىشىلەرنىڭ ئەقىدىلىرىگە، پىكرلىرىگە ۋە ئەنئەنىلىرىگە قويىاللىق بىلەن ئارىلاشمايدۇ. مەغلۇبلارنىڭ غالىبلارنى دوراشقا قىزىقىشىدىن پەيدا بولغان ئاستا خاراكتېرلىك تەدرىجىي سىڭىپ كىرىشىگە قانائەتلىنىدۇ. ئەممىا ئىسلام ئەللىرىگە كەلگەندە ئىسلامىي ھاياتنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى يوقۇتۇشنى، ئىسلامنى زورلۇق كۈچ بىلەن باستۇرۇشنى، ياكى مۇسۇلمانلارنى زورلۇق كۈچ ئىشلىتىشتىن باشقا نىجىس، مىكرلىك ۋاستىلەر بىلەن دىندىن ياندۇرۇشنى كۆنتەرتىپكە كىرگۈزۈپ، پىلانلىق ئورۇنلاشتۇرىدۇ. ھېچقاچان ئىسلامغا يۈمشاق قوللۇق قىلمايدۇ ئۇلارنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان ھەرقانداق بىر ئىسلامىي ئەلدە ئىسلام شەرىئىتىنى - ئىلاھىي قانۇنىنى ھۆكۈمەتتىن چەتنىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسانلار تۈزگەن قانۇنىنى دەسسىتىدۇ. بۇ، ئىسلامنى يوق قىلىشنىڭ بىرىنچى تەدبىرى. ئۇ ئىشنىڭ غەربلىكلەر ۋە ئۇلارنىڭ قۇل قىلىنغان ئەگەشكۈچىلىرى غەربلىكلەرنىڭ ئىسلام دۇنياسىنى ئىستىلا قىلىشنىڭ بىرىنچى نىشانى دەپ دەۋا قىلىۋاتقان «ئىقتىسادىي مەنپەئەت» لەر بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق

بۇنىڭدىن ئاشكارلاندىكى، ياۋروپالىقلارنىڭ ئىسلام ئەللىرىگە ھۇجۇم قوزغىشىدا خىرىستىيانلىق ئامىلى مەۋجۇت. مەيلى بۇ ئامىل بىرىنچى قېتىملىق يۈرۈشتىكىدەك

يالغۇز مەۋجۇت بولسۇن، ياكى كېينكى يۈرۈشلەردىكىدەك ئىقتىسادىي ئاملىغا ئارىلاشقان ھالدا مەۋجۇت بولسۇن، ھەرھالدا بۇ ئىنتايىن ئۆتكۈر، پەسلىمەيدىغان، جىمىمايدىغان بىر ئامىل بولۇپ كەلدى. بەلكى كېينكى دەۋرلەردە ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن، خرىستىيانلىق ئامىلى تېخىمۇ ئەدەپ كەتتى.

4 - ئاساراەت: ئىدىيەۋى ھۇجۇم

ئىدىيەۋى ھۇجۇم دېگەندە، خرىستىيانلارنىڭ مۇسۇلمانچە تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن ۋە مۇسۇلمانلارنى ئىسلامدا چىڭ تۇرۇشتىن قايتۇرۇش ئۈچۈن ئېتىقادقا، پىكىرگە، ئەنئەنىگە ۋە پائالىيەت شەكىللىرىگە ئالاقىدار ئىشلاردا قوللانغان غەيرى ھەربىي ۋاستىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ھازىرقى زامان ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرىدا ئىدىيەۋى ھۇجۇمنى ئىشقا سېلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى، خرىستىيانلار ھىجرىيە 5 - ۋە 6 - ئەسىر (مىلادى 11 - 12 - ئەسىر) لەردە مۇسۇلمانلار بىلەن بىرىنچى قېتىملىق ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشىنى قىلدى. ئۇرۇش خرىستىيانلارنىڭ مەغلۇبىيتى بىلەن ئاخىرلاشتى. خرىستىيانلار ماللىرىدىن، جانلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، يۈرتلىرىدىن چىققاندا كۆزلىگەن مەقسەتلىرىنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى. بۇ ئۇرۇشتا خرىستىيانلار مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن فرانسىيەنىڭ توققۇزىنچى پادىشاھى لويىس ئەسىرگە چۈشۈپ، ئۇنى ئادەملىرى فىدىيە بېرىپ ئەسىرلىكتىن ئاجرىتىۋالغۇچە بىر مەزگىل مەنسۇر تۇرمىسىگە قامالدى. ئۇ قاماقتا يېتىش جەريانىدا ئۆزىگە ۋە مىللىتىگە كەلگەن مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبلىرىنى يەكۈنلەپ چىققاندىن كېيىن، ئۆز ئادەملىرىگە مۇنداق دېدى: «مۇسۇلمانلارنى يەڭگەكچى بولساڭلار، ئۇلارغا قورال بىلەنلا ھۇجۇم قىلماڭلار قوراللىق جەڭدە مەغلۇپ بولدۇڭلار، مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچى ئەقىدىدە ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئەقىدىسىگىمۇ ھۇجۇم قىلىڭلار» خرىستىيانلار بۇ مەغلۇبىيەتتىن كەلگەن ئاچچىق ساۋاقنى ئېسىدە تۇتتى، پادىشاھىنىڭ نەسىھىتىنىڭ تېگىگە يەتتى.

خرىستىيانلار كېينكى قېتىم ئىسلام دۇنياسىغا ھۇجۇم قوزغىغاندا قورال ئىشلىتىپلا توختاپ قالماستىن، بەلكى قورالغا قوشۇپ رەزىل ۋاستىلەرنى ئىشقا سالدى. بىز بۇ ۋاستىلەرنى «ئىدىيەۋى ھۇجۇم» دەپ ئاتايمىز.

مۇسۇلمانلارنى ئىسلام ئېتىقادىدىن ئايرىۋېتىش ۋە ئۇلارنى دىندىن يانداۋرۇش ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ ئاخىرقى نىشانى. بۇنىڭغا كۆپ ۋاستىلەر قوللىنىلدى. بۇ ۋاستىلەرنى ئاساسلىق ئىككىگە: ئوقۇتۇش مېتودى ۋە تەشۋىقات ۋاستىلىرىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ.

1822 - يىلى ئىنگلىزلار مىسىرغا كىرگەندە بىرتانىيەنىڭ ئەينى چاغدىكى باش ۋەزىرى گىلادىستون بىرتانىيە ئاۋام پالاتاسىدا قۇرئانغا ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ: «مىسىرلىقلارنىڭ قولىدا مۇشۇ كىتابلا بولىدىكەن بىزگە ئۇ يەردە ئامانلىق يوق» دەيدۇ.

1906 - يىلى قاھىرەدە ئېچىلغان مىسسىيونېرلار قۇرۇلتىيىدا بىز مەغلۇپ بولدۇق، - دەيدۇ پىكىر بايان قىلغۇچىلار - مەكتەپلەرنى، دوختۇرخانىلارنى، قۇتقۇزۇش ئورۇنلىرىنى ئېچىپمۇ باقتۇق، كۆپ پۇللارنى خەجلەپ، جىق خىزمەتلەرنى ئىشلەپمۇ باقتۇق. شۇنداقتىمۇ ئۆز ئەقىدىسىنى تونۇشتىن بۇرۇن ئەپقېچىپ كەلگەن كىچىك بالا، ياكى پۇل ئۈچۈن قېشىمىزغا كەلگەن چوڭ ئادەملەردىن باشقىلار ناسارا دىنىغا كىرمەيۋاتىدۇ. شۇنداق كىرگەنلەرنىڭ ئەقىدىسىگىمۇ ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ

قۇرۇلتايىنى ئۈيۈشتۇرغۇچى ئەبزويمىر[1] ئۇلارغا جاۋابەن مۇنداق دەيدۇ: «پىكىر بايان قىلغان قېرىنداشلىرىمنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىدىم، مەن ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىگە قوشۇلمايمەن. بىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىمىز مۇسۇلمانلارنى ناسارا قىلىش ئەمەس، ئۇلار بۇنداق شەرەپكە لايىق ئەمەس بىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىمىز مۇسۇلمانلارنى ئۆز دىنىدا چىڭ تۇرمايدىغان قىلىش. بۇ جەھەتتە مىسسىيونېرلىق مەكتەپلىرىمىز ۋە ئىسلام ئەللىرىگە تۆزۈپ بەرگەن ئوقۇتۇش سىياسەتلىرىمىز ئارقىلىق ھەيران قالارلىق ئۇنۇمگە ئېرىشتۇق.»

بۇنداق يالىڭاچ سۆزلەرگە ئىلاۋە بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق. مەقسەت مۇسۇلمانلارنى دىندىن ۋە قۇرئاندىن قايتۇرۇش، شۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولسا بولمامدۇ ئۇلار دەسلەپكى پىلانى بويىچە مۇسۇلمانلارنى ناسارا قىلالمىسا[2] ھېچ بولمىغاندا مۇسۇلمانلارنىڭ دىللىرىدىن ناسارالارنى بىئارام قىلىۋاتقان ۋە قورقۇتىۋاتقان

[1] خرىستىيان مىسسىيونېرى ئىسلام ئەللىرىدە مىسسىيونېرلىق پائالىيەتلىرى بىلەن كەڭ شۇغۇللانغان. ئۇلۇشتىن بۇرۇن ئۆزىنى يەھۇدىيلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغان.

[2] ئەبزويمىرنىڭ: «خرىستىيانلارنىڭ مەقسىتى مۇسۇلمانلارنى ناسارا قىلىش ئەمەس، ناسارا بولۇش بىر شەرەپ، مۇسۇلمانلار بۇ شەرەپكە لايىق ئەمەس» دېگىنى قولى يەتمىگەن ئامۇت ئاچچىق دېگەندەك مىسسىيونېرلارنىڭ خرىستىيانلاشتۇرۇش پائالىيىتىدە ئۈچرىغان مەغلۇبىيىتىنى يۆگەشكە ئۇرۇنغانلىقتۇر.

ھېلىقى قورقۇنچلۇق نەرسىنى چىقىرىۋېتىش كېرەك. «كېسەل ئادەم» نىڭ دىلىدىمۇ بۇ قورقۇنچلۇق نەرسە بار. بۇ ھەقتە «ئىسلام دۇنياسىغا ھۇجۇم قوزغاش» ناملىق كىتابنىڭ بىر ئاپتورى ئوچۇق قىلىپ مۇنداق دەيدۇ : «ياۋروپا «كېسەل ئادەم» دىن خاۋاتىرلىنىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ كەينىدە بىر قول ئىشارىسى بىلەن جىھاد قىلىشقا تەييار تۇرغان ئۇچ يۈز مىليون مۇسۇلمان بار.» شۇنداق، ناسارالارنى ئەڭ قورقۇتىدىغىنى جىھاد روھى. دىنىمىزنىڭ ھېچقانداق نەرسىسى ناسارالارغا ياقمايدۇ. ئۇلار دىنىمىزنىڭ ھېچقانداق نەرسىسىنى كۆرۈشكە تاقەت قىلالمايدۇ[1].

ئىدىيەۋى ھۇجۇم ساھەسىدە مىسىر تەجرىبىسىنى مىسال قىلىپ كۆرسىتىشكە بولىدۇ. مىسىر ئىسلام دۇنياسىغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن مەركەز، ئەزھەر مىسرىنى ئىسلام دۇنياسىغا ئاقارتىش ۋە ئويغىنىش تارقاتقان ھالغا كەلتۈرگەن. شۇ سەۋەبتىن خرىستىيانلار مىسرغا، مىسرنى دىنسىزلاشتۇرۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى.

1906 - يىلى قاھىرەدە ئېچىلغان مىسسىيونېرلار قۇرۇلتىيىدا بىر مىسسىيونېر ئەزھەرنىڭ خرىستىيانلار چېركاۋىغا تەھدىت ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «نەچچە يىللاردىن بېرى مۇسۇلمانلارنىڭ كاللىسىدا ئەزھەردە ئەرەب تىلى پۈختا ئۆگىتىلىدۇ، ئەزھەردە ئوقۇغانلارنىڭ بىلىمى مول، نەزەر دائىرىسى كەڭ دەيدىغان تونۇش ساقلىنىپ كەلدى. ئەزھەرنىڭ دەرۋازىسى دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە ھەر ۋاقىت ئوچۇق. بولۇپمۇ ئەزھەرنىڭ ۋەخپىلىرى ھەقسىز ئوقۇتۇشقا يارىدەم بېرىدۇ.

ئەزھەر ئىككى يۈز ئەللىك ئوقۇتقۇچىغا مائاش بېرەلەيدۇ.» ئۇ سۆزلەپ بولۇپ مۇنداق بىر تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى: «خرىستىيان ئۇنۋېرسىتېتىدىن بىرنى قۇرساق، چىقمىسى چېركاۋ قىلىپ بەرسە، ئەرەب تىلىنى پۈختا ئۆگەتسەك، ئەزھەرنى ئاسانراق قىستىيالايتتۇق.» ئۇ سۆزىنى مۇنداق دەپ ئاخىرلاشتۇردى: «دىنى غۇرۇرىمىز بىزنى مىسرنى پائالىيەت مەركىزى قىلىپ تاللاشقا چاقىردى. مۇسۇلمانلارنى ناسارالاشتۇرۇش ئۈچۈن خرىستىيانلار مەكتىپىنى قۇرۇشقا ئالدىرايلى».

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار مىسرنى بۇزۇشقا، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا مىسرنى ئىسلام دىنىدىن چىقىرىشقا قاتتىق ئەھمىيەت بەردى. بۇ مەقسەتنى ئىشقا

[1] ياۋروپادا ياشىغان مۇسۇلمانلار ياۋروپالىقلارنىڭ يۈزىنى يۆگىگەن مۇسۇلمان ئايالالارنى كۆرسە ئاچچىقى كېلىپ غەزىپىنى يوشۇرالماي قالىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ.

ئاشۇرۇش ئۇچۇن مسسردا ئسسلام دۇنياسسنىڭ باشقا جايلىرىدا كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلاردىن كۆپرەك، كەڭرەك، چوڭقۇرراق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى. تۇركىيەدە خەلىپىلىكنى يوق قىلىش ئۇچۇن تېخىمۇ چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئاخىرى ئۇلار كامال ئاتا تۇرك قولى ئارقىلىق مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇردى[①].

مسسر تەجرىبىسىنى تاللاپ سۆزلىشىمىزنىڭ يەنە بىر سەۋەبى شۇكى، مسسر تەجرىبىسى دىندىن چىقىپ دىنغا قايتقۇچە ئارىلىقتىكى پۈتۇن بىر جەريانىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تولۇق تەجرىبە. كىتابخانلىرىمىز باشقا ئەرەب ئەللىرى ۋە ئىسلام ئەللىرىدىمۇ مسسردىكىگە ئوخشاش ئەھۋاللارنىڭ بولغانلىقىنى ھېس قىلالايدۇ. مسسرنىڭ تولۇق تەجرىبىسىنى ئوتتۇرىغا قويساق، كىتابخان سۈيىقەستىنى تولۇق بايقىۋالالايدۇ. ئىنكاس قايتۇرۇشنىمۇ بىلىۋالالايدۇ.

***

فرانسىيە ھۆجۇمىنىڭ رولى

1798 - يىلى فرانسىيە خرىستىيانلىرى ناپولېئون بوناپارتنىڭ رەھبەرلىكىدە مسسرغا ھۆجۇم قوزغىدى.

فرانسىيە ھۆجۇمى فرانسىيىگە نىسبەتەنلا ئەمەس مسسرغا نىسبەتەنمۇ چوڭ بىر ئېچۇتىش بولدى. مسسر ھەزارەتلىك دۇنياغا تۇنجى بولۇپ ئېچۇېتىلدى، تۇنجى بولۇپ قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقتى. بىز باللىرىمىزغا شۇنداق دەپ دەرس بېرىۋاتىمىز. باشلانغۇچنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىھانىغا مۇنداق سوئاللارنى چىقىرىۋاتىمىز: فرانسىيەنىڭ مسسرغا ھۆجۇم قىلىشىنىڭ پايدىلىرىنى سۆزلەڭ فرانسىيەنىڭ مسسرغا ھۆجۇم قىلىشىدىكى «ئارتۇقچىلىقلارنى» بايان قىلىڭ ھېچقانداق دەرس پىروگراممىسىدا فرانسىيەنىڭ مسسرغا قىلغان ھۆجۇمى خرىستىيانلارنىڭ ئىسلام دۇنياسىنىڭ مۇھىم مەركىزىگە قىلغان ھۆجۇمى دەپ باقمىدۇق

① خرىستىيانلار ئىسلام دىنىنى يوق قىلىشتا كۆچىنى ئاستانە ۋە قاھىرەگە مەركەزلەشتۇردى، ئاستانە ئىسلام دۇنياسىنىڭ سىياسىي ۋە ھەربىي مەركىزى ئىدى. قاھىرە ئىسلام دۇنياسىغا ئاقارتىش روھىي تارقىتىدىغان مەركەز ئىدى. ئاستانىدە سىياسىي ۋە ھەربىي تىرىشچانلىق بىرىنچى ئورۇندا تۇردى. قاھىرەدە ئىدىيەۋى تىرىشچانلىق بىرىنچى ئورۇندا تۇردى. شۇڭا بىز ئىدىيەۋى ھۇجۇم ئۇستىدە توختالغىنىمىزدا مسسرنى ئاساس قىلىپ سۆزلەيمىز. تۇركىيەنىڭ ئەھۋالىنى تارىخى ۋەقەلەر قاتارىدا ئوتتۇرىغا قويىمىز.

بۇ ھۆجۇمنىڭ نىشانلىرى توغرىسىدا دېيىلىۋاتىدۇكى: فرانسىيە بىلەن برىتانىيە ئوتتۇرىسىدا مۇستەملىكە تالىشىش بولغانلىقتىن ناپولېئون مىسرنى بارا قىلىپ تۇرۇپ، برىتانىيە بىلەن ھىندىستان ئوتتۇرىسىدىكى ئىمپېرىيە يولىنى ئۈزۈپ تاشلىماقچى ئىدى. ناپولېئون مىسرغا ئەرەبچە مەتبەئە كىرگۈزۈپ، مىسىر خەلقىگە چىقارغان ئەمىر - پەرمانلىرى ۋە «ئىسلاھات» يولىۇرۇقلىرىنى ئەرەبچە بېسىپ تارقاتتى. ناپولېئون فرىئەژنلەرنىڭ ئاساسىي ئەتىقلىرىنى قىزىش گۈرۈپپىسىنى ئۈزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەلدى.

ئاڭقاۋلىقىمىزدىن، غاپىللىقىمىزدىن، ياكى رەزىللىك ۋە بەدنىيەتلىكىمىزدىن ھۆجۇمنىڭ ھەقىقىي نىشانلىرىنى؛ مەتبەئە نىشانلىرىنى؛ «ئىلمىي قەدىرىش» گۈرۈپپىسىنىڭ نىشانلىرىنى ئۇقمىغان بولۇۋاتىمىز.

ئەينى ۋاقىتتا برىتانىيە بىلەن فرانسىيە ئوتتۇرىسىدا جاھانگىرلىك تالىشىشى بولغانلىقى شەكسىز ھەقىقەت. ناپالېئوننىڭ مىسرنى بىرتانىيەگە قارشى تۇرۇش بازىسى قىلىپ، بىرتانىيەنىڭ ھىندىستانغا بارىدىغان ئىمپېرىيە يولىنى ئۈزۈپ تاشلىماقچى بولغانلىقىمۇ راست. ئەمما ھۆجۇمنىڭ نىشانى مۇشۇلا دېيىش تارىخى رېئاللىققا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان يالغانچىلىق

ئىمپېرىيە يولىنى ئۈزۈپ تاشلاش بىلەن ئىسلام شەرىئىتىنى ھاكىمىيەتتىن چەتنەشتۇرۇپ ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسانلار تۈزگەن قانۇننى دەسستىشنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟

بىز بۇ ھۆجۇمنىڭ ئىسلامغا قارشى خرىستىيانلىق نىشانىنىڭ بارلىقىنى بىلگىنىمىزدە. ھەممە ئىش ئايدىڭلىشىدۇ.

ناپولېئون ئىسكەندىرىيەنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، مىسرلىقلارغا بىر مۇراجىئەتنامە چىقاردى. مۇراجىئەتنامىدە مۇنداق دېيىلدى: «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللەنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن. اللەتىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوق، اللەنىڭ بالىسى ۋە شېرىكى يوق. ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك[1] ئاساسىغا قۇرۇلغان فرانسىيەدىن: زور ھەربىي قوشۇن - فرانسىيە قوشۇنىنىڭ قوماندانى بوناپارت مىسىر خەلقىگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى: مىسىردا ئۇزۇندىن بىرى ھاكىمىيەت بېشىدا

[1] فرانسىيە ئىنقىلابىنىڭ ئەركىنلىك، قېرىنداشلىق باراۋەرلىك شوئارىنى دېمەكچى، ھەممىگە مەلۇمكى، بۇ، ماسۇنىيلارنىڭ شوئارى.

تۇرغان دائىرىلەر فىرانسۇزلارنى ھاقارەت قىلىپ، خورلاپ كەلدى.[1] مەن يۇرتۇڭلارغا دىنىڭلارنى يوقۇتۇش مەقسىتىدە كەپتىمىشىمەن، بۇ بىر يالغان گەپ. ئۇنىڭغا ئىشەنمەڭلار ئالدانغانلارغا شۇنداق دەڭلار: مەن پەقەت سىلەرنى زالىملارنىڭ قولىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈنلا كەلدىم. مەن اللەقا مەملۇكىيلاردىن بەكرەك ئىبادەت قىلىمەن، اللەنىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە ئۇلۇغ قۇرئاننى ھۆرمەت قىلىمەن.

شەيخلەر، قازىيلار، ئىمامىلار، مىسىردا تۇرۇپ قالغان يۇنانلىقلار ۋە شەھەر پۇقرالىرى مىللىتىڭلارغا مۇنداق دەڭلار: فرانسۇزلارمۇ ئىخلاسمەن مۇسۇلمان، بۇنىڭ ئىسپاتى شۇكى، ئۇلار رىمغا چۈشكەندە ناسارالارنى ئىسلامغا قارشى تۇرۇشقا كۈشكۈرتىدىغان پاپانىڭ تەختىنى ۋەيران قىلدى. فرانسۇزلار ھەر ۋاقىت ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ سۇلتانى ھەزرەتلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىگە دۈشمەن بولىدۇ. اللە ئۇنىڭ پادىشاھلىقىنى مەڭگۈ داۋام ئەتكۈزسۇن».

ناپولېئون مەملۇكىيلارنى ئىمبابە جېڭىدە مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، قاھىرەگە كېلىپ ئەلفىبىكىنىڭ داچىسىغا ئورۇنلاشتى. ئۇ، ئۆلىمالار يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلغاندا، ئۆزىنى ئىسلامنى ۋە قۇرئاننى ياخشى كۆرۈدىغان مۇسۇلمان دەپ تونۇشتۇردى. ئۇ، ئۆلىمالارغا تون يېپىپ تۇراتتى. ناپولېئون ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئورنىغا ئىنسان تۇزگەن قانۇنلارنى دەسسىتىشته ئۆلىمالاردىن پايدىلانماقچى بولغان ئىدى. ئۇ، قانۇنلارنى ئۆزى ئېلىپ كەلگەن ئەرەبچە مەتبەئىلەردە بېسىپ تەقلەپ قويغان ئىدى.

بىرىتانىيە بىلەن ھىندىستان ئوتتۇرىسىدىكى ئىمپېرىيە يولىنى ئۇزۇپ تاشلاش، شۇنداقمۇ ئۇزۇپ تاشلاش بولامدۇ؟

ناپولېئون پەقەت بىرىتانىيە بىلەن ھىندىستان ئوتتۇرىسىدىكى ئىمپېرىيە يولىنى ئۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن كەلگەن دەپ تەسەۋۋۇر قىلىش كالۋالارچە سادىدىلىقتۇر.

تۇغرا، ناپولېئون بىرىتانىيە بىلەن بەسلىشەتتى. بىرىتانىيىگە قىينچىلىق تۇغدۇرماقچى بولاتتى. لېكىن ئۇنىڭ مىسىرغا كېلىشتىكى مەقسىتى: مىسىرنى ئىسلام دائىرىسىدىن چىقىرىۋېلىپ، مىسىردىن ئىلىم ئۆگىنىدىغان، مىسىردىن نۇر ئالىدىغان ئىسلام ئەللىرىنى بۇزۇش مەركىزىگە ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. ئىسلام شەرىئىتىنى چەتكە قېقىش، ئۇنىڭ پىلانىنى ئىجرا قىلىشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى.

[1] مانا بۇ يەردە ناپولېئون ئۆز دائىرىسىدىكى فىرانسۇزلارنى خورلىغان مەملۇكىيلاردىن ئۆچ ئېلىش مەقسىتىدە مىسىرغا ھۇجۇم قوزغىغانلىقىنى ئاشكارىلاۋاتىدۇ. فىرانسىيە ھۇجۇمىنىڭ «ئارتۇقچىلىقى» ھەققىدە قەلەم تەۋرىتىۋاتقانلار بۇ نۇقتىدىن خەۋەرسىز ئوخشايدۇ.

ئەزھەر ئۆلىمالىرىدىن دىلى ئوچۇق، بەسىرەتلىك بىرى[1] ناپالېئوننىڭ مەقستىنى بايقاپ قېلىپ، ئۇنىڭ يۇزىگىلا مۇنداق دېگەن: «ئەگەر سەن دەۋا قىلغاندەك ھەقىقىي مۇسۇلمان بولساڭ يۈرتۇڭ فرانسىيەدە ئىسلام شەرىئىتىنى ئىجرا قىلغان بولاتتىڭ. بۇ يەرگە كېلىپ شەرىئەتنى چەتكە قېقىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزۈڭ تۈزگەن قانۇننى دەسستەپ يۈرمەيتتىڭ».

ھۇجۇمنىڭ چوڭ «ئارتۇقچىلىقى» بولغان مەتبەئە مەسلىسىگە كەلسەك، ناپالېئوننىڭ مەتبەئە ئېلىپ كېلىشىدە كۆپ سەۋەبلەر بار. جۈملىدىن ناپولېئون مىسىر خەلقىدىن خىرىستىيان قاراقچىلىرىنىڭ بۈيرۇقىغا بويسۇنۇشىنى تەلەپ قىلىدىغان تەشۋىقات ۋەرەقلىرىنى شۇ مەتبەئەدە باسىدۇ. بىر تەشۋىقاتتا ناپولېئون مۇنداق دەيدۇ: «قازا ۋە قەدەرگە ئىشىنىش فرانسۇزلارغا تولۇق بويسۇنۇشىنى، ئۇلارغا قارشى تۇرماسلىقنى لازىم تۇتىدۇ. چۈنكى، فرانسۇزلارنىڭ مىسىر ئۈستىدىن غالىب كېلىشى ۋە مىسرنى ئىستىلا قىلىشى اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن بولغان.» ناپولېئون يەنە ئىسلام شەرىئىتىنى تەدرىجىي ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئۈچۈن «ناپولېئون قانۇنى» نى شۇ مەتبەئەدە بۆلۈپ باسىدۇ. بۇ مەتبەئە كېيىنچە ناپالېئوننىڭ مەقستىگە تامامەن زىت ھالدا ئەرەب ئىسلام مىراسلىرىنى تارقىتىشقا ئىشلىتىلدى. بۇنداق بولۇشىنى ناپولېئون ئويلىمىغان. شۇڭا بۇنى ھۇجۇمنىڭ «ئارتۇقچىلىقى» دېگىلى بولمايدۇ.

ھۇجۇمنىڭ ئىككىنچى «ئارتۇقچىلىقى» بولمىش پىرئەۋننىڭ ئاساسى - ئەتىقىدىنى قىزىشقا كەلگەن ئىلمىي تەكشۈرۈش ئۆمكىنىڭ غەربنى تېخىمۇ يامان گېپى ئوچۇق شەرقشۇناسلارنىڭ بىرى «يېقىن شەرق جەمئىيىتى ۋە مەنسۇبىي مەدەنىيىتى»[2] دېگەن كىتابتا مۇنداق دەيدۇ: «بىز كىرگەنلىكى ئىسلام ئېلىدە ئىسلامدىن بۇرۇنقى ھەزارەتلەرنى قىزىش ئۈچۈن يەر كولىدۇق، مۇسۇلمانلار ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەقىدىلەرگە قايتارمىكىن دېگەن تەمەيمىز يوق. ئۇلار ئىسلام بىلەن شۇ ھەزارەت ئارىلىقىدا تۇراقسىزلىشىپ كەتسىلا بىزگە كۆپايە».

ھۇجۇمچىلارغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن «ئىلمىي گۇرۇپپا» نىڭ نىشانىمۇ شۇنداق ئىدى. بۇ گۇرۇپپىنىڭ نىشانى ئىلمىي نىشان بولماستىن، بەلكى ئۇ، ئىلمىي تونغا ئورنىۋالغان خىرىستىيانلىق بولۇپ، 16 - ئەسىردىن باشلانغان خىرىستىيانلارنىڭ

[1] بۇ ئۆلىما شەيخ شەرقاۋىي. ناپولېئون ئۇنىڭغا بەك ئۆچ ئىدى.

[2] Near East; culture and Society, Edited bt. Culer Youngغا قارالا

ئاتالمىش ئىلمىي ئېكسپېدىتسىيەلىرىنىڭ بىرى پىرئەۋننىڭ ئاساسى - ئەتىقىلىرى نەچچە مىڭ يىللاردىن بىرى بار ئىدى. ئوغرىلانغانلىرى ئوغرىلىنىپ، بۇلانغانلىرى بۇلىنىپ تۇردى. ئىبادەتخانىلار، گىگانت ھەيكەللەر بۇلارنى مەسىرنى زىيارەت قىلىپ كەلگەنلەر كۆرۈپ، يىراق ئۆتمۈشنىڭ ئاجايىباتلىرىنى تاماشا قىلدى. يۇرتىغا ئىبرەت ئېلىپ قايتتى. كۆرمىگەنلەرگە دەپ بەردى. بۇ ئىشلار داغدۇغىسىز شۇنداق ئۆتۈپ كېتىۋەردى. مىسىرلىق مۇسۇلمانلارمۇ بۇ ئاجايىباتلارنى كۆردى. نەپىس ھۈنەرلەردىن زوقلاندى. لېكىن بۇ ئاجايىباتلار ئۇلارنىڭ تۇيغۇسىدا ئۆتمۈشتىكى قەۋملەر قالدۇرۇپ كەتكەن بۇتلار ئىدى. بۇ مۇسۇلمانلار بىلەن ئاشۇ بۇتپەرەسلەر ئوتتۇرىسىدا مۇناسىۋەت ئۇزۇلگەن ئىدى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەر قانداق جايلىرىدىكى ئەھۋال شۇنداق. ئەرەب يېرىم ئارىلىدا بولسۇن، ياكى شام ۋە ئىراقلاردا ياكى باشقا ئەللەردە بولسۇن ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇن شۇ جايلاردا ياشىغان بۇتپەرەسلەرنىڭ ئاساره - ئەتىقىلىرى ھەممە جايدا تېپىلىدۇ. مىڭ يىلدىن ئېشىپتۇ، كىشىلەر مۇسۇلمانلىقتا، بۇتلار توپا تېگىدە. بۇتلار كىشىلەردە پەقەت ئىبرەت ئېلىش تۇيغۇسى قوزغايدۇ.

لېكىن ھەرقايسى ئەللەرنى قىزىپ ئالتوپىلاڭ قىلىۋەتكەن خرىستىيانلارنىڭ ئىسلامىي زېمىنلارنى قىزىپ ئۆتمۈش ھەزارەتلىرىنى قىزىپ چىقىشتىكى مەقسىتى مۇسۇلمانلاردا ئىسلام بىلەن شۇ ھەزارەتلەر ئوتتۇرىسىدا تۇراقسىزلىق پەيدا قىلىپ، دىنسىزلاشتۇرۇشقا شارائىت ھازىرلاشتىن ئىبارەت. مانا بۇ، ناپولېئون ئۆزى بىلەن بىللە مىسىرغا ئېلىپ كەلگەن «ئىلمىي» گۇرۇپپىنىڭ نىشانى.

«زىيالىيلار» دەپ يۈرگەندەك مەزكۇر گۇرۇپپىنىڭ مەقسىتى نوقۇل «ئىلمىي» قىدىرىش دېيىش كالۋالارچە سادىدىلىقتۇر. شۇ گۇرۇپپىدىكىلەرنىڭ ئۆزى ئەسلى مەقسەتنىڭ ئۇندىق ئەمەسلىكىگە شاھىت بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئەسلى مەقسەت مىسىر مۇسۇلمانلىرى ئوتتۇرىسىدا فىرئەۋنچىلىك قىزغىنلىقى پەيدا قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى ئىسلامغا ئەمەس، ئىسلامدىن يىراق مىسىرغا تەۋە قىلىشتىن ئىبارەت. بۇ ھەقتە «نىل شائىرى» ھاپىز ئىبراھىم مۇنداق دەيدۇ:

مەن بىر مىسىرلىق يىلتىزىم ئېھرامغا تۇتاش،
زامانلار بويى ئېھرامدا بولمىدى يوقاش.

ھاپىز ئىبراھىم گەرچە مۇسۇلمانچە شېئىرلارنى يازغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۇنىڭدا رەزىل سۈيقەست ئۆزىنى كۆرسەتتى. ھېلىقى گېپى ئوچۇق شەرقشۇناس دېگەندەك،

رەزىل سۈيقەست ئىسلام بىلەن بۇرۇنقى ھەزارەتلەر ئوتتۇرىسىدا تۇراقسىزلىق پەيدا قىلىش.

ئىسلام شەرىئىتىنى چەتكە قېقىش، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسانلار تۈزگەن قانۇنىنى دەسسىتىش، مىسىرنى ئىسلام دۇنياسىدىن ئايرىۋېتىش ئۈچۈن ۋە مىسىرنى دىنسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن پىرئەۋنچىلىك قىزغىنلىقىنى پەيدا قىلىش ناپالېئوننىڭ ھۆجۇم قوزغاشتىكى ئاساسلىق نىشانى. ئىمپېرىيە يولىنى كېسىپ تاشلاش قوشۇمچە نىشان.

ئىشغالىيەتچىلەرنىڭ ناپولېئون بىلله ئېلىپ كەلگەن «پاھىشىلىرى» قاھىرە كوچىلىرىغا يالڭاچ چىقىپ، ئازغۇنلۇق پەيدا قىلدى، پاھىشۋازلىقنى تارقاتتى. بەزى مۇسۇلمان ئاياللارنى تەقلىد قىلىشقا كۈشكۈرتتى. بۇ ھەقتە «ئاسارەت ئاجايىباتلىرى» دېگەن كىتابتا كۆپ توختىلىدۇ.

ناپولېئون مىسىرنى بېسىۋالغان كۈنىنىڭ ئەتىسى دۇنيا يەھۇدىيلىرىغا ئاتا بوۋىلىرىنىڭ ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىش چاقىرىقى چىقاردى. بۇ ئىككى ئەھۋالنى يۇقىرىقى ئەھۋاللارغا قوشساق ناپالېئوننىڭ مىسىرغا كېلىشتىكى خىرىستىيانلىق سۈيقەستى ئاشكارلىنىدۇ. فرانسىيە ئىنقىلابىنىڭ قوزغىلىشىدا يەھۇدىيلار ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان. ناپالېئوننىڭ يەھۇدىيلار پېتىشتۇرگەن ۋە ئۇنىڭغا يول كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ مىسرنى بېسىۋېلىشغا ھەمكارلاشقان.

مانا بۇلار فرانسىيە ھۆجۇمنىڭ ھەقىقىي «ئارتۇقچىلىقلىرى». ياۋروپالىقلارنىڭ قولىدىكى تارىخ كىتابلىرى بۇنى سۆزلىمەيدۇ. كاتتا «مۇسۇلمان» تارىخچىلار ياۋروپالىق ئۇستازلىرىدىن قارىسىغا نەقىل قىلىشىدۇ.

ناپولېئون ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنى ئوققا تۇتتى. ئەزھەرنى ئات ئېغىلى قىلدى. مىسىرلىقلارنى ئىسلام دىنىدىن مەجبۇرى يانىدۇرماقچى بولدى. ئۇنىڭ بۇ ھاماقەتلىكلىرى فرانسىيەنى ئىسكەنجىگە ئالغان ھەربىي ۋە سىياسىي شارائىتلارغا قوشۇلۇپ، ناپالېئوننى مىسىرنى تاشلاپ فرانسىيەگە قايتىشقا مەجبۇر قىلدى. ئىشغالىيەتچى كاپىرلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ غەزىپى بارغانچە ئاشماقتا ئىدى. بۇنىڭ بىلەن سۇلايمان ھەلەبىي ئىشغالىيەتچى قوشۇنىنىڭ ناپالېئوندىن كېيىنكى قومانداني كۆلەيمىرنى ئۆلتۈرۈۋەتتى[①].

[①] مىسرلىقلار فرانسىيە ئىشغالىيەتچىلىرىگە كەم ئۆچرايدىغان باھادىرلىق ۋە قەھرىمانلىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ قەھرىمانلىقلىرى ھازىرقى ئۇقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلار ئوقۇپ يۈرگەن تارىخ كىتابلىرىدا تەسۋىرلەنگەندەك، «مىسرلىقلار» نىڭ «فرانسىيەلىكلەر » گە تاقابىل تۇرۇشى بولماستىن، بەلكى «مۇسۇلمانلار» نىڭ ئىشغالىيەتچى كاپىرلارغا قارشى تۇرۇشى ئىدى. بۇ، خىرىستىيانلارغا قارشى ئىسلام جىھاد ئىدى. پاكىت شۇكى: جىھادقا دىنى ئۇلىمالار رەھبەرلىك

ھەرخىل شارائىتلار بىرلىشىپ فرانسىيە ئىشغالىيىتىنى مىسىردىن ئايرىلىشقا مەجبۇرلاپ، فرانسىيە ئىشغالىيىتىنى ئاخىرلاشتۇردى. بىراق، ئەپسۇسكى بۇ ئىشغالىيەتنىڭ «ئارتۇقچىلىقلىرى» ئاخىرلاشمىدى. «ئىلمىي تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى» بۇ گۇرۇپپىنى ئىلىپ كەلگەن ئىشغالىيەتچىلەر كەتسەمۇ، كەتمەي ھەربكتىنى داۋاملاشتۇردى. بۇ ھەيران قالارلىق بىر ئىش. تا بۈگۈنگىچە ئۇنى بىز چۈشىنەلمەيۋاتىمىز ناپالېئون مۇسۇلمانلىقىنى دەۋا قىلغانىدەك، مۇسۇلمانلىقىنى دەۋا قىلغان ئىشغالىيەتچىلەر ئۆز پېتىچە قىلىۋەردى. مەسىلەن: فرانسىيەپەرەس سۇلايمان پاشا. ئۇ كېيىن ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى. ناپولېئون قاھىرەنىڭ مۇنىرە رايوندا قۇرغان پىرئەۋن ئاساره - ئەتىقىلىرى ئىنستىتۇتىمۇ جايىدا قالدى. بۇ ئىنستىتۇت تا ھازىرغىچە ئۆز ئورنىدا تۇرماقتا.

فرانسىيە ئىشغالىيەتچىلىرى شارائىت يار بەرمىگەنلىكى سەۋەبىدىن خىرىستىيانلىق - يەھۇدىيلىق پىلانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرالمىغان بولسىمۇ، تەقدىر ئۇلارغا پىلانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بېرىدىغان شەخس - «مۇھەممەد ئەلى كەبىر» نى نېسىپ قىلدى.

***

مۇھەممەد ئەلىنىڭ رولى

مۇھەممەد ئەلى - سېسىق نامى پۈر كەتكەن زالىملىق ۋە رەھىمسىزلىكتە داڭق چىقارغان بىر شەخس. ئۇنى ئوسمان ئىمپېرىيەسى غەلىە - پاراقنى ۋاقتىدا تاپشۇرمىغانلارنى ئەدەبلەشكە ئەۋەتكەن. ئۇ ۋە ئۇنىڭ شايكىلىرى كەنتىنىڭ سىرتىغا بارگاھ قۇرۇپ، بۇلاڭ - تالاڭ ۋە قاقتى - سوقتىلىق بىلەن كىشىلەرنى قورقۇتۇپ، ئۇلارنى مۇھەممەد ئەلى ۋە ئۇنىڭ شايكىلىرىنىڭ دەردىنى تارتقۇچە غەلىە - پاراق تاپشۇرغان (گەرچە ئېغىر بولسىمۇ) تۈزۈككەن دېگۈزۈۋەتكەن. مۇھەممەد ئەلى

قىلدى. ناپولېئون خىرىستىيانلارغا قارشىلىق كۆرسىتىش ھەربكتىنىڭ ئاساسى بولغان ئەزھەرگە چىش تىرنىقى بىلەن ئۆچ بولۇپ كەتتى. ئەڭ چوڭ پاكىت شۇكى: كۆلەيمرنى ئۇلتۇرگەن سۇلايمان ھەلبىي مىسىرلىق ئەمەس ئىدى، بەلكى مۇسۇلمان ئىدى. ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقى ئۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىغا باستۇرۇپ كىرگەن ئىشغالىيەتچىلەرنىڭ قوماندانىنى ئۇلتۇرۇشىكە ئۇندىدى. ئۇچاغدا تېخى ۋەتەنپەرۋەرلىك دەۋالىرى ئوتتۇرىغا -چىقمىغان ئىدى. ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ مىسىرلىقلارنى فرانسىيىلىكلەرگە قارشى تۇرۇشقا ئۇندىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئوقۇغۇچىلارغا بۇ كۆنلەردە ئۆگىتىۋاتقانلىرىمىز بۇ ئەمەلىي تارىخقا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان يالغانچىلىقتۇر. بۇمۇ مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ بىر ئىسارىتى.

ھوقۇقپەرەسلىكتە مەجنۇنلۇق دەرىجىسىگە يەتكەن شەخس ئىدى. ئۇ بەك «ياراملىق» ئىدى[1].

بىزنىڭ قولىمىزدا فرانسىيەنىڭ مۇھەممەد ئەلىنى مىسىرغا ۋالىي قىلىپ ئەۋەتىشتە سۇلتانغا بېسىم ئىشلەتكەنلىكىنى جەزملەيدىغان پاكىت يوق. ھەرخىل ئالامەتلەردىن قارىغاندا شۇنداقتەك تۇرىدۇ.

لېكىن مۇھەممەد ئەلى ھەر ھالدا 1805 - يىلى ئوسمانىيلار تەرىپىدىن مىسرغا ۋالىي قىلىپ ئەۋەتىلدى. بۇ فرانسىيە ئىشغالىيەتچىلىرى مىسىردىن چېكىنىپ، مەملۇكىيلار سۇلتانىنىڭ ھاميلىقىدىكى باشقۇرۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرگىنىگە ئۇچ يىل بولغان ۋاقىت ئىدى.

مۇھەممەد ئەلىنى فرانسىيە تولۇق قوينىغا ئېلىپ، ئۆز پىلانلىرىنى ئۇنىڭ قولى بىلەن ئىجرا قىلدى. فرانسىيە ئۇنىڭغا فرانسىيەپەرەس سۇلايمان پاشانىڭ باشقۇرۇشىدا ئەينى زامانداىكى ئەڭ زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان مۇنتىزىم بىر ئارمىيە قۇرۇپ بەردى.

فرانسىيە ئۇنىڭغا ئەينى زامانداىكى ئەڭ ئىلغار دېڭىز ئارمىيەسىنى قۇرۇپ بەردى.

فرانسىيە ئۇنىڭغا دىمياتتا ھەربىي ئىشلار دېڭىز ئامبىرى قۇرۇپ بەردى.

فرانسىيە ئۇنىڭغا مىسرنىڭ سۇ ئىنشائاتىنى راۋانلاشتۇرۇش ئۈچۈن ھەقسىز كۆۋرۈكلەرنى سېلىپ بەردى.

فرانسىيە مۇشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مۇھەممەد ئەلىنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن قىلدىمۇ؟ ياكى مىسرنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن قىلدىمۇ؟

بەلكى فرانسىيە ئىشغالىيەتچىلىرى ئىجرا قىلالمىغان خرىستىيانلىق پىلانلىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن قىلدى.

مۇھەممەد ئەلى مىسرنى ئىسلامىي مەركەز بولۇشتىن باشقا بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇشتا، ئاخىرى بېرىپ مىسرنى ئىسلام تەۋەلىكىدىن چىقىرىۋېتىشتە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ شۇنداق رول ئېلىۋاتقانلىقىنى يا بىلدۇ، يا بىلمەيدۇ. كامال ئاتا تۈرك ۋە جامال ئابدۇناسرنىڭ ئەھۋالىغا قارىغاندا مۇھەممەد ئەلى ئۆزىنىڭ قانداق رول ئويناۋاتقانلىقىنى تولۇق بىلسە كېرەك دېگۈمىز كېلىدۇ.

[1] ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا چوڭ رول ئېلىش ئۈچۈن تاللانغانلار ھوقۇق مەستانىسى ۋە رەھىمسىز بولۇشى كېرەك ئىدى. مۇھەممەد ئەلى، كامال ئاتا تۈرك، جامال ئابدۇناسىر قاتارلىقلاردا مەزكۇر شەرتلەر تولۇق تېپىلاتتى.

مەيلى ئۇ بىلسۇن، ياكى بىلمىسۇن بەربىر ئۇنىڭ ئالدىغان رولى ئوخشاش. ئۇ ئالغان رولنىڭ نەتىجىسىمۇ ئوخشاش. پىلاننى ئىجرا قىلغۇچىلارنىڭ نىيەت - مەقسەتلىرى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى: ھەقىقىي مۇسۇلمان ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا بولسۇن ئۇنداق رولنى ھەرگىز ئالمايدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقى ئۇنى ئىسلام دۈشمەنلىرىدىن «يوليورۇق» ئېلىشتىن توسىدۇ.

مۇھەممەد ئەلىنىڭ دىن دۈشمەنلىرىگە خىزمەت قىلىشتا قانداق رول ئوينىغانلىقىنى چۈشىنىش ئۈچۈن دۈشمەنلەرنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىش كېرەك.

دۈشمەنلەرنىڭ مەقسىتى ئىسلام دىنىنى ئومۇميۈزلۈك يوق قىلىش. لېكىن ئۇلار بۇ پىلاننى ئىمكانىيەتلىك مۇئەييەن باسقۇچلارغا بۆلۈپ ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى يوق قىلىش، ئىسلام دۇنياسىنى غەربلەشتۈرۈش، بولۇپمۇ ئەزھەر جايلاشقان مىسرنى ئاۋۋال غەربلەشتۈرۈپ، ئىسلام دۇنياسىنىڭ قالغان جايلىرىنى غەربلەشتۈرۈشنى مىسىردىن باشلاش باسقۇچلۇق نىشان. ئىسلام دۇنياسىنى تەلتۆكۈس يوق قىلىش ئاخىرقى نىشان.

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى يوق قىلىش ئىشقا ئېشىپ بولدى. ئىدىيەۋى ھۇجۇم ئارقىلىق غەربلەشتۈرۈشنىڭ بىرىنچى قەدىمى: خرىستىيانلارغا قارشى جىھاد قىلىش روھىنى ئۆلتۈرۈپ، قارشىلىق كۆرسىتىشنى توگىتىش. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەقىدىنى يوق قىلىشقا تۇغرا كېلىدۇ. ئىسلام ئەقىدىسى مۇسۇلمان كىشىگە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلىقىنى، دۈشمەنلەرنىڭ كاپىرلىقىنى، ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىسلام زېمىنىنى ئىگىلىۋېلىشىغا يول قويماسلىقىنى ئەسلىتىپ تۇرىدۇ. مۇسۇلمانلار غەربلىشىپ كەتسە، ئۇلاردا مۇنداق خىيال بولمايدۇ، مۇسۇلمانلاردا بولىدىغان ئىمانىي ۋۇجدان بولمايدۇ. غەربلىشىش (ھەربىي ئىشلاردا غەربكە بويسۇنغاندىن كېيىن) ئىسلام دۇنياسىنى غەربلىكلەرنىڭ بېقىندىسىغا ئايلاندۇرىدۇ. چۈنكى ئىسلام دۇنياسى غەربلەشكەن چاغدا ئۆزىنى ئىسلام دۇنياسىغا تەۋە دەپ تونۇمايدۇ، بەلكى غەربكە تەۋە دەپ تونۇيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا غەربتىن ئايرىلىش خىيالى بولمايدۇ. ھەتتا ئايرىلىپ «مۇستەقىل» بولۇش خىيالىغا كەلگەندىمۇ، بېقىندىلىق دائىرىسىدە خوجىلىرىنىڭ سىزىپ بەرگەن سىزىقىدىن چىقالمايدۇ.

بىز ئەمدى دۈشمەنلەرنىڭ پىلانىنى بىلدۇق. ئەمدى فرانسىيە «يېراقتىن كونترول» قىلىپ تۇرغان مۇھەممەد ئەلىنىڭ رولىغا قاراپ باقايلى

فرانسىيە مىسردا ئىجرا قىلماقچى بولغان خرىستىيانلىق پىلانى - مۇھەممەد ئەلىنى چوڭايتىپ، ئۇنى سۇلتاندىن مۇستەقىل بولۇشقا كۈشكۈرتۈش. بۇنداق قىلغاندا

ئىسلام دۆلىتىنى پارچىلاپ ئاجىزلاشتۇرغىلى بولىدۇ. مۇھەممەد ئەلىنى باشقا ۋالىيلار دوراپ، ئارقا - ئارقىدىن سۇلتاندىن يۈز ئۆرۈپ مۇستەقىل بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلىپىلىك چاك - چېكىدىن بۆسۈلۈپ يىمىرىلىدۇ. مانا بۇ چاغدا مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنكى مىسرنى غەربلەشتۈرۈپ، داۋاملىق غەربكە بېقىنىدىغان ئىسلامغا قارىمايدىغان قىلىش پىلانى يولغا قويۇلدۇ.

مۇھەممەد ئەلى بۇ رولنى ناھايىتى ياخشى ئالدى. فرانسىيە قۇرۇپ بەرگەن، فرانسىيەپەرەس سۈلايمان پاشا مەشىق قىلدۇرۇپ بەرگەن ئارمىيە مۇھەممەد ئەلىنىڭ خەلىپىلىكى مۇستەقىل بولۇشقا ئۇرۇنىشىدا ۋە خەلىپىگە قارشى تۇرۇشىدا ئوبدان كۆرەككە كەلدى. بۇ ئارمىيە بىرىتانىيە ئارىلاشمىغان بولسا، خەلىپىلىكنىڭ قوشۇننىي يېڭۈالغان بولاتتى. بىرىتانىيە كۆرۈنۈشتە خەلىپىنىڭ سېپىدە تۇرۇپ، ئەمەلىيەتتە باشقا سەپتە تۇردى. بىرىتانىيە سۈلتانىنىڭ «دوستلۇقنى» فرانسىيەنىڭ دوستلۇقىدىن ئەلا بىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا فرانسىيەنىڭ مىسردا نوپۇز تىكلىشىگە يول قويۇپ، خرىستىيانلىقنىڭ باش نىشانىغا باشقىچە يول بىلەن خىزمەت قىلدى. بىرىتانىيە مۇھەممەد ئەلىنى كۆرۈنۈشتە چەكلەپ، خەلىپىگە ھۇجۇم قىلغۇزمىدى. دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە مۇھەممەد ئەلىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئەمەلىي قوللاپ، ئاتاقتا سۈلتانغا تەۋە بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە مىراسخورلۇق تۈزۈمىدىكى پادىشاھ بولۇشىغا يول قويدى. (بۇ ئەسنادا خرىستىيان ياۋروپالىرى بىرلىشىپ، مۇھەممەد ئەلىنى ناپىرىن جېڭىدە ۋەيران قىلدى. چۈنكى ئۇ، خۇدىنى بىلىمەي، خرىستىيان دۆلىتى - يۇنانغا ھۇجۇم قىلىشقا پېتىنغان ئىدى. خرىستىيانلار ئۇنى پەقەت ئىسلامغا قارشى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن چوڭايتقان ۋە قوراللاندۇرغان. ئۇ شۇنداق قىلسا ھەممە يارەمگە ئېرىشىدۇ. ناۋادا شەخسى تامادا بولۇپ، خرىستىيانلارنىڭ بىرەرىگە چېقىلىپ قويسا ئۇنى ئەدەپلەش كېرەك. زۆرۈر تېپىلسا تولۇق ۋەيران قىلىشقىمۇ بولىدۇ.)

مۇھەممەد ئەلى غەربلەشتۈرۈش ۋەزىپىسىنى ياۋروپاغا ئوقۇغۇچى ئەۋەتىش سىياسىتىنى يولغا قويۇش ئارقىلىق ئورۇندىدى. بۇ سىياسەت ئەمەلىيەتتە مۇھەممەد ئەلى قىلغان ئىشلارنىڭ ئەڭ خەتەرلىكى بولۇپ چىقتى. چۈنكى بۇ ئارقىلىق «ئەلمانىيلىق» ئوقۇ - ئوقۇتۇش ساھەسگە كىرىشكە باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مىسرنىڭ باشقا ساھەلىرىگە ئومۇملاشتى.

بەزىلەر: مىسرنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن مۇھەممەد ئەلىنىڭ ئالدىدا بۇنىڭدىن باشقا يول يوق ئىدى دېيىشىدۇ. بۇ قىيقىرىل يالغان سۆز.

مۇھەممەد ئەلى مىسىرنى ئىسلامچە گۈللەندۈرۈشنى خالايدىغان ئاڭلىق مۇسۇلمان رەھبەر بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئالدىدا باشقا يول بار ئىدى. مىسىرنىڭلا ئەمەس پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىنىڭ بىلىم بۇلىقى بولغان ئەزھەرنى گۈللەندۈرۈش، ئەزھەرنى دىنى ۋە پەننى ئىلمىنى تەڭ ئوقۇتىدىغان، ياۋروپالىقلارغا ئۇستاز بولغان دوختۇرلارنى، ئىنژېنېرلارنى، ماتېماتىكلارنى، ئاستىرونوملارنى، فىزىكلارنى، خىمىكلارنى يېتىشتۈرگەن بۇرۇنقى گۈللەنگەن دەۋرىگە قايتا كىرگۈزۈش ئۇنىڭ ئالدىدىكى يول ئىدى.

مۇھەممەد ئەلىنىڭ ۋەتىنى ياكى بارلىق ئىسلام ئەللىرى ئەزھەرنى گۈللەندۈرۈشتە ئىلىم - پەن مۇتەخەسسىسلىرىگە ئېھتىياجلىق بولسا، مۇھەممەد ئەلى تەقۋادار، دىيانەتلىك، ئۆتكۈر پىكىرلىك، ئۆزىنى توختاتقان، نىكاھلىنىپ بولغان، ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان كىشىلەرنى تاللاپ ئەۋەتىپ، ھەر قايسى پەنلەردە مۇتەخەسسىسلەشتۈرۈپ، ئۇلار ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنى ئىسلامىي مۇھىتتا تەربىيەلىگەن بولسا، قىلالايتتى. ياشلارمۇ دىنىنى ساقلاپ قالالايتتى. ئىلىم - پەن ئىگىلەپ قالاقلىقتىن قۇتۇلالايتتى. مۇسۇلمانلار قالاقلىشىش دەۋرىدە قولدىن بېرىپ قويغان ئىلمىي سەۋىيىلۈك ئەسلىگە كېلەتتى. بۇ چاغدا مىسىرمۇ گۈللىنەتتى. پۈتۈن ئىسلام دۇنياسى گۈللىنەتتى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئوقۇغۇچىلار ئەزھەرگە كېلەتتى. مۇھەممەد ئەلى ئىسلامغا چوڭ خىزمەت قىلغان مۇسۇلمان رەھبەر بولۇپ قالاتتى.

مۇھەممەد ئەلى شۇنداق قىلىشنى ئويلىدىمۇ ياكى باشقا بىر يۇنىلىشكە كەتتىمۇ؟ ناۋادا ئۇ شۇنداق قىلغان بولسا، جاھانگىرلار ئۇنى تاللىمايتتى. ئۇنى «چوڭ رول» ئالغىلى قويمايتتى. ئۇ روھىي جەھەتتىن باشقا بىر ئىشنى قىلىشقا - غەربلەشتۈرۈشكە تەربىيەلەنگەن ئىدى. شۇڭا ئۇ، ئۆزىنى باشقۇرالمايدىغان ئۆسمۈر ياشلارنى ياۋروپاغا كۆپلەپ ئەۋەتتى. ياشلار خالىسا، ئىلىم ئۆگەنىدى، خالىسا بۇزۇقچىلىق ئۆگەنىدى، كۆپ ئەھۋالدا ئىككىلىسىنى تەڭ ئۆگەنىدى. بۇ ياشلار مىسىرغا قايتىپ كېلىپ، غەربكە چوقۇنۇشقا باش بولۇپ، پۈتۈن يۇرتنى غەربكە تارتتى.

مۇھەممەد ئەلىنىڭ ھەربىر ئۆمەك بىلەن نامازغا ئىمام بولىدىغان، دىن ئۆگىتىدىغان بىر ئادەمنى بىللە ئەۋەتكەنلىكى تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق بىر ئىش. ئۇ چاغلاردا نامازنى مۇسۇلمانلار چوڭ بىلەتتى. نامراز ئوقۇمايدىغان مۇسۇلمانىنىڭ بولۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايتتى. ھېچبولمىغاندا نامراز ئوقۇش بىر مۇقەددەس

ئەنئەنە بولۇپ، ھېچقانداق مۇسۇلمان ئۇنىڭغا قارشى چىقمايتتى. شۇڭا بىر توپ مۇسۇلمان بار يەردە ئىمامنىڭ بولماسلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايتتى. بۇ ئەنئەنىنى يوق قىلىشقا مۇھەممەد ئەلىنىڭمۇ ھەددى ئەمەس ئىدى.

ئىمامىلار نېمە ئىش قىلدى؟

رىفائە راپىئ تەھتاۋىي ئاشۇ «كاتتا» ئىمامىلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ فرانسىيەگە بارغاندا شۇنداق ئىدى. لېكىن ئۇ، غەربلەشتۈرۈشنىڭ ئىمامى بولۇپ قايتىپ كەلدى. ئۇ برقانچە يىلدىن كېيىن فرانسىيەدىن قايتىپ كەلگەندە ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا چىقتى. ئۇ، ئائىلىسىدىكىلەردىن نومۇس قىلىپ يۈزىنى باشقا ياققا بۇرۋالدى. ئۇ ئائىلىسىدىكىلەرنى «دېھقان»، ئۇلار مېنىڭ ئىستىقبالىمغا چىقىش شەرپىگە لايىق ئەمەس دەپ ئەيىبلىدى.

كېيىنچە ئۇ، پارىژدا كۆرگەن - بىلگەنلىرى ھەققىدە بىر كىتاب يېزىپ، ئىيىللارنى ئازاد قىلىشنى - يۈزىنى ئېچىشنى، ئەرلەر بىلەن ئارلىشىشنى تەشەببۇس قىلدى؛ تانسىنى بازارغا سېلىپ، تانسا مۇزىكا ئاھاڭىغا ماسلاشتۇرۇپ ئويناىدىغان تەنتەربىيە ھەرىكىتى، ئۇنى يامان ئىش دەپ قارىماسلىق كېرەك، - دېدى.

تەبىئىيكى مىسىر مۇسۇلمانلىرى تەھتاۋىينىڭ تەشەببۇسنى قوللىمىدى. چۈنكى ئۇلاردا تېخى ئىسلامنىڭ قالدۇقلىرى بار ئىدى. ئىسلام ئەنئەنىلىرى ھاياتلىقنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى كونترول قىلىپ تۇراتتى. ئىسلام ۋە ئىسلامىي ئەنئەنىلەر ئۇنداق تەشەببۇسلارنى كۈلكىگە قويغۇدەك ۋە قاتتىق ئىنكار قىلغۇدەك كۈچكە ئىگە ئىدى. لېكىن قوماندانلىق ئىستربلكىسى غەربلىشىشنى كۆرستۈاتاتتى.

مۇھەممەد ئەلى ۋە رىفائە تەھتاۋىيلار ئاساسلىقى مۇنداق قىلدى: ئەينى ۋاقىتتا مىسىر ۋە باشقا ئىسلام ئەللىرىدە بىرلا مەركىزى نۇقتا بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ، ئىسلام ئىدى. (مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىنىڭ ھەقىقىتىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ھازىرچە دېمەي تۇرايلى) رىفائە تەھتاۋىي ئوتتۇرىغا چىقىپ، بۇ چوڭ مەركىزى نۇقتىنىڭ يېنىدا غايەت كېچىك بىر نۇقتىنى - غەرب ھەزارتىنى پەيدا قىلدى ۋە مۇسۇلمانلارنى مۇشۇ نۇقتىغا كۆچۈشكە چاقىردى. ئاستا - ئاستا بۇ كىچىك نۇقتا زورىيشقا، چوڭىيشقا باشلاپ، مۇسۇلمانلار ھاياتىدىكى ئىككىنچى مەركىزى نۇقتىغا ئايلاندى. ئىككىنچى نۇقتا چوڭايغانسېرى بىرىنچى نۇقتا كىچىكلىدى. ئاخىرى بېرىپ، كىچىك نۇقتا ئاساس نۇقتىغا ئايلاندى. ئەسلىدىكى چوڭ نۇقتا بارغانچە كىچىكلەپ يوقالدى.

***

بۇ تەدرىجىي كۆچۈشكە بىر ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت كەتتى. بىراق كۆچۈش توختىماي داۋاملاشتى. بەلكى ئۇزلۇكسىز ھالدا ئىجتىمائىي، ئەخلاقىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي. ساھەلەرگە كېڭەيدى. بولۇپمۇ «ئايالالار ئازادلىقى» مەسىلىسى ئەۋجىگە چىقتى. بۇ ھەقتە كېيىن توختىلىمىز. بىراق بۇ جايدا مۇنداق بىر سوئالنى قويۇش كېرەك: نېمىشقا مۇنداق كۆچۈش يۈز بېرىدۇ؟

بۇ، غەربنىڭ ئالدىدا ھەربىي جەھەتتە مەغلۇپ بولغانلىقتىنمۇ؟ مەغلۇبلارنىڭ غالىبلارنى دوراشقا مەستانە بولغانلىقتىنمۇ؟ بۇنداق دەپلا ئىسلام دۇنياسى غەربلەشكەن، تارىختا مۇسۇلمان بولۇپ باقمىغاندەك، بەلكى ئۇدا ئون ئۇچ ئەسىر ئىسلامىي ھاياتتا ياشاپ باقمىغاندەك ئۆزىنى ئۇنتۇغان جەريانىدا يۈز بەرگەن ئىشلارنى چۈشەندۈرگىلى بولمايدۇ.

ھەربىي مەغلۇبىيەتكە ئانچە تىز پۈكمەيدىغان، بەلكى زادى تىز پۈكمەيدىغان بىر ئېتىقادلىق ئۈممەتتە يۈز بەرگەن مۇشۇنداق چوڭ كۆچۈشنى، بەلكى چوڭ يىمىرىلىشنى ھەربىي مەغلۇبىيەت بىلەنلا چۈشەندۈرگىلى بولامدۇ؟

مۇسۇلمانلار ئۇھۇد ئۇرۇشىدىمۇ قاتتىق مەغلۇپ بولغان. ئۇ مەغلۇبىيەتنى تەسۋىرلەشكە مۇنۇ ئايەت كۇپايە قىلىدۇ: ﴿إِذْ تُصْعِدُونَ وَلاَ تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ﴾ ﴿ئۇز ۋاقتىدا پەيغەمبەر ئارقاڭلاردىن سىلەرنى چاقىرىپ تۇراتتى، سىلەر ھېچكىمگە قارىماي قاچاتتىڭلار﴾[1].

مۇسۇلمانلارنى بۇ مەغلۇبىيەت قاتتىق لەرزىگە كەلتۈردى. چۈنكى ئۇلار مۇئمىنلارنىڭ كاپىرلار ئالدىدا يېڭىلىپ قېلىشىنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلمىغان ئىدى. ھەتتاكى ئۇلار ھەيران قالغانلىقتىن ئۆزىنى باسالماي بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟» دەپ تاشلىدى: ﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا﴾ ﴿سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەت سىلەر دۈشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا، سىلەر يەنە بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟ دېدىڭلار﴾[2].

لېكىن مەغلۇبىيەتتىن كېيىن كەلگەن ئىلاھىي يولىورۇق جاراھەتلەرگە شىپالىق مەلھەم بولدى: ﴿وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوشىشىپ قالماڭلار قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر﴾[3].

[1] سۈرە ئال ئىمران، 153-ئايەت.
[2] سۈرە ئال ئىمران، 165-ئايەت.
[3] سۈرە ئال ئىمران، 139-ئايەت.

مۇشۇ يولیورۇق نازىل بولغاندىن باشلاپ، ئۇنى مۇسۇلمانلار ئاڭقىردى ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلدى. مەغلۇبىيەت ئۇلارنى بوشاشتۇرالمىدى. چۈنكى، ئۇلار ئىمان بىلەن ئۇستۇنلۇك قازىناتتى. الله ئۇلارغا تۆۋەندىكى ئايەتتە تونۇشتۇرغان كىشىلەرنى ئۆزلىرىگە ئۈلگە قىلاتتى: ﴿وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُواْ لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا اسْتَكَانُواْ وَاللّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ، وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلاَّ أَن قَالُواْ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ، فَآتَاهُمُ اللّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الآخِرَةِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر بىلەن كۆپلىگەن خۇداگۇي ئۆلىمالار بىرلىكتە جەڭ قىلدى. ئۇلار الله يولىدا يەتكەن كۈلپەتلەردىن روھسىزلانمىدى، بوشاشمىدى، باش ئەگمىدى، الله ئۆزىنىڭ يولىدا دۈچ كەلگەن قىينىچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگۈچىلەرنى دوست تۇتىدۇ. ئۇلارنىڭ سۆزى پەقەت: پەرۋەردىگارىمىز گۇناھلىرىمىزنى، ئىشىمىزدا چەكتىن ئاشقانلىقىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، قەدەملىرىمىزنى مۇستەھكەم قىلغىن ۋە كاپىر قەۋمگە قارشى بىزگە ياردەم بەرگىن، دېگەندىن باشقا بولمىدى. الله ئۇلارغا دۇنيانىڭ ساۋابىنى ۋە ئاخىرەتنىڭ ياخشى ساۋابىنى ئاتا قىلدى. الله ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ﴾[1].

مۇسۇلمانلار موڭغۇللار ۋە ئەھلىسىلىپلەر ئالدىدىمۇ ناھايىتى سەت يېڭىلدى.

موڭغۇللارنىڭ ھۇجۇمى بەك ئەجەللىك بولدى. بۇ ھۇجۇم ئابباسىي ئىمپېرىيەسىنى يوق قىلىپ، باغدادنى خارابلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى. باغدادتا مۇسۇلمانلارنىڭ قانلىرى دەريا بولۇپ ئاقتى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىقى ۋە قورقۇنچىسى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، باغدادنىڭ كوچىسىدا بىر موڭغۇل مۇسۇلمانغا ئۇچرىسا، موڭغۇلنىڭ قولىدا قىلىچ بولمىسا، مۇسۇلمانغا «قىلىچنى ئەكېلىپ سېنى ئۆلتۈرىمەن، جايىڭدا تۇرۇپ تۇر» دەپ قويسا، مۇسۇلمان موڭغۇل قىلىچنى ئەكېلىپ ئۇنى ئۆلتۈرگۈچە جايىدىن مىدىرلىيالماي تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ مۇسۇلمانلار روھىي جەھەتتىن توڭشىپ كەتمىگەن، موڭغۇللارنى ئۆزلىرىدىن ياخشى، ياكى ھۆرمەتكە سازاۋەر دەپ قارىمىغان. بەلكى موڭغۇللار مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە بىر توپ بۇتپەرەس ياۋايىلار ئىدى، گەرچە ئۇلار غالىبلار بولسىمۇ ھاقارەتتىن باشقىغا ئەرزىمەيتتى.

ئەھلىسىلىپلەر تەييارلىقسىز تۇرغان مۇسۇلمانلارغا ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قوزغىدى. ھۇجۇم ئىككى ئەسىر داۋاملاشتى. مۇسۇلمانلار سالاھىددىننىڭ زامانىدا

[1] سۈرە ئال ئىمران، 146-147-148--ئايەتلەر.

يەڭگۈچى كۆپ خاپىلىقلارنى تارتتى. مىسىر ۋە شامدا ناسارالار كىچىك دۆلەتلەرنى قۇردى. شۇنداقتىمۇ مۇسۇلمانلار روھىي جەھەتتىن تۆگىشىپ كەتمىگەن، ناسارالارنى ئۆزلىرىدىن ياخشى، ياكى ھۆرمەتكە سازاۋەر دەپ قارىمىغان. بەلكى ناسارالار مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە چوقۇنىدىغان مۇشرىكلار ئىدى. ناسارالار مۇشرىك بولغاچقا، ئەخلاقسىز بولغاچقا، مۇسۇلمانلار ئۇلارنى زادى كۆزىگە ئىلمايتتى. ناسارالارنى دەيۇز دەيتتى. بۇ دەيۇزلەر كوچىدا ئايالى بىلەن ماڭسا، ئايالى ئاشنىسىغا ئۇچراپ قالسا، ئېرى ئايالىنىڭ ئاشنىسى بىلەن پاراڭلىشۋېلىشى ئۇچۇن بىر چەتكە چىقىپ تۇراتتى.

ئۇنداقتا ئېتىقادلىق مىللەت كۆتۈلمىگەن قاتتىق ھەربىي مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمەسلىكى كېرەك ئىدى.

بەزىلەر: مەغلۇپ بولۇپ تۇرغان مۇسۇلمانلار پەۋقۇلئاددە يۇقىرى ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەتنىڭ ئاساسىغا دۇچ كېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ قورقۇنچلۇق دەرىجىدە قالاقلاشقانلىقىنى تۇيۇقسىز بايقاپ، شۇنداق ئۆزگىرىپ كەتتى، دېيىشىدۇ. بۇ سۆز قارىماققا كىشىنى قايىل قىلىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزىنىڭ قانچىلىك قالاقلاشقانلىقىنى بايقىشى ئۇلارنى غەربلىكلەرنىڭ ئالدىدا كۆزى قامىشىدىغان قىلىپ قويىدى. لېكىن بۇنىڭ بىلەنلا بۇنچە چوڭ كۆچۈشنى چۈشەندۈرگىلى بولمايدۇ، ئاقلىغىلى ئەسلا بولمايدۇ.

تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار مۇسۇلمانلىق تۇرمۇشىنى باشلىغاندا ئىلىم - پەن ۋە ھەزارەتتە ئۇلارنىڭ كۈچلۈك قوشۇنلىرى پارس ۋە رۇملارغا سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە «قالاق» ئىدى. مۇسۇلمانلار بۇ ئىككىي مەيدانىدا ئۇلاردىن قوبۇل قىلىشقا ئېھتىياجلىق ئىدى. لېكىن مۇسۇلمانلار بىرىنچى پەسلىدە كۆرستىپ ئۆتكىنىمىزدەك دۇشمەنلىرىنى ئۆزلىرىدىن يۇقىرى بىلمىگەن. دۇشمەنلەرنىڭ پىكىرلىرىنى، ئەقىدىلىرىنى ۋە مەسىلەكلىرىنى ئۆزلىرىنىڭكىدىن ئەلا بىلمىگەن. بەلكى ئۇلار ئىمانىي ئۇستۇنلۇك بىلەن ئىلاھىي ھىدايەت بىلەن يول تاپمىغان، ھاياتىدا اللەنىڭ يولىنى تەتبىقلىمىغان قارىغۇلارچە جاھىلىيەتنى ئۆز ئەينى بىلەن كۆرگەن. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرى ئېھتىياجلىق بولغان ئىلىم - پەن ۋە مادديي ھەزارەتنى باشقىلاردىن قوبۇل قىلىپ، قوبۇل قىلغانلىرىنى ئۆزىنىڭ يولىغا باش ئەگدۈرگەن. جاھىلىيەتنىڭ ئەقىدىلىرى، پىكىرلىرى ۋە مەسىلەكلىرىدىن ھېچنەرسىنى قوبۇل قىلمىغان ئىسلامىي ئۇممەت ئۆزىدە يوق نەرسىلەرنى جاھىلىيەتتىن قوبۇل قىلىپ ئالماقچى بولغاندا، ئەنە شۇخىل تۇغرا يوسۇندا قوبۇل

قىلىشى لازىم ئىدى. ئەمما بۇ قېتىم قوبۇل قىلىش ئۇسۇلى تامامەن ئۆزگىرىپ كەتتى. قوبۇل قىلىش غەربلىكلەرنىڭ نەرسىلىرىگە «كۆز قامىشىش» يولى بىلەن بولدى. كۆز قامىشىش غالىب كۈچلەر ئالدىدا يىمىرىلىشكە، تەسلىم بولۇشقا، بېقىندىلىققا بوي بېرىشكە، بەلكى غالىب كۈچلەر ئۆزىنى ئەگەشكۈ قاتارىدا كۆرسىتىپ، خۇشال بولۇپ تەشەككۈر ئېيتىشقا ئېلىپ بارىدى.

قانداقسىگە شۇنداق بولۇپ قالدۇ؟

ئېتىقادلىق بىر مىللەتنى ھەربىي مەغلۇبىيەتلا ئۇنداق قىلىۋېتەلمەيدۇ. ئىلمىي قالاقلىق ۋە ماددىي ھەزىرەت قالاقلىقلا ئۇنداق قىلىۋېتەلمەيدۇ. ھەربىي مەغلۇبىيەت بىلەن قالاقلىق جۈغلاشقان تەقدىردىمۇ ئۇنداق يىمىرىۋېتەلمەيدۇ. پەقەت ئەقىدە قالاقلىقىدىن كېلىپ چىققان روھىي مەغلۇبىيەتلا شۇنداق قىلالايدۇ.

﴿وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوششىپ قالماڭلار قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر﴾[1]. بۇ ئايەت كەرىمدىكى «مۇئمىن بولساڭلار» دېگەن شەرت بىكارغا قويۇلمىغان. ساغلام ئىمانلا دۈشمەنلەرنىڭ ئالدىدا مەغلۇپ بولغان ھالەتتىكى بوششىپ كېتىش ۋە قايغۇرۇشتىن ساقلاپ قالىدۇ. بوششىپ كېتىش ۋە قايغۇرۇشقا نەتىجە سۈپىتىدە ئەگىشىپ كېلىدىغان تەسلىمچىلىك، تاقابىل تۇرماسلىق ۋە تاقابىل تۇرۇشتىن ۋاز كېچىشتىن ساقلاپ قالىدۇ.

جاھىلىيەت ئۇسۇلىدىن ئۈستۈنلۈك قازىنىش، جاھىلىيەت گەرچە ھەربىي ئۈستۈنلىككە ۋە ماددىي ھەزىرەت ئۈستۈنلىكىگە ئىگە بولسىمۇ، ئۇنى ئۆز ئەينى بىلەن كۆرۈش - ئۈستۈنلۈك قازىنىش ئىمانىنىڭ جۈپتىدۇر.

مەزكۇر ئايەت مۇئمىنلەرنى ھەقىقىي مىزان ۋە ھەقىقىي ئۆلچەمگە قايتۇرىدۇ. كاپىرلىق بىلەن مۇئمىنلىق مەسلىسىدە مۇئمىنلار ھامان ئۈستۈن ئورۇندا تۇرىدۇ. گەرچە ئۇلار ۋاقتىلىق ئاجىزلاشقان، ياكى ۋاقتىلىق مەغلۇپ بولغان تەقدىردىمۇ. چۈنكى ئىمان كۈپرىدىن ئۈستۈندۇر. روھىي، ئەقلىي، ئەخلاقى ۋە ئىنسانىي جەھەتلەردە ئۈستۈندۇر. ھەق ناھەقتىن، توغرا يول خاتا يولدىن، توغرا كۆرۈش خاتا كۆرۈشتىن، توغرا مەسلەك خاتا مەسلەكتىن ئۈستۈندۇر: ﴿أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ ﴿زادى قايسى ئادەم يول تاپالايدۇ؟ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ماڭغان ئادەممۇ، ياكى قەددىنى رۇس تۇتۇپ، تۈز يولدا ماڭغان

[1] سۈرە ئال ئىمران، 139-ئايەت.

ئادەممۇ؟﴾[1]. بۇ ئايەتتە دېيىلگىنى دۇشمەنگە ئاسسىملياتسىيە بولۇپ كېتىشتىن، ياكى دۇشمەننىڭ ئالدىدا روھىي جەھەتتىن مەغلۇپ بولۇشتىن توسىدىغان مەنىۋي ئۇستۇنلۇكتۇر.

ئەمەلىي ئۇستۇنلۇك جەھەتتە، مۇئمىنلار گەرچە ۋاقىتلىق مەغلۇپ بولغان، ياكى ۋاقىتلىق ئاجىزلاشقان بولسىمۇ، ھامان يەنە ئۆزلىرىنىڭ ساغلام ئەقىدە ۋە توغرا يول بىلەن ئۇستۇنلۇك قازىنىدىغانلىقىغا ئىشەنگەنلىرىدە بۇ ئىشەنچ ئۇلارنىڭ يېقىلغان يېرىدىن دەس قوپۇپ، كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، دۇشمەنلەر بىلەن قايتا تۇتۇشۇشقا ياردەم بېرىدۇ: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُواْ لِلّهِ وَالرَّسُولِ مِن بَعْدِ مَآ أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُواْ مِنْهُمْ وَاتَّقَواْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُواْ حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ ﴿يارىلانغاندىن كېيىن اللهنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلار ئىچىدىن ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ۋە تەقۋادارلىق قىلغانلار چوڭ ساۋابقا ئېرىشىدۇ. مۇشرىكلار تەرەپدارى بولغان ئادەملەر ئۇلارغا: شۇبھىسىزكى، كىشىلەر سىلەرگە قارشى قوشۇن توپلىدى، ئۇلاردىن قورقۇڭلار دېدى. بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى. ئۇلار: بىزگە اللە كۇپايە، اللە نېمىدېگەن ياخشى ھامي دېدى﴾[2].

دېمەك، مۇرجىئىچە ئەمەس، سوپىزمچە ئەمەس، ئىلاھىي تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇشچە ئەمەس، بەلكى ساغلام ئىسلامچە راستچىل ئىمان ئۈممەتنى دۇشمەنلەر ئالدىدا روھىي جەھەتتە مەغلۇپ بولۇشتىن، تەسلىمچىلىكتىن، بېقىندىلىققا بوي بېرىشتىن. ساقلاپ قالىدۇ. ئەھلىسەلىبلەر ئىسلام ئەللىرىگە باستۇرۇپ كىرىپ، ھەددىدىن ئېشىپ، كۆپلەپ بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتقاندا شۇنداق ساغلام ئىمان بارمىدى؟ شەك - شۇبھىسىزكى، يوق ئىدى ئەگەر ئىمان اللهنىڭ دەرگاھىدىن نازىل بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرگە ئۆگەتكەن ئەسلى سۈرەتتە بار بولسا ئىدى، مۇسۇلمانلار گەرچە ھەربىي كۈچ جەھەتتە ئاجىزلىشىپ، ئىلىم - پەن ۋە ماددىي ھەزارەتتە قالاقلاشقان تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا ئۇنداق چوڭ خاپىلىق كەلمىگەن بولاتتى. ئىمان ئۈممەتنى قايتا باش كۆتۈرگۈزگەن، قالاقلىقتىن قۇتۇلدۇرغان، دۇشمەنلەر بىلەن يېڭىدىن چېلىشتۇرغان. بولاتتى.

[1] سۈرە مۇلك، 22-ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 172-173-ئايەت.

دەرۋەقە بىر خىل ئىمان بار ئىدى. ئەنە شۇ ئىمان ئۈممەتنى خىرىستىيان باسمىچىلىرىغا تاقابىل تۇرغۇزدى؛ ئىمان بايرىقى ئاستىدا جىھاد قىلغۇزدى؛ ئىسلام شەرىئىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسان تۈزگەن قانۇنلارنى دەسستىشكە قارتا شۇنداق تونۇشقا ئىگە قىلدىكى: بۇنداق قىلىش كاپىرلىق، بۇنىڭغا رازى بولغان كىشىمۇ كاپىر بولىدۇ. بۇنداق كاپىرلارغا قارتا كۆچنىڭ بىرىچە قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى يوقىتىش كېرەك. مەسىلەن: مىسىر مۇسۇلمانلىرى ناپولېئون ئىشغالىيەتچىلىرىگە قارشى جىھاد قىلىپ، ئۇنى ئۆز قانۇنىنى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئورنىغا دەسستىشتىن توستى. شىمالى ئافرىقىدىكى مۇسۇلمانلار فرانسىيە خىرىستىيانلىرىغا قارشى جىھاد قىلدى. ھىندىستان مۇسۇلمانلىرى ئەنگلىيەلىك خىرىستىيانلارغا قارشى جىھاد قىلدى. ھىندونېزىيە مۇسۇلمانلىرى پورتۇگالىيە ۋە گوللاندىيە خىرىستىيانلىرىغا قارشى جىھاد قىلدى. قىسقىسى، ھەرقايسى جايلاردىكى مۇسۇلمانلار ياۋروپا خىرىستىيانلىرىغا قارشى جىھاد قىلدى.

لېكىن بۇ ئىمانغا بىز يۇقىرىدا بايان قىلغانىدەك، مۇرجىئىلىك، سوپىلىق ۋە تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئارىلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىمان ئاۋام مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىدا بىر توپ خۇراپات ۋە بىر توپ ئەنئەنىلەرگە ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى. شۇڭا بۇ ئىمان دەسلەپتە قەھرىمانلارچە قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئۇزۇن بەرداشلىق بېرەلمىدى. تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئېغىر يىمىرىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىسلامىي ئۈممەت يىمىرىلىپ، ئېقىنغا قوشۇلۇپ كەتتى.

بىز ھازىر مىسىر تەجرىبىسىنىڭ باسقۇچلىرىنى تولۇقلاشقا قايتىپ كېلەيلى

***

بىرىتانىيە ئىشغالىيىتىنىڭ رولى ۋە ئۇنىڭ بۇزغۇنچىلىق قىلىش ۋاستىلىرى

مۇھەممەد ئەلى ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى فرانسىيەلىكلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلدى. ئۇلار فرانسىيەنىڭ مىسىردىكى نوپۇزىغا ئۇل سالدى، غەربلەشتۈرۈش ۋەزىپىسىنى تەلەپكە لايىق ئورۇندىدى. ئىسمائىل ئەزىم ئۆزىنىڭ مەشھۇر بولغان مۇنۇ سۆزىنى دېدى: «مەن مىسىرنى ياۋروپانىڭ بىر پارچىسىغا ئايلاندۇرماقچىمەن».

ھوقۇقنى تەۋپىق قولىغا ئالغاندىمۇ، ئادىمى ئالماشتى - يۇ، يولى - تۈزۈمى ئالماشمىدى. ئەنگلىيە مىسىرنىڭ ئىشلىرىغا يېراقتىن ئارىلىشىشقا باشلىدى. ئاخىرى بېرىپ، 1882 - يىلى مىسىر ئەنگلىيەنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندى.

ئەمدى فرانسىيەچە غەربلەشتۈرۈشنىڭ ئورنىغا ئەنگلىيەچە غەربلەشتۈرۈش يولغا قويۇلدى. ھەيران قالارلىقى، ئەنگلىيە فرانسىيەنىڭ سىياسىي نوپۇزىنى يوقىتىشقا شۇنچە ھېرىس تۈرۈپ، فرانسىيەنىڭ مەكتەپ، مىسسىيونېرلار ئىنستىتۇتى قاتارلىق خىرىستىيانلىق ئورگانلىرىغا زادىلا چېقىلمىدى. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ياۋروپادىكى خىرىستىيان دۆلەتلىرى ئۆزئارا نوپۇز تالىشىپ، ئولجا تالىشىپ، ياقا سقىشقان، پات - پات ئۇرۇشۇپ تۇرغان بىلەن ئىسلامغا قارىتا ئۆزئارا يۆلىشىدۇ ۋە ھمايە قىلىشىدۇ.

كىشىلەرنى ئىسلامدىن مەجبۇرى بەزدۈرۈش ئۇسۇلى ئەنگلىيەنىڭ سوغۇققانلىق بىلەن بەزدۈرۈش ئۇسۇلىغا ئۆزگەردى. بۇ ئۇسۇل ئىنگلىزلارنىڭ مەشھۇر ماقال - تەمسىلى «Sure but Slow» (كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش) نىڭ ئۆزى ئىدى. مانا بۇ، ئەڭ مۇھىم ئۆزگىرىش.

ناپالېئوندا فرانسۇزلارچە ھاماقەتلىك بار ئىدى. ئاچچىقى كەلسىلا ئۇراتتى. ئۇرغانچە ئويغىتاتتى، ئويغاتقانچە قارشىلىق بولاتتى. ئەزھەرنى ئوققا تۇتقان ۋە ئۇنى ئات ئېغىلى قىلغاندا ئەنە شۇنداق بولدى.

ئەمما ئىنگلىزلار خىرىستىيانلىقتا فرانسۇزلاردىن قېلىشمايتتى، ئەزھەرنى ئۆچ كۆرۈشتە ۋە نىشاندا باشقا خىرىستىيانلاردىن قېلىشمايتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئۆزگەرتىش ئۇسۇلى ۋە ۋاستىسى باشقا خىرىستىيانلارنىڭكىگە ئوخشىمايتتى. ئاخىرى جۇدالىقتا ئېرىشىدىغان نەتىجىسىمۇ ئوخشىمايتتى. ئۇلار «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتاتتى». باشقىلارنى تۇيدۇرماي ئۆزگەرتەتتى.

بىرىتانىيەنىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق تۇنجى تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى لاۋرېنس كرومېر مۇنداق دەيدۇ: «ئىلاھ بۇ شەھەر (مىسىر) نىڭ بېشىغا چىقارغان ئاق تەنلىكىلەرنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىمكانقەدەر خىرىستىيان ھەزارىتىنىڭ ئاساسلىرىنى مۇستەھكەملەپ، ئۇنى كىشىلىك مۇناسىۋەت ئاساسىغا ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. لېكىن كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنى ناسارالاشتۇرماسلىق كېرەك. دىنىي سورۇنلار قاتارلىقلاردىن پايدىلىنىپ، ئىسلام دىنىنى ساختىلاشتۇرۇش كېرەك»[①].

ئۇ مىسىردا ھۆكۈمدارلىقنى ئولتۇرغاندا مىسسىيونېرلار بىرىتانىيە ھۆكۈمىتىگە ئۇنىڭ مىسسىيونېرلارغا چەك قويغانلىقىدىن شىكايەت قىلدى. بىرىتانىيە ھۆكۈمىتى ئۇنىڭغا شىكايەتنامىنى بىرتەرەپ قىلىشقا ئەۋەتىپ بەرگەندە، ئۇ مىسسىيونېرلارنى

① لورىد كورومېرنىڭ «ھازىرقى زامانىدىكى مىسىر» (Modern Egypt) 1905-يىلى بىرىنچى نەشرى، 1-قىسىم.

يىغىپ ئۇلارغا مۇنداق دېدى: «سىلەر مېنى بىزنىڭ چەكلەۋاتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتامسىلەر؟ سىلەر كوچىلاردىن باللارنى، چوڭ ئادەملەرنى ناسارا قىلىشقا ئېلىپ قېچىۋاتىسىلەر، شۇنداق قىلىپ مۇسۇلمانلارنى ئويغىتىپ قويۇۋاتىسىلەر، ئۇلار ئۆز دىنىغا تېخىمۇ چىڭ ئېسىلىۋاتىدۇ. مەن يېقىندا لوندون ئىلاھىيەت فاكۇلتېتىنى (Trinity College) پۈتتۈرگەن بىر ياش بىلەن ئۇچراشتىم، ئۇ بىر ئوقۇتۇش سىياسىتى تۈزمەكچى، شۇ سىياسەت ئارقىلىق ئوقۇتۇشنىمۇ ۋە سىلەرنىڭ نىشانىڭلارنىمۇ ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ»[1].ئۇ ئەنە شۇنداق «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتماقچى» ئوقۇتۇش سىياسىتى مىسسىيونېرلارنىڭ ھەممە نىشانىنى، خرىستىئانلىقنىڭ ھەممە نىشانىنى ئالدىرىماي، «كاشىلا پەيدا قىلماي» ئىشقا ئاشۇرىدۇ.

1 - ئوقۇتۇش پىروگراممىسى

كرومىر مائارىپ مىنىستىرلىكىگە تەيىنلىگەن پوپ دانلوب مۇھىم مەنسەپكە ئىگە بولدى. مىسىر مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ ئەمەلىي ھوقۇقى بۇ «مەسلىھەتچى جاناب» (ئۇلار ئۆزى شۇنداق ئاتايتتى) نىڭ قولىغا ئۆتتى. مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ ھوقۇقى پوپنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەندە ئوقۇتۇشتىن نېمىنى كۈتۈش مۇمكىن؟

دانلوب خرىستىيان چېركاۋلىرىغا خەتەر بولىدىغان ئەزھەرگە زەربە بەرمەكچى بولدى. بىراق ئۇ، ناپالېئوندەك ئەخمەقلىق قىلمىدى. ناپالېئوننىڭ ئەخمەقلىقى مۇسۇلمانلارنىڭ قوزغىلاڭىغا سەۋەب بولغانلىقىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى.

دانلوب ئەزھەرگە زادىلا چىقىلمىدى، لېكىن ئۇ، «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» ئۈسۈلى بويىچە «دۇنيالىق ئىلىملەر» نى ئۆگىتىدىغان، دىنىي ئىلىملەرنى مۇسۇلمانلارنى دىندىن چىقىرىش ئۈچۈنلا قوشۇمچە ئۆگىتىدىغان يېڭى مەكتەپلەرنى ئاچتى.

كىشىلەر دەسلىپىدە دىللىرىدا ساقلىنىپ قالغان ئىسلامدىن ھايا قىلىپ، بۇ مەكتەپلەرنى: قۇرئان ئۆگەتمەيدىغان كاپىر مەكتەپلىرى دېيىشتى. ئەينى ۋاقىتدا ئەزھەرگە كىرىشكە شارائىت ھازىرلايدىغان تۆۋەن مەكتەپلەر قۇرئان ئۆگىتەتتى.

لېكىن دانلوبنىڭ تەدبىر ئىشلىتىشى بىلەن بۇ كاپىر مەكتەپلەر بىر تەرەپتىن جان بېقىشنىڭ ۋاستىسىگە، يەنە بىر تەرەپتىن ئىجتىمائىي ئورۇنغا ئىگە بولۇشنىڭ

[1] مەن بۇنى بىرىتانىيە مۇزېيى كۈتۈپخانىسىدىكى كۆرۈش چەكلەنگەن كىتاب«Mission & Missionaries» (مىسسىيونېرلىق ۋە مىسسىيونېرلار) نىڭ بىرىنچى قىسمىدىن ئوقۇغان ئىدىم.

ۋاستىسىگە ئايلاندى. بۇ مەكتەپلەردە تۆت يىل ئوقۇغانلار ئوقۇش پۈتتۈرگەن ھامان ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا تۆت جۈنەيە مائاشقا ئېرىشتى. بۇ پۈل ئەينى ۋاقتىدا چوڭ بايلىق ھېسابلىناتتى. ئەينى ۋاقتىدا ھازىرقىغا قارىغاندا باھا ناھايىتى تۆۋەن بولۇپ، بىر جۈنەيەكە خېلى كۆپ نەرسىلەرنى سېتىۋالغىلى بولاتتى. تۆت جۈنەيە پايتەختتە پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈشكە يېتەتتى. تۆت جۈنەيە مائاش ئالغانلار بالا - ۋاقىسىنى كەڭ - كۆشادە بېقىپ، يەنە يېزىلاردىن زېمىن سېتىۋالغۇدەك پۇلغا ئېشىنالايتتى. ئەمما ئەزھەردە يىگىرمە يىل ئوقۇغانلارمۇ ئىش تاپالمايتتى. مەسچىتلەردىن ئىش تاپقان تەقدىردىمۇ، بىر يۈز يىگىرمە قۇرۇشقا ئىشلەيتتى. بۇ پۇل ئاران جان بېقىشقا يېتەتتى. لېكىن ئىشخانىدا ئىشلەيدىغان باشلانغۇچنى پۈتتۈرگەنلەرمۇ بۇنىڭدىن ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرەتتى.

بۇنداق ۋەزىيەتتە سەن بالاڭنى ئوقۇتماقچى بولساڭ قەيەردە ئوقۇتسەن؟ ئەزھەردە ئوقۇتۇپ، ئىش تاپالمايدىغان، ئىش تاپسا جان باقالمايدىغان قىلامسەن؟ ياكى دانلوبنىڭ مەكتىپىدە تۆت يىل ئوقۇتۇپلا «ھۆكۈمەت كادىرى» قىلىپ، جەمئىيەتتە ھەممە كىشى ھەۋەس قىلىدىغان؛ باققاللار، قاسساپلار، زېمىندارلارنىڭ كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنىدىغان؛ قەيەرگە بارسا ئالقىشلىنىدىغان قىلامسەن؟

بۇرۇنلاردا ئەزھەر ستودېنتى بولۇش شەرەپ ئىدى، ھەممە ئائىلىلەر بۇ شەرەپنى تالىشاتتى. مەيلى پايتەختتە بولسۇن ياكى باشقا جايلاردا بولسۇن، بىرەر ئائىلىدە ئەزھەرنى پۈتتۈرگەن «ئالىم» بولسا، ئۇ ئائىلىگە ھەممىنىڭ كۆزى چۈشەتتى. چۈنكى، كۆپىنچە ھوقۇق ئەزھەرنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ قولىدا ئىدى. شۇڭا ئۇلار جەمئىيەتتە يۇقىرى ئورۇنغا ئېرىشەتتى.

ئەزھەر گۇللەنگەن دەۋرلىردە دىنى بىلىملەر بىلەن دۇنيالىق بىلىملەرنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرگەن بولۇپ، كىشىلەرنى زېمىننى ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە گۇللەندۈرەلەيدىغان قىلىپ تەربىيەلەيتتى. ئەزھەر ھازىر ئۇنداق ئىلغار بولمىسىمۇ، يەنىلا كىشىلەرنىڭ تونۇشىدا ئىسلامغا باغلانغان ئىدى، ئىسلامنىڭ سىمۋولى ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئەزھەردىن ئېپتىخارلىناتتى. ئەزھەرگە قاراپ ئاقاتتى. ئەزھەرنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى يۇقىرى ئىدى. ئەممە دانلوبنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە بۇ ئەھۋالدا تامامەن ئۆزگىرىش بولدى.

ئەزھەرگە ئەمدى يېڭى مەكتەپلەرنىڭ چىقىملىرىغا بويلىشالمايدىغان، كەمبەغەللىكنىڭ «جازاسىنى» تارتىشقا تېگىشلىك كەمبەغەللەرلا باريدىغان بولدى.

بەزى ئېسىل نەسەبلىك ئائىلىلەر بىرەر بالىسىنى «تەبەررۈك» ئىزدەپ ۋە مەرتىۋە ئىزدەپ (بولۇپمۇ يېزىلاردا) ئەزھەرگە بېرىپ قويىاتتى. مەسىلەن: مۇستاپا ئابدۇرازاقنىڭ ئائىلىسى شۇنداق قىلدى. لېكىن ئېسىل نەسەبلىك ئائىلىلەرۇ ۋە بايۋەچچىلەرنىڭ ئەزھەرنى پۈتتۈرگەن بالىلىرى يوق ھېسابتا بولۇپ، ئەزھەرنىڭ ئومۇمىي كۆرۈنۈشىنى ئۆزگەرتەلمەيتتى. ئەزھەرنىڭ كۆرۈنىشى: «يېڭى مائارىپ» نىڭ چىقىملىرىغا بويلىشالمىغان، «يېڭى جەمئىيەت» تە ئورۇنغا ئېرىشەلمىگەن ئاجىز، كەمبەغەللەرنىڭ جايى بولۇش.

ئەمما يېڭى مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر جەمئىيەتتىكى «يېڭى تەبىقە» مەرتىۋىلىك تەبىقە. ئۇلار جاھانگىرلارچە كالاڭلايدۇ. بۇنىڭدىن پەخىرلىنىدۇ. ئۇلارنى جاھانگىرلار قوينىغا ئالىدۇ. ئۇلار «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتۇش» تا تىگىشلىك رول ئويناىدۇ.

بۇ قانداق ستودېنتلار؟ ئۇلار قايسى پىكىر ئېقىمىدا؟ ئۇلارنىڭ نۇقتىئىنەزەرى نېمە؟ دانلۇب ئۆزىنى كرومىرنىڭ ئىلتىپاتىغا ۋە ھوقۇقىغا ئېرىشتۇرگەن خىرىستىيانلىق نىشانلىرىنى بۇ ستودېنتلار ئارقىلىق قانداق ئىجرا قىلدى؟ بىز دانلوبنىڭ ئۆز مەكتەپلىرىدە يولغا قويغان دەرس پىروگراممىلىرىغا قاراپ باقايلى بۇ پىروگراممىلار ئىچىدىن خەتىرى ۋە تەسىرى چوڭ بولغان پىروگراممىا - دىنى ئوقۇتۇش ۋە تارىخ ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى تاللاپ سۆزلەيمىز.

قۇرئان تىلى بولغان ئەرەب تىلىغا قارىتا خىرىستىيانلارنىڭ يۇرىكى ئۆچمەنلىك بىلەن تولغان بولۇپ، بۇ تىلنى ئۆجۈقتۇرۇشنى پىلانلىدى.

ئالىي مەكتەپ ئوقۇش تارىخىغا ئىگە ئوقۇتقۇچىلار ئون ئىككىى جۈنەيھ مائاش ئالاتتى. پەقەت ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىلا تۆت جۈنەيھ مائاش ئالاتتى. بۇ ئەھۋال مەكتەپنىڭ ئىچىدە ۋە جەمئىيەتتە كەڭ دائىرىلىك ئەكس تەسىر پەيدا قىلدى. مەكتەپنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولغانلارنىڭ ۋە بەلكى خىزمەت تارىخى ئۇزۇنراق بولغان تازىلىق ئىشچىلىرىنىڭ مائاشىمۇ ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ مائاشىدىن ئېشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ مەكتەپتە گېپى ئۆتمەيدىغان بولدى. مەكتەپ ئىشلىرىدا ئۇنىڭغا مەسلىھەت سېلىنمىدى، مەكتەپ باشقۇرۇشقا ئۇ قاتناشتۇرۇلمىدى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنى ھۆرمەت قىلمىدى. ناۋادا ئۇنىڭ ئەدەپ تايىقى بولمىغاندا ھېچقانداق ئوقۇغۇچى ئۇنى كۆزگە ئىلمىغان بولاتتى. ۋەھالەنكى، ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئىززىتى بەك چوڭ بولدى.

ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ جەمئىيەتتىكى ھالى مەكتەپتىكىدىنمۇ خاراب ئىدى. ھەممە ئادەم ئۇنىڭ ئىقتىسادى ئەھۋالىنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ قاتاردىن قىلىۋاتقانلىقىنى، مائاش ۋە ھۆرمەتتە باشقا ئوقۇتقۇچىلاردىن تۆۋەن تۇرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ ئەدەپ تايىقىدىن قورقۇپ، دەرستە جىم ئولتۇرغان بىلەن جەمئىيەتتىكىلەر ئۇنىڭ ئەدەپ تايىقىدىن قورقمايدۇ. بەلكى، ئۇنىڭ ئەدەپ تايىقىنى مەسخىرە ئوبيېكتى قىلىشىدۇ. ۋەھالەنكى ئۇنىڭ خىزمەتدىشى ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قولىدىكى تاياق مەكتەپ ئىچىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولسا، جەمئىيەتتە ئەيمىنىش ۋە چوڭ بىلىش پەيدا قىلمىغان تەقدىردىمۇ ئەيىبكە بۇيرۇلمايدۇ.

ئامىتىڭ كەلگەندە خوش دېگەي ئاۋام
ئامىتىڭ قاچقاندا پوش دېگەي ئاۋام[①]

ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى مائاشىنىڭ تۆۋەنلىكىگە ئوڭ تاناسىپ ھالدا تۆۋەن بولدى. ئۇ دائىملىق مەسخىرە ئوبيېكتىغا ئايلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىلىمسىزلىكى، قالاقلىقى، نەزەر دائىرىسىنىڭ تارلىقى يوقسۇللۇقى، ئىجتىمائىي ئورنىنىڭ تۆۋەنلىكى ھەققىدىكى سۆزلەر كىشىلەرنىڭ پاراڭ تېمىسىغا ئايلاندى. ئەجنەبىيلەرنىڭ تىلىنى بىلمەسلىك ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئەيىبى ۋە يېتەرسىزلىكى بولدى.

ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ خورلىنىشى مۇقەررەر ھالدا ئۇ ئۆتىدىغان دەرس پروگراممىسىغا تەسىر كۆرسەتتى. نىجىس تەدبىرنىڭ يەتمەكچى بولغان نىشانى دەل مۇشۇ ئىدى. خورلىنىش مۇدەررىستىن دەرسلىككە كۆچۈپ ئەرەب تىلى خورلىنىش، ھاقارەت قىلىنىش ئوبيېكتىغا ئايلاندى. ئوقۇغۇچىلار ئەرەب تىلىنىڭ نەھۋى، سەرف، بالاغەت ۋە تېكستلىرىنىڭ تەسلىكىدىن قاقشايدىغان بولدى. ئۇلار بۇندىن ئىلگىرى ئون ئۈچ ئەسىر قاقشىماي كەلگەن ئىدى. قارىغاندا ئۇنىڭ تەسلىكىنى ئەمدى بايقىغان ئوخشايدۇ. ئۇلار ئەرەب تىلى بىلەن ئەجنەبىيلەرنىڭ تىللىرىنى، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلىنى سېلىشتۇرۇپ، ئەجنەبىي تىللارنىڭ، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلىنىڭ ئاسانلىقىنى بايقىماقچى بولدى. ئەجنەبىي تىلى زىر - زەۋەرسىز تىل بولۇپ، ئوقۇغۇچى پىچ، زەۋەر، زىر ئوقۇشتا گاڭگىراپ قالمايدۇ. باشقا تىللارنىڭ گىرامماتىكىسىمۇ ئاسان، فونېتىكىسىمۇ ئاسان، سۆز جۈملىلىرى مۇرەككەپ ئەمەس.

① مۇتىنەببىنىڭ شېئىرى.

ئۇلار ئېرىشمەكچى بولغان خۇلاسە شۇكى، ئەرەب تىلى ئۆگىنىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ۋە بەلكى ئەرەب تىلى ئۆگىنىش تۇغرا ئەمەس. ئەجنەبىي تىللارنى، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش بەكمۇ زۆرۈر. مۇشۇنداق قاراش ۋە خاراكتېرغا ئىگە بولغان ئوقۇغۇچىلار ئەرەبچە سۆزلەرنى پەرۋاسىز ھالدا خاتا تەلەپپۇز قىلىۋېرەتتى. ئاۋۇال بىرەرسى ئۇنىڭغا خاتالىقىنى كۆرسىتىپ قويسا «بولدى قىلىڭا تاغا مەن مۇسۇلمان ئەمەس» دەيدۇ مۇرىسىنى قىسىپ ئېرەنشىمىگەن ھالدا. ئەمما ئۇ، ئەجنەبىي تىلىنى تەلەپپۇز قىلىشتا، تۇرلەشتە، سۆز ياساشتا زادى خاتالاشماسلىققا تېرىشىدۇ. خاتالىشىپلا قالسا، مەسخىرىگە ئۇچرايدۇ ۋە بىلىمسىز دەپ ئەيىبلىنىدۇ.

يازغۇچىلارمۇ ئەرەب تىلىنىڭ قاتمالىقىدىن، مەنىلەرنى ۋە مەنىلەرنىڭ سايىلىرىنى ئىپادىلىيەلمەيدىغانلىقىدىن، رايىش ئەمەسلىكىدىن، ئىلاستىكلىق ئەمەسلىكىدىن، ئەجنەبىي تىللاردەك، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلىدەك ئەركىن، ئوينىاق، تېرەن ئەمەسلىكىدىن قاقشىغىلى تۇردى. خۇددى ئۇلار بۇ تىلغا بۇنداق بۇرۇن ئۇچ ئەسىر ھەمراھ بولمىغاندەك، خىيال - كەچمىشلىرىنى ئاشۇ تىل بىلەن ئىپادىلىمىگەندەك، بۇ تىلنىڭ كەمچىلىكىنى ئۇشتۇمتۇت بايقىغاندەك قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەجنەبىيلارنىڭ ئەدەبىياتىغا يۈزلىنىپ ئەرەب ئەدەبىياتىنى تاشلاشتى. مۇتەئەببىي، بۇھتۇرىي، ئىمرۇل قەيس، ئەلقەمە دېگەندەك ئىسىملار ھېچكىمنىڭ قۇلىقىغا ياقماس بولدى. بۇ ئىسىملارنى تىلغا ئالغانلار شۇ ھامان ئەقلىي قالاقلىق ۋە ھەزارىي قالاقلىق بىلەن ئەيىبلەندى. دانتې، شېكسپىر، ۋود جورس، بايرون، ئاندىرى گىت، ئاناتول فېرانس، ۋېكتور ھيوگو «زىيالىيلار»نىڭ ئېغىزلىرىدىن چۈشمەس بولدى. ئۇلار شۇ ئىسىملاردىن باشقا ھېچنەرسىنى بىلمەسمۇ، شۇ ئىسىملارنى يادقا دېيىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ بىلىملىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچى بولۇشاتتى.

«ئالىملار» ئەڭ توغرىسى ئىلىم - پەن تىلماچلىرى ئەرەب تىلىنىڭ ئىلمىي تىل ئەمەسلىكىدىن قاقشىغىلى تۇردى. ئەرەب تىلى پۈچەك ئەدەبىياتقا تۇغرا كەلگەن بىلەن ئىلىم - پەنگە توغرا كەلمەيدۇ. قاتمال، چۈشىنىكسىز، چەكلىك، قالاق، ئىلىم - پەن ئۆگىنىشتە چەتئەل تىلى، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلى قوللىنىش كېرەك. بالىلىرىمىزنى ئالىم بولسۇن دېسەك، ئۇلارغا مەكتەپلەردە چەتئەل تىلى ئۆگىتىش كېرەك، دەيتتى ئۇلار. خۇددى ئەرەب تىلى گۈللىنىش دەۋرىدە ئىلىم - پەن تىلى بولۇپ باقمىغاندەك، بىر چاغلاردا بۇ تىل ھەققىدە روبىر بېيكون: «تىل ئۆگەنمەكچى بولغانلار ئەرەب تىلى ئۆگەنسۇن ئۇ بىر ئىلىم - پەن تىلى» دېمىگەندەك.

شۇنداق قىلىپ ئەرەب تىلى ھەر تەرەپتىن ساۋداشقا ئۇچرىدى. بۇ تىل ئەمدى ئەرەب مۇسۇلمانلىرىنىڭ بۇرۇنقى ئون ئۈچ ئەسىر داۋامىدا ئىپتىخارى بولغانىدەك ئىپتىخارى بولالمىدى. بەلكى ھەممە كىشى قاچىدىغان بىر مەرەزگە ئايلانىدى. بۇ تىلنى ئەيىبلىمەي، تەنقىدلىمەي «زىيالى» ئاتاقا كىرگىلى بولمايدىغان بولدى.

تىلنىڭ خورلىنىشى مۇقەررەر ھالدا شۇ تىل بىلەن يېزىلغان نەرسىلەرنىڭ خورلىنىشىغا كۆچىدۇ. مانا بۇ ئىپلاس پىلاننىڭ ئاخىرقى نىشانى. ئىسلامىي ئۇممەتنىڭ مىراسى ئەرەب تىلىدا يېزىلغان. جۇملىدىن قۇرئانمۇ شۇنداق. مەقسەت ئىسلامىي ئۇممەتنى ئۆزىنىڭ مۇرىسىدىن چەتلەشتۈرۈش. ھەممىدىن ئاۋۋال قۇرئاندىن چەتلەشتۈرۈش[1].

كىشىلەر ئەمەلىيەتتە قۇرئاندىن ۋە مىراسلىرىدىن تەدرىجىي چەتلەشتى. ئۇلار ئەمدى ئۆز مىراسلىرىدىن ئوزۇق ئالالمايدىغان بولدى. ئوزۇقنى خوجايىنلىرىنىڭ تىلىدا يېزىلغان نەرسىلەردىن ئىلىشتى.

دانلوبنىڭ دىنى دەرس پروگراممىسىنىڭ ھالى تېخىمۇ يامان ئىدى.

دىنىي دەرس ئوقۇتقۇچىسى دانلوبنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىغا ئوخشاشلا خار - زەبۇنلۇق، تۆۋەن ئورۇندا تۇرىدى. يامان بولغىنى شۇكى، دىنىي دەرسكە ئەڭ قىرى ئوقۇتقۇچى قويۇلىدى. بۇنىڭ باھانىسى: مويىسپىتنى تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى تۇزىتىش، دەپتەر كۆتۈرۈپ جاپا تارتىشتىن راھەتكە چىقىرىش. ئەڭ يامىنى شۇ بولدىكى، دىنىي دەرس ئەڭ ئاخىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. كۆپ ۋاقىتتا شەنبە كۈنلۈكى يەتتىنچى سائەتلىك دەرس، پەيشەنبە كۈنلۈكى بەشىنچى سائەتلىك دەرس، باشقا كۈنلىرى ئالتىنچى سائەتلىك دەرس دىنى دەرس بولاتتى.

بۇ شۇنىڭدىن دېرەك بېرىدۇكى، بىر كۈنلۈك دەرسنى ئوقۇپ چارچىغان ئوقۇغۇچىلار قوڭغۇراق چېلىنسا، سىرتقا چىقساق دەپ ئاران تۇرغاندا، قىرى ئوقۇتقۇچى يۆتىلىپ، بەلغەم تۆكۈرۈپ، ئۆلۈمتۇكلەرچە مېڭىپ دىنى دەرس ئۆتكىلى كىرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كاللىسىدا دىنىي دەرس ئاجىزلىقا، جانسىزلىقا، مالاللىقا، ئىچى سىقىلىشقا، رىغبەتسىزلىككە ھەمراھ. ئۇنىڭ

[1] تۈركىيە مۇسۇلمانلىرى ئاتا تۈركنىڭ قولىدا ئەرەب يېزىقىنى لاتىن يېزىقىغا ئۆزگەرتىش، تۈركچىگە ئەرەبچىدىن كىرىپ قالغان سۆزلەرنى شاللاپ چىقىرىۋېتىش ئارقىلىق ئىسلامىي مىراستىن چەتلەشتۈرۈلدى. ئىسلامىي مىراس بىلەن زادى ئالاقە قىلالمايدىغان بىر ئەۋلاد دىنسىزلار يېتىشتۈرۈلدى. ئابدۇلئەزىز فەھمى قاتارلىقلار مىسىردىمۇ شۇنداق قىلماقچى بولۇپ ئۈتۈق قازىنالمىدى.

ئۇستىگە بۇ دەرس ئۆلۈك ئۇسۇلدا ئۆتۈلىدۇ. ھەربىرىدىن جانسىز، ئۆلۈك يادلاش بۇ دەرسنىڭ تەلىپى.

مىسسىيونېر مەكتەپلىرىدە، ھەتتا دىن بىلەن ئالاقىسىز يوق دەپ قارىلىدىغان ئەلمانىي مەكتەپلىرىدە «مۇسۇلمان» ئوقۇغۇچىلارغا خرىستىيان دىنى دەرسى ئەتىگەندە ئۆتۈلىدۇ. بۇ چاغدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ زېھنى ئوچۇق، تېتىك بولىدۇ، دىنى دەرسنى ئوقۇغۇچىلار ئەڭ ياخشى كۆرۈدىغان ياش ئوقۇتقۇچىلار ئۆتىدۇ. ئادەتتىكى دەرسكە ئوخشاپ قالمىسۇن دەپ، بۇ دەرس سىنىپتا ئۆتۈلمەيدۇ، مەكتەپ چېركاۋىدا ئۆتۈلىدۇ. دەرس ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئومۇمىخور ئېيتقان ناخشىلىرىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ جانلىق ئۆتۈلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن دىنى دەرس ئۇلارغا خۇشاللىق، تېتىكلىك، ھاياتى كۈچ بېغىشلايدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىسلام دىنى دەرسىنىڭ يۇقىرىدا دېيىلگەندەك، قىرى مۇدەررىس ئارقىلىق ئۆتۈلۈشتە ئوقۇغۇچىلارنى ئاۋۇال دىنى دەرستىن، ئاندىن دىندىن بەزدۈرۈش مەقسەت قىلىنغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە دانلوبنىڭ دەرس پروگراممىسىدا دىنى دەرسكە دىن بىلەن قىلچە ئالاقىسى بولمىغان ئەلمانىيچە ناجىنس بىر كىيىم دىنىي ئىلىم - پەندىن ۋە ئەمەلىي ھاياتتىن ئايرىۋەتكەن دىنسىز غەربنىڭ ئۇسۇلى بويىچە كېيگۈزۈلدى. دىنى دەرستە الله، پەيغەمبەر ۋە ئاخىرەت تىلغا ئىلىندى. بىراق دىنى ئاۋاز قەلبكە يەتمەك تۇگۈل قۇلاقمۇ يەتمىدى. دىنى دەرستە ئۆلۈك، جانسىز يادلاش، ھاياتلىق شامى ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان قىرى مۇدەررىسنىڭ يېقىمسىز ئاۋازى. بىرلىشىپ ئەكس تەسىر پەيدا قىلىپ ئوقۇغۇچىلارنى دىندىن بەزدۈردى. دانلوبنىڭ مەقسىتىمۇ شۇ ئىدى.

يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، مۇسۇلمان ئوقۇغۇچىلارغا خرىستىيان دىنى دەرسى شۇنداق جانلىق، يېقىشلىق ئۆتۈلگەنلىكى سىرتىدا دەرس ئارقىلىق، ئويۇن ئارقىلىق، سەپتە تۇرۇش، سىنىپقا كىرىش، مەكتەپتىن قايتىش قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا خرىستىيانلىق روھى سىڭدۈرۈلدى. شۇڭا خرىستىيان دىنى ئوقۇغۇچىلارغا چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئارتۇقچە بىلىنمىدى، زېرىكىشلىك تۇيۇلمىدى. بۇنىڭدىنمۇ دانلوبنىڭ دىنى دەرس ئارقىلىق ئىسلام دىنىغا زىيانكەشلىك قىلىش پىلانىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

دانلوب دىنى دەرسكە تېخىمۇ قاتتىق زەربە بېرىش ئۈچۈن «قوشۇمچە دەرس» پروگراممىسى ئورۇنلاشتۇردى. يازلىق دەرس سېتكىسىدا «ئاساسلىق دەرس» لا بولۇپ، قوشۇمچە دەرس بولمايتتى. دىنى دەرسمۇ رەسىم سىزىش، قول ھۈنەرۋەنچىلىكى ۋە تەنتەربىيە ئويۇنلىرى قاتارلىق قوشۇمچە دەرسلەر قاتاردا يازلىق

دەرس سېتكىسىدىن چىقىرىۋېتىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئوقۇغۇچىلار دىنىي دەرسىنى ئېتىبارسىز قوشۇمچە دەرس دەپ قارايدىغان بولدى.

مۇشۇنداق «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» پىلانى بىلەن ئەۋلادلار بارغانچە دىنغا ھۆرمەت قىلمايدىغان بولۇپ كەتتى.

***

ئەڭ چوڭ بالا - قازا تارىخ دەرسىدىن - ئىسلام تارىخى ۋە ياۋروپا تارىخى دەرسىدىن كەلدى.

ئىسلام تارىخى ئادەتتە جاھىلىيەتنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىشتىن باشلىنىدۇ، بۇ، ئىسلام دىنىنىڭ باشلىنىشىنى بايان قىلىشقا مۇقەددىمە قىلىنىدۇ.

جاھىلىيەت دەرسىدە مۇنۇ جۈملە «مەشھۇر» سۆزگە ئايلاندى: «جاھىلىيەتتىكى ئەرەبلەر بۇتقا چوقۇناتتى؛ قىزلارنى تىرىك كۆمەتتى؛ ھاراق ئىچەتتى؛ قىمار ئوينايتتى؛ بۇلاڭ - تالاڭ قىلاتتى. ئىسلام كېلىپ ئۇلارنى بۇ ئىشلاردىن توستى».

قارىماققا بۇ سۆز توغرىدەك كۆرۈنىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ ناھايىتى نېجىس بىر سۆز.

بۇ سۆزنىڭ توغرا كۆرۈنىشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، جاھىلىيەت ئەرەبلىرى ھەقىقەتەن مۇشۇ سۆزدە تەسۋىرلەنگەندەك سۇرەتتە ئىدى. ئىسلام كېلىپ بۇ سۇرەتنى يوق قىلدى. ئەمما بۇ سۆزنىڭ نېجىسلىقى شۇ يەردىكى: بۇ سۆز ئىسلام ئۆچۈرمەكچى ۋە ئۆزگەرتمەكچى بولغان جاھىلىيەتنىڭ «جەۋھىرى» دىن ئېغىز ئاچمىدى. پەقەت باشقا جاھىلىيەتلەردە تېپىلمايمۇ قالدىغان ئەرەبلەرگە خاس جاھىلىيەتنىڭ تاشقى «پوستى» ئۈستىدىلا توختالدى. ۋەھالەنكى ئىسلام ئەرەب جاھىلىيىتىنىڭ پوستىنى سويۇۋېتىش ئۈچۈنلا نازىل بولمىغان. بەلكى، بارلىق جاھىلىيەتنىڭ جەۋھىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىسلامنى دەسستىش ئۈچۈن نازىل بولغان.

باشقىچە قىلىپ ئېيتساق، ئىسلامنىڭ فۇنكسىيەلىك رولى مۇشۇ پوستلىرىنىلا سويۇۋېتىش دەپ قارىغىنىمىزدا ھازىرقى ۋاقىتتا ئىسلامنىڭ قانداق ئەھمىيىتى قالدۇ؟

ساۋاقداشلار قارىسا ئەتراپىدا ھېچكىم بۇتقا چوقۇنماپتۇ. دېمەك، ئىسلامنىڭ بۇ جەھەتتىكى رولى ئاخىرلىشىپتۇ.

ساۋاقداشلار قارىسا قىزلار تىرىك كۆمۈلمەپتۇ، ئەكسىچە قىزلار ناھايىتى ئەتىۋارلىنىۋېتىپتۇ. دېمەك، ئىسلامنىڭ بۇ جەھەتتىكى رولى ئاخىرلىشىپتۇ.

ساۋاقداشلار قارىسا ھاراق ئىچىدىغانلار ئانچە - مۇنچە بارئىكەن. بەزىلەر ئىسلامنىڭ «ئەخلاقىي» تەشەببۇسلىرىغا ئاۋار قوشۇپتۇ، بەزىلەر ئاسىيلىق قىپتۇ. بۇنىڭغا نېمە ئامال.

بۇلاڭ - تالاڭ مەسىلىلىرىگە كەلسەك، بۇ كۈنلەردە مۇنتىزىم ئامانلىق قوغدىشى كۈچىگە ئىگە ھۆكۈمەت بار، بۇلاڭ - تالاڭ قىلغانلار ھۆكۈمەتنىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ.

دېمەك، ھازىرقى دۇنيادا ئىسلامغا قىلغۇدەك ئىش قالماپتۇ ئىسلامنىڭ رولى ئاخىرلىشىپتۇ، ئىسلام مۇئەييەن بىر دەۋرنىڭ ئېھتىياجى تۈپەيلى مەيدانغا كەلگەن، ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇنىڭغا ھاجەت يوق، ئىسلام ئۆتمۈش تارىخنىڭ بىر قىسمى خالاس. مانا بۇ، ئىسلام تارىخى دەرسىدە ئوقۇغۇچىلارغا سىڭدۈرمەكچى بولغان مەزمۇن.

ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن باشلاپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىگىچە ئارىلىقتا ئۆتكەن دىنلارنىڭ ھەممىسى ئىنسانلارنى بىرلا اللەقا ئىبادەت قىلىشقا چاقىرىدۇ. ئىبادەت اللەنى بىر دەپ ئەقىدە قىلىشتا، ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى بىرلا اللەقا تەقدىم قىلىشتا، ھەممە ئىشتا اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمدار قىلىشتا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغان ئاخىرقى دىنىنىڭ ئۆزگىچە خۇسۇسىيىتى شۇكى: بۇ دىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر قىلىنغاندىن باشلاپ قىيامەتكىچە بولغان ئارىلىقتىكى ھەممە ئىنسانلارنىڭ دىنىدۇر. ناۋادا دىنىنىڭ كېلىش مەقسىتى ئەنە شۇ ھەقىقىي جەۋھىرى بويىچە سۆزلەنگەن بولسا ئىدى، تەبىئىيكى ئەھۋال تامامەن باشقىچە بولاتتى.

دىنىنىڭ كېلىش مەقسىتى ۋە ئاخىرقى دىنىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تونۇشىدا قانچىلىك بۇرمىلىنىپ كەتتى؟ يەر ئاسمان، ئاسمان يەر قىلىۋېتىلگەندەك بۇرمىلاندى.

دىنىنىڭ مەقسىتى ئىشقا ئېشىپ بولغانمۇ ئەمەس، ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ ئېشىپ بولالمىدى، مادامكى، يەر يۈزىدە اللەنىڭ غەيرىگە چوقۇنىدىغان ياكى اللەنىڭ غەيرىگە ئىبادەت قىلىدىغان، ياكى اللەنىڭ شەرىئىتىدىن باشقا قانۇننى ھۆكۈمدار قىلىدىغان مۇشرىك بولىدىكەن كەلگۈسىدىمۇ ئېشىپ بولالمايدۇ، مەڭگۈ ئېشىپ بولالمايدۇ. بەلكى يەر يۈزىدە ھەممە ئادەم ئىمان ئېيتتى دەپ تەسەۋۋۇر قىلساق، (بۇ، اللەنىڭ تەقدىرىگە توغرا كەلمەيدىغان پەرەز بولغاچقا مەڭگۈ ئىشقا ئاشمايدۇ) شۇ ھالەتتىمۇ دىنىنىڭ رولى ئاخىرلاشمايدۇ. چۈنكى، ئۇ چاغدا كىشىلەرگە اللە نازىل قىلغان نەرسە بويىچە پەندە - نەسىھەت قىلىپ ئىمانىنى ساقلاش دىنىنىڭ

ۋەزىپىسىگە ئايلىنىدۇ. ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾﴿پەندە - نەسىھەت قىل شۇبھىسىزكى پەندە - نەسىھەت مۇئمىنلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ﴾[1].

يەر يۈزى بۇتپەرەسلىك، يەھۇدىي - ناسارالارنىڭ ساماۋى دىنلارنى بۇرمىلاشلىرى، اللەنىڭ شەرئىتىنىڭ ئورنىدا جاھىلىيەت قانۇنلىرىنى ھۆكۈمدار قىلىش قاتارلىق تۈرلۈك شېرىكلەرگە پەۋەس تولغان بۇ زامانىدا دىنىنىڭ ۋەزىپىسى قانداقمۇ ئاخىرلىشىپ بولغان بولىدۇ؟

پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىدا، جۈملىدىن مىسىردا اللەنىڭ شەرئىتى چەتكە قېقىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا جاھىلىيەت قانۇنلىرى قويۇلغان تۇرسا، دىنىنىڭ ۋەزىپىسى قانداقمۇ ئاخىرلىشىپ بولغان بولىدۇ؟

دىنىنىڭ بۇ كۈنلەردە كىشىلەرنى شېرىكتىن قايتۇرۇپ تەۋھىدكە چاقىرىشتىمۇ چوڭ ۋەزىپىسى بارمۇ؟ لېكىن ساۋاقداشلارنىڭ زېھنىلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇش مەقسەت قىلىنىۋاتقىنى دەل مۇشۇ. مىسىردا خرىستىيان ئىشغالىيىتىدىن باشلاپ ئىسلام شەرئىتىنىڭ چەتكە قېقىلغانلىقىنى، مىسىرغا جاھىلىيەت قانۇنلىرىنىڭ ھۆكۈمدار بولغانلىقىنى ساۋاقداشلار يادىغا كەلتۈرمەسلىكى تەلەپ قىلىنىۋاتىدۇ. چۈنكى، ساۋاقداشلار بۇنى يادىغا كەلتۈرسە، خرىستىيان باسمىچىلىرىغا قارشى جىھاد قىلىپ سالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىرىنچى دەرستە ئىسلام بۇرمىلاپ ئۆگىتىلىدۇ. شۇنداق بولغاندا كاپىر مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرگەن مۇسۇلمان ئەۋلادلىرى دىنىنىڭ ھازىرقى ۋاقىتتا ئادا قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ۋەزىپىسىنى ئۇنتۇيدۇ.

ئاندىن كېيىن ئوقۇغۇچىلارغا ئىسلامنىڭ باشلانغۇچ دەۋرلىرى دەرسلىك قىلىنىدۇ. بۇ دەرستە ئىسلام يوقاتماقچى بولغان جاھىلىيەتنىڭ جەۋھىرى - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرگە بايان قىلىپ بەرمەكچى، كىشىلەرنى دەۋەت قىلماقچى، جىھاد ئارقىلىق زېمىندا ماكانلاشتۇرماقچى بولغان ئىسلامنىڭ جەۋھىرى مەركەزلىك بايان قىلىنمىسىمۇ، ھەرھالدا خېلى تولۇق ئۆتۈلىدۇ. لېكىن ئىسلامنىڭ كېيىنكى «سىياسىي تارىخى» ئەڭ توغرىسى ئازغۇنلۇق تارىخى دەرسلىك قىلىنىپ، باشلانغۇچ دەۋرلىرىدىكى يارقىن ئوبرازلار خۇنۇكلەشتۈرىلىدۇ.

دەرۋەقە مۇسۇلمانلار ھاياتىدا ئازغۇنلۇق بىر ئەمەلىي تارىخ، بولۇپمۇ سىياسىي جەھەتتە. بۇ ئازغۇنلۇق ئۇمەۋىيلەر دەۋرىدە باشلىنىپ بولغان. بۇ ئازغۇنلۇقتا

[1] سۈرە زارىيات، 55-ئايەت.

ھاكىمىيەت تالىشىش، ياكى ھاكىمىيەتنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى رازى بولمايدىغان، مۇسۇلمانغا لايىق كەلمەيدىغان ئېچىنىشلىق ئىشلار قېلىندى. لېكىن ئازغۇنلۇقنىلا تەكىتلەپ، قالغان تەرەپلەرنى نەزەردىن ساقىت قىلىش ئىسلام تارىخنى غەرەزلىك بۇرمىلاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاۋادا ئىسلام تارىخى ئەينەن تولۇق يورۇتۇلغان بولسا ئىدى، ھازىرقىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان باشقا بىر مەزمۇنغا ئىگە بولغان بولاتتى.

توغرا، ئازغۇنلۇق (بولۇپمۇ سىياسىي جەھەتتە) ئەمەلىيەتتە يۈز بەردى. بىراق ئىسلامنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئاخىرلاشمىدى. ئەمەلىيەتتە ئىسلامنىڭ نۇرغۇن تەرەپلىرى ئىجرا قىلىندى. خاتىرىلەشكە ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئېتىخارلىنىشىغا ئەرزىيدىغان نۇرغۇن شان - شەرەپلەر داۋاملىشىپ كەلدى. لېكىن دانلوبنىڭ پىروگراممىسىدىكى ئىسلام تارىخ دەرسلىكىدە مۇسۇلمانلاردا ئېتىخار تۇيغۇسى ئويغىتىش مەقسەت قىلىنمايدۇ، بەلكى ئېتىخار تۇيغۇسىنى تامامەن يوق قىلىش مەقسەت قىلىنىدۇ. مۇشۇ مەقسەت ئۈچۈن ئاق بەتلەر يوشۇرۇلدۇ. ئىسلام تارىخنىڭ يورۇق تەرەپلىرى قاراڭغۇلاشتۇرۇلدۇ. قاراڭغۇلۇق تەرىپى پۈتۈن تارىخ قىلىپ كۆرسىتىلدۇ.

ئوكيان ئاتلاپ كەڭ دائىرىدە ساغلام ئەقىدە تارقىتىشلار، كىشىلەرنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىشلار، ئىلاھىي شەرىئەتنى تەتبىقلاش ئارقىلىق ئىلاھىي ئادالەت بەرپا قىلىشلار، بولۇپمۇ بۈرۇنقى دىنىي ساقلاپ قالغانلارغا قارىتا دۇنيا تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئادىل مۇئامىلە قىلىشلار يوشۇرۇلدۇ. بۇ ئىشلار گۈڭگا، مەۋھۇم، قىسقا ئىبارىلەر بىلەن سۆزلىنىدۇ. ئىسلام فۇتۇھاتلىرى زېمىن ئىگىلەش ۋە نوپۇز كېڭەيتىشنىلا مەقسەت قىلغان كېڭەيمىچىلىك ھەرىكىتى دەپ تەسۋىرلىنىدۇ. ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئۆزۈن مەزگىلگىچە ئومۇمەن پاھىشىلەردىن خالىي ھالدا پاك نەسەبنى ساقلىغانلىقى، دۆلەتنىڭ شۇنچە چوڭ بولۇشىغا قارىماي الله‌نىڭ شەرىئىتىنىڭ سايىسىدا قانلار ۋە ماللارنىڭ دەخلى - تەرۇزسىز ساقلانغانلىقى يوشۇرۇلدۇ.

زېمىنغا نۇر تارقاتقان زور ئىسلام ئىلىم - پەن ھەرىكەتلىرى، ياۋروپالىقلار يېڭى گۈللىنىش دەۋرىدە مۇسۇلمانلاردىن ئىلىم - پەن ئۆگەنگەنلىكى يوشۇرۇلدۇ.

ماددىي ۋە مەنىۋىي ھەرئىككىلى تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۈيۈك ئىسلامىي ھەزارەت ھەرىكەتلىرى يوشۇرۇلدۇ. تەبىئىي ھالدا ھەزارەت بىلەن ئىلىم - پەننىڭ ئىسلامدىن كەلگەن ئۆزگە خاس ئىسلامىي ئالاھىدىلىكلىرى يوشۇرۇلدۇ. بۇ ئىككى ھەرىكەتنىڭ ئىسلامىي ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ ھەرىكەتلەر ئىنسان پائالىيىتىنىڭ

ھەممە تەرەپلىرىنچە كېڭىيىدۇ، ماددا بىلەن روھنى، دۇنيا بىلەن ئاخىرەتنى ئۆز تۇرۇمىگە مۇجەسسەملەيدىغان ئىلاھىي يولغا رىئايە قىلىدۇ.

بۇ تەرەپلەر يوشۇرۇلغاندا نېمە قالىدۇ؟

مۇنداق ئىككى خەتەر مەۋجۇت قالىدۇ:

بىرىنچى: ئىسلام توغرا يولدا بولغان خەلىپىلەر دەۋرىدە ناھايىتى قىسقا بىر مەزگىل ھۆكۈم سۈرگەندىن كېيىن كەلمەسكە كەتتى.

ئىككىنچى: ئىسلام تارىخى دۇرۇس ئىنسانىي ھايات بەرپا قىلىدىغان قىممەت قاراشلاردىن تامامەن خالىي، ئىسلام تارىخى ھوقۇق ئۇچۇن قان تۆكۈش تارىخى، خالاس.

ئىسلام تارىخى ئەنە شۇ رەۋىشتە ئۆزىنىڭ ھەقىقىي مەزمۇنىدىن قۇرۇقدىلىپ، ساۋاقداشلار ياۋروپاغا يۈزلەندۈرۈلىدۇ. ياۋروپا دېمەك - ئىلىم - پەن دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - ھەزارەت دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - قىممەت قاراش دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - دېموكراتىيە دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - ئىنسان ھوقۇقى دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - سانائەت تەرەققىياتى دېمەكتۇر. ياۋروپا دېمەك - ھەر جەھەتتە ئىنسانىي مەۋجۇتلۇقنىڭ دۇرۇس شەكلى دېمەكتۇر.

جاھانگىرلارنىڭ ئايىغى تەگكەنلىكى جايلاردىكى، بولۇپمۇ ئىسلام دۇنياسىدىكى ۋەھشىيلىكلەر، قەبىھلىكلەر مەقسەتلىك يوشۇرۇلىدۇ. ياۋروپانى ئىسلام دۇنياسى تەرتىپىگە ھەربىكەتلەندۈرىۋاتقان خرىستىيانلىق ئامىللىرى قەستەن يوشۇرۇلىدۇ. ياۋروپادا تارقىلىۋاتقان ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىقلار قەستەن يوشۇرۇلىدۇ. ياۋروپا ھەزارىتىنىڭ ماددىپەرەسلىكى، روھتىن خالىيلىقى قەستەن يوشۇرۇلىدۇ.

ئىسلام تارىخىدا ۋە ياۋروپا تارىخىدا راست - يالغان ئەنە شۇنداق ئېلەشتۇرۇلىدۇ ئىسلام تارىخىدا قارا بەتلەر ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ، ئاق بەتلەر يوشۇرۇلىدۇ، ياۋروپا تارىخىدا ئاق بەتلەر ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈلىدۇ، قارا بەتلەر يوشۇرۇلىدۇ تارىخ بۇ شەكىلدە يالغان ئۆگىتىلگەندە نەتىجە قانداق بولىدۇ؟

نەتىجە مۇنداق بولىدۇ: ئىسلامنىڭ رولى ئاخىرلىشىپ بولغان، ئۇنىڭغا ھازىرقى ۋاقىتتا قىلغۇدەك ئىش يوق، ئۇ تېخى تېگىشلىك ئۆمرىدىن جىقراق ياشىۋالدى، بالدۇرراق يوقىلىشى كېرەك ئىدى دەپ تونۇپ، ئىسلامدىن تەدرىجىي يىراقلاشقان «بىلىمدان» لار ئارقا - ئارقىدىن يېتىشىپ چىقىدۇ. ئۇلار ياۋروپانى قالاقلىق كېسىلىگە شىپا بېرىدىغان شىپاخانا، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتىدىغان مايالك دەپ ياۋروپاغا ئۆزىنى ئاتىدۇ.

دانلوبنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدىكى ئەھۋال شۇنداق بولغان بەردە، ئوتتۇرا مەكتەپلىردە ئىچۋىردىغان زەھرى تېخمۇ چوڭ. ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى تېخمۇ ياراملىق، تېخمۇ چوڭ نەرسىلەرنى بىلەلەيدۇ. زەھەر ئىچسىمۇ چىقىپ ئىچەلەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئەرەب تىلى دەرسى باشقا دەرسلەردىن، بولۇپمۇ ئىنگلىز تىلى دەرسىدىن تېخمۇ تۆۋەن ئورۇنغا چۈشۈرۈلىدۇ. دىنى دەرس تېخمۇ پەسلەشتۈرۈلىدۇ. ئىسلام تارىخىنىڭ قارا بەتلىرى تېخمۇ قارا بويىلىدۇ، ئاق بەتلىرى تېخمۇ چىڭ يوشۇرۇلىدۇ. ياۋروپانى ئىنسانىيەت تارىخىدىكى مىسلىسىز يۇقىرى پەللە دەپ تەسۋىرلەش تېخمۇ ئەۋجىگە چىقىدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆزى تېخمۇ قاماشتۇرۇلۇپ، ياۋروپاپەرەسلەشتۈرۈلىدۇ.

بۇ ئىشلار قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن «ئالىي پېداگوگىكا» مەكتەپلىرى دانلوبنىڭ ئىپلاس پىلانىنى تولۇقلاشقا باشلىدى. ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىلىرى ئەزھەردە يېتىشتۈرۈلىدۇ. قالغان پەننىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى ئاۋۋال «ئالىي پېداگوگىكا» مەكتەپلىرىدە، ئاندىن «ئالىي ئىلىم يۇرتى»دا يېتىشتۈرۈلىدۇ. بۇ «چۈجە چىقىرىش» ئورۇنلىرى ئوقۇتقۇچى يېتىشتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىپلاس پىلانىنى ئىجرا قىلىدىغانلارغا «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى بويىچە تېخمۇ چوڭقۇر، ئىزچىل تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئوقۇغۇچىلار ئەڭ ئاۋۋال باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۇدا توققۇز يىل زەھەر ئىچۈرۈلگەنلەر ئىچىدىن تاللىنىدۇ. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا مەكتەپنىڭ ئىنگلىز مۇدىرى ۋە ئىنگلىز ئوقۇتقۇچىلىرى تۇزگەن مۇئەييەن پىرىنسىپلار ئاساس قىلىنىدۇ. قوبۇللىنىش ئوبيېكتىغا ۋە قوبۇللىنىش «لاياقەتسىگە» قاتتىق تەلەپ قويۇلىدۇ. دۇرۇس مۇسۇلمان بولۇش، تەقۋادار بولۇش، ئەخلاقلىق بولۇش قوبۇللىنىش شەرتى ئەمەس، ئەلۋەتتە. قوبۇللانغۇچى مەكتەپكە كىرگەندە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەكتەپتىن چىققاندا ئۇنىڭ سالاھىيىتى چوقۇم «تەلەپكە لايىق» بولۇشقا كېپىللىك قىلىنىدۇ. بۇ «چۈجە چىقىرىش» زاۋۇتلىرىدا ھەممە ئىشقا ئادەتتىن تاشقىرى ئەھمىيەت بېرىلىدۇ. چۈنكى، پۈتۈن ئۈممەتنىڭ كېلەچىكى مۇشۇ زاۋۇتتا ياسىلىدۇ.

«چۈجە چىقىرىش زاۋۇتى» مۇنىيرىيە رايونىغا جايلاشقان بولۇپ، بۇ رايوندىن ئىشغالىيەتچى ئارمىيەنىڭ قەسىر نىلدىكى ئورنىغا نەچچە مىنۇتتىلا يېتىپ بارغىلى بولىدۇ. ئىنگلىز ئوقۇتقۇچىلار ئوقۇغۇچىلارنىڭ قېشىغا ئەمەلىيەتتە ئۈستازلىق سالاھىيەت بىلەنلا ئەمەس، بەلكى باش ئەگدۈرگۈچى ئىشغالىيەتچى كۈچ بولۇش

سالاھىيىتى بىلەن كىرىدۇ. ئۇلار ئوقۇغۇچىلارغا ئىلاھ مۇشۇ شەھەرلەرگە باشلىق قىلغان «ئاق تەنلىكلەر» ئالدىدا مىسرلىقلارنىڭ پەسلىكى ۋە ئاجىزلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. بۇ ئۇستازلار ئوقۇغۇچىلارغا ئاشكارا ئەتەي شۇنداق تۇيغۇ بېرىدۇ. ئەممۇ ئۇلار خىرىستىيانلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى باش ئەگدۈرۈش مەقسىتىنى ئاسانلىقچە ئاشكارىلىمايدۇ، بەلكى بۇ مەقسىتىنى ئېپىنى تېپىپ ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ھەرھالدا ئاشۇ ئۇستازلار ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان بىر قورقۇنچلۇق نەرسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئوقۇغۇچىلار ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ ۋەيران قىلىشىدىن ئۆزىنى ئاسرىشى كېرەك. شۇڭا ئوقۇغۇچىلار ئوقۇش پۈتتۈرگۈچە ھېچقاچان ھەقىقىي خاتىرجەملىكنى ھېس قىلالمايدۇ. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىنمۇ «خوجىلار» نىڭ ئەرۋاھى ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە قارا سايە تاشلاپ تۇرىدۇ. بۇ ئەرۋاھ ئەمەلىي تۇرمۇشتا ھەرخىل شەكىلدە ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇرىدۇ. شۇنداق تەشۋىشلىك كەيپىياتتا ئوقۇغۇچىلارغا زەھەر ئىچۈرۈلىدۇ.

بىرەر كىم زەھەر ئىچمەيمەن دېيەلەمدۇ؟ ئىچمەيمەن دېگەن تەقدىردىمۇ زەھەرنىڭ تەسىرىدىن ساقلىنالامدۇ؟ بۇ يەرلەردە زەھەر ئوچۇق ئىچۈرۈلىدۇ. تەلىمات بىۋاستە تەلقىن قىلىنىدۇ.

سىلەرنىڭ قالاقلىقىڭلارغا ئىسلام سەۋەبچى ھەر قانداق دىن قالاقلىققا سەۋەب بولىدۇ، بىراق ئىسلامنىڭ قالاقلاشتۇرۇشى ھەر قانداق دىنىدىن ئېشىپ كېتىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېسىلىپ تۇرىۋېرسەڭلار قالاق پېتى قېلىۋېرىسىلەر. دىنىي ئاساس قىلغان ئوتتۇرا ئەسىر تۇرمۇشىدىن قۇتۇلمىغىچە تەرەققىي قىلالمايسىلەر. بۈگۈن كۈندىكى ھاياتلىقنىڭ ئاساسى ئىلىم - پەن، دىن ئەمەس.

يەنە تېخى بىۋاستە تەلقىنمۇ بار.

زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىردە ياۋروپا دىنىنىڭ باشقۇرۇشىغا بويسۇنغاچقا قاتمالاشقان، كېيىن قالغان. ياۋروپا دىنىي تاشلىغاندا تەرەققىي قىلدى، مەدەنىيەتلەشتى، ئىلىم پەنگە ئىگە بولدى، ھەرجەھەتتىن قۇدرەت تاپتى. دىن ئىلىم - پەنگە توسقۇنلۇق قىلدۇ، چۈنكى دىن بىر توپ خۇراپات. دىن ئەمگەك قىلىشقا، ئاكتىپلىققا، نەتىجە يارىتىشقا توسقۇنلۇق قىلدۇ، چۈنكى دىن ئاخىرەتنىلا نەزەرگە ئىلىپ دۇنياغا سەل قارايدۇ. خۇراپاتنى تۇگىتىش ئۈچۈن دىنىي پاچاقلاش كېرەك. ئەركىن پىكىر قىلساڭ خۇراپاتنى پاچاقلاشقا جۈرئەت قىلالايسەن، ياۋروپادا بۈگۈنكى كۈندە بولۇۋاتقان ئاجايىپ تەرەققىياتقا ئېرىشەلەيسەن. ياۋروپا دېموكراتىيەنى قارارلاشتۇردى، ئىنسان ھوقۇقىنى قارارلاشتۇردى، دىنى ھۆكۈمرانلىق

سايىسىدە دەپسەندە قىلىنغان شەخسىي ئەركىنلىكىنى پەرىنسىپىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئىنسانىي ھۆرمەتنىڭ قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈردى.

ئەينى ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلار بۇنداق مۇنازىرىگە جاۋاب قايتۇرالمايتتى. غەربلىكلەر ئالدىدا روھىي مەغلۇبىيەت بىلەن كۆزى قامىشىپ تۇرغان، ئۆز ۋەتىنىنى پەسىپ ياتقان ھەربىي ئىشغالىيەتتىن قورقۇپ تۇرغان، ئۆزلىرىگە زەھەر ئىچۈرۈۋاتقان خوجىلىرىدىن ئەيمىنىپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇ مۇنازىرىگە جاۋاب قايتۇرغۇسىز بولسىمۇ، جاۋاب قايتۇرغىدەك بىلىمگە ئىگە ئەمەس ئىدى.

مۇسۇلمانلارغا يەتكەن قالاقلىق، خوجىلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئەيىبلىشىگە دەستەك بولغان قالاقلىق، خوجىلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئېتىقادىغا، دىنىغا، ئەنئەنىسىگە ھۇجۇم قىلىشىغا كۇزىر بولغان قالاقلىق - بۇ قالاقلىقنىڭ سەۋەبى ئىسلام دىنى ئەمەس ئىدى. بەلكى مۇسۇلمانلارنى ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىتىدىن يىراقلاشتۇرغان ئەقىدە قالاقلىقى ئۇلارنى ھەزارىي قالاقلىققا سۆرەپ كىرگەن ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلار بۇنى بىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. غەرب ھەزارىتىنىڭ ماھىيىتىگە ئېچىكىرلەپ كىرىشكە، غەرب ھەزارىتىنىڭ كۆچلۈك ۋە ئاجىز تەرەپلىرىنى بىلىشكە، ياۋروپا تەرەققىي قىلىش ۋە مەدەنىيلىشىش ئۇچۇن پاچاقلىغان دىنىنىڭ چېركاۋ ياسىغان ساختا دىن ئىكەنلىكىنى بىلىشكە، ھاياتلىقتىن، تەرەققىياتتىن، زېمىننى گۈللەندۈرۈشتىن توسىدىغان بۇنداق دىنىنى پاچاقلۇېتىش لازىملىقىنى بىلىشكە، لېكىن دىنسىز ھاياتنىڭ بۇزۇلۇشتا ساختا دىنى بار ھاياتتىن ئېشىپ كەتمىگەن تەقدىردىمۇ ھەرگىز قېلىشمايدىغانلىقىنى بىلىشكە، دىندىن ئايرىلغان ھەزارەتنىڭ ھامان يىمىرىلىشكە دۇچار بولىدىغانلىقىنى بىلىشكە ئۇلار ئامالسىز ئىدى. ھەتتا ئۇلار خوجىلىرىنىڭ دەشنامىلىرىدىن، كەمسۇندۇرۇشلىرىدىن، ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ھەممە پېشكەلچىلىكنى ئىسلامغا دۆڭگەشلىرىدىن ئاغرىنغان تەقدىردىمۇ، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھېچقايسىسىنى بىلەلمەيتتى. بىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلمىگەنلەرنىڭ زەھەرلىنىشى، قارشىلىق قىلماستىن، قارشىلىق قىلىشنى يادىغىمۇ كەلتۈرمەستىن بەلگىلەنگەن قېلىپقا قۇيۇلۇشى مۇقەررەر ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى.

مۇدىر «خوجىلار»، ئۇستاز «خوجىلار» بىرەر ئوقۇغۇچىنىڭ قارشىلىقىنى بايقىسا، سۆكۈت قىلارمىدى ھەرگىز سۆكۈت قىلمايتتى. لېكىن بىز بىرەر ئوقۇغۇچىنىڭ قارشىلىق قىلىپ مەكتەپتىن ھەيدەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ باقمىدۇق.

ئەنە شۇنداق ھاۋا ۋە يولىورۇقلار بىلەن تۆت يىللىق ئوقۇشنى تۈگەتكەن ئوقۇغۇچىلار «خوجلار» نىڭ «چۈجە چىقىرىش زاۋۇتلىرى» دا يەنە قايتا - قايتا تەربىيە ئېلىپ، ئۆز رولىنى ئاپتوماتىك ھالدا جارى قىلدۇرۇشقا باشلايدۇ. ئۇلارنىڭ روھىغا سىڭدۈرۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەر تامامەن سىڭدۈرۈلگەن. ئۇلار ئەمدى ئۆز ۋۇجۇدىغا قۇيۇلغان زەھەرلەرنى ئۆزىچەككە «قۇسۇش» قا باشلايدۇ. بۇلارنىڭ قۇسۇشى نورمال ئادەم زەھەر ئىچكەندە زەھەرنىڭ تەسىردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قۇسقىنىغا ئوخشىمايدۇ. ئۇلار جاھاندىن بىخەۋەر، ئاق - قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان، ئالدىغا ئۇچرىغانلارنىڭ ھەممىنى چوقۇلايدىغان «چۈجلەر» گە ئۆزلىرى ئىچكەن زەھەرنى پوكىنىدىن ياندۇرۇپ بېرىدۇ.

دانلوب ئەنە شۇنداق ئىپلاس پىلان بىلەن مۇسۇلمان ئەۋلادلارنى تېخمۇ چىڭ چاتقاللىدى.

بۇ، مۇئەييەن بىر ئەۋلادنى بۇزۇپ، شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىدىغان مەسىلە ئەمەس. مەقسەت، كېيىنكى ئەۋلادلارغىمۇ زەھەر تارقىتىش، ئىسلامغا قايتىشنى ئويلايدىغان ئەۋلادنى چىقارماسلىق. دانلوب چۈجە چىقىرىش زاۋۇتى قۇرۇش ئارقىلىق ئۇستاز بىلەن شاگىرتنى دەۋرى قىلدىغان مۇكەممەل بىر زەھەر تارقىتىش سىستېمىسى بەرپا قىلدى. ئۇستاز شاگىرتنى دانلوب تەلەپ قىلغان قېلىپقا قۇيىدۇ. شاگىرتلار قېلىپقا قارشىلىقسىز كىرىدۇ. پىلان بۇنىڭغىلا قانائەت قىلمىدى. تېخمۇ ئىپلاس، تېخمۇ مۇستەھكەم پىلانلار يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. قېلىپقا ئادەتتىكىچە قۇيۇلغان ئاددىي بىر ئوقۇتقۇچى يېڭى ئوقۇغۇچىنىمۇ قېلىپقا ئادەتتىكىچە قۇيالايدۇ. ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى ئۆزىنىڭ ئىمتىيازىغا تايىنىپ، تېخمۇ چوڭ ئىشلارنى قىلالايدۇ. شۇڭا ئالىي دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىلارنى ئەنگلىيەگە ئەۋەتىپ قايتىدىن تېخمۇ سىپتا قېلىپلاش كېرەك.

تۇغرا، «خوجلار» يەرلىكتىمۇ ئۆز «مەجبۇرىيىتى» نى تەلەپكە لايىق ئورۇندايدۇ. بىراق يەرلىكتە قېلىپلاش بىلەن «خوجلار» نىڭ يۇرتىدا قېلىپلاش ئوخشىمايدۇ. ئۆز جايىدا قېلىپلانساڭ ئۆز ئېتىقادىڭ، ئۆز پىكرىڭ، ئۆز ئەنئەنەڭنىڭ تەسىرىگە قەسەمەن ئۇچراپ قالسەن، «خوجلار»نىڭ يۇرتىدا قېلىپلانساڭ، «خوجلار» نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان مىسىرلىق بولماستىن «خوجلار»نىڭ ئۆزى بولسەن - ده، ئىشلارنى «خوجلار»دىنمۇ ئاشۇرۇپراق قىلالايسەن.

«خوجىلار»نىڭ يۇرتىغا ئەۋەتىلگەنلەر قايتىپ كەلگەندە تامامەن باشقىچە بىر مەخلۇققا ئايلانغان بولىدۇ. ئۆزىنىڭ دىنىنى، تىلىنى، مىللىتىنى تونۇمايدىغان، بەلكى ھاقارەت قىلىدىغان بولىدۇ. بۇ ھالغا يەتكەنلەرگە مەنسەپ بېرىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق دائىرىسى تېخىمۇ كېڭىيىدۇ ۋە يوغىنايدۇ. بۇنداقلارنىڭ بىرەرى مائارىپ مىنىستىرى، ياكى مىنىستىر ۋەكىلى بولۇپ قالسا، ئۆز قەۋمىنىڭ مۇقەددەس نەرسىلىرىنى پاچاقلاپ، دانلوب قىلىشقا پېتىنالمىغان ئىشلارنى قىلىدۇ. دانلوب ئۆزى پىلانلىغان بويىچە، ياكى ئۇنى ئىشلىتىۋاتقان «خوجايىن» پىلانلىغىنى بويىچە غەلۋە پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن ئىسلام دىنىنىڭ ساختا پوستىنى ساقلاپ قالىدۇ. ئەمما قۇتۇرغان، سۈرىتى مۇبەددەل بولغان بۇ مەخلۇق ھېچنەرسىگە پەرۋا قىلمايدۇ، ھېچنەرسىنى قالدۇرمايدۇ.

بۇ ئىپلاس ئايلانما چەمبەر ئىچىدە ئەرەب تىلى مەكتەپلىرى ۋە دىنى مەكتەپلەر نەزەردىن ساقىت بولىدۇ. ئۇنى توپا بېسىپ قالىدۇ. ئۇ ھامان باشقىلارنىڭ كەينىدە قالىدۇ، ھوقۇقتا ئېرىشەلمەيدۇ. ئاۋازى بوغۇلۇپ، بوغۇلۇپ ئاخىرى ئۆچىدۇ. ئۇنىڭ ئۇنىنى ھېچكىم ئىشىتمەيدۇ. باشقىلار «يېڭى جەمئىيەت» نىڭ سەردارلىرى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

ئايلانما چەمبەر ئىزچىل يوغىنايدۇ، يەرلىكنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئۇنۇمۇبرستېتلار، رەسمىي ئۇنۇمۇبرستېتلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلىدۇ. پىلان ئۆز يولى بويىچە ئىجرا قىلىنىۋېرىدۇ. پىلان تۈزگۈچى ئاللىبۇرۇن بۇ يەردىن كەتكەن. بىراق ئۇنىڭ پىلانى ھامان ئىجرا قىلىنىۋاتىدۇ. «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتۇلۇۋاتىدۇ».

2 - تەشۋىقات ۋاستىلىرى

خرىستىيانلارنىڭ ئىسلام دىنىغا قارىتىقان ئىدىيەۋى ھۇجۇمىدا ئوقۇتۇش پىروگراممىلىرىدىن قېلىشمايدىغان، بەلكى بېسىپ چۈشىدىغان يەنە بىر قورال بار. ئۇ بولسىمۇ تەشۋىقات ۋاستىلىرى - كىتاب، گېزىت، سەھنە ئەسەرلىرى، كىنو، رادىيو. (بىز گېپىنى قىلىۋاتقان دەۋرىدە تېلېۋىزور تېخى كەشىپ قىلىنمىغان، تېلېۋىزور كەشىپ قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇمۇ باشقا تەشۋىقات ۋاستىلىرى بىلەن ئوخشاش بىر نىشانغا خىزمەت قىلدى).

كىتاب تەشۋىقاتى «گۈللىنىش دەۋرى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە تەرجىمە قىلىشتىن باشلاندى، كېيىن يېزىلدى. تەرجىمە قىلىش ئىزچىل داۋاملاشتى.

مۇسۇلمانلار مۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغاندا يېزىقچىلىق غايىب بولغان، ئىسلامىي ھاياتىنىڭ ھاۋاسى ھاياتلىق بىلەن ماس قەدەمدە ماڭغۇچى، جانلىق پىكىردىن قۇرۇق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىشلارنىڭ تەرجىمىدىن باشلىنىشى تەبىئىي ئىدى.

تەرجىمە قانداق بولۇش كېرەك ئىدى؟ تۇنجى قېتىملىق تەرجىمىچىلىك ھەرىكىتىگە ئوخشاش، تەرجىمىچىلىك ئىلمىي كىتابلارنى تەرجىمە قىلىشتىن باشلىنىشى كېرەك ئىدى. مۇسۇلمانلار خرىستىيانلارنىڭ زور قوشۇنى ئالدىدا ھوشسىغا كەلگەندە بىلىم كەمچىللىكى ناھايىتى ئېغىر بولۇپ، ئىلمىي قالاقلىق ئەڭ گەۋدىلىك ئىدى.

بۇ مەزگىلدە گاھى ئىلمىي كىتابلار تەرجىمە قىلىندى. لېكىن تەرجىمىچىلىك تەلەپتىن تولمۇ يىراق، شۇ دەۋرىنىڭ زۆرۈرىيىتىگە تولمۇ ئۇزاق بىر يولدا ماڭدى.

ئىلمىي كىتابلار ئاز تەرجىمە قىلىندى. ھېكايە، پوۋېست، سەھنە ئەسەرلىرى ۋە دىن بىلەن قارشىلاشقۇچى، دىننىي ئىنكار قىلغۇچى غەربچە ئەلمانىي پىكىرنى بازارغا سالىدىغان كىتابلار كۆپلەپ تەرجىمە قىلىنىپ، داۋرىنىڭ تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريەسىنى تارقىتىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلدى.

ھېكايە، پوۋېست ۋە سەھنە ئەسەرلىرىنى كەڭ دائىرىدە نەشر قىلىشتا نامەھرەملەرنىڭ ئارىلىششىنى توسىدىغان، پاھىشىنى ۋە ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈكنى چەكلەيدىغان ئىسلامىي ئەنئەنىلەرنى پاچاقلاش مەقسەت قىلىندۇ. ئىسلامىي ئەنئەنىلەر گەرچە ئەسلىي روھىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا خرىستىيانلارنىڭ ئىسلام جەمئىيىتىدە پەيدا قىلماقچى بولغان ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىقىنىڭ يولىدىكى چوڭ داۋان ئىدى.

ناپولېئون مىسىر ئىسلام جەمئىيىتىدە يۈزنى ئېچىشنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن، پاھىشىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن «پاھىشىلەر» نى بىلله ئېلىپ كەلگەن. بۇمۇ ئىشغالىيەتنىڭ بىر نىشانى ۋە بىر «خاسىيىتى» مۇشۇنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەكلا ئىسلامىي ھاۋاغا تامامەن ئوخشىمايدىغان بىر ھاۋانى ئوتتۇرىغا قويىدىغان ئىشقۇزلىق ھېكايىلىرى ۋە سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ نېمىنى مەقسەت قىلىدىغانلىقىنى ئاسان چۈشىنەلەيمىز. ئىسلامىي ھاۋا پاھىشىگە يول قويمايدۇ، بۇزۇق ئىشلارنىڭ ئاشكارىلىنىشىغا يول قويمايدۇ. خرىستىيانلار باشتىن ئاخىر مۇشۇ ھاۋانى يوق قىلىشقا تىرىشىدۇ.

بۇ ھېكايە ۋە سەھنە ئەسەرلىرىدە ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقىنى ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى، ئوغۇل - قىزلار ئوتتۇرىسىدىكى ناتوغرا مۇناسىۋەتلەر بولۇپ، ھېكايە

ۋە سەھنە ئەسەرلىرىدە بۇ مۇناسىۋەتلەر توغرا قىلىپ كۆرسىتىلىدۇ. ئىسلامىي مىزان ئايال ئاستى قىلىنىدۇ، بۇ ئىشلار يامان ئىشلارنى ياخشى قىلىپ كۆرسىتەلەيدىغان، ئاقنى قارا قىلالايدىغان «سەنئەت» ھاۋاسىدا پۈتتۈرۈلىدۇ.

سەنئەتنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇ، خەتىرىمۇ شۇ. سەنئەت تەسىرلەندۈرەلەيدۇ. سەنئەتتە ئوتتۇرىغا قويۇلماقچى بولغان مۇددىئا قويۇق ھېسسىيات ھاۋاسىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغاچقا، ئوقۇرمەن يېكى تىڭشارمەن تەسىرلەنگەن كۆرۈنۈشكە خىيالەن قاتنىشىدۇ. ئەسەر پېرسوناژلىرى بىلەن ھېسسىيات ئورتاقلىقىدا بولىدۇ. شۇڭا سەنئەتچىنىڭ مەسئۇلىيىتى بەكمۇ ئېغىر. سەنئەتچى ئالىي ئىنسانىي قىممەت قاراشلارغا رىئايە قىلىدىغان ياخشى كىشى بولغىنىدا، ياخشىلىقنى چىرايلىق كۆرسىتىپ، يامانلىقتىن نەپرەتلەندۈرىدۇ. سەنئەتچىنىڭ يالغاچ بىر نەرسە دېيىشى بىھاجەت. سەنئەتچى ئۆز مۇددىئاسىنى پېرسوناژلارنىڭ مەيدانى، كۆرۈنۈشى، ھېسسىياتى، سىزىمى ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆز پىكرىنى بىۋاستە ئوتتۇرىغا قويمىغانسىرى، ئوقۇرمەننى شۇنچە تەسىرلەندۈرەلەيدۇ، دېگەن يېرىگە تېز ئەكىلەلەيدۇ. ئەمما سەنئەتچى ئالىي قىممەت قاراشلارغا رىئايە قىلمايدىغان يېكى ئالىي قىممەت قاراشلارنى دۈشمەن تۇتىدىغان ۋە ئۇنى يوق قىلىشقا قىزىقىدىغان بىر ناكەس بولۇپ قالسا، ئۇ، سەنئەتنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، ئوقۇرمەننى يېكى تىڭشارمەننى ئۆزىنىڭ سېپىگە تارتىپ كېتىدۇ.

تەرجىمە قىلىنۇاتقان سەنئەت دىنى قىممەت قاراشلاردىن تامامەن خالىي سەنئەت بولۇپ، بۇ سەنئەت قىممەت قاراشلاردىن «ئازاد» بولغان، تەدرىجىي چۈشكۈنلىشىپ، ئاخىرىدا ھايۋانىي جەمئىيەتكە ئايلىنىپ كېتىدىغان بىر جەمئىيەت قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

ئاشۇ ھېكايە ۋە سەھنە ئەسەرلىرىنى ئەرەبچىگە ئاغدۇرۇۋاتقانلار ئۆزىنىڭ قانداق رول ئويناۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرىسۇن، يېكى ئاڭقىرىمىسۇن بەربىر ياشلار ئوتتۇرىسىدا مۇشۇ «سەنئەت» نى تارقىتىش ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا ئىلھام بېرىدۇ.

نىشان ئايدىڭ...

ياشلا ئىشقۇازلىق ھېكايىلىرىنى (ئۇلار بۇنى ھېسسىياتقا تويۇنغان ئەسەرلەر دەپ ئاتايدۇ) ئوقۇغاندا، ياش ئوغۇل - قىزلار خۇپيانە ئۇچرىشىدۇ، تاتلىق سۆزلەرنى ۋە ئاللىقانداق ھەرىكەتلەرنى قىلىشىدۇ. بۇ ئىشلار سەنئەتنىڭ كۈچى بىلەن ناھايىتى جەزبىلىك تەسۋىرلىنىدۇ. ئوقۇرمەننىڭ ئەسەر قەھرىمانى بولۇپ، ھېكايىدىكىدەك ئىشلارنى قىلغۇسى كېلىپ كېتىدۇ. ھېكايىدىكىدەك ئىشلارنى قىلىشقا ئەنئەننىڭ

يول قويمايدىغانلىقى ياشلارغا ئايان. ياشلار باشقا جەمئىيەتتىكىدەك «راھەتلىنىش»كە يول قويمايدىغان ئەنئەنىلەرنى پاچاقلاپ، ئەنئەنىدىن ئازاد بولىدىغان كۈننىڭ كېلىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدۇ. ئەنئەنىلەر پاچاقلىنىدىغان كۈن يېتىپ كەلگەندە (كېلىپ بولىدى) بۇ ياشلار ھەرگىز قارشى تۇرمايدۇ. بەلكى تۇنجى بولۇپ قارشى ئالىدۇ.

«ئەلمانىي» پىكرىنى بازارغا سالىدىغان كىتابلارنى تەرجىمە قىلىشنىڭ مەقسىتىمۇ ناھايىتى ئېنىق. ئا. شاتىلى «ئىسلام دۇنياسىغا ھۇجۇم قوزغاش» دېگەن كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دەيدۇ: «شۇنىڭدا شەك يوقكى: پىروتېستانت ۋە كاتولىك مىسسىيونېرلىرى ئىسلام ئېتىقادچىلىرىنىڭ ئېتىقادىنى تەۋرىتەلمەيدۇ. پەقەت ياۋروپا تىللىرى ئارقىلىق يوشۇرۇن پىكىر تارقاتقاندىلا بۇ مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. ئىنگلىز، گېرمان، گوللاند ۋە فرانسۇز تىللىرىنى كەڭ تارقاتساق، مۇسۇلمانلار ياۋروپا گېزىتلەرنى بىلەن ئوچرىشىدۇ. مۇسۇلمانلارنى ماتېرىيالىستلاشتۇرۇشقا يول ھازىرلىنىدۇ. مىسسىيونېرلار ئىسلام دىنى ئىدىيەسىنى ۋەيران قىلىش ۋەزىپىسىمۇ تاماملىنىدۇ. بۇ ئەھۋالدا ئىسلام دىنى كۈچسىز، يېتىم ھالغا چۈشۈپ ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلىيالماي قالىدۇ».

مانا بۇ سۆز بىزگە ئەلمانىي پىكرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ ئەرەب تىلىدا تارقىتىشنىڭ مەقسىتىنى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ. چەتئەل تىلى ھەر قانچە ئومۇملاشسىمۇ يەنىلا ئاۋام خەلق بۇ پىكرلەرنى چەتئەل تىلىدىن ئوقۇپ چۈشىنىشكە ئاجىز كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىسلام دۇنياسىنى سىرتقى پىكرلەرنىڭ ۋەيران قىلىشىدىن ھمايە قىلىدىغان توساق يوقالمايدۇ. مىسسىيونېرلارنى قاقشتىدىغان بۇ توساق تەرجىمە ئارقىلىق يوقىتىلسا، خرىستىيانلار ۋەيران قىلىش نىشانىغا يېتىدۇ.

داڑۇننىزم ۋە تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيەسىنى تارقىتىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىشتە پروتوكوللار (سىياسىي قۇرۇلتاي ئەھدىنامىلىرى) نىڭ مۇنۇ قۇرلىرى كۆپايە: «داڑۇن، ماركس، نېزىلەرنىڭ ئۇتۇقىنى ئېتىراپ قىلىمىز. ئۇلارنىڭ پىكرلىرى ساۋاتسىزلارغا ناھايىتى روشەن تەسىر كۆرسەتتى» خەلقئارادىكى يەھۇدىيلار داڑۇن نەزەرىيەلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئۇنى كېڭەيتىش ئارقىلىق ياۋروپالىق ساۋاتسىزلارنىڭ قالدۇق ئېتىقادچىلىرىنى پاچاقلاپ، ياۋروپادا دىنسىز، ئەخلاقسىز، ئەنئەنىسىز «يېڭى» جەمئىيەت قۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولدى. خرىستىيانلار بۇ ۋەيران قىلىش كۈچى زور بومبىلارنى ئىسلامىي

جەمئىيەتتە ئوخشاش مەقسەت ئۈچۈن ئىشلىتىپ، ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئورنىدا دىنسىز، ئەخلاقسىز، ئەنئەنىسىز «يېڭى» جەمئىيەت قۇرۇشنى پىلانلىدى. شۇڭا ئۇلار بۇ نەزەريىلەرنى ئىسلام دۇنياسغا تارقىتىشتا تەرسالىق بىلەن چىڭ تۇرىدۇ. بۇ نەزەريىلەر ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىدا ياۋروپادا قىلغان ئىشلارنى قىلماقچى بولىدۇ

گېزىتنىڭ ئىشى تېخىمۇ خەتەرلىك.

كىتاب ئاساسەن «زىيالىيلار» نىڭ ئۇزۇقى. گېزىت «زىيالىي» لارنىڭ، يىرىم «زىيالىي» لارنىڭ، ھەتتا ساۋاتلىقلارنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ خەۋەر تىڭشايدىغان يىراق سەھرادىكى ساۋاتسىز ئاۋامنىڭ ئوزۇقى.

بولۇپمۇ مىسىردا گېزىت ناھايىتى چوڭ، ھەممىدىن چوڭ رول ئويناندى. يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، سۇيىقەستچىلەرنىڭ نەزىرىدە مىسىر جۇغراپىيەلىك ئورنى، تارىخى ئورنى، ئەزھەرنىڭ مىسىردا بولغانلىقى سەۋەبىدىن مەنىۋىي مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى. مىسىردا مۇسۇلمانچىلىقنى بۇزغىلى بولسا، بۇنىڭ پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىنى بۇزۇش پىلانىغا چوڭ يارىدىمى تېگەتتى. چۈنكى، قاھىرە تامغىسى بىسىلغان بۇزۇقچىلىق لوندون، ياكى پارىژ تامغىسى بىسىلغان بۇزۇقچىلىقتىن بەكرەك تەسىر قىلاتتى. شۇڭا ئۇچ چوڭ مارونىت خىرىستىيان لۇئان گېزىتخانىسىنىڭ قاھىرەدە بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. لۇئانلىق خىرىستىيانلار نېمىشقا قاھىرەنى پائالىيەت مەركىزى قىلىپ تاللايدۇ؟ بۇنىڭدا خەلقئارا خىرىستىيانلىرىنىڭ پىلانى ۋە يول كۆرسىتىشى بارمۇ؟ ياكى ئۇلار بىۋاستە خىرىستىيانلىقنىڭ تۈرتكىسىدە شۇنداق قىلۋاتامدۇ؟ بۇ سوئال ھېلىمۇ جاۋابسىز. قانداقلا بولسا بەربىرغۇ؟ خىرىستىيان ئېقىنلىرى ئاخىرى بىر ئەۋرەزگە قۇيۇلدۇ. لېكىن كۆپلىگەن ئالامەتلەردىن قارىغاندا خەلقئارا خىرىستىيانلىرىنىڭ قاھىرەنى ئىسلامغا قارشى پىكىر تارقىتىش، ئىسلامغا ۋە ئوسمان ئىمپېرىيەسىگە قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش مەركىزى قىلىش كېلىشىمى بارەدە قىلىدۇ. بىر ئالامەت: نازىلى پازىل ئۆزىنىڭ «ئەركىنلىك» پىكىرلىرىنى قاھىرەدىكى زالدا تارقاتتى. لوربد كرومىر بۇ زالغا كەلدى. يەنە بىر ئالامەت: ئوسمان ئىمپېرىيەسى تەرىپىدىن باستۇرۇلغان ئەرەب مىللەتچىلىكىنىڭ گاھى مەخپىي نەشرى بۇيۇملىرى قاھىرەدە نەشر قىلىندى. يەنە بىر ئالامەت: جامالىددىن ئافغانىي مىسىردا بىر مەزگىل تۇردى[1].

[1] جامالىددىن ئافغانىي خەلىپىلىكىنى ئەرەبلەرنىڭ تۈركلەردىن تارتىۋېلىشىنى تەشەببۇس قىلاتتى. ۋەھالەنكى ئۇ، ئۆزىنىڭ مىسلىسىز چېچەنلىكى بىلەن بۇ چاغدا ئەرەبلەرنىڭ خەلىپىلىك قىلالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

بۇ ئالامەتلەرنى مۇلاھىزە قىلغاندا، ئېھرام گېزىتخانىسى، ھىلال گېزىتخانىسى، مۇقەتتەم گېزىتخانىسى - بۇ ئۇچ گېزىتخانىنىڭ نوقۇل خىرىستىيانلىق ھېسسىياتىنىڭ تۇرتكىسىدە تاسادىپىي توغرا كېلىپ قېلىش بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلقئارا خىرىستىيانلىرىنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن قۇرۇلغان، دېگۈسى كېلىدۇ كىشىنىڭ. قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر بۇ ئۇچىنىڭ قۇيۇلىدىغان يېرى بىر، پىلانى بىر، نىشانى بىر.

نىشان - مۇسۇلمانلارنى دىندىن بۇرۇۋېتىش. ئۇسۇل - خىرىستىيان ھۆكۈمدارلىرىنىڭ كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى.

ئەينى زاماندا بۇنىڭدىنمۇ تېز قەدەم ئېلىشنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتىمۇ؟

ياق، ناپالېئوننىڭ ئەخمىقانە ئىشلىرى ھېلىھەم ھەممە كىشىنىڭ يادىدا بار. ناپالېئوننىڭ قەدەمنى تېزلىتىپ، قوپال ھەرىكەت قىلىپ، ئەخمىقانىلىق قىلىش نەتىجىسىدە مەغلۇپ بولغانلىقى ھېلىھەم كىشىلەرنىڭ يادىدا بار. مىسىرلىقلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە ساقلىنىپ قالغان ئىسلامنىڭ يۇقۇنىدىلىرى ئاشكارىلىنىپ قالغان سۈيىقەستلىك پىلانىنى بوزۇۋېتەلەيدۇ. قەدەمنى تېزلىتىش پىلانىنى ئاشكارىلاپ قويۇپ ئىشنى بۇزۇۋېتىشى مۇمكىن. شۇڭا كرومىر ۋە دانلوب كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن ئاستا ھەرىكەت قىلىشقا مايىل.

توغرا، لۇئانلىق خىرىستىيانلارنىڭ گېزىتلەرنى ئىشنى ئىسلامغا ھۇجۇم قوزغاشتىن باشلىيالمايدۇ. ئۇنداق قىلىدىغان بولسا، ئاۋام خەلق غەزەپكە كېلىپ، ئۇلارنى گېزىتخانىلىرىنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ تۇنجۇقتۇرىۋېتىدۇ.

لېكىن ئالدىرىماي ھۇجۇم قوزغىسا بولىدۇ.

غاپىللار بۇ گېزىتنىڭ گاھى سانلىرىنى كۆرسە، دەماللىقا بۇ گېزىتنى ئىسلام گېزىتى دەپ ئالدىنىپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ گېزىت ئىسلام دىنىنى ماختايدۇ، ئىسلام پەيغەمبىرىنى ماختايدۇ، مەخسۇس ئىستونلارنى ئاجرىتىپ، تۇركىيە ھۆكۈمىتىنى، سۇلتاننىڭ ئۇچرىشىشلىرى ۋە زىيارەتلىرىنى، سۇلتاننىڭ ياۋروپا دۆلەتلىرى بىلەن قىلغان دەتالاشلىرىنى، ئېلىشىشلىرىنى قالدۇرماي خەۋەر قىلىدۇ. مۇسۇلمانلار گېزىتتىن بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمىنى تەلەپ قىلىدۇ؟

توغرا، بۇ ئىشلارنى قىلىش جەريانىدا ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن غەيرى مەقسەتلەر ئاز - ئازدىن قىستۇرۇلىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ «ھېسسىياتى» غا ھۇرمەت قىلىش ئۈچۈن ئىسلام ماختىلىدۇ. شۇنداق، لېكىن ئىسلام تۇرمۇش نىزامى ۋە

ھۆكۈمەت قانۇنى سۈپىتىدە سۆزلەنمەيدۇ. گاھىدا مىسىردا ياكى ئىسلام دۇنياسىدا مەۋجۇت بولۇۋاتقان مۇشكۈلچىلىكلەر توغرىسىدا بەس-مۇنازىرە قىلىنىدۇ. بۇ مۇشكۈلچىلىكلەرگە ئىسلام شەرىئىتىدىن ۋە ھەتتا ئىسلام روھىدىن ئىلھام قىلىش چارىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلمايدۇ. بەلكى ياۋروپا تەجرىبىسى ۋە ياۋروپا ھەزارىتىدىن كەلگەن ھەل قىلىش چارىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ.

تېخىمۇ چوڭ ئىشلار بار.

ئىسلام مۇشكۈلچىلىكلەرنى ھەل قىلالايدىغان تۈرمۇش تۈزۈمى ياكى قانۇن سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى ئاۋام خەلقنىڭ ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلىش سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنىدۇ. بۇنداق تىلغا ئېلىشنىمۇ ئوقۇرمەن ھەر كۈنلۈك گېزىتتىن كۆرۈۋەرمەيدۇ. ئۇنداق كۆرۈۋەرسە ئۇ، كۆڭلىدە دىننى داۋاملىق ئەسلەپ قالىدۇ. شۇڭا چوقۇم «دىنىي مۇناسىۋەت» دېگەن سۆزنى ئىشلەتكىلى بولىدىغان مۇئەييەن ئەھۋالدىلا دىن توغرىسىدا سۆزلەش كېرەك. شۇنداق بولغاندا دىن يەنە بىر قېتىم ئۆزىنىڭ ھەممىباب تۈرمۇش ئۇقۇمىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، ئۆتكۈنچى مۇناسىۋەتلەرگىلا چەكلىنىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ روھىي مەلۇم مۇناسىۋەت بىلەن پەيغەمبەرگە ۋە ئىسلامغا ئوقۇلغان مەدھىيىدىن سۆيۈنىدۇ. باشقا ۋاقىتلاردا ئىسلام ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ كېتىدۇ.

دانىلوبنىڭ پىروگراممىسىدا ئىسلام تارىخنىڭ ئۆز مەزمۇنىدىن قۇرۇقدىلىشىدىن پەيدا بولغان بوشلۇق ياۋروپا، ياۋروپانىڭ كۇچى، گۈللىنىشى، ھەزارىتى، ئەسلىلىكى، بۈيۈكلىكى. بىلەن توشقۇزۇلغان ئىدى. مانا ئەمدىلىكتە گېزىتلەردە ئىسلامنىڭ ئۆز مەزمۇنىدىن قۇرۇقدىلىشىدىن پەيدا بولغان بوشلۇق، مەلۇم دىنىي مۇناسىۋەتلەردىن باشقا ۋاقىتلاردا ئىسلامنى تىلغا ئالماسلىقتىن پەيدا بولغان بوشلۇق يەنە شۇ ياۋروپانىڭ گېپى بىلەن تولدۇرۇلدى.

خەۋەرلەر ئىستونىدا ياۋروپا ھەركۈنى تىلغا ئېلىنىپ تۇردى. ھەر قايسى ئىشلاردا ياۋروپا توغرىسىدا سۆزلىنىپ تۇردى. خەۋەرلەردە ياۋروپانىڭ تىلغا ئېلىنىشى تەبىئىي ئىش. چۈنكى، گېزىتنىڭ ۋەزىپىسى ئوقۇرمەننى ئۆزى ياشاۋاتقان دۇنيادىن خەۋەردار قىلىش. بۇ چاغلاردا ياۋروپا ھەممە جەھەتتە پائالىيەت مەركىزىگە ئايلانغان. ھەممە ئىشلارنىڭ تىزگىنى ياۋروپانىڭ قولىدا. ھەربىي ئۇستۇنلۇك، سىياسىي ئۇستۇنلۇك، ئىلمىي ئۇستۇنلۇك ياۋروپانىڭ قولىدا. شۇڭا ياۋروپانىڭ دېگىنى دۇنياغا قارار، قىلغىنى مۇقەددەس قانۇن.

شۇنداقتىمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ يۇرتىدا چىقىرىلغان مۇسۇلمانچە گېزىتنىڭ خەۋەر تارقىتىشتا مۇسۇلمانچە ئۇسۇلى بولىدۇ. گەرچە مۇسۇلمانلار مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، ئۇلار ئىشلارغا ئۆزىگە خاس نۇقتىئىنەزەر بىلەن قارايدۇ. باشقىلار رازى بولغان ئىشلارغا مۇسۇلمانلار نارازى بولۇشى مۇمكىن. باشقىلار خۇشال بولغان ئىشلارغا مۇسۇلمانلار قايغۇرۇشى مۇمكىن. باشقىلار خاپا بولغان ئىشلارغا ئۇلار خۇشال بولۇشى مۇمكىن. گاھىدا باشقىلار بىلەن ئورتاق قاراشتا بولۇشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ ئۆزىگە خاس مەيداننى چىقىش نۇقتىسى قىلىدۇ.

بىز مەزكۇر گېزىتلەرنىڭ خەۋەرلىرى ۋە خەۋەر تارقىتىش ئۇسۇللىرىنى كۆرمەسكە سالالىساقمۇ، ئەممىا بۇ گېزىتلەرنىڭ ياۋروپانى ئەڭگۈشتەر قىلىپ ئېغىزدىن چۈشۈرمەي سۆزلىگەنلىرىنى كۆرمەي تۇرالمايمىز.

ياۋروپا بۇ گېزىتلەردە ئۆزىنىڭ ھەقىقي ھەجمى بىلەن سۆزلەنمىدى. بەلكى نەچچە ھەسسە يوغىنىتىلىپ، ئوقۇرمەننى جاھانىڭ ھەممىسى ياۋروپا، بۇ ۋۇجۇد ئالىمىدە ياۋروپادىن باشقا نەرسە يوق دېگۈزۈۋەتتى.

دەرۋەقە ئەينى ۋاقىتدا ياۋروپا يەڭگۈچى ۋە كونترول قىلغۇچى ئىدى. لېكىن ياۋروپانىڭ ھاياتلىق يولىدا ناھايىتى چوڭ قىڭغىرلىقلارمۇ بار ئىدى.

بۇ گېزىتلەر جاھانگىرلىكنىڭ قەبىھلىكلىرىنى، جاھانگىرلارنىڭ ئىشغالىيەت زېمىنىدىكى ۋەھشىي جىنايەتلىرىنى خەۋەر قىلىدىمۇ؟ ئىشغالىيەت زېمىنىنىڭ كۆپىنچىسى ئىسلام ئەللىرى ئىدى.

بۇ گېزىتلەر خرىستىيان جاھانگىرلىكنىڭ ئىسلام ئەللىرىدىكى خرىستىيانىپەرەسلىكى، مەنپەئەتپەرەسلىكى ھەققىدە خەۋەر بەردىمۇ؟ بۇ گېزىتلەر مۇسۇلمانلارنى دىندىن چىقىرىشنى مەقسەت قىلغان ئىدىيەۋى ھۇجۇم ۋە ئۇنىڭ خۇپىيانە نىشانلىرى ھەققىدە خەۋەر بەردىمۇ؟

بۇ گېزىتلەر ياۋروپادىكى ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق ۋە ئۇنىڭ ئىنسانلارغا ئېلىپ كەلگەن ئۇۋالچىلىقلىرى ھەققىدە خەۋەر بەردىمۇ؟

بۇ گېزىتلەر جازانىخورلۇق ۋە جازانىخورلۇق پەيدا قىلغان ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي زۇلۇم ھەققىدە خەۋەر بەردىمۇ؟

بۇ گېزىتلەر ياۋروپالىق خرىستىيان ۋە يەھۇدىيلارنىڭ ئوسمانىي خەلىپىلىكىنى مۇنقەرز قىلىش ئۈچۈن ئۇيۇشتۇرغان سۇيىقەستلىرىنى خەۋەر قىلدىمۇ؟

مۇسۇلمانلار ۋەتىنىدە چىقىدىغان مۇسۇلمانچە گېزىت ھەرگىزمۇ ئەمەلىيەتنى بىلمەي قالمايدۇ، ياكى بىلمەس بولۇۋالمايدۇ. خەلقئارا ئىشلاردا - سىياسىي،

ئىقتىسادىي، ھەربىي، ئىلمىي، تېخنىكا ساھەلىرىدە ياۋروپانىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ. لېكىن مۇسۇلمانچە گېزىت ئەڭ ئاۋۋال ياۋروپادا مەۋجۇت بولۇۋاتقان ئازغۇنلۇقلارنى تەنقىدلەش مەيدانىدا تۇرۇشى كېرەك. ياۋروپالىقلارنىڭ تۇرمۇشىدا ئازغۇنلۇق تولا. ئىككىنچىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىرادىسىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۇلارنىڭ قالاقلىقىنى تۈگىتىشگە، قايتا قۇدرەت تېپىشىغا تىرىشىش كېرەك. ئىلمىي ۋە ماددىي تەرەققىياتتا لازىم بولغان نەرسىلەرنى ياۋروپادىن ئېلىش؛ دىنىنى، ئەخلاقنى، ئەنئەنىنى ساقلاپ، ياۋروپاغا ئاسسىمىلياتسىيە بولماسلىق؛ ئىسلام ئەقىدىسىگە، روھىغا، شەرىئىتىگە زىت كېلىدىغان ئىشلاردا ياۋروپاغا ئەگەشمەسلىك؛ مانا بۇ توغرا يول. مانا بۇ مۇسۇلمانچە گېزىت بىلەن غەيرى مۇسۇلمانچە گېزىت ئوتتۇرىسىدىكى يول ئايرىمىسى.

مۇسۇلمانلار نەدە قالغان؟ نېمىشقا ئۇلار ئۆز ئاۋازىنى ئاڭلىتىدىغان، ئۆزىگە خىزمەت قىلدىغان گېزىتلەرنى چىقارمىدى؟ دەيدۇ، بەزىلەر.

دەيمىزكى: مۇسۇلمانلار ئەقىدە قالاقلىقىغا چۆكۈشتىن پەيدا بولغان ئىلمىي، پىكىرى، ماددىي، ھەزارىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي قالاقلىقلارنىڭ قايىنىمىدا پىرقىراپ، ئۆزىنى يوقتىپ قويغان ئىدى. بىز پەقەت لۇغاتلىق خىرىستىيانلار چىقارغان گېزىتنىڭ ماھىيىتى ۋە بۇ گېزىتلەرنىڭ ئوينىغان رولىنىلا گەۋدىلەندۈرمەكچىمىز. نېمىشقا ئۇلار مىسىردا پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ؟ گېزىتنى باشقا جايدا چىقارماي مىسىردا چىقىرىدۇ؟ بۇ ھەقتە جىق توختىلىپ كەتمەيمىز. بۇ گېزىتلەر ھەرقانداق مەسىلىدە ئۆزگە خاس مەيدانىدا تۇردى. بۇ خىرىستىيان گېزىتلىرىنىڭ ئىسلامىي مەيدانىدا تۇرۇشىغۇ مۇمكىن ئەمەس، شۇنداقتىمۇ ئوتتۇرا مەيدانىمۇ تۇرمىدى. بەلكى ياۋروپا ھەزارىتىنى، ھەتتا بۇ ھەزارەتنىڭ پەسلىكلىرى ۋە ئازغۇنلۇقلىرىنىمۇ جان تىكىپ قوغداش مەيدانىدا تۇردى. مىسىر مۇسۇلمانلىرىنى ھەممە ئىشتا ياۋروپاغا ئەگىشىشكە، مۇشكۈلچىلىكلىرىنى ياۋروپاچە ئۇسۇلدا ھەل قىلىشقا، ھەممە ئىشقا ياۋروپانىڭ كۆزى بىلەن قاراشقا رىغبەتلەندۈردى.

سانائەت ئىنقىلابى ياۋروپادا ئائىلە ۋەيرانچىلىقىنى، ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىقنى ۋە پاھىشىنىڭ كەڭ تارقىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. باشقىنى دېمىگەندىمۇ شۇنىڭ ئۆزى ياۋروپاچە شارائىتتىن پەيدا بولغان ياۋروپاچە مۇشكۈلچىلىك. مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ مۇشكۈلچىلىك بىلەن نېمە ئىشى؟ ئۇلار نېمىدەپ بۇ مۇشكۈلچىلىككە قالغۇدەك؟ ناۋادا مۇسۇلمانلار شۇنداق مۇشكۈلچىلىككە قالغۇدەك بولسا، ئۇنىڭغا قايسى

نۇقتىئىنەزەر بىلەن قارايدۇ؟ ئۇنى دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە تانغان ياۋروپاغا كەلگەن ئەخلاقسىز بۇزۇقچىلىق دېگەن نۇقتىئىنەزەر بىلەن قارامدۇ؟ ياكى سانائەتلەشكەن جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي زۆرۈرىيەت دەپ قارامدۇ؟ مانا بۇ يول ئايرىمىسى.

لۇئان خىرىستىيانلىرىنىڭ مىسىردا چىقارغان گېزىتلەرنى ئىسلام دۇنياسىدا پاھىشىۋازلىق مۇشكۈلچىلىكى پەيدا بولۇشتىن نەچچە ئون يىل ئىلگىرىلا، پاھىشىۋازلىق توغرىسىدا ۋە ئۇنىڭ «مەدەنىيەت» لەشكەن دۇنيادىكى بىر «ئىجتىمائىي زۆرۈرىيەت» ئىكەنلىكى ھەققىدە كۆپ سۆزلىدى. نېمە ئۈچۈن؟ مىسىرلىق ئوقۇرمەنلەرگە «تەسەللىي» بېرىش ئۈچۈنلىمۇ؟ مۇشۇنداق بىر مەنىۋىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي پاسكىنىچىلىق تەسەللىي بولالامدۇ؟

يوقسۇ، مەقسەت ھەرگىزمۇ تەسەللىي بېرىش ئەمەس. بەلكى مەقسەت: مىسىر ئىسلام جەمئىيىتىگە پاھىشۋازلىق تارقىتىشقا، پاھىشۋازلىقنى جەمئىيەتنىڭ بىر تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندۇرۇپ، ئۇنى دۆلەت قانۇنى بىلەن قوغداشقا ئىدىيەۋى تەييارلىق قىلىشتىن ئىبارەت. مەقسەت: پاھىشىنى چەكلەيدىغان ۋە جازالايدىغان شەرىئەت چەتكە قېقىلغاندىن كېيىن، پاھىشىدىن ۋە پاھىشىنىڭ ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقىشىدىن نەپرەتلىنىدىغان مۇسۇلمانچە تۇيغۇنى ئېرىتىپ يوق قىلىش شۇنداق قىلىپ كۆتكەن كۆن كەلگەندە (كېلىپ بولىدى) كىشىلەر پاھىشىدىن نەپرەتلەنمەيدىغان ۋە ئۇنى ئىنكار قىلمايدىغان، بەلكى «ھەزارەت» دىن كېلىپ چىققان «ئىجتىمائىي زۆرۈرىيەت» نى بالدۇر قارشى ئالىدىغان بولىدۇ. بۇ زۆرۈرىيەتكە ئېتىراز بىلدۈرگەنلەر «مۇتەئەسسىپلەر»، «قالاقلار»، «پىكرى قاتمالالار»، مەدەنىيەت كارۋىنى ۋە ئالەمشۇمۇل تەرەققىيات روھى بىلەن تەڭ ماڭالمايدىغانلار بولۇپ قالىدۇ.

بۇ نوقۇل بىر مىسال، بۇ مىسالغا قىياسلاپ، خىرىستىيانلارنىڭ ئىدىيەۋى ھۇجۇم پىلانلىرىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولغان مىسىر گېزىتلىرىنىڭ نامەھرەملەر ئارىلىششى، ئەركىن مۇناسىۋەت، ئاياللار مەسلىسى، دىنىنىڭ «زامانىۋى» ئەلمانىيە دەۋرىدىكى رولى قاتارلىق باشقا «تەرەققىيات» مەسىللىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلغانلىقىنى بىلۈۋالغىلى بولىدۇ.

بۇ گېزىتلەر مىسىر مۇسۇلمانلىرىنىڭ ھاياتىدا ئاساسلىقى تۆۋەندىكى ئىككىدەك رول ئويناىدى: ئىسلامنىڭ رولى كېمەيتىلدى، مۇسۇلمانلار تەدرىجىي ھالدا ئىسلامغا يۈزلەنگەنىنىڭ ئورنىغا ياۋروپاغا يۈزلەندۈرۈلدى. ئۇلار ئەمدى ھازىرقى يامان ھالدىن

قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى ياۋروپادىن ئىزدەيدىغان، گۈزەل كېلەچەكنى ياۋروپانىڭ ھەزارەت كارۇنىغا قوشۇلۇشتىن ئىزدەيدىغان، قالاقلىق قالپىقىنى شۇنىڭ بىلەن چۆرۈپ تاشلاشقا ئۇرۇنىدىغان بولدى.

بۇ، رېفائە راپىئ تەھتاۋىي توغرىسىدا دېگەن سۆزىمىزنى ئېسىمىزگە سالىدۇ.

رېفائە راپىئ تەھتاۋىينىڭ تەشەببۇسلىرى ئەينى ۋاقىتدا كىشىلەر تەييارلىقسىز تۇرغاندا ئۇشتۇمتۇت ئوتتۇرىغا قويۇلغاچقا رەت قىلىنغان بولسا، بۇ تەشەببۇسلار بۈگۈندىن ئېتىبارەن تامامەن قوبۇل قىلىنىدۇ. چۈنكى، «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتىدىغان» گېزىتلەر ئىدىيە جەھەتتىن شارائىت ھازىرلاپ بولدى. بۇ تەشەببۇسلار ئەمدى كەلسە، (كېلىپ بولدى) كۆپلىگەن كىشىلەر ئۇنى قوبۇل قىلىدۇ. بەلكى تېخى بەزى كىشىلەر ئۇنىڭغا تەشنا بولۇپ كەتتى، تېز كەلمىگەنلىكتىن ئىچى تىتىلداپ كەتتى.

مۇسۇلمانلارنىڭ شارائىتىدىن قارىغاندا ئىشلار چوقۇم شۇنداق بولاتتىغۇ؟ ئۇنداقتا بۇ گېزىتلەر كىشىلەرنىڭ ئىدىيەلىرى ۋە تۇيغۇلىرىدىكى «تەرەققىيات» قا ياندىشىش رولىنىلا ئۇتىدىغۇ؟ ئىدىيەۋى تەرەققىيات ھامان بولىدىغۇ؟ دەيدۇ بەزىلەر.

بىز ئىككى نۇقتا بويىچە جاۋاب بېرىمىز.

بىرىنچى نۇقتا: مۇسۇلمانلارنىڭ شارائىتىدىن قارىغاندا ئىشلارنىڭ شۇنداق بولۇش ئېھتىماللىقى كۆچلۈك ئىدى، ئەمما جەزمىي ئەمەس ئىدى. ئەرەب يېرىم ئارىلىدا مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۇھھاب ئېلىپ بارغان ئەقىدىنى ساپلاشتۇرۇش ھەرىكىتى بىزگە شۇنىڭدىن دالالەت بېرىدۇكى، مىسىردىكى ئىشلارنىڭ شۇنداق بولۇشى مۇقەررەرلىك ئەمەسكەن. مىسىردىمۇ ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئىلىپ بېرىلغانىدەك، ئەقىدە قالاقلىقىنى تۈگىتىش ھەرىكىتى ئىلىپ بېرىلىپ، ئەقىدە قالاقلىقىدىن كېلىپ چىققان ئىلمىي، ماددىي، ھەزارىي، ھەربىي قالاقلىقلارنى تۈگىتىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلاش مۇمكىنچىلىكى بار ئىكەن. لېكىن گېزىت باشقا تەشۋىقات ۋاستىلىرى بىلەن بىرلىكتە پەيدا قىلغان ھاۋا مىسىردا ئەينى ۋاقىتدا مۇنداق ھەرىكەتلەرنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىماللىقىنى يوققا چىقاردى؛ مىسىرنىڭ ھازىر ماڭغان يولىنى كۆچلۈك ئېھتىماللىقا ئايلاندۇردى.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ گېزىتلەر يانداشقۇچى ئەمەس، بەلكى يول باشلىغۇچى بولدى. بۇ گېزىتلەر كىشىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىدە بار بولغان نەرسىلەر ھەققىدە سۆزلىمىدى، بەلكى كىشىلەرنىڭ كۆڭۈللىرىدە بار بولۇش مەقسەت قىلىنغان نەرسىلەر توغرىسىدا سۆزلىدى. بىز يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن پاھىشە مەسلىسى

بۇنىڭغا روشەن مىسال. بۇ گېزىتلەر ئىسلامىي جەمئىيەتتە تېخىچە يوق بولغان، ياكى مۇسۇلمانلار ھازىرچە قوبۇل قىلمايدىغان غەربنىڭ دىنسىز تەپەككۇرلىرىنى ئىزچىل تۇرده ئىسلامىي جەمئىيەتكە كىرگۈزدى.

بۇ گېزىتلەر شۇنداق رول ئوينىسۇن ياكى ئوينىمىسۇن، غالىبلار ۋە مەغلۇبلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار ھامان شۇنداق بولىدۇ. مۇنازىرە قىلىش يۇزىسىدىن شۇنداق دەپ پەرەز قىلساق، شەك يوقكى، بۇ گېزىتلەر مەغلۇبلارنىڭ غالىبلارغا قۇل بولۇشىنى تېزلەتتى، ئازغۇنلۇقنى ئۇزارتتى، ئويغىنىشىنى كېچىكتۈردى، ئىسلامغا يانماقچى بولغانلارنى يېنىشتىن توستى.

بۇ گېزىتلەر ناھايىتى تەدرىجىي ھالدا ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىشنى باشلىدى.

ئەينى ۋاقتىدا بۇ گېزىتلەرنىڭ ئىسلامغا ئاشكارا ھۇجۇم قىلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتىمۇ؟

ياق مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى قالدۇق دىن ئۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىگە يول قويمايتتى. ئۇنداق ئىش بولىدىغان بولسا، ئاۋام خەلق دەۋرەپ بېرىپ، گېزىت چىقارغانلارنى گېزىتخانىنىڭ تېگىگە دەپنە قىلىۋېتەتتى.

بۇ گېزىتلەر پەقەت ئەنئەنىلەرگە - چىرىك ئەنئەنىلەرگىلا ھۇجۇم قىلالايتتى. بىز شۇ گېزىتلەر ھۇجۇم قىلغان چىرىك ئەنئەنىلەر نېمىتتى؟ دەپ سوئال قويساق، بايقايمىزكى، ئۇنىڭ كۆپىنچىسى ئىسلام ئىدى. دەرۋەقە گېزىتنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان ئەنئەنىلەر ئىچىدە مۇسۇلمانلار ئەقىدە قالاقلىقى مەزگىلىدە تېپىۋالغان جاھىلىيەت ئەنئەنىلىرىمۇ بار ئىدى. مەسىلەن: ئايالالارنى ساۋاتسىز قالدۇرۇش ئەنئەنىسى، ئايالالارغا ناچار مۇئامىلە قىلىش ئەنئەنىسى، ئايال دېگەننىڭ ۋەزنىسىز قورساق كۆتۈرۈپ بالا تۇغۇش، ئۇنىڭ ھۆرمەت قىلغۇدەك ئىنسانىي خىسلىتى يوق دەپ ئايالنى ھاقارەت قىلىش ئەنئەنىسى قاتارلىقلار. ئىسلامىي ئۇممەت ئىلاھىي يولدىن يىراقلاش نەتىجىسىدە مۇشۇنداق جاھىلىيەت ئەنئەنىلىرىگە يېنىپ قالغان. ئىلاھىي يول ئەر - ئايالنى قىسمەن ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتتە پەرقلەندۈرسىمۇ، ئەمما ئىنسانىي خۇسۇسىيەتلەردە باراۋەر دەپ قارايدۇ. الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش

قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەملىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر - بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن﴾[1].

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ﴿ئەر - ئايال مۇئمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قىلسىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە ئوبدان ياشاتىمىز، ئۇلارغا ئەلۋەتتە قىلغان ئەملىدىنمۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز﴾[2]. ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ﴾ ﴿ئاياللار بىلەن چىرايلىقچە تىرىكچىلىك قىلىڭلار﴾[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىڭلار ئائىلىسىگە ياخشى مۇئاملىدە بولغىنىڭلاردۇر، مەن ئىچىڭلاردىكى ئائىلىسىگە قارىتا ئەڭ ياخشى مۇئاملىدە بولغان بىرىمەن»[4].

خىرىستىيان گېزىتلەرنى ئىسلامغا يات بولغان شۇ ئەنئەنىلەرنى بۆسۈش ئېغىزى قىلىپ تۇرۇپ، «چىرىك ئەنئەنىلەر» نى قامچىلىدى: «بۇ ئەنئەنىلەر ئىسلام دىنىدىن ئەمەس، ئۇنى مۇتەئەسسىپ ئەرلەر توقۇپ چىقىپ، ئۇنىڭغا دىنى مۇقەددەسلىك تۈسى بېرىپ، بۇ ئارقىلىق شەخسىيەتچىلىكنى ۋە مۇتەئەسسىپلىكنى ھمايە قىلدى.» مانا بۇ، ناھەق مەقسەت بىلەن دېيىلگەن ھەق سۆز. بۇ چىرىك ئەنئەنىلەرنى قامچىلاشنىڭ مەقسىتى خاتانى تۈزىتىش ئەمەس، بەلكى چىرىك ئەنئەنىلەرنى بۆسۈش ئېغىزى قىلىپ تۇرۇپ، تۇغرا ئىسلامىي ئەنئەنىلەرنىمۇ قامچىلاش.

ئايال دېگەننىڭ ۋەزىپىسى قورساق كۆتۈرۈپ بالا تۇغۇش، ئۇنىڭ ھۆرمەت قىلغۇدەك ئىنسانىي خىسلىتى يوق دەپ ئاياللارنى ھاقارەت قىلىش، ئاياللارنى ساۋاتسىز قالدۇرۇش، بىلىمسىز قالدۇرۇش. بۇ ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى ئىسلامدىن ئەمەس. لېكىن ناتوغرا ئاربلىششىنى چەكلەش، ئەۋرەتنى ياپماسلىقنى ۋە ئازدۇرۇشنى چەكلەش، ئەر - ئاياللار ئوتتۇرىسىدا شەرىئەت بويىچە نىكاھ مۇناسىۋىتى ئورنىتىشتىن باشقا ئەركىن مۇناسىۋەتنى چەكلەش ئىسلامنىڭ جۇملىسىدىن، شۇنداق قىلىشنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بەلگىلىگەن. ئۇنى مۇتەئەسسىپ دىنىي زاتلار بەلگىلىمىگەن، شەخسىيەتچىلىكنى ۋە

[1] سۈرە ئال ئىمران، 195-ئايەت.
[2] سۈرە نەھلى، 97-ئايەت.
[3] سۈرە نىسا، 18-ئايەت.
[4] تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

مۇتەئەسسىپلىكنى ھمايە قىلىش ئۈچۈن ئەرلەرمۇ بەلگىلىمىگەن ۋە دىنىي مۇقەددەسلىك تۈسى بەرمىگەن.

لېكىن لۇئانلىق خىرىستىيانلىرىنىڭ مىسىر گېزىتىدە «چىرىك ئەنئەنىلەر» نى قامچىلىغانلار ئىسلامغا يات ئەنئەنىلەرنى قامچىلاش ۋە ئۇنى تۈزىتىش بىلەنلا توختاپ قالمىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئېتىقادنى ساپلاشتۇرۇش، مەسلەكنى توغرىلاش، ئىسلامنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئەمەس. بەلكى ئۇلارنىڭ ھەقىقىي مەقسىتى ئىسلامنى تۈپتىن يوق قىلىش. مانا بۇ يول ئايرىمىسى.

مۇسۇلمانلار ئەقىدىسىدە قالاقلاشقان مەزگىلىدە تېپىۋالغان جاھىلىيەت ئەنئەنىلىرىنى مۇسۇلمان دەۋەتچىلەر چوقۇم قامچىلىشى، ئەيىبلىشى ۋە ئۇنى تۈپتىن يوقىتىشنى تەشەببۇس قىلىشى كېرەك. لېكىن ئىسلامنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن، تۇغرا ئىلاھىي يولنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن شۇنداق قىلىش كېرەك. مۇسۇلمان دەۋەتچىلەر ۋە ئىسلاھاتچىلار شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تۇغرا ئىسلامىي ئەنئەنىلەرنى مۇستەھكەملىشى، مۇسۇلمانچە يۇز يېپىشنى قوغدىشى، ئەۋرەتنى ئېچىشنى چەكلىشى، نامەھرەملەر ئارىلىششنى چەكلىشى، ئەخلاقىي چىرىكلىكنى توسۇشى كېرەك. لېكىن بۇ گېزىتلەر ۋە يازغۇچىلار ھەر قانداق ئەنئەنىنى، تۇغرا ۋە خاتا ئەنئەنىنى، ئايالالارنى ساۋاتسىز قالدۇرۇش ئەنئەنىسىنى، ئايالالارنى «ھەرقانداق ئىجتىمائىي ئىشلاردا ئەرلەر بىلەن تەڭلىشىش» تىن توسىدىغان ئەنئەنىلەرنى قارا - قويۇق قامچىلىدى.

«ئايالالار مەسلىسى» بۇ گېزىتلەر ۋە يازغۇچىلار ئەڭ كۆپ تىلغا ئالغان ۋە بۇ ئارقىلىق جەمئىيەتنى خىرىستىيان سۇيىقەستچىلەر كۆزلىگەن تەرەپكە بۇرىغان مەسىلە. خىرىستىيانلارنىڭ ئايالالار مەسلىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىشتا يامان غەرىزىنىڭ بارلىقىدىن شۇبھىلەنگەنلەر 1913 - يىلى لىكنودا ئېچىلغان مىسسىوونېرلار قۇرۇلتىيىنىڭ قارارلىرىنى ئوقۇپ باقسا بولىدۇ. بۇ قۇرۇلتاي باشقا مىسسىيونېر قۇرۇلتايلىرىغا ئوخشاشلا، ئىسلامنى ۋەيران قىلىش ۋە يوق قىلىشنى ئاشكارا پىلانلايدىغان قۇرۇلتاي. بۇ قۇرۇلتايىنىڭ قارارىدا مۇنداق دېيىلدى: «يەتتىنچى ماددا: مۇسۇلمان ئايالالارنى ئىجتىمائىي ۋە ئىدىيە جەھەتتە تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك».

ئۇلار بۇنى ئايالالارنى «ئازاد قىلىش» ۋە «ساۋاتلىق قىلىش» ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرىدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ، يەھۇدىيلار ۋە خىرىستىيانلارنىڭ ياۋروپادىكى تەجرىبىسى، شۇنىڭدەك يەنە مىسىر ۋە باشقا جايلاردىكى تەجرىبىسى. ئۇلار بىرەر جەمئىيەتنى

ئەرلەر ئارقىلىقلا بۇزسا، ئۇ جەمئىيەت ئاخىردا بۇزۇلمىدى، يەكى ئۇلار ئويلىغانىدەك چوڭقۇر ۋە تېز بۇزۇلمىدى. چۈنكى، دىيانەتلىك ئانا گەرچە ساۋاتسىز ۋە بىلىمسىز بولسىمۇ، بالىلىرىغا گۈزەل ۋاقىتىدىلا ئەقىدە ئۇرۇقىنى تېرىپ قويىدۇ. بۇنداق بالىلار ياشلىقتا بۇزۇلغان بىلەن ھامان ئانىلىرى تەلقىن قىلغان ئەقىدىگە يېنىۋالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كۆزلىگەن بۇزۇقچىلىق ئىشقا ئاشماي قالىدۇ. شۇڭا جەمئىيەتنىڭ بۇزۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن چوقۇم ئاننى بۇزۇش كېرەك، تېخى ئانا بولمىغان قىزلارنى بۇزۇش كېرەك. بۇزۇلغان قىزلار ھامان بىر كۈنى ئانا بولىدۇ، ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى قەلبىگە تېرىيدىغان ئەقىدىسى، دىنى ئەخلاقى بولمايدۇ.

ئۇلار مۇسۇلمان ئانىلارنى ۋە مۇسۇلمان قىزلارنى قانداق بۇزىدۇ؟ مۇسۇلمان ئانىلار ئۆيىدىن چىقماي تۇرۇۋالسا، ئۇلار ئانىلار بىلەن قانداق ئالاقە قىلىدۇ؟ ئانىلار ساۋاتسىز بولسا، ئۇلار ئاننىڭ ئەقلىنى بۇلغايدىغان، ئەقىدىسى ۋە ئەخلاقىنى بۇزىدىغان پىكىرلىرىنى قانداق يەتكۈزىدۇ؟ دېمەك، ئايالالارنى «ئازاد قىلىش» ۋە ئوقۇتۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنى شەيتانى تۇزاققا دەسسەتكىلى بولاتتى.

ئايالالارنى ئوقۇتۇش ئىسلامىي مەجبۇرىيەت، دىنى پەرز.

مۇسۇلمانلار بۇ پەرزدىن يېنىۋالغان. لېكىن بۇ يەردىكسى قانداق ئوقۇتۇش مەسىلىسى.

ئەمما ئايالالارنى «ئازاد قىلىش» ھېلىقى ئۇسۇل بىلەن دىندىن، ئەخلاقتىن ۋە ئەنئەنىدىن چىقىرىش ئۇسۇلى بىلەن مانا بۇ ھەقىقىي مەقسەت.

3 - ئايالالارنى ئازاد قىلىش

ئايالالارنى «ئازاد قىلىش» ھېكايىسىنىڭ باش قەھرىمانى قاسىم ئەمىن.

قاسىم ئەمىن مىسىردا ئولتۇراقلىشىپ قالغان بىر تۈرك ئائىلىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغان. ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى زېرەك بولۇپ، يىگىرمە يېشىدا قاھىرەدىكى فىرانسۇزلارنىڭ باكالاۋۇرلىق دىپلومىغا ئېرىشكەن. ئۇ زامانلاردا يىگىرمە بەش ياشقا كىرگەنلەر ئاران باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ دىپلومىغا ئېرىشەلەيتتى. شۇڭا تالانت ئىگىلىرىنى ئىزدەۋاتقانلار ئۇنى تېپىپ، ئاۋۇال ئۇنى ئاندىن ئۇ ئارقىلىق باشقا مۇسۇلمانلارنى بۇزۇش غەرىزى بىلەن فىرانسىيەگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى.

ئۇ فىرانسىيەگە بېرىشتىن بۇرۇن بىر شەرقشۇناسنىڭ كىتابىدا: «ئىسلام ئايالالارنى ھاقارەت قىلىدۇ، ئايالالارنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەيدۇ» دەپ ئىسلامغا تۆھمەت قىلغانلىقىنى ئوقۇپ، قېنى قىزىپ، بۇ شەرقشۇناسقا رەددىيە بەرمەكچى ۋە

ئۇنىڭ ئىسلامغا قارا چاپلىغانلىقىنى ئېچىپ تاشلىماقچى بولغان. ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە شۇنداق دەپ يازغان.

لېكىن ئۇ، فرانسىيەدىن باشقا بىر يۇز بىلەن قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆسمۈرلۈك يېشىدا فرانسىيەگە قىلغان سەپىرى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ، مىسرغا يېڭى پىكىر، يېڭى ئەقىل، يېڭى يۇز بىلەن قايتىپ كەلدى. ئۇ ئەمدى مىسسىيونېرلار ئىسلامنى ۋەيران قىلىش پىلانىدا بېكىتكەن ئۇسۇل بويىچە ئايالار «ئازادلىقى» نى ۋە ئايالار مائارىپىنى تەشەببۇس قىلىدىغان بولدى. ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازىدۇ: «فرانسىيەدە بىر قىز بىلەن ئۇچراشتىم، بىز قىزغىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق، ئارىمىزدا چوڭقۇر لېكىن پاك ھېسسىياتلار پەيدا بولدى، ئۇ مېنى ئۆيلىرىگە، ئاممۇۋي سورۇنلارغا، مەرىكىلەرگە بىللە ئېلىپ بارىدى. نەگىلا بارسام ماڭا ئىشىك ئوچۇق. نەگىلا بارسام قارشى ئېلىنىدىم».

مەيلى قاسىم ئەمىن ئۇ قىزغا «ئۇچرىشىپ قالغان» بولسۇن ۋە ياكى بۇ قىز قاسىم ئەمىنگە مەقسەتلىك يېقىنلاشقان بولسۇن، ھەرھالدا ئۇ، قاسىم ئەمىنىڭ ئەقلىنى ۋە قەلبىنى كولىدۇرلاتتى، ھاياتلىق يولىنى ئۆزگەرتىۋەتتى، ئۇنى مىسسىيونېرلار قۇرۇلتايلىرى ئىسلامنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن قارار قىلغان ئىشلاردا رولغا چىقالايدىغان قىلدى.

بىز ئۇنىڭ «ئۇ قىز بىلەنكى مۇناسىۋىتىم پاك مۇناسىۋەت ئىدى» دېگەن سۆزىگە ئىشىنىشكە مايىلمىز. ئۇنىڭ پاك دېگىنى تەبىئىيكى مۇسۇلمانچە پاكىزلىق ئەمەس، بەلكى پاھىشىۋازلىق دەرىجىسىگە يەتمىگەن دېگەنلىكتۇر. پاھىشىگە ئايلىنىپ كەتكەن قىزلار كىشىنىڭ ھۆرمىتىنى قوزغىيالمايدۇ، كىشىنى قايىل قىلالمايدۇ، شۇڭا قاسىم ئەمىنى قايىل قىلغان قىزنىڭ پاھىشە بولمىغانلىقى ئۇنىڭ پىكىرلىرىنى پاھىشە قىزلاردىن بەكرەك ئۆزگەرتىۋېتەلمەيدۇ.

مەيلى بۇ قىز قاسىم ئەمىن بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدىكى «روھىي» ۋە «پىكىرىي» مۇناسىۋەتنى داۋاملىق ساقلاپ، ئۇنىڭغا ئىزچىل تەسىر كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۇستاتلىق بىلەن «رول ئالغان» بولسۇن، ياكى قاسىم ئەمىنىڭ ئەنئەنىگە قاتتىق رىئايە قىلىدىغان تۈرك ئائىلىسىدىن ئالغان ئائىلە تەربىيەسى ئۇنى پاكىزە مۇناسىۋەت دائىرىسىدە توختىتىپ قالغان بولسۇن، بەرىبىر ئۇ ئاخىردا تامامەن ئۆزگىرىپ كەتتى.

بۇ ئۆزگىرىشنىڭ قانداق يۇز بەرگەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقايلى.

تالانتلىق بىر ياش بىر ياۋروپا دۆلىتىنىڭ ئىشغالىيىتىگە چۈشۈپ قالغان ئەلدىن ئۆز قەۋمىنىڭ كۆزىنى قاتناشتۇرغان ياۋروپاغا كەلدى. ياۋروپا ئۇنىڭ تونۇشىدا بىر

گىگانت پالۋان. شەرق بۇ پالۋاننىڭ ئالدىدا غېمىيىپ تۇرغان بىر ئۆلۈمتۇك. بۇ ياش خۇدۇكسىرەۋاتىدۇ. ئالەمشۇمۇل شەھەرده بىقۇۋۇتلەر ئېلىدىن كەلگەن ئۆزىنى تولىمۇ ئاجىز، كىچىك ھېس قىلىپ، ھاقارەتلىنىشتىن خەۋىسىرەۋاتىدۇ. تەسەۋۋۇردىن تاشقىرى بۇ غەرب شەھەرلىرىده روھىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن تەسكىن تېپىش ئۈنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى. ئۇ شۇنداق قورۇنۇپ، خاۋاتىرلىنىپ يۈرگەنده ئۈنىڭغا بىر قىز ئۇچراپ قالدى. بۇ قىز دەسلىپىده ئۈنىڭ يېتىمسىرىغان كۆڭلىنى ئاۋۇندۇردى. ئۈنىڭ غېرىبانىلىقى، ئەندىشىلىرى توگىدى. يات ئەلده جىددىيلەشكەن روھىناتى پەسكويغا چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ قىز ئۈنىڭ بىلەن ھېسسىيات ئالماشتۇردى. (ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىده شۇنداق ھېكايە قىلىدۇ) بۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخىمۇ ئازادىلىشىپ، بىر ياردەمچىگە ئېرىشكەندەك بولدى، كۆڭلى تېخىمۇ توقلاشتى. ئەمدى ئۇ سىرتقى جەمئىيەتتىن ئاز - تولا ياتسىراپ تۇرسىمۇ، كۆڭلىده بىگانىلىقنى ھېس قىلمايدىغان بولدى. بۇ قىز ئۇنى قەدەممۇ - قەدەم يۆتكەپ ماڭماقتا ئىدى. ئۇ قاسىم ئەمىنى ئۆيلىرىگە، ئاممۇۋىي سورۇنلارغا، مەرىكىلەرگە بىللە ئېلىپ بارىدى. نەگىلا بارسا ئۇنىڭغا ئىشىك ئوچۇق ئىدى، نەگىلا بارسا قارشى ئېلىندى. ئۇنىڭ ئەمدى كۆڭلىده غېرىبانىلىق يوق، جەمئىيەتتىنمۇ يېتىرقىمايدۇ، يېڭى جەمئىيەتته دادىل قەدەملەر بىلەن ماڭالايدۇ.

ئۇنىڭ كۆڭلىده بۇ ئىشلارغا قارتا قانداق پىكرلەر تۇغۇلغاندۇ؟ ئۆزى بىلەن بۇ قىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە قانداق قارايدىغاندۇ؟ ئۆزىگە مۇنداق چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغان ئەنئەنىگە قانداق قارايدىغاندۇ؟

پاھىشە دەرىجىسىگە يەتمىگەن «پاك» مۇناسىۋەتتىن ئۈنىڭ كۆڭلى سۆيۈندى. قورۇنۇشلىرى ۋە يېتىمسىراشلىرى يوق بولدى، نەزەر دائىرىسى كېڭەيدى، ئۇنىڭ پىكرى تېخىمۇ جانلاندى، ئىجابىيلاشتى ۋە ئاكتۇئاللاشتى. ئۇنداقتا بۇ ئەنئەنىنىڭ نېمە يامىنى بولسۇن؟ بىزنىڭ ئەنئەنىلىرىمىزمۇ شۇنداق بولسا بولمامدۇ؟

بىز قانچە ياخشى گۇمان قىلساقمۇ، يەنىلا بۇ مەنتىقە بىر بۆلۈك ئېزىقتۇرۇشلارغا ئىگە.

بىرىنچى ئېزىقتۇرۇش: ھېلىقى مۇناسىۋەتنى پاھىشىدىن خالىي بولغانلىقى ئېتىبارى بىلەن «پاك مۇناسىۋەت» دەپ دەۋا قىلىش. بىزمۇ پاھىشىنىڭ بولمىغانلىقىغا ئىشىنىشكە بەك مايىل. شۇنداقتىمۇ بۇ مۇناسىۋەت مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممە ئىشىنى ئۆلچەيدىغان ئىسلامىي ئۆلچەمده پاك مۇناسىۋەت ئەمەس. چۈنكى، بۇ مۇناسىۋەتته نامەھرەم بىلەن خالىي جايدا يالغۇز تۇرۇش بار. بۇنداق قىلىش مەيلى

پاھىشگە ئېلىپ بارسۇن، ياكى ئېلىپ بارمىسۇن اللەنىڭ دىنىدا ھارام قىلىنغان. بۇنىڭدا روشەن ھېكمەت بار. چۈنكى، نامەھرەم بىلەن خالىي جايدا يالغۇز تۇرۇش ھامان پاھىشگە ئېلىپ بارىدۇ. بىرىنچى قېتىمدا ئېلىپ بارمىسا، ئىككىنچى قېتىمدا ئېلىپ بارىدۇ، بىرىنچى ئەۋلادتا ئېلىپ بارمىسا، ئىككىنچى ئەۋلادتا ئېلىپ بارىدۇ. تارىختا ئىنسانىيەت نامەھرەم بىلەن خالىي جايدا يالغۇز تۇرۇشقا يول قويغان ھەر قانداق چاغدا ئاخىرى پاھىشە كېلىپ چىقتى، ھەممە مىللەتتە شۇنداق بولدى.

ئىككىنچى ئېزىقتۇرۇش: قاسىم ئەمىن فرانسىيە جەمئىيىتىدە شۇ خىل مۇناسىۋەتتىن پەيدا بولغان يامان تەسىرلەرنى بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسكە سالغان. فرانسىيە جەمئىيىتىدە ناپاك مۇناسىۋەتلەر قىم - قىم، ئۇنى ھېچكىم توسۇمايدۇ. بۇ، فرانسىيەلىكلەرگىمۇ ۋە سىرتتىن كەلگەنلەرگىمۇ مەخپىيەتلىك ئەمەس. بىز قاسىم ئەمىنىڭ مۇناسىۋىتى ھېلىقى قىزدىكى ئۆزگىچىلىك ياكى قاسىمدىكى ئۆزگىچىلىك تۇپەيلىدىن ئاشۇ جەمئىيەتتىكىدەك ناپاكلىشىپ كەتمىگەنلىكىگە ئىشەنسەكمۇ، ئۇنىڭغا قاراپلا، بۇ خىل مۇناسىۋەتنى توغرا كۆرگەن جەمئىيەتتىكى ئاقىۋەتلەرنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۇنى توغرا دەپ كەتكىلى ياكى ئۇنى تەشەببۇس قىلغىلى بولمايدۇ.

ئۇچىنچى ئېزىقتۇرۇش: قاسىم ئەمىن ئۆزىنىڭ بىرىنچى كىتابى - «ئايالالارنى ئازاد قىلىش» تا مۇنداق دەۋا قىلىدۇ: «ئايالالار ئازاتلىقىدىن پەقەت ياخشى نەتىجە چىقىدۇ، پەقەت ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر كۆچىيىش ۋە مۇستەھكەملىنىشلا پەيدا بولىدۇ. فرانسىيە جەمئىيىتىدىكىدەك ناپاك مۇناسىۋەتلەر كېلىپ چىقمايدۇ».

قاسىم ئەمىن فرانسىيەدىن ئايالالارنى ئازاد قىلىشنى، ئايالالارنىڭ يۈزىنى ئېچىشنى تەشەببۇس قىلىپ قايتىپ كەلدى. بۇ، رىفائە تەھتاۋي فرانسىيەدىن قايتىپ كەلگەندە قىلغان تەشەببۇسنىڭ ئۆزى. بۇ ئىككى تەشەببۇسنىڭ پەرقى يوق. ئەمما تەشەببۇسنى ئاڭلىغانلاردا پەرق بار. يىرىم ئەسىردىن كۆپرەك ئىزچىل داۋام قىلغان ئىدىيەۋى ھۇجۇم كىشىلەرگە ئوبدانلا تەسىر كۆرسەتكەن، شۇڭا قاسىم ئەمىنىڭ تەشەببۇسى رىفائە تەھتاۋىنىڭ تەشەببۇسىدەك تەلتۆكۈس ئىنكار قىلىنمىدى. بۇ خىلدىكى تەشەببۇسلار بۇرۇن بۆشۈكىدە ئۇجۇققاندەك ئۇجۇقمىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ ئىش ئاسانغا چۈشمىدى. «ئايالالارنى ئازاد قىلىش» دېگەن كىتاب پەيدا قىلغان كۆچلۈك ئېتىرازلار قاسىم ئەمىنىي قورقۇتۇپ ۋە ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ ئۆيدىن تالاغا چىقالماس قىلىۋەتتى. ئۇ، بۇ ئىشتىن پۈتۈنلەي قول ئۈزمەكچىمۇ

بولدى، بىراق سەئىد زەغلۇل ئۇنى ئىلھاملاندۇرۇپ مۇنداق دېدى: «يولۇڭنى داۋاملاشتۇر، مەن سېنى ھمايە قىلىمەن»

شۇنىڭ بىلەن قاسىم ئەمىن بۇ ئىشنى قايتا قىلىشنى، بىرىنچى كىتابنى مۇسۇلمانلىقنى نىقاب قىلغان بولسا، ئەمدى يالڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىشنى قارار قىلدى. ئىسلام دىنى مۇسۇلمان ئاياللارغا كۆپ ھوقۇقلارنى بەرگەن، ئوقۇش ئۇ ھوقۇقلارنىڭ ئالدىن قاتاردىكىسى. بۇ، ئۇنىڭ بىرىنچى كىتابىدىكى سۆزى. ئۇ، ئىككىنچى كىتابى - «يېڭى ئاياللار» دا ئىسلامنى چورتلا تىلغا ئالمىدى. ئۇ ئەمدى مۇنداق دەيدىغان بولدى: ئاياللار ئازاد بولۇش ۋە تەرەققىي قىلىش ئۈچۈن، پۈتۈن جەمئىيەت تەرەققىي قىلىش ۋە ئازاد بولۇش ئۈچۈن مىسىر ئاياللىرى فرانسىيەلىك ھەمشىرىلەر قىلغانىدەك ئىشلارنى قىلىشى كېرەك مانا ئەمدى مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ كاپىر ئاياللاردىن پەرقى قالمىدى، مۇسۇلمان ئاياللار كاپىر ئاياللار بىلەن ھەمشىرە بولۇپ قالدى.

قاسىم ئەمىن ئاخىر غەرب ماڭغان يولنىڭ ئۆزىدە مېڭىش كېرەك، ئۇلار باسقان ھەممە باسقۇچنى بېسىپ ئۆتسەكمۇ مەيلى، ئاياللىرىمىزمۇ غەرب ئاياللىرىدەك بولسا مەيلى دەپ تەشەببۇس قىلدى. ۋاھالەنكى قاسىم ئەمىن غەرب ئاياللىرىنىڭ ئەخلاقى چۈشكۈنلۈك ۋە پەسكەشلىك باسقۇچلىرىنى بېسىپ ئۆتكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىزمۇ غەرب مىللەتلىرى ماڭغان يولدا ماڭساق بولۇۋېرىدۇ، چۈنكى بىز غەربلىكلەرنىڭ مەدەنىيەتتە كۈنسېرى ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. ئومۇمەن بىز شۇنداق دېيەلەيمىزكى، ئاياللارنى تەربىيە ئارقىلىق ئەقلىي جەھەتتىن كۈچەيتكەندىن كېيىن، ئۇلارغا پىكىر قىلىش ۋە خىزمەت قىلىش ئەركىنلىكى جەھەتتىكى ھوقۇقلىرىنى بېرىشىمىز كېرەك. ئۇلار غەرب ئاياللىرى بىسىپ ئۆتكەن ۋە بىسۋاتقان باسقۇچلارنىڭ ھەممىسىنى بېشىدىن ئۆتكۈزسىمۇ مەيلى».

قاسىم ئەمىن ۋاپات بولىدىغان كېچىسى ئاخىرقى تىنىقىدا رىمىدىن مىسىرنى زىيارەت قىلىشقا كەلگەن بىر توپ ئوغۇل - قىز ئوقۇغۇچىلارغا فرانسۇز تىلىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئالىي مەكتەپلەرنى زىيارەت قىلىشقا كەلگەن بۇ ئىلمىي ئۆمەككە قىزغىن سالام ۋە تەشەككۈر، بۇ ئۆمەك ئارقىلىق بىلىم ئاشۇرۇش يولىدا جاپادىن قورقماي جاھان كېزىۋاتقان بارلىق قىزلارغا سالام يوللايمەن بۇ قىزلارنىڭ يېتەرلىك تەربىيەلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ بەكمۇ خۇشال بولدۇم. مىسىرلىق قىزلارنىڭمۇ ئاشۇ قىزلاردەك جاھان كېزىپ، ئىلىم ئالىدىغان كۈنلىرىنىڭ كېلىشىنى تۆت كۆزۈم بىلەن كۈتۈۋاتىمەن. شۇ كۈنلەردە مۇسۇلمان قىزلار بۈگۈنكىدەك ئەدەبىي مەجمۇئەلەردە

مىسرلىق ئوغۇللار بىلەن يانمۇ - يان ئولتۇرۇپ، ئەدەبىيات ۋە بىلىم لەززىتىنى سۈرىدۇ. بۇ قىزلار ھازىر ئۇنىڭدىن مەھرۇم. بۇ ئارزۇلىرىمىز ئىشقا ئېشىپ قالسا، ئاياللارمۇ تەرەققي قىلىدۇ، بۇ ئارقىلىق مىسىر خەلقىمۇ تەرەققي قىلىدۇ.»

ھازىر بىر ئاياللار مەسلىسى چىقتى. بۇنى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىرىش كېرەك. بۇ مەسىلىنى ھۇما شەئراۋي باشچىلىقىدىكى بىر بۆلۈك ئاياللار ۋە ئايالار ھوقۇقىنى «ھىمايە قىلىدىغان» بىر بۆلۈك ئەرلەر كۆتۈرۈپ چىقتى. ئاياللارنىڭ ھازىر تەلەپ قىلىۋاتقان بىرىنچى تەلىپى يۈزنى ئېچىش ھوقۇقى. يۈزنى ئېچىش ۋە يېپىش مەسىلىسى ھازىرقى مۇنازىرىنىڭ تۈگۈنى. بۇ مەسىلە نەدىن پەيدا بولدى؟

ياۋروپادا ئاياللار ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلغاندا ھەقىقەتەن ئاياللار مەسلىسى مەۋجۇت ئىدى. ئاياللار زاۋۇتلاردا ئەرلەر بىلەن ئوخشاش بىر ئىشنى قىلسا، ئىش ھەققىنى ئەرلەرنىڭ يېرىمىچىلىك ئالاتتى. شۇڭا ئاياللار ئوخشاش ئىشقا ئوخشاش ھەق ئېلىشنى تەلەپ قىلاتتى.

بۇ مەسىلە ئۆزىچە ياكى شەيتانلارنىڭ پىلانلىشى بىلەن تېخىمۇ كېڭىيىپ، كۆپ ساھەلەشتى. ئەرلەر بىلەن ئوخشاش ھەق ئېلىشنى مەركەز قىلىپ باشلانغان بۇ مەسىلە كېڭىيە - كېڭىيە ئاخىرى ھەممە ئىشتا ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولۇشنى تەلەپ قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى. جۇملىدىن ئەرلەرنىڭ بۇزۇقچىلىق قىلىش ھوقۇقى بولغانكەن، ئاياللارنىڭمۇ بۇزۇقچىلىق قىلىش ھوقۇقى بولىدۇ. ئاياللارنىڭمۇ ئۆمۈرلۈك ھەمراھنى تاللاش ھوقۇقى بولىدۇ. ئاياللارنىڭمۇ ئۆز ھېسسىياتىنى ئاشكارىلاش ھوقۇقى بولىدۇ. ئاياللارنىڭمۇ ئۆزى خالىغان كىشىگە ئۆزىنى تۇتۇپ بېرىش ھوقۇقى بولىدۇ. ئەمما مىسىردا ياكى ئىسلام دۇنياسىدا ئەمەلىيەتتە ئاياللار مەسىلىسى مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. بۇ يەردە ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولۇۋاتقىنى جەمئىيەتنى ھەقىقي ئىسلامدىن ئازدۇرۇش مەسىلىسى ئىدى. ئەقىدە قالاقلىقى ۋە بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ھەرخىل قالاقلىقلار، جۇملىدىن ئاياللارنى ھاقارەتلەش، خورلاش، ئايالارنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەسلىك ھەقىقي ئىسلامدىن چەتنىگەنلىكنىڭ نەتىجىسى ئىدى. بۇ قالاقلىقنى ئوڭشاش ئۈچۈن ھەر جەھەتتە ھەقىقي ئىسلامغا قايتىش كېرەك ئىدى. بۇ يەردە مانا مۇشۇ مەسىلە بار ئىدى. «ئاياللار مەسلىسى»، «ئەرلەر مەسلىسى» يوق ئىدى. بەلكى پۈتۈن ئىسلامي ئۈممەت مەسلىسى، بارلىق ئەرلەر، ئايالار، بالىلار، ئەمەلدارلار، ئالىملار، ھەرقانداق بىر شەخس مەسلىسى بار ئىدى. «ئاياللار مەسلىسى» نىلا كۆتۈرۈپ چىقىش ئىلمىيلىككە ئۇيغۇن بولمايلا قالماستىن بەلكى يەنە ئۇ ھېچقانداق

مەسىلىنى ھەل قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇ، بىر خىل كېسەلنىڭ كۆپ خىل ئالامەتلىرىنىڭ بىرىنىلا داۋالىغانلىق. بۇنداق قىلغاندا كېسەل ھەرگىز ساقايمايدۇ. چۈنكى ئۇ، كۆپ تەرەپتىن داۋالاشقا تېگىشلىك مۇرەككەپ كېسەلنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى كۆرمىگەنلىك.

بۇ مەسىلىنى تۈپتىن ھەل قىلىش ئۈچۈن بىرەر كىم چىن ئىخلاس بىلەن ئىزدىنىپ، ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى تەكشۈرۈپ باقتىمۇ؟

بۇ مەسىلىنى بىرەر كىم بەسىرەت بىلەن، تېماتىك ئىلمىي مۇنازىرە بىلەن تولۇق تەكشۈرۈپ باقتىمۇ؟

بۇ مەسىلىنى بىرەر كىم ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولغان ھالدا ئۆزگە خاس نەزەر بىلەن قاراپ، ئۆزگە خاس كۆز بىلەن كۆرۈپ باقتىمۇ؟ ياكى ھەممىسى شەھۋانىي نەپسىنىڭ قۇللىرى، غەربنىڭ قۇللىرىمۇ؟ غەپلەتكە چۆككەن، ئازغۇنلۇققا چۆكمۈر پاتقان بۇ قۇللار بىلىپ بىلمەي دۈشمەنلەرنىڭ سۈيىقەستلىك پىلانىنى ئىجرا قىلىۋاتامدۇ؟

ئايالار مەسىلىسىنى كۆتۈرۈپ چىققانلار - ئەرلەر، ئايالار، تەشەببۇس قىلغۇچىلار، ئەگەشكۈچىلەر، پىلانلىغۇچىلار، پىلانىنى ئىجرا قىلغۇچىلار ھەممىسى شەكسىزكى شۇنداق روھىي قۇللاردۇر. يۇزنى يېپىش ۋە ئېچىش مەسىلىسى ھەقىقەتەن ئورۇنسىز ۋە تۈيۈقسىز ئوتتۇرىغا چىققان مەسىلە ياۋروپادىكى ئايالار مەسىلىسى ھېچبولمىغاندا كۆرۈنۈشتە يا كى باشلىنىشتا مەنتىقىگە ئۇيغۇن. شۇ جايدىكى ئايالار مەلۇم شارائىتلار تۈپەيلى ئىشلەشكە مەجبۇر بولسا، ئىشلىسە، ئوخشاش ئىشقا ئەرلەر ئالغان ھەقنىڭ يېرىمىنى ئالسا، بۇ چاغدا ئوخشاش ئىشقا ئوخشاش ھەق بېرىشنى تەلەپ قىلىش تامامەن يوللۇق. ئەممە يۇزنى يېپىش ۋە ئېچىش مەسىلىسى قايسى مەنتىقىگە ۋە قايسى ھەقىقەتكە ئۇيغۇن كېلىدۇ؟ ياۋروپادىكىدەك ئايالغا زۇلۇم قىلىدىغان تۈزۈمنى ئەرلەر تۈزگەن بولسىغۇ، ئايالار بۇ مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئەرلەرنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلماقچى بولسا مەيلىغۇ. لېكىن يۇز يېپىشنى ئايالغا ئەر پەرز قىلمىسا. بەلكى بۇنى ئايالنى ياراتقان الله پەرز قىلغان تۇرسا. الله بۇيرۇغان ئىشلاردا ئىمانى بار ئايالنىڭ قىلمەن، قىلمايمەن دەپ مۇنازىرە قىلىش ئەركىنلىكى بولمايدىغان تۇرسا: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ ﴿الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر - ئايال مۇئمىنلارنىڭ ئۆز

ئىشدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ. كىمكى اللهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ﴾[1].

شۇبھىسىزكى، ھىجاب ھېچقانداق مەسىلە شەكىللەندۈرەلمەيدۇ. ھىجاب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە پەرز قىلىنىپ شۇ دەۋرىنىڭ ئۆزىدە ئىجرا قىلىنغاندىن باشلاپ، ئۈدا ئون ئۇچ ئەسىر داۋاملاشتى. اللهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرىدىغان ھېچقانداق بىر مۇسۇلمان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە ئاياللارغا زۇلۇم قىلىنغان دەپ باقمىدى[2].

مۇسۇلمانلار ئەقىدە جەھەتتە قالاقلاشقاندىن كېيىن ئاياللار زۇلۇم تارتىپ قالغان بولسا، شۇبھىسىزكى، ھىجاب بۇ زۇلۇمنىڭ سەۋەبكارى، ھەمراھى، مەنبەسى ئەمەس. چۈنكى ھىجاب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار مېنىڭ دەۋرىمدىكىلەردۇر» دەپ گۈۋاھلىق بەرگەن ئەڭ ياخشى دەۋرىدە بار ئىدى. ھىجاب ئەخلاقىي ۋە مەنىۋي پاكلىقنىڭ ھەمراھى، پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئىنسانىي يۈكسىلىشنىڭ ھەمراھى ئىدى.

ھىجابنى ئېلىۋېتىش تەلەپ قىلىنىۋاتىدۇ، يۈزنى ئېچىش تەلەپ قىلىنىۋاتىدۇ، ئەۋرەتنى ئېچىش تەلەپ قىلىنىۋاتىدۇ، ئاياللارنى كوچىغا يالىڭاچ چىقىرىش تەلەپ قىلىنىۋاتىدۇ.

بۇ مىسىيونېرلار قۇرۇلتايلىرىنىڭ تەلىپى ئىدىغۇ سۈيقەستچى خرىستىيانلارنىڭ تەلىپى ئىدىغۇ. ھىجابنى يوقۇتۇش بىر مەسىلىگە ئايلىنىشى كېرەك. ھىجاب ئىنسان خاتىرىسىگە كېلىدىغان ھەر قانداق يامانلىق بىلەن، ھىجابنى يوقۇتۇش ئىنسانىنىڭ كۆڭلىگە كېلىدىغان ھەر قانداق ياخشىلىق بىلەن سۈپەتلىنىشى كېرەك. بۇنداق باشلانغان مەسىلە شەيتانلار كۆزلىگەن مەنزىلگە بېرىپ يېتىدۇ يۇقىرىدا بىز دېگەندەك بۇ مەسىلىگە بىر تۈركۈم ئايالار يەم بولۇپ كەتتى. ئۇلار ھىجابنى يوقۇتۇش بىزنىڭ ھوقۇقىمىز، بۇ ھوقۇقنى بىزدىن جەمئىيەت ياكى شەخسىيەتچى، مۇتەئەسسىپ، قالاق، پىكرى قېتىپ قالغان، مېڭىسى سېسىغان ئەرلەر تارتىۋالغان دەپ جار سالدى.

بۇ «ئاياللار ھەربىكتى» نىڭ داھىيسى ھۇما شەئرۇاۋي خانىم بولۇپ، ئۇ ئۆز ئۆيىدىن بىر سالونىنى ئەرلەر بىلەن يالغۇز، ھىجابسىز كۆرۈشۈشكە ئاجراتقان. ھۇما

[1] سۈرە ئەھزاب، 36- ئايەت.

[2] بۇنداق گەپنى زامانىمىزدا مۇسۇلمانچە ئىسمى بار مۇرتەتلەر دەۋاتىدۇ. ئۇلار اللهنىڭ پەيغەمبىرىنى، اللهنىڭ دەرگاھىدىن نازىل قىلىنغان دىننى زومىگەر دەۋاتىدۇ.

شەئراۋىي ئەينى زاماندىكى پاشالارنىڭ بىرى مۇھەممەد پاشانىڭ قىزى. ئۇنىڭ «خانىم» لەقەملىك ئاتا مىراس. ئۇ فرانسىيەگە ئوقۇشقا ھەجەپ بىلەن مېڭىپ، ھەجابسىز قايتىپ كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى بىر تۈركۈم دوستلىرى بىلەن ئۇنى قارشى ئالغىلى ئىسكەندىرىيە پورتىغا چىققان. ھۇما شەئراۋىي پاراخوتتىن ھەجابسىز چۈشكەندە دادىسى. خىجىللىق ۋە غەزەبتىن تاتىرىپ، باشقا ياقتا قارىۋالغان ۋە قىزى بىلەن سالاممۇ قىلىشماي قايتىپ كەلگەن. لېكىن بۇ، ھۇما شەئراۋىينى قىلىقىدىن ياندۇرالمىدى. فرانسىيەدىن يۇقتۇرۇپ كەلگەن ئازغۇنلۇقتىن قايتۇرالمىدى.

ھۇما شەئراۋىينىڭ ئەتراپىغا بەزى ئاياللار مەسلىسىنى گېزىت - ژۇرناللاردا چاچما ئەسەر ۋە شېئىرلار بىلەن«ھىمايە» قىلىدىغان ئەرلەر يىغىلدى. خانىمنىڭ سالونىدا «لاتاپەتلىك» ئولتۇرۇشلار، مەلۇم شەخسىلەرگە تەبەسسۇملۇق بېقىشلار قىزىپ كەتتى. خانىمنىڭ «نازۇكلىقى»، «لاتاپىتى»، تاتلىق تەبەسسۇمى، ئەر مېھمانلارنى ياخشى كۈتۈۋالىدىغانلىقى، يىغىلىش ئۆتكۈزگەنلىكى، ھەرىكەت ئېلىپ بارغانلىقى ھەققىدە يېكى ئاياللار مەسلىسى ھەققىدە بىر نەرسىلەرنى يېزىپ، خانىم بەرگەن پۇل بىلەن جان باقىدىغان مۇخبىرلارمۇ كۆپەيدى.

1919 - يىلى ئاياللار ئەنگلىيە قوشۇنىنىڭ گازارمىسى ئالدىدىكى قەسىرى نىل مەيدانى (ئىسمائىلىيە مەيدانى) دا نامايىش ئۆتكۈزدى. بۇنىڭ بىلەن ئويۇن يۇقىرى پەللىگە چىقتى.

مىسىردا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى، قاھىرە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا شەھەر كوچىلىرى ئىنگلىزلارغا قارشى نامايىشلار بىلەن توشۇپ كەتتى. نامايىشچىلار يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ ئۆز تەلىپىدە چىڭ تۇراتتى. ئىنگلىزلار نامايىشچىلارغا توختىماي ئوق ياغدۇراتتى. ھەركۈنى ھېسابسىز ئادەم جاندىن ئايرىلاتتى. مۇشۇنداق كەسكىن نامايىش بولۇۋاتقان پەيتتە سەئىد زەغلۇلنىڭ ئايالى سەفىيە زەغلۇلنىڭ[①] باشچىلىقىدا ئاياللار نامايىش كۆتۈردى. نامايىشچى ئاياللار قەسىر نىلدىكى ئىنگلىزلار گازارمىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىشغالىيەتچىلەرگە قارشى شوئار توۋلىدى. ئاندىن ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بويىچە ھەجابلىرىنى ئېلىپ يەرگە ئاتتى. ھەجابقا ياغ چېچىپ ئوت قويۇۋەتتى. ئاياللار ئازاد بولدى[②].

---

① ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى سەفىيە مۇستاپا فەھمى بولۇپ، ئىدىيەۋى ھۆجۈمنىڭ تەسىرىدە ياۋروپالاشقان بۇ خوتۇن ياۋروپالىقلارغا ئوخشاش ئېرىنىڭ فامىلىسىنى قوللانغان. ئاۋام خەلق بۇنى تۈيمىغان ۋە ئىنكار قىلمىغان.

② ئاياللار مۇسۇلمانچە ھەجابنى سېلىپ تاشلىغان بۇ جاي - ئىسمائىلىيە مەيدانى مۇشۇ ھەرىكەتنى مەڭگۈ خاتىرىلەش ئۈچۈن «ئازادلىق مەيدانى» دەپ ئاتالدى.

بۇ ئويۇنغا ۋە ئۇنىڭ مەنتىقسىزلىكىگە ھەيران قالىدۇ كىشى. ئىنگلىزلارنىڭ ئىشغالىيىتىگە قارشى نامايىش قىلىش بىلەن ھجابنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا ئوت قويۇشنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ھجابنى مىسىردىكى مۇسۇلمان ئاياللارغا ئىنگلىزلار زۇلۇم قىلىپ تاڭغان بولسا، ئاياللار ئىنگلىزلارغا قارشى نامايىش قىلىش جەريانىدا ھجابنى سېلىپ ئىنگلىزلارغا تاشلاپ بەرگىنىمكىنە؟

بۇندىن بۇرۇنقى ئون ئۇچ ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتا ھجابنى ئاياللارغا ئىنگلىزلار كىيدۈردىمكىنە؟ شۇنچە ئۇزاق زامانلاردىن بىرى ھجابنى ئېلىۋېتىش ھوقۇقىنى ئىنگلىزلار تارتىۋالدىمكىنە؟ ئاياللار بۇگۈن ئىنگلىزلارنىڭ زۇلۇمىدىن ئازاد بولۇپ، ئۇلارغا جەڭ ئېلان قىلىپ ۋە زەربە بېرىپ، ھجابنى ئۇلارنىڭ يۈزىگە ئاتتىمكىنە؟ بۇ ئويۇندا زادى قانداق مەنتىقە بار؟ ھېچقانداق مەنتىقە يوق. لېكىن كېيىنكى تەجرىبىلەر بىزگە بۇ مەنتىقسىزلىق ئىچىدە بىر مەنتىقىنىڭ - ئىسلامغا قارشى تۇرۇشنىڭ ياخشى چارىسىنىڭ بارلىقىنى بىلدۈردى.

ئىسلامغا قارشى پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغانلار «قەھرىمان» بولۇشنى كېرەك. شۇنداق بولغانىدا ئۇ، قەھرىمانلىقنىڭ سايىسىدا ئىسلامنى ۋەيران قىلىش پائالىيەتلىرىنى بەخرامان ئېلىپ بارالايدۇ.

كامال ئاتا تۈرك، جامال ئابدۇناسىر، ئەھمەد بىيلا، ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىسلامغا قارشى تۇرىدىغان قەھرىمانلار ئىسلامغا قايسىدۇر بىر ۋاستە بىلەن قارشى تۇرىدىغان چاغدا «قەھرىمان» بولۇشنى كېرەك. ئۇنداق بولمىسا ئويۇن ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىسلام دۇشمەنلىرى - يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلارغا غالچىلىق قىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ قالىدۇ.

خەلىپىلىكنى ۋەيران قىلغان، يۇرەكلەرنى ئىسلامدىن ئايرىۋەتمەكچى بولغان، ئەرەب تىلىدا ئەزان ئېيتىشنى چەكلىگەن، تۈرك يېزىقىنى لاتىنچىغا ئۆزگەرتكەن، ھجابنى ئالدۇرۇۋەتكەن، سان - ساناقسىز ئىسلام ئۆلىمالىرىنى قىرغىن قىلغان. ئاتا تۈرك «قەھرىمان» ئىدى. ئۇنىڭ قان تېمىپ تۇرغان قولىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ۋە ئىسلامغا قارشى ئۆتكۈزگەن چوڭ جىنايەتلىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەققىدە ساختا قەھرىمانلىقلار ئويدۇرۇپ چىقىرىلدى.

مىسىردىكى ئىسلامىي دەۋەت رەھبەرلىرىنى قىرغىن قىلغان، دەۋەتچىلەرنى تۇرمىلەردە جاھان تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ۋەھشىي ئازابلار بىلەن قىينىغان، مەھكىمە شەرئىيەلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرغان، ئەزھەرنى يوق قىلىشقا قەست قىلغان، «ئاياللار ئازادلىقى» نى تېخمۇ ئەۋجىگە چىقارغان جامال ئابدۇناسىرمۇ

«قەھرىمان» ئىدى. ئۇنىڭ ئىسلامغا قارشى قىلغان چوڭ جىنايەتلىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ياسىما قەھرىمانلىقلار نىسبەت بېرىلدى.

«ئالجىرىيە ئايالليرى بۈرۈن ھجابنى ئېلىۋېتىشكە ئۇنىمىدى. چۈنكى، ئۇ چاغدا ئۇلارنى بۇنداق قىلىشقا فرانسىيە چاقىرغان، ئەمما مەن بۈگۈن ئالجىرىيە ئايالليرىنى ئالجىرىيە ئۈچۈن ھجابنى ئېلىۋېتىشكە چاقىرىمەن.» بۇ يوچۇن باھانە بىلەن ئالجىرىيە ئايالليرىنى ھجابنى ئېلىۋېتىشكە چاقىرغان، ئىسلام ئىنقلابىدا توپلاڭدىن توغاچ ئوغرىلاپ، ئىسلام ئىنقلابىنى ئىسلامغا يات بولغان سوتسىيالىستىك ئىنقلابقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئەھمەد بىيلامۇ «قەھرىمان» ئىدى. ئۇنىڭ ھەققىدە فرانسىيەدىن ئالجىرىيەگە كېتىۋاتقان ئايروپىلانىنى قولغا چۈشۈرگەنلىك توغرىسىدا ساختا قەھرىمانلىق توقۇپ چىقىلدى. ئويۇن - قەھرىمانلىق ئويۇنى تازا قىزىغاندا ئۇ، ئىسلامغا قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا قويۇۋېتىلدى.

ئەمدى بىز 1919 - يىلى قاھىرەدىكى ئىسمائىلىيە مەيدانىدا ئېلىپ بېرىلغان ئايالار نامايىشىنىڭ ئىسلامغا قارشى ھەرىكەت قىلىدىغانلارغا «قەھرىمان» لىق ئۇيدۇرۇپ چىقىرىشنىڭ داۋامى ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلەيمىز. ئىشغالىيەتچى ئارمىيەنىڭ ئالدىغا كېلىپ، نامايىش تۇۋلاپ، كۆكرىكىنى ئوققا تۇتۇپ بەرگەن ئايالار قەھرىمان بولماي قالامتى؟

ھاپىز ئىبراھىم بۇ نامايىش ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

«چىقتى ئۆيدىن ساھىبجامالار قىلىپ زاكون،
ماڭدىم كەينىدىن پايلاپ ئۇلارنى يوشۇرۇن.
قارا رەختتىن تىكىلگەن كىيىملىرى ناگاھان،
قارا تۇندىكى يۇلتۇزدەك ئۇلار چاقنىغان.
كېسىپ ئۆتەر يوللارنى دارى سەئىدى نىشان،
ماڭار تەمكىن ئۇلار تۇيغۇسى تۇراقلاشقان.
قوشۇن كەلدى بۇدەم ئاتلار تىزگىن سىرىغان،
جاراڭلايدۇ قىلىچلار كۆكرەكلەرگە تىقىلغان.
زەمبىرەك، مىلتىقلار گۈمبۈر - گۈمبۈر ئېتىلغان،
ئاتلىق قوشۇن ئۇلارنى مۇھاسىرىگە ئېلىشقان.
قىزىل گۈل، رەيھاننى ئۇلار قورال قىلىشقان.
قوزغىلاڭچى خانىملار ياۋ بىلەن ئېلىشقان،

قورقۇنچتىن گۆدەكلەر شۇ مەھەل قىرىشقان.
يىقىلدى خانىملار ماغدۇرسىز ئاجىزلاشقان،
يېڭىلىپ ئاخىرى ئۆيلىرىگە قايتىشقان».

قەھرىمانلىق سادالىرى ئىچىدە ھىجاب ئاستا - ئاستا چۈشۈپ كەتتى. ئاۋۇال پايتەختتە، ئاندىن باشقا شەھەرلەردە ئانىلار ھىجابلىق، قىزلار ھىجابسىز يۈرگەن كۆرۈنۈشلەر كۆزگە چېلىقىدىغان بولدى. بۇ كۆچ - كۆچتىكى ئەڭ چوڭ قورالنىڭ بىرى ئوقۇتۇش، يەنە بىرى گېزىت.

ئوقۇتۇش جېڭى ئاۋۇال باشلانغۇچ، ئاندىن ئوتتۇرا، ئاندىن ئالىي مەكتەپكە تەرەققىي قىلغىچە ئۇزۇن داۋاملاشتى. دىن دۈشمەنلىرى ئىسلامىي جەمئىيەتتە ئايالالار ۋە ئايالالارنى ئوقۇتۇش ھەققىدە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان جاھىلىيەت ۋەزىيىتىدىن دەل جايىدا پايدىلاندى. ئۇلار بۇ مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۆزى كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىشتە ئۇنى بۆسۈش ئېغىزى قىلدى. بىز ھازىر مەسئۇلىيەت سۈرۈشتە قىلمايمىز، پەقەت تارىخنى ئىزلەپ ماڭىمىز.

دەرۋەقە ئايالالارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇيرۇغاندەك ئوقۇتمىغانلىرىدا، ئايالالارنى الله ئۇلۇغلىغان ئانا بولۇش، بالا بېقىش ئىشىدا ھاقارەتلىگەنىدە، ئايالالارغا زۇلۇم قىلغاندا مۇسۇلمانلار ھەقىقەتەن ئېغىر خاتالاشتى: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ ﴿ئىنسانىنى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق، ئانىسى ئۇنى قورسىقىدا ئۇستى - ئۈستىگە ئاجىزلىق بىلەن كۆتۈردى، ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى. ئى ئىنسان ماڭا ۋە ئاتا - ئاناڭغا شۈكرى قىلغىن، ئاخىرى قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر﴾[1].

«مېنىڭ ياخشى ھەمراھ بولۇشۇمغا كىم ئەڭ لايىق؟ ئاناڭ، دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. ئاندىن قالسىچۇ؟ ئاناڭ، دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. ئاندىن قالسىچۇ؟ ئاناڭ، دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. ئاندىن قالسىچۇ؟ داداڭ، دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام»[2].

بۇ خاتالىقتىن پايدىلىنىپ، تەتۇر تەشۋىقات قىلغانلارنىڭ ھەقىقىي مەقسىتى ئايالالارنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇش ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ تەگ مەقسىتى ئىسلامنى پاچاقلاش؛ ئايالالارنى يىرىم يالىڭاچ كوچىغا چىقىرىپ ئىسلامىي جەمئىيەتنى

[1] سۈرە لوقمان، 14-ئايەت.
[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

بۇزۇش؛ جەمئىيەتكە يامرىغان ئەخلاقىي قالايمىقانچىلىقلارنى كىشىلەرگە يوچۇن تۇيۇلايدىغان قىلىش؛ ئۇلارنى ئۆزى قىلغان بۇ قىلىقلارنى ئىنكار قىلايدىغان، پۇشايمان قىلمايدىغان، بەلكى شۇنداق قىلىشنى ئارزۇ قىلىدىغان، شۇنداق قىلىشقا قىزىقىدىغان ھالغا كەلتۈرۈش غەربنىڭ تەجرىبىسى سۈيىقەستچىلىرىنىڭ ئالدىدا گەۋدىلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئىسلامىي جەمئىيەتمۇ غەرب ماڭغان قەدەم بويىچە، غەرب ماڭغان يۆنىلىشكە قاراپ ماڭسا، قايسى ھالغا چۈشىدىغانلىقى ئۇلارغا بەش قولدەك ئايان.

تەبىئىيكى، ئالدام خالتىغا چۈشكەن ئىخلاسمەنلەرمۇ يوق ئەمەس. لېكىن ئىخلاسمەنلىك بىلەن غاپىللىقنى يوققا چىقارغىلى بولمايدۇ. غاپىللار شەيتانلارنىڭ ياردەمچى قورالى. شەيتانلار ئۇلاردىن پايدىلىنىپ ئۆز تەشەببۇسىنى كۈچەيتىدۇ. چۈنكى، ئىخلاسمەن غاپىللارنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇلارغا ئەگىشىدۇ - دە، شەيتانلارنىڭ مەقسىتى ئىشقا ئاشىدۇ.

اللەنىڭ رازىلىقىنى ئىزدىگەن، بۇزۇلغان جەمئىيەتتىكى ئەھۋاللارنى تۈزەپ، زۇلۇم قىلىنغانلارنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزماقچى بولغان ئىخلاسمەن ئىسلاھاتچىلار مۇنداق بىر يولغا - دەۋەت قىلىش، جىھاد قىلىش، ئىسلامىي جەمئىيەتنى ئۆزىنىڭ تۇغرا سۇرىتىگە قايتۇرۇش يولىغا ماڭسا بولاتتى. لېكىن ئەينى زامانىدىكى ئىسلاھاتچىلارنىڭ ھېچبىرى بۇ يولغا مېڭىشنى تەشەببۇس قىلمىدى. بەلكى مۇنداق بىر تەكلىمە داۋاملاشتى: يا قالاق، قاتمال، زۇلۇملۇق يامان ھالەتنى ساقلاپ قىلىش؛ يا ئىسلامنى چۆرۈپ تاشلاپ، دىندىن چىقىپ، تەرەققىي قىلىش ۋە ھەزارەتلىشىش ئۈچۈن ياۋروپاغا يۈزلىنىش. ئىسلامىي جەمئىيەتنى قايتا قۇرۇش تەشەببۇسى اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن يېتىپ كەلگەن ۋاقتىدا ھۆكۈمدارلار تەرىپىدىن ئەڭ ۋەھشىي زەربە ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە ئۇچرىدى. «ئىسلاھاتچىلار» تەرىپىدىن كەسكىن رەت قىلىش ۋە يۈز ئۆرۈشكە ئۇچرىدى. بۇ ئەھۋال ئىسلامىي جەمئىيەتتە مەۋجۇت بولۇۋاتقان «ئىسلاھات» چىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ ھەقىقىي يۆنىلىشىنى ۋە بۇ ئىسلاھاتچىلىقنىڭ ئىسلاھ قىلىش ئەمەس، بەلكى ئىسلامنى ۋەيران قىلىش ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ قويدى.

ھىجاب «مەكتەپ قىزلىرى» ئارقىلىق ئاستا - ئاستا چۈشۈپ كەتتى.

مىسسىيونېرلار قۇرۇلتايلىرى ئىسلامغا قارشى پىلان تۈزگەنلىرىدە مۇسۇلمان ئاياللارنى ئوقۇتۇش ۋە ئازاد قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى قەيت قىلىشمىغانمىدى؟ دەسلىپىدە يىرىم يالىڭاچلىق، ھاياسىزلىق مەكتەپ قىزلىرىنىڭ خاراكتېرى ئەمەس

ئىدى. بەلكى بۇنداق ئىش مەكتەپلەردە زادىلا راۋا كۆرۈلمەيتتى. تەبىئىيكى بۇنىڭدىكى مەقسەت ئايدىڭ. ئەينى ۋاقتىدىكى جەمئىيەت بۇنداق ئىشقا يول قويمايتتى، ئىشنىڭ بېشىدىلا پىلان ئاشكارلىنىپ قالسا ئۇنى ئىجرا قىلغىلى بولمايتتى. بەلكى بۇ پىلان بۆشۈكىدىلا تۇنجۇقۇپ كېتەتتى. مەكتەپ قىزلىرى مەكتەپكە كىرىپلا ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ئەنئەنىلىرىدىن بىراقلا چىقىپ كەتسە، قىز ئىگىلىرى قىزلىرىنى مەكتەپكە ئەۋەتەتتىمۇ؟

ھەرگىز ئەۋەتمەيتتى. قىز ئىگىلىرىنى تولۇق خاتىرجەم قىلىش كېرەك. شۇنداقلا ئۇلار قىزلىرىنى مەكتەپكە ئەۋەتىدۇ. پىلانمۇ كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى بويىچە تولۇق ئىشقا ئاشىدۇ. تەدرىجىي ئاۋۇال باش كىيىمىنىڭ سىرتىغا چاچ ئازراق چىقىپ قالىدۇ، بەلگە تاشلانغان ئۆرۈمە چاچلار لېنتا بىلەن باغلاپ قويۇلىدۇ. ئۆرۈمە چاچ ئوچۇق، ئەممىا باش تاش كىيىمىنىڭ بۆكى ئىچىدە. يۇز ئوچۇق. شۇنداق، بۇلار كىچىك تۇرسا، نېمە بولىدۇ، قېرىندىشىم؟

بۇ ئىش ھەقىقەتەن ئاسانغا توختىمىدى. لېكىن ئاخىرى پۈتتىغۇ قەدەملەر بىر - بىرلەپ ئېلىندى. ھەتتا كۆكرەكلەرمۇ، دۈمبىلەرمۇ، پاچاقلارمۇ، بىلەكلەرمۇ، يالىڭاچ قىرغاقلارمۇ، ھاياسىز كوچىلارمۇ ئېچىلدى.

بۇ ئىشلار قانداق يۈز بەردى؟

شۇبھىسىزكى، بۇ ئىش نۇرغۇن نەرسىلەردىن دالالەت بېرىدۇ. توغرا، ئاۋۇال مىسىر جەمئىيىتىنى، ئاندىن باشقا ئىسلامىي جەمئىيەتلەرنى بۈزۈش ئۈچۈن شەيتانلار تىرىشتى. رادىيو، كىنو، سەھنە ئەسەرلىرى، گېزىت قاتارلىق تەشۋىقات ۋاسىتىلىرى شەيتانلارغا ھەمكارلاشتى. ھۈجۈم كۈچلۈك، ۋاسىتىلەر ئۇنۇملۇك بولدى. لېكىن بۇنىڭ بىلەن يۈز بەرگەن ئىشلارنى قانداق چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ؟

مەزكۇر ۋاستىلار ھېلىھەم ئىشلىتىلمەكتە. ئەللىك يىلنىڭ ئالدىدىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ شىددەت بىلەن ئىشلىتىلمەكتە. بۇ ۋاستىلار يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا ناھايىتى چوڭ دىنسىزلىق دولقۇنى پەيدا قىلدى. شۇنداقتىمۇ، مۇشۇ كۈنلەردە ئالىي مائارىپ سەۋىيەسىگە ئىگە ھىجابلىق قىزلار بار. ئۇلار ھىجاب ئۈچۈن تۇرمىلەرگە قامالسىمۇ، ھىجابتىن ۋاز كەچمەيۋاتىدۇ.

نېمە پەرق بار؟ باشقىچە قىلىپ ئېيتساق، ئەينى ۋاقىتدا چۈشۈپ كەتكەن ھىجاب ئەقىدىگە باغلىنىشلىقمىدى، ياكى ئەنئەنىگىمۇ؟

چۈشكۈنلەشكەن ئەخلاق ھەقىقىي ئىمانغا باغلىنىشلىقمىدى، ياكى ئەنئەنىگىمۇ؟ مەكتەپ قىزلىرى يۈزلىرىنى ئېچىۋەتكەندە قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنلەر ئەقىدە ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنمۇ، ياكى ئەنئەنە ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنمۇ؟ ئايالالار ئىشلىگىلى كوچىغا چىققاندا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنلەر ھەقىقىي دىنىي ئەقىدىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنمۇ، ياكى تەلۈللۈك ئۇلارنى قوزغاتقانمۇ؟ ئايالالارنى كۈنلەش ئۇلارنى سەكرەتكەنمۇ؟

ھىجاب ئەقىدىگە باغلانغاندا ۋەيران قىلىش ۋاستىلىرى ھەر قانچە كۈچلۈك بولسىمۇ ھەرگىز چۈشۈپ كەتمەيدۇ. ئەخلاق ھەقىقىي ئىمانغا باغلانغاندا بۇزغۇنچىلىق ئامىللىرى ھەرقانچە كۈپ بولۇپ كەتسىمۇ چۈشكۈنلەشمەيدۇ. ئەممە روھىدىن ئايرىلىپ قالغان ئەنئەنە قۇرۇق تەلۈللۈك ئېغىرراق بېسىمغا ئۇچرىسا يىمىرىلىپ كېتىدۇ. بېسىم ئەمەلىيەتتە بەك كۈچلۈك بولدى. شەيتانلار بار كۈچى بىلەن بېسىم قىلدى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك مەكتەپ قىزلىرى كوچىلاردا يۈزى ئوچۇق مېڭىشقا باشلىدى. لېكىن ئۇلار بىلەكلىرىنى، پاچاقلىرىنى يۆگەيدىغان ئۇزۇن كىيىملەرنى كىيىپ ئەدەپ بىلەن «رۇس» ماڭدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلمايمۇ ئامالى بارمىدى؟

ئۇياق - بۇياققا قاراپ ماڭساڭ تۆگىشسەن، جەمئىيەتنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىسەن، باشقىلارغا ئىبرەت بولۇپ قالسەن. شۇنداق پېچىرلايتتى قىزلارغا شەيتانلار. بۇ ئەھۋالدا كىممۇ ئۇياق - بۇياقتا قاراپ ماڭالايدۇ؟ ھەركىم تولۇق ئەدەپ ساقلاپ، قىلىپ ئېچىدە ماڭىدۇ.

قاھىرەدە ئېچىلغان تۇنجى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى - «سانۇييە مەكتىپى» نىڭ نازىرى بىر ئىنگلىز ئايال بولۇپ، ئۇ ئەنئەنىگە رىئايە قىلىشتا مۇتەئەسسىپلىك دەرىجىسىگە يەتكەن «يۇقىرى چوققا» ئىدى. ئىشلار دەسلىپىدە شۇنداق بولۇشى كېرەك. پىلان يىلتىز تارتىپ، ئاستا - ئاستا يوغىناپ باراقسانلىشى كېرەك ئىدى. دەسلەپتە يامان نىيەت ئاشكارلىنىپ قالسا، ئوتتۇرا مەكتەپكە بىرمۇ قىز كىرگىلى ئۇنىماي، پۈتۈن پىلان سۇغا چىلىشاتتى.

بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش كافېدراسىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ساپلا ئايال ئىدى. پەقەت ئايال ئوقۇتقۇچى تېپىلمىغاچقىلا ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسى ئەر ئىدى. بىراق بۇ ئەر ئوقۇتقۇچى ھەممە كىشىنىڭ نەزىرىدە تەقۋادار دەپ قارالغان ياشانغانلار ئىچىدىن تاللاپ قويۇلاتتى. بۇ مويىسپىت ئەمەلىيەتتە ئوقۇغۇچى قىزلارنىڭ ئالدىدا

كۆيۈمچان، ھۆرمەتكە سازاۋەر دادا. پۈتۈن مەكتەپ بويىچە مەكتەپنىڭ كاتىپىدىن باشقا ئەر خىزمەتچى يوق. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدا ئاتا - ئانىلارنى كۈتۈۋېلىش، مەكتەپنىڭ ھېساب - كىتابلىرىنى قىلىش بىلەن مەشغۇل، مەكتەپكە ئارىلاشمايتتى. دەرۋازىۋەنلىككىمۇ ئۆزىنى توختاتقان قېرى ئادەملەر قويۇلدى. ئوقۇغۇچى قىزلار دەرۋازىۋەننى چاقىرىشقا توغرا كەلسە، «تاغا» دەپ چاقىراتتى.

قىزلار مەكتەپكە ئۈستى يېپىق ھارۋىلار بىلەن كېلىپ يەنە شۇنداق ھارۋىلار بىلەن ئۆيگە قايتاتتى. ھارۋا كىراسىغا چىقىنالمىغانلار قىزلىرىنى ئەتىگىنى مەكتەپكە بىللە ئېلىپ كېلىپ، كەچتە يەنە كېلىپ ئەكىتەتتى. بۇنداق قىلىشتىن مەقسەت قىزلارنى يولدا يالغۇز ماڭدۇرماسلىق.

دادىلارغا يەنە بۇنىڭدىن ئارتۇق نېمە كېرەك؟

«نازىر ھەزرەتلىرى» قىزلارنىڭ ئەدەپ - ئەخلاقىغا قىز ئىگىلىرىدىنمۇ بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدۇ. توۋا بىر ئىنگلىز خوتۇن - ھة ئىنگلىزلار ھەققىدە نېمە دېسەڭ دە ئەمما ئۇلارنىڭ ئادەم تەربىيەلەشتىكى زىللىقىغا قىل سىغمايدۇ.

ئەمەلىيەتتە قىزلار مەكتىپىدە مەقسەتلىك ھالدا ئوغۇللارچە دەرس ئۆتۈلدى. بۇنداق قىلىشتىكى مەقسەت ھازىرچە ئاشكارىلانمىدى. قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوغۇللارغا تۇزۇلگەن پىروگراممىلارنىڭ ئۆزىنى ئۆگەندى. ئەينى ۋاقتىدا قىزلارنى باشلانغۇچتىن يۇقىرى ئۆرلىتىپ ئوقۇتۇشقا قارىتا، قىزلار نىكاھلىنىش يېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ، ئائىلە باشقۇرۇشقا يارىمايدىغان چوڭ بولۇپ، ئايالىلىق ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ، دەيدىغان ئېتىراز بار ئىدى. بۇ ئېتىرازغا قارىتا مەكتەپ ئائىلە ئىشلىرى، بالا بېقىش دېگەندەك ئايالچە دەرسلەرنىمۇ قوشۇمچە قىلدى. بۇ ئارقىلىق قىزلارنى ياخشى ئانا بولۇشقا تەربىيەلەۋاتقاندەك تۇيغۇ بەردى. قىزلارنىڭ نىكاھلىنىش يېشىدىن ئۆتۈپ كېتىشىگە قارىتا نىكاھلىنىش يېشى چوڭايتىلىپ، ئون ئالتە ياشتىن بۇرۇن نىكاھلىنىشنى چەكلەيدىغان قانۇن چىقىرىلدى. كېچىكىپ توي قىلىش تۇرلۇك باھانىلەر بىلەن چىرايلىق كۆرسىتىلدى. كېچىكىپ توي قىلىش ئاخىرى ئەمەلىيەشتى. ئون ئالتە ياشتا ئەمەس، ئوتتۇز ياشتىن ئۆتكەندىمۇ توي قىلمايدىغانلار كۆپەيدى. قىزلارنىڭ ئائىلە ئىشىنى قىلالمايدىغان بولۇپ قېلىشىغا قارىتا ئاز - تولا ئۆي ئىشلىرى ۋە بالا بېقىش دەرسلىكلىرى قوشۇمچە قىلىنىپ، ئوقۇش مۇددىتى بىر يىل ئۇزارتىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇللار بەش يىلدا ئوقۇغانىنى قىزلار ئالتە يىلدا ئوقۇيدىغان بولدى.

ئېتىراز بىلدۈرگۈچىلەرنىڭ غەلۋىلىرى بېسىقىپ، قىزلارنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇشى ئومۇميۈزلۈك ئومۇملاشقاندىن كېيىن ئايالچە دەرسىلەر ئاستا - ئاستا ئازايتىلىپ ئاخىرى يوق قىلىندى. قىزلارنىڭ دەرسى ئوغۇللارنىڭ بىلەن تامامەن ئوخشاش قىلىندى. ئالتىنچى يىللىق ئوقۇشمۇ بىكار قىلىندى. قىزلار ئوغۇلچە بەش يىل ئوقۇپلا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردى. ئەمدى ئۇلارنىڭ ئالدىدا يېڭى مەسىلە - ئالىي مەكتەپكە كىرىش مەسىلىسى بار تاربخنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتمەيلى.

***

ئاۋۋال قاھىرەدە، ئاندىن ئىسكەندىرىيەدە، ئاندىن باشقا شەھەرلەردە قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى كۆپەيدى. ئەنگلىيەلىك ئايال نازارەتچىنىڭ تۆتۈشمۇ بوشىدى. ئەمدى ئۇنىڭغا مەكتەپ ئىچىدىكى تۈزۈمدىن باشقىسى مۇھىم ئەمەستەك قىلاتتى. ئۇ، قىزلارنىڭ ئەخلاقىغا بۇرۇنقىدەك بەك كۆڭۈل بۆلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى مىسرلىق ئايال نازىرلارنىڭ تۈزۈمى تېخمۇ بوش چىقتى، ئەخلاققا ئەھمىيەت بېرىشى تېخمۇ سۇس بولدى.

ئىشلار بىر مەزگىل رېتىملىق ماڭدى، قىزلار مەكتەپلىرىدە ئوقۇغۇچىلار كۆپىيىپ مەكتەپ تارلىق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن يەرلىك مەكتەپلەر قۇرۇلۇشقا باشلىدى. بۇ مەكتەپلەرمۇ ئىنگلىزلار بىلەن ئوخشاش يولدا، ئوخشاش نىشانغا قاراپ ماڭدى. كىشىلەر ئەمدى قىزلىرىدىن ئەنسىرىمەيدىغان، قىزلىرىنى مەكتەپكە بىللە ئاپىرىپ ئەكەلمەيدىغان بولدى. يوللاردا يالغۇز يۈرىدىغان قىزلار كۆپەيدى. ئىش شۇنىڭ بىلەن توگەمدۇ؟

ھەرقانداق جەمئىيەتتە جەمئىيەت ئەنئەنىلىرىدىن چىقىپ كېتەلەيدىغان «جۈرئەتلىك» قىزلار، «جۈرئەتلىك» ئوغۇللار ھەرقاچان چىقىپ تۇرىدۇ. ئەخلاقى چىك جەمئىيەتتە بۇنداق جۈرئەتلىكلەر دەرھال چەكلىنىدۇ، يۇقۇم تىزگىنلىنىدۇ، باكتېرىيە كۆپىيىپ بولغىچە تازلىنىدۇ. ئەمما ئەخلاقى بۇزۇلغان جەمئىيەتتە چەكلەش بولمايدۇ، ياكى ئۇنۇملۇك چەكلەش بولمايدۇ، باكتېرىيە كۆپىيىدۇ، ئاخىرى بېرىپ ۋابا تارقىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن اللە ئىنسانلار ئىچىدىن چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتنى مۇنداق ماختايدۇ: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿سىلەر

ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، اللەقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1].

ئىنسانلار ئىچىدىن چىقىرىلغان ئەڭ يامان ئۈممەتكە مۇنداق لەنەت قىلىدۇ: ﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ، كَانُواْ لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ﴾ ﴿بەنى ئىسرائىلدىن كاپىر بولغانلارغا داۋۇتنىڭ ۋە مەريەم ئوغلى ئىسانىڭ تىلى بىلەن لەنەت قىلىندى، بۇ، ئۇلارنىڭ ئاسىيلىق قىلغانلىقلىرى ۋە ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكلىرىدىن بولدى، ئۇلار ئۆزلىرى قىلغان يامان ئىشلاردىن بىر - بىرىنى توسمايتتى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان﴾[2].

قىممەت قاراش ۋە ئەخلاق روھىتىن خالىي «ئەنئەنە» گە ئايلىنىپ كەتكەن جەمئىيەتتە ئىنكار قىلىشلار ۋە زاكونلىششلار بولىدۇ. لېكىن باكتېرىيەنى تازلىيالايدىغان ئۇنۇملۇك چەكلەش بولمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن باكتېرىيە ساقلىنىپ قالىدۇ، ئاستا، لېكىن مەزمۇت تارقىلىدۇ. ھجېرىيە ئون تۆتىنچى ئەسىردە ئەھلىسلىپلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراۋاتقان مىسىر جەمئىيىتىدە ۋە پۈتۈن ئىسلامىي جەمئىيەتتە شۇنداق بولدى. قىممەت قاراشلارنىڭ ساقىندىلىرى ۋە دىنىنىڭ قالدۇقلىرى ساقلىنىپ قالدى. لېكىن روھىتىن خالى بولۇپ قالغان بۇ ئەنئەنىلەر بۇزۇقچىلىقنى تەرەققىيات، ئازادلىق ۋە ئىلغارلىق دەپ بېزەيدىغان ھۇجۇم بورانلىرىغا ئۇزاق بەرداشلىق بېرەلمىدى.

«جۇرئەتلىك» ئوغۇللار قىزلارغا ياپتا ياكى ئاشكارا سۆز تاشلاشقا باشلىدى. «جۇرئەتلىك» قىزلار ئۇنداق ئوغۇللارغا قايرىلىپ قاراپ ماڭىدىغان بولدى. بۇ قىزلار شۇنداق قىلغىنى ئۈچۈن ئەخلاقى بۇزۇق دەپ قارىلىپ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتتى. لېكىن ئۇلار پەرۋا قىلىپ كەتمىدى. قىزلارغا ساقال تاشلايدىغان يىگىتلەرمۇ قەدەمدە بىر ئۇچرايدىغان بولدى. ئەمدى بۇ ئىشلار كىشىلەرنىڭ كۆزىگە سىڭىپ قالدى. مەكتەپ باللىرىنىڭ دائىملىق قىلىقىغا ئايلاندى. بۇ ھەقتە ئەمرى - مەئرۇپ قىلىشمۇ توختىدى. شەيتانلار خۇش بولدى.

ئاستا - ئاستا مەكتەپ قىزلىرىنىڭ كىيىمى ئۆزگەردى. ئىشتاننىڭ پاچىقى ئازراق قىسقاردى. بۇنىڭغا نېمە بولدۇ؟ ئېچىلىپ قالغان يەرنى پاپياق يۆگەيدىغۇ؟ يەڭ ئازراق قىسقاردى، پەقەت نەچچە سانتىمېتىرلا. بۇنىڭغا نېمە بولدۇ؟ يەڭ -

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110-ئايەت.
[2] سۈرە مائىدە، 78-79-ئايەت.

پەشــلەر قىســقارغان بــىلەن ئاســمان دۈم كۆمتۇرۇلــۈپ كېتەمتــى؟ پىششــىققا تولغاۋەرمەكتىلار، مۇتەئەسسىپلار!

بۇ ئىشلارمۇ كۆزگە ســىڭىپ قالــدى. يەكــلەر، پەشــلەر، پاپــاقلار يەنە نەچــچە سانتىمېتىر قىسقاردى. قانچە قىسقارغانسېرى ئاياللارنــىڭ الله يۆگەشــكە بۇيرۇغــان جايلىرى شۇنچە ئوچۇق قالدى.

ئوھۇش، مۇتەئەسسىپلار ئەخلاق، ئەخلاق دەۋېرىدىكەنسىلەر، جەنــنەت، دوزاخ دەۋېرىدىكەنسىلەر كىيىم نەچچە سانتىمېتىر قىسقارغانغا ئەخلاققــا دەز كېتەمتــى؟ ھەي قاتماللار ئەخلاقنى كىيىم بــىلەن ئۆلچەمســىلەر؟ ئەخــلاق دېــگەن قــمــمەت قاراش دېگەن گەپ، قىممەت قاراش دېگەن كۆكۈلــدە بولــدۇ. قىزلارنــىڭ كۆكۈلــدە قىممەت قاراش بولغانىكەن، كوچىدا يالىڭاچ ماكسىمۇ بۇزۇلۇپ كەتمەيدۇ.

ئوتتۇرا مەكــتەپ قىزلــرى، پېــداگوگىكا مەكــتەپ قىزلــرى، مەكــتەپ پۈتتــۈرۈپ مائاشلىق بولغان مۇئەللىمەلەر - كوچىدا يېرىم يالىڭاچ يۈرىدىغان ئاياللار كۆپەيدى. بۇ چاغدا «مودىلار» ئوتتۇرىغــا چىقىشــقا باشــلىدى. ئايــاللار گېزىتلەرنــى ۋە باشــقا گېزىتلەر مەخسۇس ئاياللار ئىستونى ئاجرىتىپ، ئاياللارغــا «مــودا» ســۆزغاتلىرى ۋە نەسىھەتلەرنى تەقدىم قىلىشقا باشلىدى.

نەسىھەتلەر ناھايىتى «ئىپپەت» ئىچىدە بەكمۇ نورمال باشلاندى.

قانداق قىلغاندا ئېرىڭىزنىڭ مۇھەببىتىنى ساقلاپ قالالايسىز؟

ئىسلام ئايالىنىڭ ئېرىگە ياسىنىپ چىرايلىق كۆرۈنۈشىگە يول قويامدۇ؟

بىز پەقەت سۈرەت بىلەن نەسىھەت قىلماقچى، چــۈنكى بــىز ھەمــمە نەرســىنى سۈرەت بىلەن ئىزاھلايدىغان رەسىملىك ئاخبارات دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز.

بــۇ قەدەممــۇ ئۆتۈقلــۇق بولــدى. ئايــاللارنى دىنىنــىڭ، ئەخلاقنــىڭ، ئەنئەنىنــىڭ ئىسكەنجىسىدىن ئازاد قىلىشقا يەنە بىر قەدەم ئالايلى!

دەسلەپكى باسقۇچتا ئەر ئۇچۇن ياسىنىش دېگەنىدۇق، ئەمدى گەپنى ئوچۇقراق قىلايلى!

قانداق قىلغاندا ئەرلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتالايسىز؟ شــۇنداق، نېمىگــە بىلەن ئەرلەرنى ئۆزىگە قارىتالايسىز؟

ئېرى يوق ئاياللار ياسانمامدۇ؟ ئەر ئىزدەۋاتقان قىزلار قانداق قىلىدۇ؟ ياســىنىپ، «ھالال جۈپ» نى تورغا ئىلىندۇرمامدۇ؟ «ھالال جۈپ» تورغا چۈشمىســە، تېخىمــۇ ياسىنىش كېرەك. مۇنداق كۆينەك كۆكرەك گۈزەللىكىگە نامايــان قىلــدۇ، مۇنــداق كــۆينەك دۈمــبە گــۈزەللىكىگە نامايــان قىلــدۇ. مۇنــداق كــۆينەك پاچــاق

گۈزەللىكىنى نامايان قىلىدۇ. مانا بۇ، «مودا» ژۇرنىلىنىڭ ئايالىلار ئىستونىدىكى سۆزلىرى. «مودا» ژۇرنىلى توختىماي تەرەققىي قىلىدى. ئاخىرى پۈتۈن بەدەن گۈزەللىكلىرىنى نامايان قىلدى. مىسىر گېزىتىلەرنى «مودا» ژۇرنىلىغا غېرىچمۇ - غېرىچ، گەزمۇ - گەز ئەگەشتى. «سىلەردىن بۇرۇنقىلارنىڭ يوللىرىغا غېرىچمۇ - غېرىچ، گەزمۇ - گەز ئەگىشىسىلەر، ھەتتا ئۇلار كېلەنىڭ ئۇۋۇسىغا كىرسە سىلەرمۇ كىرىسىلەر. ساھابىلەر: ئۇلار دېگەنلىرى كىم؟ دەپ سورىۋىدى - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەھۇدىي ۋە ناسارالار، دەپ جاۋاب بەردى»[1]. ئالىي مەكتەپ دەۋرى يېتىپ كەلدى.

ھەي مۇتەئەسسىپلار سىلەر ئايالىلارنى ئوقۇتۇشقا، ھەتتا باشلانغۇچتا ئوقۇتۇشقىمۇ قارشى تۇرىسىلەر قىزلار ئۆي ئىشىدىن باشقىغا يارىمايدۇ، قىزلار ئوقۇيالمايدۇ، دەيسىلەر. مانا بۈگۈن ئوقۇۋاتقان قىزلار سىلەرگە جەڭ ئېلان قىلدى. قىزلارمۇ ئوغۇللار ئوقۇغان دەرسىنى ئوقۇپ ئوتتۇرا مەكتەپ باسقۇچىغا كەلدى. قىزلار ئوغۇللارغا يېتىشۇپلىشقا قالماستىن بەلكى كۆپ جەھەتلەردە ئېشىپ كەتتى[2]. قىزلار مانا ئەمدى ئالىي مەكتەپكە كىرىش لايىقىتىگە ئېرىشتى، ئەمدى نېمە دەيسىلەر قاتمالىلار قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى ھمايە قىلغۇچىلار بىلەن قارشى تۇرغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا ياۋروپادا بولغاندەك ئۇزۇنغا سوزۇلغان جەڭ بولدى.

«پۈتۈن دۇنيادىكى ئايالىلار ئوخشاش، ئايالىلار مەسلىسى ۋە رولىمۇ ئوخشاش. بىر ئىككى ئەسىر بۇرۇن ياۋروپا ئايالىرى ئەرلەر بىلەن جەڭ قىلىپ ئۆتۈپ چىقتى. بىزنىڭ ئايالىرىمىزمۇ شۇلاردەك قىلىپ شۇلار ئېرىشكەن نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ.» مانا بۇ، قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى ھمايە قىلغۇچىلارنىڭ سۆزى.

دەرۋەقە كۆپلىگەن ئەللەردە شۇنداق ئىشلار بولدى. لېكىن ھمايە قىلغۇچىلار بىر قانچە ئىشلارنى ئۇقمايتتى.

بىرىنچى: ئۇلار ئۇقمايتتىكى، جاھانىدىكى ئىشلار ئۇلار ئويلىغانىدەك تەكشى ئەمەس ئىدى. خەلقئارا ئاپپاراتلار ھەممە ئىشنى ئۆز مەنپەئەتىگە تۇغرىلاپ قىلاتتى.

---

[1] بۇخارىي ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

[2] قىزلارنى ئوغۇللارچە ئوقۇتۇشنىڭ سەۋەبى ئەمدى ئاشكارىلاندى. ئەسلى ئەر-ئايالىلار بارا‌ۋەرلىكى، ئايالىلارنىڭمۇ بۇزۇقچىلىق قىلىش ھوقۇقى بارلىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىش؛ ئەر-ئايالىلار بارا‌ۋەرلىكىنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ، ئەرلەرنىڭ ئائىلە باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش مەقسەت ئىكەنده.

ئىككىنچى: ئۇلار ئۇقمايتتىكى، مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ مەسلىسى ياۋروپادىكى ھەدىلىرىنىڭ مەسلىسىگە ئوخشمايتتى. ياۋروپالىق (ياۋروپالىق خوتۇنلار مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھەدىسى ئەمەس، چۈنكى مۇسۇلمان ئاياللىنىڭ كاپىر ھەدىسى بولمايدۇ.) نىڭ مەسلىسى بار ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ جەمئىيىتى ئىلاھىي يول بويىچە ماڭمايتتى. بۇ جەمئىيەتتە ئىنسان ئىنسانغا قانۇن تۈزەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىگىمۇ، ئۆزگىگىمۇ زۇلۇم قىلاتتى. بۇ جايدىكى تەڭسىزلىك ئىنسانلار تۈزگەن قانۇن ياكى ئۆرپ - ئادەتتىن كەلگەن ئىدى. ئۇلار، ياكى ئۇلارنىڭ شەيتانلىرى بۇ مۇشكۈلچىلىككە قارتا بىر خىل ھەل قىلىش چارىسى تاپتى. بۇ چارە ئاخىرى ئۇلارنى سورۇقچىلىققا سالدى. ئائىلىلەر بۆزۈلدى. جەمئىيەت چۈشكۈنلەشتى. ئەرمۇ - ئايالمۇ بەختسزلىككە ئۇچرىدى. باللار سەرگەردان بولدى. جىنايەت يامرىدى. يېتىمسىرەش، بىئاراملىق، مەجنۇنلۇق، روھىي كېسەل، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش، ھاراقكەشلىك، زەھەر چېكىش ئەۋج ئالدى.

ئەمما مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ تەڭسىزلىك مەسلىسى مۇسۇلمان ئايال ياشىغان جەمئىيەت ئۆزى ئەقىدە قىلغان ئىلاھىي يولغا ئەستايىدىل رىئايە قىلماي، جاھىلىيەتنىڭ بۇزۇق ئۆرپ - ئادەتلىرىگە يېنىۋالغانلىقىدىن كېلىپ چىقتى.

بىر ياكى بىر ئوخشاش زۇلۇم ھەرخىل سەۋەبلەردىن كېلىپ چىققان بولىدۇ. شۇڭا ھەل قىلىش چارىسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مۇسۇلمان ئاياللار مەسلىسىنى ھەل قىلىش چارىسى ئىلاھي يولغا ھەقىقىي قايتىش ۋە ئۇنىڭغا ئەستايىدىل رىئايە قىلىشتۇر. ھازىرقىدەك قارىغۇلارچە غەربلىكلەر ماڭغان يولدا مېڭىپ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولمايدۇ.

ھەقىقەت شۇكى: ئىلاھىي يول بارلىق ئىنسانىي مۇشكۈلچىلىكلەرنىڭ ھەل قىلىش چارىسى. ياۋروپا ئىلاھي يولغا ئىشىنىپ ئۇنى ئىجرا قىلغان بولسا ئىدى، ياۋروپانىڭ ھەممە مۇشكۈلچىلىكلىرى ھەل بولغان بولاتتى. ئەمەلىيەتتە مۇسۇلمانلارلا ئىلاھىي يولنى بويلاپ ماڭىدۇ، ياكى ماڭىدۇ دەپ قارىلىدۇ. مۇسۇلمانلار بۇ يولدىن چەتنىگەنده ئىسلاھاتچىلار نەسىھەت قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى ئىلاھىي يولنى ئەمەلىي ئىجرا قىلىشقا قايتۇرۇپ كەلسە، مۇسۇلمانلارنىڭ مۇشكۈلچىلىكلىرى ھەل بولدۇ، ئەھۋالى ياخشىلىنىدۇ. ئەمما ياۋروپاغا ئەگىشىش بىلەن، مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ياۋروپالىق خوتۇنلار ماڭغان يولدا مېڭىشى بىلەن مەسىلە ھەل بولمايدۇ. ياۋروپالىق خوتۇنلارنىڭ مەسلىسىمۇ ھەل بولمىدى.

ئەكسىچە ئاياللارمۇ ۋە پۈتۈن جەمئىيەتمۇ ياۋروپالىقلار قالغان يامان ئاقىۋەتكە قالىدۇ. ئەمەلىيەتتە قىلىپ بولدى.

لېكىن ئەينى ۋاقىتدا قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى ھمايە قىلغۇچىلار بۇنى ئازراقمۇ چۈشەنمەيتتى. ھمايە قىلغۇچىلار ئەينى ۋاقىتدا تۆۋەندىكى ئىككى پىرقىنىڭ بىرىگە تەۋە ئىدى: بىرىنچى پىرقە بۇ يولنىڭ جەمئىيەتنى ياۋروپانى بۇزغاندەك بۇزىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇنداق بولۇشنى خالايتتى ۋە شۇنىڭغا تىرىشاتتى. چۈنكى ئۇلار ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ﴿مۇئمىنلار ئىچىدە پاھىشىنىڭ تارقىلىشىنى ياقتۇرىدىغان ئادەملەر﴾[1] ئىدى.

ئىككىنچى پىرقە غەربكە قۇل بولۇپ ئالدانغان غاپىللار بولۇپ، ئۇلار غەرب تۇغرا كۆرگىنىنى توغرا كۆرەتتى. غاپىللىق ۋە قۇللۇق ئىچىدە «خوجىلىرىمىز خاتالاشمايدۇ» دەپ ئۇيلايتتى. بۇ ئىككى پىرقە ئىسلام جەمئىيىتىدە خىرىستىيانلار ۋە يەھۇدىيلارنىڭ كەتمىنىنى چاپىدىغانلار ئىدى. بۇلارنىڭ دېيىشىچە، قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپكە كىرىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلىشى ئاياللار مەسلىسىنىڭ تەقەززاسى ئىكەن.

ئالىي مەكتەپتە ياكى باشقا مەكتەپلەردە ئوقۇش مۇسۇلمان ئاياللارغا نىسبەتەن ھېچقانداق مەسىلە ئەمەس. چۈنكى، ئىسلام ئاياللارنى ئىلىم تەھسىل قىلىشتىن توسمايدۇ، بەلكى ئىلىم تەھسىل قىلىشقا چاقىرىدۇ ۋە ئىلىم تەھسىل قىلىشنى پەرز قىلىدۇ. لېكىن ئىسلام ئاياللارنىڭ ئوقۇشىغا ۋە باشقا ھەرقانداق پائالىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك شەرتنى قويىدۇ: بىرىنچى، ئاياللار دىنىنى ۋە ئەخلاقنى ساقلىشى كېرەك. ئىككىنچى، ئائىلە باشقۇرۇش ۋە بالا تەربىيەلەشتىن ئىبارەت بىرىنچى ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش كېرەك. اللە ئۇلارنى مۇشۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىسۇن دەپ ياراتقان. ئاياللار مۇشۇ ئىككى شەرتنى ئورۇندىغان ئاساستا ھەرقانداق ئىشنى قىلسا بولىدۇ. بۇ ناھايىتى كەڭ بىر دائىرە. ئەنە شۇ كەڭ دائىرىدىن بۇيۇك ساھابە ئاياللار يېتىشىپ چىققان ئىدى.

بىراق غەربنىڭ قۇللىرى ۋە شەيتانلىرى قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشى ۋە بۇنىڭ ئەگەشمە مەسىلىلىرىدە ھەرگىزمۇ ئۇنداق قىلىشنى خالىمايدۇ. غەرب شەيتانلىرى ئىسلاھ قىلغىلى كەلمىگەن، بەلكى بۇزغىلى كەلگەن.

[1] سۈرە نۇر. 19-ئايەت.

غەرب قۇللىرى قۇل بولغاچقا خوجىسىنىڭ ياشىقىنى ياشىقىنى راۋا كۆرەلمەيدۇ. بەلكى ئۇلار كۆڭلىدە «خوجام ئويلىغاندىن باشقىنى ئويلاش كەچۈرگۈسىز ئېغىر گۇناھ» دەپ تونۇيدۇ.

جەڭ توختىمىدى، ئاياللار مەسلىسىنى ھمايە قىلغۇچىلار ئاياللارنىڭ ئەرلىرىگە ئوخشاش ئالىي مەكتەپكە كىرىشكە يول قويۇشنى تەلەپ قىلدى.

قارشى تۇرغۇچىلار دەيتتى: «قىزلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش سالاھىيتى يوق، چۈنكى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش قىزلارنىڭ تەبىئىتىگە مۇناسىپ ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش قىزلارنى نەچچە يىلغىچە نىكاھلىنىشتىن، ئۆي تۇتۇشتىن، مۇھىم ئاياللىق ۋەزىپىلىرىدىن كاشىلا قىلىدۇ، ئالىي مەكتەپتە قىز - ئوغۇللار ئارىلىشىدۇ. بۇ دىنغا، ئەخلاققا، ئەنئەنىگە زىت كېلىدۇ.»

ئۇزۇن زامانلارغىچە مۇشۇنداق جەڭ بولدى. بۇ ئىككى پىرقە بىر - بىرىگە ئېغىر تۆھمەتلەرنى قىلىشتى. ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئويلىنىپ، بەسىرەت بىلەن قارار چىقىرىشنىڭ ئورنىغا كۆپ كۆچلەر بىكار زايە بولدى. ھېچكىم ئاياللار ئۇنۇمۇبرستېتى قۇرۇشنى ئويلاپ كۆرمىدى.

ھمايە قىلغۇچىلارنىڭ قارىشىچە مەسىلە ئاخىرلىشىپ بولغان، ئويلىنىش ۋە ئىزدىنىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئۇلار ئاڭلىق يېكى ئاڭسىز ھالدا ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ خاراب قىلىشى ۋە ۋەيران قىلىشقا ئاتلانىدۇرۇلغان، ئاياللار مەسلىسىدىن پايدىلىنىپ، ئىسلام جەمئىيىتىنى ۋەيران قىلىشقا ماڭدۇرۇلغان.

قارشى تۇرغۇچىلار قايسى نۇقتىنى چىقىش قىلىدۇ؟

قارىماققا ئۇلار ئىسلامنى چىقىش نۇقتىسى قىلغانىدەك كۆرۈنەتتى ئۇلار دىن، ئەخلاق، ئەنئەنە دېگەنىدەك سۆزلەرنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيتتى. لېكىن ئۇلار ئىسلامنى ھەقىقىي ئاڭقىرالغانمۇ؟

ئۇلارنىڭ ئىسلامنى ئاڭقىرىشى ئەمەلىيەتتە بەكمۇ تۆۋەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەنئەنىگە بولغان ئىخلاسى دىنغا بولغان ئىخلاسىدىن چوڭقۇر ئىدى. ئۇلار دىنغا ئارىلىشىپ كەتكەن ئەبجەش ئەنئەنىگە ئامراق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئېڭىدا ئەنئەنىگە بولغان ئىخلاس بىلەن دىنغا بولغان ئىخلاس يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن ئىدى.

ئەمەلىيەتتە ئۇلار قوغداۋاتقان ئەنئەنە ئىسلامىي ئەنئەنە ئەمەس ئىدى. بەلكى ئۇلار مۇسۇلمانلار ئەقىدىدە قالاقلاشقان مەزگىلدە تېپىۋالغان جاھىلىيەت ئەنئەنىلىرىنى خىيالىدا ئىسلامغا ئېلىشتۇرۇۋالغان بولۇپ، بۇ ئەنئەنىنى قوغدىغانلىق دىنىنى قوغدىغانلىق دەپ ئويلاپ قالغان ئىدى. مەسىلەن: تەلۇتلىك الله بۇيرۇغان

ئىشلار بىلەن جاھىلىيەت ئىشلىرىنى ئايرىمىدى. تەلۋىلەر ئاياللارغا چەك قويۇۋاتقاندا دىننى قوغداۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولدى.

ئاياللار مەسلىسىنى ھمايە قىلغۇچىلار قارشى تۇرغۇچىلارنىڭ بۇ ئاجىز نۇقتىسىدىن تۇتۇۋېلىپ، دىن بىلەن ئاياللار مەسلىسىنى ئايرىپ قاراشنى تەشەببۇس قىلدى. ئۇلارنىڭچە «ئاياللارغا چەك قويۇش چىرىك ئەنئەنە بولۇپ، ئۇنى زامانۋى يېڭى ئەنئەنىلەرگە ئالماشتۇرۇش كېرەك» ئىدى. ئەخلاققا ھېرىسمەن دىندارلار ئاياللار مەسلىسىنى دىندىن ئايرىۋېتىشكە قوشۇلمىدى. جەڭ ئەۋجىگە چىققانسېرى قارشى تەرەپنىڭ تەشەببۇسى تېخىمۇ كۈچەيدى: «ھەممە ئىشتا دىننى كۆتۈرۈپ چىقىۋەرمەڭلار، بۇ ئىشلارنىڭ دىن بىلەن ئالاقىسى يوق».

قارشى تۇرغۇچىلار ئاخىرى مەغلۇپ بولۇپ چېكىندى. كېيىن ئۇلار شۇ جىمغانچە جىمپ كەتتى. سۈيقەستچىلەرنىڭ پىلانى «رېئاللىق» قا ئايلاندى.

نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ بۇ بەزىلەر ئويلىغاندەك «دۇنيانىڭ تەرەققىي» قىلغانلىقىدىن، غەرب ھەزارتىننىڭ بېسىمىدىن بولغان ئىش ئەمەس. ئاياللار مەسلىسىنى ھمايە قىلغۇچىلار جىق سالغاندەك ئېگىلگەن ھەقىقەتنىڭ رۇسلانغانلىقىدىنمۇ بولغان ئىش ئەمەس. ئاياللار مەسلىسىنىڭ خەلقئارالاشقانلىقىدىنمۇ بولغان ئەمەس، بۇ، ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ كارامىتىمۇ ئەمەس. بەلكى ئەقىدە قالاقلىقىدىن غەربلىكلەرنىڭ نەرسىلىرىگە مەستۇ - ھەيران بولۇشتىن كېلىپ چىققان روھىي مەغلۇبىيەتنىڭ ئاسارىتى. كۈچلۈك، غالىبلارنىڭ قىلغىنى ھەمىشە توغرا بولىدۇ دەپ ئويىنغانلىقىنىڭ ئاسارىتى.

توغرا، روھىي مەغلۇبىيەت ئىدىيەۋى ھۇجۇمغا ماكان ھازىرلاپ، سۈيقەستچىلەرنىڭ پىلانىنى قايتۇرۇلماس مۇقەررەرلىككە، تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان زور كۈچكە ئايلاندۇرۇپ قويىدى. ناۋادا مۇسۇلمانلار ھەقىقىي مۇسۇلماندارچىلىقىنى ساقلاپ تۇرالىغان بولسا ئىدى، ھەرگىزمۇ ئۇنداق بولمىغان بولاتتى.

قەلبلەردىن ئورۇن ئالغان جانلىق ئەقىدە ھەرگىز تىز پۈكمەيدۇ. بۇنداق ئەقىدىگە ئىگە بولغانلار ئەقىدىدىن ھەرگىزمۇ ۋاز كەچمەيدۇ. مەككىدىكى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ۋە ھەر زامانىدىكى ئەقىدىلىك مۇسۇلمانلار بۇنىڭ تىپىك مىسالى. ئىمانىي ئۇستۇنلۇك كىشىلەرنى دۇشمەننىڭ ئالدىدا ھەربىي جەھەتتىن مەغلۇپ بولغان تەقدىردىمۇ دۇشمەنگە ئاسسىملياتسىيە بولۇشتىن ساقلاپ قالىدۇ. اللەقا ھەقىقىي ئىشىنىش روھىي بايلىقنى پەيدا قىلىدۇ، ئىلاھىي يولنى توغرا تەتبىقلاش

موھتاجسىز رېئاللىقنى قۇرۇپ چىقىپ شەخسىنىمۇ، كوللېكتىپنىمۇ، دۆلەتنىمۇ بېيىتىدۇ. بۇ يەردە قىممەت قاراش ۋە پىرىنسىپلار دۇنياسىدىكى تىلەمچىلىكنى پەرەز قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. مۇسۇلمانلار ئۆزىدە يوق نەرسىلەرنى ئۆزگىلەردىن قوبۇل قىلىشقا ئېھتىياجلىق بولغاندا ئۇنى ئىمانى ئۇسۇلۇك بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئىلاھىي يولغا بويسۇندۇرىدۇ. قوبۇللانمىنىڭ خوجىلىرىغا ئايلىنىدۇكى، قۇللىرى بولۇپ قالمايدۇ.

ئۇلارنىڭ روھىغا، ئەقىللىرىگە، تەپەككۇر ۋە تۇيغۇلىرىغا ئىدىيەۋى ھۇجۇم سىڭىپ كىردى، ئۇلارنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ ئېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئون تۆت ئەسىر بۇرۇن بېشارەت بەرگەنىدەك، دولقۇنغا غەرق بولغان سەل كۆپۈكلىرىدەك قىلىۋەتتى.

غەرب ھەزارىتى گەرچە ئىلمىي، ماددىي ۋە تېخنىكا جەھەتتە تەرەققىي قىلغان بولسىمۇ، قىممەت قاراش جەھەتتە تامامەن ساختا بىر ھەزارەتتۇر. بۇ ھەزارەت مۇسۇلمانلارنى پالانىدىلارغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. ناۋادا مۇسۇلمانلار ھەقىقىي مۇسۇلماندارچىلىقنى ساقلاپ قالالىغان بولسا ئىدى، ھەرگىز ئۇنداق بولمايتتى.

ئەسلىدە مۇسۇلمانلار ئۆزلىرى ئېھتىياجلىق بولغان ئىلىم - پەن، ئىلغار تېخنىكىلارنى بىرىنچى قېتىم رىم ۋە پارسلاردىن ئۆگەنگەنىدەك، دىنىنى يوقىتىپ قويماي، ئۆزىنى يوقىتىپ قويماي، قىممەت قاراشلىرىنى يېتىۇرۇپ قويماي قوبۇل قىلىشى كېرەك ئىدى.

مۇسۇلمانلار «تەرەققىيات» ئالدىدا يېڭىلمەسلىكى كېرەك ئىدى. تەرەققىيات ئەمەلىيەتتە يەھۇدىيلار كىشىلەرگە يەھۇدىي ئېقىنىنى ئۇلغايتىش ئۈچۈن خىيال قىلدۇرغاندەك «مۇقەررەرلىك» ئەمەس. ياۋروپانىڭ ساغلام ئەقىدىسى بولمىغاچقا، ياۋروپالىقلار يەھۇدىيلارنىڭ تەرەققىيات ئېقىنىغا قوشۇلۇپ كەتتى. ياۋروپانىڭ بۇرمىلانغان ئەقىدىسى ياشاش ئىقتىدارىغا ئىگە بولمىغاچقا يەھۇدىيلارنىڭ سۈيىقەستىگە بەرداشلىق بېرەلمىدى، لېكىن مۇسۇلمانلار ئاتالمىش «تەرەققىيات» قا بەرداشلىق بېرىشى، مەغلۇپ بولماسلىقى كېرەك ئىدى. زامانىمىزدىكى بۇ تەرەققىياتتا «ئىنسانلىق» توغرىسىدا يالتىراق شوئارلار، دەبدەبىلىك سۆزلەر كۆپ قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما ئىنسانلار قىممەت قاراش، ئەخلاق، پىرىنسىپ، ئىنسانلىق جەھەتتە تارىختىن بۇيان ئەڭ بەك چېكىندى. مۇسۇلمانلار بىر تەرەپتىن ساغلام ئەقىدىگە ئىگە بولغانلىقلىرى، يەنە بىر تەرەپتىن يەھۇدىيلارنىڭ سۈيىقەستىنى بىتچىت قىلىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن بەرداشلىق بېرىشى، مەغلۇپ

بولماسلىقى كېرەك ئىدى. چۈنكى، الله شەرتنى ئورۇندىغان مۇسۇلمانلارغا يەھۇدىيلارنىڭ سۆيقەستىدىن نىجاتلىق بېرىش ھەققىدە مۇنداق ۋەدە قىلغان: ﴿وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لاَ يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا﴾ ﴿ئەگەر سىلەر سەۋرى قىلساڭلار ۋە تەقۋادار بولساڭلار ئۇلارنىڭ ھېيلىسى سىلەرگە قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ﴾[1].

داۋۇنىزمنىڭ بۇلغىشىغا، تەرەققىياتنىڭ بۇلغىشىغا، ماددىپەرەسلىكنىڭ بۇلغىشىغا، ئىنسانىنىڭ بارلىق پائالىيىتىنى جىنسىيەتكە باغلاپ چۈشەندۈرۈشنىڭ بۇلغىشىغا، ھاياتلىقنى مېخانىكلاشتۇرۇشنىڭ بۇلغىشىغا، قىممەت قاراشلاردىن ئازاد قىلىشنىڭ بۇلغىشىغا، ئايالارنى ئۆزىنى خورلاش، ئۆزىنى ۋە ئۆزگىنى بۇزۇش بەدىلىگە جان باقىدىغان شاقاۋەتلىك ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان ئائىلىنى ۋە ئايالىق ۋەزىپىنى تاشلاشنىڭ بۇلغىشىغا ئۇچراۋاتقان ئىنسانلارنىڭ ئازغۇن پىكىرلىرىنى مۇسۇلمانلار تۈزىتىشى كېرەك ئىدى.

مۇسۇلمانلار ھەقىقىي مۇسۇلمان بولغان بولسا شۇنداق قىلالايتتى. لېكىن ئۇلار ئۇنداق قىلالمىدى. ئۇلارغا نۇرغۇن تالاپەتلەر يەتتى. ئۇلار ئىنسانلارنى تۇغرا ھاياتلىق يولىغا باشلاپ، ئىلاھىي يولغا يېتەكلەش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئۆزلىرىمۇ ئىلاھىي يولدىن ئايرىلىپ قالدى. ياۋروپا جاھىلىيىتىنىڭ ئارقىسىدىن تىلىنى ساڭگىلىتىپ يۇگرەيدىغان، زەبۇنلۇق ئىچىدە ياۋروپادىن بېقىندىلىق تىلەيدىغان بولۇپ قالدى.

مانا بۇ، ئايالالار مەسىلىسى ۋە «زامانىۋىلىشىۋاتقان» مۇسۇلمانلار دۇچ كەلگەن باشقا مۇشكۈلچىلىكلەرنىڭ ھەقىقىي ئىزاھاتى.

ئايالالار ئوقۇش ئۈچۈنلا ئەمەس، ئازاد بولۇش ئۈچۈن - دىندىن، ئەخلاقتىن ۋە ئەنئەنىدىن ئازاد بولۇش ئۈچۈن ئالىي مەكتەپكە كىردى. بىلىم ئىگىلەش، نامەھرەملەر بىلەن ئارىلىشىش، ئەركىنلىك، سىناپ كۆرۈش ئايالالارنىڭ ھوقۇقى. دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنە بۇ ھوقۇقلارنى چەكلەيدۇ. ئايالالار ئۆز ھوقۇقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن بۇنداق توساقلارنىڭ ھەممىنى بىتچەت قىلىشى كېرەك. بۈرۈن ياۋروپا ئايالىرىغا ئەنە شۇنداق دېيىلگەن.

بۇ جايدا ھېچقانداق چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش يۈز بەرمىدى. ھەممە ئىش تەدرىجىي بولدى. سۆيقەستچىلەر شۇنداق بولۇشنى بەك ئارزۇ قىلسىمۇ، ئەمما ئۇنداق بولۇشتىن ئۈمىد كۈتۈپ كەتمىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

[1] سۈرە ئال ئىمران، 120-ئايەت.

ئەينى زاماندا تۆت قىز بارلىق توساقلاردىن بۆسۈپ ئۆتۈپ مىسىر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا كىردى. پۈتۈن جەمئىيەت قوللىغۇچىلار بىلەن قارشى تۇرغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا داۋالغۇپ، بۇ يېڭى سىناقنى كۆزەتمەكتە ئىدى.

بۇ تۆت قىز ۋە ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار مەكتەپنىڭ ئىچى - سىرتىدا ناھايىتى ئەدەپلىك، ھايالىق، نومۇسلۇق كۆرۈنەتتى. ئەتراپتا نازارەت قىلغۇچى كۆزلەرمۇ يەك تولا ئىدى. شۇنداقتىمۇ توساقلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ مىسىر قىزلىرىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغانلىقىنى «ئىسپاتلىغان» مەزكۇر تۆت قىزنىڭ بىرى - ئەمىنە سەئىد «ھىلال گېزىتى» نەشرى قىلغان كۇندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازىدۇ: «يىلنىڭ ئاخىرىدىكى ئىنگلىز تىلىدىن ئېغىزچە ئىمتىھان ئېلىش كوللېگىيەسى ئەنگلىيەلىك بىر ئەر ۋە مىسىرلىق بىر ئەر ئوقۇتقۇچىدىن تەشكىللىنىپتۇ. ئىمتىھان باشلىنىشىغىلا ئىنگلىز ئوقۇتقۇچى مەندىن: «مۇھەببەتكە قانداق قارايسىز؟ دەپ سورىدى. مەن دەماللىققا تەمتىرەپ قالدىم. مىسىرلىق ئوقۇتقۇچى غەزەپتىن قىپقىزىل قىزىرىپ، ئىمتىھان مەيدانىدىن چىقىپ كەتتى. ئەنگلىيەلىك ئوقۇتقۇچى: ھېچقىسى يوق، داۋاملاشتۇرۇڭ، دېدى. مەن: ئۆزۈمنى شۇنداق ئازادە ھېس قىلدىم، مۇھەببەت توغرىسىدا تارتىنماي، كېكەچلىمەي راۋان سۆزلىدىم.» ئىنگلىزلار - نېگىر ئەسلى مەقسىتى ئەنە شۇ ئىدى.

ئەينى ۋاقىتتىدا قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتى دەپ ئاتالغان مىسىر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىسلامىي قىممەت قاراشلارغا رىئايە قىلىش ئۈچۈن ۋە مۇسۇلمان ئوغۇل - قىزلارنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلمىغان. بەلكى دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە ئاغزاكى ۋە ئەمەلىي ھۇجۇم قىلىدىغان «ئەركىن مۇنبەر» بولۇشقا قۇرۇلغان. بۇ مۇنبەر مىسىردا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ، كەم بولسا بولمايدىغان ئاساسى تۈزۈكىكە ئايلانغۇچە بىراقلا ئوتتۇرىغا چىقىشتىن ئىمكانقەدەر ساقلاندى. كۈچىيىۋاتقان كېيىن مەيدانغا ئوچۇق چىقىپ خالىغىنىنى قىلدى. ئەمدى ئۇنى ھېچكىم يوق قىلالمايتتى.

دانلوبنىڭ ئالىي پېداگوگىكا مەكتىپى زور بىر تۈركۈم ئوقۇتقۇچىلارنى يېتىشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى تولۇق تاماملىغان بولۇپ، كېيىنكى مەزگىللەردە ئوقۇتقۇچىلىقنى شۇلار قىلدى. ئۇلار ئوقۇغۇچىلارنى دىندىن بەزدۈرىدىغان، دىنىي ئەدەپ - ئەخلاق ۋە قىممەت قاراشلاردىن ئايرىيدىغان زەھەرلەرنى گاھ يوشۇرۇن، گاھ ئاشكارا تارقاتتى.

ئەمدى دائىرىنى كېڭەيتىش كېرەك ئىدى. ئوقوتقۇچىلارمۇ مۇھىم، ئوقوغۇچىلارمۇ مۇھىم. بىراق مەكتەپنىڭ دائىرىسى چەكلىك، مۇددىتىمۇ چەكلىك. ئوقۇغۇچىلار ھامان مەكتەپتىن ئايرىلىپ ئۆز يولىغا راۋان بولىشىدۇ. بۇ چاغدا كۆپ سانلىقلىرىنىڭ

تەپەككۇر بۇلاقلىرى ئېتىلىپ قالدۇ، ھاياتى كۆچى سۇسلىشىدۇ. شۇڭا «ئەركىن پىكىر يۈرگۈزىدىغان»، پۈتۈن جەمئىيەتكە، ئەرلەرگە، ئاياللارغا - ھەممە ئادەملەرگە «ئەركىن پىكىر» تارقىتىدىغانلار بولۇشى كېرەك ئىدى. ئالىي پېداگوگىكا مەكتىپى شۇنچە چوڭ «خىزمەت» لەرنى قىلغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ چوڭ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايتتى. بۇ ۋەزىپىنى پەقەت ئۇنىۋېرسىتېتلا ئۈستىگە ئالالايتتى. دېمەك، ئۇنىۋېرسىتېت دەسلىپىدىلا ئېنىق نىشان بىلەن قۇرۇلغان ئىدى.

كىشىلەر بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تەۋەللۇتىغا بەكمۇ خۇش بولدى. ياشلار ئۇنىڭغا ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇردى. چۈنكى، بۇ ئۇنىۋېرسىتېت قارىماققا ئەزھەر قاتماللىشىپ، كىشىلەر ئەزھەرگە بارماس بولۇپ، دانىلوبنىڭ پىلانى بويىچە يېتىم قالغاندىن كېيىن پەيدا بولغان بىر ئىلمىي ۋە مەدەنىي بوشلۇقنى تولدۇرغانىدەك قىلاتتى. «بىزدىمۇ ئۇنىۋېرسىتېت بار بولدى، بىزمۇ ياۋروپاغا ئوخشاش بولدۇق». شادلانغۇچىلارنىڭ كۆڭۈللىرىدىكى بۇ خىيال شادلىقنى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقاردى. كۆپلىگەن كىشىلەر بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىش مۇنبىرىگە؛ دىنى قىممەت قاراشلارنى ئاشكارا كۆزگە ئىلمايدىغان ياشلارنى يېتىشتۇرۇش ئۇۋۇسىغا ئايلىنىپ قېلىشىنى كۈتمىگەن ئىدى. «ئۇنىۋېرسىتېت پۈتتۈرگەنلەر - يېڭىچە تەربىيە ئالغانلار» تولىمۇ مەغرۇر ئىدى. ھېچكىم ئۇلارغا تەڭ تۇرالمايتتى. مۇنازىرە قىلالمايتتى. ئۇلارنىڭكىنى خاتا دېيەلمەيتتى. ناۋادا شۇنداق قىلىپ سالسا، ئۇ، بىر قالاق، قاتمال، نادان دېيىلەتتى. ئۇنىۋېرسىتېتتىلا - پەقەت مۇشۇ جايدىلا ھەقىقىي بىلىم، ئەركىن پىكىر، كەڭ نەزەر، تەرەققىيپەرۋەرلىك، ئىلمىيلىك، ئەركىنلىك. بار ئىدى. باشقا ھەر قانداق جايدا چۈشكۈنلەشكەن دەۋرىلەرنىڭ يالدامسى بولغان قالاقلىق، قاتمالىلىق، چىرىكلىك، ھاياتلىق دولقۇنىغا ئېچىلمىغان زۇلمەتلىك جاھالەت بار ئىدى. ئۇلارنىڭ «چەتئەل تىلى بىلمەسلىكى» ئەڭ چوڭ ئەيىب ۋە ئەڭ يامان قالاقلىق ئىدى.

ئىسلامغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان، ئىسلامنىڭ سۈرىتىنى سەتلەيدىغان، ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىدىغان شەرقشۇناسلار ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. ئۇلار «ئەرەب ئەدەبىياتىنىڭ تۈۋرۈكى» ۋە ئەرەب تىلى فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى تاھا ھۇسەينىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئوقۇغۇچىلارغا ئۆز پىكىرلىرىنى سىڭدۈردى. شۇلارنىڭ ئىچىدە يەھۇدىي شەرقشۇناس مارگولىيوس بار ئىدى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ نەسىبى نامەلۇم، ئەرەبلەر نەسىبى نائېنىق ئادەملەرنى ئابدۇللا دەپ چاقىراتتى. مۇھەممەد ئابدۇللاھنىڭ ئوغلى، ئابدۇللاھ - نەسىبى

نامەلۇم ئادەم». ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق شەرقشۇناس يۇنداق گەپنى دەپ باقمىدى. ئېھتىمال بۇ، كىشىلەرگە تاسادىپىيلىق تۇيۇلغان بولسا كېرەك.

تاھا ھۆسەيىن «جاھىلىيەت شېئىرلىرى توغرىسىدا» دېگەن كىتابىدا: «تەۋرات، ئىنجىل بىزگە ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ھەققىدە سۆزلەيدۇ، قۇرئانمۇ شۇ ئىككىسى توغرىسىدا سۆزلەيدۇ، لېكىن بۇ ئىككىسى تارىختا ئەمەلىي ئۆتمىگەن شەخس.» ئۇ يەنە «مىسىردىكى مەنسۇبىيەت ئىستىقبالى» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «مىسىر شەرقىنىڭ بىر قىسمى ئەمەس، بەلكى ئوتتۇرا ئاق دېڭىزنىڭ بىر قىسمى. مىسىرغا كەلگەن ھەممە يامانلىق شەرقتىن كەلگەن» مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلىپ يۈرگەن ئادەم يېڭى ئۇنۇۋېرسىتېتنىڭ رەھبىرى بولدى. ئېھتىمال بۇ، كىشىلەرگە تاسادىپىيلىق تۇيۇلغان بولسا كېرەك.

بىرسى مۇنداق دېدى: «قۇرئاندىكى قىسسىلەر «بەدىئىي» ھېكايىلەر بولۇپ، ئەمەلىي تارىخ، ئەمەلىي شەخسلەر ھەققىدە سۆزلىمەيدۇ. بۇ پەقەت بەدىئىي مەقسەتلەر ئۈچۈن توقۇپ چىقىلغان فانتازىيەلىك بەدىئىي ھېكايىلەر». ئېھتىمال بۇ، كىشىلەرگە تاسادىپىيلىق تۇيۇلغان بولسا كېرەك.

بۇ تاسادىپىيلىقلارغا چىدىمىغان كىشىلەر ئاخىرى قوزغىلاڭ كۆتۈردى. لېكىن بۇ تولىمۇ ئاجىز قوزغىلاڭ بولۇپ، رېئاللىقنى ئۆزگەرتەلمىدى. سۈيىقەستچىلەرنىڭ پەردە ئارقىسىدىن مەدەت بېرىشى ئارقىسىدا يېڭى مەۋجۇدىيەت ئۆزىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىدى. كىشىلەرنىڭ سەزگۈسىگە قاششاقلاشتى. ھەتتا «ھېلىقى قوزغىلاڭچىلار» نىڭ ئۆزلىرى كېيىنچە ئۇنۇۋېرسىتېت ستودېنتلارغا ئايلىنىپ، ھېلىقى غەلىتە ئىدىيەلەر، گەپلەر ۋە ئىشلار بىلەن ھەمجىنس بولۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇنۇۋېرسىتېتتىكى ئىشلار «ئاۋامنىڭ ئاچچىقىنى» كەلتۈرمەيدىغان بولدى.

ئەدەبىيات فاكۇلتېتى مەخسۇس ئەجنەبىچە تەپەككۇر ۋە تەسەۋۋۇر چۈجلىرىنى يايدۇرۇش ئۈۋسىغا ئايلاندى. بۇ ئۈۋا «چىرىك پىكىرلەرنى» يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە يات بولغان چۈشەنچىلەرنى دەسسىتىدىغان؛ پەردە ئارقىسىدىكى سۈيىقەستچىلەرنىڭ پىلانى بويىچە يېڭى جەمئىيەت قۇرىدىغان «ئەركىن تەپەككۇر» قىلغۇچىلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى. بۇ ئۈۋىدا يايدۇرۇلغان خوراز ۋە مىكىيانلارغا دىنغا خالىغانچە زىيانكەشلىك يەتكۈزىدىغان «كاللىسى ئازاد» لارغا ئايلاندى. قانۇنچىلىق فاكۇلتېتى مەخسۇس قانۇنشۇناسلارنى تەربىيەلىدى. ئۇلار قانۇندىن باشقا نەرسىنى ئۆگەنمىگەچكە قانۇنچىلىققا، قانۇن تۈزۈشكە يان باساتتى. اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىشقا قاتتىق قارشى تۇراتتى. چۈنكى،

شەرىئەت ئۇلارنىڭ ئېسىگە زادىلا كەلمەيتتى. بۇ ئادەملەر كېيىنچە سىياسىيونلارغا، ھۆكۈمەت ئەربابلىرىغا، ئىجتىمائىي ساھەدە كۆزگە كۆرۈنگەن كىشىلەرگە ئايلاندى. تەبىئىي پەن فاكۇلتېتلىرى دوختۇرلارنى، ئىنژېنېرلارنى، ئاگرونوملارنى - تەبىئىي پەنچىلەرنى يېتىشتۈردى. لېكىن ھەممىسىنى نوقۇل غەربچە ئەلمانىيچە يېتىشتۈردى. بۇنداق يېتىشكەنلەر ئۆزى دىندار بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن دىن توغرىسىدىكى سۆزلەرنى ئاڭلاشقىمۇ تاقەت قىلالمايدۇ. چۈنكى، ئۇلار «ئىلمىي ئادەملەر»، دىن دېگەن خۇراپات؛ چۈنكى، ئۇلار رېئالىزمچىلار، دىن دېگەن ئەپسانە؛ چۈنكى ئۇلار «مۇتەپەككۇرلار»، ئۇلار «ئىلمىي ھەقىقەت» تىن خەۋەردار بولالمىغان ئاۋام بىلەن بىر دەرىجىدە بولۇپ قالسا بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ غەربتىكى ئەلمانىزمچى مەسلەكداشلىرىدىن ئۆز ئانا تىلىنى ھاقارەتلەش ئارتۇقچىلىقى بار. ئۇلارنىڭچە ئانا تىل ئىلىم - پەن تىلى بولۇشقا يارىمايدىغان قالاق تىل. شۇڭا ئۇلار ھەزارەتلىك خوجىلىرىنىڭ تىلىدا سۆزلەيدۇ. ئەرەب تىلىدىكى يازمىلارغا قارىمايدۇ. چۈنكى، ئەرەب تىلى قاتمال ۋە قالاق تىل. قۇرئان ئەرەب تىلىدا يېزىلغانغۇ؟ ئۇلار قۇرئاندىن تېخىمۇ ئۇركۈيدۇ، قۇرئاننى ئەسلا ئوقۇمايدۇ.

ھەرقايسى فاكۇلتېتلار بىر - بىرىنى ئەنە شۇنداق يۆلىشىپ، ئاخىرىدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن غەربكە يۈزلەنگەن، قايتا مۇسۇلمان بولۇشنى خالمايدىغان بىر ئەۋلاد دىنغا دۈشمەن شايكىلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى.

بۇ ئۇنىۋېرسىتېت ئەدەبىيات فاكۇلتېتى، قانۇنچىلىق فاكۇلتېتى، تەبىئىي پەن فاكۇلتېتىدا ئوقۇغانلاردىن غەربلەشكەن، ئىسلام دىنىدىن پۈتۈنلەي يۈز ئۆرىگەن بىر بۆلۈك «ئىدىيەسى ئازاد» لارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى. بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ بىر نىشانى بولسا، يەنە بىر نىشانى دىندىن، ئەخلاقتىن ۋە ئەنئەنىدىن ئايرىلغان «ئىدىيەسى ئازاد» ئايالالارنى يېتىشتۈرۈش ئىدى. «ستودېنت قىز»، «زىيالىي ئايال»، «ئىدىيەسى ئازاد ئايال» بۇ ئۆزگەرتىشتە كېرەك بولىدىغان سۆزلەر، ئازاد بولىدىغانلارنى كۆپەيتىشتە جانغا ئەسقاتىدىغان سۆزلەر ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تەشۋىقات ۋاستىلىرى ئايالالار مەسلىسىدە كۆيۈۋاتقان ئوتقا ياغ چېچىپ، ئىشنى تېخىمۇ يوغىناتتى. شۇنداق قىلىپ، سۈيقەستچىلەر تولۇق مەقسەتكە يەتتى. ئايالالار ئىسمائىلىيە مەيدانىدا ئىنگلىزلارنىڭ گازارمىسى ئالدىدا نامايىش قىلىپ، ھىجاب كۆيدۈرگەندە «ئوت تۇتاشقان» ئىدى. لېۋان خرىستىيان ئاخباراتلىرى بۇ ئوتقا تېخىمۇ ياغ چاچتى. ئاخباراتچىلارنىڭ نەزىرى ستودېنت قىزلارغا تىكىلگەن بولۇپ، ئۇلار ستودېنت قىزلارنىڭ گۈزەل چىرايى ۋە نەپىس ھەركەتلىرىدىن پايدىلىنىپ،

تەشۋىقاتنى تېخىمۇ كەڭ قانات يايدۇردى. بۇ تەشۋىقاتلار «توساقلارنى بۆسۈپ ئۆتكەن» ستودېنت قىزلارنىڭ، «قاراڭغۇ ئەنئەنىلەردىن، ئۇتتۇرا ئەسىرنىڭ زۇلمەتلىك پىكىرلىرىدىن قۇتۇلغان» مىسىر ئاياللىرىنىڭ «كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈش، ئازاد بولۇش جەمئىيەتنىڭ ئىشلىرىغا قاتنىشىش» قەدەملىرىنى تېخىمۇ تېزلەتتى.

بۇ تەشۋىقاتلارنىڭ سايىسىدا ئاياللارنى «ئۆيگە سولۇۋېلىپ ئەرگە قۇل قىلىپ بېرىدىغان، ئاياللارنىڭ ئادەمىيلىكى ۋە ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىدىغان، ئاياللارنى قورساق كۆتۈرۈش، بالا تۇغۇش، بالا ئېمىتىش، بالا بېقىش، ئەرگە خىزمەت قىلىشتىن باشقا ئىشلارنى قىلغىلى قويمايدىغان ئەنئەنىلەرگە» ھۇجۇم قىلىش پۈرسىتى دائىم چىقىپ تۇراتتى.

بىز يۇقىرىدا بىر ھەقىقەتكە ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق. بۇيەردە ئۇنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئىزاھلاپ ئۆتمەكچىمىز.

ھەقىقەتەن ئاياللار زۇلۇمغا ئۇچرىدى، ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا ناچار مۇئامىلە قىلىندى. ئۇلارنى نادان، قورساق كۆتۈرۈش ۋە تۇغۇشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، دەپ ھاقارەت قىلىندى. بۇ، ئىسلامىي چۈشەنچىلىرى بۇزۇلۇپ، ئەقىدە جەھەتتە قالاقلاشقان جەمئىيەتكە سىڭىپ كىرگەن جاھىلانە قىلىقتۇر. جاھىلىيەت كۆپ ھاللاردا ئاياللارنى خورلاش ۋە ھاقارەتلەشكە مايىل كېلىدۇ. يۇنان ۋە رىم جاھىلىيىتى ۋە ئۇنىڭ مىراسخورى بولغان ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئاياللارنى پەسلەشتۈرۈپ، ئەخلاقنى بۇزۇپ، ئەرلەرنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان ئويۇنچۇققا ئايلاندۇرۇشقا بەك مايىل.

مىسىر ۋە پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىدىكى ئاياللارنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئىنسانىي ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك ئىدى. الله ھەر قانداق ئىنساننى ھۆرمەتلىك قىلىپ ياراتقان: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾ ﴿ھەقىقەتەن بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق﴾[1].

الله ئاياللارنى ئىنسانلىقتا ئەرلەر بىلەن باراۋەر قىلغان: ﴿أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ﴾ ﴿سىلەر بىر - بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن﴾[2]. الله ئانىلارنى قورساق كۆتۈرۈش ۋە بالا بېقىش جەريانىدا تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرىگە يارىشا

[1] سۈرە ئىسرا، 70-ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 195-ئايەت.

ئالاھىدە ئىززەت ۋە ھۆرمەتكە ئىگە قىلدى: ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا﴾ ﴿ئىنسانىنى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ مۇشەققەت بىلەن تۇغدى﴾[1].

الله پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلى ئارقىلىق جەنەت ئانىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا دەپ بايان قىلدى. ئىسلامنىڭ مۇشۇنداق يولىورۇقلىرىدىن ئېزىش ئىدىيەۋى ھۇجۇمغا يوچۇق ئاچتى، شەيتانلار بۇ يوچۇقتىن پايدىلىنىپ، ئىسلامىي جەمئىيەتكە سىڭىپ كىرىپ سۇيىقەستلىك پىلانىنى ئىجرا قىلدى. ناۋادا ئىسلامىي جەمئىيەت ئىسلامنى تۇغرا ئىجرا قىلغان بولسا، شەيتانلار قايسى يوچۇقتىن كىرەلەيتتى.

ياۋروپا جاھىلىيىتى «ئاياللار ئازادلىقى» دەپ چۇقان سېلىپ، ئاياللارنى دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىدىن چىقىرىۋەتتى. ئاياللار كوچىغا، زاۋۇتقا، ئىشخانىغا، خىزمەت ئورۇنلىرىغا ئەۋرىتىنى ياپماي، يالىڭاچ چىقتى. ئاياللار ئەرلەر بىلەن ناتوغرا مۇناسىۋەت قىلىپ، بەدىنىنىمۇ، روھىنىمۇ بۇلغىدى. ئائىلە بۇزۇلدى، بالىلار سەرگەردان بولدى. جىنايەت، ھاراقكەشلىك، زەھەر چېكىش، بىئاراملىق، نېرۋا كېسەللەر، روھى كېسەللەر، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش، سارىڭلىق ئەۋج ئالدى. ئۆزىنىڭ يۈكسەكلىكى، پاكلىقى، ۋە بىر گەۋدىلىشىشنى ساقلاپ قالغان ئىسلامىي جەمئىيەت كىشىلىرى جاھىلىيەتكە ئىنكار قىلىش، نەپرەتلىنىش ۋە ئىمانىي ئۇستۇنلۇك نەزىرى بىلەن قاراپ كەلدى.

«ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ بۇ كۈنلەردە ئاشكارلىنىپ قالغان نۇقسانلىرى ئىسلام دۇنياسىدا «ئاياللار ھەربىكتى» باشلانغاندا تېخى ئاشكارىلانمىغان. شۇڭا ئىسلام دۇنياسى «ئاياللار مەسلىسى» نىڭ تېگىدىكى بۇزۇقچىلىقنى بىلەلمەي، سىرتقى كۆرۈنۈشىدىكى «ئىسلاھاتچىلىق» تەرىپىگىلا قاراپ ئېزىپ قالغان.» شۇنداق دەپ باقتى بەزىلەر. بۇ تۇغرا گەپ ئەمەس. خېلى بۇرۇنلا - 1929 - يىلى ئامېرىكىلىق يازغۇچى ۋېل دىيورانت ئۆزىنىڭ «پەلسەپە لەززەتلىرى» دېگەن كىتابىغا مۇنداق قۇرلارنى پۈتىدۇ:

«مەدەنىي ھايات كېچىكىپ توي قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ، مەدەنىي ھاياتتا جىنسى ئالاقە ئىستىكىنى قوزغايدىغان ئامىللارنىڭ ھەممىسى بار. جىنسى ئالاقىنى ئاسانلاشتۇرىدىغان يوللارمۇ بار. لېكىن جىنسىيەت ئىستىكى بۇرۇنقىغا قارىغاندا بالدۇر يېتىلىپ قالىدۇ. جىنسى تەلەپ كۈچىيىدۇ، ئۆزىنى كونترول قىلىش بۇرۇنقىغا

[1] سۈرە ئەھقاب، 15-ئايەت.

قارىغاندا كۆپ ئاجىزلىشىدۇ، ئىپپەتلىك بولۇش مەسىلىسىدە ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. گۈزەللەرنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرىدىغان ھايا - نومۇس ئاللىقاچاقلارغىدۇر يوقايىدۇ. ئەرلەر خاتالىقلىرىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن پەخرلىنىدۇ. ئاياللار چەكسىز مەستخۇشلۇق ئىچىدە ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولۇش ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىدۇ. نىكاھتىن بۇرۇن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش ئادەتكە ئايلىنىدۇ. ئاشنىلارنىڭ رىقابىتىگە ئۇچرىغان پاھىشىلەرنىڭ كۆچىلاردىن غايىب بولىدۇ. ساقچىلارنىڭ پاھىشىلەرنى نازارەت قىلىش ۋەزىپىسى يەڭگىللەيدۇ.

نىكاھتىن كېيىن تالاغا قاراش كۆپ ھاللاردا نىكاھتىن بۇرۇن كۆنۈپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىدىن بولىدۇ. بىز مۇشۇ كەسىپنىڭ (پاھىشىنىڭ) گۈللىنىشىدىكى ئىجتىمائىي ۋە ئاساسىي سەۋەبلەرنى چۈشەنمەكچى بولمىز - يۇ، ئەممىا ئۇ كەسىپنى ئىنسانىيەت دۇنياسىدا قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان بىر ئىش دەپ قاراپ، ئاساسى سەۋەبنى كۆرمەسكە سالمىز. ھازىرقى ۋاقىتتا كۆپىنچە مۇتەپەككۇرلاردا شۇنداق قاراش بار. لېكىن يېرىم مىليون ئامېرىكا قىزلىرى نىگىلىزمىنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنداق قىزلار سەھنىلەردە، ئەر - ئاياللارنىڭ شەھۋىتىنى قوزغاپ پۇل تاپىدىغان سېرىق كىتابلاردا ماڭدامدا بىر ئۇچرايىدۇ. ئۇلار نىكاھنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشەلمەي، باشباشتاقلىقنىڭ پاتقىقىغا مىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بىز بۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ رازى بولۇۋاتىمىز. بۇ، كىشىنى تولىمۇ خىجىل قىلىدۇ.

كۆتۈشتىن زېرىككەن قىزلار ناخشا - مۇزىكا، تەسەللىي تېپىش، چەكمە - چۈكمە سوۋغا سالاملار، ھاراقكەشلىك سورۇنلىرى ۋە جىنسىي لەززەتنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن ئىشقۇازلىق قاينامىلىرىغا ئىنسانىيەت تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە بېرىلىپ كېتىۋاتىدۇ. قىزلارنىڭ ئەركىنلىكى گاھىدا ئىقتىسادىي ئەركىنلىكتە ئەكىس ئېتىۋاتىدۇ. تۇرمۇشتا ئۆزىنىڭ چىقىمىنى قامداۋاتىدۇ. ئەرلەر ئىشقۇازلىقتا يۇقىرى ماھارەت ئىگىلىگەن ئاياللار بىلەن تۇي قىلىشنى خالىمىسمۇ، ئەممىا بۇ ئاياللارنىڭ پۇل تېپىش ئىقتىدارى ئەرلەرنى ئىككىلەندۈرۈپ قويۇۋاتىدۇ. راست، دېمىسمۇ ئەرنىڭ تۆۋەن ئىش ھەققى ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ھازىرقى سەۋىيەسىدىكى تۇرمۇشىغا قانداق يېتىدۇ؟

بىز ئەمدى قىزلاردىن باشقا مەلۇماتلىق كىشىلەرنىڭ قىلۋاتقانلىرىمىزنىڭ نەتىجىلىرى توغرىسىدىكى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقايلى. كۆپ سانلىقنىڭ قارىشى شۇكى، بىزنىڭ ھازىر قىلۋاتقانلىرىمىزنىڭ نەتىجىلىرى بىز ئويلىغاندەك، ياكى ئارزۇ قىلغاندەك بولمايدۇ. بىز بىر ئۆزگىرىش دولقۇنى ئىچىگە غەرق بولۇپ كېتىۋاتىمىز، بۇ

ئۆزگىرىش مۇقەررەر ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بارىدۇ. بۇ چاغدا بىزگە تاللاش ئىمكانىيىتى قالمايدۇ. ئادەت، ئەنئەنە ۋە تۈزۈملەردىن شىددەت بىلەن قاچقىچ يەنە قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلار؟»

دىنسىز بىر ئادەم، بەلكى دىنى، ئەخلاقى قىممەت قاراشلارنى مەسخىرە قىلىدىغان ۋېل دىيورانتتەك بىر ئادەم بۇنىڭدىن يېرىم ئەسىر كۆپرەك بۇرۇن شۇنى چۈشەنگەن يەردە، ئىسلامىي جەمئىيەت تېخىمۇ بەكرەك چۈشىنىشى كېرەك ئىدى. ئىسلامىي جەمئىيەت اللەنىڭ كىتابى، پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىگە ئىمان ئېيتىشتىن كەلگەن ئىمانى بەسرەت بىلەن توغرا يول تاپىدۇ. كىشىلەرنىڭ سەۋەب قىلىشلىرى نەتىجىسىدە ئىشقا ئاشقان ئىلاھىي قانۇنىيەتنىڭ مۇقەررەرلىكىنى كۆرۈپ يېتەلەيدۇ. شەخسىنىڭ ۋە مىللەتنىڭ ئەخلاقىي بۇزۇلۇشىنىڭ يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. لېكىن بۇ يەردىكى مەسىلە شۇكى، ئىسلامىي جەمئىيەت ھەقىقىي ئىسلامدىن بەكمۇ يىراقلاپ كەتتى، شەيتانلار دەل مۇشۇ يوچۇقتىن كىردى. ئۇلار كىرگەندە «ئىسلامىي جەمئىيەت توغرا ئىسلامدىن يىراقلاپ كەتتى، ئىسلامغا قايتىشى كېرەك» دېمىدى. ئۇلار بۇنداق دېگىلى كەلمىگەن، بۇنداق دېيىش ئۈچۈن چۇقان كۆتۈرمىگەن. بەلكى ئۇلار پۈتۈن كۈچى بىلەن مۇسۇلمانلارنى دىنىدىن چىقارغىلى، ئۇلارنى ئاخىرى دىنىدىن تەلتۆكۈس يىراقلاشتۇرىدىغان بىر يولنى سىزىپ بەرگىلى، ھەر باب بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ دىنغا قايتىشىنى توسقىلى كەلگەن.

ئۇلار ھەربىرىدە باشلىغاندا كىشىلەرنىڭ دىنسىز دەپ ئەيىبلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن مۇسۇلمانلىقنى قالقان قىلدى. مەسىلەن قاسىم ئەمىن شۇنداق قىلدى. ئۇلار بۇ باسقۇچتا ناھايىتى تىزلا مۇددىئاغا يەتكەنىدىن كېيىن ئەينى ۋاقىتتىكى شارائىتنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئاۋۋال ئەنئەنىگە، ئاندىن دىنغا ھۇجۇم قىلىش باسقۇچىغا ئۆتۈپ، ئىسلامغا قارتا رەت قىلىش، قارشى تۇرۇش، ھۇجۇم قىلىش مەيدانىنى ئاشكارىلىدى. ئەنئەنىگە ھۇجۇم قىلىش باسقۇچىدا ئاۋۋال مۇسۇلمانلار ئىسلامنى توغرا تەتبىقلىمىغانلىقتىن ۋە ئەقىدىدە قالاقلاشقانلىقتىن تېپىۋالغان جاھىلانە خاتا ئەنئەنىلەرگە ھۇجۇم قىلدى. لېكىن ئۇلار اللە ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرى بەلگىلىگەن توغرا ئىسلامىي ئەنئەنىلەرنىمۇ خاتا ئەنئەنىلەر بىلەن بىر تاياقتا ھەيدەپ، ھۇجۇم دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ، ھەممىسىنى پاچاقلاش ۋە ئۆزگەرتىشكە تېگىشلىك چىرىك ئەنئەنە دېدى. ئۇلارنىڭچە ھەممىسى زۇلمەتلىك ئوتتۇرا

ئەسرىنىڭ قالدۇقى بولۇپ، نۇرلانغان، ئەركىنلەشكەن زامانىمىزدا بۇ قالدۇقلارنى تەلتۆكۈس تازىلاش كېرەك ئىدى.

ھۆجۇم ھەقىقەتەن مەككارلىق، ھىيلىگەرلىك بىلەن ئېلىپ بېرىلىدى. دەرۋەقە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە توغرا ئەنئەنىلەرمۇ ۋە خاتا ئەنئەنىلەرمۇ مەۋجۇت ئىدى. لېكىن نىيەت توغرا بولغان بولسا، خاتانى توغرىدىن ئايرىۋېلىش، اللەنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىدىن ئېلىنغان توغرا ئەنئەنىلەرنى ساقلاپ قېلىش، جاھىلىيەتكە يېنىپ كەتكەنلىكتىن ئايالالار توغرىسىدا پەيدا بولغان بۇزۇق ئەنئەنىلەرگە قارشى تۇرۇش تەس ئەمەس ئىدى. بۇزۇق ئەنئەنىگە ئېسىلۋالغانلار بىلەن بىر مەيدان جەڭ قىلىشقا توغرا كەلسىمۇ قىلغىلى بولاتتى. مۇسۇلمانلار ئىچىدىن جەمئىيەتتىكى ئازغۇنلۇقلارغا قارشى كۈرەش قىلىشتا پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ بۇزۇلغانلىقىغا پىسەنت قىلماي كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى ۋە ئىخلاسلىرىغا يارىشا ئىسلاھات مېۋىلىرىنى بېرىپ كېتىدىغان ئۆلىمالار ھەر زامان چىقىپ تۇرىدۇ.

لېكىن ئېپلاس ئادەملەر ئىسلامغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ ئىسلامنى چۈشەنمەيدىغانلىقىدىن، ھەق - ناھەقنى ئايرىيالمايدىغانلىقىدىن، بولۇپمۇ «زىيالىيلار» نىڭ جاھالىتىدىن پايدىلىنىپ، اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى راۋا كۆرمەيدىغان ئوچۇق زۇلۇملارغا ھەقىقىي ئىسلام ئەنئەنىلىرىنى ئېلىشتۇرۇپ ھۆجۇم قوزغاپ، ھەممىسنى يوقىتىش كېرەك دەپ جار سالدى. ئۇلار دەسلىپىدە بۇزۇق ئەنئەنىلەرنى مۇتەئەسسىپلار پەيدا قىلغان، دىندا بۇنداق نەرسىلەر يوق دېگەن بولسا، ئەنئەنىلەرنى قارا - قويۇق سەت كۆرسىتىشكە مۇۋاپىق بولغىنىدىن كېيىن، ئەنئەنىنى دىن پەيدا قىلغان دېيىشكە ئۆتتى. تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ: دىننىڭ ئۆزى بىر بالا، ئۇنى چۆرۈپ تاشلاش كېرەك، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش كېرەك دەپ ئاشكارا توۋلاشتى.

ئۇلار ئايالالارنى ئوقۇشسىز، ساۋاتسىز قالدۇرۇشقا ھۆجۇم قىلدى. بۇ ئەمەلىيەتتە ئىسلامىي جەمئىيەتتە ئىسلام تەلىماتلىرىدىن يىراقلىشىش نەتىجىسىدە پەيدا بولغان بۇزۇق ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى.

ئۇلار ئايالالارنى ھاقارەتلەشكە، خورلاشقا، قورساق كۆتۈرۈش ۋە تۇغۇشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، دەپ پەس كۆرۈشكە ھۆجۇم قىلدى. بۇ ئەمەلىيەتتە ئىسلام تەلىماتلىرىغا تامامەن زىت كېلىدىغان بۇزۇق ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى.

ئۇلار ئايالىلارنى خالىمىغان ئادەمگە زورلاپ ئەرگە بېرىشكە ھۇجۇم قىلدى. بۇمۇ ئەمەلىيەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىگە ئوچۇق زىت كېلىدىغان بۇزۇق ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى.

لېكىن ئۇلار يۇقىرىقىلارغا قوشۇپ، ئايالىلارنىڭ ھىجابىغا، ئايالىلارنىڭ زۆرۈرىيەتسىز سىرتقا چىقماي ئۆيدە ئولتۇرۇشىغا ھۇجۇم قىلدى. بۇنى ئايالىلارنى ئەرلەرنىڭ شەخسىيەتچىلىك تۇرمىسىگە قامىغانلىق دەپ تەسۋىرلىدى، ئايالىلارنىڭ جەمئىيەتكە «ئازاد» بولغان ھالدا ھىجابسىز، چەكلىمىسىز چىقىشنى تەلەپ قىلدى. ۋەھالەنكى بۇ ھەقتە اللهنىڭ مۇئمىن ئايالىلارغا قويغان تەلىپى ئوچۇق ئىدى: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ ﴿ئۆيلىرىڭلاردا ئولتۇرۇڭلار، ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئايالىلار ياسىنىپ چىققاندەك ياسىنىپ چىقماڭلار﴾[1].

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاء الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ﴾ ﴿ئى پەيغەمبەر ئايالىرىڭغا، قىزلىرىڭغا ۋە مۇئمىنلارنىڭ ئايالىرىغا ئېيتقىنكى، پۈركەنجە بىلەن بەدەنلىرىنى ئورۇۋالسۇن﴾[2].

﴿وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ ﴿مۇئمىن ئايالارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلەپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن﴾[3].

لېكىن ھۇجۇم قوزغىغۇچىلار بىرىنچى قەدەمدە ئاقنى قارىغا مەقسەتلىك ئېلىشتۇرۇپ، ھەممىنى چىرىك ئەنئەنە قىلىپ كۆرسىتىپ، ئەركىنلىك دەۋرىدە، نۇر دەۋرىدە بۇنداق چىرىكلىكنى تاشلاش كېرەك دېدى. ئىككىنچى قەدەمدە دىنىنىڭ ئۆزىنى تەرەققىياتقا پۈتلىشىدىغان قالاقلىق قىلىپ كۆرسەتتى. (بۇ ھەقتە كېيىن توختىلىمىز)

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، لۇئانلىق خىرىستىيانلار گېزىتلەرنى، مۇسۇلمانچە ئىسمى بار ئادەملەر باشقۇرغان.

مىسىر گېزىتلەرنى ۋە ژۇرناللىرى «ئايالىلار مەسلىسى» دە ئۇدا غۇلغۇلا قوزغاپ، جەڭنى يېتەرلىك ئوزۇق بىلەن تەمىنلىدى. مۇقەددەس ئەنئەنىلەرنى ئايىغ ئاستى

[1] سۈرە ئەھزاب، 33-ئايەت.
[2] سۈرە ئەھزاب، 59-ئايەت.
[3] سۈرە نۇر، 31-ئايەت.

قىلىپ، «يول ئېچىپ ئىلگىرىلەۋاتقان» ئۇنىۋېرسىتېت قىزلىرىنى ئىز قوغلاپ خەۋەر قىلىپ، «ئۇنىۋېرسىتېت روھىنى» ئالاھىدە گەۋدىلەندۈردى.

ئۇنىۋېرسىتېت روھى ئىزدىنىش روھىدۇر، چوڭقۇرلاش روھىدۇر، پىتنە-رىسك پاكىتىغا ئىگە بولمىغۇچە كۆڭلىگە كەلگەن پىكىرلەرنى ئالدىراقسانلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويماسلىق روھىدۇر. ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىدىمۇ بۇنداق روھ ناھايىتى كەم بولىدۇ. ئۇنىۋېرسىتېت روھى توغرىسىدا گەپ بولغاندا ھېچكىمنىڭ كۆڭلىگە بۇ روھ كەلمەيدۇ. بەلكى «ئۇنىۋېرسىتېت روھى» ئۇنىۋېرسىتېت ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ ئەركىن ئارىلىششى، جەمئىيەتنى چىرىتكەن، كىشىلەرنى تەرەققىي قىلغىلى قويمىغان ئەنئەنىلەردىن قانچىلىك قۇتۇلۇپ چىقىشى بىلەن بەلگىلىنىۋاتىدۇ.

ھەي قىزچاق جەڭدە مەغلۇپ بولۇشتىن پەخەس بولۇڭ، نامەھرەمگە قارىماڭ دېگەنلىك ئۆزىڭىزگە ئىشەنچ قىلماڭ دېگەنلىك. ئايالنى ئەردىن پەس كۆرۈدىغان زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىردە ئاياللار نامەھرەمگە قارىمايتتى. بۇ، شۇ چاغدىن قالغان قالدۇق ئادەت. سىز بولسىڭىز تەرەققىيات بايراقدارى، بېشىڭىزنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۆزىڭىزنىڭ ھەممە ئىشتا ئەرلەر بىلەن باراۋەر ئىكەنلىكىڭىزنى ئىسپاتلاڭ. ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغان قىزلار «نامەھرەمگە قارىماسلىق» ۋە «ھايا - نومۇس» تىن ئازاد بولۇشى كېرەك

ئۇنىۋېرسىتېت قىزلىرىنىڭ ھەربىتى چاقىان، بەدىنى سۈزۈك بولۇشى كېرەك كىيىمىڭىزگە دىققەت قىلىڭ ئۆزىڭىزگە ماس كېلىدىغان، بەدەن گۈزەللىكىڭىزنى نامايان قىلىدىغان كىيىملەرنى تاللاپ كىيىڭ ئىمكانقەدەر گۈزەللىكىڭىزنى نامايان قىلىڭ ھېچقىسى يوق، نېمىدىن قورقىسىز؟ دىندىن قورقۇمسىز؟ ئەخلاقتىنمۇ؟ ياكى ئەنئەنىدىنمۇ؟

كېلىڭ دىنىي، ئەخلاقىي، ئەنئەنىنى بىرلىكتە پاچاقلايلى، ئۆيمۇ سىزنىڭ ھەربىتىڭىزگە پۈتلىكاشاڭ بولۇڭاتىدۇ، لايىقىڭىزدا چاقان بولالمايڭاتسىز «ئازاد بولغان ئايال» مېڭىش - تۇرۇشتا، گەپ - سۆزدە تارتىملىق بولۇشى كېرەك شېرىن چۈشلىرىڭىزدىكى بىرسىنى كەلگۈسىدىكى ھەمراھىڭىز بولۇشقا جەلپ قىلغۇڭىز يوقمۇ؟ بىرنى جەلپ قىلالمىسىڭىز، يەنە بىرنى قىلىڭ ئەڭ مۇھىمى سىزنى ئىزدەپ تۇرىدىغان، سىزگە قىزىقىدىغان، سىزگە مەھلىيا بولىدىغان ئادەملەر چىقىپ تۇرۇشى كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن ئۇنىۋېرسىتېت قىزلىرى گەپ - سۆز ۋە ئىش - ھەربىكەتلىرىدە غىلجىڭلايدىغان ۋە ناياقلايدىغان بولۇشتى. بۇ، «زامانىۋىلاشقان»، «ئازاد بولغان»

ئايالىلارنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالدى. بۇ ئايالىلار كوچىلاردا پەسلىمەيدىغان، جىممايدىغان بىر ئازغۇلۇق دولقۇنى پەيدا قىلدى. سۈيقەستچىلەرنىڭ مەقسىتى شۇ ئىدى.

ئۆي، ئۇنۇمۇبرستىت قىزلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئويلايدىغىنى.

ئۆي، ئۇنۇمۇبرستىت قىزلىرىغا يېتىمسىراش، يالغۇزلۇق ۋە بىگانىلىك ئۇۋۇسى قىلىپ كۆرستىلدى. ئۆيدە تۇرۇش ئۇنۇمۇبرستىت قىزلىرىغا لايىق كەلمەيدىغان ئەيىبلىك ئىشقا ئايلاندى.

ئۆي دېمەك زىندان دېمەكتۇر. ئۆي دېمەك سقىلىش دېمەكتۇر. ئۆي دېمەك قاراڭغۇلۇق دېمەكتۇر. ئۆي دېمەك «نامەھرەملەر دەۋرى» دىن قالغان قالاقلىقتۇر. ئۆي دېمەك ئوتتۇرا ئەسىر زۇلمەتلىرىنىڭ چىرىك ئەنئەنىسىدۇر. ئۆي دېمەك ئەرنىڭ دىكتاتۇرىسى دېمەكتۇر. ئۆي دېمەك جەمئىيەتنىڭ پالەچ ھالەتكە چۈشۈشى، كەينىگە چېكىنىشى دېمەكتۇر. ئۇنۇمۇبرستىت قىزلىرى ئايالنى ئەرگە قۇل قىلىپ بەرگۈچى ئەنئەنىلەرنىڭ زىندانىدا بىلىمسىز مومىلىرىدەك ئۆيدە ئولتۇرغىلى ئوقۇمىغان. بەلكى خىزمەت قىلغىلى ئوقۇغان. خىزمەت قىلغاندىلا ئۆزىگە خاس كىملىككە ئىگە بولۇپ مۇكەممەل ئىنسان بولغىلى بولىدۇ. ئايال ئۆيدە نېمىدەپ ئولتۇرىدۇ؟ تاماق ئەتكىلى، كىر يۇغىلىمۇ؟ بۇنداق قىلىش نومۇس قورساق كۆتۈرۈپ، بالا تۇغۇپ، بالا باققىلىمۇ؟ بالا تۇغۇش، خىزمەتكە پۈتلاشمايدۇ، «زامانۇبلاشقان ئايالىلار» بۇ مۇشكۈلچىلىكنى يېڭىپ نىكاھلىق تۇرمۇش بىلەن خىزمەت مۇناسىۋىتىنى ئۆڭۈشلۇق ھەل قىلۇالغان. نىكاھلانغىنىدىن كېيىنمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا خىزمەت قىلسا بولۇۋېرىدۇ، ئەڭ مۇھىمى خىزمەت.

بىز بۇيەردە بۇ بۇلغىنىشلار بىلەن، ياۋروپالىقلارنىڭ ئايالنى ئەرلەشتۇرۇپ، اللە ئايالىلارغا يارىتىپ بەرگەن ئايالىلىق فىترەتنى بۇزۇپ، ئايالىلارنى ئايالغا خاس ئىشلاردىن چېكىندۇرۇپ، شەھۋەتنى قاندۇرۇش قورالىغا ئايلاندۇرۇۋاتقانلىقىدىن، ئايالىلارنى ئەرەنچە تەربىيەلەپ، ئايالىلارنىڭ دىققىتىنى ئۆيدىن خىزمەتكە بۇراشتىن كېلىپ چىققان ئاسارەتلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىپ ئولتۇرمايمىز.

بۇ بۇلغىنىشلار بىلەن مۇنازىرە قىلىپ ئولتۇرمايمىز[1].

[1] مەن بۇ مەسىلىدە «ماتېرىيالىزم بىلەن ئىسلامىزم ئوتتۇرىسىدىكى ئىنسان»، «ئىسلامنىڭ ئادەم تەربىيەلەش ئۇسۇلى»، «ھازىرقى زامانىدىكى پىكىر ئېقىملىرى» دېگەن كىتابلاردا مۇنازىرە قىلغان. بۇ يەردە يەنە قايتا مۇنازىرە قىلىپ ئولتۇرمايمەن.

بىزگە شۇ كۆپايىكى: ياۋروپالىق ئاياللارنىڭ ئۆزى بۇ بۇلغىنىشتىن چارچاپ، ئۆيگە ۋە فىتىرەتكە قايتىشقا ئىنتىلىشكە باشلىدى. بۇ ئويۇننىڭ ئاياللارنىڭ پايدىسىغا چىقمىغانلىقىنى بايقاشقا باشلىدى.

بىز پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ يولدىن چىقىش لىنىيەسىنى بويلاپ مېڭىپ، سۈيىقەستچىلەرنىڭ ئاياللار مەسىلىسىنى تۇتقا ۋە ئۇنۇملۇك ۋاستە قىلىپ تۇرۇپ، مەقسەتكە يەتكەنلىكىنى بايان قىلماقچىمىز.

گېزىت ئەڭ مۇھىم قورال گېزىت يالغۇز ھەرىكەت قىلمىدى. بەلكى ھېكايە، سەھنە ئەسەرلىرى، كىنو، رادىيو قاتارلىق قوراللار بىلەن بىرلىكتە ھەرىكەت قىلدى. ھېكايە ۋە سەھنە ئەسەرلىرى تەرجىمە قىلىشتىن باشلىنىپ، ئىجادىي يېزىش بىلەن ئاخىرلاشتى. ئۇزۇن مەزگىلگىچە چەتئەلنىڭ كىنولىرى قويۇلدى. كېيىنچە ئۆزىمىزنىڭ تىلدا مىللىي فىلىملىرىمىزنىڭ بولماسلىقى نومۇس دەيدىغانلار پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن كۆپ تىرىشچانلىقلار كۆرسىتىلىپ ئاخىرى شۇنداق فىلىملارمۇ بار بولدى. رادىيو ئاڭلىتىش بىر قەدەر كېيىن بارلىققا كەلدى. لېكىن ئۇ، ناھايىتى تىزلا كارۋانغا يېتىشىپ چوڭ توپقا قوشۇلدى.

بۇ قوراللار مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، بىر نىشانغا - مۇسۇلمانلارنى دىندىن، ئەخلاقتىن، ئەنئەنىدىن قايتۇرۇش نىشانىغا، دىنىي قىممەت قاراشلارنى نەزەرگە ئالمايدىغان، ھاياتلىق يولىنى دىنى قىممەت قاراشلاردىن ئالمايدىغان، تەپەككۇر، ئىرادە، ئادەت ۋە پائالىيەت شەكىللىرىدە دىنىي قىممەت قاراشلارغا ئىلتىجا قىلمايدىغان، بەلكى دىننىڭ گېپىي چىقسىلا، دىننى مەسخىرە قىلىدىغان ۋە زاڭلىق قىلىدىغان «يېڭى جەمئىيەت» قۇرۇش پىلانىغا ئاخىرى يەتتى.

بۇ جايدا بۇ ۋاستىلەر توغرىسىدا سۆزلەپ ئولتۇرۇشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. بۇ ۋاستىلارغا تېلېۋىزىيە ۋە سىنەمىغۇ كېلىپ قوشۇلغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا پەيدا بولغان ۋەيران قىلغۇچ ئاسارەتلەر توغرىسىدا سۆزلىشىمىزنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. چۈنكى بۇ بىر ئەمەلىي رېئاللىق. ئۇنى كىشىلەر ھەر كۈنى، ھەر ۋاقىت كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ۋاستىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىدىكى ئاسارەتلىرىنى كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتىدۇ. ھەرخىل ئاسارەتلەرنى چەكلەپ، پەرزەنتلىرىنى ئاسارەتلەردىن ساقلاپ قىلىشقا قۇربى يەتمەيۋاتىدۇ. بىز پەقەت بۇ ئىشلارنىڭ ئارقىسىدا يوشۇرۇنۇپ ياتقان سۈيىقەستلىك پىلانىنى تەسەۋۋۇر قىلىشىمىزغا يارىدىمى تېگىدىغان ئازغىنە «ئەۋرىشكىلەر» نى ئوتتۇرىغا قويىمىز.

روز يۈسۈف (ئايال) ئۆز نامىدا ژۇرنال چىقىرىپ ئاخباراتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشتىن بۇرۇن سەھنىدە ئويۇن قويۇش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازىدۇ: «ھۆكۈمەتتىن ئويۇن قويۇشقا يارىدەم بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. ئەينى ۋاقىتدا مىسرنى بىرىتانىيە بىۋاستە باشقۇراتتى. بىرىتانىيەنىڭ باش ۋەكىلى (مىسرنىڭ ئەينى ۋاقىتدىكى ھەقىقىي ھۆكۈمدارى): يېزىغا بېرىپ ئويۇن قويسىڭىز دەرھال يارىدەمگە ئېرىشىسىز - دېدى».

نىشان ئېنىق. مىسىر يېزىلىرىدا ئەينى ۋاقىتدا ئاساسەن مۇسۇلمانلار - دىن ۋە ئەخلاقنى ساقلىغۇچىلار، ئىسلامدىن ئېلىنغان ئەنئەنىلەرگە قاتتىق رىئايە قىلغۇچىلار (بۇ ئەنئەنىلەرگە گەرچە قىسمەن ئازغۇنلۇقلار ئېلىشقان بولسىمۇ) بار ئىدى. ھىجاب سېلىش، ئىپپەتلىك بولۇش، ئابرۇينى ساقلاش، ئومۇمەن ئاياللارنى پەسلىكتىن، چۈشكۈنلۈكتىن، تاپتىن چىقىشتىن ساقلاش يېزىلىقلار ئەڭ قاتتىق رىئايە قىلىدىغان بىر ئەنئەنە ئىدى. يېزىلىقلارنىڭ بۇ خىل ھالەتنى ساقلاپ قېلىشى شەك يوقكى، سۈيىقەستچىلەرنىڭ ئالدىدىكى بىر چوڭ داۋان ئىدى. مىسرنىڭ كۆپ يېرىنى يېزا ئىگىلىگەن. پايتەختلا بۈزۈلۈپ يېزا ساقلىنىپ قالسا پىلان تولۇق ئىشقا ئاشمايدۇ. بۇ، سۈيىقەستچىلەرنىڭ يولىنى ئۈزارتىۋېتىدۇ، جاپاسىنى ئېغىرلىتىۋېتىدۇ. ئۇ چاغدا تېخى رادىيو، تېلېۋىزىيە بولمىغاچقا، بىرىتانىيە باش ۋەكىلى روز يۈسۈفنى (باش ۋەكىل ئۈنىڭ ماھىيىتىنى ۋە رولىنى ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى) يېزىغا يولغا سالىدۇ. ئۈنىڭ قويغان ئويۇنى يېزىلىقلارنى ئازراق بولسىمۇ ئەنئەنىدىن تەۋرىتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. يېزىلىقلار ئاسسىملياتسىيە بولۇشقا باشلىسا ئىشلار ئاسان يۈرۈشۈپ كېتىدۇ.

نەجىب رەيھانى (ئايال) تۇغما تالانتلىق كۈلدۈرگە ئارتىسى. ئوبزورچىلار ئۇنى: سەھنە پېرى دېيىشىدۇ. ئۇ، سەنئەت بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ خىرىستىيانلىقىنى گاھىدا ئېسىدىن چىقىرىپ قويسىمۇ، ئەممىا ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ. بەلكى ئۇ، سەنئەت ئارقىلىق خىرىستىيانلىقنى ھەقىدادىغا يەتكۈزىدۇ. كىشىلەر سېھرىلىك سەنئەت ئويۇنىغا مەپتۇن بولۇپ كەتكەچكە، ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا ئۈنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. ئۇ ئۆزى ئىشلىگەن بىر فىلىمدا ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنى ۋە ئەرەب تىلىنى مەقسەتلىك ھالدا مەككارلىق بىلەن مەسخىرە قىلىپ، ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنى كىشىنىڭ مەسخىرىسىنى قوزغايدىغان، ھۆرمىتىنى قوزغىمايدىغان بىچارە قىياپەتتە تەسۋىرلەيدۇ. بىر نايناق قىز مۇزاكىرە دەرسىدە ئەرەبچە تېكىستنى كۈلكىلىك خاتا تەلەپپۇز قىلىدۇ. غاپىل ئادەملەر

بۇنىڭغا كۆلىدۇ. لېكىن بۇ خوتۇن چاتما سۆزەتلەر ئارقىلىق خاتا تەلەپپۇز قىلغان قىزنىڭ ئەيىبسىزلىكىنى، ئەرەب تىلىنىڭ شۇنداق چوڭقۇر تىل ئىكەنلىكىنى، ئۆگەتكۈچى قانچە تىرىشىپ ئۆگەتسىمۇ، ئۆگەنگۈچىنىڭ تولۇق ئۆگىنىۋالالمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

جورجى زەيدان بىر تۇغقىنى ئەيمىل زەيدان بىلەن بىرلىشىپ ھىلال گېزىتىنى تەسىس قىلدى. بۇ ئىككىسى مىسىردا گېزىتچىلىك قىلغىلى كەلگەن لۇئانلىق خرىستىيانلارنىڭ جۈملىسىدىن. جورجى زەيدان ئاخباراتچى بولغانلىقى ئۈستىگە «ئىسلامچە» يېرىك ئەسەر يازغۇچى. ئۇ، ئىسلام تارىخىغا بەدئىي تون كىيگۈزىدۇ. ئۇ، بىر قانچە رومانلىرىغا تارىخى ھادىسىلەرنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. ئۇ، شۇ دەۋرىگە نىسبەتەن خېلى يۇقىرى ئەدەبىي دىتقا ئىگە بولۇپ، ئوقۇرمەنلەرنى ئۆزىگە قاتتىق جەلپ قىلدى ۋە قاتتىق تەسىر كۆرسەتتى.

ئۇ، ئىسلام تارىخنى قانداق يورۇتتى؟

ئۇ بىر قېتىممۇ، ئۇنتۇپ قېلىپ بولسىمۇ مۇسۇلمانلارنى ئىسلامىي مەيداندا تۇرۇپ تەسۋىرلەپ باقمىدى. مۇسۇلمانلارغا قايىل بولۇپ باقمىدى، ھۆرمەت قىلىپ باقمىدى. مۇسۇلمانلاردا ئىسلامىي شان - شەرەپلەر بىلەن پەخىرلىنىش تۇيغۇسى قوزغاپ باقمىدى. ئۇنىڭ تەسۋىرىدە مۇسۇلمانلار يا ئويۇن - تاماشاغا غەرق بولۇپ شەھۋانىيەتكە، مال - مۈلۈككە، ھوقۇقتا بېرىلىدۇ. ياكى ئەھلى كىتابنىڭ بىرى - بىر يەھۇدىي ياكى ناسارا مۇسۇلمانلارغا يول كۆرسىتىپ، پىلان كۆرسىتىپ، پىلانىنى ئىجرا قىلىشقا ياردەملەشسە، مۇسۇلمانلار كىشىنى قايىل قىلغۇدەك ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىدۇ. ناۋادا ئەھلى كىتابنىڭ بىرەرسى بولماي قالسا، مۇسۇلمانلار ئويۇن - تاماشاغا، دەتالاش - نىزاغا، پەسكەش سۆيقەستىلەرگە مەشغۇل بولۇپ، ئۆزىنى زايە قىلىۋېتىدۇ. قايسى زاماندا؟ مۇسۇلمانلار ئەڭ قۇدرەت تېپىپ پۈتۈن دۇنيانى ئۆزىگە بويسۇندۇرغان زاماندا.

بىر بۆلۈك ھېكايە - پوۋېستلار، سەھنە ئەسەرلىرى ۋە كىنو - فىلىملەر تۇرلۈك شەكىللەر بىلەن بىرلا تېمىنى تەكرارلىدى. بۇ تېمىنىڭ خۇلاسە مەزمۇنى شۇكى، بىر قىز (كۆپىنچە ستودېنت ياكى مۇئەللىمە) نىڭ ئوغۇل دوستى بار، ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەر خىل ئىشلار بولغان. ئاندىن ئۇلار توي قىلماقچى بولغان. قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى قوشۇلمىغان، (كۆپىنچە يېزىلىق ئاتا - ئانىلار ياكى ئەنئەنىچى قالاق ئاتا - ئانىلار) چۈنكى ئاتا - ئانا ئۆزىنىڭ قالاقلىقىغا باقماي قىزىغا ئەر تېپىپ قويۇشقان، ياكى ئەنئەنىگە ئەگىشىپ قىزىنى تەگكۈسى بار ئەرگە بەرمەسلىك

ئۇچۇنلا، پەقەت شۇنىڭ ئۈچۈنلا قوشۇلمىغان. ھېكايە ياكى سەھنە ئەسىرى ياكى فىلىمنىڭ داۋامىدا قىز ھەر خىل ئۇسۇل بىلەن ئۆزىنىڭ مەيدانىدا چىڭ تۇرىدۇ. ئاتا - ئانىسى تاپقان ئەرگە تەگمەيدۇ. يامنى كەلسە ئۆيىنى تاشلاپ سۆيگىنى بىلەن قاچىدۇ. ھەر ھالدا قىزنىڭ چىڭ تۇرۇۋېلىشى بىلەن ئاتا - ئانا قوشۇلۇپ، ياكى تەرەققىيپەرۋەر قىزغا ئاتا - ئانا تەسلىم بولۇپ، ياكى قىزنىڭ توغرا قىلغانلىقىغا، ئاتا - ئانىنىڭ خاتا قىلغانلىقىغا ئاۋۋال ئانا قايىل بولۇپ، ئاندىن ئانا دادىنى قايىل قىلىپ ھېكايە ئاخىرلىشىدۇ.

ھىجابنى ئېلىۋېتىش، نامەھرەملەر بىلەن ئارىلىشىش ئەخلاقسىزلىقىنى چۈشكۈنلۈككە ئېلىپ بارىدۇ دېگەنلەرگە رەددىيە بېرىش ئۈچۈن، بىر بۆلۈك يازغۇچىلار بىرلا ۋاقىتتا شۇنداق دېيىشتىكى: جەمئىيەت ئەنئەنىلەرگە رىئايە قىلغان ۋاقىتتىمۇ جىنسىيەتتىن خالىي ئەمەس ئىدى. ھىجابنىڭ تېگىدىمۇ پاھىشە بولۇۋېرەتتى.

جەمئىيەتنىڭ (ئەنئەنىگە قاتتىق رىئايە قىلىدىغان جەمئىيەت بولسىمۇ) جىنسىيەتتىن خالىي بولماسلىقى بىر ھەقىقەت. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمئىيىتىدىمۇ بۇزۇق ئىشلار يۈز بەرگەنلىكى بۇنىڭغا يېتەرلىك دەلىل. لېكىن ھەرقانداق جەمئىيەتتە بۇزۇق ئىشلار يۈز بەرگەن ئىكەن ئۇنداقتا دىنىنىڭ پايدىسى يوق، ئەخلاقنىڭ پايدىسى يوق، ئەنئەنىنىڭ پايدىسى يوق، ئەخلاقسىزلىقىنى يوليورۇقنىڭ قىممىتى يوق دېيىش ئاغزىغا كەلگەنچە بىلجىرلاشتۇر. جىنسىيەت ناھايىتى ئاز يۈز بېرىدىغان، يۈز بەرگەن جىنسىيەتلەر ئىنكار قىلىنىدىغان ۋە تېگىشلىك جازاغا تارتىلىدىغان جەمئىيەت بىلەن پاھىشىگە توشۇپ كەتكەن، ئىپپەتلىك بولۇش ئىنكار قىلىنىدىغان جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار.

ئېھسان ئابدۇقادىرنىڭ «روز يۈسۈف»[1] ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان كۆرسەتمىلىرىدە مۇنداق يازىدۇ: «ھەربىر قىزدىن سۆيگىنىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، دادىسىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ، دادىسىغا: بۇ مېنىڭ سۆيگىنىم، دېيىشنى تەلەپ قىلىمەن»

ئەنىيىس مەنسۇر «كۈندىلىك خەۋەرلەر گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان بىر ماقالىسىدە مۇنداق يازىدۇ: «گېرمانىيەدىكى بىر ئۇنىۋېرسىتېتنى زىيارەت قىلدىم، ئۇنىۋېرسىتېت سەيناسىدىكى چىملىقتا جۈپ - جۈپ ئوغۇل - قىزلارنىڭ ئۆگىدا ياتقانلىقىنى كۆرۈپ: قاچانمۇ ئاسىيوت ئۇنىۋېرسىتېتىدا مۇشۇنداق كۆرۈنۈشلەرنى كۆرەرمەن؟ مىسرلىقلار قاچانمۇ شۇنداق ئىشلارغا ئادەتلىنەر؟ دېدىم كۆڭلىمدە».

[1] روز يۈسۈف ئېھسان ئابدۇقادىرنىڭ ئانىسى.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە مىڭلىغان، مىليونلىغان يالىڭاچ سۈرەتلەر، سېرىق ناخشىلار، سېرىق پىكىرلەر، سېرىق توچكىلار گېزىت، ژۇرنال، رادىئو، كىنو، تېلېۋىزىيەلەرنى قاپلىدى. كوچىلاردا، ئىشخانىلاردا، قاتناش ۋاستىلىرىدا، يالىڭاچ قىرغاقلاردا مىڭلىغان، مىليونلىغان يالىڭاچ تەنلەر، رادىئو، كىنو تېلېۋىزىيە كۆرۈرمەن ۋە ئاڭلارمەنلەرنىڭ روھىغا سىڭدۈرۈۋەتكەن پۈچەكلىكلەر كىشىنى ئوڭلۇققىنا بىر ئىشقا ئۇندىمەيدىغان پۈچەكلىكلەر. اللەقا، ئاخىرەت كۈنىسىگە، اللە يولدا جىھاد قىلىشقا يۈزلەندۈرمەيدىغان پۈچەكلىكلەر.

جەمئىيەتنى ئىسلامىي يېلتىزىدىن ئايرىشتا بىرلا ئايالالار مەسلىسى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئەخلاقى بۇزۇقچىلىقلارلا ئىشقا سېلىنمىدى. بەلكى ھەممە ساھەدە ئەتراپلىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىلدى. دەرۋەقە ئايالالار مەسلىسى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئەخلاقى بۇزۇقچىلىقلار ھەممىدىن چوڭ رول ئوينىدى. بۇ يەردە ئىدىيەۋى ھۇجۇم كەڭ پائالىيەت ئېلىپ بارغان ئىككى ساھەنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز. بۇ ئىككى ساھە تەپەككۇر ۋە سىياسەت ساھەسىدۇر.

4 - تەپەككۇر ساھەسى

تەپەككۇر ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدە «يېڭى ئەۋلادلار» ئىسلامدىن ئېلىنغان تەپەككۇر ۋە ئەدەبىيات مىراسلىرىدىن مەقسەتلىك ئۈزىۋېتىلدى.

ئابدۇلئەزىز فەھمى پاشا ۋە ئۇنىڭچىلىك ئورنى يوق بىرمۇنچە ئادەملەر ئاتا تۈرك تۈرك تىلىنى لاتىنچىلاشتۇرغاندەك ئەرەب يېزىقىنىمۇ لاتىنچىلاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ تەشەببۇس بۆشكىدىلا ئۇجۇقۇپ قېلىپ بىر قەدەممۇ ئالدىغا ماڭالمىدى. پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا مەڭ يىللاپ ئەرەب تىلى ئۆگەتكەن ئەزھەرنى قوينىغا ئالغان بىر شەھەردە مۇنداق تەشەببۇسنىڭ ئۇتۇق قازىنالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

يەنە بىرمۇنچىلار ئەدەبىياتنى ئامىيە تىلىدا (مىسىرنىڭ يەرلىك شېۋىسى) يېزىشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ تىل تەپەككۇر ۋە ئەدەبىيات تىلىغا ئايلىنىپ، ئۆسۈپ، ۋايىغا يېتىپ، ئەرەب تىلىنى ئۆلتۈرسە ئەجەب ئەمەس. خۇددى لاتىن تىلىدىن شاخلاپ چىققان فرانسۇز، ئىتالىيان ۋە باشقا تىللار جانلىق تىللارغا ئايلىنىپ ئانا تىلىنى ئۆلتۈرگەندەك.

بۇ تەشەببۇس تا ھازىرغىچە قىلىنغان بولسىمۇ، قۇرئاننىڭ سەۋەبىدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. اللە قۇرئاننى قوغدىغاندەك قۇرئان تىلىنمۇ قوغداپ قالدى:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ ﴿قۇرئاننى ھەقىقەتەن بىز نازىل قىلدۇق ئۇنى چوقۇم قوغدايمىز﴾[1].

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ كالامۇللانى ئەرەبچە قۇرئان قىلىپ نازىل قىلدۇق﴾.[2]

بۇ ئەھۋال غەربلەشتۈرۈش تەرەپدارلىرىنى ناھايىتى غەزەپلەندۈردى. ھېلىھەم غەزەپلەندۈرمەكتە. ئۇلار ئەرەب تىلىنى تەس، قاتمال؛ تەپەككۇر، ئەدەبىيات، ئىلىم - پەن ۋە سەنئەتتە كۆڭۈلدىكىنى ئىپادىلىيەلمەيدۇ دەپ «يېڭى ئەۋلاد» لارغا سەت كۆرسىتىپ باققان بولسىمۇ، ئەرەب تىلىنى تولۇق يوقتىش مەقسىتىگە يېتەلمىدى. بىراق ئۇلار باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق يېڭى ئەۋلادلار بىلەن ئىسلامىي مىراس ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئۈزدى ياكى ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى. بۇ ئۇسۇللارنىڭ بىرى «تەدرىجىي تەرەققىيات» نەزەريەسىنى ئەسلىدىكى تەبىئىي پەن ساھەسىدە ۋە تەپەككۇر، ئىجتىمائىيەت ۋە ئەخلاق ساھەسىدە ئوخشاشلا تارقاتتى. بۇ نەزەريە يەھۇدىيلارنىڭ قولى ئارقىلىق تەبىئىي پەن ساھەسىدىن ئىجتىمائىي پەن ساھەسىگە يامرىغان.

تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريەسىنىڭ تەقەززاسى شۇكى، ھەر قانداق يېڭى نەرسە يېڭى بولغانلىقى ئۈچۈنلا كونىدىن ياخشى. باشقا سەۋەب بولمىسىمۇ كونا كونا بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئەسكى. ئىسلامنىڭ ھەممىسى كونا، ئۇنىڭغا ئون ئۇچ ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتتى. شۇڭا تەرەققىيات ئىسلامنى تاشلىۋېتىپ كېينكى يېڭى نەرسىلەرنى تۇتۇشنى تەلەپ قىلدۇ. كېينكى يېڭى نەرسە دېگىنىمىز ياۋروپا ھەزارىتى. شۇڭا بۇ ھەزارەتنى تۇتۇپ ئىسلامنى تاشلاش كېرەك.

دەسلىپىدە بۇ بىرلا سەۋەب يېتەرلىك ئەمەس. چۈنكى «قالاقلار» تەرەققىياتقا تەرەققىيپەرۋەرلەر ئىشەنگەندەك ئىشەنمەيدۇ. شۇڭا بۇ پىكىرنى بىر تەرەپتىن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامدا چىڭ تۇرۇشنى ئاجىزلاشتۇر - ئاجىزلاشتۇرىدىغان، يەنە بىر تەرەپتىن تەرەققىيات ئىدىيەسىنى كۈچەيتىدىغان «ئويدۇرما» سەۋەبلەر بىلەن كۈچەيتىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا مۇسۇلمانلار بىلەن ئىسلام ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى بۇزغىلى بولىدۇ.

«ئويدۇرما» سەۋەبلەر:

---

[1] سۈرە ھىجرى، 9-ئايەت.

[2] سۈرە يۈسۈف 2-ئايەت.

ئىسلام ئۆزى پەيدا بولغان سەھرا مۇھىتىغا ماس كېلىدۇ، بۈگۈن كۈندىكىدەك مەدەنىيلەشكەن مۇھىتقا ماس كەلمەيدۇ.

ئىسلام ئاياللارغا زۇلۇم قىلىدۇ، ئاياللارنى ئۆيدىن چىقارماي ئەرلەرگە قۇل قىلىپ بېرىدۇ، ئىنسانىي ھەق - ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىدۇ.

ئىسلامدا دېموكراتىك تۈزۈم بار، ئەممىا ئۇنىڭدا ئىنسان ھوقۇقلىرى بېكىتىلمىگەن.

ئىسلام پەقەت بىر بۆلۈك ئەخلاقىي يولىورۇقلاردىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئىسلامدا ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسى يوق.

ئىسلام بىر قالاق تۈزۈم، چۈنكى ئۇ، جازانىنى چەكلەيدۇ. ھالبۇكى جازانە تەرەققىي تاپقان، سانائەتلەشكەن ئىقتىساد ئوبوروتىنىڭ مەركىزى ئوقى. جازانىسىز ئىقتىساد راۋاج تاپمايدۇ.

ئىسلام...ئىسلام... ئىسلام...[1]

ئىسلام تارىخىنى سەت كۆرسىتىش ئەۋلادلار بىلەن ئەجدادلار ئوتتۇرىسىنى ئۈزۈۋېتىشنىڭ بىر ئۇسۇلى.

سىياسىي تارىخ گەۋدىلەندۈرۈلۈپ، ئىسلام تارىخىنىڭ باشقا تەركىبلىرى يوشۇرۇلدى. باشقىچە قىلىپ ئېيتساق، ئازغۇنلۇق سىزىقى گەۋدىلەندۈرۈلدى، ئاق تەرەپلەر يوشۇرۇلدى. بۇ شۇنداق بىر ئىپلاسلىقتىن دېرەك بېرىدۇكى، ئىسلام پەقەت ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئۆمۈر كۆرگەن. ئىسلامدا ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى داۋاملاشتۇرالىغۇدەك تەركىبلەر يوق، ئىسلامدا ھېرىس بولۇشقا ئەرزىگۈدەك نەرسە يوق، بەلكى ئىسلامنى تاشلىۋېتىش كېرەك، ئۇنىڭدىن تامامەن چىقىپ كېتىش كېرەك. گەپ بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمىدى، شەرقشۇناسلار ئۆز تىلىدا ئىسلام توغرىسىدا شۇبھە تارقاتتى. ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى ئاز ئەھۋاللاردا ئۆز ئىگىسىگە نىسبەت بېرىپ، كۆپ ئەھۋاللاردا ئۆز نامىدا ئەرەب تىلى بىلەن شۇبھە تارقاتتى.

بۇ شەرقشۇناسلار ۋە ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى بۇيۇك مۇسۇلمان شەخسىلەرنىڭ ئوبرازىنى خۇنۇكلەشتۈردى. ئۇلار ئاۋۋال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى، ساھابە كىراملارنى (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ئاخىردا ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى ۋە سۇلتان ئابدۇلھەمىد خاننى خۇنۇكلەشتۈردى. ئۇلار خۇنۇكلەشتۈرۈشتە ئاساسلىقى ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرى بىلەن ئوسمان ئىمپېرىيەسى دەۋرىنى تۇتقا قىلدى.

[1] بۇ قاتاردىكى بىر مۇنچە شۇبھىلەر بىلەن «ئىسلام توغرىسىدىكى شۇبھىلەر» دېگەن كىتابىمدا مۇنازىرە قىلغان ئىدىم.

بۇنىڭدا ئوخشىمىغان ئىككى سەۋەب بار. ئەمما بۇ ئىككى سەۋەب ئاخىردا مۇسۇلمانلارنى دىنسىزلاشتۇرۇش توچكىسىدا بىرلىشىدۇ. ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرىنى خۇنۇكلەشتۇرۇشنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇ دەۋر ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئىپتىخارلىنىدىغان دەۋرى.

بۇ دەۋر ئۆزىنىڭ مىسلىسىز نۇرانىيلىقى، چەكسىز يۈكسەكلىكى ۋە ئاجايىپ ئىدىئاللىقى بىلەن ھەر قايسى دەۋردىكى مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە قاتتىق تارتىدۇ. مۇسۇلمانلار بۇ دەۋرىدىن تەسىرلەنمەي، بۇ دەۋرنىڭ يەرشارىدا ئەمەلىيلەشكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم كۆرۈشكە چوڭقۇر قىزىقماي تۇرالمايدۇ. دىن دۈشمەنلىرىگە ناھايىتى ئېنىق مەلۇمكى، ئاشۇ ئىدىئال دەۋر - دەۋرلەردىن بۇيان ئىسلامغا ئىچكىرى ۋە تاشقىرى جەھەتتىن نۇرغۇن تالاپەتلەر يەتسىمۇ، يەنىلا ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ بېرىۋاتىدۇ. ھەر بىر ئەۋلاد مۇسۇلمانلار ئىچىدە شۇ دەۋرگە تەلپۈنىدىغانلار، ئۇ دەۋرنى ئۆزىدە ۋە ئەتراپىدىكىلەردە قايتا ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنىدىغانلار چىقىپ تۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىسلام لىنىيەسى ئۈزۈلمەي سوزۇلىدۇ، ھەر قېتىمقى ئۈيقۇ ۋە مەڭدەشلەردىن كېيىن ئويغىنىش ۋە سەگەكلىششلەر بولۇپ تۇرىدۇ. شۇڭا بۇ دەۋر دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئاچچىقىنى ۋە ئۆچمەنلىكىنى كەلتۈرىدۇ. شۇ سەۋەبلىك ئۇلار بۇ دەۋرنى خۇنۇكلەشتۇرمەكچى بولىدۇ. مۇسۇلمانلار بۇ دەۋر بىلەن پەخىرلىنىشتىن ۋە ئۇنىڭغا كۆز تىكىشتىن قول ئۈزۈپ قالسا ئەجەب ئەمەس. شۇنداقلا بۇ دەۋر داۋاملىق يېڭى ئويغىنىشقا پىلتا بولمايدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ قارىشىدا ئەڭ ئۇلۇغ ئوبراز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوبرازى. ئۇنىڭدىن قالسا ساھابىلەر ئىچىدىن ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ھۆرمەتلىك. ئاندىن قالسا، ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدىكى بىر قاتار ئۇلۇغ ئوبرازلار (الله ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ھۆرمەتلىك. بۇنداق ئۇلۇغ ئوبرازلار تارىختا تەكرارلىنىپ باقمىدى. شۇڭا دىن دۈشمەنلىرى مۇشۇ ئوبرازلار بىلەن ھەپىلىشىدۇ. بۇ ئوبرازلارنىڭ سۈرىتى بۇزۇۋېتىلسە، مۇسۇلمانلارنىڭ كۆڭۈللىرىدىكى جانلىق نۇرى ئۆچۈرۈۋېتىلسە، ئىسلام دۈشمەنلىرىنى قورقۇتىدىغان ئىسلام ئويغىنىشى شۇنىڭ بىلەن تەڭ يوقالسا ئەجەب ئەمەس ئىدى.

«ئىلمىي تەتقىقات» ۋە «ئىلمىيلىك» دەۋاسى ئاستىدا شەرقشۇناسلار ئاساسسىز يوقىلاڭ گەپلەرنى چاينىغىلى تۇردى. بۇ گەپلەردىن قۇسۇر ئىزدەش، يالغانچىلىق، بەتنىيەتلىك، ئىلمىيسىزلىك، يۈزەكىلىك مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ غەرىبكە ۋە غەربتىن كەلگەن نەرسىلەرگە روھى قۇل بولغان شاگىرتلىرى

شەرقشۇناسلارنىڭ دېگەنلىرىنى ئاۋۋال دەم تارتىپ، ئاندىن كىتاب، لېكسىيە، توپلام، تەتقىقات ماقالىلىرى دېگەندەك شەكىللەردە قىسقىلى تۇردى. ئۇلار بۇ قوملۇقلاردا قىسمەن ئەھۋاللاردا سۆزنى ئۆز ئىگىسىگە نىسبەت بەرسە، كۆپ ئەھۋاللاردا ئۆزىگە نىسبەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئىككى جىنايەتنى تەڭ ئۆتكۈزدى: بىرى، دۇشمەنلەرنىڭ تەپەككۇرىنى ئاسسىمىلياتسىيە بولۇش جىنايىتى؛ يەنە بىرى يالغانچىلىق، كىشىنىڭكىنى مېنىڭ دەپ دەۋا قىلىش جىنايىتى. ھەر ئىككىلى خىل جىنايەتتە كىشىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلىنىپ، دۇشمەننىڭ سۆزىنى كىبىرى - تەمەننا بىلەن ئۆزىنىڭ قىلىپ سۆزلەپ، اللەنىڭ بەندىلىرىگە چوڭچىلىق قىلدى. يالغانچىلىق كۆپ تەكرارلىنىۋەرگەچكە (بولۇپمۇ ئىلمىي تەتقىقات پەردىسى ئارقىسىدا) كىشىلەر ئالداندى، تەسىرلەندى، راست دەپقالدى، نەتىجىدە ئېقىنغا قوشۇلۇپ كەتتى.

ئەمما ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى، بولۇپمۇ ئابدۇلھەمىد خاننى خۇنۇكلەشتۇرۇشنىڭ باشقىچە بىر مەقسىتىمۇ بار.

خرىستىيان ياۋروپاسى ئومۇمەن ئىسلامنى يامان كۆردۇ، ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى ئالاھىدە يامان كۆردۇ. چۈنكى، ئوسمان ئىمپېرىيەسى ياۋروپاغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ياۋروپانىڭ نۇرغۇن جايلىرىنى ئۆزىگە قوشۇۋالدى، (ۋولفرد كانتول سىمىس ئېيتقاندەك) نەچچە ئون مىليون ياۋروپالىقنى ئىسلامغا كىرگۈزدى. خرىستىيان ياۋروپاسى (پۈتكۈل يەھۇدىيلار بىلەن بىرلىكتە) ئابدۇلھەمىد خاننى ئالاھىدە ئۆچ كۆردۇ. چۈنكى ئابدۇلھەمىد خان پۈتكۈل ياۋروپانىڭ ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى مۇنقەرز قىلىش بىسمىغا تاقابىل تۇردى، ھەمدە پەلەستىننى يەھۇدىيلارغا مىللىي دۆلەت قۇرۇشقا بەرگىلى ئۇنىمىدى. خرىستىيان ۋە يەھۇدىيلار قانچە ئۇرۇنۇپ باققان، ئابدۇلھەمىد خاننى قانچە قىزىقتۇرۇپ باققان بولسىمۇ مەقسىتىگە يېتەلمىدى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئىسلام دۇنياسىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئاخىرقى خەلىپىلىك. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلار مەيلى بىۋاستە خەلىپىلىككە بويسۇنغان بولسۇن، ياكى خەلىپىلىكتىن مۇستەقىل بولسۇن ۋە ياكى دىن دۇشمەنلىرىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولسۇن ھەممىسى ئۆزىنى بۇ خەلىپىلىككە تەۋە دەپ قارايتتى.

يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلار ئىككى ئەسىرگە سوزۇلغان ئۇزۇن مەزگىللىك سۈيىقەستلەردىن كېيىن، ئاخىرى خەلىپىلىكنى مۇنقەرز قىلىپ، كۆڭلى جايىغا چۈشتى. مۇسۇلمانلارنى ھۆكۈمرانلىق چاڭگىلىغا ئالدى. لېكىن ئىسلام دىنىنى ئۆز

پەرزەنتلىرىنى تونۇغانـدەك تونۇيـدىغان دىـن دۇشـمەنلىرى ئىسـلامدىن مەڭگـۈ خاتىرجەم بولالمايدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ قايتـىدىن ئويغىنىـپ ھامـان بىـر كـۈنى ئىسلام دۆلىتىنى قايتا قۇرۇشىدىن داۋاملىق ئەنسىرەيدۇ.

ئامېرىكىلىق شەرقشۇناس توماس بىـن «مـۇقەددەس قىلىـچ» (The Sacred Sword) دېگەن كىتابىنىـڭ مۇقەددىمىسـىدە ئوقـۇرمەنلەرگە ئىسـلام تـارىخى ۋە ئىسلام فۇتۇھاتلىرى ھەققىدە چۈشەنچە بەرگەندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: «بۈگـۈن كۈندە ئەھۋالدا ئۆزگىرىش بولدى، مۇسۇلمانلار قولىمىزغا چۈشۈپ قالدى. لېكىن بىـر قېـتىم يـۈز بەرگەن ئىشـلار يەنە بىـر قېـتىم يـۈز بېرىشـى مـۇمكىن. مـۇھەممەد ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ دىللىرىغا ياققان مەشئەل ئۆچكىلى ئۇنمايدىغان بىر مەشئەل».

ئەنگلىيەلىـــك تـــارىخچى تـــوۋنبىي «ئىســـلام ۋە غەرب» ســـەرلەۋھىلىك لېكسىيەسىدە مۇنـداق دەيـدۇ: «شـارائىت يـار بەرسـە، ئىسـلام يەنە بىـر قېـتىم پىرولېتارىيات دۆلەتلىرىنىـڭ (ئـۇچىنچى دۇنيـا ئەللىرىنـى دېمەكچـى) داھىيسـىغا ئايلىنىشى مۇمكىن».

شـــۇنىڭ ئۈچـــۈن ئـــاخىرقى ئىســـلام دۆلىتـــى - ئوســـمان ئىمپېرىيەســـىنى خۇنۇكلەشـتۈرۈش ۋە ئەڭ بەتبەشـرە سـۈرەتتە تەسـۋىرلەش زۆرۈر بولـۇپ قالـدى. شۇنداق قىلغاندا ھېچكىم يەنە بىر قېتىم ئىسـلام دۆلىتـى قۇرۇشـنى ئويلىمـايتتى، بەلكى ئىسلام دۆلىتىنىڭ كەلمەسكە كەتكەنلىكـىگە خۇشـال بولـۇپ، اللەقـا ھەمـد ئېيتاتتى، ياكى شەيتانغا مەدھـىيە ئوقـۇيتتى. شـۇنىڭ ئۈچـۈن دىـن دۇشـمەنلىرى ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ خاتالىقلىرىغا چىڭ ئېسـىلىۋېلىپ ئـۇنى نەچـچە ھەسـسە يوغىنىتىپ، گويا جاھاندا ئۇنىڭدىن باشقا خاتالىق يوقتەك قىلىپ كۆرسەتتى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ھەقىقەتەن كۆپ خاتالىقلارنى ئۆتكـۈزدى، گاھىـدا ئېغىـر خاتـالىقلارنىمۇ ئۆتكـۈزدى، لـېكىن دۇشـمەنلەرنىڭ تەسـۋىرلىگىنى بـۇ دۆلەتنىـڭ ئەمەلىي سۈرىتى ئەمەس، بەلكى قەستەن سەتلەشتۈرۈلگەن سۈرىتى. بـۇ سـۈرەتتە خاتالىق نەچچە يۈز ھەسسە چوڭايتىلغان، ئۇنۇقلار ئۆچۈرۈۋېتىلگەن. شۇنداق قىلىپ بـۇ سـۈرەت پۈتـۈنلەي قـارايتىۋېتىلگەن. بولۇپمـۇ ئابدۇلھەمـد خانىنـڭ سـۈرىتى. دۇشمەنلەرنىڭ قارىشچە ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ جىنايىتى پەلەسـتىندە يەھۇدىيلارنىـڭ مىللىي دۆلەت قۇرۇشىنى رەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇش. بۇنـداق ئادەمنىـڭ سـۈرىتىنى تېخىمۇ بەك قارايتىپ، خرىستىيان ۋە يەھۇدىيلارنىـڭ تەمەخورلـۇقلىرىنى تورىغـان كىشىلەرگە ئىبرەت قىلىش كېرەك.

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىكى تارىخى ۋەزىيەت مۇنداق تەسۋىرلەندى: مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىدا مۇنداق ئىككى يول بار، ئۇچىنچى يول يوق. بىرىنچى يول: ئىسلام دۆلتى ۋە ئىسلام ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەممە جەھەتتە قالاقلىق، چۈشكۈنلۈك، قاتمالچىلىق، زالىملىق، مۇستەبىتلىك، ھوقۇقپەرەسلىك ئىچىدە قېلىش. ئىككىنچى يول ئىسلام دۆلتى ۋە ئىسلام ھۆكۈمىتىنى يوقىتىپ، زالىملىق، مۇستەبىتلىك ۋە ھوقۇقپەرەسلىكتىن ئازاد بولۇپ، ئىلغارلىققا، ھەزارەتكە ۋە تەرەققىياتقا قەدەم قويۇش[1]. مانا بۇ، مۇسۇلمانلارنى ئازدۇرۇش ۋە دىنسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان ئەڭ چوڭ پىلان. بۇ تەسۋىرده ئىمكانىيەتلىك ئۇچىنچى يول يوق قىلىپ كۆرسىتىلدى. ئۇ يول ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ خاتالىقلىرىنى تۈزىتەلەيدىغان، تۈركىيەده بولسۇن ياكى ئىسلام دۆلتىنىڭ قايسى جايلىردا بولسۇن ئىسلام دۆلتى ۋە ھۆكۈمىتىنى ساقلاپ قالالايدىغان، ئىسلامىي جەمئىيەتنىڭ ئازغۇنلۇقلىرىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئۇنى ھەقىقىي مۇسۇلمانلىققا قايتۇرۇپ كېلەلەيدىغان تۇغرا ئىسلامىي ھەرىكەتنىڭ بارلىققا كېلىشى ئىدى. دىن دۇشمەنلىرى بۇ ئۇچىنچى يولنى يامان كۆرىدۇ، ئۇنىڭدىن بەكمۇ قورقىدۇ. شۇڭا ۋەزىيەتنى تەسۋىرلىگەنده بۇ يولنى زادىلا ئاشكارىلىمايدۇ، پەقەت ئىككى يولنىڭ بىرى بار قىلىپ كۆرسىتىدۇ. بۇ ئىككى يولنىڭ قايسىسىغا ماڭسا، ئاخىردا دىندىن چىقىدۇ

مۇسۇلمانلارنى دىنسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن تەپەككۇر ۋە ئەدەبىيات ساھەسىده ئۇچىنچى بىر خىل ئۇسۇل ئىشلىتىلدى.

چەتئەل تىلىنى ئۆگەنگەن «ئەدىبلەر» ۋە «مۇتەپەككۇرلار» ھەققەتەن ئۆزى ئۆگەنگەن تىللاردىكى ئەدەبىي ۋە پىكرى بايلىقلارغا ئېرىشتى. بۇ بايلىقلار ئۇلارغا نىسبەتەن يېڭى ئىدى. بۇ بايلىقلاردا بىلىشكە ۋە پايدىلىنىشقا ئەرزىگۈدەك نۇرغۇن نەرسىلەر بار ئىدى. بۇ بايلىقلار مۇسۇلمانلاردىكى تەپەككۇر بوشلۇقىغا نىسبەتەن

[1] ئوسمان ئىمپېرىيەسى يوقىتىلىۋېدى، مۇسۇلمانلار دۇشمەن قولىغا چۈشتى، دۇشمەن ئۇلارنى قىرغىن قىلدى، ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلدى: «ئۇلار مۇئمىنلار ھەققىده نە تۆغقانچىلىققا نە ئەھدىگە رىئايە قىلمايدۇ» (سۈرە تەۋبە 10-ئايەت) ئىسلام دۆلتىنى يوق قىلىشقا ۋە دىنسىزلىققا قىزىقتۇرغان دۇشمەنلەر مۇسۇلمانلارنى سىياسىي مۇستەبىتلىكتىن ئەنە شۇنداق «ئازاد» قىلدى. ئاندىن كېيىن «مۇستەقىللىق» دەۋرى يېتىپ كەلدى، بۇ دەۋرده يەھۇدىي، خرىستىيانلارنىڭ شايكىلىرى ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ، مۇسۇلمانلارغا تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان ۋەھشىيلىكلەرنى قىلدى، ئۇلارنى ئەڭ ۋەھشىي قىرغىن قىلدى. غەربنىڭ قۇللىرى ھېلىمۇ «تۈركلەرنىڭ جاھانگىرلىكى» ۋە ئەسكىلىكلىرى ھەققىده ئاغزى بېسىقماي سۆزلەۋاتىدۇ، ۋەھالەنكى تۈركلەرنىڭ ئەسكىلىكلىرى «مۇستەقىللىق» دەۋرىدىكى ھۆكۈمدارلارنىڭ ئەسكىلىكلىرىنىڭ مىڭىنىڭ بىرىگىمۇ تۇغرا كەلمەيدۇ.

بىباھا گۆھەر ۋە جان ساقلىغۇچى ئابىھايات ئىدى. بۇ ئەدەب ۋە مۇتەپەككۇرلار ياۋروپا تەپەككۇرىغا ۋە ياۋروپا قىممەت قاراشلىرىغا مەھلىيا بولۇپ، ئۆزىنىڭكىنى ئۇنتۇپ كەتتى.

بىز غەرب تەپەككۇرى ۋە قىممەت قاراشلىرى بىلگۈچىلىكى يوق، ئەرزىمەس نەرسە دېمەيمىز. بەلكى ئەكسىچە بۇ ئىككىسىدە ئۆگىنىشكە تېگىشلىك نۇرغۇن نەرسىلەر بار دەيمىز. لېكىن بۇ جەھەتتە تۆۋەندىكى ئىككى مۇھىم نۇقتىغا دىققەت قىلىش كېرەك.

بىرىنچى نۇقتا: غەرب تەپەككۇرىنىڭ ئۇلى ئازغۇنلۇق. چۈنكى، ياۋروپانى ئىسكەنجىگە ئالغان ۋە دىنىدىن نەپرەتلەندۈرگەن شارائىت ياۋروپا تەپەككۇرىدا دىنىدىن نەپرەتلىنىشنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ئەدەبىيات، ئىلمىي تەتقىقات، سىياسەت، جەمئىيەت، ئىقتىساد. قاتارلىق ھەممە ساھەلەرگە كېڭەيتتى. اللەتىن قېچىش، اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن قارشىلىشىش بۇ تەپەككۇردا بارماق ئىزى قالدۇردى. شۇڭا بۇ تەپەككۇر ۋۇجۇد ئالىمىنىڭ ئاساسلىق ھەقىقەتلىرىنى توغرا كۆرەلمەي، ۋۇجۇد ئالىمىنىڭ ھەقىقىتى توغرىسىدا «ياراتقۇچىدىن ئۇزۇلگەن، ياراتقۇچىنىڭ تەدبىرسىز مەۋجۇت بولغان، ياراتقۇچى بەلگىلىمىگەن قانۇنىيەتلەر بويىچە دەۋر قىلىدىغان» دېگەندەك بىر ياكى بىر قانچە سەپسەتە پەيدا قىلدى. كىشى ۋۇجۇد ئالىمىنىڭ ھەقىقىتىنى توغرا كۆرەلمىسە، ۋۇجۇد ئالىمى ھەققىدە توغرا قاراشقا ئىگە بولالمايدۇ، ئىنسانلار ئىلاھىي ۋەھىيسىز بىلەلمەيدىغان نۇرغۇن تەرەپلەرنى كۆرۈپ يېتەلمەيدۇ. بۇ خىل كەمتۈكلۈك ئىچكىرى سېزىمدا، غايىدە، غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇسۇلىدا ئەكس ئېتىدۇ. ھەقىقەتنىڭ ئورنىنى ھاۋايى - ھەۋەس ۋە شۇبھىلىك ئاساسسىز سىناپ كۆرۈشلەر ئىگىلەيدۇ.

﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ﴾ ﴿ئەگەر ھەقىقەت ئۇلارنىڭ نەپسى - خاھىشلىرىغا بويسۇنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئاسمان - زېمىن ۋە ئۇنىڭدىكى مەخلۇقاتلار خاراب بولغان بولاتتى﴾[1].

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاء وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ ﴿ئاسمانىنى، زېمىنىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنى بىكار ياراتمىدۇق،

[1] سۈرە مۇئمىنۇن، 71-ئايەت.

ئۇلارنى بىكار يارىتىلغان دەپ قاراش كاپىرلارنىڭ گۇمانىدۇر، كاپىرلارغا دوزاختىن ۋاي﴾[1].

ئىككىنچى نۇقتا: غەرب تەپەككۇردا ئىجابىي ئارتۇقچىلىقلارنىڭ بارلىقىدا شەك يوق. مەسىلەن: بۇ تەپەككۇردا تەتقىقاتتا «ئىلمىي ئۇسۇل» قوللىنىلىدۇ. تەتقىقاتتا ناھايىتى سەۋرلىك ۋە چىداملىق، ئىنتىزامچانلىقى كۈچلۈك، تەتقىقاتتا تەجرىبە ئاساس. بۇ خىل ئارتۇقچىلىقلار تەبىئىي پەن ۋە تېخنىكا ساھەسىدە زور ئىلگىرىلەشلەرگە ئېلىپ باردى. لېكىن غەرب تەپەككۇرى تاپقان بىر قىسىم ھەقىقەتلەر ئاساسى ئۇلدىكى ئازغۇنلۇقنى يوققا چىقىرالمايدۇ. ئاساسى ئۇلدىكى ئازغۇنلۇق قىسمەن ھەقىقەتلەرنىڭ پايدىسىنى چەكلەپ قويىدۇ. ۋەھالەنكى بۇ قىسمەن ھەقىقەتلەر توغرا ئۇل ئۇستىگە تۇرسا ئىدى، تېخمۇ جانغا ئەسقاتمىدىغان، تېخمۇ گۈزەل، تېخمۇ چوڭقۇر بولۇپ كېتەتتى؛ قىسمەن ھەقىقەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ھەقىقىي باغلىنىشلار نامايان بولۇپ، كائىناتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىدە بىردەكلىككە ئىگە بولغان ئىلاھىي قۇدرەتنىڭ ئىزنالىرى ئاشكارا بولاتتى. لېكىن غەرب تەپەككۇرى ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنىلا كۆرۈپ، كەمچىلىكىنى كۆرگىلى ئۇنىمايدۇ. قىسمەن ھەقىقەتلىرىنى كۆز - كۆز قىلىپ ئۇلدىكى ئازغۇنلۇقنى ئېتىراپ قىلغىلى ئۇنىمايدۇ.

پەقەت قۇرئان ۋە ھەدىستىن ئېلىنغان ساغلام ئۇلغا ئىگە تۇغرا ئىسلامىي نۇقتىئىنەزەرگە ئىگە بولغان بەسىرەتلىك كىشىلا غەرب تەپەككۇرىنى تىگىشلىك ئورۇنغا قويۇپ، ئۇنىڭ سىرە - پۈچكىنى ئايرىپ، نېمىنى ئېلىپ نېمىنى قويۇشنى بىلىدۇ. ۋەھالەنكى بۇ توغرا نۇقتىئىنەزەر ئەقىدە قالاقلىقىدىن، نەچچە ئەسىرلىك تەپەككۇر قاتمالىلىقىدىن، جاھانىدىكى يېڭىلىقلارغا ياندىشالمىغانلىقىدىن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىدا ئىسلامنىڭ ئەقىدە ۋە ئەمەلىيەتتە روھىتىن خالىي ئەنئەنىلەرگە ئايلىنىپ قالغانلىقتىن پەيدا بولغان بوشلۇقتا غايىب بولغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئاشۇ «ئەدىبلەر» ۋە «مۇتەپەككۇرلار» دېكى روھى ئىسلام روھىغا باغلىنالمىغانلىقتىن، قەلبى اللەقا تۇتاش مۇسۇلمانىنىڭ بەسىرىتى بىلەن ئىسلام ھەقىقەتلىرىگە چوڭقۇر چۆكەلمىگەنلىكتىن، اللە ياراتقان ۋۇجۇد ئالىمىنىڭ ھەقىقەتلىرى ۋە ھاياتلىق ھەقىقەتلىرىنى تەگلەپ بىلەلمىگەنلىكتىن پەيدا بولغان مەھلىيالىق، شۇ ئەدىب ۋە مۇتەپەككۇرلارنىڭ «شەخسىي مەسلىسى» بولۇشى

[1] سۈرە ساد، 27-ئايەت.

مۇمكىن ئىدى. ئۇلار تاكى اللە ئۇلارغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن مۇسۇلمان بولغان كىشىنىڭ قەلبىدە تۇغۇلىدىغان، ھەركىمگە ئىقتىدارىغا يارىشا بېرىلىدىغان توغرا كۆز قاراشنى ئاتا قىلىپ، اللەنىڭ ئىبادىتىدىكى راستگۈيلىقى بىلەن كۆڭۈل كۆزىنى ئاچقانغا قەدەر بۇ شەخسى مەسلىنىڭ دەردىنى ئۆزى تارتقان بولسا بولاتتى. لېكىن بۇ ئەدەب ۋە مۇتەپەككۇرلارنى تېرىۋېلىپ ئۇلارنى چوڭايتقان، تەشۋىق قىلغان ۋە ئۇلارنىڭ پىكرىلىرىنى ئىمكانقەدەر كەڭ تارقاتقان ئاپپاراتلار غەربكە مەھلىيا بولۇشنى پۈتكۈل مۇسۇلمانلارغا تاراتتى. بۇ جەھەتتە گېزىتلەر ئەڭ چوڭ رول ئويناندى. گېزىتلەر غەربپەرەس ئەدەب ۋە مۇتەپەككۇرلارنى تىگىشلىك ئورنىدىن نەچچە ھەسسە چوڭايتىپ كۆرسەتتى، ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرىنى قۇلاقلارغا يەتكۈزۈپ، كۆڭۈللەرگە ئورناتتى.

سۈزۈك مەنبەلەردىن ئېلىنغان، ھاياتلىقنىڭ ھەممە ساھەلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان جانلىق ھەقىقىي ئىسلامىي تەپەككۇر غايىب بولغان ئەھۋال ئاستىدا بۇ ئەلمانىزمچى ئەدەب ۋە مۇتەپەككۇرلار تەپەككۇر قومانىدانلىرىغا، ئەدەبىيات تۈۋرۈكلىرىگە، ئەۋلادلارنىڭ ئۇستازلىرىغا ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈتۈن ئۈممەتنى كەينىگە سېلىپ، غەرب تەپەككۇرىنى ئەڭگۈشتەر ۋە ئابىھايات دەپ بىلىپ، غەرب تەپەككۇرىغا ئاغدى. بۇ چاغدا بىر ئەۋلاد ئوقۇتقۇچىلار ئۇلارنىڭ تەپەككۇرى ۋە ئەسەرلىرىنى ئىشتىياق بىلەن دەم تارتىپ، ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشقان، ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئالغان، تەپەككۇر ۋە يۈزلىنىشتە ئۇلارنىڭ كوپىيەسىگە ئايلىنىپ كەتكەندى. ئۇلار يۈزلىنىش جەھەتتە ئىسلامدىن يىراقلىغان، بەلكى دىندىن تامامەن چىققان ئىدى. دىننى مەسخىرە قىلمىسا، ھاقارەتلىمسە چوڭ ئىش ئىدى. ئۇلار غەربكە، غەرب تەپەككۇرىغا، ئەدىبلىرىگە ۋە پەيلاسوپلىرىغا يۈزلەنگەن ئىدى. شېكسپىر، ۋورد زورس، بايرون، ئاناتول، فېرانس، ۋېكتور ھيوگو، ئاندىرى گېيد قاتارلىق ياۋروپالىق ئەدەب ۋە شائىرلار ئىمرۇلقەيس، ئەلقەمە، مۇتەنەببى، بۇھتۇرىيلارنىڭ ئورنىنى ئالدى. ياۋروپالىق ئەدەب ۋە شائىرلارنى ئۆز شائىرلىرىنىڭ ئورنىغا دەسسەتكەنلەر گەرچە شۇ ئەدىبلەرنىڭ ئىسمىدىن باشقا نەرسىلىرىنى بىلمىسىمۇ، ئۆز قەۋمى ئىچىدە «زىيالىي» ئاتلىپ پاخپايدى، كىبرى كۆرسەتتى. «اللە مۇنداق دېدى، پەيغەمبەر مۇنداق دېدى» دېگەننىڭ ئورنىغا «غەربلىك پالانى مۇتەپەككۇر مۇنداق دېدى» دېيىلىدىغان بولدى. بەلكى «اللە مۇنداق دېدى، پەيغەمبەر مۇنداق دېدى» دېيىش قالاقلىقنىڭ، قاتماللىقنىڭ، تەرەققىي تاپمىغانلىقنىڭ بەلگىسىگە ئايلاندى. بۇنىڭدا ئاساسلىق ئىككى سەۋەب

بار: بىرىنچى سەۋەب، قۇرئان، ھەدىس ئەرەب تىلىدا يېزىلغان. ئىككىنچى سەۋەب قۇرئان، ھەدىس «دىن».

5 - سىياسىي ساھە

سىياسىي ساھەدىكى ئەھۋال تەپەككۇر ساھەسىدىكىدىنمۇ يامانراق ۋە خەتەرلىكرەك بولدى. ناپولېئون ئىسلام شەرىئىتىنى چەتكە قېقىپ، «ناپولېئون قانۇنى» نى شەرىئەتنىڭ ئورنىغا دەسسەتمەكچى بولدى. مىسىر مۇسۇلمانلىرى بۇنىڭغا قوشۇلماي، فرانسىيەلىك خرىستىيان كاپىر ئىشغالىيەتچىلەرگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتتى. سۇلايمان ھەلەبىي ئىشغالىيەتچىلەرنىڭ ناپالېئوندىن كېينكى رەھبىرى كۇلەيبىرنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئاخىرى ئىشغالىيەتچىلەر مىسىردىن قوغلاپ چىقىرىلدى. لېكىن 1882 - يىلى ئىنگلىزلار مىسىرغا كېلىپ، ئىسلام شەرىئىتىنى چەتكە قېقىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «ناپولېئون قانۇنى» نى دەسسەتكەندە خەلق قوزغىلاڭ كۆتۈرمىدى.

1798 - يىلى بىلەن 1882 - يىلى ئارىلىقىدا بىر ئىشقا قارىتا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىككى خىل پوزىتسىيە تۇتقانلىقى كىشىنى تەئەججۇبلەندۈرىدۇ. لېكىن بىر قانچە ئامىل ئەمەلىيەتتە ۋە ئىدىيەدە تەڭ ھەرىكەت قىلغان ئىدى. ئىسلامنى ئىزچىل ھالدا سەكسەن يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىت كىشىلەردىن يىراقلاشتۇرۇش ئەمەلىيەتتە كۆرۈنەرلىك تەسىر پەيدا قىلدى. مۇھەممەد ئەلىي ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرى غەربكە ئوقۇتقۇچى ئەۋەتىشنى ئاساس قىلغان غەربلەشتۈرۈش سىياستى، ئۇنىڭ بالىلىرى بولۇپمۇ خەدىۋ ئىسمائىل يۈرگۈزگەن پەرەڭلەشتۈرۈش سىياستى غەرب تەپەككۇرلىرىنىڭ ۋە غەربچە تۇرمۇش ئۇسۇللىرىنىڭ قوبۇللىنىشىغا تەدرىجىي تەسىر كۆرسەتتى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن غەربنى ئىنكار قىلىش ئاجىزلاشتى.

مۇھەممەد ئەلىنىڭ پەرزەنتلىرى دەۋرىدە پائالىيەت ئېلىپ بارغان مىسسىيونېرلار مەكتەپلىرىدە مۇسۇلمان ئوغۇل - قىزلار ئوقۇدى. ئۇلارنىڭ سانى بارغانچە ئاۋۇپ باردى. ئۇلار ئاستا - ئاستا جەمئىيەتكە چىقىپ، كىيىم - كېچەك، پىكىر - تەپەككۇر، مەسلەك جەھەتتە پەرەڭلىك تارقاتتى. بۇ، جەمئىيەتنىڭ مەركىزى نۇقتىسى بولغان ئىسلامىي نۇقتىنىڭ يېنىغا ئاجىز باشلىنىپ، تەدرىجىي كۈچەيگەن يەنە بىر نۇقتىنى پەيدا قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ يېڭى نۇقتىغا يۆتكىلىشىگە تەدرىجىي تەسىر كۆرسەتتى.

ئەرەبلەرنىڭ ئىنگلىزلارغا قارشى ئىنقىلابىنىڭ مەغلۇپ بولۇشى ۋە غالىب كەلگەن ئىنگلىزلارنىڭ مىسىر قوشۇنلىرىنى يوقاتقاندىن كېيىن باستۇرۇپ كېلىشى مىسىر مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئىسلام شەرئىتىنى چەتكە قېقىشقا تۇتقان مەيدانىنى بەلگىلىگەن بىۋاستە ئامىل بولۇشى مۇمكىن. لېكىن ھازىر بىز كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئامىللار بولمىسا ئىدى، ئەقىدە قالاقلىقىدىن پەيدا بولغان بوشلۇق - ۋاكۇئۇم بولمىسا ئىدى، بۇ بىرلا ئامىل مۇسۇلمانلارنى بۇ خەتەرلىك ئىشتا سۈكۈت قىلدۇرالمىغان بولاتتى. ھىندىستان مۇجاھىدلىرى ئىنگلىزلار بىلەنكى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولدى، لېكىن ئۇ جايلاردا ئىسلام شەرئىتىنى چەتكە قېقىش، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنگلىز قانۇنىنى دەسسىتىش، مۇجاھىدلارنى يەنە بىر قېتىم قوزغىلاڭ كۆتۈرگۈچى. ئۇلار 1826 - يىلى بىلەن 1857 - يىل ئارىلىقىدا كۆپ قېتىم قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ گەرچە مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، ئىنگلىزلارنى كۆپلىگەن جان چىقىملىرىغا ئۇچرىتىپ ئۇلارغا ئارام‌لىق بەرمىدى. ئۇلار ۋەھشىيلەرچە باستۇرۇلۇپ تۈگىگەنگە قەدەر قوزغىلاڭنى توختاتمىدى.

شۇنىڭدا شەك يوقكى، ئىمانلىق كىشىلەر: «ئىسلام شەرئىتىنىڭ ئورنىغا كۇفرى قانۇنىنى دەسستىشنى ئوچۇق كاپىرلىق، بۇنىڭغا رازى بولغىلى بولمايدۇ» دەپ قارايدۇ. لېكىن ئۇلار مەغلۇپ بولغاچقا سۈكۈت قىلىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداقتىمۇ، بىرىتانىيەلىك خىرىستىيان ئىشغالىيەتچىلەر كىشىلەرنىڭ بۇ ئامالسىز سۈكۈتلىرىدىن خاتىرجەم بولالمىدى. چۈنكى ئۇلار بۇ دىننى ئۆز پەرزەنتلىرىنى تونۇغانىدەك تونۇيتتى. ئۇلارنىڭ ھىندىستان تەجرىبىسى (ھېچبولمىغانىدا) ئۇلارغا شۇنى بىلدۈرگەنىدىكى، ئىسلام باستۇرۇلمىسا، مۇسۇلمانلار يەنە قايتا قوزغىلاڭ كۆتۈرىدۇ ۋە قارشى تۇرىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى بويىچە مۇسۇلمانلارنى تولۇق دىنسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىسلامىي ھاياتنىڭ ھەربىر رۇكنىغا قاراتمىلىقى كۈچلۈك ھۇجۇملارنى قوزغىدى. كرومىرنىڭ دوكلاتىدا دېيىلگەنىدەك، كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن ئىسلامنىڭ روھتىن خالىي كۆرۈنۈشلىرىنى ساقلاپ قالدى. خىرىستىيان ئىشغالىيەتچىلىرى ھەممىدىن بەك سىياسىي ساھەگە - ھۆكۈمدارلىق ۋە قانۇنچىلىق ساھەسىگە كۆڭۈل بۆلدى.

مۇسۇلمانلار مۇندىن بۇرۇنقى ئون ئۇچ ئەسىر داۋامىدا ئىسلام شەرئىتىنى ھۆكۈمدار قىلىپ كەلدى. ئىسلام شەرئىتىنىڭ ئورنىغا باشقا قانۇنىنى ئالماشتۇرۇپ باقمىدى. بۇنداق ئالماشتۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مۇسۇلمانلار شۇنداق قارايدۇكى، ئىسلام شەرىئىتنى ھۆكۈمدار قىلىش مۇسۇلمانلىقنىڭ ناماز ۋە ئىبادەت بىلەن بىر قاتاردىكى ئەمەلىي تەقەززاسى بولۇپ، شەرىئەتنى ھۆكۈمدار قىلىش مۇسۇلمانلىقتىن ئايرىلمايدۇ. مۇسۇلمانلار شەرىئەتنى ھۆكۈمدار قىلىش ۋە ناماز ئۆتەش ئارقىلىق كاپىرلاردىن پەرقلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار باشقا ئىشلارغا سەل قارىسىمۇ، ياكى كېچىكتۈرسىمۇ، بۇ ئىككى ئىشقا سەل قارىمايدۇ ۋە كېچىكتۈرمەيدۇ.

مۇسۇلمانلار تارىختا خاتالاشقان، كەمچىلىك ئۆتكۈزگەن، بىدئەت ئىشلارنى قىلغان ۋە ئازغان بولسىمۇ، مۇشۇ ئىككى ئىشنى چىڭ تۇتقاچقىلا ئۆز مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قالغان ئىدى. خىرىستىيان ئىشغالىيەتچىلىرى مۇسۇلمانلارنى روھى جەھەتتە مەغلۇپ قىلىپ، شەرىئەتنى چەتكە قاقتى. شەرىئەتنى قورال كۈچى بىلەن، ئوت كۈچى بىلەن، زورلۇق - زومبۇلۇق بىلەن تىزگىنلىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنكاس قايتۇرىشىدىن، بۇ ئىش تۇپەيلى ھامان بىر كۈنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشىدىن خاتىرجەم بولالمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ قورقۇنچلۇق ئىنكاس قايتۇرۇش يۈز بېرىشتىن بۇرۇن كەسكىن ئالدىنى ئېلىشقا توغرا كەلدى.

تەپەككۇر، ئەدەبىيات، ئەخلاق، ئىياللار ساھەسىدە ۋە ئىسلامغا قارشى تۇرۇشقا توغرا كەلگەن ھەربىر ساھەدە ئىشغالىيەتچىلەرگە شايكىلىرى يارەملەشكەندەك، بۇ ساھەدىمۇ ئىشغالىيەتچىلەرنىڭ شايكىلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ، مۇسۇلمانلارنى سىياسەت ساھەسىدىكى ئېتىقادىدىن ئايرىشقا ھەمكارلاشتى.

مىللەت ئۇستازى لۇتفى سەييد ئوتتۇرىغا چىقىپ، «گېزىتى»[1] دە الله نازىل قىلمىغان پاكىتسىز سۆزنى دېدى: «ئىنگلىزلار ھازىرقى ۋاقىتتا بىزنىڭ ئىگىمىز، بىز ئۇلارغا قارشى تۇرساق ۋە ئۇلار بىلەن قارشىلاشساق بولمايدۇ. بىزنىڭ مەجبۇرىيىتىمىز ئاۋۋال ئۇلاردىن ئۆگىنىش، ئاندىن ئۇلار بىلەن ئۆز - ئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ، ئارىمىزدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنى ۋە ئىختىلاپلارنى تۈگىتىش».

بۇ مىللەت ئۇستازىنىڭ قانداق جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكىنى ۋە قانداق جىنايەتكە چاقىرىۋاتقانلىقىنى بىلىۋاتامسىز؟

بىرىنچى جىنايەت: «ئىنگلىزلار ھازىرقى ۋاقىتتا بىزنىڭ ئىگىمىز» دېيىش. ۋەھالەنكى مۇسۇلمانلار تارىختىن بۇيان ئۆز ئىچىدىن چىقمىغان ئىش ئىگىلىرىنى ئېتىراپ قىلغان ئەمەس: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن

[1] ئۇ چىقارغان گېزىتىنىڭ ئىسمى «گېزىت» ئىدى.

﴿تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً﴾ ﴿ئى مۇئمىنلار اللەقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[1].

كېيىنچە «ئۆزۈڭلاردىن» دېگەن سۆز بىر ۋەتەندە ياشىغانلاردىن، مىللىتىڭلاردىن دەپ خاتا چۈشەندۈرۈلدى. بۇ چۈشەندۈرۈش ئىسلام دىنىغا تۇغرا كەلمەيدۇ. ئۆزۈڭلار دېگەن سۆز اللەنىڭ شەرئىتىنى ھۆكۈمدار قىلغان مۇسۇلمانلارنى كۆرسىتىدۇ. اللە ئەنە شۇنداق ھۆكۈمدارلارغا بويسۇنۇشقا بۇيرۇيدۇ. ئايەتتە «ئىتائەت قىلىڭلار» دېگەن سۆز اللە ۋە پەيغەمبەرگە دېگەندە ئايرىم تەكرارلىنىدۇ، ئىش ئۈستىدىكىلەرگە دېگەندە تەكرارلانمايدۇ، باغلىغۇچى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. بۇنىڭدىن ھۆكۈمدارلار اللەقا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلغان شەرت ئاستىدا مۇسۇلمانلار ئۇلارغا ئىتائەت قىلىدۇ دېگەن مەنا چىقىدۇ. مەزكۇر ئايەتنىڭ «ئەگەر سىلەر بىرەر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا اللەقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بولساڭلار» دېگەن داۋامىمۇ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ياراتقۇچىغا ئاسىي بولىدىغان يەردە مەخلۇققا ئىتائەت قىلىنمايدۇ» دېگەن ھەدىسىمۇ شۇ مەنانى تەكىتلەيدۇ.

شۇنداق قىلىپ ئىسلامىي ئۇممەت تارىختا بىرىنچى قېتىم دىنسىزلارنىڭ، خرىستىيان كاپىرلارنىڭ «ئىش ئۈستىدە بولۇشنى» تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىشقا يۈزلەندۈرۈلدى.

بىرىنچى قېتىملىق ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرىدا خرىستىيانلار بەزى ئىسلام ئەللىرىنى ئىستىلا قىلىۋالغان ۋە ئۇ ئەللەردە (مىسىر ۋە شامدا) ئۇششاق دۆلەتلەرنى قۇرغان. ئۇ دۆلەتلەرنىڭ بەزىسى ئىككى يۈز يىل داۋام قىلغان. لېكىن مۇسۇلمانلار ئۇلارنى ھەرگىزمۇ «ئىگىمىز» دەپ قارىمىغان، بەلكى ئۇلارنى ئىسلام زېمىنىنى بۇلىغان كاپىرلار، ئۇلارنى ئىسلام زېمىنىدىن قوغلاش ئۈچۈن جىھاد قىلىش كېرەك دەپ قارىغان.

لېكىن «مىللەت ئۈستازى» تېغ ئۇچىنى ئىسلامغا قاراتتى. مۇسۇلمانلارغا خرىستىيانلارنى ئىگىمىز دەپ ئېتىقاد قىلىشنى چىرايلىق كۆرسەتتى.

[1] سۈرە نىسا، 59-ئايەت.

ئىككىنچى جىنايەت: ئۇ، مۇسۇلمانلاردىن قاراقچى خىرىستىيان دۇشمەنلەرگە تاقابىل تۇرماسلىقنى، ئەكسىچە ئۇلاردىن ئۆگىنىشنى تەلەپ قىلدى.

ئۇ، مۇسۇلمانلارنى خىرىستىيانلارنىڭ نېمىسىنى ئۆگەنسۇن دېمەكچى بولدى؟

ئۇ، مۇسۇلمانلارنى ئىلمىي تەرەققىيات، ئىلغار تېخنىكا، چىدامچانلىق، بىرلىشىش ھەممە ئىشتا قاتتىق ئىنتىزامچان بولۇش قاتارلىق قۇدرەت تېپىشنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى ئېڭىلىزلاردىن ئۆگىنىشكە يۈزلەندۈرگەن بولسا؛ دىننى چۆرۈۋېتىشتە ئىپادىلەنگەن ئېتىقادىي بۇزۇقلۇققا چۈشۈپ قېلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان بولسا؛ ئاياللارنى كوچىغا چىقىرىش، ئاياللىق فۇنكسىيە ۋە فىتىرەتنى يوق قىلىشتا، بۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق ۋە لىبىرالىستلىق باشباشتاقلىقتا ئىپادىلەنگەن ئىجتىمائىي بۇزۇقچىلىققا چۈشۈپ قېلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان بولسا؛ كائىناتنى ياراتقۇچىسىز پەيدا بولغان دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشتىن، ئىنسانىنى ھايۋان دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشتىن، دۇنيانىڭ باش - ئاخىرى يوق، قايتا تىرىلىش، ھېساب، جازا يوق دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشتىن پەيدا بولغان پىكرى بۇزۇقچىلىققا چۈشۈپ قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان بولسا؛ ناۋادا ئۇ شۇنداق قىلغان بولسا، بىز ئۇنى: مىللەتنى ئەينى دەۋرىدىكى شارائىتقا نىسبەتەن ياخشىلىققا ۋە نىجاتلىققا يۈزلەندۈرگەن ھەقىقىي «ئۇستاز» دېگەن بولاتتۇق. لېكىن ئۇ، ئۇنداق دېمىدى. ئۇنىڭ ئۇنداق دېيىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايتتى. ناۋادا ئۇ، شۇنداق دەپ قالغان بولسا، ھەرگىزمۇ «مىللەت ئۇستازى» دېگەن ئۇنۋانغا ئېرىشەلمىگەن بولاتتى. بەلكى ئەكسىيەتچى، قالاق ئادەملەردىن سانىلاتتى.

ئۈچىنچى جىنايەت: ئۇ، كۈچ - قۇۋۋەت تېپىشنىڭ ۋاستىلىرىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن قاراقچى خىرىستىيانلارنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن جىھاد قىلىشقا ئەمەس، بەلكى قاراقچى خىرىستىيان دۇشمەن بىلەن «چۈشىنىش ھاسىل قىلىشقا» چاقىرىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ بۇ قىلغانلىرىنىڭ ھەممىسى شانۇ - شەۋكەت ئىگىلىرىگە «خىزمەت» قىلغانلىق ئىدى. ئۇ، بۇ خىزمەتنىڭ ياردىسا ئۇنۋانغا ئىگە بولدى. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچىلىك ئۇنۋانىنى ساقلاپ قالدى. لېكىن ئۇنى مۇكاپاتقا ئېرىشتۈرگەن ئەڭ چوڭ خىزمەت قۇرۇق گەپ سېتىش ئەمەس. لۇتفى سەييىد ئېغىزىدىن چۈشۈرمەي دەپ يۈرگەن سۆزلەر تاكى شۇ سۆزنى ھەربىكەت قىبلىنامىسى قىلىدىغان ئادەملەر چىقمىغىچە نەتىجە بەرمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ھەرقايسى ساھەلەردە مۇھەممەد ئابدۇ، قاسىم ئەمىن، سەئىد زەغلۇل قاتارلىق مىللەت «داھىلىرى» نى

«يېتىشتۇرۇپ» چىقتى. مانا بۇ ئۇنىڭ ئۇنى «مىللەت ئۇستازى» دېگەن ئۇنۋانغا ۋە مۇكاپاتقا ئېرىشتۇرگەن ھەقىقىي خىزمىتى. لېكىن بىز نازلى پازىلنىڭ سالونىغا چىقىپ، ئۇنىڭ ئىچىدە بولغان ئىشلارنى بىلمىگۈچە بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەيمىز.

مىسىر ھازىرقى زامان تارىخىدا ئۇچ سالونغا گىرىپتار بولدى. لۇئانلىق خىرىستىيان شائىرە، ئەدىبە ماري زىيادە سالونى، ھۇدا شەئراۋي سالونى، نازلى پازىل سالونى - بۇ ئۇچ سالون ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىش لىنىيەسىگە كۆرۈنەرلىك تەسىر كۆرسەتتى.

«سالون» دېگەن بىر خىل سەنئەت يېكى تەپەككۇر يېكى قىممەت قاراش مەستانىلىرى يىغىلىپ ئۆز ئارا تونۇشىدىغان، ئۆگىنىدىغان، زوقلىنىدىغان، تەسىرلىنىدىغان ۋە تەسىرلەندۈرىدىغان ئورۇن. بۇ، شۇنداقلارنىڭ مەخسۇس يىغىلىدىغان ئورنى. بۇ ئورۇنغا ساھىبخانىنىڭ رۇخسىتىسىز ھېچكىم كىرەلمەيدۇ. بۇ ئورۇننىڭ رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك خاس تەرتىپلىرى بولىدۇ. بۇ، ساھىبخانىنىڭ ئۆيى. شۇنداق بولغاچقا ئىشلار ساھىبخانىنىڭ دېگىنى بويىچە بولىدۇ.

لېكىن يۇقىرىدا بىز تىلغا ئالغان ئۇچ سالوننىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى شۇكى، بۇ سالونلارنىڭ ساھىبخانلىرى ئايال. ئەرلەرنى مەھرەمسىز قوبۇل قىلىدىغان ئايىاللار. بۇنداق ئىش ئىسلام تارىخىدا بۇرۇن بولۇپ باقمىغان. ئەرلەر ساھىبخانىنىڭ زىياپىتىدە سائەت - سائەتلەپ ئولتۇرىدۇ، ئەرلەر بەزى يالغۇز كېلىدۇ، بەزى توپلىشىپ كېلىدۇ.

ئەدىبە، شائىرە ماري مىسىر ئەدىبلىرىنى ئۆزگىچە شارائىتى، لاتاپىتى، ئەرلەرنى ياخشى كۆتۈۋېلىشى، سەۋىيەسى، خۇشخۇيلۇقى بىلەن ئۆزىگە مەھلىيا قىلدى.

ھۇدا شەئراۋى مۇخبىرلار ۋە «ئايالار مەسلىسى» نى ياقلايدىغان يازغۇچى ۋە شائىرلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

ھەممىدىن يامىنى نازلى پازىل بولۇپ چىقتى. نازلى پازىل مۇھەممەد ئەلىي ئائىلىسىنىڭ خانزادىلىرىدىن «ئازاد بولغان» خانزادە بولۇپ، غەربىچە ئوقۇغان. غەربچە خۇي بىلەن خۇيلانغان ئىدى. ئۇ، ئۆز ئۆيىدە بىر سالون ئېچىپ، ئەرلەرنى كۈتۈۋالدى. ئۇلار بىلەن ھەرخىل تېمىدا سۆزلەشتى. لېكىن ئۇ، قانداق ئەرلەر بىلەن قانداق سۆزلەرنى قىلىشتى؟

ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ خېرىدارى لورد كرومىر ئىدى. بىرىتانىيەنىڭ باش ۋەكىلى ھاكىممۇتلەقنى ئۆزىنىڭ دائىملىق شەرەپلىك مېھمىنى قىلغان بىر سالون قانداق سالون بولماقچىدى.

ئۇ سالونغا كۆپ كېلىدىغانلاردىن لۇتفى سەييىد، سەئىد زەغلۇل، قاسىم ئەمىن، مۇھەممەد ئابدۇ، سەئىد زەغلۇلنىڭ ئايالى سەفىيەنىڭ ئانىسى مۇستاپا فەھمى قاتارلىقلار بار ئىدى. سەفىيە غەربلىكلەرگە ئەگىشىپ، دادىسىنىڭ فاملىسىنى قوللانماي، ئېرىنىڭ فاملىسىنى قوللىنىپ سەفىيە زەغلۇل دەپ ئاتالدى.

مۇھەممەد ئابدۇھ ھىلال نەشرىياتى نەشرى قىلغان «مۇھەممەد ئابدۇھنىڭ كۆندىلىك خاتىرىلىرى» دە مۇنداق يازىدۇ: «نازىلى پازىل خانىمنىڭ لاتاپتىدىن چوڭقۇر تەسىرلەندىم. ئۇ، مېنىڭ ئايالارغا بولغان كۆزقارىشىمنى تولۇق ئۆزگەرتىۋەتتى.»

ھەممىگە ئايانكى، مۇھەممەد ئابدۇ قاسىم ئەمىنىڭ «ئايالار ئازاتلىقى» دېگەن كىتابىغا كىرىش سۆز يېزىپ بەرگەن. بۇ كىتابنى مۇھەممەد ئابدۇ يازغان، يەكى قاسىم ئەمىنى شۇ كىتابتىكى پىكىرلەر بىلەن تەمىن ئەتكەن دېگەن گەپلەرمۇ چىقتى. لېكىن مۇھەممەد ئابدۇھنىڭ ساھىبخان نازىل خانىمنىڭ لاتاپتىدىن قانچىلىك تەسىرلەنگەنلىكىنى بىلىشىمىزدە مەزكۇر كىتابنىڭ كىرىش سۆزى كۆپايە قىلىدۇ.

قاسىم ئەمىن توغرىسىدا سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەمما سەئىد زەغلۇل توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر ھېكايە بار. چۈنكى بۇ ھېكايە مىسىرنىڭ ھازىرقى زامان تۇرمۇشىدىكى ناھايىتى چوڭ بىر ئۆزگىرىشكە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

سەئىد زەغلۇل ئەينى ۋاقىتدا مىسىرلىقلارغا داھي بولۇش تالانتىغا يەنە تۇغما ناتىقلىق تالانتىغا ئىگە ئىدى.

ئەينى زاماندا كىشىلەر ناتىقنىڭ چۆرىسىگە خۇددى ئاجايىپ ھۇنەر كۆرسىتىدىغان سېھىرگەرنىڭ چۆرىسىگە يىغىلغاندەك يىغىلاتتى. بۇ، ئەينى ۋاقىتدا مىسىرلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيادا دېمىگەن تەقدىردىمۇ كۆپلىگەن ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرىدە نورمال ئەھۋال ئىدى. ئەينى ۋاقىتدا يەر شارىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ساۋاتلىقلار ھازىرقىدەك كۆپ ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ كۈنلەردە يازمىلار كىشىلەرگە ئوقۇشقا، ئوقۇغانلىرىنى ئويلىنىپ، ھاياجانلانماي تەسىرلىنىشكە ئادەتلەنگەن ئوقۇرمەنلەرگە تەسىر قىلمايتتى. تېخى ئاڭلىتىش بېرىلمىگەن بولۇپ، كىشىلەر ئۆز ئۆيلىرىدە، ئۆز جايلىرىدا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئولتۇرۇپ ئاڭلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. نۇتۇق سۆزلەش پىكىر يەتكۈزۈشنىڭ بىردىنبىر ۋاستىسى ئىدى. نۇتۇق سۆزلىگۈچى ئاممۇيي يىغىلىشلاردا نۇتۇق سۆزلەيتتى، ئاۋام خەلق ئۈنىڭ چۆرىسىدە ھەلقە بولاتتى. ناتىقنىڭ نۇتۇق

سۆزلەش ئىقتىدارى قانچىلىك بولسا، ئاۋامغا شۇنچىلىك تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. داھىيلىق نامزاتىغىمۇ شۇنداق قىلىپ ئېرىشەتتى.

تەبىئىيكى ناتىقلىق بىلەنلا داھىيلىق سالاھىيتىنى ھازىرلىغىلى بولمايدۇ. داھىيدا يەنە باشقا سۈپەتلەرمۇ بولۇشى، ئاۋام خەلقنى ئۆز ئەتراپىغا ئۈيۈشتۈرىدىغان بىرقانچە كوزىرى بولۇشى كېرەك. لېكىن ئۇ كۆنلەردە ناتىقلىق ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىدىغان ئالدىنقى شەرت ئىدى. سەئىد زەغلۇل ئادەتتىن تاشقىرى تۇغما ناتىق ئىدى. ئۇ بۇرۇن ئادۋوكاتلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، بىرەر دېلوغا ئادۋوكاتلىق قىلسا، سوت مەھكىمىسى ئۇنىڭ مۇنازىرىسىنى ئاڭلاشقا كەلگەنلەر بىلەن توشۇپ كېتەتتى. ۋەھالەنكى سوتقا كەلگەنلەر دېلوغا كۆڭۈل بۆلمەيتتى. شۇنداق بولغاچقا ئۇنىڭغا سالوننىڭ نەزىرى چۈشتى. سالون ئۇنى مۇئەييەن دەرىجىدە پىششىقلاپ ئىشلىگەندىن كېيىن چوڭ ئىشلارغا سالدى. ئۇ سالوندا كرومېر، لۇتفى سەييىد، قېينىئاتىسى مۇستاپا فەھمى ۋە ئۇلاردىن باشقا غەربلەشتۈرۈش ئارقىلىق مىسىرلىقلار بىلەن ئىنگلىزلارنى يېقىنلاشتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىدىغانلار بىلەن ئۇچراشتى.

كرومېر سەئىد زەغلۇلنى مەلۇم مەزگىل پىششىقلاپ ئىشلىگەندىن كېيىن مائارىپ مىنىستىرلىكىگە تەينىلىدى.

كرومېر 1906 - يىلى ئەنگلىيەنىڭ 1907 - يىلى ئاپرېلىدا ئېچىلىدىغان پارلامېنتقا سۇنغان دوكلاتىدا مىسىر توغرىسىدا ئۇزۇن سۆزلەپ، ئاخىرىدا سەئىد زەغلۇل ئوقۇغان ئىدىيە مەكتىپىنى قىسقارتىپ «مۇھەممەد ئابدۇ مەكتىپى» دەپ ئاتاپ، بۇ مەكتەپنى: «پىروگراممىسى ياۋروپالىقلار بىلەن ھەمكارلىشىش، قارشىلاشماسلىق، ياۋروپا مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىش ئاساسىدا تۇرىدۇ» دەپ تونۇشتۇرۇپ، ئىمكانقەدەر بۇ مەكتەپكە ئەنگلىيە دائىرىلىرىنىڭ ئىلھام بېرىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئۇ، شۇنىڭدىن كېيىن دوكلاتتا مۇنداق دەيدۇ: «پەقەت مۇشۇ مەكتەپنى قوللاش ۋە ئۇنىڭغا ھوقۇق بېرىشنى مەقسەت قىلىدىغان سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈنلا سەئىد زەغلۇلنى مائارىپ مىنىستىرلىكىگە تەينىلىدىم». ئۇ كەينىدىنلا ئۆلاپ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بىز بۇ تەجرىبىنىڭ نېمە تۇغدۇرغانلىقىنى ناھايىتى دەققەت بىلەن كۆزىتىۋاتىمىز. مەن بۇ تەجرىبىنىڭ ئۇتۇقلۇق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن ۋە شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىمەن. ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسا، بۇ يۇزلىنىشتىكىلەرگە تېخىمۇ بەك ئىلھام بېرىمىز. تەجرىبە ئوڭۇشلۇق بولماي قالسىمۇ، مىسىرلىقلار ئىسلاھاتچىلىقتا ياۋروپالىقلارغا، بولۇپمۇ ئىنگلىزلارغا

بۇرۇنقىدىن بەكرەك تايىنىدىغان بولىدۇ. قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر بۇيەردە چېكىنىش يولى يوق. غەرب مەدەنىيىتىنى مىسرغا كىرگۈزۈش ئىشى جىددىي ۋە ئاكتىپ بولۇۋاتىدۇ. ۋەزىيەتنى ئوبدان دەڭسىگەندىن كېيىن تۇزگەن پىلانلىرىمىز زورلۇق كۈچ بىلەن ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىش پەيدا قىلىش بىلەن ئەمەس، بەلكى تەدرىجىي ئۆزگەرتىش ئۇسۇلى بويىچە ئوڭۇشلۇق يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ.»

سەئىد زەغلۇلنى ھىمايە قىلىدىغانلار: «سەئىد زەغلۇل ئىنگلىزچىلىشىپ كەتكەن ئوقۇتۇشنى ئەرەبچىلەشتۇرۇش تەلىپىدە چىڭ تۇرۇپ، ئاخىرى ئىنگلىزلارنى ماقۇل كەلتۈردى. بۇ، ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكى ۋە شەرىپىنى ئىسپاتلاشقا يېتىدۇ» دېيىشىدۇ. بىزمۇ سەئىد زەغلۇلنىڭ ھېچقانداق نەتىجىسى يوق ئىدى دېمەيمىز. بىز ئۇنى زىيۇر پاشادەك ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشتىن باشقىنى ئۇقمايدىغان قورچاقلاردەك جاھانگىرلارنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالغان دېمەيمىز. بىز دەيمىزكى: خىرىستىيان جاھانگىرلىرى سەئىد زەغلۇلنىڭ غەربلەشتۇرۇش، مىسرنى غەربكە يېقىنلاشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغانلىقىغا ئىشەنگەن. ئاساسى مەقسەت مۇشۇ. بۇ مەقسەت ئۈچۈن ئوقۇتۇشنى ئەرەبچىلەشتۇرۇش تەلىپىنى ئورۇندىماش ھېچگەپ ئەمەس. ئوقۇتۇش دانلوب تۇزگەن پروگراممىا بويىچە داۋاملاشتۇرۇلسا، قاتتىق نازارەت قىلىنسا، مىنىستىرلىك ھوقۇقى سەئىد زەغلۇلنىڭ قولىدا بولسىمۇ ھېچقىسى يوق.

ھەممىگە ئايانكى ھەقىقىي مائارىپ مىنىستىرى دانلوب ئىدى. كىشىلەرنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر بۇ بىر پاكىت. ئوقۇتۇش ئەرەبچىلەشتى. توغرا، بۇ بىر ياخشى ئىش. بىراق ئوقۇغۇچىلار نېمىنى ئوقۇيدۇ؟ ئەزھەردە ئەرەب تىلىدا دىنى بىلىم ئالغان سەئىد زەغلۇل دانلوب تۈزگەن ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىغا مەقسەتلىك تەڭسىز مۇئامىلە قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن پەيدا بولغان ئەرەب تىلىنى ۋە ئەرەبچە يازمىلارنى مەنسىتمەسلىكنى يوقۇتۇشقا تىرىشىپ باقتىمۇ؟ ئەرەبچە ئوقۇتۇش يولغا قويۇلغاندىمۇ ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى تۆرنىڭ بېشىدا تۇرۇۋەردىغۇ، ئۇنىڭ گېپى ھېساب بولۇۋەردىغۇ دانلوبنىڭ ئىپلاس پروگراممىسى دىنى دەرسنى ئەڭ قېرى، ئەڭ ئاجىز ئوقۇتقۇچىغا بەردى. دىنى دەرسنى ئەڭ ئاخىرقى سائەتكە ئورۇنلاشتۇردى، ئاخىرى بېرىپ قوشۇمچە دەرس قاتارىدا دەرسى سېتكىسىدىن چىقىرۋەتتى. ئوقۇغۇچىلارغا ئايەتلەرنى ۋە ھېچبىر جانغا ئەسقاتمايدىغان بىر دۆۋە تېكىستلارنى چۈشەندۈرمەي قارىسىغا يادلىتىپ، دىنى دەرس ئۆتۈش رەسمىيىتىنى ئادا قىلدى. ئۇ شۇنداق قىلىپ دىنى دەرسنى يوق قىلدى. ئەمدى سەئىد دىنى دەرسنى قايتا

يولغا قويۇشقا تىرىشتىمۇ؟ سەئىد تارىخى شەرەپ تۈيغۇسى يوق ئوقۇغۇچىلارنى يېتىشتۈرىدىغان، ئوقۇغۇچىلارنى ياۋروپاغا بۇرايدىغان، دىنسىزلاشتۇرۇپ، غەربلەشتۈرىدىغان تارىخ دەرسىنى تۈزىتىشكە تىرىشتىمۇ؟

مانا بۇ سىنتاش. مانا بۇ، ئىسلام ئېلىدىكى مۇسۇلمانلىقنى جاھانگىرلارغا ئالغۇزۇپ قويغان «مائارىپ مىنىستىرى» نى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم. كرومىر ئوچۇق ئېيتقاندەك خرىستىيانلار بۇ مىنىستىرنى تولۇق دىنسىزلاشتۇرۇشنى نىشان قىلدۇ. كاشىلا پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقنى زاھىرەن ساقلاپ قالدۇ.

مائارىپ مىنىستىرى شۇنداق قىلالىغان بولسا ئىدى، قوللاشقا ئەرزىگۈدەك، تارىختا ئۆزىگە خاس ئورۇن تۇتقۇدەك ھەقىقىي قەھرىمانغا ئايلانغان بولاتتى. سەئىد شۇنداق قىلالىدىمۇ؟ شۇنداق قىلىشنى ئويلاپ باقتىمۇ؟

سەئىدنىڭ ئوقۇتۇشنى ئەرەبچىلەشتۇرۇشتە چىڭ تۇرۇشى شەكسىز ياخشى بىر ئىش. بۇنىڭ بىلەن ئۇزۇلۇشكە ئاز قالغان يىپ ئۇزۇلمەي قالدى، لېكىن سەئىدنىڭ نەزىرى شۇ نۇقتىغىلا يەتكەن، ئەزھەردە دىنى مەلۇمات ئالغان بىر مۇسۇلماننىڭ نەزىرى يېتىشكە تېگىشلىك ئاساسى نۇقتىغا يېتەلمىگەن. قېنى ئۇنىڭ سەزگۈرلۈكى؟ دانلوب ئوقۇتۇش پروگراممىسىدا ئىسلامنى قەستەن پالغانلىقىنى، ئىسلام قائىدىلىرىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە خارابىيلىققا ئايلاندۇرغانلىقىنى نېمىشقا كۆرۈپ يېتەلمىدى؟

بىز ھازىر لۇتفى سەييىد، نازىلى خانىم ۋە سالونلارنىڭ ئەزھەردە ئىسلام شەرئىتى بويىچە ئوقۇغان بىر ئادەمگە كۆرسەتكەن تەسىرىگە قاراپ باقايلى:

كرومىر سەئىد زەغلۇلنى سالوندا راسا «چاقلاپ»، «قايتا قۇراشتۇرغان» دىن كېيىنلا ئاندىن مائارىپ مىنىستىرلىكىگە تەيىنلىدى.

بۇ بىر تەرەپ.

سەئىد ئۆزىنىڭ «خەلقپەرۋەرلىك» شۆھرىتى بىلەن قانۇن مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ «سايلانما ۋەكىلى» بولدى.

بىز ئاۋۋال قانۇن مەسلىھەت كېڭىشى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:

بۇ كېڭەش قارىماققا خەلقنى ئۆز - ئۆزىگە خوجا قىلىدىغان «پارلامېنت» تەك كۆرۈندۇ. ئىنگلىزلار ئۆزى زورلۇق كۈچى بىلەن بېسىۋالغان ئەللەردە ھاكىمىيەتنى خەلققە قايتۇرۇپ بېرىشنى خالىمايدۇ. بۇ كېڭەشنى قۇرۇشتىكى ھەقىقىي مەقسەت - شەرئىتىنىڭ ئورنىغا دەسسەيدىغان قانۇنلارنى چىقىرىش. خرىستىيان جاھانگىرلىكى (خۇسۇسەن مىسىردا) ئىسلام شەرئىتىگە زىت قانۇنلارنى

ھندىستاندا چىقارغاندەك مىسىردا مۇستەقىل چىقىرىشنى خالىمايدۇ. چۈنكى مىسىردا ئەزھەر بار. دىنى ئۆلىمالارمۇ كۆپ. ئىنگلىزلارنىڭ مىسىردا قوللانغان «كالا ھارۋىسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى بويىچە، بىر «خەلق ھاكىمىيىتى» قانۇنلارنى «قانۇنلاشتۇرسا» ياخشى بولىدۇ. شەرئىتكە زىت قانۇنلارنى «خەلق» ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىپ چىقارغان بولىدۇ. جاھانگىرلىك سىياسىتى خەلقنىڭ ئۆز ئىرادىسىنى جاھانگىرلارغا تاڭماقچى بولغانلىقىدىن نارازى بولغان ۋە غەزەپلەنگەن قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. مۇشۇنداق «ئويۇن» ئىچىدە جاھانگىرلار يولغا قويماقچى بولغان قانۇن خەلقنىڭ جاھانگىرلارغا قارشى قولغا كەلتۈرگەن «ئۇتۇقى» سۈپىتىدە يولغا قويۇلىدۇ.

كېڭەشنىڭ ئىككى ۋەكىلى بولاتتى. ئىككى ۋەكىلنىڭ بىرى تەيىنلىنەتتى، بىرى سايلىناتتى. سايلانغان ۋەكىل سەئىد زەغلۇل ئىدى. ئەينى ۋاقىتدا سەئىد زەغلۇلنىڭ خەلقپەرۋەرلىكتە داڭقى چىققان بولۇپ ناھايىتى ئاسانلا ۋەكىللىككە سايلانغان ئىدى. توغرا، ئۇ خەلق ۋەكىلى، كېڭەشتە خەلقنىڭ كۆڭلىدىكىنى ۋاكالىتەن بايان قىلىدۇ. لېكىن ئىسلامغا زىت قانۇنلارنى تۈزۈپ، ئۇنى قانۇنلاشتۇرۇۋاتقان سەئىد قايسى خەلقە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ مىسىردىكى مۇسۇلمان خەلقە ۋەكىللىك قىلامدۇ؟ مۇسۇلمان دېگەن مۇسۇلمانلىقنىڭ تەقەززاسى بويىچە اللەنىڭ شەرئىتىنى ھۆكۈمدار قىلاتتىغۇ، اللەنىڭ شەرئىتىدىن باشقا ھەرقانداق قانۇننى ھۆكۈمدار قىلىشنى رەت قىلاتتىغۇ؟ خەلق شۇ كۈنلەردە ئىسلامغا ئالدىنى قىلغانىدۇ، ياكى كەينىنى قىلغانىدۇ، ياكى بۇ مەسىلە بىلەن پۈتۈنلەي كارى بولمىغانىدۇ شۇنداقتىمۇ سەئىد ئادەتتىكى شەخس ئەمەس. بەلكى ئۇ بىر رەھبەر ۋە داھىي. رەھبەر دېگەننىڭ مەنىسى مىللەتكە توغرا يول كۆرسەتكۈچى، غەپلەتتە قالسا ئويغاتقۇچى، خەلقنى ئۆز بەختىنى تېپىشقا تەشكىللىگۈچى دېگەنلىكتۇر. سەئىد بىلىم سەۋىيەسىدىن قارىغاندا شەرئەت ساھەسىدىن يىراق ئادەم ئەمەس. بەلكى ئۇ، ئەزھەردە شەرئەت ئۆگەنگەن. قېنى ئۇنىڭ مۇسۇلمانچە سەزگۈرلۈكى؟ ھالا ئۇ ئەمدى ئىسلام شەرئىتىنىڭ ئورنىغا دەسسەيدىغان قانۇنلارنى تۈزىدىغان كېڭەشنىڭ سايلانما ۋەكىلى بولغىنىغا ئىپتىخارلىنىپ كېتىپتىغۇ؟

بۇ ئىككىنچى تەرەپ.

ئۈچىنچى تەرەپ تېخىمۇ خەتەرلىك.

1919 - يىلى بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ بىر قانچە ئايدىن كېيىنلا مىسىر ئىنقىلابى پارتلىدى. بۇ ئىنقىلاب ئۇممەتنىڭ ئىشغالىيەتكە چۈشۈپ

قالغاندىن بۇيانقى جۇغلانما غەزىپىنىڭ تاشقا تېپىشى ئىدى. «جۇغلانما غەزەپ» ئۇزۇندىن بۇيان كۆپ تەرىكىبلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەپ، ئاخىرى پارتلىدى. ئۇنىڭدا ئەللەرنى ئەسكىرى كۈچ بىلەن بېسىۋالغان، ئۆز مەۋجۇتلىقى بىلەن يەرلىك خەلقنىڭ ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلغان قاراقچى دۈشمەنلەرگە بولغان تەبىئىي غەزەپ بار ئىدى. ئۇنىڭدا يەنە 1914 - يىلى ئۇرۇش پارتلىغاندىن باشلانغان «ھەربىي ھامىيلىق» (ئۇنىڭ ئۈستىگە جاھانگىرلىك) قا نارازىلىق بىلدۈرۈش بار ئىدى. ھامىيلىق مەزگىلىدە ھۆرمىتى دەپسەندە قىلىنغان خەلق تېخىمۇ ياۋۇز مۇئامىلىگە ئۇچرىدى. ھەربىي سوت تەسىس قىلىنىپ، كىشىلەرگە يوقىلاڭ گۇناھلار بىلەن ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى. مەسىلەن: مەشھۇر «دەنشۇا ۋەقەسى» دە شۇنداق بولدى. بۇ ۋەقەنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى: بىر توپ ئەنگلىيە ئەسكىرى دەنشۇا كەنتىگە كەپتەر ئوۋلىغىلى بارغان، بىر ئەسكەرگە ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ ئۆلگەن. ئەنگلىيە ھەربىي سوتى بىر تۈركۈم يەرلىك خەلقنى «ئەنگلىيە ئەسكىرىنى ئۆلتۈردى» دېگەن تۆھمەت بىلەن ئۆلۈم جازاسى بەرگەن. بۇ ھادىسە باشقا ھادىسىلەرگە قوشۇلۇپ ئىنقىلابنىڭ پارتلاش قەدىمىنى تېزلىتىۋەتكەن. ئۇنىڭدا يەنە دېھقانلارنىڭ جاھاندارچىلىق تۈزۈمىگە بولغان ئات - ئۇلاغلىرىنى ۋە روزىغارلىرىنى ۋەتەننى قوغدايدىغان ئەسكەرلەرگە لازىم دەپ تارتىۋېلىشىدىن نارازى بولۇش بار ئىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ بۇلانمىلار ئەنگلىيە لورد ئاللېنبېينىڭ (Lord Allenby) رەھبەرلىكىدە خەلىپىلىككە قارشى ئۇرۇشقا سېلىشقا تەشكىللىگەن «ئەرەب ئەسكەرلەر» نىڭ تەمىناتىغا ئىشلىتىلگەن. لورد 1917 - يىلى بەيتۇلمۇقەددەسكە كىرگەندە: «مانا ئەمدى ئەھلىسلىپ ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى» دېگەن. ئۇ يەنە ئوچۇق قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ناۋادا ئەرەب ئەسكەرلەر يارەملەشمىگەن بولسا، خەلىپىلىكنى يېڭەلمەيتتۇق.» ئۇنىڭدا يەنە قاھىرىلىكەرنىڭ ئاۋستىرالىيەلىكلەر، يېڭى زېلاندىيەلىكلەر، جەنۇبى ئافرىقىلىقلار ۋە كانادالىقلاردىن تەشكىللەنگەن «ئانزاك» (ANZAC) قوشۇنىنىڭ قىلمىشلىرىدىن نارازى بولۇش بار ئىدى. بۇ قوشۇن قاھىرەدە كۆپ بۇزۇقچىلىقلارنى ۋە پاھىشىۋازلىقلارنى قىلدى. ئۇلار قارشىلاشقانلارنى تاپانچا بىلەن نەق مەيدانىدىلا ئېتىپ تاشلايتتى. بۇ، مىسىرلىقلارنى ئىنقىلاب قوزغاشقا ئۇندىگەن يەنە بىر كۈچلۈك ئامىل ئىدى.

ھەربىي ھامىيلىق ئېلان قىلىنغاندىن باشلاپ مىسىر خەلىپىلىكتىن رەسمىي ئايرىلىپ قالدى. خەلىپىلىك بىلەن ئاخىر مۇناسىۋىتى ئۇزۇلۇپ، بىرىتانىيەگە قارام بولۇپ قالدى. مانا بۇ، مىسىرلىقلارنى ئىنقىلابقا ئۇندىگەن ئەڭ كۈچلۈك ئامىل.

سياسىي ساھەدە مىسرنىڭ خەلىپىلىك بىلەن بولغان ئەمەلىي مۇناسىۋىتى خېلى بۇرۇنلا ئۈزۈلگەن ئىدى. خەدىۋ تەۋپىق ھوقۇقتىن قالدۇرۇلۇپ، مىسىر بېرىتانىيە ئىشغالىيىتىگە بويسۇنغاندىن باشلاپ، نامدا خەلىپىلىككە تەۋە بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمىدى. ئەمما مەنىۋي مۇناسىۋەت مىسىرلىقلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە ساقلىنىپ قالدى. مەنىۋي مۇناسىۋەت مىسىر مۇسۇلمانلىرىنى ئىسلام خەلىپىلىكىگە باغلايدىغان ئىسلامىي رىشتە ئىدى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئىسلام روھىدىن ئايرىلىپ قانچىلىك يامان ھالغا چۈشۈپ قالغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بۇ خەلىپىلىك يەنىلا پۈتكۈل جاھانىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبلىرىدە ئىسلامنىڭ سىمۋولى ئىدى ۋە ئىسلامغا ۋەكىللىك قىلاتتى.

ئەنگلىيە بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن مىسرغا ھەربىي ھامىيلىقنى ئېلان قىلغاندا مىسىر ئوسمانىيلار ئىمپېرىيەسىدىن ئايرىۋېتىلدى. بۇ، مۇسۇلمانلارغا بەكمۇ ئېغىر كەلدى. ئىنقىلاب قوزغاشقا كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتتى.

قىسقىسى، ئىنقىلاب ئاساسى جەھەتتىن ئىسلامىي شەكىلدە ئېلىپ بېرىلدى. مىسىردىكى مۇسۇلمان خەلق قاراقچى كاپىرلارغا قارشى ئىنقىلاب قىلدى. بۇ قېتىمقى ئىنقىلاب ناپالېئوننىڭ زامانىدىكى ئىنقىلابقا ئوخشاشلا ئىسلامنىڭ بۆشۈكى - ئەزھەردىن باشلاندى.

لېكىن ئىنقىلابتا خەتەرلىك بىر بۇرۇلۇش پەيدا بولدى. بۇ خەتەرنىڭ ئاساسلىق تۈگۈنى سەئىد زەغلۇل بىز ئىنقىلاب ھۆججەتلىرىنىڭ يورۇقىدا تارىخقا كۆز يۈگۈرتۈپ باقايلى 1969 - يىلى بېرىتانىيە مۇزېيى 1919 - يىلدىكى ئىنقىلابنىڭ بەزىبىر ھۆججەتلىرىنى ئەللىك يىل توشقاچقا ئەھرام گېزىتىدە ئېلان قىلدى[①]. بۇ ھۆججەتلەردە كىشىنى ئويغا سالىدىغان ئاجايىپ مەزمۇنلار بار.

سەئىد قاھىرەنىڭ پەلەكىي كوچىسى - ھازىرقى «بەيتۇل ئۈممەت»نىڭ ئورنىدا ئولتۇراتتى. بۇ كوچىنىڭ لوق دەرۋازىسىنىڭ ئۈدۈل تەرىپىدە مۇھەممەد مەھمۇد پاشا ئولتۇراتتى. بۇ پاشا ئەينى ۋاقتىدا سەئىد زەغلۇلدەك خەلقپەرۋەر بولمىسىمۇ، ئەمما كۆزگە كۆرۈنگەن شەخسلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى مەھمۇد سۇلايمان پاشا مىسىر پاشالىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئاسيوتتىكى سەلىم ساھىلىدا چوڭ فېئودال ئىدى.

① بېرىتانىيە مۇزېيىنىڭ ئەللىك يىل بۇرۇن بولغان تارىخى ۋەقەلەرنىڭ ھۆججىتىنى ئېلان قىلىدىغان قائىدىسى بار ئىدى. كېيىن بۇ قائىدە ئوتتۇز يىل ئۆتكەندە ئېلان قىلىشقا ئۆزگەرتىلدى. مۇھىم ھۆججەتلەر يەنىلا ئەللىك يىل ئۆتكەندە ئېلان قىلىنىدى. بەزى ھۆججەتلەر مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن قەتئىي ئېلان قىلىنمىدى.

مۇھەممەد پاشا ئەنگلىيەنىڭ ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان بولۇپ، ئەينى زامانىدىكى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قائىدىسى بويىچە ئاقسۆڭەكلىك ھاسسىسى كۆتۈرۈپ يۈرەتتى.

مەزكۇر ھۆججەتلەرنىڭ بىرىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «مۇھەممەد مەھمۇد ئۆيگە قايتىشدا ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋاتقان سەئىد زەغلۇل بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. مۇھەممەد مەھمۇد سەئىدنى ھاسسىسى بىلەن توسۇپ توختاتتى: «خەلق قاياۋاتىدۇ، بىر ئىش قىلىشمىز كېرەك» دېدى ئۇ سەئىدكە. «نېمە قىلالايمىز؟ ھامىيلىق ئېلان قىلىنىپ بولدىغۇ» دېدى سەئىد، جاۋاب بېرىپ.

بۇ يەردە مۇھىم ئىككى نۇقتا ئاشكارىلاندى. بىرىنچى نۇقتا شۇكى، خەلق داھىيلارنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن ئەمەس بەلكى ئۆزلۈكىدىن قاينىغان. يەنى ئىنقىلاب بۈاستە خەلق تەرىپىدىن قوزغالغان. (ئىنقىلابنىڭ قوزغىلىشىدىكى قىسمەن سەۋەبلەرنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق) ئىككىنچى نۇقتا شۇكى، سەئىد زەغلۇل تا شۇ كەمگىچە بىرەر ئىش قىلىشنىڭ مۇمكىنلىكىگە كۆزى يەتمىگەن. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە ھەربىي ھامىيلىق ئېلان قىلىندى، كەسكىن ھەربىي سوت بار. شۇڭا ھېچقانداق ئىش قىلىشنىڭ ئىمكانىيىتى يوق ئىدى.

ھۆججەتتە يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: «خەلق قاتتىق قوزغىلىۋاتىدۇ، بىرەر ئىش قىلمىساق، پويىزغا ئۇلگۈرەلمەيمىز.» دېدى مۇھەممەد مەھمۇد، سەئىدكە.

ئەتىسى سەئىد ئۆزى، ئابدۇل ئەزىز پاشا پەھمى، مۇھەممەد پاشا شەرئاۋىيدىن ھەممىگە مەشھۇر بولغان ئۈچ كىشىلىك ئۆمەك تەشكىللەپ، ئەنگلىيەنىڭ ئالىي ۋەكىلىنىڭ قېشىغا بېرىپ، «خەلقنىڭ تەلىپى» نى يەتكۈزدى.

بۇ يەردە ئازراق توختىلىش كېرەك.

سەئىد زەغلۇلنى مۇھەممەد مەھمۇدنىڭ «بىرەر ئىش قىلمىساق، پويىزغا ئۇلگۈرەلمەيمىز» دېگەن سۆزى ھەرىكەتكە كەلتۈردىمۇ؟ سەئىد داھىيلىق مەرتىۋىسىنىڭ قولىدىن كېتىپ قېلىشىدىن قورقتىمۇ؟ مۇھەممەد مەھمۇد ياكى باشقىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىشىدىن قورقتىمۇ؟

بىز بۇ ھەقتە كۆپ توختالمايمىز. ياخشى گۇمان قىلايلى. مۇھەممەد مەھمۇدنىڭ سۆزى سەئىدنى ھەرىكەت قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى. شۇنىڭ بىلەن سەئىد ھەرىكەت قىلىشنى قارار قىلدى.

لېكىن ھۆججەتنىڭ «ئۆممەت» نىڭ ئەينى ۋاقتىدىكى بىرىتانىيە ئالىي ۋەكىلى سېرۇئىنگاتې (Wingate) بىلەن ئۇچراشقانلىق توغرىسىدىكى بايانلىرى ئۇستىدە توختىلمىز.

سەئىد ئۇممەتنىڭ نازارىلىقى قوزغالغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ، ھەربىي ھامىيلىقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشنى تەلەپ قىلدى. ھۆججەتتە دېيىلىشىچە: ئالىي ۋەكىل ئۆمەكنىڭ سۆزىنى ئىنكار قىلغان قىياپەتتە ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: «قارىغاندا سىلەر مۇستەقىللىق تەلەپ قىلدىكەنسىلەر» سەئىد: شۇنداق، مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىمىز، دەپ جاۋاب بەرگەن.

بىز سەئىدنىڭ شۇ چاغدىكى مەپكۇرسىگە قاراپ باقايىلى مۇستەقىل بولۇش ئۇنىڭ كۆڭلىگە كەلمىگەن، ئۇنىڭ ئالىي ۋەكىلگە قىلغان سۆزىدىمۇ ئۇنداق گەپ يوق. ئۇنىڭ كۆڭلىگە پەقەت ھەربىي ھامىيلىقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، جاھانگىرلارنىڭ چاڭگىلىنى بوشىتىشنى تەلەپ قىلىش كەلگەن. لېكىن اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئالىي ۋەكىل مۇستەقىللىق دېگەن سۆزنى ئېغىزىدىن چىقاردى. ئېھتىمال ئۇ، قوزغىلىش ئالدىدا تۇرغان «خەلق ۋەكىللىرى» بۇنىڭدىنمۇ تۆۋەن تەلەپ بىلەن كەلمىدى دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر سەئىد ئۇنىڭ لوقمىسىنى ئېلىپ: «شۇنداق، مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىمىز» دەپ جاۋاب بەردى. ۋنگات بۇ تەلەپكە ئۆزىنىڭ قوشۇلالمايدىغانلىقىنى، بۇ ئىشنى بىرىتانىيە ھۆكۈمىتىگە يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلارنى يولغا سالدى.

ئالىي ۋەكىل «خەلقنىڭ تەلىپى» نى رەت قىلغاندىن كېيىن ئىنقىلاب پارتلىدى. ئىنقىلاب ھەممە جايغا يامرىدى. پايتەختتىن ئۇزاق تۇزلەڭلىككىچە ھەممە خەلق ئىنقىلابقا قاتناشتى. تەبىئىيكى قاھىرە ئىنقىلاب مەركىزى بولدى. ھەركۈنى خەتىلەر قاراقچى جاھانگىرلارغا قارشى خەلقنىڭ قىزغىنلىقىنى ئاشۇرۇدىغان نۇتۇقلارنى سۆزلىگەندىن كېيىن، نامايىشچىلار ئەزھەردىن كوچىغا چىقاتتى. ئىشغالىيەتچىلەر نامايىشچىلارنى زەمبىرەك بىلەن ئوققا تۇتاتتى. ھەر كۈنى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆلەتتى. ئاققان قانلار، كۆكرەككە تېگىۋاتقان ئوقلار ئىنقىلاب ئوتىنى تېخىمۇ ئۆلغايتىۋەتتى. سەئىد ۋە ئۇنىڭ «ھۆرمەتلىك ھەمراھلىرى» (ئىنقىلابنى قوللايدىغان مىسىر گېزىتلىرىنىڭ سۆزى) پالاندى. ئەنگلىيەلىكلەر: «داھىيلار پالانسا ئىنقىلاب پەسەيدۇ، ۋەزىيەتنى كونترول قىلالايمىز» دەپ ئويلايتتى. لېكىن ئىنقىلاب تېخىمۇ ئۆلغايدى. (بۇنداق ۋەزىيەتتە داھىينى پالاش شۇنداق ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.) شۇنىڭ بىلەن بىرىتانىيە ئالىي ۋەكىلىنى مىسىردىن قايتۇرۇپ

كېتىپ ئۇنى باشقا ۋەزىپىگە قويدى. ئىنگلىزلار ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان چوڭ ئەمەلدارلىرىنى شۇنداق جازالايدۇ. ئەنگلىيە، ئىنقىلابنى پەسەيتىپ، بىرىتانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ باش ئاغرىقىنى تۈگىتىدۇ دېگەن ئۈمىد بىلەن لورد ئاللېنبېينى مىسىرغا ئالىي ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى. ئاللېنبېي خەلىپىلىكنى يەڭگەن «غالىب» قوماندان ئىدى. بۇ مىلىتارىستنىڭ خېلى ھەيۋىسى بار بولۇپ، مىسىرلىقلار ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ قارشىلىقنى توختاتىشى، ئىنقىلابنى ئاخىرلاشتۇرۇشى مۇمكىن ئىدى.

يەنە بىر ھۆججەتتە دېيىلىشىچە، ئاللېنبېي بىر قارارغا كېلىشتىن بۇرۇن تولۇق بىرئاي مىسىرنىڭ ئەھۋالىنى تەتقىق قىلدى. ئىنقىلاب ئۆز پېتىچە داۋام قىلىۋەردى. كېيىن ئۇ، ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىگە بىر ئۇزۇن دوكلات يوللىدى. بۇ دوكلات تولۇقى بىلەن مەزكۇر ھۆججەتتە ئېلان قىلىنغان. دوكلاتتا ناھايىتى چوڭقۇر مەنىگە ۋە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە مۇنداق ئىككى جۈملە سۆز بار: «ئىنقىلاب ئەزھەردىن باشلىنىپتۇ، بۇ تولىمۇ خەتەرلىك بىر ئىش». «سەئىد زەغلۇلنى نەزەربەنتىتىن بوشتىكىلار ئۇنى قاھىرەگە قايتۇرۇپ كېلىكىلار»

بۇ قاقاش ئىنقىلابنىڭ ئەزھەردىن باشلانغانلىقىنى يەنى بۇنىڭ بىر دىنىي، ئىسلامىي ئىنقىلاب ئىكەنلىكىنى، بۇنداق ئىنقىلابنىڭ تولىمۇ خەتەرلىك بولىدىغانلىقىنى بىلۈالدى. (بۇنى بىلىشكە قاقاشلىق كەتمەيدۇ)

دىن دۈشمەنلىرى شۇنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدۇكى، ئۇلارغا نىسبەتەن دىنىمىزدىكى جىھاد روھىي بەك خەتەرلىك. ئۇلار ھەربىي جەھەتتە كۈچلۈك، ھەممە تېررورلۇق ۋاستىلىرى ئۇلارنىڭ قولىدا، ئۇلار ئىنقىلاب ئوتىنى ئاخىرى ئۆچۈرەلەيدۇ. بىراق ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن بەك كۆپ چىقىم تارتىدۇ. ھەمدە كېيىنلىكىدىن خاتىرجەم بولالمايدۇ. چۈنكى، ئىسلامدىكى جىھاد روھىي ھەرگىز ئۆچمەيدۇ. بۇ روھ بىر مەزگىل ھەربىي مەغلۇبىيەت سەۋەبىدىن پەسىيىپ قالسىمۇ ھامان ئۆلمەيدۇ. بۇ روھ قاچان بولسا يەنە بىر قېتىم قايتا باش كۆتۈرىدۇ.

ئاللېنبېي تەلەپ قىلغان ھەل قىلىش چارىسى مۇنداق: «سەئىد زەغلۇلنى نەزەربەنتىتىن بوشتىكىلار ئۇنى قاھىرەگە قايتۇرۇپ كېلىكىلار»

لورد ئاللېنبېي: سەئىد زەغلۇلنىڭ پالىنىشى ئىنقىلاب دائىرىسىنى كېچەيتىۋەتكەن، قارشىلىقنى كۈچەيتىۋەتكەن؛ سەئىد زەغلۇلنى قايتۇرۇپ كېلىش بىلەن ۋەزىيەتنى بېسىقتۇرۇپ ئىنقىلابنى ئاخىرلاشتۇرغىلى بولىدۇ دەپ قارىغان. بىز ئەڭ يۇقىرى چەكتە ياخشى گۇمان قىلىپ شۇنداق پەرەز قىلىپمۇ باقايلى. لېكىن

سەئىد زەغلۇلنىڭ قايتىپ كەلگەندىن كېيىنكى مەسلىكى بىزنى ئاللىبىينىڭ دوكلاتىنى باشقىچە چۈشىنىشكە قىستايدۇ. ئاللىبىينىڭ دوكلاتىدىكى ئىنقىلابنىڭ خاراكتېرىنى دىنىي ئىنقىلاب دەپ بېكىتىش بىلەن سەئىد زەغلۇلنى قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ قويىدۇ.

سەئىد زەغلۇل قايتىپ كەلگەندە «دىن خۇدانىڭ ۋەتەن ھەممەيلەننىڭ» دەيدۇ. بۇ گەپنىڭ مەنىسى بەكمۇ ئوچۇق.

دىن خۇدانىڭ، يەنى دىن سىلەر بىلەن اللەنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىش. شۇئارلىرىڭلاردا، ھەربىرىكەتلىرىڭلاردا دىننىڭ گېپىنى قىلماڭلار ۋەتەننىڭ گېپىنى قىلىڭلار ۋەتەننى ئاساسى ئورۇنغا قويۇڭلار

باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئىنقىلاب دىنى ئىسلامىي ئىنقىلاب بولۇشتىن دىن بىلەن ھېچبىر ئالاقىسى يوق ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىنقىلابىغا بۇرۇنۇتىلدى.

سەئىد ئىنقىلاب شۇئارى قىلغان مەزكۇر سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەلمىگەنلەر بولسا، سەئىدنىڭ «دىن خۇدانىڭ» دەپ بولغاندىن كېيىن «ۋەتەن ھەممەيلەننىڭ» دېگەن سۆزنى نېمە مەقسەت بىلەن دېگەنلىكىگە قاراپ باقسا بولىدۇ. سەئىد «ھەممەيلەننىڭ» دېگەندە، قىبتىلار ۋە مۇسۇلمانلارنى كۆزدە تۇتىدۇ. قىبتىلار ئەينى ۋاقىتتىكى شارائىتنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئىنقىلابقا قاتناشقان ئىدى. سەئىد دېمەكچىكى ۋە دېدىكى: ئىنقىلابقا قىبتىلارمۇ قاتناشقاچقا، دىنى شۇئارلارنى كۆتۈرمەڭلار ۋەتەنپەرۋەرلىك شۇئارىنى كۆتۈرۈڭلار چۈنكى بۇ شۇئار «ھەممەيلەن» نى ئۆز ئىچىگە ئالالايدۇ، ئەمما دىن خۇدا ئۈچۈن، يەنى دىن ئىنسان بىلەن اللە ئوتتۇرىسىدىكى خۇسۇسىي ئىش. بۇ ئىشنى كىشىلەر مەخپىي قىلىشى، ئاشكارىلىماسلىقى كېرەك.

قىبتىلارنىڭ مىسىردا مەۋجۇت بولۇشى مۇسۇلمانلارنى مۇسۇلمان بولۇشتىن توسامدىغاندۇ؟ مۇسۇلمانلارنى ئۆز مۇسۇلمانلىقىنى جاكارلاشتىن توسامدىغاندۇ؟ مۇسۇلمانلىقنىڭ تەقەززاسى بويىچە ھەربىكەت قىلىشتىن توسامدىغاندۇ؟ مۇسۇلمانچە ھەربىكەت قىلغاندا، مۇسۇلمانچە ھەربىكەت قىلدىم دېيىشتىن توسامدىغاندۇ؟

كىم شۇنداق دېدى؟ كىم شۇنداق بېكىتتى؟ قايسى ئاساس بويىچە شۇنداق بېكىتتى؟

قىبتىلار ئون تۆت ئەسىردىن بۇيان - مۇسۇلمانلار مىسرنى فەتھى قىلغاندىن بۇيان مىسردا ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار تىنچ - ئامان ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. جاھان

تارىخدا ئاز سانلىق مىللەتلەر پەقەت ئىسلام سايىسىدىلا شۇنداق كۆڭۈللۈك ياشىيالايدۇ. ئۇلار رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ سايىسىدا خرىستىيان دىنى مەزھەپ ئىختىلاپى تۈپەيلىدىن راسا خورلۇق تارتىۋاتقاندا ئىسلام ئۇلارنى بۇ خورلۇقتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويدى. ئىسلام ئۇلارغا زايە بولغان ئىنسانىي ھۆرمىتىنى قايتۇرۇپ بەردى. ھەتتا بىر قىبتى نەچچە مىڭ مىل يول بېسىپ ئوغلىنى ئەمر ئىبنى ئاسنىڭ ئوغلى ناھەق ئۇرغانلىقىنى ئۆمەرگە شىكايەت قىلىپ كەلدى. ۋەھالەنكى ئۇلار رۇملۇقلار زامانىدا قامچىنى نان ئورنىدا يەيتتى. ئۆمەر ئىسلامنىڭ مۇنۇ بۇيۇك پىرىنسىپىنى شۇ قىبتىلارنى دەپ تېخىمۇ گەۋدىلەندۈردى: «ئەمرى قاچاندىن بىرى كىشىلەرنى قۇل قىلىۋالدىڭلار؟ ئۇلارنى ئانىلىرى ھۆر تۇغقان ئىدىغۇ».

قىبتىلار شۇنچە ئۇزۇن زامان تىنچ - ئامان ئەركىن ياشىدى. ناسارالارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ھېچقانداق ئاز سانلىق مىللەت مۇسۇلمانلىرى ئۇنداق خاتىرجەملىكىنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىدى. بۇنىڭغا مىسىر قىبتىلىرى بىلەن زامانداش بولغان ھەبەشلەر ئەڭ ئوچۇق بىر مىسال. ھەبەشلەر ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 65% دىن كۆپرەكىنى ئىگىلىگەن تۇرۇقلۇق ئېزىلدى، خورلاندى، دۆلەت كادىرى بولالمىدى، ھوقۇق تۇتالمىدى، رەسمىي دۆلەت مەكتەپلىرىدە دىن ئۆگىنەلمىدى. ئۇلارغا باللىرىنى دىنى پىرىنسىپ بويىچە ئوقۇتىدىغان مۇسۇلمانچە مەكتەپلەرنى ئېچىشقا يول قويۇلمىدى. قۇرئان يادقا ئالدۇرىدىغان قارىيخانىلارنى ئاچقانلارغا ھۆكۈمەت ئېغىر جەرىمانە قويۇپ، تاقاشقا مەجبۇرلىدى. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ھەبەشىستانىنىڭ سابىق پادىشاھى ھىلاسلاسلى پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ ئالدىدا: «يەنە ئون ئىككى يىلدا ھەبەشىستاندا پەقەت بىرلا دىن بولىدۇ. يەنى مۇسۇلمانلارنى باستۇرىمەن، قىرغىن قىلىمەن، قوغلۇۋېتىمەن» دېدى. ئۇنىڭ بۇ گېپىگە قارىتا دۇنيا جامائەتچىلىكىدىن ھېچقانداق قارشى ئاۋاز ئاڭلانمىدى.

ئەمما مىسىردا ئۇنداق ئىشلار يۈز بەرمىدى. مۇسۇلمانلار ئىسلامغا رىئايە قىلىدىغان مۇسۇلمان بولغاندا ئۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى ئىسلام ئۇلارنى ئادىللىق قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇلار يا ئۇنداق، يا مۇنداق جۇغراپىيىلىك مەنپەئەت ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى اللە رازىلىقى ئۈچۈن ئادالەتنى بەرپا قىلىدۇ. مۇسۇلمانلار دىندا قانچە چىڭ تۇرغانسېرى ھەقىقەت بايرىقى شۇنچە ئېگىز جەۋلان قىلىدۇ. ئىلاھىي ئادالەت شۇنچە كەڭ تەتبىقلىنىدۇ.

﴿فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنتُ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِن كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ ﴿شۇنىڭ ئۈچۈن ئى مۇھەممەد بارلىق ئىنسانلارنى تۇغرا دىن ئاساسىدا ئىتتىپاق بولۇشقا چاقىرغىن، بۇيرۇلغىنىڭ بويىچە توغرا يولدا چىڭ تۇرغىن، كاپىرلارنىڭ نەپسى - خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن ۋە ئېيتقىن: الله نازىل قىلغان كىتابلارغا ئىمان ئېيتتىم، ئاراڭلاردا ئادىل بولۇشقا بۇيرۇلدۇم الله بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزدۇر، سىلەرنىڭمۇ پەرۋەردىگارىڭلاردۇر، بىزنىڭ ئەمەللىرىمىز ئۆزىمىز ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارمۇ ئۆزلىرىڭلار ئۈچۈندۇر، سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا جېدەللىشىشكە ئورۇن يوق. الله قىيامەت كۈنى بىزنى يىغىدۇ، ئاخىرى قايتىدىغان جاي الله‌نىڭ دەرگاھىدۇر﴾[1].

ئىسلامنىڭ سايىسىدە ئىززەت تاپقان، ھۆرمەت تاپقان قېتىلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى مۇسۇلمانلارنى مۇسۇلمان بولۇشتىن، مۇسۇلمانلىقنى ئېلان قىلىشتىن، مۇسۇلمانلىقنىڭ تەقەززاسى بويىچە ھەرىكەت قىلىشتىن، ئىسلامىي يۈرۈشلەرنى قىلغاندا ئىسلام يۈرۈشى قىلغانلىقىنى ئاشكارىلاشتىن قانداقمۇ توسىدۇ؟ بۇيۇك بىر «مۇسۇلمان» داھىينىڭ ئىدىيەسىدە قانداقلارچە مۇنداق چوڭ بۇرۇلۇش بولۇپ قالىدۇ؟

ھازىر بىز باشقا تەرەپتىن - خرىستىيان جاھانگىر دۆشمەن تەرەپتىن قاراپ باقايلى:

خرىستىيانلارنىڭ خاھىشىغا زىت ھالدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلسە، ئىنقىلاب بولسا، جاھانگىرلارغا ئىسلامىي جىھاد ھەرىكىتى خوپ كېلەمدۇ ياكى دىنىي ياقىلسايدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى خوپ كېلەمدۇ؟

شەك يوقكى، بۇ ئىككى ھەرىكەتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق بەك چوڭ. بۇ دىنىي ئۆز پەرزەنتىنى تونۇغاندەك تونۇيدىغان دۆشمەنلەر بۇ پەرقىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ.

ئىنقىلاب ئىسلامىي جىھاد ھەرىكىتى بولسا، مەسىلە بەكمۇ ئايدىڭ: قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن مۇسۇلمانلار ئۆز ئېلىنى بېسىۋالغان خرىستىيان دۆشمەنگە قارشى كۈرەش قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ يېرىم يولدا خرىستىيان دۆشمەن بىلەن يارىشىپ قىلىشنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولامدۇ؟ ئۇلارنىڭ دۆشمەن بىلەن بىرەر ئىشتا «چۈشىنىش

[1] سۈرە شۇرا، 15-ئايەت.

ھاسىل قىلىش» نىي تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولامدۇ؟ ئۇلارنىڭ غەربلەشتۈرۈش ھەرىكىتىگە، يېقىنلاشتۇرۇش ھەرىكىتىگە سۈكۈت قىلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولامدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئىسلام شەرىئىتىنى ھاكىمىيەتتىن چەتلەشتۈرۈشىگە سۈكۈت قىلىشىنى، دانلۇب تۈزگەن ئوقۇتۇش پروگراممىسىدا ۋە خرىستىيان جاھانگىرلىكىنىڭ تەشۋىقات ۋاستىلىرى تۈتۈپ ماڭغان يولدا ئىپادە ئەتكەن ئىدىيەۋى ھۇجۇمغا سۈكۈت قىلىشنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولامدۇ؟

ئىنقىلاب ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى بولسا، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بولىدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى. ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى سايىسىدا غەربلەشتۈرۈش ۋە يېقىنلاشتۇرۇش ئىشلىرى پۈتتى. ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ دائىرىسى كېڭەيدى. دانلوبنىڭ پروگراممىسى داۋاملىق يولغا قويۇلدى. تەشۋىقات ۋاستىلىرى مۇسۇلمانلارنى دىنسىزلاشتۇرۇش رولىنى داۋاملىق جارى قىلدۇردى.

جاھانگىرلارنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا بولغۇلۇق بولدى. مىسرلىقلار قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ئەمدى جاھانگىر خرىستىيان دۇشمەنلەرگە ئىسلامىي جىھاد ھەرىكىتى خوپ كېلەمدۇ، ياكى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتىمۇ؟ زادى قايسى خوپ كېلىدۇ؟ ئاللىنبېينىڭ ئۆز دوكلاتىدا ئىنقىلابنىڭ ئەزھەردىن باشلانغانلىقىنى، بۇ ئىشنىڭ ناھايىتى خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشى، ھۆكۈمىتىگە سەئىد زەغلۇلنى قويۇۋېتىپ ئۇنى قاھىرەگە قايتۇرۇپ كېلىش مەسلىھەتنى بېرىشى ئەجەبلىنەرلىكمۇ؟

بۇ قاقاش بۇ مەقسەتلەرنى ئويلىمىغان، (ئىسلامىي زېمىنىدىكى ھەرقانداق جاھانگىر خرىستىيان ئۇنى ئويلىمايدۇ) ئۇنىڭ ھۆكۈمىتىگە سەئىدنى قويۇۋېتىپ قاھىرەگە قايتۇرۇپ كېلىش مەسلىھەتنى بېرىشى بۇيۇك «مۇسۇلمان» داھىينىڭ ئىدىيەسىنىڭ نازىلى پازىلنىڭ سالونىدا «مىللەت ئۇستازى» نىڭ پىكىرلىرىدىن تەسىرلىنىپ، لورد كرومېرنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، نازىلى خانىمنىڭ «ھۆرىيەتپەرۋەرلىكى» نىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سەۋەبلەر بىلەن ئۆزگەرگەنلىكىنى بىلىش بىلەن تامامەن مۇناسىۋەتسىز. بىز مۇنازىرە قىلىش يۈزىسىدىن شۇنداق پەرەز قىلىپمۇ باقايلى. نېمىلا دېگەن بىلەن سەئىد قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىنگلىزلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى باھانە قىلىپ، ئىنقىلابنى توختاتتى. سۆھبەتتىن كېيىن مۇنداق مەشھۇر ئىككى جۈملە سۆزنى قىلدى: «ئەھدىنامىدە زىيان تارتساقمۇ ئىنگلىزلارنىڭ دوستلۇقىنى قولغا كەلتۈردۇق». «ئىنگلىزلار ئەقىللىك ئۇلۇغ رەقىبلەر» ئاۋام خەلق بۇنىڭدىن نارازى بولمىدى.

5 - ئاسارەت: ئەلمانىي داھىيلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ۋە دىنىي رەھبەرلىكنىڭ ئورۇن بوشتىشى

ھەقىقەتەن ئۆزگىرىش بەك چوڭ بولدى. تۇيۇقتىن ئۆزگىرىش بولدى. ئاجايىپ ئوڭاي ئۆزگىرىش بولدى. بىز بۇ ئۆزگىرىشنىڭ سەۋەبلىرىنى تەتقىق قىلىپ بېقىشىمىز كېرەك.

داھىينىڭ ئىسلامىي روھ ۋە ئىسلامىي نۇقتىئىنەزىرىدىن بۇرالغانلىقىغا ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىن داھىينى پالاش، بىز مەزگىلدىن كېيىن ئۇنى قايتۇرۇپ كېلىپ ئۇنى «خەلقنىڭ مەبۇدىغا» ئايلاندۇرۇش، بۇ ئارقىلىق ئىنقىلاب ئېقىنىنى ئىسلامدىن باشقا ياقتا بۇراش ئويۇنىنى ئىنگلىزلار مىسىردا ئويناندى. بۇ ئويۇننى فرانسۇزلار ئالجىرىيەدە تەكرارلىدى. بۇنداق ئويۇن ئويناش دىن دۈشمەنلىرىگە ئىسلام بايرىقى ئاستىدىكى جىھادقا قارشى تۇرۇشتىن ئۆگىراق تۇيۇلدۇ.

سەئىد ئاۋام خەلقنىڭ تۇيغۇسىدا ئەپسانىۋى شەخسكە ئايلاندى.

ئۇنىڭ ناتىقلىق تالانتى بۇرۇنمۇ چۆرىسىگە يىغىلۋالغان خەلقنى قاتتىق ھاياجانلاندۇراتتى. ئۇنىڭ پالىنشى، ئاندىن قايتىپ كېلىشى كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا بولغان قايىللىقىنى نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇۋەتتى. ئەينى ۋاقىتنىڭ گېزىتلىرى بۇ خىل قايىللىقنى چوقۇنۇش دەپ ئىپادىلىدى. ئۇنىڭ بىلەن سەئىدنىڭ دېگەنلىرى ھەرقانچە خاتا بولسىمۇ توغرا بولدى. ئۇ ھەرقانچە بەتبەشىرە قىلىقلارنى قىلسىمۇ، توغرا قىلغان بولدى. ياكى ئۇنىڭغا ھېچكىم ئېتىراز بىلدۈرمىدى.

سەئىد كۈندىلىك خاتىرىلىرىدە ئېتىراپ قىلغىنىدەك، قىمار ئويناتتى. ئۇ قىمارغا شۇنداق بېرىلگەن ئىدىكى، ئاخىرىدا ھەممە مال - مۈلكىدىن ئايرىلدى. بۇ ئەھۋالنى ئۇنىڭ سىياسىي رەقىبلىرى ئاۋام - خەلقە ئاشكارىلىدى، ئاۋام بۇنى يۇتۇۋەتتى. سىياسىي رەقىبلەر ئۇنى قانچە چۈشۈرگەنسىرى ئاۋام - خەلق ئۇنى شۇنچە بەك قوللىدى. ئۇ روزا تۇتمايتتى، ھەتتا رامىزاندىمۇ ھاراق ئىچەتتى. رەقىبلەر ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى پاش قىلاتتى. كىشىلەر ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن : سەئىدنىڭ تېنى ئاجىز، روزا تۇتۇشقا قۇربى يەتمەيدۇ، دېمەك ئۇنىڭ ئۆزرىسى بار. دوختۇر ئۇنىڭغا ئاشقازانىنى ياخشىلاش ئۈچۈن پات - پات ھاراق ئىچىپ تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلغان دەپ باھانە كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاۋام - خەلق ئۇنىڭ روزا تۇتمىغىنىنى، ھاراق ئىچكىنىنى يۇتۇۋېتىپ، ئۇنى تېخىمۇ بەك قوللىدى ئۇ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى، قۇدا - باجىلىرىنى چوڭ خىزمەتلەرگە قويدى. رەقىبلەر ئۇنىڭ بۇ «يۇرتۇزلۇقىنى» ئەيىبلىدى. «ھۆكۈمەتنى زەغلۇللاشتۇرىمەن» دېدى ئۇ، رەقىبلىرىنى

مەنستمىگەن قىياپەتتە. ئاۋام - خەلق بۇيۇك داھىينىڭ جاۋابىغا قايىل بولۇپ چاۋاك چېلىشتى.

ئاخىرى بېرىپ مەسلە ئاۋام - خەلقنىڭ ئېڭىدا ئاۋۋال ئىسلام مەسلىسى بولۇشتىن ۋەتەن مەسلىسىگە ئۆزگەردى. ئاندىن ۋەتەن مەسلىسى سەئىد زەغلۇل مەسلىسىگە ئايلىنىپ قالدى. سەئىد قانداق ئىشقا رازى بولسا، ئاۋاممۇ شۇنىڭغا رازى بولدى. سەئىد قانداق ئىشقا نارازى بولسا، ئاۋاممۇ شۇنىڭغا نارازى بولدى. بىلمىلىكلەر، بىلمىسزلەر، بايلار، كەمبەغەللەر، ئىشچىلار، دېھقانلار، ئوقۇغۇچىلار، كادىرلار - ھەممىسى شۇنداق قىلدى. پەقەت ناھايىتى ئاز ساندىكى كىشىلەرلا بۇلارغا قوشۇلماي، خائىنلار، ئازغۇنلار دېگەن ئاتاقا قالدى. قوشۇلمىغانلارنىمۇ ئەمەلىيەتتە سەئىد ۋە ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىدىن ياخشىراق ئادەملەر دەپ كەتكىلى بولمايتتى. ئۇلار پەقەت سەئىدنىڭ ئاۋام خەلق ئارىسىدىكى ئورنىغا چىدىماي شۇنداق قىلاتتى.

نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟

سەئىدنىڭ كەم ئۇچرايدىغان ناتىقلىقى بۇنى چۈشەندۈرۈشكە كۇپايە قىلامدۇ؟

ئىنگلىزلارنىڭ سەئىدنى پالاش، پالاش ئارقىلىق ئۇنى خەلقنىڭ تۇيغۇسىدا تېخىمۇ چوڭايتقاندىن كېيىن قايتۇرۇپ كەلگەنلىك ئويۇنى بۇنى چۈشەندۈرۈشكە كۇپايە قىلامدۇ؟

تارىختىن بۇيان ئاۋام - خەلقتە كۆرۈلۈپ كەلگەن نىشاننى ئۇنتۇپ، سىمۋولغا ئېسىلىش، ئاخىرى بېرىپ سىمۋولنى نىشانغا ئايلاندۇرۇۋېلىش ھادىسىسى بۇنى چۈشەندۈرۈشكە كۇپايە قىلامدۇ؟

شۇبھىسىزكى بۇ ئىشلار يۇز بەرگەن ئىشلارنى قىسمەن چۈشەندۈرەلەيدۇ، لېكىن تامامەن چۈشەندۈرەلمەيدۇ.

بىز يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئامىللاردىن تەسىرى چوڭراق بولغان ئىككى ھەقىقەتنى نەزەرگە ئېلىشىمىز كېرەك:

بىرىنچى ھەقىقەت شۇكى، مۇسۇلمانلاردا گەرچە «دىنى ھېسسىيات» بولسىمۇ، ئەمما مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا «بوشلۇق» ھۆكۈم سۈرەتتى.

ئىنقىلابنى سەئىد ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىنقىلابىغا بۇرۇژۇئىشتىن بۇرۇن، ئىنقىلابتا خەلىپىلىككە يۈزلەنگەن دىنى ھېسسىيات بار ئىدى. بۇ ھېسسىيات مۇسۇلمانلار خەلىپىلىكتىن ئايرىۋېتىلگەندە «قوزغىلاتتى». «قاراقچى كاپىرلار» غا قارشى «قوزغىلاتتى». (ئىنقىلاب باشلانغاندا كىشىلەر، بولۇپمۇ يېزىلىقلار شۇنداق دەيتتى)

بۇ ھېسسىيات ئەزھەرگە يۈزلىنىپ، ئەزھەرنى مەركەز قىلاتتى. چۈنكى ئەزھەر ئاۋام - خەلقنىڭ ئېڭىدا ئىسلام ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى بولۇشقا لايىق ئىدى.

لېكىن...

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامنى ئاڭقىرىشى قانچىلىك ئىدى؟ ئۇلار ھەقىقىي ئىسلامنى قانچىلىك ھېس قىلاتتى؟ بولۇپمۇ، «الله نازىل قىلغان نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلىش» مەسىلىسى ئۇلارنىڭ ئېڭىدا قانچىلىك بار ئىدى؟ ئۇلار بۇنى مۇسۇلمانلىقنىڭ تەقەززاسى ۋە ھەقىقىي سىنتاش دەپ چۈشىنەتتىمۇ؟ ياكى بولسا ياخشى، بولمىسا مەيلى قىلۇېتىلىدىغان «قوشۇمچە مەسىلە» دەپ چۈشىنەتتىمۇ؟

مانا بۇ، ئاۋام - خەلقنىڭ تۈيغۇسىدا ئاجايىپ تېز سۈرئەتتە پەيدا بولغان خەتەرلىك ئۆزگىرىشتىكى ئاساسى مەسىلە.

ئەگەر ئىسلام ھەقىقىي يوسۇندا ئاڭقىرىلغان بولسا، ئەگەر الله نازىل قىلغان نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلىش كەلىمە شاھادەتنىڭ بىرىنچى تەقەززاسى ۋە تەبىئىي تەقەززاسى ئىكەنلىكى ۋە الله‌نىڭ ھۆكمىدىن باشقا ھۆكۈملەرگە رازى بولغان ئادەملەرنىڭ مۇسۇلمان بولالمايدىغانلىقى ئېنىق ئاڭقىرىلغان بولسا، كىشىلەر ئەنە شۇنداق چۈشەنچىگە ئېگە بولغان بولسا ئىدى، ئۇلارنى دىنسىزلىق شوئارى توۋلايدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىككە بۇرىۋېتىش، دىننىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشنى چەكلەش ئۇنداق ئاسان بولمايتتى.

ئىككىنچى ھەقىقەت شۇكى، بۇ ئۈممەتنىڭ تەبىئىي رەھبەرلىرى بولغان دىنى ئۇلىمالار ئىچىدىن ئىنقىلابقا رەھبەرلىك قىلغۇدەك ئادەم چىقمىدى.

تارىختىن بۇيان مۇسۇلمانلارغا دىنى ئۇلىمالار رەھبەرلىك قىلىپ ۋە يول كۆرسىتىپ كەلگەن ئىدى. مۇسۇلمانلار بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئۇلىمالارنى تاپاتتى. تەشۋىش قورقۇنچلاردا ئۇلىمالارنى پاناھ تارتاتتى. ئۇلىمالارنىڭ قېشىغا بېرىپ دىنى ئىلىم ئالاتتى. ئۇلىمالارنىڭ قېشىغا بېرىپ، مۇھىم ئىشلىرىدا مەسلىھەت سورايتتى. ھۆكۈمدارلاردىن زۇلۇم تارتىپ قالسا، ئۇلىمالارنىڭ قېشىغا بېرىپ دەرد ئېيتاتتى. ئۇلىمالار ھۆكۈمدارلارغا نەسىھەت قىلىپ ئىنسابقا كەلتۈرەتتى. ئۇلىمالار بۇ ئىش تۈپەيلى گاھىدا ھۆكۈمدارلارنىڭ يولسىزلىقىغا ئۇچراپ قالاتتى. گاھىدا زىندانلارغا تاشلىناتتى. گاھىدا ئىقتىسادىي، جىسمانىي ۋە ئابرۇيى دەخلى - تەرۇزگە ئۇچرايتتى. لېكىن ئۇلىمالار الله‌نىڭ ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن بۇ ئازارلارنىڭ ھەممىسىگە چىدايتتى. الله ئۇلىمالارغا دىننى بىلىشنى نېسىپ قىلدى. كىشىلەرنى - ھۆكۈمدارنى، پۇقرانى توغرا يولغا باشلاشتىن ئىبارەت

بۇ مۇھىم ۋەزىپە ئۇلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلەندى. ئەمدى قىيامەت كۈنى ئۇلار بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلغان، قىلمىغانلىقىدىن اللەقا ھېساب بېرىدۇ. دىندا ھەممىدىن ئاۋۋال ھۆكۈمدارغا نەسىھەت قىلىنىدۇ. ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇش پۇقراغىمۇ، پادىشاھقىمۇ ئوخشاش. ئۇلىمالارنىڭ يول باشچىسى ئۇلارنى بۇ ئامانەتنى ئادا قىلىش يولىدا جاپا - مۇشەققەتلەرگە چىداشقا ئىلھاملاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ھەمزە شېھىتلەرنىڭ خوجىسىدۇر، زالىم ھۆكۈمدارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى ياخشىغا بۇيرۇپ ۋە ياماندىن توسۇپ، شۇ سەۋەبتىن ئۇلتۇرۇلگەن كىشىمۇ شېھىتلەرنىڭ خوجىسىدۇر»[1].

ئۇلىمالار ئۈممەتنىڭ رەھبىرى؛ سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، پىكرى ۋە روھىي يېتەكچىسى بولۇپ كەلدى. ئۇلار ئۈممەت تاجاۋۇزغا ئۇچرىغان ھامان ئۈممەتنى جىھادقا چاقىرىپ، ئۇلارغا اللەنىڭ ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ھەقىقىي مۇجاھىدلارنى كۈتۈپ تۇرغان جەننەتنى ئەسلىتەتتى. گاھىدا ئۆزلىرى بىۋاسىتە جەڭگە قاتنىشاتتى. گاھىدا قوشۇنغا ئۆزى قوماندانلىق قىلاتتى. دىن كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا ئۇلىمگەن زامانلاردا دىنى ئۇلىمالار ئەنە شۇنداق ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئېلىپ كەلگەن. تارىختا اللە يولىدا لايىقىدا جىھاد قىلىپ، اللە يولىدا تارتقان ئازار - كۈلپەتلەرگە سەۋر قىلىپ، بوشاشماي، بەل قويۇۋەتمەي، ئامانەتنى جايىدا ئادا قىلىپ، اللەنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشكەن ئۇلىمالار ساناقسىز كۆپ.

بىز گەپنى قىلىۋاتقان دەۋردە «ئۇلىمالار» قەيەردە ئىدى؟

ئۇلار ناپولېئون دەۋرىگىچىلىك داۋاملاشتۇرغان رەھبەرلىك ئورنىنى ساقلاپ قالالىدىمۇ؟

ئۇلار ئۈممەتنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ھوقۇقلىرىنى تەلەپ قىلىپ ئوتتۇرىغا چىقالىدىمۇ؟

ئۇلار ياخشىغا بۇيرۇپ، ياماندىن توسۇپ، ئۇلۇمگە پەرۋا قىلماي زالىم باشلىقىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنى ياخشىغا بۇيرۇپ، ياماندىن توسالىدىمۇ؟

ياكى كۆپ سانلىق ئۇلىمالار ھوقۇقدارغا قۇل بولۇپ، ھوقۇقدارغا ئەگىشىپ، خۇشامەت قىلىپ، ھوقۇقدارنىڭ زۇلۇملىرىنى مۇبارەكلەپ، ئۇنى تېخىمۇ ئازدۇردىمۇ؟ بۇ ئەسنادا ياخشى ئۇلىمالار ئۆيىگە مۆكۈنۈپ ئولتۇردى. ياكى بىر بۇلۇڭدا دەرس ئۆگۈتۈپ كىتاب يازدى. ئۇلار «كىشىلەرگە «ئىلىم» ئۆگەتسەكلا ۋەزىپىمىز ئادا بولىدۇ» دەپ ئويلاشتى.

[1] ھاكىم رىۋايەت قىلىپ، سەھىھ ھەدىس دېگەن.

ئىلىم ئۆگىتىش كېرەك، لېكىن ئۆتمۈشنىڭ كاللىسى بىلەن ھازىرنى نەزەردە تۇتماي، ئەتىنى تېخىمۇ ئويلىماي «كىتاب خالتىسى» لىق قىلىش ئىلىمنىڭ كۆپ پايدىلىرىنى يوق قىلۋېتىدۇ. دىنىي كىتابلاردىكى ئىلىم دىنىي ئىلىمدا مۇتەخەسسىسلەشمەكچى بولغانلارغا زۆرۈر ئوزۇقتۇر. لېكىن بىر ئىزدا توختىۋالماسلىق كېرەك. بەلكى بۇرۇنقىنى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ، ھازىرقىنى تەتقىق قىلىش، ئىسلامىي، ئىلمىي نۇقتىئىنەزەر بىلەن تەتقىق قىلىش كېرەك. يەنىي ھازىرقى ئەھۋالغا نەزەر قىلىش كېرەك ھازىر بىزدە ھەقىقىي مۇسۇلمانلىقنىڭ شەرتلىرى تولۇق تېپىلۋاتامدۇ؟ ھەربىرىمىز ئەقىدە ۋە شەرىئەت قېلىپىغا چۈشەمدۇ؟ ياكى شەرىئەتتىن ئازدۇقمۇ؟ ياكى قىسمەن تەرەپلەردە كەمچىلىك ئۆتكۈزدۇقمۇ؟ بۇنى بىلۋالغاندىن كېيىن كەم تەرەپلەرنى تولۇقلاش، ئازغان تەرەپلەرنى تۈزىتىش كېرەك. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇلمالار دىن ۋە ئىلىم ئارقىلىق دىن ئۆگەنگەن كىشىلەرنى ھەربىرىتلەندۇرۇپ، ھەقىقىي ئىسلامىي جەمئىيەت قۇرۇپ چىقىشى؛ ھۆكۈمدارنىمۇ، پۇقرانىمۇ تېگىشلىك ئورۇنغا قويۇشى؛ ھۆكۈمدارنى اللەنىڭ شەرىئىتىگە رىئايە قىلىشقا قايتۇرۇپ كېلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا جەمئىيەتتە بولۇۋاتقان سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي زۇلۇملار تۈگەيدۇ. جەمئىيەتتە بولۇۋاتقان ئەخلاقىي، ئەمەلىي، مەنىۋىي بۇزۇقچىلىقلار تۈگەيدۇ ياكى ھېچبولمىغاندا مۇشۇ يولدا جىھاد قىلىشى كېرەك. كىشىلەرنىڭ نىيىتى قانچىلىك خالىس بولسا، ئىسلاھات ئۇچۇن قانچىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتسە، ئىسلاھات شۇنچىلىك ئەمەلىيلىشىدۇ.

دىنى ئۇلمالارنىڭ يەنە ئۆزى چۈشەنگەن فقھىي ھۆكۈملەرگە تايىنىپ ئىجتىھاد قىلىپ، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا يېڭىلانغان مۇشكۈلچىلىكلەرگە ئىسلامىي مەنبەلەردىن ئېلىنغان ھەل قىلىش چارىلىرىنى تېپىپ بېرىش مەجبۇرىيىتى بار ئىدى. شەرىئەتنىڭ سايىسىنى ئىجتىھاد بىلەن كېڭەيتىپ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا يېڭىلانغان ئىشلارغىچە يەتكۈزۈش، كىشىلەرنىڭ ھاياتىدا يېڭىلانغان ئەھۋاللارنى شەرىئەت قېلىپىغا سېلىش، بۇ ئارقىلىق اللە ھاياتلىققا ھۆكۈمدار بولسۇن ئۇچۇن نازىل قىلغان ئىلاھىي يولنى تۇرمۇشتىن يىراقلاشتۇرماسلىق فىقھىنىڭ دائىملىق ۋەزىپىسىدۇر.

ئۇلمالارنىڭ ئەينى ۋاقىتدىكى مۇشۇ جەڭگە يارىغۇدەك سەۋىيسى بارمىدى؟

بىز ئۇلارغا ئۇۋال قىلماقچى ئەمەسمىز. شەك يوقكى ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھەق سۆزنى جاكارلىغانلارمۇ بار ئۆزىنىڭ ھوقۇقدارغا قۇل قىلىنغىنىنى ياكى ھەق سۆزنى

دېيىشتىن توسۇلغىنىنى ھېس قىلغان ھامان جانىنى ئالىقىنىغا ئالغانلار ھەم بار پىكىر يۈرگۈزگەنلەر، ئىجتىھاد قىلغانلار ھەم بار. لېكىن ئۇنداقلار ناھايىتى ئاز بولۇپ، كۆپ سانلىقلىرى دۇنيالىق ھوزۇر - ھالاۋەتنى قوغلىشىپ يۈرەتتى، ياكى ئۆينىڭ ئىچىگە بېكىنىپ، دەرس ئۆگىتىش ۋە كىتاب يېزىش بىلەن بەنت بولغان ئىدى. دەرس ئۆگىتىش ۋە كىتاب يېزىشتىمۇ نۇرغۇن يېتەرسىزلىكلەر مەۋجۇد ئىدى.

ئۆلىمالارنىڭ ھالى ئاشۇنداق بولغان ئەھۋال ئاستىدا جاھانگىرلىك ۋە ئىدىيەۋى ھۇجۇم يېتىشتۇرگەن ئەلمانىي رەھبەرلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئاۋام - خەلقنىڭ ھوقۇقىنى تەلەپ قىلدى. ئۇلار ھوقۇق مەنبەسىنىڭ خەلق بولۇشىنى؛ ھۆكۈمدارغا چەك قويۇشنى؛ قانۇن تۈزۈش ھوقۇقى، قانۇن ئىجرا قىلىش ھوقۇقى، ئەدلىيە ھوقۇقلىرىنى ئېنىق بەلگىلەيدىغان ئاساسى قانۇن بولۇشنى؛ خەلق ۋەكىللىرىدىن پارلامېنت تەشكىللەشنى؛ قارار چىقىرىش ھوقۇقىنىڭ پارلامېنتتىلا بولۇشىنى تەلەپ قىلدى.

ئۇلار يەنە دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە مائارىپ ساھەسى، ئىقتىساد ساھەسى، سەھىيە ساقلىقىنى ساقلاش ساھەسى، پاراۋانلىق ساھەسى قاتارلىق ھەرقايسى ساھەلەردە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشقا چاقىردى.

ئۇلار يەنە مىللەتنى چىرمىۋالغان ئىلىم - پەن قالاقلىقى، ھەزارەت قالاقلىقى، تەپەككۇر قالاقلىقى، ماددىي قالاقلىق قاتارلىق قالاقلىقلارنى يوقىتىشقا چاقىردى.

قىسقىسى ئۇلار دىنى ئۆلىمالار يالتايغان رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. ئۇلاردا يەنە ئەينى زامانىدىكى دىنى ئۆلىمالاردا يوق بولغان بىر ئارتۇقچىلىق - دۇنيا ۋەزىيىتىدىن خەۋەردار بولۇش، دەۋرنىڭ رېتىمىنى چۈشىنىش، بەزى ساھەلەردە ئەمەلىي مەلۇماتلارغا ئىگە بولۇش ئارتۇقچىلىقى بار ئىدى.

بۇ ئەھۋالدا ئاۋامنىڭ قەيەرگە يۈزلىنىشىنى كۆتۈش مۇمكىن؟

توغرا، ئاۋام - خەلق كېيىنچە بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر چوڭ ئەپسانە ئىكەنلىكىنى بايقىدى. ئاتالمىش دېموكراتىيە ئۆزىنىڭ ئەسلى جايىدا پۈقرانىڭ جېنىغا ئەسقاتسىمۇ، بىزگە كەلگەندە بىر كومېدىيىگە ئايلىنىپ قالدى؛ خەلق ھوقۇقدارلارنى ئەمەلىيەتتە نازارەت قىلالمىدى؛ خەلق ۋەكىللىرى ئەمەلىيەتتە ھېچنېمىگە ۋەكىللىك قىلمىدى، پەقەت ئۆزىنىڭ شەخسى مەنپەئىتىگىلا ۋەكىللىك قىلدى. ۋەكىللەرنىڭ ئەينى چاغدىكى شەخسى مەنپەئىتى زوراۋان فېئودالالار مەنپەئىتى، فېئودالالارنىڭ تەختىنى لىڭشىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئىگىلەشكە باشلىغان كاپىتالىزم بىخلىرىنىڭ مەنپەئىتى ئىدى. گۈرۈھۇازلىق، تەپرىقە ۋە ئۆچ - ئاداۋەت

پەيدا قىلدى. ھەرقايسى پارتىيە - گۇرۇھلار مۇناسىۋەت تورىغا ئېلىنىپ، ۋىجدان ۋە قەسەمياد‌لىرىنى ئۇنۇتتى. ھېچكىم ئۆز ھوقۇقىغا ھەقدارلىقى بىلەن ئەمەس، بەلكى ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان پارتىيەگە يېقىنلىشىش دەرىجىسىگە قاراپ، پۇرسەتپەرەسلىك ئىقتىدارىغا قاراپ ئىرىشتى. خەلق مەلۇم نەرسىلەرگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئېرىشكەنلىرى بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان بۇزۇلۇشلارغا ۋە خەتەرلەرگە ياماق بولالمىدى. خەلق بۇنىمۇ ئېنىق چۈشەندى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە ئىسلاھاتچىلىق ئاساسىدا قۇرۇلغان ھەرقايسى پارتىيە - گۇرۇھلار ۋەتەنپەرۋەرلىك دەۋالىرىنى ۋە ئىسلاھات دەۋالىرىنى ئۇنتۇپ، جان - جەھلى بىلەن ھاكىمىيەت تالىشىشقا چۈشتى. ئاخىر بېرىپ ھەممىسى جاھانگىرلارنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قالدى.

توغرا، ئاۋام - خەلق كېيىنچە بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىنى ئوچۇق چۈشەندى. ئەمما دەسلىپىدە ئويۇن كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى لال قىلدى. دىنى ئۇلىمالاردا ئىپادە ئەتكەن تەبىئىي رەھبەرلىكنىڭ بولماسلىقى ئاۋام - خەلقنە بۇ ئويۇننى تېخىمۇ قىزىق كۆرسەتتى. يەنە بىر تەرەپتىن. دىنى ئۇلىمالار ئۆز خەلقىگە ئىسلامنىڭ ئاساسلىق مەسلىسى - تەۋھىد مەسلىسىنى تەگلەپ چۈشەندۈردىمۇ؟

شۇبھىسىزكى، اللەنى زاتتا، سۈپەتتە، ئەپئالدا بىر دەپ جەزمىي ئەقىدە قىلىش؛ بارلىق ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى بىرلا اللەقا قىلىش؛ اللەنىڭ شەرىئىتىنىلا ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىش، باشقا قانۇنلارنى ھۆكۈمدار قىلماسلىق. مانا بۇ ئۇچى اللە بۇيرۇغان، اللە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئەۋەتكەن ۋە قۇرئاننىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى بولغان تەۋھىدتۇر. مۇشۇ ئۇچنىڭ بىرىنى بۇزغانلىق تەۋھىدنى بۇزغانلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، دىنىدىن چىقىرىۋېتىدىغان شېرىكتۇر. ئۇلىمالار خەلقىگە تەۋھىدنى شۇنداق چۈشەندۈردىمۇ؟

دىن ئېغىزدا ئېتىراپ قىلىش بىلەن ئەمەلدە ھەرىكەت قىلىشنىڭ ئورگانىك بىرىكمىسىدۇر. دىن قەلبتىكى تۇيغۇلا ئەمەس. ياكى قۇرۇق شوئارلار ئەمەس، بەلكى دىن دىلدىكى تونۇش ۋە ئىلاھىي يولنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئەمەل قىلىشتۇر. ئەڭ بىرىنچى ئەمەل اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىشتۇر. ئۇلىمالار خەلقىگە بۇنى بىلدۈردىمۇ؟

خەلق مازايى - ماشايىخلار ۋە پىر - ئەۋلىيالاردىن تەۋەررۈك ئىزدەپ، ئۇلاردىن پايدا كېلىشنى ۋە زىيانىنى چېكىندۈرۈشنى كۆزلەپ، اللەنىڭ شەرىئىتىدىن باشقا قانۇننى ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىپ، ئەمەلنى ئىمانىنىڭ تەركىبى قىسمى دەپ

قارىمايدىغان مۇرجىئىلىك پىكرىگە ئەگىشىپ ئازدى. ئۆلىمالار خەلقنى مۇشۇ ئەقىدە ئازغۇنلۇقلىرىغا ئاگاھلاندۇردىمۇ؟ بۇ ئازغۇنلۇقنى تاشلاشقا دەۋەت قىلدىمۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن جىھاد قىلدىمۇ؟

مەسىلەن: مۇھەممەد ئابدۇ ۋە ئۇنىڭ شاگىرتى شەيخ رەشىد رىزا تەۋھىدنى سەلەپ سالىھلار قۇرئان ۋە ھەدىستىن چۈشىنىپ، ئەمەلىي تۇرمۇشىغا تەتبىقلىغان ئىلاھىي سۈرەت بويىچە بايان قىلدىمۇ؟ ياكى ئەكسىچە «زۆرۈرىيەت» نى دەستەك قىلىپ، خەلقنى ئىسلامغا زىت رېئاللىققا بويسۇندۇرۇپ، ئەمەلىيەتنى ئىسلامغا قايتۇرۇش ئۈچۈن جىھاد قىلىشقا يۈزلىنىش مۇمكىن بولغان ئىرادىلەرنى ئۈخلاتتىمۇ؟

مۇھەممەد ئابدۇ پوچتا جازانىسىنى دۇرۇس دەيدىغان پەتۋانى چىقاردى، ھەمدە قانۇن مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ شەرئىەتكە زىت قانۇنلارنى چىقىرىشىغا يارىمى تېگىدىغان پەتىۋالارنى چىقاردى. شەيخ رەشىد رىزا مۇسۇلمانلارنى اللەنىڭ شەرئىتىدىن باشقا قانۇنلار بويىچە ھۆكۈمدارلىق قىلىدىغان ھۆكۈمدارلارغا بويسۇنۇشقا چاقىردى. رەشىد رىزا بىر پەتىۋادا ئىسلامنىڭ تۈپكى نۇرلۇق ھەقىقەتلىرىگە بىر دۆۋە ئېزىقتۇرۇشلارنى قوشۇپ مۇنداق دەيدۇ: «اللەنىڭ قۇرئان، ھەدىستە ئوچۇق دېگەن مۇتلەق ئام ھۆكۈملىرى ۋە ئىجتىھاد ۋە دەلىل كەلتۈرۈش ئارقىلىق بىلىنگەن ھۆكۈملىرى ئادىلدۇر. شۇنداق ئىكەن قەيەردە ئادىللىق بولسا، شۇيەردە اللەنىڭ ھۆكمى بار[①]. ۋە لېكىن مەنسىي ئېنىق ئايەت ۋە ھەدىس بار يەردە باشقا ھۆكۈملەرنى تۆتۈشقا بولمايدۇ. پەقەت بىر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئارقىلىق يەنە بىر ئايەتنىڭ ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا بولىدۇ. مەسىلەن: زۆرۈرىيەت بار يەردە گۇناھ بولمىغان ئىشلارغا رۇخسەت قىلىشقا ئوخشاش.

ھىندىستان پەنجاپ ئۆلكىسىنىڭ مۇپتىسى نۇرىددىن مەۋلۇيي ئۇستازىمىزدىن[②] بىر قانچە سوئال سورىغان ئىكەن، جۇملىدىن ئەنگلىيەنىڭ قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىش مەسلىسىنى سورىغان ئىكەن. ئۇستازىمىز ئۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىشنى ماڭا ھاۋالە قىلدى. ئۇ، شۇنداق سوئاللارغا جاۋاب بېرىشتە گاھىدا شۇنداق قىلاتتى.

[①] مانا بۇ بىرىنچى ئېزىقتۇرۇش. قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ قېلىپىغا چۈشمىگەن ئادىللىق بىر مەۋھۇم سۆزدۇر. خۇددى ئىمام ئىبنى تەيمىيىە تەۋھىد توپلىمىنىڭ ئون ئىككىنچى رىسالىسىدە ئېيتقاندەك: «كىمدەكىم الله نازىل قىلمىغان بىر نەرسىنى ئادىللىق دەپ قاراپ، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا شۇ بويىچە ھۆكۈم قىلسا، ئۇ كاپىر بولىدۇ. جاھاندا ھەرقانداق خەلق ئادىللىقنى تەشەببۇس قىلىدۇ. گاھى خەلقلەرنىڭ دىنىدا چوڭلىرىنىڭ كۆز قارىشى ئادىللىق ھېسابلىنىدۇ».

[②] مۇھەممەد ئابدۇھنى دېمەكچى، ئۇ 1905-يىلى ۋاپات بولغان. رەشىد رىزا بىز بۇيەردە نەقىل قىلۇاتقان سۆزلىرىنى 1913-يىلى «مەنار ژۇرنىلى» نىڭ 17-سانىدا ئېلان قىلغان.

تۆۋەندىكىسى ھىندىستاندا ئەنگلىيە قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا بەرگەن جاۋابىمنىڭ تېكىستى:

سوئال: ئەنگلىيە قانۇنىدا شەرئىتكە توغرا كەلمەيدىغان ھۆكۈملەرمۇ بار. ئىنگلىزلارغا خىزمەت قىلىۋاتقان مۇسۇلمانلار ئەنگلىيە قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلسا بولامدۇ؟

جاۋاب: بۇ سوئال ھۆكۈمەتلەرگە قانۇن تۈزۈپ بەرگۈچىلەرنىڭ ھۆكمى، ئىنسان تۈزگەن قانۇن بويىچە ھۆكۈم قىلغۇچىلارنىڭ ھۆكمى، قانۇن ئىجرا قىلىشتا دارۇلئىسلام بىلەن دارۇلھەربنىي پەرق ئېتىش[1] قاتارلىق زامانىمىزدا ئەڭ قېيىن بولغان مەسىلىلەرگە بېرىپ چېتىلىدىكەن. كۆرۈپ تۈرۈۋاتىمىزكى، كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿كىملەركى الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾[2]. دېگەن ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسىگە ئېسىلىپ، ئىنسان تۈزگەن قانۇنلار بويىچە ھۆكۈم قىلىۋاتقان يەرلىك مەھكىمىلەرنىڭ سودىيەلىرىنى كاپىر دەپ قاراۋاتىدۇ. بۇ قاراش بويىچە قانۇن تۈزگەنلەرنى - پادىشاھلارنى، ھۆكۈمدارلارنى كاپىر دېيىشكە توغرا كېلىدۇ. ھۆكۈمدارلار گەرچە ئۆزى قانۇن تۈزمىسىمۇ، بىراق قانۇن شۇلارنىڭ ئىزنى بويىچە تۈزۈلىدۇ. شۇ قانۇننى ئىجرا قىلغۇچىلارنى ھۆكۈمدارلار بېكىتىدۇ. قانۇن ئىجرا قىلغۇچىلار ھۆكۈمدارنىڭ ۋاكالەتچىسى سۈپىتىدە ھۆكۈمدارنىڭ نامىدا قانۇن ئىجرا قىلىدۇ.

مەشھۇر فقھىي ئىماملىرىنىڭ ھېچقايسىسى مەزكۇر ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسىگە قايىل بولمىدى. ھېچكىم الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمىغانلارنىڭ ھەممىسىنى شەرئىتتىن باشقا قانۇنلار بىلەن ھۆكۈم قىلغان، ياكى قىلمىغانلىقىنى ئايرىماستىن[3] كاپىر دېمىدى.

---

[1] رەشىد رىزا: «ئىسلام شەرئىتىگە زىت قانۇنلارنى تەتبىقلاشقا ئالاقىدار مەسىلىلەردە دارۇلھەرب بىلەن دارۇلئىسلامنىڭ ھۆكمى ئوخشىمايدۇ» دېمەكچى بولىدۇ.

[2] سۈرە مائىدە، 44-ئايەت.

[3] مانا بۇ ئىككىنچى ئېزىقتۇرۇش. رەشىد رىزا ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسى دېگەن گەپنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئارقىلىق ئايەتنىڭ مەنىسىنى باشقا ياققا بۇرىماقچى بولۇۋاتىدۇ. شەرئىتە بويىچە ھۆكۈم قىلمىغاندىن كېيىن باشقا قانۇن بويىچە ھۆكۈم قىلغان كىشى بىلەن ھۆكۈم قىلمىغان كىشىنى ئايرىشنىڭ ھېچقانداق ئەمەلىي ئاساسى يوق. چۈنكى، ھېچقانداق نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان ئادەممۇ بولامدۇ؟ ئەقلى-ھوشى يوق بولۇپ كەتسە بىر گەپ، ئەممە ھوش-كاللىسى جايىدا ئادەم ھەرقانداق ئىشتا مۇئەييەن ئاساس بويىچە ھۆكۈم قىلىدۇ. الله نازىل قىلغان ئايەت بويىچە ھۆكۈم قىلسا مۇسۇلمان بولىدۇ، ئۇنداق قىلمىسا كاپىر بولىدۇ. رەشىد رىزا زۆرۈرىيەت بولسا شەرئىتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ دەيدۇ. زۆرۈرىيەت تۇغۇلغانىدا مەلۇم بىر ھۆكۈمنى باشقا ھۆكۈمگە ئالماشتۇرۇش شەرئىتنىڭ ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. بۇ يەردە پەقەت

ھەتتا گۈناھ قىلغان پاسىقلارنى كاپىر دەيدىغان خاۋارىجلارمۇ ئۇنداق دېمىدى. الله نازىل قىلغان ئايەت بويىچە ھۆكۈم قىلماسلىق بىر پاسىقلىق[①]. ئەھلى سۈننىيلەر مەزكۇر ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىختىلاپ قىلدى. بەزىلەر بۇ ئايەتنى يەھۇدىيلارغا خاس دېدى. سەئىد ئىبنى مەنسۇر، ئەبۇ شەيخ ۋە ئىبنى مەردەۋىي ئىبنى ئابباسنىڭ شۇ مەزمۇندا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدى: «كىملەركى الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر، زالىملاردۇر، پاسىقلاردۇر.» دېگەن ئايەت يەھۇدىيلارغا خاس.» ئىبنى جەرىر ئەبۇ سالىھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىملەركى الله نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن». سۇرە مائىدىنىڭ بۇ ئۇچ ئايىتى مۇسۇلمانلارغا قارىتىلمىغان، كاپىرلارغا قارىتىلغان.» بەزىلەرنى قارىشىچە بىرىنچى ئايەت مۇسۇلمانلارغا، ئىككىنچى ئايەت يەھۇدىيلارغا، ئۈچىنچى ئايەت ناسارالارغا قارىتىلغان. ئايەتنىڭ سىياقى بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرىدۇ. يەنە بەزىلەر بۇ ئايەتلەرنىڭ ھۆكمى ئام دېگەن قاراشقا باردى. بۇ قاراشنى ھۇزەيپەنىڭ بۇ ئايەتلەر بەنى ئىسرائىل ھەققىدە دېگەن كىشىگە ئېيتقان مۇنۇ سۆزى قۇۋۋەتلەيدۇ: «بۇ ئوبدان گەپ ئىكەن، تاتلىقى سىلەرنىڭ، ئاچچىقى ئۇلارنىڭمۇ؟ الله بىلەن قەسەمكى سىلەر ھەتتا مۇشرىكلىقتىمۇ ئۇلارنىڭ يولىغا ماڭمىسىلەر»[②]. كېيىنكى قاراشتىكىلەر بۇ ئايەتنى تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل ئىزاھلىدى.

بىرىنچى ئىزاھ: بۇ ئايەتتىكى كاپىر دېگەن سۆز شەرئىەت ئىستىلاھىدىكى دىنسىز دېگەن مەنىدە ئەمەس، بەلكى الله‌نىڭ نېمىتىگە تانغۇچى دېگەن مەنىدە. بۇنىڭ دەللىلى ئىبنى مۇنزىر، ھاكىم، بەيھەقى ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ سۆز: «بۇ ئۇچ ئايەتتە دېيىلگەن كاپىر سۆزى سىلەر چۈشەنگەندەك دىندىن چىقىرىۋەتمىدىغان كاپىرلىق ئەمەس. بەلكى ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەك كاپىرلىق»[③].

شەرئىەتنىڭ بىر ھۆكمىدىن يەنە بىر ھۆكمىگە يۆتكىلىنىدۇ. بىراق شەيتاننىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن زۆرۈرىيەت شەرئىەتنىڭ زۆرۈرىيەت ئۆلچىمى بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

[①] مانا بۇ، ئۇچىنچى ئېزىقتۇرۇش. الله نازىل قىلغان ئايەت بويىچە ھۆكۈم قىلماسلىق پاسىقلىق ئەمەس. شەرئىەتنىڭ ھۆكمىنى بىلمىگەنلىكتىن شۇنداق قىلىپ سالسا گۇناھ بولمايدۇ. بىلىپ تۇرۇپ، شەخسىي مەنپەئەتىنى كۆزلەپ شۇنداق قىلسا، مەسىلەن: پارىخور قازى بىلىپ تۇرۇپ خاتا ھۆكۈم قىلغاندەك قىلسا پاسىقلىق بولىدۇ. شەرئىەتنىڭ ھۆكمىنى خاتا چۈشىنىپ قالغانلىقتىن شۇنداق قىلغان بولسا، (ئىجتىھادتا خاتالاشقان بولسا) گۇناھكار بولمايدۇ. ئەممە ئىنسان تۇزگەن قانۇننى الله‌نىڭ شەرئىتى بىلەن تەڭ ئورۇندا قويسا، ياكى ئىنسان تۇزگەن قانۇننى شەرئىەتتىن ئارتۇق بىلسە، شەكسىز كاپىر بولىدۇ.

[②] ئابدۇرازاق، ئىبنى جەرىر ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان. ھاكىم بۇنى سەھىي رىۋايەت دېگەن.

[③] ئىبنى ئابباسقا ئۇزۇل قىلىندى. ئۇ بۇ سۆزنى ئۇمەۋىيلەر الله نازىل قىلغان ئايەت بويىچە ھۆكۈم قىلمايۋاتىدۇ، ئۇلارنى كاپىر دەيمىزمۇ؟ دەپ سورىغان كىشىگە جاۋابەن دېگەن: ھېچكىم ئۇمەۋىيلەرنى كاپىر دەپ باقمىدى. چۈنكى ئۇلار بەزى مەسىلىلەردە خاتا ئىجتىھاد قىلىپ، بەزىدە نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ، شەرئىەتتىن چىققان بولسىمۇ، ئەممە ئومۇمىي

ئىككىنچى ئىزاھ: الله نازىل قىلغان ئايەت بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى ئىنكار قىلسا، ياكى الله‌نىڭ ھۆكمىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنى ئادىل ئەمەس دەپ ئېتىقاد قىلسا، ياكى قانداقتۇر ئىمانغا ۋە بويسۇنۇشقا توغرا كەلمەيدىغان كۆز قاراشلار بىلەن شەرئىەتنى ھۆكۈمدار قىلىشتىن يۈز ئۆرۈسە كاپىر بولىدۇ، بۇ شەرتكە چۈشمىگەنلىرى كاپىر بولمايدۇ[1]. قانۇن تۈزگەن ھوقۇقدارلار ھەققىدە شۇبھە بەك ئېغىر، ئۇلار ھەققىدە بىر نېمە دېمەك تەس. مەزكۇر ئايەتنىڭ ئىككىنچى ئىزاھاتى بويىچە قارىغانىدا ئۇلاردا كاپىرلىقنىڭ شەرتى ئوچۇق تېپىلمايدۇ[2]. الله‌نىڭ دىنىغا بويسۇنغان، قۇرئاننى ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىش ماڭا پەرز دەپ ئەقىدە قىلىدىغان بىر كىشى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن شەرئىەتنىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتەرمۇ، شەرئىەتنىڭ ھۆكمىگە باشقا بىر ھۆكۈمنى ئالماشتۇرارمۇ، شۇنداق قىلىپ تۇرۇپ، ئۆزىنى مۇئمىن، مۇسۇلمان ھېسابلارمۇ. بۇنداق تەسەۋۋۇر قىلىش ھەقىقەتەن ئەقىلگە سىغمايدۇ[3].

جەھەتتە شەرئىەتكە رىئايە قىلىپ ماڭغان. ئۆزىنىڭ گېپىنى شەرئىەت بىلەن تەڭ ئورۇندا قويمىغان. شۇڭا ئىبنى ئابباس ئۇلار ھەققىدە: «بەلكى ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەك كاپىرلىق» دېگەن. ئىبنى ئابباس ئىسلام شەرئىتىنى تۆپتىن چەتكە قاققان، ئۇزى تۆزگەن قانۇنلارنى شەرئىەتنىڭ ئورنىغا دەسسەتكەن ئادەملەرنى كۆزگەن بولسا شۇنداق دەرمىدى؟

[1] سۆرە مائىدىنىڭ بۇ ئۇچ ئايىتى ھەققىدىكى بەس-مۇنازىرىلەر بېسىقماي كەلدى. ئايەتتىكى «كىمەدەكىم» دېگەن سۆزنىڭ ئاملىقىغا قارىغاندا ئىختىلاپقا ئۇرۇن قالمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە الله‌نىڭ شەرئىتىدىن باشقا قانۇنلارنى توغرا كۆزگەن كىشىلەرنىڭ دىندىن چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى ئوچۇق بايان قىلىدىغان باشقا ئايەتلەرمۇ بار. مەسىلەن: سۆرە شۇرانىڭ 21-ئايىتى، سۆرە نىسانىڭ 65-ئايىتى قاتارلىقلار.

[2] رەشىد رىزا: الله‌نىڭ شەرئىتىنى ئىنكار قىلىش، شەرئىەتتىن يۈز ئۆرۈش شەرتى بۇ ھۆكۈمدارلاردا تېپىلمايدۇ دېمەكچى. قارىمامسىز، ئۇ بايىلا «ئۇلار ھەققىدە بىر نېمە دېمەك تەس» دەۋاتاتتى، ئەمدى ئۇشتۇمتۇت ئۇلاردا بۇ شەرت تېپىلمايدۇ دەۋاتىدۇ.

[3] مانا بۇ تۆتىنچى ئېزىقتۇرۇش. رەشىد رىزا الله نازىل قىلغان قانۇنغا قارشى قانۇن تۈزگەنلىك سەۋەبىدىن ئوچۇق كاپىر بولغان ئادەملەرنى دەللىسزلا «الله‌نىڭ دىنىغا بويسۇنغان» دەۋاتىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ، دەللىسز قىلغان مۇشۇ ھۆكمىگە تايىنىپ ئۇلارنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن شەرئىەتنى ئۆزگەرتىش، شەرئىەتنىڭ ئورنىغا باشقا قانۇننى دەسسىتىش مۇمكىنچىلىكىنى يوققا چىقىرىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئېزىقتۇرۇشى بەشىنچى بىر ئېزىقتۇرۇشنى يوشۇرۇن پەيدا قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئېزىقتۇرۇش «ھېلىقى ھۆكۈمدارلارنى الله‌نىڭ ھۆكمىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئۆزگەرتمىگەن، بەلكى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇرلىغان» دېيىش. ئۇلارنى الله‌نىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتىشكە نېمە مەجبۇرلاپتۇ؟ ئۇلارنى بىركىم ئۆيىدىن سۆرەپ كېلىپ، ھۆكۈمرانلىق تەختىدە ئولتۇرغۇزۇپ، شەرئىەتنىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتمىسەڭ كاللاڭنى ئالىمەن دەپتىمۇ؟ شۇنداق بولسىمغۇ، الله ئۇنىڭ ئۆزىسىنى قوبۇل قىلار ئىدى. بۇنداق ئىش بىر قېتىممۇ يۈز بېرىپ باقمىدى، ئەكسىچە ھۆكۈمدارلار ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ھۆكۈمرانلىق تەختىدە ئولتۇردى. الله‌نىڭ ھۆكمىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن رەت قىلدى. بۇ ئەھۋالدا ئۇلارنى قانداقمۇ مەجبۇرلاندى دېگىلى بولسۇن رەشىد رىزا مۇسۇلمانلار قاتارىغا قوشماقچى بولغان بۇ ھۆكۈمدارلار بىرلا ۋاقىتتا الله‌نىڭ ئالدىدا ۋە خەلقنىڭ ئالدىدا ئىككى چوڭ جىنايەتنى ئۆتكۈزدى. بۇنىڭ بىرى شەرئىەتنى چەتكە قېقىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنسان تۈزگەن جاھىلىيەت قانۇنلىرىنى بېكىتىش. ئىككىنچىسى خەلقنە دۈشمەننىڭ قانۇنىنى تېڭىپ، دۈشمەنگە پەردە بولۇپ، خەلقنى قارشىلىق كۆرسەتكىلى قويماسلىق. ناۋادا ھۆكۈمدارلار دۈشمەنگە پەردە بولۇپ بەرمىگەن بولسا، دۈشمەن ئېغىر بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر بولاتتى. مەسىلەن ئافغانىستاندا شۇنداق بولدى. مۇسۇلمانلار قايتا-قايتا مەغلۇپ بولسىمۇ، مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمەي ئۆز مەيدانىدا چىڭ تۇرۇۋېرگەن بولسا ئاخىرى يېڭەتتى. چۈنكى بۇ، الله‌نىڭ ۋەدىسى ئىدى. ھۆكۈمدارلار دۈشمەنگە قالقان بولۇپ بېرىۋىدى، خەلق غەپلەتتە قالدى. جىھادتىن توختىدى. شۇنىڭ بىلەن دۈشمەنلەر كۆڭلىدىكىدەك كۆچىيۋالدى. رەشىد رىزا مۇشۇنداق

شۇنىسى ئېنىقكى، بۇ ئەھۋالدا مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆكۈمدارنى اللەنىڭ ھۆكمىگە زىت قانۇنلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا مەجبۇرلاش مەجبۇرىيىتى بار. ھۆكۈمدارنى قوللىماسلىق ۋە ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالماسلىقلا كۆپايە قىلمايدۇ. ناۋادا ئۇلارنىڭ مۇنداق قىلىشقا قۇربى يەتمىسە، يۇرت دارۇلئىسلام دەپ قارالمايدۇ. دارۇلئىسلام بولمىغاندا باشقىچە ھۆكۈم ئىجرا. بۇ يەردە كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار توغرا قاراشتا بولالمايۋاتقان بىر مەسىلە بار:

مۇسۇلمانلارنىڭ يۇرتلىرىنى كاپىرلار بېسىۋالسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ھىجرەت قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىسا، مۇسۇلمانلار ھەممە ئىشنى كاپىرلارغا تاشلاپ بېرىپ، كاپىر ھۆكۈمىتىدە ھېچقانداق خىزمەت قىلماسلىقى كېرەكمۇ، ياكى قانداق قىلىدۇ؟ گاھىلار كاپىرغا خىزمەت قىلىش ھېچقانداق ئەھۋالدا توغرا ئەمەس دەپ قارايدۇ. بىزنىڭچە مۇسۇلمانغا پەقەت مۇسۇلمانلا ھۆكۈمدارلىق قىلىشى كېرەك. ھەرقانداق ھۆكۈم شەرىئەتكە ئۇيغۇن بولۇشى ۋە شەرىئەتنىڭ ئادىل قائىدىلىرى بويىچە بولۇشى كېرەك. مۇشۇنداق قارايدىغان مۇسۇلمان ھەرقانداق ئورۇندا شەرىئەتنى ئىجرا قىلدىغان ھۆكۈمەت قۇرۇشقا تىرىشىشى، غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئىمكانقەدەر توسۇشى كېرەك. بۇ مەقسەتتە بولغان كىشىلەرگە دارۇلھەربتە خىزمەت قىلىش بەزى جائىز، بەزى پەرز بولىدۇ. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان خىزمىتىنىڭ مۇسۇلمانلارغا زىيانلىق ئىكەنلىكىنى، پايدىسىزلىقىنى، بەلكى پايدىسىدىن دۇشمەنلىرىگە بولۇپ، دۇشمەننىڭ مۇسۇلمانلارنى باستۇرۇشىغا يارىمى تېگىدىغانلىقىنى بىلسە، بۇ ئەھۋالدا خىزمەت قىلسا بولمايدۇ.

دارۇلھەربتە خىزمەت قىلغانلار كاپىرلارنىڭ قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىشقا توغرا كېلىپ قالغاندا قانداق قىلىدۇ؟ ھالبۇكى ئۇ، اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىدىغۇ؟

مېنىڭچە، اللەنىڭ دەرگاھىدىن نازىل قىلىنغان ھۆكۈملەرنىڭ بەزىسى دىن بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك. مەسىلەن: ئىبادەت، ۋە ئىبادەت مەنسىنى ئالغان نىكاھ ۋە تالاقنىڭ ھۆكۈملىرىگە ئوخشاش. بۇنداق ھۆكۈملەرگە ھېچقانداق ئەھۋالدا خىلاپلىق قىلىشقا بولمايدۇ. يەنە بەزى ھۆكۈملەر دۇنيانىڭ ئىشلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. مەسىلەن: جىنايى ئىشلار جازاسى ۋە ئىجتىمائىي مۇئامىلات قاتارلىقلار[1]. بۇنداق

ئېغىر ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ھۆكۈمدارلارنىڭ خاتالىقىنى يېنىكلەشتۈرىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ قىلغانلىرىنى مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق دەۋاتىدۇ.

[1] مانا بۇ ئالتىنچى ئېزىقتۇرۇش. جىنايى ئىشلار جازاسى اللەنىڭ-ھەققى تۇرسا، قانداقمۇ ئۇ، دۇنيانىڭ ئىشلىرىغىلا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ؟ رەشىد رىزا جىنايى ئىشلار جازاسى بىلەن نىكاھ، تالاقنى نېمىگە ئاساسلىنىپ ئۆز-ئارا پەرقلەندۇرۇپ،

ھۆكۈملەردە اللەنىڭ دەرگاھىدىن نازىل قىلىنغان ھۆكۈملەر بەك ئاز بولۇپ كۆپىنچىلىرى ئىجتىھادقا تاپشۇرۇلغان[1]. قۇرئاندا بەزىبىر مۇھىم جىنايى جازالار تەكىتلەنگەن بولسىمۇ، ئەمما كۆپ قىسىم جازالار ھۆكۈمدارلارنىڭ ئىجتىھادىغا تاپشۇرۇلغان. جازانە مەسلىسى مۇئاملاتقا تەۋە. ھەدىستە دۇشمەننىڭ زىممىدا جىنايى جازا ئىجرا قىلىشتىن توسۇلغان. بەزى ئىماملار دۇشمەن زىممىدا جازانە جائىز دەيدۇ. بەلكى ھەنەفىي مەزھىپى دارۇلھەربتە بارلىق پاسسىد ئەقىدىلەر (توختاملار، پۇتۇملەر) جائىز دەيدۇ. بۇ مەزھەپ ئەبۇ بەكرى (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ ئۇبەيي ئىبنى خەلەپ بىلەن رۇملار پارسلارنى ئون يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە يېڭىدۇ دېگەن توغرىدا تىكشىكەنلىكىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ پاسىد ئەقىدىنى جائىز كۆرگەنلىكىنى دەلىل قىلىدۇ. ئۇلار يەنە دارۇلھەربتە جىنايى جازا ئىجرا قىلماسلىقنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۆمەر، ئەبۇ دەردائ (اللە ئۇلاردىن رازى بولسۇن) ۋە باشقا ساھابىلەر بۇ ھەقتە ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ. ئىمام ئەبۇ ھەنىپىمۇ شۇنداق دەيدۇ «ئەئلامۇل مۇۋەققىئىين» دا شۇنداق دېيىلدى. ئەھمەد، ئىسھاق ئىبنى راھۇيە ۋە باشقا ئىسلام ئۆلىمالىرى دۇشمەن زىممىدا جىنايى جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ دېدى. ئەبۇل قاسىم خەرقى «مۇختەسەر» دە : «دۇشمەن زىممىدا مۇسۇلمانغا جىنايى جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ» دېدى. بۇسرى ئىبنى ئەرتادنىڭ قېشىغا دۇبۇلغا ئوغرىلىغان بىر جەڭچى ئېلىپ كېلىنگەندە، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: جەڭدە ئوغرىنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ دېگەن سۆزىنى ئاڭلىمىغان بولسام ئىدىم، قولۇڭنى كېسەتتىم»[2]. ئەبۇ مۇھەممەد مەقدىسى: بۇ مەسىلىدە بارلىق ساھابىلەرنىڭ پىكرى بىردەك، دەيدۇ. سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئۆزىنىڭ سۇنەنىدە ئۆز ئىسنادى بىلەن ئەھۋەس ئىبنى ھەكىمنىڭ دادىسىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆمەر: ھەربىي قوماندانلار جەڭ مەيدانىدا ھېچكىمگە جىنايى جازا ئىجرا قىلمىسۇن، جازالانغۇچىنى شەيتان پەللەپ قالسا، كاپىرلار تەرىپىگە ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.» ئەبۇ دەردائمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش مەزمۇندا ھەدىس رىۋايەت قىلغاندىن كېيىن،

بىرىنى ھېچقاچان خلاپلىق قىلىشقا بولمايدىغان دىنى ئىش، يەنە بىرىنى خلاپلىق قىلىشقا بولىدىغان دۇنيالىق ئىش دەپ ئايرىيدۇ؟.

[1] مانا بۇ يەتتىنچى ئېزىقتۇرۇش. بۇ خىل ھۆكۈملەر قۇرئاندا ئاز بولسا، ھەدىستە كۆپمۇ؟ ھەدىس قۇرئانىدىكى ھۆكۈملىرى تولۇقلايدۇ ۋە شەرھلەيدۇ . قۇرئاندا دېيىلمىگەن بەزى ھۆكۈملەرنىمۇ بايان قىلىدىغۇ؟ رەشىد رىزادەك بىر ئالىم نېمىشقا بۇيەردە ھەدىسنى تىلغا ئالمايدۇ؟.

[2] ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

سەئىدنىڭ قادىسىيە جېڭىدە ئەبۇ مېھجەنگە ھاراقكەشلىك جازاسىنى ئىجرا قىلمىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ. بۇنى ئەبۇ ھەنىفىگە ئوخشاش دارۇلھەربىتە مۇسۇلمانغا جىنايى جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ، دەيدىغانلار دەلىل قىلىدۇ[①].

يۇقىرىقى بايانلىرىمىزدىن شۇ ئايدىڭلاشتىكى، الله نازىل قىلغان مەمۇرىي ھۆكۈملەر بەكمۇ ئاز[②]. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق ھۆكۈملەرنى دارۇلھەربىتە ئىجرا قىلىشقا بولمايدىغانلىقى (بولۇپمۇ ھەنەفىي مەزھىپىدە) ئايدىڭلاشتى. دارۇلھەربىتە جىنايى جازا ئىجرا قىلىنمىغانىكەن، ھەممە جىنايەتنىڭ جازاسى ھۆكۈمدارنىڭ ئىجتىھاد بىلەن بىر تەرەپ قىلىشىغا قالدۇرىلىدۇ[③]. ئىجتىمائىي مۇئامىلات ھۆكۈملىرى توغرىسىدىكى كەسكىن ھۆكۈمگە ئىگە ئايەت ھەدىسلەر ئاز بولغاچقا، بۇ ھۆكۈملەرمۇ ئىجتىھاد بىلەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. بۇ ھۆكۈملەر ئادىللىقنى ۋە مەنپەئەتنى كۆزلەش ئاساسىدا ئىجتىھاد بىلەن بىر تەرەپ قىلىنغانىكەن؛ بىز دارۇلھەربىدە مۇسۇلمان شەخسىلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ھۆكۈمدار بولۇشنى جائىز دېگەنىكەنمىز[④]، ئۇنداقتا مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۆپرى قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىشنىڭ ھېچقانداق يامان تەرىپى يوق[⑤].

---

① مانا بۇ ئەڭ ئېغىر ئېزىقتۇرۇش. دارۇلھەربدە مۇسۇلمان جەڭچىلەر شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ كاپىرلار تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتمىسۇن دەپ جىنايى جازا ئىجرا قىلماسلىق بىلەن كۆپىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ئىسلام ئەللىرىدە ئىسلام شەرىئىتىنى چەتكە قېقىشنىڭ، شەرىئەتنىڭ ئورنىغا جاھىلىيەت قانۇنلىرىنى دەسستىشنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ئۇرۇش مەزگىلىدە جىنايى جازا ئىجرا قىلماسلىقتىن دۈشمەننىڭ قانۇنى يوللۇق، ئىسلام شەرىئىتى يولسز، شەرىئەتنى ئىجرا قىلىشقا بولمايدۇ دېگەن يەكۈننى چىقارغىلى بولامدۇ؟ دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلار جىھاد قىلىش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن دۈشمەنگە تەڭ كېلەلمەي، ئامالسزلىقتىن دۈشمەننىڭ قانۇنىغا بويسۇنسا الله ئەپۇ قىلىدۇ. مانا بۇ، ئەقلىغە، مەنتىقىغە ئۇيغۇن- -سۆز. لېكىن شۇ ئەھۋالدىمۇ قەلب بىلەن جىھاد قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «دۈشمەن بىلەن قولى ئارقىلىق جىھاد قىلغان كىشى مۇئمىن، تىلى ئارقىلىق جىھاد قىلغان كىشى مۇئمىن، قەلبى ئارقىلىق جىھاد قىلغان كىشى مۇئمىن. بۇنىمۇ قىلمىغان كىشىدە قېچىرنىڭ دانىسىچىلىكمۇ ئىمان بولمايدۇ.» {مۇسلىم رىۋايىتى} ئەمما بۇ ئەھۋالدا شەرىئەت ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىشقا بولمايدۇ دېگەن گەپنى ئىسلام تارىخىدا ھېچكىم دېمىگەن بولسا كېرەك.

② مانا بۇ توقۇزىنچى ئېزىقتۇرۇش. الله نازىل قىلغان ھۆكۈم ئاز بولغانىكەن ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىشنىڭ كارايىتى چاغلىق دېمەكچى بولۇۋاتىدۇ. الله پۈتۈن دىندا بىرلا ھۆكۈمنى نازىل قىلىپ، قالغان ھۆكۈملەرنىڭ ھەممىنى ئىجتىھادقا قالدۇرۇپ قويغان بولسا، مۇسۇلمانلار بىر ھۆكۈمدىن باشقىدا بىز ئىجتىھات قىلىدىغان بولغاندىكىن بۇ بىرنىمۇ بىز ئىجتىھات قىلىۋېتىلى دېسە توغرا بولارمىدى.

③ مانا بۇ ئونىنچى ئېزىقتۇرۇش. بۇ يەردە جىنايى جازانى ئىجتىھات قىلىدىغىنى مۇسۇلمان ھۆكۈمدارمۇ، ياكى ھەرقانداق بىر كىشى، ھەتتا ئىنگلىزلارنىڭ چىقارغان جىنايى جازا قانۇنلىرى شەرىئەت تەرىپىدىن يوللۇق دەپ ئېتىراپ قىلىنامدۇ؟

④ بۇ رەشىد رىزانىڭ دەللىسز چىقارغان ھۆكمى. مەنپەئەتنى كۆزلەشمۇ شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بولۇش كېرەك. شەرىئەتنىڭ سىرتىغا چىققان مەنپەئەتنى كۆزلەش ھۆكۈمگە دەلىل بولالمايدۇ.

⑤ رەشىد رىزا يەنە بىر قېتىم ئەڭ چوڭ بىر مەسىلىدە شەرىئەتنىڭ دەللىگە تايانماي قارىسىغا ھۆكۈم چىقاردى. شەرىئەتتىن باشقا قانۇننى ھۆكۈم ئاساسى قىلىش قۇرئاندا ئوچۇق كاپىرلىق دېيىلگەن. بۇ مەسىلىگە ئەڭ بەك سەل قارايدىغانلارمۇ، بۇنداق

ئەگەر بۇقانۇن مۇسۇلمانلارغا زىيانلىق بولۇپ قالسا، مۇسۇلمانلارغا زۇلۇم كەلتۈرسە[1]، بۇ قانۇن بىلەن ھۆكۈم قىلىشقا بولمايدۇ. مۇسۇلمان كىشى قانۇن ئىجراچىسى بولۇپ، قانۇن تۈزگۈچىلەرگە ياردەملەشسە بولمايدۇ.

خۇلاسە شۇكى، دارۇلھەرب ئىسلام ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈرنى ئەمەس. شۇڭا دارۇلھەربدىن ھىجرەت قىلىپ كېتىش پەرز بولىدۇ. ئۆزرىسى بارلار، يەكى مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن تۇرىدىغانلار دىنىنى ساقلاپ قالالىسا تۇرۇپ قالسا بولىدۇ. دارۇلھەربتە تۇرۇپ قالغانلار كۆچمەنلىك يېتىشىچە مۇسۇلمانلارغا خىزمەت قىلىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئىسلام ھۆكۈملىرىنى كۈچەيتىشى كېرەك.[2]

ئىسلام نوپۇزىنى كۈچەيتىپ مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداشتا ھۆكۈمەتتە ئەمەل تۇتۇشتەك ياخشى چارە يوق، بولۇپمۇ ھۆكۈمەت ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىگە ئوخشاش كەڭ قورساق، ھەممە مىللەتكە ئادىل مۇئامىلە قىلىشقا مايىل ھۆكۈمەت بولسا، تېخىمۇ شۇنداق. ھەممىگە ئايانكى، بۇ دۆلەتنىڭ قانۇنلىرى ئىسلام شەرىئىتىگە بەكمۇ يېقىن. چۈنكى بۇ ھۆكۈمەت كۆپ ئىشلارنى سودىيەلەرنىڭ ئىجتىھاتىغا ھاۋالە قىلىدۇ. بۇ ئەھۋالدا ئىسلامدا قازىلىق قىلىشقا لاياقەتلى بار ئادەم تۇغرا نىيەت، ياخشى مەقسەت بىلەن ھىندىستان ھۆكۈمىتىدە ئەمەل تۇتسا، مۇسۇلمانلارغا چوڭ خىزمەت قىلالايدۇ. شۇنىسى ئېنىقكى، بىلمىلىك، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەر كۇفرى قانۇنلىرىغا بويسۇنۇشىنى گۇناھ ھېسابلاپ ھۆكۈمەتتە ئەمەل تۇتمىسا، مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپلىگەن دىنى ۋە دۇنياۋي مەنپەئەتلىرى زىيانغا ئۇچرايدۇ. ھىندىستان ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئەللەردە مۇسۇلمانلارنىڭ بۇتپەرەسلەرنىڭ كەينىدە قېلىشىدىكى بىردىنبىر سەۋەب مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆكۈمەتتە ھوقۇق تۇتالمىغانلىقىدا[3]. ياۋروپالىقلار ئىسلام ئەللىرىدە ئامال قىلىپ ھوقۇقنى قولغا

قىلىش پاسىقلىق، گۇناھلىق ئىش دەپ قارايدۇ. رەشىد رىزا «ھېچقانداق ياماق تەرىپى يوق» دەۋاتىدۇ. رەشىد رىزانىڭ بۇ پەتۋاسىدا دەللىسىز ھۆكۈملەر ئارقا-ئارقىدىن دېيىلۋاتىدۇ.

[1] زۇلۇم بىلەن مەنپەئەتنى ئۆلچەشتە بىرلا اللەنىڭ ئۆلچىمى ھېساب. اللە شەرىئەتتىن باشقا قانۇنلار بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى زۇلۇم دەپ بېكىتتى: «كىمدەكىم اللە نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمىسا، ئۇلار زالىملاردۇر.» ئەمدى شەرىئەتتىن باشقا قانۇنلار بويىچە قىلىنغان ھۆكۈمنى زۇلۇمسىز ھۆكۈم، زۇلۇملۇق ھۆكۈم دەپ ئايرىشقا قانداق ئادەم جۇرئەت قىلالايدۇ؟

[2] ئۇ بايامال «دارۇلھەرب ئىسلام ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈرنى ئەمەس» دەۋاتاتتى، ئۇ چاغدا ئۇ، شەرىئەت بويىچە ھۆكۈم قىلمىغان ھۆكۈمدارلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ باش ئېگىشنى دۇرۇسلىماقچى بولغان، ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىر ھۆكۈمەتلەردە خىزمەت قىلىشنى دۇرۇسلىماقچى بولغاندا «كاپىر ھۆكۈمىتىدە خىزمەت قىلىپ ئىسلام ھۆكۈملىرىنى كۈچەيتىش كېرەك» دەۋاتىدۇ. بۇ بىر تۇتۇشۇكنى ئىككى كۆرسىتىشنى نېمە دېگۈلۈك؟

[3] ھىندىستاندا ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى بۇددىستلارنى يۆلەش ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ دۆلەت مەمۇرىي بولۇشىنى چەكلىگەن. رەشىد رىزا بايام مۇشۇ ھۆكۈمەت توغرىسىدا «كەڭ قورساق، ھەممە مىللەتكە ئادىل مۇئامىلە قىلىشقا مايىل ھۆكۈمەت» دەۋاتاتتى.

ئېلىش كويىدا بولىدۇ. ھوقۇقنى قولغا ئېلىۋالسا ئۆز دۆلتى ۋە مىللىتىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدايدۇ. ھەتتا بەزى ئەللەردە «تالا مۇشۇكى ئۆي مۇشۇكىنى قوغلىغان» ئەھۋاللارمۇ بولدى بىز بۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىشىمىز كېرەك.

بۇ ئەھۋاللاردىن شۇ ئايدىڭلاشتىكى، ھىندىستاندا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىدە خىزمەت قىلىشى (باشقا ئەللەردىمۇ ئوخشاش) ئەنگلىيە قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىشى شەرئىتنىڭ «ئىككى زىياننىڭ يېنىكرەكىنى تارتىش» قائىدىسىگە توغرا كېلىدۇ. بۇنى ئىسلامنى كۆچەيتىش ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن كەسكىن شۇنداق قىلىش كېرەك[1] دېمىگەندىمۇ، مەزكۇر قائىدە بويىچە رۇخسەت دېيىشكە بولىدۇ. ئەمرلىق شەرتىنى ھازىرلىمىغان ئەمرلەرنىڭ ۋە قازىيلىق شەرتىنى ھازىرلىمىغان قازىيلارنىڭ ھۆكۈملىرىنى زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن ئىجرا قىلىش جائىز. بۇ كۈنلەردىكى مۇسۇلمان ھۆكۈمدارلارنىڭ ھەممىسى شۇ قاتارغا كىرىدۇ[2]. يۇقىرىقىلاردىن شۇ مەلۇم بولدىكى جان بېقىش ئۈچۈن دۈشمەنگە ئەسكەر بولغانلار بۇ رۇخسەت دائىرىسىگە كىرمەيدۇ الله ئەڭ بىلگۈچىدۇر.

دىققەت دارۇلھەرب دېگىنىمىز: مۇسۇلمانلارنىڭ باشقۇرۇشىدا بولمىغان ئەللەرنى كۆرسىتىدۇ. مۇسۇلمانلار بىلەن تىنچلىق توختامى ئىمزالىمىغان كاپىرلار باشقۇرغان جايلارنىڭ ھەممىسى دارۇلھەرب دېيىلىدۇ»[3].

دىنى ئۇلىمالار ئەنە شۇنداق قىلىدى، كىشىلەرنى رېئاللىقنىڭ بېسىمىغا تىز پۈكتۈردى؛ ئۇلارنى رېئاللىقنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن جىھاد قىلىش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشقا ئۇندىمىدى؛ ئۆزلۈكىدىن ھەركەتكە كېلىپ، الله قۇرئان ۋە ھەدىستە بايان قىلغان بويىچە كىشىلەرنىڭ ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلمىدى؛ ئازار -

[1] كۆردىڭىزمۇ، الله نىڭ ئەمرىگە ئوچۇق قارشى چىقىش كەسكىن قىلىشقا تېگىشلىك ئىش بولامدۇ؟ مۇسۇلمانلارنى دۈشمەنلەرگە بويسۇنۇشقا چاقىرىش قانداقمۇ رۇخسەت دائىرىسىگە كىرىدۇ؟

[2] يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتتۇق، ھېچكىم بۇ ھۆكۈمدارلارنى ھۆكۈمدارلىق تەختىدە ئولتۇرۇشقا، شەرئىتنىڭ سىرتىدا ھۆكۈم قىلىشقا زورلىمىدى. شۇڭا ئۇلارنى بۇ زۆرۈرىيەت دائىرىسىگە كىرگۈزۈشكە بولمايدۇ. ھازىرقى ھۆكۈمدارلار شەرئىتنىڭ خىرىستىيان جاھانگىرلىكى تارتىۋالغان ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن جىھاد قىلالمىغان تەقدىردىمۇ جاھانگىرلارغا پەردە بولۇپ، جىھادقا توسقۇنلۇق قىلماسلىقى كېرەك ئىدى. شۇنداق بولغانىدا جاھانگىرلار مۇسۇلمانلارغا تاجاۋۇز قىلىشتا ئېغىر بەدەللەرنى تۆلەشكە مەجبۇر بولاتتى. ۋەھالەنكى، مۇسۇلمان ھۆكۈمدارلار ھازىر شەرئىتە ھۆكمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلغان مۇجاھىدلارنى دۈشمەنگە قويماي ئۆزلىرى ئۆلتۈرىۋاتىدۇ.

[3] رەشىد رىزا «تۆلۈمدىن توقماق چىققاندەكلا» دارۇلھەربكە «مۇسۇلمانلارنىڭ باشقۇرۇشىدا بولمىغان ئەللەر» دەپ تەبىر بېرىۋاتىدۇ. كۆپ سانلىق ئۇلىمالارنىڭ قارىشى شۇكى، دارۇلھەرب بىلەن دارۇلئىسلامنى ئايرىشتا شەرئىتە ئۆلچەم قىلىنىدۇ. الله نىڭ شەرئىتى ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىنسا، گەرچە كۆپ سانلىق ئاھالىسى مۇسۇلمان بولمىسىمۇ، دارۇلئىسلام بولىدۇ. شەرئىتە ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلىنمىسا، گەرچە كۆپ سانلىق ئاھالىسى مۇسۇلمان بولسىمۇ، دارۇلھەرب بولىدۇ. مەسىلەن: كۆپ سانلىق ئاھالىسى كالىغا چوقۇنىدىغان ھىندىستان سەككىز ئەسىر دارۇلئىسلام دېيىلدى. بۇنىڭغا ئاساسلانغاندا مۇسۇلمانچە ئىسمى بار ئادەملەر شەرئىتنى ئاساس قىلماي ئىدارە قىلىۋاتقان جايلارنى دارۇلئىسلام دېيىشكە بولمايدۇ.

كۆلىمىتكە دۇچار بولسىمۇ پەرۋا قىلماي زالىم پادىشاھنىڭ ئالدىنى تۇراپ، ئۇلارنى ياخشىغا بۇيرۇپ، ياماندىن توسۇپ ھەققە مەجبۇرى قايتۇرۇپ كەلمىدى؛ خەلقە تەۋھىدنىڭ ماھىيىتىنى - تەۋھىدنىڭ ئېتىقاد بىلەن شەرئىتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى الله نازىل قىلغان بويىچە ئۆگەتمىدى؛ كىشىلەرگە ھازىرقى ئەھۋالغا قارىتا توغرا ئىسلامىي قاراشنى تەقدىم قىلمىدى؛ يامان ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشنىڭ توغرا ئىسلامىي يولىنى كۆرسەتمىدى.

جاھانگىرلار تەربىيەلەپ، خەلقنى ئىسلامدىن تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن ھاكىمىيەت بېشىغا قويغان ئەلمانىي داھىيلار خەلقنىڭ ئالدىدا «خەلق ھوقۇقى» دەپ توۋلىدى. زالىم پادىشاھنىڭ ئالدىنى توسۇپ،خەلقنى يامان ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشقا چاقىردى؛ ئەركىنلىك، تەرەققىيات ۋە ھەزارەتلىشىش يولىغا يېتەكلىدى. بۇ ئىككى پىرقىنىڭ ئەھۋالى شۇنداق بولغان ئەھۋالدا خەلقنىڭ ئەلمانىي داھىيلارنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشقانلىقىدىن، ئەلمانىي داھىيلارغا سەئىد زەغلۇلغا مەپتۇن بولغاندەك مەپتۇن بولغانلىقىدىن تەئەججۈپلىنىمىزمۇ؟

بىز ئاۋام خەلقنى ئاقلىماقچى ئەمەسمىز. پەقەت ئەمەلىي ئەھۋالنىلا سۆزلىمەكچىمىز. الله‌نىڭ ئەمرىگە قارشى چىقىشنى ھېچقانداق قىلىپ ئاقلغىلى بولمايدۇ. الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿بَلِ الْإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ، وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ﴾ ﴿بەلكى ئىنسان ئۆزىگە - ئۆزى گۇۋاھتۇر. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن قانچە ئۆزرە ئېيتقان تەقدىردىمۇ ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ﴾[1].

«الله‌تىن باشقا مەبۇدى بەرھەق يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام الله‌نىڭ پەيغەمبىرى» دېگەن بۇ كەلىمە شاھادەتنى مۇسۇلمان بولۇش مەقسىتى بىلەن دېگەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى الله‌نىڭ ئالدىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى يامان ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ۋە ئازغۇنلۇقىغا مەسئۇل بولىدۇ. لېكىن ھەممە ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى ئوخشاش ئەمەس. ئاۋۋال ھۆكۈمدارلار ئاندىن ئۆلىمالار، ئاخىردا ئاۋام خەلق مەسئۇل بولىدۇ.

6- ئاسارەت : ياۋروپادىن تۇزۇلمە ۋە پىرىنسىپ ئىمپورت قىلىش

قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كىشىلەرنىڭ مەسئۇلىيەتلىرى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، بۇ ۋەزىيەتكە يامان بىر خەتەر ھەمراھ بولۇپ كەلدى. بۇ ۋەزىيەت يامان

[1] سۈرە قىيامەت، 14-15-ئايەت.

بىر خەتەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. مۇسۇلمانلار دىن دۈشمەنلىرىدىن تۇزۇلمە ۋە پىرىنسىپلارنى ئىمپورت قىلدى. بۇ، ھەر جەھەتتىن خەتەرلىك ياماندۇر. ئۇ بولدى.

بۇ قېتىم مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام سىرتىدىن پىرىنسىپ ئىمپورت قىلىشى؛ سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تۇزۇلمىلەرنى ئىسلام سىرتىدىن ئىمپورت قىلىشى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا بىرىنچى قېتىم بولغان ئىش.

مۇسۇلمانلار بۇرۇنمۇ مەمۇرىي تۈزۈمىلەرگە ۋە ئۆزىدە يوق بولغان ماددىي ھەزارەت شەكىللىرىگە موھتاج بولغان. كۈنسېرى كۈچىيىۋاتقان، تىز سۈرئەت بىلەن كېڭىيىۋاتقان دۆلەتنى ياخشى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن ياتلارنىڭ تۈزۈملىرىگە ھاجەت بولغان. بۇ تۇزۇملەر ۋە ھەزارەت شەكىللىرىنى پارسىلار ۋە ۋىزانتىيەلىكلەر قوبۇل قىلغان. بۈنىڭدىن كۆڭۈللىرىدە ھېچبىر سەلبىش ھېس قىلمىغان. لېكىن بۇ ئىش باشتىن ئاخىرى مۇھىم ئىككى قائىدە بويىچە ئېلىپ بېرىلغان:

بىرىنچى قائىدە شۇكى، مۇسۇلمانلار دۈشمەنلىرىدىن ھەزارەت قوبۇل قىلىۋاتقاندا ئۆزىنى تۆۋەن ھېس قىلمىغان، غۇرۇرىنى سۇندۇرمىغان. بەلكى ئۇلار ئىماندىن پەيدا بولغان ئۈستۈنلۈك قازىنىش ھېسسىياتىدا بولغان: ﴿وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوشىشىپ قالماڭلار قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر﴾[1].

مۇئمىنده ئىمان بولغاچقىلا، دۈشمەنده ئىمان بولمىغاچقىلا ئىمانلىق كىشىلەر ماددىي ياكى ھەربىي ئەھۋالى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر ئۆزىنى ئۈستۈن ھېس قىلىدۇ. ئىمانسىزلارنى ماددىي ۋە ھەربىي ئەھۋالى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر پەس كۆرىدۇ. مۇسۇلمانلار ھەزارەت تاۋارلىرىنى سېتىۋالغاندا ھەزارەت ئىگىلىرىگە ھېچبىر باش ئۇرمايدۇ، ئۇلارنى چوڭ بىلمەيدۇ. چۈنكى بۇ ھەزارەت ئىگىسى اللەنىڭ دىنىدىن يۈز ئۆرۈگەچكە چوڭلاشقا ئەرزىمەيدۇ.

ئىككىنچى قائىدە شۇكى، مۇسۇلمانلار ياتلارنىڭ نەرسىلىرىنى قوبۇل قىلغاندا ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغانلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلىدۇ. ياتلارنىڭ تۈزۈملىرى ۋە ماددىي ھەزارەت شەكىللىرىنى قارا - قويۇق قوبۇل قىلۇەرمەيدۇ. بەلكى بۇ «ھەزارەت تاۋارلىرى» نىڭ ئۆزىگە لازىم بولغانلىرىنى تاللاپ ئالىدۇ. ئەڭ مۇھىمى شۇكى، مۇسۇلمانلار تۈزۈم ۋە ماددىي شەكىللەرنى قوبۇل قىلغاندا ھەرگىزمۇ شۇ شەكىل ۋە

[1] سۈرە ئال ئىمران، 139-ئايەت.

تۈزۈملەرنىڭ پىرىنسىپ ۋە تۈزۈلمىلىرىنى قوبۇل قىلمىدى. چۈنكى، بۇ پىرىنسىپ ۋە تۈزۈلمىلەر جاھىلانە ئېتىقادى تونۇشلار ئۈستىگە تۈرغان بولۇپ، مۇسۇلمانلارغا ئەرزىمەيدۇ، ئەلۋەتتە. مۇسۇلمانلار - نىڭ ئۇنداق پىرىنسىپلارغا ھاجىتمۇ يوق. چۈنكى ئۇلارنىڭ دىنى پىرىنسىپقا باي. بەلكى مۇسۇلمانلار دۇشمەنلىك پىرىنسىپلىرىنى قوبۇل قىلماسلىققا بۇيرۇلغان. ناۋادا ئۇلار بۇ بۇيرۇققا خىلاپلىق قىلىپ، كۇفرى پىرىنسىپلىرىنى قوبۇل قىلسا مۇرتەت بولۇپ كېتىدۇ.

سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تۈزۈلمىلەر قانۇنچىلىققا ببرىپ چېتىلىدۇ. مۇسۇلمانلار قانۇنچىلىقتا اللەنىڭ قانۇنىدىن باشقا قانۇنلارنى تۇتۇشتىن كەسكىن توسۇلغان:

﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿كىملەركى اللە نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمىسا، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾[1].

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ اللە رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكىتكەن مەبۇتلىرى بارمۇ؟﴾[2].

﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ اللّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللّهُ إِلَيْكَ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ ئارىسىدا اللە ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ ئەھكامى بويىچە ھۆكۈم قىلغىن ئۇلارنىڭ نەپسى - خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن، ئۇلارنىڭ اللە ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ بىر قىسمىدىن سېنى ئازدۇرۇشىدىن ساقلانغىن﴾[3].

پىرىنسىپلار يا اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن پىرىنسىپلارغا توغرا كېلىدۇ، بۇنداق پىرىنسىپلارنى مۇسۇلمان كىشى ئىلاھىي مەنبەدىنلا ئالىدۇ، باشقا مەنبەدىن ئالمايدۇ. ياكى پىرىنسىپلار اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن پىرىنسىپلارغا قارشى كېلىدۇ، بۇنداق پىرىنسىپلارنى قوبۇل قىلىش كاپىرلىق، پاسىقلىق ۋە ئاسىيلىقتۇر.

شۇنداق، مۇسۇلمانلار «ھەزارەت تاۋارلىرى» دىن ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان تۈزۈم ۋە ھەزارەت شەكىللىرى ئىچىدىن ئىسلام ئېتىقادىغا ۋە ئىلاھىي يولغا زىت كەلمەيدىغانلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلىدۇ. ئەمما سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تۈزۈلمىلەرنى قوبۇل قىلمايدۇ[4].

---

[1] سۈرە مائىدە، 44- ئايەت.

[2] سۈرە شۇرا، 21-ئايەت.

[3] سۈرە مائىدە، 49-ئايەت.

[4] تۈزۈم بىلەن تۈزۈلمە ئوتتۇرىسىدا پەرق بار. مەسىلەن: دۆلەتتە مىنىستىر بولۇش، مۇئاۋىن مىنىستىر بولۇش، شۇ بويىچە دەرىجىمۇ-دەرىجە تۈۋەن ئەمەلدارلارنىڭ قويۇلۇشى بىر خىل مەۋرىي تۈزۈم. بۇنداق تۈزۈم مۇئەييەن بىر خىل ئېتىقادى تونۇش

ئەمما قىممەت قاراش ۋە پىرىنسىپ مەسلىسى بۇ، دىنى مەسىلە. مۇسۇلمانلار دىننى اللەتىنلا قوبۇل قىلىدۇ، باشقا مەنبەدىن قوبۇل قىلمايدۇ.

ئەمما ئىككىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلىش ھەرىكىتى باشتىن ئاخىرى روھىي بوشلۇق ۋە ئەقىدە قالاقلىقى ئىچىدە، ئىدىيەۋى ھۇجۇم سايىسىدا ئېلىپ بېرىلدى. بۇ ئىككى ئاسارەت بىرلىشىپ، بارلىق توساقلاردىن ھالقىپ ئۆتتى. مۇسۇلمانلار غەربلىكلەرنىڭ «ھەزارەت تاۋارلىرى» نىڭ قايسىنى ئېلىش، قايسىنى قويۇش كېرەكلىكىنى ئايرىيالمىدى. شۇنداق، مۇسۇلمانلار قالاقلىشىپ كەتكەن ئىدى. غەربلىكلەرنىڭ مۇسۇلمانلار قەد كۆتۈرۈۋالسۇن دەپ مۇسۇلمانلارغا ياخشى كۆڭۈل بىلەن ياردەم بېرىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە غەربلىكلەرنىڭ كۆپلىگەن نەرسىلىرى مۇسۇلمانلارنى تېخىمۇ يامان ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى. چۈنكى، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ سەلبىيلىكلىرى شۇنچە كۈچلۈك غەربلىكلەرگە ھازىرچە تەسىر قىلمىغاندەك قىلسىمۇ، ھامان ئۇلارنى موللاق ئەتتۈرەتتى.

غەربلىكلەر يۇقىرى ئىلمىي تەرەققىياتقا، زور ماددىي تەرەققىياتقا، ئاجايىپ تەشكىللەش ئىقتىدارىغا چىدامچانلىق، بەرداشلىق بېرىش روھىغا، قىينچىلىقلارغا ئەمەلىي تاقابىل تۇرۇش روھىغا ئىگە بولدى. بۇ نەرسىلەر ئىسلامنىڭ داغدام يولىدا ماڭغانلىرىدا بۇ جەھەتلەردە مۇستەھكەم قەدەملەرنى باسقاندىن كېيىن قالاقلىشىپ كەتكەن مۇسۇلمانلارغا تېخىمۇ بەك لازىم ئىدى. مۇسۇلمانلار پۈتۈن كۈچى بىلەن مۇشۇ ئىشلارنى ئۆگىنىشى، ئۆزلەشتۈرىشى، بۇ ئارقىلىق موھتاجلىقتىن قۇتۇلۇشى كېرەك ئىدى.

غەربلىكلەردە يەنە ناھايىتى زور مىقداردىكى روھى بۇزۇقلۇق، پىكرىي بۇزۇقلۇق ۋە ئەخلاقىي بۇزۇقلۇقلار بار. ئەقلى بار ئىنسان بۇ بۇزۇقلۇقنى ھەرگىز قوبۇل قىلمايدۇ. اللەنىڭ كامىل نېمىتى ۋە رازىلىقى بولغان ئىسلام دىنىغا ئەقىدە قىلىپ، بۇزۇقلۇقلاردىن، نىجىسلىقلاردىن خالىي پاك - پاكىزە تۇغرا يولغا ئېرىشكەن مۇسۇلمانلار غەربلىكلەرنىڭ بۇزۇقلۇقلىرىنى تېخىمۇ قوبۇل قىلماسلىقى لازىم ئىدى.

غەربلىكلەردە يەنە ئىقتىسادى، سىياسىي، ئىجتىمائىي تۈزۈلمىلەر بار. بۇ تۈزۈلمىلەردە ياخشىلىق بىلەن يامانلىق بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كەتكەن. لېكىن ئۇ تۈزۈملەرنىڭ ھەممىسى اللە نازىل قىلغان ئاساس بويىچە تۈزۈلمىگەن. بەلكى

ئۇستىگە تۈرۈشنى تەلەپ قىلمايدۇ. شۇڭا بۇنداق تۈزۈمنى ھەرقانداق ئېتىقاد تونۇشتىكى كىشىلەر قوللىنالايدۇ. ئەممە تۈزۈلمە قانۇنچىلىققا بېرىپ چېتىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇ، تۈزۈمگە ئوخشىمايدۇ.

ئىسلامغا يات قائىدە بويىچە تۇزۇلگەن. ئىنسانلارنى پەرۋەردىگارىغا بەندە قىلغانلىقى ئورنىدا قانۇن تۇزۇش ئارقىلىق ئىنسانىنى ئىنسانغا قۇل قىلىش ئاساسى بويىچە تۇزۇلگەن. شۇڭا بۇ تۇزۇلمىلەرنىڭ ئاساسى جاھىلانە ئاساستۇر. بۇ تۇزۇلمىلەردە اللەنىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن قانۇنلارغا توغرا كېلىدىغان قىسمەن تەرەپلەرمۇ بار. بۇ تەرەپلەردە مۇسۇلمان كىشى ئىلاھىي قانۇن بويىچە ئىش كۆرىدۇ، باشقا مەنبەلەرنى ئاساس قىلمايدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ غەرب ھەزارىتىگە تۇتقىدىغان مەيدانى ئەنە شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى. يۇقىرى ئىلمىي تەرەققىياتقا، زور ماددىي تەرەققىياتقا، ئاجايىپ تەشكىللەش ئىقتىدارىغا، چىدامچانلىق، بەرداشلىق بېرىش روھىغا، قېيىنچىلىقلارغا ئەمەلىي تاقابىل تۇرۇش روھىغا ئالاقىدار نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى قوبۇل قىلىپ ئۆزلەشتۈرۈشى كېرەك ئىدى باشقىلارنى چۆرۈۋېتىشى ۋە ئۇنىڭدىن پەخەس بولۇشى كېرەك ئىدى.

ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمىدى.

مۇسۇلمانلار غەرب ھەزارىتىنىڭ پايدىلىق نەرسىلىرىنى ناھايىتى ئاستا قاشاڭلىق بىلەن ئاز قوبۇل قىلدى. بۇزۇق نەرسىلىرىنى تېز سۈرئەتتە تولۇق قوبۇل قىلدى، خۇددى ئۇ بىر ئابىھايات‌تەك ئىچىپ قانمىدى. غەرب تۇزۇلمىلىرىنى ئىمپورت قىلىشقا ۋە ئۇنى دوراشقا ئالدىراپ، اللە نازىل قىلغان قانۇنلاردىن تامامەن يۈز ئۆرىدى. بۇنى پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ ئەينى ۋاقىتدىكى ئەھۋالىلا چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. نېمىلا دېگەن بىلەن مۇسۇلمانلار ئېغىر گۇناھقا پاتتى.

غەپلەتتە قالغان مۇسۇلمانلار «غەرب ھەزارىتى» پارچىلانماس بىر پۈتۈن نەرسە، ياكى ئۇنىڭ ھەممىنى ئېلىش كېرەك، ياكى ھەممىنى تاشلاش كېرەك، بەزىسىنى ئېلىپ، بەزىسىنى ئالمىغانىنىڭ پايدىسى يوق دەپ گۇمان قىلدى. يەھۇدىي، خرىستىيانلار ۋە ئۇلارنىڭ شايكىلىرى ئىدىيەۋى ھۇجۇم قوزغاپ، ئۇلارنى شۇنداق خاتا تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويدى. ئاجىز «مۇسۇلمانلار» ئىدىيەۋى ھۇجۇمغا بېرىلىپ قۇلاق سالدى.

يەھۇدىي، خرىستىيانلارنىڭ «مۇسۇلمانلار» نى ئاشۇنداق خاتا تۇيغۇغا كەلتۈرۈشتىن ئىلدىغان پايدىسى ناھايىتى ئوچۇق. چۈنكى بۇ تۇيغۇ مۇسۇلمانلارنى قۇل قىلىشتا، تولۇق باش ئەگدۈرۈشتە، ئىسلام دىنىدىن پۈتۈنلەي يىراقلاشتۇرۇشقا ناھايىتى ياخشى ئۇنۇم بېرىدۇ. يەھۇدىي، خرىستىيانلار ھېچقانداق نەرسىنى ئىسلام دىنىنى ئۆچ كۆرگەندەك ئۆچ كۆرمەيدۇ. ھېچقانداق نەرسىدىن ئىسلامدىن

قورققانـدەك قورقمايـدۇ. مۇسـۇلمانلار دىننـى ئـۆرە قىلـىپ تۇرىـدىغان ئىشـلارنى ئىدىيەدە، ئەمەلىيەتـتە، تەپەككـۇردا، ئەخلاقتـا، تـۇزۇلمە ۋە ئـادەتلەردە تامـامەن تاشلىسـا، ئۇلارنـىڭ ئـۆزگە خـاس كىملىكـى تۇگىشـىدۇ، قارشـىلىق كۆرسـىتىش ئىقتىدارىمۇ تۇگىشىدۇ. بۇ ئـارقىلىق ئـۇلارنى تېخىمـۇ بەك قـۇل قىلغىلـى بولىـدۇ. بۇنداق باش ئەگدۈرۈش جاھانگىرلارنىڭ دەسلەپتە چارىسىزلىكتىن ئېلىـپ بارغـان قـورال كـۈچى بـىلەن بـاش ئەگدۈرۈشـىدىن بەكـرەك ئۇنۇملـۇك بولىـدۇ، ئـۇزاقراق داۋاملىشـىدۇ. شـۇنداقتىمۇ جاھـانگىرلار يەنە خـاتىرجەم بولالمايۋاتـىدۇ. چـۈنكى، ئىسلام مەۋجۇتلا بولۇپ تۇرىدىكەن، قورال كۈچى بىلەن بويسۇندۇرۇلغانلارنى ھامـان قارشـىلىق كۆرسىتىشـكە ئۇندەيـىدۇ. ئەممـا قـورال كـۈچى بـىلەن بـاش ئەگـدۈرۈلگەنلەرنىڭ كىملىكىنـى ئـۆرە قىلغـۇچى تەرىكىبلەرنـىڭ ھەممىسـى ئېرىتىۋېتىلسە، ئۇلارنى ھەر دائىم ھەممە ئىشتا باش ئەگدۈرگۈچىلەرگە ئەگىشـىش كېرەك دېگەن تونۇشقا كەلتۈرۈلسـە، بـۇ ئـارقىلىق ئـۇلارنى روھـى جەھەتـتە بـاش ئەگدۈرۈلسـە ئانـدىن يەھـۇدىي، خرىسـتىيان جاھـانگىرلىرى خـاتىرجەم بولىـدۇ. ئىشغالىيەت زېمىنلىرىدىن ھەممە ئەسكىرىنى ئىلىپ چىقىپ كەتكەن تەقـدىردىمۇ ئۆز مەۋجۇتلىقىنى ئۇزۇنغىچە ساقلاش چۈشىنى كۆرەلەيدۇ.

شايكىلارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ گاھىلىرى ھوقۇققا، گـاھىلىرى نـام - شـۆھرەتكە، گاھىلىرى ھارام بايلىققا، گاھىلىرى نەجىس ئەيىش - ئىشرەتلەرگە سېتىلغان بولـۇپ، ئۇلارنى سېتىۋالغان شـەيتانىنىڭ «بـۈيرۇقىنى» ئورۇندايـىدۇ. بـۈيرۇق مۇسـۇلمانلارنى غـالىبلار - خرىسـتىيان ۋە يەھۇدىيلارغـا قـۇل قىلىـش. بۇنـىڭ ئەڭ ئۇنۇملـۇك ۋاستىسى خۇددى تاھـا ھۇسـەين دېگەنـدەك: مۇسـۇلمانلارنى غەرب ھەزارىتىنـى ياخشى - يامان، ئاچچىق - تاتلىق دەپ ئايرىـپ ئولتۇرمـاي قـارا - قويـۇق قوبـۇل قىلىش كېرەك دېگەن خاتا تۈيغۇغا كەلتۈرۈش. بەزى شايكىلار سېتىلمىغان «پاكلار» بولسـىمۇ، ئەممـا ئـۇلار روھـى جەھەتـتە مەغلـۇپ بولغاچقـا، غەربنـى دوراشـنى تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق «مۇسۇلمانلارغا نىجاتلىق يـولى كۆرسـەتتۇق» دەپ ئويلايدۇ. ئاخىرىغا كەلگەندە مۇسـۇلمانلارنى ئـۆز خوجىلىرىغـا تېخىمـۇ چىـڭ قـۇل قىلىشتا سېتىلغان شـايكىلار بـىلەن سـېتىلمىغان غاپىـل شـايكىلار ئوخشـاش رول ئوينايدۇ.

ئاجىز مۇسۇلمانلارنىڭ غەربلەشتۈرۈش تەشەببۇسىغا بېرىلىـپ قـۇلاق سېلىشـىدا مۇنداق ئىككى سەۋەب بار: بىرىنچى: مەغلۇبلارنىڭ غالىبلارنى دوراشقا ئـامراقلىقى. بۇ، ھەممىگە مەلۇم تارىخى ھەقىقەت. ئىككىنچى: ئـاجىز مەغلۇبلارغـا نىسـبەتەن

دوراش ئەڭ ئوڭاي ماڭغىلى بولىدىغان يول. چۈنكى، دوراشقا «تاللاش» قا جاپا تارتقاندەك جاپا تارتىش كەتمەيدۇ. ھەمدە تاللاش ۋە شاللاش ئەمەلىيەتتە ئاجىز «قۇل» نىڭ ئىشى ئەمەس. بەلكى ئەركىنلىكى بار، ئاق - قارىنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارى بار «خوجايىن» نىڭ ئىشى.

مۇسۇلمانلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە ئەقىدە قالاقلىقىنىڭ ھۆكۈملىرى ۋە روھى بوشلۇق پەيدا بولدى. ئۇلاردا اللەنىڭ مۇنۇ ئەمرى ئىشقا ئاشمىدى: ﴿وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ ﴿بوشىشىپ قالماڭلار قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسلەر﴾[1].

«غەرب ھەزارىتىنى ياخشى - ياماڭ، ئاچچىق - تاتلىق دەپ ئايرىپ ئولتۇرماي قارا - قويۇق قوبۇل قىلىش كېرەك» دېگەن بۇ دەۋا تۈپ ئاساسىدىن خاتا داۋادۇر. چۈنكى، ئىلىم - پەن تەرەققىياتىنىڭ ئەخلاقى بۇزۇقچىلىق بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. جاھاندا ئەقلى بار كىشى ئىلىم - پەننى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئەخلاقنى بۇزۇش كېرەك دېمەيدۇ. ياۋروپادا بۇ پىكرىي ئازغۇنلۇقنى شۇ جايغا خاس ئامىللار كەلتۈرۈپ چىقارغان. چېركاۋ ئىلىم - پەنگە ئەخمىقانىلەرچە قارشى تۇرغاچقا، ئىلىم - پەننى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن چېركاۋنىڭ ئەمەلىي نوپۇزىنى چەكلەشكە توغرا كەلگەن. ئەمەلىيەتتىمۇ كىشىلەرنىڭ زىممىسىدىن چېركاۋنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ۋە كىشىلەرنى قۇلغا ئايلاندۇرغان ساختا، جاھىلانە دىنى ئېلىپ تاشلانغاندا ئىلىم - پەن تەرەققىي قىلغان. لېكىن ياۋروپالىقلار اللە باراسىدىكى ئېتىقادنى تاشلاپ، ئىنسانلىقىدىن زىيان تارتتى. دىن بىلەن مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ، كاللىسىغا ھايۋانىي پىكىرلەرنى ئۇندۇرۇپ، ئەخلاقىدىن زىيان تارتتى. ياۋروپالىقلار بۇنىڭ ئۈچۈن ئېغىر بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ ئاقىللىرى بۇ نۇقتىنى خېلى بۇرۇنلا تونۇپ يەتكەن. باشقىلارمۇ ئەمەلىيەتتە بەدەل تۆلىگەنلىرىدە تونۇپ يەتتى. مانا ئەمدى ئۇلار ئۆزگە «نىجاتلىق يولى» ئىزدىمەكتە.

ياۋروپالىقلار ئىنسانلىقتا ۋە ئەخلاقتا شۇنداق چېكىنگەن بولسىمۇ، اللە تائالانىڭ ئۆز بەندىلىرىگە ئىجرا قىلىدىغان مۇنۇ قانۇنىيىتىنىڭ تەقەززاسى بىلەن يەنىلا قۇدرەت تاپتى: ﴿فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ﴾ ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان نەسىھەتنى ئۇنتۇغان چاغدا ئۇلارغا پاراۋانلىقنىڭ ھەممە ئىشىكلىرىنى ئېچىۋەتتۇق. ئۇلار تاكى ئۆزلىرىگە

[1] سۈرە ئال ئىمران، 139-ئايەت.

بېرىلگەن نېمەتلەردىن خۇشال - خۇرام تۇرغاندا ئۇلارنى ئۇشتۇمتۇت جازالىدۇق. ئۇلار ھەسرەتتە قالدى﴾[1]. ئۇلارنىڭ قۇدرەت تېپىشى دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە يەنە مۇنداق قانۇنىيەت بويىچە بولدى (اللەنىڭ قانۇنىيەتلىرى ئۆزگارا زىتلاشمايدۇ، بەلكى ناھايىتى پۇختا ئىنتىزام ئىچىدە ئۆزگارا باغلىنىپ ھەرىكەت قىلىدۇ: ﴿مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ، أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ﴾ ﴿ھاياتى دۇنيانى ۋە ئۇنىڭ زىبۇ - زىننىتىنى كۆزلەيدىغان كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەمەللىرىنىڭ ئەجرىنى بۇ دۇنيادىلا تولۇق بېرىمىز. دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئەجرىدىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەيدۇ. بۇنداق كىشىلەرگە ئاخىرەتتە دوزاختىن باشقا نەرسە يوقتۇر، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى يوققا چىقىرىلىدۇ. قىلغان ياخشى ئەمەللىرى ھېسابقا ئېلىنمايدۇ﴾[2].

ياۋروپالىقلارنىڭ بۇزۇلغان تۇرۇپ قۇدرەت تېپىشى بۇزۇلغانلىقتىن ئەمەس، بەلكى ئۆزىدە قۇدرەت تاپقۇزۇش ئۈچۈن ئىجابىي تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكتىن ئىشقا ئاشتى. الله ئۆزىنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئۇلارغا ئۆز تىرىشچانلىقىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرستىدۇ. الله يەنە ئۆزىنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئاخىردا ئۇلارنى ۋەيران قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلار توغرا يولدا ئەمەس.

مانا بۇ، ياۋروپا ھېكايىسى...

ئىلمىي ۋە ماددىي تەرەققىيات دىنسىزلىق ۋە ئەخلاقسىزلىقتىن ئايرىلمايدۇ دېيىش قىپقىزىل يالغانچىلىقتۇر. بۇنداق يالغانچىلىق پەقەت ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ ئاسارىتىگە قۇل بولۇپ، اللەنى ئۇنتۇغان، شۇنىڭ بىلەن الله ئۇلارغا ئۆزلىرىنى ئۇنتۇلدۇرغان روھى قۇللاردىلا بولىدۇ: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿سىلەر اللەنى ئۇنتۇغان، شۇنىڭ بىلەن الله ئۇلارغا ئۆزلىرىنى ئۇنتۇلدۇرغان كىشىلەردەك بولماڭلار ئەنە شۇلار پاسىقلاردۇر﴾[3].

شۇنىڭ ئۈچۈن غەربچە ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلىدىغان، ھەممە ئىشتا غەربنى دورىماقچى بولغان غەربلىشىش دولقۇنىغا ئەگەشكەنلەر ئىلمىي تەرەققىيات ۋە ماددىي تەرەققىيات بىلەن ئۆزىنى ئوڭشاشقا ئۇلگۇرمەيلا بۇزۇقچىلىق پاتقىغا پېتىپ قالدى. ئىلىم - پەن تەرەققىياتى ۋە ماددىي تەرەققىياتنى قەدىمى ناھايىتى ئاستا بولدى. ئىخلاسمەنلەرنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىدى. ناۋادا پۈتۈن

[1] سۈرە ئەنئام، 44-ئايەت.
[2] سۈرە ھۇد، 15-16-ئايەتلەر.
[3] سۈرە ھەشر، 19-ئايەت.

مۇسۇلمانلار تەرەققىياتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بىردەك ئىرادىگە كېلىپ، ئەخلاقى بۇزۇقچىلىققا چىلىشىپ قالماي ماڭغان بولسا ئىدى، ھەرگىز ئۇنداق بولمايتتى. ياپونلار قەد كۆتۈرۈش نىيىتىگە كەلگەندە غەربنىڭ ئىلىم - پەننىنى قوبۇل قىلدى. كېيىن بەزى جەھەتتە غەربتىنمۇ ئېشىپ كەتتى. ئەمما ئۇلار بۇتىپەرەس ئەقىدىلىرى ۋە ئەنئەنىلىرىنى ئۆزگەرتمىدى. «مۇسۇلمانلار» ئەقىدە جەھەتتە قالاقلىشىپ، روھى بوشلۇق ئىچىگە چۆكۈپ كەتمىگەن بولسا ئىدى، بۇ جەھەتتە ياپونلارنى بېسىپ چۈشكەن بولاتتى.

ئەلھاسىل، شۇنچە تىرىشچانلىقلار كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ ئىلمىي قالاقلىق ۋە ماددىي قالاقلىق ئۆز پېتىچە تۇرماقتا. ئەخلاقى بۇزۇقچىلىق ۋە دىنىي چۈشكۈنلۈك پۈتۈن ئىسلام دۇنياسىنى قاپلاپ، ئىسلام دۇنياسىنىڭ گەۋدىلىك بەلگىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئاندىن بۇ ئىككىسىگە ياۋروپانىڭ تۇزۇلمە ۋە پىرىنسىپلىرىنى ئىمپورت قىلىش كېلىپ قوشۇلدى. بۇ، مۇسۇلمانلار ھاياتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالدى. مۇسۇلمانلار بۇنىڭدىن سەلبىش ھېس قىلمىدى. گۇناھكارلىق تۇيغۇسىغا كەلمىدى. بۇنى دىنغا خىلاپلىق قىلغانلىق، ئىسلامغا قارشى چىققانلىق دەپ قارىمىدى.

بۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلار ئۆزىنىڭ تەبىئىي مەركىزى نۇقتىسى - ئىسلامدىن يىراقلاشتى. ياۋروپا ۋە ياۋروپا ھەزارىتى ئۇلارنىڭ مەركىزى نۇقتىسىغا ئايلاندى. يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئۆز مەركىزىدىن يىراقلىشىش خېلى بۇرۇنلا، «زامانۋىلاشقان» مىسرنىڭ تۇنجى ئىسلاھات داھىيسى رىفائە تەھتاۋىينىڭ زامانىسىدىلا باشلىنىپ بولغان.

تىرىشچانلىقلار، شەيتانىي تىرىشچانلىقلار ئىككى ئەسىرگە يېقىن بوشمايى، توختىمايى، كەينىگە قايتمايى داۋاملاشتى. بەلكى بارغانچە كۈچەيدى. بىراق بۇ تىرىشچانلىقلار ئوخشىمىغان ئىككى مەزگىلدە ئوخشىمىغان ئىككى فورمىدا كۆرسىتىلدى. ئىككىنچى مەزگىل بىرىنچى مەزگىل ئاساسىدا پەيدا بولغان. ناۋادا بىرىنچى مەزگىل ئىدىيەۋى ۋە ئەمەلىي جەھەتتە يول راسلىمىغان بولسا، ئىككىنچى مەزگىل ھېچقانداق ئىش قىلالمىغان بولاتتى. بىرىنچى مەزگىل ئومۇمەن ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىغىچە داۋاملاشتى. ئۇ چاغلاردا خىرىستىيانلار (يەھۇدىيلار) نىڭ كۈچى بىرىتانىيە ۋە فىرانسىيەنىڭ قولىدا بولۇپ، ئىسلامغا ئاساسلىقى مۇشۇ ئىككى دۆلەت قارشى تۇردى، مۇسۇلمانلارنى دىنىدىن يىراقلاشتۇردى. ئىككىنچى مەزگىل ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن باشلاندى. بۇ چاغدا خىرىستىيانلار

(يەھۇدىيلار) نىڭ كۆچى ئامېرىكىنىڭ قولىغا يۆتكەلگەن بولۇپ، ئىسلامغا ئاساسلىقى ئامېرىكا قارشى تۇردى. قالغان دۇشمەنلەرمۇ تېگىشلىك رول ئوينىدى.

بىرىنچىسى مەزگىلىدە بىر تەرەپتىن «ۋەتەنپەرۋەرلىك»، يەنە بىر تەرەپتىن «دېموكراتىيەلىشىش» ئويۇنى ئوينالدى. بۇ ئويۇننى غەربلىكلەر غەربلەشتۇرۇش ۋە يېقىنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە سېلىش ئۈچۈن پەيدا قىلغان سىياسىي پارتىيەلەر ئويناپ چىقتى. بۇ مەزگىلدە ئىسلام كۈچلۈك قانلىق ھۇجۇملارغا ئۇچرىمىدى. (پەقەت ئاخىرىغا كەلگەندىلا ئۇچرىدى) بەلكى ئىسلامغا قارشى جەڭ ئىدىيەۋى ھۇجۇم، ئوقۇتۇش پروگراممىسى ۋە تەشۋىقات ئارقىلىق، ئاياللارنى كوچىغا چىقىرىپ، ئەخلاقنى بۇزۇپ، ئايالنى ئۆزىنىمۇ ۋە ئەرنىمۇ ئازدۇرۇدىغان قىلىش ئارقىلىق، شەرىئەتنى ھۆكۈمرانلىق دەستۇرى قىلمايدىغان سىياسىي ئورگانلارنى پەيدا قىلىپ، بۇ ئورگانلارغا «ئەمەلىيەتچانلىق» تۈسى بېرىپ، ئۇنى بىردىنبىر ئىمكانىيەتلىك شەكىل دەپ دەۋا قىلىش ئارقىلىق «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتۇش» ئۇسۇلى بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بىز بۇ ھەقتە ئىلگىرىكى پەسلىدە تەپسىلىي توختالدۇق.

بۇ مەزگىلدە سۈيقەستچىلەر دىنغا ئاشكارا، بۇاستە ھۇجۇم قىلىشتىن ئىمكانقەدەر ساقلىنىپ، چىرىك ئەنئەنىلەرگە ھۇجۇم قىلىش پەردىسى ئاستىدا يوشۇرۇن ھۇجۇم قىلدى. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىسلامنى تەدرىجىي قىرقىپ يونۇپ، ئەمەلىي تۇرمۇشتىن تامامەن ياتلاشتۇرۇپ، كۆڭۈلدىكى تۇيغۇغىلا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئىسلام شەرىئىتى ھاكىمىيەتتىن چەتلەشتۇرۇلدى. مۇسۇلمانلارنىڭ كۆڭۈللىرى بىئارام بولۇپ ھەقلىق يوسۇندا: بۇ كاپىرلىققۇ دېسە، پەتىۋاچىلار: ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ھاكىمىيەتتىن چەتلەشتۇرۇلشى ھۆكۈمدارىڭلارنىڭ ئىجتىھاتى بىلەن بولۇۋاتىدۇ، بۇنىڭ سىلەرگە زىيىنى يوق، سىلەر ناماز ئوقۇۋاتقان، روزا تۇتۇۋاتقان، زاكات بېرىۋاتقان، ھەج قىلىۋاتقاندىكىن مۇسۇلمان بولۇۋېرىسىلەر دېدى. ئاندىن كېيىن مۇسۇلمانلارنى شەيتانى ۋاسىتىلەر - ئاياللار مەسلىسى ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن ئەخلاقى بۇزۇقچىلىقلار، سېرىق فىلىملار، سېرىق ئاڭلىتىشلار، ئەركىن ساھىللار، سېرىق گېزىت - ژۇرناللار كىشىلەرنى تەدرىجىي ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش، زاكات بېرىش ۋە ھەج قىلىشتىن مەلىكە قىلدى. شۇندىن كېيىن كىشىلەرگە: ھېچقىسى يوق، ناماز ئوقۇمىساڭلارمۇ، روزا تۇتمىساڭلارمۇ «الله بار، بىر» دېگەندىكىن مۇسۇلمان بولۇۋېرىسىلەر دېيىلدى.

ئىسلامنى ھەقىقىي مەنىسىدىن بۇراپ، ئۇنى غەرب چېركاۋلىرىنىڭ دىنى ئۇقۇمىغا - بەندە بىلەن پەرۋەردىگار ئوتتۇرىسىدىكى خۇسۇسىي مۇناسىۋەتكە ئايلاندۇرۇپ،

دىنىنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۇزۇش ئۈچۈن اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمدارلىق دەستۇرى قىلمىغان، دىنى پائالىيەتلەرنىمۇ ئادا قىلمىغان كىشىلەرنى ئۆزىنى مۇسۇلمان دېگەن تۈيغۇغا كەلتۈرۈلدى. بۇ خىزمەتنى بېجىرگەنلەر شەك يوقكى، مۇرجىئىلىك پىكرىگە بەكرەك تايانىدى. مۇرجىئىلىك ئىمان دېگەن دىلدىلا تەستىق قىلىش، ياكى دىلدا تەستىق قىلىپ، ئاغزىدا ئىقرار قىلىش، ئەمەل ئىمانىنىڭ تەركىبى قىسمى ئەمەس، ئىمان بولسا گۇناھ قىلغانلىقنى زىيىنى يوق دەيدۇ، ئەمەسمۇ لېكىن بىز شۇنى ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەككى، مۇرجىئىلىك پىكرى ئەھلىسۈننەتنىڭ ئىددىيەۋى ھۇجۇمىدىن بۇرۇن ئەڭ چوڭكۇنلەشكەن دەۋرلىرىدىمۇ اللەنىڭ شەرىئىتىنى چەتكە قېقىش ۋە نامازنى ساقىت قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتمىگەن. چۈنكى، مۇسۇلمانلار ھەرقانچە ئاجىز بولسىمۇ، تەكلىپلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرسىمۇ، ئەمما ئىلاھىي شەرىئەتنى تەتبىقلىماي تۇرۇپ، ناماز ئوقۇماي تۇرۇپ مۇسۇلمان بولغىلى بولىدۇ دەپ قارىمايتتى. بىراق ھاكى يەنىلا بار ئىدى. بىرەر ئىتتىرگۈچى مۇسۇلمانلارنى بىر ئىتتىرسىلا ئۇلار ھاڭغا يىقىلاتتى. ئەھلىسۈننەتنىڭ ئىددىيەۋى ھۇجۇمى شۇنداق ئىتتىرىۋىدى، مۇسۇلمانلار ئۆزۈندىن بۇيان مۇرجىئەلىك پىكىرىگە ھەمراھ بولۇپ يۈرگەن ھاڭغا يىقىلدى. يىقىلىش «مىللەت ئۇستازى» نىڭ قولىدا باشلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ گېزىتىدە: دىن ئالىيجاناب يۈكسەك نەرسە، ئۇنىڭ ئورنى قەلبتە، ئۇنى سىياسەتكە ئارىلاشتۇرماسلىق كېرەك. چۈنكى، سىياسەت دېگەن نىجىس نەرسە، دىنىي سىياسەتنىڭ نىجىسلىقى بىلەن بۇلغىماسلىق كېرەك، دەپ توختىماي تەكرارلايتتى. مۇھەممەد ئابدۇھمۇ: «ئۆتمۈشتىكى، ھازىرقى ۋە كەلگۈسىدىكى سىياسەتكە اللە لەنەت قىلسۇن» دېگىلى تۇردى[1]. ئاندىن كېيىن سەئىد زەغلۇل ئوتتۇرىغا چىقىپ: «دىن خۇدانىڭ ۋەتەن ھەممەيلەنىنىڭ» دېگىلى تۇردى. شۇنداق قىلىپ دىن يونۇلدى، يىراقلاشتۇرۇلدى، ئاخىرى بېرىپ «زىيالىيلار»نىڭ نەزىرىدە ئىسلام دىنى غەرب چېركاۋلىرىنىڭ دىنى چۈشەنچىسىگە - بەندە بىلەن پەرۋەردىگار ئوتتۇرىسىدىكى خۇسۇسىي مۇناسىۋەتكە ئايلىنىپ قالدى. دىنىنىڭ ئەمەلىيەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئۆزۈلدى. ھەتتا مۇنداق گەپلەر ئوتتۇرىغا چىقتى: «دىن بىلەن سىياسەتنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ دىن بىلەن ئىقتىسادنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟

[1] بۇ چاغدىكى سىياسەت ئىلاھىي يول بويىچە ئېلىپ بېرىلمىغاچقا ھەقىقەتەن نىجىس ئىدى. لېكىن دىندارلار دۇنياسى سىياسەتنى ئىلاھىي يولغا قايتۇرۇپ كېلىشكە ھەرىكەت قىلىشى، ئەكسىچە بۇنى باھانە قىلىپ، دىنىي سىياسىي ساھەدىن يىراقلاشتۇرماسلىقى كېرەك ئىدى.

دىن بىلەن ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ دىن بىلەن ئايالالرنىڭ كىيىم كېچەكلىرىنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ دىن بىلەن ئايالنىڭ خىزمەت قىلىشنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ دىن بىلەن بۇ دۇنيانىڭ قايسى ئىشى مۇناسىۋەتلىك؟

بۈنىڭغا داۋاملىق ياۋروپادا يۈز بەرگەن ئىشلار دەلىل قىلىپ كۆرسىتىلدى. ياۋروپادا زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىرلەردە دىن دائىرىلىرى مۇشۇ ئىشلارغا ئارىلاشقاندا ھاياتلىق رىتمى بۇزۇلدى. ياۋروپانى زۇلۇم ۋە قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. دىن دائىرىلىرى ئەمەلىي تۈرمۇشنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىشتىن توختىۋىدى ئەھۋال نورمالالشتى، ياۋروپا تەرەققىي قىلدى. ھەزارەت، ئىلگىرىلەش ۋە تەرەققىيات مېۋە بەردى.

سېلىشتۇرمىسى تازا ۋايىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئىسلام دىنىدىمۇ «دىنىي زات» دېگەن ئاتالغۇ ئويدۇرۇپ چىقىرىلدى. ئاندىن كېيىن كىشىلەرگە مۇنداق دېيىلدى: مەسىلە ئوخشاش، يا، دىنىي زاتلار سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ئىشلارغا، ئايالالر مەسىلىسى ۋە باشقا ئىشلارغا ئارىلاشمايدۇ، ياكى بىز ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ زۇلمەتلىك ھاۋاسىدا قېلىۋېرىمىز. تەرەققىي قىلالمايمىز، مەدەنىيلىشەلمەيمىز. شۇڭا دىن ئۆزىنىڭ ئالىي ۋەزىپىسى - ئىچكىرى تۈيغۇلارنى پاكلاش، كۆڭۈلنى ئېرىتىش بىلەن چەكلىنىشى كېرەك. دىنىي زاتلار ئۆزىگە تەۋە بولمىغان ئەمەلىي ئىشلارغا ئارىلاشماسلىقى كېرەك.

بۇ جەھەتتە «زىيالىيلار» دا خىرىستىيان جاھانگىرلىكى مۇسۇلمانلارنى دىندىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن يولغا قويغان زەھەرلىك پىلانلىرى تولۇق مۇجەسسەملەندى. دانلوبنىڭ ئەرەب تىلى ۋە ئەرەب تىلى ئوقۇتقۇچىسىنى، دىنىي دەرس ئوقۇتقۇچىسىنى مەنىستمەسلىك پىروگراممىسى ؛ ئەزھەرنى پەسلەشتۈرۈپ ئۇنى تۆردىن چۈشۈرۈپ، يېتىم قالدۇرۇش، قانداق بىر ئىشقا ئارىلاشسا، بىھۇدە ئىشقا ئارىلاشقان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويۇش پىروگراممىسى ؛ تەشۋىقات ۋاستىلىرىنىڭ دىننى ۋاقىتلىق ئىشقا ئايلاندۇرۇش، مۇئەييەن مۇناسىۋەتلەردە دىنىنىڭ گېپىنى قىلىش، باشقا چاغلاردا قىلماسلىق، مۇئەييەن مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللاردىن باشقا چاغدا دىنىنىڭ گېپى چىقسا ئۇنىڭغا قۇلاق سالماسلىق پىروگراممىسى ؛ غەربلەشتۈرۈش پىروگراممىسى، شەرقشۇناسلارنىڭ شۇبھىلەرنى، ئەدەبىيات، تەپەككۇر، سىياسەت ۋە ئىجتىمائىيەت ئەلمانىي داھىيلار، دىققەتنى ياۋروپاغا بۇراش، ياۋروپادا پەيدا بولغان ئىشلارنى ھەممە جايدا پەيدا بولۇشقا تېگىشلىك تۇغرا ئىش دەپ قاراش مانا بۇ زەھەرلەر «زىيالىيلار» نىڭ ۋۇجۇدىدا تولۇق مۇجەسسەملەندى.

قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلارنىڭ ئىسلامغا قارشى تۇرۇشى مۇشۇنداق دىندىن ئاستا - ئاستا يىراقلاشتۇرۇش - «كالا ھارۇسىدا توشقان تۇتۇش شەكلىدە تاكى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى تۇيۇقسىز يۈز بەرگەنگە قەدەر داۋاملاشتى.

بىز بۇ جايدا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى توغرىسىدا سۆزلىمەيمىز. بۇ بارىدىكى سۆزىمىزنى كېلەركى پەسلىگە قالدۇرۇپ قويدۇق. لېكىن بىز بۇ جايدا دەيمىزكى، كۆرەش ئاخىرى پارتلىدى. بىرىتانىيە ئىسلام ھەرىكىتى بىلەنكى قانلىق توقۇنۇشتا مىسرىدىكى مەۋجۇتلىقىنى ئاخىرلاشتۇردى. بۇ توقۇنۇشتا يەھۇدىي ۋە خرىستىيان جاھانگىرلىكىگە ئىشلەيدىغان؛ ئىسلامىي ھەرىكەت زورىيىپ جاھانگىرلارغا خەتەر پەيدا قىلغىچە، جاھانگىرلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ قىلالايدىغان «مۇسۇلمانلار» نىڭ قولى بىلەن ئىمام شېھىت ھەسەن بەننا قەتلى قىلىندى.

ئاندىن كېيىن ئامېرىكا «كونا جاھانگىرلىك» كە خاتىمە بېرىپ، ئۇنىڭ ئىسلام رايونلىرىدىكى ئورنىنى ئىگىلەپ، كونا خرىستىيان ۋە يەھۇدىيلاردىن ئىسلامغا قارشى تۇرۇش بايرىقىنى تاپشۇرۇۋالدى.

ئامېرىكا دەۋرى سىياسىي ئويۇندا تۆپكى ئۆزگىرىشلەر بىلەن ئالامەتلەندى.

ئامېرىكا ئەرەب رايونلىرىدا ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا مەزكۇر رايوندا بۇرۇن ئىشلىتىلىپ باقمىغان، تامامەن يېڭى ئىككى ئېلىمىنتنى ئىشلەتتى. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىش. ئىككىنچىسى سوتسىيالىزم.

ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىش ۋە سوتسىيالىزمدىن پايدىلىنىش

ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىش تەجرىبىسى مەزكۇر رايوندا يېڭىدىن سەھنىگە چىققانلارغا نىسبەتەن پۈتۈن يېڭىلىق ئەمەس ئىدى. ئۇلار بۇ تەجرىبىنى بۇرۇن ئاتا تۇركنىڭ قولى بىلەن ئىشلەپ باققان ئىدى. ئەسلىدە بۇ تەجرىبىنى يەھۇدىيلارغا پەلەستىندە مىللىي زېمىن بېرىشنى رەت قىلغان ئىسلام دۆلىتىنى يوقىتىش ئۈچۈن دۇنيا يەھۇدىيلىرى پىلانلاپ چىققان. ئاتا تۇرك مەيلى مۇسۇلمان قىياپىتىگە كىرىۋالغان، خەلىپىلىكنى يوقىتىشتا ئاكتىپ رول ئوينىغان دۇنيا يەھۇدىيلىرىنىڭ بىرى بولسۇن، ياكى ئۇ يەھۇدىي بولمىسۇن، (تاھازىرغىچە ئۇنىڭ دادىسىنىڭ كىملىكى مەلۇم ئەمەس، ئۇ ئۆزىگە فامىلە قىلىۋالغان ئەھمەد رىزا ئۆزىنىڭ دادىسى ئەمەس، بەلكى ئۆگەي دادىسى ئىدى) بەربىر يەھۇدىيلار تەلەپ

قىلغان رولنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئالدى. ئۇ ئەينى ۋاقتىدا پەلەستىندە يەھۇدىي دۆلتى قۇرۇش يولىدىكى داۋان - خەلىپىلىكنى يوقىتىش بىلەنلا بولىدى قىلماستىن، بەلكى يەنە مۇسۇلمانلارغا ۋەھشىيلەرچە زەربە بەردى. نەچچە ئون مىڭ ئۆلىمالارنى ۋە دىندا چىڭ تۇرغان مۇسۇلمانلارنى قەتلى قىلدى؛ ئەرەب ئىلىپبەسى ئاساسىدىكى يېزىقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، تۈرك يېزىقنى لاتىنچىلاشتۇرۇپ، ئەۋلادلارنى ئىسلامىي مىراسلاردىن تەلتۆكۈس ئايرىۋەتمەكچى بولدى؛ ئەزانىنى ئەرەبچە ئوقۇشنى چەكلىدى؛ ناماز ئوقۇشنى تەسلەشتۇرۇش ئۈچۈن كىشىلەرنى شىلەپە كىيىشكە مەجبۇرلىدى. مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھىجابنى چەكلىدى. ئىسلام شەرىئىتى ۋە مەھكىمە شەرئىيدىن باشلاپ، دىننىڭ ئەمەلىي تۈرمۇشتىكى ئىزنالىرىنىڭ ھەممىسىنى يوق قىلدى.

بۇ تەجرىبە ئەمەلىيەتتە يەھۇدىي خرىستىئانلارنىڭ «زاپاس» ئۇسۇلى بولۇپ، ئۇلار ئەرەب رايونلىرىدا ئىسلامغا قارشى تۇرۇش پىلانى تۈزگەندە شۇ ئۇسۇل بويىچە يەنە بىر ئاتا تۈرك - جامال ئابدۇناسرنى ئوخشاش نىشان ئۈچۈن ئوخشاش رولنى ئىلىشقا يۆلەپ چىقاردى. جامال ئابدۇناسرنىڭ قوللانغان ۋاستىلىرى ئاتا تۈركنىڭ ۋاستىلىرى بىلەن قىسمەن پەرقلەنسىمۇ.

بۇ دەۋر ئىسلام ھەرىكىتىنى يوقىتىشتىكى رەھىمسىزلەرچە جىنايەتلەر، ۋەھشى قىرغىنچىلىقلار، يۈزلىرچە ئازابلاشلار بىلەن خاراكتېرلەنىدى. ئەندەلۇستىكى تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ ئىسلامنى يوق قىلىش ئۈچۈن قىلغان ۋەھشىيلىكلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئىنسانىيەت تارىخىدا بۇنداق ۋەھشىيلىك يۈز بېرىپ باقمىدى. مەزكۇر رايون خەلقلىرىنى ئىسرائىلىيە بىلەن سۈلھى تۈزۈشكە زورلۇق كۈچ بىلەن مەجبۇرلاش ئۈچۈن ۋە مۇسۇلمانلارنى ۋەھشىيلەرچە ئازابلاش ئۈچۈن ملتارستلار مەزكۇر رايوننىڭ ھۆكۈمەت بېشىغا يۆلەپ چىقىرىلدى.

بۇ ھەقتىكى سۆزلەرنى كېيىنكى پەسلىگە قالدۇرىمىز. بىز بۇ جايدا ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا پايدىلانغانلىق ھەققىدە ئازراق توختىلىمىز.

كۆپلىگەن ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر مەزكۇر رايوندا يولغا قويۇلغان سوتسىيالىزم روسىيىدىن كەلگەن دەپ قارايدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا روسىيىنىڭ مەزكۇر رايونغا يۈرگۈزگەن مۇداخىلىسىنى دەلىل قىلىدۇ.

كىشىلەرنى مۇشۇنداق تونۇشقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن «ئويۇن» ھەقىقەتەن پۈختا پىلانلانغان ئىدى.

قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سودا فاكۇلتېتىدىكى باكالاۋر ئوقۇغۇچىلارغا بىر مەزگىل دەرسلىك قىلىنغان بىر كىتاب بار. بۇ كىتابنىڭ ئىسمى «ھەرقايسى ئەللەردە ئىقتىسادنى تەرەققى قىلدۇرۇش باسقۇچلىرى». بۇ كىتاب ئامېرىكا ئاقسارايدا خىزمەت قىلىدىغان ئاكا - ئۇكا يەھۇدىيلارنىڭ بىرى ۋالت روستۇنىڭ تەسىرى. ئۇ مەزكۇر كىتابتا مۇنداق بىر مەزمۇندىكى سۆزنى قىلىدۇ: ئوتتۇرا شەرق رايونى[1] ھۆكۈمەتنىڭ يارامسىزلىقى، سىنىپلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ چوڭىيىشى، مىللىي دارامەتنىڭ تۆۋەنلىشى سەۋەبلىك كوممونىستىك ئېقىمغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن تۈرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە، سىنىپلار ئارا پەرقنى كىچىكلىتىشكە، ھۆكۈمەتنى ئىسلاھ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. مىللى دارامەتنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئېغىر سانائەت كېرەك بولىدۇ. تەرەققىي تاپمىغان ئەللەردە شەخسىي كاپىتال بىلەن ئېغىر سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرغىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئېغىر سانائەتتىن ئاز ۋاقىت ئىچىدە پايدا ئالغىلى بولمايدۇ. ئېغىر سانائەتتىن پايدا ئېلىش ئۈچۈن ئون، ئون بەش يىللاپ زىيان تارتىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭغا شەخسى كاپىتال بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېغىر سانائەتنى دۆلەت تەرەققىي قىلدۇرىشى كېرەك. دۆلەت بۇنى قىلىش ئۈچۈن ئومۇم مۇلۈكچىلىك تۈزۈمى تۈرغۇزۇپ، تەدرىجى ھالدا شەخسى مۇلۈكنى ئۆزىگە قوشۇۋېلىشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كۈچلۈك يەرلىك رەھبەرلىك قاتلىمىنى قۇرۇپ چىقىپ، خەلقنى شۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشتۈرۈپ، روسىيىگە قاراشقا پۈرسەت بەرمەسلىك كېرەك. مىللىي دارامەت ئېشىپ، سىنىپلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرق كىچىكلەپ، مەزكۇر رايون خەلقلىرى سوتسىيالىستىك سىناقنىڭ بىسىمى ئاستىدا كوممۇنىزمغا راسا ئۆچ بولغاندىن كېيىن شەخسى ئىگىلىكنى قايتا يولغا قويۇشقا بولىدۇ.

ئىشلار ئەمەلىيەتتە مۇشۇ پىلان بويىچە بولدىمۇ؟

كوپېراتسىيلىشىش مىسرغا يېتىپ كەلدى. ئەمدى خىزمەتچىلەر سائەت توشقاندا ياكى ئازراق كىچىكىپ ئىشقا كەلسە، سائەت توشقاندا ياكى ئازراق بۇرۇن ئىشتىن چۈشسە، قەھۋە ئىچىپ، گېزىت ئوقۇپ كۈن ئۆتكۈزسە، ئۆزىنى مائاشقا

[1] بۇ ئىدىيەۋى ھۆجۇم قوزغۇغۇچىلار ئويدۇرۇپ چىقارغان ئېزىقتۇرما ئاتالغۇلارنىڭ بىرى. بۇ ئاتالغۇ ئارقىلىق مەزكۇر رايوندا ئىسرائىلىيەگە ئورۇن پەيدا قىلىش مەقسەت قىلىنغان، بۇ رايوننى مۇسۇلمانلار رايونى دەپ ئاتىسا، ياكى ئەرەبلەر رايونى دەپ ئاتىسا، ئىسرائىلىيە چەتتە قالىدۇ. بۇ رايونىي ئوتتۇرا شەرق دېگەن جۇغراپىيەلىك نام بىلەن ئاتىسا، تەبىئىي ھالدا يەھۇدىيلارنىڭ مەۋجۇتلىقى ئېتىراپ قىلىنىدۇ.

تۇشلۇق ئىشقىلغان ھېسابلايدىغان؛ قوشۇمچە ھەق بېرىلمىسە ھېچقانداق ئىشنى قىلمايدىغان بولدى.

كان - كارخانىلارمۇ دۆلەت ئىلكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىندى. كارخانا ئىشچىلىرى بىر كۈندىلا دۆلەت كادىرلىرىغا ئايلىنىپ، يۇقىردا دېيىلگەن مەمۇرىي خىزمەتچىلەر بىلەن بىر كېچىككە كىردى. سوتسىيالىزمدا ئىشچىلار سىنىپى دېگەنلەر ئەمەلىيەتتە ئىشلىمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى تەكشۈرۈش ئورگانلىرى ۋە ئاخبارات ئىدارىلىرىغا يېقىنلىشىپ، ئۆز ئادەملىرىنى پايلاپ، قارا ماتېرىيال يوللاش.

شۇنداق قىلىپ سوتسىيالىزم بىلەنمۇ مىللىي دارامەت يۇقىرى كۆتۈرۈلمىدى، ھۆكۈمەت ئىسلاھ بولمىدى. بەلكى ئىقتىساد تېخىمۇ تۆۋەنلەپ، كۆپ قېتىم قىزىل رەقەم كۆرۈلدى. ھەرقېتىملىق بوھرانغا ئىقتىسادنى تېخىمۇ ۋەيران قىلىدىغان قەرزلەر بىلەن تاقابىل تۇرۇلدى.

ۋالت روستو ئاقسارايدا تۇرۇپ، مەزكۇر رايوننى سوتسىيالىزمغا يولغا سالغاندا بۇنداق بولارىنى ئويلاپ باقمىغان ئىدى. چۈنكى ئۇ، بۇ رايوندا ياشاپ باقمىغان. ھەممە ئىشنى نەق مەيداننى كۆرمەي ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ پىلانلىغان ئىدى.

بىزنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنىمىز شۇكى: سوتسىيالىزمغا كۆچۈش خەلقنىڭ سوتسىيالىزمغا يۈزلەنگەنلىكىدىن ئەمەس بەلكى ئاقساراينىڭ يۈزلەندۈرگەنلىكىدىن بولغان. بۇنى تېخىمۇ تەگلەپ چۈشىنىش ئۈچۈن يەنە بىر مەسىلىنى چۈشىنىش كېرەك.

سوتسىيالىزمنى يولغا قويۇش ئارقىلىق خەلقنى سوتسىيالىزمغا ئۆچ قىلىش سوتسىيالىستىك سىناقنىڭ بىرىنچى مەقسىتى ۋە بىردىنبىر مەقسىتى ئەمەس. بۇنىڭ تېخىمۇ چوڭ مەقسىتى بار. ئۇ بولسىمۇ ئىسلامغا قارشى تۇرۇش غەرب ھازىرقى ۋاقتىدا ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا ئەخلاقنى بۇزۇشتىن باشقا ۋاستىنى قوللىنالمايدۇ. ئەمما سوتسىيالىزم قوللىنالايدۇ.

سوتسىيالىزم كىشىلەرگە بىرخىل ئېتىقاد قىلىپ كۆرسىتىلدى. ئېتىقاد گەرچە خاتا بولسىمۇ ئىنسان روھىغا سېھرىلىك تەسىر قىلىدۇ. الله ياراتقان ئىنسان فىترىتىدە ئېتىقادقا مايىل بولۇش خۇسۇسىيىتى بار. فىترەت بۇزۇلمىغاندا بۇ خىل مايىللىق ئاسمان - زېمىننى ئاپىرىدە قىلغۇچى، ئىنسانىنى ياراتقۇچى ھەقىقىي ئىلاھقا يۈزلىنىدۇ: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُواْ بَلَى شَهِدْنَا أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾ ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ ئادەم بالىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئاتىلىرىنىڭ پۇشتىدىن چىقاردى ۋە ئۇلارنى ئۆزلىرىگە

گۈۋاھ قىلىپ: مەن سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار ئەمەسمۇ؟ دېدى. ئۇلار: ھەئە سەن بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزدۇرسەن، گۈۋاھلىق بەردۇق دېدى»[1].

پىتىرەت بۇزۇلغاندا الله بىلەن قوشۇپ، ياكى الله‌نى قوشماي باشقا ئىلاھلارغا ئەقىدە قىلىشقا يۈزلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر شېرىككە چۈشۈپ قالىدۇ: «مەن ھەممە بەندىلىرىمنى پاك دىن بىلەن ياراتتىم، ئۇلارنى شەيتان ئېزىقتۇردى»[2].

سوتسىيالىزم كىشىلەرگە ھەر باب بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «ئۆز ئەقىدەڭلارنى تاشلاڭلار بۇ ئەقىدىنى تۇتۇڭلار، بۇ توغرا ئەقىدە».

سوتسىيالىزم ئۇنىڭ ئۇستىگە كىشىلەرگە، بولۇپمۇ ياشلارغا ھەقىقىي بىر نىشانى بارەك، شۇ نىشان ئۇچۇن ھەرىكەت قىلىپ، شۇ نىشان ئۇچۇن جان بەرسە ئەرزىيدىغاندەك كۆرۈنىدۇ. بۇ ئەسنادا غەرب چۈشكۈنلەشكەن، چاك - چېكىدىن بۆسۈلگەن ۋە شاللاقلاشقان، ئۇنىڭ ماددىي ئىشلەپچىقىرىشتىن باشقا تىلغا ئالغۇدەك نىشانى يوق. ماددىي ئىشلەپچىقىرىش روھىيەتكە ئۆزۈق بولالمايدۇ. گەرچە روھىيەت مۇشۇ جاھىلىيەتتىكى ئادەملەرنىڭ روھىناتىدەك قاتتىق چېكىنگەن بولسىمۇ. مانا بۇ ھال سوتسىيالىزم تۈزۈمى ئاستىدىكى ئادەملەر مەھرۇم بولۇۋاتقان نورمال ئىقتىسادى كاپالەتكە ئىگە ئامېرىكىلىق ۋە غەربىي ياۋروپالىق ياشلارغا كوممۇنىزمنى خىيال قىلدۇرىۋاتىدۇ.

شۇنىڭ ئۇچۇن سوتسىيالىزم ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ساھەسىدە شاللاق، چۈشكۈن غەربتىن كۆچۈرەك ئىشلارنى قىلالايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە سوتسىيالىزمچىلارنىڭ قېنىدا ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ھۈجەيرىلىرى تېخىمۇ كۈچلۈك، تېخىمۇ قەبىھ بولىدۇ.

شۇنىڭ ئۇچۇن ئامېرىكا نوپۇزىدىكى رايونلاردا ئىدىيەۋى ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە - گېزىت - ژۇرنال، رادىيو - تېلېۋىزىيە، سەھنە ئەسەرلىرى، ۋە كىتابلاردا سوتسىيالىزمچىلارغا كەڭ ئورۇن بېرىلدى. بۇ ئارقىلىق سوتسىيالىزمچىلار ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئوڭۇشلۇق تاماملايدۇ.

بۇ «ئويۇندا» ئىزاھلاشقا تېگىشلىك يەنە بىر نۇقتا بار.

ئامېرىكا نېمىشقا ئۆزىنىڭ رەقىبىنى ئۆز نوپۇزىدىكى رايونلاردا ھەرىكەت قىلغىلى قويىدۇ؟ ئامېرىكا نېمىشقا ئۆز رەقىبىنىڭ غالچىلىرىنى ئۆزىنىڭ نوپۇزىدىكى رايونلاردا ھەرىكەت قىلىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ؟

---

[1] سۈرە ئەئراف، 172-ئايەت.

[2] مۇسلىم رىۋايىتى.

رۇسىيە نېمىشقا ئۆزىگە پايدىسى يوق، بەلكى ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىنىڭ كۈشەندىسى ئامېرىكىغا پايدىلىق «ئويۇنغا» قاتنىشىدۇ؟

بۇنى ئەقلى مەنتىقە بويىچە چۈشىنىش قېيىن شۇنداق.

ئەمما سىياسىي مەنتىقە بويىچە ناھايىتى ئېنىق، تولۇق چۈشەنگىلى بولىدۇ. ئىسلامىي رايونلار بۇ دەۋردە سىياسىي قاينامىلاردا كۆپۈكچىلەردەك بىئىختىيار ئايلىنىۋاتىدۇ. نەدە ئايلىنىشىنمۇ ئۆزى تاللىيالمايۋاتىدۇ. بۇ، مۇشۇ مەزگىلنىڭ گەۋدىلىك بەلگىسى بولۇپ قالدى.

ئامېرىكىنىڭ مۇنۇ قىلمىغا قارىڭ: تۈركىيە ئامېرىكىنىڭ نوپۇزىغا تەۋە رايونلارنىڭ بىرى. بىر زامانلاردا تۈركىيە ياشلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىسلامىي ھەرىكەتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ئامېرىكا سېزىپ قالدى. ئامېرىكا ھەربىي ئۆزگىرىش ئارقىلىق ئىسلامنى يوقۇتۇش ئادىتى بويىچە بۇ قېتىممۇ ھەربىي ئۆزگىرىش پەيدا قىلدى. لېكىن 1964 - يىلىدىكى سىپرۇس ئۇرۇشى ھەربىيلەر ئىچىدە ئىسلامىي روھنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋەتتى. ئەينى ۋاقىتتا گىرېتسىيە تانكىلىرى مۇسۇلمانلار كەنتىنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋېلىپ، يېمەك - ئىچمەك، سۇ ۋە دورىنى ئۈزۈپ قويىدى. بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا يۇقۇملۇق كېسەللەر تارقىلىپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن تۈركىيە ھەربىيلىرى ئىمانىي روھ بىلەن ئەھلىسىلىپ ھۇجۇملىرىغا قارشى ھەرىكەت قىلدى. بۇنى كۆرگەن ئامېرىكا قولىنى چىشلەپ قالدى. ھەربىيلەر ئىسلامىي ھەرىكەتلەرنى بېسىقتۇرۇشنىڭ ياخشى قورالى ئىدى. مانا ئەمدى ئۇلارغا ئىسلام تارقىلىپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇ چاغدا ئامېرىكا تۈركىيە ھۆكۈمىتىگە بۇ ۋاقىتقىچە پائالىيەت ئېلىپ بېرىشى چەكلەنگەن تۈركىيە كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئەركىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىشىغا يول قويۇشىنى بۇيرىدى. كوممۇنىستلارنىڭ ئىسلامنى توسۇشقا يارىمى تېگەتتى. شۇ چاغدا چىققان گېزىتلەرنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا بەزى مىنىستىرلار بۇ ئىشقا قوشۇلغان، بەزىلىرى قوشۇلمىغان. قوشۇلمىغانلار خىزمىتىدىن ئىستىپا بېرىشكە مەجبۇر بولغان.

رۇسىيىنىڭ مۇنۇ ئىشىغا قارىڭ:

يىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىدا خىتاي بىلەن رۇسىيە ئوتتۇرىسىدا ئىدىئولوگىيە ئۇرۇشى[1] بولغاندا خىتاي بىلەن رۇسىيە بىر-بىرىگە كۆپلىگەن توقا -

[1] بۇ ئەمەلىيەتتە ئىدىئولوگىيە ئۇرۇشى ئەمەس ئىدى. بۇ چاغدا خىتاي ئاتوم بومبىسى ياساش مەقسىتىگە يەتكەن بولۇپ، نوپۇسى ئۆزىدىن نەچچە ئاز رۇسىيەگە باش ئېگىشىنىڭ ئەمدى ھاجىتى قالمىغان ئىدى. خىتاي تەرەپ ئۆزىنىڭ بۇ خىل ئىسيانكارلىقىنى ئىدىئولوگىيە ئۇرۇشى بىلەن پەردىلىدى.

لەنەتلەرنى توقۇشتى. خىتاينىڭ رۇسىيەگە ئارتقان ئەڭ چوڭ گۇناھى شۇ بولدىكى: رۇسىيە ماركسزم، لېنىنزم پىرىنسىپلىرىغا خىيانەت قىلىپ، مىسسر قاتارلىق ئامېرىكا تەرەپدارىدىكى دۆلەتلەرگە ياردەم بەردى. رۇسىيە تەرەپ بۇنىڭغا مۇنداق رەددىيە بەردى: بىز بۇ ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئامېرىكا تەرەپدارى ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز. لېكىن بىزنىڭچە سىرتتا قاراپ تۇرغانغا قارىغاندا بۇ ئەللەردە ئىمكانقەدەر ئۆز مەۋجۇتلۇقىمىزنى ساقلاش بىزگە پايدىلىق

ئويۇن دېگەن شۇنداق بولىدۇ. ئامېرىكا ئۆز نوپۇزىدىكى رايونلاردا ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن كوممۇنىستىك پائالىيەتلەرنى يولغا قويىدۇ. كوممۇنىستلارنىڭ قولىغا تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى تۇتقۇزۇپ بۇ ۋەزىپىلەرنى ئورۇندىغىلى سالىدۇ. كوممۇنىستلار بەلگىلەنگەن دائىرىدىن چىقىپ كەتمەسلىكى، ھاكىمىيەتنى تارتىۋالماسلىقى شەرت. ناۋادا ئۇلار ئۆزىنى بىلەلمەي، ئۆزىنى كۈچلۈك چاغلاپ كوممۇنىستىك ئىنقىلاب قوزغىسا ئامېرىكا ئۇلارنى باستۇرىدۇ. مەسىلەن: 1965 ـ يىلى ھىندونېزىيەدە، 1970 ـ يىلى سۇداندا شۇنداق قىلدى. بۇ ئىككى قېتىمدا كوممۇنىستلار بەلگىلەنگەن دائىرىدىن ھالقىپ كەتكەن ئىدى، ئەمما باشقا چاغدا ئۇلار ئامېرىكىنىڭ رۇخسىتى ۋە يول كۆرسىتىشى بىلەن ئىزچىل ئىسلامغا قارشى تۇرۇپ كەلدى. رۇسىيە بۇ «ئويۇن» دا ئىككىنچىلىك ئورۇنغا رازى بولدى. چۈنكى بۇ رايونلار ئامېرىكا بىلەن تەسىر دائىرە بۆلۈشكەندە رۇسىيەگە تەۋە بولمىغان. رۇسىيەگە نىسبەتەن بۇ «قوشۇمچە پائالىيەت» ھەر ئىككىلى لاگېرغا پايدىلىق. چۈنكى ئىسلام ھەر ئىككىلى لاگېرنىڭ ئورتاق دۈشمىنى. ئىككى لاگېرنىڭ قايسىسى بۇ يولدا ھەرىكەت قىلسا، يەنە بىر لاگېر ئۇنى قوللايدۇ ۋە يۆگەيدۇ. مەسىلەن: رۇسىيە ھىندىستان بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزىنىڭ ۋە ئامېرىكىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن پاكىستاننى پارچىلاشقا ھەرىكەت قىلدى. ئافغانىستاندا ئىسلامغا قارشى ۋەھشىي ئۇرۇشلارنى قىلدى.

بىزگە نىسبەتەن بۇ ئويۇننىڭ كىمگە پايدىلىق بولۇشى ئانچە مۇھىم ئەمەس. بەربىر بۇ ئويۇن دىن دۈشمەنلىرىنىڭ پايدىسىغا چىقىدۇ. ئۇلار ئۆز ئارا خۇسۇسىي مەنپەئەت تالىشىپ، قاتتىق پۇت تېپىشسىمۇ، ئەمما ئىسلامغا كەلگەندە ئۆز ئارىلىرىدىكى زىددىيەتنى ئۇنتۇپ، دۈشمەنلىكلىرىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، ئىسلامغا قارشى بىر سەپتە تۇرىدۇ.

دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئىسلامغا قاراتقان سۇيىقەستلىرى ئۈستىدە توختالغىنىمىزدا شۇنى بىلىش ئەڭ مۇھىمكى، سوتسىيالىزم باسقۇچىدا ئىسلامغا قارىتىلغان ھۇجۇم

ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ شىددەتلىك، تېخىمۇ قەبىھ، تېخىمۇ كەڭ دائىرىلىك بولدى.

تېخىمۇ قاتتىق بولدى دېيىشىمىزنىڭ ئاساسى شۇكى؛ ئىلگىرىكى قېتىملاردا دىنغا ئەنئەنىگە ھۇجۇم قىلىش پەردىسى ئاستىدا يوشۇرۇن ھۇجۇم قىلىنغان بولسا، سوتسىيالىزم باسقۇچىغا كەلگەندە ئوچۇق - ئاشكارا ھۇجۇم قىلىندى. ئىلگىرىكى قېتىملاردا مۇتەئەسسىپ دىنى زاتلارنىڭ ئۆز يېنىدىن توقۇپ دىنغا چاپلىۋالغان پىكىرلىرى ئەكسىيەتچىلىك دېيىلگەن بولسا، سوتسىيالىزم باسقۇچىغا كەلگەندە دىننىڭ ئۆزى ئەكسىيەتچىلىككە ئايلىنىپ قالدى.

تېخىمۇ قەبىھ بولدى دېيىشىمىزنىڭ ئاساسى بولۇشقا تۇتۇەندىكى ئۇچ ئىش كۆپايە قىلىدۇ:

بىرىنچى: ئامېرىكاپەرەس مۇھەممەد ھۇسەين ھەيكەل سوتسىيالىزم باسقۇچىدا دىنغا ئاشكارا ھۇجۇم قىلىشقا جۈرئەت قىلىپ مۇنداق يازدى: «تېخنولوگىيە تەرەققىياتى كۆپلىگەن مۇقەددەس ساماۋى كىتابلارنى مۇزېيىدا ساقلىنىدىغان ئىسلاش قەغەزلەرگە ئايلاندۇرۇپ قويدى».

ئىككىنچى: ئىسمىنى ئاشكارىلىمىغان بىر كوممۇنىست ئاتالمىش «دامبا سوقۇپ سۇ باشلاش» مۇناسىۋىتى بىلەن مۇنداق دەپ يازدى: «بۇ چۆللۈكلەر نەچچە مىليون يىل اللەنىڭ قولىدا تاقىر چۆل پەيدا تۇردى. بۇ چۆللەرنى ئىنسان قولىغا ئېلىپ، ئۇنى ياپيېشىل ئېكىنزارلىقلارغا ئايلاندۇردى».

ئۇچىنچى: ھەجۋىي رەسىم سىزىشتا داڭق چىقارغان رەسسام سالاھ جاھىن «ئەھرام گېزىتى» دە بىر پارچە ھەجۋىي رەسىم ئېلان قىلدى. بۇ رەسىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سىمۋول قىلىنغان بىر بەدۋىي ئېشەككە تەتۈر مىندۇرۇلگەن. بۇ، ئېقىنغا قارشى ئەكسىيەتچىلىككە سىمۋول قىلىنغان. رەسىمنىڭ ئاستى تەرىپىگە بىر خوراز توقۇز مېكىيان سىزىلغان. ئاستىغا «مۇھەممەد ئەپەندى توققۇز خوتۇن ئالدى» دەپ يېزىلغان. مانا بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ توققۇز خوتۇن ئالغانلىقىغا ئاشكارا ھۇجۇم قىلغانلىق. مۇنداق قەبىھ ھۇجۇم ھېچقانداق «ئىسلامچە» گېزىت - ژۇرناللاردا كۆرۈلۈپ باقمان ئەمەس. بەلكى ئەھلى - سەلبىلەرنىڭ گېزىت ژۇرناللىرىمۇ مۇنداق قەبىھلىكنى قىلىپ باقمان ئەمەس.

ھۇجۇم دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى دېيىشىمىزنىڭ ئاساسى شۇكى، كوممۇنىستلار دىنغا شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، مەخسۇس دىنغا قارىتىلغان

كوممۇنىزم نەزەريىلىرى ۋە پەلسەپىلىرىگە بىر مۇنچە سەپسەتىلەرنى ئېلىشتۇرۇپ، دىنىنى ھەر جەھەتتىن مەسخىرە قىلدى. ئۇلار دىنىنى سەتلەشتۈرۈپ، كىشىلەرنى دىندىن ئۈركۈتۈش ئارقىلىق دىنىنى يوق قىلماقچى بولدى. ئەرەب كوممۇنىستلارمۇ ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا باشقا كوممۇنىستلار بىلەن تامامەن ئوخشاش يولدا مېڭىپ، دىنىنىڭ ئىنسانلار ھاياتىدىكى رولىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىغا، دىندارلارنىڭ ئەكسىيەتچىلىكىگە، تەرەققىيات چاقىنىڭ مۇقەررەرلىكى دىندارلارنى باستۇرۇپ، تازىلىۋېتىدىغانلىقىغا «دىيالېكتىكىلىق ماتېرىيالىزم»ۋە«تارىخى ماتېرىيالىزم» ئارقىلىق دەلىل كۆرسىتىپ دىنغا ھاقارەت كەلتۈردى.

شۇنداق قىلىپ، ئىسلامغا قارىتىلغان ھۇجۇم سوتسىيالىزمچىلارنىڭ قولىدا ئىدىيەۋى، ئىجتىمائىي، سىياسىي جەھەتتە بىرلا ۋاقىتتا تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتى. بۇ ھۇجۇم تەرەققىياتنى دەستەك قىلىپ، دىنىنى ئىدىيەۋى ئەكسىيەتچىلىككە، ئىجتىمائىي ئەكسىيەتچىلىككە، سىياسىي ئەكسىيەتچىلىككە چىقىرىپ، باستۇرماقچى ۋە يوق قىلماقچى بولدى. شەيتان ئەنە شۇنداق رازى قىلىندى

بۇرۇنقى ھۇجۇملاردا ئىسلام دىنىدا «تەرەققىيپەرۋەرلەر» گە توغرا كەلمەيدىغان بەزى پىكىرلەر، بەزى ھۆكۈملەر، بەزى مەيدانلار بار دېيىلگەن بولسا، ئەمدىلىكتە دىنىنىڭ ئۆزىنى چورتلا يوق قىلىش كېرەك، كۆڭۈللەردىن سۈپۈرۈپ تاشلاش كېرەك، دىندارلارنى قانچىلىك ئىمكانىيەت بولسا شۇنچىلىك ئۆلتۈرۈش كېرەك، ئىمكانىيەت قانچىلىك يار بەرسە كىشىلەرنى دىندىن شۇنچىلىك ئازاد قىلىش كېرەك دېيىلدى. بۇ نۆقتىدا سوتسىيالىزمچىلار بىلەن ئابدۇناسىر ئىتتىپاقلاشتى. سوتسىيالىزمچىلار ئابدۇناسىرنىڭ مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلىشىغا، ئىسلامغا قارشى تۇرۇشىغا يار - يۆلەك بولدى. ئابدۇناسىرنىڭ بۇ قىلغانلىرى ئامېرىكىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋە سوتسىيالىزمچىلارنىڭ خۇسۇسىي مەنپەئىتىگە توغرا كېلەتتى. ئىسلامنى يامان كۆرۈدىغان «زىيالىيلار» مۇ جامال ئابدۇناسىر بىلەن ئىتتىپاقلاشتى. چۈنكى، ئابدۇناسىرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە قۇدرەت تېپىشى ئۇلارنى ئىسلام ھەرىكىتىدىن ۋە بۇ ھەرىكەتنىڭ كۈچىيىشىدىن خاتىرجەم قىلاتتى.

ئاتا تۈركتىن كېيىنكى ئىككىنچى «ئويۇن» دا ئابدۇناسىر نىڭ ئويۇنى تېخىمۇ پۇختا ئوينالدى.

«ئويۇن» نى پۇختا ئويناش ئۈچۈن قاتىلغا ساختا قەھرىمانلىقلارنى بەخشەندە قىلىپ، ئۇنىڭ جىنايەتلىرىنى قەھرىمانلىق پەردىسى بىلەن يۆگەش كېرەك ئىدى. ئەينى ۋاقىتدا ئاتا تۈرك ساختا قەھرىمانلىقلار بىلەن ئۆزىنى پەردىلەپ،

خەلىپىلىكىنىڭ پايتەختىدە مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلىپ، خەلىپىلىكنى پارچىلاشقا، خەلىپىلىكتىن بۇلانغان نەرسىلەرنى خامتالاش قىلىشقا، خەلىپىلىك زامانىدا ئىشقا ئاشمىغان بىر ئىشقا - پەلەستىندە يەھۇدىيلارنىڭ مىللىي دۆلىتىنى قۇرۇشقا يول ھازىرلىدى. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش بۇدا قېتىم ئابدۇناسىرغىمۇ «قانال قەھرىمانى»، «بىرىتانىيە ۋە فىرانسىيە قەھرىمان»، «چوڭ ئۇل سالغۇچى»، «ئەرەبلەرنىڭ مىللىي قەھرىمانى»، «باندۇڭ قەھرىمانى» قاتارلىق مەسلەسىز قەھرىمانلىقلار بەخشەندە قىلىندى. ئۇ، مۇشۇ قەھرىمانلىقلار سايىسىدە مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلىپ، ئىسلام ھەرىكىتىنى باستۇرۇپ ئىسرائىلىيەنى خاتىرجەم قىلدى.

بىز بۇ يەردە ئابدۇناسىرنىڭ تارىخنى سۆزلىمەيمىز. شۇنىڭدەك مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدىكى بۇ خەتەرلىك دەۋرنىڭ تارىخنىمۇ سۆزلىمەيمىز. پەقەت دۇشمەنلىرىنىڭ ئىسلامنى ۋە مۇسۇلمانلارنى يوق قىلىشقا ئۇرۇنۇش پىلانلىرى ئۈستىدە توختالماقچىمىز ۋە ئۇلارنىڭ ئىسلامغا قارشى قوزغىغان ۋەھشىي جەڭدە قانداق ۋاستىلەرنى ئىشقا سالغانلىقىنى تونۇشتۇرماقچىمىز.

بىز بۇ پەسىلنىڭ ئاخىرىدا سۆزىمىزنى خۇلاسىلەپ دەيمىزكى، دۇشمەنلىرىنىڭ قوراللىق ھۇجۇم ياكى ئىدىيەۋى ھۇجۇم، ياكى مۇسۇلمانلارنى ھەر باب بىلەن دىندىن ئازدۇرۇش مەيدانىدا تۇرۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس. ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتە سۈيىقەست، ھىيلە - مىكىر، پەسكەشلىك، ۋەھشىيلىك، ياۋايىلىق قىلىشى مۇقەررەر. ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ الله ئۆزىنىڭ كىتابىدا سۈيەتلىگەندەك: ﴿وَلَن تَرْضَى عَنكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ﴾ ﴿سەن يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ دىنىغا كىرمىگۈچە ئۇلار سەندىن ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ﴾[1].

﴿وَلاَ يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىَ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُواْ﴾ ﴿كۈپپارلار قولىدىن كەلسىلا سىلەرنى دىنىڭلاردىن قايتۇرۇۋەتكەنگە قەدەر سىلەر بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشىدۇ﴾[2]. ﴿لاَ يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلاًّ وَلاَ ذِمَّةً وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾ ﴿كاپىرلار مۇئمىنلار ھەققىدە نە تۇغقانچىلىققا، نە ئەھدىگە رىئايە قىلمايدۇ، ئەنە شۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر﴾[3]. ﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّاراً حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُواْ وَاصْفَحُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

[1] سۈرە بەقەرە، 120-ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 217-ئايەت.
[3] سۈرە تەۋبە، 10-ئايەت.

﴿ئەھلى كتاب ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئىسلامنىڭ ھەقلىقى ئاشكارا بولغاندىن كېيىن، ھەسەت قىلىش يۈزىسىدىن سىلەرنى ئىمانىڭلاردىن قايتۇرۇپ كاپىر قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ﴾[1].

﴿وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا نَ﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭدىن نازىل قىلىنغان ئەھكاملار ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىدە ياماناتلىق ۋە كۇپرىنى ئاشۇرىدۇ﴾[2].

مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ بوششىپ كەتكەنلىكى ۋە ئاجىزلىشىپ كەتكەنلىكىنىڭ دىن دۈشمەنلىرىنىڭ سۈيىقەستىگە تېز پۈككەنلىكىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئۇلار نە دۇنيادا، نە ئاخىرەتتە دىن دۈشمەنلىرىنىڭ سۈيىقەستىگە ئۇچراپ، چارىسىز قالدۇق دەپ باھانە كۆرسىتەلمەيدۇ.

يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، دۈشمەننىڭ سۈيىقەستلىرى، ھىيلە - مىكىرلىرى، نىجىسلىقلىرى بۇگۈن ياكى تۇنۇگۈن باشلانغان ئىش ئەمەس. بەلكى تۆت يۈز نەچچە يىل بۇرۇن مۇشۇ دىن نازىل بولغاندىن باشلاپ توختاپ قالمىدى شەكلى يېڭىلىنىپ تۇردى.

لېكىن الله بىزگە ئۆزىنىڭ كىتابىدا دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئەنە شۇنداق سۈيىقەست قىلىدىغانلىقى ۋە مۇسۇلمانلارنى دىندىن ئازدۇرۇش ۋە يىراقلاشتۇرۇشقا داۋاملىق ئۇرۇنىدىغانلىقى ھەققىدە مەلۇمات بەرگەندىن كېيىن مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئەگەر سىلەر سەۋر قىلساڭلار ۋە تەقۋادار بولساڭلار كاپىرلارنىڭ ھىيلىسى سىلەرگە قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ»[3].

مۇسۇلمانلار سەۋر ۋە تەقۋالىق ھەققىدە توختالغان بۇ ئايەتنى تۇمار قىلىپ بوينىغا ئېسىۋالغان بىلەن قەست يۈرمەيدىغان ئىش يوق؛ سەۋر قىلىش ۋە تەقۋادارلىق كۆڭۈلدىلا بولسا، ئەمەلىيەتكە چىقمىسىمۇ، قەستىن ساقلىنىپ قالىدىغان ئىش يوق. بەلكى سەۋرى قىلىش ۋە تەقۋالىق ئەمەلىي كۈچكە ئايلانغاندىلا الله‌نىڭ تەقدىرى بىلەن، ئۆزىنىڭ ئىجابىيلىقى ۋە ئاكتۇئاللىقى بىلەن سۈيىقەستنى توسۇپ قالالايدۇ.

كېيىنكى ئەۋلاد مۇسۇلمانلاردا ھەممە نەرسە بۇزۇلغاندەك، سەۋر قىلىش ۋە تەقۋا بولۇش ئۇقۇمىمۇ بۇزۇلۇپ، ئەمەلىيەتتە ھېچقانداق ئىش تەۋرەتمەيدىغان سەلبىي ئۇقۇمغا ئايلىنىپ قالدى.

---

[1] سۈرە بەقەرە، 109-ئايەت.

[2] سۈرە مائىدە، 64-ئايەت.

[3] سۈرە ئال ئىمران، 120-ئايەت.

بىز مەزكۇر ئايەتتە دېيىلگەن سەۋر ۋە تەقۋانىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشىنىش، بۇ ئىككىسىنىڭ قەستىنى قانداق توسۇپ قالىدىغانلىقىنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال دۈشمەنلىرىمىزنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىشىمىز كېرەك. دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلارنى دىندىن ياندۇرۇشنى ياكى دىندىن يىراقلاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئۇنداقتا بۇ ئايەت بىزدىن تەلەپ قىلىۋاتقان سەۋر دىنىي ساقلاشقا سەۋر قىلىش، دىنىنىڭ تەكلىپ ۋە تەقەززالىرىغا ئەمەل قىلىشقا سەۋر قىلىش، دۈشمەنلەر قانچە قىلسىمۇ دىندا راۋرۇس چىڭ تۇرۇشقا سەۋر قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئايەت بىزدىن تەلەپ قىلىۋاتقان تەقۋالىق ئاللاھنىڭ نارازىلىقى ۋە غەزىپىدىن ساقلىنىشنى كۆزدە تۇتىدۇ. پەقەت ئاللاھنىڭ ئەمرىلىرىنى بەجا كەلتۈرۈپ نەھىيلىرىدىن يانغاندىلا ئاندىن ئاللاھنىڭ نارازىلىقىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ. بىز مۇشۇنداق سەۋر قىلالىغان ۋە تەقۋادار بولالىغىنىمىزدا دىن دۈشمەنلىرى نېمە قىلالايدۇ؟ پىلانلىرىنى قانداق ئىجرا قىلالايدۇ؟

دىن دۈشمەنلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈشىدىكى كەمچىلىكىدىن - ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرىنى ۋە ئىسلامنىڭ دۈشمەنلىرىنى قورقۇتۇش ئۈچۈن تەييارلىق قىلمىغانلىقىدىن، مۇشۇ تەييارلىققا كېتەرلىك ئىقتىسادنى چىقىم قىلىشتىن يالتايغانلىقىدىن پايدىلىنىپ پىلانلىرىنى ئىجرا قىلىۋاتىدۇ:

﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدْوَّ اللّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ﴾ ﴿دۈشمەنلىرىڭلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن قولۇڭلاردىن كېلىشچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتىى تەييارلاڭلار بۇنىڭ بىلەن ئاللاھنىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزۈڭلارنىڭ دۈشمىنىڭلارنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقۇتسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، ئاللاھ تونۇيدۇ. ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ. سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ﴾[1].

قەلبىمدە ئىمان بار دەپ قويۇپ، ئەمەل قىلىشنى كەينىگە سۈرۈش؛

زېمىننى گۈللەندۈرمەسلىك، زېمىننىڭ تەرەپلىرىدە مېڭىپ ئاللاھنىڭ پەزلىنى ئىزدىمەسلىك، تېخى بۇ يارىماسلىقنى ئىنسانىي ئاللاھقا يەتكۈزىدۇ ۋە ئاخىرەتتىكى مۇكاپاتقا ئېرىشتۇرىدۇ دەپ گۇمان قىلىش؛

[1] سۈرە ئەنفال، 60-ئايەت.

ھۆكۈمەت سىياستىدە، ئىقتىسادىي سىياسەتتە، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ۋە ئائىلىۋى مۇناسىۋەتتە اللەنىڭ ئەمرى بويىچە ئادىل بولماسلىق؛

اللەنىڭ توسقىنى ۋە ئاگاھلاندۇرغىنىغا قارىماي، ئىتتىپاقسىزلىق پەيدا قىلىش؛

مۇسۇلمانلارنى قويۇپ، ئەسكىلىكنى يەتكۈچە قىلمىغان كاپىرلارنى دوست تۇتۇۋېلىش؛

ياكى مۇسۇلمانلارنىڭ كېيىنكى دەۋرلەردە پەيدا قىلۋالغان بىدئەت - خۇراپاتلىرى، گۇناھ - مەئسىيەتلىرى ۋە جاھىللىقلىرى دۇشمەنلەرنىڭ سۇيىقەستلىك پىلانلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئىجرا قىلۋېلىشقا پۇرسەت يارىتىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا اللەنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنىيىتى بويىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆۋەندىكى ھەدىستە ئاگاھلاندۇرغان خاپىلىقلار يەتتى: «سىلەرگە بارلىق مىللەتلەر بىر لوقما تائامغا ئولاشقاندەك ئولىشىپ كېلىدۇ، «شۇ كۈنلەردە سانىمىزنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق بولامدۇ؟» دېيىلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بەلكى شۇ كۈنلەردە سىلەرنىڭ سانىڭلار كۆپ، بىراق سەلدىكى كۆپۈككە ئوخشاپ قالىسىلەر، اللە دۇشمەنلىرىڭلارنى سىلەردىن قورقماس قىلۋېتىدۇ، سىلەرنىڭ دىلىڭلارغا بوشاڭلىقنى تاشلايدۇ، دېدى. ساھابىلەر: بوشاڭلىق دېگەن نېمە؟ دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بوشاڭلىق دېگەن دۇنياپەرەسلىك ۋە ئۆلۈمنى يامان كۆرۈش، دېدى.»

دەرۋەقە بۇ خاپىلىقلار اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن بولدى. لېكىن بۇ تەقدىرگە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز زىممىسىدىكى ئامانەتنى ئادا قىلىشتا بوشاڭلىق قىلغانلىقى سەۋەب بولۇپ قالدى. ئەينى ۋاقىتدا ئۇھۇد ئۇرۇشىدىكى مەغلۇبىيەت اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن بولغان، لېكىن بۇ تەقدىرگە مۇسۇلمانلاردىن سادىر بولغان گۇناھ - مەئسىيەت سەۋەب بولغان ئىدى[1].

﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەت سىلەر دۇشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا، سىلەر يەنە: بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟ دېدىڭلار، ئېيتقىنكى ئۇ، سىلەرنىڭ ئۆزلىرىڭلاردىن، يەنى پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقىڭلاردىن بولدى. اللە ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر. ئىككى قوشۇن

[1] ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

ئۇچراشقان كۈندە سەلەرگە كەلگەن مۇسىبەت اللەنىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەندۇر﴾[1].

مۇسۇلمانلار پەقەت اللەقا قايتىپ، اللەقا ھەقىقىي ئىبادەت قىلغاندىلا ھازىرقى خاپىلىقتىن قۇتۇلالايدۇ. الله ئۇلاردىن سۈيىقەستىنىڭ ئاسارەتلىرىنى كەتكۈزىدۇ. مۇسۇلمانلار اللەنىڭ يولىدا راۋرۇس تۇرغاندا قولغا كەلتۈرگەن، اللەنىڭ يولىدىن ئازغاندا قولىدىن بېرىپ قويغان قۇدرەت تېپىشنى الله يەنە ئۇلارغا شەرتنى بەجا كەلتۈرسە بېرىدۇ: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿الله ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىندا ھۆكۈمران قىلغاندەك ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىننى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى، ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ، ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ﴾[2].

[1] سۈرە ئال ئىمران، 165-166-ئايەت.

[2] سۈرە نۇر، 55-ئايەت.

www.uyghurkitap.com

ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى

ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى[1] الله تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن بىر ۋاقىتتا مەيدانغا

[1] ئاپتور بۇ كىتابتا ئاساسلىق مىسىردىكى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى توغرىلىق سۆزلەپ ئۆتىدۇ. ئەسەرنىڭ ئىدىيەسى، مەزمۇنى ۋە ئارقا كۆرۈنۈشىنى ئەتراپلىق، ئېنىق ۋە تەپسىلىي چۈشىنىش ئۈچۈن ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى مەيدانغا كەلگەن جاي-مىسرنىڭ يېقىنقى زامان تارىخى ۋە مىسىر ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قىسقىچە يىلنامىسىنى ‹ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ باشلامچىسى ھەسەنۇل بەننا ۋە ئۇ تەربىيەلىگەن جامائەتلەرنىڭ قىسقىچە تارىخى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەشكە توغرا كېلىدۇ.

1798-يىلى 7- ئاينىڭ 1- كۈنى فرانسىيە ئارمىيەسى مىسىر زېمىنىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىردى. ھەمدە مىسىردا تەجرىبخانا، كىتابخانا ۋە باسما زاۋۇتلىرىنى قۇرۇپ، مىسىر خەلقىنى غەرب مەدەنىيىتى بىلەن تونۇجى قېتىم ئۇچراشتۇردى. ئوسمانىيە خەلىپىلىكىنىڭ بىر ئۆلكىسى ھېسابلانغان مىسىرنىڭ غەرب تاجاۋۇزچىلىرى تەرىپىدىن مۇستەملىكە قىلىنىش تارىخى ئەنە شۇنىڭدىن باشلاندى. خەلىپىلىك تەرىپىدىن مىسىرنىڭ ۋالىيسى قىلىپ تەيىنلەنگەن مۇھەممەت ئەلى (1805-1849) تەختتە ئولتۇرغان) فرانسىيەنىڭ ھمايىسى ئاستىدا مىسرنى مۇستەقىل دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىشقا ئۇرۇندى. ھەمدە يەر شارىدا تونۇنجى قېتىم خەلىپىلىككە قارشى چىقىپ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل كېچىك (دۆلەتچاق) بولۇۋېلىشنىڭ يېڭى يولىنى ئېچىپلا قالماستىن بەلكى مىسىردىن فرانسىيە ۋە ئەنگلىيەگە كۆپلەپ ئوقۇغۇچى ئەۋەتىپ، مىسىردا غەرب مەدەنىيىتىنى كەڭرى تارقىتىشنىڭ ئىشىكىنمۇ ئاچتى. مۇھەممەد ئەلى (1805-1849) دىن كېيىن ئابباس (1849-1854) ئۇنىڭدىن كېيىن مۇھەممەد سەئىد (1854-1863)؛ ئۇنىڭدىن كېيىن خىدىۋ ئىسمايىل (1863-1879)؛ قاتارلىقلارتەختكە چىقتى خىدىۋ ئىسمايىل مۇھەممەد ئەلىنىڭ نەۋرىسى بولۇپ، ئۇ 1879- يىلى تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن، تەۋپىق (1879-1892) تەختكە چىقتى. 1882-يىلى تەۋپىق خىيانەت قىلىپ، ئۇرابى رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئىنقىلابىغا قارشى ئىشغالىيەتچى ئارمىيە بىلەن تىل بىركۆرگەندىن كېيىن، ئەنگلىيەلىكلەر مىسرغا تاجاۋۇز قىلىپ كىردى. شۇنىڭدىن باشلاپ مىسر ئىككىنچى قېتىملىك مۇستەملىكىچىلىك دەۋرىگە قەدەم قويدى. 1892- يىلى تەۋپىق تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلى خىدىۋ ئابباس (1892-1914) ئۇنىڭدىن كېيىن سۇلتان ھۈسەين كامىل (1914-1917) تەختكە چىقتى. 1917- يىلى ھۈسەين كامىل تەختتىن چۈشۈپ پادىشاھ فۇئاد (1917-1936) تەختكە چىقتى.

ئەمەلىيەتتە پادىشاھ فۇئاد مىسردا پادىشاھلىق تۈزۈم يولغا قويۇلغاندىن كېيىن ئەنگلىيە يۈلەپ تەختكە چىقارغان تۇنجى قورچاق پادىشاھ ئىدى. 1936- يىلى پادىشاھ فۇئاد تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن ئەنگلىيەنىڭ ھەربىي ئىنستىتوتىدا ئوقۇۋاتقان ئوغلى فارۇق (1936-1956) قايتىپ كېلىپ، دادىسىنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلدى.

مانا بۇ مەزگىللەر مىسرنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە داۋالغۇش ئەكۆپ يۈز بېرىۋاتقان، خەلق ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن ئەنگلىيە تاجاۋۇزچىلىرىغا ۋە فارۇق خاندانلىقىغا قارشى كۈرەش ئوتىنى ئۇلغىيۋاتقان مەزگىللەر ئىدى.

مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتى دەل شۇنداق بىر ۋەزىيەتتە قۇرۇلدى، كېچىكىدىن باشلاپ مۇنتىزىم دىنى تەربىيە بىلەن تەربىيەلەنگەن قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپ مىسرنىڭ ئىسمائىلىيە رايونىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ بىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا بەلگىلەنگەن 22 ياشلىق ھەسەنۇل بەننا (1906-1949) 1928- يىلى ئاپرېلدا مۇسۇلمان قېرىنداشلار ئۇيۇشمىسىنى قۇردى. ساپ ئىسلام روھى ۋە ئىسلام تەربىيەسىنى ئاساس، ئىسلام دۆلىتى قۇرۇش نىشان قىلىنغان بۇ جامائەت قىسقىغىنا بىر نەچچە يىل ئىچىدە كۈنسېرى زورىيىپ، مىسرنىڭ ئەينى چاغدىكى سىياسىي سەھنىسىدە بەلگىلىك ئۇرۇنغان ئىگە چوڭ پارتىيەنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. جامائەت ئەزالىرىنىڭ سانى 40-يىللارغا كەلگەندە 500 مىڭدىن، 48 - يىللارغا كەلگەندە 700 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. مىسىردىلا مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ 300 دىن ئارتۇق شۆبە تەشكىلاتى قۇرۇلغاندىن باشقا، سۇدان، سۇرىيە، ئىيوردانىيە ۋە پەلەستىن قاتارلىق دۆلەتلەرگە كېڭەيدى. ئەنگلىيە مۇستەملىكىچىلىرى ۋە ئۇنىڭ ھاميلىقىدىكى فارۇق خاندانلىقىنىڭ ئوردىسى بۇ خىل ئەھۋالدىن چۆچۈپ ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ فارۇقنىڭ باش ۋەزىرى نۇقراش 1948-يىلى 11- ئايدا يوقىلاڭ

باھانە بىلەن قېرىنداشلارنىڭ بىر قىسىم رەھبەرلىرىنى قاماققا ئالدى ۋە مال-مۈلۈكىنى مۇسادىرە قىلدى. مانا بۇ مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ تۇنجى قېتىم قاماققا ئېلىنىشى ۋە باستۇرۇلۇشى ئىدى.

1948-يىلى 12-ئاينىڭ 28-كۈنى باش ۋەزىر نۇقراش سۇيقەستىگە ئۇچراپ ئۆلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ۋەزىر بولۇپ تەيىنلەنگەن ئىبراھىم ئابدۇلھادي (1948-1952) قېرىنداشلارغا نۇقراشنى ئۆلتۈردى دېگەن تۆھمەتنى چاپلاپ، ئۇلارنى ئىككىنچى قېتىم شىددەتلىك تۈردە قانلىق باستۇردى. ھەمدە 1949-يىلى 2- ئاينىڭ 12- كۈنى مەخپىي ئادەم ئەۋەتىپ ھەمسەنۆل بەننانى ئۆلتۈرگۈزۈۋەتتى. قېرىنداشلارنىڭ تۇنجى يېتەكچىسى ھەمسەنۆل بەننا (1928-1949) جامائەتكە 21 يىل رەھبەرلىك قىلىپ شەھىد قىلىنغاندىن كېيىن، جامائەت ئۇستاز ھەمسەن ھۇزەيىبى (1891-1973) نى ئىككىنچى قېتىملىق رەھبەرلىككە سايلىدى. 1952-يىلى مىللەتچى پارتىيە ئەركىن ئوپتىسېرلار تەشكىلاتى غەلىبە قىلىپ، فارۇق خانداناللىقىنى ئاغدۇرۇۋەتتى ھەمدە جامال ئابدۇناسىر (1952-1970) تەختكە چىقتى. ئۇ كۆرۈنۈشتە ئەنگلىيە تاجاۋۇزچىلىرىنى قوغلاپ چىقرىپ، مىسىرنى مۇستەقىللىققا ئېگە قىلغاندەك كۆرۈنسىمۇ، بىراق ماھىيەتتە غەرب مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ مىسىردا قالدۇرۇپ قويغان مالىيە ۋە سادىق ئىتى ئىدى. بەلكى يەھۇدي خرىستىيان مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ پىلانىچە، سىزىپ بەرگەن سىزبقى بويىچە دۆلەت باشقۇرىدىغان قورچاق داھىي، ئەنگلىيەنىڭ غالچىسى ئىدى.

جامال ئابدۇناسىر تاجاۋۇزچىلارنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن قېرىنداشلارنى يوقىتىشنى پىلانلىدى. ئاشۇ پىلان بويىچە 1954- يىلى ئىيۇندىن باشلاپ ئەرەب گۇندىپايلىرىنىڭ سوراق قىلىش ۋە ئازابلاش تاكتىكىسىنى ئۆستۇرۇش ئۈچۈن گېرمانىيەنىڭ قامالا لاگېرلىرىدا گېستاپو ئىشلەتكەن ناتسىستلار تەكلىپ بويىچە كېلىپ، ئۇلارنى مەخسۇس تەربىيەلىدى. ھەمدە بەش ئاي تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن 1954-يىلى 26-ئۆكتەبىردە جامال ئابدۇناسىر ئىسكەندىرىيە ۋەقەسىنى باھانە قىلىپ، قېرىنداشلارنىڭ 20 مىڭدىن ئارتۇق ئەزاسىنى قاماققا ئېلىپ ئۇلارنى شىددەتلىك تۈردە دەھشەتلىك بىلەن قانلىق باستۇردى. ئاشۇ باستۇرۇشتا مەزكۇر كىتابنىڭ ئاپتورى مۇھەممەد قۇتۇب، ئاكىسى سەييىد قۇتۇب ۋە ئاچىسى ئامىنە قۇتۇبلار تۈرمىگە قامىلىپ نەچچە يىل تۈرمىدە ياتتى.

مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ كۈنسېرى كۈچىيىپ كېتىشى مىسىر ھۆكۈمرانلىقىنى ۋە پەردە ئارقىسىدىكى يەھۇدي-خرىستىيان مۇستەملىكىچىلىرىنى ساراسىمگە چۈشۈرۈپ قويدى. دەسلەپكى يوقۇتۇشتىن قالغانلىرىنى بۇ قانخورلار شۇنچە باستۇرۇلسىمۇ، ئۆلتۈرۈلسىمۇ ۋە قىرغىن قىلىنسىمۇ يوقالمىغان بۇ يىمىرىلمەس كۈچنى قايتا يوقۇتۇش ئۈچۈن 1965-يىلى جامال ئابدۇناسىر ھۆكۈمىتى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ رەھبەر ۋە ئەزالىرىنى يەنە قاماققا ئېلىپ ۋەھشىلەرچە قىرغىن قىلدى. سەييىد قۇتۇب، يۈسۇپ ھاۋاش، ئابدۇل پەتتاھ ئىسمائىل قاتارلىق بىر قانچە رەھبەرنى ئاشكارا دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرگەندىن باشقا نۇرغۇن قېرىنداشلارنى سوراق جەريانىدا ئۈرۈپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. نەفسە قۇتۇبنىڭ ئوغلى رەفىئەت بەكرى تاغىسى سەييىد قۇتۇبنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. نۇرغۇن ئۇستاز ۋە داھىيلار نەچچە ئون يىل تۈرمىگە قامالدى. جۈملىدىن ئۇستاز مۇھەممەد قۇتۇب ۋە زەينەپ غەززالى ئاشۇ قېتىم قاماققا ئېلىنىپ، تاكى 70يىللارنىڭ بېشىغىچە قاماپ قويۇلدى. مانا بۈلار مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ تۆتىنچى قېتىملىق قانلىق باستۇرۇلۇشى ئىدى.

ئۇستاز ھۇرەيىبدىن كېيىن قېرىنداشلار ئۆمەر تىلمىسانىي (1904-1986) نى ئۈچىنچى قېتىملىق رەھبەرلىككە سايلىدى. ھاكىمىيەت سېپىدىمۇ زۇڭتۆڭ ئالماشتى. يەنى 1970-يىلى 9- ئاينىڭ 28- كۈنى قانخور جاللات جامال ئابدۇناسىر ئۆلۈپ ئۇنىڭ ئورنىغا ئەنۋەر سادات (1970-1981) تەختكە چىقتى. ئۇ تەختكە چىققان دەسلەپكى مەزگىللىردە ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملىۋېلىش ئۈچۈن قېرىنداشلارغا كەڭ قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ نىشانىغا يېتىۋالغاندىن كېيىن، 1981- يىلى9- ئاينىڭ 3- كۈنى قارا نىيىتىنى بىراقلا ئاشكارىلاپ، مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق ئەزاسىنى ۋە ئۈلارنىڭ باش يېتەكچىسى ئۆمەر تىلمىسانىي (1970-1986) نى قاماققا ئالدى. بۇ قېتىم ئەمنە قۇتۇب (سەييىد قۇتۇبنىڭ سىڭلىسى) نىڭ ئېرى كامال سەنانىرى قاماققا ئېلىنىپ ساداتنىڭ تۈرمىسىدە شەھىد بولدى. بۇ قېتىمقى زەربە قېرىنداشلارنىڭ 5-قېتىملىق زەربىسى ئىدى.

1981-يىلى10- ئېپىرىل 6- كۈنى سادات ھەربىي پاراتنى كۆزدىن كۆچۈرۈۋاتقاندا، جىھاد تەشكىلاتى تەرىپىدىن جەھەننەمگە ئۈزۈتۈپ قويۇلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا مۇبارەك (1981-2011) تەختكە چىقتى. مۇبارەك تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن سادات تەرىپىدىن تۈرمىگە قامالغانلارنى قويۇۋېتىپ ۋاقتىنچە ۋەزىيەتنى مۇقۇملاشتۇردى ۋە جىددي ھالەتنى پەسكويغا چۈشۈردى. ئەمما قېرىنداشلارنىڭ سىياسىي ساھەلەردە يەكى ھاكىمىيەت ئورگانلىرىدا ھەرىكەت قىلىشىنى چەكلىدى. پات - پات قېرىنداشلارنى ئانچە - مۇنچە جازالاپ تۈرمىگە قامايدىغان ئىشلار ھېلىھەم ئۈزۈلۈپ قالغىنى يوق.

1986- يىلى ئۆمەر تىلمىساندىن كېيىن قېرىنداشلار مۇھەممەد ھامىد ئەبۇ نەسرى (1920-؟) نى ئۈتىنچى قېتىملىق رەھبەرگە سايلىدى. مۇسۇلمان قېرىنداشلار قۇرۇلغان 1928- يىلدىن باشلاپ تا بۈگۈنگىچە جەمئىي 77 يىل

كەلدى. بىراق بۇ كۆپلىگەن كىشىلەر ئۈچۈن زور تاساداپىيلىق بولۇپ تۇيۇلدى!

لېكىن ئۇ راستتىنلا تاساداپىيلىقمۇ؟

ئىسلامنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ بۇنىڭدىن تاساداپىيلىق ھېس قىلغان كىشىلەر ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزلىرىنىڭ ئاساسلىق يۈزلىنىشىنى ئىسلامدىن غەرپ مەدەنىيىتىگە ئۆزگەرگەن ۋە ئىسلام كەلمەسكە كەتتى دەپ قاراپ، بىردىنلا ئىسلامغا ئارىسىنى قىلغان كىشىلەردۇر. ئۇلار كەلگۈسى ئەۋلادلىرىنىڭ يېتەكچىلىرى-ئاتالمىش «زىيالىيلىرى»-بولۇپ، بۇ ئەۋلادلار ئاخىرقى ھېسابتا ئۆتمۈشنىڭ بارلىق بويۇنتۇرۇقلىرىدىن ئازاد[1] بولۇپ، ئاخىرقى تىنىقىغىچە ئازادلىق يولىدا ماڭىدۇ.

ئەمما ئىسلامنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، بۇنىڭدىن تاساداپىيلىق ھېس قىلغان كىشىلەر ئىسلام ئۈممىتىنى بارلىق ۋاستىلار بىلەن ئىسلامدىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن، بىر نەچچە ئەسىردىن بېرى شەيتانلارنىڭ رولىنى ئالغان كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ئەمەلىيەتتە ئەۋلادلارنىڭ تەدرىجىي ھالدا ئىسلامدىن يىراقلىشىۋاتقانلىقىنى، ھەر بىر ئەۋلادنىڭ ئەسلى يۆلىنىشىدىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ بەكراق يىراقلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار-ئادەمىيلىك تەسەۋۋۇرى بويىچە – ئىسلام ئۈممىتى ئىسلامدىن بىر پۈتۈن چىقىپ كەتتى. ئۇلار مەڭگۈ ئىسلامغا قايتىپ كەلمەيدۇ دەپ ئويلاپ قالدى.

بىراق ئىسلامنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى بۇ ئادەملەر نۇرغۇن ھەقىقەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان زور بىر ھەقىقەتتىن خەۋەرسىز قالدى. بۇ ھەقىقەت ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە بويسۇنمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇنلۇقى-خىيالى بۇ ھەقىقەتنى بىلىپ يېتەلەيدۇ.چۈنكى الله ئۇلارنىڭ قەلبىنى بۇ ھەقىقەتنى چۈشىنىشتىن مەھرۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىنى گاس قىلۋەتتى.

ئۇلار دەسلەپتە مۇشۇ كەڭرى كائىناتنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇۋاتقان كۈچنىڭ ئۇلار

ئۆتتى. بۇ جەريانىدا قېرىنداشلارغا ھەسەنۇل بەننا (1928-1949)، ھەسەن ھۇزەيبي (1949-1970)، ئۆمەر تىلمىساني (1970-1986) ۋە مۇھەممەد ئەبۇ نەسرى (1986-؟) دىن ئىبارەت تۆت رەھبەر يېتەكچىلىك قىلدى.

سېلىشتۇرۇپ ئېيتىدىغان بولساق مىسىرنىڭ ھاكىمىيەت تەختىدىمۇ تۆت زۇڭتۇڭ ئالماشتى. بۇ جەريانىدا دۆلەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلۋاتقان جاھىلىيەت ۋەكىللىرى بىلەن جامائەتكە رەھبەرلىك قىلۋاتقان ئىسلام ۋەكىللىرى ئالماشقان بولسىمۇ، بىراق كۆفرى بىلەن ئىسلامنىڭ جاھىلىيەتچى ھۆكۈمەت بىلەن مۇسۇلمان خەلقنىڭ كۈرىشى قەتئىي ئۆزگەرمىدى ۋە ئاخىرلاشمىدى.

ھۆكۈمەت تەختىگە چىقۋالغان قانخورلار مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قانلىق باستۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، بىراق شەھىدلەرنىڭ قانلىق ئىزىدىن مىڭلىغان ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ ۋەكىللىرى مەيدانغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەندىشە ۋە ساراسىمىلىرىنى كۈچەيتىمەكتە. ئۇلارنىڭ يۈرىكىدىكى قورقۇنچ ۋە ۋەھىمىنىڭ سالمىقىنى بارغانسېرى زورايتماقتا!

[1] ئىسلامنىڭ ھەر تۈرلۈك كۆرسەتمە ۋە يولىورۇقلىرىدىن-دېمەكچى.

ياكى ئۇلاردىن باشقا ئىنسانلار ئەمەس بەلكى الله ئىكەنلىكىنى قەتئىي بىلەلمىدى. ﴿وَاللّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿الله خالىغان ئىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىردۇر. لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بۇنى ئۇقمايدۇ﴾[1].

﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ خالىغان (مەخلۇقاتنى) يارىتىدۇ. خالىغان ئادەمنى (پەيغەمبەرلىككە) تاللايدۇ. تاللاش ھوقۇقى ئۇلاردا ئەمەس﴾[2].

﴿بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْراً فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ﴾ ﴿الله ئاسمانلار ۋە زېمىننى يوقتىن بار قىلغۇچىدۇر. بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشنى ئىرادە قىلسا، «ۋۇجۇدقا كەل» دەيدۇ-دە، ئۇ ۋۇجۇدقا كېلىدۇ﴾[3].

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ، هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ ﴿ئۇلار االله نىڭ نۇرىنى (يەنى االله نىڭ دىنىنى ۋە نۇرلۇق شەرىئىتىنى) ئېغىزلىرى بىلەن ئۆچۈرۈۋەتمەكچى بولىدۇ، كاپىرلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، االله ئۆزىنىڭ نۇرىنى مۇكەممەل قىلغۇچىدۇر (يەنى ئۆزىنىڭ دىنىنى ئاشكارىلىغۇچىدۇر). مۇشرىكلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، االله ھەق دىنىنى بارلىق دىنلار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبىرىنى ھىدايەت بىلەن ۋە ھەق دىن بىلەن ئەۋەتتى﴾[4].

ئۇلار ئىككىنچى قېتىمدا شۇنى ئەستىن چىقىرىپ قويىدىكى، ئىنسانلارنى ئۇلارنىڭ دىنىدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن، دىن دۈشمەنلىرى زەھەرلىك قوللىرىنى سۇنۇشتىن ئىلگىرى ئىسلام رايونلىرىدىكى كىشىلەر تولۇق ئون ئىككى ئەسىر مۇشۇ دىن بىلەن بىرگە ياشىدى ھەمدە دىن ئۇلارنىڭ ھېس-تۇيغۇسىغا ئارىلىشىپ كەتتى. نەتىجىدە دىن ئۇلارنىڭ ھاياتى ۋە ئىدىيەسىگە ياشاش ۋە ئۆلۈم نىشانىغا ئايلاندى. بەلكى ئۇلارنىڭ تەبىئىي يۈرەك سوقۇشىغا ئايلىنىپ كەتتى. گەرچە ئۇلار بىر مەزگىل بۇ دىندىن بىخەۋەر قالغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ دىنغا قايتىپ كېلىشى ھەرگىز ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، بەلكى ئەجەبلىنەرلىك بولغىنى ئۇلارنىڭ كۈنسېرى دىندىن يىراقلىشىپ، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈشى! بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ مۇشۇ يىراقلىشىش ئۈستىدە

[1] سۈرە يۈسۈف، 21-ئايەت.
[2] سۈرە قەسەس، 68-ئايەت.
[3] سۈرە بەقەرە، 117-ئايەت.
[4] سۈرە سەف، 8-9-ئايەتلەر.

چىڭ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ كەبى يۇرەك سوقۇشىغا قايتىپ كېلەلمەسلىكى تېخىمۇ ئەجەبلىنەرلىكتۇر!

ئۇلار غەپلەت ئىچىدە بۇ دىنىنىڭ «ھەق دىن» ئىكەنلىكىدىن بىخەۋەر قالدى. ئۇلارنىڭ «دىن كەلمەسكە كەتتى. ئۇ ئىلىم بىلەن سېھرى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىلىك رول ئويناپدۇ، ئاخىرقى ھېسابتا دىن ئىلمى، مەدەنىي ۋە تېخنىكا تەرەققىياتىغا ئورۇن بوشاتتى» دەپدىغان سەپسەتىلىرى بۇ دىنغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇ يالغان سەپسەتىلەر-چېركاۋلار خالىغانچە ئۆزگەرتىپ، سەتلەشتۇرۇۋەتكەن ياۋروپا جاھىلىيەسىنىڭ دىنغا ئۇيغۇن كەلسمۇ، بىراق ئۇنىڭ تۈپ يىلتىزىنى اللە ئۆزى قوغداۋاتقان بۇ ھەق دىنغا قەتئىي ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئىنسانلار گەرچە «يول» ئارىلىقلىرىدا قىسمەن ئېغىپ كېتىشكە گىرىپتار بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلار ھەر بىر مىنۇتقا ئۆزلىرىنىڭ اللە تەرەپتىن قوغدىلىۋاتقان تۇغرا دىنغا قايتىپ، ھايات مۇساپىسىنى توغرىلىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالايدۇ. دىن ئىنسان تەبىئىتىنىڭ دىنى بولۇپ، اللە بۇ دىنىي ساغلام تەبىئەت بىلەن بىرەكلىككە ئىگە قىلىپ ياراتقان. چۈنكى بۇ دىن ئىنسان تەبىئىتىنىڭ خاراكتېرىغا تامامەن ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئىنسان تەبىئىتى بۇزۇلغان چاغدا، ئۇنىڭ ئېغىپ كېتىشلىرىنى تۈزەپ قويالايدۇ.

گەرچە بىر تۈركۈم ئىنسانلار كاپىر ۋە ئاتېئىزمچى بولۇپ، قانداقتۇر بىر سەۋەب تۈپەيلىدىن پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق بۇ پۈتكۈل ئىنسانلارنىڭ مەلۇم مەزگىللەردە ئۇنىڭغا يۈزلىنىشى ۋە ئاشۇ يۈزلىنىشتە چىڭ تۇرۇشى ئىنسان تەبىئىتىدىكى مەسىلە ئەمەس. شۇنداقلا مۇسۇلمانلار-ھەق دىن ئىگىلىرى-گەرچە مەلۇم مەزگىل دىنىنىڭ ماھىيىتىدىن ئېغىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ ئاشۇ خىل ئېغىشقا گىرىپتار بولۇشى ھەرگىزمۇ مۇقەررەرلىك ئەمەس! دېمەك، ئاتېئىزمچىلىق چېركاۋلار ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان دۇنيادا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ پەيدا بولۇشى قانداقمۇ دىنىنىڭ تەبىئىتىدىن ياكى ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىدىن ۋە ياكى دىنىنىڭ تارىخى رولىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى سەۋەبىدىن بولماستىن، بەلكى چېركاۋلار ئىنسانلارغا اللەنىڭ دىنىنىڭ ئورنىدا ھاياتقا يارىمايدىغان، ھاياتلىقنىڭ ھەرىكەت، تەرەققىيات ۋە ئىلگىرىلىشىگە يول قويمايدىغان ھەمدە ئىلمىي ھەرىكەتنىڭ مۇكەممەل تەرەققىي قىلىشى تۈگۈل، مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغمۇ رۇخسەت قىلمايدىغان باشقا بىر دىنىنى تەقدىم قىلغىنى ئۈچۈندۇر. ۋەھالەنكى ئىلىم ئىنسانلار مەۋجۇدىيىتى ئۈچۈن مۇھىم بولغاندىن باشقا، اللە ئىنسانىنى مەقسەت قىلىپ ياراتقان خەلىپىلىك ۋەزىپىسىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە زېمىننى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەڭ زۆرۈر

ئېھتىياجدۇر!

قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى الله تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن بىر ۋاقىتتا مەيدانغا كەلدى. گەرچە ھەرقايسى جايلاردا، كىشىلەر بۇنىڭدىن تاسادىپىيلىق ھېس قىلىۋاتقان بولسىمۇ![1]

***

ئىنسانلار-ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىدىن ئىلگىرى-ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا مۇنداق ئىككى گۇرۇپقا بۆلۈنۈپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار بىر-بىرىدىن پۈتۈنلەي يىراق ھەمدە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېچقانداق مۇناسىۋەت يوق ئىدى. گەرچە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نامىلار ئوخشاپ قالسىمۇ، بىراق ئۇلار گويا بىر-بىرىدىن ئايرىلغان ئىككى مىللەت ئىدى.

بىرىنچىسى، ئەنئەنىۋى «دىندارلار» گۇرۇھى : ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ۋەكىللىرى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەن مۇسۇلمان زىيالىيلار بولۇپ، ئۇلار يەنە غا قارشى ئۆزلىرىنىڭ «ئىسلامىي ئەنئەنىسى» نى ساقلاپ قالغان شەھەر ئاھالىسىنىڭ پېشقەدەملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. گەرچە ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاشۇ توپاندىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جەمئىيەتتىن چەتنەپ تۇرغان بولسىمۇ! شۇنداقلا ئۇلار تېخى ۋەيران قىلغۇچى دولقۇنىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىمىغان يېزا ئاھالىسى بىر نەچچە ئەسىردىن بېرى قىلچە ئۆزگەرمىگەن ھالدا ئۆز ئەنئەنىسىنى قاتتىق ساقلاپ كەلگەن بولسىمۇ، بىراق ھەرقانداق يۈزلىنىشكە قارتا ئۇلارنىڭ ئېڭى تولىمۇ تۆۋەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدىكى «دىن» مازايى-ماشايىخلار، كارامەت ۋە ئەۋلىيالار«ئەنئەنىلەر» بولۇشتىن ھالقىپ كېتەلمەيدۇ.

ئىككىنچىسى، غەرب مەدەنىيىتىگە «چوقۇنغۇچىلار»: ئۇلار غەرب مەدەنىيىتى ئىسلام دۇنياسىنى بارلىق كېسەللەردىن قۇتقۇزۇشنىڭ بىردىن بىر يولى، ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئاساسلىق «كېسەل» ساقايماس كېسەل ۋە چارىسىز قېينىچىلىق دەپ

[1] بىز بۇ يەردە مىسىردىكى ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى ھەققىدە سۆزلەيمىز. چۈنكى بىز مىسىرلىقلارنىڭ ئىسلامدىن چېكىنىپ چىقىپ، قايتىدىن ئىسلامغا يېنىپ كەلگەنگە قەدەر تەجرىبە ساۋاقلارنى تەتقىق قىلىشنى لايىق تاپتۇق. شۇڭلاشقا بىز مەلۇم مەزگىل مىسىر ئۇيغىنىش ھەرىكىتىگە كۆچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ ئېلىپ بارغان ھەرىكەتلىرى توغرۇلۇق ياكى ھىندىستان يېرىم ئارلىدا مەۋدۇدىينىڭ رەھبەرلىكىدە قۇرۇلغان ئىسلام جامائىتى ھەرىكىتى ۋە ياكى ئۇنىڭدىن باشقا ھازىرقى زامان ھەرىكەتلىرى توغرىلىق سۆزلىمەيمىز. بىراق قايسى بىر ئىسلام شەھىردە ياشاۋاتقان ئوقۇرمەن بىزنىڭ كىتاپلىرىمىزدىكى مەزمۇنلارنىڭ ئۆز شەھىردە يۈز بەرگەن ئىدىيەۋى ھۇجۇم ياكى ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىگە ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.

[2] غەرب مەدەنىيىتىنى دېمەكچى.

قارالغان مەدەنىي قالاقلىق. بۇ كېسەل دەرھال داۋالاشقا موھتاج. ياخشى، يامان دەپ تۇرماستىن-گەرچە زىيانلىق بولسىمۇ-غەرب مەدەنىيىتىنى تەلتۈكۈس قوبۇل قىلىش كېرەك.

تاھا ھۇسەين[1] ئېيتقاندەك بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق دەپ قارىدى. بۇ گۇرۇھ دىن غا قارىتا ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ كەتكەن بولۇپ، بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر ياۋروپا تاشلىۋەتكەندەك دىننى بىر پۈتۈن چۆرۈپ تاشلاش كېرەك. چۈنكى دىن قالاقلىق ۋە بارلىق كېسەللەرنىڭ سەۋەبى دەپ قارايدۇ. ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر دىن ئۆز ئورنىدا ساقلىنىپ قالسا بولىدۇ. ئۇ بۇنىڭدىن ھالقىپ كەتمەسلىكى كېرەك! دىن بەندە بىلەن پەرۋەردىگار ئوتتۇرىسىدىكى خۇسۇسىي ئالاقە. ئۇنىڭ ئورنى قەلب بولۇپ، رېئال تۇرمۇش بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. شۇڭلاشقا دىن الله ۋە ئاخىرەت ھەققىدىكى ئېتىقاد بولۇشى كېرەك. ئىبادەت شوئارلىرى بولۇشى كېرەك. بىراق ئۇ بۇنىڭدىن ھالقىپ كەتمەسلىكى، ھاياتنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىمائىي ئىشلىرىدىن ھېچبىرىگە ئارىلاشماسلىقى كېرەك. شۇنداقلا ئۇنىڭ «تەرەققىي قىلىۋاتقان» ئىشلار بولۇپمۇ ئىياللار مەسلىسى بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى غەرب مەدەنىيىتىدىن قوبۇل قىلىشى ۋە شۇلاردىن ئىمپورت قىلىشى كېرەك دەپ قارايدۇ.

بىرىنچى گۇرۇھ : ئەنئەنىۋى دىندارلار ئۇن ئۇچ ئەسىردىن بويان دىنى مىراسلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىپ ۋە ئۇنى قوغداپ كەلدى. لېكىن ئۇلار بۇ مىراسلاردىن قايسىسىنىڭ مۇشۇ دىنىنىڭ ماھىيىتى ئىكەنلىكىنى؛ قايسىسىنىڭ سىرتتىن قوشۇلۇپ قالغان ياكى توغرا يولدىن ئېغىپ كەتكەن چىرىندە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار غەرب دولقۇنلىرىنىڭ مۇسۇلمانلار ھاياتىغا بولغان تەھدىتىنى ھېس قىلغانسېرى ئۇلارنىڭ بۇ مىراسلاردىن پەخىرلىنىشى، ئۇنى قوغدىشى ۋە چىڭ تۇتۇشى شۇنچە كۈچىيىپ بارىدۇ. ھەمدە بۇ دولقۇنلارنىڭ دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە قارشى ئىكەنلىكىنى تەبىئىيلا ھېس قىلىپ، ئۇنى بىر پۈتۈن رەت قىلىدۇ. ئۇنىڭغا دىققەت ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىپ ئۇنىڭ كىر-قاسماقلىرىنىڭ تېگىپ (يۇقۇپ) قىلىشىدىن پۈتۈن كۈچى بىلەن ساقلىنىشقا ئۇرۇنىدۇ.

ئىككىنچى گۇرۇھ : غەرب مەدەنىيىتىگە «چوقۇنغۇچىلار» دىنىدىن بىر پۈتۈن نەپرەتلىنىدىغان ياكى دىننى كۆڭۈل ۋە ئىبادەت دائىرىسىدە چەكلەپ، ئۇنى ھاياتنىڭ

[1] مىسىرلىق غەربپەرەس يازغۇچى ۋە ئەدىب.

باشقا ساھەلىردىن يىراقلاشتۇرۇش كېرەك دەپ قارايدىغان ئىككى خىل قاراشتىكىلەر، ئۇلار «زىيالىيلار» نىڭ روھى دۇنياسىدا ئىدىيەۋى ھۇجۇم قوزغىغان زەھەرنى سۈمۈرۈۋاتقان گۇرۇھلار بولۇپ، ئۇلار بۇ زەھەرنى يۇتقانسېرى شۇنچە زەھەرلىنىپ، زەھەر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قاپلىغانسېرى، شۇنچە بىخۇدلاشماقتا»!

ئىچكى جەھەتتە ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ قول-چوماقلىرى، تاشقى جەھەتتە ئۇنى پىلانلىغۇچىلار مۇشۇ گۇرۇھلارنىڭ ئىسلامدىن كۇنسېرى يىراقلىشىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئازغۇنلۇقىغا مەدەت بېرىۋاتىدۇ. ھەمدە ئەنئەنىۋى دىندارلارنىڭ مەيدانىنى كىشىلەرنى دىندىن نەپرەتلەندۈرۈش ۋە دىننىڭ سۈرىتىنى كىشىلەرنىڭ روھىدا سەتلەشتۈرۈشنىڭ دەستىكى قىلىۋېلىپ باردۇ.

سىلەر دىن دەۋاتامسىلەر؟! بۇ شەيخلەرگە قاراڭلار! ئۇلارنىڭ تەرەپبازلىقى ۋە مۇتەئەسسىپلىكىگە؛ نەزەر دائىرىسىنىڭ تارلىقىغا، ئاڭ-سەۋىيەسىنىڭ تۆۋەنلىكىگە ۋە ئەتراپىدىكى دۇنيادا بولۇۋاتقان ئىشلارغا قارىتا تەجرىبىسىزلىكىگە كەملىكىگە قاراڭلار! ئۇلار ھېلىھەم «ئوتتۇرا ئەسىر» ئەقلى بىلەن ياشاۋاتىدۇ. «تەرەققىي قىلىۋاتقان» بۇگۈنگە ئاشۇ قالاق ئەقلى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلماقچى بولىدۇ.تەرەققىيات چاقى ئاشۇلارنى دەپ توختاپ تۇرامدۇ؟ ياق! بەلكى ئالدىغا قاراپ كېتىۋېرىدۇ. ئۇلارنى كەينىدە قويۇپ مېڭىۋېرىدۇ!

بۇ گۇرۇھلار (دىندارلار) نىڭ مەيدانىدا ئۇلارنىڭ پاكلىقى ۋە ئىخلاسمەنلىكى بىلەن تۇرۇپ، ئەيىبلەشكە تېگىشلىك مەسىلىلەر ھەققەتەن مەۋجۇت. چۈنكى يەنە بىر گۇرۇھ (غەربپەرەسلەر) نىڭ شەيتانلىرى كىشىلەرنى دىندىن نەپرەتلەندۈرۈش ئۈچۈن دەل ئاشۇ مەسىلىلەردىن ئىنتايىن ياخشى پايدىلاندى.

ئاياللارنى كەمسىتىش ۋە ئۇلارنىڭ ھاياتتىكى رولىغا سەل قاراش، ئۇلارنىڭ بىلىملىك ۋە مەدەنىيەتلىك بولۇشىنى رەت قىلىش، ھەرگىزمۇ ئىسلام قوللايدىغان ئىشلار بولماستىن، ئەكسىچە ئىسلام ھەربىر مۇسۇلمانغا ئىلمىنى پەرز قىلدى. ھەمدە بارلىق كىشىلەرگە ئەتراپىدىكى كائىنات ئىشلىرى ھەققىدە ئويلىنىشنى ۋە ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەرگە قارىتا ئاڭلىق پوزىتسىيە بىلدۈرۈشنى تەشەببۇس قىلدى.

ئىلىم، ماددىي تەرەققىيات، ئىنسان ئۇستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك جاپا-مۇشەققەتنى مېخانىكا ئارقىلىق ئورۇنداش، ھاياتنى مۇنتىزىملاشتۇرۇش ۋە رەتلەش، قىينىچىلىقلارنى ھەل قىلىشنىڭ چارە-ئۇسۇللىرىنى ئەمەلى تەتقىق قىلىش قاتارلىق غەرب مەدەنىيىتىدىكى پايدىلىق ئامىللارنى رەت قىلىش ھەقىقىي ئىسلام روھى

بىلەن قەتئىي چىقىشالمايدۇ. شۇنداقلا مۇشۇ دىنىنىڭ ماھىيىتىنى ئەڭ بەك بىلىدىغان ئىسلامدىكى تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ «يولى» بىلەن ھەرگىزمۇ ماس قەدەمدە بىللە ماڭالمايدۇ.

ھىجرىيە بەشىنچى ئەسىردىن[1] كېيىن گويا ئەسىرلەر ئۆتمىگەندەكلا ئىنسانلار ھاياتىدا ھېچبىر ئۆزگىرىش يۈز بەرمىگەندەك ئاشۇ ۋاقتىتكى مەسىللەر ھەققىدە توختىلىش (ئاشۇ دائىرىدىن چىقىپ كېتەلمەسلىك) ئىنسانلار ھاياتىدا پەيدا بولدى. ساغلام تەبىئەت ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياجى بىلەن زىتلىشىپ قالمايدىغان، يېڭى مەسىلىلەرنى تولۇق ھەل قىلىدىغان ئۇزلۇكسىز ئالغا ئىنتىلدۇرگۈچى ئىسلام روھى بىلەن قەتئىي چىقىشالمايدۇ. ئىنسانلارنىڭ ماددىي كائىناتقا بولغان بىلىمىنىڭ ئېشىشى ۋە زېمىننى گۈللەندۇرۇش ئۈچۈن مۇشۇ بىلىمنى ئىشلىتىشكە بولغان ئىقتىدارىنىڭ ئېشىشى نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ ھاياتىدا يۈز بەرگەن ئىسلام قارشى تۇرمايدىغان ئىشلاردۇر. چۈنكى ئۇ ئىشلار ئىلاھىي پىرىنسىپنىڭ تەلىپى بويىچە اللە ئىنسانىنى زېمىننى گۈللەندۇرۇش مەقسىتىدە ياراتقان مۇھىم ۋەزىپىنىڭ دائىرىسىگە تەۋە بولىدۇ. بەلكى ئىسلام ئۇنىڭغا كەسكىن بۇيرۇيدۇ ۋە كۈچلۈك يولىورۇق بېرىدۇ.

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ ﴿اللە سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى. زېمىنىنىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار، اللەنىڭ بەرگەن رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر﴾[2].

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿اللە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىنىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىنى سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەردى﴾[3].

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ ﴿اللە سىلەرنى زېمىندىن (تۇپراقتىن) ياراتتى ۋە سىلەرنى زېمىندا تۇرغۇزدى﴾[4].

دۇنيانىڭ چاقماقتەك ھەرىكىتىدىن چەتتە تۇرۇش ۋە تەپەككۇر يوللىرىنى ئۆتمۈشتىن قالغان قېلىپلاردا قويۇش-تەپەككۇرنىڭ ئۇزىلا ئاشۇ ئۆتمۈشتىن قالغان مەسىلە بولغاندىن باشقا-ئىسلام بۇيرۇغان ياكى ئىسلام قوللايدىغان ئىشلار ئەمەس.

[1] مىلادىي 11-ئەسىر.
[2] سۈرە مۈلك، 15-ئايەت.
[3] سۈرە جاسىيە، 13-ئايەت.
[4] سۈرە ھۇد، 61-ئايەت.

توغرا، ئىسلامنىڭ قارىشىچە دۇنيانىڭ تىز سۈرىتىدە نۇرغۇن خاتالىقلار بولۇپ، بۇ خاتالىقلار ئىسلام دۇنياسىغا توپان كەبى دەھشەتلىك دولقۇنلار ئىچىدە ئېقىپ كىرگەن. بىراق ئۇنىڭغا قارىتا توغرا مەيداندا تۇرۇش سۈدىن ساقلاپ قالالمايدىغان تاغ چوققىسىغا چىقىۋېلىپ بىر چەتتە قول قوشتۇرۇپ تۇرۇش ئەمەس، بەلكى بىر ياخشى كىمە ياساپ، كىمە بىلەن توپانىنى كېسىپ ئۆتۈپ، تىنچلىق ئارىلىغا (قۇرۇقلۇققا) يېتىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

غەربلىكلەرنىڭ ھاياتىدا دولقۇنلاۋاتقان ۋە ئۇنىڭ دەھشەتلىك دولقۇنلىرى ئىسلام دۇنياسىغا ئېقىپ كىرىۋاتقان چەكتىن ئاشقان توپان توغرا، چوڭقۇر ئىسلامىي قاراشقا موھتاج. بۇ خىل قاراش كېسەلگە توغرا دىياگنوز قويۇپ، ئۇنىڭغا «دورا» تەقدىم قىلىدۇ. گاڭگىرىغانلارنى يېتەكلەپ، ئۇلارنى توغرا ئېقىمغا باشلايدۇ. ئەممۇ ئۆتمۈشكە ئېسىلىۋېلىپ، بۇگۈندىن قول ئۈزۈش توپاندا غەرق بولۇشتىن باشقا ھېچقانداق نەتىجە ئېلىپ كەلمەيدۇ.

بىز دىندارلار گۈرۈھىنىڭ ئىخلاسمەنلىكىدىن گۇمانلانمايمىز. لېكىن يالغۇز ئىخلاسمەن بولۇشنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك ئەمەس، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە پاراسەت بولۇشى كېرەك.

﴿قُلْ هَـٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى بۇ مېنىڭ يولۇم، مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەن مۇئمىنلەر (كىشىلەرنى) اللە تەرەپكە پاراسەت بىلەن دەۋەت قىلىمىز. اللەنىڭ پاك دەپ مەدھىلەيمىز. مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن﴾[1].

دىندارلار ئىسلام مىراسلىرىنى ساقلاپ كەلدى. گەرچە ئۇ مىراسلارغا مۇسۇلمانلار ئەسرلەردىن بۇيانقى ئېغىپ كېتىشلىرى قېتىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ ئىسلامىي مىراس بولغانلىقىدىن پەخرلەندى. ئۇلار ۋەيران قىلغۇچى غەربلەشتۈرۈش دولقۇنىنىڭ مۇشۇ مىراسلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ناھايىتى ياخشى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇلار ئۇنىڭغا قارىتىلغان ھۇجۇمدىن ئۇنى قوغداش ئۈچۈن ئۇنى چىن قەلبىدىن ئۇلۇغلىدى. لېكىن ئۇلار ھازىرقى ھالتى بىلەن بۇ مىراسلارنى تۈزىتىش، ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ قالغان خاتالىق ۋە ئازغۇنلۇقلاردىن ئۇنى پاكلاشقا قۇربى يەتمىدى.

[1] سۈرە يۈسۈف، 108-ئايەت.

شۇڭا بۇ مىراسلار ھاياتتا ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ دىندارلار گۈرۈھى تارىخ سەھنىسىدىن غۇلاپ چۈشتى. بەلكى بىر چەتتە تۇرۇش ياكى ئۆلۈپ كېتىش سەۋەبىدىن ئىزچىل تۇردە يوقۇلۇپ كەتتى. ۋە ۋەيران قىلغۇچى غەربلەشتۈرۈش دولقۇنىنىڭ داۋاملىق كېڭىيىشى ئۈچۈن ئۇلارغا يولنى بوشاتتى. ناھايىتى ئېنىقكى، سۈيىقەست قىلغۇچىلار بۇنىڭدىن چەكسىز خۇشاللىققا چۆمىدى. بۇ گۈرۈھلار ئاستا-ئاستا يوقالغان چاغدا دولقۇن توسقۇنسىز ئالغا ئىلگىرىلىدى. بارلىق توسقۇنلار (دىنى پىرىنسىپلار) غەربلەشتۈرۈش يولىدا ۋەيران بولدى. يېزىدىكى دىندارلار مەسلىسى ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىردىنبىر قىيىنچىلىق بولۇپ قالدى.

بۇ مەسلىنى ھەل قىلىش چارىسى ئامېرىكىلىق يەھۇدىي يازغۇچى مىرۇ بىرگېر »Mooroe Berger« ئۆزىنىڭ بۈگۈنكى ئەرەب دۇنياسى» The Arap World Today« ناملىق كىتابىدا تەلەپ قىلغانىدەك-شەھەرلەر ۋە يېزىلاردىكى غەربلەشمىگەن مۇسۇلمانلارنى يوقىتىش ئۈچۈن سېرىق كىنو ياكى بۇزۇق رادىيو پروگراممىلىرى ۋە ياكى شەھۋانى گېزىت قاتارلىق «مەدەنىيەت» مەھسۇلاتلىرىنى يېزىلاردا ئومۇملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. (ئاشۇ ئىشلار شەھۋانى تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرى مەيدانغا كېلىشتىن ئىلگىرىكى ۋاقىت ئىدى). سەھرادا ئۆسكەن بىر تۈركۈم ئىرادىلىك دىندارلارنىڭ شەھەرگە كىرىپ قالماسلىقى ھەمدە يەرشارىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئىسلام ئۈچۈن ھېچقانداق «ئورۇن» قالدۇرماسلىق ئۈچۈن يېزىلارنى پۈتۈنلەي بۇزۇش چاقىرىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، بىراق يېزىلار ئۆزىنىڭ خاراكتېرى بىلەن «قالاق» بولغانلىقى ئۈچۈن جىددىي خەتەر شەكىللەندۈرەلمىدى.

شۇ سەۋەبتىن يېزىلار «يۇقۇملىنىش» نىڭ مەنبەسى بولالمايدۇ. يەنى ئاللىقاچان «ئەركىنلەشكەن» «مەدەنىيەتلەشكەن» ۋە «تەرەققىي قىلغان» شەھەر ئاھالىسىنىڭ ئىدىيە، ئېتىقاد ياكى ھەرىكەت جەھەتتە بولمىسۇن، ھېچبىر ئىشتا سەھرالىقلارنى دورىشى، ئۇلارغا ئەگىشىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن دىن گەرچە ئۆزۈندىن بېرى ئۇنى يېزىلاردىن يوقىتىشنى تەلەپ قىلىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ھادىسىلەرنىڭ يۈلىنىشلىرىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان، شەھەرلىكلەر دىندىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنى قايتىدىن دىنغا قايتۇرۇپ كېلىدىغان سۇرەتتە يېزىدىن شەھەرگە كۆچۈشى مۇمكىن ئەمەس. ئەممىا يېزىدىن كەلگەن دىندار شەخسلەر «قالاق» مىكروبلىرىنى ئېلىپ كېلىدۇ-دە، نەتىجىدە ئۇلار

شەھەرلەردە ناھايىتى تىزلا تۇگىشىپ كېتىدۇ ۋە ئۆزلىرىنىڭ قالاقلىقىدىن «تەرەققىي قىلىدۇ» ياكى ئاجىزلار قاتاردا جەمئىيەتنىڭ بىر بۆلۈكىگە ئايلىنىۋېتىلىدۇ! شۇنىڭ بىلەن «دىن» قالاقلار ئىچىدە چەكلەنگەن بولىدۇ. ئاشۇ قالاقلار مەيلى ئوتتۇرا ئەسىر ئەقلى بىلەن ياشايدىغان قالاق، مۇتەئەسسىپ زەھەرلىك «پېشقەدەملەر بولسۇن»؛ ياكى ھېچكىم ئۆزىنى ئاشۇلاردىن بولۇشنى خالمايدىغان ئاددىي، نادان يېزىلىقلار بولسۇن، ئىشقىلىپ بۇ سۈيقەستچى ۋە پىلان تۈزگۈچىلەرنىڭ مۇۋاپىقىيىتى ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان. ئاشۇ سۈيقەستچىلەر بۇندىن ئىلگىرى «زىيالىيلار» نىڭ ئېڭىغا دىن قالاقلىقتا ئېلىپ بارىدۇ ياكى ئەمەلىيەتتە قالاقلىقنىڭ ئۆزى دېگەن ئۇقۇمنى سىڭدۈرۈۋەتتى. ئەگەر دىن ئەمەلىيەتتە كىشىلەر ئۈلارنىڭ قالاقلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىدىغان «قالاقلار» ئىچىدە چەكلەنگەن بولسا، ئۇنداقتا بۈلارنىڭ گېپى راست بولغان بولىدۇ. «زىيالىيلار» نىڭ دىندىن چېكىنىپ چىقىشى-ئەگەر ئۇلار دىنغا ئىشىنىدىغان بولسا-بەكمۇ ئاسان بىر ئىشقا ئايلىنىدۇ. بىر «زىيالىي» ئادەمگە «سىز قالاق قېرىلارغا ياكى سەھرالىق تومپايلارغا ئوخشاش بولۇشنى خالامسىز؟ دېسىلا مەسىلە ھەل بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئادەم «قالاق» دېگەن تۆھمەتكە قالماسلىق ئۈچۈن دەرھال دىندىن چىقىپ كېتىدۇ[①].

بىز ھەر كۈنى يېڭىدىن دىندىن چىقىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ غەربلىشىش دولقۇنلىرىغا يەم بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بۇ خىل دىنسىزلىشىش دولقۇنلىرىنىڭ غالىبلىرىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. ئاشۇ غالىب كۈچلەر ئۆزىگە ئەگەشكۈچىلەرنىڭ ئېڭىدا جەمئىيەت سۈرىتىنى سىزىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى بەلگىلەيدۇ.خەلقنى ئەتراپىغا توپلاپ جاھانىنى بېشىغا كىيۋالغان مەشھۇر سىياسىيونلار مەيلى ھاكىمىيەت تەرەپدارى بولسۇن ياكى ھاكىمىيەتكە قارشى تۇرغۇچىلار بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا «ئەلمانىي»[②] لار بولۇپ، ئۇلار ئۆز پارتىيەلىرىنىڭ نىزامنامىسىدا دىنىي ئىشلارغا ئارىلاشماسلىق كېرەكلىكىنى ئۇچۇقتىن-ئۇچۇق يېزىپ بېكىتتى. گېزىت-ژۇرناللار ئۇلارنىڭ قاراشلىرىنى، يازمىلىرىنى، ئىدىيەۋى ۋە ئەدەبىي كۆرەشلىرىنى كەڭ دائىرىلىك تارقاتقان، خەلقىلەر

① دېڭىز ساھىللىرىنىڭ بىرىدە سۈرەتچى بىر قىزنىڭ قۇم ئۈستىدە سۇ ئۈزۈش كىيىمىي بىلەن تۇرغان ھالىتىنى سۈرەتكە تارماقچى بولدى. بىراق قىز بۇنداق يېرىم يالىڭاچ ھالەتتە سۈرەتكە چۈشۈشتىن بىر ئاز خجىللىق ھېس قىلدى. سۈرەتچى خجىل بولماق يوق، ئەكسىچە بۇ قىزغا ئۆزىنى تېخىمۇ ئەركىن تۇتۇشنى ئېيتتى. بىراق قىش بۇنى رەت قىلدى. سۈرەتچى بۇ قىزنى تېرىكتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا سىز دېھقانمۇ نېمە؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن قىز باشقىلار ياقتۇرمايدىغان قالاق دېگەن تۆھمەتكە قالماسلىق ئۈچۈن سۈرەتچىنىڭ دېگىنىگە كۆنۈپ، ئېچىلىپ-يېيىلىپ سۈرەتكە چۈشتى.

② دىن بىلەن سىياسەتنى ئايرىغۇچى ئېقىم.

ئۇلارغا ھەۋەس قىلىۋاتقان مەشھۇر تەپەككۇر ۋە ئەدەبىيات ئوخشاشلا «ئەلمانىي» لار بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىدىيەسى ۋە ئىجادىيەتلىرىدىن دىنىنى بىر پۈتۈن يىراق قىلىپلا قالماستىن، بەلكى پات - پات دىنىنى مەسخىرە قىلىدۇ. ھەمدە پۈرسەت يار بەرگەن دائىرىدە دىنىنى قامچىلايدۇ.«ۋەتەنپەرۋەرلىك» ئىقتىسادىي مەيدانغا بوسۇپ كىرىۋاتقان، گېزىتلەر ئۇلارنى تونۇشتۇرۇپ، ئۇلار ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى تارقىتىۋاتقان ھەمدە خەلقنىڭ ئۇلارغا بولغان ھەيرانلىقىنى قوزغاۋاتقان داڭدار ئىقتىسادشۇناسلار ئوخشاشلا «ئەلمانىي» لار بولۇپ، ئۇلار جازانىنى يولغا قويدى ھەمدە «جازانە» نى تەرەققىي قىلىۋاتقان «يېڭى ئىقتىساد» ئاساسلىرى ۋە بىز دۇشمەنلەرنىڭ چاڭگىلىدىن ئازاد بولۇش ئۈچۈن قولغا كەلتۈرمەكچى بولغان ئىقتىسادىي ئېنېرگىيە ئاساسلىرىدىن بىر ئاساس دەپ بېكىتتى.خەلقنى «خۇشال قىلىش» ۋە ئۇلارنى ھۆزۈرلاندۇرۇش رولىنى ئۆتەۋاتقان ئەر - ئايال سەنئەتكارلارنىڭ ھەممىسى ئۆز خاراكتېرى بىلەن ئاللىقاچان ئەخلاقى بۇزۇلغان كىشىلەر بولۇپ، بۇ خىل بوزۇلۇش ئۇلارنى سەنئەت دۇنياسىغا كىرىش سالاھىيىتىگە ئىگە قىلغان. گېزىت-ژۇرناللار ئۇلاردىن «چولپان» ۋە «قەھرىمان» لارنى مەيدانغا كەلتۈرگەن بولۇپ، ئوغۇل-قىز ئەۋلادلار ئۇلارنى دورىماقچى ۋە ئۇلارغا ئوخشىۋالماقچى بولدى. جەمئىيەت ئۇلارغا كۆز تىكىشتىن، ئۇلارغا ئىنتىلىشتىن، ئۇلار ھەققىدە سۆھبەت قۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشتىن توختاپ قالمايدۇ. بەلكى گېزىت - ژۇرناللار ئۇلارنى ھۆرمەت ۋە تەقدىرلەشكە تېگىشلىك «ئالىيجانىاب سىنىپ»قا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئىنسانلار ھاياتىدا قانداقتۇ بىر نامىلار ئاستىدا غەربىلەشتۇرۇشكە چاقىرىۋاتقان دىنسىزلارنىڭ كونترولىلۇقىغا چۈشۈپ قالمىغان يەنە قانداق نەرسە بار؟! ئىنسانلار مۇشۇ سۇرەت بىلەن ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ كەتكەن مۇشۇ خىل مۇھىتتا ئىنسانلار ھاياتىدىكى بارلىق يۈزلىنىشلەر ئىچىدە ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى تاسادىپىي مەيدانغا كەلدى. بەلكى ئۇ يولدىكى كەسكىن بۇرۇلۇش بولدى.

***

بىرىنچى تاسادىپىيلىق شۇكى، بۇ قېتىم ئىسلامغا دەۋەت قىلغۇچىلار «شەيخلەر» بولماستىن، بەلكى «ئەپەندىلەر» ئىدى.

بۇ دۇشمەنلەر ئۇچۇن چوڭ بىر «قىيامەت» بولدى.

سۆيىقەستچىلەر «دىن» نى شەيخلەر ئىچىدىن چەكلەپ، «ئەپەندىلەر» نى دىنسىزلاشتۇرۇشقا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان چاغدا، بۇ ئۇلارنىڭ ئېڭىدا كۈچلۈك بىر

غەلىبە بولغان ئىدى. چۈنكى ئۇلار «دىن» نى قوللىغۇچىلىرى يوق، مۇنقەرز، قالاق كىشىلەر ئىچىگە قاماپ قويغان ئىدى. ئەمما بۈگۈن «ئەپەندىلەر» دىنىنى كۆتۈرۈپ چىققان چاغدا، ئۇلار ئەمدى قانداق قىلىدۇ؟

ئەينى ۋاقىتتا «ئەپەندىلەر» غەربلەشتۈرۈش چاقىرىقىنىڭ ھامىيلىرى ئىدى. ئۇلار پۈتكۈل مىللەتنى غەربكە «قۇل» بولۇشقا ۋە دىندىن چىكىنىپ چىقىشقا يېتەكلەپ چىقىش ئۈچۈن، سۈيىقەستچىلەر ئۇلارنى مەدەنىيەت، بىلىم، ھەزارەت، تەرەققىيات، ئاڭ ۋە ئىلگىرىلەشنىڭ ۋەكىللىرى دېگەن نام بىلەن ئۇلاردىن پايدىلىنىدىغان «قورال» ئىدى. پاسون ئۆزگەرتىش غەربلەشتۈرۈش مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىدى.

غەربچە ياسانغان كىشىلەر بىردەك غەربكە يۈزلىنىدۇ. ھەربىر يۈزلىنىشتە ئىدىيە ۋە ئەنئەنىنى، ھەربىر ئەت يوللىرىنى، ھاياتنىڭ، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تۈزۈملىرىنى شۇلاردىن قوبۇل قىلىدۇ.

مىللەتنى قىلچە مۇناسىۋىتى بولمىغان ئايرىم-ئايرىم ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈۋىتىش ئوخشاشلا مەلۇم مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىدى. شەيخلەر شەرققە-ئىسلامغا-يۈزلىنىدۇ. «يېڭى ئەۋلادلار» نى ئۇلاردىن نەپرەتلەندۈرىدىغان، ئۇلارنى قايسى بىر ئەگىشكۈچىگە رەھبەر بولۇشتىن يىراقلاشتۇرىدىغان تۇرغۇنلۇق، قالاقلىق ۋە ئاڭسىزلىق قاتارلىق «ئىللەتلەر» بىلەن ئۇلارنى ئەيىبلەيدۇ. «ئەپەندىلەر» غەربكە-ياۋروپاغا-يۈزلىنىدۇ. ئۇلار ئىسلامدىن چېكىنىپ چىقىدۇ. ئۇلارنى ئەگەشمەكچى بولغانلارنىڭ رەھبىرىگە ئايلاندۇرىدىغان «تەرەققىيات» ئىلگىرىلەش، نەزەر دائىرىسىنىڭ كەڭرىلىكى، چۈشەنچىسىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ۋە مەدەنىيەت كارۋىنىدىكى مۇساپىسىنىڭ يىراقلىقى قاتارلىق «سۈپەتلەر» ئۇلارغا نىقاب قىلىپ كىيدۈرىلىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن پاسون ئۆزگەرتىش ئەمەلىيەتتە مەيدان ئۆزگىرىشىنى ئېلىپ كەلدى.بۈگۈن تاسادىپىيلىق شۇنىڭدىن كېلىۋاتىدۇكى، مەيدانىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن پاسونىنى ئۆزگەرتكەن كىشىلەر دەل ئاشۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئىسلامغا قايتىپ، ئىسلام دەۋىتىنى ئۈستىگە ئالدى!

***

ئىككىنچى تاسادىپىيلىق شۇكى، «ئەپەندىلەر» دىن تەركىب تاپقان يېڭى ئىسلام تەشۋىقاتچىلىرى «غەرب مەدەنىيىتى» گە قارىتا «ئاڭسىزلارچە» بىر پۈتۈن رەت قىلىش پوزىتسىيەسىنى تۇتمايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن مەلۇم نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىشىنى رەت قىلمايدۇ. بەلكى ئۇلار شۇنى ئۇچۇق جاكارلايدۇكى، غەرب

مەدەنىيەتىدە ئىلمىي تەرەققىيات، تېخنىكا تەرەققىياتى، ئەمەلىيەتچانلىق روھى ۋە ئىنتىزاملاشتۇرۇش ئىقتىدارى قاتارلىق پايدىلىق تەرەپلەر بار. ئۇنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش كېرەك، يەنە شۇنىڭدەك غەرب مەدەنىيىتىدە ئاتېئىزمچىلىق ۋە كاپىرلىق، ياراتقۇچىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئىنكار قىلىدىغان ياكى ياراتقۇچىنىڭ كائىناتتىكى ھەر بىر شەيئىنىڭ پىلانلىغۇچىسى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىدىغان ماتېرىيالىستىك ئىدىيە؛ ئىنسانىنى ھايۋانىدىنمۇ بەتتەررەك ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇۋاتقان قورقۇنچلۇق ئەخلاقى بۇزۇقچىلىق؛ ھېپس-تۆيغۇلارنى يوقۇتۇپ، ئۇنى «ھاياتنىڭ ئەمەلىي» ساھەسىدىن يىراقلاشتۇرىدىغان ماشىنىلاشقان تۇرمۇش؛ ئائىلىۋي مۇناسىۋەت ۋە ئىنسانىي مۇناسىۋەتلەرنى ئۇزۇپ تاشلايدىغان شەخسىيەتسىزلىك روھى قاتارلىق كۆپلىگەن زىيانلىق تەرەپلەر بار، مۇسۇلمانلار بۇلارنىڭ ئېزىقتۇرىشىغا ئۇچراپ كېتىشتىن قاتتىق ساقلىنىشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئۆز ئارا ئارىلىشىپ كەتكەن سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تۈزۈملەر بولۇپ، زىيانلىق تەرەپنى قەتئىي چۆرۈپ تاشلاش كېرەك. ئەمما پايدىلىق تەرەپلەرنى ئەگەر ئىسلامغا ئۇيغۇن بولسا-ئۇنىڭ اللە تەرەپتىن نازىل قىلىنغان ئىلاھى مەنبەسىدىن قوبۇل قىلىش كېرەك!

بۇ تاسادىپىيلىق سۈيقەستچىلەرگە نىسبەتەن ئىلگىرىكىلەردىن نەچچە ھەسسە ئېغىر ئەلەم بولىدۇ.

سۈيقەستچىلەر يېڭى ئەۋلادلارغا تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن سەت كۆرسىتىۋاتقان شەيخلەرنىڭ قىياپىتى سۈيقەستچىلەرنىڭ قولىدىكى ئىسلامغا قارشى تۈرۈشى ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان قورال ئىدى. مانا ئەمدىلىكتە «ئەپەندىلەر» يېڭى ئىسلام دەۋتىنى ئۈستىگە ئالغان چاغدا، بۇ قورال ئۇلارنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كەتتى.

دەل شۇنىڭدەك شەيخلەرنىڭ غەرب مەدەنىيىتىگە تۇتقان كەسكىن رەت قىلىش مەيدانى سۈيقەستچىلەرنىڭ قولىدىكى ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان يەنە بىر قورال ئىدى. چۈنكى شەيخلەر ئاشۇ غەرب مەدەنىيىتىنى-ئۇنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرى بولسىمۇ-پۈتكۈل ھالاكەت ۋە كېسەللىكنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى دەپ قارايتتى. شۇ سەۋەبتىن سۈيقەستچىلەر «شەيخلەر غەرب مەدەنىيىتىنى پۈتۈنلەي رەت قىلمۇاتىدۇ ۋە ئۇنى ئەيىبلەش پوزىتسىيەسىدە بولۇۋاتىدۇ. ۋەھالەنكى غەرب مەدەنىيىتى ئىنسانلار كۆز تىكمۇاتقان ھەقىقىي ئەنگۈشتەر» دېگەن گەپنى بازارغا سېلىۋاتاتتى. دەل شۇ پەيتتە يېڭى دەۋەت «ئەپەندىلەر» نىڭ قولىدا مەيدانغا كېلىپ، سۈيقەستچىلەرنىڭ قولىدىكى بۇ

قورالنى ئېلىپ تاشلىدى. چۈنكى يېڭى دەۋەت غەرب مەدەنىيىتىنى بىر پۈتۈن رەت قىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرىنى قوبۇل قىلىش، ئەقىللىك كىشىلەر كۆرۈپ يېتەلمەيدىغان زىيانلىق تەرەپلەرنى رەت قىلىش كېرەك دەپ جاكارلىدى.

يېڭى دەۋەتنىڭ غەرب مەدەنىيىتىگە بولغان بۇ خىل تەنقىدىي پوزىتسىيەسى سۈيقەستچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ مالايلىرىنىڭ قاتتىق ئۆچمەنلىكىنى قوزغىدى. چۈنكى ئۇلار يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك «زىيالىيلار» غا غەرب مەدەنىيىتى بىر پۈتۈن گەۋدە، ئۇنى پارچىلاش ۋە بۆلۈش مۇمكىن ئەمەس، دېگەن ئىدىيەنى سىڭدۈرگەن ئىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ پۈتۈنلەي خاتا تەشۋىقات ئىدى. تارىختا بىر قانچە قېتىملىق مەدەنىيەت «تاللاش» ھەرىكىتى تەكرارلاندى. بىرىنچى قېتىم تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلار جاھىلىيەت مەدەنىيىتىدىن-پارس ۋە ۋىزانتىيە مەدەنىيىتىدىن-پايدىلىق دەپ قارىغانلىرىنى قوبۇل قىلىپ، باشقىلىرىنى پۈتۈنلەي رەت قىلدى. ئىككىنچى قېتىم ياۋروپالىقلار ئىسلام مەدەنىيىتىدىن ئىلمى تەتقىقاتتىكى تەجرىبە پىرىنسىپىنى قوبۇل قىلدى. شۇنداقلا فىزىكا، خىمىيە، تېبابەت، ئاستىرونومىيە، ماتېماتىكىدىكى ئىلمىي تەرەققىياتنى قوبۇل قىلدى ھەمدە ياۋروپالىقلار بىلمەيدىغان دۇنيا شەھەرلىرىنى ئېچىشتا ئۇلارنىڭ مول تەجرىبىلىرىدىن، خەرىتە ۋە جۇغراپىيە بىلىملىرىدىن ئەتراپلىق پايدىلاندى.بۇ خىل قوبۇل قىلىش ۋە پايدىلىنىش ئاستا-ئاستا باشلىنىپ، ئاخىرىدا كەڭ كۆلەملىك تارقىلىشىنى مەيدانغا كەلتۈردى، ئىسپانىيە شىمالى ئافرىقا ۋە شەرقتىكى ئىسلام ئەللىرىدە مۇسۇلمانلار ئىگىدارچىلىق قىلىۋاتقان مېمارچىلىق (بىناكارلىق) سەنئىتى ۋە مەدەنىيەت ئامىللىرىنى كۆپلەپ قوبۇل قىلدى. لېكىن ئاشۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ بىردىنبىر ئاساسى بولغان ئىسلامنى قوبۇل قىلىشنى رەت قىلدى. ئۇچىنچى قېتىملىق مەدەنىيەت تاللاش ھەرىكىتى بۈگۈنكى زامانداۋى ياپونىيەلىكلەرنىڭ قولىدا تەكرارلاندى. ئەگەر الله بۇ خىل مەدەنىيەت تاللاش ھەرىكىتىنىڭ تەكرارلىنىشىنى خالىسا، ئۇ بۈگۈن ۋە كەلگۈسىدە داۋاملىق تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ.

شۇنداق، سۈيقەستچىلەرنىڭ تەشۋىقاتى ھەقىقەتەن خاتا ئىدى. لېكىن ئۇ خاتا تەشۋىقات سۈيقەستچىلەرنىڭ كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىشى ئۈچۈن يېشىل چىراغ يېقىپ بېرەتتى. چۈنكى ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ گۈللىنىش ھەرىكىتىدە بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئىجابىي تەرەپلىرىنى ۋە يادرولۇق كۈچىنى قوبۇل قىلىپ، ئاتېئىزمچىلىق ۋە ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىقنى تاشلۇېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى. ئەگەر ئەھۋال راستىنلا شۇنداق بولىدىغان بولغاندا، بۇ ئۇلار ئۈچۈن چوڭ بىر

قىيامەت بولاتتى. ئۇلار بۇ «قىيامەت» نىڭ جاپاسىنى ئىلگىرى ياپونلارنىڭ قولىدا چەككەن بولسا، مانا ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا تېخىمۇ قاتتىق چېكەتتى.[1] شۇڭا ئۇلارنىڭ بىرى مۇنداق دېدى: «بىز غەرب مەدەنىيىتىدىن ياخشى، يامان، تاتلىق، ئاچچىق ھەممىنى قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق».[2]

بۇگۈن ئىسلام ئۇيغۇنىش ھەرىكىتى «ئەپەندىلەر» قولىدا مەيدانغا كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار سۈيقەستچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ گۇڭپاڭچىلىرىغا قارىتا قاتتىق دۈشمەنلىك مەيدانىنى پەيدا قىلدۇ. ئۇلارنىڭ غەرب مەدەنىيىتىدىن پايدىلىق تەرەپلەرنى قوبۇل قىلىش تەشەببۇسى شەيخلەرگە يۈكلەنگەندەك ۋە چاپلانغان قالاقلىق ۋە ئاڭسىزلىق تۆھمىتىنى ئېلىپ تاشلىدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئىلغار تەرەپلىرىنى «تاللاش» ئەخلاقى بۇزغۇنچىلىق، روھى ۋە ئىنسانىي چۈشكۈنلۈككە گىرىپتار قىلغۇچى تەرەپلەرنى «شاللىۋېتىش» تەشەببۇسى سۈيقەستچىلەرنىڭ «غەربلەشتۈرۈش» تىن ئىبارەت ئەڭ مۇھىم نىشانىنى بۇزۇپ تاشلايدۇ. ئۇ بولسىمۇ مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ساقلىنىپ قالغان مەۋجۇدىيىتىنى يوقىتىش ھەمدە ئۇنى يىلتىزى يوق، ئاساسى يوق، دولقۇنلار ئىچىدە تارمار بولىدىغان «كۆپۈكچىلەر» گە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن – ھەزارەت، تەرەققىيات ۋە يۈكسىلىش نامى ئاستىدا- بۇزۇقچىلىق ۋە ئاتېئىزمچىلىقنى كەڭرى تارقىتىشتىن ئىبارەت.

***

ئۈچىنچى تاسادىپىيلىق شۇكى، يېڭى دەۋرتچىلەر كىشىلەرگە مۇنداق دەپ چۈشەندۈردى: مۇسۇلمانلارنىڭ قالاقلىق، ئاڭسىزلىق، زەئىپلىك ۋە ھەرقايسى تەرەپلەردىكى ئارقىدا قىلىش قاتارلىقلارغا گىرىپتار بولۇشنىڭ سەۋەبىنى ئىسلام بولماسىتىن بەلكى ئىسلامدىن يىراقلىشىش ۋە ئىسلامنىڭ توغرا سۈرىتىدىن ئېغىپ كېتىشتۇر. ئىسلامنىڭ توغرا سۈرىتىنى ئۆزىنىڭ تۈنجى ساپ مەنبەسىدىن ئېلىش كېرەك. ئۇ بولسىمۇ اللەنىڭ كىتابى، پەيغەمبەرنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە ئىسلامنى

[1] ياپونلار ياۋروپالىقلارنىڭ پەن تېخنىكىسىنى قوبۇل قىلىپ ئۆگىنىپ ھەرخىل زامانىۋى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپ ھاشارغا سالغاندىن كېيىن، ياپونىيە مەھسۇلاتلىرى ياۋروپا بازىرىنى قاپلىدى. نەتىجىدە ياۋروپالىقلار بازار رىقابىتىگە ۋە خىرىسقا دۇچ كېلىپ، قېيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئەگەر بۇگۈن مۇسۇلمانلار ئۇيغۇسىنى ئېچىپ، يوقالغان مەۋجۇدىيەتنى يەنە، ياۋروپالىقلار مۇسۇلمانلاردىن بۇلاڭ-تالاڭ قىلغان خام ئەشيالارنى، ھەمدە مۇسۇلمانلارنى ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش ۋە ئۇلارنى ئۆزىنىڭ نوپۇزىغا بويسۇندۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتقان سىياسىي ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋالسا، ياۋروپالىقلار بۇ قىيامەت نىڭ جاپاسىنى ئەمدى مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا چېكىدۇ. بۇ كەلگۈسى خەۋپ نى غەپلەت ۋە زەئىپلىك ئىچىدە قالغان مۇسۇلمانلار ھېس قىلمىغىنى بىلەن، غەربلىكلەر ئاللىقاچان ھېس قىلىپ ئۇلگۈردى.

[2] تاھا ھۈسەيىننىڭ سۆزى.

يەرشاربدا تۇنجى قېتىم ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، تارىختا تەڭداشسىز ئۈممەتكە ئايلانغان، بەلكى كىشىلەر ئۈچۈن چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولغان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھايات يولىدىن ئىبارەت.

سۈيقەستچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ قۇيرۇقچىلىرى «زىيالىيلار» نىڭ ئېڭىغا ھەقىقەتەن «ئىسلام» دېگەن مۇشۇنداق ئاڭسىزلىق قالاقلىق، ئارقىدا قېلىش، گوللىنىش ۋە تەرەققىي قىلىشتىن ئاجىز كېلىش بولۇپلا قالماستىن بەلكى گۇللىنىش ۋە تەرەققىي قىلىشنى چەكلەيدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ كۇلپىتى ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولمىغانلىقىنىڭ تەبىئىي نەتىجىسى! قالاقلىق، ئاجىزلىق، نامراتلىق، نادانلىق ۋە كېسەللىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تارىختا ياۋروپالىقلار قىلغاندەك دىنىنى پۈتۈنلەي چۆرۈپ تاشلاش كېرەك. ئەگەر ئۇلار «باغلانغان» «دىن» ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەخلاق، تەسەۋۋۇر ۋە ئەنئەنە قاتارلىق ئۇلارنى تەرەققىياتتىن چەكلەيدىغان «زەنجىر-كىشەنلەر» نى پاچاقلاپ تاشلىمىغان بولسا، ھەرگىزمۇ بۈگۈنكىدەك تەرەققىي قىلالمايتتى دېگەن ئىدىيەنى سىڭدۈرۈۋەتتى.

بۈگۈن يېڭى دەۋەتچىلەر پۈتۈنلەي ئۆزگىچە بولغان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقتى. ئۇلار توغرا سۇرىتىدىكى ئىسلام بىلەن، مۇسۇلمانلار ئىسلام نامى ئاستىدا ياشاۋاتقان ئازغۇن رېئاللىق ئوتتۇرىسىنى پەرقلەندۈردى. شۇنداقلا ياۋروپالىقلار ئاللىقاچان چېكىنىپ چىققان دىن بىلەن الله تەرەپتىن نازىل قىلىنغان. الله ئۇنىڭ تۈپ يىلتىزىنى ئۆزگەرتىۋەتمەي قوغداشقا كاپالەتلىك قىلغان، ئۆزىنىڭ ئەسلى سۇرىتىدە ساقلانغان ھەمدە دىن ھەرقانداق چاغدا ئۇنىڭغا قايتىش مۇمكىنچىلىكى بولغان دىن ئوتتۇرىسىنى ئېنىق ئايرىپ چىقىدۇ. «دىندارلار» ئىدىيەۋى خاھىشىلىرىغا تايىنىپ، نادانلىق ۋە بۇزۇقچىلىق بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسرلەردە ياۋروپادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان «سۈيۇرغاللىق تۈزۈم» بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىختىيارلىقى بويىچە تاللانغان كىشىلەر ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئىسلام ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىنى پەرقلەندۈردۇ. مۇسۇلمانلار ھۆكۈمىتىدە دۆلەت باشقۇرغۇچىلار الله بەلگىلىگەن قانۇن دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتمەيدۇ. ئىسلامدا ئۆزى خالاپ ھۆكۈم قىلىدىغان ياكى خالىغانچە قانۇن چىقىرىدىغان «دىندارلار» بولمايدۇ. بەلكى ئىسلامدا «ئالىملار» ۋە «فەقىھلەر»[1] بولىدۇ. ئۇلار ئۆزىگە خاس كېيىملەرنى كىيىپ مەلۇم سىنىپنى شەكىللەندۈردۇ. ئۇلار ھوقۇقنى ياكى سىياسىي، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىمائىي تۈزۈملەرنى ئۆزلىرى كونترول

[1] ئىسلام پىرىنسىپىنى چىقىش نۇقتىسى ۋە باش مەنبە قىلغان قانۇنشۇناسلار.

قىلىۋالمايدۇ. ئىلمى ئىقتىدارغا ئىگە ھەر قانداق ئادەم ئۇلار بىلەن مۇنازىرە ۋە تالاش-تارتىش قىلالايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ دەلىلى ئۇلارنىڭ دەلىلىدىن كۈچلۈك بولسا، ئۇلارنىڭ خاتالىقىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. ئىسلام ھەربىر ئېتىقاد قىلغۇچىنىڭ ئالدىدا «ئېچىۋېتىلگەن» دىن. ئۇلار ئىقتىدارى يەتكەن دائىرىدە دىنىي چۈشىنىشىگە ھوقۇقلۇق. دىنىنىڭ تېكىستلىرىنى ئۆزى يېزىپ، ئۆزى چۈشەندۈرىدىغان، ئۆزى خالىغانچە ئالماشتۇرىدىغان ۋە ئۆزگەرتىدىغان پوپلار سىنىپىنىڭ مونوپوللۇقى ئىسلام دىنىدا مەۋجۇت ئەمەس.

يېڭى دەۋەتنى ئۈستىگە ئالغان «ئەپەندىلەر» نىڭ ئېيتقانلىرى ئەمەلىيەتتە پۈتۈنلەي يېڭى «ئۇقۇم» لار ئەمەس ئىدى. بۇنىدىن ئىلگىرى «شەيخلەر»نىڭ ئېيتقانلىرى بۇگۈن ئەپەندىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىغا بەزى تەرەپلەردە ئوخشايدۇ. ئىسلامنىڭ ھەقىقەتلىرى بىردەكلىككە ئىگە بولۇپ، چوقۇم بىر-بىرى بىلەن ئۇچرىشىشى كېرەك. لېكىن ھېچكىم سۈيقەستچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ گۈپپاڭچىلىرى-شەيخلەرنىڭ سۆزلىرىگە قىلچە پەرۋا قىلمايتتى. چۈنكى، بۇنىڭدا بىر نەچچە خىل سەۋەب بار ئىدى.

بىرىنچىسى: ئېيتىلىۋاتقان سۆزلەر «شەيخلەر» نىڭ سۆزى ئىدى. شەيخلەر تۈگەشكەن چاغدا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرى گەرچە ھەقىقەت بولسىمۇ ئۇلار بىلەن بىرگە يوق بولۇپ كېتەتتى.

ئىككىنچىسى: ئۇ پەقەت «سۆزلەر» بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا «ھەرىكەت» يوق ئىدى! شۇ سەۋەبتىن ئۇ سۆزلەر سۆزلىگۈچىلەرنىڭ تىلىدا، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ قۇلىقىدا-گەرچە ئۇنى ئاڭلىسىمۇ-ھېچقانداق تەسىرگە ئىگە ئەمەس ئىدى. چۈنكى سۆزلىگۈچىلەر سۆز بىلەن تەڭ ھەرىكەتكە كەلمەيتتى. ئۇنى «دەۋەت قىلىشقا» ئۇرۇنمايتتى. ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغان، ئېتىقاد قىلىدىغان، ياشاشتىكى غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بارلىق جاپا-مۇشەققەتلەرنى ئۈستىگە ئالىدىغان بىرەر ئادەمنى ئەتراپقا توپلىيالمايتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ سۆزلەر قېلىپلىشىپ قالغان «قۇرۇق» «گەپ» لەر بولۇپ، ئۇزاق ئەسىرلەردىن بىرى ئەقىدە بولسىمۇ، بىراق ئۇ ۋىجدانىنى ئويغىتالمايدىغان، ئۇنى ھەرىكەتكە كەلتۈرەلمەيدىغان، بۇگۈنكى كۈندە دەۋەت قىلغان كىشىلەرنىڭ ئەقلىگە ماس ھالدا ماڭمايدىغان «ئۆلۈك نەزەرىيە» لەر ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇ ئالدى بىلەن «زىيالىيلار» تەرىپىدىن رەت قىلىنىپ كېتەتتى. ئۇلارغا نىسبەتەن ئۇلارنىڭ تۈرمۈشىدا ئىدىيەۋى «ئوزۇق» نى شەكىللەندۈرەلمەيتتى. چەكتىن ئاشقان

غەربلەشتۈرۈش دولقۇنىدا ئۇلارنىڭ روھى دۇنياسىنى جانلاندۇرىدىغان روھى ئوزۇق بولمايتتى.

ئەمما «ئەپەندىلەر» دىن تەركىب تاپقان يېڭى دەۋەتچىلەرنىڭ قولىدا دەۋەت قىلىنغۇچىلار گويا ئىسلامنى يېڭىدىن تونۇۋاتقاندەك ھېس قىلىشتى. ئەمەلىيەتتە ئىسلام ئىلگىرىكى ئىسلام بولۇپ، ئۆزگەرمەيدىغان تۈراقلىق ھەقىقەتلەر ئىدى. لېكىن ئۇنى قوبۇل قىلىش ۋە كىشىلەرگە تونۇشتۇرۇش يوللىرى، ھەر قايسى دەۋرلەردىكى كىشىلەرنىڭ ئەھۋالى، مەدەنىيىتى، يۈزلىنىشى، قىينىچلىقى، ئېغىشلىرى ۋە كېسەللىكلىرى بويىچە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. قېلىپلىشىپ قالغان ئاشۇ قۇرۇق ئىبارىلەر مەلۇم دەۋردە كىشىلەرگە يەتكەن «كېسەل» ئىدى. شۇڭا ئۇ شەيخلەر ئىسلامنى كىشىلەرگە مۇشۇ خىل سۈرەتتە تەقدىم قىلىشنى تاللۇالدى. لېكىن ئۇ ئىسلامنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەرگە يارايدىغان ئۇلگىلىك سۈرىتى ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئۇ اللە پۈتكۈل ئىنسانلارغا ۋە بارلىق دەۋرلەرگە مۇناسىپ قىلىپ نازىل قىلغان قۇرئان پىرىنسىپىغا ئۇيغۇن كەلمەيتتى.

ھەرقايسى دەۋردىكى ئەۋلادلار ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىغا، يۈزلىنىشىگە ۋە قىينىچىلىقلىرىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان تەرەپلەرنى ئۇ پىرىنسىپتىن ئوچۇملاپ ئالىدۇ. ئۇ پىرىنسىپ ھەر قېتىم ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ قەلبى ۋە ئەقلىنى ئاچىدىغان دائىرىدە ئۇلارغا يولىورۇق بېرىدۇ. بىراق ئۇ پىرىنسىپ مەلۇم دەۋرلەردە يۈز بەرگەندەك قېتىپ قالمايدۇ ۋە قېلىپلىشىپ قالمايدۇ. ئەمما ئادەملەر تۇرغۇنلۇق ۋە ئاڭسىزلىققا گىرىپتار بولىدۇ. شەيخلەر ئىسلامنى ئۆزى بىلەن بىرلىكتە ئېلىپ ماڭىدى ۋە ئۇنى ئىسلامنىڭ ئەڭ ئالى ئۇلگىلىك كۆرۈنۈش دەپ ئويلىدى.

يېڭى دەۋەتچىلەر ئىسلامنى قۇرئان پىرىنسىپقا قايتۇرۇپ كەلدى. ئۇلار ئەۋلادلار ئۆزلىرىنىڭ تۇرغۇنلۇق ۋە قالاقلىق مەزگىللىرىدە كۆتۈرۈۋالغان، ئىسلامغا چاپلاشقان قېلىپ ۋە رامكىلارنى سۇندۇرۇپ تاشلىدى. ئەنە شۇ چاغدا دەۋەت قىلىنغۇچىلار ئىسلامنى گويا يېڭىدىن توپلاۋاتقاندەك ھېس قىلىشتى. ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىچىدە اللە خالىغان كىشىلەر ئويغاق قەلب، ئويغاق ئەقىل ۋە چاڭقاق دىللار بىلەن ئىسلامغا يۈزلەندى.

بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراقى-دۇشمەننىڭ نەزىرىدىكى ئەڭ چوڭ خەتەر ئىسلامنىڭ «ھەرىكەت» بولۇپ قالغانلىقى ئىدى. چۈنكى ئۇ قەغەزلەرگە يېزىلغان «سۆزلەر» بولماستىن بەلكى قەلبلەردىكى «ئىمان» ئىدى. ئىمان ئاشۇ قەلبلەرگە لىق تولۇپ، ئۇنى رېئال دۇنيادىكى جانلىق ھەرىكەتكە ئايلاندۇردى. قەلبلەر ئەتراپىدىكى ھەر

بىر شەيئىگە قارىتا بەلگىلىك پوزىتسىيە بىلدۈرىدۇ. ئۇزۇنىڭ ئەمەلى ھەرىكىتىنى ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە قۇرۇپ چىقىدۇ.

***

تۆتىنچى تاسادىپىيلىق شۇكى، دەۋەت دوختۇرلار، ئىنژېنېرلار، ئوقۇتقۇچىلار، ئادۋوكاتلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا يېڭى مەدەنىيەت ئىگىلىرى، ھەمدە ھەرقايسى كەسىپلەردىكى ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىدىن تەركىب تاپقان زىيالىيلارنىڭ ئارىسىغا كەڭ كۆلەملىك تارقىلىپ كەتتى.

كىشىلەر ئۇلار مەڭگۈ دىنغا قايتىپ كەلمەيدۇ، بۇنداق دەۋەتلەر مەڭگۈ ئۇلارنى ئويغىتالمايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى.

چۈنكى ئۇلار دىن-دىن ئۇلارنىڭ ھايات يولى ۋە مەركىزى نۇقتىسى بولۇشى تۇگۇل – سۆزلەنگەن ھەرقانداق نەرسىگە قۇلاقلىرى پاك – قەلبى ۋە زېھنىي تاقاق ھالدا تەربىيەلەندى.

ئۇلار يەنە دىن ئۆتمۈشكە مەنسۇپ، ئۇلار بولسا كەلگۈسىنىڭ قۇرغۇچىلىرى، دىن «خىيالى نەرسە» ئۇلار رېئاللىقتا ياشاۋاتىدۇ. دىن خۇراپاتلىق بىلەن بىرىكىپ كەتكەن، ئۇلار «ئىلىم-پەن دەۋرىدە ياشاۋاتىدۇ» دېگەن ئىدىيە ئاساسىدا تەربىيەلەندى.

بۈگۈن ئۇلارغا نېمە بولدى؟ ئۇلار چەكلەنگەن «نەرسە» تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن – دىندىن – چەكلەش ئۇچۇن تالاي تىرىشچانلىقلار كۆرسىتىلدى، مەكتەپ ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلاردا يۇزلىگەن كىتابلار، مىڭلىغان ماقالىلەر، مىڭلىغان «دىنسىزلاشتۇرۇش» دەرسلىكلىرى، مىڭلىغان يالىڭاچ سۈرەتلەر، سېرىق فىلىملەر، شەھۋانىي ناخشىلار، كوچىلاردا، ئۇسسۇلخانا، تانسىخانا ۋە كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا مىڭلىغان يالىڭاچ ئاياللار خىزمەتكە سېلىندى. (بۇلارنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنى دىندىن يىراقلاشتۇرۇش ئۇچۇن ئىدى. بىراق بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ دىنغا قاراپ ماڭغان يولنى توسۇپ قالالمىدى)

***

يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى كۆتۈلمىگەن تاسادىپىلىق، يەنە كېلىپ ھەر قانداق ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلىدىغان ئۇنتۇلغۇسىز تاسادىپىلىق بولدى.

«ئەركىنلىشىش»، «مەدەنىيەتلىشىش» ۋە «تەرەققىيلىشىش» قا چاقىرغۇچىلار تەبىئىيلا بۇ تۇيۇقسىز دەۋەتكە قارىتا سۆكۈت قىلماقتا يوق ئەكسىچە، بارلىق ۋاستىلار بىلەن ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. تۇنجى ھۇجۇم دەۋەتچىلەرنى

«قالاق» دەپ ئەيىبلەش بولۇپ، بۇ «زىيالىيلار»نى ئۆلاردىن نەپرەتلەندۈرۈشتىكى ئەڭ كۈچلۈك ۋاستە ئىدى. دۈشمەنلەر ماھىيەتتە ئۆزلىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن دەۋەتكە ھۇجۇم قىلغان ئىدى.

﴿وَدُّواْ لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ﴾ ﴿ئۇلار سىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە ئوخشاش كاپىر بولۇشۇڭلارنى خالايدۇ﴾[1].

لېكىن ئۇلار-روھى قۇللۇق ئىچىدە ئۆزى ئۇلارغا بېقىنىۋاتقان ۋە ئۆزىنى ئۇلارغا تەۋە دەپ قارىغان «خوجايىن» لارنى مۇداپىئە قىلىشى ھەمدە غەربلەشتۈرۈش سۈيىقەستى جەريانىدا ئىچكى جەھەتتە ئۇنىڭغا قۇل بولغان ئىدىيەنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن دەۋەتكە ھۇجۇم قىلغان ئىدى. ئۇلار ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى قەتئىي ھېس قىلالمىدى. ئۇلارنىڭ مەۋجۇتلىقى ئاشۇ تاجاۋۇزچى ئىدىيە بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتتى.

ئۇلار غەپلەت ئىچىدە بۇ ئىدىيەنى ئۆزىمىزگە خاس ئىدىيە دەپ قارىدى. چۈنكى ئۇلار ئۆز ئېڭىدا يۇز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەردىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز ئىدى. ئۇلارنىڭ مەۋجۇدىيىتى ئىچكى جەھەتتىن بۇزۇلدى. ئۆزىگە ۋە ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە بولغان قاراشلىرى بۇزۇلدى. نەتىجىدە ھەممە نەرسىگە خوجايىنلارنىڭ كۆزى بىلەن قارايدىغان بولدى. ئۇلار روھى جەھەتتە ئۆزىنىڭ شەرققە مەنسۇپ بولغانلىقىدىن نومۇس قىلىدىغان بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ خوجايىنلىرى ئۇلارنىڭ بۇ خىل سۈرىتىدىن نومۇس قىلىدىغان بولغاچقا، ئۇلار خوجايىنلىرىنى رازى قىلىش ۋە خوجايىنلىرىنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن پۈتكۈل كۈچى بىلەن ئاشۇ سۈرەتنى ئۆزگەرتمەكچى ۋە ئۆزىدىن «نومۇس» نى يۇماقچى بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇللار ئىسلامىي دەۋەتكە ھۇجۇم قىلىشتا خوجايىنلارنىڭ كۆرسەتمىسىگە موھتاج بولمىدى. چۈنكى ئۇلار پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىلگەن مەيدانى بىلەن دەۋەتكە قارىتا چوڭقۇر دۈشمەنلىك ۋە كۈچلۈك نەپرەتنى ھېس قىلىپ تۇراتتى. لېكىن خوجايىنلار بۇنىڭ بىلەن يولىورۇق بېرىشنى توختىتىپ قويمىدى.

بەلكى ئۇت ئۈستىگە ماي چېچىپ كۆيۈۋاتقان ئوتنى تېخىمۇ ئۇلغايتتى. دىن ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە ھۇجۇم قىلىدىغان كىتاب، ماقالە، دەرسلىك، تەتقىقات، يالڭاچ سۈرەت، يالڭاچ فىلىم، شەھۋانىي ھېكايە ۋە بوزۇق ئىدىيە، كوچىلار، ئۇسسۇلخانا، تانسىخانا، بەزمىخانا، قاۋاقخانا ۋە پاھىشخانىلاردىكى يالڭاچ ئايالار (دەل ئاشۇلار

[1] سۈرە نىسا، 89-ئايەت.

ئوت ئۈستىگە چېچىلغان «بېنزىن» ئىدى!) ئەخلاقنى بۇزۇش، ياشلارنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى ئەھمىيەتلىك ئىشلاردىن قايتۇرۇش، چىرىك ھۇزۇر-ھالاۋەت ۋە دۇنيانىڭ غەم ئەندىشىلىرى ئارقىلىق ئۇلارنى كونترول قىلىپ تۇرۇشتىن باشقا ھېچبىر نەرسە بۇ چوڭ خەتەر-ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى-نىڭ ئالدىنى توسۇپ قالالمايتتى. ئەگەر ئۇلار الله نى ئۇنتۇپ ئاخىرەتنى ئەستىن چىقىرىپ قويغاندا، ئۇلارنىڭ قەلبلىرىدىكى «دىن» نىڭ دېرىزىلىرى تاقىلاتتى. ئۇلار ئاشۇ خەتەرلىك دەۋەتنىڭ ئالدىدىكى توسۇققا ئايلىناتتى. بەلكى ئۇلار پاسكىنىلىق، مەينەتچىلىك ۋە چۈشكۈنلۈك پاتقاقلىرىغا غەرق بولۇشتىن ئۇلارنى «مەھرۇم قالدۇرىدىغان» ئاشۇ دەۋەتنىڭ دۈشمەنلىرىگە ئايلىنىپ كېتەتتى.

***

لېكىن ئادەمنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرىدىغان تاسادىپىيلىق بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە دەھشەتلىك بولدى!

1948 - يىلى مۇسۇلمان پىدائىيلار پەلەستىندىكى چوڭ مەيدانغا كىرىپ كەلدى!

بىز بۇ جايدا ئاشۇ تارىخنى 05 يىل ئىلگىرىكى ئۆتمۈشكە يەنى 7981-يىلى شۆتسارىينىڭ بال شەھرىدە ئۆتكۈزۈلگەن زىئونىزم داھىيسى «خىرزىل» قۇرۇلتىيىغا قايتۇرايلى. ئاشۇ قۇرۇلتايدا بۇندىن كېيىنكى 05 يىل ئىچىدە پەلەستىنىدە يەھۇدىيلار دۆلتى قۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكى قارار قىلىندى. ھەمدە 05 يىل ئىچىدە دۆلەت قۇرۇشنىڭ ئىستراتېگىيەلىك پىلانلىرى تۈزۈپ چىقىلدى.

ئەمەلىيەتتە ئاشۇ قۇرۇلتايدىن 05 يىل ئۆتۈپ پەلەستىنىدە يەھۇدىيلار دۆلتى قۇرۇلۇپ بولدى.

سۈيقەستچىلەر دۆلەت قۇرۇش ئۈچۈن بەلگىلىك مۇددەت ئىچىدە ئۆز نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن نېمە ئىشلارنى قىلدى؟ ھەممىگە مەلۇمكى ئۇلار ئالدى بىلەن پەلەستىنىدە ئۆزلىرىنىڭ مىللىي ۋەتىنىنى قۇرۇش ئۈچۈن سۇلتان ئابدۇلھەمىدخاندىن بىر پارچە زېمىن سېتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ھەمدە يەر شارىدا دۇنيا ھاياتىنى سۆيىدىغان ھوقۇق ۋە پادىشاھلىقنى ياخشى كۆرۈدىغان ھەرقانداق ھۆكۈمرانىنى ئېزىقتۇرالايدىغان تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز بايلىق ۋە مۇكاپاتلارنى سۇلتان ئابدۇلھەمىدخان تەڭلىدى.

ئاشۇ ۋاقىتتا ئوسمانىيە دۆلتى قىلچىلىك ئارام تاپقۇزمايدىغان قىيىنچىلىقلار بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئىقتىسادىي ئەھۋال كۈنسېرى ناچارلىشىۋاتاتتى. دۆلەت مەركىزى

ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا پاراكەندىچىلىكلەر كۆچەيمەكتە ئىدى.

بۇ ئىشلارنى مۇسۇلمان قىيابېتىگە كىرىۋالغان دونما يەھۇدىيلىرىنىڭ[1] كۆپ سانلىق ئەزالىرىنى تەشكىل قىلىدىغان بىرلىك ۋە تەرەققىيات پارتىسى ھەمدە رۇسىيە ۋە ئەنگلىيەنىڭ قۇترىتىشى ئاستىدا دىنسىز ئاز سانلىق مىللەتلەر كەلتۈرۈپ چىقارماقتا ئىدى. رۇسىيە ئورتۇدوكس[2] ئەرمەنلىرىنى قۇتراتسا ئەنگلىيە باشقا گۇرۇھلارنى قۇترىتاتتى. شۇنداقلا فرانسىيە، لىۋان ۋە سۇرىيە خرىستىيانلىرىنى كۆتۈرۈپ چىققان «ئەرەب مىللەتچىلىك» ھەرىكەتلىرى جانلاندۇرۇپ، ئەرەبلەرنى مىللەتچىلىك ئىنقىلابى قىلىشقا؛ خەلىپىلىك تۈزۈمىگە قارشى چىقىپ ئىسلامىي دۆلەتنى تارمار قىلىشقا؛ ھەمدە «كېسەل كۆرپىسىنى» يەر شارىدىن يوقىتىشقا كۈشكۈرتمەكتە ئىدى. دۈشمەنلەر خەلىپىلىكنىڭ زىمىنلىرىنى بۆلۈۋېلىپ، ئۇنى ئۆز ئارا بۆلەك-تالاك قىلىش مەقسىتىدە ئوسمانىيە دۆلىتىنى «كېسەل كۆرپىسى» دەپ ئاتىشاتتى.

مۇشۇنداق داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتتە «خىرزىل» سۆلتان ئابدۈلھەمىد خانغا ئېزىقتۇرغۇچى ھېسابسىز سوغىنى سۇندى[3].

ئۇزاق مۇددەتلىك ئۆسۈمسىز قەرز ۋە ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ كۈنسېرى ئاجىزلاپ كېتىۋاتقان ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش لايىھەسىنى ۋەدە قىلدى. ھەرقايسى جايلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خەلىپىلىككە قارشى كۆتۈرگەن قوزغىلاڭلىرىنى توختىتىش ئۈچۈن، رۇسىيە ۋە ئەنگلىيەنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مانا بۇلار دۈشمەنلەرنىڭ دۆلەتكە بېسىم ئىشلىتىش ۋە تېنىۋېلىش پۇرسىتى بەرمەسلىك ئۈچۈن كۆرسەتكەن ئەڭ كۈچلۈك تىرىشچانلىقلىرى ئىدى.

ئابدۈلھەمىدخان مۇسۇلمان رەھبەردە بولۇشقا تېگىشلىك كەسكىنلىك، قەتئىيلىك

---

[1] ماراكەشتە ياشاۋاتقان بۇ يەھۇدىيلار ئەسلىدە ئىسپانىيەدىكى قانخور سوت مەھكىمىسىنىڭ ناھەق جازاسىدىن قېچىپ، ماراكەشكە پاناھلىنىپ كەلگەن مۇسۇلمانلار بىلەن بىرلىكتە ماراكەشكە كېتىۋالغان ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلارغا مۇسۇلمان قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، يوشۇرۇنچە بولقان (ياۋروپانىڭ جەنۇبىدىكى تاغلىق رايون) غا كېلىپ يەرلىشىش بۇيرۇقى چۈشتى. ئۇلار شۇ جايدا تۇرۇپ، ئوسمانىيە خەلىپىلىكىنى يوقىتىشتا ئۆز رولىنى جارى قىلدۇردى.

[2] رۇسلار ئورتۇدوكس ئېقىمى-كاتولىك چېركاۋىدىن ئايرىلىپ چىققان خرىستىيان چېركاۋىغا تەۋە ئىدى. ئۇلارنىڭ ئەرمەنلەر بىلەن بىر ئېقىمغا تەۋە بولۇشتەك مۇناسىۋىتى بولغاچقا، رۇسلار خەلىپىلىك دۆلىتىگە قارشى ئەرمەنلەر قۇتراتتى.

[3] ئەگەر سۆلتان ئابدۈلھەمىدخان خىرىلىنىڭ پەلەستىنىدىن زىمىن سېتىپ بېرىش تەكلىپىنى قوبۇل قىلسا، خىرىل سۆلتان ئۆچۈن مۇنداق بەش تۈرلۈك ئىشنى قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

بىرىنچىسى، 150 مىليون ئەنگلىيە ئالتۇن دىنارى بېرىش؛ ئىككىنچىسى، ئوسمانىيە دۆلىتىنىڭ قەرزىنى كۆتۈرۈۋېتىش؛ ئۈچىنچىسى، ئوسمانىيە دۆلىتى ئۈچۈن ھاۋا ئارمىيەسى تەشكىللەپ بېرىش؛ تۆتىنچىسى، قۇددۇستا ئوسمانىيە ئۇنىۋېرسىتېتى قۇرۇپ بېرىش؛ بەشىنچىسى، ئابدۈلھەمىدخان سىياسەتلىرىنى ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدا ھىمايە قىلىش.(«قىزىل راك»، 55-بەت دوكتور ئابدۇللا ئەززام).

ۋە باتۇرلۇق بىلەن بۇ تەكلىپنى رەت قىلدى.

ئابدۇلھەمدخاننىڭ يەھۇدىي-خرىستىيانلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى پارچىلاش ۋە ئىسلامنى يوقىتىش سۇيىقەستىگە قارىتا بىلدۇرگەن ئاكىلىق ۋە كەسكىن پوزىتسىيەسىدىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن دۇشمەنلەر ئۇنىڭ سۇرىنىنى سەتلەشتۇرۇپ تەسۋىرلىگەندەك، ئەگەر ئۇ راستتىنلا مەنپەئەتپەرەس، ئىشرەتخور ۋە چىرىك پادىشاھ بولغان بولسا، يەھۇدىي خرىستىيانلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلار بىلەن يولغا كىرگەن بولاتتى. خەلىپىلىك يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ زېمىنلىرىنى تالان-تاراج قىلىپ، يەھۇدىي-خرىستىيانلارنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا ئىسلام دۇنياسىنىڭ شەھەرلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ «تارىخى قەھرىمان» غا ئايلىنىپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ قەھرىمانلىقى مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلىشقا ۋە ئۇلارنىڭ ۋەتەنلىرىنى يەھۇدىي-خرىستىيانلارغا بويسۇندۇرۇپ بېرىشتە ئەڭ ئېنىق گەۋدىلىنىدۇ!

لېكىن مۇسۇلمان رەھبەر-سۇلتان ئابدۇلھەمدخان-ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى مەشھۇر سۆزىنى ئېيتتى: «ناھايىتى ئېنىقكى، بۇ مېنىڭ زېمىنىم ئەمەس، بەلكى مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنى، مۇسۇلمانلار بۇ زېمىننى ئۆزىنىڭ قانلىرى بىلەن سۇغۇرغان، ھەر بىر غېرىچ زېمىندا بىر شەھىدنىڭ قېنى بار، مەن بۇ زېمىنىنىڭ بىر غېرىچ يېرىنىمۇ سىلەرگە بېرەلمەيمەن«.

ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان ئاشۇ ئىشلار ئەمەلىيەتتە بولۇپ ئۆتتى.

ئابدۇلھەمدخان ھۆكۈمرانىنى سۇيىقەستلىگىلى بولمىدىغان ئەڭ قەبىھ سۇيىقەستلەر بىلەن سۇيىقەستلىنىپ نامى بۇلغانغاندىن كېيىن تەختتىن چۈشتى.

بىرلىك ۋە تەرەققىيات پارتىيەسىنىڭ قولىدا «تۇرانىيە» ئىنقىلابىي پارتىلىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆچ ئاداۋەتنى پەيدا قىلىش ۋە كېيىنكى پىلانغا شارائىت ھازىرلاش مەقسىتىدە، ئەرەبلەرنى قوزغاپ، ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ-«ئەرەب لاۋرىنسى» دەپ ئاتالغان لاۋرىنسىنىڭ[1] رەھبەرلىكىدە

[1] لاۋرىنس توما lawrence (1888-1935) ئەنگلىيەلىك ئوفىتسېر ۋە يازغۇچى. ئۇ ماسۇنىيەت-يوشۇرۇن تېررورىزمچى يەھۇدىي تەشكىلاتىنىڭ ئەزاسى. ئۇ خېلى بۇرۇنلا ئەرەب دۇنياسىغا كېلىپ، ئەرەبلەرنى ۋە ئىسلامنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىشقا باشلىغان. ئۇ ئەرەب ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئالاھىدە ئەتىۋارلىشىغا ۋە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان، بولۇپمۇ مەككىنىڭ ئەينى چاغدىكى ۋالىيسى ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى (1908-1916) نىڭ نەزىردە ئالاھىدە ئىشەنچىكە ئىگە بولغان. ئۇ ئوسمانىيە خەلىپىلىكىنىڭ ئەرەب ئەللىرىدىكى ھۆكۈمرانلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت ئورناتقاندىن كېيىن ئۇلارنى قوتۇرتىپ، ئەرەبلەرنى تۈركلەرگە قارشى مىللىي ئىنقىلاب قىلىشقا چاقىرغان. ھەمدە (1916-1918) ئەرەبلەرنىڭ خەلىپىلىككە قارشى ئېلىپ بارغان ئىنقىلابىدا ئەرەبلەرگە ياردەم بەرگەن. (ماھىيەتتە بۇ يەھۇدىيلارنىڭ خەلىپىلىكنى يېقىتىش تەدبىرى) نەتىجىدە مەككە ۋە ھىجازنىڭ خەلىپىلىك تەرەپتىن بەلگىلەنگەن ۋالىيسى ھۈسەيىن ئەلى شۇ چاغدىكى تۈركلەرنى قوغلاپ چىقىرىپ، ئۆزىنى

«ئەرەبزمچىلىك» شوئارىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ «چوڭ ئەرەب مىللەتچىلىك ئىنقىلابى» نى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، دۆلەتنى «تۈركلەشتۈرۈش» چاقىرىقى ئوتتۇرىغا چىقتى.

بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى (7871-7879) پارتلىدى[1] ياكى ئاخىرقى ھېسابتا ئوسمانىيە دۆلتىنى يوقىتىش ۋە پەلەستىن بىلەن قوشۇپ، ئەرەب دۇنياسىنى ئوسمانىيە دۆلتىدىن ئايرىپ چىقىش ئۈچۈن بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەقسەتلىك ئوتتۇرىغا چىقىرىلدى. چۈنكى يەھۇدىيلار ئوسمانىيە دۆلتىنىڭ كونتروللۇقىدىكى پەلەستىنىدە دۆلەت قۇرۇشتىن ئاجىز كەلگەن ئىدى. خەلىپىلىكنى يوقىتىش، مۇسۇلمانلار مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلىش، خەلىپىلىكنىڭ مەركىزى شۇنداقلا ئىسلام دۇنياسىنىڭ سىياسىي ۋە ئەسكىرى كۈچىنىڭ مەركىزى[2] بولغان تۈركىيەنى دىنسىزلاشتۇرۇش ۋە ئۇنى ياۋروپانىڭ قۇيرۇقچىسىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن كامال ئاتاتۈرك تەخىتكە چىقىرىلدى. ھەمدە ئۇنى ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ساتقىنلارنىڭ ئۇلگىسىگە[3] ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا «ساختا قەھرىمانلىق» ئوردىنى بېرىلدى.

»كېسەل كۆرپىسى» يوقىتىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ زېمىن ۋە بايلىقلىرىنى يەھۇدىيلارنىڭ ئىككىي ئىتتىپاقدىشى ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە بۆلۈشالدى. پەلەستىننى ئەنگلىيە ۋاكالىتەن باشقۇرىدىغان بولدى. ئەنگلىيە شۇ ۋاقىتتا خرىستىيان دۇنياسىنىڭ كاتتىبىشى، كۆن پاتماس ئىمپېرىيەنىڭ خاقانى ھەمدە يەھۇدىيلارنىڭ تۇنجى قوللىغۇچىسى ئىدى. ئەنگلىيەنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى «بالفۇر»-مەشھۇر بالفۇر كېلىشىمنىڭ ئاپتورى-يەھۇدي ئىدى. ئۇنىڭ پەلەستىنگە بەلگىلەنگەن ئالى ۋەكىلى «سمۇئىل ھور» يەھۇدي ئىدى. دۆلەت ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان زېمىنلارنى يەھۇدىيلارغا تاپشۇرۇپ بېرىش ۋە باشقا زېمىنلارنى قىممەت پۇللارغا سېتىۋېلىش ئارقىلىق ئەنگلىيەنىڭ ۋاكالىتەن باشقۇرۇشى ئاستىدا، دۆلەت

ھجازنىڭ پادىشاھى ۋە خەلىپىسى دەپ جاكارلىغان. لاۋرېنس ئەرەب لاۋرېنسى، تاج كىيمىگەن ئەرەب پادىشاھى دەپ ئاتالغان ئۇنىڭ يەتتە ھېكمەت تۆۋرۈكى ناملىق ئەسىرى بار.

[1] ۋىليام كار ئۆزىنىڭ شاھمات تاختىسىدىكى ئۇرۇقلار ناملىق كىتابىدا يەھۇدىيلار يەھۇدي دۆلتى قۇرۇش ئۈچۈن ئوسمانىيە دۆلتىنى يوقىتىش مەقسىتىدە بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنى پەيدا قىلدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىمۇ ئەمەلىيەتتە دۆلەت قۇرۇش ئۈچۈن ئىدى. ۋىليام كارنىڭ يەھۇدىيلار ھەققىدىكى كۆپتۈرمىنىڭ نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتكەندە، بۇ خېلىلا تۇغرا مەيدانىدا تۇرۇپ ئېيتىلغان گەپ، يەھۇدىيلارنىڭ ئۆز نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بۇ ئىككىي قېتىمقى ئۇرۇشتىن ئوبدانلا پايدىلانغانلىقىغا گەپ كەتمەيدۇ.

[2] دۇشمەنلەر ئىسلامنى يوقۇتۇش پىلانىدا خۇسۇسەن تۈركىيە ۋە مىسرنى مەركەز قىلدى.

[3] جامال ئابدۇناسىر ئۆزىنىڭ ئاتا تۈرك مۇستاپا كامالغا تولىمۇ ئوخشايدىغانلىقىنى كۆپ قېتىم تەكتلىگەن.

قۇرۇش تەييارلىقلىرى ئوڭۇشلۇق تاماملاندى. بىراق ئارقىدىنلا زېمىن ساتقان بايلارنىڭ قوللىرىدىكى پۇللارنى قايتۇرۇۋېلىش ۋە باشقا سۇيىقەستلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن «تىل ئەبەب» گە بۇزۇقچىلىق قىلىدىغان يەھۇدىي قىزلىرىنى ئەۋەتتى.

پەلەستىن ئەتراپىدىكى دۆلەتلەر ئەنگلىيە ياكى فرانسىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىق ئاستىدا ئۆز ھوقۇقىغا ئۇزى ئىگە بولالمايدىغان ئاجىز كىچىك دۆلەتلەرگە بۆلۈنۈپتىلدى. ئۇلار خرىستىيانلارنىڭ ئىشغالىيىتى ئاستىدا بىرەر سىياسىي كۈچكە ياكى تەبىئىيلا بىرەر ئارمىيەنىڭ شەكلىنى ئالغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلار مۇراسىم ۋە يىغىلىشلاردا ئۆزىنى كۆرسىتىشتىن باشقا ھېچقانداق رول ئوينىيالمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىشغالىيەتچىلەر ئەرەبلەرنى مەجبۇرى ئەسكەرلىككە ئېلىش جەريانىدا ھەربىي مەشىق نامى بىلەن ئۇلارنى ھاقارەتلەپ، خارلاپ ۋە قاتتىق قىينىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ئەسكەر بولۇش ۋە قورال كۆتۈرۈشنى ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالغان. (ئەمەلىيەتتە ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەلىكلەر ئۆز دۆلەتلىرىدە ئەسكەرلەرگە ھەرگىز بۇنداق مۇئامىلە قىلمايدۇ) يەنە كېلىپ بۇ ئارمىيەلەرنىڭ يېمەك ئىچمىكى ۋە قورالى ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ قولىدا بولۇپ، ئەگەر ئۇلار قورال-ياراق ياكى ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن ياردەم بېرىشنى توختاتسا، ئاشۇ ئەسكەرلەر ھاۋاغا بىر پايمۇ ئوق ئاتالمايدۇ[①].

بۇ كىچىك دۆلەتلەر سىياسىي، ھەربىي ۋە ئىقتىسادى جەھەتتىكى ئاجىزلىقىدىن باشقا، ئۆز-ئارا ئۇرۇشقاق، دۈشمەن دۆلەتلەر بولۇپ، مەيلى ئىسلام ياكى ئەرەبىزمچىلىك ياكى ياخشى قوشنا بولۇش قاتارلىق ھېچقانداق مۇناسىۋەت ئۇلارنى بىر-بىرىگە باغلاپ تۇرالمايدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى دۈشمەن ۋە ئۇرۇشقاقلارغا ئايلىنىپ كەتكەن! «ۋەتەنپەرۋەرلىك» ۋە «مىللەتچىلىك» نىڭ تەشەببۇسچىلىرى يەھۇدىيلارنىڭ دۆلەت قۇرۇش پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا شارائىت ھازىرلاش ئۈچۈن، ئۆزاق زامانلاردىن بېرى ئاشۇ زېمىنلارغا شۇ خىل ئېقىمنىڭ زەھەرلىك ئۇرۇقلىرىنى بىخلاندۇرغان بولۇپ، ھەر بىر ئېقىمنىڭ تەشەببۇسچىلىرى ئىچىدە ئۇنىڭ «داھىي» ۋە «قەھرىمانلىرى» بار ئىدى. بىز ئالدىنقى بۆلۈملەردە مىسىردىكى سەئىد زەغلۇلنىڭ تارىخنى ھەمدە ھەرقايسى شەھەرلەردىكى شۇنىڭغا

[①] 1948-يىلى پەلەستىن زېمىنىدا ئۆتكۈزۈلگەن كومېدىيە ئۇرۇشىدا ئەنگلىيە ئەرەب ئارمىيەسىنى ئوزۇق –تۈلۈك بىلەن تەمىنلەشنى راستتىنلا توختاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئالدىن كېلىشۈۋلىنغان پىلان بويىچە ئۇرۇش توختىدى.

ئوخشاش ۋە ئۇنىڭ بىلەن شەكىلداش ۋەقەلەرنى سۆزلەپ ئۆتتۇق[1] .بۇلارنىڭ سەۋەبى بىز يۇقىردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ ئوبيېكتىپ نىشانىغا ئايلانغان «ئېتىقادى قالاقلىقنىڭ تەسىرلىرى ئىدى». چۈنكى ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامنىڭ ماھىيىتىدىن، چىدامچانلىق ۋە تەقۋادارلىقتىن يىراقلىشىپ كەتكەنلىك سەۋەبىدىن ئۇلارنىڭ ھاياتىغا زەھەرلىك سۇيىقەستچىلەرنى چوڭقۇر سىڭدۈرۈۋەتكەن ئىدى. الله ئىنسانىيەتكە چىدامچانلىق ۋە تەقۋادارلىقنى ئۇممەتنى زەھەرنىڭ تەسىرىدىن ساقلاپ قالىدىغان ۋاستە دەپ كۆرسەتتى.

﴿وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُواْ بِهَا وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لاَ يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا﴾ ﴿ئەگەر سىلەر چىدامچان ۋە تەقۋادار بولساڭلار، ئۇلارنىڭ سۇيىقەستى سىلەرگە ھېچقانداق زىيان ئېلىپ كېلەلمەيدۇ﴾[2].

ئىسلام ئۇممىتىنى بۆلۈۋېتىش ۋە ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى پارچىلاش ئۈچۈن ئىسلام زېمىنلىرىغا ئاشۇ خىل ئىدىيە (مىللەتچىلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك) كەڭرى تارقىلىپ كەتتى. تۈپ مەنبەدىن ئېيتقاندا مىللەتچىلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك كىشىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىدا باشقا مىللەت ۋە باشقا ۋەتەنلەرگە قارىتا ھەسەتخورلۇق ۋە ئۆچمەنلىكنى پەيدا قىلىدۇ، گەرچە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نىشان

---

[1] ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ناملىق بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ناملىق كىتابنىڭ ئاخىرقى قىسمى بولۇپ، ئاپتور بۇ كىتابنىڭ ئالدىنقى بۆلۈملىرىدە ساھابىلەر دەۋرى، ئۇممەۋىيلەر، ئابباسىيلار دەۋرى ۋە ئوسمان خەلىپىلىكى دەۋرى ئۈستىدە قىسقىچە توختالغاندىن كېيىن خەلىپىلىكنىڭ ئاغدۇرۇلۇشى، فرانسىيە ۋە ئەنگلىيەنىڭ مىسىرغا تاجاۋۇز قىلىشى ۋە مىسرنىڭ ئەينى چاغدىكى ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋەزىيىتى ئەدەبىيات-سەنئەت ئويغىنىشى، غەرب مەدەنىيىتىگە دۇم چۈشۈش دەۋرلىرى ھەققىدە سۆزلەپ ئۆتىدۇ. ھەمدە مىسرنىڭ ئەينى چاغدىكى سىياسىي سەھنىسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن بىر قىسىم شەخسلەر جۈملىدىن سەئىد زۇغلۇل، مۇھەممەت ئەبدۇھ ۋە رەشىد رىزا قاتارلىق مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرى، غەربنىڭ مەدەنىيىتىنى مىسىردا ئۈمۈلاشتۇرۇش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى، دىنغا قىلغان زىيانكەشلىكلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەيدۇ.

سەئىد زۇغلۇل (1857-1927) مىسرنىڭ ئەينى چاغدىكى سىياسىي سەھنىسىدە بەلگىلىك رول ئوينىغان مەشھۇر شەخسلەرنىڭ بىرى. ئۇ سېپى ئۆزىدىن مىللەتچى. مىللەتچىلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىكنى ئاساس قىلىدىغان ئەلۋەفد پارتىيەسىنىڭ ئاساس سالغۇچىسى. ئۇ ئەنگلىيەنى قوللىشى ئاستىدا 1906- يىلى مىسرنىڭ مائارىپ مىنىستىرى بولغان، ئەزھەرنىڭ تارىختىن بۇيان داۋاملىشىپ كەلگەن مائارىپ تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن (غەربنىڭ ئەندىزىسى بويىچە) ئالاھىدە كۈچ چىقارغان ئۇ ئايالار ئازادلىقى ھەرىكىتىنىڭ قوللىغۇچى داھىيلىرىدىن بىرى. مىسرلىق زىيالىي ياش قاسىم ئەمىن فرانسىيەدە ئوقۇپ فرانسىيەنىڭ ئايالار ئازادلىقىنى مىسىرغا كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئايالار ئازادلىقى ناملىق كىتابىنى يازغاندىن كېيىن مىسىردا غۇلغۇلا قوزغىلىپ كېتىپ، سىرتقا چىقالمای ئۆيدە بېكىنىۋېلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. دەل ئاشۇ پەيتىتە سەئىد زۇغلۇل قاسىم ئەمىنىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، قورقما يىگىت، مە سېنى قوغدايمەن، دادىل ئىشلە، ھېچكىم ساڭا چېقىلالمايدۇ دەپ ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىدۇ. سەئىد زۇغلۇلنىڭ مۇھەممەد ئەبدۇھ بىلەن قويۇق مۇناسىۋىتى بار. سەئىد زۇغلۇل، لۇتفى سەيىد، مۇھەممەد ئەبدۇھ، قاسىم ئەمىن ۋە مۇستاپا فەھمى قاتارلىق مىسرنىڭ چوڭلىرى ۋە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ ۋەكىللىرى ئەينى چاغدىكى مىسرنىڭ داڭدار ناخشا چولپانلىرىدىن ماري زىيا، ھۇدا شەراۋى، ۋە نازىلى فازىل قاتارلىقلارنىڭ كۆلۈپلىرىغا بېرىپ بىرلىكتە كۆڭۈل ئاچىدۇ. ھەتتا سەئىد زۇغلۇل رامىزاندا كۈندۈزلىرى تاماق يەپ، ھاراق ئىچىپ يۈرىدۇ.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 120-ئايەت.

ئورتاقلىقى بولسىمۇ بىراق ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆرەلمەسلىك ۋە دۈشمەنلىكنى كۈچەيتمەي قالمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى يالغۇز بىر ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەپ، باشقىلارنى ئۆنگىدىن مەھرۇم قالدۇرۇشنى ئويلايدۇ! ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتچىلىك ياۋروپادا شۇ جايدىكى يەرلىك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن مۇۋەپپەقىيەت قازانىدى. ياۋروپالىقلار ئۆزىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويۇن دەپ قارىدى. چۈنكى ئۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويۇن سانائەت تەرەققىياتى ۋە ياۋروپانىڭ ئىسلام دۇنياسىنى شەھەرلىرىنى ئىشغال قىلىش، بايلىقلىرىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىش ھەمدە ئۇلارنى كەڭ دائىرىلىك مۇستەملىكە قىلىش نەتىجىسىدە ياۋروپالىقلارنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈپ قويغان پاراۋانلىق بىلەن زامانداش بولدى. گەرچە ياۋروپا بەختسىز بولۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتچىلىك رىقابىتىدىن ھەمدە ئۇلارنىڭ ھوقۇق تالىشىش كۈرىشىدىن كېلىپ چىققان ئۇزۇلمەس ئۇرۇش ھالاكىتى بىلەن پۈتكۈل دۇنيانى بەختسىز قىلغان بولسىمۇ! بىراق مۇسۇلمانلار...!

ئىسلام ۋەتەنلىرىدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتچىلىك شوئارلىرى ئازدۇرۇش ئامىللىرى بولۇپ، ئۇلارغا ھالاكەتتىن باشقا نەتىجە كەلمەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭدىن ھېچقانداق كۈچ-قۇۋۋەتكە ئىگە بولالمايدۇ. بەلكى ئۇلار پارچىلىنىپ دۈشمەنلىكنىڭ ئېغىزىدىكى سىگىشلىق لوقمىغا ئايلىنىدۇ. بىر پۈتۈن گەۋدىگە كۆز ئالايتىشقا پېتىنالمىغان دۈشمەنلەر، ئاجىزلىشىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن «كېسەل كۆرپىسى» نى[1] ئاسانلا يۇتۇۋېتەلەيدۇ.

مەن كىچىك ۋاقتىمدا تۇنجى قېتىم ھېس قىلغان مۇنداق بىر ئىشنى بۈگۈنگىچە ھەيرانلىق ۋە ئەپسۇسلۇق ئىچىدە ئەسلەيمەن.

30 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا ئىراق ئۇچقۇچىلار ئەترىتىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن ئىراقنىڭ مەسئۇل مىنىستىرى مۇنداق دېدى: «بىزنىڭ قاھىرەنى ھاۋادىن بومبارداىمان قىلىپ توختىماي قايتىپ كېلەلەيدىغان ھەربىي ئايروپىلانلىرىمىز بار».

تولىمۇ ئەپسۇس!

ئەگەر ئىراقنىڭ ئايروپىلانلىرى ئىراقنىڭ دائىرىسى «مەۋسۇل» دىكى ئەنگلىيەنىڭ ھەربىي بازىسىنى بومبارداىمان قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن تۇرسا، ئۇ نېمىشقا قاھىرەنى بومبارداىمان قىلىشنى ئويلايدۇ؟ ئۇلار قاھىرەنى بومبارداىمان

[1] ئىسلام دۇنياسىغا ھۆجۇم ناملىق كىتابتا مىسسىيونېر بىرسىنىڭ مۇنداق بىر سۆزىنى نەقىل كەلتۈرگەن: ياۋروپا كېسەل كۆرپىسىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئۈچ يۈز مىليون ئادەم بولۇپ، ئۇ بىر بارمىقىنى شىلتىغان ھامان ئۇلار جىھادقا ئاتلىنىشقا تەييارلىنىپ بولاتتى.

قىلىشنى ئويلىغۇدەك قاھىرە ئۇلارغا نېمە قىلدى؟

توغرا ئىسلام زېمىنلىرىغا مەقسەتلىك تارقىتىۋېتىلگەن زەھەر دەل ئاشۇنداق ئىدىيەنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. نەتىجىدە ئاشۇ زېمىنلاردا كىشىلەرنى ئازدۇرۇدىغان ساختا قەھرىمان ۋە داھىيلار پەيدا بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئازغۇنلۇقى ئاشقانسېرى پارچىلىنىش شۇنچە كۈچىيىدۇ. دۇشمەنلىك ئازاب-كۈلپەتلىرى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە مۆلدۈر بولۇپ ياغىدۇ!

﴿وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُواْ وَاذْكُرُواْ نِعْمَةَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنتُمْ عَلَىَ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ ﴿ھەممىگىلاراللەنىڭ ئارغامچىسىغا (يەنى اللەنىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىڭلار. (يەنى سىلەردىن ئىلگىرى يەھۇدىي-خرىستىيانلار ئىختىلاپ قىلىشقاندەك، دىندا ئىختىلاپ قىلىشماڭلار) اللەنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېئمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر دۇشمەن ئىدىڭلار، اللە دىنىڭلارنى بىرلەشتۈردى. اللەنىڭ نېئمىتى بىلەن ئۆز ئارا قېرىنداش بولدۇڭلار، سىلەر دوزاخ ئازگىلىنىڭ گىرۋىكىدە ئىدىڭلار. اللە سىلەرنى (ئىسلام ئارقىلىق) ئۇنىڭدىن قۇتقۇزدى. سىلەرنىڭ ھىدايەت تېپىشىڭلار ئۈچۈن، اللە سىلەرگە ئايەتلەرنى شۇنداق بايان قىلدۇ﴾[1].

قۇرۇپ چىقىش دائىرىسى ئاللىقاچان تۈزۈلۈپ بولغان يەھۇدىي دۆلىتىنىڭ ئەتراپىدىكى ئۈششاق دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى يۇقىرىقىدەك سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئاجىزلىق پارچىلىنىش ۋە ئۆز ئارا دۇشمەنلىشىشتىن قۇتۇلالمىسا، ئۇلارنىڭ بىرلىك ئىتتىپاقلىقىدىن سۆز ئاچقىلى بولمىسا، ئۇنداقتا دۇشمەنلەرنى قورقىتىدىغان يەنە نېمە قالدى؟

توغرا پەقەت بىرلا نەرسە قالدى. ئۇ بولسىمۇ ياشلار!

ئەگەر ياشلار مەلۇم نىشان ۋە ئۇلۇغ ئىستەكلەر ئاساسىدا بىرلەشسە، ئۇنداقتا ئۇلار دۇشمەنگە نىسبەتەن ئەڭ خەتەرلىك كۈچتۇر.

شۇ سەۋەبتىن دۇشمەنلەر دەسلەپكى ۋاقىتتىن باشلاپ، بۇ ياشلار نىڭ ھامان بىر كۈن مەلۇم نىشان ۋە ئۇلۇغ ئىستەكلەر ئاساسىدا بىر گەۋدە بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇلارنى قايمۇقتۇرۇپ، كېرەكتىن چىقىرىشقا، ئۇلارنىڭ مەۋجۇدىيىتىدە چۈشكۈنلۈك ۋە ئىرادىسىزلىكنى كەڭرى تارقىتىشقا ئالاھىدە

[1] سۈرە ئال ئىمران، 103-ئايەت.

ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى.

مانا بۇلار شەھۋانىي گېزىت، سېرىق فىلىم ۋە دېگىز ساھىللىرىدىكى يالىڭاچ ئايالالارنىڭ مەيدانغا كېلىشىدىكى سەۋەبلەر ئىدى. شۇنداقلا ئايالالارنىڭ يېرىم يالىڭاچ ھالدا كوچىلارغا چىقىپ ئۆزىنى ۋە ئەتراپتىكى ياشلارنى ئازدۇرۇش ۋە خىرىستىيان مىسسىئونېرى «زۇۋەيمىر» نىڭ نىشانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنى دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىلەردىن چىقىرىپ تاشلاشتىكى «ئاساسلىق سەۋەبلەر» ئىدى. ئۇلگەندىن كېيىن جەستىنى يەھۇدىيلار قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىشنى تەۋسىيە قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى؛ يەھۇدىي خىرىستىيانلىقتىن ئىبارەت ئىككى خىل دۇشمەنلىكنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا بىرلەشكەنلىكىنى كىشىلەرگە ئېنىق ئۇقتۇرغان. بۇ خىرىستىيان مىسئۇنېرى 7890-يىلى قۇدۇستا ئۆتكۈزۈلگەن مىسئۇنېرلار قۇرۇلتىيىدا مىسسىئونېرلارغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

«سىلەر مۇسۇلمان ئەللىرىدە الله بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتمايدىغان ۋە مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى خالىمايدىغان بىر تۈركۈم ئەۋلادلارنى يېتىشتۇرۇپ چىقتىڭلار، ئۇلارنى ئىسلامدىن چىقاردىڭلار. نەتىجىدە چوڭ ئىشلارغا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان، راھەتكە ئامراق، ھۇرۇن، شەھۋەتتىن باشقا غېمى يوق، خىرىستىيان مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئىرادىسىگە ماسلىشىدىغان بىر تۈركۈم يېڭى ئاتالمىش مۇسۇلمان ئەۋلادلار مەيدانغا كەلدى.

ئەگەر ئۇلار ئىلىم ئۆگەنسە شەھۋەت ئۈچۈن ئۆگىنىدۇ. پۇل تاپسا شەھۋەت ئۈچۈن تاپىدۇ. ئەگەر يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە بولسا، ھەممە نەرسىنى شەھۋەت يولىدا تۆگىتىدۇ.

«سىلەر ۋەزىپەڭلارنى تولۇق ئادا قىلىڭلار، ئەڭ ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرىشىڭلار، خىرىستىيان دىنى سىلەرگە مەدەت بەرسۇن! مۇستەملىكىچىلەر سىلەردىن مەمنۇن بولسۇن! سىلەر ۋەزىپەڭلارنى ئىزچىل ئورۇنداڭلار، ھەمدە سىلەر ئۇلۇغ كۈرەشلىرىڭلارنىڭ مەرھەمىتىدىن، پەرۋەردىگارنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشتىڭلار»

ئەتراپلىق پۈختا تۈزۈلگەن بۇ پىلان بويىچە 7981- يىلى ئېچىلغان «خىرىزىل» قۇرۇلتىيىدىن 05 يىل ئۆتۈپ، 7819 – يىلى يەھۇدىي دۆلتى قۇرۇلدى. ئامېرىكا شۇ جاي ۋاقتى دەل يېرىم كېچىدە يەھۇدىي دۆلتىنى ئېتىراپ قىلدى. ئاردىدىن ئون مىنۇت ئۆتۈپ دىنسىزلىق ئاساسىغا قۇرۇلغان ۋە پىرىنسىپ جەھەتتىن يەر شارىدىكى ھەر قانداق دۆلەتنىڭ دىنى ئاساسى ئۈستىگە قۇرۇلۇشىنى رەت قىلىدىغان رۇسىيە يەھۇدىي دۆلتىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىنى جاكارلىدى.

1948 -يىلى يەھۇدىي دۆلىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى رەسمىي ئېلان قىلىشتىن ئىلگىرى ھەر قايسى تەرەپ كۈچلىرى ئالدىنئالا پلانلىغان ۋە كېلىشۈپلىنغان «چېگرا سىزىقى» پىلانى بويىچە ئەرەب «ئارمىيەسى» بىلەن يەھۇدىي ئەسكەرلەر ئوتتۇرىسىدا پارات ئۆتكۈزۈلدى. پاراتنىڭ كۇن تەرتىپلىرىدىن بىرى ئەنگلىيە مىسىر ئارمىيەسىنى ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن تەمىنلەشنى توختىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئارمىيە ئۇرۇش قىلىشتىن توختايدۇ! بەلكى «چېگرا سىزىقى» نىڭ قېشىدا تاسادىپىي توختاپ قالىدۇ.

دەل ئاشۇ چاغدا ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەچمىگەن كىشىنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرىدىغان تاسادىپىيلىق يۈز بەردى!

«مۇسۇلمان قېرىنداش» پىدائىيلىرى الله يولىدا جىھاد قىلغۇچى مۇسۇلمانغا خاس ئۆتكۈر ئىرادە ۋە الله يولىدا شەھىد بولۇش ئارزۇسى بىلەن جەڭ مەيدانىغا كىرىپ كەلدى.

يەھۇدىيلار ئاشۇ مۇجاھىدلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئالدىدىن پىلانلانغان ۋە كېلىشۈپلىنغان پاراتقا قاتناشقان پارات ئارمىيەسى بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئوتتۇرىسىدىكى زور پەرقنى دەرھال ھېس قىلدى.

بۇ تاسادىپىيلىق يالغۇز يەھۇدىيلارنىلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل خىرىستىيان دۇنياسىنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرىۋەتتى!

يەھۇدىيلار بىر قانچە قېتىملىق جەڭدە پىدائىيلار بىلەن ئۇرۇشقاندىن كېيىن «الله بۇيۇكتۇر، مەدھىيە الله غا مەنسۇپ» دېگەن جاراڭلىق ئاۋازنى ئاڭلىغان چاغدا، دۇشمەنلەرنىڭ ھاياتىنى سۆيگۈنگە ئوخشاشلا ئۆلۈمنى سۆيىدىغان پىدائىيلارنىڭ ھۇجۇملىرىدىن ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، قورال-ياراق، ئوزۇق-تۈلۈك ۋە جەڭ لازىمەتلىكلىرى تاشلاپ گازارمىلىرىدىن قېچىپ كەتتى.

خىرىستىيانلار گەرچە جەڭ مەيدانىغا بۇاستە ئەسكەر قاتناشتۇرمىغان بولسىمۇ، بىراق بۇ تاسادىپىيلىق ئۆلارغىمۇ ئانچە يەڭگىل تۇيۇلمىدى!

شەھىد ئىمام ھەسەنۆل بەننانىڭ رەھبەرلىكىدىكى ئىسلام دەۋىتى 7899-يىلىدىكى تۇنجى قەدىمدىن باشلاپ بولۇپمۇ ئاشۇ چاغدا ئەنگلىيەنىڭ ھەربىي بازىسى جايلاشقان ئىسمائىلىيە رايونىدا بۇ ھەرىكەت جانلىنىپ كەتكەن چاغدا خىرىستىيان دۇنياسىنى قاتتىق بىئارام قىلدى. ئاشۇ ۋاقتتىكى خىرىستىيان دۇنياسىنىڭ كاتتىبېشى ئەنگلىيە ھەسەنۆل بەننا قۇرۇپ چىققان جامائەتنىڭ ھەرىكىتىنى ئىنچىكە رازۋېدكا قىلىپ، ئۇنىڭ خەۋەرلىرىنى بىر-بىرلەپ تەكشۈردى

ۋە جاسۇسلار ئارقىلىق بۇ جامائەتنىڭ ئىچىگە سىڭىپ كىرىشكە ئۇرۇندى.

ئەنگلىيەلىك شەرقشۇناس يازغۇچى گىب Gibb 1936 - يىلى يازغان «ئىسلامدىكى يېڭى يۆلىنىشلەر Modern Trends in islam» ناملىق كىتابىنىڭ تۆنجى نەشرىدە يېزىلغان (كېيىنكى نەشردە ئۆزگەرتىلگەن) بىر ئابزاس سۆزىنى ئەسلەپ ئۆتەي: بۇ سۆز خرىستىيانلار دۇنياسىنىڭ كاتتىبېشى ئەنگلىيەنىڭ بۇ جامائەتتىن قاتتىق ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بىز بۇ كىتابتا «ئىسلامدىكى يېڭى يۆلىنىشلەر» ھەققىدە سۆزلەپ كېلىپ، جامالىدىن ئافغانى ۋە مۇھەممەد ئابدۇھنىڭ «يېڭىلىقچىلىرى» ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ كىتابنىڭ (بىرىنچى نەشردە) مۇنداق بىر ئىزاھاتنى يازىدۇ: «نۆۋەتتە مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتى دەپ ئاتالغان بىر يېڭى جامائەت ئوتتۇرىغا چىقتى، بۇ جامائەتكە ھەسەنۇل بەننا ئىسمىلىك بىر ئادەم رەھبەرلىك قىلىدۇ، گەرچە بۇ جامائەت پەۋقۇلئاددە خەتەرلىكتەك كۆرۈنسىمۇ بىراق ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىش ھازىرچە بالدۇرلۇق قىلىدۇ.»

يۇقىرىقى ئابزاستىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئەنگلىيە بۇ جامائەتتىن قاتتىق ئەنسىرىگەن بولسىمۇ، بىراق بۇ جامائەتنىڭ ئىچكى قاتلىمىغا چوڭقۇرلاپ كىرەلمىگەن.

1936 -يىلى ئاشۇ كىتاب تۆنجى قېتىم نەشر قىلىنغان چاغدىكى ئەھۋال شۇنداق بولۇپ، 7819-يىلى پىدائىيلار پەلەستىنگە كىرگەنگە قەدەر قىسمەن ئۆزگىرىشنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئەھۋال ئىلگىرىكىدەكلا داۋاملاشتى. بۇ قىسمەن ئۆزگىرىش ئەنگلىيەنىڭ جامائەتتىن تېخىمۇ ئەنسىرىگەنلىكى بولۇپ، ئۇنىڭ ئەمەلى ئىپادىسى: ئەنگلىيە ھەسەنۇل بەننانىڭ 7819 - يىلى ئىسمائىلىيە دائىرىسىدە ئۆتكۈزۈلگەن سايلام نامزاتىغا كۆرسىتىلىشىنى چەكلەش ئۈچۈن سايلامغا بۇاستە ئارىلاشتى، ھەمدە ئاشۇ چاغدىكى ھۆكۈمەت رەئىسى نۇھاس پاشاغا بېسىم ئىشلىتىپ بۇ نامزاتنى ئەمەلدىن قالدۇرماقچى بولدى. لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئەنگلىيە ئاشۇ ۋاقىتتا بۇ جامائەتتىن ئەنسىرەپ ئۇلارنىڭ قېتىغا جاسۇسلارنى كىرگۈزۈشكە پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇرۇنغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ ئىچكى قاتلىمىغا چوڭقۇر سىڭىپ كىرەلمىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تاسادىپىيلىق يەھۇدىيلارنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرغانىدەك، خرىستىيانلارنىمۇ ھاڭ-تاڭ قالدۇرغان.

مەسىلە ئەنگلىيە ئۈچۈن ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى پۈتكۈل خرىستىيان دۇنياسى

ئۇچۇن كەم دېگەندە ئىككى تەرەپتىن تاسادىپىيلىق بولۇپ تۇيۇلدى.

بىرىنچى تەرەپ شۇكى، خىرىستىيان دۇنياسى ئىسلامغا نىسبەتەن خاتا قاراشتا بولدى، ئۇلار ئىسلام «ئاجىزلاشتى» ۋە «كۆچىدىن قالدى» ئاخىرقى مەزگىللەردە مۇسۇلمانلار يولۇققان ئېچىنىشلىق ئاجىزلىقتىن كېيىن ئۇ ھەرگىزمۇ ئىسلامىي «جىھاد» كۆرۈنۈشىدە يېڭىدىن قوزغىلىپ چىقالمايدۇ دەپ ئويلىدى.

ئەمەلىيەتتە بارلىق ئىسلامىي جىھاد ھەرىكەتلىرى مەيلى ھىندىستان ياكى شىمالى ئافرىقىدا بولسۇن، ياكى سۇدان ۋە ياكى ئىسلام دۇنياسىنىڭ باشقا جايلىرىدا بولسۇن ئاللىقاچان نۇرى ئۆچۈپ، تۈگەپ كەتكەن ئىدى. زەھەرلىك ئىدىيەۋى ھۇجۇملار جىھاد روھىنى «سىياسىي» ھەرىكەتلەرگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن بولۇپ، بۇ خىل ھەرىكەتلەرنىڭ بىردىنبىر ئىپادىسى كوچىلاردا «نامايىش» ئۆتكۈزۈش ئىدى. نامايىشچىلار ماگىزىنلارغا، چىراغلارغا ۋە ساقچىلارغا تاش ئېتىپ ئاخىرىدا ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىشتىن باشقا چوڭ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ، ئۇلار پات-پات ئۇلارنى زىيانغا ئۇچرىتىدىغان «پاراكەندىچىلىك»لەرگە ئارىلىشىدۇ. سىياسىي ھەرىكەتلەر قوزغاۋاتقان «باش ئەگمەس قارشىلىق» ئالدىدا دۇشمەن قارىماققا ئاستا-ئاستا ئۆزىنىڭ مەيدانىدىن قايتىۋاتقانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە دۇشمەنلەر «مۇستەقىللىقتىن» كېيىن شەھەرلەرنى ئۆتكۈزۈۋالغان ھۆكۈمرانلاردىن خاتىرجەم بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئىدىيەسىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ قالغان بولۇپ، دۇشمەنلەر قىلچە ئىككىلەنمەستىن ھۆكۈمرانلىق «ئامانىتى»نى ئۇلارغا تاپشۇرىدۇ. (ھوقۇق تۇتقان ھۆكۈمرانلار بولسا، ئاشۇ دۇشمەنلەرنىڭ سىزىپ بەرگەن سىزىقى بويىچە دۆلەت باشقۇرىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن «ئىسلام» ئىسلامىي جىھاد كۆرۈنۈشىدە يېڭىدىن قوزغىلىپ چىقىشى مۇمكىن دېگەن خىيال خىرىستىيانلارنىڭ كۆڭلىگە زادى كەلمەيدۇ. گەرچە خىرىستىيانلار مىسىردىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتىدىن داۋاملىق ئەنسىرەپ ئۇلارنى نازارەت قىلىپ تۇرۇۋاتقان، ھەمدە ئىسلامنىڭ تۇيۇقسىز ئوتتۇرىغا چىقىدىغانلىقى ھەققىدە گەپ «ئىسلام دۇنياسىنىڭ يۇزلىنىشى «Whither İslam» ناملىق كىتابىدا بۇ دىندىكى ئەڭ چوڭ خەتەر بىرەر ئاشكارا سەۋەبسىز تاسادىپىي قوزغىلىپ چىقىشى بولۇپ، قوزغىلىپ چىقىش ئېھتىمالى بار بولغان جايلارنى قىلچە بايقىغىلى بولمايدۇ» دېگەن تاسادىپىيلىقتىن ئۇزلۇكسىز قورقۇپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، بىراق خىرىستىيانلار قوزغىلىشنىڭ بۇ خىل سۇرەتتە تىز ئوتتۇرىغا چىقىدىغانلىقى زادى ئويلاپ باقمىغان ئىدى.

ئەممـا ئىككىنچـى تەرەپ شـۆكى، خىرىسـتيانلار 7189-يىلـى خىرىسـتيان نـاپولېئون مسـىرغا تاجـاۋۇز قىلـىپ كىـرگەن تـۇنجى مىنـۇتتىن باشـلاپ (مۇشـۇ ھادىسىلەردىن بىر يېرىم ئەسىر ئىلگىرى) مسىرداكى ئىسلام ئاساسـلىرى (ئـۇلار) نى ۋەيران قىلىشقا ئالاھـىده كۆڭـۈل بۆلـدى[1] .ئاشـۇ ئـۇزاق مەزگىلـلەردە، بولۇپمـۇ 7999-يىلىدىن باشلاپ مسىر زېمىنىدا ئاياغ باسـقان ئەنگلىيەنـىڭ ئىشـغالىيىتى مەزگىللىرىـده بـىز يۇقىرىـدا ئېيتـىپ ئـۆتكىنىمىزدەك خىرىسـتيانلار ئىسـلامنى يوقىتىش، ئاخىرقى ھېسابتا مسىرنى ئىسلام دائىرىسـىدىن چىقىرىـۋېتىش ئۈچـۈن بارلىق ئۇسۇللار بىلەن ھەرىكەت قىلىشتىن بىرەممۇ توختـاپ قالمـدى[2] .شـۇنىڭ ئۈچۈن ئاشۇ پىدائىيلارنى مەيـدانغا كەلتـۈرگەن ۋە ھـالقىلىق پەيتـته ئـۇلارنى جەڭ مەيدانىغا ئەۋەتكەن جاينىڭ دەل مسىر بولـۇپ قىلىشـنى خىرىسـتيان دۇنياسـى ئۈچۈن ھەقىقەتەن تاسادىپىيلىق بولدى.

ئەنە شۇ چاغدا يەھۇدىي خىرىسـتيانلار ئورتـاق نىشـانىنى ئەمەلـگە ئاشـۇرۇش ئۈچۈن ئورتاق بىر قارار ماقۇللىدى: يەھۇدىي ۋە خىرىسـتيان دۆلەتلىـرىگە بىـرەڭ مۇقىم ۋەزىيەتنى يارىتىش ئۈچۈن چوقۇم بۇ جامائەتنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك!

دوكـلات ئـاپتورى ئىپادىلىگەنـدەك «گىگانـت»نىـڭ ئويغىنىـپ كېتىشـىدىن ئەنسـىرەپ، ئەرەب ئىسـلام ئەللىرىنىـڭ ئوتتۇرىسـىدا يەھـۇدىي دۆلىتىنـى قـۇرۇپ چىقىش لورد كامبىل 7851-يىلىدىكى مەشھۇر دوكلاتىدا كۆرسـتىپ ئۆتكەنـدەك خىرىستيانلارنىڭ بىردىنبىر نىشانى ئىدى.

ئاشۇ رايوندىكى ئـويغىنىش ئـالامەتلىرىنى مۇسـۇلمانلار ئـۆزلىرى ھـېس قىلـىپ بولۇشتىن بۇرۇنلا، خىرىستيان دۆلەتلىرىنى بىئارام قىلىشقا باشلىدى، چۈنكى ئـۇلار بۇ دىنىنى گويا باللىرىنى تونۇغاندەك تونۇيتتى.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءهُمْ وَإِنَّ فَرِيقاً مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

﴿بىز كىتاب بەرگەنلەر (يەنى يەھۇدىي ۋە خىرىستيانلار) ئۇنى (پەيغەمبەرنى) ئـۆز ئوغۇللىرىنى تونۇغاندەك تونۇيدۇ﴾[3] .

---

[1] دۇشمەنلەر ئىسلام دۇنياسىنىڭ باشقا جايلىرىغا قارىغانـدا، تـۇركىيە بـىلەن مسـىردا ئىسـلامنى يوقىتىشـقا كـۆپرەك كـۈچ چىقاردى. چۈنكى تۇركىيە خەلىپىلىكىنىڭ بۆشـۈكى ھەمـده سىياسـىي ۋە ھەربـىي كۆچىنىـڭ مەركـىزى دەپ قارالسـا؛ مسـىر ئەزھەرنىڭ بۆشۈكى ھەمده ئىلىم نۇرى ۋە مۇسۇلمانلار روھىنىڭ مەركىزى ھېسابلىناتتى.

[2] ئەنگلىيە 1882- يىلدىن تاكى 1954- يىلغىچە (72يىل) مسىرنى ئىشغال قىلـىپ، ئاندىن كـىين مسـىر زېمىنـدىن ئەسكەر چېكىندۈردى.

[3] سۈرە بەقەرە، 146-ئايەت.

ئەنگلىيە ئەينى ۋاقىتتا خرىستيان دۇنياسىنىڭ داھىيسى ۋە ئاشۇ رايوندىكى ئەڭ چوڭ نوپۇز ئىگىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، باشقا خرىستيان دۆلەتلىرى ئۆزلىرىنى ئورتاق نىشان بويىچە بىرلەشتۈرىدىغان ۋە ھەر بىرىنى مەلۇم مەنپەئەتكە ئىگە قىلىدىغان بىرەر ۋاستىگە ئېرىشىش مەقسىتىدە «غوجا ئاكسى» غا تايىنىدى.

ئەنگلىيە لورد كامبىل-لوردات مەجلىس ئەزالىرىنىڭ بىرىنى مۇشۇ مەسىلىنى تەتقىق قىلىش ۋە بارلىق خرىستيان دۆلەتلىرىگە يول كۆرسىتىش ئۈچۈن ۋەكىللىككە سايلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ مەشھۇر دوكلاتىدا مۇنداق دېدى: «بۇ جايدا ئوكياندىن دېڭىز قولتۇقى ئارىسىغىچە جايلاشقان بىر خەلق بار، ئۇلارنىڭ تىلى بىر، دىنى بىر، قەبىلىسى بىر، مەدەنىيىتى بىر، ئارزۇ-ئارمانلىرى ئورتاق بولۇپ زېمىنلىرى تۇتۇشۇپ تۇرىدۇ. ئۇ بۈگۈن بىزنىڭ قولىمىزدا، لېكىن ئۇ مىدىرلاشقا باشلىدى. ئەگەر ئەتە گىگانت ئويغىنىپ قالسا، بىزگە نېمە ئىشلار يۈز بېرەر.«!

خرىستيانلارنى ئەندىشىگە سېلىۋاتقان ئىشلارنىڭ ھامان يۈز بېرىشى ناھايىتى ئېنىق.

ئىسلام بولغانلىقى، مۇسۇلمانلار مۇسۇلمان بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆچ كۆرۈدىغان خرىستيانلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتكەندە؛ ﴿إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُواْ بِهَا وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لاَ يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾ ﴿ئەگەر سىلەرگە بىر ياخشىلىق يەتسە، ئۇلار بۇنىڭدىن بىئارام بولىدۇ. ئەگەر سىلەرگە بىرەر يامانلىق يەتسە ئۇلار بۇنىڭدىن خۇشال بولىدۇ﴾[1].

يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتكەنىدە، بۇ جايدا ئەگەر گىگانت ئويغىنىپ قالسا، چوڭقۇر تەسىرگە ئۇچرايدىغان سىياسىي ۋە ئىقتىسادى مەنپەئەتلەر مەۋجۇت، چۈنكى ياۋروپا مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىن ۋە بايلىقلىرىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشتىن ئىلگىرى ھەرگىزمۇ بىز بىلىدىغان بۈگۈنكى ياۋروپا بولمىغان ئىدى.

ياۋروپا ئىسلام دۇنياسىغا مۇستەملىكىچىلىكىنى كېڭەيتىشتىن ئىلگىرى قانداق ئىدى؟ ياۋروپا دۆلەتلىرى سىرتقا قارىتا تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئۆز ئارا ئۇرۇشقاندەك، ئىچكى ئۇرۇش بىلەن چەكلىنىپ قالغان بولسا،- كۆچى قانچىلىك زورايسۇن-بۈگۈنكى ياۋروپاغا ئايلىنارمىدى؟

خرىستيانلارنىڭ ئىسلام دۇنياسىنى مۇستەملىكە قىلىش نەتىجىسىدە قولغا

[1] سۈرە ئال ئىمران، 120-ئايەت.

كەلتۈرگەن قاتمۇ-قات بايلىقلار بىلەن ياۋروپا بۇگۈنكىدەك كۈچ-قۇۋۋەت، گۈللىنىش ۋە تەرەققىياتقا ئىگە بولدى. ئەگەر ئەتە گىگانت ئويغىنىپ، بۇلاڭ-تالاڭ قىلىنغان بايلىقلىرىنى ۋە تارتىۋېلىنغان ئىززەت-ھۆرمىتىنى قايتۇرۇۋالسا، ئۇلارنىڭ ئەھۋالى قانداق بۇلار؟

تەبىئىيكى ياۋروپاغا ھەرگىز ياخشىلىق بولمايدۇ!

بۇ جايدا لورد كامبىل ھەل قىلىش چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى!

بىز بۇ خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ تاشلىشىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە دوست، بىراق ئاشكارا رايون ئاھالىسىگە دۈشمەن بولىدىغان؛ ھەرقانچە گىگانت ئورنىدىن تۇرماقچى بولسا، ئۇنىڭ پۇتىغا شوخا (تىكەن) بولۇپ سانجىلىدىغان تاجاۋۇزچى دۆلەتتىن بىرنى مەيدانغا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك.

دۈشمەنلەر ئەخلاقى جەھەتتە بۇزۇقچىلىق قىلىش، ئىدىيەۋى جەھەتتە ھۇجۇم قىلىش پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغاندىن باشقا، بىر يېرىم ئەسىردىن بويان توختىماي ھەربىكەت قىلىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق پەلەستىنىدىكى پىدائىيلار ئۇرۇشى نامايان قىلىنغان مۇشۇنداق خەتەرلىك سۇرەتتە ئىسلام ئويغىنىش ھەربىكىتى مەيدانغا كەلدى. ئەمدى نېمە قالدى؟

پۈتكۈل قوراللار توختىماي خىزمەت قىلسۇن! دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىگە ھۇجۇم قىلىدىغان كىتاب، ماقالە، تەتقىقات ۋە دەرسلىكلەر شەھۋانى گېزىت ژۇرنال، سېرىق فىلىم ۋە دېڭىز ساھىللىرىدىكى يالىڭاچ ئاياللار، كوچىلار، ئۇسسۇلخانا، تانسىخانا، پاھىشىخانا ۋە بەزمىخانىلاردىكى يالىڭاچ ئاياللار تىنماي خىزمەت قىلسۇن! خىزمەتنى قىلچە بوشاشتۇرماي ئادا قىلسۇن! قانداق قىلىپ بولمىسۇن قورقۇنچلۇق خەتەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن كەسكىن تەدبىر قوللىنىش كېرەك!

ھادىسىلەر ئارقىمۇ-ئارقا ئۇلىشىپ كەلدى. ئىسمائىلىيەنىڭ «فايىد» شەھىرىدە ئەنگلىيە دائىرىلىرى بىلەن چەتئەل دۆلەتلىرىنىڭ كونسۇللىرى ئۆز ئارا ئۇچرىشىپ، مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتىنى يوقىتىش ۋە ئۇنىڭ ھەربىكىتىنى توختىتىش توغرىلىق مۇسۇلمان مىسىر ھۆكۈمىتىنى ئاگاھلاندۇرغاندىن كېيىن، جامائەت ئەزالىرىنى قاماقتا ئېلىش، قىيناش ۋە سۈرگۈن قىلىش ھادىسىلىرى باشلىنىپ كەتتى. ھادىسە 7818- يىلى ئىمام شەھىد ھەسەنئۇل بەننانى ئۆلتۈرۈش دەرىجىسىگە يەتتى.

***

ئىمام شەھىدنى «ئىسلامىي» قول بىلەن ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىغان يەھۇدىي-

خىرىستىيانلار ئۇنى ئۆلتۈرۈش بىلەن مەسىلە مەڭگۈ ھەل بولىدۇ، ئىسلام دۇشمەنلىرى ئارام تاپىدۇ. ئۇلارنى بىئارام قىلىدىغان ئىشلار قايتا يۈز بەرمەيدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى .

گەرچە ئۇلار شۇ ۋاقىتتا «خاتالاشقان» بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ بۇ خىيالى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئويىچە ھەسەنۇل بەننانى ئۆلتۈرگەندە ئۇ قۇرۇپ چىققان جامائەنى يوقاتقىلى بولاتتى. چۈنكى ئۇ ماھىيەتتە ئاشۇ جامائەتكە نىسبەتەن ئۇلارنىڭ بارلىقى ئىدى. ھەسەنۇل بەننا ئۇ جامائەتنىڭ قۇرغۇچىسى، يولۋاسى ۋە كۆرسەتمە بېرىدىغان يېتەكلىگۈچىسى ئىدى. تەپەككۇر قىلىدىغان ئەقلى، سوقۇپ تۇرىدىغان يۈرىكى، ئالغا ئىنتىلىدۇرگۈچى روھى ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇلار ھەسەنۇل بەننانى يوقاتقاندا ھەربىرىنى ئەتىلەندۇرگۈچىنى يوقاتقىلى بولىدۇ، ھەربىرىنى ئۆزلۈكىدىن يوقۇلۇپ تۇگەيدۇ دەپ ئويلىدى .

شۇنداقلا ئۇلار مۇنداق بىر زور ھەقىقەتنى بىخەۋەر ئىدى: اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئۇلار تۆكۈۋاتقان قانلارنىڭ كۆپىيىشى مۇشۇ دەۋەتنىڭ جانلىنىشىنىڭ ئاساسى ئىدى.

***

ئىبراھىم ئابدۇلھادىي ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلغان قانلىق باستۇرۇش ھەربىرىتلىرى يۈز بېرىپ ئىككى يىلدىن كېيىن يەنە 7805-يىلى مىسىرنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە ئۆزگىرىش بولدى. ھەمدە ئەركىنلىكنى يولغا قويۇپ، ئادەتتىكى شارائىتتا يېڭى سايلام ئېلىپ بېرىشقا رۇخسەت قىلدى.

مانا بۇ جايدا تاسادىپىيلىق يۈز بەردى. ھەر قايسى ساھەلەردە ئىسلامغا قارىتا ئومۇميۈزلۈك بۇرۇلۇش مەيدانغا كەلدى. ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ سايلاملىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك بەزى فاكۇلتېتلاردىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى، ياكى تۆۋەن مۆلچەرلىگەندە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى قېرىنداشلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېلىپ بېرىلدى. «ئىسلام» دوختۇرلار، ئىنژېنېرلار، ئادۋوكاتلار ۋە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. تېخىمۇ خەتەرلىك بولغىنى ئىسلام ئارمىيە ۋە ساقچى قىسىملارغا تارقىلىپ كەتتى. ئۇلاردىن ھەر بىرىنىڭ قېتىدا ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئىسلام «ھەربىكتى» بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقان، ئۆز ساھەسىدە ياكى باشقا ساھەلەردە دەۋەتنى كەڭرى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغان يېتەكچىلەر بارلىققا كەلدى.

ئەنە شۇ چاغدا يەھۇدىي-خرىستىيانلار تۇنجى زەربىنىڭ بۇ ھەربىكەتنى يوقىتالمىغانلىقىنى، شۇڭا تۇنجى قېتىمقىغا قارىغاندا تېخىمۇ قەبىھ ۋە تېخىمۇ دەھشەتلىك بولغان، شەيتانىنىڭ پىلانىدا بۇ ھەربىكەتنى يوقىتىدىغان دەپ قارالغان يېڭىچە زەربىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش كېرەكلىكىنى ئېنىق بىلدى. بىراق ئاشۇ جەريانىدا دۇنياۋى ھادىسىلەر يۈز بېرىپ پۈتكۈل رايونلارنىڭ خەرىتىسىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. گەرچە نىشانلاردىن ھېچ بىرىنى ئۆزگەرتەلمىگەن بولسىمۇ!

ئۇرۇش ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيەنى ھالىدىن كەتكۈزۈپ ئۇلارنى ئىككىنچى دەرىجىلىك دۆلەتلەرگە ئايلاندۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، ئامېرىكا «ئەركىن دۇنيانىڭ خوجايىنى» بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇنىڭغا ئىسلامىي رايونلارنىڭ رەھبەرلىكى «ئەركىن دۇنيا» نىڭ خرىستىيانلارنىڭ رەھبەرلىكى ھەر دائىم خرىستىيان دۇنياسىدىكى كۈچلۈك دۆلەتلەرنىڭ قولىغا يۆتكىلىپ تۇرىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئەنگلىيە ئەڭ كۈچلۈك دۆلەت بولغاچقا، خرىستىيانلارنىڭ رەھبەرلىكى ئۇنىڭ قولىدا ئىدى. ئامېرىكا كۈچلۈك دۆلەتكە ئايلىنىۋىدى، رەھبەرلىك تەبىئىيلا ئۇنىڭ قولىغا يۆتكەلدى. دېمەك پۈتكۈل خرىستىيان دۇنياسى ئىسلامغا قارشى ئۇرۇش قىلدى. لېكىن رېئاللىقنىڭ تەلىپى بويىچە ئۇرۇش رەھبەرلىكى خرىستىيان دۇنياسىدىكى ئەڭ كۈچلۈك دۆلەتكە تاپشۇرۇلدى! ئۇلار ئۆز ئارا رىقابەتلىشىپ، پۈتكۈل ئىشلاردا بىر-بىرىگە خىرىس قىلسىمۇ. بىراق ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتا بىر-بىرىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدىغان، ھەمكارلاشقان، بىرلەشكەن ۋە بىر-بىرىگە تايانغان «بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى»دۇر.

ئىككىنچىسى شۇكى، دۇنيا يەھۇدىيلىرى ئۆزىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسىنى ئەنگلىيەدىن ئامېرىكىغا يۆتكىدى. بۇ دېگەنلىك، يەھۇدىيلار ئەنگلىيەدىكى پائالىيىتىنى ياكى ئەنگلىيە بىلەن بولغان ھەمكارلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇردى دېگەنلىك ئەمەس. بۇ ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ! چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ مەۋجۇدىيەت نۇقتىسىدىكى بارلىق دۆلەتلەر بىلەن ئەنگلىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە، جەنۇبى ئافرىقا، رۇسىيە بىلەن بىرلىشىپ ھەربىكەت قىلدۇ. بىراق ئاساسلىق مەركەزلىشىش نۇقتىسىنى ئەڭ كۈچلۈك دۆلەتكە يۆتكەيدۇ. چۈنكى كۈچلۈك دۆلەت ئۇنىڭ «پايدا» زىيىنىغا زور دەرىجىدە كاپالەتلىك قىلىدۇ، مانا بۇ چاغدا ئىلگىرى يەھۇدىيلار بىلەن ئەنگلىيە ئوتتۇرىسىدا ھەمكارلىق ئورنىتالىغاندەك، ئىسلامىي ھەربىكەتنى توختۇتۇش ئۈچۈن دۇنيا يەھۇدىيلىرى بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدا ئەڭ كۈچلۈك ھەمكارلىق مەيدانغا كەلدى.

بىز بۇ يەردە ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىگە نىسبەتەن ۋە يېقى دۇشمەنلەرنىڭ ئىسلام ھەرىكىتىنى يوقىتىش پىلانىغا نىسبەتەن بولسۇن، ھادىسىلەرنىڭ تارىخنى سۆزلىمەيمىز. چۈنكى بۇ ساھەدە ئۇنىڭ مەخسۇس يازغۇچىلىرى بار.

بىز پۈتكۈل تەتقىقات جەريانىدا ئاساسلىق تارىخى كۆرۈنۈشلەرنىڭ كەڭرى يوللىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

بىز تۇنجى جامائەتنىڭ تارىخنى سۆزلىمدۇق، بەلكى ئۇنىڭ ئاساسلىق بەلگىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان كەڭرى يوللارنى گەۋدىلەندۈردۇق، تارىخى ئېغىپ كېتىشنىڭ يوللىرىنى بايان قىلمىدۇق بەلكى ئۇنىڭدىن ئاساسلىق تەرەپلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىنى ئۇچۇق سۆزلەپ ئۆتتۇق. شۇنىڭدەك بىز بۇ جايدا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ تارىخنى سۆزلىمەيمىز، بەلكى ئۇنى تارىخى كۆرۈنۈش سۈپىتىدە تىلغا ئالىمىز، ھەمدە تەتقىقاتىمىز يار بەرگەن دائىرىدە ئۇنىڭدىن ئەڭ گەۋدىلىك ۋە ئەڭ مۇھىم يوللارنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

***

يەھۇدىي-خرىستىيانلار ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنى تەلتۆكۈس يوقىتىش ئۈچۈن، بۇ ھەقىقەتكە ئىككىنچى قېتىم كەسكىن زەربە بېرىشنى قارار قىلدى. شۇ سەۋەبتىن يەھۇدىيلار ئاشۇ زەربىنى قانات يايدۇرۇش مەقسىتىدە، يېڭى ۋەزىيەتنىڭ تەلىپى بويىچە ئامېرىكا بىلەن ھەمكارلاشتى. بۇ مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تاللانغان قورال جامال ئابدۇناسىر ۋە ھەربىي ئۆزگىرىش ئىدى.

يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلار «تەبىئىلار» بىرلەشكەن ئورۇن ھازىرقى زامان تىلى بويىچە ئېيتقاندا، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى بولۇپ، ئامېرىكا ئەمەلىي رېئاللىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا، خرىستىيان، پۈتكۈل ئامېرىكا دۆلتى ۋە ئامېرىكا سىياسىتىنىڭ يەھۇدىيلارنىڭ نوپۇزىغا بويسۇنۇش نۇقتىسىدىن قارىغاندا يەھۇدىي ھېسابلىنىدۇ. بىز بۇ جايدا ئامېرىكىنىڭ ئىسلام رايونىدىكى ھادىسىلەرنى ئىداره قىلىشتا، بىردەك يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلارنىڭ مەنپەئەتىنى چىقىش قىلىشتىكى ئاساسلىق رولىنى بايقايمىز.

ئەمما ھەربىي ئۆزگىرىشنى تاللاش ئىسلامغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ قورالى (ۋاستىسى) بولۇپ، بىز ئالدىنقى بۆلۈمنىڭ ئاخىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئۇ ئاتا تۈركنىڭ تەجرىبىسىدە شەكىللەنگەن يەھۇدىي-خرىستىيانلارنىڭ ئىلگىرىكى تەجرىبىسى ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلغان، يەھۇدىي-خرىستىيانلار بۇ تەجرىبىدىن ئىنتايىن پەخرلىنىدۇ. ھەمدە ئۇنى ئىسلامنى يوقىتىش مۇسۇلمانلارنى قانلىق

باستۇرۇشتىن ئىبارەت «ئۇلۇغ» نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى يەكۈنلىگەن قىممەتلىك بايلىق دەپ قارايدۇ. بۇ تەجرىبە ئۇلارنىڭ ئويىدا مۇھىم ۋەزىپىنى ئادا قىلىشتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئامىل دەپ قارالغاچقا، ئىلگىرى ئاتا تۇرکنىڭ قولىدا ئىشلىتىلگەن بۇ تەجرىبىنى ئامېرىكا «نىشان» نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلچە ئىككىلەنمەي قوللىنىشنى قارار قىلدى.

ئارمىيە سىپىدىكىلەر روھى تەربىيەلىنىش خاراكتېرى بىلەن ھوقۇقنى سۆيىدۇ ۋە ئۇنى ئۆز قولىغا مەركەزلەشتۈرۈشكە قاتتىق ئىنتىلىدۇ. ئەگەر ھەربىي ئۆزگىرىشكە «ھوقۇق مەستانىسى ۋە ياۋۇز» لۇقتىن ئىبارەت ئاساسلىق ئىككى خۇسۇسىيەتنى ئۆزىدە مۇجەسسەملىگەن ھەمدە ئىسلامنى قەتئىي ئۆچ كۆرۈدىغان بىر ئادەم تاللانسا، ئۇنداقتا تەلەپ قىلىنغان خىزمەتنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىشىنىڭ بارلىق ئامىللىرى تولۇقلانغان بولىدۇ. (ھوقۇققا ئىگە بولۇش ئىستىكى كاللىسىنى چىرمىۋالغان) ئارمىيە سىپىدىكىلەر تەلەپ قىلىنغان «يوقتىش» خىزمىتىنى ئورۇنداش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىپلاسلىقنى قىلىشتىن ۋە كىشىنىڭ كۆڭلىگە كېچىپ باقمىغان ۋەھشىي ئۇسۇللارنى قوللىنىشتىن يانمايدۇ. تۇنجى قېتىملىق تەجرىبە ئاتا تۇرکنىڭ قولىدا مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. چۈنكى، ئاتا تۇرك مۇستاپا كامالدا ھوقۇق مەستانىسى، مەنمەنچىلىك، ياۋۇزلۇق ۋە ئىسلامنى ئۆچ كۆرۈش قاتارلىق دۇشمەنگە ياقىدىغان بىر نەچچە خىل خۇسۇسىيەت بولغاندىن باشقا، ساختا «قەھرىمانلىق»قا كېرەكلىك «پەردازلار» ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كەتكەن ئىدى.

بۇندىن ئىلگىرى دۇنياۋى ئۇرۇشلاردىن غەلىبە قازانغان ھالدا چىقىپ ئاناتولىيە زېمىنلىرىنى ئىشغال قىلىۋالغان ئىتتىپاقداش ئارمىيە «ئاتا تۇرك» نىڭ ئالدىدا چېكىنگەن چاغدا، ئۇنىڭ ھەقىقىي نامى «قانخور ئاتا تۇرك» بولغانىنىڭ ئورنىدا ئەكسىچە «غازى ئاتا تۇرك» بولۇپ قالدى.

مىسىر يەھۇدىي-خرىستىيانلارنىڭ پۈتكۈل سۇيىقەستىدىن كېيىنمۇ، يەنىلا ئۇنىڭ ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئىككىنچى مەركىزى ھېسابلانغان مىسىردىكى ئىسلامىي ھەرىكەتكە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىش پىلان قىلىنىۋاتىدۇ.

چۈنكى، ئىسلامىي دەۋەت مىسىردىن ئەتراپتىكى سۇرىيە، ئىيوردانىيە، ئىراق ۋە سۇدان قاتارلىق ئەرەب ئەللىرىگە كېڭىيىدۇ. ئەگەر دۇشمەنلەرنىڭ سۇيىقەستى بولمىغاندا، تېخىمۇ يىراق جايلارغا كېڭىيىشى مۇمكىن[①].

[①] ئەنگلىيە بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل ئىلگىرىلا بۇ خەتەرنى ھېس قىلىپ ئۇلگۈرگەچكە، ئاستا، كۆچلۈك، تەسىرچان تىنچ ئۇسۇللار بىلەن بۇ خەتەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مىسىردىكى سىياسەتنى تۈپتىن ئۆزگەرتتى، شۇڭا ئۇلارنىڭ تۇنجى پىلانى

مروبرگر «بۇگۈنكى ئەرەب دۇنياسى» ناملىق كتابنىڭ 1936-يىلى نەشر قىلىنغان ئىنگلىزچە نۇسخىسى ئىككىنچى نەشرى 248-بەتتە كۆرسەتكەندەك، يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلار بۇرۇنقى مول تەجرىبىسىگە ئاساسلىنىپ، ھەربىي ئۆزگىرىش قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

ئەمما، بۇ مۇھىم ۋەزىپە ئۇچۇن جامال ئابدۇناسرنى تاللاش مەسلىسىدە، ئۇنىڭ يەھۇدىيلار بىلەن قاچان ئالاقىلىشىپ، قاچان تىل بىرىكتۈرگەنلىكىنى، ئۇنىڭدىكى ھوقۇق مەستانىلىقى، ياۋۇزلۇق ۋە ئىسلامنى ئۆچ كۆرۈش قاتارلىق دۇشمەنگە كېرەكلىك خۇسۇسىيەتلەرنىڭ قاچان ئاشكارىلانغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان ئىشەنچلىك ھۆججەتلەر ھازىر بىزدە يوق[①]. بىراق ئۇنىڭ بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىكى رەسمىي تۇنجى ئاشكارا مۇناسىۋەت 1949-يىلى پەلەستىندىكى فالۇجا مۇھاسىرىسى جەريانىدا ئورنىتىلدى. ئاشۇ چاغدا ئابدۇناسىر بىلەن يەھۇدىيلار ۋەكىلى «ئىيجال ئالۇن» ئۆزئارا ئۇچرىشىپ، تولۇق بىر سائەت سۆھبەتلەشتى. شۇنداق كېيىن ئۇچرىشىشلار كۆپىيىپ كەتتى.

«ئىنقىلابى يازغۇچى» مۇھەممەد ھۇسەيىن ھەيكەل جامال ئابدۇناسىرنىڭ يېقىن ئادىمى بولۇپ، ئۇ جامال ئابدۇناسىرنىڭ نامىدىكى بىر پارچە ماقالىسىدە

مىسىرنى ئەرەب ئىسلام دۇنياسىدىن پۈتۈنلەي ئايرىپ چىقىش ھەمدە دىنى تۇيغۇلارنى ئۆلتۈرىدىغان ئىبارىلەرنى سۇندۇرىدىغان چۇشكۈنلۈك ۋە ئەخلاقى بۇزۇقچىلىقنى كەڭرى تارقىتىش ئارقىلىق ئالدىنقى بۆلۈملەردە سۆزلەپ ئۆتكەنىدەك پىرئەۋنىچە روھ بىلەن يۇغۇرۇلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىنقىلابىنى قوزغاش بولدى. بىراق مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ھەرىكىتى مەيدانغا كېلىپ، مىسىردىن قوشنا ئەرەب ئەللىرىگە كېڭەيگەندىن كېيىن، ئەنگلىيە قاھىرەدە ئەرەب ئۇنىۋېرسىتېتى قۇرۇپ چىقىشقان؛ مىسىرنى ئەرەب مىللەتچىلىكىنىڭ ئانىسى، ئەرەب دۇنياسىنىڭ داھىيىسى ۋە ئەرەب دۇنياسىدىكى رايونلارنىڭ ئەڭ چوڭىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۇن جىددىي ئاتلاندى. ئۇلار ئىسلام بايرىقىنى كىشىلەرگە قورقۇنۇچلۇق كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىدا ئەرەب مىللەتچىلىك بايرىقىنى چىقىرىپ، كىشىلەرنى ئۇنىڭ ئاستىغا توپلىماقچى بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ ئەرەب مىللەتچىلىك تەشەببۇسىلىرى ۋە ئىسلامنىڭ كېڭىيىشىنى چەكلەش ئۈچۇن قوللانغان باشقا ئۇسۇللىرى ئاقمىغانلىقتىن، ئەنگلىيەلىكلەر يۇقىردا بايان قىلغاندەك ئەنە شۇنداق ۋەھشىيلىكلەرنى قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

① جامال ئابدۇ ناسرنىڭ بالىلىق چاغلىرى قاھىرەدىكى يەھۇدىيلار مەھەللىسىدە ئۆتكەن. چۇنكى ئۇنىڭ دادىسى ئەينى چاغدا يەھۇدىيلار مەھەللىسىدىكى پوچتىخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى. يەھۇدىي يازغۇچى موريس مىزراھىنىڭ مىسىردىكى يەھۇدىيلار ئارخىپى ناملىق كتابىدىن سۆزۈپ ئېلىنغان بىر نەچچە ئابزاسنى مەلۇم بىر ژۇرنال نەشر قىلدى. ئاشۇ بىر نەچچە ئابزاسنىڭ يەتتىنچىسىدە (1985-يىلى 8- ئاينىڭ 28-كۈنىدىكى 290-سانىغا بېسىلغان) ئېيتىلىشىچە مەدام ياقۇپ پەرىچ شىمۇئىل ئىسىملىك بىر يەھۇدىي خانىم مىسىردا جاسۇسلۇق جىنايىتى بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان ئىككى يەھۇدىي ئۈچۈن ئارىغا چۇشۇپ جامال ئابدۇناسىردىن ئۇ ئىككىسىنى تىلمۇالغان. چۇنكى جامال ئابدۇناسىرنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ھېلىقى خانىم كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغان ۋە ئۇنى ئۆز بالىسىدەك كۆرۈپ باققان ئىدى. دەل شۇ سەۋەبتىن بۇ خانىمنى ناھايىتى چوڭ كۆرۈپ، ئۇنى ئۆزىگە تولىمۇ يېقىن تۇتاتتى. بىراق بىز جامال ئابدۇناسىرنىڭ يەھۇدىيلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ھەمدە 1949-يىلدىكى فالۇجا مۇھاسىرىسى جەريانىدا جامال ئابدۇناسىر بىلەن ئىيجال ئالۇن ئوتتۇرىسىدا فالۇجادىكى ئۇچرىشىش يۈز بېرىشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭدىكى بۇ خىل ھوقۇقپەرەسلىك، ياۋۇزلۇق ۋە ئىسلامنى ئەشەددىي ئۆچ كۆرۈشتەك، ئالاھىدىلىكلەرنى يەھۇدىيلارنىڭ قاچان بايقىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىر نەرسە بىلمەيمىز.

ناھايىتى ئوچۇق كۆرسەتكەندەك بۇ ئۇچرىشىشلار ئىسپاتلاشنىڭ ھاجىتى قالمىغۇدەك دەرىجىدە ناھايىتى مەشھۇر بولۇپ كەتتى. 1950- يىلدىن 1952- يىلغىچە تولۇق ئىككى يىل پۈختا تەييارلىق قىلىش بىلەن ئۆتتى. كېيىنكى يىللاردا «ئىنقىلاب» دەپ ئاتالغان «ئۇلۇغ ھەرىكەت»[1] مەيدانغا كەلگەن چاغدا جامال ئابدۇناسىر ئۆزىنىڭ تېگىشلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى، بىرىنچى قېتىم 1954- يىلدىن 1955- يىلغىچە، ئىككىنچى قېتىم 1965- يىلدىن 1966- يىلغىچە ئىككى قېتىم تارىختىكى ئەڭ قەبىھ قىرغىنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، مۇسۇلمانلارنى قانلىق باستۇردى.

بىز يەنە بىر قېتىم ئىسلام ئۇيغىنىش ھادىسىلىرىنىڭ تارىخىنى ۋە يېكى دۇشمەنلەرنىڭ بۇ ھەرىكەتنى يوقىتىش سۇيىقەستىنىڭ تارىخىنى سۆزلىمەيمىز بەلكى ئەڭ مۇھىم يۇنىلىشلەرنى گەۋدىلەندۇرىدىغان كەڭ دائىرىلىك «يول» لارنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

1954- يىلى 26- ئۆكتەبىردە «ئىسكەندىرىيە كومىدىيەسى»[2] ئويدۇرۇپ چىقىرىلدى. ھەمدە ئۇنىڭغا ئۇلاپلا «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» نىڭ ئەزالىرىدىن قېرى، ياش بولۇپ، 20 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم ھەربىي تۇرمە ۋە باشقا تۇرمىلەرگە قامالدى. دۇشمەن ئۇلارغا شۇ دەرىجىدە ۋەھشىي جازالاش ئۇسۇللىرىنى قوللاندىكى،

[1] مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى قانلىق باستۇرغان بۇ ۋەھشىي ھەرىكەت دەسلەپكى چاغلاردا ئاشۇنداق ئۇلۇغ ھەرىكەت دېگەن نام بىلەن ئاتالدى. ھەرىكەتنىڭ قورچاق رەئىسى مۇھەممەد نەجىب سۇرەتلىك ژۇرنالدا (ھەرىكەتتىن كېيىن نەشر قىلىنغان تۇنجى ساندا) ھەرىكەتنىڭ خەۋىرىنى بىلدۈرگەن تۇنجى ئادەمنىڭ مىسىردىكى ئامېرىكا كونسۇلى بولۇپ، ھەرىكەتتىن ئالتە ئاي ئىلگىرىلا ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلىدى. قورچاق رەئىسنىڭ بىلدۈرگەنلىرى پەقەت شۇنچىلىك ئەممە ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇنىڭ ھەقىقىي رەئىسى جامال ئابدۇناسىر بىلدۈ.

[2] 1954-يىلى 26- ئۆكتەبىر كەچ سائەت سەككىزدە مىسىر رادىيو ئىستانسىسى جامال ئابدۇناسىر ئىسكەندەرىيەدىكى ئازادلىق تەشكىلاتىنىڭ يىغىندا سۆز قىلىۋاتقان چاغدا، مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ئەزاسى مۇھەممەد ئابدۇلەتىفنىڭ زۇڭتۇڭغا قارىتىپ تاپانچىسىدىن ئوق ئېتىپ، ئۇنى جېنىدىن ئايرىغىلى تاس سالغانلىقىنى ئاڭلاتتى. ئاشۇ خەۋەر ئاڭلىتىلغان كۈندىن باشلاپ جامال ئابدۇناسىر «قەست قىلىش ۋەقەسى» نى باھانە قىلىپ مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ئەزالىرىنى قاماققا ئالدى ۋە ئۇلارنى شىددەتلىك باستۇردى. سەييد قۇتۇب 1954-يىلى 26-ئۆكتەبىردە قاماققا ئېلىنغاندىن كېيىن تۇرمىدە يېتىش جەريانىدا بۇ ۋەقەنى ئىنچىكىلىك بىلەن سۈرۈشتۈرگەن بولسىمۇ، بىراق «قېرىنداشلار» دىن ھېچكىمنىڭ جامال ئابدۇناسىرغا قەست قىلمىغانلىقى ئېنىقلاندى. 1955-يىلى ئاپرېلدا سوراقچى جامال رەبئى سەييد قۇتۇبنى سوراق قىلىپ بۇ ۋەقەنى پىلانلىغۇچىنىڭ كىملىكىنى ئېيتىش توغرۇلۇق ئۇنى قىستاپ كەتتى. سەييد قۇتۇب غەزەپ بىلەن «تۇرمىدىكى ۋەجەئىيەتتىكى قېرىنداشلارنى قانلىق باستۇرۇش سۇيىقەستىنى كىم پىلانلىغان بولسا، ئاشۇ ۋەقەنمۇ شۇ پىلانلىغان» دەپ جاۋاب بەردى. ئاپتور ئاشۇ «ۋەقە» نى «ئىسكەندىرىيە كومىدىيەسى» دەپ ئاتايدۇ. («تۇغۇلغاندىن شەھىدلىككىچە» ناملىق كىتاب 355-بەت ئابدۇل پەتتاھ خالىدىن.

ئاپتورنىڭ سۆزلەش ۋە تەسۋىرلەش ئىقتىدارى قانچىلىك يۇقىرى بولمىسۇن بۇلارنى سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدۇ[①].

1954- يىلى ئىيۇندىن باشلاپ ھادىسىدىن بەش ئاي بۇرۇن ھەربىي تۈرمىدە ھەر تۈرلۈك جازالاش قوراللىرى ئورنىتىلدى. ھەمدە شۇندىن باشلاپ مەخسۇس مۇشۇ ئىش ئۈچۈن يالالانغان گېرمانىيەنىڭ قاماق لاگېرلىرىدا گىتلېر جازالاش خىزمىتى ئۈچۈن ئىشلەتكەن تەجرىبىلىك «ناتسىستلار» گۇندىپايلارغا ئاشۇ جازالاش قوراللىرىنى قانداق ئىشلىتىشنى مەشىق قىلدۇردى[②].

[①] مەن ئوقۇرمەنگە مۇنداق بىر مىسالنى سۆزلەپ بېرەي، بەلكىم بۇ مىسال ھەربىي تۈرمىدىكى خىلمۇخىل ئازابلارنى تەسەۋۋۇر قىلىشتا مەلۇم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇشى مۇمكىن. 1954-يىلى نويابىردا يەنى ھادىسە باشلىنىپ بىر ئايچە ئۆتكەندىن كېيىن مەن قاماقتا ئېلىندىم. شەھىد يۈسۈف تەلئەت مەندىن 48 سائەت ئىلگىرى قامالغان ئىدى. ئۇلار ئۇچ ھەپتىدىن كۆپرەك ئاختۇرۇپ، ئۇنىڭ تۇرار جايىنى تاپقاندىن كېيىن، ئۇنى تۇتۇپ كېلىپ قاماقتا ئالغان ئىدى. ھەربىي تۈرمىدە ھەربىر مەھبۇسلار توپىنى «كۆتۈۋېلىش» ئادىتى بار ئىدى. بىز ئاڭلىق قىلىپ «كۆتۈۋېلىش مۇراسىمى» دەپ ئاتايتتۇق. تۈرمىنىڭ دەرۋازىسىدىن مەھبۇسلارنىڭ ئىسىملىرىنى تىزىملايدىغان ئىشخانىغا بارغۇچە بولغان يولدا بىر توپ گۇندىپايلار قاتار تىزىلىپ تۇراتتى. ھەربىر مەھبۇس ھەر بىر گۇندىپاينىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە ئۇنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن يا قامچا ئۇراتتى يا كالتەك بىلەن سالاتتى. يا يۈزىگە قاتتىق بىر كاچات ئۇراتتى، يا كۆكرىكىگە بىر مۈشت ئۇراتتى ياكى بەدەننىڭ قايسى بىر ئەزاسىغا بولمىسۇن ئاۋايلىماي ئايقىنىڭ تۆمۈر پاشنىسى بىلەن تېپىەتتى. ۋ دۆلەت مۇسۇلمانلارغا قارىتىقان ئومۇميۈزلۈك باستۇرۇش پىلانىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە تۈرمىگە يېڭىدىن كىرگۈچىلەرنىڭ كۆڭلىدە قورقۇنچ پەيدا قىلىش ئۈچۈن مەقسەتلىك قىلىنۇاتقان بىر ئىش ئىدى. مېنىڭ «كۆتۈۋېلىش مۇراسىمى» دىن ئېرىشكەن «نېسىۋەم» ئاشۇ ۋاقىتتا تۈرمىگە مەن بىلەن بىللە كىرگەن ھەر بىرەيلەننىڭ نېسىۋىسى بىلەن ئوخشاش ئىدى. بىراق مەن تۈرمىنىڭ ئىچكى دەرۋازىسىدىن سوراقچىلار ئىشخانىسىغا ئېلىپ مېڭىلغان شەھىد يۈسۈف تەلئەتنى كۆرۈپ، ئۆزۈمنى پۈتۈنلەي ئۇنۇتتۇم. گۇندىپايلارنىڭ ماڭا نېمە قىلغانلىقىنى كېيىنچە قېرىنداشلار ئەسلەتتى.

يۈسۈپ جىسمى كۆچلۈك، قىياپىتى سۈرلۈك، بەدەن قۇرۇلمىسى چىڭ ئادەم بولۇپ، ئەقىدىسىنىڭ مۇستەھكەملىكى ۋە ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇشتىكى باتۇرلۇقى بىلەن ھەممىگە تونۇلغان ئىدى.

بىراق بىز بايانتىن ئېيتىپ ئۆتكەنىدەك ئۇ دۇشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ، 48 سائەت ئۆتكەندىن كېيىنكى مەنزىرە مېنى ھەقىقەتەن چۆچۈتۈۋەتتى! قان ۋە قېقىزىل يۆت ئېقىپ چىقىۋاتقان يارا ئىككى پۇتىنىڭ ئۈستىدىن ئىككى قەدەمنىڭ ئاستىغىچە سوزۇلغان، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۆزۈن ئىككى بىلىكى پۇتۇنلەي قان بىلەن بويالغان ئىدى. ئىككى گۇندىپاي ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇپ بىرسى ئالدىدىن سۆرىسە يەنە بىرسى ئارقىدىن ئىتتىرەتتى. قان ئېقىپ تۇرۇۋاتقان ئىككى پاچاقنا ھەر قەدەمدە قامچىلار يېغىپ تۇراتتى. بىرسى ئالدىدىن يەنە بىرسى كەينىدىن قامچا ئۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ ھەرقېتىم ئۇنىڭ مېڭىشى بەش سانتىمېتردىن ئاشمايتتى. ئەگەر ئۇ بىر سانتىمېتر بولسىمۇ ئارتۇقراق مېڭىشقا قادىر بولالمىغان بولسا، تۈرمىنىڭ دەرۋازىسىدىن ئىشخانىغا بارغۇچە بولغان ئارىلىقتىكى بۇ ئۆزاق مۇساپە، ئۇ يۇزلىگەن قامچىلاردىن ئۆزىنى ساقلاپ قالغان بولاتتى. چۈنكى ئۇ قامچا ئۇنىڭ ئازابلىرىغا يېڭى ئازابلارنى قوشاتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن «كۆتۈۋېلىش مۇراسىمى» دا شەخسەن مەن يۇلۇققان ئىشلارنى پۈتۈنلەي ئەستىن چىقىرىپ قويدۇم. مەن تۈرمىگە كىرىشتىن بۇرۇن بۇ جايدا يۈز بېرىدىغان خىلمۇ-خىل ئازابلار ھەققىدە بەك كۆپ ئاڭلاپ كەتكەن ئىدىم. بىراق مەن ئاڭلىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئازابىنىڭ ھەقىقىي سۈرىتى بولۇپ، مېنىڭ بېشىمغا كەلمەي تۇرۇپلا، مەن ئۇنى ئاشۇ قورقۇنچلۇق مەنزىردە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم!

[②] 1965-يىلى ئىككىنچى قېتىملىق قاماقتا ھەربىي تۈرمىدە مېنى سوراق قىلىش جەريانىدا (بۇ ئىشلار سوراق خاتىرىسىگە يېزىلغان) سوراقچى بىلەن مېنىڭ ئارامدا تۇرۇندىكىدەك سوراقلار بولۇپ ئۆتتى.

سوراقچى: سەن بىر توپ جامائەتنىڭ ئالدىدىلا ئىسكەندىرىيە ھادىسىسى كومېدىيە ئىدى دېدىڭ. مەن: ياق! مەن ئۇنداق دېمىدىم. سوراقچى: ئەمىسە نېمە دېدىڭ؟ مەن: ئىسكەندىرىيە ھادىسىسى مەيلى راست بولسۇن ياكى ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان بولسۇن، ئەمەلىيەتتە يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى قېرىنداشلار ئۈچۈن ئالدىدىن تەييارلانغان ئىدى، دېدىم. سوراقچى:

1954-يىلدىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى قانلىق باستۇرۇش ھادىسىسى ئىسكەندىريە «كومىدىيەسى» دىن باشقا يەنە بىر ئىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك، يەنى پەلەستىن مەسىلىسىنى تەتقىق قىلىشقا، مەسىلىنى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل

(بۇنى ئىنكار قىلىپ) ئۇنىڭغا قارىتا قانداق پاكىتىڭ بار؟ مەن: مېنىڭ ھەمىمىز سەئىد ئىسمىلىك بىر دوستۇم بار ئىدى. ئۇ ھەربىي تۈرمىنىڭ باشلىقى ئەھمەد ئەنۋەر بىلەن تەڭ دەرىجىلىك ساقچى باشلىقى ئىدى. جامال ئابدۇناسىر ئۇنىڭغا بەك ئىشىنەتتى. بىز 1952-يىللاردا تونۇشۇپ، ئارىمىزدا كۆچلۈك دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتقان ئىدۇق. 1954-يىلى ئىيۇل ئاخشاملىرىنىڭ بىرىدە مەن ئۇنى يوقلاپ ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا باردىم.

(ئۇ ئادۇوكات بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى) ئۇنىڭ يېنىدا ئىككى گۈندىپاي بار ئىكەن. ھەمىمىز سەئىد ئۇلارنىڭ ئىشىنى تېزلا پۈتتۈرۈپ ئۇلارنى يولغا سالغاندىن كېيىن، «بۈ ياقتا كەل، مەن سېنى مۇھىم بىر ئىش ئۈچۈن ئىزدىمەكچى ئىدىم» دېدى. ئۇ ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى تاقىغاندىن كېيىن (سىرتتىن ئاچقىلى بولمىغىدەك دەرىجىدە) مەن سېنى تولىمۇ مۇھىم بىر ئىش ئۈچۈن ئىزدىمەكچى ئىدىم. بىز قايسى خىل شەكىلدە بولمىسۇن قېرىنداشلار بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنى توختىتىشىمىز كېرەك، دېدى.

توقۇنۇش ئەمەلىيەتتە يۈز بېرىپ بولغان تۇرسا قانداق توختايدۇ؟ دېدىم مەن.

_قېرىنداشلار شەرتنامىنى تەنقىدلەشنى توختاتسۇن! (شۇ يىلى ھۆكۈمەت بىلەن ئەنگلىيە ئوتتۇرىسىدا شەرتنامە تۈزۈلگەن بولۇپ قېرىنداشلار ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي ئېتىراز بىلدۈرگەن ئىدى.)

_قېرىنداشلار ئەمەلىيەتتە بۇ ھەقتىكى قارىشىنى ئاشكارا ئېلان قىلىپ بولغان تۇرسا ئەمدى قانداق قىلىدۇ؟

_ئۇلار سىياسەتتىن چېكىنىپ چىقىپ، ئۆزلىرىنى دىنى جامائەت دەپ ئېلان قىلسۇن!

_ئۇلار ئۆزلىرىنى قوغداش ئۈچۈن شۇنداق قىلامدۇ؟ ئۇنداقتا ئۇلار ئۆزلىرى قۇرۇپ چىققان ئۇلۇس ئۆزلىرى قوموزۇپ تاشلامدۇ؟ ئۇلار كەڭ دائىرىلىك ئىسلام ھەرىكىتىنىڭ ئاساسىنى ئىسلامنىڭ بىر قىسمى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ مەركەزلىك پىرىنسىپلىرىدىن نېمە قالىدۇ؟

_بۇ پەقەت ۋاقىتلىق ئەھۋال كىرىزىس ئۆتۈپ كەتكىچە سەن ئۇلارغا قانداق ھادىسىنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى ئۇقمايسەن دېدى ھەسەن سەئىد.

_ئۇلارغا نېمە ئىش يۈز بېرەر؟ دېدىم مەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈشنى تەلەپ قىلىپ، ئۇ جاۋاب بېرىشتىن كۆپ ئىككىلەنىدى. ئېيتقىنا ئۇلارغا زادى نېمە ئىش يۈز بېرىدۇ؟ دېدىم مەن سوئالىمنى تەكرارلاپ،

_مەن ئۇلارنىڭ قېتىدا ياشاۋاتقان ئادەم، نېمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلمەن. يەنى ئۇلار رەھبەر ھەسەنئۇل بەننانى ۋە جامائەت ئىچىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن شەخسلەرنى بۇ دۇنيادىن يوقىتىۋەتكەن ھەمدە ئىبراھىم ئابدۇلھادىينىڭ يولدا مىڭلىغان ياشلارنى تۇتۇپ قېينىغان ئەھۋال قايتا تەكرارلىنىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا دەۋەت يوقالغان بولىدۇ! دېدى ھەسەن سەئىد.

_بۇنىڭلىق بىلەن دەۋەت يوقالمايدۇ.دېدىم مەن.

_سەن ئازاب دەۋەتنى پاكلايدۇ دېمەكچى بولۇۋاتسەن، دېدى ئۇ كەسكىنلىك بىلەن سۆزنى داۋاملاشتۇردى. مەن بۇ گەپنى سەندىن كۆپ ئاڭلاپ كەتتىم. بىراق دەۋەت ھەرىكىتى يېڭىدىن قايتا قۇرۇلغىچە يەنە يۈز يىل ئۇتۇپ كېتىدۇ!

شۇنداقتىمۇ مەن نېمە ئىش قىلالايمەن؟!

سەن ئاكاڭ سەييىد قۇتۇب بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا ئېيتقىن، ئۇ قايسى خىل شەكىلدە بولمىسۇن ھۆكۈمەت بىلەن ئېلىپ بېرىۋاتقان توقۇنۇشنى توختاتسۇن!

_بولىدۇ، مەن شۇنداق قىلاي دەپ ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىن قايتىپ چىقتىم. بىراق مەن ئاكام بىلەن ئۇچراشمايلا تۇتقۇن قىلىش باشلىنىپ كەتتى.

مەن بۇلارنى سوراقچىغا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم. ئۇ قاتتىق گاڭگىراپ كەتكەنلىكتىن ئۇنى يوشۇرۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى.

ئۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي يېرىم مىنۇتتەك تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، كېكەچلەپ مۇنداق دېدى.

سوراقچى: ھادىسە ئىيۇلدا يۈز بەردى ئەمەسمۇ؟

مەن: ياق! 26-ئۆكتەبىردە يۈز بەردى.

سوراقچى: شۇنداق! قېرىنداشلار ئاشۇ چاغدا ئاللىقاچان جىنايەت ئۆتكۈزۈپ بولغان.

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن سوراقچى مېنى چاقىرتىپ «بىز ھەسەن سەئىدنى چاقىرىپ ئۇنىڭدىن سوردۇق، سەن سوراقتا سۆزلىگەن ئەھۋاللارنى ئۇ ئىقرار قىلدى» دېدى.

بىلەن ھەل قىلىش ھەققىدە رەئىس ئىزىنخاۋرغا دوكلات سۇنۇشقا تەكلىپ قىلىنغان. رەئىس ئىزىنخاۋرنىڭ «ئوتتۇرا شەرق» تىكى مەخسۇس ۋەكىلى «جونستۇن» نىڭ دوكلاتى مۇشۇ ھادىسە بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

«جونستۇن» بۇ مۇھىم ۋەزىپىنى ئورۇنداش ئۈچۈن تەييارلاندى. ۋە ئاشۇ رايونلارنى بىر-بىرلەپ كۆزدىن كەچۈردى. ھەمدە، ئەرەبلەر ۋە يەھۇدىيلار بىلەن ئۇچراشتى. ئاخىردا ئاساسلىق ئۈچ نۇقتىنى ئېنىق بايان قىلىدىغان دوكلاتنى سۇندى.

بىرىنچى نۇقتا: ئىيوردان دەريياسىنىڭ سۈيىنى ئەرەبلەر بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا تۆۋەندىكى نىسبەت بويىچە تەقسىم قىلىش، دەريا سۈيى سۈرىيە ۋە لۇئاندىن ئىبارەت ئىككى دۆلەتنىڭ كېسىپ ئۆتىدىغان بولغاچقا. ھەر بىر دۆلەت تەخمىنەن سۇنۇقنىڭ 10% نى ئىشلىتىدۇ. ئىيوردانىيە ۋە ئىسرائىلىيەدىن ھەر بىرى تەخمىنەن سۇنۇقنىڭ 40% نى ئىشلىتىدۇ. ئىسرائىلىيەلىكلەر بۇ سۇنى يېڭىدىن مۇھاجىر بولۇپ كەلگەن ئۇچ مىليون يەھۇدىينى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن نەقىب چۆللۈكىنى كۆكەرتىشكە ئىشلىتىدۇ. ئىيوردانىيىلىكلەر بولسا، بۇ سۇنى سۈرگۈن قىلىنغان ئەرەبلەرنى جايلاشتۇرۇش ئۈچۈن (غەربىي قىرغاقتىكى) ئۈچ مىليون گېكتار زېمىننى كۆكەرتىشكە ئىشلىتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسرائىلىيە بىلەن ئىسرائىلىيە ئەتراپىدىكى ئەرەب دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا ئېنىق چېگرا سىزىقىنىڭ مەۋجۇت بولماسلىقىغا ئاساسەن[1] شۇنداق قاراشقا بولىدۇكى، ئەرەبلەر ئىسرائىلىيە زېمىنلىرىغا بىمالال كىرىۋېرىدۇ. بىراق ئۆزىنى ھېلىمۇ ئەرەب زېمىنىدا دەپ ئويلايدۇ. ئوخشاشلا ئىسرائىلىيەلىكلەر ئەرەب زېمىنلىرىغا كىرىدۇ. ھەمدە ئۆزلىرىنى ھېلىمۇ ئىسرائىلىيە زېمىنىدا دەپ ئويلايدۇ. مانا بۇنىڭدىن رايون تىنچلىقىغا خەۋپ يەتكۈزىدىغان ھەربىي توقۇنۇش كېلىپ چىقىدۇ. نەتىجىدە ئىسرائىلىيە بىلەن ئەرەب دۆلەتلىرى ئوتتۇرىسىدا ۋاقىتلىق بولسىمۇ چېگرا بەلگىلەش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلىدۇ. ئاخىرقى ھېسابتا ئەرەب ئەللىرى بىلەن ئىسرائىلىيە ئوتتۇرىسىدا ئىككى يۈز مېتىر كەڭلىكتىكى چەكلەش سىزىقىنى قالدۇرغان ئاساستا چېگرا بەلگىلىنىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئەرەبلەر بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا بىرلىككە كەلگىلى بولمايدىغان باشقا ئىشلار ساقلانسا، ئۇنداقتا بۇ ئىختىلاپنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئەرەبلەر بىلەن يەھۇدىيلار يۈملاق ئۈستەل ئالدىدا ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ.

[1] ئاشۇ چاغدا ئەرەب ئەللىرى ئىسرائىلىيەنى ئېتىراپ قىلمايتتى ھەمدە ئۇلارنى «يالغان ئىسرائىلىيە» دەپ ئاتايتتى، چۈنكى بۇ جايدا ئېنىق چېگرا بەلگىلەنمىگەن ئىدى.

يەھۇدىيلارنىڭ مەنپەئەتىنى چىقىش قىلىپ تۇزۇلگەن، ئەرەبلەرگە زۇلۇم ۋە ھالاكەت ئېلىپ كېلىدىغان بۇ دوكلات ھازىر بىزگە ئانچە مۇھىم ئەمەس. چۈنكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللىقاچان تارىخنىڭ زىممىسىدىكى ئىشلارغا ئايلاندى. شۇندىن كېيىن ئىسرائىلىيە خالىغانچە قەدەممۇ قەدەم ئىلگىرىلەپ بۈگۈن ئاشۇ دوكلاتتا بەلگىلەنگەن دائىرىدىن زور دەرىجىدە ھالقىپ كەتتى. ھەمدە غەربىي قىرغاقنى پۈتۈنلەي ئىگىلەپ دەريا سۈيىنىڭ 80% نى ئۆزىنىڭ پايدىلىنىش دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋالدى. مۇسۇلمانلارنى خالىغانچە ئۆلتۈرۈپ، خالىغانچە سۈرگۈن قىلدى. تالاي كىشىلەرنى يۇرت-ماكانسىز مۇساپىرلارغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

بىزگە مۇھىم بولغىنى «جونستون» نىڭ دوكلاتىدىكى ئاخىرقى قۇرلار بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا بۇ قۇرلار ئامېرىكا ئىسرائىلىيەنى ئۆز ئورنىدا مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشنى ۋە ئىسرائىلىيەنىڭ مەۋجۇت بولۇشىغا كېرەكلىك «يارەملەرنى» بېرىشنى مەقسەت قىلىۋاتقان ھەمدە بۇندىن ئىلگىرى پىلانلانغان ۋە ئامېرىكا بىلەن ئىسرائىلىيە ئوتتۇرىسىدا ئالدىدىن كېلىشىۋېلىنغان قارارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يېڭىچە شەكىلدە ئىلگىرىلەيدىغان باسقۇچلۇق قەدەم سۈپىتىدە يەھۇدىيلار موھتاج بولۇۋاتقان «يول» ئىدى.

ئاشۇ دوكلاتنىڭ ئاخىرقى قۇرلىرى مۇنداق ئىدى:

«لېكىن ئۇزۇندىن بېرى مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتى مەۋجۇت بولۇپ كەلدى. بۇ جامائەت كۆچلۈك قوراللانغان ئەسەبىي جامائەت، ئۇلارنىڭ مىسىر ۋە باشقا ئەرەب ئەللىرىدىكى سانى بىر مىليون ئەتراپىدا. ئۇزۇندىن بۇيان بۇ جامائەت ئۆز كۈچىنى ساقلاپ كەلدى. بۇ خىل ئەھۋالدا بۇ مەسىلىنى قەتئىي ھەل قىلغىلى بولمايدۇ. ئوتتۇرا شەرق ۋەزىيىتى ھەرگىز مۇقىم بولمايدۇ».

گەپ ناھايىتى ئېنىق. بۇ دېگەنلىك بۇ جامائەتنى بىزگە يوقۇتۇپ بېرىڭلار، پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا بۇ مەسىلىنى ھەل قىلغىلى، ئوتتۇرا شەرقتىكى ئىشلارنى بىر ئىزغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر.

1954- يىلى ئىيۇندا دوكلات ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ئىزىنخاۋرغا سۇنۇلدى. ئىزىنخاۋر بۇنىڭغا قوشۇلۇپ، جامال ئابدۇناسرغا ئىجرا قىلىش ھەققىدە يولىيورۇق بەردى.

مانا بۇ ئىشلار ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشاپ، مۇسۇلمان قېرىنداشلارغا قانداق قارا قولنىڭ سۇنۇلغانلىقىنى، ئۇلاردىن ئاڭلاپ بىلىدىغان ئاقكۆڭۈل ئادەم-ئۇستاز ھەسەن سەيدنىڭ كۆڭلىدىكى قورقۇنچنىڭ سىرىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

***

قاباھەتلىك قىرغىنچىلىق قانخور «قاتىل» نىڭ قولىدا تاماملاندى. بەزىلەرنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈردى. يەنە بەزىلەر ئازابلاش جەريانىدا گۇنديپايلارنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلدى.شەھەرلەر بىر نەچچە يىللارغىچە قاتتىق ۋەھىمە ئىچىگە چۈشۈپ قالدى. كىشىلەرگە كۆرۈنۈشتە ئىسلام ھەربكتى مەڭگۈ كەلمەسكە كەتكەندەك تۇيۇلدى. دۇشمەنلەر قوللانغان تەدبىرلەرنى خاتىرجەم بولدى.

1962- يىلى مروبېرگىر «بۈگۈنكى ئەرەب دۇنياسى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق يازدى:

دىنى يۇزلىنىش بىلەن ئەلمانىي[1] secular يۇزلىنىش ئوتتۇرىسىدىكى بۇ كۈرەشنىڭ يېڭىلانغانلىقىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك سۈرىتى 1954-يىلدىن كېيىن مىسىردا پەيدا بولدى. بۇنىڭ سەۋەبى سولچىل مۇسۇلمان قېرىنداشلار ئەلمانىي(دىنسىزلىق) ھەربىكەتلىرىنىڭ كۈنسېرى كۈچىيىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، 1952-يىلى ھوقۇق تۇتقان قوراللىق دوستلىرىغا قېتىلىپ كەتتى.

مىسىر ھۆكۈمىتى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى ۋە ئۇلارنىڭ دىنسىز مىللەتچىلىك دەۋىتىگە قارشى تۇرىدىغان ئىسلامىي بىرلىك چاقىرىقىنى شەپقەتسىزلەرچە باستۇردى.

كېيىنكى بېتىدە يەنە مۇنداق يازدى:

«دىنى يۇزلىنىش بىلەن دىنسىز مىللەتچىلىك يۇزلىنىشى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كەسكىن كۆرەش، لېكىن، بۇ كۈرەشنى ۋاقتىنچە كېچىكتۈرۈش مۇمكىن، بىراق ئاشۇ كۈرەشتىكى غەلىبە دىنسىز مىللەتچىلىك يۇزلىنىشكە مەنسۇپ بولىدۇ».

ئاخىرىدا مىرو بىرگىر كىتاۋىنىڭ 385- 387-بەتلىرىدە رۇسىيە، تۈركىيە ۋە مىسىردىكى ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەر ھەققىدە ئۇزۇن بىر ئابزاسنى يازدى. ئۇنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، جامال ئابدۇناسىر مىسىردا مائارىپ پىروگراممىلىرىنى

[1] SCULAR دېگەن سۆز ئادەتتە «ئەلمانىي» دەپ تەرجىمە قىلىنىۋاتىدۇ. بۇ بىر خاتا تەرجىمە، ئۇنىڭ توغرا تەرجىمىسى «لادىنىي» (دىنسىزلىق ئېقىمى) بولۇشى كېرەك! («ھازىرقى زامانىدىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار»ناملىق كىتابنىڭ «ئەلمانىيلار»دېگەن بۆلۈمگە قارا!) چۈنكى كىشىلەر ئىسلامدا پۈتكۈل رېئاللىقى ۋە ھېس_تۇيغۇسى بىلەن ئىچىدە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا دىنىنىڭ سىرتىدا بولىدۇ. ئەمما بىر قىسىم ھەربىكەت ۋە بىر قىسىم تۇيغۇلار دىنىنىڭ سىرتىدا بولىدىغان تۇرۇپ ئۆلار ئوخشاشلا مۇسۇلمان ھېسابلىنىدىغان «ئەلمانىيلىق» پەلسەپىسى ئىسلامدا مەۋجۇت ئەمەس. بەلكى بۇ ئازغۇن چېرىكاۋىدكى ئەھۋال بولۇپ، ئۇنىڭ ياقىلىغۇچىلىرى «پادىشاھقا پادىشاھنىڭ ھەققىنى اللەغا اللەنىڭ ھەققىنى بەرگىن» دېيىشىدۇ. بىراق الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ ادْخُلُواْ فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر ئىسلام دىنىغا پۈتۈنلەي كىرىڭلار، يەنى ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن ئەھكاملىرىغا بويسۇنۇڭلار، بەزى ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلىپ، بەزى ئەھكاملىرىنى تاشلىۋەتمەڭلار، شەيتاننىڭ يوللىرىغا ۋە (ئىغۋاسىغا) ئەگەشمەڭلار، شەيتان سىلەرگە ھەقىقەتەن ئاشكارا دۇشمەندۇر﴾. (سۈرە بەقەرە، 208-ئايەت)

ئۆزگەرتىش، سانائەتنى جانلاندۇرۇش، ئايالارنى ئوقۇتۇش ۋە ئائىلىۋى مۇناسىۋەتلەرنى ئۆزگەرتىش يوللىرى ئارقىلىق ئەلمانىي (دىنسىزلىق) يۇرۇنىشىنى پەيدا قىلدى. ئۆزگەرتىش بەك ئاستا بولدۇ، بىراق مەڭگۈ ئارقىغا قايتمايدۇ!

***

لېكىن جامال ئابدۇناسرنى ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى يەھۇدىي-خىرىستىيانلارنى چوڭ بىر قورقۇنچ كۆتمەكتە ئىدى.

1963- يىلى ناسرنىڭ ئاخبارات ئاگېنتلىقى مۇنۇلارنى يەتكۈزۈشكە باشلىدى: «ئېنىقكى بۇ جايدا مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ سەپلىرى ئىچىدە بىر ھەرىكەت بار».

ئۇنىڭ مەنبەسى ۋە ھەجمىنى ئېنىق بىلگىلى بولمايۋاتىدۇ. لېكىن ئۇ جانلىنىشقا باشلىدى.

يۇقىرىقىدەك پۈتكۈل قىرغىن قىلىشلاردىن كېيىن قورقۇنچلۇق بىر تاسادىپىيلىق مەيدانغا كەلدى.

بارلىق ھادىسىلەردىن كېيىنمۇ؟!

شۇنداق! ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى تۇنجى مىنۇتتىن باشلاپ، مۇشۇ ساھەدىكى يەھۇدىي - خىرىستىيانلار ئۈچۈن تاسادىپىيلىق بولۇپ تۇيۇلدى.

ھەرىكەتنىڭ تۇنجى رەھبىرى ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇ ھەرىكەت دائىرىسىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى دۈشمەنلەر ئۈچۈن يەنە بىر تاسادىپىيلىق بولدى.

جامال ئابدۇناسىرنىڭ تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدىكى ۋەھشىيانە قىرغىنچىلىقلىرىدىن كېيىنمۇ قېرىنداشلارنىڭ سېپىدە ھەرىكەتنىڭ قايتا گۈللىنىشى تېخىمۇ قورقۇنچلۇق ۋە دەھشەتلىك تاسادىپىيلىق بولدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن 1965 - يىلى قانخور جاللاتنىڭ قولىدا ئېلىپ بېرىلغان قانلىق باستۇرۇش 1954- يىلدىكى قىرغىن قىلىشقا قارىغاندا، تېخىمۇ قورقۇنچلۇق ۋە تېخىمۇ دەھشەتلىك بولدى.

***

ئۈچىنچى قېتىم دەيمىزكى، بىز ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىنىڭ ھادىسىلىرىنىڭ تارىخىنى ياكى جامال ئابدۇناسرنىڭ تارىخىنى ۋە ياكى يەھۇدىي-خىرىستىيانلارنىڭ بۇ ھەرىكەتنى يوقىتىشتىكى سۈيىقەستلىك پىلانلىرىنىڭ تارىخىنى سۆزلىمەيمىز.

بەلكى بىز پەقەت بۇ كۆرۈنۈشلەرنى ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز. ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى بىر ئادەمنىڭ

قەلبىدە[1] باشلاندى.الله بۇ ئادەمنىڭ قەلبىنى ئېچىۋەتتى. الله بۇ ئادەمگە ئىسلامنىڭ يۈكسەكلىكىنى ھېس قىلدۇرىدىغان ۋە مۇشۇ يۈكسەكلىكنى رېئال ھاياتتا ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى ھەربىكەتلەندۈرىدىغان روھىي پارلاقلىق ۋە الله بىلەن بولغان ساپ رىشتىنى تەقدىم قىلدى.ئۇنىڭ ھاياتى سوپىزمدىن باشلاندى، ئۇ كېچىكىدىن باشلاپ سوپىزم جامائىتىگە قوشۇلدى. ئۇنىڭ روھى پارلاقلىقى چوڭقۇرلىشىپ قەلبى الله‌غا باغلاندى.

لېكىن ئۇ ئادەم الله‌نىڭ ئىلھامى بىلەن ئىسلامنىڭ سوپىزمچىلار شەكىللەندۈرگەن ۋە ئادەتلەنگەن ئۇقۇملاردىن نەچچە ھەسسە يۈكسەكلىكىنى: ئىسلامنىڭ پەقەت بەندە بىلەن پەرۋەردىگار ئوتتۇرىسىدىكى روھى مۇناسىۋەتلا ئەمەس، بەلكى ئۇ ھاياتنىڭ مۇكەممەل تۈزۈمى ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتى. شۇنداقلا ئىسلامنىڭ ئابىدلار رېئال تۇرمۇشتىن يىراق ھالدا، «تەرىقەت» يولىدىكى «بۇرادەرلەر»نىڭ بەلگىلىك مۇناسىۋىتى ئېچىدە غەرق بولۇپ كەتكەن شەخسىي ئىبادەت بولماستىن، بەلكى الله‌نىڭ شەرىئىتى (قانۇنى) نى ھۆكۈمران قىلىدىغان مۇسۇلمان جەمئىيەت ۋە مۇسۇلمان دۆلەت قۇرۇپ چىقىشتا ئەكس ئېتىدىغان شەخس ھەم كوللېكتىپ ئىبادەت ئىكەنلىكىنى، بۇ خىل ھۆكۈمەت مەۋجۇت بولمىغان ئىكەن، ئۇنداقتا مۇسۇلمان شەخس، مۇسۇلمان ئائىلە، مۇسۇلمان جەمئىيەت ۋە مۇسۇلمان دۆلەت قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت قەدەم باسقۇچلۇق زەنجىرسىمان تەرتىپ بويىچە ئۇنى قۇرۇش ئۈچۈن چوقۇم ھەربىكەت قىلىش كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتتى.

ئىمام شەھىد ھەسەنۇل بەننا «ياشلار» ناملىق ماقالىسىدە مۇنداق دەيدۇ. «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» پىروگراممىسىنىڭ قەدەم باسقۇچلىرى ئېنىق بەلگىلەنگەن. بىز مەقسىتىمىزنى ناھايىتى ئېنىق بىلىمىز. شۇنداقلا بۇ مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا قوللىنىشقا تېگىشلىك ئۇسۇللارنى ئېنىق بىلىمىز.

7. بىز ئالدى بىلەن تەپەككۇر ۋە ئەقىدە، ئەخلاق ۋە ھېس-تۇيغۇ، ھەربىكەت ۋە پائالىيەت جەھەتتىكى مۇسۇلمان ئادەمنى مەيدانغا كەلتۈرىمىز. دېمەك شەخسنى مۇشۇنداق تەربىيەلەيمىز.

9. ئۇنىڭدىن كېيىن تەپەككۇر ۋە ئەقىدە، ئەخلاق ۋە ھېس-تۇيغۇ، ھەربىكەت ۋە پائالىيەت جەھەتتىكى مۇسۇلمان ئائىلىنى بارلىققا كەلتۈرىمىز. بىز بۇنىڭ ئۈچۈن ئاياللارغا ئەرلەرگە ئوخشاش كۆڭۈل بۆلىمىز. باللارغا

[1] مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ قۇرغۇچىسى ھەسەنۇل بەننانى دېمەكچى.

ياشلارغا ئوخشاش كۆڭۈل بۆلىمىز. نەتىجىدە ئائىلىنى شەكىللەندۈرىمىز.

9. ئۇنىڭدىن كېيىن يۇقىرىقىلارغا ئوخشاش مۇسۇلمان خەلقنى بارلىققا كەلتۈرىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ئائىلىگە دەۋىتىمىزنى يەتكۈزۈش، ھەر قايسى جايلارغا ئاۋازىمىزنى ئاڭلىتىش، ئىدىيەمىزنى كەڭ-كۆلەملىك شەھەر، پايتەخت، رايون ۋە دۆلەتلەر ئىچىگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىمىز. بۇ جەريانىدا جاپا-مۇشەققەتلەرگە پەرۋا قىلمايمىز، بۇرەر ئۇسۇلنىمۇ قالدۇرۇپ قويمايمىز.

1. ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ خەلقنى مەسجىدكە باشلايدىغان، پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرىدىن ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەرلەر يېتەكلىگەندەك، ئىنسانلارنى ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىسىگە يېتەكلەيدىغان مۇسۇلمان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىمىز. بىز بۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئاساسلىرى ئۇستىگە قۇرۇلمايدىغان ۋە ئۇنى قانۇن مەنبەسى قىلمايدىغان ھەر قانداق ھۆكۈمەت تۈزۈمىنى ئېتىراپ قىلمايمىز. شۇنداقلا كاپىرلار ۋە ئىسلام دۈشمەنلىرى بىزنى ئۇنىڭ بىلەن ھۆكۈم ۋە ئەمەل قىلىشقا مەجبۇرلىغان مۇشۇ خىل ئەنئەنىۋى شەكىللەرنى ۋە سىياسىي پارتىيەلەرنى ئېتىراپ قىلمايمىز. بىز ئومۇمىيۈزلۈك ئىسلامىي بولغان ھۆكۈمەت تۈزۈمىنى بارلىققا كەلتۈرۈش ۋە مۇشۇ تۈزۈم ئاساسىدا ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىمىز.

***

ئۇنىڭ قەلبى ۋە روھىدىكى-ئۇنىڭ كۆزىنى مۇشۇ ھەقىقەتكە ئاچقان-بۇ خىل پارلاقلىق، شەكسىز ئىلاھى نۇر بۇلۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر يۈزلىنىشلىرى جەريانىدا زېمىندا ئۆز تەقدىرىنى نەچچە ئەسىردىن بۇيان ئومۇمەن ئىسلام دۇنياسىدا، خۇسۇسەن مىسىردا مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن ھادىسىلەرگە قارىتا تۇغرا ئىنكاس قايتۇرۇش بولدى. شۇنداقلا رافائەت راپىئىتتەھاۋى[1]، جامالىددىن

[1] رەفائەت راپىئىتتەھاۋى (1801-1879) ئوسمانىيە خەلىپىلىكىنىڭ سۇلتانى مەھمۇدII نىڭ دەۋرىدە فرانسىيەنىڭ پارىژ شەھىرىگە ئەۋەتىلىپ، 1826-يىلدىن 1831-يىلغىچە بەش يىل تۇرغاندىن كېيىن، پارىژدىن جەمئىيەتنى ئەلمانىيلىق ۋە ئەقلىچىلىك ئاساسىدا ئىنتىزاملاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئىدىيەلەرنى كۆتۈرۈپ كەلگەن. ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ياۋروپاغا ئەۋەتىلگەنلەر ياۋروپادىن قايتقاندىن كېيىن، يەنى 1930-يىلدىن باشلاپ دىنغا قارشى قوزغالغان ۋە 18-ئەسىردە مەيدانغا كەلگەن ياۋروپا ئىدىيەسىنى كەڭرى تارقتىش مەقسىتىدە يېزىلغان ۋۇلتىر، روسسۇ ۋە مۇنتىسكىيۇنىڭ ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىشقا باشلىغان.

ئافغانى[1]، مۇھەممەد ئەبدۇھ[2]، سەئىد زەغلۇل ۋە غەرب ئالدىدا روھى مەغلۇپ بولۇپ، غەربلەشتۇرۇش دولقۇنلىرىغا پەرقلىق دەرىجىدە غەرق بولۇپ كەتكەن بارلىق كىشىلەر توختاپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك توغرا مەيدان ئىدى.

ئاشۇ ئادەملەر ئۆز دەۋرىدە توغرا يۆلىنىشكە قاراپ مېڭىشى مۇمكىن ئەمەسمىدى؟

ئۇلار ئۆز دەۋرىدىكى شارائىتلارغا نىسبەتەن بىردىن بىر «ئەقىلگە ئۇيغۇن»، «مەنتىقىلىق» «ئەندىزە» بولغانمۇ؟

ياق! ئەينى ۋاقىتتا مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب ئەرەب يېرىم ئارىلىدا توغرا يۆلىنىش ۋە توغرا ھەرىكەتنى شەكىللەندۈرگەن ئۇلگە ئىدى. بىراق ئۇلار ئاشۇ «ئۇلگە» لىك يولغا ياكى شۇنىڭغا ئوخشايدىغان يوللارغا يۈزلەنمەس، بەلكى غەرب ئالدىدىكى روھى مەغلۇبىيەت سەۋەبىدىن غەربكە يۈزلەندى.

ئىشلارنىڭ تەقدىرىنى الله بەلگىلەيدۇ. خالىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىنى نۇرلاندۇرۇپ، خالىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى نۇرنى ئۆچۈرىدۇ. بىراق الله ئىنسانلارنىڭ ھەرىكىتى ۋە شەكسىز ئىلاھى نۇر بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر يۈزلىنىشلىرى جەريانىدا زېمىندا ئۆز تەقدىرىنى قانداق ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى بىزگە مۇنداق بايان قىلىدۇ.

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى﴾[3].

---

[1] جامالىدىن ئافغانى (1838-1897) كەچۈرمىشلىرى ئاجايىپ ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ ھاياتىدا چۈشىنىكسىز ئىشلار ھەقىقەتەن كۆپ، ئۇ ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەرقايسى شەھەرلىرىنى چالا قويماي دېگۈدەك ئايلىنىپ چىققان. شۇنداقلا ماسۇنىيە يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ، ھازىرقى زامانىدىكى يوشۇرۇن جەمئىيەت نىزامىنى مىسىرغا ئېلىپ كىرگەن ئەنگلىيەلىك بىلىنت ئەپەندى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان. رەشىد رىزا ئافغانى ئۈستىدە توختالغاندا: جامالىدىن ئافغانى«ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد» (ياراتقۇچى بىلەن يارتىلغۇچىنىڭ بىرلىكى) نەزىرىسىگە مايىل ئىدى. ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش ۋە تەرەققىي قىلىش ھەققىدىكى سۆزلىرى داۋۇنىنىڭ سۆزلىرىگە ئوخشاپ كېتەتتى دەيدۇ. (دىنلار ۋە ھازىرقى زاماندىكى ئېقىملار) ناملىق كىتاب 147-بەت.

[2] مۇھەممەد ئەبدۇھ (1849-1905) ئافغانىيىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن شاگىرتلىرىدىن بىرى. شۇنداقلا «بىرلىك ھالقىسى» ژۇرنىلىنى چىقىرىشتىكى ھەمكارچىسى. ئۇ لورد كىرومېر ۋە بىلىنىت ئەپەندى بىلەن دوستانە مۇناسىۋەتتە بولغان. مۇھەممەت ئەبدۇھنىڭ مەكتىپى-رەشىد رىزامۇ شۇنىڭ ئىچىدە_ ئىسلام قانۇنچىلىقىغا قايتا قاراپ چىقىش ئارقىلىق ئەنئەنىۋى ئادەتلەرگە ھۆجۇم قىلىشقا چاقىرغان. ئۇلار ئىسلام بىلەن غەرب مەدەنىيىتى ئوتتۇرىسىنى يېقىنلاشتۇرۇش ئۈچۈن قۇرئان ۋە ھەدىستىن ھالقىپ كەتكەن شەرىئەتكە خىلاپ پەتۋالارنى چىقارغان. شۇنداقلا ئۇ (مۇھەممەد ئەبدۇھ) ھازىرقى زامان ئىسلىم-پېنىنى ئەزھەرگە كىرگۈزۈپ، ئۇنى تەرەققىي تاپقۇزۇش ۋە زامانۋىلاشتۇرۇشقا چاقىرغان. («دىنلار ۋە ھازىرقى زاماندىكى ئېقىملار» ناملىق كىتاب 147-بەت)

[3] سۈرە رۇم، 41-ئايەت.

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾ ﴿بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار الله نازىل قىلغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ياماق كۆرۈش بىلەن، ئۆزلىرىنىڭ ئەمەللىرىنى بەربات قىلدۇ﴾[1].

﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاء وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ، الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ ﴿ئى مۇھەممەد ئېيتقىنكى، الله خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىپ، تەۋبە قىلغانلارنى توغرا يولغا باشلايدۇ. (تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى الله‌نى ئەسلەش بىلەن ئارام تاپىدۇ. بىلىڭلارکى، دىللار الله‌نى ئەسلەش بىلەن ئارام تاپىدۇ﴾[2].

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿بىز ئۇچۇن كۈرەش قىلغانلارنى ئەلۋەتتە يولىمىزغا يېتەكلەيمىز. الله ھەقىقەتەن ياخشى ئىش قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر﴾[3].

بۇ ئادەملەر ئۆزى توغرا يولدىن ئېغىپ، كەينىگە ئەگەشكەن پۈتكۈل خەلقلەرنى توغرا يولدىن ئازدۇرۇۋېتىش جاۋابكارلىقىدىن ھەرگىزمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

ئۇنداقتا بىز سوراپ باقايلى! ئەگەر ئاشۇ ئادەملەر قوللىنىۋاتقان ئۇسۇلنى تۈپتىن ئۆزگەرتىپ، توغرا ئۇسۇل قوللانغان بولسا، دەۋەت مۇۋەپپەقىيەت قازىنالارمىدى؟

بۇ بىر غەيىپ ئىش، گەرچە مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھابنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى «ئۇلگە» لىك ھايات بۇنىڭ مۇمكىنلىكىنى ئىپادىلەۋاتقان بولسىمۇ، بىراق بىز بۇنىڭغا كەسكىن جاۋاب بېرەلمەيمىز. لېكىن بۇ (دەۋەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالماسلىق ئېھتىمالى) ئاشۇ ئادەملەردىن دەۋەت مەجبۇرىيىتىنى ساقىت قىلۋېتەلمەيدۇ. چۈنكى الله ئۆز شەپقىتى بىلەن بىزنى دەۋەت قىلىشىمىزغا بۇيرىدى. ئەمما دەۋەتلىرىمىزدە مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشىشكە بۇيرۇمىدى. الله بىزنى نەتىجىلەرگە ئۆزى ئېرىشتۇرىدىغان ۋە تەقدىر قىلىدىغان بولغاچقا، بىزدىن تىرىشچانلىقىمىزنىڭ نەتىجىسى توغرۇلۇق ھېساب ئالمايدۇ. بەلكى بىزنىڭ كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىمىزدىن ھېساب ئالىدۇ. بىز تىرىشچانلىق كۆرسەتتۇقمۇ؟ قايسى خىل رەۋىشتە كۆرسەتتۇق؟

[1] سۈرە مۇھەممەد، 9-ئايەت.
[2] سۈرە رەئد، 27-28-ئايەتلەر.
[3] سۈرە ئەنكەبۇت، 69-ئايەت.

﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرىلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان يولدىن توسىدىغان بىر جامائەت بولسۇن! ئەنە شۇلار مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[1].

«ئەگەر الله سەن ئارقىلىق بىر ئادەمنى توغرا يولغا باشلىسا، بۇ سەن ئۈچۈن قىزىل تۆگىدىنمۇ ياخشىراق».[2]!

«قىيامەت كۈنى پەيغەمبەرلەر الله‌نىڭ دەرگاھىغا كېلىدۇ. بەزى پەيغەمبەرلەر بىلەن بىر ئادەم بىللە، بەزىلىرى بىلەن ئىككى ئادەم بىللە، يەنە بەزىلىرى بىلەن ھېچكىم يوق يالغۇز ھالەتتە كېلىدۇ».[3]

«ئەگەر قىيامەت بولسا، بىرىڭلارنىڭ قولىدا بىر تۇپ جىرىم (كۆچەت) بولۇپ، قىيامەت بولۇشتىن ئىلگىرى ئۇنى تىكىشكە ئۈلگۈرەلىسە، دەرھال تىكسۇن».[4]

ئەگەر ئاشۇ ئادەملەر كىشىلەرنى الله تەرەپكە يېتەكلەش مەجبۇرىيىتىنى ئۆتىگەن بولسىمۇ، بىراق ھېچكىم ئۇلارنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشمىغان بولسا: ئۇلار ئوخشاشلا ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلغان بولىدۇ. الله ئالدىدا جاۋابكارلىققا قالمايدۇ. ئۇلارنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشمىغانلار، ئۆز خاتالىقىنىڭ جازاسىنى ئۆزى تارتىدۇ.

***

ھەسەنۈل بەننانىڭ قەلبىدىكى بۇ پارلاقلىق بىز ئېيتىپ ئۆتكەنىدەك ئىلاھىي نۇر بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا بىر نەچچە ئەسىردىن بۇيانقى ئىسلام دۇنياسىدا خۇسۇسەن مىسىردا مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن ھادىسىلەرگە قارىتا تۇغرا ئىنكاس قايتۇرۇش ئىدى.

شۇنداقلا سۈيقەستچىلەرنىڭ خەلىپىلىكنى يوقىتىش سۈيقەستىگە قارشى غالىب الله‌نىڭ تەقدىرى ئىدى.

خەلىپىلىك ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلار ھېس قىلغان يوقۇتۇش، ئىسلام دۇنياسىغا يەتكەن چەكسىز غەم-قايغۇ، قەلبلەرنى قاپلىۋالغان چۈشكۈنلۈك ھەسەنۈل بەننانىڭ دەۋەت قۇرۇلۇشىغا تۈرتكە بولدى. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە شۇنداق دېدى: «ئەگەر ئىسلام دۆلىتى يوقالغان بولسا، ئۇنداقتا بىز نېمە ئۈچۈن ئۇنى قايتىدىن قۇرۇپ

[1] سۈرە ئال ئىمران، 104-ئايەت.
[2] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
[3] بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
[4] بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

چىقىشقا ئۇرۇنمايمىز؟». ﴿وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿الله خالىغان ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىردۇر. لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بۇنى ئۇقمايدۇ﴾[1].

***

دەۋەت شەھىد ھەسەنۇل بەننانىڭ ھاياتىدا كەڭ دائىرىلىك باشلاندى. يۇز مىڭلىغان كىشىلەر بۇ دەۋەت توپىغا قوشۇلدى.

بۇ دەۋەت توپىغا قوشۇلغانلار ھەر قايسى ساھەدىكى خىلمۇ-خىل كىشىلەردىن تەركىب تاپقان ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئاربىسىدا بىر تۈركۈم سوپىزمچىلار بولۇپ، ئۇلار مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتىنى ئۇلارغا تونۇشلۇق بولغان سوپىزم ئاساسىي بويىچە ماڭدىغان، بىراق «ئازغۇن»سوپىلار پەيدا قىلغان «بىدئەت»لەردىن خالىي، نۇرلۇق يېڭى سوپىزم جەمئىيىتى دەپ ئويلاپ قالدى. ئاندىن ئۇلار بۇ جامائەت ئەزالىرىنىڭ ئۇلار مېڭىۋاتقان «يول»دىن ئۇلارنى چىقىرۋەتمەيدىغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇ جامائەتنىڭ ئۇلارنى سوپىزمچىلارنىڭ كەمستىشىگە سەۋەب بولغان ئازغۇنلۇقلارغا ئېلىپ بارمايدىغانلىقىنى كۆردى.

ئۇلارنىڭ ئاربىسىدا نۇرغۇنلىغان پاك ۋە ساپ دىل ياشلار بولۇپ، ئۇلار جەمئىيەتنى بۇزۇۋاتقان ۋە بۇلغاۋاتقان ۋەيران قىلغۇچى ھالاكەتلىك دولقۇنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ۋە غەرب مەدەنىيىتىگە قارتا ئېنىق مەيدانغا ئىگە. يەنى غەرب مەدەنىيىتىدىن ئۆز ئەقىدىسى ۋە مەيدانغا زىتلاشمايدىغان، پايدىلىق تەرەپلەرنى قوبۇل قىلىپ: ئۇنىڭ ماددىي ۋە ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق، جىنسىي پاراكەندىچىلىك، ۋە الله ھارام قىلغان ئىشلارنى ھالال قىلىش قاتارلىق زىيانلىق تەرەپلەرنى رەت قىلىدىغان ياشلار ئىدى.

بۇنداق ياشلار جەمئىيەتتە ھەقىقەتەن مەۋجۇت ئىدى. ئۇلارنى دولقۇنلار تېخى يۇتۇپ كەتمىگەن: ئۇلارنىڭ پاكلىق ۋە ساپلىقنى بۇلغۇۋەتمىگەن ئىدى. لېكىن ئۇلار ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالمىغان ئىدى. ئۇلار چېچىلاڭغۇ شەخسلەر بولۇپ، ھېچقانداق مۇناسىۋەت ئۇلارنى بىر-بىرىگە باغلىيالمايتتى. ھېچنەرسە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرسىنى بىرلەشتۈرەلمىگەن ئىدى. ئۇلار جەمئىيەتكە قېتىلماي بېكىنمىچىلىك

[1] سۈرە يۈسۈف، 21-ئايەت.

ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر بولغان بولۇپ، ئاشۇ خىل بۇرۇقتۇرمىچىلىق ئىچىدە ئۆمرىنى ئۆتكۈزەتتى. باشقىلار ئۇلارغا مەسخىرىلىك قارايتتى! ئۇلار جەمئىيەتتە بىرەر «ئېقىم» پەيدا قىلالمايتتى. چۈنكى ئۇلار كۆچلۈك كەلكۈن (سەل) تەرىپىدىن ئىتتىرىلىپ بىر چەتكە چىقىرىلىپ، بىر چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان چېچىلاڭغۇ شەخسلەر ئىدى. ئۇلارغا ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ يوقۇلۇش ۋە تۈگەشنى كۈتمەكتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار مەۋجۇت تۇرۇپ ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى ھەرگىز ھېس قىلالمايتتى!

مانا ئەمدىلىكتە ئۇلار ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى قايتىدىن ھېس قىلدى. ئۇلار جەمئىيەتتىن بىر چەتتە قالدۇرۇلغان چېچىلاڭغۇ شەخسلەر بولۇپ قالمىدى. بەلكى ئۇلار ئۆز ئېڭىدا ھېس قىلغىلى بولىدىغان مەۋجۇدىيەتكە ئايلاندى. يەنە ۋەيران قىلغۇچى دولقۇنلاردىن ئايرىلغان، ھايات يولىدا ئۆزگىچە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغان پەرقلىق مۇستەقىل ۋۇجۇدقا ئايلاندى. توغرا، ھالاكەتلىك دولقۇن ئۇنىڭغا بېسىم پەيدا قىلىدۇ. بىراق ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقىنى، ئالاھىدىلىكىنى ۋە ئۆز ئارا باغلىنىشچانلىقىنى يوقىتىۋېتەلمەيدۇ بەلكى ئۇنى كۈنسايىن ئاشۇرىدۇ.

ئۇ ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلىدۇ. بۇزغۇنچى دولقۇن ئۇنىڭ بېسىمىنى ھېس قىلىدۇ. گەرچە ئۇ دولقۇن ئۇنىڭ سەۋەبىدىن توختاپ قالمىسىمۇ، ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىسىمۇ ۋە ئۆز يولىدا مېڭىشتىن چېكىنمىسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن چوقۇم بېسىم ھېس قىلماي قالمايدۇ.

بۇ جايدا بىر تۈركۈم «جامائەتلەر» بار. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ «دىنىي ھېسسىياتى»نى قاندۇرۇش ئۈچۈن كەلگەن. ئۇلار ئىسلام ھەققىدە ئاشۇ ھېسسىياتتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. ئۇلار ئىمام شەھىدنىڭ نۇتۇق ۋە دەرسلىرىدە ئۇلارنىڭ دىنىي تۇيغۇسىدىكى تەشنالىقىنى قاندۇرىدىغان، ئاندىن ئۇلارنى «جامائەت»كە قوشۇپ جانلىق ھەرىكەتلەرگە سەپەرۋەر قىلىدىغان «روھى» ئىلھاملارنى، اللە ئۇنىڭغا چوڭقۇر تەسىرلەندۇرۇش كۈچىگە ئىگە مول روھى ئىلھاملارنى ئاتا قىلغانلىقىنى ھېس قىلغان ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئاشۇ «بوشلۇق»نى تولدۇرۇش ئىدى.

ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاشۇ چاغدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان سىياسىي پارتىيەلەرنىڭ ئەزالىرىدىن تەركىب تاپقان بىر تۈركۈم مەنپەئەتپەرەسلەر بار ئىدى. ئۇلار بۇ جامائەتنى كۈنسېرى تېزلىك بىلەن تەرەققىي قىلدۇاتقان يېڭى سىياسىي پارتىيە ياكى زېمىننى تىترىتىۋاتقان، «ئەزالىرى» كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقان

يېڭى پويىز دەپ ئويلاپ قالدى. ئاندىن ئۇلار ئۆز كۆڭلىدە ئەزالىرى ۋە مۇناسىۋەت دائىرىسى ئەڭ كۆپ بولغان بۇ «پارتىيە» گە قوشۇلۇش (ياكى «پويىز»غا چىقىۋېلىش) ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ بىر ياخشى پۇرسىتى، ئۇنداقتا پۇرسەت ئۆتۈپ كەتمەسلىكى، پويىز كېتىپ قالماسلىقى كېرەك دەپ قاردى.

بىراق 7818- 7819- يىللىرىدىكى كەڭ كۆلەملىك زەربە بېرىشتە ئۇلارنىڭ ھەممىسى قېچىپ كەتتى. بەلكى مەڭگۈ كەلمەسكە كەتتى .

سوپىزمچىلار قاچتى. ئۇلار كەسكىن ھالدا بۇ جامائەتنىڭ نۇرلۇق يېڭى سوپىزم جامائىتى بولماستىن، بەلكى جىھاد ھەرىكىتىنى تەشكىل قىلغۇچىلار ئىكەنلىكىنى، بۇ ھەرىكەتكە قاتناشقۇچىلارنىڭ تارىختىكى مۇجاھىدلار دۇچ كەلگەن ئۆلتۈرۈلۈش، ئازابلىنىش، سۈرگۈن قىلىنىش ۋە ھەيدەپ چىقىرىلىش قاتارلىق جازالارغا دۇچ كېلىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلدى، ئەمەلىيەتتە ئۇلار بۇ يەرگە ھەرگىزمۇ بۇ مەقسەتتە كەلمىگەن ئىدى. ئۇلاردا بۇنىڭغا قارىتا ئىدىيەۋى تەييارلىق ۋە چىدامچانلىق مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار «قاچ - قاچ» دەپ توۋلىغىنىچە ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپ كەتتى.

مەنپەئەتپەرەسلەر قېچىپ كەتتى. ئۇلار بۇ «پويىز» نىڭ ھۆكۈمرانلىق تەختىگە يەتكۈزۈشتىن تولىمۇ يىراقتا ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئەمەلىيەتتە ئۇلار مۇشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن ھوقۇق تۇتۇش مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى ئىدى. بىراق ئىش چاتاق! دەرھال قېچىش كېرەك. «پالاكەت» بېسىشتىن بۇرۇن دەرھال قېچىپ قۇتۇلۇش لازىم .

«خەلقلەر» قېچىپ كەتتى. ئۇلار بۇ جايدا ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ھېسسىياتىنى قاندۇرىدىغان كۈچنى قايتا تاپالمىدى. ئۇلار مۇشۇ تۈيغۇدىن باشقا نەرسىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. ئىسلام ھەققىدە ئۆنىكىدىن باشقا نەرسىنى بىلمەيتتى. بىراق تۇرمە، ئازاب - ئوقۇبەت، سەرسانلىق ۋە ئۆلۈم ئۇلارنى كۈتمەكتە ئىدى. دېمەك قېچىش كېرەك. ھاكىمىيەت ئۇلارنى بۇ جامائەتنىڭ «قۇيرۇقى» دەپ جازاغا تارتىشتىن ئىلگىرى قېچىپ قۇتۇلۇش كېرەك!

پاك ۋە ساپ دىل ياشلار قالدى. ياق! ئۇلارنىڭ پەقەت بىر قىسمىلا قالدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇنىڭدىن ئىلگىرى يولدىكى ئازابلارنى بىلمەيتتى. ئۇزاققا قالماي كېتىۋاتقان يولدا بەدەللەرنى تۆلەپ، قۇربانلارنى بېرىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. بەلكى ئۇلار بۇنى بۇلغانغان جەمئىيەتنىڭ كىر - قاسماقلىرىدىن

يىراق بولغان كۆڭۈلدىكىدەك بىر ياخشى سايادەت، ئەگەر بىز جاپا چەكسەك ئەلۋەتتە ۋەيران قىلغۇچى بۇزۇقچىلىق ئوتتۇرىسىدا دىننى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن جاپالارنى چېكىمىز. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «كىشىلەرگە شۇنداق بىر زامان كېلىدۇ، بۇ زاماندا دىن ئۈستىدە مۇستەھكەم تۇرغۇچى چوغنى چىڭ سىقىمداپ تۇرغان كىشىگە ئوخشايدۇ» دېگەن دەپ قارىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆزلىرىنىڭ تۇرمىلەرگە قامىلىپ، دارغا ئېسىلىدىغانلىقىنى، كۈنلىرىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەت، سەرسانلىق ۋە سەرگەردانلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان ئىدى .

ئەمەلىيەتتە ئىمام شەھىد ھەسەنۇل بەننا «تۈنۈگۈن بىلەن بۈگۈن ئوتتۇرىسىدا» ناملىق ماقالىسىدە بۇنى ئۇلارغا ناھايىتى ئۇچۇق ئېيتىپ مۇنداق دېگەن: «مەن سىلەرگە شۇنى ئۇچۇق جاكارلايمەنكى، سىلەرنىڭ دەۋىتىڭلار نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ھېلىھەم ناتونۇش ھالەتتە تۇرماقتا. ئەگەر ئۇلار دەۋىتىڭلارنىڭ مەقسەت ۋە نىشانىنى بىلىپ قالىدىغان بولسا، شۇ ھامان سىلەر قاتتىق ئۆچمەنلىك ۋە رەھىمسىزلەرچە دۈشمەنلىككە دۇچ كېلىسىلەر. كۆز ئالدىڭلاردا تالاي قېينىچىلىقلارنى كۆرىسىلەر. سىلەرگە ئازابلار كېلىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا سىلەر دەۋەتچىلەر ماڭغان يولغا قەدەم باسقان بولسىلەر. ئەمما ھازىر سىلەر ناتونۇش ھالەتتە تۇرۇۋاتىسىلەر. سىلەر ھېلىھەم دەۋەتكە تەييارلىق قىلىۋاتىسىلەر. دەۋەت ئۈچۈن كۈرەش ۋە جىھادقا تەييارلىق قىلىۋاتىسىلەر. خەلقىنىڭ ئىسلام ھەقىقىتىنى سىلەرنىڭ يولۇڭلاردا داۋان ھاسىل قىلىدۇ. دىندارلار ۋە رەسمىي ئالىملار ئىچىدە سىلەرنىڭ ئىسلامىي چۈشەنچەڭلارنى يوچۇن سانايدىغان، سىلەرنىڭ ئاشۇ يولدىكى جىھادىڭلارنى ئىنكار قىلىدىغان ئادەملەرنى ئۇچرىتىسىلەر. كاتتىباشلار، داھىيلار، ھوقۇقدارلار ۋە نوپۇز ئىگىلىرى سىلەرگە ئۆچمەنلىك قىلىدۇ. ھۆكۈمەتلەر سىلەرنىڭ يولۇڭلارنى توسىدۇ. ھەر قانداق ھۆكۈمەت سىلەرنىڭ ھەرىكىتىڭلارغا چەك قويۇشقا، يولۇڭلاردا قېينىچىلىق پەيدا قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

غەرب تاجاۋۇزچىلىرى سىلەرگە تاقابىل تۇرۇش ۋە سىلەرنىڭ دەۋەت نۇرۇڭلارنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن ھەر بىر يولدا سىلەرنى ماراپ ياتىدۇ. ئۇلار يەرلىك ھۆكۈمەتلەرگە، بۇزۇقلارغا، ھاكىمىيەتكە يانتايىاق بولغۇچى كۈچلەرگە ۋە سىلەرگە ئەسكىلىك ۋە دۈشمەنلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغۇچىلارغا تايىنىدۇ. ھەممىسى سىلەرنىڭ دەۋىتىڭلار ئەتراپىدا گۈمان توزانلىرىنى ۋە تۆھمەت بورانلىرىنى تارقىتىدۇ. ئۇلار كۈچىگە، ھوقۇقىغا، ئىقتىسادىغا، نوپۇزىغا تايىنىپ دەۋەتنى قاتتىق ئەيىبلەشكە ۋە ئۇنى

كىشىلەرگە ئىنتايىن قەبىھ سۈرەتتە كۆرسىتىشكە ئۇرۇنىدۇ.

﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِؤُواْ نُورَ اللّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّهُ إِلاَّ أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿ئۇلار ئېغىزلىرى بىلەن اللەنىڭ نۇرىنى ئۆچۈرمەكچى بولىدۇ. گەرچە كاپىرلار ئۆچ كۆرسىمۇ اللە ئۆز نۇرىنى تولۇقلىماي قالمايدۇ﴾[1].

ناھايىتى ئىنىقكى سىلەر بۇنىڭ بىلەن دەۋەت مەيدانىغا كىرىسىلەر، تۈرمىلەرگە قامىلىپ، دارغا ئېسىلىسىلەر، سۈرگۈن قىلىنىپ سەرسان ۋە سەرگەردان بولىسىلەر.سىلەرنىڭ بايلىقىڭلار مۇسادىرە قىلىنىدۇ. خىزمىتىڭلار بىكار قىلىنىدۇ. ئۆيلىرىڭلار ئاختۇرۇلىدۇ. بۇ ئىمتىھان سىلەرگە بەك ئۇزۇن بولۇشى مۇمكىن.

﴿أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ ﴿كىشىلەر بىز ئىمان ئېيتتۇق دېسىلا سىناقتا دۇچ كەلمەيمىز دەپ ئويلامدۇ؟﴾[2]. لېكىن اللە بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرگە مۇجاھىدلارنىڭ غەلىبىسىنى ۋە ياخشى ئەمەل قىلغۇچى مۇسۇلمانلارنىڭ مۇكاپاتىنى ۋەدە قىلدى. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر مەن سىلەرنى دەردلىك ئازابتىن قۇتقۇزىدىغان بىر تىجارەتكە باشلاپ قويايمۇ؟﴾[3]. ﴿فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ﴾ ﴿بىز مۇئمىنلەرنى ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرى ئۈستىدىن كۈچەيتتۇق» نەتىجىدە ئۇلار غالىبلارغا ئايلاندى. سىلەر مەڭگۈ اللەنىڭ يارەمچىلىرى بولالامسىلەر؟﴾[4]. كۈچلۈك زەربىدىن كېيىن جامائەتنىڭ ئىچكى قىسمىدا ساقلىنىپ قالغان كىشىلەر ئەمەلىيەتتە ئىمام شەھىدنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن ۋە كىشىلەر ئۇلارنى «پائالىيەتچان قېرىنداشلار» دەپ ئاتايدىغان كىشىلەر ئىدى. گەرچە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆپىنچىلىرىدە بىز بۇنىڭدىن كېيىن سۆزلەپ ئۆتمەكچى بولغان-تەشكىللىنىش ۋە ھەربىكەتتە «ئالدىراقسانلىق»نىڭ تەسىرلىرى ئاشكارا بولغان بولسىمۇ!

***

ئىمام شەھىدنىڭ ھەپتىلىك دەرسىدە ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشۈپ مۇسۇلمان قېرىنداشلار جامائىتىنىڭ ئاممىۋى مەركىزىنى ۋە ئۇنىڭ چۆرىسىدىكى بوش بىكار كوچىلارنى توشقۇزۇۋەتكەن جامائەتلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئىشلارنىڭ ئادەتتىكى

[1] سۈرە تەۋبە، 32-ئايەت.
[2] سۈرە ئەنكەبۇت، 2-ئايەت.
[3] سۈرە سەف، 10-ئايەت.
[4] سۈرە سەف، 14-ئايەت.

ئىش ئەمەس، سەپەرنىڭ ئاددىي سەپەر ئەمەس بەلكى جىھاد ۋە ئازاب ئىكەنلىكىنى كۆرگەن چاغدا تىنماي قېچىپ كەتتى. شۇنداقلا ئىمام شەھىدنىڭ ئۇزۇلمەي داۋاملىشۋاتقان سەپەرلىرىدە ئۇ قاتارنىڭ شەھەر يېزىلىرىغا چىققان چاغدا ئۇنى كۈتۈۋالغان جامائەتلەرمۇ قېچىپ كەتتى. لېكىن ئاشۇ خىل توپلىشىش ھادىسىسى ئەڭ تۆۋەن مۆلچەرلىگەندە بىر نەچچە خىل ئەھۋالنى ئىپادىلەيدۇ:

بىرىنچى: مىسىردىن ئىسلامنى يوقىتىش، مىسىرنى «ياۋروپانىڭ بىر پارچىسى» غا ئايلاندۇرۇش ياكى مىسىرنى «ئوتتۇرا ئاق دېڭىزنىڭ بىر قىسمى» غا ئايلاندۇرۇش ۋە ياكى ئىسلامدىن باشقا قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن بىر يېرىم ئەسىردىن بۇيان تىنماي ھەربىكەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئويلىغانىدەك، ئىسلام ھەرگىزمۇ قەلبلەردىن بىر پۈتۈن كۆتۈرۈلۈپ كەتكىنى يوق.

ئىككىنچى: ئىنسانلار ئۇلارنى ئۇيۇشۇشقا چاقىرىدىغان دەۋەتنى كۈتمەكتە. خەلقلەر نان ياكى شۇنىڭغا ئوخشايدىغان مۇھىم (ئاشكارا) زۆرۈرىيەتلەرنى تەلەپ قىلىدىغان نامايىشلارغا توپلاشقاندەك، ماددىي مەۋجۇدىيەتكە ئالاقدار ئىشلاردىن باشقىسىدا ھەرگىزمۇ ئۆزلۈكىدىن بىر يەرگە جەم بولمايدۇ. ئەممىا «قىممەت» لەر ئۈچۈن ئۇيۇشۇش بولسا، ھەر دائىم بىر رەھبەرلىككە موھتاج. دىنى ئالىملار خەلق ئۆز كىرىزىسلىرىدا ئۇلارغا موھتاج بولىدىغان ياكى ئۇلار كۆپچىلىكنى ئۆز ئارا ئۇيۇشۇشقا چاقىرىدىغان رەھبەرلەر بولۇپ، خەلق ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىپ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ھەربىكەت قىلىدۇ.

ئالىملار دەۋەت مەيدانلىرىدىن غايىب بولۇپ، كىتابلار قېتىغا بېكىنىپ، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالغاندىن كېيىن «دىنى» رەھبەرلىك يوقالدى. ھەمدە ئۇنىڭ ئورنىدا «دىنسىز» رەھبەرلىك ئوتتۇرىغا چىقتى ياكى چىقىرىلدى، خەلقلەر ئۇلارغا ئەگىشىپ، بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن رەۋىشتە ئازغۇنلۇققا گىرىپتار بولدى.

دىنى رەھبەرلىك يەنە بىر قېتىم مەيدانغا كېلىۋىدى خەلقلەر قايتىدىن ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشتى، بۇ قېتىم گەرچە ئىدىيەۋى ھۇجۇم ۋە غەربىكە مەپتۇن بۇلۇش سەۋەبىدىن ئۇنىڭ نىسبىتى تۆۋەن بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ ئىسلام ئۈممىتىنى قاپلىۋالغان قاراڭغۇلۇقنى يوقىتىشقا، ئىسلامنى ئۆزىنىڭ نۇرلۇق ھەقىقىتى بۇيىچە ئوتتۇرىغا قويۇشقا ۋە يېڭى ئەۋلادلارنى ئىسلامي ھەقىقەتلەر بۇيىچە تەربىيەلەشتە رەھبەرلىكىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىگە يارىشا كېڭىيىشىنى ۋە جانلىنىشىنى قوبۇل قىلىدىغان ئۇيۇشۇش بولدى.

ئۈچىنچى: ئىسلام ئىنسان تەبىئىتىنىڭ دىنى بۇلۇش سۈپىتى بىلەن ھەر دائىم

قەلبلەرنى ئۆزىگە تارتىپ تۇرىدۇ. تەبىئەت تۈز بولسا ئىسلام يولىغا قاراپ ماڭىدۇ ۋە ئىسلامغا ئەگىشىش ئۇنىڭغا تولىمۇ ئاسان بولىدۇ. ئەگەر ئىنسانلارنى ئىسلامدىن نەپرەتلەندۈرۈش ئىسلام ئاڭسىزلىق، قالاقلىق، ئاجىزلىق ۋە ئارقىدا قېلىشنىڭ سىمۋولى دېگەن گۇمانىنى ئۇلارنىڭ ئېڭىغا سىڭدۈرۈش ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ياشاۋاتقان ئارىغۇن رېئاللىق دۇشمەنلەر تەرىپىدىن كونترول قىلىۋېلىنغان بولسا، ئۇنداقتا ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى تۇغرا يوسۇندا ئوتتۇرىغا قويۇش، يات قەلبلەرنى ئىسلامغا قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ كاپالىتى شۇنداقلا ئۇلارنى بىر بايراق (ئىسلام بايرىقى) ئاستىغا ئۇيۇشۇشقا دەۋەت قىلىش خىلمۇ-خىل ئازغۇنلۇقلار ئىچىدە بۆلۈنۈپ كەتكەن مۇسۇلمانلارنى ئۇلارنىڭ تەبىئىي ۋەزىيىتىگە قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ كاپالىتى.

﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُواْ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

﴿بۇ مېنىڭ توغرا يولۇمدۇر، شۇ يولدا مېڭىڭلار، ناتوغرا يوللاردا ماڭماڭلار، ئۇلار سىلەرنى اللەنىڭ يولىدىن ئايرىۋېتىدۇ﴾[1].

توغرا، ئىسلامنىڭ يەنە بىر قېتىم كۆچىيىشى مۇشەققەتلىك جىھادقا موھتاج!

تۇغرا، بۈگۈن دۇنيا يەھۇدىيلىرى، دۇنيا خرىستىيانلىرى ۋە ئۇ ئىككىسىنىڭ قورۇقچىلىرى تەرىپىدىن ئىسلامغا قارشى قوزغالغان زەھەرلىك ئۇرۇش ئىسلامنىڭ كۆچىيىشى ئۈچۈن تەلەپ قىلىنغان جىھادنى ئۆتمۈشتىكى ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن نەچچە ھەسسە مۇشەققەتلىك قىلىپ قويدى. ئۇنداق ئىكەن بۇ جىھادقا ئۆتكۈر ئىرادىلىك مۇسۇلمانلاردىن باشقىسى بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. دەل شۇنىڭ ئۈچۈن دەۋەتكە ئاۋاز قوشقۇچىلار ئۆز توپى ئىچىدە بەكمۇ ئاز بولىدۇ. گەرچە ئۇلار قارىماققا كۆپتەك بىلىنسىمۇ!

مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى توغرا. لېكىن ئۇنىڭ ماھىيىتى ئۆزگەرمەستىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئۇ يۈزلىنىش بىلەن يەنى ئەمەلىيەتتە ھازىرغا قەدەر يۈزلىنىپ كەلگەن سان بىلەن ئەمەس بەلكى ئىسلامغا قايتىش يۈزلىنىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

مۇشۇ خىل ماھىيەت سەۋەبىدىن دۇشمەنلەر بۇ دەۋەتكە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنى پۈتۈنلەي يوقاتتۇق دەپ ئويلىغاندىن كېيىن بۇ دەۋەتنىڭ كېڭىيىپ، ئەركىن نەپەس ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن چاغدا ئۇلارنىڭ ساراڭلىقى قايتىدىن قوزغىلىدۇ!

***

[1] سۈرە ئەنئام،153-ئايەت.

ھەسەنۇل بەننا ئېلىپ بارغان خىزمەت ئىسلام ئۇممىتىنى قايتا قۇرۇشقا ئوخشاپ كېتىدىغان زور پائالىيەت ئىدى .

بۇ ئۇممەتنىڭ ھالى ئۆرۈلۈپ چۈشۈشكە تاس قالغان تامغا ئوخشايتتى. ھەسەنۇل بەننا بۇ تامنى تىكلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

ئۇنىڭ خىزمىتى جەمئىيەتتىكى كېرەكلىك خىشلارنى بىر يەرگە توپلاش بولمىدى ياكى كەلكۈن«سەل» ئېقىتىپ كەتكەن ئۇششاق تامچىلارنى بىر جايغا جۇغلاش بولمىدى. بەلكى يۇقىرىقىلار بىلەن قوشۇپ ئاشۇ خىشلاردىن پۇختا بىنا قۇرۇش ۋە مۇشۇ تامچىلاردىن ئېتىلىپ تۇرىدىغان جانلىق دولقۇنلارنى ھاسىل قىلىش بولدى.

ئۇنىڭ خىزمىتى ئىسلامنى ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ روھى دۇنياسىدا «ھەربىكەت» كە بەلكى «تۇرمۇش» ۋە «خىزمەت» پىرىنسىپىغا ئەمەلىي مەشغۇلاتقا ئايلاندۇرۇش بولدى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئىسلام «شەيخلەر» نىڭ قولىدا ھايات ۋە ھەربىكەتتىن ئايرىلغان قۇرۇق رامكىلارغا ئايلانغان: مۇھەممەد ئەبدۇھنىڭ قولىدا رېئاللىقنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلمايدىغان ئۆزگەرتىش ئۈچۈن «جىھاد» قىلمايدىغان مەدەنىي ۋە ئەقلىي پىرىنسىپقا ئايلانغان؛ سوپىزمچىلارنىڭ قولىدا ئەۋلىيا، مازايى-ماشايىخلارغا ئايلانغان؛ خەلقلەرنىڭ قولىدا بوشاڭلىق، ھۇرۇنلۇق ۋە خۇراپاتقا ئايلىنىپ قالغان.

يەھۇدىي-خىرىستىيانلار ئىسلامنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى مەركەزلەشتۈرگەن ئاشۇ زامان ۋە ماكاندا بۇ مۇھىم ۋەزىپە ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ مەيدانغا چىقىدىغان ھەر قانداق ئىنسان ئۈچۈن بۇ ھەقىقەت ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى.

غەربلەشتۈرۈش دولقۇنلىرى بىلەن بىرلىكتە پەيدا بولغان ۋە ئىسلام ئۇممىتىنىڭ رېئال دۇنيادىكى ئىسلام مەشغۇلاتىدىن تەدرىجىي ئايرىلىپ قېلىشىدىن كېلىپ چىققان شەخسىيەتچىلىك روھى پارچىلىۋەتكەن قەلبلەرنى قېرىنداشلىق رىشتىسى بىلەن بىر بىرىگە چېتىش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس ئىدى.

كۆز ئالدىدىكى راھەتكە ئادەتلەنگەن، ئاخىرەتنى ئەسلىگەندە پەقەت ياخشى نىيەت بىلەن چەكلىنىپ قالمىسا، كۆپرەك ئىبادەت شوئارلىرى بىلەن ئەسلەيدىغان روھلارنى دۇنيا مەنپەئەتىدىن ئايرىلىپ، دەۋەتكە ئۆزىنى بېغىشلايدىغان قىلىپ تەربىيەلەش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس ئىدى.

دۇنيا خۇشاللىقىغا كۆنۈپ كەتكەن ئاشۇ روھلارنى اللە يولىدىكى ئۆلۈمنى ئەڭ ئالىي ئارزۇ ھېسابلاپ، ئاشۇ ئۆلۈمگە راستچىللىق بىلەن ئۆزىنى بېغىشلايدىغان

قىلىپ تەربىيەلەش ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس ئىدى.

بۇ مۇھىم ۋەزىپە ئۇچۇن كۆكرەك كېرىپ مەيدانغا چىققان ھەر قانداق ئىنسانغا بۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. بىراق الله دەۋەتچى ۋە قۇرغۇچىدا بولۇشقا تېگىشلىك روھى پارلاقلىق، قەلبى سۈزۈكلۈك، الله‌نى سۆيۈش، چەكسىز مېھرىبانلىق، خىزمەتنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇش، جاپاغا چىداش، ئۇيۇشتۇرۇش، رەھبەرلىك قىلىش ۋە ئىنتىزاملاشتۇرۇش ئىقتىدارى قاتارلىق سۈپەتلەرنى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا مۇجەسسەملەشتۇرگەن بۇ ئۇلۇغ قۇرغۇچىغا نىسبەتەن ھەقىقەتەن ئاسان بىر ئىش بولدى.

***

بىراق ھەسەنۇل بەننا قۇرۇپ چىققان بۇ چوڭ بىنا بىر قانچە يوچۇقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، بۇ يوچۇقلار ھەربىرىدە يۆلىنىشىگە ئوخشىمىغان سۈرئەتتە داۋاملىق تەسىر كۆرسەتتى. بىزنىڭ ئويلىشىمىزچە، بۇ يوچۇقلار ھەربىرىنىڭ دەسلىپىدە بۇ ئۇلۇغ قۇرغۇچى ئۇچۇن ئانچە ئېنىق بولمىغان، بىراق كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىدىن ئازغىنە بۇرۇن بۇ يوچۇقلار ئۇچۇق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. گەرچە ئۇنىڭغا ئۆز ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ قەلبىدە ئۇنى مۇستەھكەملەشكە پۇرسەت بولمىغان بولسىمۇ!

بىرىنچى يوچۇق: خەلقلەرنى ۋاقتى يېتىپ كېلىشتىن ئىلگىرى ئۇلارنى ئۇيۇشتۇرۇشقا ئالدىراپ كېتىش.

كىشىلەرنى يېتەكلەشتە، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە مۇمكىن قەدەر كۆپ سانلىق ئادەملەرنى توغرا يولغا باشلاشقا قىزىقىش دەۋەتچى ۋە ئىسلاھاتچىلارنىڭ بەلكى پەيغەمبەرلەرنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى كۈچلۈك ئىنسانىي ئىنتىلىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنىڭ ھەقىقەتەن چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشماسلىقىدىن چوڭقۇر قايغۇرۇش ھېس قىلغىنىدەك، كىشىلەرنى توغرا يولغا يېتەكلەشكە نىسبەتەن چوڭقۇر ئىنتىلىش تۇيغۇسىدا بولاتتى، ھەتتا پەرۋەردىگار ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن:

﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾ ﴿ئەگەر ئۇلار قۇرئانغا ئىمان ئېيتمىسا، ئەپسۇسلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىماندىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىدىن ئۆزۈڭنى ھالاك قىلىۋېلىشىڭ مۇمكىن﴾[1].

[1] سۈرە كەھف، 6-ئايەت.

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاء وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، سەن خالىغان ئادەمنىڭ ھىدايەت قىلالمايسەن، لېكىن اللە ئۆزى خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ. اللە ھىدايەت تاپقۇچىلارنى ياخشى بىلىدۇ﴾[1].

بىراق بۇ يەردە بىر ئىلاھىي قانۇنىيەت بار. گەرچە ئىشلار دەسلەپتە دەۋەتچى ۋە ئىسلاھاتچىلارغا قېيىن تۇيۇلسىمۇ، بىراق دەۋەت ئىشلىرى دەل ئاشۇ قانۇنىيەتنىڭ تەلىپى بۇيىچە ماڭىدۇ. ياخشىلىق ئاشۇ قانۇنىيەتنىڭ ئىچىدە مەيدانغا كېلىدۇ. دەسلەپتە ئەگەشكۈچى خەلقلەرنىڭ كۆپ بولۇشى بۇ قانۇنىيەتلەرنىڭ دائىرىسىدىكى ئىش ئەمەس ياكى ياخشىلىقنى ئەملگە ئاشۇرۇشنىڭ ۋاستىلىرىمۇ ئەمەس:

ئەگەر ياخشىلىق يولىنىڭ باشلانمىسىدىلا بۇ خىل كۆپلۈكتىن مەيدانغا كېلىدىغان بولسا، ئۇنداقتا اللە ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىدىن ھەمدە پەيغەمبەرنىڭ ھاياتىدا، يەر شارىدا ئۇنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنى ۋە كۈچلۈك دۆلەتكە ئىگە قىلىشنى تەقدىر قىلغان دىندىن بۇ خىل كۆپىيىشنى ھەرگىز توسۇپ قالمىغان بولاتتى.

بىز ئىشلارنى اللەنىڭ تەقدىرىدىن ئايرىپ، ئۇنىڭغا يەرشارى نۇقتىسىدا تۇرۇپ قارىغان ۋاقتىمىزدا، بىزگە ئەرەبلەرنىڭ باشتۇڭ ۋە سەركەشلىكى[2] مەككىدىكى تولۇق ئون ئۇچ يىللىق دەۋەت جەريانىدا پەيغەمبەرگە ئەگىشىدىغان كىشىلەرنىڭ سانىنى ئازايتىۋەتكەندەك تۇيۇلۇپ قالىدۇ. بىراق بىز ئىشلارغا اللەنىڭ تەقدىرى نۇقتىسىدا تۇرۇپ قارىغىنىمىزدا، اللە ئەگەر خالىسا ئاشۇ ساناقلىق يىللاردا پەيغەمبەرنىڭ ئەتراپىغا مىڭلىغان ئادەملەرنى توپلاشقا تامامەن قادىر ئىدى.

بىراق اللەنىڭ تەقدىرى، اللە بىر نەرسىنى «بارلىققا كەل» دەپلا بارلىققا كەلتۈرەلەيدۇ. مۇشۇ دەۋەتنىڭ غەلىبىسى ۋە مۇۋاپىقىيىتى ئۇچۇن ئاساس سالىدىغان رەۋىشتە ئىجرا بولدى. بۇ خىل سۈرەتتىكى دەۋەت يەرشارىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ئاساسقا ئىگە دەۋەت بولدى. بۇ دەۋەت اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن باشقا دەۋەتلەر قالدۇرالمىغان تارىخى سەھىپىلەرنى قالدۇردى.

مەككىدىكى ئون ئۇچ يىل جەريانىدا پەيغەمبەرگە ئاۋاز قوشقان ئادەملەر ساناقلىق ئازغىنە كىشىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ سانى ئىككى يۈزگىمۇ يەتمەيتتى. لېكىن ئۇلار پۈتكۈل ئىنسانىيەت تارىخىدا تەڭداشسىز بولغان ئاشۇ تۇنجى ئەۋلادىنىڭ

---

[1] سۈرە قەسەس، 56-ئايەت.

[2] ئاللاھتائالا: ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا﴾ ﴿(ئى مۇھەممەد!) تەقۋادارلارغا خۇش-خەۋەر بېرىشىڭ ۋە سەركەش قەۋمنى ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن، بىز قۇرئاننى سېنىڭ تىلىڭ بىلەن چۈشىنىشلىك قىلىپ نازىل قىلدۇق﴾.(سۈرە مەريەم، 97-ئايەت)

يادروسى ئىدى.

توغرا، ئۇلار ھەقىقەتەن ئاز ئىدى. بىراق ئۇلار بىناكارلىك تىلى بىلەن ئېيتقاندا پۈتكۈل بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەر ئىدى. ئۇلار بىنانى كۆتۈرۈپ تۇراتتى ۋە بىنانى زىممىدا مەۋجۇت بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلاتتى.شۇنداقلا بىناكار بىنانى قۇرۇپ چىقىشتا تۈنجى قەدەمدىن باشلاپ، كۆچلۈك، پۈختا، مۇستەھكەم ئاساس (ئۇل) قا تايىنىدۇ. ئاندىن كېيىن يەنە لاي ۋە تاشلارنى قويۇشتىن بۇرۇن بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان تۈۋرۈكلەرنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. اللەنىڭ تەقدىرى پەيغەمبەرنىڭ قولىدا ئېلىپ بېرىلغان دەۋەتنى دەل ئاشۇنداق قىلدى. پەيغەمبەرنىڭ ئەتراپىدىكى ئازغىنە جامائەت پەيغەمبەرگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ غەمخورلۇقى، يولىۋرۇقى ۋە تەربىيەسىگە ئېرىشتى ھەمدە ئۇنىڭدىن تۇلۇق ئېنېرگىيە قوبۇل قىلدى. نەتىجىدە ئۇلار اللەنىڭ خاھىشى بويىچە ھەربىر بۇلۇڭدىكى مۇستەھكەم تۈۋرۈك بولدى. ئاندىن كېيىن اللەنىڭ تەقدىرى ئەنسارىيلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇلار مۇھاجىرلار بىلەن بىرلىكتە پەيغەمبەرنىڭ قولىدا تەربىيەلەندى. ئۇلارمۇ ئازغىنە ساناقلىق جامائەت ئىدى. ئوخشاشلا پەيغەمبەرنىڭ تەربىيەسى، غەمخورلۇقى ۋە ئەتراپلىق تەربىيەسىگە، يولىورۇقىغا ئېرىشتى. يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسىدە مۇھاجىرلار ھەممىنىڭ ئالدىدا ئىدى. مانا بۇلار بىنانى پۈتتۈرىدىغان ۋە ئۇنى ۋەزىپىنى ئورۇنداش سالاھىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان تاشلارنى قويۇشتىن بۇرۇنقى ئىش ئىدى. ئاشۇ كىشىلەر ھەققىدە اللە مۇنداق دەيدۇ:

﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا﴾ ﴿سەن كىشىلەرنىڭ اللەنىڭ دىنىغا توپ-توپ بولۇپ كىرىدىغانلىقىنى كۆرەتتىڭ!﴾[1]. مانا بۇ دەۋەت مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ۋە ئۇنىڭ كۆچىنى زورايتقان ئىلاھى تەرتىپ.

بىز ئىشلارنى بۇ خىل سۈرەتتىن باشقىچىرەك شەكىلدە پۈتتى، تۈنجى مىنۇتتىن باشلاپ ياكى دەۋەتنىڭ تۈنجى يىللىرىدىلا كىشىلەر اللەنىڭ دىنىغا توپ-توپ بولۇپ كىردى دەپ ئويلاپ باقايلى.!

ئەمەلىيەتتە بىنا مۇشۇنداق سۈرەتتە پۈتەرمىدى؟ اللە مۇستەھكەم قىلىشنى تەقدىر قىلغاندەك بۇ بىنا زىممىدا مۇستەھكەم قەد كۆتۈرۈپ تۇرالارمىدى؟

ناھايىتى ئېنىقكى اللە بىر نەرسىگە «بارلىققا كەل» دېسە، ئۇ دەرھال بارلىققا كېلىدۇ. ئەگەر اللە خالىغان بولسا ئەلۋەتتە شۇنداق قىلاتتى. ئەگەر اللە بىر ئىشنى

[1] سۈرە نەسر، 2-ئايەت.

تەقدىر قىلغان بولسا، ئەلۋەتتە ئۇ ئىش بۇلاتتى.

بىراق اللەنىڭ ئىرادىسى ئۇلۇغ كائىناتتا، يەرشارىدا ۋە ئىنسانلار ھاياتىدا بىر بۆلەك قانۇنىيەتلەرنى بېكىتتى. ھەمدە ئاشۇ قانۇنىيەتلەرنى ئۆز ئىرادىسى بويىچە كائىنات، زېمىن ۋە ئىنسانلاردىكى ئاساسلىق ئامىل قىلدى. دەۋەتكە ساناقلىق ئادەملەرنىڭ ئاۋاز قوشۇپ پەيغەمبەرنىڭ ئەتراپىلىق كۆڭۈل بۆلۈشىگە ئېرىشىپ، بىنائى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەردىن بولۇشىنى دەۋتتىكى قانۇنىيەتلەردىن بىرى قىلىپ بېكىتتى.

تەربىيە كۆپلەپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئاستا خاراكتېرلىك مۇشەققەتلىك پائالىيەت جەريانىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تارىختىكى ئەڭ ئۇلۇغ تەربىيەچى. بىراق ئۇ ئەگەر تۇنجى مىنۇتتىلا مىڭلىغان ئادەملەرگە يۈزلەنگەن بولسا، ئاشۇ سانى چەكلىك ئازغىنە جامائەتكە يولىورۇق بېرىپ، تەربىيەنى ئەڭ مۇكەممەل سۈرەتتە ۋە اللەنىڭ ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولدۇڭلار﴾[1] دېگەن سۆزىگە لايىق ئەڭ مۇكەممەل ئۆلچەمدە ئەمەلىيلەشتۈرگەندەك، ئۇنداق كۆپ ئادەملەرگە بىر-بىرلەپ يولىورۇق ۋە تەربىيە بېرەلمەيتتى. غەمخورلۇق قىلىپ بولالمايتتى. شۇڭا ئىش اللەنىڭ ئىنسانلار ھاياتىدىكى تەقدىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇدىغان قانۇنىيەتلەر بىلەن ماس ھالدا مۇشۇ خىل رەۋىشتە تولۇقلاندى. اللە ئۆزى بىلىدىغان بىرەر ھېكمەت سەۋەبىدىن مۇشۇ دىننىڭ بارلىق ئىشلىرىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەتلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۇنداق بولمىغاندا، كېيىنكى مۇسۇلمان ئەۋلادلار «ئالدىنقىلار ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەت بىلەن غەلىبە قازاندى. ئەلچىلىك ئاخىرلىشىپ، پەيغەمبەرلىك ئۈزۈلگەندىن كېيىن ئۇنداق مۆجىزە خاراكتېرلىك قانۇنىيەتلەر قايتا مەيدانغا كەلمىدى» دېيىشىپ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشتىن يالتىيىپ قالاتتى.

بۇ دىندىكى ئەڭ چوڭ مۆجىزە اللەنىڭ كىتابى بولۇپ، اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئۇ قىيامەتكىچە ساقلىنىپ تۇرىدۇ.

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ ﴿قۇرئاننى بىز نازىل قىلدۇق. ئۇنى ئۆزىمىز قوغدايمىز﴾[2].

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110-ئايەت.

[2] سۈرە ھىجر، 9-ئايەت.

ئەگەر پەرىشتىلەرنىڭ بەدىر كۈنىدىكى مۇسۇلمانلار بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇشقا قاتنىشىشى ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەت بولسا، ئۇنداقتا مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇش قىلىۋاتقان پەرىشتىلەرنى ئەينەن كۆرۈشى ئوخشاشلا ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەتتۇر. دېمەك، پەرىشتىلەرنىڭ ياردەم بېرىشى ئۈچۈن مۇئمىنلەرنىڭ يېنىغا چۈشۈپ ئۇلارنى مۇستەھكەملىشى، كۆچەيتىشى ۋە ئارامىلىق بېغىشلىشى ئاللاھ ئۆزى ئۆزى خالىغان لاياقەتلىك بەندىلىرىگە يۈرگۈزىدىغان رېئال تەقدىردۇر.

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ، نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، (پەرۋەردىگارىمىز اللهدۇر) دېگەنلەر، ئاندىن توغرا يولدا بولغانلارغا پەرىشتىلەر چۈشۈپ »قورقماڭلار، غەم قىلماڭلار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان جەننەت ئۈچۈن خۇشال بۇلۇڭلار، بىز دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە سىلەرنىڭ دوستۇڭلارمىز» دەيدۇ﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدا ئەمەلىيلەشكەن رېئال قانۇنىيەت شۇكى، جاھىلىيەت ھەقىقەت چاقىرىقىغا قارشى چىقىپ، ئۇنىڭغا ئۇرۇش قوزغىدى. تەھدىت سالدى ۋە زەھەرلىك كۆزىنى تىكتى. بارلىق چەكلەش، قورقىتىش توپقا قوشۇلۇشتىن توستى. دەسلەپتە دەۋەتنى پەقەت ئاز ساندىكى كىشىلەرلا قوبۇل قىلدى. ئىمان ئۇلارنىڭ قەلبىدە مۇستەھكەم بولدى. ئۇلار جاھىلىيەتكە باش ئەگمەي، ئۇنىڭ بارلىق زىيانكەشلىكلىرىگە بەرداشلىق بەردى. ئۆز مەيدانىدا مۇستەھكەم بولدى. ئۇلار جاھىلىيتكە باش ئەگمەي، ئۇنىڭ بارلىق زىيانكەشلىكلىرىگە بەرداشلىق بەردى. ئۆز مەيدانىدا مۇستەھكەم تۇرۇپ، قىلچە چېكىنمىدى. سىناق ئۇلارنىڭ ئىمانىنى تېخىمۇ كۆچەيتتى.

نەتىجىدە ئۇلار بۇنىڭ بىلەن پۈتۈنلەي ساپلاشتى. اللە ئۇلارنى ئامانەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا ۋە بىنانى قۇرۇپ چىقىشقا تاللىدى.

سىناق بىر قانۇنىيەتتۇر.

﴿أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ، وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ ﴿ئىنسانلار ئىمان ئېيتتۇق، دەپ قويۇش بىلەنلا

[1] سۈرە فۇسسىلەت، 30-31-ئايەتلەر.

سىنالماي قالدۇرۇلمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق. الله ئىمانىدا راستچىللارنى ۋە ئىمانىدا يالغانچىلارنى چوقۇم بىلىدۇ﴾[1].

مۇئمىنلەرنى پاكلاش دۇشمەنلەرنى يوقىتىشتىن بۇرۇنقى قانۇنىيەتتۇر:

﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿بۇ الله‌نىڭ مۇئمىنلەرنى (ئۇلارغا يەتكەن مۇسىبەت ئارقىلىق) پاكلىشى ۋە كاپىرلارنى يوق قىلىشى ئۈچۈندۇ﴾[2].

سىناق ۋە پاكلاش مۇددىتى ئاخىرلىشىپ، الله ئۇلارنىڭ قەلبىنىڭ ساپ ۋە خالىس بولغانلىقىنى، الله ۋە الله‌نىڭ پەيغەمبىرى ئۇلار ئۈچۈن باشقا ھەر قانداق نەرسىدىن سۆيۈملۈك بولغانلىقىنى بىلگەن چاغدا، الله‌نىڭ يەر شارىدا ئۇلارنىڭ كۆچمەن زورايتىش ۋە ئىنسانلارنى ھەقىقەت دەۋرىگە توپ-توپ بولۇپ كىرگۈزۈش قانۇنىيىتى ئەملگە ئاشىدۇ.

سىناق ۋە پاكلاش مەزگىللىرىدە ئامانەتنى ئۈستىگە ئالغۇچىلار ئۇچۇن زۆرۈر بولغان تەربىيەنىڭ كۆپلىگەن تەرەپلىرى ئورۇنلىنىدۇ. ئامانەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان بۇ ئادەملەر تۇنجى قېتىم جاھىلىيەتكە تاقابىل تۇرىدىغان دەۋەتكە، كېيىن قوشۇلغان كىشىلەر ھازىرلاشقا تېگىشلىك بولمىغان سۈپەت ۋە خۇسۇسىيەتلەر ئۇلارغا زۆرۈر بولىدىغان كىشىلەر بولۇپ، زېمىندا پۈتكۈل بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەرنى ئورنىتىش ئاشۇ تۈۋرۈكلەر ئارىسىدىكى جايلارغا تاش تىزىشقا قەتئىي ئوخشىمىغاندەك، ئۇلارمۇ كېيىنكىلەرگە ئېلىنىپ بېرىلىدىغان تەربىيەلەشكە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشكە موھتاج بولىدۇ.

بۇ تۈۋرۈكلەر ئالاھىدە ياشاشقا، ئۆزىگە خاس قۇرۇلمىغان ئۆزگىچە ئاساسلارغا ۋە ئاشۇ ئاساس (ئۇل) لارنى تولۇقلاش ئۈچۈن مەلۇم دەۋرىگە موھتاج بولىدۇ. ئەگەر بۇ تۈۋرۈكلەرنى ياشاشنىڭ بارلىق پىرىنسىپلىرى تولۇق بولمىسا، ئۇنداقتا كېيىنكى مەزگىللەردە پۈتكۈل بىنا چاك كېتىشكە ياكى ئۆرۈلۈپ چۈشۈشكە دۇچ كېلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە يالغۇز تۈۋرۈكلەرنىڭ ئۆزىلا بىنانى شەكىللەندۈرەلمەيدۇ ۋە ياكى بىنانى قۇرۇپ چىقىشتىكى نىشانىنى ئەملگە ئاشۇرۇپ بېرەلمەيدۇ. ئۇنداقتا ئامىللارنى شەكىللەندۈرىدىغان، بىنانى پۈتتۈرىدىغان ۋە بىنا قۇرۇشتىكى نىشانىنى ئەملگە ئاشۇرۇدىغان سەن بىنانىڭ ئۇلىنى پۈختىلىماي ياكى مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەرنى ئورناتماي تۇرۇپ ۋە ياكى ئاشۇلارنىڭ ھەممىسىنى تەلەپكە لايىق

[1] سۈرە ئەنكەبۇت، 2-3-ئايەتلەر.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 141-ئايەت.

سەۋىيەدە تولۇقلىماي تۇرۇپ، تاش تىزىشقا باشلىساقمۇ، ئۇنداقتا بىنا ئىگىزلىگەنسېرى يېقىلىپ چۈشىدۇ. بۇ چاغدا تاشلار يارىدەمچىلىك رول ئويناشىدىن كۆرە، كۆپرەك ئېغىر يۈك بولۇپ قالىدۇ.

تۇنجى قېتىم جاھىلىيەتكە تاقابىل تۇرىدىغان ئالاھىدە تەربىيەلەنگەن كىشىلەرنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش تەربىيە مەزگىلىدە تولۇقلانغان چاغدا، كۆپلىگەن ئىشلار ئەمەلىيەتتە بىرلا ۋاقىتتا ئەمەلگە ئاشىدۇ.

بۇ ئالاھىدە تەربىيەلەنگەن كىشىلەر بىز ئېيتىپ ئۆتكەندەك پۈختا ئاساسقا ئىگە بولغاچقا، ئۇلار يېڭى دەۋەت تۈپراقىغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىشتىن ئىلگىرى ئۇنى يوقىتىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇرۇنۇۋاتقان جاھىلىيەتنىڭ سۈيىقەستىگە تاقابىل تۇرالايدۇ. چۈنكى ئۇلار شۇنى ياخشى بىلىدۇكى، ئەگەر ئۇلار بۇ يولدا پۈتۈن كۈچىنى چىقارمىسا، جاھىلىيەت ئۇلارنىڭ بارلىق پۇرسەتلىرىنى تارتىۋالىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ جاھىلىيەتنىڭ بويسۇندۇرۇش مەقسىتى ئەمەلگە ئاشمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن تۇنجى ئۈچرىشىش تولىمۇ دەھشەتلىك بولىدۇ. بۇنىڭغا پەقەت ئالاھىدە كۈچ-ئۇل بۆلۈپ تەربىيەلەيدىغان رەھبىرىدىن مۇكەممەل ئېنېرگىيە قوبۇل قىلىدىغان تاللانغان مۇئمىن ئەزىمەتلەرلا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئەزىمەتلەرنىڭ سۈيىقەستىكە تاقابىل تۇرۇشتىكى مۇۋەپپەقىيىتى ئەمەلىيەتتە دەۋەت مۇساپىسىنىڭ يۇلۇنىشىدە بۇرۇلۇش نۇقتىسىنى شەكىللەندۈرىدۇ. چۈنكى قەلبلەر دەھشەتلىك ئازاب-ئوقۇبەتلەرگە يولۇقسىمۇ، ئۆزى ئىشەنگەن ھەقىقەتتىن قىلچە چېكىنمىگەن مۇئمىنلەر تەرەپكە بۇرۇلىدۇ. ئۇلارنىڭ باتۇرلۇقى مۇشۇ ھەقىقەتنىڭ گۈۋاھچىسى بولۇپ، يېڭى روھلارنى ئۆزىگە تارتىدۇ. بۇ روھلار ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، ئۇنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ. نەتىجىدە كۈچلۈك ۋە پۈختا ئاساسقا ئىگە «بازار»نىڭ دائىرىسى تېخىمۇ كېڭىيىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئەزىمەتلەر دەۋەت رەھبىرىنىڭ جەڭگىۋار قوشۇنلىرى بولۇپ شەكىللىنىدۇ. لېكىن ئۇلار بىرلا ۋاقىتتا رەھبەر بولۇش ۋە تۇنجى رەھبەرنىڭ ئىز باسارى بولۇش ئۈچۈن تەربىيەلىنىدۇ.

سىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىگە قارىڭ!

ئۇلار تارىختىكى ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان سۈرەتتە دەۋەتنىڭ ۋە ئۆزلىرىنىڭ رەھبىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەڭگىۋار جەڭچىلىرى ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرلا ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنى ئۆز ئورنىدا رەھبەر بولالايدىغان سالاھىيەتكە ئىگە قىلىپ تەربىيەلىدى.

ئۇلار پەيغەمبەر تاپشۇرغان ۋەزىپىنى تارىخ تونۇيدىغان ئەڭ يۇكسەك دەرىجىدە ئورۇنلىدى. ئۇلار ئىنسانلارنىڭ مۇشۇ دىن بويىچە تەربىيەلىنىشتىكى ئۇلگىسى ئىدى. شۇنداقلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ كىشىلەرنى مۇستەقىل تەڭداشسىز تەربىيە بىلەن تەربىيەلەشتىكى نەمۇنىسى ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەردىن كېيىن «ئامانەت» نى ئۈستىگە ئېلىپ، تارىخ تونۇيدىغان توغرا خەلىپىلىك ئىچىدە ئىسلام ئۈممىتىنى يېتەكلەپ، ماڭغان رەھبەرلەرگە ئايلاندى.

مانا بۇ «بىنا» قۇرۇش ئەمەلىيىتىدە يۈز بېرىدىغان قانۇنىيەتتۇر. ئۇ اللەنىڭ دىنىنى دەۋەت قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان جامائەتنى قۇرۇپ چىقىشتا مېڭىشقا تېگىشلىك «يول»دۇر.

ئەگەر بىز ئىمام-شەھىد قۇرۇپ چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ھاياتىدا تارىخى بۇرۇلۇشنى شەكىللەندۈرگەن چوڭ بىنانىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگىنىمىزدە، بىز بىر «تۇركۈم» كىشىلەرنىڭ دەۋەت توپىغا قوشۇلۇشىغا سەل بالدۇر رۇخسەت قىلىنغانلىقىنى بايقايمىز. ئەمەلىيەتتە ئۇ كىشىلەردە تەلەپكە لايىق كۆچلۈك ۋە پۇختا ئاساس تەييارلانمىغان؛ ھەمدە بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان تۈۋرۈكلەر تۈنجى قېتىم جاھىلىيەت بىلەن ئۇچرىشىدىغان تۇنجى ئەۋلاد قەھرىمانلاردا بولۇشقا تېگىشلىك سۈپەتلەرگە ئۈيغۇن ھالدا ئورنىتىلمىغان.

ئۇنداقتا بۇ جايدىن مۇنداق بىر سوئال كېلىپ چىقىدۇ.

ئىمام شەھىد يېتەرلىك دەۋەتچى ۋە تەربىيەچىنى تەربىيەلەپ چىققانغا قەدەر، ئەتراپىدىكى باشقا نەچچە ئون مىڭلىغان كىشىلەرنى دەۋەت توپىغا قوشۇلۇشتىن چەكلەش كېرەكمىدى؟ ئۇلارنى ئۈيۈشتۇرۇشقا، ھېچ بولمىغاندا ئۇلارنىڭ دىنى ھېسسىياتىنى قۇتقۇزۇشقا ئىقتىدارى يېتىدىغان تۇرۇپ، ئۇلارنى «يوقۇلۇش» ئىچىگە تاشلۇۋېتىش كېرەكمىدى؟

مەسىلە بۇ خىل رەۋىشتە ئوتتۇرىغا قويۇلغان چاغدا، بۇنىڭغا بېرىلىدىغان جاۋاب شەكسىز «ياق» بولىدۇ.

بىراق بۇ ھەرگىزمۇ مەسىلىنىڭ توغرا يوسۇندا ئوتتۇرىغا قۇيۇلۇشى ئەمەس!

بىز سوراپ باقايلى! ئەگەر كىشىلەر دەۋەتنىڭ ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ دائىرىسىنى، دەۋەتنى قورشاپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتلەرنىڭ ماھىيىتىنى، دەۋەت بىلەن ئۇنىڭ دۇشمەنلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ھەقىقىتىنى، يەھۇدىي - خرىستىيانلارنىڭ ئىسلامغا ۋە ئىنسانلارنى ئىسلامغا قايتۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقان ھەر بىر دەۋەتكە قارىتا ئېلىپ بارغان زەھەرلىك سۈيقەستلىرىنىڭ ماھىيىتىنى بىلگەن بولسا، ئاشۇ

قىسقىغىنا بىر نەچچە يىلدا ئون مىڭلىغان ئادەملەر ئۇنىڭ ئەترايىغا توپلىنارمىدى؟

بىز ئىمام شەھىدنىڭ ئالدىنقى بەتتە كۆرسىتىپ ئۆتكەن سۆزىنى قايتا كۆرۈپ باقايلى! «مەن سىلەرگە شۇنى ئۇچۇق جاكارلايمەنكى، سىلەرنىڭ دەۋىتىڭلار نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ھېلىھەم ناتونۇش ھالەتتە تۇرماقتا، ئەگەر ئۇلار دەۋىتىڭلارنىڭ مەقسەت نىشانىنى بىلىپ قالىدىغان بولسا، شۇ ھامان سىلەر قاتتىق ئۆچمەنلىك ۋە رەھىمسىزلەرچە دۇشمەنلىككە دۇچ كېلىسىلەر. كۆز ئالدىڭلاردا تالاي قېينىچىلىقلارنى كۆرسىلەر، سىلەرگە ئازابلار كېلىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا سىلەر دەۋەتچىلەر ماڭغان يولغا قەدەم باسقان بولسىلەر».

مانا بۇ مەسىلىنىڭ ماھىيىتى.

ئەگەر كىشىلەر دەۋەت ھەقىقىتىنى بىلسە ياكى بىلدۇرۇلسە ئىدى. ئىلاھى قانۇنىيەت ئۆز ئېقىندا ماڭغان بولاتتى. دەۋەتكە ساناقلىق كىشىلەرلا يۇزلىنىپ، تەربىيەۋى ئېنېرگىيەنى مۇكەممەل قوبۇل قىلغان بولاتتى. ئۇلار بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەرگە، ئىنسانلار دەۋەت ئىچىگە توپ-توپ بولۇپ كىرگەن چاغدا ئۇلارنى تەربىيەلەش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان تەربىيەچىلەرگە ئايلانغان بولاتتى. بەلكى ئۇلار رەھبەرگە ئىز باسار بولۇپ، يولنى داۋاملاشتۇرىدىغان دەۋەتتىكى «ئىككىنچى سەپ» بولغان بولاتتى.

توغرا، «پائالىيەتچان قېرىنداشلار» جەڭگىۋار قوشۇن ئىدى. ئۇلار رەھبەرنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئىنتىزاملىق ھەرىكەت قىلاتتى. ئۇلار ھەرىكەتنى رەھبىرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئۇيغۇن، يولىورۇقنا مۇۋاپىق ئورۇندايتتى. بىراق ئۇلار ۋاقتى كېلىشتىن بۇرۇن دەۋەت ئەترايىغا توپلانغان ئاشۇ توپ-توپ كىشىلەرگە رەھبەر ۋە مۇئەللىم بولۇشقا تەييارلىق قىلىپ بولالمىغان ئىدى. چۈنكى ئۇلار ئىمام شەھىد ئېيتقاندەك دەۋەت ھەقىقىتىنى ئېنىق بىلمەيتتى. تېخىمۇ خەتەرلىك بولغىنى ئۇلار ئىمام شەھىدتىن كېيىن رەھبەرلىكنى تاپشۇرۇۋېلىشقا، ئۇزۇن، مۇشەققەتلىك يولدا (ھەرىكەتنى) داۋاملاشتۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمەس ئىدى. دەل ئاشۇ ھادىسىلەر ئىسپاتلىغاندەك كېيىنكى ھەرىكەت يۆلىنىشىگە ئېغىر تەسىر كۆرسەتتى.

***

مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەرنى تەلەپكە لايىق سۈپەتلەر بىلەن قۇرۇپ چىقىشنى تاماملاشتىن بۇرۇن خەلقلەرنى ئۇيۇشۇشقا دەۋەت قىلىشتا ئالدىراقسانلىق يۈز بەرگەندەك ئىچكى كۆرەش مەيدانىدا ياكى پەلەستىندىكى ئۇرۇش جەڭگاھتا بولسۇن مۇناسىپ ۋاقىت يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ھەرىكەتكە ئاتلىنىش

ئالدىراڭغۇلىقى يۈز بەردى.

ئىچكى جەھەتتە دېگىنمىزدەك، تەنتەربىيە مۇسابىقىسى ئۈيۇشتۇرۇش ياكى نامايىش ۋە پاراتقا قاتنىشىش ۋە ياكى كوممۇنىزمغا قارشى تۇرۇش، خەۋپسىزلىك كېڭىشىدە مىسر مەسىلىسى ياكى باشقا مەسىلىلەرنى قوللاش دېگەندەك ئاشۇ چاغدا قوزغالغان سىياسىي مەسىلىلەرگە ئارىلىشىش قاتارلىقلاردا جامائەت كۈچ كۆرسىتىپ ئالدىراقسانلىق قىلدى. جامائەت گويا ھەر قېتىم «بۈيەردە بىز بار، بىز قىلالايمىز» دېگەندەك قىلىپ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويدى.

مۇسۇلمان جامائەتنىڭ ئۇنىڭغا قاتنىشىشى توغرا بولىدىغان ياكى ھاياتنىڭ ئاساسىي قانۇنىنى تۈزىتىش مەسىلىسىتى يۈكلىنىدىغان ئىشلار بولۇشتىن قەتئىينەزەر، قانۇننىڭ بۇزۇلغانلىقىدىن، اللەنىڭ قانۇنىغا ئەگەشمەسلىكتىن كېلىپ چىققان، شۇ چاغدا قوزغالغان بۇ مەسىلىلەرنى نەزەردىن ساقىت قىلۇەتكەندىمۇ لازىملىق، تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈش، پۈختا ئۇل قۇرۇپ چىقىش، مۇستەھكەم تۈزۈلمىنى ئورنىتىش ۋە تەربىيەنى تەلەپكە لايىق ئورۇندىشىتىن بۇرۇن بۇ خىل سۇرەتتە «كۈچ كۆرسىتىش» ۋاقتى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇنقى ھەرىكەتكە ئاتلىنىش ئالدىراقسانلىقى بولدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ مۇساپە يۈلىنىشىدە تۈپتىن ئېغىر تەسىر بولدى.

ئەمما پەلەستىن مەسىلىسىدە «مۇسۇلمان قېرىنداش» پىدائىيلىرىنىڭ كۈرەش مەيدانىغا كىرىپ كېلىشى شەك-شۈبھىسىز بەلگىلەنگەن تەقدىر بولدى. بىراق بۇ ھادىسە كېيىنكى ھادىسىلەرنىڭ يۈلىنىشىگە ئېغىر تەسىر كۆرسەتتى. لېكىن اللەنىڭ كىتابى بىزگە اللەنىڭ تەقدىرىنىڭ ئىنسانلارنىڭ رولى ۋە مەسئۇلىيىتىنى يوق قىلۇەتمەيدىغانلىقىنى ئۆگەتتى.

﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ﴿سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەت سىلەر دۇشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا[1]، سىلەر يەنە: «بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟» دېدىڭلار. ئېيتقىنكى، «ئۇ سىلەرنىڭ ئۆزلىرىڭلاردىن (يەنى پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقىڭلار ۋە غەنىيمەتكە ھېرىس بولغانلىقىڭلاردىن) بولدى». اللە ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە

[1] يەنى ئۇھۇد غازىتىدا سىلەردىن 70 كىشى شەھىد بولغان تۇرسا، بەدرى غازىتىدا بولسا مۇشرىكلاردىن 70 كىشىنى ئۆلتۈرگەن، 70 كىشىنى ئەسىر ئالغان تۇرساڭلار.

قادىردۇر. ئىككى قوشۇن ئۇچراشقان كۈندە (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار توقۇنۇشقان ئۇھۇد جېڭىدە) سىلەرگە كەلگەن مۇسىبەت الله نىڭ ئىرادىسى بىلەن كەلگەندۇر﴾[1].

ھازىر بىزدە ئىمام شەھىدنىڭ پىدائىيلارنىڭ پەلەستىن ئۇرۇشىغا قاتنىشىشىنى ئۆز قىزغىنلىقى بىلەن ياكى ياشلارنىڭ كۆچلۈك بېسىمى بىلەن قارار قىلغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىت يوق. بىراق مەن ئويلايمەنكى، جامائەتنىڭ بۇندىن ئىلگىرى ھەر قايسى مەيدانلاردا قوزغالغان سىياسىي مەسىلىلەرگە قاتنىششى «قېرىنداش» لارنىڭ پەلەستىن جەڭ مەيدانىغا كىرىشىنى «ۋاجىپ» ئىشقا ئايلاندۇرۇپ قويىدى. جامائەت رەھبىرى بۇ ھەرىكەتنىڭ ئەھمىيىتىدىن قانائەتلەنسۇن ياكى قانائەتلەنمىسۇن بەرىبىر ئوخشاش، جامائەت بۇندىن ئىلگىرىكى ھادىسىلەرگە قاتنىشىپ، جىھاد ۋە پىداكارلىققا چاقىرغان ئىكەن، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ كۆرەشكە قاتناشماسلىقى ئۇلارغا نىسبەتەن ئۇلار بۇندىن ئىلگىرى ئېلان قىلغان ۋە خەلقنى ئۇنىڭغا چاقىرغان پىرىنسىپلاردىن بىراقلا چېكىنىش ھېسابلىنىدۇ.

قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر اللەنىڭ تەقدىرى يۈز بەردى. يەھۇدىي-خرىستىيانلار ئۆزلىرىنىڭ پىلانىغا بولۇپمۇ يەھۇدىي دۆلتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا نىسبەتەن بۇ جامائەتنىڭ تولىمۇ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلۈالدى. نەتىجىدە بۇ جامائەت پىشىپ يېتىلىپ ھادىسىلەرنىڭ سەۋىيەسىگە يېتىشتىن بۇرۇن ئۇلار دۈچ كەلگەن ئۇزۇلمەس قانلىق باستۇرۇشلار يۈز بەردى.

***

خەلقنى ئۇيۇشۇشقا دەۋەت قىلىشتا ۋە مۇناسىپ ۋاقتى كېلىشتىن ئىلگىرى ئاممىنى ھەرىكەتكە سەپەرۋەر قىلىشتا ئالدىراقسانلىق يۈز بەرگەنىدەك، بىنا قۇرۇش ئەمەلىيىتىدىمۇ ئوخشاشلا ئالدىراقسانلىق كېلىپ چىقتى. بىنا قۇرۇش خىزمىتى باشلىنىشقا تېگىشلىك نۇقتىدىن باشلانماستىن بەلكى تەرتىپ جەھەتتە كېيىن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار بالدۇر ئورۇندالدى.

ئەقىدە مەسىلىسى ئۆپۈچۈق مەسىلە. شۇنداقلا ئەڭ ئاخىرقى مەسىلە. بىز دىنى تۈيغۇلارنى ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ، ئۇنى ئەمەلىيەتتە رېئال ھەرىكەتكە ئايلاندۇرساق، ئىشلار تۈزلىنىپ، نىشانلار ئەمەلگە ئاشىدۇ، دەپ قارالدى.

بۇ كېيىن بايان قىلماقچى بولغىنىمىزدەك خاتا ئويلاپ قىلىش بولۇپ قالدى.

[1] سۈرە ئال ئىمران، 65-66-ئايەتلەر.

كېيىنكى مەزگىللەردە بۇ ئىشلارنىڭ ئەتراپلىق مۇلاھىزىگە جىددىي ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى، باشلىنىش نۇقتىسىنىڭ ئەقىدىنى تۈزلەش ۋە ئەقىدىنىڭ كىشىلەرنىڭ ئېڭىدىن چىقىپ كەتكەن ماھىيەتلىك ئۇقۇمنى ئاشكارا قىلىش بولۇش كېرەكلىكى ئىسپاتلاندى. ئەمەلىيەتتە خەلقىمىز ئەمەس، بەلكى دەۋەتچىلەرنىڭ ئۆزىمۇ پەيغەمبەر ئالدىن خەۋەر قىلغان ئىسلامنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىق مەزگىلىدە بۇ ئۇقۇملارنى ئېنىق چۈشەنمىدى.

«ئىسلام غېرىب ھالەتتە باشلانغاندەك، غېرىبلىق ھالىتىگە قايتىدۇ. غېرىبلارغا مۇبارەك!»[1]

***

بىز بۇ ئالدىراقسانلىقنى مۇنداق ئاساسلىق ئىككى نۇقتىغا يىغىنچاقلايمىز:

بىرىنچى، «ئىسلامىي» بازا ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت، ئۆتەشكە تېگىشلىك خىزمەت ئۇنى يېڭىدىن «قۇرۇش» ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى «بىرلەشتۈرۈش» ھەرىكىتىگە ئۇندەش، تەشكىللەش، رەھبەرلىك قىلىش ۋە ئورۇنداشقا تېگىشلىك خىزمەتكە يېتەكچىلىك قىلىش دەپ قارالدى.

ئىككىنچى، بىر تەرەپتىن دۇنيا يەھۇدىيلىرى ۋە دۇنيا خرىستىيانلىرىغا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىچكى ئەھۋاللارغا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن يېتەرلىك كۈچ. مەيلى كۆپ خىللىق جەھەتتە بولسۇن يېكى مۇناسىپ ھەجىم جەھەتتە بولسۇن تۇغرا مۆلچەرلەنمىدى.

بىز بىرىنچى نۇقتىغا نىسبەتەن شۇنداق تەسەۋۋۇر قىلالايمىزكى، ئىمام شەھىد- ئەگەر ئۇنىڭ قەدىمى مىسىردا ھەرىكەت قىلىپلا تۇرسا - «خەلقىلەر» نىڭ كەڭ دائىرىلىك قوللاش پوزىتسىيەسىنى، ھەمدە ئۇ دەۋەت باشلىغاندىن تارتىپ تا شەھىد قىلىنغان كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتىكى يىگىرمە نەچچە يىل جەريانىدا جامائەت بىر نەچچە قېتىم ھەسسىلەپ كۆپىيىپ، «چوڭ يول» ھاسىل قىلغان دەۋەتكە «يۈزلىنىش» سۈرىتىنى بەك چوڭ بىلىپ كەتتى. بۇ خىل «چوڭ بىلىش» نى كەلتۈرۈپ چىقارغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى يەنىلا ئۇنىڭ «جەڭچىلىرى»- «پائالىيەتچان قېرىنداشلار» نىڭ كەڭ دائىرىلىك ئاۋاز قوشۇشى بولۇپ، ئۇلار ئۇنىڭ تەلىماتلىرىغا ئاۋاز قوشىدىغان ۋە ئۇ ياسىماقچى بولغان قىلىپلار ئۆزلۈكىدىن قويۇلىدىغان – ئۇنىڭ قولىدىكى – ئىتائەتمەن قورال ئىدى.

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

لېكىن ئەمەلىي تەجرىبە شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بۇ قاراشلارنىڭ رېئاللىقنىڭ تەلىپىدىن كۆرە ياخشى گۈمان كۆپ بولۇپ كەتتى!

دىنى ھېسسىيات بىلەن ئىسلامىي بازا چوقۇم پەرقلەندۈرۈلۈشى كېرەك!

گەرچە بۇ ھېسسىياتلار مۇشۇ دىننى ھەقىقىي چۈشەنمەستىن ۋە ئۇنىڭغا ئاڭلىق پوزىتسىيە بىلدۈرمەستىن، ئىسلامغا – ئون ئۈچ ئەسىردىن بۇيان بىللە ياشاپ كەلگەن ئەنئەنىۋىي دىنغا-يۈزلەنگەن بولسىمۇ بىراق بۇ ھەرگىز يېتەرلىك ئەمەس!

بىلىش دەرىجىسىگە يەتكۈزىدىغان ھەقىقىي چۈشەنچە بولۇشى كېرەك!

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ﴿بىلىشىڭ كېرەككى، بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق﴾[1].

پاراسەت بولۇشى كېرەك:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى بۇ مېنىڭ يولۇم مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەن مۇئمىنلەر كىشىلەرنى اللە تەرەپكە پاراسەت بىلەن دەۋەت قىلىمىز. اللە پاكتۇر. مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن﴾[2].

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك بىر نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيان ئەقىدە مۇسۇلمانلارنىڭ روھى دۇنياسىدا قاتتىق سۇسلىشىپ كەتتى. شۇڭلاشقا بۇ «دىنىي ھېسسىياتلار» ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ ئۈيدۈرما ۋە ئازغۇنلۇقلىرىغا؛ ئىسلام دۇشمەنلىرى ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتە قوزغاۋاتقان زەھەرلىك ۋە سۈيقەستلىك ئۇرۇشقا قارشى تۇرىدىغان ئاڭلىق ھەرىكەتنى قۇرۇپ چىققۇدەك ماھىيەتلىك ئۇقۇمغا ئىگە بولالمىدى.

دىننى تۈيغۇلارنى ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىش ۋە ئۇنى رېئال ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇش بولسا، ئەسرلەر جەريانىدا، بولۇپمۇ ئاخىرقى ئەسرلەردە ئەقىدىگە قوشۇلۇپ قالغان بۇزۇلۇش تەرەپلىرىدىن پەقەت بىرلا تەرەپنى تۈزىتىش ئىدى خالاس.

سوپىزم ۋە ئىرجائىي ئېقىمى پەيدا قىلغان يۆلىنىۋېلىش ئىدىيەسىدىن ئىبارەت بۇزۇلۇشنى ئىمام شەھىدنىڭ ھەرىكىتى بىخۇدلاشقان تۈيغۇلارنى ئويغىتىش ۋە ئۇنى رېئال ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق تۈزەتتى. ئەگەر بىز يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك مۇشۇ تەرەپلەردە مۇسۇلمانلارغا چاپلاشقان كېسەللەرگە قارايدىغان بولساق، ئۇ خىل تۈزىتىشنىڭ ماھىيەتتە ئىنتايىن زور تىرىشچانلىق بولغانلىقىنى

[1] سۈرە مۇھەممەد، 19-ئايەت.

[2] سۈرە يۈسۈف، 108-ئايەت.

بايقايمىز.

لېكىن ئاخىرقى ئەسىرلەردە ئىسلام ئۈممىتىگە چاپلاشقان يەنە بىر «كېسەل» اللەنىڭ شەرىئىتىنى قانۇن قىلىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان «ھاكىمىيەت» مەسىلىسىدە «لائىلاھە ئىللەللاھ» نى ئۇنىڭ ماھىيىتىدىن يىراقلاشتۇرۇش بولدى. ھەمدە بۇ خىل «كېسەل» نىڭ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ھاياتىغا ۋە ئىسلام ئۇيغۇنىش ھەرىكىتىنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن قاتتىق خەتىرى بولدى. چۈنكى سوپىزم ۋە ئىرجائىي ئېقىمى پەيدا قىلغان يۆلىنىۋېلىش ئىدىيەسىنى داۋالاپ ساقايتىشتا گەۋدىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتىلگىنىدەك، بۇ خەتەرنى تۈگىتىش ئۈچۈنمۇ مەركەزلىك تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ.

ھەقىقەتەن ئىسلام ئۈممىتى ئون ئۈچ ئەسىر قانداقلا بولمىسۇن ئىسلام شەرىئىتىنىڭ سايىسىدا ياشاپ كەلدى. ھەمدە بۇ خىل ياشاشنى نامراز ئوقۇغانغا ئوخشاش ئىسلامغا ئېتىقاد قىلغانلىقىنىڭ ئوپئوچۇق نامايەندىسى دەپ قارىدى.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك گەرچە ئىسلام ئۈممىتى ئازغۇنلۇق، بىدئەت ۋە خۇراپاتلارغا گىرىپتار بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلار ئۆز ۋۇجۇدىدا ئىسلام شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىش ۋە نامراز ئوقۇش ئىسلار ئۈممىتىنىڭ ھاياتىدىن قەتئىي يوقالمايدىغان ۋە ئىنسانلارنى ياشاۋاتقان رېئاللىق ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدىغان مۇھىم ئىككى ئاساس ئىكەنلىكىنى ھېلىھەم چوڭقۇر ھېس قىلىپ كەلدى.

لېكىن ئاخىرقى ئەسىرلەردە ئىسلام دۇنياسى ئۈستىدىكى ھۆكۈمرانلىقنى مۇستەھكەملىگەن خرىستىيانلار ۋە ئۇلارنىڭ قېتىدىكى يەھۇدىيلار ئىسلام شەرىئىتىنى ھۆكۈمرانلىقتىن، نامازنى ئىنسانلار رېئاللىقىدىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ئەسكىرى ۋە ئىدىيەۋى-كۇچى بىلەن بېسىم ئىشلەتتى.

ئۈممەتنى ئۆز ئىسلامىدىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن جىددىيلىك بىلەن كۇچىيىۋاتقان سۇيىقەست كىشىلەرنى ھەر بىر قەدەمدە، ئۇلار ھېلىھەم مۇسۇلمان دېگەن ئازغۇن خىيالغا پاتۇرۇپ قويدى.

ئالدى بىلەن شەرىئەت ھۆكۈمرانلىقتىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىلدى. ھەمدە كىشىلەرگە كېرەك يوق! ئەگەر سىلەر نامراز ئوقۇپ، روزا تۇتۇپ تۇرساڭلار سىلەر يەنىلا مۇسۇلمان دېيىلدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن نامراز ۋە باشقا ئىبادەتلەر يوق قىلىۋېتىلدى ھەمدە كىشىلەرگە چاتاق يوق! ئەگەر سىلەر «لائىلاھە ئىللەللاھ» نى ئېغىزىڭلاردىن چۈشۈرمىسەڭلەرلا، ئوخشاش مۇسۇلمان ھېسابلىنىسىلەر دېيىلدى.

»لائىلاھە ئىللەللاھ« رېئاللىقنىڭ بېسىمى ۋە زەھەرلىك ئىدىيەۋى ھۇجۇمنىڭ تەسىرى بىلەن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل مەزمۇنىدىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىلدى. ئۇ ئېغىزدىلا دېيىلىدىغان »گەپ« كە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنى دېگۈچىلەر »تىلىمىز بىلەن (لائىلاھە ئىللەللاھ) دەپ قويساقلا تولۇق ئىسلامغا كىرگەن بولىمىز. تەلەپ قىلىنغان (شاھادەت) نى ئورۇنلىغان بولىمىز. گەرچە قەلبىمىز ئۇنىڭ ماھىيىتىدىن غاپىل، ھەرىكىتىمىز ئۇنىڭ تەلىپىگە زىت بولسىمۇ، ئاخىرقى ھېسابتا بىزنى جەننەت كۈتۈپ تۇرىدۇ« دەپ ئويلىدى.

ئىمام شەھىدنىڭ ھەرىكىتى مەيدانغا كەلگەن چاغدا، پەرۋەردىگارنىڭ شەپقىتىگە نائىل بولۇپ، »لائىلاھە ئىللەللاھ« نىڭ ھەقىقىتىنى ۋە دىنىنىڭ ماھىيىتىنى بىلىشكە مۇۋاپىق بولغانلاردىن باشقا پۈتكۈل ئۇممەت مۇشۇنداق ھالەتتە ئىدى.

يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك ئىمام شەھىد مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى »لائىلاھە ئىللەللاھ« غا قوشۇلۇپ قالغان خاتا ئۇقۇم يەنە سوپىزم ۋە ئىرجائى ئىدىيەسى بۇزۇۋەتكەن تەرەپنى تۇزەتتى. ئاندىن كېيىن اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا ۋە اللەنىڭ شەرىئىتى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان مۇسۇلمان دۆلىتىنى قۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە چاقىردى. ھەمدە ئەتراپىدىكى خەلقلەرنىڭ ئۆز چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ »كۆرۈنۈش« لەردىن خاتىرجەم بولدى. شۇنىڭ بىلەن كېيىنكى مەزگىللەردە تەجرىبە ئىسپاتلىغاندەك بېشىدىن باشلاپلا جىددىي ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك تەرەپلەرگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرمىدى.

ھەسەنۇل بەننا ئۆلتۈرۈلدى. تالاي ھادىسىلەر بولۇپ ئۆتتى. بىراق ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك ھەممىسى قەلبلەردىن ئۇنتۇلۇپ كەتتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن قانخور »قەھرىمان« پەيدا بولدى. ئۇ مۇسۇلمانلارنى تارىختىن بۇيان مەسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ياۋۇزلۇق بىلەن قىرغىن قىلدى. تالاي ھادىسىلەر بولۇپ ئۆتكەن بولسىمۇ، بىراق ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك ھەممىسى قەلبلەردىن ئۇنتۇلۇپ كەتتى. بەلكى ئىشلار تېخىمۇ ناچارلاشتى، قانخورنىڭ قولىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ قېنى تېمىپ تۇرسىمۇ، تالاي قوللار قانخورغا ئالقىش ياڭرىتىپ چاۋاك چالدى!

بۇ قانداق ھادىسە؟!

بۇ »مۇسۇلمانلار« غا نىسبەتەن نورمال ئىشمۇ؟!

يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئەگەر كىشىلەر »لائىلاھە ئىللەللاھ« نىڭ

ھەقىقىتىنى ۋە ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىش بىلەن بولغان كۈچلۈك مۇناسىۋىتىنى بىلگەن بولسا، قانخورنىڭ قىرغىنىغا قارتا سۈكۈت بىلەن جاۋاب قايتۇرارمىدى؟

بۇ مۇمكىن ئەمەس!

اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا چاقىرىدىغان دەۋەتچىنىڭ ئۆلۈمىنىڭ بۇنداق ئاددىيلا ئاخىرلىشىشى مۇمكىن ئەمەس! ئەگەر بۇ يەردە «لائىلاھە ئىللەللاھ» نىڭ ماھىيىتىنى قاپلىۋالغان «جاھالەت» بولمىغىنىدا ئىدى، قانخورلارغا ئالقىش ياڭرىتىپ چاۋاك چالىدىغان كىشىلەر بولۇش تۇگۈل، قانخورلار اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا چاقىرىۋاتقان دەۋەتچىلەرگە قاراتقان قاباھەتلىك قانلىق باستۇرۇشنىڭ بۇنداق ئۇن-تىنسىزلا ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئىمام شەھىدكە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىز باسار بولغان جامائەگە قارىتىلغان زەھەرلىك تەشۋىقاتلارنىڭ تەسىرىنى مۆلچەرلەپ بېقىڭ! يەنە قانخور «قەھرىمان» نىڭ يەرلىك ۋە دۇنياۋى تەشۋىقاتلىرىنىڭ تەسىرىنى ئۆزىگە تېگىشلىك ئورۇندا قويۇپ ئويلىنىپ بېقىڭ! ئىشقىلىپ ئىمام شەھىدنىڭ ئۆلۈمىگە ۋە قانخورلار ئېلىپ بارغان قانلىق قىرغىنىغا نىسبەتەن كىشىلەرنىڭ تۇتقان پوزىتسىيەسىنى ھەرگىز قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ .

خەلقلەر ئاشۇ زەھەرلىك تەشۋىقاتلار سەۋەبىدىن ئىمام شەھىدنىڭ ئۆزىگە ۋە ئۇنىڭ ئەزالىرىغا نىسبەتەن قارشى مەيدانىدا تۇرۇشى مۇمكىن، بىراق ئۇلارنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىش مەسلىسىگە قارىتا ئۆزىگە خاس مەيدانى بولۇشى كېرەك.

اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىش مەسلىسىگە قارىتا پۈتۈنلەي جىم تۇرۇۋېلىش ۋە اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا چاقىرغۇچى مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان قانلىق باستۇرۇشقا نىسبەتەن سۈكۈت بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش بولسا «لائىلاھە ئىللەللاھ» نىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا بولغان كۈچلۈك مۇناسىۋەتىنى قاپلىۋالغان ئاشۇ بىلىمسىزلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ. شۇنداقلا «لائىلاھە ئىللەللاھ» نى ئېغىزدا ئېيتىپ قويۇش ئىنسانىنى ئىسلامغا كىرگۈزىدۇ، گەرچە ئىنسانىنىڭ ئىدىيەسى ۋە ھەرىكىتى «لائىلا ئىللەللاھ» نىڭ تەلىپىدىن يىراق بولسىمۇ، بىراق بۇ سۈپەت مەڭگۈ ئىنساندىن ئايرىلمايدۇ دەپ گۇمان قىلىش ھەمدە يالغۇز بىر اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىش ۋە يالغۇز بىر اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىش ئۈ «لائىلاھە ئىللەللاھ» نىڭ تۇنجى

تەلىپى بولۇپ، بىر ئادەم «لائىلا ئىللەللاھ» نى كۆنىدە مىڭ قېتىم تەكرارلىسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ تەلىپىگە لايىق ئىش قىلمىسا، بەربىر «لائىلا ئىللەللاھ» نىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلمەسلىك، دەل ئاشۇنداق ئىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

كىشىلەر اللەنىڭ ئۆلچىمى بىلەن ئۆلچەشنى ۋە ئۇلارنىڭ مۇشۇ خىل بىلىمسىزلىك ئىچىدە مۇسۇلمان يېكى غەيرى مۇسۇلمان بولغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتكەندە شەك-شۈبھىسىز چەكتىن ئاشقان بۇ بىلىمسىزلىك ئىنسانلار ھاياتىدا، ئۇلارنىڭ ئىدىيە ۋە تۇيغۇلىرىدا مەۋجۇت، بۇنداق بىلىمسىزلىك مەۋجۇت بولىدىكەن ئۇنداقتا «ئىسلامىي بازا» نىڭ مەۋجۇت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، دېمەك «ئىسلامىي بازا» قۇرۇش ئۈچۈن بېسىلىدىغان تۇنجى قەدەم ئىنسانلار ھاياتىدىن بۇ خىل «جاھالەت» نى يوقىتىشتىن ئىبارەت.

ئېنىقكى بۇ خىل جاھالەت ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش يولىدىكى ئەڭ چوڭ داۋان بولۇپ، بۇ داۋان تۇنجى قېتىم پەيدا بولغان جاھالەتكە قارىغاندا نەچچە ھەسسە خەتەرلىكتۇر.

ئىسلام ھۆكۈمىتى اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىشقا چاقىرىدىغان بىر تۈركۈم مۇئمىن «مۇجاھىد»، «جامائەت» نىڭ مەۋجۇت بولۇشى بىلەنلا بارلىققا كەلمەيدۇ.

بۇ جامائەتنىڭ ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىشى ئۈچۈن قوللىنىلغان ۋاستە قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ھەر بىر ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنى قوللايدىغان ۋە ئۇ دۇچ كەلگەن دۇشمەنلىنىڭ سۈيىقەستىدىن ئۇنى قوغدايدىغان تايانچىسى بولۇشى كېرەك.

بۈگۈنكى ئىسلام دۇنياسىدا كۆپلىگەن ھۆكۈمەتلەر بار. بۇلار ئامېرىكا يېكى رۇسىيەنىڭ قوللىشى ئاستىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ ۋە يېكى مۇسۇلمانلارنى قانلىق باستۇرۇش، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش ۋە ئۇلارنى يوقىتىش بەدىلىگە ئاشۇ ئىككى دۆلەت-ئامېرىكا بىلەن رۇسىيە-نىڭ قوللىشىغا ئېرىشۋاتىدۇ. بىراق ئىسلام ھۆكۈمىتىنى يەر شارىدا كىم قوللايدۇ؟ تەبىئىيكى ئامېرىكا ۋە رۇسىيە ئىسلام ھۆكۈمىتىنى ھەرگىز قوللىمايدۇ. (شۇنىڭ ئۈچۈن) ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز ئىچىدىن-اللە يولىدا ئۇرۇش قىلىدىغان، ھېچ بىر ئەيىبلىگۈچىنىڭ ئەيىبلىشىدىن قورقۇپ قالمايدىغان مۇئمىن مۇجاھىد مۇسۇلمانلاردىن-ئۇنىڭ قوللىنىغۇچىلىرى بولۇشى كېرەك!

«ئىسلامىي بازا» مەۋجۇت بولۇشى كېرەك!

بۇ دېگەنلىك بەزى كىشىلەر ئويلىغاندەك پۈتكۈل ئۈممەت ئىسلام ھۆكۈمىتى

قۇرۇش ئۈچۈن جىھاد قىلىدىغان مۇئمىنلەرگە ئايلانغانغا قەدەر، بىز ئۇلارنى كۈتۈشىمىز كېرەك دېگەنلىك ئەمەس!

ناھايىتى ئېنىقكى پۈتكۈل يەر شارىدا بارلىق ئەزالىرى كەسكىن ئىرادىگە ئىگە، ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەگە يەتكەن بىرەر جەمئىيەتنى تاپقىلى بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمئىيىتىدىمۇ شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭ جەمئىيىتىدىمۇ مۇناپىقلار، ئىمانى ئاجىزلار، سۆرەلمىلەر ۋە ھۇرۇنلار بار ئىدى. گەرچە شۇنداق بولسىمۇ، بىراق «مۇسۇلمان بازا» ئىچىدە ئاشۇلار (مۇناپىقلار، ئىمانى ئاجىزلار، سۆرەلمىلەر ۋە ھۇرۇنلار) نىڭ ئېغىرلىقىنى كۆتۈرۈپ، ئۆز نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا-اللە تەقدىر قىلغانىدەك-مەزمۇت قەدەم بىلەن ماڭالايدىغان كۈچلۈك، ئىرادىلىك ۋە جەڭگىۋار مۇسۇلمانلار مەۋجۇت ئىدى.

بۈگۈن ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن قويۇلدىغان تەلەپ شۇكى، «ئىسلامىي بازا» ئاشۇ زور نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا پۈتكۈل ئۈممەتنىڭ قەدىمگە رەھبەرلىك قىلالايدىغان، ھەمدە مۇناپىقلار، ئىمانى ئاجىزلار، سۆرەلمىلەر ۋە ھۇرۇنلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ئۈنىڭ يولىدا داۋان شەكىللەندۈرەلمەيدىغان دەرىجىدە، ئەقلگە ئۇيغۇن ھەجمدە مەۋجۇت بولۇشى كېرەك!

بۇ «بازا» نى تەلەپكە ئۇيغۇن ھەجمدە قۇرۇپ چىقىش يولىدىكى تۇنجى توساق دەل ئاشۇ «لائىلاھە ئىللەللاھ» نىڭ ھەقىقىتىنى قاپلاپ كەتكەن «جاھالەت» دۇر.

سەۋەبى شۇكى، مۇسۇلمانلار ھاۋادا ھەرىكەت قىلمايدۇ. بەلكى يەرلىك ۋە دۇنياۋى دۇشمەنلىك ئىچىدە ھەرىكەت قىلىدۇ. بۇ خىل دۇشمەنلىك كۆپىنچە ھالدا تارىختىكى ئەڭ زور دۇشمەنلىك شەكلىنى ئالغان بولىدۇ!

ئىسلام دۇشمەنلىرى ئىسلامىي ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىشتە بۇ خىل جاھالەتتىن كەڭ دائىرىلىك پايدىلىنىۋاتىدۇ.

ئۇلار ئىسلام ئەللىرىدە اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلمايدىغان بەلكى اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا دەۋەت قىلغۇچىلارغا قارشى تۇرىدىغان ھاكىمىيەتلەر ئۈچۈن تۈزۈم بېكىتىپ بېرىۋاتىدۇ. ئاندىن كېيىن ئوخشىمىغان شەكىلدىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى بىلەن بۇ تۈزۈملەرنىڭ پۈتۈنلەي «قانۇنلۇق» ئىكەنلىكىنى جاكارلاۋاتىدۇ.

خەلقلەر «لائىلاھە ئىللەللاھ» نىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىشقا بولغان كۈچلۈك مۇناسىۋىتىنى بىلمىگەنلىكتىن ئاشۇ تۈزۈملەرنى «تەبئىيلا» قوبۇل قىلىۋاتىدۇ.

ئۇلار يەنە ئىنسانلار بىلەن ئىسلام ھەربىكەتلىرى ئوتتۇرىسىدا نەپرەتلىك توساق شەكىللەندۈرۈپ، خەلقلەرگە مۇنداق دەيدىغاندۇ. سىلەر ئاشۇ تېررورچىلارنى ئىسلام ئۇچۇن ھەربىكەت قىلىدۇ، دەپ ئويلامسىلەر؟ ئۇلار دىنى تونۇغا ئورنىۋېلىپ، ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇش ئۈچۇن ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلىنى كولايدۇ.

ئەمەلىيەتتە «دىننى نىقاب قىلىۋالدى» دېگەن گەپ ئۇلارنىڭ سۇرىتىنى خەلقكە سەت كۆرسىتىش بولۇپ، خەلق ئۇلاردىن نەپرەتلىنىدۇ ۋە ئۇلارنى قوللاش يولىدىن ۋاز كېچىدۇ.

سىياسەت ۋە ھۆكۈمەت مەسىلىلىرىدە خەلقلەر تەدرىجىي ھالدا سەلبىي تەرەپكە ئېغىپ كېتىدۇ. شۇڭا كىملەر ھۆكۈمەت باشقۇرۇپ، كىملەرنىڭ ھوقۇق تۇتۇشى ئۇلارغا قىلچە مۇھىم بولمايدۇ. بىراق بۇ چاغدا ئەھۋال شائىر مۇتەنەببى ئېيتقاندەك بولىدۇ.

راۋان بولسا يوللىرىڭ سانىلسەن ئەقىللىق،
نەس باسقاندا ئۆز شورۇڭ دېيىشەر سېنى بەتقىلىق.

دەرۋەقە ئەگەر مۇسۇلمانلار ھۆكۈمرانلىققا ئىگە بولسا، خەلقلەر چاۋاك چېلىپ، ئۇلارغا ئالقىش ياڭرىتىدۇ! ئەگەر ئۇلار مەغلۇپ بولسا «خوپ بولدى، نېمە دەپ ئۇلار ھۆكۈمەتكە قارشى چىقىدۇ؟ ئۇلار ھۆكۈمەت باشلىقلىرىدىن ھوقۇق تەلەپ قىلسا، ھۆكۈمەت بىزگە ئۆز ھوقۇقىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ دەپ ئويلاپ قالدىمىكىنە؟ ھۆكۈمەت دېگەن ھۆكۈمەت، ئۇ ھەرگىزمۇ قولدىكى ھوقۇقنى خەقكە تارتتۇرۇپ قويمايدۇ، ھۆكۈمەتكە قارشى چىققانلارغا ئاشۇنداق زەربە بېرىش كېرەك!» دېيىشىدۇ .

مەسىلە مۇشۇنداق پۈتۈنلەي ئوڭ - تەتۈر بولۇپ كەلدى. بۇ خەلقلەرنىڭ نەزىرىدە ئىككى تەرەپنىڭ قايسى كۆرەشتە ئۇستۈنلۈك قازىنىپ قايسى ھاكىمىيەتنى قولغا ئالسۇن، بۇ قىلچە پەرقسىز بولۇپ، اللەنىڭ دىنى كۆرسەتكەندەك «ھەق» يا كى «ناھەق» ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. ئىسلامدىكى «شەرىئەت» نەزەرگە ئېلىنمايدۇ. اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىلارنىڭ ھوقۇق تۇتسىمۇ يا كى ئۇنىڭغا قارشى تۇرغۇچىلار ھوقۇق تۇتسىمۇ بۇ ئۇلار ئۈچۇن ھېچقانداق ئەھمىيەتكە ئىگە ئەمەس. بۇ خىل قايمۇقۇش نەتىجىسىدە اللەنىڭ ھۆكۈمىتىدىن باشقا ھەرقانداق ھۆكۈمەت اللەنىڭ رۇخسىتىگە ئېرىشمىگەن جاھىلىيەت ھاكىمىيىتى بولغانلىقى ئۈچۇن، ئۇنى رەت قىلىدىغان «مۇسۇلمان بازا»نىڭ شەكىللىنىشى زور دەرىجىدە كېچىكىپ كېتىدۇ.

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ھۆكۈمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ اللهقا چىن قەلبىدىن ئىشىنىدىغان قەۋمنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈمدە اللهدىنمۇ ئادىل كىم بار؟﴾[1]

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ﴾ ﴿ئۇلارنىڭ اللهنىڭ رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكىتكەن مەبۇدلىرى بارمۇ؟﴾[2]

بۇ جاھىلىيەتكە ئەگىشىپ يەنە بىر ئىش پەيدا بولىدۇ. بۇ ئىش ئىسلام ھەربىكتىگە نىسبەتەن «مۇسۇلمان بازا»نى قۇرۇش ئۈچۈن مۇھىم بولغان پىشىشپ يېتىلىشنى كېچىكتۈرۈپتىدىغان بۇ قايمۇقۇشتىنمۇ نەچچە ھەسسە خەتەرلىكتۇر.

ئىسلام جامائەتلىرىنىڭ يالغۇز قېلىشى ئىسلام دۇشمەنلىرىنى ئۇلارغا ۋەھشىيلەرچە زەربە بېرىش پۇرسىتى بىلەن تەمىنلەيدۇ. ۋەھالەنكى، زوراۋانلار ئۆلتۈرۈش، ئازابلاش ۋە سۈرگۈن قىلىش، جىنايەتلىرىنى سادىر قىلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ ھەربىكتىگە توسالغۇ بولىدىغان خەلقنىڭ غەزىپىدىن قىلچە ئەندىشە قىلمايدۇ. بۇ ئىشلار ئىمام شەھىدنىڭ ئۆلتۈرۈلۈش ۋەقەسىدە ۋە قانخورلار ئېلىپ بارغان ۋەھشىيلەرچە قانلىق باستۇرۇشتا ناھايىتى ئېنىقلا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان بولۇپ، ئاشۇ قىرغىنچىلىقتا يوقتىش سۈيىقەستىنى تولۇق ئورۇنداش ئۈچۈن جامائەتنىڭ يېتەكچىسى ۋە رەھبەرلىرى ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. بەلكىم ھادىسە، يەنە بىرقانچە قېتىم تەكرارلىنىشى مۇمكىن!

بىز ئىشلارنى بۇنىڭدىن باشقىچە بىر شەكىلدە تەسەۋۋۇر قىلىپ باقايلى! بىز مۇنداق تەسەۋۋۇر قىلايلى ئەگەر خەلقلەر لا إله إلا الله نىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ۋە اللهنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىشتىكى كۈچلۈك مۇناسىۋىتىنى الله قۇرئاندا بايان قىلغانىدەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە ئۆگەتكىنىدەك ۋە مۇسۇلمان خەلقلەر ئون ئۈچ ئەسىردىن بۇيان ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلغانىدەك چۈشەنگەن بولسا:

﴿فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا﴾ ﴿ئى مۇھەممەد! پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆز ئارىسىدىكى تالاش-تارتىشتا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ

[1] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

[2] سۈرە شۈرا. 21-ئايەت.

قىلمىغۇچە ئاندىن سېپىنىڭ چىقارغان ھۆكمىگگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدا قىلچە غۇم بولسىمۇ، يوقالمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾[1].

﴿وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُوْلَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ، وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ﴾ ﴿(مۇناپىقلار) اللەقا ۋە پەيغەمبەرگە ئىمان ئېيتتۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق، دېيىشىدۇ. ئاندىن ئۇلاردىن بىر جامائەت شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى ئىماننى داۋا قىلغاندىن) كېيىن (شەرىئەت ھۆكمىدىن) يۈز ئۆرۈيدۇ. ئۇلار ھەقىقەتەن مۇئمىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا (پەيغەمبەر) ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلار اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ (ھۆكۈمىگە) چاقىرىلسا، ئۇلاردىن بىر جامائەت (پەيغەمبەرنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇشتىن) باش تارتىدۇ﴾[2].

﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿پەيغەمبەر مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ اللەقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا، ئۇلار: ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق دېيىشلىرى كېرەك. مانا بۇلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[3].

بىز شۇنداق تەسەۋۋۇر قىلايلى! خەلقلەر ئەگەر مۇسۇلمان، اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمىسا، اللەنىڭ شەرىئىتىگە بويسۇنمىسا، ياكى ئىمام شەھىدنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا بىر اللەتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد اللەنىڭ ئەلچىسى، دەپ گۇۋاھلىق بېرىپ قويۇپ، ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئەمەل قىلمىسا ۋە پەرزلەرنى ئادا قىلمىسا، ئۇنىڭ مۇسۇلمان بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشەنگەن بولسا، ئەھۋال قانداق بولار ئىدى؟

بۇ چاغدا ئىسلام دۈشمەنلىرى مۇسۇلمان خەلقنىڭ غەزەپ-نەپرىتىدىن خاتىرجەم بولغان ھالدا دەۋەتچىلەرنى جازالاپ، سۈرگۈن قىلالامتى؟ ئۇلارنى ئۆلتۈرەلەمتى؟

بىز لا إله إلا الله نى ھەقىقي چۈشىنىش پۈتكۈل خەلقنى بىر كۈندىلا ئۇلارغا تەھدىت سېلىۋاتقان خەتەرگە قىلچە پەرۋا قىلماستىن اللەنىڭ شەرىئىتىنى قوغداش ھەر بىر زوراۋان جىنايەتچىگە شەرىئەت بويىچە تاقابىل تۇرىدىغان ئىرادىلىك

[1] سۈرە نىسا، 65-ئايەت.
[2] سۈرە نۇر، 47-48-ئايەتلەر.
[3] سۈرە نۇر، 51-ئايەت.

مۇجاھىدلارغا ئايلاندۇرۇپ قويالايدۇ، دېمەكچى ئەمەسمىز.

توغرا، ھېچكىم ئۇنداق ئويلىمايدۇ!

بىراق ئەڭ تۆۋەن مۆلچەرلىگەندە - «مۇسۇلمان بازا»نى شەكىللەندۈرۈش ئىسلام دۇشمەنلىرى ۋەھشىي جىنايىتى بىلەن خەلقنىڭ نادانلىقىدىن پايدىلىنىۋاتقان پەيتتە، زوراۋانلارنىڭ ۋەھشىيلىكىگە خەلقنىڭ تايانچىسىز تاقابىل تۇرىدىغان ھازىرقى يۇزلىنىشتىن كۆپ ئاسان ۋە كۆپ قولايلىق بولىدۇ.

شۇ سەۋەبتىن بۇ مەسىلىگە مەركەزلىشىش ئىسلام ئۇيغۇنىش ھەرىكىتىگە نىسبەتەن ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك ئىش بولدى. ھەمدە بۇ مەسىلە «مۇسۇلمان بازا» قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، باشلىنىش نۇقتىسى قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە بولدى. ھەرقانداق باشلىنىش مۇشۇ ئاساسلىق نۇقتىدىن باشلانمايدىكەن، ئۇنداقتا مېڭىشنى قىينىلاشتۇرۇپ، يولنى ئۇزارتىۋېتىدۇ.

گەرچە بۇ يولنىڭ باشلىنىشىدا پۈتۈنلەي ئېنىق بولۇپ كەتمىگەن ياكى خەلقنىڭ ھېسسىيات قىزغىنلىقى ئارقىسىدا يوشۇرۇنۇپ قالغان بولسىمۇ، بىراق كېيىنكى مەزگىللەردە ئەمەلىي تەجرىبىگە ئاساسەن ئىمام شەھىدنىڭ كۆڭلىدە بۇ پۈتۈنلەي ئايدىڭ بولۇپ كەتتى.

مۇسۇلمان قېرىنداشلار كۈندىلىك گېزىتىنىڭ مىلادى 7819- يىلى 76- مايى، ھىجرىيە 7961 - يىلى 1 - رەجەپ (يەنى گېزىت چىقىرىشقا باشلىغانلىقىنىڭ 9- يىلى) دىكى 691 - سانىغا بېسىلغان ھەسەنۇل بەننا ئىمزاسى ئاستىدىكى «قۇرئان كۈرىشى اللەنىڭ ھۆكمى قەيەردە؟» ناملىق ماقالىدە بۇ مەسىلىلەر ناھايىتى ئوچۇق كۆرسىتىلگەن. تۆۋەندە بۇ ماقالىنى تولۇق تېكىستى بىلەن سۇنىمىز:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلاَ تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا﴾ ﴿ ئى مۇھەممەد سېنى كىشىلەر ئارىسىدا اللەنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ھۆكۈم قىلسۇن، دەپ ساڭا ھەقىقەتەن كىتابنى نازىل قىلدۇق. خائىنلارنىڭ تەرىپىنى ئالمىغىن﴾[1].

﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ اللّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ، أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار (يەنى يەھۇدىيلار بىلەن خرىستىيانلار) ئارىسىدا اللە ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ ئەھكامى بويىچە ھۆكۈم قىلغىن. ئۇلارنىڭ ئىدىيەۋى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن. ئۇلارنىڭ اللە ساڭا نازىل

[1] سۈرە نىسا، 105-ئايەت.

قىلغان قۇرئاننىڭ بىر قىسمىدىن سەبىي ۋاز كەچتۇرۇۋېتىشىدىن ساقلانغىن. ئەگەر ئۇلار (الله ساڭا نازىل قىلغان ھۆكۈمدىن) يۈز ئۆرىسە (ئى مۇھەممەد) بىلگىنكى، ئۇلارنىڭ بىر قىسىم گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن الله ئۇلارنى جازالاشنى ئىرادە قىلىدۇ. شەك-شۈبھىسىزكى كىشىلەرنىڭ نۇرغۇنى پاسىقتۇر. ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ھۆكۈمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ الله‌غا چىن ئىشەنىدىغان قەۋمنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈمدە الله‌تىنمۇ ئادىل كىم بار؟﴾[1]

﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿پەيغەمبەر مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن ئۇلار الله‌غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا، ئۇلار ئاڭلىدۇق، ۋە ئىتائەت قىلدۇق، دېيىشلىرى كېرەك﴾[2].

ئىسلام دىن ۋە دۆلەتتۇر، بۇنىڭدا قىلچە گۇمان يوق. بۇ گەپنىڭ تېخىمۇ ئېنىق مەنىسى شۇكى، ئىسلام ئىلاھىي شەرىئەت بولۇپ، ئىنسانىي تەلىماتلارنى ۋە ئىجتىمائىي ھۆكۈملەرنى ئېلىپ كەلدى. ئۇنى قوغداش تارقىتىش مۇئمىنلەر ئارىسىدا ئۇنى ئىجرا قىلىشقا رەھبەرلىك قىلىش ۋە ئىشەنمەيدىغان كىشىلەرگە ئۇنى يەتكۈزۈش قاتارلىقلارنى دۆلەتكە، يەنى مۇسۇلمانلار جامائىتىنى باشقۇرىدىغان ۋە مۇسۇلمان ئۈممىتىگە ھۆكۈمرانلىق قىلدىغان ھاكىملارغا تاپشۇرىدۇ. ئەگەر ھاكىم بۇ ھۆكۈملەرنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلمىسا، ئۇ مۇسۇلمان ھاكىم ھېسابلانمايدۇ. ئەگەر دۆلەت قانۇنلىرى بۇ ۋەزىپىنى ئىجرا قىلمىسا ئۇ، مۇسۇلمان دۆلەت ھېسابلانمايدۇ. ئەگەر جامائەت ياكى ئىسلام ئۈممىتى بۇنىڭغا رازى بولسا ۋە ئۇنىڭغا قوشۇلسا – گەرچە ئۇلار ئۇنى ئېغىزلىرىدا داۋا قىلسىمۇ-بەربىر مۇسۇلمان جامائەت ياكى مۇسۇلمان ئۈممەت ھېسابلانمايدۇ. مۇسۇلمان ھاكىمغا قويۇلىدىغان تەلەپ شۇكى، ئۇ الله چەكلىگەن ئىشلاردىن يىراق بولۇپ، ئىسلام پەرزلىرىنى ئالدى بىلەن ئۆزى چىڭ تۇتۇشى، گۇناھ ئىشلارغا ئۈرۈنماسلىقى كېرەك. ئەگەر، ئۇ رەھبەرلىك قىلمۇاتقان دۆلەت مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىسلام ئەھكاملىرىنى قوغداش مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۈستىگە ئالمىسا، ھەمدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام دەۋىتىگە تۇتقان مەيدانىغا ئاساسەن، دۆلەت مۇسۇلمانلارغا تۇتقان مەيدانىنى ئېنىق بېكىتمىسە، ئۇنداقتا ئۇنىڭ يالغۇز مۇسۇلمان بولغانلىقىنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ مۇسۇلمان

[1] سۈرە مائىدە، 49-50-ئايەتلەر.

[2] سۈرە نۇر، 51-ئايەت.

ھاكىملىق سالاھىيىتىنى بېكىتىشكە يارىمايدۇ .

بۇ سۆزدە ھېچقانداق مۇنازىرە ۋە تالاش-تارتىش قىلىشقا يەر يوق. بۇ مەزمۇنلارنى اللەنىڭ كىتابىدىكى مەنسىي ئېنىق ئايەتلەر پەرز قىلىپ بېكىتكەن. نۇر سۈرىسىنىڭ ئايەتلىرى اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلىشتىن قېچىۋاتقان كىشىلەرگە كەسكىن ۋە ئېنىق رەددىيە بېرىدۇ. ھەمدە ئۇلارنى مۇئمىنلەر توپى ئىچىدىن چىقىرىۋېتىدۇ. اللە بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُوْلَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ، وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ، وَإِن يَكُن لَّهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ، أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾ ﴿مۇناپىقلار اللەغا ۋە پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتتۇق، ۋە ئىتائەت قىلدۇق، دېيىشىدۇ. ئاندىن ئۇلاردىن بىر جامائەت شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى ئىماننى داۋا قىلغاندىن كېيىن) شەرىئەت ھۆكۈمىدىن يۈز ئۆرۈيدۇ. ئۇلار (ھەقىقەتەن) مۇئمىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پەيغەمبەر ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلار اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ ھۆكمىگە چاقىرىلسا ئۇلاردىن بىر جامائەت پەيغەمبەرنىڭ ئالدىغا جەم بولۇشتىن باش تارتىدۇ. ئەگەر ھەقىقەت ئۇلارنىڭ تەرىپىدە بولىدىغان بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەق ھۆكۈم چىقىرىدىغانلىقىنى بىلىدىغانلىقلىرى ئۈچۈن، پەيغەمبەرگە بويسۇنغان ھالدا كېلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ دىللىرىدا (مۇناپىقلىق) ئىللىتى بارمۇ؟ يا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىدىن گۇمانلىنامدۇ؟ يا اللەنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئۇلارغا ئادىللىق قىلماسلىقىدىن قورقامدۇ؟ ياق. ئۇلار رەسۇلۇللاھنىڭ ھۆكۈمىدىن باش تارتقانلىقى ئۈچۈن زالىمدۇر. پەيغەمبەر مۇئمىنلەرنىڭ ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا ئۇلار ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق، دېيىشلىرى كېرەك. مانا شۇنداق كىشىلەر مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[1] .

مائىدەدە ئۇلارنى پاسىق، دەپ سۈپەتلىدى. بۇ سۈرىلەردە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ، لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، وَمَن لَّمْ يَحْكُم**

[1] سۈرە نۇر، 47~51-ئايەتلەر.

بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمىغان كىشىلەر كاپىرلار - زالىملار، پاسىقلاردۇر﴾[1].

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەت ھۆكۈمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ چىن ئىشىنىدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ھۆكۈمدە اللەدىن ئادىل كىم بار؟﴾[2]

دۆلەتلەرنىڭ ئاساسى قانۇنىدا ئۆزىنى مۇسۇلمان دۆلىتى، رەسمىي دىنىنى ئىسلام دەپ ئېلان قىلىشى ياكى خۇسۇسى ئىشلاردا اللەنىڭ ھۆكۈمىنى ئىجرا قىلىپ، قىساس ۋە ئىقتىساد مەسىلىسىدە اللەنىڭ ھۆكۈمىگە قارشى ھۆكۈملەرنى چىقىرىشى ۋە ياكى ھۆكۈمەت ئەربابلىرىنىڭ خۇسۇسى ئىشلىرى بۇ ئاتالغۇغا ئۇيغۇن كەلسۇن، ياكى كەلمىسۇن ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ ئاتىۋېلىشى ھەرگىزمۇ اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يېتەرلىك بولمايدۇ. لېكىن، دۆلەتتە اللەنىڭ ھۆكۈمرانلىقى بولۇشى كېرەك، دېگەنلىك ئۇ دەۋەتچى دۆلەت بولۇش كېرەك دېگەنلىكتۇر. ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىلارنىڭ دەرىجىسى قانچىلىك يۇقىرى بولسۇن، ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچىلارنىڭ ئىش-پائالىيىتى قانچىلىك خىلمۇ – خىل بولسۇن، بۇ تۈيغۇ ھەر ئىككىسى-ھاكىم ۋە مەھكۇملارنى – ئۆز ئىچە ئېلىشى كېرەك. بۇ كۆرۈنۈش دۆلەتنىڭ تۈزۈلۈشى خۇسۇسىيىتى بولۇپ، دۆلەت كىشىلەر ئارىسىدا ئاشۇ خۇسۇسىيەت بىلەن سۈپەتلىنىدۇ. خەلقئارالىق يىغىنلاردا ئاشۇ خۇسۇسىيەت بىلەن تونۇلىدۇ. بارلىق ئىش - ھەرىكىتى ئاشۇ خۇسۇسىيەتتىن كېلىپ چىقىدۇ. سۆز ۋە پائالىيەتتە شۇ خۇسۇسىيەتكە باغلىنىدۇ .

يەر شارىدا سوۋېت ئىتتىپاقى ئىسىملىك بىر دۆلەت بار. بۇ دۆلەتنىڭ ھەممىگە تونۇشلۇق پىرىنسىپى بەلگىسى ۋە ئېقىمى (تۈتقان يولى) بار. بىز بۇ دۆلەتكە ئەگەشمەيمىز ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىنى تەشەببۇس قىلمايمىز. بىراق بىز دېمەكچىمىزكى، بۇ دۆلەت ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ۋە خەلقئارادا ئۆزىنىڭ (خاس) بەلگىسى بىلەن تونۇلغان .

ئۇ بارلىق پائالىيەتلەر ۋە ئىش - ھەرىكەتلىرىدە ئاشۇ پىرىنسىپىنىڭ تەلىپى بىلەن باغلانغان. ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە بۇ دۆلەتنى دوربىماقچى بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ دېموكراتىيە نامىلىق بىر نېمىسىنى تەشەببۇس قىلىش ئالاھىدىلىكى بىلەن

[1] سۈرە مائىدە، 44-45-ۋە47-ئايەتلەر.

[2] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

پەرقلىنىدىغانلىقىنى داۋا قىلىدى. گەرچە مەنپەئەت ئارزۇ، شائىرانە ۋە ھادىسىلەرنىڭ ئوخشىماسلىقى بىلەن ئۇنىڭ ئۇقۇمى ئۆزگەرگەن بولسىمۇ!

ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن مىسىر - رەھبەرلىك ھوقۇقىنى قولغان ئالغان مۇستەقىل دۆلەت تۈرۈپ-خەلقئارادا مۇشۇ ئىسلامىي پەرقنى چىڭ تۇتىدىغانلىقى، ئۇنى قوغداپ، ئۇنىڭغا دەۋەت قىلىپ ھەر بىر ئىش – ھەربىرىتە ئۇنىڭغا زىچ باغلانغانلىقى بىلەن تونۇلمايدۇ؟ مانا بۇ دەل اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىشنىڭ ئاساسىدۇر. ئەگەر مۇشۇ ئۇقۇم ئېنىق بولۇپ، دۆلەت ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىش بىلەن چەمبەرچاس باغلانسا، مۇشۇ (ئىلاھى بەلگە بىلەن پەرقلەنسە)، ئۇنداقتا شەكسىز نەتىجە ھۆكۈمرانلار ئىسلام پەرزلىرىنى چىڭ تۇتۇپ، ئىسلامنىڭ ئەدەپ - ئەخلاقلىرىنى ئۆزىدە يېتىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن دۆلەتنىڭ ھەر بىر قانۇن چىقىرىش مەنبەسى ۋە ئىجتىمائىي تۈزۈملەرگە بويسۇنۇش ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە ھۆكۈملىرىگە ئۇيغۇن بولىدۇ. نەتىجىدە اللەنىڭ ھۆكۈمرانلىقى شەخس، جەمئىيەت ۋە دۆلەتتە تەلەپكە لايىق دەرىجىدە ئەمەلىيلىشىدۇ .

بىراق بىز بۈگۈن ئاشۇ ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ رېئاللىقتا ئەمەلىيلەشكىنىنى نەدە كۆردۇق؟

بىز ھەقىقەتىنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرمەيۋاتىمىز، دۆلەت قانۇنىنىڭ 718-ماددىسىنىڭ تېكىستى بىلەن مۇشۇ خەلقنىڭ روھى دۇنياسىدا ساقلىنىپ قالغان ھېس-تۇيغۇ، ئۆلچەم ۋە ئەمەل-ئىبادەتلەردىن باشقا ھەقىقەتكە تەۋە ھېچنەرسە بىزگە تېگىشلىك بولمايۋاتىدۇ. ئەممە، ھۆكۈمەت ۋە دۆلەت بىر قۇتۇپتا، اللەنىڭ ھۆكۈمى بولسا يەنە بىر قۇتۇپتا تۇرۇۋاتىدۇ .

ھەي دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت رەئىسى! سەن پۈتكۈل ئىشلارغا مەسئۇل، ھەي ئەدلىيە مىنىستىرى! سەن ئۆز ۋەزىپەڭگە مەسئۇل، ھەي مىللەتنىڭ ۋەكىللىرى ۋە چوڭلىرى! سىلەر خەلقە مەسئۇل، ھەي ئەزھەرنىڭ ھۆرمەتلىك شەيخلىرى ۋە كاتتا بىلىم ئىگىلىرى! سىلەر اللەنىڭ سىلەردىن كۈچلۈك ۋەدە ئالغان ئىلىم ئامانىتىنى يەتكۈزۈشكە مەسئۇل. ھەي مىللەت! سەن مۇشۇ ئىشلاردا اللەنىڭ ھۆكۈمىدىن چىقىپ كېتىش يۈز بەردىمۇ، يوق شۇنىڭغا مەسئۇل بولسەن. چۈنكى، قانۇن سەن ئارقىلىق يۈرگۈزۈلىدۇ .

سەن ھۆكۈمرانلار بىلەن كۆرۈش قىل. ئۇلارنى اللەنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قايتۇرۇپ كەل. سەن ئۇلار بىلەن قۇرئان كۈرىشىگە قاتناشقىن. الله ساڭا غەلىبە ئاتا قىلىدۇ.

___ھەسەنۇل بەننا.

***

شۇنداق، ئاخىرقى كۈنلەردە ئىمام شەھىدنىڭ كۆڭلىدە ئىشلار ئېنىق بولغان بولسىمۇ، بىراق بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئەگەشكۈچىلەرنىڭ قەلبىگە بۇ ئۇقۇمنى ئېنىق سىڭدۈرۈش پۈرسىتى ئۇنىڭغا يار بەرمىدى. شۇڭلاشقا بۇ ئۇقۇم ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە ئېنىق بولمىدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ پىلان، ھەرىكەت ۋە ئىدىيەلىرىدە كەلگۈسىگە قارىتا تەييارلىق بولمىدى. ئەنە شۇ ئىمام شەھىد قۇرۇپ چىققان بىناغا نىسبەتەن بىز سۆزلىمەكچى بولغان بىرىنچى نۇقتىدۇر .

ئەمما ئىككىنچى نۇقتا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئىختىيارى ياكى مەجبۇرى ھالدا ئىسلام دۈشمەنلىرى بىلەن ئېلىپ بېرىشقا تېگىشلىك كۈرەش ھەقىقىتىنى پىلانلاش، كۈرەشكە لازىملىق ھەر تۈرلۈك تەييارلىقنى پىلانلاش ئۇنىڭغا كېتەرلىك تىرىشچانلىق ۋە بەلگىلەنگەن ۋاقىتنى (جەريانىنى) پىلانلاشتىن ئىبارەتتۇر.

بىز بۇ توغرىلىق ئىمام شەھىدنىڭ كاللىسىدا قانداق ئوقۇملارنىڭ بارلىقىنى ئېنىق بىلمەيمىز. ئۇ اللەنىڭ دەرگاھىغا بەكلا بالدۇر كېتىپ قالدى. ئۇ ھېلىھەم ياش ئىدى. ئۇ تېخى يولنىڭ بېشىدا ئىدى. بىراق بىز يۇقىرىدا ئېيتقانىدەك شۇنى مۇلاھىزە قىلىمىزكى، تەييارلىق قىلىشتا ۋە ھەرىكەتتە ئالدىراقسانلىق يۈز بېرىپ، كېيىنكى مەزگىللەردە ئۇنىڭ زىيىنى ئېنىق كۆرۈلدى .

كۈرەش ماھىيەتتە ئىسلام جەمئىيەتلىرى بىلەن ئۇ جەمئىيەتلەرنى ئۆلتۈرۈپ ئازابلاپ، سۈرگۈن قىلىپ يوقاتماقچى بولغان زوراۋان كۈچلەر ئوتتۇرىسىدىكى يەرلىك (رايون خاراكتېرلىك) كۈرەش ئەمەس! شۇنداقلا بىر قېتىملىق ياكى بىر قانچە قېتىملىق ئېلىشىشلار بىلەن ئاخىرلىشىدىغان تېز سۈرئەتلىك كۈرەشمۇ ئەمەس! بەلكى ئۇ دۇنيا يەھۇدىيلىرى ۋە خرىستىيانلىرى باشقا ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلغۇچى ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بىرلىكتە قاتنىشىپ، رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ۋە ئۇنىڭغا يولىورۇق بېرىۋاتقان دۇنياۋى كۈرەشتۇر.

1956 - يىلى ئەنگلىيە ئۇچىنچى قېتىم تاجاۋۇز قىلغان ۋاقىتتا ئەنگلىيە مۇخبىرلىرىنىڭ بىرى مۇنداق دېدى: جامال ئابدۇناسىر 7809- يىلى قىرغىن قىلىش ھەرىكىتى ئېلىپ بارغان چاغدا بىز ئۇنى كۆچلۈك يېڭى ئاتاتۈرك (مۇستاپا كامالنىڭ مۇسۇلمانلارنى قانلىق باستۇرۇشتىكى ئىز باسارى) دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا ياردەم بەردۇق. ئۇ تۈرمۈش سەۋىيەسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئارقىلىق كوممۇنىزمغا

قارشى تۇرۇش، ئىسرائىلىيە بىلەن كېلىشىم تۈزۈش[1] ئارقىلىق ئوتتۇرا شەرقنىڭ تىنچلىق مۇساپىسىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كەلدى. لېكىن ئۇ تىنچلىقنى ئۇرۇشقا ئۆزگەرتىۋەتتى. دەل شۇ سەۋەبتىن بىز ئۇنىڭدىن رەنجىپ قالدۇق. بىراق بىز شۇنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، جامال ئابدۇناسىر ئەكسىيەتچىل مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى يوقاتتى.

But we should not forgot that is was he who crushad fanatic moslem brotherhood

ئاندىرا گەندى 7869- يىلىدىكى ئامېرىكىدا چىقىۋاتقان ژۇرناللارنىڭ بىرىگە بېرىلغان ئاخبارات سۆزىدە مۇنداق دېدى: جامال ئابدۇ ناسىر ئەكسىيەتچىل مۇسۇلمان قېرىنداشلارنى يوقاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ياخشى كۆرىمىز ۋە قوللايمىز!

جامال ئابدۇناسىرنىڭ يېقىن دوستلىرىنىڭ ھەممىسى ئىسلام دۇشمەنلىرى ئىدى. ئەب مىكارىيوس بىرلەشكەن دۆلەتلىرى تەشكىلاتىنىڭ يارىدىمى ۋە جامال ئابدۇناسىرنىڭ قوللىشى ئاستىدا قىبرىستىكى مۇسۇلمانلارنى قىرغىن قىلدى. يەھۇدىي تىيتۇ يۇگوسلاۋىيەدىكى 1 مىليون مۇسۇلمانىنىڭ تۆتتىن ئۈچىنى قانلىق باستۇرىدى ۋە ئۇلارنى تېرىك پېتى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنى شەھەرده قوزغىلاڭ كۆتۈردى، دېگەن باھانە بىلەن رەسمىي جازالىدى. ھالاسلاسى 7867- يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا سۆزلىگەن نۇتقىدا «يەنە ئون ئىككى يىلدىن كېيىن ئىنفىۇپىيەدە پەقەت بىرلا دىن قالىدۇ» دېدى. يەنى ئىنفىۇپىيە مۇسۇلمانلار ئاھالىسىدىن 65%نى يوق قىلىش يېكى ئۇلارنى دۆلەت سىرتىغا قوغلاپ چىقىرۋېتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى .

[1] بۇ ئۈچىنچى پىلان يېكى جامال ئابدۇناسىرنىڭ ئىجرا قىلىشىغا تاپشۇرۇلغان «خىزمەت ھۆججىتى» بولۇپ، جامال ئابدۇناسىر ئۇنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى چىقاردى.

ئاتا تۇركنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىسلامنى يوقىتىش ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايدىڭ! گېزىت گەپنىڭ مېغىزلىق يېرىنى كۆرسەتتى. بىرىنچى ئاتا تۈرك -مۇستاپا كامال- نىڭ ۋەزىپىسى ئىسلام دۇنياسىنىڭ سىياسىي ۋە ئەسكىرى كۈچىنىڭ مەركىزى بولغان ئىستانبۇلدىكى ئىسلامنى يوقىتىش بولسا؛ ئىككىنچى ئاتا تۈرك- جامال ئابدۇناسىر- نىڭ ۋەزىپىسى ئىسلام دۇنياسىنىڭ روھى ۋە مەدەنىي نۇر مەركىزى بولغان قاھىرەدىكى ئىسلامنى يوقىتىش بولدى. ئامېرىكلىق يەھۇدىي يازغۇچى «ۋالىت رۇستۇر»ئۇزىنىڭ «ھەرقايسى شەھەرلەردىكى ئىقتىسادى تەرەققىيات باسقۇچلىرى» ناملىق كىتابىدا كۆرسەتكەندەك، كوممۇنىزمغا قارشى تۇرۇشتا قوللىنىدىغان ئۇسۇل ئوڭ-تەتۈر قىلىۋېتىلدى. ھەمدە كىشىلەرنى كوممۇنىزمغا مەجبۇرلاپ، سوتسىيالىزمنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ھادىسىسى كېلىپ چىقتى. جامال ئابدۇناسىر ئىسرائىلىيە بىلەن كېلىشىم تۈزۈش تەييارلىقىنى ئىشلەش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى چىقىرۋاتقانىدا ئىجرا قىلىش مەقسىتىگە يېتەلمەيلا جەھەننەمگە كېتىپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ۋاپىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن «كاتتىباش» ئوتتۇرىغا چىقتى. يەنى (جامال ئابدۇناسىر ئۆلگەندىن كېيىن سادات تەختكە چىقتى ھەمدە ئەرەب-ئىسلام ئەللىرى ئىچىدىن تۇنجى بولۇپ ئىسرائىلىيەنى زىيارەت قىلىپ، 1979-يىلى ئىسرائىلىيە بىلەن كېلىشىم تۈزدى)

خىرىستىيان، يەھۇدىي، كوممۇنىزم ۋە كاپىتالىزم قاتارلىق خەلقئارالىق تەشۋىقاتلار ئۇنىڭغا (جامال ئابدۇناسىرغا) ساختا قەھرىمانلىق نىقابىنى كىيدۈرۈپ، ئۇنىڭ جىنايىتىگە چاپان يېپتى. ۋەھالەنكى، ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ قانلىرىغا نان مىلەپ يېمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ قان تۆكۈشلىرى ۋە ۋەھشىي جاللاتلىقى چەكتىن ئاشقانلىقىدىن ئىسلامدىن ئىبارەت قورقۇنچلۇق خەتەرنى يوقاتقان سۆيۈملۈك دوستىنى تەبرىكلەپ خەلقئارالىق تەشۋىقات ۋاستىلىرى بەس-بەستە سايرىشىپ كېتىشتى[1].

1955 - يىلى كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتى كېلىپ ۋەھشىيانە ئۇسۇللار بىلەن مۇسۇلمانلارنى ئازابلىغانلىقى ئۈچۈن پۈتۈن ئەتراپىنى قاپلاپ كەتكەن دەھشەتلىك چۇقانلار بىلەن تولغان ھەربىي تۈرمىنى زىيارەت قىلدى ۋە قانخور جاللاتنىڭ يارەمچىلىرى تەرىپىدىن ھۆكۈم يۈرگۈزۈلۈۋاتقان سوت مەھكىمىلىرىگە قاتناشقاندىن كېيىن ئاخىردا بىر پارچە دوكلات يېزىپ تەييارلىدى ۋە ئۇنىڭدا مۇنداق يېزىلغانىدى: «سوت مەھكىمىلىرى پۈتۈنلەي ئەركىن مۇھىت ئىچىدە تۇغرا ئىجرا قىلىش ئۈسۇللىرى بويىچە يۈرگۈزىلىۋاتىتۇ«!!!

مانا بۇلار ئىسلامغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان خەلقئارالىق دۈشمەنلىكتىن كىچىككىنە بىر مىسال .

مۇسۇلمان جامائىتىنىڭ ئىختىيارى ياكى مەجبۇرى ھالدا مۇشۇ دۈشمەنلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن ئېلىپ بارىدىغان كۈرەش، ئاسان ئاخىرلىشىدىغان قىسقا مۇددەتلىك كۈرەش بولماستىن، بەلكى، ئۇ تەييارلىق، ۋاقىتنىڭ ئۇزۇن – قىسقىلىقىچە خۇسۇسىيەتكە موھتاج بولىدىغان كۈرەشتۇر.

شۇنداقلا مەركەزلىك ھالدا بەلگىلەنگەن يۈزۈز ۋە باغرىتاش بۇ دۈشمەنلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى دۇچ كېلىدىغان بىردىنبىر دۈشمەنلىك ئەمەس. بەلكى ئۇ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى بىلەن قوشۇپ پۈتكۈل يەرشارىدىكى جاھىلىيەتنىڭ دۈشمەنلىكىگە دۇچ كېلىدۇ. جۈملىدىن ئىسلام زېمىنلىرىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. چۈنكى، اللەنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ ئىسلام دۇنياسىغا سىڭىپ كىرىپ ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈشى ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلارغا ئورۇن بوشتىپ بېرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئېتىقادى قالاقلىق نەتىجىسىدە، جاھىلىيەت ئىسلام زېمىنلىرىغا ئېقىپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ مەۋجۇدىيىتىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. ھەمدە ئىسلام دۇنياسىدىن اللەنىڭ شەرىئىتىنى يىراقلاشتۇرۇپ،

[1] قانخورنىڭ ئەسلى ماھىيىتىگە چاپان يېپىپ، ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى قەھرىمانلىق نىقابىنى كەيدۈرۈشتە يەھۇدىيلار ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان خەلقئارالىق ئاخبارات ئورگانلىرىنىڭ ھەممىسى بىردەك ھەمكارلاشتى.

دىنىغا دۇشمەنلىك قىلغۇچى جاھىلىيەت ئىدىيەلىرىنى كەڭرى تارقاتتى. بۇ جاھىلىيەت ھۆكۈمرانلىق تۈزۈمى، تەپەككۇر ئۇسۇلى، مائارىپ پروگراممىسى، ئاخبارات ۋاستىلىرى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەت يوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ، «دىن» غا بولۇپمۇ «ئىسلام» غا نىسبەتەن كۈچلۈك دۇشمەنلىك مەيدانىدا تۇردى.

ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى ئىختىيارى ياكى مەجبۇرى ھالدا ھەربىر قەدەم ۋە ھەربىر ھەرىكىتىدە، بۇ جاھىلىيەتنىڭ ھەر تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈش، ئازابلاش، سۈرگۈن قىلىش ئاجىزلاشتۇرۇش، ئارقىدا قالدۇرۇش، چەكلەش ۋە نەپرەتلەندۈرۈش قاتارلىق دۇشمەنلىكىگە دۇچ كېلىدۇ.

شۇڭا ئۇ ئاشۇ دۇشمەنلىكلەرنىڭ ھەممىسىگە تاقابىل تۇرۇپ، ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلىگۈدەك تەڭداشسىز تەييارلىققا موھتاج بولىدۇ. بۇ تەڭداشسىز تەييارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئەتراپىدىكى دۇشمەنلەرنى، كۈرەشنىڭ خاراكتېرىنى، كۈرەشتە قوللانغان ئۇرۇش ۋاستىلىرىنى ۋە ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن كېرەكلىك قوراللارنى ئېنىق بىلگىلى بولىدىغان يۈكسەك سىياسىي سەزگۈرلۈك ۋە چوڭقۇر ئىدىيەۋى ئاڭدىن ئىبارەتتۇر. بۇ خىل سىياسىي ۋە ئىدىيەۋى ئاڭ بىلەن يەنە شۇنى بىلگىلى بولىدۇكى، كۈرەش ھەرگىزمۇ مەلۇم دائىرىدىكى رايون شەكىللىك كۈرەش ئەمەس. ۋە يەكى، بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ كۈرىشىمۇ ئەمەس. بەلكى ئۇ ئۇزاققا سوزۇلغان بىرنەچچە ئەۋلادلارنىڭ كۈرىشىدۇر.

بۇنىڭغا سىرتتىن ئىسلامنى ماراپ ياتقان دۇشمەنلىكلەر سەۋەب بولۇشمۇ يەكى مۇسۇلمان بازىنىڭ قۇرۇلۇشىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى چوڭقۇر بىلمەسلىكلەر سەۋەب بولۇشمۇ مۇمكىن. دەل شۇ سەۋەبتىن بۇ كۈرەش ئۇزۇن يوللاردا ھېرىپ چارچىمايدىغان چىداملىق، باتۇر روھقا موھتاج!

ئىمام شەھىد تەربىيەلىگەن ئەۋلادلار كەم دېگەندە ئىككى تەرەپتىن ئالاھىدە تەربىيەلەندى: بىرىنچىسى، دەۋەت ۋە ئۇنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۇن ئۆزىنى پۈتۈنلەي بېغىشلىيالايدىغان، اللە يولىدىكى ئۆلۈمگە دائىم تەييار تۇرىدىغان يۈكسەك پىداكارلىق روھى؛ ئىككىنچىسى، اللە يولىدىكى قېرىنداشلىق رىشتىسىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرىدىغان چوڭقۇر قېرىنداشلىق روھى. مانا بۇ ئىمام شەھىد ئۆزىنىڭ ۋاقتى، تىرىشچانلىق روھى ۋە قېنىدىن تەقدىم قىلغان ئەڭ زور تىرىشچانلىقنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭغا ئىقتىدارى يەتمەيلا قالماستىن، بەلكى ئۇنى ئورۇندىيالايدىغان تالانتقا ئىگە ئەمەس ئىدى.

لېكىن ئاشۇ ئەۋلادلار-شۇنداقتىمۇ كۆپلەپ سىياسىي ئاڭغا موھتاج ئىدى. ئۇلار بۇ

سياسىي ئاڭغا تايىنىپ شۇنى بىلەلەيدۇكى، ئەينى ۋاقىتتىكى سياسىي مەسىلىلەرگە قاتنىشىش ھەرگىزمۇ مۇسۇلمان جامائەتنىڭ تۇنجى ۋەزىپىسى ئەمەس. بەلكى ئۇلارنىڭ ئەسلى مۇھىم ۋەزىپىسى ئىشلارنى تۈزۈتىدىغان، ئىسلامىي پىرىنسىپنى بايان قىلىش ۋە بۈزۈقچىلىقنىڭ ھەربىر ئىشتا ئىلاھىي پىرىنسىپقا ئەگەشمەسلىكتىن كېلىپ چىققانلىقىنى ئېنىق بايان قىلىشتىن ئىبارەت. ئۇلار بۇ سياسىي ئاڭغا تايىنىپ، يەنە - شۇنى بىلەلەيدۇكى، ئىسلامىي ھۆكۈمرانلىقنى قۇرۇپ، ئۇنى قوغدايدىغان «ئىسلامىي بازا» ئۈزۈندىن بۇيان مەۋجۇت بولمىغان ئىكەن. ئۇنداقتا ئىسلام دۇنياسىنىڭ قايسى بىر تەرىپىدىكى ھۆكۈمرانىنى ئۆزگەرتىش (ئىسلاھ قىلىش) ئەمەلىيەتتە ھېچ نەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. چۈنكى ھەرقانداق ئۆزگىرىدىغان ھۆكۈمراندىن كېيىن يېڭى ھۆكۈمران مەيدانغا كېلىدۇ. ئۇ يېڭى ھۆكۈمران ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇشتا ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئورۇندايدۇ. گەرچە ئامىللار ئۆزگىرىپ ئۇسۇللار بىر-بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ!

ئاشۇ ئەۋلادلار كۆپلىگەن ئىدىيەۋى ئاڭغا موھتاج، دۇشمەنلەر مائارىپ پىروگراممىلىرى، ئاخبارات ۋاستىسى، تەپەككۇر ئۇسۇلى ۋە ھەرىكەت يوللىرىدا مۇسۇلمانلارنى ئىسلامدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن قوللانغان ۋە قوللىنىۋاتقان ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ۋاستىلەرنى بىلەلەيدۇ. ئۇلار يەنە شۇنى بىلەلەيدۇكى، بۇ يوشۇرۇن ۋاستىلەر ئارىسىدا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ تارماق مەسىلىلەر ۋە پارچە - پۈرات كۆرەشلەرگە قاتنىششى ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقىنى بىكار قىلىپ، كۆچىنى خورىتىۋېتىدۇ. ھەمدە ئۇلارنى «ۋاقىت» تا ۋە قۇرۇپ چىقىشتا ئالدىراقسانلىق قىلماسىتىن، ئۇزاق زامانلاردا تەلەپكە لايىق سۈپەت بىلەن «مۇسۇلمان بازا» قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئاساسلىق مۇھىم ۋەزىپىسىدىن باشقا ياقتا بۇرىۋېتىدۇ.

ئاشۇ ئەۋلادلار تاقابىل تۇرۇشتا كۆرەش قىلىپ ھارمايدىغان، ئارقىمۇ ئارقا كەلگەن زەربىلەرگە بەرداشلىق بېرەلەيدىغان چىداملىق، باتۇر روھقا موھتاج ئىدى. ئۇلار ساداقەتمەن مۇئمىنلەر ۋە ئىخلاسمەن پىدائىيلار تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ تۇنجى قېتىم لاگېر ۋە تۇرمىلەردە يىمىرىلىپ كېتىشى ھەقىقەتەن ھەيران قالارلىق بولسىمۇ، بىراق بۇ ھەرگىز ئۇلارنىڭ ئىمانىنىڭ ئاجىزلىقى ياكى جەڭگىۋارلىقىنىڭ كەملىكىدىن ئەمەس ئىدى. لېكىن ئۇلارنىڭ نېرۋىلىرى بەلگىلىك زامانغا «باغلىنىپ قالغان» ئىدى. ئۇلار ئاشۇ (قىسقىغىنا) چەكلىك مۇددەت ئىچىدە غەلىبە قازىنىپ، ئىسلامنىڭ كۈچىيىپ، دۇشمەنلەرنىڭ يوقۇلۇشىنى خىيال قىلغان ئىدى. ئۇلار دۇشمەنگە زەربە بېرىشنىڭ ئورنىغا، ئەكسىچە دۇشمەننىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان.

ئىسلامنىڭ كۆچىيىشى ئورنىدا ئارقىمۇ ئارقا كەلگەن زەربە ئاستىغا يىغىلغان چاغدا قىسقىنا چەكلىك ۋاقىتقا باغلىنىپ قالغان نېرۋىلار ھېرىپ چارچىدى. كۆپلىگەن كىشىلەر دەۋەتتىن قايتىپ باشقا ئىشلارغا ئۆزىنى ئاتتى. ياكى يولدىن يىراق دوقمۇشتىلا دەۋەت سېپىغا قېتىلىپ كەتتى.

***

بىز ھازىر ئىمام شەھىد باشلاپ يېرىم ئەسىردىن ئازراق ئۆتكەندىن كېيىنكى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ رېئاللىقىغا قاراپ باقايلى!

كۆرەش مەيدانلىرىدا ئىككى خىل كۆرۈنۈش مەۋجۇت بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى ئۈمىدۋارلىققا چاقىرسا، يەنە بىرى ئىخلاسمەن دەۋەتچىلەرنىڭ كۆڭلىدە ئۈمىدسىزلىكنى پەيدا قىلىدۇ.

بىرىنچى، ئىسلامغا يۈزلىنىش مەلۇم بىر جامائەتنىڭ ھەرىكىتى ياكى مەلۇم بىر كوللېكتىپنىڭ مەۋجۇتلىقى بىلەن جىددىي باغلانماستىن بەلكى، ياشلارنىڭ روھى دۇنياسىدا ئۆزلۈكىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ئاپتوماتىك دولقۇنغا ئايلانىدى دېگىلى بولغىدەك دەرىجىدە بازىنىڭ كېڭىيىشى ۋە ياشلارنىڭ كۈنسېرى ئىسلامغا يۈزلىنىشى ئۈمىدۋارلىق بېغىشلايدۇ.

ئىككىنچىسى، ئىسلام خىزمىتىنىڭ چېچىلىپ كېتىشى، بۆلۈنۈشى، كۆرەش جەريانىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان جامائەتلەرنىڭ كۆپلۈكى، بىر-بىرى بىلەن زىددىيەتلىشىپ، ئۆزئارا قارشىلىششى ۋە ھەربىرىنىڭ باشقىلارنى تەنقىدلەپ، يالغۇز بىر ئۆزىلا ھەقىقەت ئۈستىدە، ئۆزىدىن باشقىلارنى ئازغۇنلۇق ئىچىدە دەپ داۋا قىلىشى، ئۈمىدسىزلىكنى ئېلىپ كېلىدۇ.

بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل كۆرۈنۈش اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ھەقىقەتەن مەۋجۇت بولغان بولسىمۇ، بىراق بۇ جايدا مۇشۇ ۋەزىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىرمۇنچە گىرەلەشمە سەۋەبلەر بار.

بازىنىڭ كېڭىيىشى بىر تەرەپتىن دەۋەت مەيدانىدا خىزمەت قىلۋاتقان دەۋەتچىلەرنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىسلام دۈشمەنلىرى مۇسۇلمانلارغا قاراتقان ئۇزۇلمەس قىرغىن قىلىشلارغا بېرىپ چېتىلىدۇ! بۇ چاغدا گەرچە ھەر كۈنى تەكرارلىنىپ تۇرۇۋاتسىمۇ، بىراق ئىسلام دۈشمەنلىرى بىخەۋەر قىلۋاتقان مۇنداق قانۇنىيەت بار. بۇ قانۇنىيەت شۇكى، قان تەقدىم قىلىنغان دەۋەت ھەرگىز ئۆلمەيدۇ. دۈشمەنلەر ئۆچمەنلىك كېسىلگە گىرىپتار بولغانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرۈش، ئازابلاش ۋە سۈرگۈن قىلىش

جىنايەتلىرىنى سادىر قىلىشتىن قولىنى يىغمايدۇ. ئۇلار بۇ ئارقىلىق ھەر قېتىمدا دەۋەتنىي يوقىتىمىز دەپ ئويلايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى (مۇسۇلمانلارنى قىيناشلىرى) جەريانىدا اللەنىڭ تەقدىرى ئەمەلگە ئاشىدۇ. تۆكۈلۈۋاتقان ھەربىر قان تامچىسى، ئۇچىلاردا ئوت چاچرىتىۋاتقان ھەربىر قامچا بىلەن بازا تېخىمۇ كېڭىيىدۇ. قەلبى اللەقا باغلانغان بىر ئادەمنىڭ شەھىد قىلىنىشى بىلەن اللە دەۋەتكە شۇنداق زور ئىشلارنى قىلىدۇكى، مىڭلىغان نۇتۇق، مىڭلىغان كىتاب ۋە مىڭلىغان لېكسىيەلەر بۇنداق ئىشلارنى ھەرگىز قىلالمايدۇ. لېكىن زالىملار بۇنى بىلمەيدۇ.

ئەمما، ئىسلام خىزمىتىنىڭ چېچىلىشى ۋە بۆلۈنۈشىنىڭ بىر قانچە سەۋەبلىرى بار.

بىرىنچى سەۋەب: ئۇ ئاشكارا سەۋەب-روھلار ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولىدىغان، ئىتائەت قىلغۇچىلار ياخشى كۆرۈش، قەدىرلەش، ئىشىنىش ۋە ھۆرمەتلەش تۈيغۇسى بىلەن ئۇنىڭغا بويسۇنىدىغان بارلىق كىشىلەرنى ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، قەلبلەرنى ئۆز چۆرىسىگە جۇغلىيالايدىغان چوڭ رەھبەرلىكنىڭ يەر شارىدىن غايىب بولۇشى.

چوڭ رەھبەرلىكنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ئۇيۇشتۇرۇش قىيىنچىلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلالمايدۇ. لېكىن زالىملار بۇنى بىلمەيدۇ. ئەمما، ئىسلام خىزمىتىنىڭ چېچىلىشى ۋە بۆلۈنۈشىنىڭ بىر قانچە سەۋەبلىرى بار.

بىرىنچى سەۋەب-ئۇ ئاشكارا – سەۋەب روھلار ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولىدىغان، ئىتائەت قىلغۇچىلار ياخشى كۆرۈش، قەدىرلەش، ئىشىنىش ۋە ھۆرمەتلەش تۈيغۇسى بىلەن ئۇنىڭغا بويسۇنىدىغان بارلىق كىشىلەرنى ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، قەلبلەرنى ئۆز چۆرىسىگە جۇغلايدىغان چوڭ رەھبەرلىكنىڭ يەر شارىدىن غايىب بولۇشى.

چوڭ رەھبەرلىكنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ئۇيۇشتۇرۇش قىيىنچىلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلالمايدۇ. چۈنكى، بۇ جايدا ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا ۋە ئىدىيەۋى خاھىشىغا ئەگىشىدىغان كىشىلەر روھلار مەۋجۇت. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللە تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئەلچى ۋە ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ بۈيۈك شەخس بولسىمۇ بىراق ئۇنىڭ رەھبەرلىكى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ ئۆچمەنلىكىنى قوزغاپ، ئۇنى سەپتىن چۈشۈرۈپ قويىدى. ئىنسان دەرىجىسىدىكى ئىمام شەھىدنىڭ رەھبەرلىكى تارىختىكى ئەڭ چوڭ رەھبەرلىك ھېسابلانسىمۇ، ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقى جامائەت ۋە پارتىيەلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى بۆلۈنۈش ھادىسىلىرىنى چەكلەپ قالالمىدى .

شۇنداقتىمۇ، ناھايىتى ئېنىقكى چوڭ رەھبەرلىكنىڭ مەۋجۇتلۇق ئۇيۇشۇش قىينىچىلىقلىرىنى كۆپ دەرىجىدە ئازايتىدۇ. چۈنكى، ئۇ يۇز ئابرۇي، نوپۇز ئۈچۈن خىزمەت قىلمايدىغان ئىخلاسمەن روھلارنى بىر جايغا توپلايدۇ ۋە ئەسكەرلەرنى ئۇيۇشتۇرىدۇ. ئەسكەرلەر كۆپىنچە ھالدا شەخسى غەرەزدىن خالى ۋە ساپ بولىدۇ .

بۇ رەھبەرلىك يوقالغان چاغدا تەجرىبىسى كەم، ياش، كىچىك رەھبەرلىكلەر ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. كۆپىنچە ھالدا ئۇلارنىڭ روھى دۇنياسىدا دەۋەتكە بولغان ئىخلاسمەنلىكى بىلەن شەخسى مەنپەئەتكە بولغان ھېرىسمەنلىك ئارىلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. شەيتانلارنىڭ ئېزىقتۇرۇشى نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ ھەربىرى پەقەت ئۆزىلا ھەقىقەت ئۈستىدە. ئۇنداق ئىكەن ھەقىقەتكە ئەگىشىش ھەقىقەتنى گەۋدىلەندۈرگەن كىشىگە ئەگىشىشنى بەلگىلەيدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئەگىشىشكە تېگىشلىك بولغىنى زادى قايسى؟ شۇ سەۋەبتىن بۇ رەھبەرلىكلەر بىر-بىرى بىلەن قارشىلىشىپ ئۆز-ئارا مۇشت ئېتىشىدۇ. ۋە ئۇلارنىڭ ھەر بىر شۇنداق جاكارلايدۇ. پالانى ۋە ئۇنىڭ جامائىتى – ئەگەر خالىسا مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ ماڭا ئەگەشسۇن! ئەممە، مەن ئۇنىڭ قېشىغا بارمايمەن ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشمەيمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ جامائىتى ھەق ئۈستىدە ئەمەس .

ئىككىنچى سەۋەب : پائالىيەتچان رەھبەرلەر تۇرمە ۋە كامىرلار ئىچىدە ئىز-دېرەكسىز يوقالغانلىقى ئۈچۈن، بۈگۈن دەۋەتكەن يۈزلەنگەن ياشلارنىڭ كۆپ قىسمى مۇنتىزىم رەھبەرلىككە ئىگە تەشكىلات ئىچىدە تەربىيەلەنمەستىن بەلكى، كىتاب ۋە ئوقۇشلۇقلار بىلەن تەربىيەلىنىۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە يالغۇز ئوقۇشلۇقلار بىلەن تەربىيەلەش تەربىيەلىنىشنىڭ تولۇق كاپالىتى بولالمايدۇ .

چوقۇم ئىسلام خىزمىتىنىڭ يېتەكچىلىك قىلىدىغان، بىلىم ئۆگىتىدىغان ۋە تەربىيەلەيدىغان رەھبەرلىك ئۆرنىكى بولۇشى كېرەك !

ئەگەر الله ئۆز ئىلىمى بىلەن ياراتقان بۇ روھلارنىڭ تەربىيەلىنىشىنى كىتابلار بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان ئىش بولسا، ئۇنداقتا، الله قۇرئاننى بىر پۈتۈن كىتاب شەكلىدە نازىل قىلىپ، كىشىلەرگە ئوقۇشنى ئۆگىنىشكە ئەلۋەتتە قادىر ئىدى.

بىراق، بۇ روھلارنى ياراتقان-ئۇنىڭ خاراكتېرىنى ياخشى بىلىدىغان ئۇلۇغ الله شۇنى ئېنىق بىلىدۇكى، ئەگەر ھەقىقەت بىر قەلبىتىن يەنە بىر قەلبكە، ئوقۇتقۇچىدىن شاگىرتقا، يولىورۇق بەرگۈچىدىن قوبۇل قىلغۇچىغا ئۆتۈشمىسە ئۇنداقتا روھلار ھەقىقەتنى ھەرگىزمۇ ئۆز ئەمەلىيىتىدە ئىپادىلىيەلمەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن الله پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى مۇئەللىم ۋە يولۋرۇق بەرگۈچى بولۇشقا، شۇنداقلا باشقا قەلبلەرنى ئۇنىڭدىن قوبۇل قىلدىغان بۇيۇك قەلب بولۇشقا ئەۋەتتى .

ياشلار قىزغىنلىق ۋە قىزىققانلىققا ئىگە بولسىمۇ، بىراق ئۇلار بىرلا ۋاقىتتا ئوقۇيدىغان كىتابتىن باشقىغا ئىگە بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاشۇ قىزغىنلىق ئىچىدە ھەر خىل يوللارغا بۆلۈنۈپ كەتتى .

ئەقىللىكلەر ئادەتتە پاكىتى ۋە ئۇقۇمى ئېنىق بىر تېكىستنىڭ مەزمۇنىنى چۈشىنىشتە بىرلىككە كېلەلمەيدۇ. ئەگەر ئۇقۇمى ئېنىق بولمىغان، قولدىن قولغا ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان تېكىستلەر بولۇپ، بىر قىسىملىرىنىڭ پاكىتى ئېنىق بولمىسا ئۇنداقتا ئەھۋال قانداق بولىدۇ؟

دېمەك بۇ ياشلارغا يولورۇق بېرىدىغان يېتەكچى بولمىغان، ئۆگىتىدىغان مۇئەللىم بولمىغان، يېتەكلەيدىغان رەھبەر بولمىغان ھالدا يالغۇز كىتاب بىلەنلا تەربىيەلەش ئېلىپ بېرىلغاندا-گەرچە تەرغىب قىلىنمىغان ئەھۋالدىمۇ – يەنىلا ئىختىلاپنىڭ كېلىپ چىقىشى تەبىئىي بىر ئىشتۇر .

بۇنىڭ ئوچۇق بىر خاتالىق ئىكەنلىكى ئېنىق. شۈكا، ئىسلام خىزمىتىنىڭ بىرلىشىشى ۋە بۆلۈنۈپ كەتمەسلىكى پەرز. چۈنكى، بۆلۈنۈش دۈشمەندىن باشقا ھېچكىمگە خىزمەت قىلمايدۇ. بىراق، ئۇ مەن ھەر دائىم ئېيتقىنىمدەك كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچە ھەل بولىدىغان قېينىچىلىق ئەمەس. مېنىڭ كۆز-يۇمۇپ ئاچقىچە دېگىنىم جاپا – مۇشەققەتسىز پۈتۈپ كېتىدىغان، تېز ھەم ئاسان ھەل بولىدىغان قېينىچىلىق ئەمەس دېمەكچىمەن. ئىسلام قېينىچىلىقلىرىنىڭ كۆپ قىسمى مۇشۇ خىل قېينىچىلىقلار بولۇپ، ئۇنى ئۇنداق تېز ھەل قىلىپ كەتكىلى بولمايدۇ. بەلكى، جاپا-مۇشەققەت چېكىش ۋە جاپالارغا بەرداشلىق بېرىش، توختىماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ۋە خالىس نىيەت ئارقىلىقلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ .

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ ﴿ ئى مۇئمىنلەر! تائەت ئىبادەتنىڭ مۇشەققەتلىرىگە ۋە سىلەرگە يەتكەن ئېغىرچىلىقلارغا سەۋر قىلىڭلار. چېگرالىرىڭلارنى ساقلاپ، جىھادقا تەييارلىق قىلىڭلار. مەقسىتىڭلارغا يېتىش ئۈچۈن الله‌دىن قورقۇڭلار. يەنى الله‌نىڭ بۇيرۇقىغا قارشىلىق قىلماڭلار!﴾[1].

بىراق مەن بۇ ناچار كۆرۈنۈشلەردىن ئانچە بىئارام بولۇپ كەتمەيمەن، چۈنكى،

[1] سۈرە ئال ئىمران، 200-ئايەت.

مەن بۇ ئىشلارغا كەلگۈسىنىڭ مەغلۇبىيىتىدىن كۆرە ئۆتمۈشنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە قارايمەن .

ئۇزاق مۇددەتلىك ئۇيقۇدىن كېيىن ئويغىنىشنىڭ نەتىجىسىدۇر بۇلارنىڭ ھەممىسى. قەلبلەر ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدىغان رەھبەرلەر يوقالغان مەزگىللەردە، ئىنسانلار ئۇزاق مۇددەتلىك ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ، خەۋپ-خەتەرنى ئېنىق ھېس قىلىپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا ئۇرۇنغان چاغدا ئىختىلاپ ۋە ئوخشىمىغان نۇقتىئىنەزەرلەر پەيدا بولدۇ. بىرى قۇتۇلۇش يولىنى بۇ يەردىن كۆرسەتسە، ئىككىنچى بىرى باشقا بىر يەردىن كۆرستىدۇ. ئۇچىنچى بىرى بولسا، قۇتۇلۇش يولىنى باشقا يەردە دەپ قارايدۇ. لېكىن، تەجرىبە جەريانلىرىدا، مۇشەققەتلىك مەزگىللەردە، ئەڭ توغرا يول قايسى؟ قايسى يول بىلەن نىشانغا يەتكىلى بولىدۇ؟ مانا بۇلار ئاستا-ئاستا ئايدىڭلىشىدۇ .

بىز شۇنى ھەرقانداق ۋاقىتتا ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەككى، ئىشلارنى پىلانلايدىغانلار ئىنسانلار ئەمەس بەلكى ئۇلۇغ اللەتۇر. بۇ دەۋەت بولسا اللەنىڭ يولىدىكى دەۋەتتۇر. اللە ئۆزىنىڭ دەۋىتىنى قوغداشقا ئەبەدىي كېپىلدۇر. اللە دەۋەت يولىدىكىلەرنىڭ ياخشىلىرىنى بىلەن ناچارلىرىنى ئايرىپ چىقىدۇ .

﴿مَّا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىَ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ﴾ ﴿اللە يامانىنى (مۇناپىقنى) ياخشىدىن (مۇئمىندىن) ئايرىمىغۇچە مۇئمىنلەرنى (سىلەرنى) ھازىرقى پېتىڭلارچە قويمايدۇ. اللە سىلەرنى غەيبتىنمۇ خەۋەردار قىلمايدۇ﴾[1] .

اللە پاك بىلەن ناپاكلىق ئارىلىشىپ كەتكەن سەپنى بىراقلا تاشلىۋەتمەيدۇ. اللە ئىنسانلارنى غەيب ئىشلاردىن خەۋەردار قىلىپ بۇ ياخشى، بۇ يامان دېمەيدۇ. لېكىن، ئۇ اللە مۇئمىنلەرنى ئىمتىھان ۋە سىناق ئىچىگە كىرگۈزۈپ، بۇ ئارقىلىق نىجىسلار ئىچىدىن پاك ئادەملەرنى ئايرىپ چىقىدۇ. ئەنە شۇ ۋاقىتتا مۇئمىنلەر تاۋلىنىپ يالغۇز بىر اللەقا مەنسۇپ بولىدۇ .

تەجرىبە تۇپلاش ۋە بېشىدىن جاپا - مۇشەققەتلەرنى ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ئىنسانلار بۇ زىددىيەتلىك دەۋەت ئىشلىرىنىڭ قايسىسى ئومۇمىيۈزلۈك ئىسلام ھەقىقەتلىرىگە ماسلاشقان، قايسىسى ئەتراپلىق ۋە توغرا ھەرىكەتكە ئۇيغۇن، قايسىسى اللەنىڭ رازىلىقىنى كۆزلىگەن ھالدا ئىخلاس بىلەن قىلىنغان داۋا

[1] سۈرە ئال ئىمران، 179-ئايەت.

ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىدۇ. الله ھامىنى ئىجىلار بىلەن ھەق ئوستىدىكىلەرنى ئايرىپ ئىجىلارنى زېمىندىن يوق قىلىدۇ .

﴿فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاء وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللّهُ الأَمْثَالَ﴾

﴿كۆپۈك بولسا ئېقىپ تۈگەيدۇ، ئىنسانلارغا پايدىلىق نەرسە بولسا زېمىندا قېلىپ قالىدۇ﴾[1] .

ئەممە ئىسلام خىزمىتى ئۈچۈن ھەر دائىم زۆرۈر بولغان چوڭ رەھبەرلىك، ئۇ ئىلاھى سۈۋغات بولۇپ ئۇنى ياساپ چىققىلى بولمايدۇ .

شۇڭا بىز ئۈچۈن مەلۇم مۇددەت ئىچىدە زۆرۈر رەھبەرلىكنى بۈيرۈپ ياستىدىغان زاۋۇت مەۋجۇت ئەمەس. بىراق بىر يەردە بىر ئىلاھى زاۋۇت مەۋجۇت بولۇپ قالسا، مۇئىمىنلەرنى تاۋلايدىغان ئۈلارنىڭ ئارىسىدىن رەھبەرلىك قىلىشقا ۋە يولىورۇق بېرىشكە يارايدىغان كىشىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىغان ئىمتىھان ۋە سىناق دېمەكتۇر. بىز الله‌تىن الله‌غا يارايدىغان بىر رەھبەر تىلەپ دۇئا قىلىشتا ئالدى بىلەن الله ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىمىز، الله‌قا باغلىغان نىيەتلىرىمىز خالىسانە بولۇشى كېرەك. ئەنە شۇ چاغدا الله دۇئالىرىمىزنى قوبۇل قىلىدۇ.

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾

﴿پەرۋەردىگارىڭلار: ماڭا دۇئا قىلىڭلار، مەن ئىجابەت قىلىمەن، دېدى﴾[2] .

بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى الله‌نىڭ ئەلچىسى! مېنىڭ جەننەتتە سەن بىلەن بىرگە بولۇشۇم ئۈچۈن دۇئا قىلساڭ! – دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: - ئۇنداقتا سەن نەپلە نامازنى كۆپ ئوقۇغىن! دېدى[3] . بۇگۈنكى كۈندىكى ياشلارنىڭ كۆز ئالدىلىرىدىكى پېشقەدەملەرنىڭ رەھبەرلىكىگە رازى بولۇپ، كۆڭلى خاتىرجەم بولىدىغان ئالاھىدە رەھبەرنى تېخى تاپالمىغانلىقى، بۇ ھەرگىزمۇ مۇشۇ كۈنلەردە كۆرۈنۈۋاتقىنىدەك كىشىنى بىئارام قىلىدىغان ئۆزگەرمەس ئەھۋاللاردىن ئەمەس. بەلكى، ئۇ ئۆتكۈنچى بىر باسقۇچ بولۇپ، ئۇزاقتا قالماي الله بۇ ئۆتكۈنچى ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىدۇ. بىراق بۇنىڭ ئۈچۈن خالىس ھەم ساپ نىيەت بولۇش كېرەك .

بىز تۈۋەندە ھازىرقى زامانىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ھەرىكەتلەردە پەيدا بولغان

---

[1] سۈرە رەئد، 17-ئايەت.

[2] سۈرە غافر، 60-ئايەت.

[3] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئىختىلاپنىڭ ئەڭ ئاساسلىق سەۋەبلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئورۇنۇپ باقايلى! گەرچە مەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراق مەسىلىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى ياقتۇرىدىغان بولساممۇ!

چۈشەنچە ۋە ئۇسۇلنى تۈزىتىش ئىسلام ھەرىكىتى ئۈچۈن ھەقىقەتەن مۇھىم. ناۋادا توغرا يولنى ئايرىپ، ئۇنىڭغا يېتەكلەنمىسە، ئۇنداقتا ئۇ ھەرىكەت ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ .

بىراق ھەر بىر گۈرۈھ باشقا گۈرۈھلارنى ئەيىبلەپ، تىللاپ ۋە ھاقارەتلەپ تۇرۇپ، بۆلۈنۈش، چىقىشالماسلىق، پۈت تېپىشىش ۋە تۆگمەس ماجىرالار بىلەن تۈزىتىمەن دېيىش-پۈتۈنلەي نەتىجىسىزلىكنى ئېلىپ كېلىدىغان ئىش بولۇپ، بۇ دەل شەيتان تاشلاپ بەرگەن زەھەرلىك مېۋىنى يىگەنلىكتۇر .

تۈزىتىش - كىشىلەر تۇيۇنى پارچىلاش، ئۇلارنى بۆلۈۋېتىدىغان ھۆكۈملەرنى چىقىرىشتىن ئىلگىرى، اللەنىڭ دىنىدا ئالىم بولۇپ، نىشانغا يەتكۈزىدىغان توغرا يولنى ئېنىق كۆرسىتىش ۋە ھۆكۈملەرنىڭ ئاساسى بولغان شەرىئەتنىڭ دەلىل - پاكىتىنى ئوپئوچۇق كۆرسىتىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ .

بىز ئۆزىمىزنىڭ گېپىنى راست قىلىۋالمىغان بەلكى ھەقىقەت بىزگە ئۆزىمىزدىنمۇ قەدىرلىك بولغان بىزنىڭ ھەقىقەتكە يېتىشىمىز ئاڭلىق تۇردە تەپەككۇر قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن چاغدا، توساقلار يوقۇلۇپ، كۆزلەر ئېچىلىپ، يول ئېنىق كۆرۈندۇ. بىزنىڭ ئېتىقادىمىز شۇكى، ئاخىرقى ھېسابتا اللەنىڭ ياردىمى ۋە مۇۋەپپەقىيىتى بىلەن ئىشلار الله تەرىپىگە قايتىدۇ .

دەۋەت مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان جامائەتلەر ئىچىدە ئىختىلاپ ھەقىقەتەن كۆپ بولسىمۇ، بىراق، بۇ ئىختىلاپ ۋە جېدەل - ماجىرانى قوزغىۋەتكىنى ئاساسلىق ئىككى مەسىلىدۇر. ئۇ بولسا، كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسى ۋە رېئاللىققا ئەگىشىشكە تېگىشلىك بولغان يول مەسىلىسىدۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن دەرىجىسى ئاشۇ مەسىلىلەردىن بىر قەدەر تۆۋەنرەك مەسىلىلەر بىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. بىز بۇ ئاساسلىق ئىككى مەسىلىنى سۆزلەپ ئاندىن باشقا مەسىلىلەر ھەققىدە سۆز ئاچايلى .

كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسى

كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش ئوخشىمىغان گۇرۇھلار ئىچىدە ئىختىلاپ ۋە تالاش-تارتىش بىلەن تولغان بىر مەيدان كۆرەشكە ئايلاندى. كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا ۋە سولچىللار دەپ ئىككىگە ئايرىلدى. ئوتتۇرىچىللار«كىمكى، بىر ئىلاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر» دېسە ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچبىر ئەمەلنى ئورۇنلىمىغان بولسىمۇ ئۇ مۇئمىن ھېسابلىنىدۇ. دېيىشتى. سولچىللار «ياق، ئېغىزدا بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق دەپ قويۇپ، ھېچقانداق ئەمەل قىلمىسا ئۇ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ،» دېيىشتى. بۇ ئىشتا ئالدىنقىلار كىشىلەرنىڭ ئەملىگە ئەمەس بەلكى نىيىتىگە قارىتا ھۆكۈم چىقارغان بولسا، كېيىنكىلەر نىيەتنى پۈتۈنلەي ساقىت قىلىپ، يالغۇز ھەرىكەتكە ئاساسەن ھۆكۈم چىقاردى. يەنە بىر تۈركۈم ئىنسانلار بولسا ئوتتۇرىچىل ۋە سولچىللارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چىقىپ ئوخشىمىغان بىر مەيدانىنى شەكىللەندۈردى .

بىراق، مېنىڭ بۇ مەسىلىگە قارىتا ئۇزۇندىن بېرى[1] شەكىللەنگەن باشقىچە بىر قارىشىم بار. مەن ئۇزۇن يىللار تەپەككۇر قىلىش ئارقىلىق ئاشۇ قارىشىمدىن قانائەت ھاسىل قىلدىم. ئۇ بولسىمۇ بىزنىڭ ئەڭ چوڭ ۋە تۇنجى مەسىلىمىز بولۇپ، ۋەزىپىمىز كىشىلەر ھەققىدە ھۆكۈم بېرىش مەسىلىسى ئەمەس بەلكى كىشىلەرگە ئىسلامنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئۆگىتىشتۇر. شۇڭا بىز بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئارتۇقچە تۇرماق ئىستىمەسلىكىمىز، شۇنداقلا بىز بۇ مەسىلىنى يەنى باشقىلارغا ھۆكۈم قىلىدىغان مەسىلىنى دەۋەتتىكى ئاساسلىق ۋەزىپىلەر يېرىگە قويۇۋالماسلىقىمىز ۋە كىشىلەرنى ئۆزىمىزنىڭ كۆز قارىشىنىڭ رامكىسى ئىچىگە سولىماسلىقىمىز لازىم. قىلىشىمىز كېرەك بولغان ئەڭ پايدىلىق ئىش كىشىلەرگە ئۇلار بىلمەيدىغان ھەقىقەتنى ئۆگىتىش يولىغا يۈزلىنىشىمىز لازىم. كىشىلەرگە بۇ ھەقىقەتنى بىلدۈرۈش ۋە ھەقنىڭ تەلىپى بويىچە تەربىيەلەش ئېلىپ بېرىلسا ھەقىقىي كۆزلىگەن مەقسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلغان بولىمىز. چۈنكى ھەقىقەتنى تونۇش نۇرغۇن نەرسىلەرنى توغرا شەكىلدە ئۆزگەرتىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەرنى ھەقىقەتكە قايتۇرۇپ كېلىدۇ. يېقىنقى ئەسىرلەردىن بېرى ھەقىقەتتىن يىراق ياشىغان ياشىلارنىڭ ھەقىقەتتىن يىراق ياشىغانلىقىنىڭ زىيىنىنى تارتتى ۋە تارتماقتا.

[1] 1965-يىلدىن بېرى.

پۈتكۈل ئىسلام ئۈممىتىنى قاپلىغان جاھىللىق، يەنى ھەقنى تونۇرا ئۇسۇلدا بىلمەسلىك دەۋەتنىڭ ئەڭ چوڭ توسالغۇسىدۇر، شۇنداقلا ئىسلامىي ھەربىكەتلەرنىڭ تونۇرا شەكىلدە ئىلگىرلىشىنىڭمۇ ئەڭ چوڭ دۈشمىنىدۇر. دىن دۈشمەنلىرى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئېلىپ بارغان پۈتۈن تاجاۋۇز ۋە زىيانلىرىدا جاھىللىقنى بىرىنچى دەرىجىلىك قورال قىلىپ ئۆزىمىزگە ئىشلەتمەكتە .

لا إله إلا الله نىڭ ھەقىقىي مەنىسىدىن يىراقلىشىش مۇسۇلمانلارنىڭ پەيدا يۈرگەن يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلارنىڭ پايدىسىغا بولدى. ئۇلار تونۇرا ئەقىدىدىن مەھرۇم قېلىۋاتقان مۇسۇلمانلار جامائىتىنى ئۆزلىرى خالىغانچە شەرىئەتنى ھاكىمىيەتتىن ئايرىۋېتىشنى يولغا قويۇشىغا بىر تىرەك قىلىۋالدى. چۈنكى دۈشمەنلەر ياخشى بىلىدىكى ئەقىدىدىن يىراقلاشقان دىن ھاممىنى دۈشمىنىگە مەغلۇپ بولىدۇ .

جاھىل خەلق ئۆزلىرى ھەققىدە لا إله إلا الله دېيىشنى تاشلاپ قويمىسىلا ئۇلار ھېلىھەم مۇسۇلمان، دېگەن ئۇقۇمنى ناھايىتى چوڭقۇر ھالدا روھلارغا سىڭدۈرگەن بولۇپ، بۇ خىل ئاڭنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىدا مۇستەھكەم ئورۇنلىشىشى، مۇستەملىكىچى دۆلەتلەرنىڭ ئۆزلىرى ئىشغال قىلىۋالغان دۆلەتلەردىن ئەسكەرلىرىنى چېكىنىدۈرگەن بولسىمۇ يەنىلا تا ھازىرغىچە ئۆزلىرىگە ۋاكالىتەن دۆلەت باشقۇرىدىغان ۋە ئىزچىل تۈردە شەرىئەتنى ھاكىمىيەتتىن يىراقلاشتۇرىدىغان قورچاق ھاكىمىيەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا ناھايىتى ياخشى ماسلاشتى. ۋەھالەنكى، نۇرغۇن كىشىلەر بۇ دۆلەتلەرنى ئىسلام شەرىئىتى بويىچە باشقۇرۇلۇۋاتىدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇنىڭ بىلەن كۆپىنچە كىشىلەر دۆلەتنى ئىسلام قانۇنى بويىچە باشقۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. ئەھۋال مۇشۇنداق بولغاچقا دىن دۈشمەنلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىسلام دۇنياسىدىكى بۇ غالچىلىرى بىلەن ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنى خالىغانچە جازالايدۇ، يوقىتالايدۇ. ھالبۇكى بۇ دۆلەتلەردىكى كىشىلەر لا إله إلا الله دەپ ئاغزىدىكى بۇ ئىمان كەلىمىسى بىلەن ياشاشنى داۋام قىلىدۇ .

بۇ خىلدىكى جاھىلىيەتنى يوقىتىش، كىشىلەرگە ئىسلامنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئۆگىتىش، دۆلەتلەرنى لا إله إلا الله نىڭ ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ياشاش بىلەن دۆلەتنى ئىسلام شەرىئىتى بىلەن باشقۇرۇش بىرلىكتە ئېلىپ بېرىش كېرەككى ئۇنى ئايرىۋېتىشكە بولمايدۇ. كىشىلەرنى مۇشۇ بويىچە تەربىيەلەش نەتىجىسىنى كۆرگىلى بولىدىغان بىردىن بىر تونۇرا ئۇسۇلدۇر. بۇ ئىسلام

دۇنياسىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي ئۆزگىرىشى ئۆچۈن ئەڭ ئاۋۋالقى يول بولۇپ، ئىسلام دۇنياسىدا ياشاپ، ئىسلامدىن يىراقلىشىپ كەتكەن خەلقنى ھەقىقە قايتۇرۇپ كېلىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا مۇسۇلمانلار تۆۋەندىكى شەرىئەتكە ئۇيغۇنلاشقان چاغدا – الله ئۇلارنىڭ خەلىپىلىك ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ .

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿الله ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئەتكەنلەرنى زېمىنىدا ھۆكۈمران قىلغانىدەك، ئۇلارنىمۇ چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىشى ۋە ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىكى كېرەك﴾[1].

شۇنىڭ ئۈچۈن دەۋەتچىلەر پۈتۈن تىرىشچانلىقى بىلەن مۇشۇ جاھالەتنى يوقىتىشقا يۈزلىنىشى، كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسلىسىدەك ئەھمىيەتسىز مەسىلىلەر ئۈچۈن چېچىلىپ كەتمەسلىكى ۋە بۆلۈنۈپ كەتمەسلىكى كېرەك .

كىشىلەرنى مۇسۇلمان ۋە ياكى كاپىر دەپ ھۆكۈم قىلىش مەسىلىنى ھەل قىلالمايدۇ. كىشىلەرنىڭ مەيدانىنىمۇ ئۆزگەرتەلمەيدۇ. چۈنكى، ئەگەر سەن ئۇلارغا ئوڭچىلار ئېيتقاندەك كىمكى لا إله إلا الله دېسە ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچقانداق ئەمەل قىلمىسمۇ، ئۇ مۇئمىن، دېسەك، ئۇنداقتا ئۇلار، ئۇلارنى قورشاپ تۇرۇۋاتقان ئۇ خىل زەھەرلىك ئىدىيەدىن قەتئىي ۋاز كەچمەيدۇ. ئۇلار كۆڭلىدە، بىز دېگەن ئىسلام ۋە ئىمانىنىڭ تەلەپلىرىنى تولۇق ئورۇنداپ بولدۇق، گەرچە ئەمەل قىلمىساقمۇ جەننەت بىزنىڭ يانچۇقىمىزدا، دەپ ئويلايدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئىسلامنىڭ ماھىيىتىدىن يىراقلاپ كەتكەن رېئاللىقنى قىلچە ئۆزگەرتمەيدۇ. ئەگەر ئۇلارغا سولچىلار ئېيتقاندەك گەرچە سىلەرنىڭ نىيىتىڭلار ياخشى بولسىمۇ، بىراق ھازىرقى ئەمەلىي رېئاللىقىڭلار بىلەن سىلەر كاپىر دېسەڭ، ئۇنداقتا ئۇلار دەرھال ئۆزلىرىنى قوغداشقا ھەرىكەتلىنىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلار سېپىدىكى بىر مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان فاكتلارنى ئىزدەپ تاپىدۇ. بىراق ئۇلارنى قورشۇۋالغان ناچار رېئاللىقتىن ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتمەيدۇ!

ئەمما ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇلارغا ھۆكۈم قىلماستىن ئۇلارنى تەربىيەلەش ئىدىيە ۋە

[1] سۈرە نۇر، 55-ئايەت.

قەلبىنى ئىسلاھ قىلىدىغان ئىنسانلارنى ئۆزىنىڭ ناچار رېئاللىقىنى ئۆزگەرتىشكە چاقىرىدىغان ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولىدۇ. نەتىجىدە اللە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىدۇ .

﴿إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ ﴿ئىنسانلار ئۆزىنى ئۆزگەرتمىگۈچە، اللە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ﴾[1].

مېنىڭ كىشىلەرگە قارىتا مۇشۇ خىل پوزىتسىيەدە بولۇشۇمغا تۇرتكە بولىدىغان بىر قانچە سەۋەبلەر بولۇپ كۆڭلۈمدە ئاشۇ سەۋەبلەرنىڭ سالمىقى ۋە قىممىتى ھېلىھەم ساقلىنىپ كەلمەكتە.

بىرىنچى سەۋەب، مەن ئۇزاق تارىخ جەريانلاردىكى ئېغىپ كېتىش قەدەملىرىنى، ئېغىپ كېتىش تەسىرلىرىنى، ئىدىيەۋى ھۇجۇملارنى، ئىسلام ئالىملىرىنىڭ ئۈممەتكە رەھبەرلىك قىلىشتىن ۋە ئۇلارغا دىنىنىڭ ماھىيىتىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالغانلىقىنى، بەلكى ئۇلارنىڭ (ئىسلام ئالىملىرىنىڭ) ئازغۇن پەتىۋالار، اللەنىڭ شەرىئىتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان قانۇنىي يوليورۇقلار، كىشىلەرنى ئىسلامدا رۇخسەت بېرىلگەن ئىجتىھات، (ئىزدىنىش)نىڭ قاتارىدىن دېگەن خىيالغا كەلتۈرۈپ قويغان گۇمان ۋەھىمىلەر بىلەن ئىسلام ئۈممىتىنى ئازدۇرۇشقا ۋە ئۇلارنى مۇشۇ ھەقىقەتتىن قاچۇرۇشقا ۋە پاك قىلىۋېتىشكە قاتناشقانلىقىنى ئويلانغاندىن كېيىن شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتىمەنكى، بىز بۈگۈن كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەيدانىدا ئەمەس. بەلكى تەلىم - تەربىيە باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىمىز .

بۈگۈن ئىسلامنى قوغدىۋالغان ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن مۇشۇنداق تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئۆزاق جەريان ۋە ئاز بولمىغان تىرىشچانلىقلارغا موھتاج. بىراق بۇ خىل تىرىشچانلىق ئاخىرقى ھېسابتا مەسىلىنى تەلتۈكۈس ھەل قىلىدۇ. كىمكى تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن ھەقىقەتكە قارشى چىقىپ، ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالساق، ئەنە شۇ شەكسىز كاپىر، كىمكى دەۋەتكە ئاۋاز قوشسا ئۇ شەكسىز مۇسۇلمان بولىدۇ .

﴿وَكَذَلِكَ نفَصِّلُ الآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ﴾ ﴿گۇناھكارلارنىڭ يولى ئاشكارا بولسۇن ئۈچۈن، ئايەتلىرىمنى روشەن بايان قىلىمىز﴾[2].

﴿لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ﴾ ﴿ھالاك بولىدىغانلارنىڭ روشەن

[1] سۈرە رەئد، 11-ئايەت.

[2] سۈرە ئەنئام، 55-ئايەت.

دەللىنى كۆرۈپ ھالاك بولۇشى، ياشايدىغانلارنىڭ روشەن دەللىنى كۆرۈپ ئاندىن ياشىشى ئۈچۈن ئىدى﴾[1].

بۇگۈن ئېغىزدا لا إله إلا الله دەپ قويۇپ ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچقانداق بىرىگە ئەمەل قىلمىغۇچىلارنى كاپىر دەپ قارايدىغان بەزى كىشىلەردىن كېيىن كىشىلەرنىڭ دەۋەتكە ئاۋاز قوشۇشى ئۇلارنىڭ بۇندىن ئىلگىرىكى مۇشرىكلىقىنى پۈتۈنلەي يوق قىلىۋەتمەيدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بارغان چاغدىمۇ، ئۇنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشقانلار ئاۋاز قوشۇپ، قارشى تۇرغۇچىلار قارشى تۇرىدىغان ئەھۋاللار بولغان. لېكىن، دەۋەت سەپىگە قوشۇلغانلارنىڭ ئىسلامىي ئۇلارنىڭ بۇندىن ئىلگىرىكى مۇشرىكلىقىنى يوق قىلىۋەتكەن. شۇڭا الله دەۋەتتىن بۇرۇنقى جاھىلىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ رېئاللىقىغا شۇنداق ھۆكۈم ھەقلىق. ئۇنداقتا بىز ئەمەل قىلمىغۇچىلارنى قىلچە ئىككىلەنمەي مۇشرىك دەپ بېكىتىشىمىز لازىم! بىراق بۇ جايدىكى ئوخشىتىش تۈپتىن تۇغرا ئەمەس. چۈنكى ئاشۇ جاھىلىيەتتە جاھىلىيەتنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەيدىغانلار يوق ئىدى. بەلكى ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ الله بىلەن قوشۇپ باشقا ئىلاھلارغا چوقۇناتتى. ئۇنىڭغا يۈزلىنەتتى. ئۇنىڭ ئىلاھلىقىغا ئىشىنەتتى. ئىزچىل تۇرده ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلاتتى.

شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ھەممىسى پەيغەمبەر چاقىرىۋاتقان دىنىنىڭ ماھىيەتتە پۈتكۈل ئىلاھلاردىن-مەيلى ئۇ ئىلاھلارنىڭ ئۆزىگە چوقۇنسۇن-ياكى الله‌غا ېيقىنلاشتۇرىدۇ، دەپ قارىسۇن، چوقۇنىشىدىن ۋاز كېچىش، ئىبادەتتە شېرىكى يوق يالغۇز بىر الله‌غا يۈزلىنىش ھۆكۈمنى يالغۇز بىر الله‌دىن قوبۇل قىلىش ھەمدە ئۇنىڭدىن باشقا بارلىق ھۆكۈم ۋە قانۇن مەنبەسىنى رەت قىلىشنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى.

بۇگۈن ئاز ساندىكى كىشىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا بۇ خىل چۈشىنىش پۈتۈنلەي مەۋجۇت ئەمەس. كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا شەكسىز كاپىرلارمۇ مەۋجۇت. چۈنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نېمىگە قارشى تۇرۇپ، نېمىنى رەت قىلىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا شەكسىز مۇئمىنلەرمۇ بار. چۈنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نېمىنى قوللاپ، نېمىنى قوبۇل قىلمۇاتقانلىقىنى ئېنىق بىلىدۇ.

كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا يەنە بىر توپ ئادەملەر بار. نادانلىقنىڭ قورشاۋىغا چۈشۈپ قالغان بۇ ئادەملەر ئۆزلىرى ئۇنىڭغا چاقىرىۋاتقان ھەقىقەتنىڭ ماھىيىتىنى ئېنىق

[1] سۈرە ئەنفال، 42-ئايەت.

ئۇقمايدۇ. مۇشۇ مەسىلە ھەققىدە ئىمام ئىبنى تەيمىييە مۇنداق دەيدۇ: ناھايىتى ئېنىقكى، كىمكى الله پەيغەمبەرگە نازىل قىلغان الله‌نىڭ قانۇنىغا ئەگەشمەستىن كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزى توغرا، دەپ قارىغان ھۆكۈملەر بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى ھالال سانىسا ئۇ كاپىر، ھەرقانداق ئۈممەت ئادالەت بىلەن ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇلغان بەزىدە ئۇلارنىڭ كاتتىباشلىرى توغرا دەپ قارىغان ئىشلار ئۇلارنىڭ دىنىدا ئادالەت بولۇپ قالىدۇ. بەلكى ئىسلامغا تەۋە تالاي كىشىلەر الله نازىل قىلمىغان ئۆرپ-ئادەتلەر بىلەنمۇ ھۆكۈم قىلىشىدۇ. مەسىلەن سەھرا-قىشلاقلاردا خەلقلەرنىڭ ئۆزىگە بويسۇندۇرۇۋالغان ئەمەلدارلار بولغان، ئۇلار قۇرئان ھەدىسىنى قويۇپ ئاشۇ ئادەتلەنگەن ئەنئەنىلەر بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى تۇغرا دەپ قارايتتى. مانا بۇ كاپىرلىق. يەنە كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار بار. بىراق ئۇلار ئەمەلدارلار بۇيرۇغان ئومۇملاشقان ئادەتلەر بىلەنلا ھۆكۈم قىلىدۇ. ئەنە ئاشۇلار ئەگەر الله‌نىڭ قانۇنىنىڭ غەيرى بىلەن ھۆكۈم قىلىشىنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئېنىق بىلسە، ئاندىن ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىسا، بەلكى الله نازىل قىلغان قانۇننىڭ ئەكسى بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى توغرا دەپ قارىسا ئۇلار كاپىرلاردۇر.

دەل شۇ سەۋەبتىن كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىشتىن ئىلگىرى بۇ نادانلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن تەلىم-تەربىيەنى چىڭ تۇتۇش كېرەك.

ئىككىنچى سەۋەب شۇكى، پۈتكۈل جەمئىيەتكە ئۈيغۇن كېلىدىغان بىرلا ھۆكۈمنى چىقىرىش ھەقىقەتەن مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، بۇ جەمئىيەتتىكى كىشىلەر كۆپلىگەن گۇرۇھلارغا بۆلۈنۈپ كەتكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە – بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك شەكسىز كاپىرلار بار. ئۇلار دىنىنىڭ سىياسەت، ئىختىساس، ئىجتىمائىيەت ۋە رېئال تۇرمۇش بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق، ياكى، بۇندىن 71 ئەسىر بۇرۇن نازىل قىلىنغان ئىسلام شەرىئىتى بۈگۈنكى ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسىگە ماس كەلمەيدۇ ياكى شەرىئەت گەرچە ئۆز ۋاقتىدا ئەمەلىيەتكە ئۈيغۇن كەلگەن بولسىمۇ، بىراق بۈگۈن تەرەققىيات ئۆتمۈشىنىڭ قالدۇقلىرىنى چۈرۈپ تاشلاپ، سىياسەت، ئىقتىساد، ئىجتىمائىيەت ۋە رېئال تۇرمۇشتا يېڭى پاسونلارنى قوبۇل قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، دېگەندەك باھانە سەۋەبلەر بىلەن بۇ دىننى ئوچۇق ئاشكارا رەت قىلىدۇ ياكى الله‌نىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشقا قەتئىي قارشى تۇرىدۇ. ئەنە ئاشۇلار الله نىڭ دىنى ۋە الله نىڭ شەرىئىتىنىڭ ئورنىدا ئەلمانىي ئېقىمغا ئېتىقاد قىلىدىغان كىشىلەردۇر.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدا شەكسىز مۇسۇلمانلار بار. ئۇلارنىڭ ئىسلامنىڭ الله‌نىڭ

شەرئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى ۋە شەرئەت بويىچە دۆلەت باشقۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ. ئاندىن ئۇلار ئۆزىنىڭ رېئال تۇرمۇشىدا كۆچىنىڭ يېتىشىچە اللەنىڭ شەرئىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرىدۇ. ھەمدە اللەنىڭ ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ .

ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەلگىلىرى ئېنىق بولمىغان يەنە بىر توپ ئادەملەر بار. ئۇلارنىڭ مەيدانى ئېنىق ئەمەس. ئۇلارنىڭ قايسى تەرەپكە تەۋە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ كۆز قاراشلىرىمۇ بىردەك ئەمەس. ئەگەر سەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىق بىلەي دەپ ئۇلارغا تازا دىققەت قىلىپ قارىساڭ ئۇلارنىڭمۇ پۈتۈنلەي بىر گۇرۇھ ئەمەسلىكىنى بايقايسەن! ئۇلارنىڭ ئىچىدە دىننىڭ ئىشىغا قەتئىي كۆڭۈل بۆلمەيدىغان كىشىلەر بار. دىن ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتامدۇ يا كى قىلمايۋاتامدۇ؟ دىن مەۋجۇتمۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ ئۇلار ئۈچۈن قىلچىلىك مۇھىم ئەمەس. مانا بۇلار ئېتىقادسىز بولغىنى ئۈچۈن كاپىرلاردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە بىر تۈركۈم ئادەملەر بار. ئالىملارنىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ئۇچرىغان بۇ نادان ئادەملەر بۈگۈنكىدەك زۆرۈرىيەت تۈغۈلغان ئەھۋالدا ئىلاھى ھۆكۈملەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇش ئىسلام ئۈممىتى ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنغان توغرا يول، دەپ قارايدۇ. مانا بۇ ئادەملەر ئىبنى تەيمىيە سۆزلىگەن ۋە بىز بايىاتتىن كۆرسىتىپ ئۆتكەن جاھالەت تۈمانلىرىنىڭ قورشاۋىدا قالغان ئادەملەردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە بىر تۈركۈم ئادەملەر بار. ئۇلارنىڭ اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلماسلىقىنى قەلبى بىلەن ئىنكار قىلىدۇ. بىراق قەلبى بىلەن ئىنكار قىلىشىنىڭ قەلبى ئىمان بىلەن توشۇپ تۇرسىمۇ، بىراق قاتنىششقا مەجبۇرلانغان كىشىلەردىن باشقا كىشىلەرنىڭ ئۆزى خاتا دەپ قارىغان ئىشلارنى ئەمەلىيەتتە قىلماسلىقتىن ئىبارەت ئورۇنداشقا تېگىشلىك بىر مۇنچە تەلەپلىرىنىڭ بارلىقىنى ئۇلار بىلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر تۈركۈم كىشىلەر بار. ئۇلار ئۆز كۆڭلىدە ئىسلامنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بىراق ئۇلار تىنچلىق ئوربىتىسىدا ياكى ئۇلارنىڭ كېيىنكى ئاقىۋىتىنىڭ تىنچلىقچا كاپالەت بېرەلەيدىغان يولىورۇقلار ئىچىدە ئۇلارنى ئازاب ئوقۇبەتكە دۇچار قىلمايدىغان پۈتۈنلەي خاتىرجەم پۇرسەتنى تاپالمىسا، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ ئۆز ئىدىيەسىنى ئىپادىلىگۈدەك بىرەر ھەرىكەتنى قەتئىي ئېلىپ بارمايدۇ!

بۇ ئارىلاشما ئادەملەر سالاھىيىتىنىڭ يوشۇرۇنلۇقى، كۆرۈنۈشلىرىنىڭ ناچارلىقى ۋە ئىسلامنىڭ توغرا سۈرىتىدىن ئېغىپ كېتىشلىرىدە ئورتاقلىقىغا ئىگە بولسىمۇ، بىراق ئۇلارنىڭ ھەجمى ۋە سۈرىتى تۇراقلىق ئەمەس! بۇ ئارىلاشما ئادەملەر كۆچلۈك

ئىككى بېسىم ئوتتۇرىسىدا قالغان بولۇپ بېسىم بىۋ ئادەملەرنى گەرچە بەك ئاستا بولسىمۇ يا ئاشكارا كۈفرى لاگېرىغا قوشۇلۇشقا ياكى ئوچۇق ئىمان توپىغا قېتىلىشقا قىستايدۇ.

يەر شارىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئوچۇق ئاشكارا ئاتېئىزمچىلىقنى كەڭرى تارقىتىشنى نىشان قىلىۋاتقان ۋە ئىلگىرىكى ئەسىرلەردىكى دىن بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان خەلقنى دىنىنىڭ ماھىيىتىدىن چىقىرىۋېتىش بىلەنلا بولدى قىلماستىن بەلكى ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرىنى دىنسىزلاشتۇرۇپ، يەھۇدىيلارنىڭ ئۇلار ئۈستىدىن ئومۇميۈزلۈك ھۆكۈمرانلىق قىلىش مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پۈتكۈل يەر شارىدىن دىنىنى بىر پۈتۈن يوقىتىشنى نىشان قىلىۋاتقان خەلقئارالىق يەھۇدىيلارنىڭ بېسىمى ئوتتۇرىسىدا...

ئىسلامدىن ئىبارەت تەۋھىد ھەقىقىتىنىڭ لااله الا الله‌نى ئېغىزىدا سۆزلەپ قويۇش بىلەن ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى، بەلكى بىر الله‌دىن باشقا ئىلاھ، مەۋھەممەد ئەلەيھىسسالام الله‌نىڭ ئەلچىسى دەپ گۇۋاھلىق بېرىش، ئۇنىڭ تەلىپىمگە ماس ھالدا ئەمەل قىلىش، الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بۇيرۇغانىدەك ۋە ئىمام شەھىدنىڭ تەلىم تەربىيە رىسالىسىدە كۆرسىتىلگەندەك ئادا قىلىش ئارقىلىقلا ئاندىن ئۇنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىدىغانلىقىنى كىشىلەرگە جەددىي چۈشەندۈرۈۋاتقان ئىسلام ھەرىكىتىنىڭ بېسىمى ئوتتۇرىسىدا...

مۇشۇنداق ئەبەدىيلىك كۈچلۈك ئىككى بېسىم ئوتتۇرىسىدا بەلگىلىرى يوشۇرۇن بۇ گەۋدە ئىنتايىن ئاستا ئەمما، قەتئىي توختىماي ھەرىكەتلىنىدۇ. بۇ گەۋدىنىڭ ھەرىكىتى گويا باھار پەسلىدىكى مۇز تىغىنىڭ ھەرىكىتىگە ئوخشايدۇ. مۇز پارچىلىرى بۇ تاغدىن ئايرىلىپ چىقىپ بەزىلىرى ئوڭ تەرەپكە، بەزىلىرى سول تەرەپكە ئېقىپ كېتىدۇ. ئاخىردا بۇ تاغ پۈتۈنلەي ئېرىپ تۈگەيدۇ. بىز بۈگۈنكى رېئاللىقىمىزدا ئاستا ئەمما، توختىماي ھەرىكەتلىنىدىغان بۇ گەۋدىنىڭ ھەرىكىتىنى كۆرۈۋاتىمىز. ئۇنىڭ بىر قىسمى ئاشكارا كۈفرى لاگېرىغا قوشۇلسا، يەنە بىر ئوچۇقتىن ئوچۇق ئىمان قىسىملىرى تەرەپكە يۈزلىنىۋاتىدۇ. بۇ گەۋدىنىڭ ھەجمى تەدرىجىي ئازىيىۋاتىدۇ.

مەن 95 يىل ئىلگىرى ئۆز كۆڭلۈمدە، ئەگەر بۇ گەۋدە ئىمان يېكى ئاشكارا كۈپىردىن ئىبارەت پەرقلەندۈرگىلى بولىدىغان ئەسلى توپقا قوشۇلغان بولسا نە قەدەر ياخشى بولاتتى ھە! دەيتتىم. ئاردىدىن 05 يىل ئۆتۈپ كەتتى. رېئاللىقتىكى ئىشلار بىزنىڭ كىشلەر ھۆكۈم قىلىش ئۈچۈن جاپا چېكىشىمىزنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلىقىنى

ئىسپاتلىدى. ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسىدە باشقىلار بىلەن تالاش تارتىش ۋە جېدەل ماجىرا قىلىپ ھۆكۈمنى كىشىلەرگە دائىرە بەلگىلەپ بېرىدىغان رامكىغا ئايلاندۇرۇشمىز ۋە دەۋەت مەيدانىدىكى خىزمەتلەردە پۈتۈن دىققىتىمىزنى ئاشلىق ھۆكۈم مەسىلىسىگە قارىتىپ تولىمۇ ئارتۇقچە ۋە ئەخمىقانە بىر ئىش بولۇپ قالىدى.

ھازىر 95 يىلدىن كېيىن مەن بۇ گەۋدىنىڭ پەرقلىق بەلگىلىرىنى كۆرۈۋاتىمەن. بۇ چاغدا بىر تۇپ ئوغۇل قىز ياشلار بار. ئۇلار ئېغىپ كەتكەن، بۇزۇلغان ۋە چۈشكۈنلەشكەن ياشلار بولۇپ ئۇلار ئاللىقاچان قايتماس كۇفرىغا يۈزلەندى. بىراق الله خالىغان مۇددەتتە ئۇلارنىڭ كۆپىيىدىن قايتىشى بۇنىڭ سىرتىدا يەنە بىر تۇپ ئوغۇل قىز ياشلار بار. ئۇلار ئوچۇق ئاشكارا ئىسلامنى قوبۇل قىلغان ياشلار بولۇپ بۇنىڭدا قىلچە غۇۋالىق مەۋجۇت ئەمەس.

مەن بۇ ئىسلامىي گەۋدىنىڭ ئەڭ چوڭ نامايەنلىرىنى كۆرۈۋاتىمەن، روپاش قىزلار. بۇ قىزلار مەكتەپ ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلارنى تولدۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار ئۇنىۋېرسىتېتلارنىڭ ھەر قايسى فاكۇلتېتلىرىنى ئەمەلىيەتتە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەر بىلەن توشقۇزۇۋاتىدۇ. ۋەھالەنكى بۇ مەكتەپ ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلار ئەسلىدە كۇفرى، ئاتېئىزمچىلىق ۋە ئىسلامدىن چېكىندۇرۇشنىڭ مەركىزى بولۇش، يالغۇز يەرلىك جاھىلىيەتلا ئەمەس بەلكى پۈتكۈل خەلقئارالىق جاھىلىيەتنىڭ پاسونى بىلەن ئۇلارغا جەڭ ئېلان قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان ئىدى. بىراق، بۇ قىزلار قەددىنى تىك تۇتۇپ، ئىمان بىلەن ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولدى. جاھىلىيەتنىڭ ھەر قانداق مەسخىرە ۋە ئۆچمەنلىكلىرى، بەلكى ئۇنىڭ پات-پات ئاشۇ قىزلارنى قاماقتا ئېلىش، تۇرمىگە قاماش، جازالاش ۋە سۈرگۈن قىلىشلار بىلەن دۈشمەنلىك قىلىشى ئۇلارنى يۇزىنى يېپىشتىن توسۇپ قالالمىدى.

بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ ھەقىقەتەن ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلىرى بار. پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ بۇزۇلۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن يەھۇدىيلارنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى غەيرى مىللەتلەرگە قاراتقان زەھەرلىك سۇيىقەستى ئايالالارنى دىن ئەخلاق ئىماندىن ئۇنىڭغا مەڭگۈ قايتىپ كېلەلمەيدىغان دەرىجىدە چىقىرىۋېتىش ئىدى. ئەگەر بۇ پىلان ئەمەلگە ئاشسا، باللىرىغا كىچىكىدىن باشلاپ دىننىڭ پىرىنسىپ ۋە ئەخلاقلىرىنى ئۆگىتىدىغان ئانا مەۋجۇت بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن پۈتكۈل ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يەھۇدىي، خرىستىيانلارنىڭ مۇسۇلمان ئايالالارغا قاراتقان زەھەرلىك سۇيىقەستى، بۇ ئايالالارنى بۇندىن ئىلگىرى ياۋروپا ئايالىرىنىڭ ماڭغان ئىزىدىن ماڭدۇرۇش بولۇپ، ئەگەر

ئۇلارنىڭ بۇ پىلانى ئەمەلگە ئاشسا ئۇنداقتا باللىرىغا ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىدە دىنىنسىپ ۋە ئەخلاقلىرىنى تۈگىتىدىغان مۇسۇلمان ئانا بۇ جەمئىيەتتىن يوقالغان بولىدۇ. ئاياللار پۈتۈن يېكى يېرىم يالىڭاچ بولغان، يالىڭاچلىق مەدەنىي جەمئىيەتنىڭ تۈپ ئاساسىغا، ئىلگىرىلەش، مەدەنىيلىشىش، تەرەققىي قىلىش، ۋە ئەركىنلىكنىڭ بەلگىسىگە ئايلانغاندىن كېيىن، يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلار پۈتۈن كۈچنى چىقىرىپ، بارلىق ۋاستىلىرىنى ئىشقا سېلىپ مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئىسلامغا ۋە ئىسلامىي كىيىملەرگە قايتىشىنى پۈتۈنلەي خام خىيالغا ئايلاندۇرۇۋەتمەكچى بولدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ يەھۇدىي، خرىستىيانلار بېكىتكەن توسۇقلاردىن بۆسۈپ ئۆتۈپ ئۆرۈپ-ئادەت شەكلى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئېتىقاد چۈشەنچىسى بىلەن ئىسلامىي كىيىملەرگە قايتىپ كېلىشى يۈزنى يېپىشى ئالاھىدە مەنىگە ئىگە بولۇپ، ئۇ جەمئىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەرنىڭ دائىرىسىنى ۋە بەلگىلىرى نامەلۇم ئاشۇ گەۋدىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئايرىلىپ چىقىشىنىڭ ئاللىقاچان باشلانغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىۋاتىدۇ.

ئەگەر بىز ئاشۇ نامەلۇم گەۋدە ئىچىدە ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىنىڭ ئاخىرلىشىشى ياكى ئۆزىنىڭ مەيدانىنى ئېنىق بېكىتىشى ئۈچۈن يەنە 95 يىلى 95 يىل ۋاقىت كېتىدۇ، دەپ پەرەز قىلساق ئۇنداقتا مېنىڭچە ئىشلار دەۋەت مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان جامائەتلەر ئوتتۇرىسىدا كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسىگە قارىتا يۈز بېرىۋاتقان جېدەل - ماجىرا، تالاش - تارتىش يېكى ئۆچەكىشىشلەرنىڭ تولىمۇ ئەھمىيەتسىز ئىكەنلىكى پۈتۈنلەي ئايدىڭلاشقان بولاتتى، چۈنكى مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدا مېڭىۋاتقان بۇنداق جىسمىنى سۆرەش بولۇپ، ئەگەر بىز ئۇنى كۆچەپ سۆرىسەك ئۇنىڭ ئۆز لىنىيەسىدىن بىر نەچچە قەدەم چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىمىز.

ناھايىتى ئېنىقكى بۇ گەۋدە ئىچىدىكى ھەرىكەتنىڭ ئاستىلىقى ئۇ رېئال ھەقىقەت. بۇ خىل ئاستىلىق گاھىدا بەزى دەۋەتچىلەرنىڭ ئۆچمەنلىكىنى كەلتۈرۈپ چىقارسا، يەنە بەزىلەرگە ئېغىر ئۈمىدسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ. بىراق بىز ھازىر ھەر ئىككىسى تەرەپ ئىسلامغا قاراپ يۈزلىنىۋاتقان بىلەن جاھىلىيەتكە قاراپ كېتىۋاتقانلارنىڭ بۈگۈنكى كۆرۈنۈشى بۇنىڭدىن 05 يىلى95 يىل ئىلگىرىكى كۆرۈنۈشى بىلەن ئوخشاش دەپ ئېيتالمايمىز.چۈنكى كۆرۈنۈشلەر ئىزچىل تۈردە ئۆزگىرىۋاتىدۇ. ئۆزگىرىش سۈرىتىنىڭ تېزلىكىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ تۇرۇپ، بۇ

ئۆزگىرىشتىن چوقۇم ئىبرەت ئېلىشىمىز كېرەك.

ئۇچىنچى سەۋەب شۇكى، ئەگەر ئىسلام ھۆكۈمىتى قورۇلۇپ قالسا، خەلق ئاممىسىدىن تەشكىل قىلىنغان بۇ ئاڭسىز گەۋدە ئۆزاق يىللىق مۇستەملىكىچىلىك قالدۇرۇپ كەتكەن ئۆچمەنلىك ھېسسىياتى بىلەن بولسۇن ياكى ئىسلام تىلغا ئېلىنغان چاغدا پەيدا بولىدىغان دىنىي تۇيغۇ ھېسسىياتى بىلەن بولسۇن، بۇ ھۆكۈمەتكە قارشى چىقمايدۇ.

توغرا، بولۇپمۇ زىيالىيلار تەبىقىسىنى قاپلىۋالغان ئىسلامغا قارتا چەكسىز نادانلىق ۋە بۇگۈن يۇقىرىقى بەتلەردە بايان قىلغىنىمىزدەك ئىسلام ھەرىكىتىگە قارشى قۇرال سۇپىتىدە خىزمەت قىلىۋاتقان لا اله الا الله بىلەن اللەنىڭ شەرئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇش ئوتتۇرىسىدىكى زىچ باغلىنىشچانلىق مۇناسىۋىتىنى چۈشەنمەسلىك بۇ دەل ھەرىكەت توساقلىرىدىن ئىنتايىن چوڭ بىر توساق ھېسابلىنىدۇ. بىراق مەن بۇ شۇنى تەكىتلەيمەن، ئىسلام ھۆكۈمىتى قورۇلغان چاغدا يەنى ئىسلامىي بازا ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئاساس سالىدىغان دائىرىدە كېڭەيگەن چاغدا بۇ ئاڭسىز گەۋدە گەرچە ھازىرقى كۆرۈنىشى بىلەن ساقلىنىپ قالسىمۇ ئەمەلىيەتتە بۇ مۇمكىن ئەمەس. ئىسلام ھۆكۈمىتىگە ھەرگىز قارشى چىقمايدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ يولىدا قەتئىي توساق پەيدا قىلمايدۇ. بەلكى ئىسلام ھۆكۈمىتىگە قارشى تۇرىدىغىنى ئىدىئولوگىيە سېپىدىكىلەردۇر. يەنى كوممۇنىستلار، ئەلمانىيلار ۋە ئۇلارنىڭ ھەم نەپەسلىرىدۇر. بۇلار ھەرگىزمۇ جامائەتلەر ھۆكۈم قىلىشتا بىرلىككە كېلەلمەيۋاتقان ئاڭسىز گەۋدىگە تەۋە ئەمەس. بەلكى ئۇلار ئاللىقاچان ئوچۇق كۇفرى لاگېرىنى تاللىۋالغان بىر ئۇچۇم ئادەملەردۇر.

ئەگەر بۇ ئاڭسىز گەۋدە ئىسلام ھۆكۈمىتى قورۇلغان چاغدا ئۇنىڭغا قارشى تۇرغان بولسا ئىدى، ئۇنداقتا بىز ئۇلارغا قارتا ئۆزىمىزنىڭ ئاخىرقى مەيدانىمىزنى بەلگىلەش ئۈچۈن ئۇلارغا نىسبەتەن ئېنىق قانۇنىي ھۆكۈمنى چىقىرىش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسەتسەك، بۇ بىر توغرا تاللاش بولغان بولاتتى. بىراق ھازىر بىز ئۇلارغا قارتا دەۋەت مەيدانىدا تۇرۇۋاتىمىز. يەنى لا اله الا اللەنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى بايان قىلىش، دەۋەتكە ئاۋاز قوشىدىغان كىشىلەرنى ئىسلامنىڭ ھەقىقىي مەنىسى ۋە ھەقىقىي تەلىپى بويىچە تەربىيەلەشكە ئۇرۇنۇش مەيدانىدا تۇرۇۋاتىمىز. بۇ خىل رەۋىشتە دەۋەت قىلىشنىڭ گەۋدىگە ھۆكۈم قىلىش بىلەن پۈتۈنلەي مۇناسىۋەتسىز. ئۇلار اللەنىڭ ئۆلچىمىدە مەيلى مۇسۇلمان ياكى كاپىر بولسۇن، دەۋەتنىڭ تەشەببۇسى بارلىق كىشىلەرگە بىردەك بولۇۋاتىدۇ. ھەتتا، دەۋەت

مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەرگىمۇ شۇنداق! چۈنكى ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى گەرچە ئىسلام تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق، ئۇلار تېخىچە لا اله الا الله نىڭ پۈتكۈل تەلىپىنى ئېنىق بىلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرنەچچە ئەسىردىن بۇيان ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ھاياتىغا سىڭىپ كىرگەن ئىرجائىي ئىدىيەسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ كىمكى لا اله الا الله دىسە، گەرچە ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچقانداق ئەمەل قىلمىسىمۇ ئۇ، مۇئمىن دەيدىغان بىر تۈركۈم ئادەملەر بار.

ئەگەر دەۋەت بۇ ئاجىز باسقۇچتا كىشىلەرنى مۇسۇلمان ياكى كاپىر دەپ بۆلۈش بىلەن مەلۇم ئۆزگىرىش تەسىر پەيدا قىلالىغان بولسا، ئۇنداقتا بىزنىڭ كىشىلەرنى مۇشۇنداق بۆلۈش ئۈچۈن ئاتلىنىشىمىز ۋە پۈتۈن دىققىتىمىزنى ئۇنىڭغا قارىتىشىمىز زۆرۈر بولغان بولاتتى. چۈنكى، بىز ئۇ چاغدا ھەر بىر گۈرۈھقا ئۆزگىچە دەۋەت ئىلىپ بارغان بولاتتۇق. بىراق رېئاللىق شۇكى، بىز ھازىر بارلىق كىشىلەرگە ھەتتا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىقىدىن، ئىخلاسمەنلىكىدىن، قىلچە گۇمانلىنىشقا بولمايدىغان ئىسلام مەيدانىدا ئەمەلىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان كىشىلەرگىمۇ ئۇلارنىڭ سىرتقى ئەھۋالىغا ئاساسەن بىر خىل دەۋەت ئېلىپ بېرىۋاتىمىز.

ھەر قايسى تەرەپلەردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان تالاش-تارتىش كۈرىشىدە كۆپلىگەن كىشىلەر بىز كىشىلەرگە قارىتا مەيدانىمىزنى ئېنىق بەلگىلەش ھەمدە مەيلى كۈندىلىك مۇئامىلىسىدە بولسۇن ياكى دەۋەتتىكى ھەرىكەت مۇئامىلىسىدە بولسۇن ئۇلار بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىمىزنىڭ يولىنى ئېنىق بېكىتىش ئۈچۈن، بىز ئۇلارغا مۇسۇلمان ياكى كاپىر، دەپ ھۆكۈم قىلىشىمىز كېرەك دېيىشىدۇ.

بىراق ئۇلارغا بولغان مەيدانىمىزنى ۋە ئۇلار بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشىمىزنىڭ يولىنى ئېنىق بەلگىلەش ئۈچۈن بارلىق كىشىلەرگە ھۆكۈم قېلىش زۆرۈر دېگەن بىر گەپ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمۇشتىن كۆپرەك، نەزىرىيەۋىيچانلىققا ئىگە.

چۈنكى بىز كۆپلىگەن ئىشلارنى ئەمەلىيەتتە پۈتكۈل جەمئىيەت بىلەن ئەمەس بەلكى جەمئىيەتتىكى مەلۇم شەخسىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلىمىز. مەيلى تۇيقىلىش ۋە قۇدا-باجا بولۇشتەك ئىجتىمائىي مۇئامىلە بولسۇن ياكى سودا سېتىق ۋە تىجارەتتىكى ئىقتىسادىي مۇئامىلە بولسۇن ۋە دەۋەت مەيدانىدىكى دىننى ھەرىكەت بولسۇن. مۇشۇ ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە بىز ئالاقە ئورنىتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ سالاھىيىتىنى ناھايىتى ئاسانلا بىلىۋالالايمىز؟!

بىز بۈگۈن ياشاۋاتقان بۇ جەمئىيەتلەرنى جاھىلىيەت جەمئىيىتى دەپ ئاتاۋاتىمىز.

چۈنكى بۇ جەمئىيەتلەر اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدۇ ۋە بويسۇنمايدۇ. بەلكى ئىنسانلار تۈزۈپ چىققان جاھىلىيەت قانۇنلىرى بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ ۋە بويسۇنىدۇ. بىراق بۇ سۈپەت ئاشۇ جەمىيەتلەردە ياشاۋاتقان شەخسىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۈيغۇن بولىدۇ. كىمكى جاھىلىيەتكە رازى بولسا ئۇ شۇلارنىڭ قاتاردىن، كىمكى ئۇنى ياقتۇرمىسا ياكى ئۇنى ئىنكار قىلسا ئۇنىڭ ھۆكمى باشقىچە بولىدۇ.

بىز شەخسى مۇئامىلىمىزدە بارلىق ساھەلەردە پۈتكۈل جەمئىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلماسلىقتىن بەلكى ئاشۇ جەمئىيەتتىكى شەخسىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلغان ئىكەنمىز، ئۇنداقتا يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىق بىلەلەيمىز ۋە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىغا بولغان تۇنۇشىمىز ئاساسىدا ئۇلار بىلەن ئالاقە ئورنىتالايمىز.

ئەممىا، دەۋەتتىكى ھەرىكەت مۇئامىلە ساھەسىدە رېئاللىق شۇكى، ھازىر ھەرىكەتنىڭ كۈفرى ۋە ئىسلام سەۋەبلىرىدىن باشقا ئۆزىگە خاس سەۋەبلىرى بار. مەسىلەن، ھازىر ھەرىكەت ئەڭ ئالدى بىلەن مۇستەھكەم تۈزۈلمىنى قۇرۇپ چىقىشقا موھتاج بولۇۋاتىدۇ. ئەممىا، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقىدىن قىلچە گۇمانلىنىشقا بولمايدىغان ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلار بولۇشتىن قەتئىينەزەر ھەرقانداق ئىنسان بۇ ئىشقا يارىمايدۇ.چۈنكى، ئەبۇزەر (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئىسلامغا ۋە پەيغەمبەرگە چوڭقۇر ئىشەنگەن، ئىمانى مۇستەھكەم ئۇلۇغ ساھابىلەردىن بىرى بولسىمۇ، بىراق ئۇ دەۋەتكە ئاتلىنىشقا ئىنتىلگەن چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا رۇخسەت بەرمىدى. بەلكى، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ دىن ئاشكارا بولغان يەنى ئىسلامنىڭ كۈچى زورايغانغا قەدەر خەلق ئىچىدە كۈتۈپ تۇرۇشنى ئېيتتى.

بىزنىڭ كىشىلەرنى ھەرىكەتكە تاللىشىمىز ياكى ئۇلار بىلەن ھەرىكەت ئارىسىدا ئالاقە ئورنىتىشىمىز ھەرگىزمۇ كىشىلەرنى مۇسۇلمان ۋە كاپىر دەپ بۆلۈش ئاساسىغا قۇرۇلمايدۇ. بەلكى ئۇ ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلار ئىچىدىن بىنا قۇرۇشقا يارايدۇ دەپ قارىغان كىشىلەرنى تاللاشقا ھالقىپ كېتىدۇ.

ئەممىا «دوستلۇق»ۋە ھەمكارلىشىش مەسىلىسى ئەقىدە مەيدانىدا كۈچلۈك ئەھمىيەتكە ئىگە بولسىمۇ بىراق ئۇ داۋالغۇپ، گاڭگىراپ تۇرۇۋاتقان تۇراقسىز جەمئىيەتلەردە، ھازىرقىدەك ئاجىز ئەھۋالدا كىشىلەرنى بۆلۈپ ئاۋارە بولغىدەك ھېچقانداق رېئال ئەمەلىي تەسىرچانلىققا ئىگە ئەمەس. اللەنىڭ شەرئىتى ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئۇلارنىڭ ھەر بىر ئىش ھەرىكىتىنى قېلىپلاشتۇرىدىغان

مۇستەھكەم جەمئىيەت قۇرۇلغانغا قەدەر دوستلۇق مەسلىسى ئۆزىنىڭ ئاۋۇالقى رېئال ھەقىقىتىدە شەخسىي مەسىلە ياكى ھەقىقىي بىرلىك ئاساسىغا قۇرۇلمىغان جاھىلىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئىچكىرى قىسمىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان «جەمئىيەت» مەسلىسى بولۇپ قالدۇ.

بىز تېخى دۆلەت بولۇپ قۇرۇلمىدۇق. ئەگەر شۇنداق بولغان بولسا كىشىلەرنى مۇسۇلمان ياكى كاپىر دەپ بۆلۈشىمىزنىڭ ئۇلارنىڭ ھاياتىدا رېئال تەسىرى بولار ئىدى. دىندىن چېكىنىپ چىققۇچىلارغا «چېكىنىش» مۇرتەدلىك جازاسى بىرەر ئىدۇق. بىراق بىز بۈگۈن دەۋەت مەيدانىدا تۇرۇۋاتىمىز، بارلىق كىشىلەرگە نىسبەتەن شۇنداق! كىشىلەرنىڭ ھەممىسگە بىرلا گەپنى ئېيتىۋاتىمىز. ئۇنىڭدىن كېيىن دەۋەتكە ئاۋاز قوشقان كىشىلەر ئىچىدىن بىنا قۇرۇشقا يارايدۇ دەپ قارىغان كىشىلەرنى تاللاۋاتىمىز.

بەزى جامائەتلەر قوزغاۋاتقان مەسىلەر بار. اللەنىڭ ئۆلچىمىدە ئۇ مەسىلىنىڭ مەلۇم ئورنى بولۇشى مۇمكىن. ئۇ بولسا ئۇنىڭ كەينىدە تۇرۇپ نامراز ئوقۇيدىغان ئىمامنى تاللاش مەسلىسى، بىز بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ئۇچۇق گەپنى ئېيتىمىز: بىز ھېچكىمنى كۆڭلى تارتمىغان ئىمامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ نامراز ئوقۇشقا زورلىمايمىز. ئەمما ئاشۇ ئىمامغا ئېنىق پاكىتسىز ئالدىراپ كاپىر دەپ ھۆكۈم قىلىش بۇ اللەنىڭ شەرىئىتىدە قەتئىي توغرا ئەمەس.

يۇقىرىقىدەك سەۋەبلەر تۈپەيلى مەن كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسلىسىنى ئاشۇ مەسىلىنى دەپ تالاش-تارتىش قىلىدىغان ۋە خىلمۇ خىل گۇرۇھلارغا بۆلۈنۈپ كېتىدىغان ھازىرقى ۋاقىتتىكى مەسىلە دەپ قارىمايمەن. بەلكى بۇ مەسىلىنى ئۈممەت ۋە دەۋەت ھاياتىدىكى قىسقىنا دەۋرىلەر جەريانىدا ئۆزلۈكىدىن ھەل بولىدىغان مەسىلە دەپ قارايمەن. (گەرچە بەزى دەۋرىلەر بۇ مەسىلىنىڭ ھەل بۆلۈش سۈرئىتى بەك ئاستا دەپ قارىسىمۇ!) چۈنكى ئاشۇ ئاڭسىز گەۋدىگە زۆرۈر بولغان ئىزچىل ھەرىكەت بۇ گەۋدىنى تۈپتىن پەرقلىنىدىغان ئىككى گۇرۇھقا ئايلاندۇرىدۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئاشكارا ئىمان ۋە ئاشكارا كۇپرىدىن ئىبارەت ئوچۇق بەلگىلىرى بولۇپ، كىشىلەر. بۆلارنى ئاشۇ بەلگىلەرگە قاراپ ئېنىق بىلۈالىدۇ. ۋە تالاش - تارتىش قىلمايدۇ.

***

بىراق بىز بۈگۈنكى ۋاقىتتا كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش مەسلىسىنى تاشلاپ قويۇپ، بارلىق كۈچىمىزنى كىشىلەرگە بىلمىگەن ئىسلام ھەقىقىتىنى ۋە «لا اله الا

الله» نىڭ ماھىيىتىنى ئۇلارغا ئۆگىتىشكە قارىتىشىمىز كېرەك.

ئەگەر بىز ئۇلارنى جاھالەتلىك ھالىتىدە تاشلاپ قويساق ئۇنداقتا بىز ھەرگىزمۇ گەدىنىمىزدىكى اللەنىڭ ئامانىتىنى ئادا قىلغان بولالمايمىز. ۋەھالەنكى اللە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيىسسالامغا شۇنداق دەيدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿ئى پەيغەمبەر پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن سائا نازىل قىلىنغان ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن ئەگەر تولۇق يەتكۈزمىسەڭ، الله تاپشۇرغان ۋەزىپىنى تولۇق تاپشۇرمىغان بولسەن﴾[1].

ئەگەر بىز كىشىلەرگە «لا اله الا الله» نىڭ ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشتىكى چەمبەرچاس مۇناسىۋەتنى ئۆگەتمىسەك ئۇنداقتا ئامانەتنى ئادا قىلغان بولمايمىز. الله بىزنى بۇيرۇغان دەۋەتنى ئورۇندىغان بولمايمىز.

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان ؛ ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسىدىغان بىر جامائەت بولسۇن! ئەنە ئاشۇلار مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[2].

ئېگەر بىز كىشىلەرگە «كىمكى «لا اله الا الله» دېسە ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچقانداق ئەمەل قىلمىسمۇ، ئۇ مۇئمىن» دېسەك،-بۇ ئىرجائىي ئېقىمدىكى ئازغانلارنىڭ سۆزى-ئۇنداقتا كىشىلەرنى ماھىيىتىدىن ئالدىغان بولىمىز. ئۇلارنىڭ قايمۇقۇشىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ پىشىپ يېتىلىشىنى ۋە بەكلا ئارقىغا سۈرۈۋەتكەن بولىمىز. شۇنداقلا ئىسلام ھۆكۈمىتى ئۇنىڭسىز قۇرۇلمايدىغان، ئىسلام يەرشارىدا ئۇنىڭسىز مۇستەھكەم پۇت دەسسەپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايدىغان «ئىسلامىي بازا» نىڭ قۇرۇلۇشىنى كېچىكتۈرۈۋەتكەن بولىمىز. ئۇنىڭدىن باشقا ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا زوراۋان كۈچلەرنىڭ ئىسلام دەۋەتچىلىرىنى يوقىتىشىغا ياردەم بەرگەن بولىمىز.

زوراۋانلار خەلقنىڭ غەزەپ-نەپرىتىدىن خاتىرجەم ھالدا دەۋەتچىلەرنى ئۆلتۈرىدۇ ۋە قانلىق باستۇرىدۇ، بۇنىڭدا خەلقنىڭ نادانلىقىدىن ئىنتايىن ياخشى پايدىلىنىدۇ.

---

[1] سۈرە مائىدە، 67-ئايەت.

[2] سۈرە ئال ئىمران، 104-ئايەت.

دەل شۇنىڭدەك ئەگەر بىز كىشىلەرگە «كىمكى «لا اله الا الله» دېسە، ئۇ مۇشۇ دۇنيا ھاياتىدا مۇسۇلمان بولىدۇ. ئۇنىڭ ھېسابىنى ئاخىرەتتە الله ئالىدۇ» دېسەك، بۇ سۆز توغرا بولغان تەقدىردە كىشىلەرنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كەلمەسلىك ئۇياقتا تۇرسۇن، بىز ئۇلارغا ئادەم ئالدايدىغان سۆزلەرنى ئېيتقان بولىمىز. (بۇ سۆزنىڭ ساختىلىق ۋە ئالدامچىلىق بىلەن تولغانلىقىنى كېيىنكى قۇرلاردا بايان قىلىمىز) چۈنكى كىشىلەر كۆنسېرى ئىسلامنىڭ ماھىيىتىدىن پۈتۈنلەي يىراقلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. مۇشۇ ھەقىقەتتىن يىراقلاپ كېتىش نەتىجىسىدە خارلىق، قۇللۇق، يوقۇلۇش ۋە غەپلەت ئىچىدە قىلىشقا ياردەم بېرىدىغان ئادەملەرگە موھتاج ئەمەس بەلكى ئۇلارنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىدىغان ئادەملەرگە موھتاج. بۇ ئويغانغان خەلق ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتسە، اللەمۇ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىدۇ.

دەۋەتچىلەرنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى كىشىلەرگە ئىسلام توغرىسىدا يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ئەمەس ياكى كىشىلەرنىڭ قانداق قىلغاندا بۇ دۇنيادا مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە بولىدىغانلىقىنى ئۇلارغا بايان قىلىپ بېرىش ئەمەس-گەرچە ئۇلار قىيامەت كۈنى اللەنىڭ نەزىرىدە قىلچە ئېتىبارى يوق ئادەملەردىن بولسىمۇ!-بەلكى ئۇلارنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى كىشىلەرنىڭ قانداق قىلغاندا اللەنىڭ ئۆلچىمىگە ئۇيغۇنلاشقان، قىيامەت كۈنى اللەنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكىلى بولىدىغان ھەقىقىي مۇئمىنلەردىن بولالايدىغانلىقىنى ئۇلارغا ئېنىق بايان قىلىپ بېرىش، ھەرگىزمۇ بۇ دۇنيادا كىشىلەرنى ئىسلامىي كۆرۈنۈشكە ئىگە قىلىدىغان ساختا چۈشەنچىلەرنى ئۆگىتىش ئەمەس!

شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش كېرەككى-بىز يۇقىرىقى قۇرلاردا كۆرسىتىپ ئۆتكەن ساختىپەز سۆزمەنلەر داۋا قىلغانىدەك رېئال دۇنيادا «لا اله الا الله» نى ئېغىزدا ئېيتىپ قويۇش بىلەنلا ئىسلامنىڭ كۆرۈنۈشلىرى ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

توغرا، «بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەلچىسى» كىشىلەرنى ئىسلام ئىچىگە كىرگۈزىدۇ. ئۇلارنى مۇشۇ دۇنيادا مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە قىلىدۇ. بىراق بۇ نام مەيلى كۆرۈنۈشتە بولسۇن ياكى ماھىيەتتە بولسۇن (ئېغىزدا ئېيتىپ قويۇش بىلەنلا) ئۆزلۈكىدىن ئۇلارنىڭ تەبىئىي سۈپىتىگە ئايلانمايدۇ. ئۇلار قانداق قىلمىسۇن بۇ نام بىر ئۆمۈر ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭمەيدۇ. بەلكى بۇ نام ئىنسانىنىڭ ھەر بىر ئىشتا اللەنىڭ شەرئىتىنى قانۇن قىلىش، بۇنىڭدىن غەيرى قانۇنلارغا ھۆكۈم سۈنماسلىقتىن ئىبارەت ئىزچىل داۋاملاشقان ۋە بىر مىنۇتمۇ ئۇنى ئورۇندىشىتىن قەتئىي توختاپ قالمايدىغان دائىملىق ھەرىكىتى

بىلەن ئىسپاتلىنىشى كېرەك.

كۆرۈنۈشتىكى ئىسلام ماھىيەتلىك ئىسلامدىن اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشنىڭ ۋاجىپلىقىدىلا پەرقلىنىدۇ.-ئەمەلىيەتتە بۇ دۇنيا ھاياتىدا مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ھەر ئىككىسىگە زۆرۈر-بەلكى كۆرۈنۈشتىكى مۇسۇلمانىنىڭ مۇناپىقلىق قىلىش ئۈچۈن اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈپ، ئاخىرەتتە دوزاخنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا كىرىپ كېتىدىغانلىقىدا ؛ ۋە ھەقىقىي مۇسۇلمانىنىڭ چوڭقۇر ئىشەنچ، ئېتىقاد ۋە ئىتائەت قىلغانلىقى ئۈچۈن اللەنىڭ شەرىئىتىگە بويسۇنۇپ ئىمان ۋە ئىتائەتنىڭ بەدىلىگە اللەنىڭ ئۇنى جەننەتكە كىرگۈزىدىغانلىقىدا پەرقلىنىدۇ. ئىنسان ئىزچىل تۇرده ھەر ئىككى ئەھۋالدا مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە بولۇشى ئۈچۈن اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشتىن قەتئىي ئايرىلالمايدۇ. اللەنىڭ شەرىئىتى ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئىسلام دۆلتى قۇرۇلىدىغان ئەھۋالدا كىمكى «بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللەنىڭ ئەلچىسى» دېسە ئۇنىڭ قەلبىدە ئىمان بار-يوقلۇقىغا قارىماستىن، ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىگە بوي سۇنىدىغان يېكى سۈنمايدىغانلىقى تەكشۈرۈلمەستىن، ئۇنىڭ ئېغىزدىكى گۇۋاھلىق سۆزىگە قاراپلا ئۇنى مۇسۇلمان دەپ ئېتىراپ قىلىنىدۇ. چۈنكى بۇ «لا اله الا الله»نىڭ پاكىتلىرىدىن بىر پاكىت.

«لا اله الا الله»نىڭ يەر شارىدا اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشتا گەۋدىلەنگەن ئىكەن، ئۇنداقتا ئۇ سۆزنى ئېيتقۇچى مەيلى چىن قەلبىدىن ئېيتسۇن يېكى مۇناپىقلىق قىلىپ ئېيتسۇن اللەنىڭ ھاكىمىيىتىنى ئېتىراپ قىلدى، دېيىشكە بولىدۇ. ئەممما، بۇ سۆزنى ئېيتقۇچى مەيلى مۇئمىن يېكى مۇناپىق بولسۇن ئۇنى بۇ ھاكىمىيەتكە قارشى چىقىدۇ يېكى ھاكىمىيەتكە بويسۇنمايدۇ، دەپ قارىغىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولسا بۇ مۇرتەد (دىندىن قايتقۇچى) ھېسابلىنىپ، ئۇنىڭغا دىندىن قايتىش جازاسى بېرىلىدۇ.

ئىسلام ھۆكۈمرانلىقىنىڭ تۈزۈمى ئاستىدا «لا اله الا الله مۇھەممەد رسول الله» دېگۈچىلەر مەيلى مۇئمىن يېكى مۇناپىق بولسۇن بىرلا ۋاقىتتا مۇنداق ئىككى تەرەپتىن ئىقرار قىلغان بولىدۇ. ئۇنىڭ «لا اله الا الله مۇھەممەد رسول الله» دېگەنلىكى تىلى بىلەن ئىقرار قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئەممما ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىدىن باشقا قانۇن ۋە اللەنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن باشقا قانۇنلۇق ھۆكۈمەتنى تاپالمىغانلىقى ئۇنىڭ ئەمەلىي رېئاللىقى بىلەن ئىقرار قىلغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ يالغۇز بىر اللەنىڭ شەرىئىتىلا ھۆكۈمرانلىق قىلىش سالاھىيىتىگە ئىگە، دېگەن ئىقرارىدىن يېنىۋالسا-ئۇ بۇ ئىقرارىنى تىلى بىلەن ئېيتمىغان ئەمما تىلى بىلەن ئېيتقان ئىقرارىنىڭ دائىرىسىگە تەۋە بولۇپ كەتكەن-ئۇ مۇرتەد ھېسابلىنىپ ئىسلام ھۆكۈمىتى تۆرۈمى ئاستىدا ئۇنىڭغا دىندىن يېنىۋېلىش جازاسى بېرىلىدۇ. گەرچە ئۇ بىر كۈندە يۈز قېتىم «لا اله الا الله مۇھەممەدۇن رسول الله»نى تەكرارلىسىمۇ ۋە بۇ سۆزنى تەكرارلاش ئۈنى مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە قىلسىمۇ. بىراق ئۇنىڭ ھەرىكىتى ئاشۇ سۆزنىڭ تەلەپ ۋە تەقەززاسىغا ئۇيغۇنلاشمىسا، ئۇنداقتا بۇ سۆز ئۇنى جازادىن قۇتقۇزۇپ قالالمايدۇ. ئۇ بۇ سۆزنى داۋاملىق تەكرارلاپ تۇرسىمۇ قانداقسىگە ئۇنىڭغا جازا بېرىلىدۇ؟

«مۇرتەد» لەرنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشنى رەت قىلغانلىقى ياكى «لائىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ» نى ئېغىزدا تەكرارلاپ تۇرۇپمۇ شەرىئەت ھۆكۈملىرىدىن بىرەر ھۆكۈمنى ئىنكار قىلغانلىقى سەۋەبىدىن ئۇلارغا جازا تۇرغۇزۇش شۇنى ئېنىق بىلدۇرۇدۇكى، بۇ سۆزنى ئېغىزدا تەكرارلاش بىلەنلا مۇسۇلمانلىق سالاھىيىتىگە ئىگە بولغىلى بولمايدۇ. بەلكى بىر تەرەپتىن بۇ سۆزنى تىلى بىلەن ئىقرار قىلىش يەنە بىر تەرەپتىن بۇ سۆزنىڭ مەزمۇن دائىرىسىگە تەۋە بولغان اللەنىڭ شەرىئىتىنى قەتئىي قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ئىقرار قىلىش بىلەنلا ئاندىن مۇسۇلمانلىق سۈپىتىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. اللەنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىنى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئېتىراپ قىلغان چاغدا ئۇنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشتىن ئىبارەت تەلەپ ۋە ئۆلچىمىنىمۇ ئېتىراپ قىلدى دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. ھەمدە ئوچۇق تېكىست بىلەن ئۇنىڭ مەزمۇنىنى ئاغزاكى ئېتىراپ قىلىشى تەلەپ قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇ خىل ئۇقۇمدىن ئىنسانىيەت ئىچىدە مەۋجۇت بولغاندىن باشلاپ، اللە ئىنسانىيەتكە پەيغەمبەر ئەۋەتىپ كىشىلەرگە «بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق. اللەقا ئىبادەت قىلىڭلار، سىلەرگە ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ مەۋجۇت ئەمەس» دېگەندىن باشلاپ، «لااله الا الله» نىڭ مەزمۇندىن ناھايىتى ئوچۇق ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئەگەر ئىشلار بۇنىڭ ئەكسىچە بولسا يەنى ئېغىزدا «لا إله إلا الله محمد رسول الله» دېيىش يالغۇز بىر اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بارلىق «قانۇنلارنى» رەت قىلىش ئىقرارىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدىغان بولسا، ئۇنداقتا ئىقرار قىلىش ۋە ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىش تەلەپ قىلىنمىغان بىر ئىش ئۇچۇن اللەنىڭ بۇ دۇنيادا ئىنسانىي ئۆلتۈرۈپ، ئاخىرەتتە مەڭگۈلۈك ئازابقا بەند قىلىشنى

قانداقمۇ اللەنىڭ ئادالىتى دەپ تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولىدۇ؟!

مانا بۇ اللەنىڭ شەرىئىتى يەرشارىدا ھۆكۈمرانلىق قىلۇاتقان چاغدىكى ئەھۋال. بۇنداق ئەھۋالدا كىشىلەرنىڭ-گەرچە ئۇلار ئىچكى دۇنياسىدا مۇناپىق كاپىر بولسىمۇ-بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللەنىڭ ئەلچىسى دېيىشى، اللەنىڭ شەرىئىتىگە بويسۇنۇشى، ئۇنىڭدىن باشقا قانۇن، تۈزۈم ۋە سىياسەتلەرنى دەپ اللەنىڭ شەرىئىتىدىن يۈز ئۆرۈمەسلىكى، بۇ دۇنيادا ئۇلارنى مۇسۇلمان دېگەن نامغا ئىگە قىلىدىغان ھەممىگە ئورتاق ئومۇمىي ھادىسىدۇر. بىراق مۇئمىنلەر بىلەن مۇناپىقلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرق داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. يەنى مۇناپىق ئىشلەتمەستىن بەلكى مۇناپىقلىق قىلىپ اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنىدۇ. ئەمما مۇئمىن ئېتىقاد ۋە ئىتائەت قىلىپ جەننەتنى ۋە اللەنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنىدۇ.

اللەنىڭ شەرىئىتى يەرشارىدا ھۆكۈمرانلىق قىلمىغان چاغدىكى مەسىلىگە كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسانىنىڭ مۇسۇلمانلىق سالاھىيىتىنى ئۆزىگە قانداق ئىسپاتلايدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى قانداق ساقلاپ قالغىلى بولىدىغانلىقىنى ئېنىق قىلىپ مۇنداق دېدى:

«اللە مەندىن ئىلگىرى دۇنياغا ئەۋەتكەن ھەر بىر پەيغەمبەرنىڭ ئۈممىتى ئىچىدە ئۇنىڭ يولىنى تۇتىدىغان ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ئەگىشىپ ماڭىدىغان يارەمچى ساھابىلىرى بولغان، ئۇلاردىن كېيىن نۇرغۇن ئىز باسارلار مەيدانغا كەلدى. بۇ ئادەملەر قىلمايدىغان ئىشلارنى سۆزلەيدۇ، بۇيرۇلمىغان ئىشلارنى قىلىدۇ. كىمكى ئۇلار بىلەن قولى ئارقىلىق جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، كىمكى تىلى ئارقىلىق جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، كىمكى ئۇلار بىلەن قەلبى ئارقىلىق جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، بۇنىڭ ئارقىسىدا قىچىنىڭ دانچىسىلىك ئىمان مەۋجۇت ئەمەس»[1].

«لااله الا الله» نىڭ اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشتىكى كۈچلۈك مۇناسىۋىتى ھەر دائىم ھەر قانداق ئەھۋالدا مۇشۇنداق بايان قىلىنىدۇ. مەيلى يەرشارىدا ئىسلام دۆلتى مەۋجۇت بولغان ئەھۋالدا بولسۇن ياكى اللەنىڭ قانۇنىي بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلمايدىغان كۈچلەر دۆلەت باشقۇرۇۋاتقان چاغدا بولسۇن بۇ ئۇقۇم قىلچە ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ خىل كۈچلۈك مۇناسىۋەتنى نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدۇ. شۇڭا دەۋەتچىلەر اللە ئۈلارنىڭ گەدىنىگە يۈكلىگەن ئامانەتنى ئادا قىلىش

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ۋە الله مۇشۇ ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى يوشۇرغانلارغا تەييارلىغان ئازابتىن ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بۇ مۇناسىۋەتنى كىشىلەرگە ئۆگىتىش لازىم.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ﴿الله كىتابتا نازىل قىلغان ھەقىقەتلەرنى يوشۇرىدىغان ۋە ئۇنى ئازغىنە پۇلغا ساتىدىغانلارنىڭ قورسىقىغا يېگىنى ئوتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. قىيامەت كۈنى الله مۇنداق ئادەملەرگە (ئۇلارنى خۇشال قىلىدىغان) سۆزلەرنى قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى پاكلىمايدۇ. ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾[1]. ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ﴾ ﴿بىز كىتابتا كىشىلەرگە تۇغرا يولنى ئېنىق بايان قىلغىنىمىزدىن كېيىن، بىز نازىل قىلغان ئېنىق پاكىت ۋە تۇغرا يولنى يوشۇرىدىغان كىشىلەرگە الله ۋە بارلىق لەنەت قىلغۇچىلار لەنەت قىلىدۇ﴾[2].

ئەگەر بىز بۇ ھەقىقەتنى كىشىلەرگە ئېنىق بايان قىلمىساق بىز ھەرگىزمۇ ئامانەتنى ئادا قىلغان ۋە دەۋەت مەجبۇرىيىتىمىزنى ئورۇندىغان بولمايمىز: دۇنيادا مۇسۇلمان دەپ قارالغان ئادەم گەرچە ئۇ ماھىيەتتە مۇناپىق بولسىمۇ ئۇنى كاپىر دېيىش توغرا ئەمەس. ئۇنىڭ ھېسابىنى ئاخىرەتتە الله ئۆزى ئالىدۇ. ئۇ الله‌نىڭ بارلىق ۋە بىرلىكىگە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىدۇ ۋە ئاشۇ گۇۋاھلىقنىڭ تەلىپى بويىچە پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ يەنى الله‌نىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنىدۇ. (بۇ ھەقىقەتلەرنى ئىمام شەھىد تەلىم-تەربىيە ىسالىسىدە سۆزلىدى، بىزمۇ تەربىيە باسقۇچىدا ئۇنى كىشىلەرگە ئېنىق چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك) ئەمما ھەقىقىي مۇئمىن بۇ ئىشلارنى ئىشىنىش، بويسۇنۇش، رازىمەنلىك ۋە ساپدىللىق تۈيغۇسى بىلەن ئورۇندايدۇ.

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ﴿ئى مۇھەممەد! پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۆز ئارىسىدىكى تالاش-تارتىشقا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾[3].

[1] سۈرە بەقەرە، 174-ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 159-ئايەت.
[3] سۈرە نىسا، 65-ئايەت.

ھەربىكەت ئۇسۇلى

بۈگۈن دەۋەت مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان جامائەتلەر ھازىرقىدەك ئاجىز باسقۇچتا قوللۇنۇشقا تېگىشلىك ھەربىكەت ئۇسۇلى توغرىسىدا زادى بىرلىككە كېلەلمەيۋاتىدۇ. بۇنداق بىرلىككە كېلەلمەسلىك ئەمەلىيەتتە 30 يىللار ئىلگىرى قەتئىي مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئەينى چاغدا ھەربىكەت ئىمام شەھىد سىزىپ بەرگەن ۋە ئۆزىنىڭ جامائەتلىرىنى شۇ ئاساس بويىچە قۇرۇپ چىققان پىرىنسىپ (ئۇسۇل) بويىچە كېتىۋاتاتتى. شۇنداقلا بۇ جايدا ئاشۇ جامائەتلەردىن باشقا جامائەتلەر پەيدا بولمىغان ئىدى.

بىراق بۈگۈن مەيدان ئوخشمايدۇ...

جامائەتلەر كۆپەيدى. نۇقتىئىنەزەرلەر خىلمۇ - خىللاشتى...

ھەرخىل قاراشلارنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، مەيدانلارمۇ كۆپەيدى، گەرچە ئۇلارنىڭ مەيدانى ۋە ھەربىكەت ئۇسۇلى خىلمۇ - خىل بولسىمۇ، بىراق بۇ جايدا ئاشۇ جامائەتلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە بىردەك تېپىلىدىغان بىر ئەھۋال بار، ئۇ بولسىمۇ ئالدىراقسانلىق!

ئۇلار شۇنداق دېيىشىدۇ: دەۋەتنىڭ باشلانغىنىغا يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت بولۇپ قالدى. بىراق ئۇ تېخىچە مۇۋاپىقىيەت قازىنالمىدى. يەنى دەۋەتنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمرانلىقنىڭ ئاساسى قىلىش، جەمئىيەت قىيىنچىلىقلىرىنى ئىلاھىي پىرىنسىپ ئاساسىدا ھەل قىلىش تەشەببۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تېخىچە ھاكىمىيەت قۇرۇلمىدى.

ئۇلار شۇنداق دېيىشىدۇ: كوممۇنىستلار مۇۋاپىقىيەت قازىنىۋاتىدۇ. ئۇلاردىن باشقا تايانچىسى يوق، تىلغا ئالغۇچىلىك ھەجمى يوق، ئاز سانلىق مىللەتلەرمۇ ئاللىقاچان ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىپ بولدى. بىراق مۇسۇلمانلار تېخىچە بۇ نىشانغا يېتەلمەيۋاتىدۇ. ئۇنداق بۇ جايدا بىزنىڭ ھەربىكەت ئۇسۇلىمىزدا چوقۇم بىر خاتالىق مەۋجۇت. شۇڭا ھەربىكەت ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىشى كېرەك! بىرلىككە كېلەلمەسلىك دەل مۇشۇ نۇقتىدىن باشلىنىدۇ.

بىز ھازىرقىدەك ئاجىز بىر باسقۇچتا قوللىنىشقا تېگىشلىك ئۇسۇلنى ئىزدەشتىن بۇرۇن، بۇ خىل خاتا تەسەۋۋۇرنى تۈزىتىشىمىز كېرەك: ئىسلام ھەربىكىتىنى خەلقىمىزنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ، ھۆكۈمرانلىق تەختىگە چىقىۋالغان كوممۇنىستلار، ئىلمانىيلار ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەربىكەتلىرىگە سېلىشتۇرۇش توغرىمۇ؟!

ئەگەر بىز دەسلەپتىلا بۇ ھەربىكەتلەرنىڭ مۇستەقىل تىرىشچانلىق ۋە مۇستەقىل كۈچ بىلەن ئەمەس، بەلكى سىرتنىڭ ياردىمى، ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ قۇترىتىشى؛ خەلقلەرنى بويسۇندۇرۇش ۋە ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش ئۈچۈن كېرەكلىك كۈچ ۋە يارەملەرنى ئۈلارغا بېرىشى ئارقىلىق ئاندىن مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنى بايقىساق... ئۇنداقتا بىزنىڭ دەۋەت مەيدانىدا خىزمەت قىلىشقا لايىقتىمىز توشمايدۇ. چۈنكى خىزمەت پاراسەت ۋە ئاڭغا موھتاج، بۇنداق دۆتلۈك بىلەن ئىسلام خىزمىتى تۈگۈل ئادەتتىكى باشقا خىزمەتلەرنىمۇ ئۈتىيەلىشمىز ناتايىن.

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿ئېيتقىنكى بۇ مېنىڭ يولۇم، مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەن مۇئمىنلەر كىشىلەرنى اللە تەرەپكە ئاڭلىق تۇرده دەۋەت قىلىمىز﴾[1].

ئەگەر بىز ئوچۇق ھەقىقەتلەرنى بىلگەن بولساق، ئۇنداقتا ئۇنىڭدىن كېيىن يەكى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە قوشۇپ تېخىچە نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيۋاتقان باشقا ھەقىقەتلەرنى بىلىشىمىز كېرەك!

ئەگەر ھەرقانداق ھۆكۈمەتنىڭ ئالدى بىلەن قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئىزچىل تۇرده ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلىيالىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئارقا تېرەك بولىدىغان «تايانچ»نىڭ بولۇشى ھەقىقەتەن زۆرۈر بولسا، ئۇنداقتا بۈگۈنكى ۋاقىتتا ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىدىغان، ھەمدە ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئىزچىل تۇرده ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ تۇرالىشى ئۈچۈن ئۇنى قوللايدىغان تايانچ بازا قەيەردە؟

ئەگەر ھاكىمىيەت قولغا ئالغان كوممۇنىستلار، ئىلمانىيلار ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ ياردىمى ئاستىدا ئورنىدىن دەس تۇرغان. ھەمدە ئاشۇلارنىڭ قوللىشى ئاستىدا ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان بولسا، ئۇنداق ئىسلام دۇشمەنلىرى مەيلى رۇسىيە ياكى ئامېرىكا بولسۇن ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان چاغدا ئۇنى قوللاش ئۈ ياقتا تۇرسۇن، ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا سۈكۈت ئىچىده قاراپ تۇرامدۇ؟ ياكى رۇسلار ئافغانستاندا، ئامېرىكا ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىدىكى باشقا شەھەرلەرده قىلىۋاتقانىدەك مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامىي مەۋجۇدىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئۇلارنى چەكلەش ئۈچۈن زەھەرخەندىلىك بىلەن ماراپ ياتامدۇ؟!

دېمەك، ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ تايانچسى ھەرگىزمۇ سىرتتىن كەلمىگەن ئىكەن،

[1] سۈره يۈسۈف، 108-ئايەت.

ئۇنداقتا مۇسۇلمان ئۈممەتنىڭ ئىچىدە بۇ تايانچ بازا چوقۇم مەيدانغا كېلىشى كېرەك! ئەمەلىيەتتە بۇ تايانچ بازا مەۋجۇتمۇ؟!

قىلچە ئىككىلەنمەستىن «ھەئە» دەيدىغان كىشىلەر دەسلەپكى قېتىمدا «ئىسلامىي بازا» ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت، بىز دىنىي تۈيغۇلارنى پاكلاپ ئۆزىنى خىزمەتكە ئۇندىسەكلا قېيىنچىلىق تۇغەيدۇ دەپ قاراپ، ئىسلام خىزمىتىدە خاتالىق سادىر قىلغان كىشىلەرنىڭ خاتالىقىنى تەكرارلاۋاتقان كىشىلەردۇر.

بىز دەۋەت مەيدانىدىكى خىزمەتلەردە ئۆتمۈشتىن ئىبرەت ئالماي، زۇرۇر «ئاڭ»نى يېتىلدۇرۇش ئۈچۈن كېرەكلىك تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىمەي، يېڭى ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتنى زايە قىلىۋەتتۇق.

مەيلى ئىمام شەھىدنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ۋەقەسىدە بولسۇن يا كى قانخورلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى قانلىق باستۇرۇش ۋەقەسىدە بولسۇن تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بىز خىيالىمىزدا مەۋجۇت دەپ ئويلىغان بازا ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت ئەمەس. ئۇ يېڭىدىن قۇرۇپ چىقىشقا موھتاج. پەقەت مەۋجۇت بولغىنى ئىسلام خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقان بىر جامائەت ياكى بىر قانچە جامائەتلەر خالاس! گەرچە بۇ جامائەتلەر ئۆلۈم ۋە ئازابقا دۇچ كەلگەن، يا كى بۇ جامائەتلەرنىڭ قەھرىمانلىرى خەلق بىلەن بۇ جامائەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆتكۈنچى ھېسسىياتلار پەيدا بولسىمۇ، بىراق جامائەتلەر بىلەن «خەلقلەر» ئوتتۇرىسىدا «ئورتاق بىر مەسىلە»نى تاپقىلى بولمايدۇ.

بۇ ئۆتكۈنچى ھېسسىياتلار ئۇنىڭ ھەجمى قانداق بولسۇن بۇ جامائەتلەر بىلەن باشقا كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى «ئورتاق مەسىلە»نىڭ مەۋجۇتلىقىغا تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. مەۋجۇت بولۇشقا تېگىشلىك ئورتاق مەسىلە اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا «قانۇن»لارنى كەسكىن رەت قىلىشنىڭ ۋاجىبلىقىدۇر.

﴿اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ ﴿ئى ئىنسانلار! سىلەر پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن سىلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابقا (قۇرئانغا) ئەگىشىڭلار، اللەنى قويۇپ، سىلەرنى جىنايەتكە يېتەكلەيدىغان دوستلارغا ئەگەشمەڭلار﴾[1].

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمىنى ئىزدەمدۇ؟ اللەقا چىن ئىشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن ھۆكۈمدە اللەدىن ئادىل كىم بار؟﴾[2]

[1] سۈرە ئەئراف، 3-ئايەت.

[2] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بۇ مەسىلە خەلقلەرنىڭ ئېڭىدا تېخىچە ئېنىق بولماي كەلدى.

توغرا، بۇ مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ھەمدە بۇ مەسىلە ئۇچۇنلا خىزمەت قىلىدىغان بازا شەك-شۇبھىسىز كېڭىيىشكە باشلىدى. بۇ بۈگۈن دەۋەت مەيدانىدا بارلىققا كەلگەن خۇشاللىنىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ بىرى. بىراق بۇ بازا ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇشىغا كېرەكلىك ھەجمىدىن ۋە ئىزچىل تۇردە ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاشنىڭ تايانچىسى بولۇشتىن كۆپ ئاجىز ھالەتتە تۇرماقتا.

ئەسرلەر جەريانىدا بولۇپمۇ، ئاخىرقى ئەسرلەردە ئىسلام ئۇممىتىنى قاپلىۋالغان ئازغۇنلۇقنىڭ ھەجمى كۆپلىگەن كىشىلەر تەسەۋۋۇر قىلغاندىنمۇ زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى، ناھايىتى ئېنىقكى، ئۇ ئازغۇنلۇق بىز يۈقىرىدا ئەتراپلىق بايان قىلغاندەك يالغۇز ھەربىر كىشىلەرلا بولۇپ قالماستىن بەلكى تەسەۋۋۇر ۋە ھەربىر كىشىلەرنىڭ بۇزۇقچىلىقتۇر. شۇنداقلا «لا إله إلا الله»نىڭ ئۇقۇمىنى تەسەۋۋۇر قىلىشتىن باشلاپ، بۇ دىندىكى كۆپلىگەن مەسىلىلەرنى تەسەۋۋۇر قىلىشتىكى بۇزۇقچىلىقتۇر.

بۇ ئۇممەتنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىش، ئۇنى ئىسلام ھەقىقىتىگە قايتۇرۇش كۆپلىگەن كىشىلەر تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنداق ئاسان تاماملىنىدىغان ئىش ئەمەس. بەلكى ئۇ ئىش يەرشارى قانۇنىيىتى بويىچە بارلىق مەيدانلاردا بۈگۈنگىچە ئېلىپ بېرىلغان تىرىشچانلىقلاردىن نەچچە ھەسسە كۆپ تىرىشچانلىققا ۋە مۆلچەرلىگۈسىز ئۇزاق ۋاقىتقا موھتاج.

بۇ ئىش «لا إله إلا الله»نىڭ ماھىيىتىدىن باشلاپ، بۇ دىندىكى كىشىلەر چۈشەنمىگەن ھەقىقەتلەرنى ئۇلارغا ئېنىق بايان قىلىشقا موھتاج. ئىككىنچى قەدەمدە كىشىلەرنى رېئال تۇرمۇشتا ئەمەلىي ھەربىكتىنى مۇشۇ ھەقىقەتلەرنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشتۇرالىغۇدەك دەرىجىدە تەربىيەلەشكە موھتاج!

بۇنىڭ ئۇچۇن شۇنچىلىك ئۇزاق ۋاقىت تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە تۇغرا كېلىدۇكى، بۇ تىرىشچانلىق ئۇممەتلەرنىڭ قىسقا تولىمۇ قىسقا ھاياتىغا نىسبەتەن، قىسقىغىنا بىر قانچە يىلدا دەۋەت ئىچىدە ئۆتكەن بىر نەچچە يىلدىلا تاماملىنىشى قەتئىي مۇمكىن ئەمەس.

بۇ جايدا تاقىتى-تاق بولغان بىر تۇركۈم ئالدىراقسان ئادەملەر ئوتتۇرىغا چىقىپ-ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قىزىققان ياشلار – مۇنداق ئىككى سوئالنى بىراقلا تاشلايدۇ: بىرىنچى، پۈتكۈل ئۇممەت ئىسلام روھى بويىچە تەربىيەلەنگەنگە قەدەر بىزنىڭ

ئۇلارنى كۆتۈپ تۇرۇشىمىز ئەقلگە ئۇيغۇنمۇ؟ ۋەھالەنكى، بۇ ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىر ئىش. ئىككىنچى، ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلغۇچى ھۆكۈمەتلەر ھەرىبىر دەۋرىدە بىزنى يوقىتىۋاتىدۇ. بىر ئەۋلاد ياشلارنى تەربىيەلىسەك ئۇلارنى تۇرمىگە قامىساق، جازالاپ، ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىۋاتىدۇ. ئۇنداقتا بىز قانداق تەربىيەلەيمىز؟!

بىرىنچى سوئالغا نىسبەتەن تېخى ھېچكىم پۈتكۈل ئۈممەت تەربىيىلەنگەنگە قەدەر كۈتۈش كېرەك دەپ باقمىنى يوق. چۈنكى بۇ ئەمەلىيەتتە يەرشارىدا مەڭگۈ رېئاللىققا ئايلانمايدىغان بىر ئىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمئىيىتىدىمۇ پۈتكۈل جەمئىيەت ئەزالىرى پەيغەمبەر ئۆز قولى بىلەن ئالاھىدە كۈچۈل بۆلۈپ تەربىيەلىگەن ساھابىلەر بىلەن ئوخشاش يۇقىرى پەللىدە بولۇپ باقمىغان بەلكى ساھابىلەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ ھەممىسى بىر ئوخشاش يۈكسەك ۋە ئالىي دەرىجىدە بولۇپ باقمىغان ئەمەس. پەيغەمبەر ياشىغان دەۋر-دەۋرلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى تۇرۇپ، ئەھۋال شۇنداق بولسا، بىزنىڭ ھازىرقى دەۋرىمىز قانداق بولماقچى؟!

مەقسەت بىز يۇقىرىدا بىر قانچە قېتىم كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك بىنانى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان «بازا» ئەقلگە ئۇيغۇن ھەجىمدە ۋە مۇشۇ خەتەرلىك ۋەزىپىگە كېرەكلىك ئالاھىدىلىكلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرەلىگەن شەكىلدە تەربىيەلىنىشى كېرەك دېمەكچىمىز. بۇ خەتەر يالغۇز مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ھاياتىدىلا ئەمەس، بەلكى بىز ياشاۋاتقان مۇشۇ دەۋرىمىزدىكى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە نىسبەتەن ئەڭ ئېغىر خەتەردۇر.

ئەمما ئىككىنچى سوئالغا نىسبەتەن بەزى كىشىلەرنىڭ ئالدىراقسانلىق بىلەن دۈشمەنلەر بىزنىڭ پۈتكۈل تىرىشچانلىقىمىزنى ۋە پۈتكۈل خىزمىتىمىزنى بىكار قىلىۋاتىدۇ. بىز ھەرقاچان بىر ئەۋلاد ياشلارنى تەربىيلىسەك ئۇلارنى تۈتۈپ جازالايدۇ، دېگەن تەسەۋۋۇرى قەتئىي توغرا ئەمەس.

ئۇلار ئەمەلىيەتتە ھەربىر كەتنىڭ ئىجرا قىلىنىشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ. ئۇلار گەرچە ھەربىر كەتنىڭ يوقۇلۇشىنى ئارزۇ قىلسىمۇ، بىراق ھەربىر كەتنى پۈتۈنلەي يوقاتتۇق دېيەلمەيدۇ. بەلكى اللەنىڭ تەقدىرى ۋە قانۇنىيىتى بويىچە دائىم يۇز بېرىدىغىنى دۈشمەنلەر ئېلىپ بارغان قانلىق باستۇرۇشلارنىڭ يېڭى ياشلار قوشۇنىنى مەيدانغا كەلتۈرۈشىدۇر، ۋەھشىيلەرچە ئازابلاش، ئۆلتۈرۈش ۋە سۈرگۈن قىلىشلار ئۇزۇلمەستىن داۋام قىلسىمۇ، بىراق، اللەنىڭ تەقدىرى ۋە قانۇنىيىتى بويىچە «بازا» ئۇزۇلۇكسىز تۇردە كېڭىيىپ بارىدۇ.

﴿سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴾بۇ كاپىرلارنى مەغلۇپ قىلىش

ۋە مۇئمىنلەرنى غەلىبە قىلدۇرۇش اللەنىڭ ئىلگىرىدىن تارتىپ تۇتۇپ كېلىۋاتقان يولىدۇر. اللەنىڭ يولىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش تاپالمايسەن﴾[1].

***

ئالدىراقسان كىشىلەر: «بىز يېتەرلىك تەربىيەلىنىپ بولدۇق» ئەمدى قاچانغىچە «ھەربىكەت قىلماي» جىم تۇرىمىز؟ دېيىشىدۇ.

كەم ئەقىللىك بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆز ئىسلامىي ھەرىكەت مەسىلىلىرىدىن خەتەرلىك ئىككى مەسىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئىككى مەسىلىنىڭ ھەربىرى تەپسىلىي بايان قىلىشقا موھتاج.

بىرىنچى، بىز راستتىنلا يېتەرلىك تەربىيەلىنىپ بولدۇقمۇ؟ بىز تەربىيەنىڭ يېتەرلىك بولغان ياكى بولمىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن، بۈگۈنگىچە ئېلىپ بېرىلغان تەربىيەنى ئۆلچەيدىغان «ئۆلچەم» قايسى؟

ئىككىنچىسى، ئالدىراقسان كىشىلەرنىڭ ئىدىيەسىدە مەقسەت قىلىنغان «ھەربىكەت»نىڭ تۈرى قايسى؟

ئىككىنچى مەسىلە بىرىنچى مەسىلىگە قارىغاندا چۈشەندۈرۈش بىر قەدەر ئاسانراق بولغانلىقى، يەنە كېلىپ بۇ مەسىلە شۇ مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىۋاتقان كىشىلەرنىڭ كاللىسىدا خېلىلا ئېنىق بولغانلىقى ئۈچۈن، مەن چۈشەندۈرۈشنى ئالدى بىلەن ئىككىنچى مەسىلىدىن باشلايمەن. ئەمما بىرىنچى مەسىلە ھېلىھەم ئېنىقراق قىلىپ چۈشەندۈرۈشكە موھتاج، بۇ جايدا ياشلار ۋە قېرىلاردىن تەركىب تاپقان ئالدىراڭغۇ ئادەملەر ئوتتۇرىغا چىقارغان مۇنداق ئاساسلىق ئىككى خىل «ئىدىيە» ۋە ئىككى خىل «ھەربىكەت» مەۋجۇت، ئۇنىڭدىن باشقا بۇ جايدا ئۇچىنچى بىر خىل قاراشتىكى ئادەملەر بولۇپ، گەرچە ئۇلار ھازىرغىچە ئىسلامىي ھەربىكەت مەيدانىدا گەۋدىلىك ئورۇن تۇتالمىغان بولسىمۇ بىراق ئۇلار يەنىلا شەكىللەندۈرۈش ۋە ئىسلام خىزمىتى شۇ ئېقىم تەرەپكە بۇراشقا ئۇرۇنىدۇ.

قىزىققانلىق پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قاپلاپ، ئۇلارنى ئالدىراڭغۇلۇقتا ئۇندەۋاتقان ياشلار شۇنداق ئويلايدۇ: ھاكىمىيەتنى كۈچ بىلەن ئىگىلەش كېرەك. ئۇممەتنى دەۋەت ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ھوقۇق ئۈچۈن تەربىيەلەش، دۈشمەنلەرنىڭ نازارەت قىلىشى، ئىسلامىي ھەرىكەتنىڭ ئىزچىل داۋاملىشىشىغا توسقۇنلۇق قىلىشى ۋە ئىسلام ئۇممىتى بىرلەشكەن ھامان دۈشمەننىڭ ئۇلارنى پارچىلۇۋېتىشى سەۋەبىدىن

[1] سۈرە فەتھە، 22-ئايەت.

مۆلچەرلىگۈسىز ئۇزاق زامانلارغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ.

ئەمما ئۇزاق مۇساپىلەر، يولدىكى ئۇزۇلمەس زەربىلەر ھالىدىن كەتكۈزۈۋەتكەن قېرىلارنىڭ خيالىي شۆكى، مەڭگۈ ھاكىمىيەت قارشىلاشمايدىغان، پارلامېنت ۋە سايلامغا قاتنىششمۇ قولىدىن بەرمەيدىغان «تىنچلىق» دەۋرىنى ئېلىپ بېرىش كېرەك، ئىچكى جەھەتتە سياسەتنىڭ يۆلىنىشىگە تەسىر كۆرسىتىشكە ئۇرۇنۇش، ياكى تۆۋەن مۆلچەرلىگەندە بۇگۈن ئىنسانلار ھاياتىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان سياسىي ئاپپاراتلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىن ئىسلام ئاۋازىنى ئاڭلىتىش كېرەك. نەتىجىدە بۇ ئاۋاز كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ.

بىز ئالدى بىلەن بۇ ھەر ئىككى گۇرۇھتا (بىز كېيىن سۆزلىمەكچى بولغان ئۇچىنچى گۇرۇھمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) چوڭقۇر ئىخلاسمەنلىك بار دەپ پەرەز قىلايلى! بىراق يالغۇز ئىخلاسمەنلىك بولۇشلا يېتەرلىك ئەمەس، بەلكى بۇنىڭ بىلەن پاراسەتمۇ بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئاڭسىزلىق ئىخلاسمەنلىكنىڭ مېۋىسىنى سېستېپ قويىدۇ.

بىز يۇقىرىدا سۆزلىگەن سۆزلىرىمىزنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلايمىز، ئىسلام ھۆكۈمىتى تاشقى جەھەتتە مەيلى رۇسىيە ياكى ئامېرىكا بولسۇن، خرىستىيانلار ياكى يەھۇدىيلار بولسۇن ۋە ياكى باشقا دۇشمەنلەر بولسۇن ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشەلمەيدۇ، شۇڭلاشقا ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ تايانچ كۈچى چوقۇم ئۆز ئىچىدىن بولۇشى كېرەك. بىراق ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان چاغدا ئۇنى قوللايدىغان، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىزچىل تۇرده ئۇنىڭ مەۋجۇت بولۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان «ئىسلامي بازا» قەيەردە؟

بىز مۇنازىرە نۇقتىسىدىن مۇنداق پەرەز قىلايلى: بىر توپ قىزىققان ياشلار پىلانىنى پۈختا تۈزۈپ «ئىنقىلاب» قىلدى ھەمدە ئىسلام دۇنياسىنىڭ قايسى بىر بۇلۇڭ پۈچقىقىدا ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇردى. بىراق بۇ ھۆكۈمەتكە كىم تايانچ بولىدۇ؟!

بىز مىسرنى مىسالغا ئالايلى؛ بىز بۇندىن ئىلگىرى مىسىر تەجرىبىسى ھەققىدە سۆزلىدۇق. مىسىردىكى «ئىسلامي بازا» ھازىرغىچە ئافغانىستاندىن باشقا پۈتكۈل ئىسلام دۇنياسىدا مەۋجۇت بولغان ئەڭ كەڭ كۆلەملىك بازا ئىدى. شۇنداق تۇرۇپ بۇ بازا ئىسلام ھۆكۈمىتى ئۈچۈن تايانچ بولالىدىمۇ؟ بارلىق ئەھۋاللاردا زەھەرخەندىلىك بىلەن ئىسلامغا كۆز تىكىۋاتقان يەھۇدي خرىستىيانلارنىڭ دۇشمەنلىكىدىن ئۇنى قوغداپ قالالىدىمۇ؟

بىز (ئامېرىكىنىڭ قوشۇلۇشى ياكى قۇترىتىشى بىلەن) رۇس ئىشغالىيەتچىلىرىگە

ئافغانىستاندا ئېلىپ بارغانىدەك ياكى ئامېرىكا نەپسانىيەتچىلىك قىلىپ بەزى چاغلاردا تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارغانىدەك، ۋە ياكى ئىسرائىلىيەنى ھازىرقىدەك تاجاۋۇزچىلىق قىلىشقا كۈشكۈرتكەندەك مىسرنىڭ ئىشلىرىغا قول تىقمىدى. پەقەت مىسرغا ئىقتىسادىي قامال يۈرگۈزۈپ، مىسرنى بۇغداي بىلەن تەمىنلەشنى توختاتتى، دەپ پەرەز قىلايلى!

ئۇنداقتا مىسر خەلقى ھازىرقىدەك ئاجىز ھالەتتە ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن ئاچارچىلىققا بەرداشلىق بېرەلەمدۇ؟ ياكى كوممۇنىستلار، ئىلمانىيلار، ئاتېئىزمچىلار ۋە ئۇلارنىڭ قۇيرۇقلىرى رەھبەرلىكى ئاستىدا «بىزگە نان ۋە ئەركىنلىك كېرەك» دەپ ۋارقىراۋاتقان ئاچ قالغان «خەلق» نامايىش ئۆتكۈزەمدۇ؟

بىز ئەملىيەتچىل بولايلى! بىز «ئىسلامىي بازا»نىڭ تەلەپكە ئۇيغۇن ھەجمىدىن تېخى زور دەرىجىدە كىچىك ئىكەنلىكىنى چۈشىنەيلى!

ئىشلار ئافغانىستاندا مەۋجۇت بولغان بازىدەك بىر «بازا»غا موھتاج، بۇ بازا ئۇرۇش قىلالايدۇ ھەمدە دۈشمەنلىرىنىڭ سۈيىقەستىگە قارتا ئۇزاق مۇددەت قارشىلىق كۆرسىتىشكە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. رۇسلارنىڭ ۋەھشىي تاجاۋۇزچىلىقى باشلىنىپ، ئالتە يىل ئۆتكەندىن كېيىنمۇ مەيلى ئۇرۇش بولسۇن ياكى تاجاۋۇزچىلىق بولسۇن، مەيدان تۈنجى مىنۇتتىكى ھالىتىنى ساقلاپ كەلدى. مۇجاھىدلار تاغلاردا، رۇسلار جىلغىلاردا، مۇجاھىدلار پات-پات جىلغىلارغا ھۇجۇم قىلىدۇ، بۇ چاغدا رۇسلار تاغلارنى بۆسۈپ ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. مۇجاھىدلار «زامانىۋى» قۇراللار بىلەن ئەمەس، بەلكى بۇگۈن «ئاسارە ئەتتىقە» دەپ ئاتىلىۋاتقان بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن قالغان ئىپتىدائىي قوراللار بىلەن ئۇرۇشىدۇ. ھەربىر مۇجاھىد بىر كېچە-كۈندۈزدە بىر كاپام گۈرۈچنى ئوزۇق قىلىدۇ!

ئەمما مۇشۇ رەۋىشتە «بازا» شەكىللىنىشتىن بۇرۇن، ئىسلام ھاكىمىيىتى قۇرۇش ئۈچۈن ھۆكۈمەتلەر بىلەن قارشىلىشىشقا ئۇرۇنۇش پىلانسىز ۋە ئاڭسىزلارچە ئېلىپ بېرىلغان ئەھمىيەتسىز ئىش بولۇپ قالىدۇ. ھامات پاجىئەسى[1] بۇ خىل

[1] سۈرىيەدە «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» جامائىتىنىڭ 30 مىڭ ئەزاسى ھۆكۈمەتكە قارشى نامايىش ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن، سۈرىيە ئەرەب جۇمھۇرىيىتىنىڭ 70- يىللاردىكى رەئىسى ھاپىز ئەسەد تەرىپىدىن قانلىق باستۇرۇلغان. ئاپتور بۇ ۋەقەنى«ھامات پاجىئەسى» ياكى «ھامات قىرغىنچىلىقى» دەپ ئاتايدۇ. ھەمدە «بازا» قۇرۇشتىن ئىلگىرى ھۆكۈمەتلەر بىلەن ئاشكارا تىركىششىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا «پاجىئە» بىلەن ئاياغلىشىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بۇ «ۋەقە»نى مىسال قىلىپ كەلتۈرىدۇ.

ھاپىز ئەسەدنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى:

ھاپىز ئەسەد سۈرىيە ئەرەب جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى. ئۇ 1930- يىلى لازىقى رايونىنىڭ قەرداھەت دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. 1955- يىلى ھىمسىدىكى ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1936- يىلى ھاۋا ئارمىيەسى مەخپىي بازىسىنىڭ قوماندانى،

ئەھمىيەتسىز قارشىلىشىنىڭ ئەڭ ياخشى مىسالى، ئىسلامىي ھەربىكەت سېپىدىكىلەر بۇ ھەربىكەتنىڭ پۈتكۈل مۇساپىسىنى چۈشىنىشى ۋە ئىككىنچى قېتىم قانداقتۇر بىر سەۋەبلەر بىلەن مۇشۇنداق «پاجىئە»گە يولۇققاندىكى ئۇچۇن بۇ ئوچۇق مسالنى ياخشى مۇلاھىزە قىلىش كېرەك!

ئالدىراڭغۇ ياشلار: «ئافغانستاندىكى بازا بىزگە قەيەردىن كېلىدۇ؟ بىز ھەربىكەت قىلماي جىم ئولتۇرساق ئاشۇنداق بازا ئۆزلۈكىدىن شەكىللىنىپ قالامدۇ؟» دېيىشىدۇ. بىزنىڭ جاۋابىمىز شۇكى، تۇغرا، بازا ھەقىقەتەن ئاستا شەكىللىنىدۇ، بىراق ئۇ داۋاملىق كېڭىيىدۇ. ئۇ تەرەققىي قىلىشتىن توختاپ قالمايدۇ. يېڭى ياشلار داۋاملىق بۇ بازىدا قوشۇلىدۇ. بۇ ياشلار يولىدىكى داۋانلارنى، يولىدىكى قىينىچىلىقلارنى ياخشى بىلىدۇ، شۇڭا ئۇلار ئۆزىنى ئۆلۈمگە ئۇچرىشىشقا، جاپا-مۇشەققەتلەرنى ئۇستىگە ئېلىشقا تەييارلىغان، ئۇزاق مۇساپىلەر ئۇچۇن ئۆزىنى چىنىقتۇرغان، اللەدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر كۈنى بازا پىشىپ يېتىلىدۇ ۋە ئەتراپقا كېڭىيىدۇ، ئاپتوماتلار بۇ بازىنى پاچاقلاپ تاشلىيالمايدۇ، ئەنە شۇ چاغدا اللەنىڭ يەرشارىدىكى قانۇنىيىتى بويىچە ئىنسانلار بۇ «بازا»غا توپ-توپ بولۇپ قوشۇلىدۇ. دۇشمەن ئۆزىنىڭ خاتىرجەم ھالدا يەر بىلەن يەكسان قىلۋېتەلەيدىغان ئاجىز كىچىك جامائەتكە ئەمەس، بەلكى كۈچلۈك ئىرادە بىلەن بىرلەشكەن چوڭ بىر «ئۇممەتكە» دۇچ كەلگەنلىكىنى بايقايدۇ. نەتىجىدە اللەنىڭ مۇئمىنلەرنىڭ قەلبىنى شاد خۇراملىققا چۆمدۇرىدىغان تەقدىرى ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئەمما ياشلارنىڭ «ئاشۇ بازا» شەكىللىنىپ بولغۇچە «ھەربىكەت قىلماي» جىم تۇرۇۋېرىمىزمۇ؟ دېيىشى ھەربىكەتنى ناھايىتى تار دائىرىدە تەسەۋۋۇر قىلىشتىن كېلىپ چىققان بولۇپ، بۇ خىل خاتا تەسەۋۋۇر ياشلارنىڭ ئىدىيەسى ۋە ئېڭىنى قاپلاپ كەتتى. شۇڭا ئۇلار «ھەربىكەت»نى پەقەتلا قورال كۆتۈرۈش ۋە دۇشمەن بىلەن ئېتىشىش دەپ ئويلايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق ئىشنى ھەربىكەت قىلماي جىم ئولتۇرۇش دەپ چۈشىنىدۇ.

بىزنىڭ ئۇلارغا بېرىدىغان جاۋابىمىز شۇكى، ئەگەر بۇ ياشلارنىڭ ئۆزى بولمىسا، ئۇنداقتا «بازا»نى ئۇلارغا كىم قۇرۇپ بېرىدۇ؟ ئەگەر ئۇلار قۇرۇش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان بولسا، ئۇنداقتا بۇنى قانداقمۇ ھەربىكەت قىلماي جىم

1964- يىلى ئۇچقۇچىلار ئەترىتىنىڭ گېنېرالى بولغان. 1965- يىلى ئىنقىلابقا رەھبەرلىك قىلىش ئۇچۇن ۋەتەنىپەرۋەرلەر مەجلىسىگە قوشۇلغان. 1966- يىلى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى 1970- يىلى مىنىستىرلار مەجلىسىنىڭ رەئىسى بولغان. 1971- يىلى خەلق سايلىمىدا جۇمھۇرىيەتنىڭ رەئىسى بولغان.

ئولتۇرۇش دېگىلى بولسۇن؟!

ئالدىراڭغۇ ياشلارنىڭ مۇنداق گەپلەرنى دېيىشنى مۇنداق ئىككى خىل سەۋەب بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ بۇ ياشلار بىرىنچىدىن تەربىيەگە خىزمەتكە كېرەكلىك بولغان ھەقىقىي مۇساپىنى بىلمەيدۇ. ئىككىنچىدىن تەربىيە خىزمىتى ئاخىرلاشتى، ئەمدى قولىمىزدا قورال ئېلىپ دۇشمەنگە ھۇجۇم قىلىشتىن ئىبارەت 2 - قەدەمنى بېسىشىمىز كېرەك، دەپ قارايدۇ.

بىز تۇنجى قېتىم جاھىلىيەتكە تاقابىل تۇرىدىغان ئەۋلادلارغا نىسبەتەن ۋە پۈتكۈل ئۈممەتكە ياكى شۇ ئۈممەت ئىچىدىن تەربىيەگە ئاۋاز قوشىدىغان كىشىلەرگە نىسبەتەن تەربىيەنىڭ زۆرۈر مۇساپىسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن تەربىيە ھەققىدە سۆزلىمەكچى بولساقمۇ، بىراق ئالدى بىلەن ئالدىراڭغۇ ئىككى گۇرۇھنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز، چۈنكى تەربىيە ھەققىدە سۆزلەش، جەمئىيەتكە، ئالدىراڭغۇ قېرى - ياشلارغا، بىز كېيىنرەك سۆزلەپ ئۆتمەكچى بولغان ئۇچىنچى گۇرۇھقا ۋە تەربىيە مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقانلارغا ئوخشاشئىنتايىن زۆرۈر.

بىز ئالدى بىلەن شۇنى ئەسلەپ ئۆتەيلى، بۈگۈنكى قېرىلار ئۇلار تۇنجى ئەۋلاد ئالدىراقسان ياشلارنىڭ قالدۇقلىرى بولۇپ، بۇ ياشلار «خىزمەت» قىلىش ۋاجىپ، ئەگەر بىز بىر قېتىملىق ياكى بىر نەچچە قېتىملىق كۈچلۈك زەربىلەرگە بەرداشلىق بەرسەك، ئۇنداقتا زالىملار تەختتىن يىقىلىدۇ ۋە ئىسلام ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ دەپ ئويلايتتى.

ئاشۇ ياشلار ئىچىدىن بىر بۆلۈكلىرى ئاللىقاچان ئايرىلىپ چىقىپ كەتتى. بىراق ئاشۇ قېرىلار ئايرىلماي ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالدى. تۇغرا، ئۇلار ھەقىقەتەن ئايرىلمىدى. بىراق ئۇلار دەۋەت ھازىر تاقاق يولغا كىرىپ قالدى، شۇڭا يولنى ئۆزگەرتىش كېرەك دەپ قارىدى.

ئۇلارنىڭ بۇنداق «قاراشقا» كېلىپ قىلىشىنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئېنىق، چۈنكى ئۇلار ئەينى چاغدا بىر قېتىم ياكى بىر قانچە قېتىم زەربىگە ئۇچراپ چېنىقتى، كېيىن بىر نەچچە يىل ئىچىدە دۇشمەننىڭ مەغلۇبىيىتى ۋە ئىسلامنىڭ غەلبىسى بىلەن زەربىلەر يوقالدى.

مانا بۈگۈن ئۇلار شۇنى بايقىدى، ئۇلار يىللاردىن بېرى ئۇزۇلمەس زەربىگە ئۇچراپ كەلدى. دۇشمەنلەر بولسا تېخىچە ئارقىغا چېكىنگىنى يوق، ئۇلار زەربىگە ئۇچراشتىن باشقا ھېچقانداق نەتىجە يارىتالمىدى. دەل شۇ سەۋەبتىن ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇردا يول ئەمەلىيەتتە تاقاپ قويۇلغانىدەك، پات يېقىندا بۇ يول

ئېچىلمايدىغاندەك كۆرۈندى. شۇڭا ئۇلار ئۆز ئېگىدا تاقالمىغان باشقا يولنى ئىزدەش كېرەك دەپ قاردى.

بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن باشقا ئامال بولمىغاندا ئۇلار «نىشانغا يەتكۈزىدۇ» دەپ قارىغان «تاقالمىغان» يول پارلامېنت، سايلامغا قاتنىشىش ۋە شۇ جايدىن ئىسلام ئاۋازىنى ئاڭلىتىشتىن ئىبارەت.

ئەگەر بىز «قولغا قورال ئېلىپ دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىش»نى تەشەببۇس قىلمۇاتقان ئالدىراڭغۇ ياشلار بىلەن مۇنازىرىلەشسەك، رېئاللىقتىن ۋە «ھامات پاجىئەسى»دىكى قىرغىنچىلىقتىن شۇنداق خۇلاسىگە كېلىمىزكى، ئەقلىگە ئۇيغۇن ھەجىمدە «مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى» شەكىللىنىشتىن ئىلگىرى، ھۆكۈمەت بىلەن ئاشكارا قارشىلىشىش ئىسلام خىزمىتىمدە «ھامات پاجىئەسى»دىكى ئاچچىق ساۋاقتىن باشقا ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئەھمىيەتسىز ئىش بولۇپ قالدۇ.

شۇنداقلا ئەگەر بىز ئىسلام ھەرىكىتىنى مۇشۇ «تاقالمىغان» يولغا كىرىپ داۋاملاشتۇرىمىز ۋە مۇشۇ «يول» ئارقىلىق ئاخىرقى «نىشانىنى» ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەقسىتىگە يېتىمىز، دەپ قارايدىغان ئالدىراڭغۇ قېرىلار بىلەن مۇنازىرىلەشسەك، ئۇلارغىمۇ مۇشۇنداق دەيمىزكى، ئەقلىگە ئۇيغۇن ھەجىمدە «مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى» قۇرۇپ چىقماي تۇرۇپ، بۇ يولدا خىزمەت قىلىش ھېچقانداق ئەمەلىي نەتىجە بېرەلمەيدىغان ئەھمىيەتسىز بىر ئىش. بىز مۇنازىرە نۇقتىسىدىن بارلىق ئەزالىرى اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغان يۇزدە يۇز مۇسۇلمان پارلامېنت تەشكىللەش «بىزنى نىشانغا يەتكۈزىدۇ» دەپ پەرەز قىلايلى. ئۇنداقتا ئىسلام ھەرىكىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا تايانچ بولىدىغان ۋە قۇرۇلغاندىن كېيىن ئىزچىل تۇرده ئۇنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاشقا تايانچ بولىدىغان «مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى» قۇرالماي تۇرۇپ، بۇ پارلامېنت نېمە ئىش قىلالايدۇ؟!

ھەربىي ئۆزگىرىش «پارلامېنت»نى تارقىتىۋېتىدۇ، ئۇنىڭ ئەزالىرىنى تۇتۇپ تۇرمە ۋە لاگېرلارغا قامايدۇ. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ھەممە ئىش ئاخىرلىشىدۇ.

قانداق سەۋەبلەر ئوتتۇرىغا قويۇلمىسۇن، بۇ بەك ئاددىي تەپەككۇر بولغاندىن باشقا، ئۇ دەۋەتنىڭ چىنلىقىغا ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدىغان، دەسلەپتە دەۋەتنىڭ چوڭقۇر يىلتىز تارتىشىغا كۈچ قوشۇپ، ئۇنىڭ قەدىمىنى ئىلگىرى سۈرىدىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە دەۋەتكە زور دەرىجىدە توسقۇنلۇق قىلىدىغان بىر قانچە چوڭ خاتالىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بىرىنچى خاتالىق: ئېتىقادى خاتالىق.

دىن ئۇنى باشقا قانۇنلارنى كەسكىن رەت قىلىپ، اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشقا بۇيرۇيدىغان ۋە دىن ئۇنىڭغا اللەنىڭ ھۆكۈمىدىن باشقا ھەر قانداق ھۆكۈم جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمى بولۇپ، ئۇنى قوبۇل قىلىش، ئۇنىڭدىن رازى بولۇش ۋە ئۇنىڭغا ئورتاقلىشىش قەتئىي تۇغرا ئەمەس دەيدىغان مۇسۇلمان ئادەم ئۇچۇن، اللەنىڭ قانۇنىنىڭ غەيرىنى قانۇن قىلىپ بەلگىلەيدىغان ۋە ھەرقانداق مۇناسىۋەتتە اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشنى رەت قىلىدىغانلىقىنى ئۆزىنىڭ ئەمەلى ھەرىكىتى بىلەن ئوچۇق ئىپادىلەيدىغان مەجلىسكە قاتنىشىش قانداق توغرا بولىدۇ؟!

ئۇلار بىلەن دوستلۇق قەسىمى ئورنىتىش، ئۇلارنىڭ تەشەببۇسىنى ۋە ئاساسىي قانۇنلىرىنى قوغدايدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بېرىشى ئۈ ياقتا تۇرسۇن، پەقەت ئۇلارنىڭ مەجلىسلىرىگە قاتنىشىشنىڭ ئۆزىلا مۇسۇلمانغا قانداق تۇغرا بولىدۇ؟ ۋەھالەنكى اللە مۇنداق دەيدۇ:

﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا﴾ ﴿اللە قۇرئاندا سىلەرگە نازىل قىلدىكى، سىلەر اللەنىڭ ئايەتلىرىنىڭ ئىنكار قىلىۋاتقان ۋە مەسخىرە قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان چېغىڭلاردا، ئۇلار-اللەنىڭ ئايەتلىرىنى مەسخىرە قىلىۋاتقان كاپىرلار-باشقا پاراڭغا كىرىشمىگۈچە ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرماڭلار، بولمىسا سىلەرمۇ ئۇلارغا ئوخشاش بولۇپ قالسىلەر﴾[1].

ئۇلارنىڭ دائىم دەيدىغان سۆزى اللەنىڭ شەرىئىتىگە قارشىلىق قىلىش، ۋە اللەنىڭ شەرىئىتىنى رەت قىلىش بولۇپ، ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقا دەيدىغان سۆزى يوق. ئەگەر ئۇلار اللەنىڭ شەرىئىتىگە قارشى كەلمەيدىغان باشقا سۆزلەرنىمۇ قىلغان بولسا ئىدى، بۇ سۆزگە قاتنىشىش ئۇچۇن كۇتۇۋاتقانلىقىنى باھانە قىلىپ كۆرسەتكەن بولار ئىدى. بىراق ئەھۋال شۇنچە ئېنىق تۇرسا، ئۇنداقتا نېمە ئۇچۇن ئۇلار بىلەن بىرگە ئولتۇردۇق؟!

ئۇلارنىڭ بىز ئۇلارغا ئىسلام ئاۋازىنى ئاڭلىتىمىز، بىز اللەنىڭ قانۇنىنىڭ غەيرىنى قانۇن قىلىشنى ئىزچىل تۇرده رەت قىلىدىغانلىقىمىزنى جاكارلايمىز، بىز رەسمىي مۇنبەردە تۇرۇپ، اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشقا چاقىرىمىز دېگەن باھانىلىرىنىڭ ھېچقايسى بۇ ئوپئوچۇق ئېتىقادى خاتالىقنى ئاقلىيالمايدۇ.

[1] سۈرە نىسا، 140-ئايەت

ئۇلار تېخى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرەيشلەرنىڭ قېشىغا بېرىپ، اللەنىڭ سۆزىنى ئۇلارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يىغىنلىرىغا قاتناشقان ئەمەسمۇ؟ دېيىشىدۇ.

توغرا، پەيغەمبەر ئۆلارنى اللەنىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يىغىنلىرىغا بارغان، بىراق ئۇلارنىڭ يىغىنلىرىغا قاتناشمىغان!

ئەگەر اللەنىڭ شەرئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشقا چاقىرىدىغان مۇسۇلمان ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ يىغىنلىرىغا بېرىپ، تۇنجى جاھىلىيەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىجازەت بەرگەندەك سۆزلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالىسا، يىغىنغا بېرىپ ھەقىقەتنى يەتكۈزۈش ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا ۋاجىپ بولىدۇ. چۈنكى ئۇ مۇسۇلمان بۇنداق ئەھۋالدا يىغىنىڭ «ئەزاسى» بولماي، بەلكى اللەنىڭ قانۇنىغا ئەگىشىشكە چاقىرىش ئۈچۈن سىرتتىن كەلگەن دەۋەتچى بولىدۇ، بۇ چاغدا يىغىن ئۇنىڭ ئەزالىقىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ، ئۇمۇ ئۆزىنى يىغىنىڭ ئەزاسى دەپ ھېسابلىمايدۇ. بەلكى بۇ ھەقىقەتنى يەتكۈزۈش بولۇپ قايتىپ كېتىدىغان دەۋەتچى ھېسابلىنىدۇ.

ئەمما ھەقىقەتنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن پۇرسەت تېپىش باھانىسى بىلەن يىغىنىڭ ئەزالىقىغا قاتنىشىش، بۇ اللەنىڭ دىندىن قىلچە پاكىت تاپقىلى بولمايدىغان بىر ئىش.

ئىككىنچى خاتالىق «خەلق»لەرگە نىسبەتەن مەسىلىنى بۇرمىلاش.

بىز خەلقلەرگە ھەربىر مۇناسىۋەتتە اللەنىڭ قانۇنىنىڭ غەيرى بىلەن ھۆكۈم قىلىش خاتا، اللەنىڭ شەرئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىدىغان «قانۇن»دىن باشقا ھەرقانداق قانۇننى ئېتىراپ قىلىشقا بولمايدۇ، دەيمىز. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلقلەر بىزگە قارايدۇ. ئۇلار ئۆزىمىز قاتنىشىشقا بولمايدۇ، دەپ تەشەببۇس قىلۇاتقان جايلارغا قاتناشقانلىقىمىزنى كۆرگەندە، نەتىجە قانداق بولىدۇ؟

ئەگەر بىز كىشىلەرگە ئۆزىمىز خاتا دەپ جاكارلاۋاتقان تۇزۇملەرگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئۆزىمىزنى ئاقلايدىغان سەۋەبلەرنى تاپساق، ئۇنداقتا بىز قانداقمۇ خەلقلەرنىڭ ئاشۇنداق تۇزۇملەرگە ئورتاقلاشماسلىقىنى كۈتلەيمىز؟ ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسى بولغان اللەنىڭ ھۆكمىدىن باشقا ھەرقانداق ھۆكۈمنى رەت قىلىدىغان، اللەنىڭ ھۆكۈمىدىن باشقا ھەرقانداق ھۆكۈمگە قاتنىشىشنى رەت قىلىدىغان «بازا» زادى قانداق قۇرۇلىدۇ؟

بىز پارلامېنتقا كىرىش ئارقىلىق «ئىسلامىي بازا»نىڭ قۇرۇلۇشىنى ئاسانلاشتۇرىدىغان خىزمەتلەرنى ئۆتەۋاتىمىز. چۈنكى بىز كىشىلەرنى «بازا»

قۇرۇشقا كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە كۆچلۈك تەسىرچانلىققا ئىگە رەسمىي مۇنبەر ئۈستىدە تۇرۇپ چاقىرىمىز دەپ ئويلايمىز. بىراق ماھىيەتتە اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلىش مەسلىسىدە بىز پەيدا قىلغان بۇ خىل قايمۇقتۇرۇش بىلەن بۇ «بازا»نىڭ قۇرۇلۇشىغا توسقۇنلۇق قىلىپ قويىمىز. چۈنكى بۇ ئىشتا ئۆتەشكە تېگىشلىك، ئىسلامىي ھەرىكەتنىڭ ئېنىق تەسەۋۋۇرى خەلقنىڭ ئېڭىدا ئايدىڭلاشمايدۇ. خەلقلەر ھەرقانداق ھۆكۈمەتنى قويۇپ پەقەت ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتىش، اللەنىڭ ھۆكۈمىدىن باشقا ھەرقانداق ھۆكۈمنىڭ مەۋجۇتلىقىنى قەتئىي ئېتىراپ قىلماسلىقى كېرەكلىكىنى ئېتىقادى نۇقتىدىن كەسكىن بىلىپ يەتمىگۈچە «بازا» ھەرگىزمۇ ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا يېتەرلىك ھەجىمدە شەكىللەنمەيدۇ.

ئۇچىنچى خاتالىق «دېپلوماتىيە ئويۇنى» بىر نەچچە ئەسىردىن بۇيانقى تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى «دېپلوماتىيە ئويۇنى»دا كۆچلۈك «بىخۇتلاشتۇرۇپ» ئۇلارنىڭ قولىدىكى ھوقۇقنى تارتىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە قەتئىي ئېرىشەلمەيدۇ.

دېپلوماتىيە ئويۇنىدا ئاجىزلار بىلەن كۆچلۈكلەرنىڭ ھەق-ئاھەق ياكى ئاز-كۆپلۈك مۇناسىۋىتى بولمايدۇ.

خەلقنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمىگەن ۋە خەلقنىڭ دۇشمىنىگە ئايلانغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنى گەرچە ئۇلارنىڭ قوللۇغۇچىلىرى بولمىسىمۇ ئىچكى جەھەتتە ئەسكىرى كۈچ يۆلەپ تۇرىدۇ. تاشقى جەھەتتە بۈگۈن يەرشارىدا مەۋجۇت بولغان شەيتانى كۈچلەردىن بىرەرى ئۇنىڭغا تايانچ بولىدۇ. بىراق ئېزىلگەن خورلانغان كۆپ سانلىق خەلق گەرچە كۆپ سانلىق ئاھالىنى تەشكىل قىلسىمۇ يەنىلا ئاجىزدۇر.

شۇ سەۋەبتىن ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ سىياسىي تۈزۈملىرىگە قاتناشقان ئىسلام جامائەتلىرى دېپلوماتىيە ئويۇنىدا زىيان تارتىدۇ. دۇشمەنلەر بولسا پايدا تاپىدۇ! دۇشمەنلەر مەيلى ئىسلام جامائەتلىرىنىڭ ئۇلار بىلەن ھەمكارلاشقانلىقى، ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىق ئورناتقانلىقى ياكى قانداقتۇر بىر ئىشلاردا ئۇلار بىلله ئورتاقلاشقانلىقىنى خەلقلەر ئالدىدا كۆز – كۆز قىلىپ پايدا تاپسۇن؛ مۇسۇلمانلار مەسلىسىنى خەلقلەرگە بۇرمىلاپ كۆرسىتىپ، ھەرىكەت سېپىدە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك بىلەن نامايان بولغان، ئەتراپىدىكى سىياسەت جاھىلىيىتىگە قاتناشمايدىغان، كىشىلەر ئۇلارنى جاھىلىيەت شۇئارىنى تۇۋلاش، اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشنى رەت قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئىسلامىي ئەخلاق ۋە

ئىسلامىي مەزمۇنلارنى ئۆز سىياسىتىدىن يىراقلاشتۇرىدىغان، دۇنيا مەنپەئەتى ئۈچۈن تىنماي كۈرەش قىلىدىغان ۋە دۇنيا ھاياتىدىن باشقا ھېچنېمىنى ئۆزىگە كېرەك قىلمايدىغان باشقا سىياسىي تەشكىلاتلارغا قارىغاندا ئالاھىدە ئۈستۈن، ئۇلۇغ ۋە يۈكسەك مەسىلىلەرنى تەشەببۇس قىلىدۇ، دەپ چۈشىنىدىغان بۇ «پائالىيەتچىلەر»نىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى ۋە خاسلىقىنى يوقۇتۇپ پايدا تاپسۇن. ئىش قىلىپ دۇشمەن پايدا تاپسۇن. دىپلوماتىيە «ئويۇنى»دا ئاجىزلار بىرەر قېتىم بولسىمۇ دۇشمەنلەر ئىدارە قىلىۋاتقان سىياسىي تەشكىلاتلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىشلارنىڭ بىرەر تەرىپىنىمۇ باشقۇرۇش پۇرستىگە ئىگە بولالمىدى. چۈنكى بىرەر «چاق» رولىنىڭ ئايلىنىشىغا ھۆكۈمرانلىق قىلمايدۇ، بەلكى ئايلانما رول «چاق»قا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ھاياتنىڭ بەزى تەرەپلىرىدە «ئىسلام پائالىيەتچىلىرى»نىڭ قولى ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن قىسمەن «ئىسلاھات ھەرىكەتلىرى»گە جاھىلىيەت بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ ۋە قەتئىي چىدىيالمايدۇ. شۇڭا دەرھال ئۇنى يوقۇتۇپ ئىزىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ. يوقالماي ساقلىنىپ قالغان مەسىلىلەرنىڭ بۇرمىلىنىشى بىلەن پەيدا بولغان ناچار تەسىرلەر ئۇزاققىچە ساقلىنىپ قالىدۇ. بۇ خىل ئورتاقلىشىش نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن ئازغىنە مەنپەئەتكە قارىغاندا ئۇنىڭ زىيىنى نەچچە ھەسسە كۆپ بولىدۇ. اللەنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى بۇ مەسىلىگە نېمىدېگەن ئۇيغۇن كەلگەن-ھە!

﴿فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ ﴿بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە ئازغىنە پايدىمۇ بار. بىراق ئۇلاردىكى گۇناھ (زىيان) پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ﴾[1].

ئەمما جاھىلىيەتنىڭ بىخۇدلاشقان پۇرستىدىن پايدىلىنىپ، ئىسلام پائالىيەتچىلىرى ئاستا-ئاستا ھوقۇق مەركەزلىرىگە يېتىپ بارىدۇ. ھەمدە جاھىلىيەت ئاھالىسى بىخۇدلاشقان چاغدا ھوقۇق تارتۇۋېلىپ ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىدۇ، دەپ ئويلايدىغان بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ خاتا گۇمانى بۇ ناھايىتى ئاددىي چۈشەنچە بولۇپ، بۇ قايتا چۈشەندۈرۈشكە ئەرزىمەيدۇ. مېنىڭ قارىشىمچە ئەگەر كىمدۇر بىراۋلارنىڭ ئېڭىدا بۇ خىل گۇمانىڭ ئازراق ئورنى بولسا، ئۇنداقتا «سۇدان تەجرىبىسى» بۇ گۇمانىڭ خاتالىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن يېتەرلىك مىسال بولالايدۇ.

***

[1] سۈرە بەقەرە، 219-ئايەت.

ئالدىراقسان ئادەملەردىن تەركىب تاپقان ئۇچىنچى گۇرۇھ «ئىلمى تەتقىقات» تەشەببۇسچىلىرىدۇر.

بۇ خىل يۇزلىنىش ياكى مەركەزلىك ئېقىم ھاسىل قىلىش ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئەرەب مۇسۇلمان ياشلىرىدا پەيدا بولدى. گەرچە ياۋروپا ياكى «ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرى»دە ياشاۋاتقان باشقا كىشىلەردە ئاشۇ خىل يۇزلىنىشىنىڭ ئوخشاش ياكى شەكىلداش يىلتىزلىرى بولسىمۇ، بۇ خىل ئېقىمنىڭ تەشەببۇسچىلىرى ھەقىقەتەن «شەرق تەجرىبىسى» ئۆز رولىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، «تاقاق يول»غا كىرىپ قالدى. ئەمدى نۆۋەتتە ئىسلام خىزمىتىنىڭ رەھبەرلىكىنى يېڭىچە يول بىلەن تەپەككۇر قىلىدىغان، ئىلمىي ئىدىيە بىلەن ئويلايدىغان، ئىلمىي تەتقىقات ئاساسىغا قۇرۇلغان، كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ قىينىچىلىقلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى تەقدىم قىلىدىغان، ئىسلامدىن ئېلىنغان يېڭى ئەقىلىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا چىقىش يولى يوق، دېيىشىدۇ.

بىز چىن قەلبىمىزدىن ئىلغار يېڭى رەھبەرلىكنى ئارزۇ قىلىمىز. بىراق ئۇلار بىلەن بىرلىكتە مۇشۇ «يول»دىكى خاتالىقلار ئۈستىدە «ئىلمىي» ۋە «ئەمەلىي» تەتقىقات ئېلىپ بارىمىز.

بۇگۈن كىشىلەردە ئۆزىنىڭ قىينىچىلىقلىرىنى ئىسلامىي يول بىلەن ھەل قىلىش چارىسىنى تونۇش كەم بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇلار مەسىلىنى ئىسلامىي يول بىلەن ھەل قىلىشنىڭ كاپىتالىزم ۋە سوتسىيالىزم يولى بىلەن ھەل قىلىشقا قارىغاندا كۆپ ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى بىلسە، چۈشەنسە ۋە چىن قەلبىدىن قايىل بولسا، ھەمدە ئىسلامىي يولنىڭ نەزەرىيە، شوئار ۋە نۇتۇق ئەمەس، بەلكى ئەمەلىي ھەل قىلىش يولى ئىكەنلىكىگە كەسكىن ئىشەنسە، بۇ چاغدا ئۇلار ئىككىلەنمەي ئىسلامغا يۈزلىنىدۇ ۋە ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇپ چىقىدۇ، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىش ناھايىتى ئېنىقكى، بۇنداق تەسەۋۋۇر ھەرقانداق ئادەمنىڭ پىكىر قىلىش، تەجرىبە قىلىش ۋە تەشەببۇس قىلىش ئەركىنلىكى بار. كىشىلەر بىر نەرسىدىن قانائەتلەنگەن چاغدا رېئال دۇنيادا ئۇنى ئەمەلىيلەشتۇرۇشكە ئاتلىنىدۇ ۋە دېموكراتىيە ئاپپاراتى يولى ئارقىلىق ئۇنى ئىجرا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ. بۇنداق ئېھتىماللىق ھامان مەۋجۇت دەپ قارايدىغان غەرب دېموكراتىيە سايىسىدىكى ئاشۇ ياشلارنىڭ ھاياتىدىن كېلىپ چىقتى[①].

[①] بۇ ياشلار ئامېرىكا ھاياتىنى بىۋاسىتە باشتىن كەچۈرۈۋاتقان تۇرۇپمۇ ئاشۇ جايدىكى ئەڭ زور ھەقىقەتتىن بىخەۋەر قالغانلىقى تولىمۇ ئەجەبلىنەرلىك! بۇ ھەقىقەت شۇكى، قايسى بىر ئىدىيە دېموكراتىك تۈزۈملەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان

بىز مۇنازىرە نۇقتىسىدىن «ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرى»دىكى كىشىلەردە ئۆزىنىڭ قىينىچىلىقلىرىنى ئىسلامنىڭ ئەمەلىي يولى بىلەن ھەل قىلىش چارىسىنى چۈشىنىش بەك كەم بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئىسلامنىڭ كاپىتالىزم ۋە سوتسىيالىزمغا قارىغاندا تېخىمۇ ئىلغار ھەل قىلىش چارىسىنى ئۇلارغا تەقدىم قىلىدىغانلىقىغا كۆڭلىدە قايىل بولسا ۋە كەسكىن ئىشەنسە، شۇ ھامان رېئاللىقتا ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن ئاتلىنىدۇ دەپ پەرەز قىلايلى!

بىز مۇشۇنداق پەرەز قىلىپ، ئىمام شەھىدنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ۋە جاللاتنىڭ قانلىق قىرغىنلىقلىرىنىڭ كىشىلەرگە نىسبەتەن ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرستىدىغان ئاچچىق ساۋاقلارنى نەزەردىن ساقىت قىلايلى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئېڭىدا اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇش «لا إله إلا الله محمد رسول الله» ئەقىدىسىنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكى ھېلىھەم ناھايىتى ئاجىز ھالەتتە تۇرماقتا، بۇ ئەقىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله تەرىپىدىن ئېلىپ كەلگەن ھەقىقىي ئىلاھىي سۆرىتىدە ئەكس ئەتكەنگە قەدەر ئۇ ھېلىمۇ ئۇزاق مۇددەتلىك چۈشەندۈرۈشكە، دەۋەت قىلىشقا ۋە تەربىيەلەشكە موھتاج!

بىز مۇشۇنداق پەرەز قىلايلى! ئىسلامنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى مەزمۇن قىلغان ئىلمىي تەتقىقاتلارنى كىشىلەرگە سۇنۇشنىڭ ئۆزىلا كىشىلەرنى ئىسلامغا ۋە «ئىسلامىي يول بىلەن ھەل قىلىش»نىڭ زۆرۈرلۈكىگە قانائەتلەندۈرىدۇ. كىشىلەر شۇنان ئۇنى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىشقا ئاتلىنىپ ياكى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىشنى ئىزدەيدۇ، دەپ پەرەز قىلايلى. ئۇنداق نەتىجە قانداق بولىدۇ؟!

رۇسىيە ۋە ئامېرىكا: مۇسۇلمانلار ئىلمىي تەتقىقات ۋە ئىلمىي تەپەككۇر يولى بىلەن ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە قانائەت قىلغان بولسا، بۇپتۇ، ئۇلارنى ئۆزلىرى ئىزدەۋاتقان ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قۇرۇۋالغىلى قويۇڭلار، دەپ سۆكۈت قىلارمۇ ياكى ھازىر قىلۋاتقاندەك يەرشارىدىكى ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش يولىدا ھەربىكەت قىلۋاتقان مۇسۇلمانلارنى «كۆز» دىن يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ يالاقچىلىقلىرىنى مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرۈشكە، قانلىق باستۇرۇشقا، سۈرگۈن قىلىشقا ۋە جازالاشقا كۈشكۈرتەرمۇ؟!

خەلقئارالىق يەھۇدىيلارنىڭ مەنپەئىتىگە زىت كېلىدىكەن. ئۇنداقتا ئۇلار بۇ خىل ئىدىيەنىڭ ئەمەلىي رېئاللىققا ئايلىنىشىغا ھەرگىزمۇ پۇرسەت بەرمەيدۇ.

ئەنە شۇ چاغدا يالغۇز «قانائەت» ياكى يالغۇز «ئىلمىي تەپەككۇر» اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشنى ئىزدەۋاتقان مۇسۇلمانلارغا كېلىۋاتقان ۋەھشىي ئازابلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن يېتەرلىك بولامدۇ؟ ياكى ئىشلار «ئەقىدە»گە موھتاج بولامدۇ؟ ئەقىدە بۇ ئەڭ ياخشى ھەل قىلىش مەسلىسى ئەمەس بەلكى ئىمان ۋە كۇفرى مەسلىسى. بۇ دۇنيادا ھەل قىلىشقا موھتاج بولىدىغان ئەمەلىي قىينچىلىق مەسلىسى ئەمەس بەلكى جەننەت ۋە دوزاخ مەسلىسى ئىكەنلىكىنى ئېنىق جاكارلايدۇ. ئەقىدە كىشىلەرگە ئەگەر ئۇلار اللەنىڭ شەرىئىتىنىڭ غەيرىگە ھۆكۈم سۈنۈشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، اللەنىڭ ھۆكمىدىن باشقا ھەرقانداق ھۆكۈمگە رازىلىق بىلدۈرسە ئۇلارنىڭ ھەرگىز مۇئمىن بولالمايدىغانلىقى ۋە قىيامەت كۈنى اللەنىڭ ئۇلارنى قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئېنىق ئۇقتۇرىدۇ.

شەك-شۈبھىسىزكى، ئىسلام ئۇ يالغۇز ئەقىدىلا ئەمەس بەلكى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ دىنى، ئۇ ھەم ئەقىدە ھەم ھاياتنىڭ كامىل پىرىنسىپى، ئىنسانىيەتنىڭ دۇنيا ھاياتىدىكى پۈتكۈل ئېھتىياجلىرى ئۈنىڭ دائىرىسىگە تەۋە بولىدۇ. بەلكى ئىنسانلار ھاياتنى زۆرۈرىيەت دەرىجىسىدىن يۇكسەلدۈرۈپ ھەربىر ئىشتا «گۈزەللىك» ۋە «ياخشىلىق» دەرىجىسىگە يەتكۈزۈشىنى ئوخشاشلا دىنىڭ ئىچىگە كىرگۈزىدۇ.

«اللە ھەربىر ئىشتا ياخشى قىلىشنى پەرز قىلدى، ئەگەر ئۆلتۈرسەڭلار ئۆلتۈرۈشنى ياخشى قىلىڭلار، بوغۇزلىساڭلار ياخشى بوغۇزلاڭلار، ھەر بىرىڭلار پىچىقىنى ئىتتىكلەتسۇن، بوغۇزلىغان ھايۋاننى قىيناپ قويمىسۇن»[1]

بۇ ئېھتىياجلارنىڭ تەلىپى، تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن ئەڭ ئىلغار ۋە گۈزەل پىرىنسىپنى تەقدىم قىلىدۇ.

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار ئىسلامنى قويۇپ جاھىلىيەتنىڭ ھۆكۈمنى ئىزدەۋاتامدۇ؟ چىن قەلبىدىن ئىشىنىدىغان مىللەت ئۈچۈن ھۆكۈمدە اللەدىن ئادىل كىم بار؟﴾[2]

بۇلارنىڭ ھەممىسى تۇغرا. بىراق قانداقتۇر بىر سەۋەبتىن، اللە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئالدى بىلەن تۇغرا ئېتىقادنى قۇرۇپ چىقىشقا، كىشىلەرگە ئىلاھىيەتنىڭ ماھىيىتىنى ئېنىق ئېچىپ بېرىشكە، اللە تەرەپتىن كەلگەن بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرنى چىڭ تۇتۇش مۇشۇ تۇغرا ئەقىدىنىڭ بىردىنبىر تەلىپى

[1] مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.
[2] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

ئىكەنلىكىنى ئۇلارغا ئوچۇق بايان قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇنىڭدىن كېيىن-مۇشۇ ئىشلار ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئىنسانىيەتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنىڭ «ئەھلى قىلىش چارىسىنى» نازىل قىلدى ھەمدە بۇ خىل «چارە»نى چىڭ تۇتۇشنى ئىمان ۋە كۇفرى، جەننەت ۋە دوزاخ مەسىلىسى دەپ بېكىتتى.

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۆزلىرى بىرلىككە كېلەلمىگەن ئىشلاردا ساڭا ھۆكۈم سۈنمىغۇچە مۇئمىن بولالمايدۇ﴾[1].

﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ﴿كىمكى الله نازىل قىلغان قانۇن بويىچە ھۆكۈم قىلمىسا ئەنە ئاشۇلار كاپىرلاردۇر﴾[2].

﴿اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ ﴿پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان قانۇنغا ئەگىشىڭلار، الله‌نىڭ قانۇنىنى قويۇپ، ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلىدىغان «دوستلار»غا ئەگەشمەڭلار﴾[3].

﴿أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا﴾ ﴿ئەجەبا ئۇلارنىڭ الله رۇخسەت قىلمىغان دىننى ئۇلارغا قانۇن قىلىپ بەلگىلەپ بېرىدىغان مەبۇدلىرى بارمۇ؟!﴾[4]

الله‌نىڭ شەرئىتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ياكى ئىجرا قىلماسلىق بولسا، ئىمان ۋە كۇفرى مەسىلىسى شۇنداقلا جەننەت ۋە دوزاخ مەسىلىسى، دېگەن ئۇقۇم كىشىلەرنىڭ كاللىسىدا ئېنىق ئايدىڭلاشماي تۇرۇپ، ئەگەر بىز ئۇلارغا «ئەھلى قىلىش چارىسى»نى تەقدىم قىلساق ئۇنداقتا ئىشلار تەتقىقاتچىلار ئويلىغان سۈرەتتە ئەھلگە ئاشامدۇ؟! سىز كىشىلەرنى ئىلمىي ئىزدىنىش ۋە ئىلمى تەتقىقات يولى ئارقىلىق ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ ئەڭ ئىلغار تۈزۈم ئىكەنلىكىگە قانائەتلەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇلار سىزگە: «بىز قايىل بولدۇق، بىز ئىسلامنىڭ كىشىلەرنىڭ قىينىچىلىقلىرى ئۈچۈن بۇنداق يۇكسەكلىك، ئەتراپلىق ۋە تەڭداشسىز كۇچ بىلەن ئەھلى ھەل قىلىش چارىسى تەقدىم قىلىدىغانلىقىنى قەتئىي ئويلاپ باقمىغان ئىكەنمىز، بوپتۇ، ئىسلام دۆلتىنى قۇرۇڭلار، دۆلتىڭلارنى قۇرغان چېغىڭلاردا بىز تۇنجى بولۇپ سىلەرگە ئاۋاز قوشمىز» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئۇنداقتا بۇنىڭغا نېمە دېيىش كېرەك؟!

---

[1] سۈرە نىسا، 65-ئايەت.

[2] سۈرە مائىدە، 44-ئايەت.

[3] سۈرە ئەئراف، 3-ئايەت.

[4] سۈرە ئەنبىيا، 43-ئايەت.

ئىسلام دۆلىتى مۇشۇ خىل شەكىلدە قۇرۇلامدۇ؟!

يالغۇز ئەقلى جەھەتتە قانائەتلىنىش رېئال دۇنيادا ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ياۋۇزلارچە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش مەزگىللىرى ئۇياقتا تۇرسۇن، تىنچ ۋە خاتىرجەم ۋاقىتتىمۇ شۇنداق بولىدۇ. سوقرات ۋە ئارىستونىڭ دەۋرىدىن باشلانغان بۇ «پەلسەپە» بۈگۈنگىچە يەرشارىدا بىرنەرسىنى ئۆزگەرتەلمىدىمۇ؟ پەقەت ئەقىدە بولۇشى كېرەك، ياكى ئەقىدە يادرو قىلىنغان بولۇشى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدا ئەقىدە ئىنسانلارنىڭ رېئاللىقىنى ئۆزگەرتىدۇ.

«ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرى»دىكى تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بۇ ئەقىدە ئەڭ ئالدى بىلەن تۇزىتىشكە موھتاج. چۈنكى بۇ ئەقىدە بىر نەچچە ئەسىرلەر جەريانىدا، بولۇپمۇ ئاخىرقى دەۋرلەردە ئۆزىنىڭ ماھىيەتلىك مەزمۇنىدىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىلدى.

شۇڭا كىشىلەرنىڭ بارلىق ساھەلەردىكى - سىياسەت ۋە ھۆكۈمرانلىق، ئىجتىمائىيەت ۋە ئىقتىساد، ئىلىم ۋە ئىدىيە قاتارلىق ساھەلەرمۇ شۇنىڭ ئىچىدە- ئەمەلىي ھەرىكىتى «لا إله إلا الله»نىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ ئەقىدىنىڭ ماھىيىتىنى ئۆلارغا ئوچۇق چۈشەندۈرۈش ۋە كىشىلەرنى مۇشۇ ھەقىقەتنىڭ تەلىپى بويىچە تەربىيەلەش كېرەك!

مەيلى قانداق بولمىسۇن بىز ئىلمىي تەتقىقاتچىلارغا «ئەمدى تەتقىق قىلمىغىلار» دېمەيمىز، بەلكى بىز بۇنىدىن ئىلگىرى ئېچىلمىغان ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى نامايان قىلىۋاتقان بارلىق چوڭقۇر تەتقىقاتلاردىن ئىنتايىن خۇشالمىز. بىراق تەتقىقات نېمە ئۈستىدە بولىدۇ؟ ۋە قايسى خىل ئۇسۇلدا ئېلىپ بېرىلىدۇ؟ئېنىقكى بۇ جايدا ئىنسانلار ھاياتىدا-ئىسلامدىمۇ شۇنداق-تۇراقلىق ۋە ئۆزگىرىشچان مەسىلىلەر مەۋجۇت.

الله ئېنىق بېكىتكەن ۋە كىشىلەرنىڭ ھاياتىدا شۇ خىل سۈرەتتە بېكىتىشكە بۇيرۇغان بىر تۈركۈم تۇراقلىق مەسىلىلەر بار، مەسىلەن، الله تەرەپتىن نازىل قىلىنغان ئەتراپلىق مۇكەممەل مەنىسى ۋە الله بېكىتكەن قانۇن تۈزۈملەرنى چىڭ تۇتۇش ئۇقۇمىنى بىلدۈرىدىغان «لا إله إلا الله محمد رسول الله» ئەقىدىسىنى بىلدۈرىدىغان؛ ئابستراكت ۋە كونكرېت چۈشەندۈرۈلگەن ئىبادەتلەر، چەكلىمىلەر، ۋە قانۇنۇشۇناسلار ئېنىق ئايرىپ چىققان باشقا مەسىلىلەر...

ئۇنىڭدىن باشقا بىر تۈركۈم ئۆزگىرىشچان مەسىلىلەر بار، الله، پەيغەمبەر بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىشكە رۇخسەت بەرگەن، بىراق ئۇنىڭغا دائىملىق

ئۆزگىرىش ئىچىدە تۇراقلىق ئىدىيە ۋە مۇستەھكەم ئاساسلار بويىچە چەك-چېگرا بەلگىلەپ بەرگەن، ئۇ خىل مەسىلىلەر كىشىلەر ھاياتىدا پېگىلىنىپ تۇرۇۋاتقان ئىشلارغا ماس ھالدا ئۆزگىرىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى جەريانىدا ئاشۇ بەلگىلەپ بېرىلگەن «چېگرا» دىن ھالقىپ كەتمەسلىكى كېرەك!

بىز بۈگۈن ھازىرقى قىيىنچىلىقلار ئۈچۈن رېئاللىق ئىسلامىي ھەل قىلىش چارىلىرى ئۈستىدە ئىزدەنگەن ۋاقتىمىزدا نېمە ھەققىدە ئىزدىنىمىز؟ تۇراقلىق ئاساسلار ھەققىدىمۇ ياكى ئۆزگىرىشچان تەپسىلاتلار ئۈستىدىمۇ؟ ئەمما تۇراقلىق «ئاساس»لار ھەققىدە ئىزدىنىش بۇ ۋاجىپ. شۇنداقلا، ئۇ بۇ دىنغا زۆرۈر بولغان «فقھىي»نىڭ بىر تەركىبى قىسمى. كىشىلەرنىڭ دىنى ھەقىقەتلەرنى بىلىشى ئاشقانسېرى بۇ ئۇلارنىڭ كېتىۋاتقان يولنى تۈزلۈۋېلىشىدا ئىنتايىن زۆرۈر ئەھمىيەتكە ئىگە.

بىراق ئۆزگىرىشچان مەسىلىلەر بولۇپمۇ بۈگۈن كىشىلەرنىڭ ھاياتىدا ئەڭ مۇرەككەپ مەسىلە دەپ قارالغان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار ئۈستىدە ئىزدەنگەن چېغىمىزدا تەتقىقاتنى ئېنىق قىلىپ كىمگە سۆنىمىز؟ تەتقىقاتتا كىمنىڭ «ئۆلچىمى»گە ئاساسلىنىمىز؟ ياكى باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، قايسى بىر مىللەتنىڭ قايسى بىر دەۋرىنىڭ ئېھتىياجىنى چىقىشى قىلىمىز؟

بىز ھازىر مىلادى 1986- يىلى (ھىجرىيە 14036- يىلى)دا تۇرۇۋاتىمىز، ئەگەر بىز ئىقتىساد مەسىلىسى ھەققىدە تەتقىقات تۇرۇۋاتىمىز، ئەگەر بىز ئىقتىساد مەسىلىسى ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ ئىسلامنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشتا كاپىتالزم ۋە سوتسىيالزم تۈزۈملىرىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئىلغار ئەمەلىي ھەل قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى گەۋدىلەندۈرسەك ئۇنداقتا تەتقىقات نەتىجىسى كىمگە تەقدىم قىلىمىز؟ مۇسۇلمانلارغىمۇ؟ ياكى ياۋروپا ۋە ئامېرىكىنىڭ غەيرى مۇسۇلمان ئاھالىسىگىمۇ؟!

بۇ سوئال دەسلەپتە ئانچە توغرا ئېيتىلمىغاندەك كۆرۈنىدۇ، چۈنكى بىز تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ئۇنى ئەلۋەتتە مۇسۇلمانلارغا تەقدىم قىلىمىز-دە! بىراق بىز ئەمەلىيەتتە بۇ سوئال ئارقىلىق، ئۇنىڭ دائىرىسىنى ئېنىق بىلمەيۋاتقان بىر ئىشقا يېڭى رەھبەرلىكنى ئاگاھلاندۇرماقچىمىز. بۈگۈن پۈتكۈل يەر شارىدا ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى جاھىلىيەتنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇزۇپ ئۇنى ئىسلامىي ئاساس بويىچە قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن بۇ تەتقىقاتنىڭ مەزمۇنىنى رېئاللىقتا ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان مۇسۇلمانلار قەيەردە؟

ئېسىمىزدە بولسۇنكى، بىزنىڭ تەتقىقاتىمىز نەزەرىيە ئۇستىدە ئەمەس بەلكى ئەمەلىيەت ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. ئەگەر بۇ جايدا ھازىر ئۇنى ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان ئادەم بولمىسا، ئۇنداقتا بىز رېئال دۇنيادا ئەمەلىيلەشمەيدىغان ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنى چىقىرىشتا تىرىشچانلىق ۋاقىت ۋە كۈچىمىزنى ئىسراپ قىلىپ ئەھمىيەتسىز ئىش قىلغان بولمامدۇق؟! ئۇنىڭ رېئاللىققا ئەمەلىيلەشمەسلىكى، ئۇنىڭ ئەمەلىيلىشىشىنى قوبۇل قىلىش سالاھىيىتىنىڭ بولماسلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئەمەلىلەشتۈرگۈچىلەرنىڭ بولمىغانلىقى ياكى ئۇلاردا ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئىقتىدارىنىڭ تېخى ھازىرلانمىغانلىقى ئۈچۈندۇر.

بەزى كىشىلەر قىلچە ئىككىلەنمەستىن شۇنداق دېيىشىدۇ؛ بىز تەتقىقات نەتىجىلىرىنى ئالدىن تەييارلانغان زاپاس بايلىق سۈپىتىدە ساقلاپ قويىمىز. ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلغان چاغدا، ئىشەنچلىك، ئىنچىكە تەتقىق قىلىنغان ۋە تەكشۈرۈلگەن تەتقىقات نەتىجىلىرىنى دۆلەت دەرھال ئىجرا قىلىدۇ. دۆلەت يېڭىدىن قۇرۇلغان چاغدا گاڭگىراپ قالمايدۇ، دۇنيادىكى باشقا دۆلەتلەر ئالدىدا ئۆزىنىڭ قىينىچىلىقلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ تۈزۈم ۋە ئەقىدىسىنىڭ تەلىپى بويىچە ھەل قىلىشقا ئىقتىدارى يەتمەيدىغان ئاجىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالمايدۇ.

قارىماققا خېلى بىر ئالاھىدە گەپتەك تويۇلغان بۇ گەپ ئەمەلىيەتتە ھەقىقىي ئىلمىي نۇقتىدىن قارىغاندا قىممىتى يوق گەپتۇر.

چۈنكى بىرەر ئادەم ئىشەنچ بىلەن ياكى پەرەز بىلەن بىز ئارزۇ قىلىۋاتقان ئىسلام دۆلىتىنىڭ قاچان قۇرۇلىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلەمدۇ؟ بىرەر ئادەم ئېنىق قىلىپ ياكى پەرەز قىلىپ بىز ئارزۇ قىلىۋاتقان ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلغان چاغدىكى ئىقتىسادىي قىينىچىلىقلارنىڭ سۈرىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمدۇ؟

بىز قاچان يېتىپ كېلىشنى ئېنىق بىلمەيدىغان مەسىلەرنى، ئىسلامىي يول بىلەن ھەل قىلماقچى بولغان كۈنىمىزدە ئۇنىڭ ھەجمى ۋە شەكلىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخىمۇ بىلگىلى بولمايدىغان كەلگۈسىدىكى نامەلۇم دەۋرنىڭ قىينىچىلىقلىرى ئۈچۈن ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى ھازىر تەتقىق قىلساق، ئۇنداقتا بىز ئەھمىيەتسىز ئىش قىلغان بولمامدۇق؟

ئىقتىسادىي قىينىچىلىقلار مەسلىسى ھازىرقى دۇنيادا ئەڭ كۆپ ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتقان مەسىلە. ئەگەر بىز بۈگۈن يەنە 10 يىلدىن كېيىن ئىسلام دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشىنىڭ كۈتىمىز دېسەك، (بۇ ھېچ قانداق ئىلمىي پاكىتقا ئاساسلانمىغان قۇرۇق گەپ) ئۇنداقتا بىز ھازىردىن باشلاپ ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنى (10 يىلدىن

كېيىن قۇرۇلماقچى بولغان) دۆلەتكە ئالدىن تەييارلاش ئۈچۈن، بىز ئاشۇ ئاساستا تەتقىقات ئېلىپ بېرىۋاتقان بۈگۈننىڭ قىينىچىلىقلىرىنىڭ يەنە 10 يىلغىچە قەتئىي ئۆزگەرمەي تۇرىدىغانلىقىغا ئىلمىي نۇقتىدىن كاپالەت بېرەلەمدۇق؟!

ئەگەر بىز ئىسلامىي دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن يەنە 25 ياكى 50 يىل ۋاقىت كېتىدۇ دەپ پەرەز قىلساق (ئەمەلىيەتتە بۇ ھېچبىر ھەقىقىي ئىلمىي پاكىتقا تايانمىغان قارىغۇلارچە ئېيتىلغان گەپ) ئۇنداقتا دۆلەت قۇرۇلغان ھامان يولغا قويىدىغان زاپاس چارە ئۈسۈللارنى تەييارلاش ئۈچۈن، ئىقتىسادىي قىينىچىلىقلار (25 ياكى 50 يىلغىچە) بىز بۈگۈن تەتقىق قىلىۋاتقان سۈرىتىدىن قىلچە ئۆزگەرمەي تۇرارمۇ؟!

كاپىتالىزم دۇنياسىنىڭ قىينىچىلىقلىرى ھازىرغا قەدەر بىزنىڭ پۈتكۈل تەتقىقاتىمىزنىڭ يادروسى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. قېنى ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! ئىسلام دۆلىتىنىڭ دۆلەت بولۇپ قۇرۇلغان چاغدىكى قىينىچىلىقلىرى ھازىرقى كاپىتالىزم دۇنياسىنىڭ قىينىچىلىقلىرى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ دەپ ئېيتالامسىلەر؟

ھازىرقىدەك ئېسمىدە، سۇغۇرتا قىينىچىلىقىنى ئىسلام نۇقتىسىدا تۇرۇپ تەتقىق قىلىش ئۈچۈن چوڭ بىر ئىسلام ئىقتىسادىي قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى. سۇغۇرتا ھالالمۇ ياكى ھارامۇ؟ ئەگەر بىز ئىقتىسادىي ھاياتىمىزنى ئىسلاملاشتۇرماقچى بولساق، بۇ خىل ھاياتنىڭ ئىسلامىي كۆرۈنىشى قانداق بولىدۇ؟

مەن گەرچە ئىقتىسادشۇناسلاردىن بولمىساممۇ ئاشۇ كۈنى قۇرۇلتايدىكىلەرگە مۇنداق دېدىم: بىز تىرىشچانلىقىمىزنى ئىقتىسادىي رېئاللىقىمىزغا بېسىم پەيدا قىلىۋاتقان كاپىتالىزم جاھىلىيىتى بۈگۈن بىزگە تېگىۋاتقان قىينىچىلىقلارنى تەتقىق قىلىشقا قارىتىپ قويمىساق بولاتتى، ئەمەلىيەتتە ئىسلامىي دۆلەت قۇرۇلغان چاغدا بۇنداق سۇغۇرتا قىينىچىلىقى دېگەنلەر قەتئىي مەۋجۇت بولمايدۇ. ھازىرقى سۇغۇرتا قىينىچىلىقىنىڭ ئىسلامىيەتنىڭ دۆلەت خەزىنىسى خىزمىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكەنلىكىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى قېنى كىم ئېيتىپ بېرەلەيدۇ؟ ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلۇپ، دۆلەت خەزىنىسى خىزمىتى ئەسلىگە كەلگەن چاغدا، ھازىرقىدەك سۇغۇرتىغا بولغان ئېھتىياج پۈتۈنلەي يوقالغان بولىدۇ،ئۇنداقتا بىزنىڭ ھازىرقىدەك ئاجىز ئەھۋالدا سۇغۇرتا ھالالمۇ ياكى ھارامۇ دەپ تەتقىقات ئېلىپ بېرىشىمىز ئەھمىيەتسىز بىر ئىشلار ئۈچۈن تىرىشچانلىقىمىزنى زايە قىلغانلىق بولمامدۇ؟ لېكىن قۇرۇلتاي ئەزالىرى تەبىئىيلا بۇ ئاگاھلاندۇرۇشقا دىققەت قىلمىدى.

ئالاھىدە ئىلمىي تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ سۆغۈرتا قىينىچىلىقىنى تەتقىق قىلىشنى داۋاملاشتۇردى،ئاخىرقى نەتىجە شۇ بولدىكى سۆغۈرتا ھازىرقى كۆرۈنۈشى بىلەن ھارام، ھازىرقى كۆرۈنۈشىنى قاپلاپ كەتكەن جازانە شەكىلدىكى جىنايەتلەرنى يوقىتىدىغان ئىسلامىي شەكىلنى تېپىشى كېرەك دېگەن قاراش قۇرۇلتاي ئەزالىرىنىڭ بىردەك ماقۇللىشىغا ئېرىشەلمىدى.

بىز يەنە بىر تەرەپتىن مۇنداق پەرەز قىلايلى! اللە ئىسلامى دۆلەت قۇرۇشتا يەرشارى قانۇنىيىتىنى يۈرگۈزمەي بەلكى شەپقەتى، ياخشىلىقى ۋە سېخىيلىقى بىلەن مۆجىزە خاراكتېرلىك قانۇنىيىتىنى مەيدانغا كەلتۈرسە بىز ھەممىدىن بەخەۋەر قىلىپ، دۆلەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھېچبىر تەييارلىق قىلالمىغان ۋە ياكى ئۇزاققا قالماي دۆلەت دۈچ كېلىدىغان قىينىچىلىقلارنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنى تېپىپ چىقىش ئۈچۈن، بۈگۈن كۈچمىزنى ئىسراپ قىلىشمىزغا سەۋەب بولالامدۇ؟!

ياق! ھەرگىز سەۋەب بولالمايدۇ! چۈنكى اللە ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيىتىنى يۈرگۈزگەن چاغدا، قىينىچىلىقلارنى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ھەل قىلىدىغان ئادەتتىن تاشقىرى قانۇنىيەت بىلەن يۈكمىزنى بىراقلا يەڭگىللىتىدۇ!

گەرچە بىز ھەر ۋاقىت اللەنىڭ شەپقىتىنى ئۈمىد قىلىدىغان بولساقمۇ، بىراق، مەسىلىلەرگە يەنىلا يەرشارى قانۇنىيىتى بويىچە مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇلدۇق،ئاشۇ قانۇنىيەت ھەققىدە اللە بۇيۇك كىتابىدا بىزگە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَإِن يُرِيدُواْ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّهُ هُوَ الَّذِيَ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿اللە سېنى ئۆزىنىڭ ياردىمى ۋە مۇئمىنلەر ئارقىلىق كۈچلەندۈرىدۇ﴾[1].

﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ﴾ ﴿دۈشمەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن قولۇڭلاردىن كېلىشچە تەييارلىق قىلىڭلار﴾[2].

يۇقىرىقى ئايەتتە بىزنى مۇنداق مۇھىم ئىككى ئىشقا دىققەتتىمىزنى قارىتىدۇ. بىرىنچى، جىھاد قىلغۇچى مۇئمىنلەر بولۇشى كېرەك، ئۇلار يەرشارىدا اللەنىڭ تەقدىرى ئۈچۈن پەردە بولىدۇ. ئىككىنچى، ھەقىقەتنىڭ غەلبە قىلىشى ئۈچۈن ئاشۇ مۇئمىنلەر ئۆز ئىقتىدارىدىكى بارلىق كۈچ بىلەن تەييارلىق قىلىشى كېرەك!

ئەنە شۇ چاغدا اللەنىڭ ياردىمى يېتىپ كېلىدۇ. بۇ اللەنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ كۈچى ۋە تىرىشچانلىقىسىزلا ئۆز دىنىغا ياردەم بېرىشتىن ئاجىز كەلگەنلىكى ئۈچۈن

[1] سۈرە ئەنفال، 62-ئايەت.

[2] سۈرە ئەنفال، 60-ئايەت.

ئەمەس-اللە بىر نەرسىنى بارلىققا كەلتۈرەلەيدۇ-بەلكى مۇشۇنداق بىر قانۇنىيەتنى يۈرگۈزۈۋاتقانلىقى ئۈچۈندۇر.

﴿فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاء اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ ﴿ئەگەر الله خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارغا ياردەم بېرەتتى، بىراق الله ئەلۋەتتە بەزىكىلارنى بەزىكىلار ئارقىلىق سىنايدۇ﴾[1].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر اللەقا ياردەم بەرسەڭلار، الله سىلەرگە ياردەم بېرىدۇ ۋە جەڭ مەيدانىدا قەدىمىڭلارنى مۇستەھكەم تۇرغۇزىدۇ﴾[2].

گەرچە بىز ھەر ۋاقىت اللەنىڭ شەپقىتىنى ئۈمىد قىلىدىغان بولساقمۇ، بىراق، بىز مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇلغان قانۇنىيەت شۇكى، ئالدى ئەقىلگە ئۇيغۇن ھەجمىدە مۇئمىن مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى قۇرۇپ چىقىش كېرەك، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئاشۇ بازا يەرشارىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئۇنى ماراپ ياتقان جاھىلىيەت بىلەن ئۇزاق مۇددەت كۈرەش قىلغاندىن كېيىن ئاندىن ئىسلام دۆلتىنى قۇرۇپ چىقىشىمىزنى ئۈمىد قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

ئەھۋال مۇشۇنداق تۇرسا سىناقتا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان جىھاد قىلغۇچى مۇئمىن مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسىنى قۇرۇش خىزمىتىنى تاشلاپ قويۇپ، ھازىرقى زامان قىينىچىلىقلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى تەتقىق قىلىش ئەقىلگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئەھمىيەتسىز ئىش قىلغان بولمامدۇ؟

بىز بەزىدە مۇنداق سوئالغا دۇچ كېلىمىز: بىزگە بۇ سوئاللارنى قويغانلارنىڭ بەزىلىرى ھەقىقەتەن ئىخلاسمەن ۋە نىيىتى ياخشى ئادەم بولسىمۇ، بىراق يەنە بەزىلىرى نىيىتى بۇزۇق، سۇيىقەستنى مەقسەت قىلغان بولىدۇ. ئۇلار بىزدىن شۇنداق سورايدۇ: سىلەر ئىسلام تۈزۈمىنى يولغا قويغان ۋاقىتتىكىلاردا، بۈگۈنكى دەۋر قىينىچىلىقلىرىغا قانداق تاقابىل تۇرسىلەر؟ مەسىلەن: سىياسىي، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىمائىي قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەلسەڭلار قانداق قىلىسىلەر؟ سىلەرنىڭ بىرەر ئەمەلىي ھەل قىلىش چارە-ئۇسۇلۇڭلار بارمۇ؟!

[1] سۈرە مۇھەممەد، 4-ئايەت.

[2] سۈرە مۇھەممەد، 7-ئايەت.

ياخشى نىيەت ياكى يامان نىيەت بىلەن بىزگە تاشلانغان بۇ سوئال بىزگە يېتىپ كەلگەن ھامان بىز ئىسلام دۆلىتىنى قانداق قۇرىمىز؟ دەيدىغان بۇگۈنكى ۋاقىتتا تەپەككۇرىمىزنى داۋاملىق غىدىقلاشقا تېگىشلىك بىرىنچى سوئالغا جاۋاب بېرىشكە ئۇرۇنماستىن، بەلكى ئاڭسىزلارچە ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلغان چاغدا ھازىرقى زامان قىينىچىلىقلىرىغا تاقابىل تۇرۇشتا دۆلەت قانداق قىلىدۇ؟ دەيدىغان كېيىن جاۋاب بېرىشكە تېگىشلىك باشقا بىر سوئالغا جاۋاب بەرمەكچى بولۇپ، دىققىتىمىزنى شۇنىڭغا قارىتىۋالىمىز.

بەلكى بىز ئاشۇنداق سوئالغا دۇچ كەلگەنسېرى ئاڭسىزلارچە بىزنىڭ ئىككىنچى سوئالغا جاۋاب بېرىشىمىز بىرلا ۋاقىتتا بىرىنچى سوئالغا جاۋاب بەرگەنلىكىمىز بولىدۇ، دەپ ئويلايمىز. يەنى بىز بۇگۈنكى قىينىچىلىقلارنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى تەقدىم قىلغان ۋاقىتىمىزدا شۇنىڭ بىلەن ئۆزىمىزنى دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىدىغان ئىسلامىي بازىنى مەيدانغا كەلتۈرگەندەك ھېس قىلىمىز.

بۇ بىر قۇرۇق خىيال، بىز ئىلگىرى بۇنىڭغا قارىتا مۇنازىرە ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭ ساختىلىقىنى ئېچىپ تاشلىدۇق. مۇسۇلمانلار اللە نازىل قىلغان قانۇن بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ھۆكۈمەتنى قۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ ئىسلامنى گۈللەندۈرۈشتىن ئۆلارنى چەكلەش ئۈچۈن ئۆلارنى ماراپ ياتقان دۇنيادىكى بارلىق دۇشمەنلەرنىڭ قورشاۋىغا چۈشۈپ قالغان ھازىرقىدەك ئاجىز ئەھۋالدا ئىسلامنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى تەقدىم قىلىشتىكى ئىقتىدارىغا ئەقلى جەھەتتىن قانائەتلىنىش ھەرگىزمۇ ئاشۇ زەھەرخەندە دۇشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن مۇھىم ئامىل بولالمايدۇ، بەلكى ئۇ ئامىل كىشىلەرگە بۇ مەسىلە ئىمان ۋە كۇفرى مەسىلىسى شۇنداقلا جەننەت ۋە دوزاخ مەسىلىسى دەپ ئوچۇق جاكارلايدىغان ئەقىدە بولۇشى كېرەك!

كىمكى ئەقىدە دەرۋازىسىدىن لااله الاالله‌نىڭ دەرۋازىسىدىن كىرمىسە ئۇنداقتا ئۇ ئىسلام كۇرىشىگە ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىسلامغا قارشى ئېلىپ بېرىۋاتقان، ۋە بۇگۈن بولمىسا ئەتە مۇسۇلمانلارنى قاتىشىشقا مەجبۇرلاۋاتقان زۇرۇر، دەھشەتلىك كۇرەشكە قاتناشماستىن ئىسلامدىن ۋە ئىسلامنىڭ ھەل قىلىش چارىسىدىن خۇشاللىنىپ يۇرىۋېرىدۇ.

ئىسلامنىڭ ھەقىقىي روھىدىن خالىي ئادەم ئۇنىڭ قانائەتلىنىش دەرىجىسى،ياكى ئۇنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى تەقدىم قىلىش ئىقتىدارى قانداق بولسۇن ئۇ ھەرگىزمۇ ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىدىغان كۈچ بولالمايدۇ. بەلكى ئۇ

ھۆكۈمەتنى الله رۇخسەت قىلغان چاغدا توغرا ئېتىقاد ئىگىلىرى قۇرۇپ چىقىدۇ. بۇ توغرا ئېتىقاد ئىگىلىرى شۇنىڭغا كەسكىن ئىشىنىدۇكى، ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۇلارنىڭ بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ئەلچىسى دېگەن سۆزىنىڭ تەبىئىي تەلىپى، يەرشارىدا اللەنىڭ ھاكىمىيىتىنى قۇرۇش يولىدا ئۇلارغا يەتكەن ئۆلۈم ۋە ئازاب ئۇلارنىڭ يولىنى قىسقارتىدۇ. تەقۋادارلارغا ۋەدە قىلىنغان جەننەتكە باردىغان يولغا كاپالەتلىك قىلىدۇ.

﴿إِنَّ اللّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّهِ فَاسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ﴿شۇبھىسىزكى، اللە مۇئمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى،مالىلىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى، ئۇلار اللەنىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىپ(دۈشمەنلەرنى) ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرۈلىدۇ، (يەنى دۈشمەنلەر بىلەن جىھاد قىلىپ شەھىد بولىدۇ.) جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان اللەنىڭ راست ۋەدىسىدۇر، ۋەدىسىگە اللەتىنمۇ بەك ۋاپا قىلغۇچى كىم بار؟ الله بىلەن قىلغان بۇ سودىڭلاردىن خۇشال بولۇڭلار، بۇ زور مۇۋەپپەقىيەتتۇر﴾[1][2].

ھازىرقى زامان قىينىچىلىقلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسىنى تەقدىم قىلىش ئارقىلىق ئىسلام خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىشقا ئالدىراۋاتقان يېڭى رەھبەرلىك كىشىلەرنىڭ سوئاللىرى ئالدىدا قايمۇقۇپ، بىرىنچى سوئالغا جاۋاب بېرىشنى تاشلاپ ئىككىنچى سوئالنىڭ جاۋابى ئۈستىدە ئويلىنىپ يۈرمەي، ئىنسان روھىنىڭ خاراكتېرىنى ۋە ھادىسىلەرگە تاقابىل تۇرۇشتىكى رېئاللىقنى چوڭقۇر كۆرۈپ يېتىشى كېرەك.

***

ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان چاغدا بۇ ھۆكۈمەتكە تايانچ بولىدىغان ۋە بۇ ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئىزچىل تۈردە ئۇنىڭ مەۋجۇت بولۇشىغا ئاساس بولىدىغان مۇجاھىدلاردىن تەركىب تاپقان مۇسۇلمانلار بازىسى قۇرۇش ئۇچۇن جاپا – مۇشەققەتلىك، نەتىجىسى ئاستا، پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىشقا تۇغرا كېلىدىغان ئۇزاق مۇددەتلىك يول، تەربىيە يولىغا كىرىش كېرەك. بىز يۇقىرىدا ئالدىراقسان

[1] سۈرە تەۋبە، 11-ئايەت.

[2] بۈگۈن كۆرەشكە قاتنىشىش پۈتكۈل ئافغانىستانلىقلارغا ۋە ھەرقايسى ئىسلام جامائەتلىرىگە پەرز. ئۇزاققا قالماي، پۈتكۈل ئىسلام ئۈممىتىگە پەرز بولىدۇ. («كەلگۈسىگە نەزەر» دېگەن بۆلۈمگە قارالا!)

ئادەملەر ھەر بىرى ئۆز ئالدىغا قوللىنىۋاتقان ئۇچ خىل ئۇسۇلغا قارىتا مۇنازىرە بايان قىلغان تەتقىقاتىمىزدا، گەرچە ئىشلار سىرتقى كۆرۈنۈشتە تۈرغۇنلۇق ھالەتنى پائالىيەتكە ئۆزگەرتىدىغان ھەرىكەتتەك تۇرسىمۇ،بىراق ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھەرىكەت يۆلىنىشىنى بارسا كەلمەس يولغا باشلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۆتتۇق!

جىھاد قىلغۇچى ئاڭلىق مۇسۇلمانلارنىڭ بىر بازا تەشكىل قىلماي تۇرۇپ، ھۆكۈمەت بىلەن توقۇنۇشى ئۆزىنى ئۆلتۈرگەنلىك بىلەن بارۇھر بولۇپ، ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. ئەكسىچە، زوراۋان كۈچلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنى تېخىمۇ قاتتىق باستۇرۇشىغا باھانە تېپىپ بەرگەنلىك بولىدۇ. ۋاھالەنكى كىشىلەر كۆرەش ھەقىقىتىدىن بىخەۋەر قالىدۇ، ھەمدە ئاشۇ زوراۋانلارنىڭ مەلۇم بىر ھەرىكەتكە قارشى تۇرۇشى ئۈچۈن ئەمەس بەلكى ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلىش ۋە يەر شارىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئىسلامغا قارشى تۇرىۋاتقان يەھۇدىي-خىرىستىيانلار بىلەن ئېغىز بۇرۇن يالىشىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان ئىپلاسلىقلىرىدىن بىخۇد ھالەتتە قالىدۇ[1].

جىھاد قىلغۇچى ئاڭلىق مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى بارلىققا كەلمەي تۇرۇپ سىياسىي ئاپپاراتلارنىڭ ئىچىگە شۇڭغۇپ كىرىش خەلقلەرنىڭ ئېڭىدا مەسىلىلەرنى بۇرمىلاش ۋە ئىسلام ھاكىمىيىتى ئۈنۈمسىز بارلىققا كەلمەيدىغان بازىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن زۆرۈر پىشىپ يېتىلىشىنى كېچىكتۈرۈۋېتىشتىن باشقا ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق خىزمەتتۇر. بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن بازا بارلىققا كېلىشتىن ئىلگىرى بۈگۈنكى دەۋر قىيىنچىلىقلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىلىرى ئۇستىدە ئىزدىنىش تىرىشچانلىقىنى ئەھمىيەتسىز ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلغاندىن باشقا، مەيداندا خىزمەت قىلۋاتقان كىشىلەرنىڭ كۆچىنى دەسلەپكى تۈنجى مەيدانىدىن ئۆزگەرتىۋېتىدۇ، كۈچنى خورىتىدۇ. ۋەھالەنكى ئۇلار ھېچقانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ. پائالىيەتچىلەر ئۆزلىرىنى خىزمەت قىلۋاتقانىدەك بەلكى زۆرۈر خىزمەتنى ئورۇندىۋاتقانىدەك ئويلايدۇ. ئەگەر خىزمەت قىلغۇچىلارغا بەھۇدە ۋە

[1] بىر كۈنى ئەتىگەن «ھەربىي تۇرمە» دە تۇرمە باشلىقى ۋە تۇرمىنىڭ ئەڭ چوڭ جاللىتى ھەمزە بىسيۇنى بىزنىڭ قېشىمىزغا كىردى. (كېيىنكى چاغلاردا اللە ئۇنى جازالاپ قاتناش ۋەقەسىدە جېنىنى ئالدى ھەمدە ئۇنىڭ تاپىسى (جەستى) پارچىلىنىپ ھەر تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى). بىز شۇ چاغدا ھەركۈنى ئەتىگەن سائەت 6 دە باشلىنىپ، كەچ سائەت 4:30 دا ئاخىرلىشىدىغان جازالاش «لاگىرى» دا ئىدۇق. تېز قەدەم بىلەن مېڭىش ۋە يۈگۈرۈش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، كىچىك جاللات چوڭ جاللاتنىڭ ئالدىدا گويا ئۆزىنىڭ بۈيرۇق ئىجرا قىلىشتىكى «ئالاھىدىلىكى» نى كۆرسەتمەكچى بولغانىدەك ئۇنىڭ يېنىدا تۇردى. ھەمزە بىسيۇنى ئاتقا مىنىپ تۇراتتى. ئۇ بىزگە «ھەي ئىتنىڭ بالىلىرى! بىز سىلەرگە شۇنچە ئىشلارنى قىلساقمۇ، سىلەر يەنە ھايات تۇرۇۋاتامسىلەر؟ بىز سىلەرگە بۇنىڭدىن كۆپرەك يەنە نېمە قىلىمىز؟ بىر قانچە يىللاردىن بىرى بىز سىلەرگە قولىمىزدىن كېلىدىغانىنىڭ ھەممىسىنى قىلدۇق»...دېدى. يەنى پاكىت بولسۇن بولمىسۇن بۇ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان پىلان ئىدى.

ئەھمىيەتسىز ئىش قىلغۇچىلار دەپ قارالمىسا، ئۇنداقتا ئۇلار دەسلەپكى تۇنجى مەيداندا سادىر قىلىۋاتقان كەمچىلكىلەرنى ھەرگىز ھېس قىلالمايدۇ.

بىز جىھاد قىلغۇچى ئاڭلىق مۇسۇلمانلار بازىسى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تەربىيە كېرەك دېگەن ۋاقتىمىزدا، كۆپلىگەن سوئال ۋە تەسەۋۋۇرلار ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

- بىز يېتەرلىك تەربىيەلىنىپ بولدۇق!

- بىز قاچانغىچە ھەربىكەت قىلماي تەربىيەلىنىۋېرىمىز؟

- ھەر قېتىم بىر ئەۋلاد كىشىلەرنى تەربىيەلىسەك دۈشمەنلەر ئۇلارنى يوقىتىۋەتسە، بۇنداق تەربىيەلەشنىڭ نېمىگە پايدىسى؟!

- تەربىيەنىڭ مەقسىتى زادى نېمە؟

بىز ھازىر تەربىيەنىڭ مەقسىتى ھەققىدە ئازراق چۈشەنچە بېرىپ ئۆتمەكچى بولساقمۇ، بىراق اللەنىڭ رۇخسىتى بىلەن نەتىجە بېرىدىغان زۆرۈر، تۇغرا تەرەپنى بايان قىلىشقا تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن بۇ تەسەۋۋۇرلاردىكى بەزىلىرىنى تېزلىتىشىمىز كېرەك دەپ قارايمىز.

بىز يېتەرلىك تەربىيەلىنىپ بولدۇق دەۋاتقان كىشىلەر بولسا، مەيداندىكى كۆپلىگەن رېئال ھەقىقەتلەرنى بىخەۋەر قالغان كىشىلەردۇر.

بۈگۈنگىچە مەيدانلاردا ئېلىپ بېرىلغان ئەڭ ئىلغار تەربىيە ئىمام شەھىد ئۆز قولى بىلەن تەربىيەلىگەن پائالىيەتچان قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بارغان تەربىيە بولسا كېرەك. بۇ تەربىيەنىڭ ئەڭ ئىلغار تەرەپلىرى ئىمام شەھىد ئۆز ئەگەشگۈچىلىرىدە يېتىلدۈرگەن كۈچلۈك قېرىنداشلىق روھى، ئۇلارنىڭ خاراكتېرىگە سىڭدۈرۈۋەتكەن راستچىل پىداكارلىق روھى ۋە ئۇلارنىڭ روھى دۇنياسىدا بىخلاندۇرغان جەڭگىۋار ئەسكەرلىك روھى ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئېڭىدىكى لااله الاالله‌نى سۆيۈزم ۋە ئىرجائى ئېقىمىنىڭ خاتا چۈشەنچىلىرىدىن قۇتقۇزۇپ چىقتى ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەربىكتىنى رېئال ھەربىكەت ۋە پائالىيەتكە ئۆزگەرتتى.

بىراق بىز كىشىلەرنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتقان بۇ تەربىيەنىڭ كۆپلىگەن تەرەپلىرىدە يەنىلا يېتەرسىز ئىكەنلىكىنى، ئىمام شەھىد ئۇلتۇرۇلگەندىن كېيىن بۇ خىل يېتەرسىزلىكنىڭ ئىسلام خىزمىتىنىڭ قەدەم باسقۇچلىرىغا قانداق تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى (يۇقىرىدا) كۆرۈپ ئۆتتۇق.

ئەگەر ئىمام شەھىدنىڭ ئۆمرى يار بەرگەن بولسا، ئۇ بۇ يېتەرسىز تەرەپلەرنىڭ قانچىلىكىنى تولۇقلاپ، قانچىلىكىنى تۈزۈتىدىغانلىقىنى بىز بىلمەيمىز. بىراق بىز رېئال مەيداندا ئەسكەرلەرنىڭ پەقەت ئەسكەر بۇلۇش ئۈچۈنلا ر تەربىيەلىنىپ، رەھبىرى بۇ دۇنيادىن كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى داۋاملاشتۇرىدىغان رەھبەر بۇلۇش ئۈچۈن تەربىيەلەنمىگەنلىكىنى بايقايمىز. ئەلۋەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرنى پەيغەمبەرلەرنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا ئىلغار ئەسكەرلەر بولۇش شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پەيغەمبەر اللەنىڭ دەرگاھىغا كەتكەندىن كېيىن ئىككىنچى سەپ بۇلۇش ئۈچۈن تەربىيلىگەن، شۇنداقلا تۇغرا يولدا ماڭغان خەلىپىلەر ئۈممەتكە رەھبەرلىك قىلغان بولسا، باشقا ساھابىلەرمۇ ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان مەيدانلاردا رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان.

ئىمام شەھىد ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ۋاقىتنىڭ ئۆزۈرىشىغا ئەگىشىپ ھازىرقىدەك ئاجىز ئەھۋالدا ئىسلام خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان جامائەت ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر بولغان ئىككىنچى سەپنىڭ يوقالغانلىقىنى ناھايىتى ئوچۇقلا بايقايمىز. ئاندىن ئەمەلىي رېئاللىقتا بۇ تەربىيە تەرەپلىرىدە يېتەرسىزلىك بولغانلىقىنى بىلىمىز. بىز يەرشارىدا ئۆز ئورنىنى مۇستەھكەملەشتۈرىۋاتقان ئىلگىرى دەۋەتنىڭ ئۆمرى بىر نەچچە ئەۋلادلارنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئۇزاق مۇساپە ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىمىزنى چۈشىنىشىمىز كېرەك!

بىز ئالدىنقى بۆلۈملەردە تەييارلىق قىلىشتىكى ئالدىراقسانلىق، ھەربىكەتتىكى ئالدىراقسانلىق ۋە رەھبەرنىڭ يېتەكلىشى ئاستىدىكى ئەسكەرلەر بولۇش سالاھىيىتى بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ھەم رەھبەر ھەم تەربىيەلەنگۈچىلىك رولىنى ئۆتەيدىغان دەۋەتچىلەرنىڭ مۇناسىپ سانغا يەتكۈزۈپ تەربىيەلەشتىن بۇرۇن خەلقلەرنىڭ ھەربىكەت سېپىگە قوشۇلۇشقا ئەركىن قويۇۋېتىشتىكى ئالدىراقسانلىقىنى مۇلاھىزە قىلدۇق. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربىكەتنىڭ يۆلىنىشىگە قانداق تەسىر كۆرسەتتى؟!

بىز ئۇزاق مۇساپىگە تەييارلىق قىلىۋاتقان ۋاقتىمىزدا كەسكىن ھالدا مۇشۇ تەرەپلەرنىڭ ھەممىسىدە تۇنجى ھەربىكەتتە كۆرۈلگەن يېتەرسىزلىكلەرنى تۈزۈتىشىمىز كېرەك، يەنى تەربىيە ئۇسۇلىنى ھەربىكەتنىڭ نىشانىغا، مۇساپىنىڭ ئۇزۇنلۇقىغا، يولنىڭ جاپا – مۇشەققىتىگە ۋە دۇشمەنلەرنىڭ سۈيقەستىگە ماس ھالدا ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك!

ئەگەر بىز مەيدانلارغا قارىساق بەزى تەرەپلەردە خىلمۇ-خىل ئىلغارلىقنى بايقىساقمۇ، بىراق يەنە بىر تەرەپتە تەربىيەدىكى زور نۇقسانلارنى كۆرىمىز، بىز بىر

تۇركۈم ياشلارنى ئۇچرىتىمىز، بۇ ياشلار لا الەالا الله ئۇقۇمى بىلەن ئۇنىڭ الله نىڭ شەرئىتى بۇيىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشىدىكى كۈچلۈك مۇناسىۋىتىنى ياخشى چۈشىنىدۇ. يەنى بۇنىڭدىن ئىلگىرى كۆپلىگەن دەۋەتچىلەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ ئېنىق ھېس قىلالماي ئۇقۇمسىز ھالەتتە تاشلاپ قويغان ھاكىمىيەت مەسىلىسىنى بەك ياخشى چۈشىنىدۇ، يەنە بىر تۇركۈم ياشلارنى ئۇچرىتىمىز، بۇ ياشلار كۆرەشنىڭ خاراكتېرىنى، كۆرەشتە دۇچ كېلىدىغان ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن قوراللارنىڭ خاراكتېرىنى، ھەرقايسى ئاپپاراتلارنىڭ مائارىپ پروگراممىسى ۋە ئاخبارات ۋاستىلىرى ئارقىلىق دەۋەتكە قارشى تۇرۇش، كىشىلەرنى ئىسلامدىن چېكىندۈرۈشكە يۈزلەندۈرۈپ، ئىزچىل تۇردە ئۇلارنى ئىلاھى مەنبەدىن قوبۇل قىلىشتىن يىراقلاشتۇرىدىغان مەلۇم سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىدىيەۋى مەسىلىلەرنى قوزغاشتىكى رولىنى ئىنتايىن ياخشى چۈشىنىدۇ. بىراق بۇ ياشلاردا كۆپ ۋاقىتتا توغرا ئۇيۇشۇش تولىمۇ كەم، ئۇلار چېچىلاڭغۇ كىچىك جامائەتلەرگە بۆلۈنۈپ كەتكەن بولۇپ، بىرى يەنە بىرسىگە سۇيىقەست قىلىدۇ، ياكى بىر-بىرىنى نازارەت قىلىدۇ، ۋە ياكى دوستلۇق روھى بىلەن ئەمەس بەلكى دۈشمەنلىك مۇددىئاسى بىلەن ئۆز - ئارا تالاش - تارتىش قىلىدۇ، كىچىك جامائەت بىرەر ئايەتنى چۈشەندۈرۈش يۈزىسىدىن مەسىلىنى تۇزتىشتە بىرلىككە كېلەلمىگەن چاغدا تېخىمۇ كىچىك جامائەتلەرگە بۆلۈنۈپ كېتىشى مۇمكىن. مانا بۇلار شۇنى ئېنىق ئۇقتۇرىدۇكى، ئۇلاردا جامائەتلىشىش تەربىيەسى ھەقىقەتەن كەم، «ئۆزۈم»چىلىك خاھىشى بەك كۈچلۈك، ئەمەلىيەتتە جاھىلىيەتكە تۇنجى قېتىم تاقابىل تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدىغان ئەۋلادلار ئۇياقتا تۇرسۇن، ئادەتتىكى مۇسۇلمانلارنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن زۆرۈر تەربىيە جامائەت ئەزالىرىدا «ئۆزۈم»چىلىك روھى بىلەن جامائەتلىشىش روھى تەڭپۇڭلاشتۇرۇلۇشى كېرەك. نەتىجىدە بۇ خىل تەڭپۇڭلۇق جامائەتلىشىش روھىنى كۈچەيتىش كۈچەيتىش ئارقىلىق ئ«ئۆزۈم»چىلىك روھىنى قۇربان قىلىۋەتمەيدۇ ۋە ياكى چەكتىن ئاشقان «ئۆزۈم»چىلىك خاھىشىنى ئۆستۈرۈپ ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۆز ئىدىيەسى، ئۆز كاللىسى ۋە ئىشلارغا قارىتا ئۆزىگە خاس باھاسى بىلەن پەخىرلىنىدىغان، نەتىجىدە ئۇلاردىن ھېچبىر جامائەت شەكىللەنمەيدىغان ياكى سالمىقى بار بىرەر جامائەت ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشمايدىغان ئىشلار قەتئىي يۈز بەرمەيدۇ.

شۇنداقلا بۇ ياشلاردا كۆپلىگەن ۋاقىتلاردا ھەرىكەت تەجرىبىسى تولىمۇ كەمچىل. (ۋەھالەنكى ئۇ ھەرىكەت تەجرىبىسى تەربىيەنىڭ مۇھىم بىر تەركىبى قىسمى)

شۇنداق تۇرۇپ، بۇ ياشلار ئىدىيە خاراكتېرلىك كۆپلىگەن مەسىلىلەرنى بۇرۇنقى ئەۋلادلارغا قارىغاندا بەك ياخشى چۈشىنىدۇ. دەل شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ھاكىمىيەت بىلەن ئوچۇق – ئاشكارا قارشىلىشىقا، ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلالمايدىغان ياكى مۇسۇلمانلار ھازىرقىدەك ئاجىز ئەھۋالدا ھېچنەرسىنى ئۆز يۆلىنىشىدىن ئۆزگەرتەلمەيدىغان چوڭ ۋە خەتەرلىك مەسىلىلەردە كۈچ كۆرسىتىشكە ئالدىرايدۇ.

بىر قېتىم ئىسكەندىرىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر تۈركۈم دىنىي جامائەت ياشلىرى ئۇنىۋېرسىتېت مەمۇرىيىتى دىنىي جامائەتلەرگە بولۇپمۇ ئومۇمىي ئىسلام روھىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن ئۆتكۈزمەكچى بولغان يىغىلىشىنى كۈچ كۆرسىتىپ چەكلەش ئۈچۈن سەپەرۋەرلىككە كەلدى.

گەرچە يىغىلىش رەسمىي كۈن تەرتىپكە قويۇلۇپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، بىراق دىنىي جامائەت ياشلىرى يىغىلىش ئۆتكۈزۈشنى چەكلەشتە ئەمەلىيەتتە مۇۋاپىقىيەت قازاندى، ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان ناخشا، تانسا، يالڭاچ ئۇسسۇل، يىغىلىش ئۆتكۈزۈلمىدى.

مانا بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتىكى دىنىي جامائەتلەر ئېلىپ بارغان بىر قىسىم ھەرىكەتلەرنىڭ مىسالى. بىراق ئۇنىڭ توغرا يۈزلىنىشى قايسى؟

بۇ خىل رەۋىشتە كۈچ كۆرسىتىش ئەمەلىيەتكە غەربلەشكەن ئەر-ئايال ئوقۇتقۇچى- ئوقۇغۇچىلارنى قاتتىق ئەندىشىگە سالدى.

شۇڭلاشقا ئۆگىنىش ۋاقتىدىمۇ دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىدىن پۈتۈنلەي چېقىپ كەتكەن ئاتېئىزمچى، كاپىر ياۋروپا قىزلىرى ئۆگىنىش ۋاقتىدا خىجىل بولغانچىلىك خىجىل بولمايدىغان، گويا تانسىخانىدىكى ئۇسسۇلچى قىزلاردەك ياكى مودا كىيىم كۆرگەزمىسىگە قاتناشقان مودېل قىزلاردەك بولۇپ كەتكەن ئۇنىۋېرسىتېت قىزلىرىنىڭ ھېچقايسىسى بۇ قېتىمقى ناخشا-ئۇسسۇل كېچىلىكىنى ئۆتكۈزۈشكە جۈرئەت قىلالمىدى! شۇنداقلا غەربلەشكەن ئوقۇتقۇچىلار ئۆزىنىڭ ئەمەل ئورۇنىدۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئىدىيەۋى ئەركىنلىك ياكى ئۇنىۋېرسىتېت روھى نامى بىلەن دىن ۋە ئەخلاققا ھۇجۇم قىلغىنىدا، ئۇلارنى قوغدايدىغان ئومۇمىي نىزامنى ھىمايە قىلغاندەك بىرەر دىنسىز كوممۇنىستىك ياش ياكى بىرەر دىنسىز ئوقۇتقۇچى ئىسلامغا ئوچۇق-ئاشكارا ھۇجۇم قىلىشقا ياكى ئىسلامنى مەسخىرە قىلىشقا پېتىنالمىدى.

توغرا بۇ ئىشلار شۇنداق بولدى! بىراق...

ئەگەر ئاشۇ دىنىي جامائەت ئۇنىۋېرسىتېتلاردا داۋاملىق مەۋجۇت بولسا، ھەمدە بۇ مەۋجۇدىيەتنىڭ (دىنىي جامائەتنىڭ) ئەخلاقىنى بۇزۇش، ئوغۇل-قىز ياشلارنى

دىنىي قىممەتلەردىن ئايرىپ تاشلاش، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئەخلاقى چۈشكۈنلۈكنى كەڭرى تارقىتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقان كوممۇنىستلار، ئاتېئىزمچىلار ۋە غەربلەشكەنلەرنىڭ بېسىمىغا قارشى تۇرىدىغان ئىزچىل داۋاملاشقان قارشىلىق كۈچى بولسا، ئۇنداقتا بۇ مۇۋاپىق ئېلىپ بېرىلغان بىر ھەرىكەت بولىدۇ.

ئەمما ئەگەر ئاشۇ جامائەتنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىر ئۆتكۈنچى بىر ھادىسە بولسا بىز كېيىنكى قۇردا بايان قىلماقچى بولغىنىمىزدەك ئۇنداقتا بۇ قېتىملىق ھەرىكەت ماھىيەتتە بۈزۈق ئەر-ئايال ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھاياتىدا بىر نەرسىنى ئۆزگەرتەلەمدۇ؟ ياكى ئاشۇ جامائەت مەلۇم بەلگىلىك ۋاقىتنىى قولغا كەلتۈرۈش پۈرسىتىگە ئىگە بولغاندا كۈچنى ئىسلام پىرىنسىپلىرى بويىچە ھەقىقىي تەربىيەلەشكە قاراتسا بۇ پايدىلىق بولامدۇ؟ بۇ جامائەت ھەربىر ئوغۇل - قىز ياش ھەر بىر ئوقۇتقۇچى، ئۇستازنى ئۇلار چۆكۈپ كەتكەن پاتقاقتىن پاكلىق ۋە ساپلىققا قۇتقۇزۇپ چىقسا مانا بۇ دەۋەتنىڭ نەتىجىسى شۇنداقلا پەيغەمبەر ئېيتقاندەك دۇنيا ۋە دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشى بولغان نەتىجىلىك خىزمەت بولىدۇ.

ئەگەر الله سەن ئارقىلىق بىر ئادەمنى توغرا يولغا باشلىسا، بۇ سەن ئۈچۈن دۇنيا ۋە دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشى بولىدۇ ياكى قىزىل تۆگىدىن ياخشى بولىدۇ

ھەقىقەتەن ئاشۇ دىنىي جامائەتنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئاشكارىلاپ قويغان ئويۇن شۇكى، ئەينى چاغدا ھاكىمىيەت[1] كوممۇنىستىك دولقۇننىڭ كۈچلۈك بېسىمىغا ۋە كوممۇنىستلار بىلەن ئىتتىپاقلاشقان ناسىرچىلار[2] دولقۇننىڭ كۈچلۈك بېسىمىغا دۇچ كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ ۋاقتىنچە ئىسلامىي دولقۇنغا كىرىش ئۈچۈن مەيدان ھازىرلاپ بېرىشى ئۇنىڭغا نىسبەتەن مەنتىقىگە ئۇيغۇن بىر ئىش بولغان ئىدى. ئۇ ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىدىكى مەقسىتى ھەرگىزمۇ ئۇنۇمۇبرىستېتنى بۈزۈقچىلىق، ئاتېئىزمچىلىق، كاپىرلىق ۋە ئەخلاقى چۈشكۈنلۈكتىن پاكلاش ياكى دۆلەت ئىچىدە دۆلەتنى ئاشۇ كىر-قاسماقلارنى تازىلايدىغان ئىسلامىي ھەرىكەتنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن بولماستىن بەلكى ئۆزى دۇچ كېلىۋاتقان ئەمەلىي بېسىمنى ئۆزىدىن چېكىندۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا رازۋېدكا ئورگانلىرى ئارقىلىق ياشلاردىكى يوشۇرۇن كۈچنى تېپىپ چىقىپ، ئويۇنغا خاتىمە بېرىپ ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇش ياكى ئۇلارنى بىر پۈتۈن يوقىتىش ئىدى.

[1] جامال ئابدۇ ناسىردىن كېيىن تەختكە چىققان ئەنۋەر سادات ھۆكۈمىتى.

[2] ناسىرچىلار-جامال ئابدۇ ناسىرنى ياكى ئۇنىڭ سىياسىتىنى ياقلىغۇچى گۇرۇھلار.

بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان يىغلىش ھادىسىدە كۈچ كۆرسىتىش مۇشۇ ئويۇنغا قارىتا مۇناسىپ ھەرىكەت بولغانمۇ؟ ياكى ئويۇننى تېز ئاخىرلاشتۇرۇپ زەربىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنىڭ سەۋەبچىسى بولغانمۇ؟ ھەربىي تۈرمىنىڭ باشلىقى كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك زەربىنىڭ كېلىدىغانلىقى ھەقىقەتەن ئېنىق ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەر ئىسلامىي دولقۇنىنىڭ كۈچىيىشىگە باشلىغانلىقىنى ھېس قىلسىلا يەھۇدىي، خرىستىيانلار ۋە يەرشارىدا ئۇلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان مالايلار ئەندىشە قىلىۋاتقان قورقۇنۇچلۇق خەۋپلەرنى يوقىتىشنىڭ زۆرۈرلۈكىگە قارىتا دەرھال ھەرىكەت قوللىنىدۇ.

بىراق ئاشۇ جامائەتلەر ئۆتەۋاتقان ھەرقانداق خىزمەت ئەخلاقى ساپ، كىر-اسماقتىن پاك، پاكلىق ئىچىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن، بۇلغانمىغان بىر تۈركۈم ياشلارنى تەربىيەلەش بولغان چاغدا ئەھۋال ئوخشمايدۇ. ھۆكۈمرانلار ئۇلارغا زەربە بېرىشتە كۆپ ئىككىلىنىدۇ، ئۇلارنى ئازابلاش ئۈچۈن ۋەھشىي ئۇسۇللارنى ئىشلىتىشتە يەنە ئىككىلىنىدۇ، چۈنكى بۇ چاغدا ھۆكۈمرانلار ئۆزىنىڭ ۋەھشىي قىلمىشىنى خەلق ئالدىدا ئاقلايدىغان باھانە تاپالمايدۇ.

بىخەتەرلىك ئورگانلىرىنىڭ بىرەر مەسىلىنى توقۇپ چىقىپ كىشىلەرنى قەتئىي ئورۇنۇپ باقمىغان، ئۇرۇنۇش ھەققىدە ئويلىنىش تۈگۈل، ئېسىگىمۇ كېلىپ باقمىغان جىنايەتلەرنى ئۇلارغا دۆڭگەپ، ياۋۇزلارچە ئازابلاش ئۇسۇللىرى بىلەن ئۇلارنى قەتئىي ئويلاپ باقمىغان جىنايەتلەرنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرلاش ئىقتىدارىنىڭ بارلىقىدىن گۇمانلانمايمىز[①]. بىراق خەلقلەر بۈگۈن 20 ياكى 30 يىل بۇرۇنقىدەك مۇنداق بىخۇدلۇق ئىچىدە ئەمەس! بۈگۈن ئۇلار بىخەتەرلىك ئورگانلىرىنى ياخشى دەپ ئويلاشتىن كۆرە ئەسكى دەپ ئويلاشنى ئالدىنقى قاتارغا قويىدىغان بولۇپ قالدى، ھۆكۈمرانلارنىڭ ئىسلام تەربىيە خىزمىتىنى ئېلىپ باردى، دېگەن جىنايەت بىلەن بىر جامائەتنى يوقىتىشى، خەلقنىڭ غەزەپ نەپرىتىدىن خاتىرجەم ھالدا ۋەھشىيلەرچە ئۇسۇل بىلەن ئۇلارنى جازالىشى ئانچە ئاسانغا چۈشمەيدۇ، ماھىيەتتە ئاشۇ زوراۋانلارغا نىسبەتەن خەلقنىڭ غەزىپى ئانچە مۇھىم ئەمەس. بىراق ئۆز

① جامال ئابدۇناسرنىڭ دەۋرىدە مۇنداق بىر يۇمۇر پەيدا بولغان. بىر كۈنى ئابدۇناسىر قەلەمنى يوقىتىپ قۇيۇپ ئۇنى تاپالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، قەلەم ئوغرىسىنى دەرھال تۇتۇپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ.

مىنىستىر تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئورۇنداش ئۈچۈن دەرھال چىقىپ كېتىپتۇ. بىر سائەتتىن كېيىن ناسىر ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىغا ئىزدەشنى توختىتىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.

چۈنكى يوقالغان قەلەم تېپىلغان ئىكەن. مىنىستىر جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ: «...بىراق، ئەپەندىم بىز بەش ئادەمنى تۇتتۇق، ئۇلارنىڭ ھەممىسى قەلەمنى ئوغرىلىغانلىقىنى ئىقرار قىلدى»!

مەنپەئەتىدىن باشقا ھېچنېمىنى ئويلىمايدىغان بۇ زالىملار مالايلىرىنىڭ خەلق ئالدىدا رەسۋا بولۇشىنى ياقتۇرمايدۇ، چۈنكى بۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئويۇنىنى بۇزۇپ قويىدۇ،ۋە كۆزلىگەن نىشانغا يېتىشكە توسقۇنلۇق قىلىدۇ، بەلكى ئۇلار بەزى چاغلاردا بۇ كونا مالاينىڭ رولىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، يېڭى رەھبەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىغانلىقىنى قارار قىلىپ بولغان چاغدا ئالدىدا ساداتقا[1] ئۇنىڭدىن كېيىن نىمەيلىغا[2] قىلغاندەك ئۇنى بىراقلا خەلقنىڭ غەزىپىنى قوزغايدىغان ئىشلارنى قىلىشقا ئۇندەيدۇ.

بىز يۇقىرىدا ۋاقتى كەلگەندە ئۆزلۈكىدىن ھەل بولىدىغان ۋە ئەمەلىيەتتە ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدىغان مەسىلىلەرگە كۈچ سەرپ قىلىشنىڭ مىساللىرىنى بايان قىلدۇق، ئۇنىۋېرسىتېتتىكى دىنىي جامائەت ناھايىتى تېزلا يوقىتىلىدى، بۇزۇق ئەر-ئايال ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك بۇزۇقچىلىققا قايتىپ كەلدى.

---

[1] 1970-يىلى جامال ئابدۇناسىر ئۆلگەندىن كېيىن ئەنۋەر سادات تەختكە چىقتى. ساداتنىڭ يېڭى ھاكىمىيتى ئۇچۇن تەھدىت بولۇۋاتقان ناسىرچىلار ئېقىمى بىلەن باشقا سول قانات پارتىيەلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن، سادات ۋاقتىنچە «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» غا كەڭ قوللۇق بىلەن مۇئامىلە قىلدى. جامال ئابدۇناسىر قانۇنسىز دەپ ئېلان قىلغان بەزى پائالىيەتلەرنى قايتىدىن يولغا قۇيۇپ، «قېرىنداشلار» نىڭ ژۇرنال تەسىس قىلىشغا ئىجازەت بەردى. بۇ ئارقىلىق سادات بىر تەرەپتىن كۆپ خىل قارشىلىقنى ئازايتىپ، ئۆزىنىڭ تەختتىكى ئورنىنى مۇستەھكەملەشنى؛ يەنە بىر تەرەپتىن «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» نىڭ باستۇرۇلمىغان ۋە بايقالمىغان يوشۇرۇن كۈچىنى تېپىپ چىقىپ، ئۇلارغا قايتىدىن زەربە بېرىشنى مەقسەت قىلغان ئىدى.

دەرۋەقە سادات ئۆز ئورنىنى مۇستەھكەملىۋالغاندىن كېيىن، بىراقلا ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، ئىسرائىلىيەنى زىيارەت قىلدى. ھەمدە ئىسرائىلىيە بىلەن تىنچلىق كېلىشىمى ئورنىتىپ، جامال ئابدۇناسىر ئورۇندىشىغا ئۇلگۈرەلمىگەن «تىنچلىق كېلىشىمى» ئورنىتىش ۋەزىپىسىنى بىراقلا ئورۇنداىدى. بۇ «كونا مالاي» نىڭ رولى ئاخىرلىشىپ «يېڭى مالاي» نى تەختكە چىقىرىش ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى قارار قىلغان تاجاۋۇزچىلار (يەھۇدىي_خىرىستىيانلار) ساداتنى خەلقنىڭ غەزىپىنى قوزغايدىغان ئىشلارنى قىلىشقا ئۇندىدى، شۇنىڭ بىلەن سادات 1981-يىلى9-ئاينىڭ 3-كۈنى «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» نىڭ قانۇنسىز تەشكىلات ئىكەنلىكىنى قايتىدىن ئېلان قىلىپ، ئۇلارنىڭ «سادا» ژۇرنىلىنى پېچەتلىدى ۋە ئۇلارنىڭ نەچچە مىڭ ئەزاسىنى ۋە ئىسلام كۆچلىرىنى قايتىدىن قاماقتا ئالدى ۋە قانلىق باستۇردى. ئاشۇ قېتىمقى قانلىق باستۇرۇشتا شەھىد بولغانلارنىڭ ئىچىدە ئەمنە قۇتۇب، (سەييىد قۇتۇبنىڭ سىڭلىسى) نىڭ ئېرى كامال سەنانىيىرىمۇ بار ئىدى. 1981-يىلى 10-ئاينىڭ6- كۈنى سادات ھەربىي پاراتنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقاندا ئىسلام كۆچلىرى تەرىپىدىن جەھەننەمگە ئۇزىتىپ قۇيۇلدى. ساداتنى ئۆلتۈرگۈچىلەر سوراقتا خاتىرجەم ھالدا كۈلۈپ تۇرۇپ «بىز پىرئەۋننى يوقاتتۇق»، دېدى. بۇ «كونا مالاي » ئۆلۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ھازىرقى «يېڭى مالاي» مۇبارەك زۇڭتۇڭ تەختكە چىقتى.

[2] نىمەيلى سۇداننىڭ سابىق زۇڭتۇڭى بولۇپ، ئۇ 1930- يىلى تۇغۇلغان. ئۇمدۇرمان ھەربى ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ، كېيىن ئەركىن ئوفىتسېرلار تەشكىلاتىغا قاتناشقان ھەمدە بۇ تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى بولغان. كۆپ قېتىملىق سىياسىي ئۆزگىرىشكە قاتنىشىپ كۆپ قېتىم قولغا ئېلىنغان. 1969- يىلىدىكى سىياسىي ئۆزگىرىشتە غەلبە قىلىپ، ئىنقىلابقا يېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتىنىڭ رەئىسى، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى ۋە قوراللىق قىسىملارنىڭ باش قوماندانى بولغان. 1971- يىلى سۇداننىڭ زۇڭتۇڭى بولۇپ، 1985- يىلىدىكى ھەربىي سىياسىي ئۆزگىرىشتە ئاغدۇرۇۋېتىلگەن. ئۇ سۇرىيە ئەرەب جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇڭتۇڭى ھاپىز بىلەن تەڭتۇش ۋە زامانداش. مىسىر زۇڭتۇڭى جامال ئابدۇناسىرنىڭ يولىغا ئەگەشكەن مىللەتچى.

بىزنىڭ نىمەيلى ھەققىدە بىلىدىغانلىرىمىز ھازىرچە مۇشۇنچىلىك. ئاپتور بۇ ئورۇندا نىمەيلى بىلەن ساداتنى بىللە تىلغا ئالغاندا نېمىنى كۆزدە تۇتقان؟ ئاپتور تەكتىلەۋاتقان سۇدان تەجرىبىسى نىمەيلى بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ-وق؟ بۇ مەسىلىلەر ھازىرچە بىزگە نامەلۇم. شۇڭا بۇ مەسىلىنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئىزدىنىشىگە ھاۋالە قىلىمىز.

بىز ھازىر ئىسلام شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇش مەسلىسىگە ئوخشاش، ھەقىقىي خەتەرلىك مەسىللەرنىڭ مىسىللىرىنى بايان قىلىمىز، بۇ مەسىلە پۈتكۈل ئۈممەتنىڭ مەۋجۇدىيىتىگە نىسبەتەن ئاساسلىق مەسىلىدۇر. اللەنىڭ شەرىئىتىگە ھۆكۈم سۈنۈشقا ئاتلىنىش بىر اللەدىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللەنىڭ ئەلچىسى، دەيدىغان ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭسىز ئېلان قىلغىلى بولمايدىغان ئاشۇ بۈيۈك سۆز بىۋاستە تەلىپىدۇر.

توغرا! بىراق!

ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىنكى بوران-چاپقۇنلارغا قارشى تۇرىدىغان جىھاد قىلغۇچى ئاڭلىق مۇئمىنلەر تايانچ بازىسى مەۋجۇت بولۇشتىن ئىلگىرى يەرشارىدا ھەقىقەتەن اللەنىڭ شەرىئىتى قەد كۆتۈرۈپ تۇرالامدۇ؟ ۋەھالەنكى بوران-چاپقۇنىنىڭ باشلىنىشى ئافغانستاندا بولۇپ ئۆتكەندەك يەھۇدىي، خرىستىيانلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدۇر.

ئەگەر ھۆكۈمەتكە بېسىم ئىشلىتىۋاتقان ئافغانستان خەلقى قىلغاندەك جىھادقا تەييارلىق قىلمىسا؛ قورقۇنچ، ئاچلىق ۋە ئىقتىسادتا زىيان تارتىش، جاندىن ئايرىلىش ۋە مېۋىلەرنىڭ قۇرۇپ كېتىشى قاتارلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ئۇزاق مۇددەتلىك كۈرەشكە قاتنىشىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلمىسا، ئۇنداقتا ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن خەلقنىڭ بېسىمى يېتەرلىك بولامدۇ؟

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ، وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاء وَلَكِن لاَّ تَشْعُرُونَ، وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! سەۋر ۋە نامازئارقىلىق ياردەم تىلەڭلار، اللە ھەقىقەتەن سەبرى قىلغۇچىلار بىلەن بىللىدۇر. اللە يولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنى (شەھىدىلەر)نى ئۆلۈك دېمەڭلار، بەلكى ئۇلار تىرىكتۇر، لېكىن سىلەر بۇنى سەزمەيسىلەر، بىز سىلەرنى بىر ئاز قورقۇنچ بىلەن، قەھەتچىلىك بىلەن، مالىلىرىڭلارغا، جانلىرىڭلارغا، بالىلىرىڭلارغا ۋە زىرائەتلىرىڭلارغا يېتىدىغان زىيان بىلەن چوقۇم سىنايمىز، سەبرى قىلغۇچىلارغا جەننەت بىلەن خۇش خەۋەر بەرگىن﴾[1].

[1] سۈرە بەقەرە، 153~155-ئايەتلەر.

ئەنە شۇ زور مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالايدىغان مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى قۇرۇش ئۈچۈن كۈچ سەرپ قىلىش، ئەلۋەتتە بۇ كۈچنى ياكى ئۇنىڭ بىر قىسمىنى ماھىيەتتە ھېچقانداق نەتىجە ئېلىپ كېلەلمەيدىغان، بەلكى خاتا تەگكەن ئوققا ئوخشاش رېئاللىقتا ھېچ ئىش قىلالماي سېنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىڭنى دۈشمەنگە ئاشكارىلاپ قويىدىغان ئاغزاكى شوئارلارغا سەرپ قىلغانىدىن كۆپ پايدىلىق ئەمەسمۇ؟!

ھەقىقەتەن مەسىلە ئىسلام شەرىئىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن خەلقلەرنىڭ قىزغىنلىقىنى قوزغىتىش ئەمەس! چۈنكى بۇ ھېچنىمگە يارىمايدۇ، رېئاللىقتىن بىر نەرسىنىمۇ ئۆزگەرتەلمەيدۇ، ئۇزۇندىن بۇيان بۇ خەلقلەر ئاشۇنداق ھېسسىيات قىزغىنلىقىدىن باشقا ھېچ نەرسىگە ئىگە بولالماي كەلدى. بۇ خىل ھېسسىيات قىزغىنلىقى قانداق تېز يالقۇنلىغان بولسا شۇنداق تېز ئۆچۈپ قالىدۇ. بەلكى ئاشۇ خەلقلەر شەرىئەتنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىشنى لا إلـه إلا اللـه محمـد رسـول اللـه دېگەن سۆزنىڭ بۇئاستە تەلىپى دېگەن چۈشەنچە ئاساسىدا، بۇ مەسىلە ئۈچۈن ئۆزنى پىدا قىلغان چاغدا، ئاندىن رېئاللىق ئۆزگىرىدۇ.

رېئال ھەرىكەت مەيدانىدا ھېچقانداق ئەمەلىي نەتىجە ئېلىپ كېلەلمەيدىغان ھېسسىيات قىزغىنلىقى بىلەن كىشىلەرنىڭ بۇ مەسىلە ئۈچۈن ئۆزنى پىدا قىلىش ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار. بۇ چوڭ پەرق مەسىلىنىڭ ماھىيىتىنى چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭ مۇساپىلىرىنى بايقاشتىكى ئەڭ ئىنچىكە ھەم خەتەرلىك پەرقتىن كېلىپ چىققان كىشىلەر ئۆز ئېڭىدا شەرىئەتنى ھاكىمىيەتنىڭ ئاساسى قىلىشى ئۈلارنىڭ دىنىنى تولۇقلايدىغان تولۇقلىما بىراق ئۈلار گەرچە اللەنىڭ شەرىئىتىدىن باشقا قانۇنغا رازى بولۇپ، كۆڭۈللىرى سەقلىماي ئۇنىڭغا ھۆكۈم سۈنسىمۇ، ئوخشاشلا بىز مۇسۇلمان دەپ ئويلىغان چاغدا ئۈلارنىڭ بۇ مەسىلە ئۈچۈن ئەڭ چوڭ تەقدىم قىلىدىغىنى ئەنە ئاشۇ ھېسسىيات قىزغىنلىقى بولۇپ، بۇ خىل قىزغىنلىق زوراۋانلار اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىش چاقىرىقىغا قارشى تۇرۇشتا قوللىنىدىغان ياۋۇزلارچە قىيىن-قىستاققا ھەرگىز بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئەمما كىشىلەر، ئەگەر ئۈلار اللەنىڭ شەرىئىتىدىن باشقا قانۇنغا رازى بولسا، اللەنىڭ ئۆلچىمىدە ھەرگىز مۇسۇلمان بولمايدۇ؛ ئەگەر ئۈلار ئىنسانلار اللەنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆزلىرى توقۇۋالغان قانۇنلارغا رازى بولۇپ، ھۆكۈم سۈنغان چاغدا، ئۈلارنىڭ ئىمانى كەمتۈك بولمايلا قالماستىن بەلكى قەتئىي مەۋجۇت بولمايدۇ، دېگەننى ئېنىق بىلگەن چاغدا، ئەنە شۇ چاغدا كىشىلەر بۇ مەسىلە ئۈچۈن ئۆزلىرىنى پىدا قىلالايدۇ.

چۈنكى بۇ مەسىلىنىڭ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولغان ۋە اللە رازى بولغان ئىماننى تولۇقلايدىغان تولۇقلىما مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى ئىمان ۋە كۇفرى مەسىلىسى ئىكەنلىكى كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا پۈتۈنلەي ئايدىڭلىشىدۇ!

كىشىلەر بۇ مەسىلە ئۈچۈن ئۆزلىرىنى پىدا قىلمىغۇچە، ئۇنى بارلىققا كەلتۈرۈش يولىدا قۇربانلارنى بەرمىگۈچە يەرشاردا اللەنىڭ شەرىئىتى ھەرگىزمۇ قەد كۆتۈرمەيدۇ. ئەمما ھېسسىيات قىزغىنلىقىنىڭ سىرتقى قىياپىتى دەۋەتچىلەرنى قانچىلىك ھاڭ-تاڭ قالدۇرسۇن، ئۇ ھەرگىزمۇ ئىسلام دۈشمەنلىرى ئىسلامغا قاراتقان دەھشەتلىك كۈرەشتە ھەقىقىي سۈنماس كۈچ بولالمايدۇ!

***

مانا بۇ مىسىللارنى بىز كۆچىنى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي تېگىشلىك ئورنىغا ئىشلەتمەسلىك ياكى ئىشلىتىشكە تېگىشلىك ئورنىغا ئىشلىتىشتە كەمچىل ئۆتكۈزۈش مەسىلىسىگە قارىتا بايان قىلىۋاتىمىز، بۇ مىسىللار ئىسلامىي ھەرىكەت مەيدانىدا مەۋجۇت بولۇۋاتقان تەربىيە خىزمىتىدە ھەقىقەتەن يېتەرسىز تەرەپلەرنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. سەۋەبى توغرا ھەرىكەتنى تونۇش ۋە ئۇنىڭغا ئاتلىنىش، خاتا ھەرىكەتنى تونۇش ۋە ئۇنىڭدىن چېكىنىش مۇشۇ دەۋەتكە كېرەكلىك ئەقىل-پاراسەتنىڭ بىر قىسمى شۇنداقلا ئۇ ئۆز رولى بىلەن دەۋەتچىلەرنى بولۇپمۇ ئۇلارغا سۈيىقەست قىلىۋاتقان، ئۇلارنى ئەڭ ناچار دائىرىدە نازارەتچىلىك قىلىۋاتقان جاھىلىيەت بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان قەھرىمان ئەزىمەتلەرنى مەيدانغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر بولغان تۇغرا تەربىيەنىڭ بىر قىسمىدۇر.

ئۇنىڭدىن باشقا دەۋەت خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقان كۆپلىگەن ياشلار بەزى مەسئۇللاردا دەۋەتكە قارىتا دەۋەتنىڭ ھەقىقىي مەنپەئەتىنى كۆزلەيدىغان يېتەرلىك سەمىمىيەتنىڭ كەملىكىدىن، ئۆزىنىڭ شەخسى ئىمتىيازى بىلەن نام چىقىرىش ۋە كۆپلىگەن قوللىغۇچىلارغا ئىگە بولۇش قىزغىنلىقى سەۋەبلىك ئۆزىنىڭ رەھبەرلىك رولىنى جارى قىلالمايۋاتقانلىقىنى قاقشاۋاتىدۇ.

ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تارازىغا سالساق ئۇنداقتا كىمدۇ بىراۋلارنىڭ بىز يېتەرلىك تەربىيەلىنىپ بولدۇق دېيىشى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنمۇ؟

***

بىز قاچانغىچە ھەرىكەت قىلمايلا تەربىيەلىۋېرىمىز دەيدىغان كىشىلەرگە ھازىردىن باشلاپ 10 يىل ياكى 20 دېگەندەك ۋاقتى ئېنىق جاۋابلار بىز

بېرەلمەيمىز، چۈنكى بۇ ئېنىق دەللىلەرگە ئاساسلانمايدىغان قارىغۇلارچە ئېيتىلغان گەپ بولىدۇ. بەلكى بىز ئەقىلگە ئۇيغۇن ھەجمىدە لايىقەتلىك بازا شەكىللەنگەنگە قەدەر تەربىيەلەشنى داۋاملاشتۇرىمىز دېيەلەيمىز.

شۇنىسى ئېنىقكى بۇنىڭغا مەلۇم ۋاقىت ياكى مەلۇم ھەجمىنى كۆرسىتىدىغان ئوچۇق جاۋاب بەرگىلى بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە يەرشارىدا بۇنىڭغا ئوچۇق جاۋاب بېرەلەيدىغان ھېچ بىر ئىنسانىنى تاپقىلى بولمايدۇ. چۈنكى بۇنىڭدا ئىنسانلارنىڭ ئېنىق بەلگىلىشى مۇمكىن بولمايدىغان غەيبى[1] ئامىللار مەۋجۇت.

ئەينى ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رەھبەرلىكىدىكى تۇنجى جامائەتنىڭ ئىككى قەدىمىنى ۋەھىي ئالغا سلجىتاتتى. اللە پەيغەمبەرنى دەسلەپتە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى ئاگاھلاندۇرۇشقا بۇيرىدى، پەيغەمبەر مەلۇم مەزگىل كىشىلەرنى اللە تەرەپكە يوشۇرۇن دەۋەت قىلىشقا باشلىدى،ئۇلاردىن يەتكەن ئازاب-ئوقۇبەتنى سەبرى ۋە ئۈمىد بىلەن يەڭدى، ئۇزاققا قالماي ئاشكارا دەۋەت قىلىش ھەققىدىكى ئىلاھى بۇيرۇق نازىل بولدى، پەيغەمبەر بۇيرۇقنى كەسكىن جاكارلىدى، مۇئمىنلەرگە خاپىلىق كەلدى، بەزىلەرگە ئازابقا قارىتا رەددىيە بېرىش ھېسسىياتى قوزغالدى، شۇئان ۋەھىي نازىل بولۇپ ئۇلارغا ھاي، قولۇڭلارنى يىغىڭلار دېدى، ئۇلار جىم تۇرۇپ باتۇرلۇق بىلەن ئازابلارنى ئۈستىگە ئالدى، ۋاقىتى كەلگەندە اللە ئۇلارغا ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت بەردى.

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ ﴿ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى. اللە ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىر﴾[2].

﴿وَقَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبِّ الْمُعْتَدِينَ﴾ ﴿ئۇنىڭدىن كېيىن اللە مۇشرىكلار ئىچىدىن پەقەت مۇئمىنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغان كىشىلەر بىلەنلا ئۇرۇش قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى اللە يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى اللە ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ﴾[3].

---

[1] اللەدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان.

[2] سۈرە ھەج، 39-ئايەت.

[3] سۈرە بەقەرە، 190-ئايەت.

ئۇنىڭدىن كېيىن الله مۇشرىكلار بىلەن ئومۇميۈزلۈك ئۇرۇش قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى.

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلاَ تَظْلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُواْ الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ ﴿مۇشرىكلار سىلەرگە بىرلىكتە ھۇجۇم قىلغانىدەك، سىلەرمۇ ئۇلارغا قارشى بىرلىكتە ئۇرۇش قىلىڭلار﴾[1].

بۈگۈن ئەلچىلىك ئۇزۇلۇپ پەيغەمبەرلىك ئاخىرلاشتى، شۇڭا ھەرگىزمۇ قايتىدىن ۋەھيي نازىل بولۇپ، مۇسۇلمانلارغا پالانى يىلغىچە قولۇڭلارنى يىغىڭلار، پالانى يىلى ئۇرۇش قىلىڭلار دېمەيدۇ. بەلكى يەرشارىدا مەۋجۇت بولغان شارائىتلار ۋە ئىنسانلار ھاياتىدا الله ئۆز تەقدىرىنى يۈرگۈزىدىغان تەبىئىي قانۇنىيەتلەر بويىچە ئىزدىنىشكە ۋە بېكىتىشكە توغرا كېلىدۇ.

بۇ قانۇنىيەتلەر شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئىسلام ئۈممىتىنى قاپلىۋالغان؛ ھەتتا بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە ئىسلامنى تۇنجى قېتىم غېرىب بولغانىدەك، قايتا غېرىبلىق ھالىتىگە كەلتۈرۈپ قويغان بۇ زور ئېغىش پۈتكۈل ئۈممەت يېكى ئاشۇ ئۈممەت ئىچىدىن چىققان بىر توپ جامائەت تۇغرا يولغا قايتىپ كەلگەنگە قەدەر داۋاملىشىدىغان ئالاھىدە تىرىشچانلىققا ۋە ئۇزاق زامانلارغا موھتاج. بۇ جامائەت ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلغۇچى دۇنياۋى كۈچلەر بىلەن تىركىشىش ۋە قارشىلىشىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالالايدۇ ۋە ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. نەتىجىدە الله ئۇلارنى غەلىبىگە ئىگە قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ كۈچىنى زورايتىدۇ. ئۇلارغا كۈچلۈك ئىمان، مۇستەھكەم ئىرادە، ھەققانىيەت يولىدىكى باتۇرلۇق، دۇنيا ھۇزۇرى ئالدىدىكى تەقۋادارلىق ۋە اللەنىڭ ئاخىرەتتىكى ھۇزۇرىنى سېغىنىش قاتارلىقلارنى ئاتا قىلىدۇ. ئۇلار بۇ خىل كۈچنىڭ تۈرتكىسى ئاستىدا بۈگۈن ئافغانىستان مۇجاھىدلىرى قىلىۋاتقاندەك باتۇرلۇق ۋە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قىينىچىلىقنى ئۈستىگە ئالىدۇ. مۇناپىقلار، ئىمانى ئاجىزلار ۋە جىھادتىن يېنىۋالغۇچىلاردىن تەركىب تاپقان بىر توپ ئادەملەرنىڭ كونترولluqىغا چۈشۈپ قالماستىن بەلكى ئۇلارنىڭ كۈرەقاسماقلىرىنى تازىلاپ، كىشىلەرگە ئۆرنەك بولغۇدەك ئالىي ئۈلگە بىلەن ئۇلارنى يۈكسەلدۈرۈدۇ.

[1] سۈرە تەۋبە، 36-ئايەت.

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ، أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾

﴿پەقەت اللە ياد ئېتىلسە، دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، اللەنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۇئمىنلەردۇر. ئۇلار مۇكەممەل رەۋىشتە نامراز ئوقۇيدۇ. بىز ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن پۇل-مالدىن(اللە يولىدا) سەرپ قىلىدۇ. ئەنە شۇلار ھەقىقىي مۇئمىنلەردۇر. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋە، مەغپىرەتكە، ئېسىل رىزىققا ئېرىشىدۇ﴾[1].

﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾ ﴿مۇئمىنلەر ئىچىدە(رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شەھىد بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرلىق) اللەقا بەرگەن ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ) شەھىد بولدى. بەزىسى (شەھىد بولۇشنى) كۈتمەكتە. ئۇلار (پەرۋەردىگارىغا بەرگەن) ۋەدىسىنى ھەم ئۆزگەرتكىنى يوق﴾[2].

﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿اللە (ئۇنىڭ ئورنىدا) ئۇلارنى دوست تۇتىدىغان ئۇلارمۇ اللەنى دوست تۇتىدىغان، مۆمىنلەرگە كۆيۈنىدىغان، كاپىرلارغا شەپقەتسىز، اللە يولىدا جىھاد قىلىدىغان ۋە تەمىنلىگۈچىنىڭ ئەيىپلىشىدىن قورقمايدىغان بىر قەۋمنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ﴾[3].

﴿وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُواْ لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا اسْتَكَانُواْ وَاللّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿نۇرغۇن پەيغەمبەرلەر بىلەن كۆپلىگەن اللەقا سادىق ئۇلىمالار بىرلىكتە جەڭ قىلدى. ئۇلار اللە يولىدا يەتكەن كۈلپەتلەردىن روھسىزلانمىدى، بوشاشمىدى، باش ئەگمىدى. اللە ئۆزىنىڭ يولىدا دۇچ كەلگەن قىينچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگۈچىلەرنى دوست تۇتىدۇ﴾[4].

---

[1] سۈرە ئەنفال، 2~4-ئايەتلەر.

[2] سۈرە ئەھزاب، 23-ئايەت.

[3] سۈرە مائىدە، 54-ئايەت.

[4] سۈرە ئال ئىمران، 146-ئايەت.

﴿فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالآخِرَةِ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ ﴿دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئاخىرەتكە تېگىشىدىغانلار الله يولىدا (جېنىنى، پۇل-مېلىنى پىدا قىلىپ) جىھاد قىلسۇن! كىمكى الله يولىدا جىھاد قىلىپ ئۆلتۈرۈلسە ياكى غەلىبە قىلسا، بىز ئۇنىڭغا كاتتا ئەجر ئاتا قىلىمىز﴾[1].

دېمەك، تەربىيە ئۇچۇن كېتەرلىك ۋاقىت دۇشمەنلەر بىلەن كۈرەش قىلىش مەسئۇلىيىتى ئۈستىگە يۈكلىنىدىغان تاللانغان جامائەتنىڭ روھى دۇنياسىدا مۇشۇ سۇپەتلەرنى مۇستەھكەملەشكە كېتەرلىك ۋاقىتتۇر. بۇ ۋاقىتنى ھېچبىر ئىنسان ئېنىق بەلگىلىيەلمەيدۇ. چۇنكى ئۇ بىر غەيبى ئىش. يەنە كېلىپ ئۇنىڭدا ھەر بىر قېتىم ئۇنىڭ تۇرى ۋە مىقدارىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، نەتىجىنى ئۆزگەرتىدىغان ئۆزگەرتكۈچى ئامىللار مەۋجۇت.

بىرىنچى ئامىل: مۇشۇ ئاساسلىق نىشانغا يېتىش ئۇچۇن، بىز كۆرسىتىشكە تېگىشلىك تىرىشچانلىق. بىز قانچىلىك زور تىرىشچانلىق كۆرسەتسەك ۋاقىتنىڭ يېقىنلىششىنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلساق بولىدۇ. ئەمما ئەگەر تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە سەل قارىساق ياكى توغرا بۇرۇلۇش ھاسىل قىلالىساق، ئۇنداقتا ۋاقىت شەكسىز ئۇزىراپ كېتىدۇ.

ئىككىنچى ئامىل: بىز دەۋەت قىلىۋاتقان ۋە تەربىيەلەۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئاۋاز قوشۇش دائىرىسى. بىراق بۇ قەتئىي ئىنسانىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس.

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاء وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿ھەقىقەتەن سەن ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن ئادەمنى توغرا يولغا باشلىيالمايسەن. بىراق الله خالىغان ئادەمنى توغرا يولغا يېتەكلەيدۇ. الله توغرا يولغا ماڭىدىغان كىشىلەرنى ئەڭ ياخشى كۆرىدۇ﴾[2].

الله بىزنى تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە تەكلىپ قىلدى ھەمدە نەتىجىلەرگە ئۆزى كاپالەتلىك قىلىدۇ. چۇنكى نەتىجە اللەنىڭ تەقدىرى ۋە ئىرادىسى بويىچە تاماملىنىدۇ. ئەگەر بىز ھەردائىم اللەنىڭ شەپقىتىنى ۋە ياردىمىنى ئارزۇ قىلىدىغان بولساق، ئۇنداقتا بىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشتە راستچىل بولالىساق، شۇ چاغدا الله دەۋەتكە پايدىلىق نەتىجىلەرنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. اللەقا بەرگەن ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بىر ئادەمنىڭ شەھىد بولۇشى بۇ دەۋەت ئۇچۇن مىڭلىغان نۇتۇق،

[1] سۈرە نىسا، 74-ئايەت.

[2] سۈرە قەسەس، 56-ئايەت.

مىڭلىغان دەرس، مىڭلىغان كىتابلار قىلالمايدىغان ئاجايىپ ئىشلارنى بارلىققا كەلتۈرگەنلىكىمىز ئۈز كۆزىمىز بىلەن كۆردۈق. مانا بۇ اللەنىڭ بەندىلىرى اللەقا يۈزلىنىش، اللەقا تەۋەككۈل قىلىش ۋە اللەقا ئىشىنىشتە راستچىل بولغان چاغدا اللە بېرىشنى ۋەدە قىلغان يارەمدۇر.

ئۇچىنچى ئامىل: دەۋەتنى ۋە دۇشمەنلەرنى ئوراپ تۇرىدىغان؛ لاياقەتلىك بازىغا مۇناسىپ ھەجمنى ئۈز رولى بىلەن بەلگىلەيدىغان شارائىت. اللە مۇڭاپىق شارائىتنى ياراتقان چاغدا، بىز ئويلىغاندىنمۇ كىچىكرەك بىر بازا يەرشاردا اللەنىڭ ھۆكۈمىتىنى قۇرالايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا تايانچ بولالايدۇ. اللەنىڭ تەقدىرى-اللە ئىرادە قىلغان ھېكمەت سەۋەبىدىن – باشقىچىرەك بولغان چاغدا، بىر مەلۇم مەزگىللەردە پەرزە قىلغاندىمۇ ھەجمى چوڭراق بىر بازىغا موھتاج بولمىز. بۇ ئىشتىكى ھۆكۈم مەيلى بازىغا كېرەكلىك ھەجمنى مۇلچەرلەشتە بولسۇن ياكى ئۇنىڭ ئەتراپىدا مەۋجۇت بولۇۋاتقان شارائىتنى مۇلچەرلەشتە بولسۇن ئىجتىھات (ئىزدىنىش) قا قالدۇرۇلغان مەسىلىدۇر.

يۇقىرىقىدەك بىر نەچچە خىل ئۆزگەرتكۈچى ئامىللار ۋە باشقا كۆپلىگەن ئامىللارمۇ بار سەۋەبىدىن ھېچبىر ئىنسان ئېنىق بىر ۋاقىتنى بەلگىلەپ، بىز پالانى يىلغىچە تەربىيەلىنىمىز، ئۇنىڭدىن كېيىن (ھەربىرىمىز) باشلايمىز دەپ ئېيتالمايدۇ.

بىراق بىزنىڭ ئىدىيەمىزدە ھەرقانداق ۋاقىتتا تەربىيەنىڭ قەتئىي توختاپ قالمايدىغانلىقى ئېنىق بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇ تەربىيە گەرچە ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ بولسىمۇ – ئۇممەتكە نىسبەتەن ئەبەدىيلىك نىشان. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۆلەت قۇرۇلغان چاغدىمۇ ساھابىلىرىنى تەربىيەلەشتىن توختاپ قالمىدى. بەلكى ئاخىرقى مىنۇتقىچە ئىزچىل تۇرده ئۇلارنى تەربىيەلىدى. مەسىلەن، سىز پەيغەمبەرنىڭ ۋىدالىشىش ھەجىدە سۆزلىگەن نۇتۇقىغا قارىڭ!

پەيغەمبەردىن كېيىنكى يېتەكچى خەلىپىلەرمۇ پەيغەمبەرنىڭ يولى بويىچە ئۇممەتنى قۇرئان ۋە ھوقۇق بىلەن تەربىيەلەپ ماڭدى. ئۇممەتنىڭ ئېغىپ كېتىشى تەربىيە ئۆلچەملىك بولمىغان ۋە توغرا يولدىن بۇرۇلۇپ كەتكەندە باشلاندى.

بىزنىڭ بۇ جاۋابىمىز پۈتكۈل ۋاقىت ۋە تىرىشچانلىقنى قاچانغىچە زۆرۈر بولغان تەربىيە خىزمىتى ئۈچۈنلا سەرپ قىلىمىز دەپ سوراۋاتقان كىشىلەرگە قارىتا ئېيتىلدى.

***

ئەممىا تەربىيەنىڭ پايدىسى نېمە؟ بىز ھەرقاچان بىر ئەۋلاد ياشلارنى تەربىيەلسەك، دۇشمەنلەر ئۇلارنى يوقىتىۋاتىدۇ دېگەن كىشىلەرنىڭ سوئاللىرىغا قارىتا بىز يۇقىرىدا كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرۇۋاتقان رېئاللىقتىن جاۋاب بەردۇق. ئەمەلىي رېئاللىق شۇنداق جاكارلايدۇكى، دۇشمەنلەر ئېلىپ بېرىۋاتقان قانلىق قىرغىنلار ياشلاردىن تەركىب تاپقان يېڭى سەپلەرنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. بۇ سەپلەر بوشلۇقنى توشقۇزۇپ قالماستىن بەلكى ئىزچىل تۇردە بازىنى ئەتراپقا كېڭەيتىدۇ.

بىز غايىبنى بىلمەيمىز. بىز بۇگۈن تەربىيەلەۋاتقان ياش ئەتە ئۆلەمدۇ ياكى ئۇزاقراق ئۆمۈر كۆرۈپ ئۆلەمدۇ بۇنى بىلمەيمىز شۇنداقلا بۇ ياش مېڭىۋاتقان يولدا مۇستەھكەم تۇرامدۇ ياكى دىندىن ئازغىنىپ كېتەمدۇ بۇنى بىلمەيمىز. بىراق شۇنداقتىمۇ، توغرا پىرىنسىپ بويىچە ئۇنى تەربىيەلەش ئۇچۇن بارلىق كۈچىمىزنى چىقىرىشىمىز كېرەك. ئەگەر الله بۇ ياشقا ئۇزۇن ئۆمۈر ئاتا قىلىشنى خالسا، ئۇنداقتا بۇ دەۋەتنىڭ كۈچى ۋە ياردىمى بولىدۇ. ئەگەر الله ئۇنى شەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكۈزۈشنى خالسا، بۇمۇ ئوخشاشلا دەۋەتنىڭ كۈچى ۋە ياردىمى بولىدۇ. ئەممىا ئەگەر الله بۇ ياشنىڭ دىندىن ئازغىنىپ كېتىشنى تەقدىر قىلغان بولسا، ئۇنداقتا كىم اللەنىڭ تەقدىرىگە قارشى تۇرالايدۇ؟ كىم بۇگۈن ياكى ئەتە يۈز بېرىدىغان ئىشلارنى ئالدىن بىلەلەيدۇ؟!

دېمەك، ئۇنداقتا بىز بارلىق ئەھۋاللاردا تەربىيەنى داۋاملاشتۇرىشىمىز ۋە تەربىيەنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا نىشانغا يەتكۈزىدىغان بىردىنبىر يول ئىكەنلىكىگە كەسكىن ئىشىنىشىمىز كېرەك! گەرچە تەربىيە يولى جاپا مۇشەققەتلىك، نەتىجىسى ئاستا، ئۇزاققا سوزۇلغان يول بولسىمۇ!

***

پەقەت بولمىغاندا زۆرۈر تەربىيەنىڭ بەزى قەدەم باسقۇچلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىر سۆزنى دېيىشىمىز كېرەك! ئۇنداقتا بىز ھازىرقى رېئاللىقىمىز ھەققىدە سۆزلەۋاتقان بۇ كىتابتا تەربىيەنىڭ قەدەم باسقۇچلىرى توغرىلىق ئازراق سۆزلەپ ئۆتمىسەك ھەرگىز بولمايدۇ. بىراق شۇنداقتىمۇ تەربىيەنىڭ پۈتكۈل مۇساپىسى ياكى تەربىيە ئۇسۇلى ھەققىدە تەپسىلىي سۆزلەپ بولالمايمىز. چۈنكى بۇ مەخسۇس تەتقىقات مەسىلىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا بۇ كىتابتىن يېتەرلىك سەھىپە ئاجرىتالمايمىز.

بىز باسقۇچلار خىلمۇ خىل ساھەلەر ئىچىدىن ئىنچىكىلىك بىلەن تاللىغان ئۈچ باسقۇچ نى سۆزلەپ ئۆتىمىز. گەرچە پۈتكۈل تەربىيە باسقۇچلىرى تەلەپكە لايىق بازا

قۇرۇشقا نسبەتەن ھەقىقەتەن مۇھىم بولسىمۇ، بىراق ئاشۇ ئۇچ باسقۇچ تەڭداشسىز ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە.

بىرىنچى باسقۇچ:

ئۇلۇغ ۋە پاك الله مۇنداق دەيدۇ:

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ ﴿ھەقىقەتەن الله رىزىق بەرگۈچى، كۈچ-قۇۋۋەت ئىگىسىدۇر﴾[1].

ئەگەر سەن يولدا كېتىۋاتقان قايسى بىر ئادەمدىن ساڭا رىزىقنى كىم بېرىدۇ؟ دەپ سورىساڭ، ئۇ ئەلۋەتتە ساڭا قىلچىلىك ئىككىلەنمەستىن الله دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

بىراق سەن بۇ ئادەمگە قارا. ئۇنىڭ رىزىقى قىسىپ قويۇلغان چاغدا، ئۇ پالانى مېنىڭ رىزىقىمنى ئۈزۈپ تاشلىماقچى، دەيدۇ. ئۇنداقتا بۇ سۆزنىڭ ئۇقۇمى نېمە؟

بۇ سۆزنىڭ ئۇقۇمى شۇكى، ئۇ تىلى بىلەن سۆزلەنگەن بۇ ئوچۇق ھەقىقەت ئەسلىدە ئۇنىڭ قەلبىدىكى چىن ئىشەنچ ئەمەس، بەلكى كاللىسىدىكى ئوچۇق چۈشەنچە بولۇپ قالغاندى. بۇ خىل چۈشەنچە تىنچ ۋە خاتىرجەم ۋاقىتتا كاللىدا ئورۇنلاشسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ چوڭقۇر يىلتىزى بولمىغانلىقى ئۈچۈن قىينىچىلىققا دۇچ كەلگەن چاغدا دەرھال تەۋرەپ كېتىدۇ.

بۇ ئىنسان دەۋەتنىڭ جاپا - مۇشەققىتىنى ئۈستىگە ئالالامدۇ؟

الله رىزىق بەرگۈچى، كۈچ - قۇۋۋەت ئىگىسى، الله تىرىلدۈرگۈچى ۋە ئۆلتۈرگۈچى، الله زىيان يەتكۈزگۈچى ۋە مەنپەئەت بەرگۈچى، الله بەرگۈچى ۋە چەكلىگۈچى، الله پىلانلاپ باشقۇرغۇچى، پۈتكۈل شەيئى اللەنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا دېگەن كەسكىن ئىشەنچ ئۇنىڭ قەلبىدە ئورۇن ئالمىغان ھەرقانداق شەخس ئاشۇ زور مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا يارامدۇ؟

ئەگەر ئىشەنچ بىر مىنۇت تەۋرەپ كەتسە نېمە ئىش يۈز بېرىدۇ؟ بىز كامىرلاردا بەزى كىشىلەرنى كۆرەتتۇق. بۇ ئىشەنچ ئۇلارنىڭ قەلبىدە غەل - پال تەۋرەپ كېتەتتى. ئاندىن ئۇلارنىڭ يولدىكى قەدەملىرىمۇ تەۋرەيتتى! ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە پالانى ياكى پوكۇنى مەنپەئەت ياكى زىيان يەتكۈزۈشى مۇمكىن دېگەن خىياللار كېچەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇلارنى قورشاپ تۇرۇۋاتقان قىيىن - قىستاقتىن ئاشۇ پالانى قۇتقۇزۇۋالدىغاندەك ھېس قىلىپ، ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتاتتى. نەتىجىدە

[1] سۈرە زارىيات، 58-ئايەت.

ئۇلار توغرا يولدىن تېيىلىپ كېتەتتى-دە، ئۇلارنىڭ دەۋەتىدىكى رولى ئاخىرلىشاتتى. لېكىن اللەقا تەۋبە قىلىپ، اللەنىڭ كەچۈرىشى ۋە يېتەكلىشىگە ئىگە بولغانلار بۇنىڭ سىرتىدا)

ئىنسان ئۆز قەلبىدە اللە پىلانلاپ باشقۇرىدۇ، ئىنسان ھاياتىدا ئاربلىشىدىغان ئىنسانىيەت اللەنىڭ تەقدىرىنىڭ ئىجرا بولۇشى سەۋەبلىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس، بۇ ئىنسانىيەت ئىنسانغا زىيان يەتكۈزگەن چاغدا، اللە تەقدىر قىلغان زىياننى يەتكۈزىدۇ. ئىنسانغا مەنپەئەت يەتكۈزگەن چاغدىمۇ ئوخشاشلا اللە بەلگىلىگەن مەنپەئەتنى يەتكۈزىدۇ. شۇڭا ئۇ ئىنسان مەيلى ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن ھالەتتە بولسۇن،اللەدىن باشقىغا يۈزلەنمەيدۇ، ئۇ شۇنى ئېنىق بىلىدۇكى، ئۆزىنىڭ ئىشىغا ئۆزى ئىگە بولالمايدىغان بۇ مەخلۇقلار ئىنسانىنىڭ زىيان ياكى مەنپەئەتىگە تېخىمۇ ئىگە بولالمايدۇ. ئەگەر ئۇ ئىنسان بىرەر قىينىچىلىققا يولۇقسا-ۋەھالەنكى دەۋەت يولى تىكەن ۋە قان-ياشلار بىلەن تولغان-اللەدىن ھەق ئۈستىدە تۇرغۇزۇشنى تىلەيدۇ. ئۆزىگە يەتكەن ھەرقانداق ئىشقا اللە تەرىپىدىن پۈتۈۋېتىلگەن تەقدىر دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەگەر ئۇ ئىمان يولدامېڭىۋاتقانلا بولسا، ئۇنىڭغا بەلگىلەنگەن تەقدىر نىڭ ھەممىسىنى ياخشىلىق دەپ قارايدۇ. چۈنكى مۇئمىننىڭ بارلىق ئىشى ياخشى،ئەگەر ئۇنىڭغا ياخشىلىق يەتسە، ئۇ اللەقا مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا يامانلىق يەتسە، ئۇ بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرىدۇ. بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولىدۇ. بىراق مۇئمىنلەر باشقا ھېچكىمگە ئۇنداق بولمايدۇ دېگەن كەسكىن ئىشەنچىنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن قانچىلىك سۆھبەت، قانچىلىك دەرس، قانچىلىك نەسىھەت، قانچىلىك يولىورۇقلارغا نەقەدەر موھتاج — ھە!

ئەگەر ئۇ ئىنسان ئەمەلىي ھەرىكەتنى مەيدانغا كەلتۈرەلەيدىغان كەسكىن ئىشەنچىگە ئىگە بولمىسا، ئۇنداقتا ئۇ دەۋەتىنىڭ زور مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالالامدۇ؟!

بۇ ئەقىدىنى ئۆز قەلبىدە كەسكىن ئىشەنچ دەرىجىسىدە مۇستەھكەملەشكە بىر شەخس قانچىلىك موھتاج؟ ئومۇمىي كىشىلەر قانچىلىك موھتاج؟ بۇ ئادەملەردىن دەۋەت بىناسى، ئۇنىڭدىن كېيىن دۆلەت بىناسىغا - اللە رۇخسەت قىلغان چاغدا، ئۇل بولىدىغان كۈچلۈك بازا تەشكىللەش كەسكىن ئىشەنچكە نەقەدەر موھتاج-ھە؟!

پەقەت مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدە تولۇق ئون ئۈچ يىل، ئۇنىڭدىن كېيىن مەدىنىدە بىر قانچە يىل تەربىيە خىزمىتى ئېلىپ بارىدى. ئۇ مەككىدىكى ۋاقتىدا: ئۆز كۆڭلىدە بىز قاچانغىچە ھەربىكەت قىلماي تەربىيەلىۋېرىمىز؟ دېمەستىن تەربىيە خىزمىتىنى داۋاملاشتۇردى. چۈنكى پەيغەمبەر پەرۋەردىگارنىڭ بىلدۈرۈشى بىلەن شۇنى ئېنىق بىلەتتىكى، چوقۇم بۇ ھەرقانداق خىزمەتنىڭ ئالدىدا تۇرىدىغان ئاساسلىق خىزمەت بۇ بولسا ئەقىدە، بۇ بولسا ئاللە بىر دەيدىغان كاللىدىكى ئىقرار ئەمەس، بەلكى قەلبتە ئورۇنلاشقان ھەقىقىي لا اله الا الله، گەرچە بۇ جاھىلىيەتتىكى ئەرەبلەرگە قىيىن تۇيۇلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنى زېھىندا ئېتىقاد قىلىش نېمە دېگەن ئاسان-ھە!

گەرچە جاپا - مۇشەققەت ئەقىدىگە ئاربلاشقان ھەرقانداق خاتالىقلارنى ئاشكارىلايدىغان كۈچلۈك قورال بولغان بولسىمۇ، بىراق قىينىچىلىق ۋە ئاسانچىلىق ھالىتىدە ئوخشاشلا ئەمەلىي ھەربىكەتتىن باشقىسىدا ئاشكارا بولمايدىغان بۇ خىيالى ئېتىقادقا ئاربلىشىپ قالغان روھى ۋە ھېسسىياتچىرىندىلەر ھامان ساقلىنىپ قالىدۇ.

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِن جَاء نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿بەزى كىشىلەر « اللەقا ئىمان ئېيتتۇق» دەيدۇ. اللەنىڭ يولىدا بىرەر ئەرزىيەت تارتسا، كىشىلەر تەرىپىدىن يەتكەن كۈلپەتنى اللەنىڭ ئازابى بىلەن ئوخشاش بىلىدۇ﴾[1].

﴿أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ، وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ ﴿ئىنسانلار «ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىناقتا دۇچ كەلمەيمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق. الله ئىماندا راستچىللارنى ۋە ئىماندا يالغانچىلارنى چوقۇم بىلىدۇ﴾[2].

پەقەت مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرى بىلەن دائىم ئەرقەمدە ئۇچرىشىپ ئۇلارنى تەربىيەلىگەن ۋە ئۇلارغا تەلىم-تەربىيە ئېلىپ بارغان. ئۇلارغا توغرا ئەقىدىنى ئۆگىتىپ شۇ ئاساستا تەربىيەلىگەن چۈنكى ئەقىدە كاللىغا قاچىلاپ، شۇ جايدا ئورۇنلاشتۇرىدىغان خىيالى ئۇقۇم ئەمەس! بۇ خىل ئۇقۇملار رېئال دۇنيادا ھېچنەرسىنى بارلىققا كەلتۈرەلمەيدۇ ۋە ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئۇ خۇددى پىل چىش قىرغىقى پەلسەپىسىگە ئوخشاش

[1] سۈرە ئەنكەبۇت، 10-ئايەت.

[2] سۈرە ئەنكەبۇت، 2-3-ئايەتلەر.

ئىنسانلارنىڭ رېئاللىقىدا ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. بەلكى ئۆزگەرتىدىغىنى ئەقىدەدۇر. ئەقىدە قايتا-قايتا، ئارقا-ئارقىدىن مۇستەھكەملىنىپ، نەتىجىدە قەلبىدىكى كەسكىن ئىشەنچىگە ئايلىنىدۇ. قەلبىنىڭ تۈيغۇلىرى ئۇنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە پەرۋاز قىلىدۇ. ئىنسانىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئىجرا بولىدۇ.

ئەقىدە رېئال دۇنيادا مۇشۇ خىل كۆرۈنۈشتە خىزمەت قىلىدۇ. ئۇ ئۆزگەرتىدۇ. يېقىتىدۇ ۋە قۇرۇپ چىقىدۇ. باتىلنى ئۇنىڭ ئورنىدا ھەقنى بىنا قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرنى تۇغرا ئەقىدە بىلەن تەربىيەلىگەن چاغدا، ئۇ اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئەمەلىي ھەرىكەتنىڭ بىردىنبىر مەنبەسى بولغان قەلبتىكى ئاشۇ كەسكىن ئىشەنچنى قۇرۇپ چىققان ئىدى. ھەمدە بۇ ئارقىلىق اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئاشۇ تەڭداشسىز روھلارنى مەيدانغا كەلتۈرگەنلىكى بۇ روھلار اللەنىڭ ئىرادىسى بىلەن تارىخنىڭ تەڭداشسىز مۆجىزىلىرىنى ياراتتى.

قۇرئان، پەيغەمبەرنىڭ ئۇزۇلمەس يولىورۇقلىرى، كېچىدىكى ئىبادەتلەر، پەيغەمبەرلەرنىڭ ھاياتىدىكى ئەمەلىي ئۇلگىلىك ئىش-ئىزلار، جاپا-مۇشەققەتتە پەيغەمبەرنىڭ ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن ئۇلارغا ھەقىقىي مېھرى-مۇھەببىتىنى بېغىشلىشى. ئەنە ئاشۇنداق بارلىق ۋاستىلەر بىلەن ئەقىدە ئاشۇ تەڭداشسىز ئەۋلادنىڭ قەلبىدە يىلتىز تارتتى، نەتىجىدە ئۇ ئاجايىپ ئىشلارنى مەيدانغا كەلتۈرگەن كۈچلۈك ئېنېرگىيە بولۇپ قالدى.

ئىسلام ئىككىنچى قېتىم غېرىب بولغان بۇگۈنكى كۈندە ئىسلامنىڭ تۇنجى غېرىبلىق مەزگىللىرىدە موھتاج بولغان ئىشلارغا بىز نەقەدەر موھتاج-ھە! گەرچە بەك يۇقىرى سەۋىيە بىلەن بولمىغاندىمۇ، بەلكى ئىنسانلار ئىسلامنىڭ غېرىبلىقىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئىككىنچى قېتىملىق كۈرىشىدە بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ئوتتۇرھال سەۋىيە بىلەن بولسىمۇ!

بۇ ئىشلارغا قانچىلىك ۋاقىت كېتەر؟! مەن بۇنى بىلمەيمەن. بىراق مەن شۇنى ئېنىق بىلىمەنكى بۇ كەسكىن ئىشەنچ ھەقىقەتەن زۆرۈر تەلەپكە لايىق بازا لا اله الا اللەدا ئەكس ئەتكەن مۇشۇ ئېتىقاد ئۈستىگە قۇرۇلۇشى كېرەك. بۇ ئېتىقاد كىشىلەر قەلبىنى ئىشەنچىگە توشقۇزۇپ، ئۇنىڭدىن ئەمەلىي ھەرىكەت شەكىللىنىدۇ.

***

ئىككىنچى باسقۇچ:

ئۇلۇغ ۋە پاك الله مۇنداق دەيدۇ:﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ ﴿مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن قېرىنداش﴾[1].

قېرىنداشلىق ئىنسان بۇ ھەقتە سۆزلەش مۇمكىن بولغان ئەڭ گۈزەل مەنىلەرنىڭ بىرى. ئۇ نۇرەك سۈزۈك ۋە پارلاق، قەلبلەر ئۇچۇن ئىللىق ۋە سۆيۈملۈك! بىراق اللەنىڭ كىتابىدا كۆرسىتىلگەن قېرىنداشلىق قايسى؟

ئىككى ئادەم كەڭرى يولدا تىنچ ۋە خاتىرجەم ۋاقىتتا قېرىنداش بولۇپ، بىللە ماڭالايدۇ. قولىنى قېرىندىشىنىڭ بىلىكىدىن ئۆتكۈزۈپ قول تۇتۇشۇپ بىللە مېڭىپ كېتەلەيدۇ.

بىراق سەن بۇ ئىككى ئادەمگە قارا! يول بارغانسېرى تارايدى. يولغا بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئادەم سىغمايدۇ. شۇڭا بىرى يەنە بىرىنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ! ئۇنداقتا كىمنى ئالدىغا قويايلى؟! ئۆزۈمنى ئالدىغا قويايمۇ؟ياكى قېرىندىشىمنى ئالدىغا چىقىرىپ، مەن ئۇنىڭغا ئەگىشەيمۇ؟

ئۇنىڭدىن كېيىن يولغا قارا. يول تېخىمۇ تارىيىپ كەتتى. ئەمدى يالغۇز بىر ئادەمدىن باشقا ئىككىنچى بىر ئادەم يولغا سىغمايدىغان بولۇپ قالدى! بۇ بىرلا پۇرسەت! يا ماڭا مەنسۇپ ياكى قېرىندىشىمغا كىمنى ئالدىدا قويۇشۇم كېرەك؟ بۇ مېنىڭ پۇرستىم، ئۇ ئۆزىگە پۇرسەت ئىزدىسۇن دەيدۇ؟ ياكى بۇ پۇرسەتنى سەن ئال، مەن ئۆزۈم ئۈچۈن پۇرسەت ئىزدەي دېيىشىم كېرەكمۇ؟!

مانا بۇ ھالقىلىق مەسىلە!

قېرىنداشلىق تىنچ ۋە خاتىرجەم ۋاقىتتا ھېچنەرسە تەلەپ قىلمايدۇ. كۆڭۈلنىڭ ئارزۇلىرى بىلەنمۇ زىتلاشمايدۇ، بەلكى ئۇ قېرىنداشلىق ئىنسان ئۆزنى ئۆز ئەمەلىيىتىدە كۆرسەتكەندە، ھېس قىلدىغان روھى خۇشاللىق ئۈچۈن تىرىشىدىغان كۈچلۈك ئارزۇلارنىڭ بىرى.

ئەمما قىينىچىلىق مەزگىلىدە ياكى مەنپەئەت مەسىلىسىدە قېرىنداشلىق ھەققى سىناقتا دۇچ كېلىدۇ. بۇنىڭدا باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆز مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن بىلىش بىلەن، ئۆز مەنپەئەتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش؛ باشقىلارنى سۆيۈش بىلەن ئۆزىنى سۆيۈش بىر-بىرىدىن ئايرىلىپ چىقىدۇ. بۇ خىل ئۆزىنى سۆيۈش ۋە ئۆز مەنپەئەتىنى ئەلا بىلىش تۈيغۇسى تىنچ ۋە خاتىرجەم ۋاقىتتا شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگىمۇ

[1] سۈرە ھۇجرات، 10-ئايەت.

ئېنىق بولمىغان بولۇپ، ئۆزىنى قېرىنداشلىقىنى، بارلىق مەجبۇرىيەتلىرىنى تولۇق ئورۇنداپ بولغان ھەقىقىي قېرىنداش دەپ ئويلاپ قالىدۇ.

الله قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿ئۇلاردىن - مۇھاجىرلاردىن مەدىنىدە يەرلىك بولغان، ئىمانى كۈچلۈك بولغانلار - ئەنسارلار يېنىغا ھىجرەت قىلىپ كەلگەنلەرنى يەنى مۇھاجىرلارنى دوست تۇتىدۇ. ئۇلارغا بېرىلگەن نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ. ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئەتىنى) ئەلا بىلىدۇ. ئۆز نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلانغانلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر﴾[1].

پەقەت مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەربىيە خىزمىتى ئېلىپ بېرىپ مەككىدە ئون ئۈچ يىل ۋە مەدىنىدە بىر قانچە يىل ساھابىلىرىنى تەربىيەلىدى.

ئۇ مەككىدىكى ۋاقتىدا ئۆز كۆڭلىدە ئۆز كۆڭلىدە بىز قاچانغىچە ھەربىكەت قىلماي تەربىيەلۈېرىمىز؟ دېمەستىن تەربىيە خىزمىتىنى داۋاملاشتۇردى. چۈنكى پەيغەمبەر پەرۋەردىگارنىڭ بىلدۈرۈشى بىلەن شۇنى ئېنىق بىلەتتىكى ھەقىقەتەن بۇ الله پەيغەمبەرنى قۇرۇشقا يېتەكلىگەن مۇئمىنلەر تايانچ بازىسىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۆتەشكە تېگىشلىك ئاساسلىق خىزمەت ئىدى. قېرىنداشلىق بولسا مۇسۇلمان ئۇممەتنىڭ يادروسى بولغان مۇئمىنلەر بازىسىنى قۇرۇپ چىقىشنىڭ كاپالىتى بولغاندىن باشقا لا الله الا الله نى ھەربىكەتتە ئەمەلىيلەشتۈرشنىڭ بىر قىسمى ئىدى.

شۇڭا لا الله الا الله قەلبىدىكى چوڭقۇر تۇيغۇلار بولۇپ قالماستىن، بەلكى الله نىڭ قانۇنىنى ئىجرا قىلىش ئىدى. شۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەر الله تەرەپتىن ئېلىپ كەلگەن ھەرقانداق قانۇن-نىزاملارغا رىئايە قىلىش لا الله الا الله نىڭ كۈچلۈك تەلىپى ئىدى. الله بۇنداق قېرىنداشلىقنى ياخشى كۆردى، ماختىدى ۋە ئۇنى مۇئمىنلەرگە ۋاجىپ قىلىپ بېكىتتى. بۇ ھەقتە نازىل قىلىنغان ئايەتلەر خېلى كۆپ بولۇپ، تۆۋەندىكىسى ئاشۇ ئايەتلەرنىڭ ئەڭ گەۋدىلىكرەكى بولسا كېرەك!

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ

[1] سۈرە ھەشر، 9-ئايەت.

﴿فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر! بىر قەۋم يەنە بىر قەۋمنى(يەنى بىر جامائەت يەنە بىر جامائەتنى بىر ئادەم يەنە بىر ئادەم) مەسخىرە قىلمىسۇن! مەسخىرە قىلنغان قەۋم (اللەنىڭ نەزىردە) مەسخىرە قىلغۇچى قەۋمدىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن،سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن.مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللاردىن (اللەنىڭ دەرگاھىدا) مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن. بىر-بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار، بىر-بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار. ئىماندىن كېيىن پىسىقى بىلەن ئاتاش(يەنى مۇئمىلەرنى پاسىق) دەپ ئاتاش نېمىدېگەن يامان-ھە! (بۇنداق چەكلەنگەن ئىشلاردىن) تەۋبە قىلمىغانلار زالىملاردۇر، ئى مۇئمىنلەر نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار(گۇمانخورلۇق قىلماڭلار) بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر. (مۇئمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار. بىر-بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار. سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرمايسىلەر. اللەدىن قورقۇڭلار. اللە (تەۋبە قىلغۇچىلارنىڭ قىلغان) تەۋبىسىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر. (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1].

قۇرئان، سۆھبەت، ئارىلىشىش، ئىزچىل يولىيورۇق، پەيغەمبەرنىڭ ئەمەلىيىتىدىكى ئۇلگىلىك ئىش-ئىزلار، يۈكسەك قەلبتىن ئۇلارغا تۆكۈلۈۋاتقان مۇھەببەت، ھەربىر شەخسكە گويا ئالاھىدە ئادەملەر سۈپىتىدە كۆڭۈل بۆلۈش، جامائەتنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىمانى تۈيغۇلارنى ئەمەلىي چىنىقتۇرۇش.

ئەنە شۇنداق بارلىق ۋاستىلار بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ قېرىنداشلىقى بىلەن ئاجايىپ ئىشلارنى مەيدانغا كەلتۈرگەن بۇ جامائەتنى ئۈيۈشقان قېرىنداشلاردىن قىلىپ تەربىيەلىدى ۋە بىر-بىرىنى مۇستەھكەملەپ، بىر-بىرىنى كۈچەيتىپ تۈرىدىغان ئۆزئارا گىرەلىشىپ كەتكەن ئاشۇ كۈچلۈك بىنانى قۇرۇپ چىقتى.

ئىسلام ئىككىنچى قېتىم غېرىب بولغان بۇگۈنكى كۈندە ئىسلامنىڭ تۇنجى غېرىبلىق مەزگىلىدە موھتاج بولغان ئىشلارغا بىز نەقەدەر موھتاج - ھە!

گەرچە ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەدە بولمىغاندىمۇ بەلكى ئوتتۇرھال دەرىجىدە بولسىمۇ! چۈنكى مۇناسىۋەت ھەرقانداق بىسمنى كۆتۈرەلەيدىغان ھەرقانداق بىسىم

[1] سۈرە ھۇجرات، 11-12-ئايەتلەر.

ئالدىدا ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالالايدىغان ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتمىسە، ئۇنداقتا جاھىلىيەتنىڭ بېسىملىرى ھەرقانداق مۇناسىۋەتنى پاچاقلاپ تاشلايدۇ.

بۇ ئىشلارغا قانچىلىك ۋاقىت كېتەر؟! مەن بۇنى بىلمەيمەن! بىراق مەن شۇنى ئېنىق بىلىمەنكى بۇنداق كۈچلۈك مۇناسىۋەت ھەقىقەتەن زۆرۈر. جاھىلىيەتنىڭ پۈتكۈل سۇيىقەستىگە تاقابىل تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بازا، لا اله الا الله ئەخلاقىدىن كەلگەن بۇ ئەخلاقنى ئۆزىنىڭ رېئال ھەرىكىتىدە جەزمەن ئەمەلىيلەشتۈرۈشى كېرەك! پەقەت شۇ چاغدىلا ئۇ اللەنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە ئېرىشەلەيدۇ. قانداق قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىشتىن قەتئىينەزەر كېتىۋاتقان يولدا قېرىنداش بولۇپ بىر-بىرىنى يۆلەپ، بىر-بىرىنى قوللاپ ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ.

***

ئۇچىنچى باسقۇچ:

ئىسلام ئۈممىتىگە يۈزلەنگەن مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى دېگەن سۆز تەكرارلىنىۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە ئىنتىزام ئىنسانلار ھاياتىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى.

ئىسلام تارقالغان مۇھىتنىڭ ھەممىسى ئاز بىر قىسمىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن ئىسسىق بەلباغ ۋە مۆتىدىل بەلباغ رايونلىرىغا جايلاشقان بولۇپ، بۇ خىل مۇھىت ئۆز تەبىئىتىدە ئىنتىزامسىز مۇھىت ھېسابلىنىدۇ!

كۆپىنچە ھالدا بۇ خىل مۇھىتتىكى ھايات كەڭرى ۋە ئازادە بولىدۇ. بىرەر ئادەمنىڭ ئاچلىق ۋە سوغۇقتىن ئۆلۈپ كېتىشى بەك كەمدىن-كەم يۈز بېرىدۇ. ئازراق يېمەكلىك بىلەنمۇ جاننى ساقلىغىلى بولىدۇ. چۈنكى بۇ جايدا كۈچنى خورايتىۋېتىدىغان ۋە يېگۈى يېمەكلىك ئۈچۈن يېقىلغۇغا موھتاج بولىدىغان دەھشەتلىك سوغۇق مەۋجۇت بولمايدۇ. شۇنداقلا ئىنسان كاللىسىدا كەلگۈسىگە قارىتا تەدبىر ۋە پىلان تۈزۈشكە موھتاج بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئېڭىدا كەلگۈسىمۇ بۈگۈن بىلەن ئوخشاش بولۇپ، بۈگۈننىڭ ئىشلىرى ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇلغان تەرتىپ ۋە كۆپ پىلان بولمىغان بىر خىل سۈرەتتە ئاخىرلىشىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئىنسان كەلگۈسى ئۈچۈن پىلان تۈزۈشكە، كۆزىنى ياكى تەپەككۇرىنى يىراق-يىراقلارغا تىكىشكە موھتاج بولمايدۇ. ئەگەر ئەتە ئۆز قىيىنچىلىقلىرى بىلەن يېتىپ كەلسە، بىز بۈگۈنكى قىيىنچىلىقلىرىمىزنى ھەل قىلۇاتقان ئىنتىزامسىزلىقنىڭ ئۆزى بىلەنلا ئۇنى ھەل قىلۇېتىمىز. شۇنداق بولغاچقا مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بۇ رايون ئاھالىسىنىڭ خاراكتېرى قاتتىق ئىنتىزامسىزلىق ۋە چىدامسىزلىق بىلەن كۆزگە

كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئۇلار چىدامچان روھنى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي نەتىجىلىرىدە ھادىسىلەر يۈز بەرگەن چاغدا قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەلسە، دەرھال ئۇنى تاشلاپ باشقا بىر ئىشنى قىلغۇسى كېلىدىغان چىدامسىز روھتىن قىلچە پەرقلەندۈرەلمەيدۇ!

سۆزىمىزنىڭ خۇلاسىسى شۇكى بۇ مۇھىتتىكى كىشىلەر يالغۇز مۇھىتنىڭ تەسىرىگە تاشلاپ قويۇلغان چاغدا بىر غەلىتە مىللەت بولۇپ، ئۇلار ئىنتىزامنى ئۆچ كۆرىدۇ. ئۇنى ئۈستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك بولمىغان ۋە ئۈستىگە ئېلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغان، نېرۋىلارنى چارچىتىدىغان ئېغىر يۈك دەپ قارايدۇ. بۇ ئىنتىزامسىز مىللەت پىلانىنى ۋە يىراقنى نەزەر سېلىشنى ئۆچ كۆرىدۇ. بۇلارنى زۆرۈرىيىتى يوق نېرۋىنى چارچىتىدىغان ئېغىر يۈك دەپ قارايدۇ. ئۇلار ئاخىرقى ھېسابتا قىزغىنلىق ئوتىنى ۋاقىتلىق يورۇتۇپ ئۆنگىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقى گويا يورۇپ باقمىغاندەك ئوچۇق قالىدىغان ۋە يېڭى تېما ئىزدەپ شاختىن-شاختا سەكرەپ يۈرىدىغان چىدامسىز مىللەتتۇر.

مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بۇ خىل خاراكتېرنى ئىسلام تاپشۇرۇۋېلىش، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن باشقا بىر خەلقنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ.

دەسلەپتىلا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئىنتىزامچانلىقى كۈچلۈك بىر ئۇممەتنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ ئۇممەت ئىنتىزامنى ئۆچ كۆرمەيدۇ، ئىنتىزامغا قارشى چىقمايدۇ، بەلكى ئۇنى ئىجرا قىلىشقا ئالدىرايدۇ ۋە ئۇنىڭ تەلەپلىرىگە بويسۇنىدۇ. بىز بۇ يەردە مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ۋە ئەسىرلەرنىڭ قالدۇقلىرى كۆمۈپ تاشلىغان بۇ ئۇممەتنىڭ خاراكتېرنى ئىسلام ئۆزگەرتكەن چارە-ئۇسۇللارنى كۆپلەپ سۆزلىمەيمىز. مەن ھەرقاچان تەرجىمھال كىتابلىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى نامازغا خۇددى جەڭگە سەپكە تىزغاندەك سەپكە تىزاتتى، دېگەن سۆزلەرنى ئوقۇغان چېغىدا بۇ ئۇممەتنىڭ ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۇممەت بولۇشى ئۈچۈن بۇ بۇيۇك تەربىيەچى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئۈچۈن قانداق تەييارلاۋاتقانلىقىدىن ھەيران قالاتتىم ۋە ھاياجانلىناتتىم بۇ دىنىنىڭ كىشىلەرنىڭ روھى دۇنياسىدا قانداق ئىشلارنى مەيدانغا كەلتۈرۈپ دەسلەپتە ساقايتىش تولمۇ قېيىنىدەك تۇيۇلغان كېسەل سۈپىتىدە ئاشكارا بولغان خاراكتېرنى قانداق ئۆزگەرتكەنلىكىدىن ئەجەبلەنىدىم!

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپنىڭ تۈپتۇز بولغانلىقىنى كۆرمىگىچە نامازنى باشلىمايتتى. ئۇنى بۇنىڭ مۆرىسىگە بۇنى ئۇنىڭ قەدىمىگە چاپلاپ مۇبارەك قولى بىلەن سەپنى تۈزلەيتتى. گويا مۇستەھكەم بىنادەك.

ئىسلام ئىنسانلارنىڭ ئاجىزلىرىغا مېھرى - شەپقەت قىلىدىغان، ئەگەر ئۇلار خاتالىق ئۆستىدە چىڭ تۇرۇۋالمىسىلا، ئۇلارنى ئەيىبلىمەيدىغان ئالىيجانابلىققا، ئىنسانىيەتنىڭ روھىنى مېخانىكا ۋە ئۆسكۈنە دەپ ئەمەس، بەلكى ھېس-تۇيغۇ دەپ قاراپ مۇئامىلە قىلغان ھەمدە ئۇنىڭدىن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان مېھرىبانلىققا ئىگە تۇرۇپ، پۈتكۈل ئىسلام تەرتىپ ۋە ئىنتىزامدۇر.

﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُواْ أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُواْ اللّهَ فَاسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللّهُ وَلَمْ يُصِرُّواْ عَلَى مَا فَعَلُواْ وَهُمْ يَعْلَمُونَ، أُوْلَئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ ﴿تەقۋادارلار يامان بىر گۇناھ قىلىپ قالسا ياكى ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلسا اللەنى ياد ئېتىدۇ، گۇناھلىرى ئۈچۈن مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ. گۇناھنى كەچۈرىدىغان اللەدىن باشقا كىم بار؟ ئۇلار قىلمىشلىرىنى بىلىپ تۇرۇپ داۋاملاشتۇرمايدۇ. ئۇلارنىڭ مۇكاپاتى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن بېرىلىدىغان مەغپىرەت ۋە ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەردۇر. بۇ يەرلەردە ئۇلار مەڭگۈ قالىدۇ. ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئېرىشىدىغان ساۋابى نېمىدېگەن ياخشى - ھە!﴾[1]

﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾ ﴿اللە-دىنغا ياردەم بېرىشكە ئۈممەتلەر ئارىسىدىن سىلەرنى تاللىدى. سىلەرگە دىندا ھېچقانداق مۇشكۈللۈكنى قىلمىدى﴾[2].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ ﴿الله سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ. لېكىن الله سىلەرنىڭ شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەرنىڭ پاك قىلىشىنى ۋە نېئمىتىنى سىلەرگە تاماملاشنى خالايدۇ﴾[3].

---

[1] سۈرە ئال ئىمران، 135-136-ئايەتلەر.

[2] سۈرە ھەج، 78-ئايەت.

[3] سۈرە مائىدە، 6-ئايەت.

ئىنتىزام ئىبادەتلەردە ئالاھىدە روشەن گەۋدىلىنىدۇ. نامازى، روزا، ھەج، زاكات قاتارلىق ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسى بولۇپمۇ نامازى ۋە ھەج ئىنتىزام بولغاندىن باشقا ۋاقتى ئېنىق بەلگىلەنگەن.

قۇرئان مۇئمىنلەرگە بىر بۈگۈن ئىجتىمائىي ئەدەپ-ئەخلاقلار دەپ ئاتاۋاتقان ئەدەپ-ئەخلاق بىلەن قوشۇپ تەرتىپ-ئىنتىزامنى ئۆگىتىدۇ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ، لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر باشقىلارنىڭ ئۆيىگە (كىرىشكە) ئىجازەت سورىمىغىچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگۈچە كىرمەڭلار. ۋەز - نەسىھەت ئېلىشىڭلار يەنى گۈزەل ئەدەپ - ئەخلاققا رىئايە قىلىشىڭلار ئۈچۈن بۇ يەنى ئىجازەت سوراپ ۋە سالام بېرىپ كىرىش تۈيۈقسىز كىرىشتىن سىلەرگە ياخشىدۇر. ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىدە ھېچ ئادەم بولمىسا، ئىجازەت بېرىلمىگۈچە كىرمەڭلار. ئەگەر سىلەرگە قايتىڭلار دېيىلسە، قايتىپ كېتىڭلار،قايتىپ كېتىش سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر. اللە سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. شەخسى تۇرالغۇ بولمىغان (يەنى دۇكان-سارايلارغا ئوخشاش) ئۆيلەرگە ھاجىتىڭلار چۈشۈپ كىرسەڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ يوقتۇر. اللە سىلەرنىڭ ئاشكارىلىغىنىڭلارنىمۇ، يوشۇرغىنىڭلارنىمۇ بىلىپ تۇرىدۇ﴾[1].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِن وَرَاء حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾ ﴿ئى مۇئمىنلەر پەيغەمبەرنىڭ ئۆيلىرىگە كىرمەڭلار، پەقەت تاماقلا چاقىرىلغان ۋاقىتلاردىلا كىرىڭلار (باشقا ۋاقىتتا رۇخسەت بىلەن كىرگەندە) تاماقنىڭ پىشىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرماڭلار، لېكىن چاقىرىلغاندا كىرىڭلارىۇ، تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن تارقاپ كېتىڭلار.(تاماقتىن كېيىن) پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرماڭلار، بۇ (يەنى تاماقتىن كېيىن پاراڭ سېلىپ ئولتۇرۇش) پەيغەمبەرنى رەنجىتىدۇ. پەيغەمبەر (بۇنى ئېيتىشقا) سىلەردىن خىجىل بولىدۇ. اللە ھەقنى(ئېيتىشتىن) خىجىل بولمايدۇ. سىلەر پەيغەمبەرنىڭ ئايالىرىدىن بىر نەرسىنى سوراپ ئالماقچى

[1] سۈرە نۇر، 27~29-ئايەتلەر.

بولسىڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراپ ئېلىڭلار. مۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ ئەڭ پاك تۇتىدۇ﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرنى تەربىيەلىگەن ئىسلام تەربىيەسى ئۇلار ئىچىدىن مېخانىكا ئاساسىدا ئەمەس، بەلكى ئىنسانىي ئاساستىكى تەرتىپ-ئىنتىزامغا ئىگە مۇنتىزىم بىر ئۈممەتنى بارلىققا كەلتۈردى. مانا بۇ ئىسلامنىڭ ئالاھىدىلىكى، چۈنكى ئۇ ئىسلام پۈتكۈل تەرەپلەردە ئىنسانىي ماشىنىغا ئايلاندۇرۇپ قويماستىن بەلكى ئىنسانىنىڭ ئىنسانىيلىقىنى قوغداپ ھايات ئىنتىزاملاشتۇرىدۇ. نەتىجىدە خىزمەت ئۆزىنىڭ ئادا قىلىنىشىتىكى نىشانى ھېسابلانغان روھى ئۇقۇملىرىنى يوقۇتۇپ قويمايدۇ.

بەلكى ئىنسان ئىزچىل تۇرده تەرتىپ ۋە ئىنتىزامغا رىئايه قىلىپ ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇق نىشانىنى بايقايدۇ. نىشان تەرەپكە ئۇسكۈنىگە ئوخشاش مەجبۇرى ئىتتىرىلمەيدۇ. بەلكى ھەر قېتىمدا ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قەتئىي ئىرادىگە كېلىدۇ.

ئىنتىزامغا رىئايه قىلغاندا ئىسلام ئۈممىتىنىڭ خىزمەت سۈرىتىده قالايمىقانچىلىق كۆرۈلمەيدۇ. چۈنكى ھەربىر خىزمەتنىڭ يوللۇق قائىده-تۈزۈملىرى بار. ھەربىر خىزمەتتە شەرىئەتنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك مەقسەتلىرى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان ئۆزى ئېلىپ بېرىۋاتقان ھەربىر ھەرىكەتته ئۇنىڭ ھەرىكىتى رۇخسەت قىلىنغان ھالال دائىرىده كېتىۋاتامدۇ ياكى بۇ دائىرىدىن چىقىپ كەتتىمۇ؟ بۇلارنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش كېرەك! شۇنداقلا قىلىۋاتقان خىزمىتىنىڭ ئەمەلىي نەتىجىسىگه قاراپ، ئۇنىڭ شەرىئەتنىڭ مەقسىتى بىلەن ئۇيغۇن بولغان ياكى بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىشى كېرەك!.

تەرتىپ-ئىنتىزام، قائىده-تۈزۈم ۋە نەتىجىلەرنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئىسلام يىراقنى كۆرەلەيدىغان چىدامچان روھنى تەربىيەلىدى. چۈنكى بۇ جايدا ھەربىر شەخسنىڭ يىراق بىر نىشانى شۇنداقلا پۈتكۈل ئۈممەتنىڭ كەڭ دائىرىلىك نىشانلىرى مەۋجۇت.

ئىسلام شەخسنى يالغۇز دۇنياغلا قارىماستىن يالغۇز بۇرنىنىڭ ئۈچىنلا كۆرمەستىن، خىزمەت قىلىدىغان ئاساستا تەربىيەلىدى. بەلكى ئۇنىڭغا بىر نىشاننى بەلگىلىدى. بۇ نىشان پۈتكۈل رېئال دۇنيادىن، پۈتكۈل ھاياتلىق ئالىمىدىن ھالقىپ،

[1] سۈرە ئەھزاب، 53-ئايەت.

غەيبى دۇنياغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە باغلىنىدۇ. نەتىجىدە ئىنسان بۇ دۇنيادا، مۇشۇ ۋاقىتتا پۈتكۈل ھېسسىي دائىرىدىن ھالقىپ كەتكەن ئەڭ يىراق بىر دۇنياغا قاراپ تۇرۇپ خىزمەت قىلىدۇ. ئۇ ئاشۇ يىراق دۇنيانى يۈرىكىدە گويا كۆز ئالدىدا كۆرگەندەك كۆرۈنىدۇ. گويا مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئەمەلگە ئېشىۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئېڭىدىكى ھەربىر مىنۇت ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىزدىنىۋاتقان ئاشۇ يىراق نىشان جەننەت ۋە اللەنىڭ مەمنۇنلۇقىدۇر. پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئېڭىدا بۇنىڭدىن يىراقراق بىر نىشاننىڭ تېپىلىشى قەتئىي مۇمكىن ئەمەس! شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەر دائىم ئاشۇ نىشان بىلەن باغلىنىپ تۇرىدۇ. ئۆزىنىڭ پۈتكۈل مەۋجۇدىيىتىنىڭ ئاشۇ نىشان بىلەن زىچ باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى؛ ئۇ بېسىۋاتقان ھەربىر قەدەمنىڭ ئاشۇ يىراق نىشانغا قاراپ كېتىۋاتقان يولدىكى قەدەم ئىكەنلىكىنى ھەر ۋاقىت ھېس قىلىپ تۇرىدۇ.

ئىسلام ئۈممەتنى شۇ ئاساستا تەربىيەلىدىكى، ئۈممەتنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئۆزىنىڭ چەكلىك مۇستەقىل مەۋجۇدىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يېكى ھازىرقى ھالىتىدە ياشاش ئىچىدىلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بەلكى ئۇنىڭ بۇ دۇنياغا سوزۇلغان ۋە بۇ دۇنيادىن ئاخىرەتكە سوزۇلغان بىر نىشانى بار. بۇ نىشان پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئىلاھى نۇرغا چاقىرىش، يەر شارىدا اللە نىڭ كەلىمىسىنىڭ ئۈستۈن بولۇشى، ۋە مۇشۇ ئۈممەتنىڭ قىيامەت كۈنى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە گۇۋاھچى بولۇشى ئۈچۈن جىھاد قىلىشقا چاقىرىش نىشانىدۇر.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿شۇنىڭدەك سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغانىدەك كىشىلەرگە، ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە شاھىت بولۇشتۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[1].

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّهِ فَإِنِ انتَهَوْاْ فَإِنَّ اللّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ﴿پىتنە تۇگىگەنگە ۋە دىن پۈتۈنلەي اللە ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾[2].

﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ﴿سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرىلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا

[1] سۈرە بەقەرە، 143-ئايەت.

[2] سۈرە ئەنفال، 39-ئايەت.

بۈيرۈپ يامان ئىشلاردىن توسىدىغان بىر جامائەت بولسۇن! ئەنە شۇلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەر﴾[1].

ئىسلام ئۈممىتى تۈلۈق ئون ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت مۇشۇ نىشاندىن قەتئىي ئايرىلماي ياشاپ كەلدى. ئۇلارنىڭ بۇ نىشانغا بولغان قىزغىنلىقى سۇسلاپ قالمىدى. ئەۋلادمۇ-ئەۋلاد نىشاننىڭ ئەملى ئىپادىسى بولغان جىھادتىن قەتئىي يالتايمىدى. مانا بۇ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ تارىختىكى ئەڭ باتۇرانە روھى!

بىراق بىز يۇقىرىدا كەڭ دائىرىدە سۆزلەپ ئۆتكەن ۋە ئۇنىڭ ئۈممەت ھاياتىدىكى تەسىرلىرىنى بايان قىلغان ئۇزۇلمەس ئېغىش قەدىمى ئىسلام ھەقىقەتلىرىدە ۋە ئۇ ھەقىقەتلىرىنىڭ كىشىلەرنىڭ روھى دۇنياسىغا تەسىرچانلىقىدا ئىزچىل چېكىنىشى كەلتۈرۈپ چىقاردى. نەتىجىدە كىشىلەر ئاستا –ئاستا مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ كەتتى. سەۋەبى روھىيەتنى كونترول قىلىدىغان جانلىق ئېتىقاد يوقالغان چاغدا مۇھىت، ئۇ بىردىن-بىر تەسىر كۆرسەتكۈچى بولۇپ قالىدۇ. دەل شۇ سەۋەبتىن ئىسلام ئۈممىتى قانۇن –تۈزۈمنى ئۆچ كۆرۈدىغان چۈۋالچاق خاراكتېرغا، پىلاننى ئۆچ كۆرۈدىغان ئىنتىزامسىزلىققا،يىراقنى نەزەر سېلىشنى ياقتۇرمايدىغان ۋە ئۇزاققا سۈزۈلغان غايىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىشقا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان چىدامسىزلىققا قايتىپ كەتتى.

ئەگەر ئۈممەتنىڭ ئەھۋالى شۇنداق بولسا ئۇلارنى تەتقىق قىلغۇچىلارغا ئېنىق بولغاندەك، ئۇنداقتا ئۇنى كىم تۈزەيدۇ؟

غەرب بىلەن ئېغىز بۇرۇن يالىشىۋاتقان سىياسىي پارتىيەلەر تۈزەپ بېرەمدۇ؟ ۋەھالەنكى ئۇلار بۇ خىل ۋەزىپىنى ئۆزلىرىنىڭ پىروگراممىسىغا كىرگۈزمىگەن؛ يەنە كېلىپ ئۇلار شۇنداق قىلايلى، دېسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ قۇربى يەتمەيدۇ. بۇ تۇللۇق بىر ئەسىردىن بۇيانقى تەجرىبە، ئۈممەت ئاشۇ بىر ئەسىر ئىچىدە غەربكە تەقلىد قىلىشقا ۋە غەربنىڭ ۋاريانتى بولۇشقا ئۆزىنى ئاتقان بولسىمۇ بىراق غەرب بىلەن ئىتتىپاقلىشىۋاتقان ۋە غەربلىشىشكە چاقىرىۋاتقان سىياسىي پارتىيەلەر بۇ ساھەدە ھېچ نەرسىنى تۈزەلمىدى. ئۈممەت ئىزچىل تۇرده ئېغىش كۈچىيىپ كەتمىگەنلا بولسا، ئۆزىنىڭ ئىنتىزامىنى ئۆچ كۆرۈدىغان، قانۇن تۈزۈمنى ياقتۇرمايدىغان، چۈۋالچاق ۋە تەرتىپسىزلىكى؛ ئوتتەك قىزغىنلىقى بىر نەچچە مىنۇت

[1] سۈرە ئال ئىمران، 104-ئايەت.

ئىچىدە قوزغىلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئىرادىلەر سۇنۇپ، تىرىشچانلىق بىكار بولىدىغان چىدامسىزلىق ئىچىدە ياشاپ كەلدى.

كوممۇنىستىك پارتىيە بۇنى تۇزەپ بېرەمدۇ؟ ۋەھالەنكى ئۇلار بۇنى ئۆزىنىڭ پىروگراممىسىغا كىرگۈزمىگەن، يەنە كېلىپ ئۇلار شۇنداق قىلايلى دېسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۇنداق قىلىشقا قۇربى يەتمەيدۇ. مانا بۇ ئىسلام دۇنياسىنىڭ كوممۇنىزم بالاسىغا ئۇچرىغان ھەرقايسى شەھەرلەردىكى ئوتتۇز يىللاردىن بۇيانقى تەجرىبە. ئەگەر ئۇلاردا ھاياتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىدە ئېغىشنى كۆچەيتىۋەتتى دېمىگەندىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئەھۋالىدىن ھېچ نەرسىنى تۇزۇتەلمىدى.

بۇ خىل مۇھىتنىڭ تەسىرىنى ئەقىدىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوقىتالمايدۇ. ھەمدە ئىسلام توغرا تەربىيەسى بىلەن تەربىيەلىنىپ، ئەقىدىنىڭ ماھىيىتىنى توغرا تونۇپ يەتكەن توغرا ئېتىقاد ئىگىلىرىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ ئۇنى ئىسلاھ قىلىشقا ئىقتىدارى يەتمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى دەل ئاشۇنداق تەربىيەلىدى. بۇ تەربىيە تۇنجى قېتىمقىدەك ئىنتىزامچان روھلارنى، مەسئۇلىيەتچان باتۇر روھ قىلىپ تەربىيەلەپ يېتىشىدىن قۇرۇپ چىقىدۇ. بۇ باتۇر روھلار ئېغىپ كېتىش تەسىرىنى يوقۇتۇپ، ئۈممەتنى تۇنجى قېتىم ئىسلام ئۈستىدە تۇپ-تۇز تۇرغان ھالىتىگە قايتۇرۇپ كېلىدۇ. بىراق بۇ زۆرۇر ئىسلاھات ھەققىدە سۆزلىشۋاتقان بىر قىسىم كىشىلەر تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشىغا يۇزلىنىش نىشانى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۈممەتنى اللە نىڭ يارىتىش مەقسىتىدىكى ياخشىلىققا قايتۇرۇپ كېلىش نىشانى بويىچە بولىدۇ.

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿سىلەر ئىنسانلار ئۈچۈن چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولدۇڭلار، چۈنكى سىلەر ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن چەكلەيسىلەر، اللە غا چوڭقۇر ئىشىنىسىلەر﴾[1].

بۇ نىشان ھەرقانداقمەدەنىيەتلەر توقۇنۇشىدىن ئەڭ ئالى ۋە ئەڭ بىباھا. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ياخشىلىقىغا ئوخشاشلا ھالقىپ كېتىدۇ.

بىر شەخس، بىر توپ، جامائەت ۋە بازا ئالدى بىلەن مۇشۇ ئۇقۇمنى ئۆزىدە يېتىلدۈرۈش، كۆپلىگەن سۆھبەت، كۆپلىگەن دەرس، كۆپلىگەن نەسىھەت ۋە

[1] سۈرە ئال ئىمران، 110-ئايەت.

كۆپلىگەن يولىورۇقلارغا نەقەدەر موھتاج، ھە؟! نەتىجىدە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ پۈتكۈل ئۈممەتنىڭ، ياكى شۇ ئۈممەت ئىچىدىن ئاۋاز قوشقان كىشىلەرنىڭ ھازىرقى كىرىزىستىن قۇتۇلۇپ، يۈكسەكلىككە ئىگە بۇلۇش ئۈچۈن ئۇلارنى مۇشۇ سۈپەت ۋە مۇشۇ ئەخلاق بۇيىچە تەربىيەلەپ چىقىدۇ.

***

ئەنە شۇ ئوخشىمىغان ساھەلەر ئىچىدىكى كۆپلىگەن باسقۇچلار ئىچىدىن تاللانغان تەربىيەنىڭ مۇھىم ئۈچ باسقۇچى! ئۇ قانداقتۇر خيالى ئۇقۇم ياكى توقۇنۇش ئەمەس! بەلكى ئۇ زەھەرخەندىلىك بىلەن ماراپ ياتقان جاھالىيەتكە تاقابىل تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالالايدىغان تەلەپكە لايىق بازا قۇرۇپ چىقىشنىڭ زۆرۈر شەرتلىرى.

بىز تەربىيە ھەققىدە ۋە مېڭىشقا تېگىشلىك يول ھەققىدە سۆزلىگەن چېغىمىزدا مەسىلىنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىر قىسىم مىساللىرىنى سۆزلەپ ئۆتكەن بۇ زۆرۈر باسقۇچلارنى مەقسەت قىلمىز. بۇ مىساللار ۋە بىز تېخى سۆزلىمىگەن باشقا مىساللاردىن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، بىزنىڭ ئالدىمىزدا تەربىيە مەيدانىدا ناھايىتى ئۇزاق بىر يول بار. بىز ئەمدى نېمە ئىش قىلمىز دېگەن سوئالنى قويۇشتىن ئىلگىرى، بۇ يولدىن ماڭمىساق قەتئىي بولمايدۇ.

بىز تەربىيەنىڭ بەزى مەيدانلىرىنى كېسىپ ئۆتتۈق ۋە تېخى يولنىڭ ئاخىرىغا يېتىپ بارمىدۇق. يەنە بەزىلىرىمىز تېخى مېڭىشقا باشلىمىدۇق. تەربىيە مەيدانىدىكى ھەرقانداق ئالدىراقسانلىق ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدۇ. چۈنكى بۇ ئۇلسىز ياكى پۈختا بولمىغان ھۇل ئۈستىگە بىنا قورغانغا ئوخشايدۇ. بىنا ئۈستىگە كۆتۈرۈلگەنسېرى يىقىلىپ چۈشۈش خەۋپىگە دۇچ كېلىدۇ.

يولنى ئۇزاق ھېسابلاپ، بۇ جايدا ئەڭ قىسقا بىر يول بار، دەپ قارايدىغان كىشىلەر تەجرىبىدىن ئىبرەت ئېلىشى كېرەك. بۇ تەجرىبە مەيلى ھامات تەجرىبىسى بولسۇن ياكى سۈداندىكى سىياسىي تەجرىبە بولسۇن ئوخشاشلا ئەھمىيەتلىك. ئەگەر بىز ھادىسىلەردىن ئىبرەت ئالمىساق، ئۇنداقتا بۇ بىزنىڭ تەربىيەمىزنىڭ يېتەرسىزلىكى، ۋە داۋالاشقا مۇھتاج ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ قالىدۇ.

بىز يۇقىرىدا ئىسلام مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئوتتۇرسىدىكىئىختىلاپنىڭ سەۋەبچىسى بولغان ئاساسلىق ئىككى مەسىلە ئۈستىدە كەڭ دائىرىدە سۆزلەپ ئۆتتۇق. ئەمدى تۆۋەندە ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى

توغرىسىدىكى سۆزىمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىلگىرى مەيداندا يۈز بېرىۋاتقان باشقا بىر قىسىم مەسىلىلەر ئۈستىدە تېز ھەم قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتىمىز.

رەھبەرنىڭ يول - يورۇقىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنۇش

بۇ مەسىلە ئىسلام مەيدانلىرىدا خىزمەت قىلىۋاتقان جامائەتلەر ئىچىدە بۆلۈنۈش پەيدا قالغانلىقى ئۈچۈن، ئاشۇ جامائەت ئەزالىرىغا ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش بىلەن جامائەتتىن ئايرىلىپ كېتىش ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىيارلىق بېرىلدى. ياكى ئۇلار ئەگەر ئاڭلىمىسا ۋە بويسۇنمىسا، ئايرىلىپ كېتىش توغرىلىق تەھدىت سېلىندى. نەتىجىدە بەزىلەر تەھدىتكە دۇچ كەلگەنلىكتىن كۆڭلىدىكى ئوخشىمىغان نۇقتىئىنەزەرلىرىنى يوشۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. يەنە بەزىلەر يېڭى بىر ئىسلام جامائىتى تەشكىللەش ئۈچۈن، ياكى پۈتكۈل ئىسلام خىزمىتىدىن ۋاز كېچىپ يوقۇلۇش دولقۇنلىرىغا غەرق بۇلۇش ئۈچۈن جامائەتتىن ئايرىلىپ چىقىشنى تاللىدى.

ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش مەسىلىسى ماھىيەتتە تەربىيە بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بىرى. بىراق بۇ جايدا بۇ مەسىلىنى ئىلاھى بازا ئۈچۈن زۆرۈر بولغان تەربىيە باسقۇچلىرىدىن بەك يىراقتا قۇيۇپ سۆزلەشكە تۇغرا كەلدى. چۈنكى بىز ئەگەر سۆزىمىز ئۈزۈراپ كېتىدۇ دېمىگەن بولساق، ئەلۋەتتە بۇ جايدا بىر قىسىم گەۋدىلىك مىساللارنى سۆزلەپ ئۆتۈشنى تاللىۋالغان بولاتتۇق!.

بۇ جايدا ھەقىقەتەن مۇنداق بىر مەسىلىنى سۆزلەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. بىز قۇرۇپ چىقىشنى ئويلاۋاتقان، مۇۋاپىق شارائىت يار بەرگەن ۋاقىتتا – دۆلەت قانداق دۆلەت؟!

ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى ئۇلۇغ رەھبەر (خەلىپە) قۇرۇپ چىققان «شۇرا دۆلىتى[1]»مۇ ياكى پۇقرالارنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلاپ، ئىجرا قىلىشتىن باشقا ھوقۇقى بولمايدىغان، دۆلەتنىڭ يولىورۇق ۋە ھەربىكەتلىرى توغرۇلۇق مۇنازىرىلىشىش پۇرستى ئۇلارغا قەتئىي بېرىلمەيدىغان ھەممە ئىشنى ئەسكىرى كۈچكە تايىنىپ بىر تەرەپ قىلىدىغان مۇستەبىت دۆلەتمۇ؟!

كۆپلىگەن جامائەتلەرنىڭ قارىشىچە بۇ جامائەت ئىچىدە پەقەت جامائەت «مەسئۇل»لىرىلا ئۆزئارا مۇنازىرىلىشىشكە ھوقۇقلۇق ئەگەر ئۇلار بىر قارارنى

[1] شۇرا دۆلىتى – دۆلەت رەھبىرى خەلقلەر بىلەن ئورتاق پىكىرلىشىش ۋە مەسلىھەتلىشىش ئاساسىدا بېكىتىدىغان ۋە قارار چىقىرىدىغان؛ پۇقرالار رەھبەرنىڭ خاتالىقىنى ۋە ئۆزلىرىنىڭ پىكىر – تەلەپلىرىنى ئۇچۇق ئېيتالايدىغان «كېڭەش دۆلىتى».

چىقارسا، بارلىق جامائەت ئەزالىرى بۇ قارارنى قوبۇل قىلىشى لازىم. ئاشۇ «مەسئۇل»لاردىن باشقا كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئېتىراز بىلدۈرمەستىن بۇ قارارنى ئاڭلىشى ۋە بويسۇنۇشى لازىم. ئەگەر بۇ جامائەتلەر «ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش»نى رەت قىلسا، جامائەتتىن «ئايرىۋېتىش»تىن ئىبارەت قارشىلىق بولغۇچىلاردا بېرىلىدىغان «جازا»غا ئۇچرايدۇ.

بىز سۆزلىمىسەك قەتئىي بولمايدىغان مۇنداق بىر ھەقىقەتنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشىمىز كېرەك! ئەگەر جامائەت رەھبىرىنىڭ ئەزالىرىغا ئۆزىنىڭ سۆزىنى «ئاڭلىتىش ۋە بويسۇندۇرۇش» ھوقۇقى بولمىسا، ئۇنداقتا بىرمۇ جامائەت ئەمەلىيەتتە بارلىققا كەلمەيدۇ. بىز مۇنداق بىر تارىخىي ھەقىقەتنى ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇشىمىز كېرەك! ئەلى - اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن - نى مەغلۇپ قىلىۋەتكىنى ئۈنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىغان ئەسكىرى ئىدى. بۇ ئەسكەر قومانداندان بىلەن مۇنازىرىلىشىپ تەكشۈرمىگۈچە ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنمىدى. قومانداندان ئۆز پىلانى بويىچە چىقارغان قارارىنى بۇ ئەسكەر بۇزۇۋەتتى.

بۇ ھەقىقەت، بىراق يەنە بىر تەرەپتىكى ھەقىقەت شۇكى، جامائەت ئىچىدىكى بىر نەچچە ئادەمنىڭ «مەسئۇل»لۇق سالاھىيتى بىلەن ھوقۇقنى كونترول قىلىۋېلىپ، باشقىلارنى ئۆزىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشقا ۋە ئېتىراز بىلدۈرمەستىن ئۆزىگە بويسۇنۇشقا مەجبۇرلىشى شەرىئەتكە قارشىلىق قىلىش بولغاندىن باشقا – بۇلارنى ھازىر بايان قىلمىز – مۇشۇ جامائەتلەرنىڭ كۆپ قىسمىنى «ئەسكەر» تەربىيەلەيدىغان، ئەمما رەھبەر تەربىيەلمەيدىغان بىرىنچى رەھبەر دۇنيادىن كەتكەندىن كېيىن مەسئۇللۇق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدىغان ئىككىنچى سەپنى بارلىققا كەلتۈرۈشكە ئىقتىدارى يەتمەيدىغان قىلىپ قويىدى.

تەربىيەدىكى تەلەپ – بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك – رەھبەرگە بويسۇنىدىغان ئەسكەرلەر بولىدىغان شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا رەھبەر دۇنيادىن كەتكەندىن كېيىن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالايدىغان رەھبەرلەر بولالايدىغان جامائەت تەربىيەلەشتۈر، ھەرقانداق رەھبەر بىر كۈنلەردە بۇ دۇنيادىن ئايرىلىدۇ. بۇ پەيغەمبەرنىڭ تۇتقان يولى پەيغەمبەر ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ باتۇر ئەسكەرلەرنى شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ بۈيۈك رەھبەرلەرنى مەيدانغا كەلتۈردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز ئەگەشكۈچىلىرىدە ئىنسان روھىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان شەخسىي تەرەپ بىلەن ئىجتىمائىي تەرەپنى ئوخشاشلا يېتىلدۈرگەن. تۇغرا، ئىجتىمائىي تەرەپنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن

شەخسىي تەرەپكە بېسىم ئىشلىتىش ئىتائەتمەن ئەسكەرلەرنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. ئۇلار قوماندانغا بويسۇنۇپ ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىدۇ. ئەمما مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا يارايدىغان شەخسلەرنى يېتىشتۇرۇپ چىقالمايدۇ.

دۆلەت قۇرۇشتىن بۇرۇنقى دەۋەت خىزمىتى يولنىڭ ھەربىر بۇرۇلۇشى نۇقتىسىدا ئاشكارا بولىدىغان زور مەسئۇلىيىتى بار خىزمەت. ئەگەر شەخسلەر بويسۇنۇش ۋە ئىجرا قىلىشتىن باشقىنى ياخشى قىلالمىسا، ئۇنداقتا «مەسئۇل»لارنىڭ خاتالىشىشى سەۋەبىدىن پۈتۈن جامائەتنىڭ «تۇيۇق يول»غا كىرىپ قىلىشى نېمىدېگەن ئاسان – ھە!

بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك «شەرىئەتكە قارشىلىق قىلىش» دېگىنىمىز، ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش چوقۇم شەرىئەتنىڭ قائىدە – پىرىنسىپلىرىغا ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك دېگەنلىكىمىزدۇر.

چۈنكى «بويسۇنۇش ياخشى ئىشقا قارىتىلغان»!

«مەسئۇل»لارغا بويسۇنۇش شەرتسىز ئەمەس! شۇنداقلا مۇنازىرە، سۆھبەت ۋە مەسلىھەتسىز ئەمەس!

بىز ئىسلام خىزمىتىنىڭ رېئاللىقىدىن ئىشىنىڭ نەقەدەر قىيىنلىقىنى ۋە مۇشۇ قىيىنلىق تەرەپتە تەربىيەدىكى يېتەرسىزلىكنىڭ دائىرىسىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىر نەچچە مىساللارنى كەلتۈرىمىز.

جامائەتلەر ئىچىدىن بىر جامائەت «بىز كىمكى: «لا إله إلا الله» دېسە، گەرچە ئۇ ئىسلام ئەمەللىرىدىن ھېچقانداق ئەمەل قىلمىسىمۇ، ئۇ مۇئمىن دەپ ئېتىقاد قىلىمىز» دېسە، - بۇ قۇرئان ۋە ھەدىسكە ئاشكارا قارشى كېلىدىغان ئىرجائىي ئېقىمدىكى ئازغۇنلارنىڭ سۆزى – ئۇنىڭدىن كېيىن ئەزالىرىنى مۇشۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا مەجبۇرلىسا ياكى قارشىلىق قىلغۇچىلارنى جامائەتتىن ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالسا.

جامائەتلەر ئىچىدە سۈننەت مۇھىم ئەمەس. بىزنىڭ سۈننەت ھەققىدە «ئىجتىھات » (تەتقىق قىلىش) ھوقۇقىمىز بار. بىز بۇرۇنقىلار ئىشەنچلىك دەپ ھۆكۈم قىلغان ھەدىسنى ئىشەنچلىك ئەمەس بۇرۇنقىلار ئىشەنچلىك ئەمەس ھۆكۈم قىلغان ھەدىسنى ئىشەنچلىك دەپ قارايمىز. گەرچە ھەدىسشۇناسلار ئىشەنچلىك ۋە كۈچلۈك ئاساسقا ئىگە ھەدىس دەپ قارىغان بولسىمۇ، بىراق بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىزغا ماس كەلمەيدىغان ھەدىسلەرنى بىز رەت قىلىمىز. دېسە، ئۇنىڭدىن

كېيىن جامائەت ئەزالىرىنى مۇشۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا زورلىسا ياكى قارشىلىق قىلغۇچىلارنى جامائەتتىن ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالسا.

جامائەتلەردىن بىر جامائەت اللەنىڭ شەرىئىتىنى ئىنكار قىلىدىغان، بۇگۈنكى دەۋردە كىشىلەرنىڭ شەرىئەتكە ئاساسلىنىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق دەپ قارايدىغان، ئىسلام دىنىنى ئۆزىنىڭ ئىدىيەۋى پىرىنسىپلىرىدىن بىر پىرىنسىپ دەپ قارىماستىن، بەلكى سوتسىيالىستىك ئەرەب مىللەتچىلىك ئىدىيەسىنى ئۇنىڭ ئورنىغا دەسسىتىدىغان پارتىيەلەر ئىچىدە ئەكس ئەتكەن شەيتانلار بىلەن ئىتتىپاقلىق ئورنىتىپ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن ئەزالىرىنى بۇ ئىشتا ئۆزىنى قوللاشقا ۋە بويسۇنۇشقا مەجبۇرلىسا ياكى قارشىلىق قىلغۇچىلارنى جامائەتتىن ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالسا.

مۇشۇنداق ئىشلار يۈز بەرگەن چاغدا بىز «ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش» پىرىنسىپىنى شەرىئەت ۋە تەربىيە تەرەپتىن ياخشىراق مۇزاكىرە قىلىپ بېقىشىمىز كېرەك! شەرىئەت تەرەپتىن قارىغاندا «بويسۇنۇش» شەرىئەتتىكى «توغرا ئىشلاردا بويسۇنۇش لازىم» دېگەن پىرىنسىپقا ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك! شۇنداقلا بۇ جامائەتنىڭ ئاساسى پروگراممىسىدا ياكى تەربىيە نىزاملىرىدا مەسئۇللار شەرىئەتكە قارشى خاتالىقلارنى سادىر قىلغاندا، ئۇلارنى بۇ خاتالىقتىن چەكلەيدىغان پىرىنسىپلار بولۇشى كېرەك! تەربىيە تەرەپتىن قارىغاندا – بۇ شەرىئەت تەرەپ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك – ئەزالار قاچان بويسۇنۇپ، قاچان بويسۇنۇشنى رەت قىلىدىغانلىقىنى مەسئۇللارنى ھەقىقەتكە قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئۇلارغا قاچان ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرىدىغانلىقىنى بىلۈپلىشى ئۈچۈن، ئۇلار چوقۇم اللەنىڭ دىندا ئالىم بولۇشى كېرەك! شۇنداقلا ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇش تەرەپتىن قارىغاندا مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالىغۇدەك دەرىجىدە تەربىيەلىنىشى كېرەك! چۈنكى ئۇلار «توغرا مەيدان»غا قارشىلىق قىلىپ تۇرۇپ، ئىجرا قىلغان ھەرقانداق ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇشلىرىدىن اللە ئالدىدا جاۋابكار بولىدۇ. شۇنداقلا ئۆزلىرى تەشەببۇس قىلىۋاتقان دەۋەتكە اللە ئالدىدا مەسئۇل بولىدۇ. ئۇلارنىڭ: ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا﴾ ﴿بىز ھەقىقەتەن باشلىقلىرىمىزغا، كاتتىلىرىمىزغا بويسۇنىدۇ، ئۇلار بىزنى توغرا يولدىن ئازدۇردى﴾[1] دېگەن سۆزلىرى اللە ئالدىدا سەۋەب بولالمايدۇ. جامائەت مەسئۇللىرى – ئۇلارنى ھەقىقىي ساپ دىل كىشىلەر دەپ

[1] سۈرە ئەھزاب، 66- ئايەت.

قارىغاندىمۇ – جامائەت ئەزالىرىنى قىينايدىغان ئىشلارنى قىلىۋەرسە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەزالارنى ئاڭلاشقا ۋە بويسۇنۇشقا زورلىسا ياكى قارشىلىق قىلغۇچىلارنى جامائەتتىن ئايرىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالسا، ئۇنداقتا بۇندىن ئىلگىرى بىر قانچە قېتىم پەيدا بولغان چوڭ بۆلۈنۈشلەر داۋاملىق پەيدا بولىدۇ توغرا شەرئىيەت قانۇنلىرىغا رىئايە قىلمىغۇچە ئىسلام خىزمىتى داۋاملىق چېچىلىپ كېتىدۇ. خىزمەت قىلىۋاتقان جامائەتلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىدا يېتىلدۈرگەن ھەقىقىي ئىسلام روھىنى ئەمەلىلىيلەشتۈرۈشتىن داۋاملىق يىراقتا قالىدۇ.

لاياقەتلىك رەھبەر

بىز يۇقىرىدا ئىسلام خىزمىتىنى پارچىلايدىغان ۋە ئۇنى بۆلۈۋېتىدىغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى كىشىلەر قايىل بولۇش، ياخشى كۆرۈش، قەدىرلەش ۋە ھۆرمەتلەش تۈيغۇسى بىلەن قەلبىدىن خۇشاللىنىپ ۋە بويسۇنۇپ ئەگىشىدىغان چوڭ رەھبەرلىكنىڭ يوقۇلۇشى ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتۇق. چوڭ رەھبەرلىك يوقالغان چاغدا بىر – بىرىگە قارشى تۇرىدىغان، بىر – بىر مەيدانغا كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئىدىيەسى ۋە ئۆز مەيدانىدىن پەخىرلىنىپ، بىرلىك ۋە ئۇچرىشىش ھاسىل قىلالمايدۇ.

بىز يەنە ئاشۇ لاياقەتلىق چوڭ رەھبەرلىكنى مەيدانغا كەلتۈرىدىغان بىرەر «ۋاستە»گە ئىگە بولالمايمىز. بەلكى بىز بۇ ئىشتا اللەغا تايىنىمىز، نەتىجىدە اللەنىڭ بىزنى نىشانىمىزغا يەتكۈزۈشىگە مۇۋاپىق بولالىشىمىز مۇمكىن، دېدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن ئېلىپ ئېيتقاندا اللەنىڭ تۆۋەندىكى سۆزى بويىچە ئىمتىھان ۋە سىناقلار جەريانىدا رەھبەرلىك نامايان بولىدۇ ۋە ئايرىلىپ چىقىدۇ، دېدۇق.

﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ﴾ ﴿«اللە يامانىنى ياخشىدىن – مۇناپىقنى مۇئمىنىدىن – ئايرىمىغۇچە مۇئمىنلەرنى سىلەرنى – ھازىرقى پېتىكىلارچە قويمايدۇ. اللە سىلەرنى غەيبىدىنمۇ خەۋەردار قىلمايدۇ﴾[1]

بىز بۇ جايدا بۇ ئىش توغرۇلۇق يېڭى بىر مەزمۇنىنى قوشۇمچە قىلمايمىز. بەلكى بىز بۈگۈنكى ۋاقىتتا ئىسلام خىزمىتىگە «مەسئۇل» بولالايدىغان لاياقەتلىك رەھبەرلىك ھەققىدە قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتىمىز. بىزنىڭ دېمەكچى بولغىنىمىز

① سۈرە ئال ئىمران، 179- ئايەت

شۇكى، خىزمەتتىكى ئاجىز شارائىتلار بىردەك ئىچكى – تاشقى ئامىللار سەۋەبلىك غايىگە نىسبەتەن بەك نازۇك مەسىلە، ئىچكى جەھەتتىن بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن «نادانلىق» ھالىتى مەۋجۇت. بۇ نادانلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىسلامنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق غېرىبلىق مەزگىلىدىكى ئاساسلىق سەۋەب، تاشقى جەھەتتىن سۈيىقەستچى زەھەرخەندە يەھۇدىي – خرىستىيانلارنىڭ دۈشمەنلىكى مەۋجۇت بۇ دۈشمەنلەر ئىسلام خىزمىتىنى زىيانكەشلىك قىلىش ۋە ئۇنى باستۇرۇشقا ئۇرۇنۇش ئۈچۈن پۈرسەتنى قولدىن بەرمەيلا قالماستىن بەلكى تېخىمۇ كۆپ پۈرسەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، پۈتۈن كۈچنى توپلاپ ئىسلامغا قارشى زەھەرلىك پىلانلارنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولىدۇ.

بۈنداق نازۇك ئەھۋالدا ئىسلام خىزمىتى مەيدانىدا بىر مۇنچە «مۇرەككەپ قىينىچىلىقلار» پەيدا بولىدۇ.

ياشلار ئىسلامنىڭ ھەقىقىي كۈچىنى يەنى ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى قۇرئان ۋە ھەدىستە كۆرسىتىلگەندەك تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا ئەمەلىيلەشكەندەك قوبۇل قىلغان چاغدا، ھەمدە ياشلار بۈگۈنكى مەۋجۇت رېئاللىقنىڭ مۇشۇ ھەقىقەتلەردىن تولىمۇ يىراقتا قالغانلىقىنى كۆرگەن چاغدا، ئۇلارنى ئوتتەك قىزغىنلىق چىرمىۋالىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى چۈشەنگەن ھەقىقەتكە بولغان ئىخلاسمەنلىكى ئۇلارنى بۇ رېئاللىقا سۈكۈت بىلەن قاراپ تۇرماسلىققا ئۇنى كۈچ بىلەن يوقۇتۇش ئۈچۈن دەرھال ھەرىكەتكە كېلىشكە ئۈندەيدۇ. مانا بۇ جايدىن تۇنجى خەتەر كېلىپ چىقىدۇ. بۇ ھەل ئىسلام دۈشمەنلىرىگە ئىسلام ھەرىكەتلىرىنى «تېررورچى» دېگەن تۆھمەت بىلەن يوقۇتۇش پۈرسىتىنى ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ چاغدا ياشلارغا: «ھەي، قولۇڭلارنى يىغىڭلار، ھۆكۈمەتلەر بىلەن ئاشكارا قارشىلاشماڭلار. چۈنكى بۇ قىلچە ئەھمىيىتى يوق بىر ئىش. ياخشىسى تەربىيەگە قايتىڭلار» دېيىلسە، شۇئان ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقى يوقىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى (بۇ يولدىن) چېكىنىپ، باتۇرانە قىياپەتتە بىر چەتكە چىقىپ قاراپ تۇرىدۇ. ئۇزاق ئۆتمەي دولقۇنلار ئۇلارنى يۇتۇپ كېتىدۇ – دە ئاستا – ئاستا يوقىلىدۇ.

ھازىرقىدەك ئاجىز شارائىتتا ئىسلام خىزمىتىگە مەسئۇل بولىدىغان لاياقەتلىك رەھبەتلىك كىشىلەرگە تولۇق تەربىيەۋى ئېنېرگىيەنى بېرەلەيدىغان، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۇلارغا «بويسۇنىدىغان ھەمدە كىشىلەرنى ئۇلارنىڭ ئىسلام خىزمىتىگە بولغان قىزغىنلىقىنى ئۆچۈرۈۋەتمەك، كېتىۋاتقان يولدىن قاچۇرۇۋەتمەي،

ئۈمىدسىزلىكنىڭ يۈتۈپ كېتىشىگە يوقلىشىنىڭ يەپ كېتىشىگە تاشلاپ بەرمەي ئۆزىگە بويسۇندۇرالايدىغان رەھبەرلىك بولۇشى كېرەك!»

بۇ ھەقىقەتەن ئېغىر ۋە مۇرەككەپ قىينىچىلىق. بىراق بۇ مەككىدىكى تۇنجى غېرىبلىق مۇسۇلمانلارنى بىئارام قىلغان قىينىچىلىقنىڭ دەل ئۆزى شۇ! ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن تولۇق تەربىيەۋى ئېنېرگىيەنى قوبۇل قىلاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە قۇرەيشىلەرنىڭ چىدىغۇسىز ئازاب – ئوقۇبەتلىرىگە ئۇچرايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ۋەھىينىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن «قولۇڭلارنى يىغىڭلار» دەيتتى. ئۇلار ئىتائەتمەنلىك ۋە ئۈمىدۋارلىق بىلەن سۈكوت قىلاتتى. ئېنېرگىيە ئۇلارنىڭ قەلبىدە ئۆچمەيدىغان ۋە يوقالمايدىغان جانلىق كۈچ ئىدى. ئۇلار رەھبەرلىككە بويسۇنۇشتىن قەتئىي چېكىنمەيتتى. بەلكى رەھبەرلىك بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ اللەنىڭ شەپقىتىگە كۆز تىكەتتى.

بۈگۈن بۇ جايدا تەبىئىيلا پۈتكۈل ئىنسانىيەت تارىخىدىكى پەيغەمبەرنىڭ تەڭداشسىز رەھبەرلىكى بىلەن ئوخشاش سەۋىيەدىكى رەھبەرلىك ھەرگىز مەۋجۇت بولمايدۇ. بىراق «پەيغەمبەرنىڭ يولى» ئىنسانىي دەرىجىدە ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ ئۇلگىسى قىلىپ بېكىتىلدى.

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ ﴿سىلەرگە - اللەنىڭ، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلىدىغان ۋە اللەنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە- اللەنىڭ ئەلچىسى ئەلۋەتتە ياخشى ئۇلگىدۇر﴾[1].

بىراق پەيغەمبەردىن «ئۇلگە» نى قوبۇل قىلىدىغان ۋە «پەيغەمبەرنىڭ يولى» نى ئۆزىنىڭ توغرا سۈرىتىدە ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان رەھبەر اللە تۇنجى غېرىپلىقىنى پەيغەمبەرنىڭ قولىدا يوقتىشى ئۈچۈن، ھازىرقىدەك ئاجىز شارائىتقا كېرەكلىك ئالاھىدە خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۈرگەن؛ رەھبەرلىككە مۇناسىپ سۈپەتلەرنى ئۆزىدە مۇجەسسەملىگەن تەڭداشسىز ئىنسان بولۇشى كېرەك! مانا بۇ قايسى خىل ئەھۋالدا بولمىسۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكەندەك، «غېرىب» لارنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسىدۇر.

«غېرىبلارغا مۇبارەك بولسۇن! ئۇلار مىنىڭ كىشىلەر بۇزۇۋەتكەن يولۇمنى تۈزەيدۇ»[2].

---

① سۈرە ئەھزاب، 21- ئايەت.

② تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

بۇ رەھبەرلىك ھازىرقىدەك ئاجىز شارائىتقا ماسلىشالايدىغان دەرىجىدە بولۇشقا تېگىشلىك سۈپەتلەر بىلەن بارلىققا كەلگەن چاغدا... مەيداندا چېچىلىپ كەتكەن ھەر قايسى جامائەتلەر توغرا يولنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇزاققا قالماي، مۇشۇ رەھبەرلىك ئەتراپىغا ئۈيۈشىدۇ.

جاھىلىيەت بۇ رەھبەرگە چىدىيالمىغان چاغدا، بۇندىن ئىلگىرىكى دەۋەت يېتەكچىلىرىنى ئۆلتۈرگەندەك، رەھبەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئۆلۈمىدىن دەۋەتنىڭ يېڭى قوللىغۇچىلىرى تۇغۇلىدۇ. تۇغرا يول ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن «مەشئەل» مەڭگۈ ئۆچۈپ قالمايدۇ.

جاھىلىيەت مەكتەپلىرىدە ئوقۇشقا بۇلامدۇ؟

ئۆزىنى دەۋەتكە بېغىشلىغان بىر تۈركۈم ئىخلاسمەن قىزىققان ياشلاردىن خەتەرلىك بىر كۆرۈنۈش كېلىپ چىقىۋاتىدۇ.

مەلۇم بىر ياشنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى ئوقۇش ھاياتى ئاخىرقى يىلغا قەدەم قويغان چاغدا، ئۇ تۈيۇقسىزلا ئوقۇش تاشلايدۇ. چۈنكى بۇ (ئۇنىڭ نەزىرىدە) جاھىلىيەت ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن كۈندىلىك تۈرمۇش چىقىمىغا يەتكۈدەك ئاددىي خىزمەتتىن بىرنى تېپىپ ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى بوشلۇقنى «مەن ئۆزۈمنى تىزگىنلىدىم، كۆڭلۈمنىڭ قىزىقىشلىرىنى يەڭدىم. دۇنيا ھاياتىنىڭ گۈزەللىكلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلدىم، الله ۋە دەۋەت ئۈچۈن ئىخلاسمەن بولدۇم. مەن ئۆزۈمنى ھەقىقىي ئۇلۇغگە ئايلاندۇردۇم» دېگەن ھېسسىياتلار توشقۇزىدۇ.

بىز يۇقىرىدا ئىدىيەۋى ھۇجۇم ھەققىدىكى سۆزىمىزدەك مائارىپ پىروگراممىلىرىنى يولغا قويۇش ئىدىيەۋى جەھەتتە ھۇجۇم قىلىشنىڭ ئەڭ خەتەرلىك ۋە ئەڭ چوڭ ئامىللىرىدىن بىرى ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك بىز مەكتەپ ۋە ئىنستىتۇتلاردىكى «ئوقۇش پىروگراممىلىرى» نىڭ دۇشمەنلىرىمىز بىزنى ئىسلامدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن ئورناتقان ئوپئوچۇق جاھىلىيەت «پىروگراممىلىرى» ئىكەنلىكىدىن قىلچە گۇمانلانمايمىز. ئەگەر بۇ پىروگراممىلارنىڭ دائىملىق ۋەتەن، مىللەت، ئەلمانىي ۋە سوتسىيالىزم تەشەببۇسلىرىنى تارقىتىش ۋە اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان كىشىلەرنى ھەر دائىم خەلقىقە تونۇشتۇرۇشتىن باشقا ھېچقانداق رولى بولمىغان تەقدىردىمۇ، ئەلۋەتتە بۇ گۇناھ جەھەتتە يېتەرلىك بولغان بولاتتى.

بىراق ئەمەلىيەتتە بۇ خىل باسقۇچلاردىن قانداقتۇر بىرەر باسقۇچتا توختاپ قالمايدۇ. بەلكى ئاخىرقى ھېسابتا بەندىلەرنى اللەغا ئىبادەت قىلىشتىن ۋاز كەچۈرۈشنى نىشان قىلىدىغان دىنغا قارشى ئىلىم ۋە مەدەنىيەتنى قۇرۇپ چىقىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا بۇ جاھىلىيەت مەدەنىيىتىدىن چېكىنىشنى ۋە جاھىلىيەت مائارىپىدىن تۈيۈقسىزلا قول ئۈزۈشنى قارار قىلغان بۇ ياشىنىڭ ئىخلاسمەنلىكىدىن بىز گۇمانلانمايمىز. گەرچە بۇنىڭدا ئاڭدىكى يېتەرسىزلىكىنى كۆرستىپ بېرىدىغان ئېغىر خاتالىققا يول قويۇلغان بولسىمۇ! بىز بۇ تەتقىقاتتا بىر قانچە قېتىم يالغۇز ئىخلاسمەنلىكنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك بولمايدۇ. اللە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا كۆرسەتكەندەك ئىخلاس بىلەن بىرگە پاراسەت بولۇش كېرەك، دېدۇق.

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي﴾ ﴿ئېيتقىنكى بۇ مىنىڭ يولۇم. مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەن مۇئمىنلەر كىشىلەرنى اللە تەرەپكە ئاڭلىق تۇرده دەۋەت قىلىمىز﴾[1].

مۇشۇ خىل شەكىلده ئوقۇش تاشلاۋاتقان ياشلار بىخەۋەر قالغان ئىش مۇنداق بىر نەچچە تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بىرىنچى تەرەپ: ئەگەر بىز جاھىلىيەت ئىلمىي ۋە جاھىلىيەت مەدەنىيىتى دېگەن باھانە بىلەن ئىلىم ۋە مەدەنىيەت ئۆگىنىشتىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچسەك، ئۇنداقتا بۇ دۇشمەنلىرىمىز بىزگە قارشى پايدىلىنىدىغان قوراللاردىن بىرنى مەيدانغا كەلتۈرگەن بولىمىز.

چۈنكى كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا نادانلىق دەۋەت بىلەن، ئىلىم دىندىن چېكىنىش ۋە دىننى رەت قىلىش بىلەن باغلانغان. (يەنى كىشىلەر دىنى ئالىملار مەكتەپتە ئوقۇمايدۇ، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلار دىنسىز بولىدۇ دەپ قارايدۇ) مانا بۇ دەل ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى مەيدانغا كېلىشتىن بۇرۇنقى ھالەت ئىدى. دۇشمەنلەر كىشىلەرنى دىندىن نەپرەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئاشۇ ھالەتتىن ياخشى پايدىلانغان ئىدى.

ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى - بىز ئۇ ھەققىدىكى سۆزىمىزنىڭ باشلانمىسىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك- شۇكى يېڭى دەۋەتنى ئېلىپ بارغۇچىلار «يېڭى مەدەنىيەت» ۋە تەرەققىياتنى قوبۇل قىلغان ئەپەندىلەر ئىدى بىراق ئۇلار

① سۈرە يۈسۈف، 108- ئايەت.

شۇنداق تۇرۇپ دىنغا قايتتى ۋە دىنى دەۋەت ئىلىپ باردى... بۇ دۇشمەنلەر ئۇچۇن چىدىغۇسىز تاسادىپىيلىق بولدى. يەنە كېلىپ كۆپلىگەن دۇشمەنلەرنى ئۆز پىلانىدىن گۇمانلاندۇرۇپ قويدى. ھەمدە ئۇلارنى ئۆچمەنلىكى كۇچلۇك بولغانلىقتىن- ئىسلام خىزمىتىگە ۋەھشىيلەرچە زەربە بېرىدىغان قىلىۋەتتى. ئاخىردا بۇ زەربىلەرنىڭ نەتىجىسىدە اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن بازا تېخىمۇ كېڭىيىپ كۆپلىگەن ياشلار ئىسلامغا يۈزلەندى.

ئەگەر بىز بۇگۈن قانداقتۇر باھانە سەۋەب بىلەن مەدەنىيەت ۋە بىلىمدىن ۋاز كەچسەك، ئۇنداقتا ئىسلامىي ھەرىكەت ئىسلامغا قارشى ئىلىپ بېرىلۋاتقان قاباھەتلىك كۇرەشتە ئۆزىنىڭ مۇھىم ئېنېرگىيە ئامىللىرىدىن بىر ئامىلنى يوقۇتۇپ قويىدۇ. ھەمدە ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىدىن ئىلگىرىكى ۋەزىيەتكە قايتىپ كېتىدۇ. شۇنداق بولغاندا بىز دۇشمەنلەرنىڭ كىشىلەرنى دىندىن نەپرەتلەندۇرۇشگە- بىلمەي ۋە ئويلىماي- ياردەم بەرگەن بولىمىز!

ئىككىنچى تەرەپ، بۇگۈنكى مەكتەپ ۋە ئۇنۇۋېرسىتېتلاردا ئۇگىتىلۋاتقان بىلىملەرنىڭ ھەممىسى زەھەر ئەمەس، ھەممىسى زىيانلىق ئەمەس. ھەممىسى بىز ئۆگەنمىسەكمۇ بولىدىغان بىلىملەر ئەمەس!

توغرا، ئۇلار جاھىلىيەت روھىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدۇ.

شۇڭا بىز ئىلمىي نەزەرىيە كىتابلىرىمىزدا ئىلمىي ھەقىقەت شۇكى، اللە يارىتتى. ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ ﴿اللە ھەممە نەرسىگە ئۆزىگە مۇناسىپ شەكىل ئاتا قىلدى. ئاندىن ئۇلارغا ياشاش يوللىرىنى ۋە پايدىلىنىش ئۇسۇللىرىنى كۆرسەتتى﴾[1]. دېگەنىنىڭ ئورنىدا «تەبىئەت» يارىتتى. تەبىئەت پالانى مەۋجۇداتقا مۇناسىپ خۇسۇسىيەتنى بەردى دەۋاتىمىز. بىز «تەبىئەت قانۇنىيىتى» ھەققىدە سۆزلىگەن چېغىمىزدا، ئوقۇغۇچىلارغا ئاللاھنىڭ بۇ قانۇنلارنى توختىتىشقا، ئۇنى ياكى ئۇنىڭ نەتىجىلىرىنى ئۆزگەرتىشكە ئىقتىدارى يەتمەيدۇ، دېگەن ئۇقۇملارنى بىلدۇرۇپ قويىدىغان گەپلەرنى قىلۋاتىمىز ۋە بۇ گەپلەرنى ياۋروپا مەنبەلىرىدىن تەرجىمە قىلۋاتقان ئىلىم – پەن كىتابلىرىدىن قارىغۇلارچە كۆچۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىمىزنىڭ ئىسىملىرىمىزنى يېزىۋاتىمىز. بىز شۇنىڭغا دىققەت قىلمايۋاتىمىزكى، ياۋروپادىكى چېركاۋلارنىڭ مەيدانى شۇ جايدىكى ئىلىمنى ئاشۇنداق دىننى دۇشمەن دەپ قارايدىغان روھنى قوبۇل قىلىدىغان ھالەتكە كەلتۇرۇپ قويغان. بىراق بۇ روھ

[1] سۈرە تاھا، 50-ئايەت.

ھەقىقىي ئىلىم ئەمەس! بەلكى ئۇ ئاشۇ ئىلىم بىلەن ئاربىلاشقان ئىدىيەۋى خاھىش ۋە بۇزۇق خىيال ئىدى.

بۇلارنىڭ ھەممىسى توغرا، بىراق بۇ دېگەنلىك بىز دوختۇرلۇق، ئىشپىنلىق، ماتېماتىكا ۋە ياكى ئۇنىڭدىن باشقا ھەر تۈرلۈك بىلىملەرنى ئۆگەنمىسەكمۇ بولىدۇ، دېگەنلىك ئەمەس. شۇنداقلا بىز ئاشۇ بىلىملەرنى ھاياتىمىزدىن چۆرۈپ تاشلىۋەتسەكمۇ، بىزنىڭ ھاياتىمىز ئوخشاشلا ساغلام بولۇۋېرىدۇ دېگەنلىك ئەمەس! مەسىلەن بۇ بىلىملەر تىرىكلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن زور، ئەگەر بىز قانداقتۇ بىر باھانە بىلەن بۇ بىلىملەرنى ئۆگەنمىسەك بىز مەۋجۇتلۇقىمىزدا مۇكەممەل بولالمايمىز. شۇنداقلا زېمىنىدا خەلىپە بولۇش، يەرشارىدا ھۆكۈمرانلىق قىلىش، زېمىننى گۈللەندۈرۈش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت اللهنىڭ بىزنى يارىتىشتىكى مەقسىتىنى ئورۇنداشتىن ئاجىز كەلگەن بولىمىز. دەل شۇ سەۋەبتىن الله ئادەم ئەلەيھىسسالامغا بارلىق ئىسىملارنى ئۆگەتتى، ئادەم باللىرىغا قۇلاق، كۆز ۋە يۈرەكلەرنى ياراتتى.

﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ ﴿الله سىلەرنى ئاناڭلارنىڭ قارنىدىن ھېچنەرسىنى بىلمەيدىغان ھالىتىڭلار بىلەن چىقاردى. الله سىلەرگە شۇكۇر قىلسۇن دەپ قۇلاق، كۆز ۋە يۈرەكنى ئاتا قىلدى﴾[1].

ئۈچىنچى تەرەپ: بۇ ئۇممەتنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىنسانىيەتنى توغرا يولغا يېتەكلەش.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغانىدەك) كىشىلەرگە (يەنى بۈرۈنقى ئۇممەتلەرگە) گۇۋاھچى بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە گۇۋاھچى بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۇممەت قىلدۇق﴾[2].

بۈگۈن يەرشارىدا مەۋجۇت بولۇپ تۈرۈۋاتقان ئىسلام ھەرىكىتى ئازغۇن ئىنسانىيەتنى توغرا يولغا يېتەكلەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. ئەجەبا ئۇ ئومۇمەن ھاياتتا، خۇسۇسەن بۈگۈنكى ھاياتتا مۇھىم تەرەپلەردىن بىر تەرەپتە نادان تۈرۈپ ئىنسانىيەتنى توغرا يېتەكلىيەلەيدۇ؟ ياكى ئۇ ھازىرقى زامان جاھىلىيەت

[1] سۈرە نەھل، 78-ئايەت

[2] سۈرە بەقەرە، 142-ئايەت.

مائارىپىدىن خەۋەردار بولۇپ، ئۇنىڭ پىرىنسىپلىرىنى نادانلىق يولى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىلىم يولى ئارقىلىق تۇزىتىش كېرەكمۇ؟!

ۋەھالەنكى نادانلىق ھېچنەرسىنى قەتئىي توغرا يولغا باشلىيالمايدۇ!

مەن ئۆزۈمنىڭ شەخسى تەجرىبەم ھەققىدە سۆزلەيمەن:

مېنىڭ ئالىي مائارىپ ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدىكى فىروئىد ھەققىدە ئېلىپ بارغان تەتقىقاتىم مېنى ھازىرقى زامان ياۋروپا ھاياتىدىكى بۇزۇقچىلىق ۋە غەرب ئىدىيەسىدىكى ئېغىپ كېتىشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبىنى بىلىشكە يۈزلەندۈرگەن ھەمدە تەربىيە ساھەسىدە، پسىخولوگىيە ئىلمىدە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ساھەلەردە توغرا ئىسلامىي پىرىنسىپنى تونۇۋېلىشىمنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن ئاچقۇچ بولغان ئىدى.

مەن اللە بىزنى بۇيرۇغاندەك: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ﴾ ﴿جىمى ھەمدۇ – سانا بىزنى ئۇنىڭغا يېتەكلىگەن اللەغا بولسۇنكى، اللە بىزنى يېتەكلىمىگەن بولسا، توغرا يول تاپالمىغان بولاتتۇق﴾[1]. دەيمەن.

مەن يەنە بىر تەرەپتىن شۇنداق دەيمەن: ئەگەر مەن غەرب بىلىملىرىگە خەۋەردار بولۇشتىن قەلبىم ۋە ئىدىيەمنى چىڭ تاقىۋالغان بولسام. مەن ئۇنىڭدىن «چاتاق» تەرەپلەرنى قەيەردىن بىلىمەن؟ توغرا يول بىلەن تەپەككۇر قىلىپ، ئىزدىنىشكە قەيەردىن كىرىشىمەن؟!

ياق! بۇنداق «ئىستىل»دىن پەقەت مۇشۇ دىنىڭ دۈشمەنلىرىدىن باشقا ھېچكىم پايدا ئالالمايدۇ!

بىز «جاھىلىيەت جەمئىيىتى»دە قانداق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيمىز؟!

بىز «جاھىلىيەت جەمئىيىتى» دېگەن ۋاقتىمىزدا، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ مەقسىتىنى ئېنىق بايان قىلىشىمىز كېرەك! چۈنكى ئىسلامنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق ئاجىزلىق دەۋرىدە كىشىلەرنى قورشاپ تۇرۇۋاتقان ئىدىيەۋى «دولقۇنلار» ئىچىدە ناھايىتى تېزلا بۇ «سۆز»نى خاتا چۈشىنىش ئەھۋالى كۆرۈلىدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بىز بۈگۈن ياشاۋاتقان جەمئىيەتلەرنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي جاھىلىيەت جەمئىيىتى. چۈنكى بۇ جەمئىيەتلەر اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدۇ ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنمايدۇ. بەلكى جاھىلىيەت پىرىنسىپلىرى ۋە

[1] سۈرە ئەئراف، 42-ئايەت.

جاھىلىيەت قانۇنلىرى بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ. الله قۇرئاندا ئېنىق بايان قىلغاندەك: جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمىدۇر.

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەتنىڭ ھۆكمىنى تەلەپ قىلامدۇ؟ چىن ئىشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن ھۆكۈمدە الله دىن ئادىل كىم بار؟﴾[1]

ئايەتنىڭ مەزمۇنى ناھايىتى ئېنىق. ھۆكۈم الله‌نىڭ نەزىرىدە ئىككى تۈرلۈك بولۇپ ئۇچىنچىسىنى قەتئىي تاپقىلى بولمايدۇ. يا الله‌نىڭ ھۆكمى يا جاھىلىيەتنىڭ ھۆكۈمى.

بۇ جەمئىيەتلەر الله‌نىڭ قانۇنىنىڭ غەيرى بىلەن ھۆكۈم قىلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن. بىز ئۇنى جاھىلىيەت جەمئىيىتى دەپ سۈپەتلىدۇق. بىراق بۇ سۆزنىڭ ئاشۇ جەمئىيەت ئاھالىسىنىڭ ئېتىقادى بىلەن ئەلۋەتتە مۇناسىۋىتى يوق. چۈنكى بۇ جەمئىيەتتە مۇسۇلمانلارمۇ، كاپىرلارمۇ بار. مۇسۇلمان ۋە كاپىرلاردىن ئارىلىشىپ ياشايدىغانلارمۇ بار. جەمئىيەت سۈپىتى ھەمىشە ئاشۇ جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ قانداق ئەقىدە بىلەن ياشاۋاتقانلىقىدىن قەتئىينەزەر، شۇ جەمئىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ھۆكۈمەتلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بۇ خۇددى بىر «دىيار»نى شۇ «دىيار» ئاھالىسىنىڭ ئەقىدىسى نەزەردىن ساقىت قىلىپ تۇرۇپ، ئۇ دىياردا قايسى خىل ھۆكۈمنىڭ ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللىگىنىگە قاراپ «ئىسلام دىيارى» يا كى «كۇفرى دىيارى» دەپ ئاتىغانغا ئوخشايدۇ. مەسىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ، شۇ جايدا الله‌نىڭ ھۆكمىنى يۈرگۈزگەن چاغدا، دەسلەپتە مەدىنە ئاھالىسىنىڭ ئومۇمىي سانىغا نىسبەتەن مۇسۇلمانلار ئاز بولسىمۇ، بىراق مەدىنە «ئىسلام دىيارى» دەپ ئاتالدى. مۇسۇلمانلار مىسرنى پەتھى قىلىپ، مىسىردا الله‌نىڭ شەرىئىتىنى يۈرگۈزگەن چاغدا مىسىر ئاھالىسىنىڭ كۆپ قىسمى ئۇزاق مەزگىللەرگىچە مۇسۇلمان بولمىغان بولسىمۇ، بىراق مىسىر يەنىلا «ئىسلام دىيارى» دەپ ئاتالدى. مۇسۇلمانلار ھىندىستاننى ئازاد قىلىپ، ئۇ يەردە الله‌نىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن چاغدا مۇسۇلمانلار ئومۇمىي ھىندىستان ئاھالىسىگە نىسبەتەن ئاز بولسىمۇ – ھېلىھەم شۇنداق – بىراق بۇنىڭ ئەكسىچە خىرىستىيانلار ئىسلام دۇنياسىدا ئىككى يۈز يىلغا يېقىن داۋاملاشقان خىرىستىيان دۆلەتلىرىنى

[1] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

قۇرغان چاغدا شۇ جايدىكى كۆپ سانلىق ئاھالىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىگە قارىماي بۇ دۆلەتلەر كۇفرى دىيارى دەپ ئاتالدى.

ئەگەر بىز بۇلارنى چۈشەنگەن بولساق، ئۇنداقتا بۇ جەمئىيەتلەردە اللەنىڭ شەرئىتىنى قانۇن قىلمىغانلىقى سەۋەبلىك بىز ئۇلارنى جاھىلىيەت جەمئىيىتى دەپ سۈپەتلىگەن ۋاقتىمىزدا، دەرھال قوزغىلىدىغان «بۇ جەمئىيەتلەردىكى كىشىلەرگە قانداق ھۆكۈم قىلىمىز»؟ دېگەن مەسىلە توغرۇلۇق توختىلىپ ئۆتەيلى!

بىز يۇقىرىدا بۇ مەسىلە ھەققىدىكى قارىشىمىزنى ئېنىق بايان قىلىپ؛ «بىز ھازىر تەلىم – تەربىيە باسقۇچىدا، ھەرگىزمۇ كىشىلەرگە ھۆكۈم چىقىرىش ئورنىدا ئەمەس» دېگەن بولساقمۇ، بىراق كىشىلەرنىڭ بۇ مەسىلىدىكى اللەنىڭ ھۆكمىنى بىلۈۋىلىشى ۋە اللەنىڭ ھۆكۈمنى بىلۈالغان ئاساستا ئۆزلىرىنىڭ مەيدانىنى بەلگىلىشى ئۈچۈن اللەنىڭ بۇ مەسىلىدىكى ھۆكۈمنى ئېنىق بايان قىلىشىمىز كېرەك!

جاھىلىيەت جەمئىيىتىنىڭ گەۋدىلىك خۇسۇسىيىتى شۇكى، بۇ جايدا جەمئىيەتكە سايە تاشلاپ تۇرۇۋاتقان، اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلماسلىقتىن ئىبارەت «جاھىلىيەت سايىۋىنى» مەۋجۇت. بۇ سايىۋەن ئۇنىڭ ئاستىدا تۇرۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە سايە تاشلايدۇ. بۇنىڭ ئېچىدە اللە تەرەپكە دەۋەت قىلغۇچىلارمۇ بار. ئەمما سايىۋەن ئاستىدا تۇرۇۋاتقان كىشىلەرگە ھۆكۈم قىلىش – پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بايان قىلغاندەك – ئۇلارنىڭ سايىۋەنگە تۇتقان مەيدانىدىن كېلىدۇ. كىمكى ئۇنىڭغا رازى بولسا، ئۇنىڭ قاتارىدىن كىمكى ئۇنى ئىنكار قىلسا ئۇنىڭ ئۆزگىچە ھۆكمى بار.

«كىمكى ئۇلارغا قولى بىلەن جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، كىمكى ئۇلارغا تىلى بىلەن جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، كىمكى ئۇلارغا قەلبى بىلەن جىھاد قىلسا ئۇ مۇئمىن، بۇنىڭ ئارقىسىدا قىچىنىڭ دانىسچىلىك ئىمان يوق»![1]

«كىمكى ئۇنى ئۆچ كۆرسە (گۇناھتىن) پاك بولدى. كىمكى ئۇنى ئىنكار قىلسا (اللەنىڭ جازاسىدىن) ساقلىنىپ قالدى، بىراق كىمكى رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئەگەشسە (ئۇلارنىڭ قاتارىدىن بولۇپ، اللەنىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ)[2].

ئەگەر جەمئىيەتنىڭ ھۆكمى ۋە اللەنىڭ ئاشۇ جەمئىيەت ھەققىدىكى ھۆكمى يۇقىرىقىدەك بولسا، ئۇنداقتا ئاشۇ جەمئىيەتتە ۋەزىپە ئۆتەشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

[1] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

[2] مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئەسلىدە «مۇسۇلمانلار» يەنى اللەنىڭ قانۇنىنىڭ غەيرى بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى ئىنكار قىلىدىغان كىشىلەر ئىمكان قەدەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇستىدىكى جاھىلىيەت ھۆكۈمرانلىقىنىڭ بېسىمىدىن يىراقراق تۇرۇشى كېرەك ئىدى. بىراق بۇ پۈتكۈل ئەھۋالدا يۈز پىرسەنت بولۇپ كەتمەيدۇ. چۈنكى كۆپلىگەن كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ ۋە باللىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن تۇرمۇش شارائىتى مۇشۇ بېسىمنىڭ ئاستىغا كىرىشكە زورلايدۇ. بۇ – سەن كۆرۈۋاتقانىدەك – كۆپلىگەن كىشىلەرگە نىسبەتەن زۆرۈر. بۇ زۆرۈرىيەت ئاستىدا ئۇلار قايسى ۋەزىپىلەرنى ئۆتىسە بولىدۇ؟

ئەمەلىيەتتە بۇ توغرىلىق ئېنىق بىر جاۋابنى تاپقىلى بولمايدۇ. بىراق بىز ئومۇميۈزلۈك قىلىپ شۇنداق دەيمىزكى، ۋەزىپە «ھاكىمىيەت»كە قانچىلىك يېقىنلاشسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ئورنى بۇ ۋەزىپىدىن شۇنچە يىراق بولۇشى كېرەك! مەسىلەن: مۇسۇلمان دوختۇر دوختۇرلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىسە بولىدۇ. ئۇ ھەربىتىدىكى پاكلىق. قەلبتىكى پاكلىق ۋە مۇئامىلىدىكى پاكلىق بىلەن ئىسلامدىكى كىشىلەرنى باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشكە سازاۋەر قىلىدىغان «ئۇلگە» تىكلىيەلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئۇ ئۆزىنىڭ خىزمىتىدە جاھىلىيەتكە بۈاستە ئارىلىششتىن يىراق ھالدا، كەسىپى پائالىيەت دائىرىسىدە چەكلەنگەن بولىدۇ، ئىنژېنېرمۇ ھەم شۇ!

ئەممۇ ئوقۇتقۇچى ئۇ مەيلى ئۆزى دەرسلىك قىلىۋاتقان ئىسلامغا قارشى پروگراممىلاردا بولسۇن؛ مەيلى اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان زوراۋانلارنى كۆككە كۆتۈرۈش مەجبۇرىيىتى ئۇنىڭغا تېڭىلغان چاغدا بولسۇن، ئوخشاشلا مەلۇم دەرىجىدە جاھىلىيەتنىڭ بېسىمىغا بويسۇنىدۇ. بىراق ئۇ پاك ھەربىتى، يۈكسەك ئەخلاقى، چاكىنىلىقتىن يىراق تۇرىدىغانلىقى ھەققىدە مىسال كۆرسىتىش ئارقىلىق ئوقۇغۇچى ۋە شاگىرتلار ئوتتۇرىسىدا ئىسلامنىڭ جاھىلىيەتتىن قانداق پەرقلىنىدىغانلىقىنى ئەمەلىي سۈرەتتە ئېنىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

بىراق ئاشۇ «ۋەزىپە ئۆتىگۈچىلەر» ئۆزى ئۆتەۋاتقان «ۋەزىپە»نىڭ تۈرىگە ئاساسەن جاھىلىيەتنىڭ بېسىمىغا يىراق ياكى يېقىن بولىدۇ.

بىراق ھەرقانداق ئەھۋالدا مۇسۇلمان – جاھىلىيەتنىڭ ھۆكۈمىنى ئىنكار قىلىدىغان ئادەم –نىڭ مىنىستر بولۇشى قەتئىي توغرا ئەمەس. چۈنكى ئۇ بۇ چاغدا ئاجىزيالمايدىغان دەرىجىدە جاھىلىيەتنىڭ بۈاستە بېسىمى ئاستىغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنىڭدىن چوڭراقى ئۇ ئۆزىنى ئىنكار قىلۋاتقان جاھىلىيەت ھۆكۈمىتى ياكى اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان زوراۋانلار بىلەن دوستلۇق قەسىمى

ئورنىتىدۇ. ھەمدە اللەنىڭ قانۇنىغا قارشى قانۇن بىلەن بۇزۇستە مۇئامىلە قىلىش ئورنىدىن ھالقىپ كېتەلمەيدۇ. نەتىجىدە ئۇ بۇ چاغدا اللەنىڭ بۇيرۇقىغا قارشى ئىش قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنالمايدۇ!

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئۇنى ئاقلاش ھەققىدە ئېيتىلغان ھەر قانداق گەپ ئەمەلىيەتتە ئۇنى ئاقلىيالمايدۇ.

بىراق بەزى كىشىلەر يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان پادىشاھقا ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿مېنى مىسىر زېمىنىنىڭ خەزىنىلىرىنى باشقۇرۇشقا قويغىن مەن ھەقىقەتەن ئۇنى باشقۇرۇش يوللىرىنى بىلىدىغان ۋە ئوبدان ساقلىيالايدىغان ئادەممەن﴾[1]. دېگەن سۆزىنى پاكىت قىلىدۇ.

بۇ خىل ئەھۋالنى يۇسۇف ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھۋالىغا قىياس قىلىش تۇپتىن خاتا! چۈنكى پادىشاھ يۇسۇف ئەلەيھىسسالامغا «سەن بۈگۈن بىزنىڭ ئالدىمىزدا ھەقىقەتەن مەرتىۋىلىك، ئىشەنچلىك ئادەمسەن» دېمىگۈچە، يەنى يۇسۇف ئەلەيھىسسالام ئۆزى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۆزى بويسۇندۇرىدىغان ئەممە پادىشاھقا بۇيرۇق قوبۇل قىلمايدىغان ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنمايدىغان دەرىجىدە زېمىننى باشقۇرۇش ۋە ھۆكۈم قىلىش ھوقۇقىنى پادىشاھ ئۇنىڭغا بەرمىگۈچە، يۇسۇف ئەلەيھىسسالام پادىشاھقا: «مېنى مىسىر زېمىنىنىڭ خەزىنىلىرىنى باشقۇرۇشقا قويغىن» دېمىدى.

تۆت كوچا ئېغىز دەل مۇشۇ يەردە!

بۇ جايدا اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان بىر جاھىلىيەت ھۆكۈمىتى بولۇپ، مۇسۇلمان ئادەمگە «بۇياقتا كەل، بىزگە مىنىستىر بولۇپ بەرگىن، چۈنكى پىلاننى ئۆزۈڭ تۈزۈپ ئىجرا قىلىسەن. بىزنىڭ سىنىڭ ئىشىڭغا ئارىلاشمايمىز، بەلكى ساڭا سېنىڭ بۇيرۇقۇڭنى ئىجرا قىلىشىپ بېرىمىز، دېسە» مانا بۇ چاغدا مۇسۇلمان ئادەم بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلسا، ئۆزىدە ئاشۇ ۋەزىپىنى ئۆتىيەلەيدىغان ئىقتىدارنىڭ بارلىقىنى بىلىپ مىنىستىرلىكنى تاللىسا، ئۆز ئورنىدا دەۋەتنىڭ تۈۋرۈكلىرىدىن بىر تۈۋرۈك بولۇپ، اللەنىڭ شەرىئىتىنى ئىجرا قىلسا ئۇنىڭغا گۇناھ بولمايدۇ. بىراق مۇشۇنداق ئىش بىزنىڭ بۇ دۇنيايىمىزدا يۈز بېرەرمۇ؟!

بۇنداق ئىش يۈز بەرمەيدىكەن، ئۇنداق دەۋەت ئېرىشكەن ھەر قانداق ۋاقىتلىق نەتىجە – ئۇنىڭ ئېرىشكىنى شەكسىز ۋاقىتلىق نەتىجە بولىدۇ. – كىشىلەرنىڭ

[1] سۈرە يۇسۇف، 55-ئايەت.

ئېگىدا اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلىش مەسىلىسىنى بۇرمىلاشتىن ھەمدە ئىسلام ھۆكۈمىتى ئۇنىڭسىز قۇرۇلمايدىغان يەرشاربدا كۆچىيىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايدىغان «مۇسۇلمانلار تايانچ بازىسى»نىڭ قۇرۇلۇشىنى كېچىكتۇرۇشتىن پەيدا بولغان زىياننىڭ ئورنىنى ھەرگىز تولدۇرالمايدۇ.

بىز ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ «ئىلغارلىق» تەرەپلىرىنى سۆزلەش ئارقىلىق كىشىلەرنى ئىسلامغا قىزىقتۇرامدۇق؟

بەزى كىشىلەر ياشلارغا ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ ئىلغارلىق تەرەپلىرىنى سۆزلىگەنلىكىمىز. بۇ «قىزىقتۇرۇش ياكى دىللارنى كۆندۈرۈش»نى مەقسەت قىلغان. چۈنكى ياشلار ئىدىيەۋى ھۇجۇم سەۋەبىدىن-ھازىرقى زامانىدىكى ئېقىملار-دېموكراتىيە بولۇپمۇ سوتسىيالىزمنىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ئۇچراۋاتىدۇ. شۇڭلاشقا بىز ئىسلامنى توغرا تونۇش يوقالغان چاغدا ئىدىيەۋى، ھۇجۇم پەيدا قىلىۋاتقان ئاشۇ «ئېزىقتۇرۇش»قا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ ئاشۇ تۈزۈملەردىن ئىلغار ئىكەنلىكىنى ئۇلارغا ئېنىق چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك – دېيىشىدۇ.

بىز ئىسلام تۈزۈملىرى ھەققىدە ئەسەر يېزىۋاتقان بىرەر يازغۇچىغا ئېتىراز بىلدۈرمەيمىز.

بىراق بۇ جايدا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر قانچە خاتالىق بولۇپ، بۇلارغا ھەرگىز سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك.

بىرىنچى خاتالىق: ئىسلامنى مۇداپىئە قىلىش.

ئىسلامغا دۈشمەنلەر تۆھمەت چاپلىدى، بىز ئىسلامنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن، دەرھال قەلەم تەۋرىتىشىمىز كېرەك، دەپ قاراش ئۇ يىراق بولۇشقا تېگىشلىك خاتا يول. چۈنكى ئىلاھى تۈزۈم ئىنسانىنىڭ ئۆنى «تۆھمەت»تىن پاكلاش ئۈچۈن مۇداپىئە قىلىشقا ۋە كىشىلەرنىڭ تۆھمىتىدىن پاك ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىشقا موھتاج ئەمەس. ئەگەر بىز بىرەر مىنۋت اللەنىڭ دىنى ئىنسانلار ئۆزىنىڭ سۆزى بىلەن ئۇنىڭ مەيدانىنى پاكلاشقا موھتاج دەپ ئويلىساق، ئۇنداقتا بىزنىڭ ئېتىقادىمىزدا «چاتاق» بولغان بولىدۇ.

ئىنسانلار ھەمىشە دەۋەتچىلەرنىڭ ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى «بايان» قىلىپ بېرىشكە موھتاج.

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿بىز ساڭا قۇرئاننى ئىنسانلارغا چۈشۈرۈلگەن شەرىئەتنى بايان قىلىپ بەرسۇن، ئۇلار بۇ قۇرئاننى پىكىر قىلىپ، ۋەز – نەسىھەت ئالسۇن دەپ نازىل قىلدۇق﴾[1].

ئۇنداقتا توغرا ئۇسۇل كىشىلەرگە ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈش. چۈنكى ھەرقايسى دەۋردىكى ئەۋلادلار، بولۇپمۇ ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى بىلمەسلىك كۈچىيىپ كەتكەنلىكتىن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىسلام ئاجىزلىشىپ قالغان. بۈگۈنكى دەۋردىكى ئەۋلادلار بۇ خىل «بايان»غا ئىنتايىن موھتاج. ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى چۈشەندۈرۈش جەريانىدا، بىلمەسلىك سەۋەبىدىن كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا، ئۆزلۈكىدىن پەيدا بولىدىغان ياكى دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلارنى دىندىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن قوزغاۋاتقان خاتا چۈشەنچىلەر ھەققىدە توختىلىپ ئۆتسەك، ھەمدە ئۇنىڭدىكى ھەقىقەتلەرنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ، خاتا چۈشەنچىلەرنى ئېچىپ تاشلىساق تامامەن بولىدۇ.

ئەمما بىر قىسىم مۇسۇلمان يازغۇچىلار ئىسلامنى «مۇداپىئە قىلىش» خاتالىقىغا چۈشۈپ قالدى. – مەنمۇ ئۆزۈمنى ئاقلىيالمايمەن؛ شەرقشۇناسلار ۋە ئىسلام دۈشمەنلىرى «زىيالىي» ياشلارنى دىندىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن قوزغاۋاتقان قاباھەتلىك ئۇزۇلمەس ھۇجۇمغا قارىتا ئىچكى مەغلۇبىيەت تەسىرلىرى ھەمىشە دېگۈدەك كۆڭۈللەردە پەيدا بولغان چاغدا دەل ئاشۇنداق خاتالىق يۈز بېرىدۇ.

مەن دۈشمەنلەر قوزغاۋاتقان بىر قىسىم خاتا چۈشەنچىلەرگە رەددىيە بېرىش ئۈچۈن خېلى بۇرۇنلا «خاتا چۈشەندۈرۈلگەن ئىسلام» ناملىق كىتابنى يازغان ئىدىم. گەرچە بۇ كىتاب ئەمەلىيەتتە ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان «مۇداپىئە قىلىش» بولۇپ قالمىغان بولسىمۇ، بىراق ھازىرقى زامان ياۋروپا جاھىلىيىتىگە قارىتا كۈچلۈك ھۇجۇم بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ خىل ھۇجۇم ھازىرقى زامان شەرقشۇناس «ۋۇلفىرد كانتۇل سمىت»نىڭ قاتتىق چىشىغا تەگدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «ھازىرقى زامان تارىخىدىكى ئىسلام» ناملىق كىتابىدا بىر قانچە قېتىم مېنىڭ كىتابىمغا بولغان ئۆچمەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى.

ئاشۇنداق تۇرۇپ مەن كىتابنىڭ يەتتىنچى قېتىم (ۋە ئون بىرىنچى قېتىملىق) نەشرىنىڭ كىرىش سۆزىدە كىتابنىڭ يېزىلىش ئۇسلۇبىغا قارىتا قارىشىمنىڭ ئۆگەرگەنلىكىنى ئېلان قىلدىم.[1]

[1] سۈرە نەھل، 44-ئايەت.

قوللىنىشقا تېگىشلىك توغرا «ئۇسلۇب» ھەققىدىكى قاراشمىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئالدى بىلەن كىشىلەرگە ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى ئېنىق بايان قىلىش، ئەمما خاتا چۈشەنچىلەرنى كەلتۈرۈپ ئۇنىڭغا رەددىيە بەرمەسلىك كېرەكلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم ھەمدە كىتابنىڭ كىرىش سۆزىدە مۇنداق دېدىم: «ئەگەر بۇ كىتاب مېنىڭ ئىجازىتىمسىز ۋە مېنىڭ خەۋىرىمسىز كۆپلىگەن تىللارغا تەرجىمە قىلىنىپ ۋە بېسىلىپ كەتمىگەن بولسا، مەن بۇ كىتابنى كىتابلىرىمنىڭ تىزىملىكى ئىچىدىن چىقىرىۋەتمەكچى ئىدىم. بىراق ئەھۋال شۇنداق بولغاچقا مەن ئۇنىڭ «ئۇسلۇب»دىكى خاتالىقنى ۋە مۇشۇنداق خاتا چۈشەنچىلەرگە نىسبەتەن توغرا «ئۇسۇل» قوللىنىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنى شۇ پېتى قالدۇرۇپ قويدۇم.»

ئىككىنچى خاتالىق: يازغۇچىلارنىڭ ئىسلامنى مۇداپىئە قىلىشقا قىزىقىپ، ئىسلامىي بولمىغان چۈشەنچىلەرنى ئىسلام ئىچىگە كىرگۈزۈپ قويۇش. مانا بۇ دەل دۇشمەنلەرنىڭ ھۇجۇمى ئالدىدىكى روھى مەغلۇبىيەت تەسىرلىرىدىن بىر تەسىر.

بىر ئىسلام ئايالالارغا «ھازىرقى زامان مەدەنىيىتى» بەرگەن بارلىق ھوقۇقلارنى بېرىدۇ دېگەن ۋاقىتىمىزدا...

بىز شەخسىي مۇلۇكچىلىك زىيان كەلتۈرىدىغان ئەھۋالدا، ئىسلام دۆلەتكە ئىقتىسادلارنى يېغىۋېلىش ۋە ئۇنى خەلقكە تارقىتىپ بېرىش-گەرچە بۇ يېغىۋېلىش توغرا بولسىمۇ – ھوقۇقنى بېرىدۇ دېگەن ۋاقىتىمىزدا...

بىز ئىسلام ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى ۋە تۈزۈملىرىگە قارىتا «ئېچىۋېتىش»نى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى رەت قىلمايدۇ...

ئىسلام دېموكراتىك تۈزۈم ياكى سوتسىيالىستىك تۈزۈم دېگەن ۋاقىتىمىزدا...

بىز بىر قىسىم يازغۇچىلارنىڭ كىتابلىرىدا ياخشى نىيەت بىلەن كەلتۈرگەن مۇشۇنداق گەپلەرنى دېگەن ۋاقىتىمىزدا-«مۇداپىئە»نىڭ ئۆزى اللەنىڭ كىتابىغا نىسبەتەن يىراقتىكى گەپ بولغاندىن باشقا – بىز بۇ خىل مۇداپىئە ئارقىلىق ماھىيەتتە ئىسلامغا خىزمەت قىلغان بولمايمىز. بەلكى نۇرلۇق ئىسلام ھەقىقىتىنى تۇمانلاشتۇرۇپ، ئىسلام ئىچىگە – ئاڭلىق يېكى ئاڭسىز ھالدا – ئىسلامدا يوق چۈشەنچىلەرنى كىرگۈزۈپ قويغان بولىمىز.

---

[1] ئاپتۇر بۇ كىتابنىڭ 11-قېتىملىق نەشرىنىڭ كىرىش سۆزىدە مۇنداق يازىدۇ: «مېنىڭ كىتابىتا كەلتۈرگەن <مەلۇماتلار>غا قارىتا مەيدانىم ئۆزگەرمىدى بەلكى كىتابنىڭ يېزىلىش <ئۇسلۇبى>غا قارىتا مەيدانىم ئۆزگەردى». «خاتا چۈشەنداۋرۇلگەن ئىسلام ناملىق كىتاب»، ئەرەبچە نەشرى، 7-بەت.

ھازىرقى زامان جاھىلىيەت «مەدەنىيىتى» ئايالغا – خۇددى ئەرلەرگە بەرگەندەك – شەخسى ئەركىنلىك نامى بىلەن بۇزۇقچىلىق، ھاياسىزلىق ۋە رەسۋالىق ھوقۇقىنى بەردى. ئىسلام ئەر ياكى ئايالنىڭ ئاشۇنداق بولۇشىغا يول قويامدۇ؟ بۇ مەدەنىيەت ئايالالارنىڭ مەۋجۇدىيىتىگە ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولۇش ئىدىيەنى سىڭدۈرۈپ، ئايالنى «ئەرلەشتۈرۈش» ۋە ئۇنىڭ ئايالالىقىنى بۇزۇش خىزمىتىنى ئۆتىۋاتىدۇ. ئىسلام بۇنىڭغا قوشۇلامدۇ؟ شۇنداقلا بۇ مەدەنىيەت ئەرلەرنىڭ باشقۇرۇشىدىن ئايالالارنىڭ يۈرىكىنى سىقىدىغان ئايالالار ئەرلەرنىڭ باشقۇرۇشىقا نىسبەتەن ئۆزىنىڭ مەۋجۇدىيىتى ۋە ھۆرمىتىنى سۇندۇرىۋاتقان دۇشمەنگە قارىغاندا قارايدىغان ھالەتنى پەيدا قىلىدۇ. ئاشۇ جاھىلىيەت ئايالالارنىڭ مەۋجۇدىيىتىدە پەيدا قىلىپ، اللە ئەر – ئايال قىلىپ ياراتقان ھېكمەتتىن ئۇلارنى چىقىرىۋەتكەن بۇ خىل زور ئۆزگىرىشنى ئىسلام قوبۇل قىلامدۇ؟ ۋەھالەنكى اللە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاراملىق ۋە مېھرى – مۇھەببەتنى بارلىققا كەلتۈردى. ئەممۇ جاھىلىيەت ئۇنى تەۋرىنىش دۇشمەنلىك پارچىلىنىش ۋە بۆلۈنۈشكە ئۆزگەرتىۋەتتى.

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿ئايالالار بىلەن ئۇنسى – ئۇلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (اللەنىڭ) ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تېپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا (يەنى ئەر – خوتۇن ئارىسىدا) مېھرى مۇھەببەت ئورناتقانلىقى اللەنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئالامەتلىرىدىندۇر)﴾[1].

ئىپلاس شەرقشۇناسلار ئايالالار مەسلىسىدە ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىشنى مەقسەت قىلىپ، ئىزچىل تۇردە: «ئىسلام ئايالنى كەمسىتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىنسانىي ھوقۇقىنى بەرمەيدۇ» دەيدۇ. ئۇلار بۇ ئارقىلىق بىر تۈركۈم ئادەملەرنى ئوتتۇرىغا چىقارماقچى بولىدۇ. بۇ ئادەملەر ياخشى نىيەت بىلەن ئىسلامنى «مۇداپىئە» قىلىپ، «ياق! ئىسلام ئايالغا ھازىرقى زامان مەدەنىيىتى بەرگەن بارلىق ھوقۇقلارنى بەردى» دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دۇشمەننىڭ ئالدىنئالا ئۇلارغا قۇرۇلغان «قاپقىنى»غا چۈشىدۇ. ئايالالارنىڭ خاراكتېرى ۋە ئەخلاقىدىكى بۇزۇلۇش پاجىئەسىدىكى ئىسلام سايىۋىنى ئاستىغا سۆرەپ كىرىدۇ. يەنە بىر تۈركۈم شەرقشۇناسلار ئوتتۇرىغا چىقىپ – سۈيىقەستنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئۈچۈن – ئىسلام ئايالالارغا قارشى تۇرمايدۇ. ۋە ئۇنى كەمستمەيدۇ. بەلكى ئىسلام دېگەن تەرەققىيات ۋە ئىلگىرىلەشكە ئىجازەت

[1] سۈرە رۇم، 21-ئايەت.

بېرىدىغان مەدەنىي تۈزۈم. چۈشەنمىگەن كىشىلەر ئېيتقاندەك ئۇ دوگما، قاتمال دىن ئەمەس. دېيىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىز ئۇلارنىڭ يازغانلىرىنى دەلىللەشكە ئالدىرايمىز ۋە «ئىنسابلىق» شەرقشۇناسلارغا قاراڭلار، ئۇلار ئىسلامنىڭ ئىلغار مەدەنىي تۈزۈم ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى، دەيمىز.

ئىسلامدىكى «ئۇرۇش»نى مۇداپىئە ئۇرۇشى دېيىشمۇ دەل ئاشۇنداق مەسىلىلەرنىڭ بىرى!

شەرقشۇناسلار داۋاملىق ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىپ، ئىسلام قىلىچ بىلەن تارقالدى دېيىشىدۇ. ھەمدە بۇ ئارقىلىق بىر تۈركۈم كىشىلەرنى ئوتتۇرىغا سەكرەتمەكچى بولىدۇ. بۇ كىشىلەر – ياخشى نىيەت بىلەن ياق! ئىسلام پەقەت دۈشمەننى چېكىندۈرۈش ئۈچۈنلا «مۇداپىئە» ئۇرۇشى قىلىدۇ، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئالدىدىن قۇرۇلغان قاپقانغا چۈشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ دەۋەت تارقىتىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان «جىھاد»نى مۇسۇلمانلارنىڭ ئېڭىدىن يىراقلاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى، بۇ جىھاد ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ نەزىرىدە ئۇلارنى قورقۇتىدىغان ئەڭ قورقۇتىدىغان خەتەر ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام-اللەنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قىلىچنى ئىشلىتىدۇ. بىراق بۇ ئېتىقادنى كىشىلەرگە زورلاپ تېڭىش ئۈچۈن ئەمەس. بەلكى ئۆز مەۋجۇتلۇقى بىلەن كىشىلەرنىڭ ھەقىقەتنى كۆرۈشىگە توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان جاھىلىيەت تۈزۈملىرى يوقىتىلسا، كىشىلەرگە ئۆز ئېتىقادىنى ساقلاپ قىلىش ئەركىنلىكى بېرىلىدۇ. ئىسلام ئەقىدىسى ئۇلارغا تېڭىلمايدۇ، تارىختا قىبتىلار مىسىردا، خىرىستىيانلار سۈرىيە ۋە لىۋاندا، ئاتەشپەرەسلەر ھىندىستاندا ئۆز ئېتىقادىنى ساقلاپ قالدى. ھېچكىم ئۇلارنى ئىسلام ئەقىدىسىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇرلىمىدى.

كوممۇنىزم ئىسلامنىڭ شەخسى مۇلۇكچىلىككە رۇخسەت قىلىدىغانلىق تەرىپىنى تۇتۇۋېلىپ – كوممۇنىزم شەخسى مۇلۇكچىلىككە قارشى تۇرىدۇ – ھەر دائىم ئىسلامغا ھۇجۇم قىلىدۇ. ھەمدە بۇ ئارقىلىق بىر تۈركۈم ئادەملەرنى ئورنىدىن دەس تۇرغۇزماقچى بولىدۇ. چۈنكى بۇ ئادەملەر دەرھال ئوتتۇرىغا چىقىپ ياخشى نىيەت بىلەن ئىسلامنى «مۇداپىئە» قىلىش مەقسىتىدە ئىسلام «ئىجتىمائىي ئادالەت»نى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن دۆلەتكە ئىقتىسادىنى يىغىۋېلىش ۋە ئۇنى خەلقكە تارقىتىپ بېرىش ھوقۇقىنى بېرىدۇ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دۈشمەننىڭ ئالدىدىن يېيىلغان «تورىغا» چۈشىدۇ ۋە «سوتسىيالىزم»نى ئىسلام ئىچىگە سۆرەپ كىرىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ كوممۇنىزمنىڭ ئىسلام دۇنياسىدىكى ئاساسلىق نىشانلىرىدىن بىرى.

ھازىر مەۋجۇت پىلان رۇسىيەنىڭ يوليورۇقى بويىچە مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدە كوممۇنىزمنىڭ ھۆجۇمىنى ئاسانلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىسلامنى ئۆز ماھىيىتىدىن يىراقلاشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا سوتسىيالىزم كىيىمىنى كىيدۈرۈش ئارقىلىق، ئىسلام نامىنى كۆتۈرۈۋالغان بىر تۈركۈم كوممۇنىزم تەشۋىقاتچىلىرىنى ئىسلامنى قايتا «قۇرۇش»قا يۈزلەندۈرۈشتىن ئىبارەت!

ئىسلام ئىجتىمائىي ئادالەتنى تۈرغۇزۇش ھەمدە جەمئىيەتنىڭ تەڭپۇڭلىقى شەرىئەتنىڭ مەقسىتىگە خىلاپلىق قىلىش سەۋەبىدىن بۇزۇلغان چاغدا ئۇنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىگە خاس ئۇسۇل قوللىنىدۇ. بىراق ھالال يولدىن ئېرىشكەن ئىقتىسادنى مۇسادىرە قىلىش[1] ۋە ئۇنى خەلقىگە تارقىتىپ بېرىش بۇ ئۇسۇللارنىڭ قاتارىغا كىرمەيدۇ. بۇ جايدا بۇ مەسىلىلەرنى ئەتراپلىق بايان قىلىشقا ئورۇن يوق. بىز پەقەت ياخشى نىيەت بىلەن ئىسلامنى مۇداپىئە قىلىشنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ قالغان خاتا ھەرىكەتلەرنى كۆرسىتىپ ئۆتىمىز.

ئىسلامنىڭ مەدەنىيەت ۋە تۈزۈملەرگە قارىتا «ئېچىۋېتىش» مەسىلىسىمۇ دەل ئاشۇنداق مەسىلە.

ئۇ ئىسلامنى بۇرمىلاش ئىسلامنىڭ ئۆزىدىن باشقا تۈزۈملەر بىلەن ئارىلاشمايدىغان ۋە ئۇنىڭغا قېتىلمايدىغان ئىلاھى تۈزۈم بولغانلىقىدىن كېلىپ چىققان تۈپ يىلتىزنى يوقىتىش چاقىرىقىدۇر.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ ﴿دەل شۇنىڭدەك ـ سىلەرنى ھىدايەت قىلغىنىمىزدەك سىلەرنىڭ كىشىلەرگە (بۇرۇنقى ئۈممەتلەرگە) گۇۋاھچى بولۇشۇڭلار ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن سىلەرنى ئەڭ ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[2].

﴿صِبْغَةَ اللّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدونَ﴾ ﴿اللەنىڭ دىنىدا چىڭ تۇرۇڭلار. اللەنىڭ دىندىن ياخشى كىمنىڭ دىنى بار؟ بىز اللەغا ئىبادەت قىلغۇچىلارمىز﴾[3].

﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار جاھىلىيەتنىڭ ھۆكۈمىنى ئىزدەمدۇ؟ اللەغا ھەقىقىي ئىشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن ھۆكۈمدە اللەدىن ئادىل كىم بار﴾[1].

[1] كومۇنىزمنىڭ 60-يىللىرىدىن 70-يىللارغىچە بايلاردىن مۇسادىرە قىلىپ يېغىۋالغان بايلىقنىڭ سانىنى ۋە بايلىق يىغىش جەريانىدا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئادەملەرنىڭ سانىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ.

[2] سۈرە بەقەرە، 143-ئايەت.

[3] سۈرە بەقەرە، 138-ئايەت.

بۇ خىل چاقىرىق ئىچىگە چۈشۈپ قالغان كىشىلەر - ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا - غەرب تۈزۈملىرى ئالدىدىكى روھى مەغلۇبىيەتتىن ۋە كىشىلەرنىڭ روھى دۇنياسىدا ئىسلامنى چىرايلىق كۆرسىتىشكە بولغان ئىنتىلىشتىن، مۇشۇ تۈزۈملەرنىڭ توغرا، ئۆز نىشانى زىتلاشمايدۇ دەپ قارىغان تەرەپلىرىنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ دەيدىغان گەپلەرنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقىدۇ. گويا ئۇلار-ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا-ئىسلام تۈزۈمىنىڭ مۇستەقىل سالاھىيىتىدىن گۇمانلىنىۋاتقاندەك، ياكى بولمىسا ئەگەر ئۇلار ئىسلام باشقا تۈزۈملەرنى قوبۇل قىلمايدۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئارىلاشمايدۇ دېسە،ئىسلامدىن قېچىۋاتقانلار تېخىمۇ بەكرەك يىراقلاپ، دەۋەت ئاۋازىنى ئاڭلىماي قىلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقاندەك.

ئىسلامدا قىزىقتۇرۇش يولغا قۇيۇلغان. بىراق ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى بۇرمىلاشقا، ئىسلامدا يوق نەرسىلەرنى ئىسلام ئىچىگە كىرگۈزۈپ قۇيۇشقا بولمايدۇ دىللارنى كۆندۈرۈش ئىلاھى كۆرسەتمىدىن يىراقلاۋاتقان بۇ جاھىلىيەت تۈزۈملىرى ئۈچۈن خۇشامەت ۋە تەخسىكەشلىك قىلىش ئارقىلىق ئىپادىلەنمەسلىكى كېرەك!

﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ﴾ ﴿ئۇلار ئالدى بىلەن سېنىڭ خۇشامەت قىلىشىڭنى ئاندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ خۇشامەت قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ﴾[2].

ھەقىقەتەن ئىسلامنى الله نازىل قىلغاندەك ئومۇمىيۈزلۈك ئەتراپلىق، مۇكەممەل ۋە نۇرلۇق سۇرىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇش، ھەرگىزمۇ اللەنىڭ پىرىنسىپىدىن قېچىۋاتقان جاھىلىيەت تۈزۈملىرىنىڭ پارچە لاتىسى بىلەن ياماق قېلىشقا موھتاج ئەمەس.

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا﴾ ﴿بۈگۈن سىلەرگە دىنىڭلارنى تولۇق قىلدىم. نېئىمىتىمنى سىلەرگە تامام قىلدىم.ئىسلام دىنىنى سىلەرگە تاللىدىم﴾[3].

مۇسۇلمانلار ئۇلارنى مۇشۇ خىل قاراشقا گىرىپتار قىلىپ قۇيۇۋاتقان ئىنسانلارنى ئىدىيەنىڭ نەتىجىلىرىدىن ئىلاھى ئۆلچەم سۇپىتىدە پايدىلىنىۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىسلام بىلەن ئىنسانىنى تۈزۈملەر ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق ئارىلىشىش قېتىلىش مەۋجۇت بولمايدۇ.چۈنكى اللەنىڭ قۇدرىتى ئىنسانىنىڭ ئىقتىدارى ئارىلاشمايدۇ ۋە قېتىلمايدۇ. ئەگەر سىرتقى كۆرۈشتە ئوخشاشلىق بارەك تۇيۇلغان بولسا، ئۇنداقتا بىرتەرەپتىن ئىسلام بىلەن دېموكراتىيە ئوتتۇرىسىدا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىسلام

---

[1] سۈرە مائىدە، 50-ئايەت.

[2] سۈرە قەلەم، 9-ئايەت.

[3] سۈرە مائىدە، 3-ئايەت.

بىلەن سوتسىيالىزم ئوتتۇرىسىدا كۆرۈنگەندەك، ئىسلام بىلەن ئىنسانىي تۈزۈملەر ئوتتۇرىسىدا مەلۇم ئوخشاشلىق يېكى ئورتاقلىقنىڭ بارلىقىنى چەتكە قاقمىلى بولمايدۇ.

تۇغرا، بۇ تۈزۈملەر بىلەن ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئوخشاشلىقلار بار. بىراق ئەڭ مۇھىمى ـ چىن تارىخى نۇقتىدىن ئىنسانىيەتنىڭ بەزى تۈزۈملىرى ئىنسانغا يېقىن تۇرىدۇ يېكى بەزى نۇقتىدا ئىسلام بىلەن ئوخشىشىپ قالىدۇ دېيىلىشى كېرەك! ئەمما ھەرگىزمۇ بۇنىڭ ئەكسىچە يەنى ئىسلام تۈزۈمى ئىنسانىيەتنىڭ تۈزۈملىرىگە ئوخشايدۇ دېيىلمەسلىكى لازىم. گويا بۇ تۈزۈملەر ئىسلام تۈزۈمىنىڭ ئاساسى ۋە يىلتىزىدەك، ئىسلام ئۇنى دورىغان يېكى ئۇنىڭدىن قوبۇل قىلغاندەك!

ئۇنىڭدىن كېيىن بىز مۇنداق دېيىشىمىز كېرەك: ئىنسانىنىڭ بۇ تۈزۈملىرى بىلەن ئىسلام ئوتتۇرىسىدىكى بۇ سىرتقى ئوخشاشلىققا قاراپ، بۇ تۈزۈملەر ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان ئۇل بىلەن، ئىسلام ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان ئۇل ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ زور پەرقنى ئۇنتۇپ قالساق بولمايدۇ. چۈنكى ئىسلام ئۇلدا مەئبۇد ۋە قانۇن تۈزگۈچى بىردەك اللە بولىدۇ. باشقا ئۇلدا مەئبۇد ـ اللە بىلەن قوشۇلغان يېكى اللە تاشلۇۋېتىلگەن ھالدا ـ باشقا ئىلاھلار بولىدۇ. قانۇن تۈزگۈچى ئىنسان بولىدۇ. ۋەھالەنكى ئىنسان ئىدىيەۋى خاھىشىغا، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بويسۇنىدۇ. ئەتراپلىق ئىلمىدىن ۋە كەڭ دائىرىلىك بىلىشتىن ئاجىز كېلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئىنسانىنىڭ ئىنسانىيلىقى مەئبۇد ھەقىقىي ئىلاھ بولغان چاغدا ئەمەلگە ئاشىدۇ. اللەنى قويۇپ ۋەتەن، مىللەت، ئېقىم، داھىي يېكى دوللارلار ئىسمىلىك باشقا ئىلاھلار مەئبۇد بولغان چاغدا ۋە بەزى كىشىلەر ـ قانۇن چىقىرىش يولىدا ـ بەزى كىشىلەرنىڭ قۇلى بولغان چاغدا بۇخىل ئىنسانىيلىق زور دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرايدۇ. مۇكەممەل ئادالەت قانۇن تۈزگۈچى، ھەممىدىن خەۋەردار ھەممىنى بىلگۈچى اللە بولغان چاغدا رېئاللىققا ئايلىنىدۇ. قانۇن تۈزگۈچى ئىنسان بولغان چاغدا ئادالەتنىڭ ناھايىتى ئاز بىر قىسمىلا ئەمەلگە ئاشىدۇ. يەنە بىر تەرەپتە زۇلۇم ئىزچىل تۇردە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئىنسانلار بۇ زۇلۇمنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنسىمۇ، بىراق ئۇنى ئۆزلۈكسىز يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتقان زۇلۇم ئارقىلىق ئۆزگەرتىدۇ.

ئۇچىنچى خاتالىق: ئالدىنقى بۆلۈمىلەردە بىز ئۇنى سۆزلەپ ئۆتتۇق. ئۇ ئىسلام تۈزۈمىنىڭ ھازىرقى زامان قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تېخىمۇ ئىلغار ھەل قىلىش چارىسىنى تەقدىم قىلغانلىقىنى

ئىسپاتلاش ئۈچۈن بۈگۈن مەۋجۇت بولۇۋاتقان قىينىچىلىقلارنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇللىرى نى تەتقىق قىلىش كىرىشىش!

بۇ ئىشتىكى خاتالىق - بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك، شۇڭكى بۇ ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسى ماھىيەتتە ئەمەلى چارە ئەمەس. چۈنكى ئۇ ئىجرا قىلىنمايدۇ. ئۇنىڭ ئىجرا قىلىنماسلىقى. ئۇنىڭ ئىجرا قىلىشقا ياردەمگە ئالىنىقى ئۈچۈن ئەمەس. بىلكى ئىسلام تۈزۈمى ماھىيەتتە پۈتكۈل مەۋجۇت تۈزۈملەردىن نەچچە ھەسسە ئىلغار بولسىمۇ، بىراق رېئاللىقتا بۇ تۈزۈمنى ئىجرا قىلدۇرغان ئادەملەر بولمىغانلىقى ئۈچۈندۇر. بىز بۇ كۆڭلىمىزدە ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئۇلارنى ئۆزىمىزگە قارىتىمىز دەپ ئويلاۋاتقان غەربلىكلەر بىزگە ھەرگىز قارىمايدۇ. بىزنىڭ سۆزىمىزنى ئاڭلىمايدۇ. چۈنكى ئۇلار مۇسۇلمان ئەمەس! بىز غەربلىكلەرنىڭ قىينىچىلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدىكى ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىغا قارىغاندا تېخىمۇ ئىلغار ھەل قىلىش چارىلىرىنى قولغا كەلتۈرىدۇق دەپ بولۇشىغا ۋاقىراپ باقايلى. غەربىلىكلەرنى ئىسلامدىن ئايرىپ تاشلايدىغان خرىستىيان توسۇقى ئۇلارنىڭ بىزنىڭ ئاۋازىمىزنى ئاڭلىشىغا زور دەرىجىدە توسقۇنلۇق قىلىدۇ. غەربلىكلەر ئىچىدىكى مۇسۇلمان بولىدىغان ئادەملەر بىزنىڭ ئەمەلىي ھەل قىلىدىغان چارىمىز ئۈچۈن ئەمەس. بەلكى ئۆزلىرىنىڭ روھى ئاچلىقىنى ھېس قىلغانلىقى ئۈچۈن مۇسۇلمان بولىدۇ!

ئەمما مۇسۇلمان ياشلار ياكى ئىسلامدىن نەپرەتلىنىپ تۇرۇپ ئىسلام نامىنى كۆتۈرۈۋالغان ئاز سانلىق كىشىلەرنى ئىسلامنىڭ دېموكراتىيە ۋە كوممۇنىزمغا قارىغاندا بۈگۈنكى دەۋر قىينىچىلىقلىرى ئۈچۈن ئەڭ ئىلغار ئەمەلىي ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنى تەقدىم قىلدىغانلىقىغا ئەقلىي جەھەتتىن قايىل قىلىش ھەرگىزمۇ ئۇلارنى ئىسلامغا قايتۇرۇپ كېلەلمەيدۇ! مۇبادا ئەگەر ئۇلار راستتىنلا قايىل بولۇپ قالسا، ئۇلار ساڭا - بىزگە يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەنىدەك- بوپتۇ، ئىسلام ھۆكۈمىتىگىلارنى قۇرۇپ، ئىسلام تۈزۈمىگىلارنى ئورنىتىگىلار، بىز شۇ چاغدا بىز شۇ چاغدا سىلەرنى قوللايمىز دەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىجرا قىلىشقا ئۇلارنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان ئېتىقاد تەرەپتىن چاقىرىلمىدى. بەلكى ئۆز ئورنىدىن مەدرلىتالمايدىغان ئەقلىي پىكىر تەرەپتىن چاقىرىلدى.

ھەرىكەتنىڭ مەنسىي ئازاب، سۈرگۈن، قۇربان بېرىش ۋە ئۆلۈمگە دۇچ كېلىش بولغان چاغدا، پىكىرنىڭ ئۇلارنى ئۆز ئورنىدىن قەتئىي مەدرلىتەلمەيدىغانلىقى ناھايىتى ئېنىق! ساختا تۈزۈملەرنىڭ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان

دۆلەتلىرى بار. ئۇلارنىڭ كۆچى نوپۇزى ۋە ھوقۇقى بار. بىراق ئىسلام تۈزۈملىرىنىڭ- گەرچە بۇ ياشلار ئۇنىڭ ئىلغارلىقىغا قايىل بولمىسىمۇ -ھازىر كۆچ، نوپۇز ۋە ھوقۇقنىڭ ئىگە دۆلىتى يوق. دەل شۇ سەۋەبتىن بۇساختا تۈزۈملەردىن خۇشاللىق ھېس قىلىدىغان ئادەم ئۆز ئالدىدىكى دېموكراتىيە ماگىزىنى ۋە سوتسىيالىزم ماگىزىنى دا نەخ بۇيۇم نى تاپىدۇ، بىراق ئىسلامغا نىسبەتەن تېخى مەۋجۇت بولمىغان بۇيۇملارنىڭ ئېلانلىرىنى تاپىدۇ. ئەگەر بىرەرسى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، بۇ بۇيۇم[1] ئاۋۇ بۇيۇملاردىن [2]ياخشى ئەمەسمۇ؟ دېسە، ئۇ ئەگەر ئىشىنىدىغان ئادەم بولمىسا -ئاددىيلا قىلىپ: سىنىڭ بۇيۇملىرىڭنى ئېلىپ كەلگەندە سېتىۋالاي، ئەمما ھازىر كۆز ئالدىمىزدىكى نەخ بۇيۇمنى سېتىۋالغاچ تۇراي دەپ جاۋاب بېرىدۇ! ئۇنىڭ ئۇچۇن بىز ھەر دائىم دەۋەتنىڭ دەرۋازىسى ئۇ ئەقىدە دەرۋازىسىدۇر. لااله الا الله مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ دەرۋازىسىدۇر. كىمكى ئەقىدە دەرۋازىسىدىن كىرمىسە ئۇ ھەمىشە يىراقتىن خۇشاللىنىپ يۇرىدۇ دەيمىز.

ئەمما مەيلى ئېتىقاد يىكى سىياسەت يىكى ئىقتىساد يىكى تەربىيە يىكى جەمئىيەت قۇرۇلمىسىدا بولسۇن، مۇشۇ دىندىكى تۇراقلىق قىممەتلەرنى كىشىلەرگە ھەقىقەتەن ئېنىق بايان قىلىشىمىز كېرەك!

بۇ خىل بايان قىلىش ھەربىر مۇسۇلمان ئەۋلادىنىڭ تەجرىبىلىرى يىكى باشتىن كەچۈرگەن قىينىچىلىقلىرىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئۇلار چۈشىنىدىغان تىل بىلەن ئۇلارغا تەقدىم قىلىشقا تېگىشلىك بايان بولغاندىن باشقا، تارىختا مىسلىسىز بولغان ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىنى پارچىلاپ، تۇيغۇسىنى گاڭگىراۋاتقان دولقۇنلار ئىچىدە ياشاۋاتقان بۇ ئەۋلادقا نىسبەتەن ئىنتايىن زۆرۈر.

بۇ ئىشلارنى بىلىش، يەنى دىنى ھەقىقەتلەردىن بۇ ھەقىقەتنى بىلىش، مۇئىمىنىڭ ئىمانىدا مۇستەھكەم تۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. گاڭگىراپ ھەقىقەت ئۈستىدە ئىخلاس بىلەن ئىزدىنىۋاتقانلارنى قۇتۇلدۇرىدۇ، نەتىجە ئۇلارنىڭ بەزىلىرى چۆل بايا‌ۋاندىن قايتۇرۇپ، تۈپتۈز يولغا يېتەكلەيدۇ!

بەزى كىشىلەر مۇنداق دېيىشىدۇ: بىزنىڭ كىشىلەرگە سىياسەت ۋە ئىقتىساد قاتارلىقلاردىكى تۇراقلىق ئاساسلار ھەققىدە سۆزلىشىمىز بىلەن ئىنچىكە تەپسىلاتلار تەتقىقاتلار ھەققىدە سۆزلىشىمىز ئوتتۇرىسىدا قانداق پەرق بار؟

[1] ئىسلام تۈزۈمى.

[2] دېموكراتىيە ياكى سوتسىيالىزم تۈزۈملىرى.

تەتقىقاتلار ھەققىدە سۆزلەش دىندىن يىراقلاپ كەتكەنلەرنى ئىسلامنىڭ ئەمەلىي ھەربىكەت قىلىش چارىسىنىڭ ئەھمىيىتىگە قايىل قىلىپ، ئۇلارنى ھەقىقەتكە قايتۇرۇشتا ياخشىراق نەتىجە ئېلىپ كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟!

ئىشلار ماھىيەتتە ئوخشىمايدۇ!

ئەمەلىي ھەل قىلىش چارىسى ئۇستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغۇچى، ئۇ كۆپىنچە ھالدا ناچار رېئاللىقنىڭ رامكىسى ئىچىدە چىقىپ كېتەلمەيدىغان رېئالزمچى شەخسىتۇر. ئەگەر ئۇ نەخ بۈيۈمنى ياكى ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىنغان رېئاللىقنى تاپالمىسا، ئۇنداقتا ئۇ باشقا بىر ماگىزىنغا ماڭىدۇ ئەممىا ئاساسلار ۋە قىممەتلەر ئۇستىدە ئىزدەنگۈچى ئۇ ماھىيەتلىك ئىنساندۇر.

ئۇ ھەقىقەت ئۇستىدە ئىزدىنىدۇ. ئۇنى تاپقان چېغىدا ئۇنىڭ تەرىپىگە بۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا جىھاد قىلىدۇ.

تۆتىنچى خاتالىق: دۈشمەنلىرىمىز ھەقىقەتنى تونۇۋېلىش ئەمەس. بەلكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا تىرىشىۋاتقان نىشاندىن ئۇلارنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈشۈش مەقسىتىدە قوزغاۋاتقان مەسىلىلەردە ئۇلارغا ئەگىشىشىمىز ئۈچۈن بىزنى قايقانغا چۈشۈرىۋاتىدۇ.

سىياسىي نەزەرىيە ھەققىدىكى مىسالنى كۆرۈپ بېقىڭ! ئۇلار سىزگە: ئىسلامنىڭ سىياسىي نەزەرىيەسى يوق، دەيدۇ ياكى دەۋەت ئېلىپ بېرىۋاتقان مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي نەزەرىيە توغرىسىدا ئېنىق تەسەۋۋۇر يوق. ئۇنداقتا ئۇلار دۆلەتنى قانداق قۇرىدۇ؟ دەيدۇ.

بىر ئىخلاسمەن ئادەملەر ئىسلامنىڭ سىياسىي نەزەرىيەسى بارلىقنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى ئاشۇ مەسىلىگە قارىتىدۇ. ھەمدە ئۇنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىستىكى، پەيغەمبەرلىك ۋە توغرا خەلىپىلىك دەۋرىدىكى ئەمەلىي ئىجراسىنىڭ كۈچلۈك ئاساسلىرىنى بايان قىلىش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. الله خالىسا بۇ ھەقىقەتەن بىر ياخشى ئىش. بىراق دەسلەپتە بۇ مەسىلىنى قوزغىغان ئادەملەر بۇ مۇنازىرىگە كۈچلۈك ئاساسقا ئىگە ئوبىيېكتىپ ئىلمىي جاۋاب بىرىلگەنلىكىنى كۆرسە سۈكۈت قىلىپ جىم تۇرارمۇ؟!

ياق! چۈنكى ئۇلارنىڭ نىشانى بېشىدىن باشلاپ ھەقىقەتكە ئېرىشىش ئەمەس!

ئۇلار يەنە دەيدۇ، ئەمەلىيەتتە ئاللىقاچان ئېيتىپ بولدى. سىلەر ئۆز دۆلىتىڭلاردىكى مۇسۇلمان بولمىغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنى قانداق قىلسىلەر؟[1] رۇسىيە ۋە ئامېرىكىنى قانداق قىلسىلەر. ئۇنى قانداق قىلسىلەر؟ بۇنى قانداق قىلسىلەر؟

ئەگەر سەن ئۇلاردىن: ئۇنداقتا قانداق قىلىمىز؟ دەپ سورىساڭ ـ ئەگەر ئۇلار سىياسىي سالاھىيەت نۇقتىسىدىن ئامېرىكا يېكى رۇسىيەنىڭ گۇماشتىلىرى بولسا ئۇنداقتا ئۇلار ئاخىرقى ھېسابتا سىنى ئاشۇ دۆلەتلەرگە بېقىندۇرماقچى بولىدۇ. ھەمدە سىنى ئىلمىي مۇنازىرە يېكى ئوبيېكتىپ تەتقىقاتنىڭ كەينىدىن مۇشۇ نىشانغا ئىتتىرىدۇ.

ئەگەر بىز ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى بايان قىلىشتىن ئىبارەت ئەسلى يۆنۈلۈشىمىزنى ئۇنتۇپ، دۇشمەنلەر ئىزچىل تۇرده قوزغاۋاتقان ۋە ئۇنى قوزغاشتىن توختاپ قالمايدىغان مەسىلىلەرگە باغلىنىپ قالساق، ئۇنداقتا بۇنىڭدىن كېيىن چىقىدىغان خاتالىق شۇكى، تىرىشچانلىقىمىز ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن ئىسراپ بولىدۇ. كۈچىمىز پارچىلىنىدۇ تەپەككۇر قىلىش، ئىزدىنىش ۋە كىتاب يېزىپ خەلقنى سۇنۇشتىكى تۈپ نىشانىنى يوقۇتۇپ قويىمىز. مانا بۇ دەل دۇشمەن مەقسىتى قىلىۋاتقان، ئۇنى داۋاملاشتۇرۇاتقان، ۋە بىزنى بارسا كەلمەس يول لاردا مارافونچە يۈگۈرۈشكە باشلاپ قۇيۇپ، بىزنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقان ئىشتۇر.

ھەقىقەتەن مۇسۇلمان بولمىغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەۋجۇت بۇلۇشى، ئامېرىكا ۋە رۇسىيەنىڭ مەۋجۇت بولۇشى، خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ مەۋجۇت بۇلۇشى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا تەشكىلاتلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى، بۇلارنىڭ ھەممىسى يەرشارىدا اللەنىڭ ھاكىمىيىتىنى تىكلەشتىن ئىبارەت ئىلاھى تەكلىپنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتەلمەيدۇ. مۇشۇ قېيىنچىلىقلار سەۋەبىدىن مۇسۇلمانلار بۇ تەكلىپنى ئورۇندىمىسىمۇ بولىدۇ دەپ قارايدىغان كىشىلەرنىڭ اللەنىڭ كۈچ-قۇدرەت سۈپىتىنى ئىنكار قىلغاندەك، ئىلىم ۋە ھېكمەت سۈپىتىنىمۇ ئىنكار قىلغان كىشىلەردۇر.

ئۇلار خۇددى اللە ـ ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ قۇدرەتلىك ـ يەر شارىدا ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى چەكلەپ قۇيىدىغان شارائىتلارنى بىلمەيدىغاندەك يېكى

[1] ئىسلام ھۆكۈمىتىگە قارشى قوزغالغان ئەڭ ئەجەللىنەرلىك مەسىلىلەرنىڭ بىرى، مۇسۇلمان بولمىغان ئاز سانلىق مۇسۇلمان مىللەتلەر مەسىلىسىدۇر. يەر شارىدا ئاز سانلىق مۇسۇلمان مىللەتلەر ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ئۇلار كۆپ سانلىق ئاھالىلەرنى ئۆز دىنىغا ئېتىقاد قىلىشتىن چەكلەشنى ئويلاپ باقمىدى. ئۇنداقتا اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلىش مۇشۇ دىنىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى تۇرۇپ، مۇسۇلمان بولمىغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆپ سانلىق مۇسۇلمانلارنى ئۆز دىنىغا ئېتىقاد قىلىشنى چەكلەشكە نېمە ھەققى بار؟! قايسى بىر سىياسىي تارىخ يېكى پەلسەپىۋى «قائىدە» دە بۇنداق گەپ بار ئىكەن؟!

الله رېئاللىقتا ئەمەلگە ئاشمايدىغان، ھېكمەت بىلەن سىغىشالمايدىغان تۈزۈملەرنى مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلغاندەك يەكى ئامېرىكا بىلەن رۇسىيەنىڭ كۈچى اللەنىڭ كۈچىدىن زور بولۇپ، الله مۇئمىنلەرگە ياردەم بېرىشتىن ۋە ئۇلارنى غەلىبىگە ئېگە قىلىشتىن ئاجىز كىلىدىغاندەك ئويلايدۇ!!

الله بىزنى ئۆزىگە ئىشىنىشكە ئۆزىنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشىمىزغا بۇيرىدى. ئۇنىڭ كەينىدىكى ئىشلارغا الله ئۆزى كاپالەتلىك قىلدى. بىز ئافغانىستاندا قورالدىن ئايرىلغان بىر مىللەتنىڭ ئۇرۇش تارىخىدىكى ئەڭ يۇقۇرى ۋە ئەڭ چوڭ جاھانگىر رۇسىيە ئالدىدا تۇرۇشىدەك مۆجىزىگە ئوخشايدىغان ئىشلارنى كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتىمىز. تولۇق داۋاملاشقان ئالتە يىلدا دۈشمەنلەر مۇئمىن مۇجاھىدلارنىڭ قارشىلىقىنى قەتئىي بويسۇندۇرالمىدى. ئىنكار قىلغاندەك ئىلىم ۋە ھېكمەت سۈپىتىنىمۇ ئىنكار قىلغان كىشىلەردۇر.

ئۇلار خۇددى الله ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ قۇدرەتلىك يەرشاردا ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى چەكلەپ قۇيىدىغان شارائىتلارنى بىلمەيدىغاندەك ياكى الله رېئاللىققا ئەمەلگە ئاشمايدىغان، ھېكمەت بىلەن سىغىشمايدىغان تۈزۈملەرنى مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلغاندەك ياكى ئامېرىكا بىلەن رۇسىيەنىڭ كۈچىنى اللەنىڭ كۈچىدىن زور بولۇپ، الله مۇئمىنلەرگە ياردەم بېرىشتىن ۋە ئۇلارنى غەلىبىگە ئېگە قىلىشتىن ئاجىز كېلىدىغاندەك ئويلايدۇ!!

الله ئۆزىنى ئۆزىگە ئىشىنىشكە ۋە ئۆزىنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشىمىزغا بۇيرىدى. ئۇنىڭ كەينىدىكى ئىشلارغا الله ئۆزى كاپالەتلىك قىلدى. بىز ئافغانىستاندا قورالدىن ئايرىلغان بىر مىللەتنىڭ ئۇرۇش تارىخىدىكى ئەڭ يۇقۇرى ۋە ئەڭ چوڭ جاھانگىر رۇسىيە ئالدىدا تۇرۇشىدەك مۆجىزىگە ئوخشايدىغان ئىشلارنى كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتىمىز. تولۇق داۋاملاشقان ئالتە يىلدا دۈشمەنلەر مۇئمىن مۇجاھىدلارنىڭ قارشىلىقىنى قەتئىي بويسۇندۇرالمىدى[①].

جېدەلخور بىلەن تۆگمەس جېدەلگە قاتنىشىش ھەرگىزمۇ ئۇلارنى قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ھەقىقەت توغرىلىق ئىزدىنىشنى تەلەپ

[①] ئاپتور بۇ كىتابتا 1986-يىلدىن ئىلگىرىكى ئافغان مۇجاھىدلىرىنىڭ رۇسىيە تاجاۋۇزچىلىرى ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان قانلىق كۈرىشىنى مىسال قىلىپ كەلتۈرگەن بولسىمۇ،بىراق 2001-يىل ئامېرىكا تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئافغانىستانىنى بېسۇۋېلىشى ھەرگىزمۇ بۇ كىتابتا سۆزلىنىۋاتقان ھەقىقەتنىڭ رېئاللىقىنى ئىنكار قىلالمايدۇ.چۈنكى ئافغانىستان زېمىنى بېسۇۋېلىندى. بىراق ئامېرىكا يوقاتماقچى بولغان »تالىبان« ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى ۋە ئەسكەرلىرى »زېمىن « نى تاشلاپ بېرىپ ئۇن تىنىسىز غايىب بولدى .ئۇلار قاچان »باش« كۆتۈرۈپ چىقىدۇ بۇنى ياراتقۇچى الله ئۆزى بىلىدۇ!

قىلمىدى-! ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىكىنى يوقىتالمايدۇ. ئۇلار باشتىن ئاخىر ئىسلامنى ئۆچ كۆرىدۇ ۋە ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن بۇ توپ ياكى ئاۋۇ گەۋدىنى ئۆزىگە قۇل قىلىدۇ. ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاء رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾ ﴿ئۇلارنى ئۆزلىرى تۇزگەن ھىيلە -مىكىر لىرى بىلەن قۇيۇپ بەرگىن﴾[1].

ئەڭ ئاخىرقى خاتالىق شۇكى، ئىلمىي تەتقىقات مەسلىسى بىزنى قاپقانغا چۈشۈرىدۇ. ئاندىن ئىسلامىي بازا قۇرۇش ئۈچۈن زۆرۈر تەربىيە خىزمىتىنى بىزگە ئۇنتۇلدۇردى. بىز بۇلارنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق. ۋەھالەنكى بىز ئۇزاقتىن بۇيان بىز ئىزدىنىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتىمىز. ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىمىزنى ئادا قىلىۋاتىمىز دەپ ئويلايمىز.

ھەرىكەت قىلىش كىشىلەر بىلەن ئالاقىلىشىش ياكى تەربىيە خىزمىتى ئېلىپ بېرىش ئىقتىدارىغا قارىغاندا، خاراكتېرى ئەقلى تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشقا تېخىمۇ بەكرەك ماس كېلىدىغان بىر تۈركۈم تەتقىقاتچىلار مەخسۇس مۇشۇ ئىش بىلەن شۇغۇللانسا بولىدۇ. بىراق پۈتكۈل جامائەتنىڭ مۇشۇ يولغا كىرىۋېلىشى ۋە بىز ھازىر بۇ ئارقىلىق ئۆتەشكە تېگىشلىك ئىسلام خىزمىتىنى ئۆتەۋاتىمىز، دەپ ئويلىشى دەل ئېغىر خاتالىق. چۈنكى بۇ خاتالىق ئاخىرقى ھېسابتا ھەرىكەتنى ئۆلتۈرىدۇ ۋە تەتقىقاتلارنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ بازىنى تارلاشتۇرۇۋېتىدۇ!

تەرەپبازلىق

مەن تەبىئىتىمدە تەرەپبازلىقنى ياخشى كۆرمەيمەن. مەلۇم بىر ئىشتىلا ئەمەس، بارلىق ئىشلاردا شۇنداق.

بىراق بۇ جايدا مۇشۇ مەسىلە توغرۇلۇق ئېيتىشقا تېگىشلىك بىرقانچە سۆز بار.

بىرىنچى سۆز شۇكى، بىر قىسىم ياشلاردىن ياكى ئىسلام مەيدانىدا خىزمەت قىلىۋاتقان بىر قىسىم جامائەتلەردىن ئەمەلىيەتتە تەرەپبازلىق كېلىپ چىقىۋاتىدۇ. بىراق ئۇنىڭ ھەجمى قانداقتۇر بىر مەقسەتتە پۈتكۈل مەيدانغا تەرەپبازلىق ئوقىنى ئېتىپ، ئۇنى قورقۇنچلۇق كۆرسىتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىدىن كۆپ تۆۋەن ھالەتتە تۇرماقتا.

[1] سۈرە ئەنئام، 112-ئايەت.

نەپرەت پەيدا قىلىش ياكى كۈشكۈرتۈش ۋە ياكى قۇتراتتىش ئۈچۈن، تەرەپبازلىقنى تەسۈرلەشتە مۇبالىغە قىلىدىغان كىشىلەر ساقال قويغان بىرەر ياش ياكى يۈزىنى ياپقان بىرەر قىز ياكى اللەنىڭ شەرىئىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى تەلەپ قىلىۋاتقان بىرەر تەلەپكارنى تەرەپبازلىق بىلەن ئەيىبلەيدۇ.

ساقال قويغان ھەر مىڭ ياش، يۈزىنى ياپقان ھەر مىڭ قىز، اللەنىڭ شەرىئىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىشىنى تەلەپ قىلىۋاتقان ھەر مىڭ ئادەمنىڭ ئىچىدە بىر ئوغۇل ياكى بىر قىز تەرەپبازلىق قىلغان بولىدۇ. بىراق مىڭ ئادەمنىڭ ھەممىنى تەرەپبازلىق بىلەن ئەيىبلەش پۈتكۈل ئىسلام ھەرىكەتلىرى بىلەن ئومۇمىي «خەلق» ئوتتۇرىسىدا نەپرەت توسۇقى پەيدا قىلىش ئۈچۈن مەقسەتلىك قىلىنىۋاتقان بىر ئىش. ئېھتىمال ئاشۇ، ئىسلامىي ھەرىكەتنى مېڭىشتىن توختىتىپ قويالىشى مۇمكىن. زوراۋانلار اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشقا چىقىۋاتقان مۇسۇلمانلارغا زەربە بېرىشنى كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا ئاقلايدىغان باشقا بىر تۈھمەتنى پىلانلاشتىن ئاجىز كەلگەن چاغدا، پۈتكۈل ئىسلام ھەرىكەتلىرىگە ئەنە شۇنداق تەرەپبازلىق تۈھمىتى بىلەن زەربە بېرىدۇ.

تەرەپبازلىققا قارشى ئەسەر يېزىۋاتقان ھەربىر مۇسۇلمان يازغۇچى بەك كەڭ قورساق بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆزى قىلىۋاتقان «سۆز» نىڭ قەيەردە كېتىۋاتقانلىقىغا، پۈتكۈل ئىسلام ھەرىكىتىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن دۇشمەنلەرنىڭ بۇ «سۆز» دىن قانداق پايدىلىنىۋاتقانلىقىغا قاراپ باقسۇن.

اللە ھېكمەتلىك كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلاَ تَسُبُّواْ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ فَيَسُبُّواْ اللّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ﴾ ﴿مۇشرىكلارنىڭ خۇدانى قويۇپ ئىبادەت قىلىدىغان بۇتلىرىنى تىللىمىغىلار، (ئۇنداق قىلسىغىلار) ئۇلار بىلمىگەنلىكتىن ھەددىدىن ئېشىپ اللەنى تىللايدۇ﴾[1].

اللەنى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقان ئىلاھلارنىڭ ھەممىسى زەررىچىلىك ھەقىقەتكە تەۋە بولمىغان ساختا ئىلاھلار تۇرۇپ، ئەگەر ئۇلارنى تىللاش اللەنىڭ دۇشمەنلىرىنىڭ ئىسلامنىڭ مۇقەددەسلىكىگە داغ تەككۈزۈشىگە سەۋەب بولىدىغان بولسا، ئۇنداقتا اللە بىزنى ئاشۇ يالغان ئىلاھلارنى تىللاشتىن چەكلىدى. بىز تەرەپبازلىقنى ياقتۇرمىغانلىقىمىز ئۈچۈن ياكى ئۆزىمىزدىن قالاقلىق تۆھمىتىنى يوق قىلىش ئۈچۈن باتىللىقنىڭ ھاميلىرىغا قانداقمۇ قەلەملىرىمىز بىلەن يارەم بېرىمىز. بىز ئاخىرقى

[1] سۈرە ئەنئام، 108-ئايەت.

ھېسابتا ھەممىزگە قارشى ئوت ئاچىدىغان قوراللىنى قانداقمۇ ئۇلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىمىز، بۇ خۇددى قەدىمكى ماقال-تەمسىلەردىكى «كالىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭ بېشىغىمۇ كەپتۇ» دېگەندەك ئىش بولمامدۇ؟!

ئىككىنچى سۆز شۇكى، تەرەپبازلىق دېگەن باھانە بىلەن ياكى نورماللىق ۋە ئوتتۇرا ھاللىقا قايتىش كېرەك دېگەن نىقاب بىلەن «تەرەپبازلىق»قا قارشى تۇرۇۋاتقانلار ماھىيەتتە مۇشۇ سەۋەبتىنلا ئۇنىڭغا قارشى تۇرمايدۇ. ھەمدە اللەنىڭ ئۆلچىمىدىكى ھەقىقىي نورماللىققا قايتىشنىمۇ مەقسەت قىلمايدۇ. بەلكى تەرەپبازلىق ياشىلارنىڭ اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرۇش تەلىپىنى ۋە اللەنىڭ شەرىئىتىنى قانۇن قىلىشتىن باشقا ھەرقانداق ھەل قىلىش چارىسىنى قوبۇل قىلماسلىق تەشەببۇسىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭغا قارشى تۇرىدۇ. ئەمەلىيەتتە ياشلارنىڭ بۇ خىل تەلەپلىرىنى ئۇلار خالىمايدۇ ۋە ئۇنى قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى تەرەپبازلىققا قارشى تۇرىمىز دەۋاتقانلارنىڭ ئەسلى مەقسىتى ئىسلامنى ھەقىقىي روھىدىن ئايرىپ ئۇنىڭ شەكلىنى قالدۇرۇش بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار ماھىيەتتە تەرەپبازلىققا ئەمەس، بەلكى ئىسلامغا قارشى تۇرىدۇ. ئىسلامنى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش تەلەپلىرىنى چەكلەيدۇ.

ئىسلامغا قارشى تۇرۇۋاتقانلار گەرچە تەرەپبازلىققا قارشى تۇرۇش نىقابىنى چۆكۈرۈپ كىيۋالغان بولسىمۇ، بىراق ھەقىقەت ھامان ھەر قانداق نىقابنى ئېچىپ تاشلايدۇ. ئۇلارنىڭ قارشى تۇرۇۋاتقىنى ماھىيەتتە ئىسلام. ئۇلارنىڭ يوقاتماقچى ۋە يەر شارىدىن «تازىلىماقچى» بولغىنى دەل مۇسۇلمانلاردۇر.

﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَن قَالُواْ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾ ﴿لۇتنىڭ قەۋمىنىڭ بىردىنبىر جاۋابى: (سىلەر بۇ ئادەملەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقىرىڭلار، چۈنكى ئۇلار پاك ئادەملەر ئىكەن، دېيىشتىن باشقىسى بولمىدى)﴾[1].

ئاخىرقى سۆز شۇكى، ماھىيەتتە تەرەپبازلىقنى پەيدا قىلغۇچىلار ۋە ھېلىھەم ئۇنى جانلاندۇرىۋاتقانلار دەل اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان، مۇسۇلمانلار اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىشىنى تەشەببۇس قىلغان چاغدا ئۇلارنى ئۆلتۈرىدىغان ۋە قانلىق باستۇرىدىغان ھۆكۈمەتلەردۇر.

شۇنداق! ئەگەر بۇ ھۆكۈمەتلەر اللە بېكىتكەن مەجبۇرىيەت سۈپىتىدە اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلغان بولسا، ئۇنداقتا تەرەپبازلىق قەيەردىن كېلەتتى؟!

[1] سۈرە ئەئراف، 82-ئايەت.

اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايۋاتقان بۇ ھۆكۈمەتلەر-ئەگەر ئەڭ تۆۋەن مۆلچەرلىگەندە-اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھاكىمىيەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى قىلىشقا تەشەببۇس قىلمۇاتقانلارغا-ئۇنى تەشەببۇس قىلىش «لا إله إلا الله محمد رسول الله (اللەتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، مۇھەممەد ئۇنىڭ ئەلچىسىدۇر)» دېگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ مەجبۇرىيىتىنى ئادەتتىكى جىنايەتلەرگە مۇئامىلە قىلغانچىلىك مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلارغا ئۆزىنى قوغداش پۇرسىتى بەرگەن بولسا، ئۇلارنى قىلغان ۋە قىلمىغان «جىنايەتلەر» نى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرلاش ئۈچۈن دەھشەتلىك جازالاش (سوراق قىلىش) ئۇسۇللىرىنى قوللانمىغان بولسا، گەرچە زۇلۇم ۋە يولسىزلىق ئىچىدە بولسىمۇ، ئۇلارغا ئادەتتىكى قانۇننىڭ تەلىپى بويىچە ھۆكۈم قىلغان بولسا، ئەگەر ئاشۇنداق قىلغان بولسا، ئەڭ تۆۆەن مۆلچەرلىگەندە تەرەپپازلىق قەيەردىن كېلەتتى؟!

بىزنىڭ كاللىمىزدا شۇ ئايدىڭ بولۇشى كېرەككى، تەرەپپازلىقنىڭ تارقىلىشى ۋە ئۇنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىدىكى بىردىنبىر چوڭ سەۋەب اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان اللەنىڭ قانۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى تەلەپ قىلغۇچىلارنى تاربختىن بۇيان مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە دەھشەتلىك ئازابلار بىلەن جازالايدىغان ھۆكۈمەتلەردۇر. بۇ ھۆكۈمەتلەر بىرلا ۋاقىتتا مۇنداق ئۇچ خىل جىنايەت سادىر قىلىدۇ:

بىرىنچىسى، اللەنىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمەت قانۇنى قىلىش بۇيرۇقىنى رەت قىلىدۇ؛ ئىككىنچىسى، ئورمان قانۇنى» دىمۇ بەلگىلەنمىگەن دەرىجىدە ئومۇميۈزلۈك ئۆلتۈرۈش ۋە ئازابلاش جىنايەتلىرىنى ئىشلەيدۇ؛ ئۈچىنچىسى، يۇقىرىقى ئىككى تۈرلۈك جىنايەتكە چاپان يېپىش ئۈچۈن، ياشلار ئوتتۇرىسىدا تەرەپپازلىق روھىنى جانلاندۇرىدۇ.

بىزنىڭ كاللىمىزدا يەنە شۇ ئايدىڭ بولۇشى كېرەككى، تەرەپپازلىققا ئۇندەيدىغان ھەقىقىي سەۋەبلەرنى يوقاتماي تۇرۇپ، تەرەپپازلىقنى يوقىتىش مۇمكىن ئەمەس. يەنى ھۆكۈمرانلار اللەنىڭ قانۇنى بويىچە ھۆكۈم قىلىش بۇيرۇقىغا ئاۋاز قوشمىغۇچە ياكى ئەڭ تۆۆەن مۆلچەرلىگەندە اللەنىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى تەلەپ قىلغۇچىلارغا قاراتقان ياۋۇزلارچە مۇئامىلە قىلىشتىن قولىنى يىغمىغۇچە تەرەپپازلىق يوقالمايدۇ. چۈنكى يەرشارىدا مۇسۇلمانلار ئۈچۈن تۇرغۇزۇلغان ھەرقانداق جازا مەيدانى تەرەپپازلىقنىڭ يېڭى يېقىلغۇسىدۇر. ئۇ اللەنىڭ ئىرادىسى بويىچە كېڭىيىدۇ.

شۇڭا تەرەپبازلىقتىن قاقشاۋاتقان ۋە ئۇنى ھەقىقىي تۇزىتىشنى ئارزۇ قىلىۋاتقانلار ئۆزلىرىنىڭ قايسى يولدا مېڭىۋاتقانلىقىغا قاراپ باقسۇن!

بىز يۇقىرىدا ئىسلامىي خىزمەت مەيدانىدا يۈز بېرىۋاتقان بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلەپ ئۆتتۇق، ھەمدە ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىگە مۇناسىۋەتلىك بۇ بۆلۈمنىڭ ئاخىرىدا تارىخنىڭ بۇگۈنكى باسقۇچىدا دەۋەتنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن مۇھىم مەسىلىلەرنى خۇلاسىلەپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۇق.

دەۋەت تەبلىغى مەجبۇرىيەت ۋە تەرىبىيەۋى مەجبۇرىيەت ۋەزىپىسىنى ئۆتىشى كېرەك. بۇنىڭدا مەككىدە ئېلىپ بېرىلغان دەۋەت مەزگىلىدىكى پەيغەمبەرنىڭ يولىنى ئۆرنەك قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. تەبلىغى مەجبۇرىيەت دېگەنلىك ئومۇمىي خەلقنى دەۋەت قىلىش پۇرستىگە ئېرىشكەن چاغدا ئۇلار بىلمىگەن «لا إله إلا الله»نىڭ ماھىيىتىنى ۋە ئۇنىڭ الله‌نىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈمەت باشقۇرۇشتىكى زىچ مۇناسىۋىتىنى ئۇلارغا بىلدۈرۈش دېمەكتۇر. ئۇلارغا يەنە شۇنى ئېنىق بىلدۈرۈش كېرەككى، بۈگۈن مۇسۇلمانلار گىرىپتار بولغان خارلىق، بىچارىلىك، ئاجىزلىق قالاقلىق ۋە مەھكۇملۇق قاتارلىقلارنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى ئۇلارنىڭ «لا إله إلا الله»نى ھەقىقىي مەزمۇنىدىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىپ، ئۇنى پەقەت تىل بىلەن سۆزلىنىدىغان قۇرۇق «گەپ»كە ئايلاندۇرۇپ قويغانلىقىدىن بولغان. ئەمەلىيەتتە الله نازىل قىلغان ئىسلام ھەرگىزمۇ بۇ ئەمەس، بەلكى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە الله‌نى رازى قىلىدىغان ئىسلام «لا إله إلا الله محمد رسول الله» نى تىل بىلەن سۆزلەش، ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئەمەل قىلىش ۋە پەرزلەرنى ئورۇنلاشتۇر. مۇسۇلمانلار يەرشارىدا ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن شەرق ياكى غەربتىن ئىمپورت قىلىنغان قايسى بىر ئېقىم ياكى قايسى بىر يولغا ئەمەس بەلكى ھەقىقىي الله تەرەپكە قايتىشى كېرەك. يەنى ئەقىدىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا بولسۇن ياكى ئىبادەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا بولسۇن ياكى قايسى بىر ئىشتا بولسۇن الله‌نىڭ شەرىئىتى بويىچە ھۆكۈم قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا بولسۇن بىردەك شېرىكى يوق يالغۇز الله‌غا ئىبادەت قىلىش كېرەك! شەرق ۋە غەربنىڭ ئېقىملىرىنى قوبۇل قىلىش تولۇق بىر ئەسىردىن بۇيان مۇسۇلمانلارغا خارۋ-زارلىق، ئاجىزلىق ۋە مەھكۇملۇقتىن باشقىنى بېرىپ كەلمىدى، ھۆكۈمرانلىق ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن باشقا ھېچقانداق نەتىجە بەرمىدى.

تەرىبىيەۋى مەجبۇرىيەت ماھىيەتتە دەۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىدۇر. چۈنكى تەربىيە قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولىدۇر. تەربىيە خىزمىتى ئىزچىل تۈردە

داۋاملىشىدۇ. ھەرقانداق ئەھۋالدا بۇ خىزمەت قەتئىي توختاپ قالمايدۇ. مەيلى قىينىچلىق ياكى پاراۋانلىقتا بولسۇن كەڭرىچىلىك ياكى قىستاڭ — قىستاڭچىلىقتا بولسۇن، تەربىيە مەسلىسىدە قىلچە ئۆزگىرىش بولمايدۇ.

ئىسلامىي بازا قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن زۆرۈر تەربىيە ئادەتتىكى مۇسۇلمانلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشنى ئەمەس بەلكى تەڭداشسىز ئۈلگىلەرنى مەيدانغا كەلتۈرۈشنى نىشان قىلىدۇ. بۇ ئۈلگىلەر كېيىنكى مەزگىللەردە بىنانىڭ ئېغىرلىقىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن بنادا مۇستەھكەم تۈۋرۈكلەرنىڭ رولىنى ئۆتەيدۇ.

بۇ ئالدى بىلەن غۇۋالىق بىدئەت ۋە ئېغىپ كېتىش بولمىغان سۈزۈك ئەقىدىگە موھتاج. بۇ ئەقىدە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقىدىسىگە ئوخشاش ساپ ئەقىدە بولۇپ، ئۇ كېيىنكى دەۋردىكى ئەۋلادلار قوشۇۋالغان ۋە بۇنىڭ بىلەن ساپ تەۋھىد ئەقىدىسىدىن چىقىپ كېتىپ بۇددىزم جاھىلىيىتىگە قايتىپ كېتىشكە تاس قالغان «قوشۇلمىلار» ۋە ئازغۇنلۇقلاردىن پۈتۈنلەي خالىيدۇر.

ئىككىنچىدىن بۇ ئەقىدىنىڭ تەلەپلىرىنى ئاڭلىق چۈشىنىشكە موھتاج، ئۇنىڭ تەلەپلىرى بولسا، اللەنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىدە كەلگەن ھەرقانداق تەكلىپ ۋە يولیورۇقلاردۇر. بۇ تەكلىپ ۋە يولیورۇقلارنىڭ يۈكسەكلىكىدىن ئۇنىڭ روھىيەت ۋە ھاياتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشتەك ئومۇمىيلىقىدىن بۇ دىننىڭ يۈكسەكلىكى، بۇ دىننى ئۇستىگە ئالغان ۋە بۇ ئارقىلىق تارىخ خاتىرىلىگەن ئاشۇ زور رېئاللىقنى بارلىققا كەلتۈرگەن ئۇممەتنىڭ يۈكسەكلىكى مەيدانغا كەلگەن. ئۇچىنچىدىن بۇ ئەقىدىنى رېئال دۇنيادا مەۋجۇت بولغان ئەمەلىي ھەرىكەتكە ئايلاندۇرىدىغان تەربىيەگە موھتاج.

بۇ تەربىيە ئۈلۈھىيەتنىڭ مەنىلىرىنى مۇستەھكەملەش ۋە چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا موھتاج. پەقەت شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن ئۇ قەلبىدىكى كەسكىن ئىشەنچىگە ئايلىنىپ، رېئال ھەرىكەتنىڭ پۈختا ئاساسى ۋە ئۈلى بولالايدۇ. بۇ خىل ئىشەنچىنى بالايى-ئاپەتلەر تەۋرىتەلمەيدۇ. كەڭرىچىلىك ۋە پاراۋانلىقلار ئۇنى سۇسلاشتۇرالمايدۇ.

بۇ تەربىيە «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقىنى مۇستەھكەملەشكە موھتاج بولىدۇ. نەتىجىدە ئۇ ئەخلاق روھىيەتنىڭ ئېچكىرى قاتلاملىرىدىن ئۆزلۈكسىز ئېتىلىپ چىققان ئەمەلىي ھەرىكەتكە ئايلىنىدۇ. «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى ئىنسانىنىڭ پۈتكۈل ھەرىكىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان دەرىجىدە كەڭرىلىك ۋە ئومۇمىيلىققا ئىگە. مەسىلەن: قېرىنداشلىق «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى، ئۆز ئارا كاپالەتلىك

قىلىش «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى، چىدامچانلىق ۋە باتۇرلۇق «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى، جەڭگىۋارلىق «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى، ئىنتىزامچان ۋە مەسئۇلىيەتچان بولۇش «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى، ھەقىقەتنى بىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىش «لا إله إلا الله»نىڭ ئەخلاقى. بۇ تەربىيە ھازىرقى دۇنيانىڭ ئەھۋالى، ئاجىز شارائىتتىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالى، دۈشمەنلەرنىڭ ئىسلامغا قارشى ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇزۇلمەس سۇيىقەست ۋە باشقا ھىيلە-نەيرەڭلىرى، ھەمدە ئىدىيەۋى ھۇجۇم ۋە باشقا ئۇرۇش ۋاستىلىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىنى خارابلاشتۇرۇش قاتارلىقلارنى چۈشىنەلەيدىغان سىياسىي ئاڭغا موھتاج. بۇ تەربىيە ۋاقتى كېلىشتىن بۇرۇن ئالدىراقسانلىق قىلمايدىغان، ۋاقتى كەلگەندە پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيدىغان ھەربىكەت ئېڭىغا موھتاج.

بۇ تەربىيە شەخس بىلەن جامائەتنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى ئۆزۈمچىلىك خاھىشى بىلەن جامائەتچىلىك خاھىشى ئوتتۇرىسىنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشقا موھتاج، چۈنكى شۇنداق بولغاندا شەخس مۇستەبىت ۋە ھاكاۋۇر بولمايدۇ.ھەمدە كۆپچىلىك مەيلى توغرا بولسۇن ياكى خاتا بولسۇن ئۇلارغا ئۇن تىنسىز ئەگىشىدىغان» يۇمىلاق تاۋۇز بولمايدۇ .جامائەت شەخسنىڭ شەخسىيىتىنى ئاياغ ئاستى قىلىدىغان زوراۋان مۇستەبىت بولمايدۇ .ھەمدە ئۆزئارا بىرلىك ۋە رىشتە ئورناتمايدىغان ئايرىمچى بولمايدۇ.

بۇ تەربىيە شەخسنىڭ نېمىنى قىلىپ، نېمىنى قىلمايدىغانلىقىنى، قاچان ئاڭلاپ بويسۇنىدىغانلىقىنى ئاڭلاش ۋە بويسۇنۇشنىڭ قايسى ۋاقىتتا شەخسىنى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدىغان فقھىي (قانۇن) ئېڭىگە موھتاج.

***

بۇ تەربىيەنىڭ يۇقىرىقىدەك بىر مۇنچە تەلەپلىرى بولغىنى ئۈچۈن، تەربىيە خىزمىتى قىيىن ۋە مۇشەققەتلىك خىزمەت، بولۇپمۇ ئىسلام پىرىنسىپلىرىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كېتىشكە ئاز قالغان ئۈممەت ئىچىدە تېخىمۇ شۇنداق.شۇڭلاشقا تەربىيە باسقۇچلىرىدا ئالدىراقسانلىق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ.

ئالدى بىلەن ئۆزلىرى تۇغرا پىرىنسىپ بويىچە تەربىيەلەنگەن ھەمدە باشقىلارنىمۇ توغرا ئۇسۇلدا تەربىيەلەش رولىنى جارى قىلدۇرالايدىغان مەلۇم سانغا ئىگە دەۋەتچى ۋە تەربىيەچىلەر مەيدانغا كېلىشتىن بۇرۇن خەلقلەرنى كەڭ دائىرىدە دەۋەت سېپىگە كىرگۈزۈشتە ئالدىراقسانلىق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. بۇ خىل

ئالدىراقسانلىق دەۋرىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلمايلا قالماستىن بەلكى ماھىيىتىتە ئۇنىڭ ئالغا ئىلگىرلەشكە توسقۇنلۇق قىلىدۇ.

بىزنىڭ كاللىمىزدا شۇ ئايدىڭ بۇلۇش كېرەككى، گەرچە خەلقلەرنىڭ ھېسسىيات قىزغىنلىقى مەۋجۇت بولسىمۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە «ئىسلامىي بازار» مەۋجۇت ئەمەس ئىسلام تىلغا ئېلىنغان چاغدا پەيدا بولىدىغان ھەرقانداق قىزغىنلىق ھېسسىيات قىزغىنلىقى بولۇپ، ئۇ ھەقىقىي بىنا قۇرۇپ چىقالمايدۇ .ۋە ھەقىقىي ھەربىر شەكىللەندۈرەلمەيدۇ. بەلكى بازا يېڭىدىن قۇرۇشقا موھتاج بولىدۇ. ھەربىر شەخس يېڭىدىن تەربىيەلىنىپ نەتىجىدە ئۇلاردىن پەيغەمبەرنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن تۇنجى جامائەتنىڭ بىناسىغا ئوخشاش مۇستەھكەم بىر بىنا پۈتۈپ چىقىدۇ. دەربجىسى ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەك بولسىمۇ، بىراق پەيغەمبەر ماڭغان يولدا مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىكى ۋە بىنانى ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇرۇش ئۈچۈن پەيغەمبەر تەربىيەلىگەن جامائەتتىكى ئۇلگىلىك خۇسۇسىيەتتۇر.

***

بىزنىڭ كاللىمىزدا شۇ ئايدىڭ بۇلۇش كېرەككى، ئىسلام بىلەن ئىسلام دۈشمەنلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچە ئاخىرلىشىدىغان تېز سۈرەتلىك كۈرەش ئەمەس، بەلكى ئۇ بىر نەچچە ئەۋلادلاردىن ھالقىپ كېتىدىغان جاپا مۇشەققەتلىك ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك كۈرەش. شۇڭا بۇ زور مەسئۇلىيەتنى ئورۇنداش ئۈچۈن قۇرۇلىدىغان «بازا» چىدامچان، باتۇر، اللەغا بولغان ئىمانى چوڭقۇر، اللەغا قەتئىي تەۋەككۈل قىلىدىغان، ئاشۇ يولدا دۇچ كېلىدىغان جاپا-مۇشەققەتلەرگە ئالدىن تەييارلانغان، ھەمدە ئۆزىنىڭ كۆچى، ئىقتىسادى، قېنى ۋە ئىدىيەسىنى بېغىشلاپ، بۈگۈن ئىسلامنى قاپلىغان غېرىبلىقنى يوقىتىش، سەل دولقۇنلىرىدىن كېمىنى قۇتقۇزۇۋېلىش، يەنە بىر قېتىم ئۇنى زېمىندا يىلتىزلىرى چوڭقۇر مۇستەھكەم ھالەتتە نامايان قىلىشتىكى تۈپ ئېھتىياجنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان قىلىپ تەربىيەلىنىشى كېرەك.

بازا تەلەپكە لايىق سۈپەت، مۇناسىپ ھەجىمدە قۇرۇلغان چاغدا، اللە كىشىلەرنىڭ رېئاللىقنى ئۆزگەرتىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۆزگەرتتى .اللە يەر شارىدا يەنە بىر قېتىم ئۇلارنىڭ خەلىپىلىك ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. چۈنكى ئۇلار اللە بېكىتكەن شەرتىنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿الله ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىنىدا ھۆكۈمران قىلغاندەك ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان، دىننى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى خاتىرجەملىككە ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى(بۇنىڭ ئۈچۈن)ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىش ۋە ماڭا ھېچنەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىكى كېرەك﴾[1].

بىز كېلەركى بۆلۈمدە كەلگۈسىگە نەزەر تاشلاپ، «ئەتە» مىزگە دىققىتىمىزنى ئاغدۇرىمىز.

[1] سۈرە نۇر، 55-ئايەت.

www.uyghurkitap.com

كەلگۈسىگە نەزەر

ئىسلام دۇنياسى ھازىرقى ۋاقىتتا ئىنتايىن ناچار بىر مەزگىلنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. ئىسلام دۇنياسى چېكىۋاتقان ئىقتىسادى، سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئىدىيەۋى ۋە روھى كىرىزىسلاردىن باشقا، ئۇلارنى قاپلاپ كەتكەن ئاجىزلىق، خار-زارلىق، يوقۇلۇش ۋە مەھكۇملۇق بىز يۇقىرىدا ئېغىپ كېتىش تەسىرلىرى ھەققىدە سۆزلىگەن ۋاقتىمىزدا ئىزاھلاپ ئۆتكەن پۈتكۈل شارائىتلارنىڭ نەتىجىسىدۇر.

يېقىن كەلگۈسىدە ئىسلام دۇنياسىغا قارىتىلغان پىلان بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە خەتەرلىك بولۇپ، دۇشمەنلەر بۇندىن ئىلگىرى پەيدا قىلغان خانۇ-ۋەيرانچىلىقلىرى بىلەنلا بولدى قىلماستىن، بەلكى ئىسلام دۇنياسىنى تېخىمۇ خاراپلاشتۇرۇپ ئۇلارنى قۇمدەك پارچىلاپ تاشلىماقچى.

دۇشمەنلەر ماھىيەتتە بۇندىن تۆت يىلكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك ئەسىر ئىلگىرى باشلىغان «يول» نىڭ ئۆزىدىن مېڭىۋاتىدۇ. ئاشۇ چاغدا مۇسۇلمانلار ئىسپانىيەدىن قوغلاپ چىقىرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن يەرشارىنىڭ باشقا جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنى قوغلاپ چىقىرىش ۋە ئاداۋەتخور خرىستىيانلار ھۆكۈمرانلىقىغا ئۇلارنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن يېڭى «ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشى» باشلىنىپ كەتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ خرىستىيانلار تۇنجى ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشىدا يولۇققان ئاچچىق مەغلۇبىيىتى ئۈچۈن مۇسۇلمانلاردىن قىساس ئېلىش مەقسىتىدە ئۇلارنى ئېغىر دەرىجىدە تالان-تاراج قىلماقچى بولدى. (ئاشۇ چاغدىكى تۇنجى ئەھلىسىلىپ ئۇرۇشىنى قىسقىغىنا ئەسلەپ ئۆتەيلى) ئاشۇ چاغدا خرىستىيانلار بۇ ئۇرۇش ئۈچۈن جان ماللىرىنى ئايماي سەرپ قىلغان بولسىمۇ، بىراق مۇسۇلمانلارنى قەتئىي ئارقىغا چېكىندۈرەلمىدى. بەلكى ئىسلام دۆلىتى ياۋروپانىڭ ئۆزىدە قۇرۇلۇپ،ئۇچ ئەسىرگە يېقىن ئىزچىل تۇرده ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ساقلاپ قالدى. ھەمدە خرىستىيان شەھەرلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ،خرىستىيانلارنى ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا بويسۇندۇردى. بەلكى خرىستىيان ئاھالىسىدىن ئون مىليون ئادەم ئىسلام ئەقىدىسى ئىچىگە كىردى!

خرىستىيانلار دەل ئاشۇ ئېچىنىشلىق مەغلۇبىيىتى ئۈچۈن ئۆچ ئېلىش مەقسىتىدە بىر نەچچە ئەسىر دىن بۇيان تا بۈگۈنگىچە مۇسۇلمانلارنى مۇستەملىكە

قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق ئىسلام دۇنياسى مىلادى 20- ئەسىرنىڭ بېشى ياكى ئوتتۇرىلىرىدا مۇستەملىكىچىلىكىدىن قۇتۇلۇپ، مەۋجۇدىيىتىمىزنى قايتۇرۇۋالدۇق. ۋەزىيەتلىرىمىزنى ياخشىلىدۇق، كۇنسېرى ئالغا ئىلگىرلەۋاتىمىز. يەنى كۇچ-قۇدرەت، مەدەنىيەت، تەرەققىيات ۋە يۇكسىلىش تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتىمىز، دەپ ئويلىدى.

ئەمەلىيەتتە بۇ «گۇمان» راستمۇ؟

نادانلىق ئىسلام دۇنياسىدىكى خەلقنىڭ ئومۇمىي بەلگىسى بولۇپ قالغاندىن كېيىن مائارىپ كەڭرى تارقالدى، كېسەللىك ھۆكۈمران كۇچىگە ئايلانغاندىن كېيىن ساقلىقنى ساقلاش ۋەزىيەتلىرى ياخشىلاندى. بەزى خام ئەشيالارنى ياسايدىغان ۋە كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا ئۇلارغا كېرەكلىك بىر قىسىم بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان چوڭ-كىچىك تېپتىكى زاۋۇتلار بارلىققا كەلدى، ئەمەلىيەتتە بۇ ھەممە نەرسە سىرتتىن ئىمپورت قىلىنىدىغان، كىشىلەرنىڭ ئادەتتىكى نەرسىلەرنىمۇ ياساشقا ئىقتىدارى يەتمەيدىغان قالاقلىقتىن كېيىنكى ئىشلار ئىدى. ئارمىيەلەر ئېپتىدائىي قوراللارنى تاشلاپ، زامانىۋى ئۇرۇش ئەسلىھەلىرىنى ئىشلىتىدىغان بولدى. سانائەت يېزا-ئىگىلىك، ۋە بىناكارلىق ئىشلىرى ھازىرقى زامان ئۇسكۇنىلىرى ئارقىلىق ئېلىپ يېرىلىدىغان بولدى. ماشىنىلار شەھەر كوچىلىرىغا تولۇپ تاشتى. تېلېۋىزىيە ئاپپاراتلىرى ئۆيلەرنى قاپلاپ كەتتى!

ئۇنىڭدىن باشقا مۇستەملىكىچى ئارمىيەلەر زېمىنلارنى ئىشغال قىلىپ ئۆزىنىڭ ئەسكىرى كۈچى بىلەن كىشىلەرنىڭ يۇرگىنى مۇجۇۋۇتكەندىن كېيىن ئىسلام دۇنياسىنىڭ خېلى كۆپ شەھەرلىرىدىن ئەسكەر چېكىندۈردى. ئەممە مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر ئاشۇ جايلاردا ئۆزىنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي نوپۇزىنى ساقلاپ قالدى. ئىسلام ئەللىرىنىڭ «دېموكراتىك» مۇناسىۋەت ئورنىتىشىغا، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ۋە خەۋپسىزلىك كېڭىشىدە بىر كىشىلىك ئاۋازنى ئىگىلىشىگە يول قويدى.

ئەمما بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ ھەممىسى قارىماققا راستتەك تۇيۇلسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ بەزىسى راست، بەزىلىرى يالغان ئىدى. مەيلى قانداق بولمىسۇن، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا ئىشلار ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ئەھۋاللارنىڭ ئاقىۋىتىگە سېلىشتۇرغاندا يەنىلا ياخشى ئىدى. چۈنكى ھازىرقى رېئاللىق 20- ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدىكى تەرەققىيات كۆرۈنۈشلىرىدىن كېيىن بىر پۈتۈن چېكىنىشكە قاراپ يۈزلەندى.

بۇ قانداق پايدا بولدى؟! نېمە ئۈچۈن ئەھۋاللار ئارقىغا چېكىنىپ كۈنسېرى ناچارلىشىپ كەتتى؟! بۇ ئىچكى ئاملىنىڭ تەسىرىمۇ ياكى سىرتقى ئاملىنىڭ تەسىرىمۇ؟ ياكى بولمىسا ھەر ئىككىسىنىڭ ئورتاق تەسىرىدىن بولدىمۇ؟!

بىز ئالدى بىلەن ئىشنىڭ دەسلىپىدىكى سىرتقى كۆرۈنۈشنىڭ گۈزەل ھالىنىڭ قاراپ باقايلى!

مۇستەملىكىچىلەرنىڭ قوشۇلۇشى ياكى قوشۇلماسلىقىدىن قەتئىينەزەر مەلۇم دەرىجىدە ماددىي تەرەققىيات ھەقىقەتەن بارلىققا كەلدى.

بىز شۇنداق تەسەۋۋۇر قىلالايمىزكى، مۇستەملىكىچىلىككە قارشى ئىنقىلاب روھى كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىنى كەسكىنلەشتۈرۈۋەتتى. شۇڭا ئۇلار بىلىم ئۆگىنىش، مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە تۈرمۇشتا ياردەمدۇ، دەپ قارىغان تەرەپلەرنى ئىسلاھ قىلىشنى چىڭ تۇتتى.

بىراق بۇ جايدا ئاشۇ خەلقلەر تەرەققىيات، مەدەنىيەت ۋە يۇكسىلىش ئۈستىگە «دۇم چۈشۈپ» دېققەت قىلمايۋاتقان تولىمۇ خەتەرلىك بىر ئىش بار.

ئاشۇ خەلقلەر مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر بىزنىڭ ئەسلىي مەۋجۇدىيىتىمىزگە قارشى، ئىسلامغا قارشى پەيدا قىلغان زور سۈيقەستلەرگە دېققەت قىلمىدى. شۇنداقلا مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر ئىسلام زېمىنلىرىدىن ئەسكەر چېكىندۈرۈشتىن بۇرۇن ئاشۇ جايدا ئېلىپ بارغان «زەھەرلەش» ھەرىكىتىگە دېققەت قىلمىدى.

ئەمەلىيەتتە مۇستەملىكىچىلەر ئىسلام دۇنياسىدا ھاياتلىقنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ۋە ئىسلامىي بولمىغان ئاساسلار بويىچە «مەدەنىيەت» تارقىتىش خىزمىتىنى ئۆتەيدىغان «ئەلمانىي» رەھبەرلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئىز باسارىي سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقارماي تۇرۇپ ھەرگىزمۇ ئىسلام زېمىنلىرىدىن ئەسكەر چېكىندۈرمىدى.

مۇستەملىكىچىلەر ئىسلام زېمىنلىرىدىن ئەسكەر چېكىندۈرىشتىن ئىلگىرى مۇسۇلمان ئاياللارنى دىن، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىدىن «ئازاد قىلدى» ھەمدە ئاياللارنىڭ ئۆزىنى ۋە ئەرلەرنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنى كوچىغا ئېلىپ چىقتى.

ئۇلار يەنە ئەسكەر چېكىندۈرۈشتىن ئىلگىرى ئىسلام زېمىنلىرىغا غەرب مەدەنىيىتىدە مەۋجۇت بولغان زەھەرلىك ئۇرۇقلارنىڭ ھەممە نەرسىسىنى چېچىۋەتتى. (بىراق غەربنىڭ ھالاكتىنى كېچىكتۈرىدىغان ئىجابىي ئېنېرگىيە ئاممىلىرىنى يەنىلا ئۆزلىرى ساقلاپ قالدى) جىنسىي قالايمىقانچىلىق، ئەخلاقى چۈشكۈنلۈك، ئائىلىۋى پارچىلىنىش، روھى يوقۇلۇش، ۋە پىسخىكا جەھەتتىكى

يىمىرىلىش، بىئاراملىق، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش، نېرۋا كېسەللىكى، ھاراقكەشلىك، جىنايەت، چەكتىن ئاشقان شەخسىيەتچىلىك، ماددىي ھالاۋەت ئىزدەش ۋە ئۇنىڭغا غەرق بولۇپ قىممەت قاراشلارنى دەپسەندە قىلىش قاتارلىق زەھەرلەر ئىسلام زېمىنىغا كەڭرى چېچىۋېتىلدى.

شۇنچە كۆپ زەھەرلىك ئۇرۇقلار چېچىۋېتىلگەن تۇرۇپمۇ بۇ خەلقنىڭ ھەقىقەتەن تەرەققىي قىلىپ گۈللىنىشىنى، كۈچ قۇۋۋىتە ۋە يۈكسىلىش لىنىيەسى بويىچە مېڭىشنى كۈتۈش كېرەكمۇ؟

«دانىشمەنلەر» بۇخىل خەتەرلىك سىگنال «ئاۋازى»نى خىلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولۇپ، خەلقلەرنى ئاگاھلاندۇرغان ئىدى. بىراق بۇ خەلقنىڭ ئىچىدە اللەنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشكەندىن باشقىلارنى ئاگاھلاندۇرغۇچىنىڭ ئاۋازى ھوشىغا كەلتۈرەلمىدى. بەلكى ئۇلار چۆلدە قالغان «مەجنۇن»دەك ھاسراپ زەھەر ئىزدەيدۇ. زەھەر ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىنى قاپلىغانسېرى ئۇلارنىڭ زەھەرگە بولغان خۇمارى شۇنچە كۈچىيىپ باردۇ!

بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن ئىدىيەۋى ھۇجۇم، ھۇجۇم قىلىش قۇرالى ۋە ھۇجۇم قىلغۇچىلار، ئۇقماي تۇرۇپ قىلۋاتقانلار بىلەن «ھەق»لىق مالايلارنىڭ پەرقى بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاشۇ خەلقلەرنىڭ مەۋجۇدىيىتى ئىچىدە ئېلىپ بارغان ئۇزاق مەزگىللىك ۋەيران قىلىش ھەرىكىتىگە كۆرسەتكەن تەسىرى ھەققىدىكى سۆزلەرنى بۇ جايدا قايتا ئىزاھلاپ ئولتۇرمايمىز.

ئاشۇنداق تۇرۇپ، يەنى غەربكە «قۇل» بۇلۇش ئېڭى ۋۇجۇدقا سىڭىپ كېتىپ، ماھىيەتتە ئازاد بولمىغان بۇ ئادەملەرنىڭ كۆڭلىدە پەيدا بولغان مۇستەملىكچىلەر ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، ئۇلارنى قوغلاپ چىقاردۇق، ئۆز شەھىرىمىزدە ئازاد بولدۇق دېگەن تاتلىق خىياللىرىدىن كېيىن، ئىنقىلاپ ئىرادىسىنىڭ سۇسلاۋاتقانلىقى؛ ھەمدە مۇستەملىكچىلەر ئەسكەر چېكىندۈرۈشتىن ئىلگىرى قالدۇرۇپ كەتكەن زەھەرلىك تەسىرلەرنىڭ كۈچىيىشىدە بۇخىل سۇسلىششىنىڭ تۈرتكىلىك رول ئويناۋاتقانلىقى بىلەن تۇرۇپ، ئىسلام رايونلىرىدىكى خەلقلەر قىزغىن قەدەم بىلەن ھالاكەت تەرەپكە ئۆزىنى ئاتماقتا ئىدى. بىراق بۇ خەلقئارالىق مەيدانىدا گەۋدىلەنگىنى يېڭى كۈچلەر بولۇپ بۇنىڭدىن ئىلگىرى مەۋجۇت بولغان ئاشۇ كۈچلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ رەھىمسىز ۋە تېخىمۇ يىرگىنىشلىك ئىدى.

***

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا يەرشارىدا مەۋجۇت بولغان «سىياسىي تەرىكىلەر» ئىچىدە كەسكىن ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلدى.

يەرشارىنىڭ ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالغان «چوڭ» ئىككى دۆلەت ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا دۆلەتلەر ماھىيەتتە ئاشۇ ئىككى دۆلەتنىڭ مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى ئاستىدا جان بېقىۋاتقان ئىككىنچى دەرىجىلىك دۆلەتلەر ئىدى. گەرچە ئۇ ئىككى دۆلەت بىلەن باشقا دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدا ھەرقايسى ساھەلەردە مەلۇم رىقابەتلەر بولۇپ تۇرسىمۇ! ئاشۇ ئىككى دۆلەت ئۆز –ئارا ئىنتايىن قاتتىق رىقابەتلەشتى. ئاخىرى سىكىس-فىكوت كېلىشىمى[①] ئىمزالىنىپ، بۇ ئىككى دۆلەت رايونلارنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى ئۆز-ئارا

[①] سىكىس- پىكوت كېلىشىمى _ مىلادى 1281- يىلى ئوسمان تۈرك باشچىلىقىدا قۇرۇلغان سۇلتانلىق تۈزۈمىدىكى ئوسمان خەلىپىلىكى تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھرىنى پايتەخت قىلغان ھالدا سىرتقا كېڭىيىپ، ھازىرقى ۋېنگىرىيە، گىرۇزىيە، بۇلغارىيە، رومىنىيە، ئالبانىيە، ئوتتۇرا دېڭىزدىكى تاقىم ئاراللار، ئىتالىيەنىڭ جەنۇبى، پولشانىڭ بىر قىسمى، سىپرۇس، سىربىيە، قاراتاغ، مولداۋىيە، قىرىم، ئىراننىڭ بىر قىسمى، سۇرىيە، ئىيوردانىيە، پەلەستىن، سەئۇدى ئەرەبىستانى، يەمەن، ئوممان، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى، بەھرەين، قاتار، كۇۋەيت، ئىراق، مىسىر، تۇنىس، ئالجىرىيە، لىۋىيە، ماراكەش، سۇدان قاتارلىق دۆلەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان؛ ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئافرىقىدىن ئىبارەت ئۇچ قىتئەگە كېڭەيگەن زور ئىمپېرىيەگە ئايلانغان.

خەلىپىلىكنىڭ تەڭداشسىز كۈچى ئالدىدا بەش ئەسىردىن بۇيان باش كۆتۈرەلمىگەن ۋە مۇسۇلمانلارغا كۆز ئالايتىشقا پېتىنالمىغان غەرب مۇستەملىكىچىلىرى خەلىپىلىكنى يوقىتىش ۋە ئىسلام زېمىنلىرىنىڭ بىر پۈتۈنلىكىنى پارچىلاپ، مۇستەملىكىچىلىك غەرىزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئەرەب ئەللىرىدە مىللەتچىلىك ئوتىنى ئۇلغايتۇەتتى. ھەمدە ئەرەبلەرنى تۈركلەرگە قارشى مىللەتچىلىك ئىنقلابىي قىلىپ، تۈركلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاستىدىن چېكىنىپ چىقىپ، مۇستەقىل ئەرەب دۆلىتى بولۇپ ياشاشقا ئۈندىدى. ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە باشچىلىقىدىكى خىرىستىيان مۇستەملىكىچىلىرى تۈركلەردىن چىققان خائىن مۇستاپا كامالنى خەلىپىلىككە قارشى مىللەتنى تۈركلەشتۈرۈش ئىنقلابى قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس تەربىيەلىدى ھەمدە بىر تەرەپتىن ئەرەبلەرنىڭ خەلىپىلىككە قارشى ئىلىپ بارغان ئىنقلابىدا ئەرەبلەرنى قوللاپ ئۇلارغا ياردەم بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن مۇستاپا كامالنىڭ «بىرلىك ۋە تەرەققىيات» پارتىيەسىگە ياردەم بىرىپ ئۇنىڭ قانلىق قولى ئارقىلىق خەلىپىلىكنى يوقاتماقچى بولدى.

دەرۋەقە 1914- يىلى 1- دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇرۇش غەرب مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ خەلىپىلىكنى يوقىتىش ئۈچۈن قوزغىغان ئۇرۇشى ئىدى. 1- دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئەرەبلەر مىللەتچىلىرى ئەنگلىيە، فرانسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە ئۈمىد باغلىدى. ئەرەبلەرنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئىنگلىزلار مۇ ئەرەبلەرنىڭ ئاشۇ چاغدىكى داھىيسى مەككە شەرىف ھۇسەيىن ئەلى (1856- 1931) گە ئوسمان خەلىپىلىكىنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، «مۇستەقىل» بىرلىككە كەلگەن «ئەرەب دۆلتى» قۇرۇش ۋە ئۇنى پادىشاھ قىلىش توغرىسىدا ۋەدە بەردى. شەرىف ھۇسەيىن ئەلى 1916- يىلى 6- ئايدا خەلىپىلىككە قارشى تۇرىدىغان «ئەرەب ئىنقلابى قوزغىلىڭى» نى كۆتۈردى. ئەرەبلەر پۈتۈنلەي ئىنگلىزلار تەرەپتە تۇردى. 1917- يىلى ئەنگلىيە، فرانسىيە ۋە رۇسىيە قاتارلىق دۆلەتلەر ئەرەب دۆلەتلىرىنى بۆلۈشۇۋالىدىغان «سىكىس- پىكوت كېلىشىمى» نى ئىمزالىدى. كېلىشىمدە: ئەنگلىيە مىسىر، سۇدان، ئىراق، ئىيوردانىيە، يەمەن ۋە پارس قولتۇقى رايونىنى؛ فرانسىيە ئالجىرىيە، تۇنىس، ماراكەش، لىۋان ۋە سۇرىيەنى باشقۇرۇش بەلگىلەندى.

1918- يىلى 1- دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى. 1923- يىلى مۇستاپا كامال تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنى ئېلان قىلىپ، ئوسمان خەلىپىلىكنىڭ ئاغدۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئافرىقىدىكى 35 تىن ئارتۇق دۆلەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى ئىسلام بايرىقى ئاستىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، دۇنيادا 642 يىل ھۆكۈم سۈرگەن بۇ خەلىپىلىك غەرب مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ قۇتراتىشى ۋە ئەمەلىي ياردىمى؛ ئەرەبلەرنىڭ سىرتقى تاجاۋۇزى ۋە ساتقىن مۇستاپا كامالنىڭ ئىچكى ئاغدۇرمىچىلىقى بىلەن يەر يۈزىدىن غايىب بولدى.

بۆلۈشۈۋېلىش ئاساسىدا بىرلەشكەندىن كېيىنلا ئاندىن ئۇلار ئوتتۇرسىدىكى زىددىيەت پەس كويغا چۈشۈپ قالدى. بىراق بۇ جايدا بارلىق ربقابەتلەشكۈچلەر ئوتتۇرىسىدا ئورتاق بىر مەسىلە بار. ئۇلار ئاشۇ مەسلىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۆز-ئارا دۈشمەنلىك ۋە ئۆچمەنلىكلەرنى ئۇنتۇپ، بىر-بىرىنى قوللايدىغان ۋە بىر —بىرى بىلەن ھەمكارلاشقان بىرلا سەپ بولۇپ ئۈيۈشىدۇ. ئۇ بولسا دەل ئىسلامغا قارشى تۇرۇش مەسلىسىدۇر. بىز مىسال سۈپىتىدە شۇنى ئەسلەپ ئۆتۈشنى ئەھمىيەتلىك دەپ ھېسابلايمىزكى، 1882-يىلى ئەنگلىيە مىسرنى ئىشغال قىلىۋالدى. ھەمدە مۇھەممەد ئەلى (1805-1849)نىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرىدىن باشلاپ خىدىۋ ئىسمائىل (1863-1879)نىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرىگىچە مىسىردا مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن فرانسىيەنىڭ سىياسىي نۇپۇزىنى سىقىپ چىقاردى. بىراق ئەنگلىيە فرانسىيەنىڭ مېسسىئونېرلاشتۇرۇش ئورگانلىرىغا ۋە مەدەنىيەت مۇئەسسەسەلىرىگە قەتئىي چېقىلمىدى ھەمدە ناپولېئون مىسىردا قالدۇرۇپ كەتكەن پىرئەۋىن ئاسار-ئەتىقە ئىنستىتۇتىنى شۇ پېتى قالدۇردى. چۈنكى ئەنگلىيە بۇ جايدا قالغان بولسىمۇ، بىراق ئورتاق دۈشمەن ئىسلامنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆز-ئارا ھەمكارلىشىپ بىرلىكتە قارشى تۇرۇش كېرەكلىكىنى ئۇنتۇپ قالمىغان ئىدى.

ئۇلارنىڭ تېخىمۇ گەۋدىلىك ئىپادىسى شۇكى فرانسىيەنىڭ مەدەنىيىتىنى ياقلايدىغان فرانسۇزپەرەس تاھا ھۈسەيىن جاھىلىيەت دەۋرىدىكى شېئىرلار ناملىق كىتابىدا قۇرئان، ئىسلام ۋە بارلىق مۇقەددەس شەيئىلەرگە ھۇجۇم قىلغانلىقى سەۋەبىدىن ئەزھەر ئۇنىڭغا غەزەپلىنىپ بۇ كىتابنى خەلقئارانىڭ تەكشۈرۈشىنى ۋە ئۇنى مۇھاكىمىگە قويۇشنى تەلەپ قىلغان چاغدا، ئەنگلىيەنىڭ باش ۋەكىلى ئوتتۇرغا چىقىپ تاھا ھۈسەيىننى قوغدىدى ھەمدە مىنىستىرلار رەئىسىنىڭ ئىشخانىسىغا بېرىپ مۇنداق دېدى: بۇنداق بىمەنە ئىشلار قاچانغىچە داۋاملىشىدۇ؟! تاھا ھۈسەيىنگە قارىتىلغان تەكشۈرۈش تېخى ئاخىرلاشمىدىمۇ؟! ئەزھەر سۈكۈتكە چۆمدى.

تەكشۈرۈش ئاخىرلاشتى. دوكتور ساقلىنىپ قالدى!

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى يەرشارىدا ئىشلار ئەنە شۇنداق كېلىۋاتاتتى. ئاساسلىق ئىككى كۈچ ھۆكۈمران ئىدى. ئىككىنچى دەرىجىلىك دۆلەتلەر

مۇستاپا كامال كېچىك تۈركىيەنى ئۆزى ئىلىپ قىلىپ، باشقا دۆلەتلەرنى يەھۇدىي- خرىستىيانلارغا تاشلاپ بەردى. ئەرەبلەرنىڭ مۇستەقىل شېرىن خىيالى ئەمەلگە ئاشماقتا يوق، ئەكسىچە غەرب مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئېغىزىدىكى لوق گۆشكە ۋە سىگىشلىق لوقمىغا ئايلىنىپ قالدى. ھمايە قىلغۇچى خەلپىلىكتىن ئايرىلغان بۇ خەلق غەربنىڭ تۆمۈر تاپىنى ئاستىدا ئاستىدا ئېزىلىپ ھەر تەرەپكە قۇمدەك چېچىلىپ كەتتى.

ئۇلار بىلەن رىقابەتلىشەتتى بىراق ھەممىسى ئىسلام دۇنياسىغا نىسبەتەن ئىسلامغا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئورتاق نىشاندا ئۆز-ئارا بىر-بىرىگە تايىناتتى. ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئۇسۇلى خرىستيان مۇستەملىكىچىلىرى كونترول قىلۋاتقان سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ھۆكۈمرانلىق سايىسىدا ئىدىيەۋى ھۇجۇم، ئايالالار ئازادلىقى، جەمئىيەتنى بۇزۇش ۋە بارلىق ساھەلەردە ئەلمانىي رەھبەرلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئىدى.

بىراق ئۇرۇش بۇ چوڭ ئىككى دۆلەتنى ھالىدىن كەتكۈزۈۋەتتى. ھەمدە ئۇلارنىڭ ئورنىدا تېخىمۇ ۋەھشىي يېڭى ئىككى دۆلەتنى ئامېرىكا بىلەن رۇسىيەنى مەيدانغا ئېلىپ چىقتى. تېخىمۇ مۇھىم يەھۇدىيلارنىڭ نوپۇزىنى ئوچۇق-ئاشكارا گەۋدىلەندى.

بىز باشقا بىر كىتابتا ئېنىق بايان قىلغىنىمىزدەك، جازانىخور يەھۇدىيلارنىڭ قولىدا بۇ ئاستە مەيدانغا كەلگەن سانائەت ئىنقىلابىدىن بۇيان يەھۇدىيلارنىڭ نوپۇزى غەرب دۇنياسىدا ھەقىقەتەن مۇجۇت بولسىمۇ، بىراق ئۇلار تېخى چوڭقۇرلاپ كىرەلمىگەن ۋە ئاشكارلىيالمىغان ئىدى. ئەمما ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئۇلار بىراقلا ئۆزىنى ئاشكارىلاپ شەرقتىكى ۋە غەربتىكى ھەر ئىككى لاگېرغا تەڭ ھۆكۈمرانلىق قىلدى.

خەلقئارالىق سىياسەت يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. يەھۇدىيلار يېڭى ئىككى جاھانگىر دۆلەت، ئامېرىكا ۋە رۇسىيەگە تايىنىپ بۇ سىياسەتنى ئىجرا قىلىدۇ. بۇ سىياسەت بىرىنچى ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىللىرىدىكى ئەنگلىيە ۋە فرانسىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرىدە ئىجرا قىلىنغاندىنمۇ نەچچە ھەسسە ئېغىر ۋە نەچچە ھەسسە قاباھەتلىك بولدۇ.

يەھۇدىيلار ئىسلام دۇنياسىنىڭ مەركىزىگە كېلىپ پەلەستىنىدە ئۆز دۆلتىنى قۇردى. ئاشۇ ئىككى جاھانگىر دۆلەت بۇنى قوللىدى، ئامېرىكا يەھۇدىيلار دۆلتىنى ئېتىراپ قىلغان تۇنجى دۆلەت بولۇپ قالدى. ئون مىنۇتتىن كېيىن رۇسىيە ئوچۇقتىن-ئوچۇق دىنى ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغان دۆلەت ئىسرائىلىيەنى ئېتىراپ قىلغانلىقىنى جاكارلىدى. ئەمەلىيەتتە كوممۇنىستىك ئېقىم بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كەسكىن رەت قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرىدۇ. يەھۇدىي دۆلتىنىڭ قۇرۇلۇشى جەريانىدا اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇسۇلمان پىدائىيلارنىڭ يەھۇدىيلار بىلەن كۆرەش قىلىشىدىن ئىبارەت ئاشۇ تارىخى ھادىسە يۈز بەردى. يەھۇدىيلار بىلەن خرىستيانلار بۇنىڭدىن شۇنى ئېنىق بىلۋالدىكى، ئەگەر ئىسلام ھەرىكىتى

شۇ پېتى قالدۇرۇلسا، كېيىنكى مەزگىللەردە ئۇنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولمىغاندىن باشقا، بۇ ھەربىكەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئىككى دۈشمەن بىرلىشىپ ئىسلام دۇنياسىنىڭ مەركىزىدە قۇرۇپ چىقماقچى بولغان دۆلەتكە نىسبەتەن خەتەرلىك تەھدىت بولۇپ قالدۇ.

ئەنە شۇ چاغدا دۈشمەنلەر تارىختىكى ھەرقايسى دەۋرگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىدىكى ياۋۇزلۇق بىلەن ئىسلام ھەربىكىتىنى قاتتىق يوقىتىشنىڭ مۇھىملىقى ھەمدە ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئامېرىكا، رۇسىيە ۋە خەلقئارالىق يەھۇدىيلاردىن ئىبارەت ئۈچ كۈچنىڭ چوقۇم ھەمكارلىشىش كېرەكلىكى ئاساسىدا ئۇچراشتى.

مانا بۇ جاي يوقۇتۇش ھەربىكتى نى ئۆتمۈشتىكىگە سېلىشتۇرغاندا تېخىمۇ ياۋۇزلۇق بىلەن يېڭى باسقۇچقا كىردى. ھەمدە تۆۋەندىكى ئىككى خىل پىلان بويىچە ئېلىپ بېرىلدى.

بىرىنچى، مۇسۇلمانلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن قانلىق باستۇردى.

ئىككىنچى، ئىسلام دۇنياسىدا خۇسۇسەن ئەرەب دۇنياسىدا مەۋجۇت بولغان دۆلەتلەرنى ئىزچىل تۇردە پارچىلاش.

دەرۋەقە 1948-1949 - يىللىرى ئەنگلىيە ئەھدىلىرىنى مەنپەئەتى ئۈچۈن ۋەھشىيلەرچە قىرغىن قىلىش ھەربىكتىنى باشلىۋەتتى. مۇسۇلمان قېرىنداشلار قاماقتا ئېلىندى. ھەسەنۇل بەننا ئۆلتۈرۈلدى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ كۆپ قىسىم جايلىرىدا ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيەنىڭ قولدا بۇ جىنايەتلەر قايتا تەكرارلىنىشى مۇمكىن ئىدى.

بىراق يېڭى كۈچ ھۇجۇم قىلىشقا تېخىمۇ قاتتىق، جامائەتنى ئۆلتۈرۈش جىنايىتىنى ئورۇندىغاندا تېخىمۇ ئىقتىدارلىق بولغان يېڭى قورالنى ئىشقا سالدى. بۇ قورال مەنسەپ تاماسدا يۇقىرىدىن بەلگىلەنگەن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايدىغان، مەنمەنچىلىك ۋە باغرى تاشلىق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغان كىشىلەردىن تەركىب تاپقان، مۇھىم ۋەزىپىگە يارايدىغانلار تاللىنىدىغان ھەربىي ئۆزگىرىش ئىدى.

شۇنداق قىلىپ ۋەھشىيلەرچە قىرغىن قىلىش ئۈزۈلمەي داۋاملاشتى. شۇنى بىلەن بىر ۋاقىتتا ھەر قايسى ساھەلەردە ئەخلاقنى بۇزۇش پائالىيىتى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى.

ئاياللار ئازادلىقى دېگەن نىقاب ئاستىدا ئېلىپ بېرىلغان جەمئىيەتنى بۇزۇش پائالىيىتى بۇزۇقچىلىقنىڭ ئۆزلۈكىدىن كېڭىيىشى ۋە ئۇزاق ئۆتمەي ئىپلاس نەتىجىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىنىڭ تۈپ كاپالىتى ئىدى. بىراق بۇ ئەسكەرلەرنىڭ قولى قەستەن جانلاندۇرۇلدى ۋە مەقسەتلىك ھالدا ئۇنىڭ قەدىمى تېزلىتىلدى.

جامال ئابدۇناسىر بىر قېتىم يەرلىك تىلدا يالقۇنلۇق نۇتۇق سۆزلەپ، بۇ نۇتۇقتا بىر جۈملە سۆزنى ئېيتقان بولۇپ، ئاشۇ چاغدىكى كىشىلەر بۇ سۆزدىن ھەيران قالغان. بىراق ئۇلار كېيىنكى مەزگىللەردە بۇ سۆزنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ئېنىق بىلدى. جامال ئابدۇناسىر ئۇنى قىستاۋاتقان[1] ئىسرائىلىيە رەھبەرلىرىنىڭ بىردىن خاپا بولۇپ شۇنداق دېگەن: ھەي ئىسرائىلىيە سەن بىزنى يەنە نېمە قىل دەيسەن؟ بىز ئاياللارنى ئازاد قىلىپ بولغان تۇرساق!

دەل شۇنىڭدەك جەمئىيەتتە قىممەتلەرنى پاچاقلاپ تاشلاش پائالىيىتى جەمئىيەتكە چېچىلغان كۆپ خىل زەھەرلەرنىڭ نەتىجىسىدە ۋە دىننى ھاياتتىن يىراقلاشتۇرۇش نەتىجىسىدە تۇنجى مۇستەملىكىچىلىكنىڭ قولىدا ۋە ئاتالمىش مۇستەقىللىق مەزگىللىرىدە ئۆزلۈكىدىن كېڭىيىپ كېتىشنىڭ كاپالىتى ئىدى. بىراق ئۇ ئىسلامغا ۋەھشىيلەرچە ھۇجۇم قىلىش، ھوقۇق ئورگانلىرىدىن ھەرقانداق پاك ۋە ھاپ ئادەملەرنى يىراقلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا زامانغا بېقىپ ياشايدىغان خۇشامەتچى يۇمىلاق تاۋۇز لارنى دەسستىش نەتىجىسىدە ئەسكەرلەرنىڭ قولىدا قورقۇنچلۇق دەرىجىدە كېڭەيتىلدى. نەتىجىدە پاربخورلۇق جەمئىيەتتىكى تۈپ مەسىلىگە، ئالدامچىلىق مۇئامىلىنىڭ ئاساسىغا ئايلاندى. پۈرسەتپەرەسلىك ھېچكىم ئۇنىڭدىن ياتسىرمايدىغان ھەممىگە تونۇشلۇق قىممەتكە ئايلىنىپ قالدى. قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتقاندەك، ياخشىلىق يامانلىققا، يامانلىق ياخشىلىققا ئايلىنىپ قالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىسرائىلىيە ئەتراپىدىكى خەلقلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ئاچكۆز يەھۇدىيلارغا تاقابىل تۇرۇشتا تايىنىدىغان بىرەر مۇستەھكەم كۈچنى قالدۇرماسلىق ئۈچۈن دۈشمەنلەرنى تەرىپىدىن تەلەپ قىلىنغان ئومۇمىي سىياسەتنىڭ بىر قىسمى ئىدى.

ئەممىا دۆلەتلەرگە نىسبەتەن 1982- يىلى 14- فېۋرالدا يەھۇدىيلارنىڭ كىنېسىتنىڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان بۇ ماقالە ناھايىتى كۈچلۈك ئەھمىيەتكە

[1] ھەممىگە مەلۇمكى يەھۇدىيلار ئۆلارنىڭ (مالايلارنىڭ) خىزمەت قىلىش ھېسسىياتىغا قىزىقمايدۇ. چۈنكى ئۇلار قانچىلىك خىزمەت قىلسۇن بەرىبىر مالاينىڭ قىزىقىدىغىنى ھامان ئۆزىنىڭ خۇسۇسى مەنپەئەتى بولىدۇ. ئوقۇرمەنلەرگە شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتىمىزكى، ئۇلار بىر قانچە قېتىم ئامېرىكا قوشما شتاتىنىڭ رەئىسىنى ئېلىپ تاشلىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ تەسەۋۋۇردىن ھالقىغىدەك دەرىجىدە ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغان ئىدى.

ئىگە.روجو جارۇدى ئۆزىنىڭ ئىسرائىلىيە ئارخىپى، خەلقئارالىق زىئونىزىم تەتقىقات ناملىق كىتابىدا ئۇنىڭدىن بىر نەچچە ئابزاسنى ئۈزۈپ ئالغان بولۇپ، ئۇ ئىسرائىلىيە ئەتراپىدىكى رايونلاردا ئىجرا قىلىش تەلەپ قىلغان، لۈئاندا ئاللىقاچان ئىجرا قىلىنىشقا باشلىغان ۋە باشقا دۆلەتلەردە كۆپىنچە ئىجرا قىلىنىدىغان سىياسەتنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

سىنا يېرىم ئاربلىنى ئۇنىڭ بايلىقلىرى بىلەن قوشۇپ قايتۇرۇۋېلىش بىزنىڭ ئەڭ مۇھىم نىشانىمىز. بىراق داۋىد لاگېر كېلىشىمى ھازىر بىز بىلەن نىشانىمىز ئوتتۇرىسىدا توسقۇنلۇق قىلىۋاتىدۇ. بىز نېفىت ۋە ئۇنىڭ پايدىسىدىن مەھرۇم قالدۇق. ھەمدە بۇ مەيداندا نۇرغۇن ئىقتىسادنى قۇربان قىلىشقا مەجبۇر بولدۇق. بىز قارغىش تەككۈر ساداتنىڭ زىيارىتىدىن ئىلگىرى سىينادا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتنى قايتۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك.

مىسىردىكى ئىقتىسادى ۋەزىيەت،مىسىردا مەۋجۇت بولغان تۈزۈمنىڭ خاراكتېرى ۋە ئۇنىڭ ئەرەب مىللەتچىلىك سىياستى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئىسرائىلىيەنى ئاربلىششىغا ئۇندەيدىغان بىر بۆلۈك شارائىتلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مىسىر ئىچكى زىددىيىتى بىلەن بىزگە ئىستراتېگىيەلىك قىيىنچىلىق شەكىللەندۈرەلمەيدۇ. بىز مىسرنى 24 سائەت ئىچىدە 1967- يىلىدىكى ئىيون ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ۋەزىيەتكە قايتۇرۇپ قويالايمىز. مىسىرنىڭ ئەرەب دۇنياسىنىڭ داھىيسى بولۇش خىيالى بەربات بولدى. مىسىر 50% كۆزىنى يوقاتتى. ئۇ بىر گەۋدە سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. مىسىر جانسىز جەسەتكە ئايلىنىپ قالدى. ئەگەر بىز مىسىرىدىكى مۇسۇلمانلار بىلەن خرىستىيانلار ئوتتۇرىسىدا كۈنسېرى كۈچىيىۋاتقان قارشىلىقنى ئېتىبارغا ئالساق تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. 80- يىللاردا مىسرنى ئېنىق ئايرىپ تۇرىدىغان جۇغراپىيەلىك رايونلارغا بۆلۈۋېتىش بىزنىڭ بىردىنبىر نىشانىمىز بولۇشى كېرەك!

ئەگەر مىسرنى پارچىلاش خىزمىتى تامامىلانسا ۋە مىسىر ئۆزىنىڭ ئاساسلىق كۈچىنى يوقاتسا، ئۇنداقتا لۈبىيە ۋە سۇدان قاتارلىق دۆلەتلەر ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قالالمايدۇ. باشقا شەھەرلەرنى پارچىلاشنىڭ ئاساسلىقىغا تېخىمۇ گەپ كەتمەيدۇ. يۇقىرى مىسىردا قېبىتلار ھۆكۈمىتىنى تەشكىللەش ۋە رايون خاراكتېرلىك كىچىك ھۆكۈمەتلەرنى قۇرۇپ چىقىش تارىخى تەرەققىياتىنىڭ ئاچقۇچى بولۇپ تىنچلىق كېلىشىمى ھازىرچە ئۇنى كېچىكتۈرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. بىراق ئۇنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك تەرەققىيات پىلانى ئىكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق.

شەرقىي رايون خەلقلىرىنىڭ قېينىچىلىقى غەربىي رايون خەلقلىرىنىڭ قېينىچىلىقلىرىغا قارىغاندا تېخىمۇ كۆپ ۋە تېخىمۇ مۇرەككەپ. ماھىيەت ۋېئاللېقنىڭ دەل ئەكسىچە. لېۋاننى بەش رايونغا بۆلۈش ئەرەب ئەللىرىدە ئىجرا قىلىشقا تېگىشلىك سىياسەتنى ئايدىڭلاشتۇرىدۇ. بىراق سۇرىيەنى مىللىي ياكى دىنىي ئاساس بويىچە چېگرىلىنىدىغان رايونلارغا بۆلۈۋېتىش بىزگە نىسبەتەن ئۇزاق مۇددەتلىك مۇھىم نىشان بولۇشى كېرەك! ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ تۇنجى قەدىمى ئاشقۇدۆلەتنىڭ ھەربىي كۈچىنى تارمار قىلىش.

سۇرىيە ئاھالىسىنى پارچىلىنىش ھالىتىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى قايتا تەشكىللەش دېگىز بويلىرىدا شىئە دۆلىتى قۇرۇشنى، دەمەشقىتە يەنە بەر دۆلەت قۇرۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. دۇرۇزىيلار ھۆكۈمىتىنى تەشكىللەش، ئۇنى ھوران بىلەن ئىيوردانىيە پادىشاھلىقىنىڭ شىمالىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بىزگە تەۋە گولان ئېگىزلىكىدە بىر دۆلەتكە ئايلاندۇرۇش ئارزۇيىمىزغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. بۇ دۆلەتلەر ئۇزاق مەزگىلگىچە ئاشۇ رايوننىڭ تىنچلىقى ۋە خاتىرجەملىكىنىڭ كاپالىتى بولىدۇ. مانا بۇ بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدىكى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك نىشان.

ئىراقنىڭ نېفىت بايلىقى مول، ئۇ ئىچكى كۈرەشنىڭ يەمچۈكى. ئىراقنى پارچىلاش بىزگە نىسبەتەن سۇرىيەنى پارچىلاشتىنمۇ مۇھىم چۈنكى ئىراق ئۇزاق ئۆتمەي ئىسرائىلىيەگە خەتەرلىك تەھدىت شەكىللەندۈرىدۇ. سۇرىيە -ئىراق ئۇرۇشنىڭ پارتلىشى ئىراق بىزگە قارشى چوڭ كۈرەشكە ئاتلىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ئىچكى جەھەتتە يىمىرىلىشىدە ئاساسلىق رول ئوينايدۇ. ئەرەبلەرنىڭ ھەرقانداق ئىچكى زىددىيىتى بىز ئۈچۈن پايدىلىق ئەرەبلەرنىڭ پارچىلىنىشىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئىراق –ئىران ئۇرۇشى ئەرەب سەپىرىدىكى ئاشۇ خىل پارچىلىنىش ۋە ئاجىزلىششقا ئالاھىدە ياردەم بەردى.

ئىيوردانىيە نۆۋەتتىكى ئىستراتېگىيەلىك نىشان، ئۇ پارچىلىنىپ پادىشاھ ھۇسەينىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلىشىپ، ھوقۇق كۆپ سانلىق پەلەستىنلىكلەرنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇزاق مەزگىلگىچە ئۇ بىزگە ھېچقانداق خەتەر يەتكۈزەلمەيدۇ. مانا بۇ ئىسرائىلىيە سىياسىتى دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر ئىش. بۇ دېگەنلىك مۇشۇنداق ئۆزگەرتىش كۆپ سانلىق ئەرەب ئاھاللىرى قويۇق ئولتۇراقلاشقان غەربىي قىرغاقنىڭ قېينىچىلىقىنى ھەل قىلىدۇ دېگەنلىكتۇر. شۇڭا بۇ ئەرەبلەرنى قېينىچىلىق بىلەن ياكى ئۇرۇش بىلەن شەرقتە كۆچۈرۈش ئۈلارنىڭ ئىقتىسادى ۋە ئاھالىنىڭ گۈللىنىشىنى توڭلىتىش كەلگۈسىدىكى بۇرۇلۇشنىڭ

كۈچلۈك كاپالىتى. بىز ئاشۇ ئەمەلىيەتنى تېزلىتىش ئۈچۈن ئەڭ چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز كېرەك!

ئاپتونومىيە پىلانىنى نورمال ھەل قىلىش چارىسىنى يېكى بىرگە ياشاش چارىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ھەمدە ئىككى ئۈممەتنى ئايرىۋېتىش يولىدا داۋان ھاسىل قىلىدىغان ھەر قانداق پىلانىنى قەتئىي رەت قىلىش كېرەك.

ئىسرائىلىيەلىك ئەرەبلەر (پەلەستىنلىكلەر) ئىيوردانىيەدىن باشقا جايدا ئۇلارنىڭ ۋەتىنى بولۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چۈشىنىشى كېرەك. ئۇلار يەنە دېڭىز بىلەن ئىيوردان دەرياسى ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان زېمىنلارنىڭ ھەممىسىگە يەھۇدىيلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى قىلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلمىغۇچە خاتىرجەملىككە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى چۈشىنىش كېرەك. بىز ئاتوم دەۋرىگە يېقىنلاپ قالغان مۇشۇ پەيتتە يەھۇدىي ئاھالىلىرىنىڭ تۆتتىن ئۈچ قىسمىنىڭ ئاھالىلىرى ئىنتايىن زىچ دېڭىز بويي رايونىدا توپلىشىپ ئولتۇراقلىشىغا قوشۇلالمايمىز. بۇ ئاھالىلەرنى تارقاقلاشتۇرۇش بۇنىڭ ئېچكى سىياسىتىمىزدىكى تۇنجى مەجبۇرىيىتىمىز، يەھۇدا، سامىرە، جەلىل تاغلىرى بىزنىڭ بىر ئۈممەت سۈپىتىدە ھاياتىمىزنى ساقلاپ قېلىشىمىزنىڭ تۈپ كاپالىتىدۇر. ئەگەر بىز ئاشۇ تاغلىق رايونلاردا ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللىيەلمىسەك، ئۇنداقتا بىزنىڭ ئاقۇتىمىز مۇشۇ شەھەرلەرنى قولدىن بېرىپ قويغان ئەھلىسىلىپلەرنىڭ ئاقۇتىگە ئوخشاش بولىدۇ.

بىز ھەر قايسى رايونلارنى ئاھالە ئىستراتېگىيە ۋە ئىقتىسادىي سەۋىيەدە تەڭپۇڭلاشتۇرىشىمىز كېرەك. ھەمدە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە بولۇشى كېرەك. بۇ ئىش بىر سەبئىيدىن جەلىل ئەئلاغچە بولغان رايونلاردىكى سۇ مەنبەلىرىنى باشقۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ رايونلار بۈگۈنكى كۈندە يەھۇدىيلاردىن پۈتۈنلەي خالىي رايونلاردۇر.

ئىسلام دۇنياسىدا ئىشلار مۇشۇ خىل رەۋىشتە كۈنسېرى ناچارلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. يېقىنقى بىر نەچچە يىل جەريانىدا تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىشى مۇمكىن، چۈنكى يەھۇدىي دۆلتى بىر تەرەپتىن ئامېرىكىنىڭ ئوچۇق –ئاشكارا قوللىدى يەنە بىر تەرەپتىن رۇسىيەنىڭ مەخپىي ياردىمى ئاستىدا ئورنىنى مۇستەھكەملەپ، ئەتراپىقا كېڭىيىۋاتىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ دۈشمەنلىكى يۈزبەرگەن چاغدا رۇسىيە ئەرەبلەرگە كۆيۈنگەن قىياپەتتە ئىسرائىلىيەنى ئەيىبلەش ئاۋازى بىلەن بولدى قىلغاندىن باشقا، 1948- يىلىدىن بۇيان تا ھازىرغىچە دۈشمەنلىكنى توختاتمىدىغان يېكى دۈشمەنلەرنىڭ كېڭەيمىچىلىكىنى چەكلەيدىغان ھېچ قانداق ئەمەلىي بىر ئىش

قىلىپ باققىنى يوق! ئەگەر سەن قولىغا پىچاق ئېلىۋېلىپ بىر ئادەمنى يوغۇزلىماقچى بولغان يەنە بىر ئادەمنىڭ يېنىدىن ئۆتسەڭ، ھەمدە ھەي ئادەم! بۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ دەپ قويۇپ ھېچقانداق ئەمەلىي چارە قوللانمىساڭ، ئۇنداقتا سەن ماھىيەتتە ئۇنىڭ ھەر قانداق توسۇقتىن خاتىرجەم ھالدا ئۆزىنىڭ قانىلىق جىنايىتىنى بىمالال سادىر قىلىشىغا يارىدەم بەرگەن بولىسەن. چۈنكى ئاۋاز بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ھاۋاغا سىڭىپ كېتىدۇ. جىنايەتچى ئۆز جىنايىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۋېرىدۇ!

بۇ چوڭ ئىككى دۆلەتنىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا تۇتقان ھەقىقىي مەيدانى ئەنە شۇنداق! ئامېرىكا، بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك رۇسىيەگە بولغان ئۆچمەنلىكىدىن قەتئىينەزەر، ئامېرىكىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكىدىكى رايونلاردا ئىسلامغا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن رۇسىيە ۋە كوممۇنىزمغا يارىدەم بېرىدۇ. ئىككى دۆلەت ئۆچ-ئاداۋەتنى ئۇنتۇپ، ئىسلامغا قارشى بىر-بىرىنى قوللىغان ۋە بىر –بىرىگە تايانغان ھالدا بىر سەپ بولۇپ تۇرىدۇ. گەرچە بۇلارنىڭ ئەھۋالى ئۆتمۈشتىكى ئىككى چوڭ دۆلەت ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيەنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشايدىغان بولسىمۇ، بىراق ھازىرقى دۇشمەنلەر ئىلگىرىكىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ياۋۇز ۋە نەچچە ھەسسە ئىپلاستۇر. ئىشلار ھەمكارلىشىش ۋە بىر-بىرىگە تايىنىشتا شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، رۇسىيە مۇسۇلمانلارنى قاتتىق باستۇرۇۋاتقان ئامېرىكا غالچىلىرىغا چاپان ياپسا، ئامېرىكا شۇ خىل جىنايەتلەرنى ئىجرا قىلىۋاتقان كوممۇنىزم ئىتلىرىنى قوغدايدۇ. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى خەلقئارالىق يەھۇدىيلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ ئۆزىنىڭ ئىسلامغا بولغان شەخسى ئۆچمەنلىكىنى كېسىلىنى بىرلا ۋاقىتتا تەڭ شىپا تاپقۇزىدۇ.

يۇقىرىقى قۇرلاردىن بىزگە ئىسلام مەيدانىدىكى خىزمەتلەردە ئاز بولمىغان مۇرەككەپ قېيىنچىلىقلارنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئايدىڭ بولدى. بۇ قېيىنچىلىقلار ئىچىدە ئەڭ گەۋدىلىك بولغىنى ۋە پارچىلىنىشى بىر-بىرىگە ھۇجۇم قىلىشى، ئىسلام خىزمىتىنى ئۈيۇشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭ يولىنى بىرلەشتۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە چوڭ رەھبەرلىكنىڭ يوقلىقى ھەمدە تەربىيە تەرەپلىرىدىن ئەڭ مۇھىم تەرەپلەردە يەنى ئەقىدە، ھەربىكەت ئىدىيە ۋە سىياسەت تەرەپلەردە زور نۇقسانلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشىدۇر.

بىر قىسىم كىشىلەر مۇسۇلمانلارنىڭ كۈنسېرى ناچارلىشىپ كېتىۋاتقان ھالىتىگە قاراپ، گويا يول تاقاقلىقتەك، ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى ھېلىلا يىمىرىلىپ، زۇلمەت قايتىدىن قاپلاپ كېتىدىغاندەك ھېس قىلىشىدۇ.

بۇ قەتئىي توغرا ئەمەس!

ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن سۈيىقەست قىلىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ ئۆزىمۇ بۇنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئېنىق بىلىدۇ! چۈنكى، ئۇلار شۇنچە كۈچ سەرپ قىلىپمۇ بۇ ھەرىكەتنى يوقىتالمىدى. بەلكى ئۇلارنىڭ يوقۇتۇش پائالىيىتىدىن كېيىن بۇ ھەرىكەتنىڭ تېخىمۇ كېڭىيىپ كېتىشىدىن ئۇلار ئەنسىرىمەكتە!

ئەگەر بىز ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى اللەنىڭ ئىجازىتى بىلەن ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قالماستىن، بەلكى ئەتراپقا كېڭىيىپ پۈتۈن دۇنيانى قاپلايدۇ. اللەنىڭ ئىجازىتى بىلەن ھەقىقەتەن كەلگۈسى ئىسلامغا مەنسۇپ دېسەك ئۇنداقتا بىز قارىغۇلارچە سۆزلىگەن بولمايمىز. بەلكى بىز كۆز ئالدىمىزدىكى رېئال ئەمەلىيەتكە ۋە اللە مۇشۇ مەۋجۇدات ئىچىدە يۈرگۈزىدىغان ئىلاھىي قانۇنىيەت ئۈيغۇن سۆزلىگەن بولىمىز.

بىز ئالدى بىلەن ھادىسىلەرگە لىق تولغان كېيىنكى مەزگىللەردە اللەنىڭ مۇشۇ ئۇممەتكە بېكىتكەن تەقدىرىنى تەكشۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ باقايلى!

ئەگەر اللە مۇشۇ ئۇممەتنىڭ ئۆلۈشىنى، يوقىلىشىنى ۋە تارىخ بېتىدىن ئۇنسىز ئۆچۈرۈلۈشىنى تەقدىر قىلغان بولسا، ئۇنداقتا ئاتاتۈرك مۇستاپا كامالنىڭ قولى ئارقىلىق خەلىپىلىكنىڭ يوقىلىشى دەل مۇشۇ تەقدىرنى ئىلگىرى سۈرگۈچى مۇھىم ئامىل ئىدى. چۈنكى ئاشۇ چاغدا ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىنى قاراڭغۇلۇق ۋە ئۈمىدسىزلىك قاپلاپ كەتتى. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنى گويا ئاتا – ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغان يېتىم بالىلاردەك ھېس قىلىشتى. ئۇلارنىڭ ئېڭىدا قارشىلىق ئۈمىدسىزلىكنى قوزغايدىغان ئەڭ چوڭ ئامىل ئىدى.

بىراق اللەنىڭ تەقدىرى بۇ ھادىسىنىڭ ئۆزىنى يېڭىدىن ئويغىتىش ۋە يېڭىدىن گۈللىنىشىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى بولۇشقا تاللىدى.

ئەگەر اللە دۈشمەنلەرنىڭ بۇ ئويغىتىش ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، ئۇنى يوقۇتۇش ۋە ئۇنىڭ تىنىقلىرىنى توختىتىشىنى تەقدىر قىلغان بولسا، ئۇنداقتا ئىككىنچى ئاتاتۈرك جامال ئابدۇناسىرنىڭ ئىسلام ھەرىكىتىنى قانلىق باستۇرۇشتىكى ۋەھشىيانە

قىرغىنچىلىقلىرى بۇ ھەربىكەتنىڭ يوقلىشى ۋە تارىخ بېتىدىن ئۆچۈرۈلۈشى ئۈچۈن ئەڭ مۇناسىپ شارائىت ئىدى.

بىراق اللەنىڭ تەقدىرىدىن بىزنىڭ ھازىرغىچە كۆرۈۋاتقانلىرىمىز شۇكى، يۇز بېرىۋاتقان ھەرقانداق قانلىق قىرغىن ئىسلام ھەرىكىتىگە يېڭىدىن قېتىلىۋاتقان ياش ئاۋانگارتلارنى مەيدانغا كەلتۈرۈۋاتىدۇ.

بەلكى بىز يۈزلىنىشىنىڭ ئىسلامغا مەنسۇپ بولۇۋاتقانلىقىنى، ئىسلامنى-الله نازىل قىلغانىدەك-ئۆز ماھىيىتى بويىچە ئەتراپلىق ۋە مۇكەممەل ئەمەلىيلەشتۈرۈش قىزغىنلىقىنىڭ ياشلاردىكى ئاپتوماتىك دولقۇنغا ئايلانغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئەمەلىيەتتە بۇ ياشلار بىرەر جامائەتكە تەۋە ئەمەس، ئۇلار مەيلى بۇ جامائەتكە قوشۇلسۇن ياكى باشقا بىر جامائەتكە قوشۇلسۇن ۋە ياكى ھېچ بىر جامائەتكە قوشۇلمىسۇن[1] پەرقسىز ھالدا ياشلاردىكى ئومۇميۈزلۈك ئىنتىلىشىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

بىز ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى دېگەن بۆلۈمدە ھەقىقەتەن ئىسلام ئۈممىتىنىڭ دىنغا قايتىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، بەلكى ئەجەبلىنەرلىك بولغىنى ئۇلارنىڭ دىنىدىن چىقىپ، غەربكە يۈزلىنىشى! تېخىمۇ ئەجەبلىنەرلىك بولغىنى بۇ خىل چېكىنىش ئۈستىدە چىڭ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ تەبىئىي يۈرەك سوقۇشىغا قايتىپ كېلەلمەسلىكىدۇر دېگەن ئىدۇق.

بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك بۇ خىل چېكىنىشنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن بىرى غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئىزىقتۇرىشىغا ئۇچراش، ئەينى چاغدا زىيالىيلار ئۆزئارا شۇنداق دەيتتى؛ ياۋروپا كاپىر ۋە ئاتېئىزمچى، شۇنداق تۇرۇپ ئۇلار كۈچلۈك ۋە مەدەنىيەتلىك، ئۇلار يەر شارىدا ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئىگە. ئۇلار دىنسىز بولسىمۇ بىراق ئەخلاقلىق! بىز بولساق دىندار خەلق، بىراق بىز ئاجىز ھەم قالاق، شۇنداق بولۇشقا قارىماي بىز يەنىلا ئەخلاقسىز مىللەت! شۇڭا بىز بۇنداق دىننى چۆرۈپ تاشلايلى! ياۋروپا تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەتكە قەدەم قويۇش ئۈچۈن دىندىن چېكىنىپ چىققاندەك بىزمۇ چېكىنىپ چىقايلى! شۇنداق قىلىپ زىيالىيلار بىز يۇقىرىقى ئېغىپ كېتىشنىڭ تەسىرلىرى دېگەن بۆلۈمدە كۆرسىتىپ ئۆتكەن شارائىتلاردا نادان خەلقنى ئارقىسىدىن ئەگەشتۈرۈپ تۈيۈق يوللارغا باشلاپ كەتتى.

[1] ئەمەلىيەتتە ئىسلام ئىچىدە ياشايدىغان ۋە ئۇنىڭغا دەۋەت قىلىدىغان دوستلاشقان، ئۇيۇشقان بىر جامائەت بولمىسا، ئىسلام خىزمىتى نەتىجىلىك بولمايدۇ. بىراق بىز ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولغان رېئاللىقنى خاتىرلەۋاتىمىز.

بۈگۈن ئاشۇ خىل سېلىشتۇرۇشنىڭ ھەر ئىككىسى تەرىپىدە خاتالىق ئېنىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ خىل خاتالىق ئەينى ۋاقىتتا ئازغۇنلۇق باشلانغان كۈنلەردە تېخى ئېنىق بولۇپ كەتمىگەن ئىدى.

تۇغرا، ياۋروپا كاپىر ۋە ئاتېئىزمچى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى زورايتقۇچى ئامىللارنىڭ ھەممىنى ئۆز چاڭگىلىغا توپلىدى. بىراق ئۇلارنىڭ كاپىر ۋە ئاتېئىزمچىلىقى تۇنجى قېتىم زىيالىيلار ئويلىغانىدەك ئۇلارنىڭ ھاياتىغا تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى. بەلكى ئۇلارنىڭ مەۋجۇدىيىتىگە مۇناسىق ئىككىي تەرەپتىن چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. بىرىنچىسى، بۇ مەدەنىيەت دۇنياغا كۆز ئاچقان كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كەلگەن ۋە مەدەنىيەتنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۇزلۇكسىز كۈچەيگەن كېسەل. ئىككىنچىسى، بۇ مەدەنىيەتنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان ئاقىۋەت. بىرىنچىسى: روھى، نېرۋا ۋە ئىدىيەۋى بىئارامىلىق. چۈنكى ھەربىر شەيئىنىڭ دەرۋازىسىنى ئۇلارغا ئاچقان اللە ئىنسانلارنى-اللەنى ئۇنتۇپ قالغان چاغدا، ئىلاھى قانۇنىيەتنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن قەدىمدىن تارتىپ ئىنسانلارنى شۇنداق قىلىپ ئاگاھلاندۇردى؛ ئەگەر ئىنسانلار پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاسىيلىق قىلسا، اللە ئۇلارنى تۇيدۇرماي جازالاش ئۈچۈن مەلۇم مەزگىللەرگىچە زېمىنىنىڭ بايلىقلىرى ئىچىگە ئۇلارنى غەرق قىلىۋېتىدۇ. بىراق اللە ئۇلارغا بەرىكەت ۋە روھى خاتىرجەملىكنى بەرمەيدۇ. چۈنكى بۇ ئىككىسى،بەرىكەت ۋە روھى خاتىرجەملىك ئىمانىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، اللەغا يۈزلەنگەن، اللەنى ئەسلىگەن،ئۇنىڭ ئىلاھلىقىنى ئىقرار قىلغان ۋە ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغان كىشىلەردىن باشقىغا اللە ئۇنى ھەرگىز بەرمەيدۇ.

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُواْ وَاتَّقَواْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ﴾ ﴿ئەگەر كەنت ئاھالىسى ئىمان كەلتۈرگەن ۋە تەقۋادارلىق قىلغان بولسا، ئەلۋەتتە بىز ئۇلارغا ئاسمان ۋە زېمىنىنىڭ بەرىكىتىنى ئاچقان بولاتتۇق﴾[1].

﴿الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ ﴿مۇئمىنلەرنىڭ قەلبى اللەنى ئەسلەش بىلەن ئارام تاپىدۇ.ئېسىڭلاردا بولسۇنكى دىللار پەقەت اللەنى ئەسلەش ئارقىلىقلا ئارام تاپىدۇ﴾[2].

[1] سۈرە ئەئراف، 96-ئايەت.

[2] سۈرە رەئد، 28-ئايەت.

بىئاراملىق تۇنجى كۈندىن باشلاپ مۇشۇ مەدەنىيەتنىڭ ئاساسلىق بەلگىسى بولۇپ قالدى. بىراق ئۇنىڭ نەتىجىلىرى كۈنسېرى ئوچۇقتىن-ئوچۇق كۆپىيىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىستاتىستىكىلىرىدا خاتىرىلىنىشچە بىئاراملىق كۈنسېرى ئېشىۋېتىپتۇ. روھى ۋە نېرۋا كېسەللىك، سارىڭلىق، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش، ھاراق ۋە زەھەرلىنىڭ چېكىملىكلەرگە خۇمار بولۇش، جىنايەت پاتقىقىغا پېتىش، ئائىلە ۋە جەمئىيەت مۇناسىۋىتىنىڭ پارچىلىنىشى قاتارلىقلار دەل ئاشۇ بىئاراملىقنىڭ ئەمەلىي ئىسپاتى ئىكەن.

ئىككىنچىسى ئاخىرقى ھېسابتا بۇ مەدەنىيەتنى كۈتۈۋاتقان يەنە بىر تەسىر مەدەنىيەتنىڭ يىمىرىلىشى بولۇپ، ئاشۇ مەدەنىيەتنىڭ ئىلگىرى ھېسابلانغان دانىشمەنلەر گەرچە ئۆزىنى ئۇنىڭ ئىچىدىن قۇتقۇزۇپ قىلىشقا كۈچى يەتمىگەن بولسىمۇ، بىراق ئاشۇ مەدەنىيەتنىڭ يىمىرىلىدىغانلىقىنى ئاللىقاچان خەۋەر قىلدى.

چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرى يىمىرىلۋاتقان مەۋجۇدىيەت ئىچىدە تۇرۇپ، باشقىلارنى خەتەرلىك ئاقۇبەتتىن ئاگاھلاندۇرىۋاتىدۇ.

ھەقىقەتەن بۈگۈن ئىنسانىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى، بىز يىمىرىلىش ھەققىدە سۆزلىگەن چېغىمىزدا بەزى كىشىلەر ئويلىغانىدەك ئۇنداق ئاسانلىقچە يىمىرىلىپ كەتمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار مۇقەررەر يىمىرىلىشىنى كېچىكتۈرىدىغان كۈچ ۋە ئىجابىي ئامىللار بىلەن ئۆزىنى قوغداۋاتىدۇ.

ئۇلاردا ئىلىم كۈچى، چىدامچانلىق ۋە قېتىرقىنىپ ئىشلەش كۈچى، ئىنتىزاملاشتۇرۇش ماھارىتى، قىينىچىلىقلارنى تەتقىق قىلىش ۋە ئۇنىڭ ھەل قىلىش ئۇسۇلى ئۈستىدە ئىزدىنىشتىكى ئەمەلىيەتچانلىق روھى قاتارلىقلار بولغاندىن باشقا ئۇلار يەنە ھاياتنىڭ كۆپلىگەن تەرەپلىرىدە جاپانى ئىنسانىنىڭ ئۆشنىسىدىن ئېلىۋېتىپ مېخانىكىغا يۈكلەيدىغان ئىلغار شارائىتلارغا ئىگە.

گەرچە بۇ مەدەنىيەتنى ھالاكەتكە ئۈندەيدىغان سەۋەبلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، بىراق ئاشۇ كۈچلەرنىڭ ھەممىسى يېقىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان مەۋجۇدىيەتنى چىڭ تۇتۇپ تۇرىدۇ ۋە ئۇنى تىز يىمىرىلىشتىن توسۇپ قالىدۇ. تۇغرا، بىراق ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ ئاخىرقى مۇقەررەر ئاقۇبەتنى توسۇپ قالالمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئاللاھنىڭ قانۇنىيىتى.

ئەمما ئەخلاق مەسىلىدە ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەخلاق ئەمەس بەلكى مەنپەئەت ئەخلاق بولغانلىقى ھەممىگە ئايدىڭ. ئاشۇ ئاتالمىش ئەخلاقنىڭ سىرتقى قىياپىتى بەكلا گۈزەل بولسىمۇ بىراق ئۇنىڭ يىلتىزى يوق. چۈنكى يىلتىز ئەخلاقنىڭ ھەقىقىي

بۇلىقى بولغان دىندىن ئۇنۇپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دىننى مەنبە قىلمىغان ئەخلاق يىلتىزى يوق دەرەخقە ئوخشاش ئاللىقاچان قۇرۇپ قىلىشقا باشلىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن بىر تۈركۈم ئەۋلادلار مەيدانغا كېلىپ ئاستا ئاستا ئاشۇ ئەخلاقتىن چېكىنىپ چىقىشقا باشلىدى. ئۇلار يا جىنايەت تەرەپكە ماڭدى، يا پەرۋاسىز ھالدا قالايمىقانچىلىق ئىچىگە سىڭىپ كەتتى. نىسبەت كۆنسېرى ئاشماقتا!

يەنە بىر تەرەپتىن شۇ ئېنىق بولۇۋاتىدۇكى، مۇسۇلمانلارنىڭ بۈگۈنكى ئاقىۋىتى ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئەمەس بەلكى يىللاردىن بېرىلا الا اللەنىڭ ھەقىقىي ئۇقۇمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، پۈتكۈل ئىسلامنى روھى يوق قۇرۇق ئەنئەنىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشتەك ئېغىر خاتالىقلارنى سادىر قىلىش نەتىجىسىدە ئىسلامنىڭ ئاساسلىق چۈشەنچىسىنى ئاستا ئاستا ئەسلى ماھىيىتىدىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىشنىڭ پاجىئەلىك ئاقىۋىتىدۇر.

بىر تەرەپتىن غەرب مەدەنىيىتىگە نىسبەتەن، يەنە بىر تەرەپتىن ئاخىرقى ئەسىردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ رېئاللىقىغا نىسبەتەن بۇ ھەقىقەتنىڭ نامايان بولۇشى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىگە شەكسىز تەسىر كۆرسىتىدۇ. چۈنكى ھازىرقى زامان جاھىلىيەتنىڭ خاتالىقلىرىنى كۆزلەر ئېنىق كۆرگەن چاغدا،كىشىلەر ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى قۇرئان، ھەدىس ۋە تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ دەسلەپكى ھايات ئەمەلىيىتىدە ئىجرا بولغاندەك چۈشەنگەن چاغدا ۋە ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بۈگۈنكى ۋاقىتتا دىننىڭ ئەسلى ماھىيىتىدىن قانچىلىك يىراقلاپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن چاغدا ھەقىقەتنىڭ نامايان بولۇشى ئۇزلۇكسىز مەيدانغا كېلىپ، كۈنسېرى زورىيىۋاتقان يېڭى ئاۋانگارتلار ئارقىلىق بۇ ھەرىكەتكە كۈچ قوشىدىغان مول ئېنېرگىيە مەنبەسىدۇر.

بۇ ھەقىقەتنى ھەر ئىككى تەرەپتىن مۇشۇنداق چۈشىنىشنى ھېچ نەرسە توسۇپ قالالمايدۇ!

دېمەك ياۋروپا ئاللاھ نازىل قىلغان ھەر بىر ھەقىقەتكە قارىتا ئاسىيلىق مەيدانىدا چىڭ تۇرىدىكەن، ئۇنداقتا ئىلاھى قانۇنىيەت بويىچە يىمىرىلىش ئاقىۋىتىدىن تونۇشنى بۇگۈن قەتئىي ئۆزىنى چەكلەش مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى ئۇ مۇسۇلمان ئوغۇل قىز ياشلارنىڭ ئېڭىدا ئاللىقاچان ئويغۇچۇق ھەقىقەتكە ئايلىنىپ كەتتى.

ئىسلام ئويغىتىش ھەرىكىتىنى كۈچەيتكۈچى ئامىللاردىن بىرى كىشىلەرنىڭ قىينىچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشتا سىرتتىن ئىمپورت قىلىنغان تۈزۈملەرنىڭ مەغلۇپ

بولۇشىدا ۋە ئۇممەتنىڭ ئارزۇ ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا، ئەلمانىي رەھبەرلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدا ئېنىق ئەكس ئېتىدۇ.

مانا بۇ ياۋروپانىڭ شەرقىي ۋە غەربتىكى تۈزۈملەرنى سۆرەپ كىرىپ تولۇق بىر ئەسىر ئۆتكەندىن كېيىنكى ئەمەلىي رېئاللىق! مۇسۇلمانلار تەرەپكە كۈنسېرى ئاجىزلاشماقتا. دۈشمەنلەر تەرەپ بولسا كۈچىيىپ دۈشمەنلىكىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرماقتا.

چوڭ ئىسلام دۆلتى پارچىلاندى، ئىسلام دۇنياسى بىر نەچچە بۆلەككە، ئۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ ئۇششاق بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ كەتتى. بۈگۈن ھەرقايسى گۇرۇھلار پارچىلىنىش ۋە بۆلۈنۈشنى تېخىمۇ ئاشۇرۇش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ئۆزئارا قىرغىن قىلىشماقتا. سوتسىيالىزم سايىسىدا خىيالى بايلىقلارنى ئۆز قولىغا توپلاپ، ئاشۇ خەلقلەرنىڭ رىزقىغا چاڭگال سېلىپ، ئۇنى بۇلاپ تالايدىغان مونوپول قىلغۇچى يېڭى سىنىپنىڭ مەيدانغا كېلىشى بىلەن نامراتلىق كۈچىيىپ، ئادەتتىن تاشقىرى ئۆسۈم قەرزلىرى دۆۋىلىشىپ كەتتى.

ئەخلاق يىمىرىلدى، قىممەتلەر ۋەيران بولدى.خەلقلەر مۇستەھكەم ۋە كۈچلۈك مۇناسىۋىتىنى يوقۇتۇپ، شەخسىيەتچىل شەخسلەرگە ياكى دۈشمەن جامائەتلەرگە بۆلۈنۈپ كەتتى، شەھەرلەردە خاتىرجەملىك يوقۇلۇپ، قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى تاپقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تۈگىمەس بىئارام‌لىقتا چۈشۈپ قالدى.

يەھۇدىي دۆلتى قۇرۇپ چىقىش ۋە مۇسۇلمان شەھەرلىرىدە ئىسلامغا تەۋە بولمىغان غەيرى دۆلەتتىن بىرىنى مەيدانغا كەلتۈرۈشنىڭ تەييارلىقلىرىنى ئىشلەش ئۈچۈن ئىسلام دۇنياسىنىڭ يۈرىكىدىن بىر پارچە مۇقەددەس زېمىن بۆلۈۋېلىندى.

ئافغانىستاندىكى مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان قاقشاتقۇچ ئۇرۇشلار ۋە كوممۇنىزم دۇنياسىدىكى مۇسۇلمانلارغا يۈرگۈزۈلگەن تۈگىمەس زوراۋانلىقلاردىن باشقا ھىندىستان، ئېپوپىيە، ئارتىرىيا، سومالى، ئۆگاندا ۋە فىلىپپىن قاتارلىق يەرشارىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دۆلەتلەردە مۇسۇلمانلارغا قارىتا يېقىلغان دۈشمەنلىك ئوتلىرى كۈنسېرى لاۋۇلداپ كۆيمەكتە.

سىرتتىن ئىمپورت قىلىنغان تۈزۈملەر نېمە قىلالىدى؟! ئەمەلىيەتتە مۇشۇ بەختسىزلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئاشۇلار مەۋجۇت بولغىنى ئۈچۈن كېلىپ چىقتى ياكى شۇلارنىڭ قولى ئارقىلىق يۈز بەردى. بەلكى ئۇلار جىنايەتنىڭ بىر قانتى ياكى ئۇنىڭ ئاساسلىق سەۋەبچىلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى.

ئىنسانلار بۇ تۈزۈملەردىن ۋە بۇ داھىيلاردىن ئۈمىدسىزلەنگەن چاغدا قەيەرگە يۈزلىنىدۇ؟!

ئەنە ئاشۇ دەل ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىگە يارىدەم بەرگۈچى ئامىللاردىن بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ يولىنى توسۇش قەتئىي مۇمكىن ئەمەس!

سىرتتىن ئىمپورت قىلىنغان بۇ تۈزۈملەر ھەمىشە ئىككى لاگېر-كاپىتالىزم ۋە كوممۇنىزم لاگېرىدىكىلەرنىڭ بىرى ئۈچۈن يوشۇرۇن ياكى ئاشكارا قۇل بولۇشنى بىرگە ئېلىپ كېلىدۇ. قۇللۇق گۈللىنىشىنى پەيدا قىلالمايدۇ. قىينىچىلىقلارنى ھەل قىلالمايدۇ ياكى قىسمەن قىينىچىلىقلارنى ھەل قىلسىمۇ بىراق ئاخىرقى ھېسابتا ئۈممەتنى بىر ئازگالدىن قۇتقۇزۇپ ئۇنىڭدىن چوڭراق يەنە بىر ئازگالغا چۈشۈرمەكچى بولىدۇ. نەتىجىدە ئۈممەت قەتئىي قۇتۇلغىلى بولمايدىغان چوڭقۇر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىدۇ.

ساختىپەز داھىيلار خەلقلەرنىڭ ھەقىقىي قۇتۇلۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايدۇ. چۈنكى بۇ دەسلەپتە ئۇلارنى ھوقۇق تەختىدە ئولتۇرغۇزغان ۋە ئۇلارنىڭ سىياسەت نىزاملىرىنى تۈزۈپ بەرگەن خوجايىنلارنىڭ مەنپەئىتىگە تۈپتىن زىت كېلىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ بۇ ئورۇندا ئولتۇرۇشى ھەرگىزمۇ قۇللارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۈچۈن بولماستىن بەلكى خوجايىنلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈندۇر. شۇڭا خوجايىنلار ئاشۇ رەھبەرلەرنىڭ ھەقىقىي مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا يول قويمايدۇ. چۈنكى بۇ ئۇلارنىڭ مەنپەئەتىگە تۈپتىن زىت كېلىدۇ. يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۆزىمۇ خوجايىنلىرىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ تۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنى ھوقۇق تەختىدە ئولتۇرغۇزغان خوجايىنلار بىر كۈنلەردە ئۇلارنىڭ كۆتىگە تېپىپ، تەختىنى ئۇلاردىن تارتىۋېلىشتىن يانمايدۇ.

خوجايىنلار ئىسلام دۇنياسىدا خەلقلەرنى كۆزىنى بويايدىغان قەھرىمانلىق پەردىسى ئاستىدا، خوجايىننىڭ مەنپەئىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇدىغان ۋە خەلقلەرنىڭ كۆڭلىدە خەلقنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقاندەك تۇيغۇ پەيدا قىلالايدىغان مەڭگۈلۈك داھىي تۇرغۇزۇش ئارقىلىق ئاشۇ مۇرەككەپ قىينىچىلىقنى ھەل قىلماقچى بولدى. بىراق سەھنىدە ئويلىنىۋاتقان قەھرىمانلىق ئويۇنلىرى بىلەن خەلقلەرنىڭ كۆزلىرىنى بويىۋاتقان چاغدا، بىردىنلا ئويۇنىنىڭ مەقسىتى كىشىلەر ئۈچۈن ئايدىڭ بولۇپ قالدى-دە، خەلقلەر مەڭگۈلۈك داھىيلارنىڭ ئۇلارنى ئار-نومۇس، نامراتلىق ۋە قالايمىقانچىلىق ئىچىگە غەرق قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلىپ

قالدى، چۈنكى داھىيلار ھەر يىلى خەلقىمىزنى بەرسىمۇ بىراق ئۇزاق ئۆتمەي ۋەدىسىدىن يېنىۋالغان ئىدى.

ئاخىرقى ھېسابتا خەلقلەر ئويۇن ۋە ئويۇنچىلاردىن زېرىككەن چاغدا كۈنسېرى ئېشىۋاتقان قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىلىش ساداسى ئىچىدە ئىسلامغا يۈزلىنىدۇ!

***

ئىسلام زېمىنلىرىدا يەھۇدىيلاردىن مەۋجۇت بولۇشى ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنى كۈچەيتكۈچى ئامىللارنىڭ بىرى!

لوربدو كامبل دوكلاتىدىن كۆرۈۋاتقىنىمىزدەك، ھەر قېتىم گىگانت ئورنىدىن تۇرماقچى بولسا، ئۇنىڭ پۇتىغا سانجىلىدىغان تىكەن بولۇش ئۈچۈن، يەھۇدىي خىرىستىيانلارنىڭ ئورتاق سۈيىقەستى ئىچىدە يەھۇدىي دۆلتى مەيدانغا كەلدى.

بۇ دۆلەت ئۆزىنى رېئاللىقتىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلدى ۋە ھېلىھەم جارى قىلدۇرۇۋاتىدۇ.

بىراق ئىنسانلار يەھۇدىيلارنىڭ مەۋجۇتلىقىدىن ھەمدە ئۇلارنىڭ ھاياتلىقنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىدىكى سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادى، ئىدىيەۋى ۋە مەدەنىي ھۆكۈمرانلىقىدىن جاق تويغان چاغدا، ئۇلار قەيەرگە يۈزلىنىدۇ؟!

ھەقىقەتەن يەھۇدىيلار گەرچە بەك ئەقىللىك بولسىمۇ، بىراق ئۇلار ئۆز مەنپەئەتىگە قارشى ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى چىرمىۋالغان قاپقارا ئۆچمەنلىك سەۋەبىدىن ئۇلار ئۆز مەنپەئەتىگە قارشى ھەرىكەت قىلىشتىن توختاپ قالمايدۇ!

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُواْ الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُواْ﴾ ﴿يەھۇدىيلار ۋە مۇشرىكلارنىڭ مۇئمىنلەرگە ھەممىدىن قاتتىق دۈشمەن ئىكەنلىكىنى چوقۇم بايقايسەن!﴾[1].

يەھۇدىيلار ئەرەب ئەللىرىنى ئېكسپلاتاتسىيە قىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنى بوزەك قىلىشتا بىرەر دائىرىدە توختىمايۋاتىدۇ، چۈنكى ئۇلار ھۆكۈمرانلىق ۋە كېڭەيمىچىلىكىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىزچىل تۇرده ئېشىۋاتقان ئۇزۇلمەس قايتۇرما ھۇجۇمنى شەكىللەندۈرۈۋاتىدۇ.

بىز يۇقىرىدا مۇشۇ ئەسىرنىڭ 80- يىللىرىدا يەھۇدىيلار ئىجرا قىلماقچى بولغان زەھەرلىك پىلاننى كۆرۈپ ئۆتتۇق، ئۇلار بۇ جىنايى ھەرىكىتىنى توختىتىپ، ئۆزلىرىگە: بىز ئەمدى توختاپ قالايلى، خەتەرلىك قايتۇرما ھۇجۇم قىلىپ چىقماسلىقى ئۈچۈن ئەقىلگە ئۇيغۇن دائىرىدە توختاپ قالايلى دېيەلەرمۇ؟

[1] سۈرە مائىدە، 82-ئايەت.

ياق! ئۇلار مۇسۇلمانلارغا بولغان ئۆچمەنلىكىدىن ئەمدى توختاپ قالمايدۇ، چۈنكى شەيتان دۇشمەنلىكنى داۋاملاشتۇرۇپ،ئارقىغا چېكىنمەسلىكنى ئۇلارغا چىرايلىق كۆرسەتتى.

قايتۇرما ھۇجۇم پەيدا بولغان چاغدا، ھامان بىر كۈن پەيدا بولىدۇ، ئىنسانلار كىم تەرەپكە يۈزلىنىدۇ؟!

ئۇلار سېنىڭچە غەرب بىلەن ئېغىز-بۇرۇن يالىشىۋاتقان پارتىيەلەرگە يۈزلىنەرمۇ؟ ۋەھالەنكى غەربنىڭ باش رولچىسى ئامېرىكا، ئىسرائىلىيەنىڭ زوراۋانلىق ھەرىكىتىگە ياردەم بېرىپ، ئۇلارنى مۇسۇلمانلارغا دۇشمەنلىك قىلىشقا كۈشكۈرتۈۋاتىدۇ!

ياكى ئۇلار سېنىڭچە كوممۇنىستىك پارتىيەلەر تەرەپكە يۈزلىنەرمۇ؟ ۋەھالەنكى بۇ پارتىيەلەر قولىدا پىچاق كۆتۈرۈۋېلىپ، ئادەم ئۆلتۈرمەكچى بولغان قاتىلىنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ھەي ئادەم بۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ. دېگەندىن باشقا ھېچقانداق ئەملىي تەدبىر قوللانمايدۇ. ھەمدە قاتىللارنىڭ ھەر قانداق چەكلىمىدىن خاتىرجەم ھالدا قاتىللىق قىلىشىغا يول قويىدۇ.

دېمەك، ئىنسانلارنىڭ ئىسلامدىن باشقا يۈزلىنىش نىشانى بولمايدۇ!

يەھۇدىيلار بۇنى ئېنىق بىلىدۇ،گاھىدا ئۇنى ئاشكارىلاپمۇ قويىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئەندىشىگە چۈشۈپمۇ قالمايدۇ! بىراق ئۇلارنىڭ يۈرىكىدىكى قاپقارا ئۆچمەنلىك: ھوقۇق ۋە كېڭەيمچىلىككە بولغان سارىغلارچە قىزىقىش ئۇلارنىڭ جىنايى ھەرىكەتلەرنى توختىتىشقا ئىمكان بەرمەيدۇ ھەمدە ئۇلارنى داۋاملىق رەزىللىك ۋە زوراۋانلىقنى ئاشۇرۇشقا ئۈندەيدۇ!

***

بۇ جايدا ھادىسىلەرنى ئېنىق بىر يۈزلىنىشكە، ئىسلام ئۇيغىنىش ھەرىكىتى يۈزلىنىشگە ئۈندەيدىغان يۈكسەك بىر تەقدىر بار.

ھەقىقەتەن ئۇيغىنىشقا تۇرتكە بولىدىغان بارلىق ئامىللار مەۋجۇت بولۇپ، بەزىلىرى مۇشۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدە مەۋجۇت يەنە بەزىلىرى بىلەن كېلىۋاتقان يولىمىزدا ئۇچرىشىمىز.

دۇشمەنلەر، بىز يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك، مۇشۇ ئامىللارنىڭ ھېچ بىرىگە ئىگە بولالمايدۇ. يەنى ئۇلار غەرب مەدەنىيىتىنى يىمىرىلىپ كېتىشتىن توسۇپ قالالمايدۇ، خەلقلەرنىڭ نەزىرىدە مۇۋەپپەقىيەت قازانىدى دەپ قارىلىغان رايونلاردىكى مالايلىرىمۇ غەرب سىياسىتىنى ھىمايە قىلغۇچى يەرلىك ھۆكۈمەتلەرمۇ ئوخشاشلا غەربنىڭ ھالاكىتىنى چەكلەپ قالالمايدۇ، ھەمدە يەھۇدىيلارنىڭ

مەۋجۇتلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ۋە ئۇلارنىڭ ئىزچىل داۋاملىشىۋاتقان دۇشمەنلىك ۋە زوراۋانلىقىنى توختىتىش ئۇلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ.

ھەقىقەتەن ئۇلار اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن بىر ئىشقا يەنى ئۆلتۈرۈش،قىرغىن قىلىش، سۈرگۈن قىلىش،ئازابلاش ۋە قىيناشقا ئىگە بولالايدۇ، بىراق بۇ ئىسلام ھەرىكىتىنى يوقاتماقتا يوق ئەكسىچە ئۇنى پاكلايدۇ ۋە ساپلاشتۇرۇدۇ ھەمدە ھەر قانداق قارشىلىققا تاقابىل تۇرالىغۇدەك ئىقتىدارغا ئىگە قىلىدۇ!

ئىشلارنى اللە پىلانلايدۇ.

اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن خەلقئارالىق شارائىتلارنىڭ ھەممىسى ئىسلام ئويغىتىش ھەرىكىتىنىڭ كۈچىنى زورايتىش ئۈنى چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇزۇش ۋە ئۇنى ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسىدىكى ئوپ-ئۇچۇق يولغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتىدۇ.

اللەنىڭ تەقدىرى بىلەن اللەنىڭ دۇشمەنلىرى ئۆزلىرى ئېلىپ بېرىۋاتقان تەبىئىي پائالىيەت جەريانىدا ۋە ئىسلامغا قارتا ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەن قاپقارا ئۆچمەنلىكىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ كۈچىنى زورايتىش ۋە ئۇنى چوڭقۇر يىلتىز تاتقۇزۇشتىن ئىبارەت مۇھىم ۋەزىپىنى ئورۇندايدۇ.

بۇنىڭدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئېرىشىدىغانلىرى قانداقتۇر كۆڭلىنى خوش قىلىدىغان گۈزەل ساياھەت ياكى ئۇلارنىڭ ماڭىدىغانلىرى قىزىل گۈللەر بىلەن ئورالغان يوللار بولماستىن بەلكى تەر ۋە ياشلار، قان ۋە ئازابلار، چىدىغۇسىز جاپالار، قورقۇنچ بىلەن قورشالغان ۋە قان ئىچىگە غەرق قىلغۇچى يۇڭۇلۇقلار بىلەن تولغان ئېگىز-پەس يوللار بولىدۇ. بىر شەھىدتىن كېيىن يەنە بىر شەھىد يەرگە يىقىلىدۇ. بىراق كارۋان ئوتتەك ئىسسىقلاردا ۋە زىمىستان سوغۇقلاردا ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىدۇ. مېڭىشتىن توختاپ قالمايدۇ.

﴿وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ، إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاء وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ الظَّالِمِينَ، وَلِيُمَحِّصَ اللّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ، أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّهُ الَّذِينَ جَاهَدُواْ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿جىھادتىن بوشۇشۇپ قالماڭلار، شېھىت بولغانلار ئۇچۇن قايغۇرماڭلار، ئەگەر مۇئمىن بولساڭلار ئۈستۈنلۈك قازىنىسىلەر، ئەگەر سىلەر جەڭدە يارىلانغان چە شېھىت بولغان بولساڭلار، دۇشمەنلەرمۇ جەڭدە ئوخشاشلا يارىلاندى ۋە ئۆلتۈرۈلدى. بىز غەلىبە مەزگىللىرىنى ئىنسانلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئايلاندۇرۇپ تۇرىمىز، بۇ اللەنىڭ ھەقىقىي مۇئمىنلەرنى (ساختىپەز مۇناپىقلار) دىن

ئايرىش ئۇچۇندۇر. شۇنداقلا سىلەرنى شەھدىلەردىن قىلىشى بەزىگىلارنى شەھدىلىك دەرىجىسىگە يەتكۈزۈش ئۇچۇندۇر. اللە زالىملارنى دوست تۇتمايدۇ. مۇئمىنلەرنى ئۇلارغا يەتكەن مۇسىبەت ئارقىلىق ئۇلارنى پاكلىشى ۋە كاپىرلارنى يوق قىلىش ئۇچۇندۇر. ئى مۇئمىنلەر جامائەسى! اللە سىلەردىن ھەقىقىي جىھاد قىلغانلارنى ۋە جىھادنىڭ جاپا مۇشەققەتلىرىگە چىدىغۇچىلارنى بىلمەي (ئايرىماي) تۇرۇپ (پەقەت ئېغىزىگىلاردا ئىمان ئېيتتۇق دېيىش بىلەنلا) جەننەتكە كىرىمىز دەپ ئويلامسىلەر؟![1]

ئاخىرىدا اللە ئۆز جەڭچىلىرىگە يارەدەم بېرىدۇ، زېمىندا ئۇلارنىڭ كۈچىنى زورايتىش ھەققىدە ئېيتقان ۋەدىسى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ﴿اللە ئىچىگىلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىنىدا ھۆكۈمران قىلىشنى؛ ئۇلار ئۇچۇن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى؛ ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. بۇنىڭ ئۇچۇن ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىشى ۋە ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىكى كېرەك!﴾[2].

بىز مۇستەھكەم قىلىشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ھازىر بىلمەيمىز. چۇنكى ئۇ غايىب ئىش. بىراق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسىلىرىدىن بۇ خىل مۇستەھكەملىكنىڭ قىسمەن بەلگىلىرىنى كۆرۈۋاتىمىز.

يەھۇدىيلار بۈگۈن يەر شارىدا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتىدۇ ھەمدە دۇنيا سىياسىتىنى بەلگىلەۋاتىدۇ. ئۇلار ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا خۇسۇسەن ئىسرائىلىيە ئەتراپىدىكى مۇسۇلمانلارغا قارشى سۈيىقەستلىك پىلانلارنى تۈزۈۋاتىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: مۇسۇلمانلار يەھۇدىيلار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ، يەھۇدىيلارنى ئۆلتۈرمىگۈچە قىيامەت بولمايدۇ. ئەگەر يەھۇدي تاش ۋە دەرەخنىڭ كەينىگە يوشۇرنىۋالسا، تاش بىلەن دەرەخ ئاۋاز چىقىرىپ ھەي مۇسۇلمان، ئى اللەنىڭ بەندىسى، مانا بۇ يەھۇدي مېنىڭ ئارقامدا، كەل ئۇنى ئۆلتۈر، دەپ توۋلايدۇ.

[1] سۈرە ئال ئىمران، 139~142 ئايەتلەر.
[2] سۈرە نۇر، 00ـئايەت.

يەھۇدىيلار بۇ ھەدىسنى بىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىشىنىدۇ، ھەدىسنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېيىلگەن :«بىراق غەرقەد دەرىخى ئۇنداق دەپ ئوڭلىمايدۇ، چۈنكى ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ دەرىخى» يەھۇدىيلار بۇ ھەدىسنىڭ سەھىلىكىگە ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن پەلەستىندە ئۆيلەرنىڭ ئەتراپىغا غەرقەد دەرىخىنى تىكىۋاتىدۇ.

بىز بۇنىڭدىن مۇسۇلمانلار بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا بىر قېتىملىق كەسكىن كۆرەشنىڭ پارتلايدىغانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەلەيمىز. بۇ كۆرەشتە مۇسۇلمانلار ئەرەبچىلىك ياكى مىللەتچىلىك ياكى ۋەتەنپەرۋەرلىك بايراقلىرىنى ئەمەس، بەلكى ئىزچىل تۇرده «لااله الا الله» بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. بۇ كۆرەشتە مۇسۇلمانلار ئاللاھنىڭ تەقدىرى بىلەن كەسكىن غەلبە قىلىدۇ. مانا بۇ تارىخنى ئۆزگەرتىدىغان تارىخى ھادىسىلەردىن بىرى بولۇپ قالىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋەھىينىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىسلام ئۈممىتىنىڭ پەيغەمبەرلىك دەۋرىدە باشلانغان كەلگۈسى تارىخنى ئوتتۇرىغا قۇيۇپ مۇنداق دەيدۇ :«پەيغەمبەرلىك سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا الله خالىغان مۇددەتكىچە خەلىپىلىك مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن الله خالىغان مۇددەتكىچە ئۇنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلىپىلىك پەيغەمبەرلىك يولى بويىچە بولىدۇ. الله خالىغان مۇددەتكىچە ئۇنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلىپىلىك ئۆزئارا تالىشىدىغان ھوقۇقتا ئايلىنىدۇ. ئۇ الله خالىغان مۇددەتكىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ،ئۇنىڭدىن كېيىن الله خالىغان مۇددەتكىچە ئۇنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن خەلىپىلىك زوراۋان پادىشاھلىققا ئايلىنىدۇ، ئۇ الله خالىغان مۇددەتكىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ ئۇنىڭدىن كېيىن الله خالىغان مۇددەتكىچە ئۇنى كۆتۈرىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن خەلىپىلىك پەيغەمبەرلىك يولى بويىچە بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۆكۈتكە چۆمدى[①].

بىز بۇنىڭدىن شۇنى بايقايمىزكى، بۇ جايدا مۇسۇلمانلار ھاياتىدىكى كەلگۈسى دەۋر ناھايىتى ئېنىق كۆرسىتىلگەن بولۇپ، بۇ دەۋرده پەيغەمبەرلىك يولى ئاساسىدىكى تۇغرا خەلىپىلىك مەيدانغا كېلىدۇ. بۇ دەۋرده بۈگۈن ئىسلام دۈچ كېلىدىغان ئاجىزلىق يوقۇلۇپ ئۈممەت مۇستەھكەملىككە قايتىپ كېلىدۇ.

بىز بۈگۈن ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا مەۋجۇت بولۇۋاتقان ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىگە قاراپ باقايلى! ئەنە ئاشۇ دەل ۋەده قىلىنغان «مۇستەھكەملىكنىڭ يولى»مۇ؟

[①] ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

بۇ بىر غەيىب ئىش بولۇپ،ئىنسانلار ئۇنى ئالدىن بىلەلمەيدۇ. بەلكى بىز دەيمىزكى ئۇ پەقەت «يولدىكى بىشارەتلەر »خالاس. ئەگەر بۇ ئويغىنىشنىڭ يۈرىكىدە اللەقا بولغان ئىخلاسمەنلىكى ساپلىق، راستچىل ئىمان ۋە كەسكىن ئىرادە بولسا، ئۇنداقتا الله بۇ «ئويغىنىش »نىڭ يولىنى تۈزلەپ، ئۇنى مۇھىم ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا بەلگىلەيدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرۇۋېتىدۇ:

﴿وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾ ﴿ئەگەر سىلەر دىنىدىن يۈز ئۆرۈسەڭلار، الله سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ھەرگىز سىلەرگە ئوخشاش الله قا ئاسىيلىق قىلمايدۇ﴾[1].

پۈتكۈل ئەھۋالدا اللەنىڭ تەقدىرى ئىجرا بولىدۇ:

﴿إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾ ﴿الله ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ،الله ھەقىقەتەن ھەربىر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار،مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىدى﴾[2].

***

الله يەرشارىدا مۇسۇلمان ئۈممىتىڭنىڭ كۈچىنى زورايتقان چاغدا،ئىنسانىيەت ھاياتىدا كەسكىن ئۆزگىرىش يۈز بېرىدۇ.

الله ئۇلارنىڭ ئىنسانلارغا گۈزەلچى، پەيغەمبەرنىڭ ئۇلارغا گۈزەل بولۇشى ئۈچۈن. ئورتاھال ئۈممەت قەلبىپ ياراتقان مۇسۇلمان ئۈممىتى اللەنىڭ يۈكسەك ھۆرمىتىگە ئېرىشكىنى ئۈچۈن، الله پۈتۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئەھۋالىنى مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئەھۋالىغا باغلىدى. ئەگەر بۇ ئۈممەت توغرا يولدا ماڭسا ۋە يەرشارىدا ئۇنىڭ كۈچى زورايسا ياخشىلىق بۇ ئۇممەتنى ئومۇميۈزلۈك قاپلايدۇ، ياۋروپا شەرق ۋە غەربتىكى مۇسۇلمانلار بىلەن سۈركىلىش نەتىجىسىدە زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن گۈللىنىشنىڭ دەسلىپىدە دىندىن مەدەت ئالغاندەك ياخشىلىق بۇ ئۈممەت ئارقىلىق يەرشارىنىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ—پۇچقاقلىرىغا تارقىلىدۇ، ئەگەر بۇ ئۈممەت دىندىن چېكىنىپ چىقىپ، پەرۋەردىگارىنى ئۇنۇتسا،بەختسىزلىككە گىرىپتا بولىدۇ ۋە ئۆزى بىلەن بىرلىكتە ئىنسانىيەتنى بەختسىز قىلىدۇ، بۈگۈن ئىنسانىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ياۋروپا جاھىلىيەتنىڭ يەرشارىدىكى بۇخىل زوراۋان

[1] سۈرە مۇھەممەد، 38-ئايەت.

[2] سۈرە تالاق، 3-ئايەت.

مەۋجۇدىيىتى پەقەت ئىسلام ئۈممىتى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشتىن ۋاز كېچىشى نەتىجىسىدىلا ئەنە شۇنداق شاللىنىپ كەتتى، ياۋروپانىڭ ھەرقانداق جانلىنىشى مۇستەملىكىچىلىك، دۈشمەنلىك ۋە زوراۋانلىق شەكلىدە ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە مەيدانغا كەلدى.

بىز باشقا بىر كىتابىمىزدا [1] كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ياۋروپا جاھىلىيىتىنىڭ ھاياتىدا مەۋجۇت بولغان يوچۇقلاردىن يەھۇدىيلار سىڭىپ كىرىپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلدى ھەمدە بارلىق ئىنسانلارنى الله شەيتان خەلقلەر (يەھۇدىيلار)نىڭ مىنىشى ئۈچۈن ياراتقان ئىنسانىيەتنىڭ بەختسىزلىگىنى ھەسسىلەپ كۆچەيتىۋەتتى.

ئىسلام ئۈممىتى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئىسلامغا قايتىپ، الله ئۆزىنىڭ راستچىل ۋەدىسىگە ئاساسەن يەرشارىدا ئۈلارنىڭ ئورنىنى مۇستەھكەملىگەن چاغدا،يەرشارىدىكى كۆپلىگەن كۆرۈنۈشلەر ئۆزگىرىدۇ.

H.J.دىنسون تۈيغۇلار مەدەنىيەتنىڭ ئاساسى Emotinsos the basis of civilization ناملىق كىتابىدا ئىپادىلىگەنىدەك ئىسلام تۈنجى قېتىم مەيدانغا كەلگەن چاغدا ئىنسانىيەت ھالاكەت ھاڭنىڭ گىرۋىكى ئۈستىدە ئىدى.

بەشىنچى ۋە ئالتىنچى ئەسىرلەردە شەھەرلەشكەن دۇنيا ھالاكەت ھاڭنىڭ بىر گىرۋىكىگە يېقىنلاپ قالغان ئىدى. چۈنكى مەدەنىيەت قۇرۇپ چىقىشىنى بەلگىلەيدىغان ئېتىقادنىڭ ئورنىنى باسالغۇدەك بىرەر چۈشەنچىنى ئۇ جايدىن تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنى قۇرۇپ چىقىشقا تۆت مىڭ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت سەرپ قىلىنغان ئاشۇ چوڭ مەدەنىيەت يىمىرىلىش ۋە پارچىلىنىشقا قاراپ يۈزلەنگەنلىكى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىنسانىيەت ئىككىنچى قېتىم بۇرۇنقى ياۋايىلىق ھالىتىگە قايتىشقا يېقىنلاپ قالغان ئىدى. چۈنكى قەبىلىلەر ئۆزئارا ئۇرۇشۇپ دۈشمەنلەشمەكتە ئىدى. قانۇن، تۈزۈملەر يوق ئىدى. ئەمما خىرىستىيان دىنى ياراتقان تۇزۇملەر بىرلىك ۋە تەرتىپنىڭ ئورنىدا بۆلۈنۈش ۋە پارچىلاشنىڭ رولىنى ئۆتەيتتى. مەدەنىيەت پۈتكۈل دۇنياغا سايە تاشلاپ تۇرۇۋاتقان، شاخلىرى ئەتراپقا كېڭەيگەن چوڭ بىر دەرەخكە ئوخشاپ قالغان بولۇپ، ھەر تەرەپكە دەلدەڭشىمەكتە ئىدى. ھالاكەت ئۇنىڭ قات-قېتىغچە سىڭىپ كىرمەكتە ئىدى. مۇشۇنداق ئومۇمىيۈزلۈك بۇزۇلغان كۆرۈنۈشلەر ئىچىدە پۈتكۈل دۇنيانى بىرلەشتۈرگەن بىر ئادەم تۇغۇلدى!!!

[1] ھازىرقى زاماندىكى ئىدىيەۋى ئېقىملار ناملىق كىتاب.

بۈگۈن ئىنسانىيەت ھازىرقى زامان جاھىلىيىتىنىڭ رەھبەرلىكى ئاساسىدا يەنە بىر قېتىم پارچىلىنىش ۋە يىمىرىلىش تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتىدۇ.

گەرچە جاھىلىيەتنىڭ دۈشمەنلىرى پات-پات يۈكۈراپ تۇرۇۋاتقان ئۇزۇلمەس سادالار ئىچىدە ئۇنى ئىسپاتلاپ تۇرسىمۇ، بىراق ئۇ ئىنسانىيەتنى چىرمىۋالغان ئەسەبىي دولقۇنلار ئىچىدە يوقۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ.

ئىنسانىيەتنى ھالاكەتتىن پەقەت ئىسلاملا قۇتقۇزالايدۇ.

شۇنداق! ئىنسانىيەتنى تۇنجى قېتىم ئىسلام قۇتقۇزغانىدەك، بۈگۈنمۇ ئۇلارنى ئىسلام قۇتقۇزالايدۇ. بىراق بىرلا تەرەپ ئۆتمۈشكە ئوخشىمايدۇ؛ بۈگۈن ئىسلام يولىدا ماراپ ياراتقان دۈشمەنلەر تۇنجى قېتىمقىغا قارىغاندا نەچچە ھەسسە يۇقۇز، بۈگۈن مەۋجۇت بولۇۋاتقان جاھىلىيەت دەسلەپكى قېتىمغا قارىغاندا نەچچە ھەسسە يىرگىنىشلىك.

شۇنداق بولسىمۇ، بۈگۈنكىدەك كىرىزىس ئىچىدە ياشاۋاتقان ئىنسانىيەتنى قاپلاپ كەتكەن يوقۇلۇش ھەر يىلى ياۋروپا، ئامېرىكا، ئاۋستىرالىيە،ئاسىي[1] ۋە ئافرىقىدا قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى ئىزدەۋاتقان مۇسۇلمانلار ئادەملەرنى ئىسلامغا كىرىشكە ئۇندىمەكتە.

ئەگەر ئىسلام مۇشۇ مىنۇتتا ھەقىقىي ئىسلام جەمئىيىتىدە ئەكس ئەتكەن بولسا، بۇ مۇسۇلمان ئادەم ئەلۋەتتە نەچچە مىليون ئادەمگە ئايلانغان بولاتتى. ئىسلام ئىنسانىيەتنىڭ ھەر بىر قېينىچىلىقىنى ھەقىقىي ھەل قىلغان بولاتتى. بۈگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ تۇنجى قېينىچىلىقى-غەرب مەدەنىيىتىنىڭ سايىسىدا- ئىلاھى كۆرسەتمىگە ھاكاۋۇرلۇق قىلىش، چۈنكى دىن ياۋروپا چېركاۋلىرىنىڭ قولىدا كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادى، روھىي ۋە ئەقلىنى يەپ كېتىدىغان ئۇلارنى ئىلمىي تەكشۈرۈش ۋە زېمىننى گۈللەندۈرۈشتىن چەكلەيدىغان ھەمدە ئۇلارنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئاخىرەتكە قارىتىپ قويىدىغان قورقۇنۇچلۇق ئېزىتقۇ شەكلىدە كۆرسىتىلدى.

ھايات پىرىنسىپىنى سىزىپ چىقىشتا ئىنسانلارنىڭ ئەقىللىرى ياكى تېخىمۇ ئېنىق قىلىپ ئېيتقان ئۇلارنىڭ ئىدىيەۋى خاھىشلىرى ۋە ئارزۇ-ھەۋەسلىرى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن چاغدا، پۈتكۈل بەختسىزلىك مۇشۇ ئاساسلىق مەركىزى نۇقتىدىن كېلىپ چىقتى. مەيلى كاپىتالىزم ياكى كوللېكتىۋىزملىقتا بولسۇن؛

[1] بۈگۈن ياپونىيە ۋە كورىيەدە كۆپلىگەن جامائەتلەر ئىسلامغا كىردى.

مەنپەئەت ئەخلاقى ياكى ئەخلاقسىزلىقتا بولسۇن ئوخشاشلا ئىنسانىيەت خارلىق ۋە ئېزىلىش ئاستىغا چۈشۈپ قالدى.

ئىنسانىيەت ئىلاھى شەرىئەت ۋە ئىلاھى كۆرسەتمىنى يوقۇتۇپ قويۇپ، جىنسىي قالايمىقانچىلىق، ئەخلاقى بۇزۇقچىلىق، ماددىي قىممەت ۋە يۇقۇرلارچە تىركىشىش ئىچىدە كۈنسېرى ناچارلىشىپ كەتتى.

بۇ ئاساسلىق مەركىزى قىيىنچىلىقنى پەقەت ئىسلاملا ھەل قىلىدۇ..

چۈنكى دىن ئىلاھىنىڭ ھەقىقىي قەدرى-قىممىتىنى نامايان قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىنسانىيەتنى اللەنىڭ ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر قىلىدۇ؛

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾ ﴿ھەقىقەتەن بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق. ئۇلارنى دېڭىزدا كېمىلەرگە چىقاردۇق. قۇرۇقلۇقتا ئۇلاغلارغا مىندۈردۇق. پاك يېمەكلىكلەرنى رىزىق قىلىپ بەردۇق. كۆپلىگەن مەخلۇقلىرىمىزدىن ئۈستۈن قىلدۇق﴾[1].

دىن ئىنسانلار قەلبىنى اللە بىلەن چوڭقۇر مۇھەببەت ئارقىلىق باغلىغاندىن باشقا ھۆرمەت ۋە قورقۇش تۈيغۇسى بىلەنمۇ باغلايدۇ. ئىبادەتنى بەندىلىرىگە بېسىم قىلمايدۇ. بەلكى ئىبادەت ئارقىلىق ئۇلارنى ھۆرمەت، يۈكسەكلىك، پاكلىق ۋە سۈزۈكلۈككە ئىگە قىلىدۇ.

دىن ئىنسان روھىنى ھايۋانىي چىرىندىلەر ئىچىدىن ساپلاشتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا روھنى قوزغاتقۇچى ئامىللارغا قارشى تۇرمايدۇ. چۈنكى اللە بۇ روھنى جاپاغا قالدۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خىزمەت قىلىش ئۈچۈن ياراتقان، بىراق بۇ روھ ئىنسانغا لايىق ئەڭ ئالىي ئۇپۇقتا پەرۋاز قىلىدۇ. دىن ئىنسانلارنىڭ ئىبادەتكە بولغان تەبئىي ئىنتىلىشى بىلەن ئىلمغا بولغان تەبئىي قىزىقىشى ئوتتۇرىسىنى ئايرىۋەتمەيدۇ. ھەمدە ئۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىك ۋە دۈشمەنلىكنى پەيدا قىلمايدۇ. چۈنكى بۇ ئىككىسى ئىنسان تەبىئىتىنىڭ قۇرۇلمىسىدىكى قوشۇمچىنى ئېنېرگىيە بولۇپ، ئىككىسى بىرلىكتە خىزمەت قىلىپ، ئىنسان مەۋجۇدىيىتىنى تەڭپۇڭلاشتۇرىدۇ.

دىن ئىنسانلار ھاياتىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى، ئىجتىمائىي، ئىدىيەۋى، روھى، ئەخلاقى ۋە سەنئەت قاتارلىق بارلىق يۈزلىنىشلىرىدە ئۇلار يولىورۇق بېرىدىغان ئىلاھى پىرىنسىپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ پىرىنسىپنى ھەممىدىن خەۋەردار،

[1] سۈرە ئىسرا، 70-ئايەت.

ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى اللە نازىل قىلغان، ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ روھىنى ياراتتى. ۋەھالەنكى ئۇ روھنى ئىسلاھ قىلىدىغان، روھقا ئۇيغۇن كېلىدىغان (قائىدە-تۈزۈملەرنى) روھقا كېرەكلىك ئامىللارنى ۋە روھنى ساپلاشتۇرۇشنىڭ يوللىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ.

بىرلا ۋاقىتتا ئىنسانىيەتنى مۇشۇ دىندىن توسۇيدىغان ئامىللار ناھايىتى كۆپ. ياۋروپا چېركاۋلىرى ئىسلامغا قارىتا تارقاتقان خىرىستىيان روھى مۇشۇ ئامىللارنىڭ بىرى. يەھۇدىيلارنىڭ ئىسلامغا بولغان دۇشمەنلىكى مۇشۇ ئامىللارنىڭ بىرى. ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىنسانىيەتنىڭ روھى دۇنياسىدا پەيدا قىلغان چۈشكۈنلۈك مۇشۇ ئامىللارنىڭ بىرى. ئىسلامنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەسلىك مۇشۇ ئامىللارنىڭ بىرى.

بىراق بۈگۈنكى،مۇسۇلمانلارنىڭ رېئاللىقى ھەمدە مەيلى تەسەۋۋۇر يا ھەرىكەتتە بولسۇن ئۇلارنىڭ ئىسلام ھەقىقىتىدىن قاتتىق يىراقلاپ كېتىشى ئەلۋەتتە كىشىلەرنى ئىسلامدىن توسۇۋاتقان ئەڭ كۈچلۈك ئامىللارنىڭ بىرى.

ئىسلامنى چىڭ تۇتقان تۇنجى ئەۋلاد مۇسۇلمانلارنىڭ ھەرىكىتى يەرشارىنىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ پۇچقاقلىرىغا ئىسلامنىڭ كەڭرى تارقىلىشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى بولغانىدەك، بۈگۈن ئىسلامغا تەۋە كىشىلەرنىڭ ھەر قايسى ساھەلەردىكى قالاقلىقى ۋە پۈتكۈل مۇئامىلە ئىشلىرىدىكى ئەخلاقسىزلىقى باشقا كىشىلەرنى ئىسلامدىن توسىدىغان ئەڭ چوڭ ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. بىز مۇسۇلمانلاردىن ئىجادىيەت ۋە ئىلىم-پەنىدە ياۋروپادىن ئېشىپ كېتىشنى تەلەپ قىلماقچى ئەمەسمىز، ھەمدە پەقەت شۇ چاغدىلا ياۋروپا ئىسلامنى قوبۇل قىلىدۇ دېمەكچىمۇ ئەمەسمىز. چۈنكى غەربلىكلەردە كەم بولۇۋاتقىنى ئىلىم ۋە ئىجادىيەت ئەمەس!

بەلكى ئۇلاردا كەم بولۇۋاتقىنى ھاياتنىڭ توغرا پىرىنسىپى ئىنسان بۇ پىرىنسىپنىڭ يالغۇز بىرلا تەرىپىنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ۋە ئەتراپلىق قوبۇل قىلىدۇ. ئىنسانىي ئېنېرگىيەلەر ئەركىن خىزمەت قىلىدۇ. بىراق تەڭپۇڭلۇق ۋە بىرلىك ئىچىدە بولىدۇ.

ئۇلاردا كەم بولۇۋاتقىنى، يەنە شۇكى، ئۇلار ھازىرقى زامان جاھىلىيىتى ئىچىدە ئىلاھلاشتۇرۇۋەتكەن مىللەتچىلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىلاھى، ئىلىم ئىلاھى، ئەقىل ئىلاھى، ماددىي مەھسۇلات ئىلاھى، سۆيگۈ ئىلاھى، شەھۋەت ئىلاھى قاتارلىق بارلىق يالغان ئويدۇرما ئىلاھلارنى ئۆز ھاياتىدىن سۈپۈرۈپ تاشلاپ شېرىكى يوق،

يالغۇز بىر اللەقا ئىبادەت قىلىش كېرەك. ھەمدە ئۇنىڭ پىرىنسىپىنى ھېچقانداق پىرىنسىپلارغا ئارىلاشتۇرۇۋەتمەي مۇستەقىل ئىجرا قىلىش لازىم. ئەنە شۇ چاغدا ئۇلار قولغا كەلتۈرگەن بارلىق ئىجابىي ئېنېرگىيەلەرقۇرغۇچى كۈچ بولىدۇ. چۈنكى ئۇ ئىلاھى كۆرسەتمە بىلەن تۇغرا يولغا قاراپ ماڭىدۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ بۈگۈنكى كۈندىكىدەك يەرشارىدا كۈچ تاپقانسېرى ئۇلارنى اللە يولىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ زوراۋانلىقىنى ئاشۇرۇپ، كۈنسېرى ھالاكەتكە يېقىنلاشتۇرىدىغان ۋەيران قىلغۇچى ئازغۇنلۇق بولمايدۇ.

يالغۇز بىر اللەغا ئىبادەت قىلىش ئۈستىگە قۇرۇلغان ۋە يالغۇز بىر اللەغا ئىبادەت قىلىشنى ئۆزىگە باش مەنبە قىلغان بۇ يولنى ئىسلام تەقدىم قىلىدۇ. مۇسۇلمانلار توغرا يول ئۈستىدە قەددىنى تىك تۇتۇپ تۇرغان چاغدا، بۇ پىرىنسىپنى ئىنسانىيەتكە سوغا قىلىدۇ ۋە ئىنسانىيەتنى بۇ پىرىنسىپ تەرەپكە يېتەكلەيدۇ.

بىز ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىدە ئىنسانىيەتكە يولنى يورۇتۇپ بېرىدىغان بۇ تۇپتۇزلۇك (توغرا يولدا چىڭ تۇرۇش)نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش نىشانىغا يېتىشنى ئارزۇ قىلىمىز.

بىراق بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىسلامنى ماراپ ياتقان زور دۈشمەنلىكلەر، ئىسلامغا قارشى تۇرغۇچى زەھەرلىك ئۇرۇش، ئۇممەتنىڭ ئۆز دىنىنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەسلىكى ۋە تەسەۋۋۇر ياكى ھەرىكەتتە بولسۇن دىنىنىڭ ماھىيىتىدىن يىراقلاپ كېتىشى قاتارلىق بىر مۇنچە سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ ئانچە ئاسان ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

چۈنكى بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، بېشارەتلەر توسۇقلاردىن كۆپ ئاستا.

ھەقىقەتەن توسقۇنلۇقلار مۇشۇ مىنۇتتا مەۋجۇت بولۇۋاتقان بۈگۈنده ئەكس ئېتىۋاتىدۇ. شۇنداقلا ئاداۋەتخور يەھۇدىي-خرىستىيانلارنىڭ قولى ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا قارىتىلغان يېقىن كەلگۈسىدىمۇ ھەم ئەكس ئېتىدۇ.

بىراق بېشارەتلەر ئىسلام ئۈممىتىنى كۈتۈۋاتقان شۇنداقلا ئىنسانىيەتنى كۈتۈۋاتقان ئەڭ بۈيۈك كەلگۈسىده ئەكس ئېتىدۇ. بېشارەتلەر توسۇقلارغا قارىغاندا كۆپ ئاستا. چۈنكى ئۇ تارىخى پاكىتلار بىلەن يەنى غەرب مەدەنىيىتىنىڭ يىمىرىلىدىغانلىقىنى جاكارلايدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلگەنده ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتىنىڭ نامايان بولۇشى پاكىت بىلەن زىچ بىرلىشىدۇ.

توسقۇنلۇقلار بۈگۈن مەۋجۇت، يېقىن كەلگۈسىدىمۇ ھەم مەۋجۇت بولىدۇ. چۈنكى غەرب مەدەنىيىتى تېخى يىمىرىلىپ كەتمىدى. شۇنداقلا ئىسلام ئويغىنىش

ھەربكتىمۇ تېخى پۈتۈنلەي مۇكەممەللىشىپ كەتكىنى يوق. ئىككى كۈچ ئوتتۇرسىدىكى كۈرەش بۇخىل سۇرەتتە يۈزبەرگەن چاغدا غەلبە تۇنجى قېتىمدا ماددىي كۈچكە ۋەكىللىك قىلىدىغان كۈچكە مەنسۇپ بولىدۇ. گەرچە ئۇ يىقىلىپ چۈشۈشىگە يېقىنلاپ قالغان بولسىمۇ! چۈنكى ھەقكە ۋەكىللىك قىلىدىغان كۈچ تېخىچە ئاجىزلىق ۋە سىناق باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئىلاھى قانۇنىيەت ئۆز ئېقىنى بويىچە ماڭىدۇ، مۆمىنلەر كۈچلۈك، جىھاد قىلىدىغان، باتۇر، ئۈمىدۋار، ئىمانلىق بازار ئىچىدە ئاجىزلىقتىن زورىيىش تەرەپكە قاراپ ماڭىدۇ. مۇئمىنلەر تايانچ بازىسى جاھىلىيەت بىلەن ئۇچرىشىدۇ. الله ئۆز ياردىمى ئارقىلىق جىھاد قىلغۇچى مۆمىنلەر تۇپىنى قوللايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاجىزلىقىغا قارىماي مۇشرىكلار ئۇستىدىن غەلىبىگە ئېرىشتۇرىلدۇ.

﴿قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَن يَشَاء إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَّأُوْلِي الأَبْصَارِ﴾ ﴿ئى يەھۇدىيلار جامائەسى! بەدىرده جەڭ ئۇچۇن) ئۇچراشقان ئىككى گۇرۇھتا سىلەر ئۇچۇن ئىبرەت بار. بىرى الله يولىدا ئۇرۇشۇۋاتقان گۇرۇھتۇر. يەنە بىرى مۇسۇلمانلار(سانىنى) ئۆزلىرىدەك ئىككى باراۋەر ئوچۇق كۆرگەن كاپىرلار گۇرۇھىدۇر. (يەنى الله كاپىرلارغا قورقۇنچ سېلىش بىلەن ئۇلارنى ئۇرۇشتىن قول يىغدۇرۇش ئۇچۇن كاپىرلارغا مۇسۇلمانلار سانىنى جىق قىلىپ كۆرسەتتى) الله خالىغان كىشىگە ياردەم بېرىپ قوللايدۇ. بۇنىڭدا ھەقىقەتەن ئەقىل ئىگىلىرى ئۇچۇن ئىبرەت بار﴾[1].

بۈگۈن يۈز بېرىۋاتقان ئافغانىستان ئۇرۇشى[2] كەلگۈسىدىكى ئەھۋالنىڭ قانداق داۋاملىشىدىغانلىقىنىڭ ئۇلگىسىدۇر.

پۈتكۈل دۇنيا شەرق ۋە غەرب ئافغان مۇجاھىدلىرىنىڭ رۇسلار ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشىنى چەكلەش ئۇچۇن ئوچۇقتىن-ئوچۇق دۇشمەنلىك قىلىۋاتىدۇ. چۈنكى ئۇلار شۇنى ئېنىق بىلىدۇكى، ئەگەر بۇ ھادىسە غەلىبىلىك ئاخىرلاشسا تارىخنىڭ ئېقىنىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋېتىدۇ.

گەرچە بىز ئۇستۈنلۈك ۋە غەلىبىنىڭ ئافغانلارغا مەنسۇپ بولۇشىنى ئۈمىد قىلساقمۇ، بىراق ھازىر بۇ ئۇرۇشنىڭ كەلگۈسى ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز. ئەممىا بىز شۇنداق دەيمىزكى، ئەگەر مۇجاھىدلارنىڭ غەلىبىسىنى چەكلەش مەقسىتىدە ئاتېئىزم، كۇفرى لاگېرىدىكىلەر بىلەن ئۆز ئارا ھەمكارلاشقان

[1] سۇرە ئال ئىمران، 13-ئايەت.

[2] 1986 – يىلىدىن بۇرۇنقى ئافغانلارنىڭ روسلار بىلەن ئېلىپ بارغان ئۇرۇشى

خرىستىيانلار بۇ ئۇرۇشتا غەلىبە قازىنىپ ئۆز ئىناۋىتىنى ساقلاپ قالغان. ئۆزلىرى ئېيتقاندەك، ھەمدە ماھىيەتتە بۇ ھادىسىنىڭ ئۇلارنى ئەندىشىگە سېلىۋاتقان كېيىنكى نەتىجىسى سۈپىتىدە مەيدانغا كېلىدىغان زور تارىخى ئاقىۋەتتىن قۇتۇلغان تەقدىردىمۇ، بىراق ئۇنىڭ تارىخى ئۇقۇمى ھامان مەۋجۇت بولىدۇ. ھەمدە ئۇ مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ كۈچلۈك، ئىمانلىق ۋە جەڭگىۋار بازىسىنى مۇكەممەل قۇرۇپ چىققان چاغدا ۋە پۈتۈن كۈچى بىلەن يالماپ يۇتىدىغان جاھىلىيەت بۇگۈنكى ئافغانىستاندا يۈز بەرگەندەك كىچىككىنە بىر خەلق بىلەن ياكى ئىسلام دۇنياسىنىڭ قايسى بىر بۆلۈكى-پۈچقىقىدىكى مەلۇم بىر جامائەت بىلەن ئەمەس بەلكى پۈتكۈل ئىسلام ئۈممىتى بىلەن ئۇچراشقان چاغدا دەھشەتلىك قارشى تۇرۇش كۆرسىتىنىڭ ھامان پارتلايدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئۇلگە سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ.

يەھۇدىي-خرىستىيانلار بۇ ئىشتىن ئەندىشە قىلمۇاتىدۇ ھەمدە بۇگۈن پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە تېگىشۋاتقان ھۆكۈمرانلىقىنى ئۇزاق مەزگىل ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بازا مۇكەممەل قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى ئۇنى پاچاقلاپ تاشلاشقا ئۇرۇنمۇاتىدۇ.

بىراق تارىخنىڭ ئۇقۇمى ئۇلار ئارزۇ قىلمۇاتقان يۈزلىنىشتە بولمايدۇ.

بۈندىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى بىرتىراند رۇسىل ئېيتقاندەك ئاق تەنلىكلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرى ئاخىرلاشتى. بۇ ئۇلارنىڭ ھەربىي، ماددىي ۋە ئىلمىي كۈچكە ئىگە بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاشۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھاياتقا ئۇيغۇن كېلىدىغان «ئۇزۇن›› قا ئايلاندۇرۇشتىن ئاجىز كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر.

شەك شۈبھىسىز بۇ (ئۇزۇق)قا پەقەت ئىسلامىلا ئىگە بولالايدۇ.

ئىنسانىيەت ئىسلامغا يۈزلەنگەن چاغدا، ئىلمىي ۋە تېخنىكا تەرەققىياتى ھازىرقىدەك ئىنسانىيەتنى روھى ۋە ئەخلاقى چۈشكۈنلۈككە شۇنداقلا ھالاكەتكە ئۈندەيدىغان ناچار ھالەتتىن قۇتۇلۇپ، ئالغا ئىنتىلىدۇرگۈچى ۋە تۇغرا خەلىپىلىككە يارەم بەرگۈچى(كۈچكە) ئايلىنىدۇ.

غەربنىڭ ماددىي مەدەنىيىتى زاۋاللىققا يۈزلەنگەن ۋاقىتتا ئىسلام ئويغىنىش ھەرىكىتى بۈگۈنگىچە گەۋدىلەندۇرگەن تارىخى پاكىت كەلگۈسىنى كۆرسىتىدىغان اللەنىڭ غالىب تەقدىردۇر.

كەلگۈسى ئىسلامغا مەنسۇپ.

مانا بۇ تارىخى پاكىت...

تارىخ ئۆز ماھىيىتىدە يەر شارى رېئاللىقىدا ئىلاھى قانۇنىيىتىنىڭ ئېقىنى بويىچە داۋاملىشىدۇ.

پۈتكۈل جاھىلىيەت اللەنىڭ تەقدىرىگە قارشى ئۇرۇشقا ئاتلانغان چاغدا كىم غالىب، كىم مەغلۇپ بولىدۇ؟!

﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ ﴿اللە(لەۋھۇلمەھپۇزدا) مەن ۋە مىنىڭ پەيغەمبەرلىرىم چوقۇم غەلىبە قىلىمىز، دەپ يازدى. اللە ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾[1].

﴿وَاللّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿اللە خالىغان ئىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قادىردۇر. لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بۇنى ئۇقمايدۇ﴾[2].

ھەزارەت قالاقلىقى ئىلمىي قالاقلىق بىلەن يىلتىزداش ۋە يولداش. ھەممىسى بىر مەنبەدىن كېلىپ چىققان. بىر تەسىر كۆرسەتكۈچىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ مەنبە بولسا ئەقىدە قالاقلىقىدۇر.

ئىسلام ئەرەب جاھىلىيىتىنىڭ پوستىنى سويۇۋېتىش ئۈچۈنلا نازىل بولمىغان. بەلكى، بارلىق جاھىلىيەتنىڭ جەۋھىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىسلامنى دەسستىش ئۈچۈن نازىل بولغان.

[1] سۈرە مۇجادىلە، 21-ئايەت.

[2] سۈرە يۈسۈف، 21-ئايەت.